

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

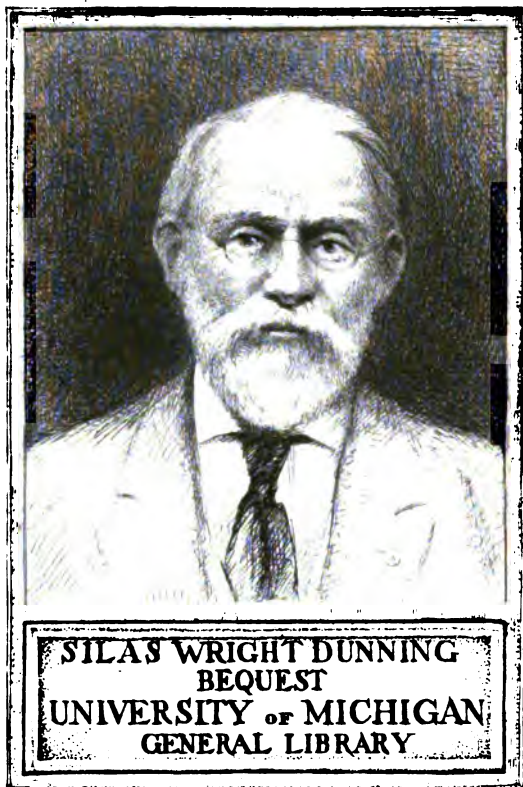
Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

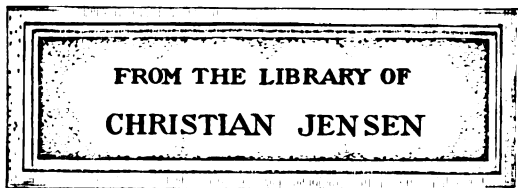
- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

850/

Med 8 rank.

DL

117

.B68

Rajsa igjennem Danmark

af

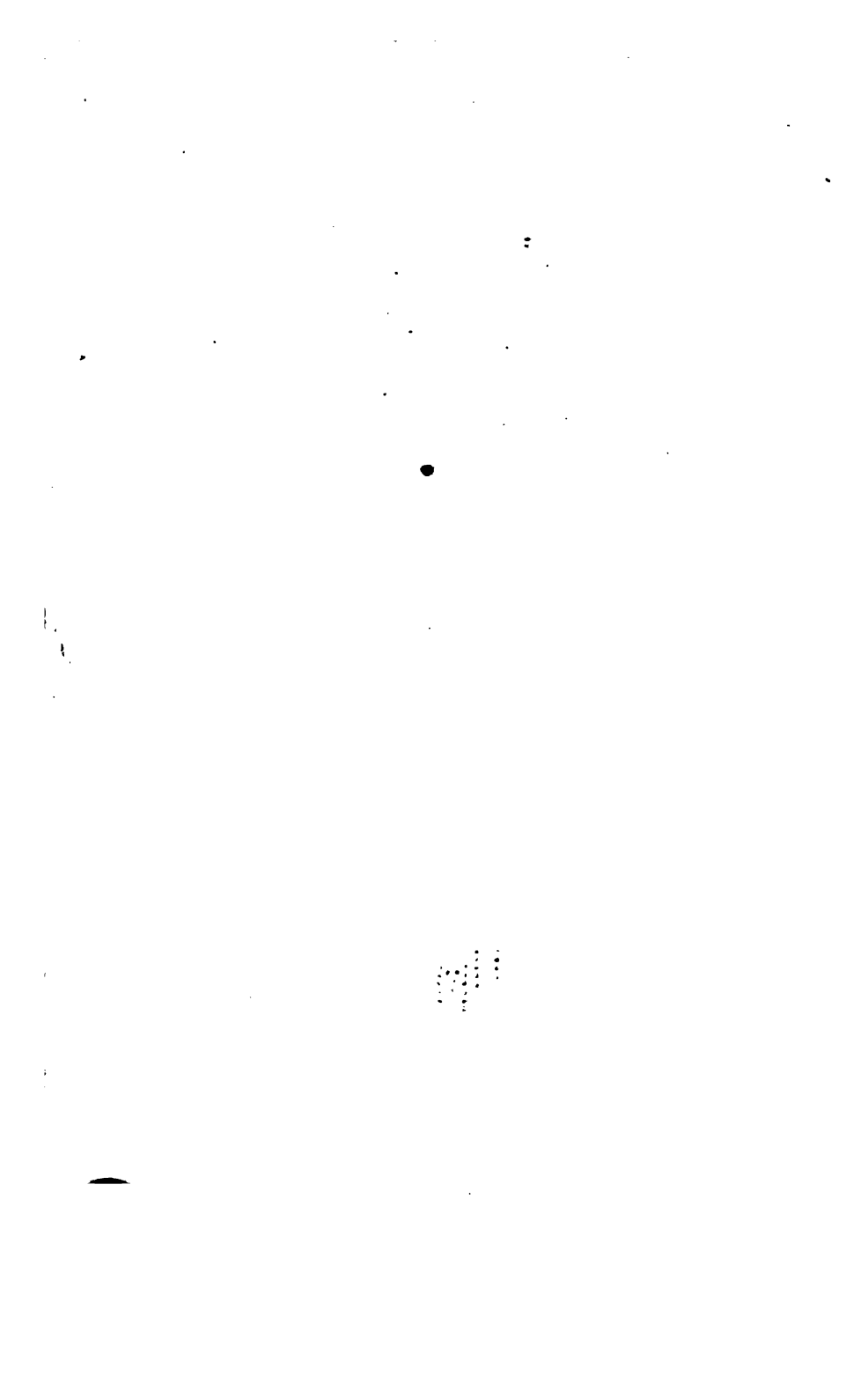
Maria Bojesen.

Første Deel.	Sjælland, den sydøstjællandske Øgruppe	1—384
Anden Deel.	Saltsøen Rørrejpland	385—724
Tredie Deel.	Sønderjælland og Fyen	725—996

Kjøbenhavn.

Trykt i L. Levin's Bogtrykkeri.

1 8 5 6.

DUNNING
HILL
12-14-39
89883

Forord.

Da jeg ved Begyndelsen af forrige Aar meddeelte, at det var min Agt at lade „Reise igjennem Danmark“ udgaae, udtalte jeg tillige det Ønske, at dette Værk maatte blive velkomment og bidrage til at afhjælpe et Savn, der var føleligt i vor Litteratur, og jeg har den Fortrøstning, at det ikke har været uvelkomment, ligesom jeg ogsaa haaber, at det har ydet en Stjærp til at vække Interesse for vort Fødeland og skaffe Blis for dets Gøder og Eljsheder, dets mange ædle Sønner i Fortid og Nutid, dets gjennemlevede Prøvelser og haderlige Bestaaen.

I det jeg tillader mig at gjøre Historikeren Barfods Ord til mine, „at der vistnok kan være tusinde Fejl i en meget god Bog, det kommer kun an paa Fejlens Natur,“ tilføjer jeg ogsaa med ham, „at jeg vilde saare nødig, den her omtalte Bog skulde være en eneste stor Fejl;“ og fortrøstende mig til, at jeg har arbejdet flittig og tænsom, med Sandheden for Øje, stoler jeg tillige paa Overbærelse i de Punkter, der kunde og burde have været tagne anderledes.

Uden at trætte med Navngivelsen af de Værker, fra hvilke jeg har hentet mine Ailber, maa jeg, næstsest at gjøre opmærksom paa, at jeg af historiske Begivenheder, der knyttede sig til de forskjellige Steder i Fødelandet, fortrinsviis har fortalt dem, der mest levende tiltalte mig i de tidlige Barnsdomsaaar, da Fædrelandet og dets Historie alt var mig kjær, usorbeholdent meddele, at jeg har lagt Planen til „Reise igjennem Danmark“ efter mit tidligere udgivne Skrift „Reise over Verne“ og benyttet mig af de Hjelpekilder, der i samme stode til min Raadighed. Iøvrigt har jeg holdt mig til Ailbestrifter og ikke til Bearbejdelser, ligesom jeg har søgt at afbenytte de forskjellige Værker, der afhandle de enkelte Landsdele og Stæders Bestrivelse og Gjendommeligheder; men en stor Deel af mine Meddelelser skylder jeg mine Venner og mange imødekommende Beksjendte overalt i Danmark.

De indflædte Vers af Kæmpeviserne og historiske Digte ere tildeels saa almindelig kjendte, at jeg finder det overskjødigt at navngive Forfatterne; nogle enkelte vil Ingen kjendes ved uden jeg.

November 1856.

Maria Bojesen.

Af de velvillige Vink og Berigtigelser, der ere tilfillede mig, tillader jeg mig i al Korthed at uddrage Hovedindholdet.

S. 392. Almindeligere end Bendelboe Stift var **Borglum** Stift.

S. 393. I de tidligste Raadhuusarchiver skrives Byen **Nalbørgs** Ravn: **Oldebørrigh**, senere **Olbørrigh**, der senere er gaaet over til Nalbørg; altsaa har Byen neppe Ravn af den Mængde Nal, der fandtes sammesteds. Under Byens ældste Vaaben var der tre blaae Vaand, der skulde betegne de tre Aar, der skulde igjennem samme, senere fik disse Nalehoveder og ere nu blevne til tre Nal.

Forinden Nalbørg overstred sine gamle Grændser, var den omflydt af Vand, da Aaerne vare forenede ved Grave, altsaa er der stor Sandsynlighed for, at Byen tidligere har været befæstet.

S. 394. Gjerne af den Gaard, i hvilken Kong Hans bøde, have indtil for faa Aar siden vedligeholdt det Bærelse usorandret, i hvilket Kongen henvor i stort Bjælkeloft med udfaaet Arbejde og en Steentamin med to høje Steenfigurer. Udenfor Gaarden staae to mærkelige brede, flade Stene med Munkeskrist.

S. 396. Byens ældre Slot har ligget omtrent hvor „Gammel Mølle“ ligger, forhen kaldet „Kongens Mølle“ eller „Slotsmøllen“. Formodentlig var det denne Slotbygning vor Frue Kirke stod „meget ubehageligt“ og derfor efter Kristian den Tredies Døds skulde rives ned, men Borgerne bade for deres Kirke og den blev staaende.

S. 608. Paa Slotsplassen i **Standerborg** findes ikke længer Ruiner af det store firkantede Taarn; de bleve nedrevne 1846, da Frederik den Sjettes Mindesøtte blev rejst, saa det eneste, der er tilbage af det gamle Slot, er Kirken med et lille Taarn. Slotsbakken, fra hvilken der er en dejlig Udsigt ud over Søerne og den forrige kongelige Dyrehave, er smykket med mange smukke og velvedligeholdte Anlæg.

Som et Sidestykke til Kirkesøernes Plyndringer i Nørresønde, var Bajerens Rammelige Afsæd i Standerup Kirke 1849. De brændte Stolestaderne, opbrøde de aabne Begravelser, brændte Rigtighederne og stillede Eigene op langs med Kirkens ydre Muur med Cigarer i Munden o. s. v. Kirken er nu smukt istandsat.

S. 666 2 R. f. o. halvhundrede læs **halvaanden**. *

S. 769. **Spødsbjerg** i Longelse Sogn ligger i Sønderherred.

* Mindre forstyrrende Fejl ville Læseren selv rette.

Indledning.

Det er forunderligt, men imidlertid er det en Kjendsgjerning, at den opvoksende og vorne Ungdom hos os, saare ofte har et utilbørligt ringe Kjendskab til Fødelandet, til vort dejlige Fødeland, og ikke mindre forunderligt er det, at der foretages Rejser i Udlandet, for ligesom i fremmede Lande og fremmede Verdensdele at søge efter det, vi have i vor umiddelbare Nærhed. Upaatvivleligen maa Grunden til den ringe Interesse for hvad der ligger os saa nær, søges dert, at vi i den Alder, hvor Sjælen er mest modtagelig for Indtryk, og gemmer saa vel paa det, den modtager, ikke fortrinnsviis og fremfor alt Andet faae Blit for Danmark.

Unægteligen er det mit Ønske, at „Rejsen igjennem Danmark“ maa blive velkommen og yde sin Skjærvt til at aabne Blikket for vort Fødelands Naturskønheder og historiske Betydning, og jeg indbyder derfor mine ældre og yngre Læsere til Rejsen. Det er ikke en Rejse imod det hyppige Syden, ikke til de skønne

mellemeuropæiske Bjerglande, ikke til Frankrigs bedaa-
rende, tilløkkende Hovedstad, ikke til det storartede,
paa Seeværdigheder saa rige London, men en Rejse
igjennem vort jevne, frodige Fødeland, hvor Guldet
Aar for Aar voxer frem af Jorden, og hvor saa mangen
Daad og Kamp bære hæderlige Bidnesbyrd om Danstæs
Ærd og Tænkemaade.

Og hermed være „Rejsen igjennem Danmark“
anbefalet som Læsebog og som Lærebog.

Kjøbenhavn, Januar 1855.

Maria Bojesen.

Rejse igjennem Danmark.

Første Uffnit.

Men før vi tiltræde vor Vandring og vore Udflugter, og see os om paastryds og paaatværs, maae vi Alle have et Begreb om det Lands Beliggenhed, Bestaaffenhed, Størrelse og Inddeling, vi ville færdes i, og en Oversigt over samme vil derfor neppe være paa urette Sted her.

Danmark,

eller Kongeriget Danmark, som det maa hedde, bestaaer af en stor Deel adspredte Øer og en Halvø, af hvilke den nordlige Deel danner en Ø, siden Liimfjorden er brudt igjennem ved Aggerkanalen. Til alle Sider er der Vand, og Landet langs med Strandbredden — det kalder man Kysten — indtager omtrent 600 Mil. De større Have, der findes omkring vore Ølande ere Nordsøen, eller Vesterhavet, som vi Danske kalde det, fordi det ligger vestlig for Kongeriget, Skagerrak mellem det nordlige Jylland og det sydlige Norge. Kattegattet, østlig for Jylland, og Østersøen, østlig og sydlig for Øerne, rundt om omgivet af Land. Kattegattet og Østersøen forbindes, som I kunne see paa Kortet, ved tre Sund: Øresund imellem Sjælland og Skåne i Sverrig, Storebælt imellem Sjælland og Fyn, og Lillebælt imellem Fyn og Halvøen.

Ant. Nordsøen er 12000 □, Kattegattet c. 1000 og Østersøen omtrent 6,500 □.

Flere Steder har Havet gjort dybe Indsnit i Landene og derved dannet Bugter og Fjorde. Bugter kaldes de, naar de have en betydeligere Brede, f. Ex. Rjøgebugt, og Fjorde, naar de ere smalere, f. Ex. Kallundborgsfjord; et Band tæt ved Kysten, der ikke er saa dybt, at det kan kaldes en Fjord, hedder et Nor. Ved disse mange Bugter og Fjorde fremkomme da igjen en stor Deel smaa Halvøer eller Odder.

Danmark er en yndig Elette, men dog mange Steder bakket og bølgeformig. For det meste ere Vasserne enkeltstaaende, undertiden forenede i smaa Partier, sjeldnere i længere Kjæder. Dalene ere som oftest afrundede. Strandkanten er ialmindelighed jevn og flad. Bornholm er den eneste Deel, der kan regnes for et Fjeldland.

Alt hvad et Land frembringer, kaldes dets Produkter. Danmarks Produkter ere især Korn. Rug, Byg, Hvede, Vinter ere de almindeligste Sorter; desuden have vi Boghvede, Raps, hvoraf der kommer Olie, Humle, som bruges ved Ollets Brygning, Kartofler, Hør og lidt Tobak. I vore dejlige Skove, som iøvrigt ikke ere nær saa store som de tidligere have været, have vi stolte Bøgetræer, Ege- og Birketræer; i de lavere Dele af Skovene findes ialmindelighed Alne- Aste- og Elletræer; disse Træsarter høre alle til Løvtræerne; Skove af Naaletræer (Gran og Fyr) ere ikke længer ejendommelige for Danmark; men hvor den sandede Jordbund tillader det, findes store Samlinger af disse to Træsarter.

Af tamme Dyr have vi især Hejste, Hornkvæg, Faar og Sviin; af vilde Ræve, Hare, Hjorte og Maadyr, desuden en stor Deel Fuglevildt. Fiskerierne have forud været meget betydelige, nu ere de ikke for stort at regne, men det er at haabe, at den Tid vil komme igjen, da de kunne kaldes en af

Danmarks Rigdomskilder; Sild og Torsk ere de to Fiskearter, vi have mest af. Agerdyrkning, Kvægavl og Fiskeri, Handel og Skibsfart ere altsaa de Danstes Hovedhøsler; Fabrikker, der hidtil have været saa og meget tilbage i Forhold til andre Landes, ere nu godt i Opkomst.

Her i Landet er det mere koldt end varmt. Blæst have vi jævnlig, og Regn fattes vi da heller ikke; man har lagt Mærke til, at det regner mindst i Marts og mest i August. Laage have vi hyppigen, men dog mest paa Vestkysten af Halsøen. Men er Luften mildere og behageligere i andre Lande end her, saa er den i vort fjære Fødeland derimod sundere, end i de fleste.

Om Heder, Klitter, Marst og Klipper ville vi tale, naar vi gjæste de forskjellige Landsdele, hvor de have hjemme.

Af alle vore danske Øer er Sjælland den største; den er 17 Mile lang, 14 Mile bred og indtager et Fladeindhold af 127 Kvadratomile. Denne tilligemed Øerne Amager, Røen, Bornholm, Samsø, Sejerø, Hesselø, Agerø, Ømø, Baagø, Saltholmen og flere andre Smaaoer udgjøre Sjællands Stift.

De Bønde, der omgive Sjælland, ere Rattegattet og Østersøen; som alt tidligere sagt, forbindes de ved tre Sund, af hvilke Storebælt ligger vestlig for Øen, Øresund imellem den nordøstlige Deel af den og den sydlige Deel af Slesvig i Sverrig. Naar man sejler igjennem Sundet, seer man, at det er bredest imellem Kjøbenhavn og Malmø, smalest imellem Kronborg og Helsingborg. Det Bælt, der løber imellem Kjøbenhavn og Amager kaldes Kallebodstrand, det imellem Amager og Saltholm Øresund — den vestlige Deel deraf Rongedybet — og østlig for Saltholm hedder det Flintebæltet.

Øg efter disse simple Meddelelser ville vi først og fremmest

see os om i Kjøbenhavn, der har saa store Skjønheder at fremvise og gemmer paa saa mange uforglemmelige Minder, og dernæst tiltræde Rejsen omkring i Sjælland, før vi gaae ombord til Halsøen, som vi snarest mulig skulle gæste.

Men ville vi tale om Kjøbenhavn og om dem, der i de svundne Tider færdedes her, maae vi først see at faae Begreb om Byen i dens tidligere Stikkelse; thi saavist som det er, at den Aar for Aar, næsten kunde man sige, Dag for Dag udvides og forbedres, saavist er det og, at det nuværende Kjøbenhavn og den By, der har dette Navn i Middelalderens Dage, s. Ex. i det trettende Aarhundrede, ere i de fleste Henseender vidt forskjellige. Den Grundtegning af Kjøbenhavn, der følger med dette Hefte, angiver Staden, saaledes som den omtrent har seet ud i 1250.

Men det er jo let at indsee, at en saadan Afbildning af Byen fra den Tid af, ingenlunde kan være saa rigtig og nøjagtig, at Nogen tør indestaae for, enkelte Gader ikke have taget anden Retning, end den her angivne, og det saameget mindre som der dengang ikke var brede, brolagte Gader som nutildags. Hver Mand byggede sig et Huus af Leer og tækkede det med Estraa, hvorjombest han fik Lyst til at det skulde staae, dog som oftest saa nær Stranden som muligt, fordi Havet var den fornemste Næringskilde for Beboerne. Ved Huset var en lille Kaaigaard eller Urtehave, og Græsgang til en Ko eller to; Steenbro kjendte man dengang ikke, og der var heller ingen Muur om Agelstad, saa at det var ikke saa let at sige, hvor den begyndte og hvor den endte.

Oplysning om de paa Grundtegningen anførte Col.

1. Vesterport.	23. St. Clemens Kirke.
2. Rørreport.	24. St. Petri Kirke.
3. Østerport.	25. Frue Kirke.
4. Gammeltorv.	26. Nikolai Kirke.
5. Amagertorv.	27. St. Anna Kapel.
6. Vestergade.	28. Graabrodre Kloster.
7. Rottesundet.	29. Kalkebedsstraad.
8. St. Pedersstræde.	30. Indlobet til Rottesund.
9. Rørregade.	31. Bøstervig.
10. Krystalgade.	32. Den fjerde Sø,
(nutildags de tre Søer,
Peblinge-St. Jørgens-
og Sortesøen.)
11. Kanisestræde.	33. Bremerholm.
12. Skindergade.	34. Skipperholmenes
Grund.
13. Bimmelskæftet.	35. Slotsholmen.
14. Byfkenstræde.	36. Himmelstrup By.
15. Klosterstræde.	37. Solbjerg By.
16. Rjebmagergade.	38. Seritålev By.
17. Færgestræde.	39. Frue Kirkes Degne-
have.
18. Østergade.	
19. Pilestræde.	
20. Antoniestræde.	
21. Myntergade.	
22. Vandemærket.	

Den første Gang vi høre tale om „Havn“ saaledes blev den nuværende Hovedstad tidligere kaldt, eller „Sjællands Havn“, af de Fremmede, hvis Skibe plejede at lande der, det var, da Oluf den Hellige i Norge og Svenskekongen Jakob Anund bleve enige om at voldgjæste Danmark, fordi de vidste, at Landets Konge, den mægtige Knud, som forresten opholdt sig langt mere i det erobrede Rige, England, end i det nedarvede, Danmark, var paa en Rejse til Rom. Imidlertid fik Knud Budskab om de uvelkomne Gjæsters Besøg og skyndte sig hjem, betids nok til at faae dem affted med usorrettet Sag, thi end han ikke kom til at vove en Dyst med dem, som han havde ønsket; thi hvor uventet han end styrede ind mod Havn, fik Oluf dog Lejlighed til at slippe bort, Sønden om Amager, medens Knud sejlede ind ad den anden Kant. Dette var 1027.

I flere Aar bliver Havn ikke nævnet i Historien; først ved Juletide 1043 høre vi tale om „Fislerlejet Havn“, hvor Skibene søgte Ly i den Krig, Evend, en Søn af Knud den Stores Søster Astrid, førte med Magnus den Gode i Norge, der havde arvet Danmarks Rige efter Knud Knudsen, almindeligen kaldet Hardeknud. Men det var et rigt Fislerleje, thi baade dengang og langt senere var Øresund saa opfyldt af Fisk, at Skibene undertiden bleve standsede i deres Fart og ikke kunde komme frem for lutter Sild, og Fiskerne kunde tage dem op af Vandet med blotte Hænder. Derfor kunde danske Mænd dengang regne Fiskeriet til Landets fornemste Rigdomsfilde, og der fortælles, at da en dansk Gesandt engang havde hørt en Stund paa fremmede Sendebuds Pral om deres Herres Rigdom, skal han have sagt: „Lad den rigeste Konge i Europa kun kjøbe Trækar for alle sine Skatte; jeg tør nok love for,

at Kongen, min Herre kan fylde dem alle med Gist fra Danmarks Kyster."

Da Knud den Stores Søstersøn, Svend Estridsen, der blev Konge i Danmark efter Magnus den Gode, var død og borte, blev der Ufred og Uro i Landet. En af hans Sønner blev endog ihjelslagen af danske Mænd og det, Skjøndt han var deres kronede Konge; det var en stor Udaad, og hvor en saadan kunde finde Sted, hvor der altid var Tvistigheder, Splid og Borgerkrige, der var Herrens Betsignelse ikke over Land og Folk. Omfider var der tre Fyrster, alle Tre Sønner af ihjelslagne Konger, der vilde styre Riget; de kæmpede derfor mod hinanden om Herredømmet, indtil de To vare faldne i Striden, og den Tredie, den flinkeste iblandt dem, Baldemar, blev derpaa, til Lykke for Danmark, valgt til Eneherster.

Men medens Kongerne sejdede og krige indbyrdes, glemte de at varetage Landets Larv, og nogle skjæffe Erovere, der boede hiinsides Østersøen, fik Lyst til at besøge Danmark med Rov og Plyndring. Det var Brenderne, et hedensk Folkesfærd, der havde hjemme langs Pomerns Kyster og paa Den Rygen, og de bleve efterhaanden saa dristige, at de ikke alene lagde sig til Ro i Havn, naar de sølte Lyst dertil, men gik endogsaa op i Landet for at plyndre; man saae derfor ogsaa overalt tomme Byer, afbrændte Huse og ødelagte Marker.

Men saa blev Baldemar den Store Konge, og ikke saasnart var han kommet til Roret, sørend han satte sig for, at der skulde være en Ende paa Brendernes Uvæsen. En trofast Støtte og Hjælper fik han i sin Barndoms Ven og Legebroder, Agel Hvide, der som Biskop hed Absalon, og er lige navnkundig som geistlig Herre, Statemand og Kriger. Hans Navn havde ingen god Klang i Erovernes Ører, og han og hans

Folk vare heller ikke til at spøge med; men Danmark fik Fred og Ro ved hans kraftige Færd.

Kong Valdemar forærede 1167 sin Ven Absalon, hvis egentlige Navn som sagt var Agel Hide, Fisterlejet Havn med endeel omliggende Landsbyer og Den Amager, for at han kunde holde Udkig med Bønderne og ave dem, naar de kom Sjælland for nær. Dette var tilvisse en stor Gave, thi der fulgte ikke færre end 16 Landsbyer med, af hvilke de fleste endnu ere kjendte under deres gamle Navne. Et Par af dem: Solbjerg og Ser-ritslev ere senere blevne Kjøbenhavns Forstæder, førstnævnte laa udenfor Vesterport imod Frederiksberg til, sidstnævnte udenfor Nørreport; de andre vare Utterslev, Vandløse, Vigerslev, Balby, Brøndshøj, Emdrup, Gjentofte, Mørkshøj, Pagsværd, Birum, Høsterkjøb og Rårum, samt to af ukjendte Navne, saa Roskilde Bispestol fra den Tid af blev rig og mægtig.

Den Ø, paa hvilken Christiansborg nu ligger, var det Sted, hvor Sorøerne havde deres Tilhold, derfor havde den Navn af Tyvsnæs eller Tyvenæs, og der var det Biskoppen byggede sig et fast Slot, som blev kaldet Agelhuus. Fisterlejet, der hidtil havde været ringe og uuan-seligt, udvidede sig Dag for Dag fra den Tid af, Agelhuus blev grundlagt, og snart voksede en lille By frem, der fik Navn af Agelstad. Den bestod da ikke længere udelukkende af Søsolk, Fiskere og Bønder, men der kom en Deel tydske Kræmmere og Haandværkere til, især Premere; der rejste sig Fisterboder og Pakhuse, og efterhaanden som Havnen og Bandet befriedes fra Sorøerne, blev Byen større og smukkere; den blev en Kjøbing, hvilket betyder Kjøbstad eller Handelsstad, og en Snees Aar eller saa omtrent efter at Agel Hide var bleven

Herre der paa Stedet, kaldtes den ialmindelighed Kjøbmanne-
havn eller Kjøbinghavn, hvilket siden er forandret til Kjøbenhavn.

Dengang var der ikke en smal Strimmel Vand omkring
Elotsholm som i vore Dage, der var bredt Vand baade imod
Amager og imod Sjælland og fra de fire Taarne paa det af
stærke Kampesteen opførte Agelhuus, kunde Vorgens Folk spejde
langt ud over Øresund og Kjøgebugt. De glemte da heller
ikke at holde skarpt Udsigt med Søroverne, der snart bleve
strængede bort fra Kysterne, thi omkring Murene paa Agel-
huus lod Abjalon oprejse Stager, paa hvilke han satte Hove-
derne af de fangne Bender, og deres Landmand fik saaledes
at vide, hvad de havde ivente, naar de kom Sjælland for nær.

Kjøbenhavns ældste Grændse skal have været imellem
Kattesundet og Pustervig, Kallebodstrand gik over Tom-
merpladsen og Vesterbro omtrent til Gamle Kongevej,
derpaa imod Vst over Løngangstræde, Vandkunsten og Raad-
huusstræde til Frederiksholms Kanal og Gammelstrand,
saa at alle de Gader, der ligge mellem Nytorv og Kallebod-
strand dengang var aabent Vand. Fra Kalleboder gik Katte-
sundet og Pustervig, to større Fjorde, ind i Byen. Kat-
tesundet var saa dyb, at smaa Kjøbmandsskibe kunde løbe
op i den for at løse og lade, og den gik saa langt ind, at
man tæt ved Vestergade fandt saavel Vaade som Eskisbroer,
da man i forrige Aarhundrede gravede efter der. Pustervig
gik ind som en smal Kende, men udvidede sig derpaa og optog
hele den nuværende Høuserplads og de omliggende Gader
henimod Kjøbmagergade og Landemærket. Saltvandet
gik ogsaa temmelig bredt ind imellem Lille Kongensgade
og Bremerholm, som var adskilt baade fra Elotsholmen og
det fjerde Land, strakte sig ud over Størstedelen af Kongens

Nytorv og faldt ved Enden af Nyhavn ud i Dresund, efterat have dannet forskjellige Smaaholme.

Den lange ferske Sø imod Nord gik fra Solbjergs og Seritslevs Marker til Østerport og Kastelsvejen, og var kun adskilt fra Havet ved en smal Strimmel Land. Blegdamsvejen og det omkringsliggende Land, tildeels og det mellem Stjerne og Volden, var Sø. Som Grundtegningen viser ere de tre Søer: St. Jørgens-, Peblinge- og Sortesø Levninger af denne store Sø, der ikke alene var langt omfangsrigere end de tre nyseævnte tilsammentagne, men ogsaa langt dybere. Fra den første Sø udsprang en Bæk, der dannede Byens vestlige Grændse og løb igjennem Farvergade indtil den faldt ud i Rattesundet, og en Arm af denne Bæk løb imod Nord, drejede af ved St. Pederstræde, løb om bag Petri Kirke, over Nørregade, igjennem Krystalgade, der dengang blev kaldet Skidenstræde og faldt ud i Pustervig, omtrent paa Hjørnet af Landemærket og Lille Kjøbmagergade.

Jordbunden imellem disse Bække og udenom dem, maa naturligtviis have været meget sumpig, især fra Kjøbmagergade ned imod Nyhavn, og en stor Deel af den Grund, Kjøbenhavn staaer paa, bestaaer altjaa dels af Smaaholme, dels af en sid Engbund, der efterhaanden er bleven udfyldt, forhøjet og bebygget. Den nyere Deel af Byen ligger, efter Alt at domme, paa en Strandbred, Havet tidligere har overskyllet, thi det hvide Strandsand findes under Opfyldningen baade i Bredgade, Amaliegade og Toldbodvejen.

Imellem Rattesundet og Pustervig laa Landsbyen Seritslev, sandsynligtviis for Enden af Nørregade. Dens Marker maae have strakt sig fra St. Jørgenssø til Gammel Bartov paa Strandvejen paa den ene Side, og til Stranden ligeoverfor

Bremerholm paa den anden. Solbjerg, en anden Landsby laa, som Ravnet viser, imod Vest (der hvor Solen bjerger sig, gaaer ned). Dens Huse maae have ligget fra den sydlige Deel af Frederiksberg Alleegade til den vestlige Side af Bækerbro, og dens Marker mod Nord og Syd fra Seritølev Byes til Valbyes, imod Ost og Vest fra Frederiksberg til Frihedsstøtten. En tredie Bønderby, Himmelstrup, laa vestlig og sydvestlig for Byen, nærmest mod Stranden; dens Marker have vel været imellem Frihedsstøtten og Lømmerspladserne samt Dronningens Enghave.

Som Grundtegningen viser, var Kjøbenhavn dengang kun en lille By; Havet og Landsbyerne eller Bymarkerne omslutede den. De nævnte Bønderbyer: Solbjerg og Seritølev ere nu forlængst gaaede ind under Byen eller danne dens Forstæder; Havet og Søerne ere inddæmmede og udfyldte, og saaledes er det simple Fjællerleje og den ringe Ladeplads efterhaanden bleven en smuk og velbygget Stad. De ældste Gader i Kjøbenhavn antager man at have været: Rattesundet, en Deel af Frederiksberggade, Vestergade, St. Pederstræde, Rørregade, Krystalgade, Kanikestræde, Skindergade, Klosterstræde, Vimmelskæftet, Hyskenstræde, Færgestræde (der hvor Højbroplads nu er), Kjøbmagergade, Østergade, Pilestræde, Antonistræde, Myntergade og Landemærket. Men Gaderne havde da ikke samme Navne som nutildags; Vimmelskæftet og Østergade, vel og Kjøbmagergade vare Hoved- eller Adelgaderne.

I Midten af det trettende Aarhundrede var der neppe flere Torve i Kjøbenhavn end Gammeltorv og Amagertorv — Hallandsaaes var en flad Mark paa det Sted, hvor Kon-

gens Nytorv nu er — og kun fire Kirker: 1) St. Clemens Kirke, der laa for Enden af Rattesundet, omtrent midt i den nuværende Frederiksberggade, 2) Petri Kirke, efter al Sandsynlighed i Vandsbyen Seritslev, 3) Nikolai Kirke, bygget paa nedrammede Pæle i Vandet, fordi den var Kjøbmandenes og Skippernes Kirke, og havde derfor og Navn efter Esolfkenes Helgen, St. Nicolaus. (Paa samme Sted, hvor Bagttaarnet og Slagterboderne nu staae, var denne Kirke opført, og man skønner deraf, hvor langt Stranden dengang gik ind) og 4) Frue Kirke, den fornemste af dem, rejst i de Dage, da Byens Anseelse og Velstand vogte saa kjendeligen ved Biskop Absalons Beskyttelse og Tilstrømningen af Fremmede. Desuden var der St. Annas Kapel, der hvor Strandstrædet nu fløder til Nyhavn.

Næringsvejene vare alene Fiskeri og Handel med Sofa-rende, derfor var Egnen omkring Rattesundet mest tætbygget, og jo længere borte fra Vandet, desto svagere var Befolkningen. De yderste Gader, f. Ex. Landemærket og Gammelmynt vare kun beboede paa den Side, der vendte imod Byen. Tre Slagbomme førte ind til den, og til disse Bomme eller Porte kom man over Pælebroer, der førte over de Bække, der løb rundt om Byen. Vesterport stod for Enden af Vestergade, der imidlertid ikke var saa lang som nutildags. Nørreport ved Enden af Nørregade, der endte ved Krystalgaden, og Østerport ved Enden af Østergade, der kun gik til Kristens-bernikovstrædet.

Det var almindeligt, at visse Haandværkere og Næringsdrivende boede i egne Gader, som da fik Navn efter deres Haandtering; f. Ex. Kjøbmangergade, det vil sige Slagtergade, hvilket Navn nu er forandret til Kjøbmagergade, Skoboderne eller Skomagergade, omtrent der hvor Raad-

huusstræde er, Klædeboderne, Farvergade o. s. v. Da Kjøbenhavn fik et Grændsestjæl imod Landet, fik Landemærket deraf Navn, men mod Nordøst blev intet Pæleværk sat, og det Sted blev derfor kaldet den aabne Braa, hvoraf siden er dannet Abentraa. Ligeoverfor Absalons Borg byggede hans djarve, snilde Tvillingbroder Asbjørn, der for sin Rastheds Skyld fik Tilnavnet Snare „den Snarraadige,“ en stor Gaard lige ud til det brede Vand, der løb imellem Slottet og Byen; Snaregaden vidner endnu om, hvor den stod. Grønegade skal fra først af være anlagt af Hollændere fra Grøningen, der kom herind for at handle med Grønt og Havesaager, som de, efter Alt at dømmе, have dyrket i de Haver, de fremkaldte af de omliggende Sumpe.

Kjøbenhavns Optræk tiltrak mange Tydskere til Staden, og Handelen kom næsten udelukkende i deres Hænder; navnlig var det Bremer-Kjøbmænd, der forstode at drage Fordeel af de Danskes ringere Kjendskab til Handelen; der siges, at de havde deres Pakhuse paa Gammelholm, der dengang var en Ø imellem Sjøland og Amager, hvorfor den ogsaa almindelig blev kaldet „Bremerholm.“ Men de rige Kræmmere boede ikke selv i Byen, de holdt kun Udliigere eller Kræmmersvende her, og disse boede i smaa Fjælleboder, medens de solgte deres Varer; derpaa drog de bort indtil Handelen atter førte dem til Landets Kyster. En Række af saadanne Fjælleboder var opslaaet fra Gammelstrand til Bimmelskæftet, og det er den Gade, der endnu bærer Navn af Hyskenstræde, en fordrejet Udtale af „Häuschen,“ et lille Huus. (Häuschenstræde: Gaden med Smaahusene).

Disse tydste Kræmmersvende førte at faare glædeløst Liv; de vare saa knapt aflagte som muligt af deres rige Herrer.

der kun tænkte paa, at trække de danske Penge til sig, og det var en vedtagen Bestemmelse, at de ikke maatte gifte sig i Danmark, for at de ikke skulde faae Gødhed for Landet og staae sig til No ved at vælge en Hustru blandt dets Kvinder. Ol og Kryderier vare de Handelsartikler, der især blev indført af dem, og det vigtigste af Kryderierne var Peber; af dette maatte enhver Handlende give Ørrigheden et Pund aarlig, og disse ugifte, tydske Kræmmerkvende fik derfor Ravn af Pebersvende, et Ord, der siden stedse er bleven brugt i vort Sprog som en Benævnelse for en ældre, ugift Mand.

Ligesaa afvigende som Kjøbenhavns Huse og Gader vare fra de fleste af Nutidens, thi det var smaa straatafflede Leerhuse med tilsvarende Udbygninger midt ude paa Gaderne, hvor der ingen ordentlig Steenbro var, men derimod store Møgdynger, saa forskjellig var ogsaa Maaden at leve paa fra den, der findes Sted i vore Dage. Folk stod op om Sommeren med Solen, holdt Middagsmaaltid Kl. 10 om Formiddagen og gik tilfængs længe før den Tid, fornemme Folk nutildags pleje at tage i Selskab; thi naar Vægteren traf Nogen paa Gaden efter Klokken 9, skulde han enten følge dem hjem til deres Bolig eller tage dem i Forvaring til næste Dag, og da maatte Bedkommende gjøre Rede for hvad de bestilte paa Gaden ved Nattetide.

Andet Afsnit.

Ligesom der for Enhver af os Mennesker her paa Jorden er mørke Dage og klare Dage i vort Liv; Kulde, Uvejr og Storm afveglende med Sommervarme, mildt Solskin og stille Vejrligt, saaledes gaaer det og med hele Lande og Følkeslag, med Byer og Landdele. I de syv Aarhundreder, der ere forløbne, siden Kong Valdemar gav Havn til sin broderlige Ven, om hvem Eftjalden med Rette synger,

„Saalænge Danmarks Throne staaer
hans Ros skal ej forgattes
til stolte Krigsfæd forgaaer
hans Navn skal ej udslættes!“

har Kjøbenhavn havt en Deel at gennemgaae. Den har maattet udholde Belejringer og Oversald, været hjemsogt af Smitsot og flere Ildbrande, og derom maae vi have en kort Fortælling, for vi see os om i den, og gjøre os bekendte med dens Minder og dens Vidner om Kunst og Vid.

Efter Alt at domme, have Tydslerne seet med Ræbe Øjne til Kjøbenhavn lige siden den blev grundlagt, og flere Gange blev Byen ødelagt og plyndret af dem, da den endnu laa aaben, uden Volde og Fæstningsværker. Sagen er korteligen denne, at de nordtydske Folk tidlig havde faaet Rettigheder og Friheder, som de aldrig burde have havt her i Landet, og dem sølte de siden ingen Lyst til at gjøre Afkald paa. Det var det rige Sildefiskeri i Drefund, der først havde loffet dem til Danmarks Ryster, og de fik under Valdemar den Anden ikke alene Lov til at drive Fangsten ligesaafuldt som Landets egne

Born, men endog Steder hvor de, og udelukkende de kunde ned-
 salte Fisken og derfra forsende den over hele Europa. Baldemar,
 der ved sine Erobringer blev Herre over Lybel, betragtede og
 behandlede denne Stad som en dansk By og gav den mange
 Forrettigheder; disse skulde naturligvis tilbagelades, da Lybel-
 kerne saldt fra Danmark, men nu havde de engang faaet Indpas
 i Landet, og det var lettere at faae dem ind, end ud. Udsuge
 Landet det gjorde de, og berige sig paa de Danstes Befolk-
 ning, det toge de aldrig i Betænkning. Det var sørgelige og
 ulyskelige Tider for Danmark, og Landet vogte ved Tvistigheder
 og Splid nedad og altid nedad; ja det stod sig saa ringe her-
 hjemme, at den danske Konge, Erik Glipping, maatte laane 30
 Skibe af de tydske Kjøbmænd, for at forsvare Sundet imod
 norske Sørovere, og Indbyggerne maatte af de Fremmede købe
 den Fisk, der saldt i saa stor Overflod ved deres eget Lands
 Kyster; ja, der siges endog, at Kongen maatte forpligte sig til,
 kun paa enkelte, af Lybelkerne bestemte Dage, at lade fange og
 nedsalte Fisk til sin egen Husholdning. Naar man veed dette,
 kan det ikke undre os at høre, at nogle Krammerskole i de
 tydske Stæder, der havde indgaaet et Forbund, efter hvilket de
 kaldtes Hansestæder eller Handelsstæder, vovede at hærje Dan-
 mark, om ikke ved Søroveri, saa dog med Ødelæggelse og
 Plyndring. Hansesforbundet blev altid mægtigere, omfider talte
 det endog 85 Stæder, og disse førte Herredømmet paa de fleste
 Have i Europa, men isærdeleshed i Østersøen, hvor deres Myn-
 dighed var udstrakt, indtil de omfider bleve kuede og under-
 tvungne af Baldemar Atterdag,

„der vandt mangen Borg og tog mangt Slot,
 og Krammerskolene hilste med Spot.“

Rekke et Aarhundrede efterat Agelhuus var bygget, blev Agelstad første Gang ødelagt og plyndret af Tybberne, der, som man kan tænke sig, ikke skaanede Slottet, men lode det vederfares en saa haard Medfart, som vel tænkeligt. I næste Aarhundrede, dengang Hansestæderne ret vare i Flor, men havde Alt at frygte af Baldemar, forenede de sig for at ødelægge Byen, der vogte paa deres Befæstning; jo meer den kom ivejret, desto hadefuldere bleve naturligtviis Tybberne. Ødelæggelsen skulde være fuldstændig, Byen maatte aldrig mere rejse sig igjen, og derfor skulde Havnen tilstoppes; 77 Hansestæder sendte hver for sig Højdebrev til Kongen, der imidlertid spottede over dem, sammenlignede dem med en Flok strigende Gæs, hindrede deres ildefindende Plan og splittede deres Magt ad.

Den Kongning med Eward slog Boldsmænd godt,
og ligerviis Mængen med bitter Spot.

Derpaa forholdt Hansestæderne sig rolige i noget over et halvt Aarhundrede, forsaavidt, at de ikke angreb Kjøbenhavn, men 1428 kom de igjen, forbitrede over, at Kong Erik vilde indskrænke deres Rettigheder; det vil sige, han vilde ikke tillade, at de fortrængte Landets egne Børn fra al Handel og Vandel, og det kaldte de en himmelskrigende Uretfærdighed. Nu skulde det være Alvor med Kjøbenhavns Ødelæggelse, og de styrede derfor lige mod den med en Flaade af 240 Skibe, paa hvilke der var 12000 Mand. Kongen traf isærstningen skede Foranstaltninger for at hindre Fjenden fra at slagte „den danske Ralleko“, saaledes skal Tybberne have kaldt Danmark, der i saa mange Aar havde skaffet dem Rigdom, men nu ikke vilde holde for længere, og derfor skulde tilintetgjøres; men vankelmødig som han var, efter Alt at domme, opgav han snart Forsvaret og rejste til Sorø, hvor han henlevede en Tid i stille

Uvirkelighed, medens hans Dronning, den højhertede og kloge Philippa, en Fyrstinde af engelsk Byrd, fæst og modig ledede Alt til Byens Forsvar, og opmuntrede Borgerne til at kæmpe for deres Arne. Fjenden naaede da heller ikke at udrette Noget, og hverken Byen eller Havnen blev ødelagt. Tydskerne havde nemlig bestemt, at dersom det første ikke kunde lykkes dem, skulde det sidste gaae for sig, men de maatte opgive deres Forsæt, hvorpaa de, for dog at gjøre nogen Fortræd, gave hver et gammelt Skib til Priis, søldte disse med Steen og vilde have nedfærket dem i Havnen paa Bredsiden, for at spærre Havnen og stoppe Indløbet, dersom blot de Danske vilde have givet dem Tid og Ro til Udførelsen. En Deel af Skibene kom imidlertid for Hættværks Skyld til at ligge paa-langs, saa de fik ikke den Glæde, de havde ventet af denne skønne Daad, og igjennem Abningen løbe de danske Skibe ud.

Under denne Krig lod for første Gang Kanontorden udenfor Kjøbenhavns Mure; fra 200 Ildsvælg dundrede det om Ørene paa de Stridende, men de Danske vare ikke meer forfættede end at de, for at spotte Tydskerne, lode en Ro føre ud paa en Sommerflaade, og spurgte da, om de troede at kunne rykke et Haar ud af dens Hale. Denne Spot skulde sigte til den hovmodige Trudsel, at de vilde slagte den danske Malleko.

Men saa mangen Kæmpe bold.
sejned dog for Tydskens Bold.

Dengang Christian den Anden rejste ud af Landet, for hos sin Svoger, den mægtige Keiser Karl, at hente Hjælp imod den trodsige Adel, der havde opsaagt ham Guldskab og Troskab, var der stor Sorg imellem Almuen, der holdt meget af Borgerkongen, og Kongens Farbroder, Hertug Frederik, der, imod sit givne Løfte til Broderjennen, tog imod den Krone, Dyr-

terne tilbød ham, var dem saare uvelkommen. Derfor afflog de ogsaa at aabne Kjøbenhavns Porte for ham, og da han erklærede, at han var deres Konge, svarede de, at de kun kunde iværge een Konge Trost og Lydighed, og denne Ed havde de aflagt til Kong Christian. Men saa blev Hertug Frederik vred og truede med at belejre Byen, saa Kjøbenhavn atter maatte holde for.

Det var ingen tom Trusel med Belejringen. Hertugen slog først en Lejr op paa en af Seritslev Byes Marker, det Sted vi nu kalde Østersøfælle, og dernæst en mod Vesten, nemlig paa Balsbybakke, men kunde dog ingenvejne komme, sevend Hansestederne kom ham tilhjulps og lagde sig for Rheden med deres Skibe. I otte Maanedes holdt Kjøbenhavn ud, og overgav sig først, da Hungerens nød tvang den til at aabne Portene. Borgerne havde lovet Christian den Anden, at forsvare deres By i tre Maanedes, inden den Tids Forløb haabede han at komme med Hjælp fra Svogeren eller fra den engelske Konge; men Christian blev borte, og Byen maatte overgive sig til Hertugen. Imidlertid var det godt, Lybsterne ikke hørte saa stor Glæde som de ventede af at fortrædige Kjøbenhavn, thi vel fik de Bornholm paa 50 Aar, men af Villighed imod Borgerne indskrænkede Kong Frederik de tydske Kjøbmænds Rettigheder, og det var vel det, disse mindst ventede, efter at have staaet ham bi imod Kong Christian.

„Edet, sagde Dronning Tyre,
har vi hængt; — Gud Bangen høre.“

Tolv Aar efter kom Lybsterne igjen for Kjøbenhavn; det var, da Kong Frederik var død og der skulde vælges en ny Konge. De Store kunde ikke blive enige om, enten de vilde have den Afdødes ældste Søn, Prinds Christian, eller den yngre,

Johan; Adelen stemte for den første, Geistligheden for den sidste, og medens de forhandlede den Sag, fik Borgere og Bønder Opst til at tale et Ord med, og tænkte da paa den gamle Kong Christian, der sad som Fange paa Sønderborg Slot, hvorhen han var bleven bragt af sin Farbroder, der fik ham løsløst ned fra Norge, efterat han ved sine Adelmænd havde lovet ham „den hellige Trefoldighed til Lov, Priis og Vre“, at han skulde faae fri, trofast, ubrødelig, christelig Lejde. Lybækkerne, der tidligere havde hjulpet Hertug Frederik imod Christian den Anden, antog nu den fangne Konges Sag, men neppe af nogen anden Grund, end fordi de haabede, at faae Kjøbenhavn indlemmet i deres Handelsforbund, og saaledes faae den Krigshavn, de manglede. Det er denne Krig, der er kjendt under Navn af „Grevens Fejde“, fordi Grev Kristoffer af Oldenborg, en Sonnesøn af den stridbare Grev Bert, Christian den Førstes Broder, anførte Lybækkerne Hær.

Hertug Christian, senere kjendt under Navn af Christian den Tredie, slog sin Lejr op paa Østerfælled, paa samme Sted hvor hans Fader tidligere havde lejret sig med sin Hær, og opfordrede Kjøbenhavn til Overgivelse; men Borgerne, der ventede paa Hjælp fra Kejser Karl, forsvarede sig tappert. Da Lybækkerne imidlertid saae, der ingen Hjælp kom, forlode de Christian den Andens Sag og sluttede Fred med Hertugen.

„Gud hjælpe da ham, den gamle Ærn
som sidder i Fængselskammer,
faa trofast kæmper vel Landets Ærn,
men Ende faaer ei hans Jammer.“

Kjøbenhavn stod da alene tilbage, belejret baade til Lands og til Vands. Hertug Christian lod gjentagne Gange Borgerne sige, at naar de blot vilde aabne Portene for ham, skulde Alt

være glemt og tilgivet, men de vilde Intet høre om Overgivel-
relse og vare bestemte paa at holde ud til det Yderste. I et
beelt Aar varede Belejringen; først da Nøden var saa stor, at
den allerbitreste Død, Hungerens kvalfulde Død, var uund-
gaelig for dem, overgave de sig paa Naade og Unaade.

Det maa have været en stræffelig Tid, Indbyggerne gjen-
nemlevede i dette Belejringssaar. Efterhaanden som Levnets-
midlerne gik med, bleve de dyrere og dyrere, Hungerensnøden
tog daglig til, og omsider, da Alt var fortæret og der ingen
Tilførsel kom, maatte de spise enhverformhelt Ting, der paa
nogen Naade kunde lade sig nyde. Hunde og Ratte, Krager,
som de stjode i Luften, Rotter og Muus, Aadler af al Art,
kort sagt, Alt hvad Menneſker ellers væmmes ved, blev søgt
med Begjerlighed; Folk styrtede livløse om paa Gaderne eller
døde af Sult i deres Boliger, Jammeren og Elendigheden
var ubeskrivelig. Omsider, i Nødens højeste Stund, bleve Byens
Porte aabnede for gamle Folk, Kvinder og Born, som da
strømmede hen imod den fjendtlige Lejr for at faae deres Sult
filleet, men hvor de saa end tyede hen, bleve de med Spyd
og Sværd jagte tilbage til den udhungrede By. Da var det,
at Overgivelsen fandt Sted, Aarédagen efter at Kjøbenhavn
var bleven indesluttet. Grev Kristoffer af Oldenborg og Hertug
Albert af Meſſenborg maatte vandre ud til den kongelige Lejr
med hvide Stave i Hænderne, for knælende og med blottede
Hoveder at bede om Fred og Tilgivelse. Nu ventede Borgerne
Straf og haard Behandling af Kong Christian, fordi de saa
lange havde staaet ham imod; men den vakte Fyrste tænkte
ikke paa at foragte de Lidelsjer og Kvaler, Landets Hovedstad
saa længe havde været udsat for, toertimod skænkede han den

fuldkommen Tilgivelse og lod den beholde de fleste af dens Rettigheder. Dette var 1536.

Og da saa Alt var stille, og Rød ej langer kjendt,
da elste Folket Kongen, af Landet højt fortjent.

Saa ofte havde Tydskerne voldgjæstet Danmark i de forløbne Aarhundreder! Da Kjøbenhavn atter blev hjem søgt af Fjendehaand, var det Svenskerne, der stode udenfor Stadens Porte, og det var tilvisse en sørgelig Fejde, der bragte det for Tapperhed dengang saa vidt og bredt bekjendte Svenskesold og dets skjætte Stykker, til at husere i Danmark. Vi mistede mange og store Landsdele, iblandt andre det Stykke Land hinfædes Øresund, der fra umindelige Tider havde hørt til vort Fødeland, og tilmed har saa stor Lighed med det i Bestaffenhed, Frembringelser og Frugtbarhed; men Evertig tog til Aar for Aar i det 16de og 17de Aarhundrede, hvorimod Danmark tog af, derfor maatte det taale mange Fornærmelser af forsnævnte Land; og glemme paa de lidte Krænkelser fast bestemt paa at gjøre Gjengjæld, saasnart Lejlighed gaves. Imidlertid var Danmark svækket og medtaget af Krig og Smitsot, da det forsøgte paa at faae nogle af de Landsdele tilbage, det havde maattet afstaae tidligere, og vistnok i Utide forkyndte det Evertig Krig, da dets Konge, Karl Gustav, i Aaret 1657 stod i Polen med sine Krigsmænd; thi Svenskekongen kom tilbage over Hals og Hoved, og Udsaldet af Krigen blev kun sørgeligt for Danmark. Først gif der Rygte om, at Karl Gustav var kommen til Hamborg, men Ingen vilde ret sætte Lid dertil, thi de Danske troede ham, som sagt, i god Behold i Polen; imidlertid sagde Rygtet Sandhed, og da han og hans Tropper vare blevene vel modtagne og seet tilgode paa bedste Maade der og i Lybek, udbredte han sig snart over Pommern og Slesvig, og gjorde sig

til Herte over begge Hertugdømmierne ved den fleebvigste Hertugs
 forræderiske Adfærd. Omfider lod det Estræffens Budskab, at
 nu havde Svenskekongen taget Fredericia! Færsningen var ny,
 vel forsynet med Kugler, Krudt og Levnetsmidler; 6000 Danske
 vare lagte ind i den til Forsvar, og dog stormede den svenske
 Hærfører Wrangel den med 3000 Mand, erobrede den og stilledes
 derved 2000 danske Mand ved Livet. Nu havde Svenskerne
 saa at sige Spillet vundet! Karl havde især Lyst til at komme
 omkring paa Emaaserne, og i første Hast fik han derfor en
 Flaade paa henved tredsindstyve Skibe samlet, men den blev
 tildeels ødelagt af vor, dog uden at vi derved vandt nogen
 Fordeel; thi det blev saa strængt Frostvejr, at Bandene omkring
 vore Øer frose til, og Karl Gustav var ikke jeen til at gaae
 over Lillebelt med sin Hær. I saa Dage var hele Hyen i
 hans Hænder; derfra drog han over til Taastrup og Langeland,
 fra Langeland til Holland og Falster, og neppe fjorten Dage
 efter at han var dragen fra Jylland, stod han allerede i Bor-
 dingborg, efter at have tilbagelagt Rejsen fra Halsøen over sex
 forskjellige Bælte, af hvilke det ene var tre Mile bredt. Paa
 Hyen imellem Jylland og Hyen fandt to Kompagnier af hans
 Soldater og hans egen Bøge, imellem Hyen og Langeland
 gik Bandet en Alen op paa Elæderne, men Intet standsede
 ham. Han kom endog Kjøbenhavn et Par Mil nær; fra
 Landsbyen Højelstrup maatte der underhandles med ham; man
 maatte tigge om Fred, og derfor blev Fredsvillaarene saa
 ringe for Danmark.

Men Karl Gustav fortrød, at han ikke havde taget Kjø-
 benhavn og med den Danmark, og kom igjen næste Aar, trods
 den dyrtkjøbte Fred. Søndag Morgen den 18de August ryg-
 tedes det ganske uventet, at Svenskekongen var landet i Korsør,

og paa samme Tid viste svenske Krigsskibe sig udenfor Amager. Da vidste man, det gjaldt Kjøbenhavn, og Strækken biev stor; thi Fæstningsværkerne vare i en saa usjel Tilstand som man vel kan tænke sig, og der var næsten ingen Tropper i Staden. Strax gif der Bud til Karl Gustav for at spørge om Marsagen til hans fjendtlige Færd, og for at tale om Forlig med ham, men de Udsendte fik kun det Svar: at nu vilde han først tage Kjøbenhavn, saa kunde de bagefter tale sammen om Forlig; „de kunde jo nok see, at Danmarks sidste Time var kommen, blev der søjet til med Gaan, og det kunde jo egentlig være dem ligemeget, enten deres Konge hed Karl eller Frederik.“

„Dog han ej, med al sin Røje,
kunde Sjælund til sig pløje,
thi paa Ranten stod et Træ,
— dybt laae Rødderne og brede,
Kongefuglen i dens Læ
havde bygget sig en Rede.“

Medens Christen Ekeel og Mogens Høg vare i nybnævnte Grinde hos Svenskekongen, arbejdedes der i Kjøbenhavn med utænkkelig Raskhed og Utrættelighed paa Fæstningsværkerne, og Alle, uden Henjyn til Stand og Alder, toge Deel i Arbejdet. Kong Frederik sad dengang ved Roret, og skjøndt det var Skif i Landet i de Dage, at kun Adelen havde Lov til at tale med, kaldte han dog de andre Stænder til Møde hos sig paa Slottet, Mandag Morgen den 19de August, og der spurgte han dem, om de vilde staae Last og Braft med ham til Byens Forsvar; det vare de isorvejen blevne enige om, en Garver skal have været den Første, der erklærede, at det vilde være baade Synd og Skam at svigte Kongen i Rodens Stund, og derfor kunde Byens første Borgermester, Hans Rausen, strax

Raae frem og svare Kong Frederik: at hver Mand var rede til at ofre Liv og Blod for Konge og Fædreland. Ikke sandt? spurgte han derpaa Borgerne, og Alle som Een svarede de: Jo, jo!

Da nu de to Adelsmænd kom tilbage fra Ringsted, Ratten til den 21de, med den Bested, de havde faaet af den svenske Konges Raadgivere, thi han vilde ikke engang tale med dem selv, stred man til Udførelse af den fattede Plan: at opbrænde Fortskæderne, fordi man ikke kunde forsvare dem. Strax om Ratten flyttede Beboerne ind i Byen med deres Bohave, og Morgenen efter stode alle Husene imellem Voldene og Søerne i lys Lue.

Kjøbenhavn's Indvaanere havde foreslaaet Kong Frederik at rejse bort i nogen Tid, for ikke at udsætte sig og sin Familie for de Farer, der truede Hovedstaden, men

„Kongesuzlen frygted Gud
vilde ej af Røden ud,
tænkte, det, som flytter Djerge,
kunde og hans Røde værge.“

og trofast holdt han ud med de Betrængte og opmuntrede dem ved Ord og i Gjerning.

Alt medens de Danske vare isærd med at antænde Fortskæderne, nærmede de svenske Fortropper sig, og hen ad Formiddagen kom den frygtede Karl Gustav selv. Noget fra Balby væltede hans Bogn, og det ansaae hans Folk for et ildevarslende Tegn, men end stærkere rystede de paa Hovedet, da de saae de brændende Huse, og Kongen selv blev ganske tavst, da han holdt paa Balbybakke med nogle af sine fornemste Krigere, og derfra fik Dje paa det klare Skin. „Nu sværger jeg dyre, vi saae Modstand,“ sagde han, „det havde jeg dog aldrig troet,“ og dermed opgav han sin første Plan at angribe

Staden strag, og at sove indensfor Kjøbenhavns Mure den Nat, saaledes som han havde hntet om i Roekilde. Og en Lykke vat det for Byen, at han opsatte Angrebet.

Hvad Kjøbenhavns Indvaanere havde lovet Kong Frederik, det holdt de troligen. Forsvarerne deelte sig i fire Afdelinger: de egentlige Soldater, Adelsmandene med deres Tjenere, Studenterne og Borgerflabet, og hver Afdeling fik sin Deel af Fæstningsværkerne at sætte istand og forsvare; dertil stode alle under samme Krigstugt. Saalænge Byen var belejret, var det dog ikke alene de, der førte Vaabnene, der viste Tapperhed, men hver Mand og Kvinde indensfor Byens Volde var rolig, skjæ og uforsærdet, og Tilliden til Kongen, der deeltog i alle Farer og deelte alle Møjsommeligheder, alle Savn med sit Folk, var saa stor, at de Ord Skjalden sang for Udbruddet af sidste Krig.

„Kong Frederik den Danske
paa Dig jeg stoler ganske.“

ogsaa godt kunde gjælde for hine Dage. Men een Ting vidste man ingen Bested om dengang, og det var, at den danske Bonde fuldsaa vel kunde værne og kæmpe for Fædrelandet som nogen anden dansk Mand, og derfor kaldte Kongen „ej paa sin Bonde, i Læderne hin onde.“

Kong Karls Hørsførere raadede ham til at tage Kjøbenhavn med Storm strag, og lagde Planer til at gaae løs baade ved Østerport og Vesterport, men dette Foretagende vilde koste meget Blod, og Kongen var derfor mennekesjærlig nok til at afstaae derfra. Han vidste, at Borgerflabet havde faaet store Løfter af Kong Frederik, at han havde tilsagt det, at Borgerne skulde agtes lige med den gamle danske Adels, have Udgang med den til de høieste Uresposter, og desuden lovet, at Byen skulde faae alle Rettigheder som Frihavn,

og at Begejstringen og Modet iblandt Forsvarerne derfor var saa levende, at de vilde ofre Alt; men naar nogle Dage vare forløbne, meente han, vilde Iveren kjølnes og det vilde da være lettere for ham at faae Portene aabne, end i det første Øjeblik; ogjaa stode han paa, at Hungerønden skulde indfinde sig og gjøre Sit, thi han havde faaet Nys om, at Byen var kun daarligt forsynet med Levnetsmidler; men Evenstefongen kjendte ikke den danske Udholdenhed, og derfor kunde han ikke tage den med i Beregningen.

De Danske arbejdede uafslædig paa deres Forstandninger lige for Fjendens Øjne, og denne tillod det, uden at løse et Skud, fordi de ringcagede de danske Stridskræfter. Kong Frederik var selv tilstede paa Borden, som oftest hvor Faren var størst; uafslædig saae han til og opmuntrede Folket, og lod sin Telt opslaae nedenfor Østervold, for ogsaa at tilbringe Natten imellem de skjæffe Arbejdere, der maatte slide og slæbe i fuld Rustning, og altid have Udtog med Evensterne for ikke at blive overrumplede af dem; men Kongens uafbrudte Tilstedeværelse virkede ogsaa gavnligt, og i nogle Dage bleve under Vaabenlarm og Forstyrrelse de Forstandninger fuldbendte, der maaskee under almindelige Forhold ikke vilde være blevene tilendebragte i et halvt Aarhundrede.

Saa snart Evensterne havde lagt sig for Kjøbenhavn, blev det anordnet, at der to Gange om Dagen skulde holdes Bøn. I Kirkerne forsamlede sig Kvinder, Børn og gamle Folk, og Forsvarerne mødte i smaa Afdelinger paa et afslædt Sted, for at styrke sig ved Tankernes Henvendelse til Ham, der holder alle Folkeslags som det enkelte Menneskes Skjæbne i sin Haand. Der fortælles, at da Evensterne en Dag havde udspurgt en Dverløber — saaledes kaldes de, der løbe fra deres egen Konges

Gane over til Hjenden — hvad de Danske bestilte, og denne svarede: „de holde Bon, andet troer jeg ikke, de tage sig for,“ lo Svenskeren og sagde: „Ja, jeg kan tænke, at nu bede de, der aldrig have bedet før i Livet.“ Formodentlig troede Hjenden, at de Bønner, der steg op indensfor Kjøbenhavns Mure, vare fra et Folk, der saae sin sidste Stund imøde.

„Se, Svensken ligger for Kjøbenhavn!
 Han stoler saa trygt paa sin Magt, sit Ravn,
 men Danmark stoler paa Herren.
 Alt ejer Hjenden den hele D,
 men Frederik svor i sin Rede at dø,
 og Danmark stoler paa Herren.“

Svenskerne forstaaede sig udenfor Byen og anlagde sine Lovgrave i kort Afstand fra Fæstningsværkerne; men det saae de Danske ikke rolige paa, og saasnart de vare nogenlunde færdige med deres Forstaaelser, gjorde de Udfald for at forstyrre Belejningsværkerne. Det var en Gyldenløve, der anførte de Folk, mest Matrojer og Haandværksfolk, der vovede det første Angreb paa Hjenden, og Udfaldet var saa heldigt, at det blev efterfulgt af flere andre. Omfiden, den 2den Septbr. erobrede ved et saadant Udfald en Skanse, flere hundrede Svenskere bleve dræbte, og de Danske vendte hjem med 5 Kanoner og henved 200 Fanger. Natten efter dette Hovedudfald hilste nogle skjætte Somand paa de Vaade og Pramme, Kong Karl havde samlet i Kallebodstrand for at sætte over til Amager og om muligt angribe Kjøbenhavn fra den Side, eller idetmindste hærje Den; men Fartøjerne bleve alle ødelagte af de danske Kanonbaade.

Fæstningen Kronborg ved Helsingør, paa det Sted hvor Øresund er smalest, var et vigtigt Punkt for Danmark; thi sit

Evensterne den, efterat de alt havde faaet Helsingborg i Eskaane, havde de hele Herredømmet over Øresund. Det var derfor et Skrækkens Budskab, der en Dag lød: Kronborg er falden i Fjendens Hænder! Mange tvivlede, men da lød Evens-
 Bernes Glædesalver derfra, og Eagen var altsaa vis. Den
 svenske Hærfører Wrangel havde faaet tre danske Høvdinge,
 der skulde forsvare Fæstningen, til at troe, at Kjøbenhavn alt
 var falden, og derpaa overgave de den, i deres Gensolbigheid,
 tør man vel sige. De første Glædesalver, Evensterne affyrede,
 vare imidlertid ikke, fordi de havde faaet Fæstningen, men for
 at stifte Bilde, Veensfeldt og Brunow ved Meddelelsen
 om Kjøbenhavns Fald; af Glæde derover lød han Trommerne
 røre og Trompeterne lyde, foregav han.

Det mest Redslaaede ved Kronborgs Overgivelse var, at
 Fjenden derved fik en stor Mængde Kanoner, Augler og Krudt,
 der strax blev sendt til Kjøbenhavn for at bruges imod Byen,
 som da i fjorten Dage blev beskudt af sine egne Bomber og
 gloende Augler, udsendte fra Fjendehaand.

Hollanderne, der under ingen Omstændigheder vilde
 tillade, at Evensterne bleve Herrer over Øresund, fordi de
 derved kunde bestemme Sundtolden efter Godbefindende, havde
 lovet Danmark Hjælp, og fremsat Alt, Levnetsmidler; men
 Hollanderne bleve borte, og der blev efter Kronborgs Over-
 givelse i nogle Dage en nedtrykt Stemning i Kjøbenhavn,
 fordi man frygtede, at de ikke kunde slaae sig igjennem Sundet,
 som nu fra begge Sider kunde beskydes af Evensterne. Hvert
 Øjeblik blev der meldt, at nu var Hollanderne isigte, men
 saa viste det sig strax efter, at man tog sejl, og den ene
 Skuffelse afløste den anden. Hungerønden stod for Døren,
 og uden den lovede Hjælp kunde Byen ikke holde sig ret længe.

thi Kræfterne toge af, og Mange bleve syge. Amager havde hidtil forsynet Hovedstaden med Føvetøsmidler, saa vidt det var istand dertil, men denne Hjælp blev pludselig afstaaen, thi ganske uventet landede Karl Gustav en Dag ved Dragør for at ødelægge Ven og hindre Tilførselen til Kjøbenhavn. Forsøget paa at sætte over fra Kallebodstrand var mislykket, nu vilde han ad denne Vej naae sit Maal, thi Hollænderne vare landede ved Sjællands Nordkyst med en stor Flaade, baade Krigsfartøjer og Kjøbmandsskibe, og han maatte være færdig med Amager, før han gik imod Hollænderne. Efterat have fordrevet Indbyggerne og stulken alle Huse i Brand, vilde Svenskerne atter indstibe sig, men da kom de Danske, anførte af Kong Frederik selv, og det var lige ved, at Karl Gustav var falden i Danskenes Hænder; imidlertid slap han derfra, og Amager var ødelagt.

„Naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest;“ det er et gammelt sandt Ord, der ikke svigter, og det holdt ogsaa Stand for Danmark nu, thi i denne yderste Nød, Dagen efter at en Deel af Amager var en rygende Brandtomte, kunde man see den svenske Flaade trække ned ad Sundet, og da var man vis paa, Hollænderne nærmede sig. Men hvorledes Hjælpen skulde komme Kjøbenhavn tilgode, det forstod man ej ret, og ansaae Gjennemgangen for umulig. Kronborg i Svenskenes Hænder tilhøjre, Helsingborg tilvenstre og en stor svensk Flaade midt i Sundet! I henved fjorten Dage maatte den hollandske Befalingsmand, den brave Admiral Opdam, ligge Nord for Sjælland og vente paa Medbør for at stryge ind, men Vinden blev ved at være sydlig, og den kunde han ikke bruge. Omfiden kom der en rask Kuling fra Nordvest, og nogle af være egne Orlogsskibe krydsede da strax ned ad Øresund, for at

hjelpe Hollænderne igjennem. Den 8de Novbr. hørte man i den tidlige Morgenstund en heftig Kanontorden, og saae tykke Skyer af Krudtdamp over Sundet, og ved Middagstide nærmede en stor Mængde Kjøbmandsskibe sig og løbe ind til Kjøbenhavns Bom under de Danskes Jubelraab. Medens Orlogsskibene sloges, vare de smuttede igjennem, og bragte nu Levnetsmidler, som Byen trængte saa højlig til. Nu var Rødet atter rejst og Udholdenheden atter fornyet. Senad Eftermiddagen bleve Svenskerne drevne paa Flugt, og maatte tye til Landskrona Havn; derved blev Gjennemgangen lettere og Tilførselen stod aaben, men det havde kostet Strømme af Blod at slaae sig igjennem Sundet.

Næste Dag traf Karl Gustav bort fra Valby og tog Ophold, efter nogle Beretninger i Brønshøj, efter andre i Brøndbyvester; hans tætte Lejr var som en lille By, der blev kaldet Karlstad.

Men kunde de Danske end aande lidt friere, var Røden og Trængslerne dog ingenlunde afhjulpne, thi næsten daglig fandt Angreb eller Udfald Sted, og da Vinteren kom, bestemte Svenskerne, at tage Byen med Storm. Jysbroerne forrige Vinter havde skaffet dem saa store Fordele, at de havde Lyst til at blive Herrer over Kjøbenhavn ad en lignende Vej; men Kong Frederik var paa sin Post og sørgede for, at Isen omkring Stadsgraverne og ved Strandkanten altid blev hugget sonder.

Denne Vinter var som den foregaaende barsk og langvarig, og Mange lede utroligt af Kulden, thi det var næsten ikke muligt at skaffe Brændsel tilveje. Flere Steder bleve Plankeværter revne ned, for at Folk kunde saae Noget at varme sig ved; ja, det var ikke ualmindeligt, at Indbyggerne maatte

brætte Gulvene op i deres Boliger og brænde dem, for ikke at forkomme af Kulde.

Saaledes gik et Par Maaneders Tid hen under Uro og Rød, og Julen, den dejlige Julefest stod for Døren. I den Tid skulde man troe, at Enhver, der har en Gnist af Glæde over den skønne Højtid, hellere istemte Julefange end Krigsraab, og at alle Voldsomheder og blodige Stridigheder i de Dage kunde hvile, og saaledes have vel og de Danske dengang tænkt, thi i enhver Areds skulde Juleaften fejres efter gammel nordisk Skik, og Alle frydede sig til den stille Højtidsaften efter saa megen forudgangen Avel. Men Svenskerne tænkte anderledes; de vilde holde Helligaften ved at overrumple Kjøbenhavn, naar de troede Folk ved Julegrøden. Imidlertid havde de Danske Øje med dem, og saasnart de mærkede Uraad, lode de Alarmtrommen gaae og Stormkloffen lyde, saa det dengang blev ved Forstyrrelsen, og derved, at Borgerne maatte staae hele Julenat paa Voldene i et rigtig barst Sneefog.

Aktyaarsdag 1659, midt under Formiddagsgudstjenesten, lode atter Stormklokkerne, saa Folk styrtede ud af Kirkerne baade igjennem Binduer og Døre for at komme til Forsvar paa Volden; men det var et forstilt Angreb af Svenskerne, der fra den Tid af gjorde Udsald næsten hver Nat for at trætte de Danske og udmatte dem, inden den virkelige Storm skulde finde Sted, thi at de havde isinde at løbe Storm, det vidste man fuldtvel i Kjøbenhavn. Hvergang Stormkloffen lød, vare Forsvarerne paa Venene, og de hvilede heller ikke da den afgjørende Time slog, Natten imellem den 10de og 11te Februar 1659. Alt om Aftenen vidste de, at nu gjaldt det om Danmark skulde staae eller falde, thi de havde ved deres Spejdere faaet at vide, hvad der var igjære, og vare derfor ikke ganske

uforberebte. Den første Deel af Ratten var Alt stille og roligt, kun en fjendtligt Bagtilb var at see hist og her, og Angrebet blev næsten anseet for opgivet, da pludselig nogle brændende Tjæretønder bleve stukne iveauet, netop i samme Øjeblik, Klokken slog 1. Dette var Tegnet til Angreb. I forventningsfuld Spænding stirrede de Danske igjennem den bældørte Nat, uden at kunne faae Øje paa nogen Gjenstand; de ventede at see mørke Skikkelser i Mæsse bevæge sig henimod Staden, og vare rede til at tage imod dem, men Øjet kunde Intet opdage. Omfiden kom Øret dem tilhjulps; de hørte en knirkende Lyd hen over den frogne Sne, og ved anstrængt Stirren bleve de vaer, at noget Hvidt bevægede sig hen imod Staden. Der var ingen Tvivl om, at det var Svenskerne, der vilde storme, og de lode dem roligens drage nærmere, indtil de kom indenfor Skudvidde, da hilste de paa dem med de ladte Kanoner, og Strømme af Blod flød hen over den hvide Sneeflade. Karl Gustav havde ladet alle sine Soldater trække hvidt Linned over Klæderne, for at de ikke skulde skjelnes fra Sneen, og ladet dem stille Straadusse i Hatten, for at de kunde kjende hverandre.

Hovedangrebet skete i Nærheden af Vesterport over Isen paa Kallebodstrand, imellem Rattesundet og Langebro. Det var Borgerne og Studenterne, der stode opstillede der; kun saa Soldater havde Post paa dette Sted, hvor det gif skarpest til, men Kong Frederik færdedes idelig paa Bolden, og Karl Gustav satte paa den anden Side Rod i sine Folk. Svenskerne trængte heelt ind under Bolden, satte Stormfiger til den Bastion, hvor Borgerflabet stod, omtrent der hvor nu Stormgaden ligger — men dengang var ingen Gade der som nu, det var et opfyldt Stykke af Kallebodstrand — og søgte tre Gange at klatre op, men kun med ringe Held,

og omfider traf de sig ganske tilbage, efter at have mistet mange svinke Folk og dygtige Officerer, iblandt andre den sjælle General Steenbof.

Der var en tilfældig Omstændighed, som meget bidrog til, at Svenskerne's Tab blev saa betydeligt. De havde nemlig aftalt, at de iblandt dem, der først kom op paa Bolden og bleve istand til at trænge ind i Byen, skulde lade en Raket stige ivejret, for at de Andre kunde følge efter. Men nu traf det sig, at de Belejrede havde aftalt samme Tegn for deres Reserve; hvor det gik varmest til, der skulde en Raket give Vink om, at den maatte ile tilhjælp. Da nu Kampen var skarpest ved Vesterport, lode de Danske en Raket gaae tilvejs der, for at flere Krigere kunde komme til; men Svenskerne, som saae Tegnet, troede, at Byen var indtaget, og strømmede da flareviis derhen, hvor de sandt deres Grav. Omfider blev Karl Gustav opmærksom paa, at Kanonerne fra Boldene bleve ved at spille udad; da mærkede han Uraad, thi vare hans Folk blevne Herrer over Forskandsningerne, var han temmelig vis paa, de skulde nok have vendt Skjæftet ind efter.

Paa samme Tid, denne uheldige Storm sandt Sted ved Vesterport, blev der gjort et Angreb paa Christianshavn, der havde et lige saa uheldigt Udfald, og Alt blev derpaa stille indtil Kl. 4 om Morgen; da skete der et Udfald ved Østerport, hvor Hollænderne stode rede til at tage imod Svenskerne. Men ogsaa her bleve de kastede tilbage, og da Morgenens brød frem, viste der sig et rædselsfuldt tilfredsstillende Syn, thi mange tusinde Svenskere vare om Natten faldne for de danske Rugler; og flere Dage efter blev der fisket Lig op af Stranden og sendte Hjenden paa de samme Stormstiger, ad hvilke de vilde bane sig Vej til Kjøbenhavn.

Svenske Kongen stormede og belejrede nu ikke længere Hovedstaden, men holdt den dog i hele femten Maaneder afskaaren fra Forbindelse med det øvrige Rige, og brugte endeel af sine Tropper til at gjøre sig til Herrer over de frugtbare Der: Volland, Falsler, Vangeland, Moen og Als, der skulde sørge for Levnetsmidler til Kjøbenhavn. Hollænderne vilde frelse Danmark fra at gaae tilgrunde, derfor bragte de Forstærkning og Fødemidler, men videre vilde de heller ikke gjøre, og holdt sig derfor uvirkjomme efter at Generals stormen saa helt modigen var slaaet tilbage. Omfider blev Karl Gustav kjed af Opholdet i Danmark og drog til Sverrig, efterat han i Korsør havde været Vjenvidne til, at hans Tropper bleve jagte bort fra Fyen. Tre Maaneder efter døde han, og Danmark fik omfider Fred ved nogle andre Staters Mellemhandling; Freden blev underskrevet i Kjøbenhavn, den 26de Mai 1660, men Svenskerne beholdt de fleste af de betydelige Landsdele, de havde erobret, før de stormede Hovedstaden.

Den vigtigste Begivenhed i hele Kjøbenhavns Historie er vistnok den nys fortalte Belejring under den skjæffe, svenske Konge, Karl Gustav, og håderlig var den tilvisse for Staden, thi var der ikke bleven kæmpet med saa meget Mod og saa stor Udholdenhed, havde der ikke været saa stor Enighed og Sammenhold imellem alle Stænder, da var vort Fødeland sikkerligen bleven en Deel af Sverrig, og Danmark havde da ophørt at være til som et selvstændigt Rige.

De nærmeste gladelige Følger af de to Trængselsaar, Kjøbenhavn udholdt, var da, at Kongen og Landet lærte at kjende og satte den Kraft og Fædrelandskjærlighed, der boede i Borgerstanden, og Belejringen kan vistnok ansees som den egentlige Grund til, at Enevoldsmagten blev indført 1660.

saa at Adelen ikke længere kunde foreskrive Kongen og Landet Love. For at svække Adelsherredømmet var det da, at Geistligheden og Borgerstabet udvidede Kongens Magt, og det hjalp ikke, at den stolte Otto Krag paa Slotsbroen spurgte Byens første Borgermester, den hæderlige Hans Nansen, „om han kjendte det“ og pegede idetsamme paa Blaataarn, det bekjendte Stadsfængsel, thi Nansen kunde da rolig pege paa Frue Kirkeetaarn og spørge, om Krag kjendte det? hvorved han vilde give at forstaae, at der hang Stormloffnen, og at Byens Borgere snart kunde kaldes under Vaaben, om det skulde gjøres nødigt.

De Adelige vilde nok have en Herredag sammenkaldt i Odense, for at raadslaae om Rigets Løv, men en Rigsdag, hvor ikke alene de adelige Herrer, men de ringere Stænder skulde have Stemme, den stjottede de ikke om og allermindst i Kjøbenhavn, hvor Folk og Konge vare knyttede saa nøje sammen, siden de i Belejringens trængselsfulde Dage havde lidt og stridt med hinanden. I Kjøbenhavn vidste man fuldtvel, at nu skulde Borgerstabet ikke som ved Kongevalget samtykke i, hvad Rigsraadet bestemte. „Ufrie“ vare Borgerne hidtil blevene kaldte, men det Navn svandt hen fra den Stund af, de havde kæmpet saa hæderligen paa Kjøbenhavns Volde, og da Hovdingen for Borgerstabet, den djærve Thure sen, spurgte, hvo der var ufrie? og slog paa sin Kaarde i Rigsforsamlingen ligeoverfor den stolte Hans Friis til Klausholm, der puffede paa Adelen's Rettigheder og erklærede, at alle Adelige vare frie Mænd, da tog Ingen til Gjenmæle og vovede at kalde Borgerne „ufrie“ Mænd.

Enevoldsmagten blev altjaa indført, Kongen blev løst fra det stramme Bænd, Adelen havde snoret hans Hænder med, og de andre

Stander fik den Rettighed, der er et ægte Borgerbrev, til alle Tider uhindret at kunne træde frem for Landets Konge.

De to Mænd, der stode i Spidsen for denne Forandring i Statsstyrelsen, vare Rorreyhden Hans Svane, Biskop over Sjællands Stift, og Sønderjyden Hans Ransen, første Borgmester i Kjøbenhavn. Den første var en klog, evnerig, villiestærkt Mand, der habede Adelen og i Stilhed ventede paa det belejlige Øjeblik til at knuse dens overhaandtagende Valde. Hans hele Ydre var fuld af Anstand og bydende Bærdighed, og dermed forenede han en ualmindelig Bæltalenhed og Klangfuld Stemme. Fortrin, der forenede altid have bidraget og ville bidrage til at virke ind paa den større Høb.

„Tanken alene er Havet der hviler
dødt og ufrugtbart, — men Elsket, der iler
kjaft mod sit Naal, er det kraftige Ord.“

Hans Uvilje imod Adelen var bleven forøget ved en Fornærmelse, der var tilføjet hans Hustru, en Fornærmelse, Biskoppen enten kunde have undgaaet eller agtet ringe, men han harmedes over den, og fra den Dag den fandt Sted, betragtede han den første Stand med end mere fjendske Øjne, end hidtil.

I hine Dage vare Kareter nemlig meget sjældne, og de Adelige havde blandt andre snurrige Forrettigheder ogsaa den, at der Ingen maatte age i Kareter med Himle over, uden de. Alligevel havde Biskop Svane anskaffet sig en, og da hans Frue en Dag kjørte igjennem Kjøbenhavns Gader, kom nogle Adelsmænd hen til Vognen for at vise en temmelig uadelig Færd, thi de standsede Kareten og reve Himlen af over Hovedet paa Biskopens Hustru.

Hans Ransen, der i mange Aar havde været en driftig,

og højagtet Kjøbmand i Kjøbenhavn, var i Aand og Kundskaber sin Stand og sin Tid overlegen. Ved sin Anseelse, sit Ret-sind og sin villige Hjælpsomhed var han bleven Borgerne kjær, og først kaaren til Raadmand, siden til Borgemeister i Staden. Han var en kraftig, erfaren og indsigtsfuld Mand, og i Besiddelse af den Besindighed, Rolighed og Sindselighed, der er saa nødvendig for dem, der ville staae i Spidsen for store Foretagender og lede Folkehoben. Han vidste, at han ubetinget kunde stole paa Borgerne, hvis Rettigheder han altid havde taget sig varmt af, og derfor kunde han staae Kong Frederik inde for deres Trost og Paalidelighed, dengang Belejringen under Karl Gustav foretog. Hvor vel tilfreds Landets Konge var med hans Tapperhed og hele Færd i de stræfulde Dage, det gav han Borgerædlingen et stionsomt Bidnesbryd om, ved i Alles Paasyn at spænde sin egen kostbare Kaarde fra Siden og hængte den om ham.

„Hans Tale var kun jern, men hans Færd var sand, og ved indsigtsfuld Raad blev den Fædermand en af Folkets og Kongens Højbaarne.“

En ikke uvigtig Følge af den Belejring, der i to Aar havde hjemstødt Danmarks Hovedstad var, at Fæstningsværkerne kom i bedre Stand. Karl Gustav havde ladet storme ved Strandkanten hen ad Slottet til, fordi han vidste, der var lettest at komme til, og derfor lod Kong Frederik det Stykke af Kalleboderne, fra Vandkunsten til Langebro, der var en aaben flad Strand, snarest mulig udfylde, inddamme og omgive med Fæstningsværker. Efter Kongen fik denne udfyldte Grund Navn af Frederiksholm; og den første af de tre nye Gader, der bleve anlagte, hedder Stormgaden, fordi det var der, de Svenskes Hovedstorm havde været skarpest.

Den Mand, der paatog sig at lede hele Anlægget ved de nye Fæstningsarbejder, var en hollandsk Officeer, der hed Ruze eller Ryse; han blev siden adlet og fik Navn af Rysensteen og efter ham er den Runddeel eller Bastion nærmest Rallebodsstrand kaldet Rysensteens Bastion.

Men Forslændninger, Bolde og Grave, hvor gavnlige og skjærmende de end kunne være, ere dog ikke de bedste Børn imod Fjendevold og Oprørsfærd. De stærkeste Bolde ere

„den Manddomskraft og Trofasthed,
der aldrig gamle Danmark svigted,
den Folger Danstkes Tapperhed,
om hvilken Folkets Stjalde digted,
den Kjærlighed til Fædeland,
som ogsaa danske Kvinder dele,
den Tillid mellem Mand og Mand,
der ene Skærme kan det Hele.”

Det var da godt, Frederik den Tredie fik Kjøbenhavns Fæstningsværter efterseet, thi det varede ikke meget længe, før Byen atter truedes af Svenskerne. Kong Frederik døde 1670; han var danskt i Sind og danskt i Færd, derfor havde det danske Folk ham kjær, men Alt hvad der omgav ham var tydsk; der var tydske Hoffolk, tydske Skikke ved Hoffet, tydske Soldater, og hvad der var det allerværste, det tydske Sprog blev talt fremfor Landets eget Tungemaal; ja, det gik saavidt, at Kronprindsen Christian, siden Christian den Femte, var fjorten Aar gammel, førend han forstod det Folks Sprog. Han siden skulde herske over, saa der var for Danstkes Blik ikke Spor af, at Frederik den Tredie var opdragen og underviist ved en danskt Skole, Højskolen i Sorø. Men det var allsammen Dronningens Skyld. Frederik havde ægtet den skjælle og modige, men myndige og usorsonlige Sofie Amalie af Lynenborg, der var frygtet

i ligesaa høj Grad som Kongen var elsket. Den Beundring, hun havde vakt i Belejringens Dage, ved altid at særdes paa Boldene og udsætte sig for alle Farer og Møjsommeligheder ligesaafuldt som en tilvant Kriger, gik ikke af Minde; i de Dage fik Folket Agtelse for hende, og dette hjalp vistnok til, at hun kunde faae Lov til at hyde og herske meer, end ønskeligt og gavnligt var. Men godt havde det været; om Kong Frederik ikke havde ladet Dronningen faae saa stor Indflydelse, og havde værnet baade mod den hævnjerrige og skaanseløse Behandling, hendes Uvenner vare udsatte for, som og imod al den Tydskhed, hun bragte ind i Landet.

Efter Frederik den Tredie kom Christian den Femte til at herske over Danmark, og i hans Dage bleve Tydskernes Anseelse i Danmark ikke mindstet; tværtimod vogte den, thi han gav dem Titler og Rang, og tog vel imod alle de Tydske, der strømmede til hans Hof, saa man kan da nok forstaae, at de havde stor Lyst til at komme herind. Hæren vrimlede af Tydskere, endeel af de fornemste Embeder vare i Tydskernes Hænder, Omgangsproget blev i det tydske Tungemaal, og samme Sprog lød fra Prædikestolen; men ogsaa dette var den stolte, tydske Dronning, Sofie Amalies Styld, thi hun havde fuldt saa stor Indflydelse paa Sønnen, som hun havde havt paa Faderen, hvem hun overlevede i femten Aar. Da nu Christian den Femte døde 1699, efter at have faaet sine Greve- og Barontitler indførte og en Rangforordning lempet, kom hans Søn Frederik den Fjerde paa Thronen, og i ham havde Danmark en af sine bedste Konger af den oldenborgske Stamme. Han var opdragen af en fortræffelig Moder, Charlotte Amalie af Hesse, der, efter Alt at domme, ikke blev tilstrækkelig paa-
 kjønnet af Kongen, men desto inderligere elsket af Folket.

Strax efter at Kong Frederik var kommen til Roret, drog han ind i Holsteen for at tvinge den oprørske Hertug til Lydighed — det var Fjendtligheder han havde arvet efter sin Fader — og medens han stod der med sine Tropper, fik „Kung Karl, den unga Hjelte“ Lyst til at prøve, om han ikke kunde opnaae, hvad hans Bedstefader, den skjælle og kloge Karl Gustav havde maattet opgive: at erobre Kjøbenhavn. Karl den Tolvte var kun 18 Aar, da han satte sig dette i Hovedet; først sendte han nogle Tropper til sin Svoger, Hertugen for at understøtte ham imod Kong Frederik, der var langt fra at vente et Indfald i sit Rige, og derpaa forenede han sig med England og Holland, der ligesom Sverrig vare Gottorperhertugens Forbundne, og en svensk- engelsk- hollandsk Flaade laa snart efter i Kongebjæbet, for uden foregaaende Krigserklæring at bombardere baade den danske Flaade under Admiral Gylbenløve, og den danske Hovedstad. I flere Dage regnede der Bomber og gløende Kugler ned over Kjøbenhavn, efter at Byen i 40 Aar havde været forslaaet for en saadan Hjemføgelse; og stole paa sig selv maatte den, thi Hæren var i Holsteen, Flaaden laa indesluttet af de fjendtlige Skibe, og Kastelet kunde ikke bruge sine Kanoner, fordi Flaadens Stilling udsatte den for at antændes. Men Kjøbenhavns Borgere vare flinke som i 1659, og Søfolkene vare heller ikke faldne isjovn. Saa snart der kom Ild i et Huus, vare hundrede Hænder rede til at slukke, og faldt der en Bombe paa et Skib, saa vælte de tjærede Gutter den i Bandet, inden den sprang.

Kommandanten i Kjøbenhavn, hvis Navn var Schack, var imidlertid ikke saa flink som Borgerne; ja, havde det staaet til ham, vilde Byen neppe være bleven forsvaret, thi han lod haant om Borgerflabet og sagde: „at Skomagere og Skrædere skulde

pasje deres Dont og ikke paatage sig Ting, de ikke forstode." Derfor nægtede han ogsaa at lade Forsvarerne faae Kanoner til at besætte de Standsere med, de havde oplasket, og erklærede, at de skulde have Kongens Tilladelse, før de fik Skyts.

Men i Borgernes Midte boede Enkedronningen Charlotte Amalie, og vel var det før Kjøbenhavn, at hun var indenfor Stadens Volde. Hun boede paa det Slot, der efter hende er kaldt Charlottenborg, og derfra sendte hun Bud til Kommandanten, at han blot skulde lade Borgerne faae Kanoner, saa vilde hun paatage sig Ansvaret derfor; til samme Tid erklærede ogsaa den ædle Kongemoder, at hun vilde blive i Staden til det Yderste, og dele Godt og Ondt med Indvaanerne, samt bad og opmuntrede dem til at sætte deres Tid til Ham. „der er saa fast en Borg.“

Den fjendtlige Flaade var imidlertid truffen hen imod Hveen og laa der i nogle Dage, indtil Kong Karl fik ifinde at gaae iland. En Morgenstund i Slutningen af Juli Maaned saae man fra Toldeboden, at der var megen Røre ved den svenske Flaade, og at endeel Fartøjer satte ud og styrede imod Charlottenlund og Skovshoved. Strax gik Stormflotten, alle Mand kom under Vaaben, og Fjenden blev drevet tilbage.

Nogle Dage efter lagde Flaaden sig udenfor Amager og gav sig til at bombardere Christianshavn. Først søgte de fjendtlige Skibe at stifte Ryholm i Brand, og siden, da det ikke vilde lykkes, vor Frelser's Kirke med det skønne Taarn; men heldigviis naaede de ikke hvad de sigtede; thi Kanonbaadene og Forsvarerne paa Christianshavns Volde tillode det ikke. Men saa gik Karl den Tolvte den 4de August iland ved Humlebek, i Nærheden af Helsingør, med 12000 Mand, og Kjøbenhavnernes ventede hver Dag at see ham udenfor Byens

Bolde med Opfordring til Overgivelse, hvilket imidlertid ikke Rette, thi der blev sluttet Fred med den hollsteenske Hærug ved Travendal; en uheldig Fred, hvorved Danmark i en Aarrække maatte gjøre Afkald paa Herredømmet over Slesvig, indtil det omsider tilbagevandt det. I Beddet indstibede den unge Svenskeonge sig med sine Tropper, saa han var just ikke meget langt borte fra Hovedstaden.

Førend dette Affnit bliver sluttet, og med det de Overskud og Belejninger, vor Hovedstad har maattet udholde, er der endnu to Hjemjægsler at omtale, der maae staae i levende Minde hos en Deel af Kjøbenhavns Indvaanere. Det var høvsten Tydsere eller Svenskere, der vilde vort Fødeland tillivs, efterat det havde nydt alle Fredens Belsignelser i en lang Aarrække, siden 1720, men Engländerne, der som Sømagt var den farligste af alle Angribere. England gjorde Fordring paa, ikke alene at være den største Herre paa Søen, men Gneherre, og vilde derfor ved Magt indstrænke andre Landes Ret og Frihed til at færdes paa Havet; det vilde de andre Konger og Folkeslag ikke finde sig i, og forenede sig derfor om at forsvare deres Rettigheder. I Vinteren 1801 forudsaae alle Landene omkring Østersøen, at England hen ad Foraaret vilde komme med en Flaade for at tilsvinge sig det ubillige Herredømme, og rustede sig til at tage imod den store Sømagt, men Ingen havde ventet, at den alt i Marts Maaned skulde stikke i Søen. Dette Rette imidlertid, og førend Rusland og de andre Forbundsøller kunde komme Danmark tilhjælp, thi Isen var endnu ikke toet op i de nordligere Farvande, viste den fjendtlige Flaade sig Norden for Kronborg, hvor den laa stille i nogle Dage og ventede paa gunstig Vind for at løbe ind til Kjøbenhavn.

Naar en Fjende vil angribe vor Hovedstad fra Søfiden,

maa han see at komme ind i Kongedybet, imellem Trekroner og Sextus; det vare Englænderne ogsaa tilfunds, men de Danske gjorde hvad der stode i deres Magt for at forhindre dette. Da de tre Sølandjer: Trekroner, Quintus og Sextus ikke vare istand til at forsvare Indløbet, blev der lagt en stor Deel Blotflibe eller ubrugelige Stibstrog ud og bemandede med Forsvarere, der vare rede til at tage imod Angriberne, i Forening med Mandskabet paa to Linieskibe og en stor Deel Kanonbaade. Langs Kysten stode Afdelinger af Soldater, der skulde hilse paa Engelsen, isald han havde tænkt paa at gøre Landgang, og Borgerskabet i Kjøbenhavn var paa Post som i de tidligere Trængselstider af saadan Art.

Den 30te Marts hørte Kjøbenhavnerne en stærk Kanontorden, der lød fra Helsingør, og saa vidste Alle, at det var Engelsen, der havde faaet Bind og styrede forbi Kronborg, hvorfra der blev sendt Rugler efter ham, skøndt uden Nytte; thi Svenskerne lode ham rolig trække forbi, langs med deres Kyster, uden at løsne Skud, og det uagtet de vare med i det Forbund, der var traadt sammen for at værne om Frihed paa Havet. Senad Formiddagen lagde Flaaden sig ogsaa ganske rolig for Anker imellem Hveen og Trekroner, og den engelske Befalingsmand, Admiral Parker, lod vore Farvande undersøge endnu samme Dag.

Imidlertid havde Fjenden ikke Lyst til strax at binde an med Trekroner, og derfor traf Skibene den 1ste April noget bort og kastede Anker imellem Saltholm og Amager. Paa denne sidste Ø var der oplastet en Skandse, og da det blev mørkt kastedes derfra Bomber ud imod den fjendtlige Flaade; de traf godt og foruroligede Engelsen meget, men iland frygtede

man for, at Bomberne vare spildte, og derfor hørte Skydningen snart efter op.

Næste Dag, den 2den April, var det en alvorsfuld Højtidssdag, Skjærtorsdag. Men i Kjøbenhavn tænkte Ingen paa at søge Guds Huus. Folk sæstede kun deres Blif og Tanker paa de engelske Krigsskibe, der laae truende udenfor Byen og vare tilfands at ødelægge den.

Og da det saa omsider gif løb, og Kanonerne dundrede fra begge Sider, da

„bandt de ej glimrende Sejr med Rov,
og Sejren de lod sig fraliske,
men bandt dog af arrigste Hjende den Rov,
fra dem var ej Sejren at vriske.“

Medens Kirkesklokkerne kaldte til Bøn og Andagt, trak de engelske Orlogsskibe ned ad Kongedybet, Skib for Skib, fordi Farvandet var snevert, med det stolte „Edgar“ i Spidsen. Ombord paa „Elefanten“ var Horatio Nelson, Baron af Nilen, Afdelingens Fører, der var bekjendt som sin Tids største Søhelt; han havde lovet Admiral Parker, at Slaget skulde være endt i een Time, men de Danstes Tapperhed nødte ham til at svigte det givne Ord. Den danske Flaade blev anført af den brave Søhelt, Johan Olfert Fischer, og „Prøvestenen“ der laa forrest af de danske Blokskibe, bragte Engeltmanden den første Kanonhilsen. Strax efter løsnedes Skud paa Skud paa begge Sider, og en halv Time efter at Kampen var begyndt, var Alt indhyllt i Røg og Damp. Lorents Hjellderup Lassen, saaledes hed Prøvesteens kjælle Fører, havde en svær Dybt at udholde; tre Gange gif der Ild i hans Skib og tre Gange blev hans Vimpel nedskudt; men han slukkede Ilden, hejsede

Bimpelen og blev ved at kæmpe, indtil han kun havde to brugelige Kanoner tilbage.

Dg saa mandhaftig som han stred og kæmpede imod den store engelske Overmagt, kæmpede de Alle, og tiltvang sig Hjendens Beundring; ja, Nelson selv erklærede, at i ingen af de mangfoldige Træfninger han havde været med, og han havde været i meer end 100, havde han mødt en saadan Tapperhed som den, danske Mænd her viste.

Hvert af de danske Skibe havde idetmindste to Engelskmænd at slaaes med, intet Under derfor, at de bleve haardt medtagne, men ogsaa Englænderne havde lidt meget, og Kl. 3 $\frac{1}{2}$ saae man fra Tolbboden en engelsk Baad med hvidt Flag styre imod Land. I denne Baad var en af Lord Nelsons Officerer, der havde et Brev af følgende Indhold at overgive Kronprinds Frederik: „Lord Nelson har Ordre til at slaae Danmark, naar det ikke lenger vil slaae imod: men vedbliver Skydningen fra dansk Side, seer han sig nødtvungen til at stifte Ild paa de flydende Batterier, han har taget, uden at være istand til at frelse de tapre Danske, der have forsvaret dem.“

Skjøndt det vistnok neppe var den engelske Befalingssmands Mening at handle saa grusomt med de saarede Søkrigere, der vare i hans Magt, kunde Kronprindsen dog ikke vove at udsætte dem for Muligheden af den Skjæbne, der var bleven truet med, og han sendte derfor strax en af sine fornemste Officerer ombord, for at underhandle om en Vaabensstilstand, der ogsaa kom istand.

Saaledes var det bekjendte Slag i Kongedybet, den 2den April 1801. Paaskeføndag den 5te April bleve de faldne Helte begravede med stor Fejtidelighed paa Holmens Kirke-

gaard. Rige og Fattige, Mand og Kvinder fulgte dem sorgfulde og taknemmelige til det fælles Hvilested under den store Gravhøj, hvorfra der er Udsigt over Kongedøbet, og paa det stolte Marmorminde, der blev oprejst paa Højen, som er omgivet af Stene med de faldne Officerers og Skibenes Navne, ere disse Ord indgravne:

„DE FALDT FOR FÆDRELANDET

DEN 2den APRIL 1801.

MEDBORGERES ERKJENDTLIGHED SATTE DEM
DETTE MINDE.

De efterlevende Helte bleve hædrede paa flere værdige Maader af en kjonksom Samtid, iblandt andre ved en Skuepenge, den bekjendte „Medaille af 2den April“.

Credie Affnit.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede sad Georg den Tredie paa Englands Throne, og under hans Regjering var det altsaa, at vort Fædreland, uden foregaaende Krigserklæring og uden fjerneste Anledning fra dansk Side, atter blev voldgjæstet af de mægtige Britter. I Juli Maaned rygtedes det i Kjøbenhavn, at de store Udrustninger, der sandt Sjed i engelske Havne, gjaldt Danmark og sandsynligviis Hovedstaden, men dette Rygte blev tilbageviist som ugrundet og falsk, da der ikke var ringeste Anledning til at sætte Lid dertil. Den danske Konsul i London fik en af de allerførste Dage i samme Maaned et Brev uden Underskrift af følgende Indhold: „Det er nogle vel underrettede Personers Mening, at den Flaade, der for Øjeblikket udrustes hertilands, er bestemt til Danmark, for at tage Kjøbenhavn og Den Sjælland i Besiddelse, og

derom bør deres Regjering itide have et Vink", og strax underrettede han sine Foresatte i Kjøbenhavn derom; men Regjeringen forsikrede ham, at den bedste Forstaaelse fandt Sted imellem Danmark og Storbritannien, og den vilde derfor ikke laane Øre til det udsprede Rygte, som den bad ham gjendrive og neddæmpe efter Evne. De engelske Blade fortalte, at der skulde afgaae en Expedition til Østersøen „for at fremme den engelske Handels Sikkerhed sammesteds", ja udtalte sig endog langt mere forstaaeligt om, hvad der var igjære, og danske Blade meddeelte de foruroligende Øtringer fra de engelske Aviser, og gjorde opmærksom paa, at der blev udrustet et meget stort Antal flade Fartøjer, der alene kunde være brugelige ved Indslibning og Landgang, saa den engelske Flaade havde nok andet i sinde, end at holde Skibsfarten i Øresund aaben; men Regjeringen var og blev tryg, thi et Angreb af de Engelske under daværende Forhold vilde ikke være stort andet end et Røbertog, og et saadant kunde den ikke tiltroe de stolte Britter.

Men Alle vel vi vide, at Brellands brave Folk,
ej uden Harmen hørte om dette Vikingtog.
Og Gambier selv kan være for alle Britter Tolk,
thi kun nødtvungen var det, han bort med Flaaden drog.
Men der er Noget til jo, der kaldes Politisk;
stor Kunst unægtelig, der maa ved Retfærdig adles,
thi den Uhyre blier, naar falsk er dens Bestik,
og Georg Canning's Navn af tilbidsk Slægt vil badles.

Sjælland var kun daarlig udrustet til at tage imod en overlegen Fjende, thi Flaaden laa aftaklet i Havnen, og Armeen stod i Holsteen under Kronprinds Frederik, fordi Frantsmændene sloges med Tydskerne nærved vore Grændser, og der kunde jo Ingen vide, hvad der i Krigsplaneerne var tiltænkt

Danmark. Den 2den August blev der meldt i Kjøbenhavn, at man fra Kronborg Taarne og Masterne af det Bagtskib, der laa i Sundet, kunde see første Afdeling af den engelske Flaade under Rullen, og næste Morgen stete fra Eugelsmanden. den sædvanlige Forespørgsel til Kommandanten paa Kronborg, „om Skibene kunde passere“, hvortil denne svarede, at han ingen Ordre havde til at forbyde Englænderne Gjennemgangen. Samme Dags Formiddag gik Flaaden igjennem Sundet, veglede Fredsflud med Kronborg Fæstning og lagde sig derefter til Ankers paa Helsingør Rhed, hvor den blev i flere Dage, tildeels for at vente paa de efterfølgende Skibe; imidlertid forsynede den sig dagligen med Levnetsmidler fra Byen, ja, den sidste Dag, den laa der, fik den endog 30,000 Pund Dørljød; og de engelske Officerer gik hver Dag iland og bleve modtagne med største Gæstfrihed af Indbyggerne, der isærstningen havde været noget angstlige, men bleve rolige ved Regjeringens Tryghed.

En Deel af den engelske Flaade var gaaet ind i Storebelt og lagde sig for Anker der, efter den engelske Regjeringss Vyden, saa at Sjælland var ganske afslaaet fra al Forbindelse med de øvrige Landsdele og ventede angstelig paa, hvad den nærmeste Fremtid skulde byde.

To Afdelinger af engelske Skibe med Landtropper ombord vare alt tidligere gaaede igjennem Dresund for at besætte Pommerns Kyster og Rügen, i Forbindelse med Preusserne, og denne Omstændighed bidrog til at gjøre den danske Regjering tryk, vistnok altfor tryk.

Flaaden blev anført af Admiral Gambier, der kun modbyngen havde taget imod Kommandoen, og havde Befaling til ikke at bryde den forseglede Ordre, sørend han var

kommen ind i Rattegattet, saa Ingen kjendte Sotogets Hensigt, da de gik fra England. Under Admiral Gambier kommanderede den her med Rette frygtede Home Popham, og Landingstropperne stode under Generalerne Cathcart og Arthur Wellestley, den senere bekjendte, for saa Aar siden bortdøde Hertug af Wellington.

Kommandanten i Kjøbenhavn var en gammel Mand paa 72 Aar; han var kjendt som en hæderlig, retfærdig Olding, men var ingen indfødt Dansker, og forstod maaskee derfor ikke at satte de danske Kræfter og den danske Aand. Ege fra Begyndelsen skal han have misforstået om et godt Udfald af den forestaaende Kamp, men forespurgte sig dog strax ved de omløbende Rygter om Udrustningerne i de engelske Havne, om der Intet skulde stee til Forsvar for Hovedstaden, hvorpaa han fik til Svar, „at det gjordes ikke nødvendigt, da Danmark hverken havde eller ventede at faae Krig med England“, saa at en Deel af den Egegylldighed, han blev bestyldt for, vel kan undskyldes derved, at han kun kunde handle efter Ordre. Hans Navn var Ernst Henrik Peymann og han var af Fødsel en Hannoveraner, der var kommen ind til Danmark for at lede Anlægget og Udførelsen af den slesvig holsteenske Kanal.

„Sejl der“ — saa lød det karske Kongebud —
 „hvor Danmark har sin Flaade trygt i Reben;
 hvad der I see, bring det af Havnen ud,
 brug Krigen vel, dog tilbyd stedse Freden.
 De Danske tømret har saa fast en Borg,
 — før os en Anden mulig turde komme; —
 Grib raast Iun til — saa byder Kong Georg,
 Belønning faaes, naar Slaget vel er omme!“ —

Dette var Indholdet af den engelske Overadmirals Ordre, som blev aabnet i Rattegattet, og denne „Anden“, der muligens

kunde komme først, var den franske Keiser Napoleon Bonaparte, der paa den Tid staltede og valtede i Europa efter Godtbe-
findende, og stiftede Riger og Lande efter eget Lykke. Eng-
lænderne frygtede for, at Frankrig enten med eller uden Dan-
marks Samtykke vilde bruge den danske Flaade til at gjøre
Landgang i England, og derfor anmasse de sig Ret til at
fordre denne udleveret.

Kronprindsen havde omsider sendt Bud fra Høststeen, at
man skulde være paa sin Post i Kjøbenhavn og i Stilhed
sørge for Søværnet, thiøndt der egentlig ikke var Udsigter til
Krig, og den 11te August kom han selv ganske uventet til
Hovedstaden, kun ledsaget af en eneste Officeer. Der var
kommen en engelsk Gesandt til ham i Kiel og havde forlangt,
at Danmark skulde indgaae Forbund med England imod
Frankrig, og som Pant paa, at Forbundet var ærligt meent,
forlangte han, at Flaaden skulde glemmes i England, indtil
der atter var bleven Egeværkt i Europa; det Tab, vi vilde
komme til at lide ved at undvære den, skulde rigeligen blive
erstattet af England; men dersom vi ikke med det Gode vilde
udlevere Flaaden, vor Stoltthed, saa skulde de engelske Skibe,
der laae udenfor Kjøbenhavn, tage den med Magt.

„Hvorledes ville J kunne erstatte os Tabet af vor Vre?“
havde Kronprinds Frederik spurgt den engelske Gesandt, der
gav ham Balget imellem Krig imod England eller Forbund
med det imod Frankrig og da Flaadens Udlevering, og Eng-
lænderne kunde gjerne have spurgt deres Statsmand, hvorledes
Britterne turde vove deres Vre og den Tillid, der er nød-
vendig at eje for Folkeslag som for det enkelte Menneſke, paa
et saa æreløst Foretagende som Overskudet paa det fredelige
Danmark.

Saa snart Kronprindsen kom til Kjøbenhavn, blussede Begjeffringen og Iveren op i fuld Ene. Udrustninger fandt Sted paa Holmen, Studenterne dannede et Frikorps, Friskolene bleve indkaldte, de fornødne Foranstaltninger trusne til at værne imod Ildsvaade og sørge for Levnetsmidler, kort, Alt, hvad der i en Hast kunde skee, fandt Sted, men Kronprindsen rejste allerede bort den næste Dag med sin gamle, svage Fader, Kong Christian den Syvende, der blev ført til Rolding Slot, hvor han en Tid forblev. (Aaret derpaa døde han i Rendsborg). Kronprindsen selv ilede til Armeen i Holsteen, hvor han troede sin Tilstedeværelse mest nødvendig. I Storebelt blev det Fartøj undersøgt, hvori de kongelige Personer befandt sig, men Englænderne lode som om de ikke kjendte dem og tillode dem at drage videre. Statæraadet og nogle af de fornemste Embedsmænd med deres Skrivere rejste efter Kronprindsens Ønske til Rolding en Dags Tid efter, og Rigssklenodierne skulde bringes til Holsteen; men da Storebelt var spærret, turde den Stormand, til hvem de vare overdragne, ikke vove denne Rejse, men overgav dem i Sors til Amtmanden, den endnu levende hæderlige Olding, forhenværende Statsminister Stemann, der gjemte dem i Mogens Wiess Liggiste, indtil Sjælland blev befriet fra Englænderne. Det kongelige Guldtaffel blev nedgravet af Grev Danneffjold i Haven paa Wiessfeldt, for ikke at blive Engellstemandens Bytte, og — alle Diplomaterne flyndte sig at flygte bort fra Hovedstaden! Kun den franske og spanske Legation bleve tilbage!

Saa vidt Øjet kunde naae, var der fra Toldeboden og Boldene kun engelske Krigsskibe at see, baade imod Syd i Kjøgebugt og imod Nord ad Hveen til og det danske Søværn

blev stillet under Anførsel af Admiral Steen Bille, et Kavn der havde en god Klang i Folkets Øren, siden 1801. Det engelske Angreb blev ventet fra Søfiden, thi Slaget paa Kjøbenhavns Rhed var endnu i frist Minde, men Englænderne havde lagt andre Planer, og vare tilfjends dennegang at anfælde Hovedstaden fra Landfiden. Kronprindsen havde foranstaltet, at den engelske Gesandt, der fulgte efter ham til Kjøbenhavn, blev forsinket 2 Timer ved hver Station; derved kom denne ikke til Byen, førend den 13de August, yderst opbragt over den langtrukne Rejse, og da ikke mindre forbavset ved at erfare, at Kronprindsen var rejst bort igjen. Efter en kort Samtale med Ministeren begav han sig til den engelske Flaade, og den 16de August om Morgenen Kl. 5 gik Englænderne iland ved Bedbøl, 2 Mil fra Hovedstaden, besatte de omkringliggende Højder, uden at møde den ringeste Hindring, og marcherede derpaa uden videre imod Kjøbenhavn. Lord Cathcart lejrede sig mod Aften ved Jægersborg, fulgt af hele Infanteriet i 3 Afdelinger, af hvilke højre Fløj, der drog over Rørum og Rymølle til Lynghby, blev anført af Sir Arthur Wellesley. Den mellemste Afdeling gik over Gremitagen og Fortunen til Jægersborg, og venstre Fløj langs Strandvejen til Charlottenlund. Næste Dag droge de videre, altid Kjøbenhavn nærmere, der alt den 18de fra alle Sider var omringet af fjendtlige Soldater; Hærstyrken strakte sig fra Frederiksberg til Svaneemøllen, men Hovedkvarteret var paa Landstedet Hellerup, for at Overførerne kunde have nær Forbindelse med Flaaden.

Den gamle Peymann kunde ikke forstaae, at en Fjende turde gaae iland imellem to Fæstninger, Kronborg og Kjøbenhavn, og da Englænderne alligevel gave ham Syn for Sagen, udbrød han blot, „at det var ganske imod Krigsregler.“ Op-

fordring til Flaadens Ublevering blev gjentaget, og Hovedstaden truet med Belejring og Bombardement i Tilfælde af Bægning; men alligevel blev den flammelige Fordring tilbageviist, og der arbejdedes indenfor Kjøbenhavns Volde uafslættelig ved Standserne. Alle Byens Porte vare lukkede, Kvæsthuse bleve indrettede til at modtage de Saarede, og store fyldte Brandkar stillede udenfor Husene, for at slutte den Ild, et Bombardement vilde fremkalde. Alle Forretninger hvilede, thi Enhver tænkte kun paa Byens Forsvar; men Kjøbenhavn havde kun 13 til 14000 Mand, tildeels uøvede Tropper, og Engelsen kunde stille 30,000 Mand imod dem, de tydske Lejesvende indbefattede. Forstæderne bleve afbrændte, saavidt de ikke alt vare i Fjendevold, for at ikke Forrædsninger skulde skjules bagved dem, og der fandt hver Dag Udsald Sted fra Staden, dog uden at lede til Noget, da Soldaternes Antal var alt for ringe. Det Haab om Hjælp fra Rusland, Folk havde sat sig i Hovedet, mindstedes efterhaanden, thi naar de troede at see en russisk Flaade sejle ned ad Sundet, viste det sig altid strax efter, at det ikke var Rusere, men Engelsen, der krydsede i Farvandet. Mange troede, at Staden i den yderste Nød vilde faae Hjælp, at Kronprindsen nok vilde komme med Armeen fra Holsteen, hvilket han imidlertid var hindret fra, da Engelsen havde spærret Lillebelt, eller at i al Fald Landeværnet kunde staffe Fjenden endeel at gjøre; men Kjøbenhavn var henviist til sine egne Kræfter, og den Kamp, der fandt Sted ved Rjøge, imellem Landeværnet og Engländernes tydske Lejetropper, var kun beslagelig; thi Wellesley adspredte med liden Møje de uøvede Bønderkarle, der manglede baade Officerer og Kanoner, og derfor snart toge Flugten i forskjellige Retninger.

Det var en tung og truende Tid, der svævede over Hovedstaden, men den havde tilvisse sine skjønne, lysende Sider, thi den bedste Stemning og den herligste Broderaand gik igjennem Alt og Alle. Den Rige deelte med den Fattige, den Standhaftige opmuntrede den Redtrykte, den Stærke understøttede den Svage, Alt var Kjærlighed og Samdrægtighed; al Rød, al Ufred var forbunden; naar To mødte hinanden paa Gaden vare de gamle Bekjendte, om de end aldrig havde seet hinanden før, thi det Haab og den Uengstelse, der gik igjennem den Gne, var ogsaa den Andens Sag; kort sagt, Alle vare som Lemmer af een stor Familie, knyttede til hinanden ved Deeltagelsens og de mildere Følelsers Bånd.

Men medens Kjøbenhavnerne forstaaede sig, var Fjenden heller ikke ledig. Han havde efterhaanden faaet opført 13 Forstaaelser, og dem var han færdig med den 1ste Septbr. Disse Forstaaelser stode i Forbindelse med hverandre, og vare fra venstre til højre fløj opklæbte saaledes: Det første Batteri var nærmest Kallebodstrand, ved „gamle Pesthuus,“ derpaa kom et bag Gartner Mohrs Have paa Besterbro, det tredje laa foran Skydebanen, det fjerde i Svanholm Have paa gamle Kongevej, der, hvor Maskinhorvspinderiet siden har været, det femte var i Nærheden af Bodrusgaard, og bagved dette var der et, ved Rolighed, hvor Ladegaardsvejen drejer bort fra Aaen; det syvende var ved Blaagaard paa Nørrebro, og det ottende, der tilligemed det ved Ladegaardsvejen virkede mest forbærrig paa Byen, var i Torverds Have ligeoverfor Assistentkirkegaard. I Nærheden deraf var der et i Sandgraven paa Besterfælled, men derpaa var der et godt Stykke Vej førend det næste kom, thi det laa bag Holdepladsen paa Østerbro,

imellem Alleen og Strandvejen. Læstved Gaarden Røjsomhed paa højre Side af Strandvejen var den paafølgende Forstlandsning opkøstet, dernæst en ved Ny Kalkbrænderi og den trettende var ved Svane møllen. Foruden disse var der ogsaa anbragt et lille Batteri i Haven ved Rildvæld paa Strandvejen, og store Artilleriparker i Runddelen udenfor Frederiksborg Slot, foran Gaarden Bentegodt paa Lygtevejen, ved Vangehuset paa Bejen til Lunde huset, og paa Marken imellem Strandvejen og Ny Kalkbrænderi.

Det fjendtlige Infanteries Hovedlejr, der bestod af lutter Straahytter, stod bag Batterne foran den nærværende Rørs, desuden i Søndermarken, i og ved Frederiksborg og ved Uttersølev.

General Beymann havde opslaaet sit Hovedkvarter i Hôtel d'Angleterre paa Kongens Nytorv, for at være midt i Byen. Onsdagen den 2den September havde det været ualmindelig varmt, men henimod Aften blev det kjøligt, og mange Mennesker vare i den smukke Aftenstund vandrede ud i det Frie. Endeel spadserede i Kongens Have, Andre stode udenfor Hovedkvarteret for at høre paa en krigerisk Marsch, der blev spillet ved Hovedvagten, og Mange vandrede omkring i Gaderne. Klokken var henimod 8, da der paa engang hørtes en Gusen i Lusten, dernæst et bedøvende Knald; det var det første Prøveløst af de fjendtlige Bomber. Strax efter hørtes den samme Lyd, men stærkere, det var ikke en Gusen, men en Hønnen i Lusten, og en stærk Lydning som af mange Ildfugler, der fore hen over Himlen. „Der har vi Bombardementet,“ raabte den Ene i Munden paa den Anden, og dermed ilede de Forsamlede hver til sin Side.

Hvo har ikke med Gru hørt og læst om Lisabons Ode-

læggelse ved Jordskjælv 1755? Og samme Rædsler, samme Jammer sandt Sted i Kjøbenhavn, da Englænderne bombarderede Staden 1807. I samfulde 12 Timer styrtede en Regn af Bomber, Granater, Brandkugler og Raketter ned over Byen; det var Lyn paa Lyn, gloende Kugler, der fuscde, og Raketter, der hvilede igjennem Luften, Kanontorden, Bomber, der sprang og udbredte Odelæggelse til alle Sider, Knagen og Bragen af de nedstyrtede Huse, Skorstene og Tæge; Smerte-, Angst- og Jammerstrig fra Lemlæstede, Kvinder og Børn, Huse, der bleve antændte af de udkastede Jldmasser, og skjælle Brandfolk, der bleve modtagne af Kugler og Bomber, naar de ilede til for at slukke; til alle Sider Rød, Jammer og Odelæggelse!

Paa 38 Steder brød Jlden løs, men kun een Bygning afbrændte, Grosseren Lütens Pakhuus i Vimmelskæftet, der var opfyldt af Bomuld; alle andre Steder blev den ved Brandfollenes Raskhed og Uforsagthed strax slukket. Odelæggelsen var stræffelig, især i den nordvestlige Deel af Staden, da vor Fruekirke med sit høje Taarn og den tæt derved liggende Petri Kirke fremsøde Fjenden et forønsket Maal. Hvert Skridt i fri Luft var farligt paa det Strøg af Byen, og Husene vare ikke stort sikrere. Der var bleven sagt Folk, at de skulde kaste sig næsegruus ned paa Jorden, saasnart de saae en Bombe i Luften, fordi de da vare mindre udsatte for at rammes, naar den sprang istykker, men det gik her som ved enhver overhængende Fare, der er altid Mange, der tabe Hovedet, naar Andsnærværelse er mest nødvendig. Bomberne faldt masserviis ned paa Gaderne og sprang som oftest i samme Øjeblik, de faldt, saa at Stedet i et Nu var fuldt af Døde og stræffeligt Lemlæstede. Folk vidste ikke hvor de skulde tye

hen for at være sikre, Mange ilede ud af deres Huse for at søge By hos fjernere boende Venner og Bekjendte, men naar de saa hørte Susen og Hvinen af Kuglerne igjennem Luften, standsede de for at beregne hvilken Retning disse vilde tage, og et Øjeblik efter laae de drøbte eller saarede midt paa Gaden. Inde i Husene sad mangen, Familiekreds tæt sammen i en Klynge, stille og blege lyttende til den skrækelige Krigen og Susen; Børnene omslattede fast de Eldre, som om disse kunde skjærme og frelse de Smaa; Ingen turde vende Blikket mod den Side, hvorfra de kunde vente Død og Fordærvelse. Ingen turde tænke paa Faderen og Broderen, der stode paa Volden under disse Rædsler, og kun Faa vare istand til at vende Tanterne til Ham, der er nær, ogjaa i Trængsels haardeste Stund; kun Frygt og Ængstelse opfyldte Sindet. Da blev det paa engang mørkt i Bærelset, Lydene stilledes, der hørtes en dyb Stønnen, et hjerteskjærende Suf, og næste Øjeblik var der i den forsamlede Kreds de sørgeligste Spor af Ildsvælgenes gloende Udbrud.

Saa snart Bombardementet begyndte, kaldte Stormkloffen Borgerne sammen, og der stode nu Forsvarerne paa Volden, truede af den samme Fare, der hjem søgte Hustru og Børn, og under endnu skrækeligere Vilkaar end disse, thi de kunde see Kugler og Bomber regne ned over de Boliger, der gjemte deres Kjæreste. Ilden blev rigtignok besvaret af en Kanontorden fra Volden, men de engelske Batterier laae alfor langt borte og vare alfor vel dækkede til at Kuglerne kunde naae dem og Engelsmanden lode kun ad den Skyden.

Næste Morgen Kl. 8 hørte Bombardementet op, og Borgerne skyndte sig da hjem for at see, hvorledes det stod til der. Men det var en tung Vandring, thi Gaderne vare op-

fyldte af de stræffeligste Bidnesbyrd om den foregaaende Rats Rædsler; lemlæstede sig, Strømme af Blod og adspredte Lemmer, ikke at tale om oprevne Gader, der næsten vare ufremkommelige ved en Mængde Bombestykker, Tagstene og Muurgrus, der opfyldte dem! Og naar de saa naaede Hjemmet, ventede dem der ofte det sørgeligste Syn; thi de, der vare deres Hjerter nærmest, vare da enten dræbte eller saarede, og deres Ejendele ødelagte. Kun Faa vare de Lyffelige, der fandt alle deres Kjære i og udenfor Hjemmet uskadede og frelste. Dagen igjennem flygtede Alt, hvad flygte kunde ud paa Christianshavn og til Amager, saa at alle Landsbyer der, bleve overspildte med Flygtninge. En Deel søgte ogsaa Ly i de mangfoldige Kjældere, Hvalvinger og Buegange ved Christiansborg Slot, der var under Bygning efter Ildbranden, eller i de faste Kjældere under Rancelliet og Proviantgaarden, eller i Opgangen til Runde Taarn. Rige og Fattige, Høje og Lave forsamlede sig der imellem hverandre, thi Alle søgte at undflye den dødbringende Fare.

Englænderne ventede hele Dagen, at der skulde komme Forslag fra Staden om Overgivelse, men da dette ikke skete, begyndte Bombekastningen igjen Kl. 6, efter 10 Timers Stilstand. Bomberne, der da fornemmelig søgte hen imellem Gothersgade og Vestergade, faldt isørstningen kun sparsomt, og Indbyggerne begyndte at nære det Haab, at de Engelskes Krudtforraad mindskedes; men henad Morgenstunden blev Skydningen desværre atter heftigere, og vedvarede med største Virkomhed lige til Kl. 8, da sagtnedes den lidt. Mange Huse bleve antændte, men Brandfolkene bleve atter denne Nat Herrer over Ilden, skøndt med stor Anstrængelse; kun det kongelige Hømagasin ved Langebro afbrændte, stukket i Brand ved

en gloende Kugle fra Batteriet ved „Gamle Pesthuus“; og Brandfolkene's Bestræbelser for at slukke Ilden, kostede mangen brav Mand Livet, thi Rasteflyts af al Art regnede uafslædelig ned over Brandstedet.

Ved Middagstid standsede Bombardementet atter nogle Timer, men da der ingen Tilbud stete om Overgivelse, gik det løs for tredje Gang, Fredag Eftermiddag den 4de Septbr., og nu vare Brandfolkene altfor udmattede til at kunne arbejde med de to foregaaende Rætters Rasthed. Mange iblandt dem vare døde eller saarede, og der blev sendt 100 Lømmere fra Holmen for at staae dem bi, men Ilden tog alligevel voldsom Overhaand, thi Sprojterne og de øvrige Slukningsredskaber vare tildeels ødelagte og hele den nordvestlige Deel af Byen var snart ganske omspændt af Luer, der rasede saa meget mere uhindret som Husene størstendeels vare forladte af Beboerne, der de foregaaende Dage vare flygtede ad Amager og Christianshavn til. Endnu stod Frue Kirke, der hele Tiden havde været Maalet for Fjendens Rasteflyts, men pludselig foer en Brandpiil eller saakaldet „congreff Raket“ ind i den øverste Deel af Spiret. Disse Brandraketter brugtes for første Gang ved dette Bombardement; en engelsk Ingenieur ved Navn Congreve er bleven anseet for Opfinder af samme, og efter ham ere de nævnte, men oprindeligen havde Engländerne gjort Bekjendtskab med dem i Indien, i deres Krige med de Indfødt. De bestode i et huult Blikrør, fyldt med brændbart Stof, som foer ud igjennem en Mængde Smaahuller paa Siden af Røret, naar det var antændt, og ved anbragte Piger kunde de gribe fat paa enhver Gjenstand, de sloge imod.

Snart var det ikke den øverste Spidse af Taarnet, der stod i Lue, men selve Taarnet, og det varede ikke længe, før

de tunge Klokker styrtede ned, knuste i Faldet Bjælleværket, og forplantede Ilden til selve Kirken. Den store Klokke, den saakaldte Stormklokke, vejede alene henved 12,000 Pd. Henad Morgenstunden vakkede den store Bygning, og det 380 Fod høje Taarn styrtede til Jorden under et voldsomt Brag, medens Luften gjenlød af tordnende Jubelraab. Det var Engellmændene, der frydede sig over denne Stordaad, uden at tænke paa, at hver dansk Mand og Kvindes Hjerte maatte krympe sig i Smerte ved deres Jubler. Ogsaa Petri Kirke blev saa stærkt forstuet, at den i mange Aar ikke kunde bruges til Gudstjeneste.

Først Kl. 11 Løverbag Formiddag hørte Bombardementet op, efterat der i de tre uhyklebringende Nætter var kastet omtrent 10,000 Bomber ind over Staden, og henad Middagsstunden faldt en stærk Regn, der meer end alle Slukningsredskaber bidrog til at dæmpe Ilden; men 305 Huse og Gaarde vare ødelagte, deriblandt den største Deel af Universitetsbygningen, Metropolitanskolen, Borchs Kollegium og flere Videnskabsmands Boliger med kostbare Bogsamlinger. Ødelæggelsen gik langs Bolden, fra Frederiksberggade til Teglgårdstræde, og strakte sig paa den ene Side til Landemærket og Krystalgade, men der standfede den heldigviis ved Regentzen og Runde Taarn, hvor Observatoriet og Universitetsbibliotheket vistnok vare i Fare; paa den anden Side gik den til St. Pederstræde, standfede tildeels ved Petri Kirke, men rasede atter voldsomt i Klædeboerne og Skindergade, ja endog nedad Klosterstræde og Naboløs.

Gjenden holdt for tredie Gang inde, undtagen et enkelt Sted nu og da, som for at minde Folk om, hvad der endnu

kunde være ivente, og Ingen vidste, naar Bombelastningen atter skulde gaae for sig, eller imod hvilken Deel af Staden den skulde rettes. Enhver frygtede for, at hans Kasteskyts skulde noaе Christianshavn, hvor saa Mangfoldige vare tyede hen, og hvor alt rørligt Guds var bragt ud. Indvaanernes Rod var efterhaanden blevet knækket ved de mange Gyseligheder og Lidelser, de havde været Vidne til, de fleste ønskede at faae en Ende paa det Hele snarest mulig, og det blev derfor vedtaget, at der skulde indsendes en skriftlig Anmodning om at underhandle med Fjenden, saameget mere som Efteraaret var for Døren, Byen ikke forsynet med Levnetsmidler og det saae allerede titapt ud, baade med Kjød og Brød.

Dette var imidlertid fleet Løverdag Eftermiddag den 5te, men Folk vidste ikke Noget derom, før Mandag Middag den 7de. Den gamle Peymann, der var overtydet om, at Fæstningen ikke kunde holde sig, dersom Engelskmanden fik ifinde at storme, sendte en Skrivelse til Lord Cathcart, i hvilken han bad om Baabensstilstand i 24 Timer, men den engelske Overgeneral svarede, at han ikke kunde indrømme nogen Baabenshvile; kun om Overgivelse kunde der være Tale. Med Rod og neppe opnaaedes der Frist med Svaret til næste Dag Kl. 12, og Udfaldet blev da, at Flaaden blev afstaaet til Englænderne, ikke som Pant eller i Baretagt, men til Arv og Eje.

Saaledes var Kjøbenhavn da nu falden i Fjendevold, efter at have gennemgaaet nogle strækkelige Uger og rædselsfulde Dage. Det blev fastsat i Betingelserne, at Engelskmændene skulde være borte 6 Uger efter at de havde faaet Tilsagn om at kunne føre Flaaden bort, og den Forpligtelse holdt de sig nøje efterrettelig, men det var 6 pinlige Uger for Hovedstadens Indvaanere. Det engelske Hovedkvarter blev for-

lagt fra Høllerup til Kommandantboligen i Kastellet, og de danske undgik at komme dette og alle Steder nær, der vare besatte af Fjenden; Kastelsporten mod Byen blev lukket, Vindebroen trukken op, og der blev rammet Pæle ned imellem Toldbodvejen og Esplanaden; men da der var gaaet nogen Tid, maatte man dog taale, at de fjendtlige Matroser og Soldater kom ind i Staden.

Den førnævnte Popham var, efter Alt at dømme, den Mand, der var Danmark den haardeste og mest nærgaaende af Fjenderne. Det var ham, der tilraadede „ikke at kæmpe, men brænde af“; det var ham, der havde foreslaaet, at rette Kasteskudset imod Christianshavn, dersom Fæstningen ikke overgav sig, og dette raadede han, fordi han fra Frederiksberg Slotsaltan ved Skinnets af Luen havde seet, at Stærer af Mennesker vare dragne derud Natten igjennem; og det var ham, der svarede de danske Underhandlere paa deres Spørgsmaal, om der hørte andet til Flaaden end Orlogsskibene? „Hver Baad!“ Og til Krigsforraadet? „Hvert Stykke i Løjhuset!“

Og Englænderne holdt Ord, ogsaa i dette Punkt! Den 20de October droge de bort med vor stolte Flaade, der bestod af 75 dejlige Skibe, større og mindre, til Værdi af 20 Mill. Rigsdaler. Ikke alene Skibene toge de, men Tommer og Lougværk, endogsaa Tommerfolkernes Værktøj, thi de skulde have Flaaden og Alt, hvad der hørte til dens Udrustning, og hvad de ikke kunde føre med sig, det ødelagde de. Kun Kronprindsens Lystkutter, som han havde faaet af den engelske Konge til sin Konfirmation — Kong Georg var hans Moders Broder — lode de ligge, men Kronprindsen sendte den bagefter.

„Byen brændt og Flaaden taget,
Sundet luft for Kongeflaget!“

Det var smerteligt for enhver Danskt, at see den skønne
Flaade forlade Havnen for

„at stemme op den Sejersklang,
der tordned' fra Brittens Kanoner.“

men for Ingen mere end for de brave, slette Søsolk, der langt
hellere havde seet den tilintetgjort, end i Fjendevold. Kron-
prindsen havde strax efter sin Vortrejse sendt en Officeer til
General Peymann med Ordre til at ødelægge Skibene, men
dette Sendebud var bleven snappet af Englænderne, og det
var ikke muligt, hverken at brænde eller sænke Fartøjerne; Om-
stændighederne forbød det. Naar de hjemvendte Somænd ve-
modig betragtede den tomme Svanerede, have de vistnok spurgt
med Digteren;

„Hvor ere I henne, Store og Smaa,
I Havets stærke Svaner,
som smykkede her i Dammen laae
med Dannebrog's røde Faner?“

Og det fejler ikke, at mange Flere end den gamle Matros
have søjet til,

„Vel har jeg tømt saa mangen Staal,
men Ingen bedst som den sidste;
den var isjænket til bredfuldt Maal,
nu vil mit Hjerte briste!“

Sjerde Afsnit.

Aligen En eller Anden kunde synes, at jeg har dvælet for længe ved den sidstomtalte Begivenhed i vort Fædreland, da det jo er en „Rejse“ igjennem Danmark, vi foretage os, men Begivenheden er saa fremtrædende og enestaaende, og Ranges Kjendskab til den saa forbarsende ringe, at jeg ved Opholdet i Kjøbenhavn ikke turde gaae løsere hen over den, end fleet er. For de fleste ligger denne store Tildragelse i en Taage, for Mange lyder den som et Sagn, de ikke have lagt videre paa Ende, eller — men her vil jeg anføre en Andens Ytring desangaaende — „det er Noget, der er fleet, før end jeg kom til Verden — altsaa som en Begivenhed, der er for langt tilbage i Tiden til at kunne tages i Betragtning under vore nyere Interesser. Foruden denne naive Anskuelse er der en anden Anledning, og det er den isærdeleshed, der har bragt mig til at omtale Slaget 1801, de Engelskes Overfald, og Kjøbenhavns Bombardement saaledes, som fleet er. Mine unge Veninder ville undskyldte, at jeg sandsynligviis bringer En eller Anden til at sige „det er nok mig“, ved her at anføre, at den Forklaring, der undertiden er givet mig i de Ord: „Saa langt kom vi ikke i Historien, da jeg var i Skolen“, staar mig levende for Tanterne. Og er Skoleunderviisningen afsluttet, saa har hidtil Underviisning i Historien som oftest ogsaa været det, thi kun sjældent er der i Hjemmet vaft eller

*) Udgiverinden tillader sig at anføre, at det er de Smaa efter Aarene og de Smaa efter Udviklingen, hun nærmest tænker sig som Læsere af „Rejsen igjennem Danmark“.

næret nogen Interesse for denne Green af Videnstaberne. Naar da Danmarks sidste Tiders Historie bliver læst som „Anhang“ og man i Skoleaarene ikke naaer til dette Anhang, saa, ja saa kan man jo paa en Naade undskyldte den opvoksende og vogne Ungdom, men derfor ikke mindre ønske, at den fortrinnsviis og fremfor alt Andet maa faae Blik for Danmark og Danmarks store historiske Begivenheder.

Foruden de Krige, Stormløb og Ødelæggelse ved Rasteflyts, Kjøbenhavn har været udsat for, og som vi nu have omtalt, har den ogsaa været alvorligt hjemløst af store Ildebrande og af Smitsot. Den første store Ildebrand var under Kong Frederik den Fjerdes Styrelse, i Aaret 1728. Egeoverfor Besterports Bagt, paa Hjørnet af St. Clemensstræde, det nuværende Frederiksherggade, men rigtignok ikke saa smuk og bred en Gade med høje Huse, som den, der nu findes, boede en Lysfestøber, der ovennævnte Aar, den 20de Oktober, var ifærd med at støbe Lys. Paa engang saae Bagten, at Ilden slog ivejret inde paa Loftet i det lille Huus, og strag løb Røgen hen, bankede voldsomt paa Døren og raabte „Luf op!“ men Bærten vilde ikke aabne den tillaaede Dør, fordi han troede, at Soldaterne fra Bagtstuen kom kun for at gjøre Larm og Uro, som de saa ofte tidligere havde gjort; muligen han ogsaa vilde forsøge at dæmpe Ilden inden fire Bægge. Det er nok tænkeligt, at Branden var kommen fra Mangel paa Forsigtighed ved Lysfestobningen, thiøndt det almindeligen blev antaget, at en lille Dreng havde faaet et Lys for at gaae op paa Loftet og see efter sin Bøld, der var fløjet derop nogle Timer tidligere, under hans Leg paa Gaden med nogle andre Smaadrenge. Da Manden omfider aabnede for de tydfte

Soldater, der gjorde saa stor Allarm og forbrede, at Døren skulde aabnes, ellers vilde de styde ind igjennem Vinduerne, havde Ilden allerede greben saa vidt om sig, at Luen slog ud igjennem Taget, det lille Huus var da ikke til at frelse, og hvad værre var, Byen kom i Fare, thi Vinden bar lige paa.

Nu blev Allarmtrommen rørt igjennem alle Byens Gader for at kalde Brandfolkene sammen, men der var ikke Mange at finde, idetmindste ikke Mange, som vare ædrue. Der havde været Sprøjtemonstring samme Dag, og efter den Anstrængelse, de havde haft, sad nu en Deel af dem i Kroer og Ølhuse, hvorfra de kom løbende ud i beskjænkter Tilstand; de, der ikke vare i Kroerne, de vare til Begravelsesgilde efter en af deres Kammerater, og de, der vare i en saa ædruelig Tilstand, at de kunde styre Sprøjterne, maatte staae en halvanden Times Tid og see paa Ilden, uden at have Vand til at slukke med. Grunden var, at Vandrenderne vare tagne op i den Kant af Byen, og det Vand, der imidlertid var bestemt til Byens Forbrug, var næsten gaaet med. Det var en rygende Storm, en rigtig stærk Vestenvind, saa Ilden kunde jo snart blive færdig med nogle smaae, faldefærdige Bindingsværkshuse i en snever Gade; begge St. Clementsstræderne vare ogsaa afbrændte, for Kl. 9, to Timer efter at det første Huus var antændt. Ingen tænkte paa at hente Vand fra Kanalerne, men derimod ilede Folk til Vesterport for at hente fra Stadsgravene; der kunde de imidlertid ikke komme ud, thi saasnart der blev raabt: „Brand!“ blev Porten lukket i Laas, for at Soldaterne, der bestode af tydske Lejevende, ikke skulde benytte sig af den almindelige Forvirring til at desertere. Der er bleven fortalt, at Borgerne sendte Bud til Byens Kommandant for at faae Porten aabnet, men at denne Befalingsmand lod svare, at

det kunde ikke stee, thi han skulde paa se paa, at Soldaterne ikke løb deres Vej; hvad Ilden angik, saa kom den slet ikke ham ved."

Bed Redrivning kunde der vel nok have været sat Grændser for Ilden, men det begyndte der Ingen paa; derimod bleve Tagstenene revne af nogle nærtstaaende Huse, som Luerne strag vare saa forekommende at drage Fordeel af til at gribe fat i Tagværket, hvorved Ilden i en Hast udbredte sig stærkere.

Branden tog endnu langt heftigere fat, da den kom om i Vestergade, hvorhen Vinden bar, thi der var, som der nu er, en stor Mængde Hørboder og Gæstgivergaarde, samt Bryggerier, og al den Hør og Hamp, Talg, Tjære, Hø, Halm og andre brændbare Stoffer, der sandtes, vare snart antændte. Det regnede Ildgnister ned, og inden Midnat var en stor Deel af Gammeltorv nedbrændt, det meste af Studiestræde og den ene Side af St. Pederstræde.

Paa engang hørtes Raabet: „Mordbrand! Mordbrand!“ og havde Forvirringen ikke været stor hidtil, saa blev den det nu. Folk troede nemlig, at Ilden var paasat, thi pludselig brød den ud bag det store Brandsted, og en Bryggergaard paa Nørregade stod i lys Lue; men det var heldigviis ingen Riddingsdaad, der fremkaldte Ulykken. En Bryggerkarl var derimod den Skyldige, thi han havde usorgfaldt sat et Lys i en Foderkiste og glemt at tage det bort, da han skyndte sig med en Brandsluffe hen til Ilden. Næsten Ingen tænkte paa at slukke denne nye Brand og derfor greb den hurtigt om sig og var snart ved Gøttherøgade.

Ilden paa Gammeltorv tog alle Kræfter i Beslag, og det blev bestemt at sprænge Husene, for om muligen saaledes at standse den; men uslykkeligviis bleve de Huse sprængte, der al-

lerede vare i Brand, og de brændende Bjælker og Splinter antændte da de omkringliggende Bygninger. Ved saadanne Kanonstød paa en Bygning paa Hjørnet af Nørregade og Gammeltorv, hvis Kjældere isorvejen vare fyldte med Krudt, bleve den prægtige Frue Kirke og St. Petri Kirke angrebne, og da Frue Kirketaarn styrtede, var det med et skækkeligt Drag hen over Kannikestræde, der ogsaa snart var i Iys Lue. Graabrødretorv brændte, Trinitatis Kirke ligeledes, men Rundetaarn, der er en massiv Steenbygning, maatte Ilden gaae forbi.

Fra Enden af Gammeltorv, imellem Nygade og Frederiksberggade, laa dengang Raadhuset, og der, hvor Raadhuset nu findes, laa Vaisenhuset; begge Bygninger bleve lagte i Aske. Ilden løb langs Raadhusstræde og Magstræde ned ad Slottet til, og det var Kongen meget om at gjøre, at Slotsholm skulde blive frelst. Men det saae farligt ud, thi Husene fra Vandkunsten til Rabolss stode i Iys Lue.

Indtil Torsdag Middag havde Solbaterne staaet i Gevær paa Boldene som blotte Tilskuere; men da nu Kongen saae, at Brandfolkene vare afstræfede og trængte til Hjælp, bød han, at de skulde bruges ved Sprøjterne, og overtog da selv i sin høje Alder Befaling over Slukningsanstalterne, der i en Hast bleve satte istand; han trøstede, hjalp og raadede overalt. Alle Bygninger ved Gammelstrand, i Færgestræde og Højbrostræde, det nuværende Højbroplads, skulde have været sprængte i Luften for at frelse Slottet, der kort isorvejen var bleven bygget op med store Beslæftninger; men heldigviis kom det ikke dertil, thi Bygningerne bleve overspændte med Sejl, der uafslædig holdtes vaade, og Kanalen ved Slotsholm gjorde her god Tjeneste.

Torsdag Aften blev Ilden slukket bag Slottet, da Kronprindsen lod nogle Smaahuse rive ned paa Hjørnet af Vandkunsten, og Fredag Morgen blev den dæmpet paa Amagertorv ved en gammel Kræmmerstvends Indsigt. Helliggejstes Kirke brændte i lys Lue, Løveapotheket ligeoverfor ligeledes, og en-deel Matroser stode paa Gaden for at betragte denne Ild, og tale om, at det var Stade, det dejlige Sangværk i den Kirke nu skulde forstumme, men Ingen rørte hverken Haand eller Fod for at slukke. Der hvor Petersens Jomfrukloster nu staaer, boede en rig Kræmmerenke, Moderen til den Mand, der har sluttet Klosteret, og hos hende var der en tro Svend, der gjerne vilde frelse sin Madmoders Ejendom. Han bad hende om at ofre nogle af sine gamle Kroner, og med en Haandfuld af dem gaaer han ud paa Gaden, raaber Matroserne an og spørger, om de have Lyst til at tjene Penge. Da kom der Liv i Folkene! de fik sat paa en Mængde Sejldug, som de kastede over Taget, og stillede sig saa selv derop med Spande og Valler fulde af Vand, som de kastede over Gnisterne, saasnart de faldt paa Sejldugen: Sprøjterne kom tilhjælp, og Ilden var dæmpet i den Deel af Staden.

Onsdag Aften var Ilden udbrudt og Fredag Aften var man Herre over den, men 2000 Huse vare brændte og mere end den halve By laa i Aske. Fem Kirker, Frue, Petri, Helliggejstes, Trinitatis og den reformerte Kirke foruden Baisenhusets Kapel, vare gaaede op i Luer, og Staden, der var forarsaget, blev anslaaet til 10 Millioner Rigsdaler.

Røden og Jammeren var naturligviis stor, Skøndt kun saa Mennesker havde sat Livet til. Brandvæsenet var i en daarlig Tilstand, og Mange, der skulde have styret og holdt

tilraade, tabte al Aandsnærvarrelse; Raadvilddhed, Skræk og Forvirring havde faaet Overhaand, og derfor blev Vdelæggelsen saa stor og om sig gribende. Men uden Kong Frederik den Fjerde vilde Ulykken maaſtee endnu være gaaet videre: han var ſit Folks Fader under og efter Branden ſom under hele ſin Regjering.

„Fra min Borg jeg maatte flytte,
Da den røde Hane gol“

lader Digteren Chriſtian den Syvende ſige, naar han taler om de Lidelſer og Sorger, han havde at gjennemgaae i ſit Liv; men et ſkjønt Bidne om Forholdet imellem Herſker og Folk udtaler ſig derpaa i de efterfølgende Linier, ſom en Modſætning til den oprørſke Bevægelse imod Styrerne, der dengang begyndte at gaae igjennem Europa; thi

„lige ſaſt i hver en Hytte
ſad jeg dog paa Kongeſtol,“

bedder det; og det er et ſandt Ord, at Herſterne i Ulykkens og Nødens Stund ikke fjernedes fra Folket, men kom det end nærmere. Men Aaret efter „gol den røde Hane“ over Borgernes Huſe, og det var atter en ſtor Sorg for den ſvageſte Konge, der ſelv var en brandlidt Mand; dog „hvor der er Hjertelum, der er Huuſrum“, ſiger et af de ſandeste Ordſprog, vi kjende, og det viſte Chriſtian den Syvende i Gjer-ning, thi ſom Digteren ſiger:

„næſte Aar gif op i Lucr
ſnart hans halve Hovedſtad,
og for Chriſtians Kongeſtuur
ſælſomt der ſig vendte Blad;
brandlidt ſelv han huſed Mange,
Hyttebørn ſik Duegange.“

De to Ildebrande, der her sigtes til, besøgte Kjøbenhavn i Slutningen af forrige Aarhundrede. Christiansborg Slot, det store, pragtfulde Christiansborg, som Christian den Sjette havde ladet opføre heelt fra Grunden af, for at tilfredsstille sin stolte, pragtsyge Dronnings Ønske, brændte midt om Vinteren 1794, og Kjøbenhavns Brand fandt Sted den næstpaafølgende Sommer, i Juni Maaned.

Klokken var 4. og den kongelige Familie sad ved Middagsbordet, da det blev meldt den, at det brændte i Slottet, men denne Meddelelse foruroligede dem ikke synderligt, ligesaa lidt som Folk regnede Branden for Noget, da den rygtedes i Byen, thi Alle vare i den Formening, at Christiansborg Slot ikke kunde brænde, dertil troede man, det havde altfor tykke Mure og var byggt af altfor store Kvaderstene. Men denne Tryghed varede kun kort, thi strax efter brød Ilden med Boldsomhed ud imellem den øverste Etage og Loftet, i Arveprinds Frederiks Bolig, som var ud imod Ridebanen, og ingen menneskelig Magt var istand til at sætte Grændser for dens Ødelæggelse. I flere Dage var der bleven lagt Mærke til en forunderlig sveden Lugt overalt i den Deel af Slottet, men Ingen kunde vide, hvorfra den hidrørte, førend Luen omsider slog ud igjennem alle Raffelovnsaabningerne, da kunde man forstaae, at det maatte have brændt ubemærket i flere Dage i Kærene, der vare lagte paa kryds og paatværs igjennem hele Slottet, og langtfra holdte tilbørligen rene, siden den Mands Død, der havde anlagt dem og havde havt Kort over dem.

Paa Loftet laa en stor Deel Brædder og gammelt Lømer, der hurtig blev antændt og styrte ned igjennem det brændende Gulv, ja endog heelt ned i Kjælderen; thi der var

et Hul overst oppe fra og heelt ned, forbi en Marmortrappe endnu ikke var færdig, og i et Nu var hele den nederste Deel af Slottet omspændt. Kl. 5 omtrent slog Ilden ud igjennem den øverste Etage, og da fik Folk først ret Begreb om, at det var Alvor med Branden; alt henved 7 brød den ud igjennem Taget, og Kl. 10 naaede den den Deel af Bygningen, der vender imod Slotsplassen; noget efter Midnat var Kirken i Luer, men heldigviis bar Vinden fra, saa at Kancellibygningen, Gehejmearkivet, det kongelige Bibliothek, Proviantgaarden og Løjhuset bleve frelste fra Odelaggelsen.

Dengang Luen slog ud igjennem Taget, skal det især have været stræffeligt for de Mange, der vare ilede til Kongeborgens Frelse, thi det regnede ned med smeltet Kobber og store Ildgniister, ja selv gloende Brande fløj omkring imellem de Tilstedeværende.

I den Deel af Staden, der ligger nederst for Slottet, flode Folk i Vinduesluger og øfte Vand i Tagrenderne for at dæmpe Ildens Udbrud, naar Gnisterne faldt, og hele Natten igjennem svævede Husene ved Gammelstrand i yderste Fare, hvortil den strækelige Hede ligesaameget bidrog som Gnisterne, men heldigviis bleve de frelste, og næste Formiddag, da Ilden, saa at sige, ikke havde meer at fortære, hørte Branden op, men:

„der, hvor Guld og glimrende Krystal
spredte Straaler om sig uden Tal,
der man stueb' da et rædsomt Øde,
mørke Spor af fordoms Herlighed;
halvforbrændte Billedstøtter gløde
under hvert den bange Vandrer's Fjed!“

Folket elskede Kong Christian og Kronprinds Frederik, og derfor ilede Mennesker af alle Stænder beredvilligen til, for at hjælpe og frelse efter Gvne. Rige og Fattige, Fornemme og Ringe rørte baade Hænder og Fødder for at slukke og frede, og Mange skulle desværre have mistet Livet for deres Hjælpsomheds Skyld, ved at forvilde sig i Siottets store, i hverandre krydsende Gange, saa at de ikke kunde finde ud igjen; de Fleste bleve upaatvivleligen kvalte ved den tykke, sorte Røg og Damp, der hvirvlede sig igjennem alle Bærelser, og de, der slap ud ved at frelse sig paa Taget af Sidebygningen, eller paa Altanen og derfra ned paa Jorden ved Løv eller ved at lade sig glide ned ad Sprøjteslangerne, gavede et rædselsfuldt, men visstnok sandt Billede af deres ustandne Kvaler.

Efter Kongeborgens Udelæggelse fik dens brandlidte Herrer atter mange Vidnesbyrd om, hvad der boede i Folkets Hjærter mod dem; thi ikke alene de Rige gavede af deres Overflod, men de Fattiges Skjær blev ligesaa beredvilligen til, og Armoden, der til alle Tider har saa store Fristelser at staa imod, gav her ikke efter, hvor god en Lejlighed der end frembød sig; thi manges En, der var klædt i Pjalter, bragte kostbare og værdifulde Sager tilbage, som enten af dem selv vare frelst af Luerne, eller i Forvirringen givet dem i hænde af Andre, og Ingen eller meget Faa tænkte paa at beholde det kongelige Gods.

„Folk og Konger deraf lære:
fælles Nødt kan meget bære.“

Den 5te Juni 1795 kaldte Allarmtrommen atter Folk sammen, og Kirkeklokkerne kimed, saa man vidste, at der var Ildløs; men det var midt paa Dagen, Klokken var 4 om

Eftermiddagen, og desuden var Ilden paa Gammelholm, en Plads, der var adskilt fra Byen, og hvor man vidste, der var mange Gutter tilstede, der hverken fryede Ild eller Vand, saa man brød sig ikke stort om denne Ild paa Holmen.

Men snart viste Faren sig truende; thi foruden en stor Deel brændbare Sager til Flaadens Fornødenheder, var der omtrent 1000 Favne Brande og 2000 Læster Steentul der, som strax kom i Brand, og dannede et Baal, der udbredte en saa forfærdelig Hede, at Ingen kunde komme Brandstedet nær, og ingen Sprojte var istand til at slukke. En heel Deel Sejls og Løvbark fik man slæbt ned i Kanalen, men der var saa stor en Mængde, at det ikke kunde stjules af Vandet; Gnisterne regnede ned, og snart blev Kanalen forvandelt til et Ildhav, Holværket kom i Brand, og Ilden blev ført over til Staden.

I lang Tid havde det været en ganske forstræffelig Sommerhede, derfor vare alle Bygninger gjennemtørrede af Solen. I Størrestræde, som først antændtes, kom Heden fra Brandstedet til, og den ringeste Gnist var istand til at tænde, saameget lettere, som de fleste Huse vare af Bindingsværk og nu sængede strax som Trøst.

„Nu brænder det i Løsegaden“ hed det alt imellem 5 og 6! „ja og i Reverentsgaden,“ lød det til samme Tid; „der er Ild i Admiralitetsbygningen!“ blev der raabt, og snart efter det skrællelige Ord: „Nikolai Kirke brænder!“ Dette var Tegnet til den største Rødsel og Folk gik næsten reent fra Sands og Samling; de stode stille og uvirksomme paa Gaden med Djinene heftede paa det brændende Spiir, og stirrede og stirrede, som om de vilde overtøye sig om, at Binden virkelig havde ført Gnisterne fra Holmen saa langt; imidlertid brændte det videre, og snart var Taarnet antændt, hvad enten

nu Ilden kom fra Gnister eller fra den stræffelige Hede. Da Folk saa kom til Besindelse, indsaae de, at alle Smaagaderne, som laae imellem Holmen og Nikolai Kirke, maatte gaae med, de tidligere saakaldte Skippyrboder, og at Ulykken vilde forøges, naar Taarnet faldt; dette stete Kl. 8 med en stræffelig Dragen, og ved Faldet antændtes næsten alle Husene i Lille Kirkestræde, og Ilden væltede sig nu frem og slugte Alt, hvad den mødte lige til Volden, som den naaede Søndag Middag den 7de Juni, efterat der vare brændte ialt 943 Huse og Gaarde.

Altjaa, i tre Dage og Nætter brændte det, indtil det lyffedes at saae Ilden standset ved Frue Arbeidshuus. Ved Vesterport blev den omtrent sluttet der, hvor den udbrød 1728, kun et Par Huse længere imod Farvegade. Over en Fjerdedeel af Byen blev lagt i Aske, og den Deel især, som var beboet af velhavende og næringsdrivende Borgere.

I de første Nætter laae mange af de Brandlidte med de Gjenstande, de havde frelst, under aaben Himmel paa Volden, under Volden, i Kirsebærgangen, Kongens Have, paa Slotspladsen o. a. St.; da Ilden ganske var sluttet, blev der slaaet en Lejr af Telte op til dem paa Nørrefælled. Mange rigere Folk, der boede paa Landet, aabnede deres Boliger i Staden for de Huusvilde, og en Deel fandt endog i adskillige Aar Ly og Ophold i Ruinerne af det afbrændte Christiansborg ved at slaae Brædder imellem Binduesfordybningerne i Kjældereren, og fattigfolk laante saaledes Huus i Kongeborgen.

Kronprindsen var tilstede ved Branden baade Dag og Nat, og ved sin Nærværelse hjalp han til at frelse manges Bygning og dæmpe megen Forvirring; saaledes skyldtes det tildeels hans indsigtsfulde Ledelse, at Frue Kirke blev frelst

dengang; thi han fik en stor Deel Mandskab og Sprojter derhen og lod nogle omkringliggende Bygninger rive ned, da Ilden begyndte at nærme sig den. Hvad der for en stor Deel bidrog til, at den blev skaanet, var iøvrigt den Omstændighed, at der var anbragt Stilladser rundt om Taarnet, der skulde uddredes, saa at der var Plads til Folk at røre sig, naar de vilde se Kirken over med Band; men hvad hjalp det, den slap fri, Englænderne traf den kun altfor godt i Bombarde-mentet!

De første Dages Trang blev afhjulpen af Regjeringen, der lod Bogne med Brød og Ol kjøre omkring i Gaderne, for at det kunde uddeles til de Fattige og Rødlidende. Det var Sommerdage, og Alt gaaer da lettere, men Vinteren nærmede sig efterhaanden, og saa maatte der træffes andre Foranstaltninger, thi Teltene paa Fælleden vare kun indrettede for Sommeren, og naar Folk kom ind fra Landet, skulde de selv have deres Boliger i Brug. Saa blev der da opført Vinterhytter, saavel udenfor Østerport som ved Nytoftbod, ved Philosophgangen, paa Christianshavn Torv og flere Steder; det var smaae Træhuse, tækkede med Græstørv. Men paa Slotspladsen stod der i nogle Aar adskillige Rækker smaa Huse af Bindingsværk, der vare tækkede med Tagsteen og dannede saaledes en lille Kjøbstad for sig; det var en Deel brandlidte Næringsdrivendes Boliger.

Hvor stor Staden og Forstyrrelsen end var, tabte Folk dog langtfra Modet; thi Handelen var blomstrende, Landet havde Fred og tiltog i Velstand Aar for Aar, og førend det nye Aarhundrede oprandt, vare de nedbrændte Kvarterer af Staden ikke alene tildeels opbyggede, men Husene vare langt smukkere og hensigtsmæssigere, end de tidligere havde været.

Vi ville ikke dvæle ved de mange Pestsygdomme, Kjøbenhavn har været hjemsoget af; thi saadanne Billeder ere altsor uhyggelige til os kalde frem. Den Cholera, der bortrev saa Mange af vor Midte i Sommeren 1853, var vistnok langt mindre rædselsfuld og tilintetgjørende end f. Ex. Pesten 1709 under Frederik den Fjerde; kun er det værd at lægge Mærke til, at fra 1511 til 1624 huserede denne stræffelige Smitsot 19 Gange i Kjøbenhavn, hvortil sandsynligviis en mindre streng Jagttagelse og Overholdelse af Reenlighedens Fordringer maa have givet Anledning. Og efter nu i Stilhed at være enige om at ile herfra, ville vi gaae over til smukkere og lysere Billeder, ved at besøge og korteligen omtale nogle af de værdifulde og mærkelige Seeværdigheder, som det er os ønske, at Folk af alle Stænder og alle Aldre ville sætte tilbørlig Pris paa, og finde Lejlighed til at drage tilbørlig Nytte og Glæde af.

Semte Afsnit.

Og nu, mine unge Veninder! ville vi begynde vor Fodvandring omkring i Kjøbenhavn fra det Sted, hvor vi saa ofte have stævnet hverandre til Møde, hvor

„Han, som sagde til Marmoret: bliv!
nu ligger et Marmor uden Liv,
mens ung og dejlig hans Stabning staaer
om tusind og atter tusind Aar.“

Det er ingenlunde min Agt at give Levnetsbeskrivelser af de mærkelige Personligheder, der findes i vort Fødelands Historie, men der er Enkelte iblandt dem, som ere saa frem-

ragende og have saa ualmindeligt Krav paa at være kjendte af Alle, Høje og Lave, Gamle og Unge, at jeg ikke tør flaae mig til No med, at Folk nok vide Lidt om dem, eller i al Fald kunne flaae sig nogen Døphøning, og iblandt disse træder den verdensberømte Kunstner frem, der blev født i et af Grønnegades fattige Huse, den 19de Novbr. 1770. Bertel Thorsvaldsens Fader var en fattig Billedhugger, Is-lander af Fødsel, og hans Moder en Bontepige fra Norre-tydland. De Aar, under hvilke disse Forældre levede, tillode dem ikke at lade Bertel lære mere, end hvad Børn af den ringeste Stand kunne faae Afgang til; men Borherre havde betænkt ham rigeligen, thi der var nedlagt i hans Indre et ualmindeligt Talent, der ytrede sig alt fra hans tidligste Aar. Som ganske lille Pusk dannede han Menneſker og Dyr af hver lille Klump Leer, han kunde faae sat paa, og dette Talent udviklede han i sin Barndom som i sit hele Liv, med Flid og Udholdenhed. Alt i sit 11te Aar kom han i Kunstakademiets Skole, og efter at han, endnu før han var 23 Aar gammel, havde vundet baade den lille og store Sølvmedaille, den lille og store Guldmedaille, og erhvervet sig flere boglige Kundskaber, end hans tarvelige Barndom havde givet ham Lejlighed til, rejste han omfird 1796 til Kunstens Hovedstad, det for alle Kunstnere forjættede Land, Rom. Der vandt han snart et stort og hæderligt Navn og gjenſaae ikke sit Fædreland før 1819, hvor inderlig han end længtes efter Danmark og hvor megen Glæde hans trofaste danske Sjæl end sølte ved at modtage Besøg af og leve i Omgang med Lændermænd; bestilte Arbejder, som hans Kunstnerhaand blev anmodet om at flaae, holdt ham tilbage.

Den bortdragne Bertel Thorsvaldsen kom altsaa tilbage

til Fødelandet efter 23 Aars Fraværelse; men den fattige Ungling var bleven en navnkundig, af Konger og Fyrster hædret Mand; heldigvis havde dog de Triumfer, han havde fejret og de Grestegn, han var bleven overøst med, ikke forandret hans fordringsfri, hjertelige Væsen, saalidet som de havde draget ham bort fra hans levende, endnu stedse ungdommelige Begejstring for den ædle Kunst, han havde hel-
liget sit Liv.

„Han ristede store Runer
en evig Marmorstift
og Templer og Pauluner
bær Spor af hans Bedrift.“

Et Aarstid opholdt han sig i Danmark, og rejste da atter tilbage til Rom, efter at have givet sine nærmeste Venner at forstaae, at det var hans Agt at ende sine Dage i det kjære Fødeland, og mangen Landsmand, der vendte hjem fra Kunstens Stad, bragte samme Hilsen med fra ham. Omfjeder kom han ogsaa, efter mere end 40 Aars Fraværelse; dert 17de Septbr. 1838 holdt han sit Indtog i Kjøbenhavn, og dette var saa hjerteligt, saa jublende, at neppe nogen Konge har holdt et lignende. Fra den Tid af levede den alderstegne, sølvhaarede Kunstner med det skjønne, elskelige Sind, der afprægede sig saa klarligen i hans kraftige Ydre, næsten uafbrudt her hjemme, indtil han blev ført over til det himmelske Hjem. Hans Livslampe udsluktes i et Nu, uden noget foregaaende Ildebesindende. Aftenen den 24de Marts 1844, var han i Theatret, og midt under Opførelsen af et Stuespil, bortfaldtes han fra en Verden, der forstod at slatte ham, og fra et Folk, der var knyttet til ham i Kjærlighed.

Den Stat, Thorvaldsen har skænket Danmark, er saa

stor, saa righoldsbig, at den med Rette kan kaldes en kongelig Gave. Foruden de mange værdifulde Bærker, han i et halvt Aarhundrede havde kaldt til Live, efterlod han ogsaa Fædelandet de herlige Kunststatter, han havde samlet sig i Rom: prægtige Malerier og sjældne Oldsager i stor Mængde. Alt dette opbevares i „Thorvaldsens Museum,“ og det er saa naturligt, at man ved at vandre imellem disse skønne og stolte Vinder om Kunst og Aand, føler sig saa ubetydelig, saa ringe, saa uvirksom, fornemmeligen i Sammenligning med den mægtige Aand, der har fremkaldt den største Deel deraf.

„Saa vidt som Kunsten har rejst sin Hal
Fra Roma til Niagaras Fald,
Fra Palmens Glød til Granens Is
gjenfyder Bertel Thorvaldsens Præd.“

Det vilde jo være umuligt at navngive hans fortrinligste Bærker, thi Alt er fortrinligt og ophøjet; imidlertid ville vi nu betragte nogle enkelte af dem, for at de af mine unge Beninder, der vandre omkring imellem disse umaadelige Skatte, uden at vide, hvilke de ville standse ved, fordi, som det er bleven sagt, der er formæget, kunne fordybe sig i Betragtningen af enkelte Kunstværker, om de have Lyst dertil.

I Bærelset V staaer „Jason med det gyldne Skind, og dette Arbejde nævnes først, fordi det var Jason, der lagde Grunden til Thorvaldsens Ravnkundighed.

Jason var en Prinds i Thessalien, der efter store Møjsommeligheder og Farer, omfærd tilkæmpede sig et gyldent Vædderskind, der var ophængt i en indviet Lund og var Maalet for Alles Stræben. For at bemægtige sig det, maatte han først dræbe en grim Drage, der vogtede Lunden.

Som ægte Kunstner var det Thorvaldsen, der var mindst fornøjet med et fuldendt Arbejde, og Jason blev flere Gange

sønderbrudt, endog da den 1801 stod ganske færdig i Leer, og Alle beundrede den som et kosteligt Værk. I 1803 stod den atter færdig, afføbt i Gips, og han var netop i Begreb med at rejse hjem til Danmark, da en rig Englænder fik den at see og bestilte en „Jason“ som han betalte godt, og derved gav Thorvaldsen Anledning til at forlænge Opholdet i Rom, hvor hans Navn snart blev stillet ved Siden af den berømte Canova's.

I Korridoren langs med Forhallen see vi som Relief: Alexander den Store paa sin Triumfvogn (505), og i Forhallen er samme Gjenstand behandlet som Frijs (503); man seer Babiloner, der drage Sejerherren imøde, Babilon og dens Omegn, og Alexanders store Følge.

Den macedoniske Konge, Alexander den Store, der herskede 3 til 400 Aar før Christi Fødsel, var en af de største Erobrere, Verden kjender. Han havde bestemt, at Babilon skulde være hans og hele Verdens Hovedstad, og det er hans Indtog i Babilon, der forestilles. „Hertil skal Du komme og ikke videre,“ sagde han, der er Kongernes Konge og Erobrernes Betvinger, og Alexander døde i en tidlig Alder, før han havde gjort alle sine store Planer fyldest.

Hadde Thorvaldsen ikke udført flere Værker end Alexander-toget, da vilde dette sandeligen være tilstrækkeligt til at stemple ham som en af Verdens største Kunstnere. Man synes ved at betragte det, at et saadant Størværk maatte kunne optage et Menneskes hele Levetid, og dog, hvor utroligt det end klinger, fuldvendte han det i 3 Maanedre.

Dengang Kæiser Napoleon den Første paatog sig at stifte og dele imellem Europas Herskere, glemte han ikke at vende op og ned i Italien, og den Son, der blev født i hans Magts mest glimrende Periode, blev døbt „Konge af Rom.“ Et stort Slot i Pavens Stad skulde 1812 udflyttes paa det

pragtsfuldeste, for at tage imod „Europas Sejerherre,“ og Bygmesteren henvendte sig til den danske Kunstner for at faae et Arbejde udført, der skulde smykke de fire Væge i en af Salene; de andre derhoende Mægtige i Kunstens Rige kunde eller vilde ikke paatage sig det, Fristen dertil var for kort. Tre Maanedere efter stod til Alles Forbavselse, baade de Indviede og Uindviede, det stolte Alexandertog færdigt, uden at bære fjerneste Præg af at være Hæftværksarbejde. Ideen var ogsaa særdeles heldig og tilfredsstillende, Sejerherren Alexander skulde have Hentydning til Sejerherren Napoleon.

Der er i Korridoren endnu en herlig Frise, der har Hentydning til Alexander den Store; det er hans Elskerinde Thais, en atheniensisk Kvinde, der søger at overtale ham til at stifte den persiske Kongeborg Persepolis ibrand (516). Og et saare sjønt Relief er Venus, Amor og Mars i den metalkyndige og kunstfærdige Vulkan's Værksted (420).

Venus, Stjønhedens Gubinde, var givet den hæsligste af alle Gubner, Vulkan, til Egtefælle; hun foretrak Krigsguden Mars og deres Søn er Amor, Kjærlighedens Gud.

Bed Indgangen til Kristusfalsen maae vi standse ved det tiltalende Basrelief; Frelseren i Samtale med den samaritanske Kvinde. Man seer, at hun udtaler sin Forundring over, at en Jøde vil bede en Samaritaner om en Læstedrik, og at hun begjærligen lytter til hvert Ord fra Christi Læber, da han fortæller, at han er den lovede Messias.

I Kristusfalsen hersker den høitidsfulde Stilhed, Frelserens Tilstedeværelse maa fremkalde. Længs Bæggene ere Disciplene stillede med deres Sindbilleder: Peter med Nøglerne, Mathæus med Englen ved Foden, Johannes med Ørnen, Jakob den Yngre støttende sig til en Støtte, Philip med

Kerkerjet, Thaddæus med Stridsøgen, Andreas med Korset, Thomas, Tivleren, med en Vinkel, Jakob den Eldre med den bredstyggede Hat og Vandringstaven, Bartholomæus med Kniven, Simon med Saven, og Paulus med Sværdet.

Alt er ordnet saa smukt, saa findrigt! Kristus'salen fører Blikket til den store Kunstners Gravsted midt i Gaarden, der til alle Sider er omgivet af hans Livs rige Virksomhed.

„Og han skal hvile derinde blødt,
og drømme salig og drømme sødt
om Ham, der gjorde den Svage stærk,
om Ham, han lovsang gennem sit Værk:
til engang Luren gjalder til Dom,
til Herren kalder: kom, Albert, kom!
Til Graven brister og han opstaaer
med Lauren frisk i de hvide Haar.“

Mangfoldige af Thorvaldsens Mesterværker tjende vi hel-
digvis fra de Afstøbninger, der til forskjellige Tider have fundet
Sted, og hvorved de Mange, der ikke kunne nyde Skuet af
det Hele i sin Størhed, kunne glæde sig ved hans Frembrin-
gelses. Iblant de fortryllende Basreliefs er: Kjærlighe-
dens forskjellige Alder (426) i Værelset II. Musernes
Dands paa Helikon (340) i Værelset III udførte han alt
i 1805, efter en Opfordring af den danske Gesandt i Neapel.
Efterat han havde udklæst det, og Muret derpaa „Achilles
skjønne Slavinde Briseis, der føres bort af Aga-
memnon's Herojder“ (491) Korridoren tilhøire, var al Tvivl
hævet om hans Kunstnerhæder, endog af dem, der saae med Skæve
Øjne til hans Id; thi at Thorvaldsen som enhver fremragende
Aand har havt Medbejlere og Misundere, lader sig ikke betvivle.

Muserne, Døtre af Jupiter og Mnemosyne (Sukommelsen) ere 9: Klio, der betragtes som Historiens Muse, Kalliope, Heltebigtets, Euterpe, Sangens, Erato, Kjærlighedsfangens, Melpomene, Sørgepillet, Polyhymnia, Bektalenhedens, Thalia, Skuespillet, Terpsichore, Dandsens, og Urania, Stjernevidenskabens. De berømte Bjerge i Grækenland, Helikon, Parnas og Pindus bleve ansete som de Steder, hvor de hyppigst opholdt sig.

Agamemnon og Achilles vare to af Grækernes Anførere i den trojanske Krig.

Ved at betragte „Hektors Afsked fra Andromache“ (150) i Bærelset VII, seer man i Hustruens vemodsfulde Blik den Sorg, hun er opfyldt af ved Adskillelsen fra Egtesællen, der tidligen skulde lære Sønnen „at kaste Spyd“, og i det Smil i Heltens kraftige Anslyn, hvormed han betragter Barmen, som han holder i de opløstede Arme, læser man Schillers trøstefulde Ord: „Hektors Liebe stirbt in Lethe nicht!“

Hektor, en Søn af den trojanske Konge, Priamus, var den ædlest og kjæreste af alle Brødrene, medens Paris, den af Sønnerne, der gav Anledning til den trojanske Krig, ved at bortføre den skønne Helena, Grækerkongen Menelaus's Hustru, var den fejgeste og mest kvindagtige af alle Græker.

I Forbindelse med denne skønne Relief staaer en anden, som vi nu ville betragte; det er (492), i Bærelset V, hvor den gamle Priamus i Nattens Stilhed kommer til Achilles, omfavner hans Knæ og bønfaller ham om Hektors Lig. Denne ædle Trojaner var bleven dræbt af Grækerhøvdingen Achilles, den Uskaarlige, Søn af Kong Peleus. Hans Moder Thetis havde i hans tidligste Barndom dyppet ham i Styx, en af Underverdenens Floder, hvorved han var bleven uskaarlig; kun i Hælen, hvorved hun holdt ham, kunde han saares, og der fik han ogsaa sit Banesaar af den fejge Paris. Hvor megen Betydning ligger der ikke i denne Mythe, og hvilket Menneske paa Jorden har ikke sin Achilleshæl!

Det vilde være urimeligt at stille sig det Maal, at henlede Opmærksomheden paa de fortrinligste Værker af den udsødelige Mester, fordi, som allerede sagt, Alt er fortrinligt fra hans Haand, og vi tør derfor ikke gaae videre i vore Betragtninger, men kun bede Enhver, der har aaben Sands for Kunsten, at vejlede og opmuntre dem, hos hvem Sanden endnu ligger i Slummer, til at gjøre sig nøjere og nøjere bekendte med den Skat, Danmark ejer i det Thorvaldsenske Museum. De underbejlige Støtter af den Herre Jesus Christus, Thorvaldsen, der støtter sig til Haabet (62) Bærelset XX, Hyrdebrenden med sin Hund, (176) XIX, Hebe (38) XIV, ere i deres Afbildninger ligesaa bekendte som de fortryllende Skjonne Grupper, Amor og Psyche (28) Bærelset II, Ganymedes med Ornen (44) XIV, Gratierne med Amors Piel (32) XVIII og Amor og Bacchus, der stampe Druer; og Afbildninger af mange af hans ypperlige Basreliefs ere jo tilgængelige for Enhver, der vil ofre en Sparestilling for at eje noget fra hans Mesterhaand. Kjærlighedens Alder, (426) II, Ratten med sine Børn, Døden og Sønnen, (367) VIII og Dagen med Lysets Genius (368), Kristus, der velsigner Børnene, Marie med Jesus og Johannes, (556) anden Etage, Kristus i Emaus, (563) XXI, Amor og Ganymed, der kaste Tærninger, (42) I. Amor og Hymen, der spinde Livets Traad (464) XVI kunne maaftæe ved her at navngives, tjene som et Fingerpeg for dem, der kunne ønske et saadant.

Ogsaa den usorlignelige Johannesgruppe, der findes tilvenstre i Korridoren langs med Forhallen og er et ophøjet Mesterværk, er nu i Afbildning, men ikke let tilgængelig at

erhverve sig som Ejendom, da den megen Tid, der maatte anvendes paa dens Udførelse, gjør den noget kostbar.

Foruden Thorvaldsens egne Arbejder gemmer Museet ogsaa i øverste Stokværk alle de Oldsager, han skænkede Danmark; desuden Kunstnerens Bogsamling og hans Arbejdsværrelse, ganske saaledes som dette var indrettet ved hans Død; en Bygte af Morten Luther staaer halvt fuldendt i det ene Hjørne.

Fra Thorvaldsens Museum have vi jo kun en lille Vandring til det saakaldte „Prindsens Palais“ en stor og rummelig Bygning, der endnu fører dette Ravn, som det har fra Frederik den Fjerdes Tid af, da Kongen købte nogle private Nærds Gaarde, som han lod indrette til Bolig for Kronprinds Christian, siden Christian den Sjette, og Sofie Magdalene. I Christians Tid boede hans Søn Kronprinds Frederik og Prindsesse Luise af England der, og da han flyttede derfra efter Kong Christians Død, blev det overladt til hans Moders Søster, en tydsk Fyrstinde. Siden boede Prinds Karl af Hessen og Prindsesse Luise, den gamle, for saa Aar siden afdøde Enkedronning Marie Sofie Frederikkes Forældre, paa Hjørnet af Frederiksholms Kanal og ny Vestergade, saa at Bygningen jo i mange Tider har havt Lov til at føre det Ravn, den vedbliver at bære. I Frederik den Sjettes Regjeringstid var der en stor Deel Embedsmænd, som havde Frihelig sammesteds, men nu er denne store rummelige Bygning heldigviis indrettet til et herligere og mere folketjært Brug, da der sammesteds opbevares adskillige værdifulde og lærerige Samlinger, som ere ordnede med Indsigt og blive frede med Omhu af en Hædermand, hvis Bestræbelser i denne Retning fortjener den største Paastjønelse.

En af disse Samlinger er „det ethnografiske Museum,“ der staaer aabent to Dage om Ugen for Enhver, der har Lyst til at gjøre sig bekendt med fremmede Folkeslags Udvikling og Fremadstriden, Jordens Frembringelser, den ejendommelige Anvendelse, der finder Sted af mange Materier, og de Forhold, under hvilke mange andre Mennesker leve paa denne Klobe. Museet er inddeelt i 3 Afdelinger, efter det Standpunkt, Folkeslagene indtage i Verden, og da atter efter det Himmelfstrøg, hvorunder de leve.

„Det er forunderligt, saameget man kan lære ved at gaae hen i det Museum,“ hørte jeg en af mine unge Veninder sige en Dag, efter at hun havde „saaet Smag paa“ at komme der. „Jeg har idag været i Grønland for ret at tage Kajakker og Konebaade i Diesyn, og endog hvilet mig en Stund paa Brigen i et Sommertelt; jeg har betragtet en Konjag-Indianerindes Søndagsdragt, syet af Fuglekind; Stridskollen og Rastespydet fra Venstabsøerne og et Stykke Løj af Papirmorbærtræets Bast fra Sandwichsøerne. Et Forklæde af Fjedre og et Halsbaand af Insektvinger forhavde mig, da vi ikke ere vant til saadanne Smykker; de ere fra de vilde Indianer i Sydamerika, ligesom og et Halsmykke af Abetænder. jeg nok kunde lide at see; men fra Fløjten af Menneskebeen maatte jeg vende mig bort. Jeg vovede mig endog ind i Afrikas Indre; saaledes saae jeg i Ørkenen Sahara Scheifens Hat og i Senegambien et Mandingo Manuskript, fra Guldkysten et Blæshorn af Elefanttænder og et Høstebaand, der bærer Ringpo-Negerindens eneste Dragt, et langt, smalt Stykke Løj, og omsider betragtede jeg Kaffernes lette Rastespyd. I det sølvrige Amerika var 2 Guldkar af Filegrantarbejde, som ere forfærdigede af indfødte Guldmede; i Lima; forresten var der Intet at lægge Mærke til.“

Vi Andre, der den Dag havde været hindrede i at følge den kjære Fortællende til Museet, hørte med Tilfredsstillelse paa hendes Udbytte; kun hendes Pedsagerinde, der for første Gang siden sit Komme til Kjøbenhavn var i den ethnografiske Afdeling af Kunstmuseerne, syntes ligegyldigere, og fandt, at det nok kunde være godt at gaae derhen, men morsomt var det egentlig ikke, førend man blev kjendt der. Hun havde tænkt som jaamange Andre, at man ved eet Besøg kunde sluges megen Viden og faae tilhørlig Kjendskab til, hvad man i den Retning ønskede at vide. Ved at ville see Alt, havde hun Intet seet, men hendes aabne Sands og Interesse for det, der er værd at kjende, er Borgen for, at hun nok „saaer Smag“ paa den folkebeskrivende Skat. „Saae De ikke Japanesernes Klædebrug?“ spurgte En af vor Kreds. Den havde de ikke lagt Mærke til, men lovede, saasnart de hørte, at dette Folkeslag klæder sig nutildags som for 2—3000 Aar siden, og at ikke Stoffet, men Snittet er eens for begge Kjøen og alle Stænder, at den ikke skulde blive glemt en anden Gang. Vi maatte da til end nøiere Oplysning søge til, at Mændene bære sædvanlig 6 jaadanne Slobroffe, Fruentimmerne derimod til henved 20.

„Derimod standsede vi ved en Model af en Pagode (et chineesisk Tempel), maaskee i den selvsamme, i hvilken Napoleon blev tilbedt som en Gud,“ blev vor unge Fortællerinde med Lure ved, og til Forklaring for dem iblandt os, der ikke vidste hvortil denne Ytring sigtede, maatte de fortolkende Ord søjes til: at en Missionair for nogle Aar siden saa en Byste af Napoleon i et chineesisk Bedehuus, og foran denne Byste var der antændt Røgelsepinde ligesaa uvelsom for de høje Guder.

„Jeg tænker, at den Sol skjerm, Chesen paa Galathea

i 1846 fik af en cochininesisk Søofficeer, ikke blev forbi-gaaet", ytrede en ældre Dame, der med ualmindlig Interesse havde fulgt Galathea paa hele Omsejlingen. De unge Piger havde Begge seet den, og vare tillige bleven gjorte opmærksomme paa et Græshoppehus. Chineseerne have jo undertiden Bæddelampe imellem Græshopper, som da blive sat imod hinanden i en stor Poecelainskaal; og de havde endvidere lagt Mærke til to store, hule Stofte af dem, der bruges ved Forsendelsen af Breve og Dokumenter.

Vi maae stynde os bort fra det ethnografiske Museum, og bede dem, i hvis Midte vi leve, og dem, der gjæste Hovedstaden for at more sig og for at høste Udbytte af en saadan Udflugt, ikke at gaae det forbi og heller ikke lade det blive ved eet Besøg, og derpaa gaae over til den for os endnu langt værdifuldere og mere betydningsfulde Skat, det oldnordiske Museum, i hvilket vi kunne faae den klareste og tydeligste Fremstilling af vore Forfædres, de gamle Nordboers Liv og Færd, deres Udvikling og deres Ejendommeligheder, baade i det offentlige og i det hushlige Liv. Dette Museum er næsten ligesaa kjendt i Udlandet som Thorvaldsens, og man siger, kjendt det er meget søgt, at intet andet Land ejer Noget, der kan taale en Sammenligning med vort oldnordiske Museum. Vi have der seet en stor Deel af de Redskaber, Forsvars- og Angrebsvaaben, Folkene her i Norden sandsynligviis have be-tjent sig af i hiin Tid, da de levede som vilde og halvvilde Folkeslag i de store Skovstrækninger, af hvilke Danmark i den ældste Tid var opfyldt. Det var i Steenalderen, da Me-tallet endnu ikke var kjendt; Museet ejer en stor Deel Kiler, Øger, Pile o. a. L. fra denne Tidsalder, men ogsaa mange Leerlar, Ravperler og Ravsmykker.

Efter Steenalderen kom Metalalderen; Bronzealderen bliver den kaldt. Foruden de Ting, der forarbejdedes af Steen, blev Bronze og Guld kjendt, og det forudsættes, at der paa den Tid er indvandret en heel ny Folkestamme, der imidlertid neppe stod synderligt over den foregaaende i Udvikling; men istedenfor de tidligere simple Sager af Steen og Rav findes der prægtige Vaaben og Redskaber af Bronze, og Smykker af Guld. Sølv er aldrig bleven funden imellem Oldsagerne fra den Tid, heller ikke nogensomhelst Indskrift; men Bronzealderen er, efter Alt at dømme, gaaet forud for den nyere Kultur, som Romerne i det første Aarhundrede efter Christi Fødsel bragte ind over Alperne ved deres Erobringer sammesteds. Iblandt de mangfoldige Gjenstande fra Bronzealderen gemmer det rige Museum Ører, Sværd, Knive, Stjølde og mangfoldige Smykker og Prydelser af Bronze; Bestuerne søngsles deraf i ualmindelig høj Grad, og føler, at den Tids Mennesker have været i Besiddelse af stor Kunstfærdighed.

Jernalderen fulgte efter den nyhævnte Bronzealder, og Jernvaaben kom i Brug. Jern og Sølv vare nye Metaller, der bleve indførte, saavelsom en ny Slags Bronze, der var en Sammenblanding af Kobber og Zink; thi den tidligere Bronze bestod derimod af Kobber og Tin. Ogsaa Glas blev bekjendt i Norden paa den Tid, og de første Spor af Indskrifter findes fra Jernalderen. Smagfulde, hidtil ukjendte Former traadte frem og bare Præg af Romernes Indvirkning, om hvilken en stor Deel romerske Oldsager og Mynter fra Kejsernes Tid ogsaa taler. Det er ikke godt at fremhæve nogle enkelte Gjenstande, hvor der findes en saa uendelig Mangfoldighed som i vort oldnordiske Museum; imidlertid ere Drikkehornene af Glas, massive Guldringe, Guld-

og Sølvspænder, mærkværdige Gjenstande. Iblandt andre højt mærkelige Sager er der saaledes og et Brystimpløkke af Guld med vedhængende byzantinske Guldmynter, mæssive Halsringe og Armringe af Guld, og Krigsbaaben af alle Arter og af forskjellige Metaller, foruden udskaaret Træarbejde.

I Middelalderen udvikledes Nordboerne alt mere og mere i Kultur, efterhaanden som Christendommen trængte ind; det seer man ogsaa i Museets Sager fra den Tid. De fleste Gjenstande have Hensyn til det kirkelige Liv; der findes Relikviægjemmer, Krucifix, Røgelsekar, Kors og Kjer-testager af Sølv, Bispestave og Bispehuer; meget kunstigen forarbejdede Ring af Hvalrostand, deriblandt et Kors, der har tilhørt Svend Estridsens Datter, Gunhilde. Rævnte Sager ere alle fra Middelalderens Rundbuestiil; efter denne fulgte Spidsbuestilen eller den gothiske Stiil. Fra det Tidspunkt faae vi der mange Gjenstande at see, der afvige fra den tidligere buede Kunststiil; og blandt de mærkeligere Ring, tør man vel nævne den Stav, der har tilhørt de sidste Erkebisper i Lund, en Abbedstav, det store Spændet til en Bispekaabe og de forskjellige Segl.

Ovenanførte Hentydninger skulle alene sigte til at lede Læserens Opmærksomhed hen paa den Skat, vi eje i det „oldnordiske Museum“; en Skat, der maa være af stor Betydning for Enhver, der sætter Pris paa at kjende Forsædrenes Liv og Færd, og det vilde upaatvivleligen yde de Mange, der opholde sig i Hovedstaden for kortere eller længere Tid, stor Tilfredsstillelse, om de ret ofte vilde tilbringe en Timestid i dette Museum, hvor de kunne hente sig megen Indsigt. Om søje Tid vil det blive aabnet i „Prindsens Palæis.“

Skulde vi, mine Medrejsende! hvale omstændelig ved alle de andre Kunstsamlinger, vi have taget i Diesyn under vore Omvandringer, da vilde det jo vare en Stund endnu, før vi kom ud ad Landet til, og vi længes jo alle efter den skønne frie Natur. Lader os derfor nøjes med at pege hen paa de Seeværdigheder, vi ville tilraade Andre at gjøre sig bekendte med; de, der have hjemme her i Byen, saavel som Provindsboerne, der gjæste Staden i et eller andet Formaal.

Der er nu først den kongelige Malerisamling paa Christiansborg Slot, der omfatter saa herlige Kunstværker og staaer aaben flere Gange ugentligen, uden at det koster de Besøgende en eneste Skilling; ogsaa til den Moltkeske Malerisamling paa Kongens Nytorv er fri Udgang.

Det kongelige Mynt og Medailliekabinet, som man Sommeren igjennem kan faae at see engang ugentlig, er paa Rosenborg Slot; den kongelige Samling af Kobberstik paa Prindsens Palais, og det naturhistoriske Museum, der omfatter flere Afdelinger, som paa forskjellige Dage ere aabne, Alt uden Udgift for dem, der ville høste Gavn og Glæde af at tage den i Diesyn, er i Stormgaden. Pattedyr og Fugle fra alle Jordens Egne blive foreviste to bestemte Dage ugentlig, Krybdyr og Fiske to andre. Kun et meget ringe Antal af Nordboerne kunne faae Lejlighed til at see levende Fremstillinger af de sydligere Landes rige Dyrverden, og derfor bør Enhver søge at gjøre sig bekendt med de her opbevarede.

Iblandt Kjøbenhavns Slotte bærer Rosenborg Vidne om Christian den Fjerdes store Sands for og Vist til at bygge. Kong Christian opførte ingen Sprinkelværksbygninger, som Nutiden fremviser saa stor Overskud af; han byggede, saa han har Være deraf endnu den Dag idag, og Kongen, der

holdt saare meget af sit Rosenborg, som han 1604 lod opføre udenfor Byen, for at have et Lyfftslot i fri Luft, og dog tæt udenfor Staden, døde sammesteds. (1648) Siden er Slottet kommen indenfor Byens Volde, derved, at Kjøbenhavn er bleven udvidet, og denne smukke gothiske Bygning gjemmer nu Rigsklembierne og det saakaldte Kunstammer, en stor Samling af mærkelige og interessante Gjenstande, der kunne tages i Djeshyn, naar man forud giver Vink om sit Dnske. Iblandt andre Mærkeligheder, der forevijses,

„see end vi paa Rosenborg Klædet,
som kongeligt Blod harer vædet;
tohundrede Aar ej udpletter
de kostbare purpurne Pletter.“

Det skal være det Lørklæde, hvormed Christian den Fjerde af-tørrede Blodet, da han blev saaret ombord paa „Tresoldig-heden“ i Søslaget under Femern 1644.

Rosenborg blev af sin kongelige Byggherre omgivet med Volde og Grave, og derfor fører Slotsfogden endnu stedsse Ravn af Kommandant.

Charlottenborg Slot, som har Ravn efter Christian den Femtes herlige Dronning, Charlotte Amalie, der boede sammesteds indtil sin Død, er nu et Akademi for de skønne Kunster. Det er opført paa den Plads, Christian den Femte lod udvide og forskjønne, og paa Midten af Pladsen staaer en Afbildning af ham tilhest. Fra hans Tid af hedder den Kongens Nytorv; tidligere var dens Ravn Hallands-aas. Stotten er af Bly og hviler paa et Fodstykke af Steen, og paa de fire Hjørner ere forskellige Sindbilleder, som fore-stille: Visdom ved Minerva, Tapperhed ved Herkules, Edelmødighed ved Alexander og Gien ved et Billede.

som bærer en Pyramide. Kongens Hest træder paa et trehovedet Uhyre, hvilket skal sigte til et Forbund, der var indgaaet til Skade for Danmark, men heldigvis blev afvendt og tilintetgjort.

Det nuværende Christiansborg er vistnok ikke den samme pragtfulde Bygning, der kostede 27 Millioner at opføre, da Christian den Sjette gav efter for sin Dronnings ubillige Ønske, at rive Kjøbenhavns Slot ned, skøndt det havde faaet en grundig og kostbar Istandjættelse saa Aar tidligere, under fjerde Frederiks Etyrelsestid, og rive det ned, alene for at Sofie Magdalene kunde komme til at boe i et af de stolteste Slotte i Evropa; men det er unægtelig en stolt og rummelig Bygning, hvis Indre saavel som den store herlige Ridderhal gemmer Vidner om danske Kunstneres Mesterværker; navnlig fra den indre Slotsgaard tager Christiansborg sig storartet ud. I mange Aar stod denne Kongeborg ubeboet, men under vor nuregjørende Hersker er den atter taget i Brug, thi han har valgt den til Opholdssted for sig og sine Omgivende, naar han tilbringer Livet i Hovedstaden. Paa Christiansborg Slot afholdes desuden Landets højeste Ret, og der forsamles Folkethingenes Medlemmer.

I de sidste Aarhundreder have Landets Herrer og nogle af Kongehusets Nærmeste haft Bolig paa Amalienborg, saaledes kaldes de fire Slotte, der omgive den smukke Plads i den Deel af Kjøbenhavn, der egentlig hedder Frederiksstaden; Christian den Ottendes efterladte Dronning, Karoline Amalia boet endnu i et af dem.

Frederikspladsen eller Amalienborg Plads, som den i daglig Tale kaldes, er unægteligen meget smuk. Fire brede og lige Gader gaae ud fra den og danne et Kors, i hvis Midtpunkt staaer et kostbart og værdifuldt Mesterværk: „Kong

Frederik den Femte tilhest, støbt af Malm, paa et højt Fodstykke af Marmor.

Denne smukke Afbildning af Kong Frederik lod det asiatiske Handelskompagni forarbejde og opstille, for at vise, hvor meget det paastrængede Kongens Bestræbelser for at bringe Handelen paa en glimrende Fod. Grundstenen til dette kostbare Minde blev lagt den 18de Octbr. 1760, Aarhundrededagen efter Enevoldsregjeringens Indførelse. Støtten selv blev opstillet den 16de August 1768, og er almindeligen anerkjendt for at være et mesterligt udarbejdet Kunstværk, som en berømt fransk Kunstner, ved Navn Saly, blev kaldet herind fra Paris for at udføre. Kongen seer hen imod den Kirke, han lagde Grunden til, tilhøjre er Vejen til Kastellet og tilvenstre den Deel af Amaliegaden, der fører til den Herre Zebaoths Kirke; Vidner om Kjøbenhavns Handel og Skibsfart viser sig fra den fjerde Side. Foruden adskillige latinske Indskrifter findes nedenstaaende Linier paa den i Landets Sprog:

„Frederik den Femte,
de Danstes Konge og Fader,
til udsædlig Ihukommelse
bekostet af det Igl. asiatiske Kompagni,
under dets Præsæs A. G., Greve af Moltke,
til Taknemmelighed for utallige Belgjerninger;
oprettet under Folkets Fryderaa
i Kjøbenhavn paa Frederikspladsen, den 16de Aug. 1768.
Paafundet og udført i Metal af J. Saly, støbt af P. Bor.

Frederik den Femte var en hjertensgod og mild Mand, der elskede sit Folk og var højligen elsket af det; naar og hvor han viste sig, hilstes han med Jubel, og Undersaatterne flokkedes omkring ham. Kunstneren havde først udklasket en anden Tegning til den smukke Hest, paa hvilken Kongen rider,

nemlig. Dyret fremstillet i Galop, men denne Plan forandrede han, efter en Dag at have seet Kongen ride igjennem Gaderne med sagte Skridt, hilsende baade tilvenstre og tilhøjre sit Folk, der trængte sig omkring ham, raabte: „Der er vor Fader!“ og overrakte ham Bønstrifter. „Ja, I ere mine Børn! I ere Alle mine Børn!“ svarede den milde Konge til alle Sider, og sølte sig tilsyneladende lykkelig ved de Bidnesbyrd om Kjærlighed, der lagdes for Dagen. Efter at have seet dette, forandrede Saly Hestens Stilling, for at skildre Kongen som Folkefaderen.

„Vilts, naadig og retfærdig
Dig og Din Throne værdig!
Tag disse Pinier med
i Graven.“

Saaledes sang Skjalden ved hans Død, og hans Kvad fandt Gjenklang i Folket.

Det var altsaa under Kong Frederik den Femte, at denne Deel af Kjøbenhavn, den saakaldte Frederiksstad, blev anlagt, og Byen derved betydelig udvidet. Tidligere var paa den nuværende Amalienborgplads og dens Omgivelse en Plads, hvor der holdtes Mynstring over Tropperne, og paa St. Annaplad en Have med et Slot, der havde Navn af Amalienborg, fordi det var Sofie Amalies Enkesæde. Læt op til Slottet var bygget et lille Operahuus af Brædder, der afbrændte 1689, da der af Uforsigtighed kom Ild i nogle Gnebarbuske, hvormed Bygningen var smykket i Anledning af Kongens Fødselsdag; den største Deel af Amalienborgslot brændte med, og, hvad der var endnu langt meer at beklage, henved halvtrediehundrede Mennesker mistede Livet i den Trængsel og Forvirring, der opstod ved Branden. Der var kun een Ud-

gang, og Dørene gif dertil indad; da nu Alle styrtede frem for at forsøge paa at blive frelst, kom det snart saavidt, at Ingen hverken kunde komme ud eller ind; og den Dør, der førte fra Operahuset til Slottet, tænkte Folk ikke paa at aabne. De Bygningsematerialer, der kunde bruges af det nedbrændte Slot, bleve anvendte ved Opførelsen af „den Herre Zebaoths“ Kirke eller Garnisonskirken, der staaer paa en Plads, som har Navn efter den hellige Anna, til hvis Gre der tidligere stod et Kapel sammesteds.

Overeensstemmende med Frederiks milde Sind var ogsaa størstedelen af de Bygninger, han opførte, thi de sigtede til at afhjælpe og lindre Nød og Savn. Saaledes stiftede han det Høspital, der bærer hans Navn, en rummelig og velindrettet Bygning, hvor mange Smerter og Lidelser ere blevene lindrede, indrettede ligeledes „Almindelig Høspital,“ som og Opfostringshuset, en Opdragelsesanstalt for trængende Borgere Søner, der her oplæres fra det tiende Aar af, og alt fra Barndommen dannes til nyttige Haandværkere. I det nye Kjøbenhavn eller Frederiksstaden, hvor den ene store Bygning snart vøgte frem efter den anden, laa for Enden af Frederiksgaden en Have, der tilhørte Prindsesse Charlotte Amalie, Frederik den Fjerdes Datter; den blev ryddet, og Grunden lagt til en kostbar og pragtfuld Kirke, Frederikskirken, der skulde bygges af norsk Marmor og være en Efterligning af Pantheon i Rom; men denue Kirke staaer endnu ufuldendt og vil neppe komme videre, end den er, da der udfordres en meget stor Sum til at fuldføre den efter den anlagte Maalestok; den har alt kostet 850,000 Rbd. Efter Planen, der blev udfæstet til dette Guds hus, vilde der gaae 27 Aar med, før den egentlige Bygning kunde blive færdig, og 100 Aar før

alle de paatænkte Prydelser og Statuer kom istand. Denne smukke Ruin nævnes ialmindelighed „Marmortirfen.“

Kjøbenhavn har mange stjerne veldædige Stiftelser, der deels have til Hensigt at lindre den stille Trang, under hvilken saa mangen agtværdig Kvinde maa lide ved Forsørgerens og Forældrenes Død, deels at komme de mere Trængende, Syge, Kvaldende og Umyndige til Hjælp. Et af de rigeste Høspitaler er vistnok Helligaandshospitalet, almindeligen kjendt under Navn af Bartov, grundlagt af Christian den Første og forøget under de følgende Konger. Det har adskillige Gange været flyttet udenfor Byen. Gammel Bartov paa Strandveien bærer endnu Navn fra den Tid af, det var der; nu er det i den Gaard i Farvegaden, hvor Tycho Brahe en Tid havde sine astronomiske Jagttagelser, indtil den Tidsalder, der ikke forstod 'at høijagte og flette hans Rundskaber, drev ham til en frivillig Landflygtighed.

Naar vi tale om de stjerne Hjælpemidler til at lindre Nød, fremme det Onskelige og fremhjælpe det Gode, der findes i vor By, da maa Tanterne dvæle ved Ajsler og Ajselskoler og den Christenkjærlighed, der bragte dem tillive. Enhver, der har tænkt over disse nyttestiftende og heldbringende Indretninger, maa med Høijagtelse og Vreskygt nævne Enkedronning Karoline Amalie, og med Taknemmelighed paastjonne den Dæmning imod det Onde, derved er sat for de stakkels Smaa, som tidligere vare saa ganske overladte til sig selv, naar Forældrene, for at flette det daglige Bred tilveje, maatte ernære sig ved Arbejde, der holdt dem borte fra Hjemmet. Børnene lærte da ikke alene intet Godt, men tidt endog meget Ondt, og ved at være saa meget overladte til sig selv, lagde de ofte Grunden til et ulykkeligt, forstyrret

Liv. Alt dette tænkte Dronningen paa, og det stod levende for hendes Sjæl, at ogsaa disse smaa Statter vare dyrefjæbte ved Frelserens Blod; derfor sørgede hun for, at der kunde blive fredet om dem i de tidligste Aar; og hun har gjort meer end noget andet Menneſte i hele Danmarks Rige nogenſinde har gjort for Børn; thi hun lod indrette Afyler, der modtage dem med aabne Arme, for at værne dem imod de Onder og de Færer, de vilde være udsatte for, overladte til sig ſelv, midt i Verdens letſindige og ſyndefulde Færd.

Alle fattige Børn kunne blive optagne i diſe Afyler, ſtore, reenglige, luftige Boliger, hvor de den hele Dag igjennem lege og lære i opvarmede og ſunde Værelſer, og hvor der er forſtandige og kjærlighedsfulde Beſtyrerinder, der frede om dem og lære dem lutter Godt. Fra Afylerne kunne de nogle Aar efter gaae over til Afylerſkolerne, hvor alle gode Gaver i Sjælen blive vakte, hvor de lære nyttig Beſtjæftigelſe og gavnlig Bidden, og fremfor Alt at kjende den Herre og Frelſer, til hvis Gode de ere blevne kaldte bort fra de vildne Veje og ſamlede under de mildere Følelſers Varetægt. Alt dette, denne Kjærligheds Sæd, der ved Guds Beſtyrelſe engang ſkal modnes til en god Hoſt, have vi Enkedronning Karoline Amalia at takke for, og var der end ikke mange andre Vidneſkbyrd i hendes Liv, der kunne fortælle, at hun er den Herres Tjenerinde, ved hvis Fødder hun frivillig har ſat ſig, da tyder det derpaa, at hun med kjærlighedsfuld Opofrelſe

„leder hen de Smaa til Ham,
ſom borttog vor Synd og Skam,
ſom har Livet i ſin Haand,
døber med den Helligaand,
har fra Døden dyrefjæbt
hver, ſom troer og bliver døbt.“

Iblandt Kjøbenhavns 21 Kirker, som det vilde blive for omstændeligt at omtale, ville vi kun, naar vi have nævnet „vor Frue Kirke“ med dens Kunstværker, pege hen paa det smukke Enegetaarn paa vor Frelseris Kirke paa Christianshavn. Denne Kirke er anlagt under Christian den Femte (1694) og øverst oppe paa det 288 Fod høje Taarn er en Kugle, 8 Fod i Gjennemsnit, paa hvilken der staaer et forgyldt 10 Fod højt Billede af Frelseren med Sejersfanen i Haanden.

Flere Gader i Kjøbenhavn bære endnu Navn efter de mange Klostre og Kapeller, der fandtes her i de katolske Tider; saaledes Antoniostrædet, St. Gjertrudsstrædet, St. Pedersstræde, Klosteret var der, hvor Wallendorffs Skolegium nu er, og paa Hjørnet af Klosterstræde og Skindergade laa Graabrødre-kloster, hvis tilhørende Have var den Plads, der nu kaldes Graabrødretorv. Graabrødrene eller Fransiskanerne vare Tiggermunk, der havde Navn deraf, at de bare graa Kapper med Hætter til at staae over Hovedet. Men den største Klosterbygning har dog nok været den hellige Klara's Kloster, hvorefter Klareboderne har Navn; det blev stiftet af Dronning Christine, og omfattede hele Strækningen fra Klareboderne til Sillegaden (saakaldet efter en Silkefabrik, Christian den Fjerde anlagde der; og alle de Gader, der ligge bagved ligeud til Gøtthersgade, vare Klosters Kaaigaarde og haver. Ved Ellippen hørte Byens Befæstning op, deraf har denne Gade sit Navn, men Pilestræde eller egentlig Pilegaardstræde kaldes saaledes, fordi der tidligere var en Pilegaard der; sandsynligviis har det været Klosters Kirkegaard. Selligaandshospitalet eller Bartov, var det tidligere Duebrødre-kloster; da dette blev ophævet ved Reformationen ligesom

de andre Klostre, vedblev dog den Plejeanstalt, der hørte til det, og alle de Indtægter og Ejendomme, der havde hørt Munkenes til, bleve bestemt til de gamle fattige og syge Menneskers Pleje; disse fik ogsaa Lov til fremdeles som hidtil at boe paa Hjørnet af „Store og Lille Helliggeiststræde“ indtil Christian den Fjerde fik dem ud paa Gammel Vartov.

Før vi forlade Kjøbenhavn, maae vi dog endnu tage et Par af Christian den Fjerdes herlige, Tid og Vdelæggelse trodsende Bygninger, i Vjesyn. Der er nu først Børsen, som ligger paa Slotsholmen, tæt ved Knippelsbro, en smuk gothisk Bygning, hvis ejendommelige Taarn tidligere skal have staaet i Kalmar, men er bleven bragt ned til Kjøbenhavn ved de Danskes Erobringer i den første svenske Krig. Spiret paa Taarnet dannes af fire Lindorme, som hvile paa deres Bug og vende Hovederne mod de fire Verdenshjørner; Halerne slynge sig om hverandre, rejse sig opad og danne en Spids, paa hvilken sees tre Kroner.

Dernæst staaer Runde Taarn endnu saaledes som den store, virksomme Konge opførte det. En Sneglegang fører op igjennem Taarnet, fra hvis øverste Linde der er en vid Udsigt; og dette 150 Fod høje Taarn egner sig godt til det Brug, for hvilket det blev bestemt: Stjernetyndiges Jagtagelse af Himmellegerne. Snegleopgangen er som en bred Bindeltrappe uden Trin, med en jevn Organg, og skal være anlagt efter Christian den Fjerdes egen Plan. Dengang den russiske Kejser, Peter den Store, opholdt sig i Kjøbenhavn [1716] morede han sig ofte med at ride op igjennem Taarnet til den øverste Spids, tage Udsigten i Vjesyn og saa ride ned igjen; ja han og hans Hustru, Kejserinde Kathrine, kjørte endog derop i en Karet, forspændt med sex Feste.

Sjette Afsnit.

Og nu, mine kjære unge Rejsefæller! ville vi fra Runde Laam see os om i Bideslet,

„saa kaldtes Sjælland fra første Færd
og Smaaland alle saa noget nær,
som groe og grønnes i Østersøen
med Fælster, Sjælland og høje Møen.“

„Uden at vække Opmærksomheden for Theatre og andre Adspredelser, Folk kunne søge i Kjøbenhavn?“

„Ja“ min kjære Charlotte! uden at pege hen paa dem, thi jeg er rolig for, at Theatrene, Casino, Tivoli og andre Ryddelser af denne Art, hverken ere ubekjendte for Kjøbenhavnerne, eller blive forglemte af dem, saalidet som af Fremmede, der gjæste Hovedstaden. Muligen der kunde fremkomme et eller andet Ønske om at faae Anviisning paa de fornemste Udsalgstæder og paa de Konditorer, der kunne præsentere den bedste Chocolate; men saadanne Vink maa jeg bede de Uindviede søge andensleeds. Vaade Kjøbenhavnere og Iffekjøbenhavnere vide langt bedre Bested om diøse Anliggender, end Nogen af os. Derimod er der mange andre Seeværdigheder, jeg kunde og maaſkee burde vække Opmærksomhed for, f. Ex. Dokken, Holmen, Løjhuſet, og desuden lede Tanterne til Foreninger, hvor der holdes Foredrag og anstilles Forsøg, der kunne ſtaffe nyttig og for Livet uundværlig Viden, ſaaſom de, der ſigte til Naturvidenſkabernes Udbredelſe; men, bryde vi nu ikke op fra Hovedſtaden, i hvilken mine unge Medrejsende, ſaaledes lader det næſten, troe Danmark concentreret, indſeer jeg ikke, hvor-

ledes vi ville komme Fødelandet rundt. Altsaa, om en Time ere vi i Bognen, og igjennem den Gade, der fører ud til og bærer Navn efter det af vore tidligere Konger som af den nuværende Herster yndede Frederiksborg, og ad de smukke Beje, der fra Forstæderne gaae udenom Byen, ville vi først besøge et af Sjællands skønneste og mest skovrige Partier, den nordøstlige Deel af Ven."

"Danmark og Danmarks Natur- og Kunstskønheder glæde vi os Alle ret inderlig til at kjende, og ved denne Rejse er et af vore kjæreste Ønsker imødekommen; ogsaa paa skønne vi den Klarhed, vi i flere Punkter faae i historisk Henseende, thi med Alt hvad der hedder Danmarks Historie, har der jo rigtignok hidtil fundet en utilgivelig Uklarhed Sted, alt fra vore tidligste Barndomsaar. Men da vi nu alligevel kjøre uden om Byen for at komme til Strandvejen, kunne vi saa ikke bestemme, at kjøre igjennem Vesterport, for ogsaa at faae Frederiksberg Slot og By med?"

"Ikke efter mit Skjøn, kjære Charlotte! For kort siden, da vi fra Baldby kjørte ind med Banetoget, tilbragte vi jo en halv Dags Tid i Frederiksberg og Søndermarken med Omegn. Frederik den Fjerdes skønne, kobbertækte Bygning paa den 48 Fod høje Vække kunde unægtelig nok fortjene, at vi skulde dvæle en Stund endnu ved den; imidlertid, saafremt det øvrige Selskab er enig med mig, tør vi ikke iværksætte den foreslaaede Omvej, saameget mindre, som vi alt have afflaaet vor unge Veninde, der er næsten ligesaa begejstret for Amagerlandet og Hollanderbyen som for Christian den Andens trofaste Elisabeth, at foretage en lille Udflugt til Kongelunden, Amagernes eneste Skovparti.

"Nu kommer jeg med et Forslag, sagde den unge Dame,

der havde havt Lyst til at gjæste de flittige Amagerboere; vi kunne føre vester ud og drage øster om, og saaledes følge den Retning, i hvilken Englænderne anlagde deres Forstædninger, da de handlede saa ilde med Kjøbenhavn 1807.

Efterat være bleven fritagen for at føre ned i Kongens Enghave til Gamle Posthuus, det nuværende smukke „Belvedere,“ bleve vi snart enige om at lægge Vejen uden om Byen, ad Vesterbro og Gamle Kongevej til, saa at vi deels kom tæt forbi, deels kunde følge med Vjet de 13 udpegede Steder; inden ret længe vare vi ved „Svanemøllen“, hvor det sidste af Batterierne havde været anbragt, og hørte livlige og glade hen ad den med saa mange skønne, livlige Landsteder overstrøede Vej langs Strandkanten, fra hvilken den stærke Søstøise, Trekoner, træder saa smukt frem. Men med hvor megen Interesse mine unge Rejsesæller end viste at have fulgt Fortællingen om Englændernes velberegneede Odelæggelsesplaner, var det dog ikke den Sag, der var Gjenstand for vor Samtale. En langt mere oplivende Begivenhed i vort Fødelands Historie havde taget os i Beslag, thi udenfor Vesterport holdt vi stille nogle Øjeblikke, for ret i Ro og Rag at betragte „Frihedstøtten,“ dette skønne Hædersminde, der bærer Vidne om, at den Stand, der saa længe havde været fuet under et haardt, trykkende Nag, nu har gjenerholdt sine naturlige Rettigheder.

Det er vanskeligt at fatte, at saa mange Aarhundreder iøvndt hen for den danske Bonde i Trællestand, uden at Noget alvorlig arbejdede paa at bryde eller blot løsne Stavnssbaandet, indtil de Hædersmand, der i Ordets bedste og ædleste Betydning vare Bondevener, i Slutningen af forrige Aarhundrede toge alvorlig fat paa Sagen. Hvor saa Mange

have ydet en Skjærv til at bringe et ufattelig stort Gode tilveje, som endnu langt Flere modsatte sig og saae skjævt til, er det ikke let at fremhæve nogen enkelt Mand, men foruden „Kronprinds Frederik“ ville Ravnene Reventlow og Bernstorff altid have en fortrinlig Klang, naar Taleren er om den lønkebundne Stands Frigivelse.

Frihedsstøtten er af bornholmsk Sandsteen, omtrent 48 Fod høj, og Grundstenen til den blev lagt af Kronprinds Frederik selv, den 31te Juli 1792. Mod Øst staaer denne Indskrift

„Kongen kjendte, at Borgerfrihed, bestemt ved retfærdig Lov, giver Kjærlighed til Fædreland, Mod til dets Værn, Lyd til Kundskab, Attraa til Flid, Haab om Held.“

Og paa den Side, der vender imod Vest:

„Kongen bød; Stavnbaandet skal ophøre, Landbolovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde skjæ og oplyst, sittig og god, hæderlig Borger, lykkelig.“

Paa Foden, som er af norsk Marmor, findes imod Syd følgende Ord:

„For Christian den Syvende, de Danskes og Norskes Konge, af enige og taknemmelige Borgere.“

og imod Nord:

„Grundstenen blev lagt af Frederik, Kongens Søn, Føllets Ben, MDCCXCII.“

Den østlige Side af Støtten er et Basrelief, der forestiller en vorned Bondes Frigivelse, og den vestlige et andet, hvor Retfærdighedens Gudinde er at see. Paa de 4 Hjørner er anbragt Figurer af italiensk Marmor: en Hund, Sindbillede paa Trofast, en Plov og et Overflødigheds-

horn, der skulle angive Flid i Agerdyrkningen, adskillige Spyd, indviklede i en Fane, Billedet paa Tapperhed, og en Vorgerkrone, for at betegne Fædrelandsfærlighed.

At Sjælland, den største af vore danske Øer, indtager et Rum af 127□, paa hvilket der lever omtrent 520,000 forskjellige Mennesker, det vide vi jo Alle tilsammen. Vi ville derfor strax efter at vi ere komne forbi Euanemøllen, kaste et Blik til „Gammel Bartov.“ der for Tiden er en Privatmands vakre Ejendom, men tidligere i nogle Aar, som alt omtalt, en Bøllig for de Gamle i Helligaandshospitalet; og dernæst lægge Mærke til et andet Landsted som vi og kjende fra Histo-
rien nemlig Hellerup, hvor den engelske Overbefalingsmand havde sit Hovedkvarter 1807. Snart er man derpaa i en af de dejlige Bøgestove, der med Grund kaldes Danmarks ejendommelige Naturherligheder, og findes saa yppige og frodige i det nordlige Sjælland. Charlottenlund Skov er endnu stedse Kjøbenhavnernes saare kjær; hvormange Forlystelsessteder og tilløkkende Adspredelser, der end drage dem i Byens umiddelbare Nærhed, staaer Charlotte Amalies Bøgelund dog for dem som det første Sted, der har Krav paa at see dem, saasnart de kunne komme saa langt udenfor Porten. Vist er det imidlertid, at det er den jevnere Klasse ligesaameget, om end ikke mere magtpaaliggende, at nyde et Maaltid i den frie Luft, som det er den, at glæde sig over den dejlige Natur og de smukke Omgivelser. Den ranke Bøg med sin yppige Krone, den skønne Udsigt ud over Øresund, er ialmindelighed ikke det, der udgjør de Skovbesøgendes største Glæde; thi naar en vel fyldt Natkuro ikke følger med, er det slet ikke i sin Orden med Skovturen.

Slottet Charlottenlund er byggt af Christian den Sjette,

der lod det kalde „Gyldenlund“ dets nuværende Navn har det efter ovennævnte Fyrstinde, den kongelige Bygherres Søster. Egeud for Indfjorslen skal der endnu findes Spor af en Bro langt ude i Søen, hvor Christian den Femtes Dronning, der ligeledes hed Charlotte Amalia steg iland, da hun kom hertil som Brud; og under denne Bro var det, Engelsen John Norcross, i en med Krigssfolk stærkt besat Baad spejdede efter Christian den Sjette, da han endnu var Kronprinds, for at snappe ham og føre ham til Sverrig som Fange. Kongesønnen, der ofte red ud med saa Vedsagere, undgik imidlertid meer end engang den tiltænkte Skjæbne, snart ved een, snart ved en anden usorubseet Hindring, der forstyrrede Riddingsdaaden.

Det maa have været en ganske forunderlig Mand, denne Kapitajn Norcross; Fribytter, Eventyrer, Bovehals var han, men vist et Menneſke, der hverken tænkte paa Gud eller Døden. Med en drengagtig Aabenmunderhed fortalte han altid selv om sine dumdriftige Planer, tog Tjeneste hos flere Landes Herskere, begik allevegne flette Streger, kom ofte i Fængsel og blev lagt i Vold og Lænker, men forstod at smutte ud, om han end var nok saa fast under Laas og Lufke. Omfjeder, efter at han havde tumlet sig imellem Livets Klipper og Skjær, tilbragte han nogle og tredive Aar i Fængsel her i Danmark, og deraf sexten lænket i et stort Buur; en stræfkelig Straf, som han ved sin trodsende og udfordrende Adfærd tvang Landets Konge til at idømme ham. Gjentagne Forseelser bleve tilgivne ham, og han blev forviist Land og Rige med den udtryffelige Advarsel, aldrig at komme indenfor Danmarks Grændser, dersom han ikke vilde underkaste sig streng Straf; alligevel kom han igjen, blev fængslet, brød flere

Gange ud, kom atter ind, men erklærede, at Danmark var ikke det Land, der kunde holde ham fast, selv om man satte ham i et Fuglebuur; derfra hidrørte den Plan, at sætte ham i i et laaset Buur som et vildt Dyr eller en sjelden Fugl.

Hvad enten man fra Charlottenlund drager langs Strandvejen igjennem den smukke Dyrehave og længere imod Nord, eller særdes omkring i den skønne Omegn mod Fuursøen, Farum og længere ind i Landet, overrastes maa af Landets rige Afvegling af Naturskønheder. Uppigt Skovland, store fiskerige og frugtbare Søer, Agre imellem Slotte og Bønderbyer; mod Nord ad Rattegattet til sandede Steder, som dette Hav fremkalder, og dertil overalt Punkter, til hvilke der knytte sig historiske Minder. Imellem Charlottenlund og Fuursøen ligger Slottet Bernstorff, der tidligere heed Fasangaarden, men nu bærer Navn efter den Slægt, hvis Uddling allersørst ophævede Fællesskabet, inddeelte Markerne og gav Bønderne i de underliggende, nu saa velhavende Byer, „Gjentofte, Ødrup og Bangede“ frie for Høveri. Godssets Bønder lode af Taknemmelighed det Fædersminde opføre, der staaer ved Landevejen: en Obelisk af norsk Marmor; efter den er „Frihedsflosten“ udenfor Kjøbenhavns Vesterport oprejst. Tæt ved Bernstorff, lidt mod Nordvest, finde vi Jægersborg, hvor Christian den Fjerde undertiden opholdt sig for Jagtens Skyld; af den Grund lod han ogsaa Slottet bygge. Dyrehaven var ikke til dengang, den blev først indrettet under Christian den Femte, og Jagtslottet Eremitagen skriver sig fra Christian den Sjettes Tid. Ikke langt fra Jægersborg, atter lidt mod Nordvest, er Lyngby, halv Kjøbstad, halv Landsby; i dens umiddelbare Nærhed ligger det smukke Sorgenfri Slot, Enkedronning Karoline Amalies Sommerbolig; i sin Tid boede Frederik den Fjerde der som Kronprinds.

Fuursøen kaldes ofte „Frederiksdals Sø“, efter det Slot, Frederik den Tredie lod opføre ved den og som bærer Navn efter ham. Læt derved stod „Hjortholm“ Slot, der oftere bliver omtalt i Historien, s. Ex. under Christian den Anden.

Næsten enhver Blet omkring denne Sø udmærker sig ved Naturskønheder, og det er tilvisse med Grund, at man altid hører denne Deel af Sjælland nævne som „Fuursøens dejlige Egne.“ Fra den fiske-rige Fuursø har en Strøm sit Udløb, der flyder igjennem Lynghby og Søllerød Sogne og falder ud i Østersøen, og ved den er der anlagt en stor Deel Møller og Fabrikker. Imellem Søen og Søllerød er „Geels Skov“, og vest for den, ved en Arm af Søen, Dronninggaard, der engang tilhørte Sofie Amalie, deraf Dronningens navn. Paa Farumgaard boede i sin Tid Biskop Evane, der fik den som Lystgaard af Frederik den Tredie. Ligesom Dronninggaard ligger ved Fuursøens nordøstlige Arm, findes Frederiksdal ved den sydøstlige, og thiend vi paa vor Rejse derhen vendte tilbage til Klampenborg, maa jeg dog endnu nævne Landsbyen Ballerup, sydlig for de omtalte dejlige Egne, ikke fordi der i dens Omegn findes Naturskønheder, der kunne fængsle og tiltrække, men fordi der siges, at Byen har Navn af Kong Baldur, hvis Begravelse skal være i en Steendyøse der i Nærheden.

Vejen imellem Kjøbenhavn og Helsingør er vakker, enten man saa drager hen over Øresundets milde, rolige Bunde, eller kjører hen ad Landevejen, med Sundet paa den ene Side, og de dejlige Skove, Søer, Marker og Boliger paa den anden; det er frydefuldt at see det skønne, rigt udstyrede Landskab, og man føler, at der er herligt, dejligt og velsignet i Danmark og i Sjælland. Landsteder og Fiskerbyer afvejsle

langs Øresundets Kyster. Strax forbi Charlottenlund findes Skovshoved, den nærmeste Fiskerby ved Kjøbenhavn; men Fiskerlejerne have tilviise intet Jndbydende eller Tiltrækkende ved sig. Enten maae Fiskerfamilierne være meget fattige eller kun have liben Sands for Orden, sandsynligviis finder begge Dele Sted, thi Djet møder Armod og Uorden til alle Sider. Man faaer uvilkaarligt et Indtryk af de Vilskaar, Danmarks tidligere Beboere formodes at have levet under, dengang Fiskeri hørte til Landets Hovednæringsveje, thi det var jo mindre Landets egne Børn, end de Fremmede, der høstede Fordeel af det rige Fiskeri; imidlertid ere de nordlige Fiskerbyer Snelfersteen, Hornbøl og Gilleleje mere velhavende end de nyssnævnte. De stakkels Fiskerpiger nutildags trække vist haardere for det daglige Udkomme, end Kvinderne hos Fortidens Kystboere, der levede af Havet; thi ikke alene fra Skovshoved, men fra det endnu nordligere Laarbej vandre de paa deres Fod til Kjøbenhavn med den tunge Kuv paa Ryggen, for at forhandle Havets Udbytte i Hovedstaden; det er forbausende, at de kunne holde dette Liv ud, den ene Dag efter den anden; hvorledes Bøffet end er, maae de affted, og kun de Færreste, disse endog kun til enkelte Lider, f. Ex. i en svulmende Sommerhede, kunne undvære nogle Skillingen for at faae Lov til at kjøre hjemad med tomme Bogne. Undertiden møder man paa Strandvejen et Kjøretøj, overfyldt af Fiskerpiger i deres særegne Dragt, og det er et ganske ejendommeligt Optog, at see en saadan „Opstabling“, thi en Opstabling er det tilviise; men idet man glæder sig ved, at de trætte Menneſter kunne hvile fra al Anſtrængelse, beklager man derimod de stakkels Heste, der har en saadan Karavane at trække affted med.

Syvende Affnit.

I et af de Lysthuse, der høre til Haven ved det, Kjøbenhavnernes saa vel bekjendte Indkjørselssted til den smukke Dyrehave, sad vi en af de skønneste Majdage, vort Fødeland kan fremvise. Det var ingen „privilegeret“ Skovdag, og vi vare derfor fritagne for den bedøvende og forvirrende Fordren og Tilfredsstillen af materielle Nydelser, der som oftest finder Sted paa de mest søgte Bedesteder, ligesom vi og næsten uforstyrrede havde kunnet vandre omkring i den frodige Bøgestov, hvis fortryllende Skønheder man kun tilfulde kan fryde sig ved i de stille, larmfrie Timer, der ere saa sjældne der ved Sommertide. Drejund laa for os saa stille og mild, som om det ret vilde vise os sin ejendommelige Karakter, og Luften var saa klar og reen, at den svenske Ryst syntes os langt nærmere end nogenfinde tidligere. Hveen traadte tilmed tydelig frem, ret som om den vilde lytte til Fortællingen om den højbaarne Videnskabsmand, der

„fra Jorden og dens Kammer,
saa gjerne flytte gad,
naar i sit stille Kammer
ved Midnatstid han sad.“

Det er Ubvidenhedens og Ukyndighedens hyppige Særkende, at den indeslutter sig i en vis Fornemhed, at den lader som om den veed Bested med Alt, som oftest uden at føle, hvor let den bliver gennemstuet, og undertiden ængstelig for, at det skal ske; og den Aabenhed, der er saa elstørdig baade hos Eldre og Yngre, ved foresalden Anledning at tilstaae sit Ubejendtskab, træffes i Livet langt sjældnere end

onstelig er. Der lunde raades Bod paa Meget i den Retning, naar de Paagjældende ikke undlode at spørge ved forekommende Lejlighed, naar de ikke holdt det for altfor ringe, at læse hvad der bliver skreven til Oplysning og Vejledning for Ungdommen og Barndommen og naar de vilde lade den Tanke faae Indpas, at de selv ere de Smaae og Unge, for hvilke der bliver udarbejdet oplysende og lærerige Bøger; er man det end ikke efter Aarene og Forholdene, saa kan man dog derfor i Udvikling og Viden være yngre og mindre end Børnene og de Smaae, og ofte er dette sandeligen ingen Skam, men det bliver altid en Skam, ikke at raade Bod paa Tingene.

„Jeg maa ærlig tilstaae, at, skøndt jeg nu er vel over de 50, veed jeg ikke stort meer om den gode Mand, De taler om, end hvad jeg i de sidste Vintre har seet og hørt i „Tycho Brahes Ungdom“, ytrede en vacker ældre Dame i vor Kreds med den elstværdigste Uttungenhed; „thi i min Ungdom hørte og lærte man ikke saa mange Ting som nutildags; det Gneste vi egentlig lærte af de kostbare Lærerinder, mine Forældre antog til os, det var at parlere Fransk; der var saamæn aldrig Tale om Naturvidenskaberne, lidt nok om Historie, og den Smule vi læste af den, for at ramse det op, det er for længe siden gaaet bort igjen.“

„Ja, hvad der er klinet paa, det regner af“, siger vor gamle geniale Digter med god Grund; og et af de glædeligste Fremstridt, Tiden har bragt med sig, er uægtelig det, at der arbejdes paa at aflasse al mekanisk Underviisning.“

„I min Ungdom lærte man ikke heller noget synderligt af Historien, og mindst af Danmark“, fortalte med alvorlig Mine en livlig, ung Pige paa atten Aar, der ofte maatte høre ilde for sin Ukyndighed i denne Retning og sit Ujend-

flab endog til de almindeligste og mest interessante historiske Begivenheder, skjøndt hun i ti Aar uafbrudt havde nydt Undervisning i en af de bedste Skoler. Den Lov skal hun imidlertid have, at nu, da hendes Interesse er vakt, arbejder hun redelig paa at raade Bod paa det Manglende. „Et veed jeg dog om den store Stjernetyndige“, tilføjede hun, „og det er, at Folk troede dengang han levede, at han var en Trolldmand og stod i Pagt med mørke Aander; og, ærlig talt, troer jeg, at der nok kan være dem, der ogsaa i vore Tider tænke om ham, at det ikke stod sig saa rigtig til med hans Viden og Forudsigelser.“

„I dag er det sandt for Herren en af Tyge Brahes onde Dage“, det har jeg fra min tidligste Barndom af hørt Bedstemoder sige, naar Alting gik galt fra Haanden; og min Moders gamle Amme troede fuldt og fast, at Tyge Brahe selv havde bestemt de 32 Dage der ere kaldte efter ham, til at værre uheldige og fortrædelige.“

„Han var nok saa ond og vilde altid gjøre Fortræd, ja han var nok rigtig hjemme i de sorte Kunst“, sagde en Eugelone, vi havde kaldt fra Arbejdet for at give en Ubetrydelighed, og som nu syntes at høre os til, „men Vorherre har nok ogsaa sendt ham derhen, hvor han hørte hjemme, da hans Tid var omme. Ellers kan jeg ikke forstaae, at vi Allesammen skulle lide for saadan en Trolldmands Skyld; dette har tidt fortrydt mig, naar jeg har mærket, at det var en af hans Dage; men det kan vel nu ikke være anderledes.“

Eugelonen, isøvrigt efter Alt at domme, en flink og forstandig Kone, var voxen op ved Øresundets Kyster, og havde altsaa sit hele Liv igjennem havt for Øje hine „gule Banter“ paa Ven, hvor der fordum stod en Ridderborg, som

„i længst forsvundne Dage
ret var i Glands og Magt;
men nu knap har tilbage
Ruiner af sin Pragt.“

„Imidlertid vidste hun slet ikke mere om ham, end hvad hun alt havde fortalt: at „den Lyffe“ havde været en Sortefunstner, der havde drevet sit Uvæsen paa den lille Ø ude i Sundet, som man kunde see i klart Vejr, og at han havde havt et forunderligt Trolldhuus, der nu var sunket ned i Jorden.

„Ja, desværre er Uranienborgs stolte Mure, dens forunderlige Taarne og stærke Piller forlængst sunkne i Gruus,

„men i de gamle Aider
da var den høj og stor
og saaes til alle Eider
og knejsede fra Jord.“

og beklageligt er det, at den store Videnskabsmand skal leve i Fjolskts Minde under et saa forunderligt Billede, som det, der almindeligst glemmes om ham. Saasnart Lejlighed gives, vil jeg ogsaa indfri mit nys givne Løfte, at udkaste en Skildring af ham og hans Samtid, for idetmindste i en snevrereKreds at stille ham frem saaledes, som han med Rette fortjener det, og saaledes som han staaer for Enhver, der har Agtelse for Videnskaberne og kjender noget til de Forhold, under hvilke han blev den store, vidtberømte Lærde,

„der havde sit Øje
alt i den Nat saa lang
og spored i det Høje
de lyse Stjernerø Gang.“

„Vil De dog ikke nu fortælle os hans Levnet, her paa dette Sted, hvor vi have bestemt at udhvile en Timestid, og

hvor vi have hans fordums Hjem for Dje,“ bad min ældre Veninde.

Et saa vakkert Ønske kunde kun vække velvillig Imødekommen, og jeg fortalte strax med Beredvillighed og Glæde:

„Iblandt de ældste adelige Slægter i Danmark, der ogsaa have hjemme i Sverrig, er Familien Brahe. Otto Brahe, den Stjernekyndiges Fader, var i det 16de Aarhundrede Herte til Knudstrup i Skaane og Befalingsmand paa Helsingborg Slot; hans Hustru, der ligesom han var af gammel adelig Byrd, hed Beate Bille, og var engod, forstandig Kvinde, der levede i samdrægtigt Ægteskab med sin Huusbond og opdrog sin store Børneskole vel. Fem Sønner og fem Døtre vogte efterhaanden op omkring hende; Tyge, der var den ældste af Sønnerne, blev født den 14de Decbr. 1546.

Hans Faders Broder, Jørgen Brahe, levede i et barnløst Ægteskab med Inger Dje, Søster til den berømte Peder Dje, og disse Ægtefolk bade derfor gjentagne Gange om at maatte saae Tyge hjem, som de ønskede at antage i Sønns Sted. Forældrene gave omsider Tilladelse dertil, men fortrøde snart det givne Løfte og vilde ikke stille sig ved den førstefødte Søn; Jørgen Brahe gjorde imidlertid kort Proces, thi han lod Tyge hente hjem til sig, og beholdt ham uden Forældrenes Indvilligelse, indtil de en Tid efter gave deres Minde til, at han forblev hos dem.

Med Taknemmelighed mindede vor Stjernekyndige Landsmand hele sit Liv igjennem Plejeforældrenes Omhu og Kjærlighed, og dem alene skyldte han, at han fik en langt omhyggeligere Opdragelse, end der i de Tider bleve de unge Adelsmænd tildeel. Faderen vilde, at alle Sønnerne skulde træde ind i Krigsstanden, og det var efter hans Eksempel baade syn-

dig og uretfærdigt, at Drengen skulde bryde sin Hjerne med alt det en Huuſelærer ſil ifinde at proppe i ham, iſær med Latinen; men Latin holdt Tyge Brahe netop meget af, og da han havde en tidlig udviklet Sands for Digtkunſten, ſtrev han allerede i en Alder af ti Aar latiniſke Vers med Færdighed. Dette Talent, at fremsætte ſine Tanker i bundet Sprog, udviklede han ſiden meer og meer, og ved enhver Anledning, den være ſig ſorgelig eller glædelig, udtrykte han ſin Stemning i et Digt.

Anders Sørensen Bedel, Kæmpeviſernes beſjendte Udgiver, Saxø's Overſætter og det danſke Sprogs redelige Forkæmper, var den Huuſelærer, Jørgen Brahe havde antaget til Broderſønnen. Den dygtige, kundſkabſrige Lærer og den ſlinke Dreng med det lyſe Hoved og den ſtore Lærelyſt paſſede godt ſammen, og Tyge Brahe gjorde ſaa betydelige Fremſkridt, at han alt i ſit trettende Aar blev Student ved Kjøbenhavn's Uniuerſitet. Hidtil havde han ikke tænkt videre paa Aſtronomien, men 1561 indtraf en ſtor Solformørkeſe, der drog alle hans Tanker imod den Videndſkab, hvis Prydeſe han ſiden blev. Dag og Nat grundede han over, hvorledes det dog var muligt, at ſaadanne Begivenheder kunde forudſiges med Beſtemthed, og jo mere han grundede, jo ivrigere blev han for Videndſkaben. Farbroderen var miſſernøjet med, at Tyge „laſtede ſig over Stjernerne“, ſom han udtrykte ſig, da han gjerne vilde have en dygtig Statsmand af ham, og for at drage hans Tanker bort fra Himlens Stjernerader, beſtemte han, at han under ſin tyveaarige Hovmeſters Varetægt ſkulde foretage en Udenlandsrejſe. I Aaret 1662 rejſte derfor den 16aarige Yngling til Leipzig for at ſtudere Lovkyndigheden ſammesteds i tre Aar, beſøgte ogſaa flittigen de juridiſke Forelæſninger,

men glemte heller ikke sin Yndlingsvidenskab; thi han læste i Smug astronomiske Bøger, og naar Anders Sørensen Bedel var falden isøvn, stod han op af sin Seng og tilbragte Natten med at betragte Stjernerne paa Himlen. Og alle de Hjælpe-midler, han havde at raade over for at fremme sin Videnskab, var en lille Himmeltugle, ikke større end en god Appelsin. Saa gjerne havde han kjøbt Riffelter for de rigelige Kommepenge, Farbroderen forsynede ham med, men han turde ikke, thi Hovmesteren skulde gjøre Regnskab for hver Stilling, han gav ud, og den unge Bedel var meget samvittighedsfuld i Overholdelsen af det Løfte, han havde givet Plejeforældrene: at gjøre hvad der stod i hans Magt, for at drage den unge Brahes Interesse bort fra Stjernevidensskaben.

Det var Tyge Brahes Agt at ende sine Studeringer, for han kastede sig over sin Yndlingsvidenskab, men Lykken til denne blev stærkere og stærkere, og han havde alt truffen Foranstaltninger til at forlade Universitetet, da hans Farbroder kaldte ham hjem, ikke for at lede ham bort fra de forbudte Studier, men for at han kunde ordne nogle timelige Anliggender med den kjære Brodersøn, i Tilfælde af, at han skulde falde i Krigen. Den nordiske Syvaarskrig blev ført dengang (1563—70), og Jørgen Brahe var tilfands at drage ud med Flaaden, der skulde stifte i Søen under den brave, ædle Perlus Trolles Anførsel; han kom imidlertid ikke tilføes, thi for Flaaden var sejlsærdig, mistede han Livet ved et uheldigt Tilfælde, der ved hans Død stiftede Danmark ved en af dets mest retfærdige Sønner.

Kong Frederik red nemlig en Dag ud til Amager med et stort Følge; omtrent der, hvor Knippelsbro nu findes, var ogsaa dengang en Bro, der forbandt Kjøbenhavn med Ama-

ger, en gammel strøbelig Bro, der gik itu, da de rede over den, og Kongen saldt i Vandet tilligemed mange Andre. Da Jørgen Brahe saae, at Frederik den Anden var i Livsfare, sprang han hurtigt af Hesten og kastede sig i Vandet, for at frelse sin Konge, hvilket han lykkeligt ogsaa blev istand til, men han hentede sin Hælsot der, og døde saa Dage efter.

Efter den Tidsalvers Begreber sømmede der sig ikke anden Beskæftigelse for Adelen, end at kunne bryde en Landse, styde et Stykke Bildt og holde ud ved Drifkegilderne; til boglige Kunster kjendte den saare lidet, langt mindre til højere Studier, og de andre adelbaarne Herrer, navnlig de Yngre af hans egen Slægt, kunde derfor hverken forstaae eller agte Brahes Stræben efter Videnskab, men spottede og drillede ham, ofte endog paa en kaad og byrdefuld Maade, og gjorde ham derved fjed ad Opholdet i Hjemmet, i hvilket han desuden højligens savnede sin afdøde Plejefader, hvis Tab gik ham nær til Hjerte. Foraaet 1565 rejste han atter bort, og drog til Wittenberg, hvor han i et heelt Aarstid levede alene for Stjernevidenskaben, men forlod Byen henimod Vinteren, fordi der udbrød Smitsot sammesteds, og tog derfra til Rostok. I den By var det, han havde det Uheld at miste det Halve af sin Næse i en Tvekamp, der fandt Sted imellem ham og en anden ung Adelsmand fra Danmark, Mandrup Parsbjerg, med hvem han ragede uklar over Astronomien paa et Bal hos en Professor, til hvilket begge de unge Herrer vare indbudne. Barten søgte forgjæves at jævne Uenigheden; de to stridbare Junkere forlode hans Huus i Brede, og da de kort efter atter traf sammen i et andet Selskab, en af de hellige Juledage, fornyedes Striden med end større Hefstighed. Hvor mørkt dette Billede af den

Tids Adelige end er, er det ikke destomindre et sandt; der blev hverken taget Hensyn til Tid, Sted eller Omgivelse, men Videnslæberne fik fri Løje, naar de brusede op.

To Dage efter mødte Tyge Brahe og Mandrup Parsbjerg hinanden paa Gaden, en Aften i Mørke, og snart vare Kaarderne ude af Slederne; men de lode det dog blive ved at bestemme en Tvetæmp til en af de følgende Dage. I den var det, den unge Stjernekyndige uheldigviis mistede en Deel af sin Næse: istedenfor det afhugne Stykke lod han sig imidlertid gjøre et andet af sammensmeltet Guld og Sølv, som han satte paa med en Art Liim, han altid siden bar hos sig i en Kiste, for i paakommende Tilfælde at kunne gjøre den fast. Denne kunstige Næse var saa fuldkommen lig en naturlig, at endog hans Disciple omgikkes ham længe, uden at vide, hvorfor han saa hyppig smurte denne Liim paa.

I Augsbourg opholdt Brahe sig i længere Tid, og der traf han mange duelige Kunstnere, ved hvis Hjælp han fik en stor Deel Instrumenter forarbejdede; iblandt andre den navnkundige store Himmelfugle, der senere fulgte ham i Landsflygtighed, men i Trediveaarskrigen blev bragt tilbage til Kjøbenhavn af den danske Prinds Ulrik, og opstillet, først paa Universitetet, siden paa „Runde Taarn“, hvor den desværre blev ødelagt ved den store Ildbrand, der hjemsøgte Kjøbenhavn i Maret 1728.

Otto Brahe blev syg og døde 1570, og Tyge Brahe blev som ældste Søn, Arve til Knudstrup. Forløb sig han sig til Ro i Hjemmet, uden egentlig at boe paa sit Gods, men derimod hos sin Morbroder Steen Wille, den eneste af hans adelige Frænkler, der agtede hans Dygtighed og Flid, Videnslæberne overhovedet. Steen Wille boede paa

Hæredssvad Kloster, der grændjede ganske nær til Knudstrup Gods, og for at beholde Søstersønnen hos sig saameget som muligt, lod han en Deel af sit Huus indrette til et Stjerne-taarn, og desuden et Laboratorium bringe istand i en Udbygning af Gaarden, thi Tyge Brahe bestjæftigede sig ogsaa med den Videnskab, Kemien, fordi han, som saa mange Andre haabede at finde den Vises Steen, det vil sige, den Kunst „at gjøre Guld.“ Denne Lyst til Guldsmagerkunsten har til alle Tider været stærk hos Folk, baade Pojs og Kærlige; og at selv Landets Konger have været betagne af den, derom vidner iblandt andet „Guldhuset“ i Kjøbenhavn, som Frederik den Tredie lod indrette til saadant Brug, og lod sig lokke en heel Deel Penge fra af en listig Italiener, der hed Giovanni Burri.“

Tyge Brahe vandt efterhaanden større og større Beundring hos dem, der kunde sætte hans Kundskaber, men han vandt til samme Tid Misundere og Avindsmænd, der forbitrede ham Livet; og han bestemte at rejse bort igjen for en Tid, hvilken Rejse dog blev opjat, deels paa Grund af Sygdom, deels fordi Kongen fik ham overtalt til at holde nogle Forelæsninger over Stjernevidenskab, og endelig, fordi han fik Lyst til at gifte sig. Men havde hans fornemme Elægt ikke været uvenlig imod ham før, saa blev den det fra den Tid af; thi kjøndt det var bleven Mode og hørte til den fine Tone at tale om Stjernehimlen og Stjernerader, om Jupiter og Kassiøpeia, saa fandt den dog, at det var langt under en rig og højbaaren Adelsmands Værdighed, at holde Forelæsninger ved et Universitet. Og end mere forbitret bleve ikke alene hans Paarørende, men det hele Adelskab, da han valgte sig en Hustru; thi hende tog han ikke ud af de Stores Midte, men iblandt den jævne Borger-

stand, eller, som det almindeligen er fremsat, af Bondestanden; sandsynligere er det dog, som flere Beretninger tyde paa, at Kristine Brahe har været en Præstedatter, hvis Fader havde Embede under Knudstrup Gods. De Adelige paastode, at en Uadelig ikke kunde være en Adelsmands Hustru, og vilde derfor aldrig erkjende hende som Tyge Brahes Hustru eller deres Børn for ægtefødte; ikke engang hans Moder, der overlevede ham, vilde vedkjende sig hans Hustru og Børn, saaledet som hans øvrige Brødre og Søstre vare at formaae dertil.

Familiens Had og Fortrædigelser bragte den store Videnskabsmand til at fatte den Bestemmelse, at forlade Danmark for steds og bosætte sig et eller andet Sted i Udlandet, og han rejste bort for at søge sig et andet Hjem, hvor han ikke var udsat for Krænkelse, Haan og Spot som i sit Fødeland.

Kone og Børn lod han blive tilbage, indtil han havde truffen sit Valg, og Basel blev det Sted, han fastsatte til sit fremtidige Opholdssted. Men da han kom hjem for at afhente sine Nærmeste, saae det langt lysere ud for ham, end da han rejste bort, og Frederik den Anden, der var omgivet af Mænd som Niels Kaae, Peder Oxe og flere Saadanne, der yndede Studeringerne, gjorde Alt hvad der stod i hans Magt for at holde paa den stjernehyndige Adelsmand, der var saa stor en Gæde for Danmark. Han lod ham kalde til sig i Kjøbenhavn, tilbød ham Den Hveen i Øresund, samt lovede at erstatte ham alle de Omkostninger, Bygningerne og andre Indretninger til Videnskabens Fremme sammesteds, vilde føre med sig.

Nu var Tyge Brahe sjælegad, opgav gjerne den Plan at forlade Danmark, som han højligen elskede, og lagde samme Aar Grundstenen til den herlige, vidtberømte Borg

„der ikke monne være
 for nogen Biking bygt;
 Urania til Ære,
 den rejste sig saa trygt;
 fra Menneſtens Brimlen
 ved Havet ſkult den lå,
 og hæved sig mod Himlen
 og mod de Stjerner blaa“

Det var paa hans trediveaarige Fødselsdag, den 14de December 1576, at han anſtillede de første Jagttagelser fra Uranienborg, men Bygningen blev først færdig flere Aar efter, og hen i Tiden, da alle de Rikterter, Himmelfugler og andre til Stjernevidenſkaben henhørende Gjenſtande, ſom han efterhaanden anſtaffede, ikke kunde rummes der, opførte han paa en nærliggende Høj ſit Stjerneborg.

I tyve Aar boede Tyge Brahe paa ſit kjære Uranienborg, og i diſe tyve Aar gik hans Berømmelse og Hæder over Europa. Hveen blev anſeet ſom Danmarks største Markværdighed; allevegne fra kom Konger, Statsmænd og Ræder for at beundre ham og hans Opfindelser, i alle Retninger virkede han til Gavn med ſine udbredte Kundſkaber, underſtøttede Kunſtnerne, ophjalp Vindſtibelighed og Fabrikker, og ſik Naturvidenſkaberne, der hidtil kun havde været lidet agtede, bragt til et noget højere Standpunkt.

Men med Hæderen og Paaſtjønnelsen, der blev Tyge Brahe tildeel, vorte tillige hans Misunderes og Avindsmænds Antal. „Frænde er Frænde værſt“ hedder et gammelt Ordſprog, og de Gamles Ord pleje at indeholde Sandhed. Hvad Dndt og Bittert, Fremmede ikke formaaede at iſjænte for den ſtore Stjernekyndige, det var hans egne Slægtninge iſtand til; den meente jo, at han havde plettet ſit Adelsſkjold ved Studeringerne og Giſtermaalet med Borgerpigen. Viſtnof

Kan det ikke nægtes, at Tyge fra sin Side ligesaa lidt skaa-
nede sin adelige Slægt som Standen i det Hele, men spottede,
og spottede bittært over deres Uvidenhed og Fordomme.

Lægerne bleve ogsaa hans Uvenner og Modstandere, fordi
han, der kjendte Naturens skjulte Kræfter bedre end de Fleste,
anvendte sin Indsigt til at helbrede Sygdomme og afhjælpe Onder,
saa at han gjengav mangen En Helbred og Legemskraft, der af
Lægerne var erklæret for uhelbredelig. Naar at Verdens Dol-
torer havde opgivet de Lidende, saa tryede de eller Andre paa
deres Begne til „Stjernesfigeren paa Hveen“, „den kloge Mand“,
der desuden aldrig tog imod Bederlag, hverken for Hjælpen,
eller for de Lægemidler, han gav med.

Saa længe Frederik den Anden levede, kunde Forfølgelsen
imod Tyge Brahe ikke faae den Fremgang, hans Uvenner
pønsede paa; men denne Konge døde, og hans Stilling i
Hjemmet blev da saa bitter, at han forlod Danmark og søgte sig
en Grav i et fremmed Land, Böhmen. Af de fire Rigs-
raader, der styrede Riget i Christian den Fjerdes Mindre-
aarighed, Niels Raas, Jørgen Rosenkrands, Peder
Munk og Kristoffer Valkendorf vare de to først-
nævnte, de mest ansete, Tyge Brahes varme Belgjorere og
Beskyttere; derfor mærkede han ikke strax nogen Forandring i
sin Stilling, og alle Fire gave ham endog skriftlig Forsikring
om, ikke alene at fremme hans Videnskab og lade ham beholde
sine hidtil havte Indtægter ubeskkaarne, men endog at sørge
for, disse kunde blive forsøgede til Videnskabernes Fremme.
Dernæst fik han Lov til at indrette et Observatorium paa
Bakken i Kjøbenhavn, tæt ved den Gaard, han ejede der, for
at han ogsaa kunde arbejde, naar han var i Byen. Hans

Bolig var det nuværende Barton, paa Hjørnet af Farvegade og Bolden.

Men Bidenstabsmandens mørke Dage stode for Døren, og Kong Jakob af Skotland gav paa en Maade Anledning til det Fjendskab, der sandt Sted imellem ham og Kristoffer Wallendorf. Skottekongen skulde ægte Frederik den Andens Datter, Anna, og da han var en stor Under og Elsker af Bidenstaberne, ligesom Svigersfaderen havde været, besøgte han, under sit Ophold i Kjøbenhavn, Uranienborg og dets berømte Stifter. For at vise Brahe hvor tilfreds han sølte sig med Alt, tillod han ham at udbede sig en Gunstbeviiisning. Astronomen, der vidste, at Kongen gjerne vilde gjelde for Digter og Lærd, bad om nogle Vers af ham selv, for dermed at pryde en Udgave af et af sine Værker. Kong Jakob lovede dette og holdt ogsaa Ord, men for tillige at efterlade ham et Minde om sit Besøg paa Hveen, stænkede han ham to store engelske Hunde, hvis Stjærhed, Tyge Brahe et Par Gange havde beundret.

Ikke længe efter at Skottekongen havde været paa Hveen, rejste den unge Konge, Christian den Fjerde, dertil med et stort Følge af den fornemste Adel, deriblandt tre af de fire Rigsraader, og Kristoffer Wallendorf — den samme Mand, der har stiftet Wallendorfs Kollegium, en Fribolig for Studerende — var En af dem. En Morgenstund, da denne vilde gaae ind til Tyge Brahe, gjædede de to Dogger, der altid laae uden for Borgherrens Dør, saa voldsomt ad ham, at han forgjæves tyssede, kaldte og søgte at bringe dem til Tavshed, hvorpaa han, da dette ikke lykkedes og de ligesuldt bleve ved deres Gjeen, gav dem et Fodspark. Hundene gave sig til at hyle, og Tyge Brahe, der hørte sine Yndlingsdyrs Beflagelser,

aabnede Døren og stændte paa Rigshofmesteren i saa haarde Udtryk, at denne aldrig tilgav ham Fornærmelsen, der jo unægtelig var et Brud paa Gæstfrihedens Love.

At Wallendorf blev fornærmet, kunde da Ingen have Noget imod, men at hans Brede gik over til Had, at han brugte sin Indflydelse til at forringe Videnskabens Fortjænkter og saae den unge Konge til at troe, at de store og af Alle lovpriiste Indretninger til astronomisk Brug, igrunder kun vare unyttige og bekostelige, det maa Enhver højligent badle. Mangfoldige Ubehageligheder, Krænkelse og Fortrædiggelse, baade i det offentlige og private Liv kom til, og gjorde Brahe Livet suurt; iblandt de Ting, der mest kuede ham, var isærdeleshed en Retsag, han blev indviklet i med en Mand, som der forresten nok ikke var stort ved, en Doktor i Lund, der tidligere havde været hans Discipel og levet flere Aar hos ham paa Hveen, ja endog staaet i saa nøje Forhold til ham, at han var bleven forlovet med hans ældste Datter, Magdalene Brahe, hvilken Forlovelse pludselig blev hævet, da Brylluppet alt var bestemt. Hans Beslutning, at søge sig et taknemmeligere Fødeland, modnedes ved disse Omstændigheder meer og meer; i Marts 1537 anstillede han sin sidste Observation paa Hveen, og i Slutningen af April flyttede han med sin Familie og endeel af sine Instrumenter ind i sin Gaard i Farvegade, hvor han bestemte at boe indtil videre.

„Men Stjernerne de blinked
til andre Lande hen
hans Stjærne bort ham vinked!
han kom ej meer igjen.“

Livet i Kjøbenhavn passede sig ikke længere for Tyge Brahe; hans formaaende Venner vare døde bort og Avinds-

mændenes Had tiltog. Balkendorf lod ham paa alle Maader føle, at hans Myndighed forøgedes, og med denne tiltog desværre hans Fjendskab. Iblandt andre Fortrædigelser fra hans Side, kræftedes Tyge Brahe dybt derved, at han sendte to Videnskabsmænd over til Hveen for at undersøge hans tilbageblevne Instrumenter, og valgte dertil Mænd, der ikke vare vel stemte imod ham; den Eine var endog hans personlige Uven og lærde Misunder, Professor Thomas Finke; og disse aflagde en Beretning, der kun kunde saare Astronomen; thi de erklærede Alt for at være „Snurrepiberier“ uden sand Rytte. Dernæst forbad Balkendorf ham at anstille Jagttægter i den Bygning, han havde ladet opføre paa Borden, og ligeledes at beskæftige sig med Kemien i sit Huus, da der let kunde afftedkomme Ildsvaade ved hans Experimenter; og Tyge Brahe, der indsaar, at hans Virksomhed skulde lammes, kunde nu ikke længer holde det ud i Danmark.

Ja, han drog bort, for aldrig meer at komme tilbage! Med sin Familie og adskillige af de unge Mennesker, der lagde sig efter Videnskaberne under hans indsigtsfulde Vejledning, rejste han til Rostok, og fragtede et Skib til at oversføre sine værdifulde Instrumenter. Fra Rostok skrev han et roligt og findigt Brev til Christian den Fjerde, uden Overmod og Bitterhed, som han ellers ikke var fri for, og forklarede ham, at den haarde Nødvendighed tvang ham til at forlade Fødelandet, og at han med Glæde vilde vende tilbage, dersom han blot kunde faae Lov til at fortsætte sin Virksomhed usforstyrret; i intet Tilfælde, skrev han, skulde han forglemme den Trost og Hengivenhed, han skyldte sin Konge. Men Kong Christian var vred, og det bebrejdende Brev, han sendte Tyge

Brahe til Svar, viste tydeligen, at den bortrejste Videnskabsmand var bagtalt for ham.

Paa et Gods i Nærheden af Bandedøl boede en lærd Adelsmand, der var Tyge Brahes Ven; hans Navn var Henrik Rantgau. Hos ham opholdt den fordrevne Stjernekyndige sig et Aarstid, lod sine Instrumenter opstille der, og tog fat paa sin vante Virksomhed, men længtes stedse efter Danmark og Hveen. Fra dette Slot var det, han skrev det bekjendte latinske Digt, i hvilket han klager over den Uatnemmelighed, der blev ham tildeel, fordi „han havde Fædrelandets Berømmelse til Stjernerne.“

Medens Brahe opholdt sig hos Henrik Rantgau, indbød Keiser Rudolf den Anden i Böhmen ham til sig, og gav ham Valget imellem tre forskjellige Slotte i Nærheden af Byen, som han kunde faae indrettet til Bolig efter eget Ønske. Han valgte „Benach“, i en smuk romantisk Egn, og paa Keiserens Befordring blev der et nyt Uranienborg anlagt. Tyge Brahe kunde nu atter see roligere Dage imøde, og havde han kunnet glemme Fædelandet og sit kjære Hveen, vilde han i Videnskaberne og sin Families Skjød kunde have henlevet nogle tilfredse Aar; men trods al den Velvilje og Forekommenhed, han nød, var han som oftest misfornøjet og forstemt, og efterhaanden som hans Forstemthed tiltog, aftog hans Helse. I Foraaret 1601 fejrede han sin næstældste Datters Bryllup med en af hans tidligere Disciple, en ung Adelsmand ved Navn Tengnagel; da var han kraftig og tilfreds, men i Efteraaret blev han syg, og efter ti Dages Lidelser døde han d. 24de Octbr. 1601. Videnskaberne tabte i ham en af sine meest trofaste og opofrende Sønner, ligesom Verden en

af sine ædleste, frimodigste og mest højhertede Borgere, og Hustru og Børn en hjærlig Ægtefælle og Fader.

Hvor ere nu disse stolte Minder om Videnstabs og Kunst? Hvorledes ihukom hans Samtid og Efterlægten den Bøn af ham, at der maatte fredes om dem? Den samme Skjæbne, der faldt i vor navnkundige Landsmands Lod, blev ogsaa det Hjem tildeel, som han havde bygget og syset i af Kjærlighed, og den var: Forglemmelse og Mangel paa Paaskjønnelse! „Uranienborg ligger forlængst i Gruus, Tyge Brahe ligger i sorten Muld, men hans Navnkundighed og Fortjeneste af Videnstaben skal aldrig glemmes.“

Ottende Afsnit.

„Ja, det er en farlig lang Vej igjennem den Dyrehave,“ sagde vor Kudst, der hellere vilde have lagt Vejen udenom den smukke Skov, end føre igjennem den til Vedbek. Vi talte om Englændernes Landgang 1807, i Nærheden af dette Sifterleje, der viser sig i saa smukke Omgivelser; men vore historiske Begivenheder ere ikke synderlig trangte ind i Folket, thi ved at henvende Taler til ham, hørte vi kun, „ja, det var nok der,“ og det i en saa ligegyldig Tone, som om det kun var et Kjøb eller Salg, der var Tale om, og som om han fandt det langt mere interessant, at to andre Hærekudste forrige Aar vare blevene uenige i Vedbek Kro og siden den Tid altid undgik hinanden, en Historie, vi maatte høre saa omstændelig, at den efter hans Skjøn sikkert hørte med til „mærkelige Begivenheder i Vedbek.“

Igjennem det vakre Skovparti, der fører fra Fisterbyen til Hirschholm, naaede vi snart denne lille By, der, forunderligt nok, bliver ved at bære det tydske Navn, Christian den Sjettes tydske Dronning gav den. Sofie Magdalene, der holdt meget af „Jagt og Pragt,“ sældede en Dag en Hjort paa dette Strøg, og der hvor Hjorten blev sældet, forlangte hun, at der skulde opføres et Slot, hvor hun kunde opholde sig, naar hun havde Lyst til at more sig med Jagten. En pragtfuld Bygning blev da strax rejst paa det Sted, Dronningen ønskede, den skulde staae; men den er forlængst revet ned igjen, thi da Slottet var bygget paa en Sump, forfaldt det Aar for Aar saa kjendeligen, at det ikke godt kunde forsvares, at bruge Penge til at fiske paa det for.

At Hirschholm Slot forresten maa have kostet Landet en god Sum at faae opbyggt, det kan man slutte af de Optegnelser, der findes om dets Pragt. „Den store Sal er saa glimrende, at de Besøgende med Forbavselse see sig omkring og troe sig i et Trylleslot“ hedder det, og „i et Gemak, der er ganske beklædt med Spejlglas, ere alle Indfatninger, Bygningszirkater, Laase og Hængsler af støbt Sølv.“

Der er vel neppe Nogen istand til at besøge Kungsted uden at lade Lanterne dvæle ved den herlige Sanger, der her tilbragte et Par af sine sidste Leveaar og sølte sig vel i sin Omgivelse, fordi han der fandt den Kjærlighed, han saa ofte savnede i Livet, og savnede meest af dem, der vare knyttede til ham ved naturlige Bånd. I „Kungsteds Lykkelig-
hed“ har Johannes Ewald givet os et af de skønneste lyriske Kvad, den danske Literatur kan fremvise, og ret inderlig beklager man, at Digteren skulde rives ud af denreds, der forstod at frede om ham og mildne den Tilbørelse, der var

tyngtet af legemlige Lidelser og Savn. Det var jevne Folk, han levede iblandt i Rungsted; hos en Fisterfamilie havde han Hjem; men dette Hjem var bedre for ham, end om han var bleven optagen ved sin kjædelige Moders Arne, thi Fistemester Jakobsen og hans Familie vare brave Folk, kraftige og livsglade, trohjertede og sunde paa Sjæl og Legeme, saaledes som vi jaare ofte træffe de Mennesker, der ere vante til at jærdes paa Havet og søge Erhverv af det, fjernt fra den travle Stad. Anna Hedevig Jakobsen, Fistemesterens ukunstlede Datter med det varme Hjerter og den rene Vilje, der ved kjærlik Deeltagelse og Pleje mildnede den syge Digtters lidelsessfulde Timer, fortjener at mindes fremsfor mangen højbaaren Kvinde, og hendes Navn vil heller ikke blive glemt af dem, der kjonksom ihukomme den tidlig afdøde Sanger og taknemmeligen erkjende, at dog Nogen var rede til at lette de Kors, under hvilke han sukke.

Nu ligger han alt mange Aar i Jordens Favn. Mange kjende maaſtee ikke engang hans bestedne Hvilested:

„ved Jøsen: Kirken rolig i sin Sky
ved Joden: smalle Estræde, snævre By!
Her hellig Kraft og Trøst, hist Mangel, Rød,
Du stod i Livet som Du laa i Død!
Ja, Pinden selv med Barkens mørke Hud
seer ved Din Grav fuld af Betydning ud;
thi Du var selv et Træ af stærk Natur,
men lanket, hegnet i en Etkoggemuur,
omklædt af Brædder, at ej Stammens Gang
skal skulde gjøre Mængden Gaden trang.“

To af det sundne Aarhundredes største Digttere, der hver for sig indtage en betydelig Plads i vor Litteraturs Historie, ligge begravne paa Trinitatis Kirkegaard, tæt ved hin-

anden; det er Ewald og Bessel. De Toner, deres Stränge frembragte, vare høist forskjellige, men i deres ydre Liv var der desværre megen Samstemning, thi de vare begge ulykkelige, fuede af ydre Forhold, og hemsøgte af haarde, lidelsesfulde Sygdomme; Johannes Ewald døde 1781, i Marts Maaned; Herman Bessel i Decbr. 1785.

Landevejen fra Rungsted til Helsingør er ikke synderlig tiltrækkende, og ved Sommertide betænker man sig ialmindelig ikke længe paa at foretrække en Sejltour dertil med de Dampskibe, der anløbe forstnævnte Sted, fremfor den støvede Kjørevej, der ingen Mærkeligheder frembyder. Kysten er ogsaa tarveligere forsynet med Naturskønheder og smukke Landsbyer, end nærmere Hovedstaden, og man lægger kun Mærke til Humlebek, hvor den attenaarige svenske Konge, Karl den Tolvte, steg iland med 12000 Mand, da han havde Lyft til at overrumple Kjøbenhavn, og til det velhavende Fjesterleje, Snekkersteen.

Niende Afsnit.

„Vil Dansken i Verden søgte
men dølger Afsyn og Ravn,
jeg veed, hans Land er ej øgte,
jeg tager ham ej i Favn.“

Men danske Mænd pleje heller ikke at stye aaben Færd og vise aabent Blik, og af Hjertet maa vel Enhver ønske, at det heller aldrig skal siges de djærve og ærlige Nordboer paa, at de ere vogne nedad saa stærkt, at de foretrække skjulte Baaben og fremmed Ravn for frejdig Fremtræden og aaben

Kamp. Hvad enten det gjælder Strid imod Landets Fjender eller at afgjøre Uovereensstemmelse i Anskuelse og Meninger, bør det sig at mindes Kampens Ord, der sidder under Kronborg Fæstning.

„Naar Mænd jeg kasted min Handske,
 opflog jeg min Ridderhjælm,
 de saae, jeg var Holger Danske
 og ingen formummet Etjælm.“

Men hvo er da denne Holger Danske? Ja, det er nu baade let og ikke let at sige, thi han er baade en historisk Person og en Kæmpe, der hører Sagnverdenen til. Efter Historien er han en dansk Kongesøn; men han er og Billedet paa den danske Folkeand, den Kraft, der rører sig i Folket, og som saadan sidder han da ikke i Slummer og Ro under Kronborg Fæstning, men findes hele Landet over; derfor hensesætter Folketroen ham ogsaa paa forskjellige Steder i Danmark, og stoler med Grund trygt og fast paa, at han med sine staalklædte Kæmper nok skal komme frem og bære det røde Skjold foran danske Stridsmænd, naar der er Rød og Fare tilstede.

Historien regner ham for en Søn af Kong Godfred den Gævmilde, almindeligen kaldet Gøstrid, Karl den Stores kraftfulde Modstander, der af al Magt modsatte sig denne magtige Herskers Erobringer, svarede hans Sendebud, der skulde indbyde ham til et Møde med Kejseren, „at de Danske skulde ikke komme til Frankerne, men Frankerne til de Danske, naar de vilde dem noget,“ og, som endog var tilfunds at gjæste Kejseren selv i Aachen, da han pludselig blev revet bort fra Livets Lummel og Strid, en Dag han morede sig ved Jagtglæder; ikke et Vaadestud, men en Snigmorders lumste Kugle, antages ialmindelighed for at have fremkaldt hans Død.

Denne Kong Godefred havde med sin Dronning Danemunda en Søn, der alt i Buggen blev spaaet, „at han skulde blive en fejerrig Konge, alle Kvinders Indling, og leve til evig Tid hos en dejlig Nymfe, der hed Morgane og boede i et Trylleslot.“ Denne Søn er Holger Danske. Som Børn blev han af sin Fader sendt som Gidsel til Karl den Store, og tjente siden denne Herre imod Christenhedens Fjender. Efter Kong Godefreds Død, kom han hjem til Danmark, men rejste strax efter tilbage til Kejseren og blev en af hans tolv Jævnninger eller Kæmper, der troligen hjalp ham at stride imod Saracenerne eller Maurerne. I Indien, hvorhen han fulgte sin Herre og Ven, fik han en Frugt at spise, der gjorde hans Legeme uforgængeligt, saa at han, kjøndt død i Frankrig for flere hundrede Aar siden, dog kan lade sig see paa forskjellige Steder og yde kraftig Hjælp, naar det gjøres fornødent. Paa Tilbagevejen fra Indien led han Skibbrud, men blev frelst ved en Engels Hjælp og bragt til Morganes Slot, hvor Tryllekvinden satte en Guldkrands paa hans Hoved, der lod ham glemme hele den øvrige Verden og drømme sig i Paradis. Da hændte det sig, at han, efter at have tilbragt tohundrede Aar der, en Dag tabte Guldkrandsen, og saa fik han Lust til at see sig om i Verden igjen; efter at have bidraget til at frelse Christenheden fra Tyrker og Hedninger, bejlede han til Frankerdronningen, men før hun blev hans Liv, førte Morgane ham bort i en Sky, uden at Nogen vidste hvad der blev af ham, og siden har Ingen seet ham, uden lejlighedsviis, naar han rejser sig og ryster sin Kraft frem. Nogle paaftaae, at have seet ham og talt med ham i Nørrejylland ved Bygholm, Andre ville vide, at han sidder i Haverbjerg, en halv Miilsvej fra Slagelse, og i Eledvig fortæller

Sagnet, at han sidder under Bassen ved Møgelstønder; men almindeligst troer man, han har Bolig under Kronborg, hvor der skal være Mange, der have talt med ham, efter at først nogle Ungersvende engang havde vovet sig ned igjennem de underjordiske Gange, for at komme til Kjendskab om, hvad det Baabengny vel monne betyde, der jevnlig hørtes under Fæstningen. Den Hilsen han til alle Tider og fra alle Steder sender med, naar Rogen gjæster ham, det er denne: „Naar der ikke er flere Mænd i Danmark, end der kunne tage Plads om et Løndebaand, saa skal jeg samle alle tolvaars Drenge og Eldinge paa 60 Aar om mit Banner, og frelse Landet.“

I Viborg Sø groer der en Plante, der kan varðle om hans Komme, thi naar den er saa stor, at man kan binde en Hest ved den, saa er det, han staaer rede til at slaae Danmarks Fjender.

Et Selskab af unge lystige Svende fik engang Lyst til at besøge Holger Danske under Kronborg, og steg derfor saa langt ned som de kunde komme. Omfærd standsede de ved en stor Jernbør, der sprang op af sig selv, da de bankede paa, og de saae da, at den førte ind til en dyb Hvalving. Midt under Loftet hang en Lampe, i hvilken Oljen næsten var udbrændt, og nedenunder stod et mægtigt stort Steenbord, om hvilket der sad endeel staalklædte Kæmper, der hvilede Hovederne paa de korslagte Arme. Den, der sad ved Bordenden, rejste sig op, da de traadte ind; det var Holger Danske. Men idet han løftede Hovedet fra Armen, brast Steenbordet heelt igjennem, thi hans Skjæg var voget fast i det. „Ræk mig Din Haand!“ sagde han til den forreste af de Besøgende; men denne vovede ikke at give ham Haanden, og fik derfor sat paa en Jernstang, som han stak hen til ham. Holger tog

om den, i den Tanke, at det var den unge Mands Haand og knugede den saaledes, at der blev Mærker i Stangen. Da han omsider slap den, sagde han: „Nu, det glæder mig, at der endnu er Mænd i Danmark.“

„Jeg lever i Danstens Hjerte og Sind,
Jeg lever paa Folkets Tunge;
kom ej jeg i Verdenskrøniken ind
dog Etjældene om mig sunge.
Mit Navn hver Bonde kjender endnu,
og glad jeg rækker ham Haanden;
mit Kønnet kommer hver Dans i Hu,
som glædes ved Folkeanden.“

Hvor kæmpestor Holger Danske var af Legeme, det giver Sagnet et Billede af ved Fortællingen om de Briller, han engang fik af en Troldsvinde til at see ned igjennem Jorden med. Da han havde saaet dem, vilde han prøve dem, og gik derfor ud paa Nørrefælled udenfor Kjøbenhavn, hvor han lagde sig ned paa Jorden og figede. Men da han rejste sig, var der Spor i Marken af Brillerne, nemlig to Huller, som siden fyldtes med Vand, og det er de to Kjær, som ere der endnu.

Kronborg Fæstning, der ligger paa en Landtunge udenfor Helsingør, anlagde Frederik den Anden, for at sikre sig den Toldafgift, alle Skibe, der gaae igjennem Øresund, ere pligtige at betale. Øresunds Told er en af Landets mægtigste Indtægtskilder, og da den tidligere Skandje Krogen eller Ørekrog ikke var tilstrækkelig til at værne om Sundtolden, var det en af Kong Frederiks hensigtsmæssige Indretninger, at han søgte at frede om Landets Rettigheder og Indtægter. Krogen kjende vi fra Erik af Pommerns Tid; han gav det tidligere Høstlerleje Kjøbstadrettigheder, og kaldte baade Byen og

det fæste Slot han anlagde til Sikkerhed for den, Navn af Krogen. Om Kronborg er istand til at forsvare Øresund, er nok et Spørgsmaal; idetmindste lykkedes det den hollandske Admiral Opdam at slaae sig igjennem, dengang han kom os til Hjælp under Frederik den Tredie. Øresunds Toldkammer skriver sig fra Christian den Sjettes Tid.

Helsingør, der nok har Navn efter de gamle Gothen, der kaldtes Helsingar, ligger saare bekvem for Handel, paa Grændserne af Østersøen og Nordsøen. Det følger deraf, at den er en af Danmarks bedste Handelsstæder, og en Mængde Fremmede af alle Folkeslag færdes ofte i Byen paa de Tider, Skibsfarten er levende, hvorved man kommer til at høre alle mulige Tungemaal der. I Helsingør steg 1515 en af de elstværdigste Dronninger iland, der nogensinde har siddet paa Danmarks Throne; det var Elisabeth af Nederlandene, Kejser Maximilians Sønnedatter, Karl den Femtes Søster, Christian den Andens fromme, hjærlighedsfulde og indtil Døden trofaste Hustru. Hun kom herind som et ungt Barn paa 14 Aar, thi hun blev født 1501, og blev viet til Kongen, samt kronet til Dronning 1515, og havde et ligesaa bevæget og stormfuldt Liv at gennemleve, som hun havde en møjsommelig og farefuld Sørejse hertil. Dronning Elisabeth lagde sine Been i et fremmed Land, under den frivillige Landsflygtighed, hun som en trofast Egteviv valgte fremfor det fyrstelige Underhold, Frederik den Første idetmindste lovede hende, om hun vilde blive tilbage i Danmark, og deraf kommer det maaskee, at hun er langt mindre kjendt og mindre lovpriist her i Landet, end mangan kronet Herkerinde, der staaer dybt under hende baade som Kvinde, Egteviv og Dronning.

I Helsingørs Mariakirke ligger Christian den Andens

Elsterinde, Dyveke, begravet. Hun var Kongen saare kjær, derfor tog han sig hendes pludselige Død meget nær og straffede Adelsmanden Torben Oge med en vanærende Død, fordi han troede, den unge Pige havde spist forgiftede Kirsebær, og at disse Kirsebær vare sendte hende af Torben Oge, der forresten ogsaa holdt meget af hende. „Om han saa har en Hals saa tyk som en Tyrehals, skal han miste den,“ havde den lidensfabelige Konge sagt, da han frygtede, at der ikke var Deviser tilstede, der kunde bryde Staven over Adelsmanden, og — Torben Oge blev henrettet.

Fra Marienlyst Slot, der ligger paa en høj Bakke udenfor Helsingør, har man den skønneste Udsigt ud over Øresund, hen over Rattegattet og over til den skaanske Kyst med det bekjendte Forbjerg Rullen. Hvor dette Slot staaer, var i de ældre Tider et Karmeliterkloster; siden opførte Frederik den Anden Rundehave Slot der, og anlagde en Have, der alt dengang skal have været højt anseet for sine prægtige Billedstøtter, smagfulde Båndspring og yppige Blomstervæxt; men et langt højere Opving fik baade Bygning og Have, dengang Juliane Maria valgte Ejendommen til sin Sommerbolig; efter hende bærer den nu Navn af Marienlyst.

Har man paa en Udflugt i det nordlige Sjælland ikke bestemte Grunde til at overnatte i Helsingør eller nærmeste Omgivelser, da er det udenfor al Tvivl, at man intet dejligere Sted træffer, end ved Gurrevang eller ved Gurre Sø. Valdemar den Tredie foretrak som bekjendt denne Deel af Sjælland for hele sit øvrige Rige, og havde sit Yndlingslot paa Gurrehøj; Ingen kan undre sig over, at den jagtelskende Konge gjerne opholdt sig paa dette Jagtlot, der laa i saa skønne Omgivelser og tilfredsstillede ham i meer end een

Henseende. Til den ene Side af Gurrehøj ligger Søen, og til de andre Sider Skoven; en Vandring i denne fortryllende Omegn, der unægteligen hører til Sjællands rigeste Naturskønheder, er derfor altid tilfredsstillende og forfriskende, men dog aldrig i højere Grad, end naar man er istand til at nyde den i den tidlige Morgenstund. Hvor rig og yppig sydligere Landes Luft og Jordbund, Træer og Plantevæxt end er, saa tør man dog frejdigen ved Siden af dem nævne Eggen omkring Gurre og Esrom, Fredensborg- og Hillerød, hvor flade fiskerige Indsøer og store Bøgeskove afvejle med grønne kornrige Marker og velhavende Bønderbyer.

Baldemar den Tredie, eller som han almindeligen bliver kaldet, Baldemar Atterdag, der forresten var en stor og hæderlig Konge, som Danmark kan takke for, at Lyssktræaler atter trængte ind i det mishandlede, af Mørke omgivne Rige, var i sin Jagtlyst og Jagtiver saa hensynsløs, at han aldrig tog i Betænkning, at nedtrampe Bondens Korn eller ødelægge hans Hegn; derfor var han og ilde anstreven hos den simple Mand, der kaldte ham „Baldemar den Onde“ eller „Baldemar den Haarde,“ og endnu den Dag idag vedligeholder sig Sagnet om „Kong Baldemars Jagt“ og om „den vilde Jæger,“ der farer igjennem Luften ved Nattetide. „Det er Kong Baldemar“ siger Bonden, „der ikke kunde faae jaget færdig i levende Live, og derfor nu maa flyve afsted om Natten paa en hvid Hest, fulgt af sorte Hunde, hvis gloende Tunger hænge langt ud af Halsen.“ Saaledes viser han sig baade ved Gurre og ved Bordingborg, hvor han ligeledes gjerne opholdt sig for at jage, og om begge Slotte siges der, at han skal have brugt den bespottelige Ytring, at sammenligne dem med Himmeriges Rige. „Derfor Gud vil unde mig at

jage ved Gurre og Vordingborg til evig Tid, saa skal jeg ikke misunde Gud Himmerige,* saar han Ord for at have sagt. I det Hele taget har Sagnverdenen altid bestræft sig meget med Kong Baldemar, hvis skjæle Liv, raske Færd og sjældne Vid frembød rigeligt Stof.

Han var gift med Hertug Baldemars Søster Hedvig eller Helvig, men dette Egtelab var ikke lykkeligt, thi Kongen, der var hende utro, bestræftte atter hende for Brud paa Trostakens Love, og lod en ung Adelsmand hænge, som han troede, hun havde kjær. Til Gjengjæld indebrændte hun en Dag i Badstuen Kongens Elskerinde, Lovelille fra Rygen, og derved blev Kongen saa vred, at han forstødte hende og satte hende i Fængsel paa Gurre Slot; tidligere havde hun siddet fangen paa Søborg Slot der ligger i kort Afstand fra Gurre; rimeligere er det imidlertid, at hun begge Gange sad paa Søborg.

„En Dag, da Kongen vilde ride ud, fortælles der, blev han staaende med venstre Fod i Stigbojlen, og kaldt hen i Tanker. Da blev idet samme en Mand ført forbi, som af Kongen var dømt til Døden, og han benyttede sig af Lejligheden til at kaste sig for Kongens Fødder og bede om Naade. „Ja, kan du sige mig hvad jeg netop grundede paa, og om det nogensinde vil skee, saa skal du blive fri for den idømte Straf,“ sagde Kongen. Derpaa fik han Lov til at rejse Landet rundt for at spørge sig for hos synste Folk; men forgjæves henvendte han sig til dem, Ingen kunde give ham den Beseed, han ønskede at faae. En Aften kom han til en stejl Klint, der ligger vester ude i Havet, og bankede tre Gange paa med den hvide Stav, han havde i Haanden, hvorpaa Dvergpuelingen kom ud, men han vidste Intet; „dog“ sagde han „i Dagbjerg Daas har jeg en Oldefar,

der er en gammel fremsynet Mand, gaa Du til ham!" Manden tog Stav i Haand og styrede ad Dagbjerg til, men han hentede heller ingen Oplysning der, da Bjergmanden Intet vidste; „men i Rødsteen paa Fuur har jeg en Tipoldefar," sagde han, „kan han ikke vide det, saa veed Ingen det!" Hvor træt Vandringemanden end var, maatte han dog slæbe sig derhen, og ved Midnatstide stod han ved Hulen og bankede tre Gange paa. Da kom en gammel ublevet Mand rokkende frem. „Ja, jeg kan nok hjælpe Dig," sagde han, da han havde hørt hans Grinde, „men først skal Du sige mig tre Sandheder." Et Øjeblik grundede Manden, derpaa sagde han „Meget har jeg rejst og vidt er jeg dragen omkring, men aldrig har jeg seet saa fast et Huus som det."

„Ja, det troer jeg nok," svarede den Gamle, „for det er hulet af en Steen; men videre!"

„Meget har jeg rejst og vidt er jeg dragen omkring, men aldrig har jeg seet saa meget Guld og Sølv paa een Plet."

„Ja, det er nok muligt! men endnu en Sandhed."

„Meget har jeg rejst og vidt er jeg dragen omkring, men aldrig har jeg seet saa lille en Mand med saa stort et Skjæg;" thi Skjægget var saa stort, at Puslingen næsten traadte paa det.

„Det vilte Du Dig godt ved," sagde Bjergmanden, „nu vil jeg ogsaa sige Dig hvad Kong Baldemar tænkte paa. Han grundede over, om han vel kunde faae Danmark, Norge og Everrig smeddet sammen; men det skal først hans Datter naae." Manden blev sjæleglad, kom til Kongen og fik sin Straf eftergivet. Men Bjergpuslingen havde spaaet ret, thi Kong Baldemars Datter,

„denne Nordens Amazone
med den brede Tvillingkrone,"

opnaaede at sammensøje de tre nordiske Riger og at holde dem samlede med Klogskab og Kraft. Hun slægtede sin Fader paa i Et og Alt, og Kong Baldemars Ordsprog: „at alle Aneb gjælde, naar man kun forstaaer at bruge dem“ forsmaaede hun vist heller ikke at tage Hensyn til. Hvor Magten ikke kunde række, lod Kongen altid Rist komme tilhjælp for at naae et fastsat Maal, og han var ligesaa sejg i at holde ud som han var snild til at finde paa.

„Den leer jo bedst, som leer tilsidst!
den Kunst var mig ej forborgen:
hvor Magten glipper, der rækker Rist,
der er atter en Dag imorgen.“

hedder det, og Margrethe kunde i sine Stridigheder med den svenske Kong Albert ogsaa trøste sig med, at Den leer bedst, som leer tilsidst; men kun lidet sømmede det sig for den sejerrige Dronning at haane den fangne Svenskefonge og lade ham sætte en Narrehætte paa Hovedet, han være nok saa ringe og hovmodig, og have spottet hende nok saa bittert og haanende.

I Et slægtede Margrete dog heldigviis ikke sin Fader paa, og det var i hans Mangel paa Gudsfrugt og Tro. Baldemar, der skrev til Paven i Rom, da denne foreholdt ham, at han skulde opføre sig imod sine Undersaatter, som en christelig og troende Fyrste: „at Paven kunde gjerne faae den Tro sendt tilbage, som han havde faaet af de forrige Paver, og han skulde faae den, naar han ikke vilde lade ham i Ro,“ glemte vistnok at takke Vorherre og give ham Lov og Priis for de store Foretagender, han blev istand til at udføre; Sjælden han rigtignok iagttog ydre Stikke, udstyrede Klostre og Kirker og gjorde en Pilgrimsrejse til det hellige Land. Ikke saaledes

Margrete. Efter Alt at dømme, nærede hun tilbørlig Højsagtelse for Religionen, og der er Grund til at formode, at hendes Skriftefader, den værdige Klosterforstander i Sorø, brugte den Indflydelse, han havde over hende, til at drage hendes Tanker til Ham, der er større og mægtigere end alle Jordens Konger. Ved en anden Lejlighed ville vi tale mere om Margrete Baldemarsdatter, der

- smedded stolt
vort Nordens Kongesønner
med Haan i Jern og Bolt,"

og unægteligen er en af de største og mægtigste Kvinder, Historien kan fremvise.

Tre Baldemarere have siddet paa Danmarks Throne: Baldemar Knudsen, Baldemar Baldemarsen og Baldemar Kristoffersen, eller, som de almindeligere kaldes: Baldemar den Store, Baldemar Sejrr og Baldemar Atterdag. Alle Tre vare de store, daadrige Mænd, der, hjemsogte af Ulykker og prøvede i ydre og indre Kampe, bidroge hver for sig paa forskjellig Maade til at have og opretholde Danmarks Rige; Baldemarernes Tid er ogsaa betegnende bleven kaldet som „Præstevældens og Ridderaadens Tidssalder."

Førstnævnte Baldemar, Søn af Knud Lavard, var Fader til den Konge af hiint Navn, der fik Tilnavnet „Sejrr" og Baldemar Atterdags Fader var dennes Sønesøns Søn, Kristoffer, der tilvisse ikke uden Grund er bleven kaldt „Nordens største Pansætter." Ved hans Død, der indtraf 1332, var Danmark derfor i saa ynkelig en Tilstand, som vel tænkes kan, og begge hans Sønner, Otto og Baldemar, vare landflygtige i Tydskland. Fremmede Herrer, tildeels Tydskere, kaldede og valtede i Landet efter Godtbefindende, og hele

Danmark var adsploittet, udstykket og pantsat, ja at det ret egentlig kunde betragtes som opløst. Da Grev Weert, den mægtigste af Pant haverne, ved en brat Død blev reven bort fra sine omfattende Planer og sin kongelige Myndighed, bestod vort Fødeland af fire store Hoveddele: Under Sverrig havde Slaane, Halland og Bleking stillet sig, fordi de hellere vilde høre til Norden end til Tydskland; Sjælland, Lolland og Falster vare pantsatte til Grev Johan den Milde, Fynland og Fyen havde Grev Geert havt i Pant, og Slesvig var givet Hertug Baldemar til arveligt Lehn.

De Forhold, under hvilke Baldemar Kristoffersen blev kaldt tilbage til Danmark efter det ulykkelige Mellemrige under de tydske Grever, vare altsaa intet mindre end gunstige, men var Noget istand til at bringe Orden og Rigevægt i de sønderrevne Forhold, da maatte det være en Mand som denne paa Sjæl og Legeme kraftige Fyrste. Efter ældre Beretninger hidrører Tilnavnet Atterdag ikke, som man skulde troe, fra hans Bestræbelser for atter at bringe Lys og Dag over Danmark, men fra et Mundheld, han havde, der fuldtvel stemmer med hans hele Mandsretning. Hvad han ikke kunde naae den ene Dag, det ventede han rolig paa til den næste, og blev ikke træet af at holde ud og holde ved, naar han havde sat sig et Maal, „Imorgen have vi atter en Dag!“ plejede han at sige, og tidt og ofte viste han, „at gjemt er ikke glemt.“

Baldemar Kristoffersens hele Ydre og Fremtræden var ogsaa flittet til at vinde det Folks Tillid, der lod ham hente hjem fra den tydske Kejsers Hof, hvor han var bleven opdragen, og havde havt Lejlighed til at øve sig i Ridderspil og Jagt. Han var en vældig Jæger, og den vildeste Ulvejagt havde altid været ham den kjæreste af alle Spøler og Glæder,

dertil var han berømt for sin Legemsstyrke og sin Færdighed i Ridestunsten samt alle ridderlige Øvelser, og beundret for sin Dygtighed i Strengelæg og Sang, sit Vid og sit muntre Lune. Dengang han blev Konge, var han omtrent 25 Aar gammel, altsaa i den unge, kraftige Mandsalder, hvor Tankerne flyve højt og Kraften rækker langt for den dristige Mand. Naar man hertil søjer, at han altid kunde finde paa Raad og Udveje, at han var utrættelig arbejdsom, kunde underkaste sig allehaande Savn, naar det gjordes fornødent, var snild og listig og en Mester i at forstille sig, da indseer man let, at han var den Mand, Landet trængte til. Ogsaa opnaaede han, deels ved Bold, deels ved Snildhed, List og Underhandlinger at samle hele det adspalttede Rige, og saa Aar efter at han var kommen til Styret, havde han faaet Sønderjylland, Sjælland, Fyen, Volland og Falsster tilbage. Den selbraadige og mægtige Adel holdt ikke af ham og havde heller ingen Grund dertil, og Menigmand frygtede og styede ham, tildeels maaſkee, fordi han fordrede af Andre en Deel af den rastløse Virksomhed, han selv var gennemtrængt af; „under ham sit Folk hverken Tid til at spise eller sove,“ siger en gammel Skribent, „men Alle dreves med Bold til Slid og Slæb, efter Kongens Vilje.“ Hvorledes han stod sig med Paven og Gejstligheden, det have vi alt omtalt; imidlertid var han netop en Konge for Danmark.

Det var forbausende at see Baldemar staafe Penge tilveje og løse Borge og Landsdele ind, rigtignok altid følgende sit gamle Mundheld „hvor Magten glipper, der rækker List“, og det var derfor snart med Bold og snart med Ewig, at han fik et og andet Pant tilbage. Han søgte ialmindelighed at faae de pantsatte Ejendele løste fra de Mægtigere, og laante

dertil Penge af Ridderne, i den Forvisning, at det var lettere at inddrage Borgene og Slottene fra dem, end fra de store Pant herrer. Penge og Penges Værd forstod han at sætte Priis paa, og var en dygtig Regnemester, naar det gjaldt hans egen Binding; under andre Forhold vilde hans Fremgangsmaade sikkert være bleven betragtet som Ager. Undertiden aftvang han Adel og Gejstlighed Krongodser paa saa snild en Maade, at det saae ud som om det var en frivillig Afstaaelse for nogle Aar, der sandt Sted. Dette var iblandt andet Tilfældet, da Kjøbmandehavn, som fra Absalons Tid af havde Roskilde-Bisperne til Herrer, blev overdraget ham paa to Aar, „utbungen og af fri Vilje“, som det hed; men de to Aar bleve siden forøgede til Biskoppens Levetid, og glad var Baldemar ved at have faaet Byen ind under Kronen.

Baldemar Atterdag havde ægtet Helvig, Søster til den fæstlige Hertug Baldemar, der som tolvvaars Dreng var bleven valgt til Modkonge under hans Fader Kristoffers Regjering, men senere efter nogle Aars Forløb atter fjernet fra den høje Værdighed. Ikke Kjærlighed, men Statsklogskab bragte Ægteskabet istand med Frøken Helvig, og de levede heller ikke godt sammen; men for de Penge, Dankongen fik til Medgift, indløste han endeel af de ovennævnte pantsatte Lande. Sex Børn: 2 Sønner, Kristoffer og Baldemar, og 4 Døtre, vare Frugten af dette Ægteskab; dog var det kun den yngste af Børnene, Margrete, der overlevede Faderen. Thronarvingen Kristoffer, en attenaarig Ungling, sidste mandlige Spire af Svend Estridsens Stamme, var bleven haardt saaret i den Fejde, der sandt Sted imellem Baldemar og Højfæstaderne *) og døde efter mange Smerter og Lidelser.

*) See 1ste Hefte, Pag. 19.

Paa Søborg Slot tilbragte Dronning Helvig 23 Aar, indtil Døden omsider friede hende fra det Fængenskab, hendes kongelige Ægtefælle havde dømt hende til, for den Udaad, hun havde begaaet ved at indebrænde Lovelille, Baldemars Elskede, der var kommen med ham herind fra Rygen. Der fortælles, at Kongen var forlovet med Love — hvilket Ord skal betyde Due — en adelbaaren Frøken af Rygersbyernes Slægt, og var tilfjends at ægte hende, da Forholdene bød ham at vælge sig en Dronning af en Forfæstamme, som han hadede. Sin Ungdoms Brud førte han imidlertid ind i Landet, trods de hellige Pligter, der bød ham sjerne hende, dengang han paa Søborg Slot blev viet til Hertug Baldemars Søster. Ægteskabet kunde altjaa kun være ulykkeligt, og Lovelil var ham altid kjærere end Helvig. Elskerinden blev først holdt skjult paa Hjortholm Slot, der laa ved Fuursoen, i Nærheden af det nuværende Frederiksdal; derefter flyttede han hende til Gurre, det lille hyggelige Jagtslot i den skønne Egn, hvor han saa gjerne dvælede. Efter Sagnet havde Loves Moder bunden en Tryllering om Datterens Hals, for ved den at sikre hende Kongens Kjærlighed i det fremmede Land, og derfor kunde Baldemar ikke engang løsrive sig fra hendes Lig, men førte det med sig paa alle sine Rejser, strinlagt i et kostbart Gjemme. En af hans Hovvæbne opdagede omsider Tryllemidlet, og puttede Ringen til sig for at drage Kongens Tanker bort fra den døde Kvinde. Det lykkedes ham ogsaa, og Baldemar lod Liget begrave, men hele hans Kjærlighed vendte sig nu paa Hofmanden, der altid maatte være om ham og udføre alle vigtigere Forretninger, fordi Ingen var saa betroet som han. Men denne store Kjærlighed blev Hofmanden til Besvær, og da han vel vidste, at det var Trylleringen, der fremkaldte denne Indest, kastede han

den i en Sø nær Bordingborg, da han engang red igjennem Skoven; og siden den Tid blev dette Sted Kongen saare hjært fremfor andre; han opholdt sig der gjerne og byggede et Slot, som han gav Navn af „Lille Gurre.“

Der var imidlertid Ingen mere udsat for Baldemar Kristoffersens rænkfulde Fjærd, end den Konge, der under hans Styrelsestid sad paa Sverrigs Throne, en svag, uduelig, nydelsessyg Mand, som det ikke var vanskeligt at trække omkring med. Hans Navn var Magnus — Svenskerne havde givet ham Tilnavnet Smek — der var „sin hulde Ven, Kong Baldemar,“ som han kaldte Danekongen, saa overordentlig hengiven, at det kostede ham omsider Sverrigs Krone. Skaane, Halland og Bleking tog Baldemar deels med Magt, deels ved List fra Kong Magnus, der da ved sin Tilbagekomst fra Helsingborg, hvor han havde overgivet ham Slottet og alle Breve, der angik Skaane, maatte høre sit Folk synge Smædviser om sig; og da han brød det kongelige Ord, han havde givet til den Brud, der efter Svenskernes Ønske var bestemt for hans Søn Hakon, og ladet sig løfte til Kjøbenhavn af Baldemar, for at dennes Datter Margrete kunde blive Sverrigs Dronning, da steg Haan og Harmen imod ham til en saadan Grad, at Almuen endog kastede raadne Kaalblade og Frugter efter ham, for at udtrykke deres Ringeagt.

Baldemar trængte til store Summer, og dem vilde han hente i et Land, hvor han vidste, der fandtes Skatte og Rigdomme sammendyngede, i et Land, „hvor Svinene“, blev der sagt, „sit deres Hæde af Sølvtruge.“ Det var de dengang saa rige og mægtige Hanseslæders Pengeslasker, han vilde hjælpe til at tømme, og han bestemte et Tog til Vland og Gulland eller Gotland, to Øer, der ligge i den botniske Bugt, østen for

Overrig. Paa sidstnævnte Ø ligger Bisby, der var en af Hansforbundets fornemste og rigeste Stæder og ganske anderledes mægtig og befolklet end nutildags. Begge Der bleve ogsaa undertvungne, og flere Skibe, ladede med kostbare Sager, Guld og Sølv i Overflod, sendte til Danmark; men det Fartøj, der indeholdt den rigeste Ladning, forliste undervejs.

Fortællingen om den Rigdom, Baldemar hentede ved Gotlands Erobring, er sikkerligen overdreven, men at han gjorde stort Bytte, er udenfor al Tvivl, og den ringeste Binding var da ikke den, at Bisbys Handel svækkedes, og Kjøbenhavn forøgedes. Sagnet fortæller, at Dagen efter Kong Baldemar havde indtaget Bisby, lod han tre af de største Mønter opstille paa Torvet, og lovede Borgerne, at alle Stadens Friheder og Rettigheder skulde blive fornyede, dersom Karrerne bleve fyldte med Sølv, inden tre Solmærker vare omme. At han ikke havde forlangt formeget, viste sig snart, thi inden eet Solmærke vare de alle fyldte.

Fra den Tid af antog Kongen Navn af Gothernes Konge, et Navn, hans Efterfølgere have beholdt lige indtil vore Dage. (De danske Konger føre i det Hele taget en meget lang Titel, thi den lyder saaledes: „Af Guds Naade Konge til Danmark, de Benders og Gotheres, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg, Oldenborg og Delmenhorst.“) Men Hansestæderne bleve yderst opbragte paa Baldemar og sendte ham de tidligere omtalte Fjædebrev, 77 i Tal, et fra hver Stad, der imidlertid ikke foruroligede Kongen mere, end at han kunde svare med det bekjendte Ordspil:

„Gewen und sewentig hensen
hefft sewen und sewentig gensen.
Wo mi de gensen nich en biten,
na der hensen vrage ich nich en schiten.“

Kjøbmændenes Skibe lagde sig derpaa for Kjøbenhavn og plyndrede Staden, og den unge, haabefulde Kristoffer fik sit Vanesaar i Striden.

Et Vidne om, at Baldemar ikke tog det saa nøje med Redelighed, naar Klogskab førte Ordet, eller med Tro og Love i det Hele taget, det har Verden i hans Færd mod den holsteenske Prindsesse Elisabeth, Grev Geerts Datter, der var trolovet med den unge Hakon i Sverrig, Magnus Smels Søn. Prindsessen sejlede midt om Vinteren fra Holsteen til Sverrig for at fejre sit Bryllup med Kongesønnen, men en Storm kastede hende ind paa Slaanes Kyster, hvorfra hun blev ført til Kong Baldemar i Sjælland. Kongen modtog hende med den største Ridderlighed og Gjæstfrihed og vilde ikke tillade, at „den hulde Frøken Elisabeth“ gav sig paa Rejse igjen i den ublide Aarstid; han overtalte hende derfor til at være hans Gjæst i nogen Tid, med det Løfte, at han skulde sende Bud til Brudgommen, der ventede hende, og til hendes Frænder i Holsteen, for at de ikke skulde være uvisse om hendes Stjæbne. Elisabeths Rejsefæller syntes ligesaa godt om den Venlighed, de mødte ved Danekongens Hof, som Prindsessen selv, og lode sig, som hun, daare af Baldemars favre Ord. Men medens de Rejsende slog sig til Ro paa Kongeborgen, var Herskeren ikke uvirksom; han sendte efter Løfte Bud til Magnus Smel og hans Søn, for at bede dem overvære et Ridderspil, der skulde fejres i Roskilde med stor Pragt. De kom Begge, men Prindsessen af Holsteen vidste Intet om deres Komme, førend Baldemar havde lempet det saaledes, at Margrete, kjøndt kun 11 Aar gammel, var bleven viet til Hakon, der alt havde været forlovet med hende, da hun kun var 6 Aar, men af Svensterne var bleven tvungen

til at høre Forlovelsen, da de ikke vilde have Noget at gjøre med Baldemar, som de hadede, fordi han havde listet Skaane til sig. Elisabeth søgte efter den lidte Skuffelse og Krænkelse Glemsel og Ro i Vadstena Kloster i Gotland.

Efter et kraftfuldt og bevæget Liv døde Baldemar Atterdag omsider i sit 60de Aar, af Podagra, en Sygdom, han i flere Aar havde lidt af, og for hvilken han søgte Linderung ved Fodbade i kolde Kilder, som der endnu vises Spor af ved Bordingborg. Paa Gurre Slot fik han det sidste Anfald af Sygdommen, og under Forudsættelsen af den forestaaende Død viste han stor Sjæleangst og tvivlede om, at Himlens Fred kunde blive ham tildeel. „Hjælp mig, Esrom! hjælp mig, Soer! og Du, store Klokke i Lund!“ skal han flere Gange have udraabt, og i Rærvarelse af Vidner tilbagegav han af Frygt for Skjærsilden meget røvet Guds, baade geistligt og verdsligt; en Fremgangsmaade, der fuldtvel stemmer med hine Tider, i hvilke Syndsforladelse kunde kjøbes, og med Baldemars eget, kun lidet gudfrygtige Liv.

Kun ugjerne forlod han Jordelivet, men han var samme Villkaar underkastet som andre Dødelige, og det hjalp ham ikke i den sidste Strid, at han havde været en mægtig Hersker, fremragende i sine gode Egenskaber som i sine Fejl. Naar Døden rækker Haanden ud, da ere Alle lige kræftsløse og svage, og Kong Baldemar formaaede Intet imod den uvelkomne Gæst.

„Gif alle Konger frem paa Rab
mid deres Magt og Vælde,
de mægted dog ej mindste Blad
at sætte paa en Nælde.“

I Sorø ligger han nu begravet tilligemed flere andre Herskere, men hans Lig blev først jordet i Bordingborg.

Tiende Afsnit.

Sydvest for Gurre, i Nordsjællands smukkeste Egne, anlagde Erkebiskop Eskild et af de første Klostre i Danmark og kaldte Munkene ind fra Frankrig, der skulde udbrede og grundfæste Christendom, Videnstaber og gode Sæder. Det var Cisterciens Kloster, omgivet til alle Sider af store Skove, og ved en klar, fiskerig Sø, saa Cisterciensermunkene maatte kunne leve et behageligt Liv der; men de savnede det mildere Klima, de vare vant til i deres Hjemstavn, og sandt Opholdet ensomt og kjedsommeligt, og de Klager, der ikke lode fra dem i denne Retning, de kom fra Augustinermunkene paa Eskildsø i Roskilde Fjord, hvor Erkebiskoppen ogsaa havde ladet bygge et Kloster. Munkene førte heller ikke et saa ustraffeligt og tarveligt Liv, som Kirken og dens Overhoved forbrede; tværtimod satte de stor Priis paa at tage Deel i verdslige Glæder, da de først bleve kjendte i Landet. Klosterreglerne for denne Orden vare strænge og egnede sig til at drage Sindet bort fra jordiske Nydelser; thi Brødrene maatte ikke spise Kjød, sove i deres Klæder paa Straalejer, og arbejde, læse og bede i Tavsshed fra Solopgang til Dagen hvalbede. Strax efter Midnat stode de op for at synge Lovsange til Herrens Priis, og dermed vedbleve de indtil den lyse Dag, og deres Klæde- dragt var saa simpel og ukunstlet som vel tænkes kan; thi den bestod af en hvid eller graa Badmels Kappe, der blev holdt sammen om Livet ved en Snor.

Men Eskild hidrog vistnok selv imod sin Vilje til at drage Cisterciensordenens Brødre bort fra deres tilvante Tarvelighed, thi han udstyrede Cisterciens Kloster, som var ham det kjæreste

af alle, med rige Gaver og meget Jordegods; imidlertid vedbleve dog Munkene der at staae i Ry for Værdom, om ej for Hellighed, og derfra blev der hentet Klosterbrødre til de nyere Bygninger af denne Art, der anlagdes omkring i Landet. Klosterne's Antal var stort her i Danmark, især fremblomstrede de i Baldemarernes Tid, og de fik rige Gaver baade af geistlige og verdslige Stormænd; og dette ikke alene af Penge og kostelige Kirkefær, men ogsaa af Skove, Gaarde og Jordegods.

Det Brug, der siden Klosterne's Ophævelse er bleven gjort af Eßrom, er saare afvigende fra dets første Bestemmelse. I Frederik den Fjerdes Tid var det Kaserne for Hestfolk; under Christian den Sjette blev der indrettet en Opdragelsesanstalt for Heste der, og senere blev der en lignende Indretning for Faar, hvorved Landets Faareavl unægteligen er hjulpen meget op.

Efter Sagnet skal Eßrom Sø i gamle Dage have været en dejlig Engbund; men en Dag, da nogle Hestfolk arbejdede der, hørte de en Røst, som sagde:

„Staaer op at læse
Eßse begynder at blæse.“

og de Fleste styndte sig da fra Arbejdet det bedste de kunde, thi Søen styllede i samme Øjeblik frem. De, der ikke havde agtet paa Røsten, omkom i Vandet.

Før at lette Udførselen af Brænde fra det nordlige Sjælland, er der gravet en Kanal fra Eßrom Sø ud til Rattegattet; den er en Miil lang og fører Navn af Eßrom Kanal, men da det er forbunden med endeel Ulejlighed at faae Brændslen befordret til Hovedstaden ad denne Vej, foretrakke dog Landmændene og Brændehandlerne ialmindelighed at føre det hen ad Landevejen, hvormegen Hestekraft og Arbejdetid det

end tager, at age de mange hundrede Læs af denne Skovfrembringelse til Bestemmelsesstedet.

Det er ikke meer end et Aarhundrede siden, at Nordsjælland endnu var fuld af store Skove, navnlig omkring Frederiksborgegnen; kun paa faa Steder vare Skovene ryddede, hvorimod de nu for en stor Deel ere forvandlede til frugtbart Agerland. Længere tilbage i Tiden var Alt Skov, endog den nordvestligste Deel, der nu staaer aaben for Flyvesand fra Skattegattet; det er sandsynligviis fra den Periode af, at der hos Eydboerne, selv indtil dette Aarhundrede, har vedligeholdt sig et Begreb om de Danske, som „Folk, der leve i Skovene, klædte i Bjørnehuder.“ Skovene ere svundne bort, Dyrestindsklæderne med dem, de gamle Danskes Nationaldragt, Sømandsdragten, er ogsaa forlængst gaaet samme Vej, og det vilde være at gjøre de Danske stor Uret, dersom det skulde hebrejdes dem, at de ikke tilbørligen fulgte fremmede Moder og fremmed Klædedragt!

Den største Skov i Nordsjælland ligger vestlig for den smukke Esrom Sø, det er Grib Skov. Folkene, der tidligere boede i den og i dens Omegn, havde kun daarlig Lov paa sig, og Navnet Kulsvier var omtrent ligelydende med Røver og Stimand. Det er jo vel sandsynligt, at de gode Skovboere ikke have regnet det saa nøje med Mit og Dit, og at Vejfarende oftere have maattet betale utilbørlige Afgifter for at faae Oplysning om, i hvilken Retning de skulde drage; men de mange Beretninger om deres Udaad, Røverier og Myrderier, store opdyngede Skatte og Kostiigheder, kunne dog nok for en Deel henregnes til Sagnhistorien. De Forbrydelser, der ere blevne begaaede i disse store Skovstrækninger, have de Omboende maaskee sjældent været deeltagtige i;

men det er sandsynligt, at Mennesker, der af en eller anden Grund have været Lovens Straf hjemfaldne, have søgt Tilflugt der, hvor de troede sig sikre, og da, for at friste Livet, røvet, plyndret, og i Rødstilsælde myrdet. Selv i vore Dage nære Mange en vis Uengstelse for Kulsviere og Kulsviereggen, og naar undvegne Forbrydere tye til Grib Skov, saa hører man undertiden Ytringer, som tyde hen paa, at de søge dertil, ikke alene for at finde Ly i Skoven, men Skjul hos Beboerne.

Imidlertid svinder Mistilliden bort med Kulmilnerne, og disse er der jo ikke længere Spor af; thi at der findes enkelte Skovboere ved Grib, der berede noget Kvas efter at Træerne ere fældede, har jo, saa at sige, ingen Betydning, og Enhver kan tryk og rolig færdes i den smukke Skovegn imellem de mange fisterige Søer, af hvilke der alene i Kronborg Amt skal være over 20, foruden ligeaa mange store Damme. At Nordsjælland tidligere har været fuldt af Skov, det tyde endnu Landsbyernes Navne paa, thi endeel af dem ende paa „rød“, saasom Birkerød, Pillerød, Bregnerød, eller paa „holt“ (Skov), som Ebelholt, Grønholt, Lønholt.

Ved en Udflugt i Nordsjælland burde man altid drage til Dens allernordligste Pynt, Gilleleje, for derfra ud over Rategattet at betragte den flaaenke Kyst og Kullen i umiddelbar Nærhed. Ved Gilleleje var sandsynligvis i ældre Tider Indsejlingen til Søborg, der ligger ved en Sø, som dengang maa have været en Vig, thi Naturforskerens Undersegelser i senere Tider vidne derom, og derved forklares da ogsaa, at der kunde gaae Skibe op til Slottet. Fra denne Nordpynt til Hellebøel findes lutter Fisterlejer, Hjem for tarvelige og nøjsomme, men tilfredse og ved deres Stilling glade

Sjællændere, der ikke misunde de Landsmænd, der leve i lumre Stæder eller under gunstigere Vilkaar, og vist neppe vilde bytte deres Strandboliger med noget andet Sted paa Jorden, fljøndt Rattegattet er barst og koldt; thi der boede deres Fædre og Forfædre før de!

„Gj mindste grønne Plante,
 slet intet Blomsterstraa!
 Her kun sin Vintervante
 Naturen trækker paa.
 I Sommer som i Vinter
 den samme nøgne Blot,
 med Revner og med Splinter
 i en utallig Flok.“

Fiskerens Liv er hvert enkelt Menneſtes, der er vogen op og fremdeles lever under samme Omgivelser og har knyttet sig til dem, hvad enten de ydre Forhold have været meer eller mindre gunstige. Der hvor Sjælen modtog de første velsignede Indtryk, der hvor Barnet levede drømmende om al den Herlighed, Jorden indeslutter, uden at forstaae den, uden at længe efter den, og uden at kjende til de Savn og Forviklinger, der omslutte saa mange af de saakaldte Goder paa Jorden, der dvæler dog Menneſkets Tanke helst og fortrinsviis, naar den i de modnere Aar søger Hvile i de modige Timer og Glæde i de mørke. De Lykkelige, der vedvarende kunne leve ved den hjemlige Strand, sige derfor vist som oftest af fuldt Hjerte med Digteren:

„Thi vil jeg mine ringe Aar
 ej for Alverden bytte —
 Rosen fra min Ulykks Aar
 staar ved den første Bytte.“

Somandens Sjæl staaer som oftest aaben for ædle Følelser. Djærv og kraftig, sand og kjærlig, pløjer han Bølgerne

og vogter sin Dont, rede til Hjælp, naar og hvorsomhelst han kan yde den, taknemmelig og fuld af Fortrøstning til Ham, der er med over Havene som han er det paa Landjorden, og hjærlig imod Medmennesker fremfor mange Andre, der ere opdragne, udbillede og hensatte i Forhold, der ofte udelukke de naturlig aabne og milde Følelser, dersom Mennesket ikke selv er tilbørlig paa Vagt. Det falder saa ganske af sig selv, at Sømanden er gennemtrængt af Guds Allsidighedsnærværelse og Almagt, af hans Allhjelplighed og faderlige Baretægt, thi paa det aabne Hav, med Vandet under sig og Himlen over sig, er han paa sin svømmende Bolig alene med sin Skaber og Herre, og med saa Medmennesker, til hvilke han som oftest knyttes fastere, end det vilde have været Tilfældet, om de levede sammen paa Landjorden, og med hvem han deler Anstrængelser, Møje, Farer og stille Timer. Og som Sømanden særdes tildeels jo ogsaa Fiskeren paa Havet, og lægger de samme Menneskehjærlighedens og Hjælpsomhedens Følelser for Dagen, som oftest uændsede af den større Hob, der ikke sjældent drager Hverdagsgjerninger frem for Lyset og udsmykker dem med straalende Farver. Den i forrige Hefte omtalte store Sanger, der ligger jorden paa Trinitatis Kirkegaard, har imidlertid til Gjenstand for sit sidste Arbejde valgt nogle brave Hornbek- og Billingebe- Fiskeres Anstrængelser for, med egen Livsfare at redde en engelsk Skibsfører, der strandede ved deres Kyster. Iblandt de mange smukke Sange, der findes i „Fisken“, er ogsaa den velkjendte danske Folkesang: „Kong Christian stod ved højen Mast“. De fem fattige Fiskere, baade yngre og ældre, der havde vovet Livet, vare ikke at formaae til at modtage nogen Belønning af den fælske Sømand, der var den sidste paa Braget; men en dansk

Hædersmand, der levede i Udlandet, hørte om den brave Daad og udsatte en Markpenge af 25 Rdl. for hver af dem, med den Bestemmelse, at naar En af dem afgik ved Døden, skulde hans Part deles imellem de Overlevende, saaledes at den Længstlevende skulde beholde de fulde 125 Rdl. jaalange han var ilive. Denne Hædersmand var Kammerherre Plesz.

Imellem Esrom og Gilleleje ligger det i Middelalderen saa navnkundige Søborg, der var en Rjæbstad med et befæstet Slot, hvor Kongerne ofte opholdt sig. Dette Slot, hvis Historie gaaer saa langt tilbage i Tiden, at det siges at være bygget af Kong Vermund den Vise — Fader til Uffe hin Spage, der ikke talte før han var 30 Aar, men da talte saa kraftigt med Tydskerne, baade med Tunge og med Sværdet Skræp paa Holmegangen i Ejderen, at Mindet derom aldrig vil glemmes — laa paa en lille Holm i Søborg Sø, der nu er udtørret, ligesom Slottet ogsaa forlængst er ødelagt. Hvad der bidrog til at gjøre Søborg Slot saa navnkundigt, det var dets Anvendelse til Statsfangsel for fornemme Personer. Foruden Dronning Helvig, som vi nys have hørt om, der maatte tilbringe 23 Aar sammesteds og som skal være begravet paa Søborg Kirkegaard, sad i Baldemar den Andens Tid Biskop Baldemar, en urolig, stridbar Mand, Søn af Knud Magnussen, i Søborg Fangetaarn. Han blev omfider løsladt paa den fromme Dronning Dagmars Forbøn, skøndt Kongen rystede betænkelig paa Hovedet, da hun bad for ham, og sagde: „giver jeg ham løs, min Dagmar! da gjør han Eder sikkert til Enke, inden Aaret er omme.“ Grev Jakob af Halland, Hertug Baldemar af Slesvig, Johanneß Grand og flere andre Store gjorde ogsaa Bekjendtskab med Opholdet i Søborg, der ingenlunde var lysteligt at

gaac til. Men af alle diſe Fanger er dog Ingen bleven behandlet ſaa gruſomt og haardt ſom ſidſtnævnte gejſtlige Herre, der levede under Erik Griffen, almindeligen kaldet Erik Menved, Broder til Valdemar Atterdags Fader, Kriſtoffer, og om ham ville vi i Forbigaaende tale.

Kun ſjeldent ſaae man i hine Tider „Biſp og Drot gaae Haand i Haand“ ſom Svend Eſtridsen og Biſkop Vilhelm af Roſkilde; tvertimod vare de rige og mægtige gejſtlige Herrer ſtve og haarde Galje imod Landets Herſkere. Biſkoppernes Stilling havde dengang i verdſelig Henſeende langt ſtørre Magt og Betydning end i ſildigere Tider, og kunde de ikke paa anden Maade komme Kongerne tillivs, ſaa ſlagede de over dem til Paven i Rom, der altid var paa rede Haand med Vanſættelſer. Johannes Grand var en af de trodſfigte og ſtridbarſte Geiſtlige, Hiſtorien kjender, og det var uundgaaeligt for Kong Erik, ſom det vilde have været for enhver ſomhelſt Hyrſte, at leve paa Krigsfod med ham.

Den brave og retſindige Erik Menveds ikke ſynderlig agtværdige Fader, Erik med Tilnavnet Gipping, var bleven dræbt af nogle ſammenjorne Adelsmænd, og det paa en gruſom og hævngjerrig Maade, en Nat, da han træt af Jagt-anſtrængelſer hvilede ſig i en Vade. Den, der spillede den meeſt underſundige Rolle ved dette Mord, var Kongens egen Kammerjvend, Rane Jonſon. Johannes Grand var Ranes Morbroder, og blev anſeet for at have en Finger med i den ſorte Daad, ſkjødt han ikke var en af Stimændene, og Erik Menved havde ham altid miſtænkt derfor, trods den Friſindſe, der blev ham tildeel ved Lov og Dom. Prælatus hele Adfærd egnede ſig til at ſtyrke Kongens Miſtanke; thi ſom Slægtning af Morderne, der bleve dømte fredløſe, ſtod

han altid i Forbindelse med dem, havde Sammenkomster med Hovedmanden, Marsk Stig, og ytrede ved alle Lejligheder sit Had og Fjendskab mod den kongelige Slægt. „Var Kong Erik blot bleven dræbt 16 Aar tidligere, da havde han ingen Sønner efterladt sig“, sagde han strax efter Drabet, medens han endnu var Domprovst i Roskilde; og da han siden blev valgt til Erkebiskop i Lund, uagtet Enkedronningens Bestræbelser for at holde ham borte fra den for hendes Søn, den unge Konge, farlige Stilling, erklærede han i en Præken, „at han ikke var Kongen nogen Udydighed skyldig“; en troløs og stridig Adfærd, thi med Hænderne paa Evangeliebogen og Herrens Begeme havde han svoren Udydighed og Troskab. Da der blev flaget til ham over, at Domprovst Jakob i Ribe, hans Nærpaarsørende, havde ytret i en Præken: „Det bliver aldrig godt i Danmark, saalænge Rogen af Kristoffers Blod sidder paa Thronen“, billigede han Domprovstens Fremgangsmaade og erklærede ham for en hellig Mand, Kirkens nidkjære Tjener. Omfæder kom det Kongen for Øre, at Johannes Grand i Narværelse af mange store og mægtige Herrer i Lund, havde sagt; „Jeg bryder mig ikke om, enten Hertug Valdemar, eller en Jøde, eller en Tyrk, eller en Hedning, eller Djæveln selv bliver Konge i Danmark, naar kun ikke hverken Kong Erik, eller hans Broder Kristoffer er det!“

Der var altsaa vel Grund til at lade den oprørske og trodsige Erkebiskop „gaae ind i Søborg“, som Ordet lod under Erik Menved, naar Rogen vilde give en dyr Forsikring eller udtrykke fortjent haard Straf for Ordbrud; men Maaden, hvorpaa han blev tagen tilfange, og den Behandling, der blev ham tildeel, kan kun højligesnødles, da den var stridende baade mod Ridderlighedens og Menneskelighedens Love. Den

unge, beftige og af Prælatten paa faa mange Maader opirrede Kong Erik var i Pund, Ugen før Paaſte 1294, tilligemed Broderen, Junfer Kriſtoffer, der alt dengang, ſjøndt kun 18 Aar gammel, var frygtet og hadet for ſin Underfundighed og ſine raae Sæder. Kongen havde hørt om Johannes Grands nyſanførte Ytringer og var forbitret paa ham; for at gjøre en Ende paa hans Fremſærd, beſluttede han at lade ham føre over til Sjælland og, hvor voveligt et ſaadant Skridt end var, gjemme ham i Søborg Taarn, indtil videre. Kriſtoffer modtog med ſtørſte Beredvillighed det Hverv, at tage Erkebifpen ved Vingebeuet, og begav ſig til ham en tidlig Morgenſtund efter at Meſſen var læſt. Ganſte uventet traadte Kongesønnen ind i Salen til Prælatten, der opholdt ſig paa Kundegaard, og tilbød at mægle Fred imellem ham og Kongen, ſom han vidſte ikke var vel ſtemt imod Erkebifpen, ſagde han. Den Geiſtlige ſvarede, at han ikke kunde vide, hvormed han havde fortørnet Kong Erik, men talſtede for Mellemhandlingen, og da den tjenſtiærdige Prinds vilde gaae, gav han ham nogle Koſtbaheder: et forgyldt Voffelhorn, en ſølvbeſlaaet Kio af en Kovfugl og en ſtor Sølvſkaal.

Junfer Kriſtoffer talſtede og gif bort, med Løfte, at bringe Kongens Svar ſnareſt mulig. Det varede ej heller længe, før han kom tilbage, fulgt af nogle af Kongens Svende, og da han traadte ind til Johannes Grand, ſpurgte han denne, om han vilde gaae med ham til hans Broder, Kong Erik? „Ja gjerne!“ ſvarede Prælatten, hvor er han?“ Han ſtaaer i Gaarden og venter“, ſvarede den trædſke Kriſtoffer, og Erkebifſoppen, der beklagede, at hans Herre gjorde ſig ſaa ſtor Ulejlighed, da han blot havde behøvet at ſende Bud efter ham, ſtyndte ſig ned i Gaarden. „Hvor er min Herre og

Konge?" spurgte han, da han ikke saa Kong Erik; men Svaret, han fik, var, at han skulde overgive sig, thi nu var han Fange i Kongens Navn; derpaa blev hans Dolk frataget ham og han blev med Vold ført ud af Bispegaarden og igjennem Byens Gader til Kongeboligen. Samme Medfart, der blev ham tildeel, faldt ogsaa i Domprovst Jakobs Lod; Junker Kristoffer rev ham endog bort fra Alterets Fod, hvor han holdt Vøn, og slæbte ham afsted i fuld Messedragt, satte ham ligesom Erkebiskoppen paa en gammel Hest og drog afsted med dem, uden at tillade, at de fik tilstrækkelig Beskædning til at værne sig mod Vind og Vej. Og Vejret var strængt, thi det regnede, sneede og stormede hele Tiden, medens de førte afsted fra Lund til Helsingborg; og til den grumme Behandling, thi de gejstlige Herrer bleve lagte i Lænker og deres Fødder bundne sammen under Dyrenes Bug, søjede den raa Kongesøn al mulig Paaen og Spot. I Helsingborg bleve de kastede i en smudsig Færge og førte over Havet til Sjælland, hvor Søborg Fangetaarn endnu samme Aften modtog dem; men de bleve satte hver i sit Fængsel, og Domprovsten blev Dagen efter ført til Kallundborg, hvor han sad et halvt Aar i et Taarn, lænket til en Blok, indtil han omsider fandt Lejlighed til at slippe bort.

Erkebiskop Johannes Grand blev imidlertid gjemt i det dybeste Taarn, der kunde findes paa det uhyggelige Søborg, og Kristoffer gjorde hvad der stod i hans Magt for at hans Stilling skulde blive haard og pinlig. Ved Middagstide var der stummest i hans Fangehul, men den øvrige Tid af Dagen var der Mørke, og saa var det saa aabent og koldt, at det sneede og regnede ind til ham. Af umenneskelig Grumhed blev Prælatten lænket til to store Stene

og maatte ligge i 9 Maaneder i een og samme Stilling, altid paa Ryggen, uden at faae anden Føde end mulnet Rugbrød, halvkogt Raal, og Gryn, blødte i kogende Vand, og uden at nyde den almindeligste Reenlighed. Følgen af dette stræffelige Ophold var da, at Manden blev syg og elendig; han fik Feber og Bylder og led voldsomme Smerter, men ingen Læge turde see til ham og staae ham Lindring; Kristoffer meente, at han havde bedst af Ensomhed og Stilhed.

Omsider blev han dog flyttet højere op i Taarnet og fik sit Fængsel ved Siden af Taarngjemmerens Kammer, men endnu laa han i Bolt og Lanker. Kongen sendte ved Jule-tider en af sine fornemste Hoffolk til den Fangne for at underhandle med ham, men hvor meget denne end havde lidt, og hvor umenneskeligt han end vedvarende blev behandlet, vilde han alligevel ikke indlade sig paa Underhandlinger; Forsøget fornyedes nogle Dage efter, thi Kong Erik holdt Juul paa Søborg det Aar, men Johannes Grand var og blev trodsig, og paaatod, „at Prælaterne og de Store skulde dømme imellem ham og Kongen.“ Derved blev det.

Aaret efter gik Rigets Drost, Marsken og Landets to fornemste Biskopper atter ind til den Fangne paa Søborg og forelagde ham de af Kongen fastsatte Billaar, men han svarede, „at førend han vilde indlade sig paa Billaar og Betingelser af Kong Erik, vilde han lade sig sønderkjære Led for Led.“ Saa ubøjselig og stiv stod Gejstligheden dengang imod Kongemagten! Der blev da heller ingen Lindring i hans Stilling; thi Erik Menved erklærede, „at Grand kom ikke paa fri Fod, uden at underskrive de forelagde Betingelser, om saa Baven satte ham i Ban hundrede Gange.“

Johannes Grand blev altsaa sidende i Fængslet paa

Søborg, og maatte holde ud der i henved to Aar; da skaffede han sig omsider selv Frihed ved Hjælp af en Madsvend, han havde lært at kjende der. Madsvenden skaffede ham en Ben, en Fiil og en Hampestige fra Kjøbenhavn, og da han havde faaet disse Ting, skrev han til sin Foged paa Hammershuus, thi Bornholm tilhørte ham, at han skulde lade et lille Fartøj med Garn og Fiskeredskaber løbe hen under Gilleleje, for at det kunde see ud som en Fiskerbaad, der søgte Fangst; imidlertid filede han sine Lanker over, og da Skuden kom, var han færdig til at tage afsted. Madsvenden hjalp ham ned af Taarnvinduet, der var 36 Fod fra Jorden, bar ham over Isen hen til Stalden, der laa paa den midterste af de tre Polme i Søborg Sø, medens Taarnet laa paa den bageste og Byen paa den forreste, løste to Heste, paa hvilke de fore afsted, og før det gryede ad Dag, sad Erkebiskoppen freist i Baaden ved Gilleleje.

Paven bansatte Erik Menved, Kristoffer og Enhver, der havde medvirket til Johannes Grands Fængsling, da denne under store Smærter og Lidelser, som hans Fængselskab paa Søborg havde fremkaldt, personlig talte sin Sag i Rom; og den pavelige Legat lod Kongens Bansættelse forkynde i alle Danmarks Kirker. Hver Helligdag under Messen blev det forkyndt med tændte Lys og under Klokkeringning: „at Kong Menved var udstødt af Kirkens Skjød, og at det paalagdes Enhver, Mand og Kvinde, Ben og Nabo, Tyende og Slægtning, at stye al Samkvem med ham i Mad eller Drikke, i Tale, Kjøb eller Salg, i Røgning eller Malning, i Jld eller Vand.“

I fire Aar levede Kong Erik under Banstraalen, men maatte omsider ydmyge sig for den stolte, hovmodige Pave,

Donisfacius den Ottende, og tilskrive ham et underdanigt Brev, efter hvilket Ban og Forbud blev hævet, men Kongen maatte underkaste sig haarde Betingelser og afstaae mange Penge og meget Jordegods til Kirken i Lund; tilmed erstatte al den Glæde, han havde fremkaldt. For Johannes Grand blev han imidlertid forstaaet i sin Nærhed; thi Paven gjorde ham til Erkebisp i Bremen og satte sin Legat Jarnus paa Erkesædet i Lund.

Saaledes maatte Kongerne i hine Tider kæmpe mod den trodsige, mægtige Gejstlighed, der fremkaldte Uroligheder og Tvist ved enhver Lejlighed, hvor der var Grund for dem til at styde sig ind under Kirken og foregive, at de varetoge Kirkens Lær. Verdslig Hæder og Myndighed, verdslige Goder og Glæder syntes ligesaa ofte at være Maalet for deres Stræben, som Mangel paa Sagtmodighed, Endrægtighed og klog Eftergivenhed var fremherskende hos dem; og det var vist kun sjældent, at de ærgjerrige, rige og mægtige Gejstliges Morgensang udtalte sig i Tone og Bøn, som Ewalds:

„O, lær mig dog alvorlig glemme
 al jerdigt Rigdom, Glands og Lust!
 Lad Hjertet sige med min Stemme,
 „Dit Rige komme til mit Brøst!“
 Lær mig, at naar jeg nyder det,
 da find. s. alt det Andet let!“

Den nordlige Deel af Sjælland, fra Hornbæk lige til Frederiksbærk, er blottet for Skov omtrent en Miil ind i Landet, men der er tydelige Spor af, at der før har været Skove. Efter Sagnet skal Fiender engang have gjort Indfald i Landet og først været dragne bort efter at Indbyggerne havde forpligtet sig til at staae en stor Mængde Ege- og

Bægetræer tilveje; derved bleve Skovene ødelagde og Flyvesandet søg ind over Landet. Arresø, der oprindelig skal have været en Bugt af Kattegattet, med Udløb til Roskilde Fjord, er en stor, dyb Sø med uklart Vand, fem Mil i Omkreds; Udløbet blev tilstoppet af Flyvesand, og ved Sandflugten fremkaldtes der stor Oversvømmelse paa de omkringliggende Marker og Agre; men Frederik den Fjerde lod grave en Kanal, saa at Søen fik Udløb til Havet, og Omegnen god Engbund og Løvsøfjær. Paa det Næs, der løber ud i Arresø, laa i Mideldalderen en bekendt Borg, Dronningholm, ved Landebyen Auderød; denne Borg, som egentlig bliver mest omtalt i Dronning Margrethes Tid, skal Baldemar Sejr have opført til sin første Dronning, Dagmar eller Margrete af Bøhmen, for at hun der kunde boe trygt og sikkert, naar han drog i Leding eller færdedes paa Jagten, og hun ikke var istand til at følge med; men Dagmar kom aldrig til at boe der, thi hun døde samme Aar, Slottet blev fuldført, og hans anden Dronning, Berengaria, vilde ikke boe der. Frederik den Anden lod det nedbryde og brugte Stenene til Frederiksborg Slot.

Nordvest for Arresø, paa Lidsvilde Mark, er den hellige Helenes Kilde, hvis Vand har Ord for lægende Kraft. St. Hans Aften komme derfor Syge og Svage fra alle Dens Egne, endog de allersvuligste, til denne Kilde, i Haab om at faae deres Lemmers Førlighed og Helbred tilbage, ved at vaske sig i et af de tre Væld; det mellemste, der fortrinsviis er indhegnet, skal være det, hvis Vand indeholder de fleste mineralske Bestanddele. Overtroen fører til, at Helbredelsen ikke kan gaae for sig, uden at den Syge lægger sig til at sove paa Helenes Grav eller idetmindste i Nærheden af den.

Helene var en from og hellig Kvinde i Sverrig, der levede i Skoven, adskilt fra Menneskers Selskab, men stedse rede til at gjøre Godt og til at staae Nodslidende og Ulykkelige bi med Raad og Daad. I sin Ensomhed blev hun overfalden af onde Mennesker, der dræbte hende og kastede hendes Lig i Havet; men en stor Steen tog imod det og flød med det over til Sjælland. Da Liget nu ikke kunde blive bragt iland, formedelst Ekstraaning, stete det for hendes Helligheds Skyld, at Ekranen brast, saa at man kunde føre Liget op paa Marken derigjennem, og paa det Sted, hvor man først satte Liget, fremsprang en Kilde af Jorden, der endnu den Dag idag bærer hendes Navn. Da hendes Lege-
geme dernæst var lagt i Skrin, skulde det føres til Tisvilde Kirke, men undervejs talte Bærerne letsindige Ord, og Vaaren blev da saa tung, at de ikke vare istand til at hæve den fra Stedet, derimod sank den dybt ned i Jorden paa det Sted, som derefter kaldes Helenes Grav. Denne Grav er en opløstet Høj, 12—14 Fod lang og omtrent ligeaa bred, ovenpaa hvilken der ligger to store Kampeskeen, og omkring hvilken der findes endeel Korv.

Sagnet om den hellige Helene fortælles paa en afvigende Maade i Sverrige. Helene, siges der hiinsides Sundet, var en Datter af Hertug Guttorm og højligen i Ky for Dyd og Fromhed. Efter sin Egtefælles Død vandrede hun til det hellige Land og til Frelserens Grav, og ved sin Tilbagekomst opfyldte hun et Løfte, hun før Rejsen havde aflagt, at ville bygge en Kirke paa Egnen, dersom hun kom lykkelig og vel tilbage. Derved vogte hendes Anseelse, og hun kom i Orde for at kunne forudsige tilkommende Ting og vide det Skjulte. Hendes eneste Datter var gift med en Stormand, der behand-

tede hende haardt, og denne Mand blev dræbt i et Oprør af nogle Undergivne, som vilde hævne hans grusomme Adfærd og Fremgangsmaade imod Alle; men Helene mistænktes af hans Slægtninge for at have fremstyndet Mordet, og en Dag, da hun gik til Kirke, blev hun overfalden og dræbt undervejs. Da Liget blev bragt til hendes Huus, eller, som et andet Sagn melder, til hendes Gravsted i Kirken, savnedes hendes ene Finger, der først blev funden ved den mørke Midnatstime i en Tornebush, hvor den skinnede saa klart, at den kunde kjendes langt borte; den havde den vidunderlige Egenkab, at naar den blev holdt hen for en Blind, fik han strax Synet igjen.

Paa det store Ræs Halsnæs, der strækker sig ud i Isfsejorden, vest for Arresø, laa fordum en rig og mægtig Mands Borg tæt nede ved Havet:

„Hvor Jenter blomstrer uden
det bitre, friske Elum,
i Stormens vrede Tuden,
i havets lumste Brum.“

Det var Adserbo Slot, der tilhørte den rige Povel Lagmand, der kom saa ynkelig af Dage under Kong Hans.

„Povel Lagmand? Povel Lagmand? jeg har glemt hans Historie, og beder derfor, at De vil fortælle mig lidt om ham“, ytrede en af mine unge Rejsesæller.

Povel Lagmand, Kjære! det var jo Rigshovmesteren, den hovedrige Adelsmand, der blev overfalden og myrdet paa Højbro ved højlys Dag, engang, da han gik fra Kongens Slot, og Morderne vare to andre Adelsmænd, der vare fjendtlig stemte imod ham og misundelige over hans store Rigdomme. Han ejede 5 Herregaarde med underliggende Bøndergods, 900

Arvegaarde og 14 Møller, endeel Huse og Gaarde i flere af Landets Kjøbstæder, mange store Skibe og et Par Slotte i Skaane! Saa hovedrig var Danmarks Adels paa den Tid!

Det havde imidlertid været bedre for Povl Lagmand, om han havde haft mindre timeligt Guds og færre Hjender til at paaflaae, at han ikke var kommen til det paa bedste Maade. Hvad enten dette nu var sandt eller ikke, og hvor grundet eller ugrundet den Bestyldning monne være, der efter hans Død rejste sig imod ham, at han stod i Ledtog med Landets Hjender, saa var Fremgangsmaaden imod ham slet og utilgivelig; thi Ebbe Strangesøn og Bjørn Andersøn overfaldt ham midt paa Gaden, gjennemborede ham med flere Kaardestil og kastede ham halvdød i Vandet ved Højbro med de laade, haanende Ord: „Du hedder Lagmand, svøm nu efter Din Natur.“ Morderne gik ganske fri, men imod den Myrdede anlagde Kong Hans Sag med den Paastand, at han havde staaet i Forbindelse med Sverrig, og hans store Rigdomme kom ind under Kronen. Nogle Aar efter, da Rigs-hovmesterens Børn vare komne til Skjelsaar og Alder, klagede de over den uretfærdige Dom, der var overgaaet deres Fæder og hans Minde, og fik deres Modreneaarv tilbage; men Fædrengodset var splittet ad og i mange fremmede Ejeres Hænder. Kong Hans, der isøvrigt var en brav og retskaffen Mand, angrede imidlertid i sine sidste Leveaar bittert den Adfærd, der var vtiist imod Povl Lagmand, og paa sit Dødsleje skal han flere Gange have udraabt: „O, Lagmand! Lagmand!“

Adjerbo Overdrev bærer endnu Navn efter Slottet, der blev ødelagt af Flyvesand, saavel som de omkringliggende Landsbyer. „Adjerbo Flyvesand“ hører man det undertiden kalde.

Sydligere paa Halsnæs ligger en lille Fabrikstæd; det er

Frederiksværk, den eneste By i Danmark, hvis Indbyggere udelukkende beskæftige sig med Fabrikarbejde; der støbes Kanoner, valtses Kobber, forarbejdes Bøsser, Sabler, Knive, kort sagt, alle Arter af Vaaben, Metal- og Jernvarer. Det Vand, der udfordres til Værkets Fremme, ledes derhen ved en Kanal fra Arresø, der skal være gravet af svenske Krigsjanger i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Naar man kører fra Frederiksværk ned ad Frederiksfund til, kommer man igjennem et Sogn, der har et forunderligt fremmedlydende Navn; det er Kregome, som Bønderne meget betegnende kalde „Kræjom“, thi det er sandsynligt, at Byen Kregome har faaet Navn efter den Omdrejning, der finder Sted ved Bejen. Paa en Mark der i Nærheden findes Koldkilde, en af de Kilder, hvis Navn tillægges styrkende Kraft: og et af de højeste Punkter i Sjælland er ved Magle-høj, der ligger paa Brederød Mark der i Sognet.

Det nordlige Sjælland, Halsnæs isærdeleshed, er rigt paa Kilder, hvis Vand have Ord for at helbrede svage Folk; der er saaledes Møllekilden, Dyrskilden og Lynæs Kilde ved Lynæs Færgested, hvilken sidste næstefter Helene Kilde og St. Olufs Kilde paa Sundby Mark er en af dem, der holdes højest i Ære.

Essente Affnit.

„Omtaager Sandserne Forstanden,
vil Bøgeret stumme over Randen
drag Fredensborg mig til dit Dyrft!
Og nager Kummer paa mit Hjerte
er stum og dødelig min Smerte,
da flyer jeg atter til dit Hegn —
gaaer atter i de grønne Sale,
indtil at dine Rattergale
har smeltet Stjerne til Regn.“

Et mildere, skjønnere og meer beroligende Opholdested end Fredensborg kan dog vel neppe tænkes i hele vort Fødeland! Slottet selv ligger midt i Skoven og er omgivet af Lysthaver og Lunde, der føre lige til Esrom Sø. Fredensborg-Have, der jo egentlig er Skoven selv, i hvilken Kunsten er kommen den dejlige Natur tilhjælp, er smykket med mange Statuer og Mindemærker, tildeels udførte af den store Kunstner Wiedewelt, der havde at kæmpe med Rød og Armod i saa beklagelig høj en Grad, at han desværre egenmægtig aflastede det Kors, der trykkede ham. Fredensborg Slot har tidligere havt Navn af Østrup, og den By det ligger ved og som nu bærer samme Navn som Slottet, hed Ebbekjøb, men da Freden med Sverrig blev sluttet, netop da den nye Bygning var fuldbendt, gav Kong Frederik Villadelie til, at det maatte bære det skjønne Navn af Fredensborg.

„Da Krig og Orlogstid ved Gud en Ende fik,
blev Fredensborg opbyggt af Fjerde Frederik,
og at det Freds Paulun skal Krigens Minde være,
jaa fik det Navn af Fred og Frederik at bære.“

blev skreven ovenover Slotporten; og midt i den ottelantede Slotsgaard, der er beplantet med skyggefulde Træer, blev an-

bragt et Springvand, der bærer Fredens Sindbillede. „Normandsdalen“ i Fredensborg Have kjende jo endog de, der ikke have besøgt Stedet, thi Digteren Claus Frimann har besjungen den.

Fra Fredensborg toge vi igjennem maleriske Egne til den en Miil derfra beliggende By Hillerød, sædvanligviis kaldet Frederiksborg, efter Slottet af dette Navn, der ligger tæt udenfor. Frederiksborg Slot er en smuk, ægte gothisk Bygning, der endog er bleven beundret som en af de skønneste og pragtfuldeste Bygninger af den Art i Europa. Det er opført paa nogle Holme i Frederiksborg Sø, og bærer Navn efter Frederik den Anden, der byttede Skovkloster, det nuværende Herlufsholm imod Hillerødsholm, ifødenfor hvilket han byggede det Slot, der skulde kaldes efter ham. Imidlertid maa Kristian den Fjerde betragtes som den rette Byggherre af det nuværende Frederiksborg, hvor de tidligere Herfere ligesom vor nuværende Konge, Frederik den Syvende, fortrinsviis have taget Bolig. I Slotskirken, en pragtfuld og kostbar Bygning, i hvilken Kongerne blive kronede, er det især Alteret og Prækestolen, man lægger Mærke til. Prækestolen er af Ibenholt, smykket med Sølv, og man har beregnet, at der er anvendt over 36 Lispund Sølv af allerfineste Slags til Prydelse for den og Altartavlen. Desuden findes der i Kirken værdifulde Malerier af store Mestere, iblandt andre af Salvator Rosa. Slottets Ridderhal, der er 75 Alen lang, har et Marmorgulv og et kostbart Loft, paa hvilket 26 Billedhuggere skal have arbejdet i 7 Aar, samt kostbare Tapeter, der forestille Kristian den Fjerdes Kroning, de Søslag og Landskægtninger han tog Deel i, og flere fremtrædende Begivenheder i hans Liv. I den allerlidste Tid er

Frederiksborg Slotskirke bleven forskjøttet ved tre Vinduer af farvet Glas, der ansees for Mesterværker i sit Slags. De ere en Foræring fra England til Kong Frederik den Syvende.

Kristian den Fjerde skal være født paa Frederiksborg, efter Sagnet endog under aaben Himmel paa en af Ladegaardens Marker, ved en Tornebusk, der siden blev flyttet op paa Slottet, og da han opholdt sig saameget og færdedes saa jævnlig der, især under Slottets Tilbygning og Ombygning, falder det af sig selv, at der er opbevaret mange Emaatræk af ham iblandt Byens og Egnens Beboere. Denne store Konge var, som bekjendt, en kyndig og klog Huusholder, der forstod baade at give ud og at spare, og holdt sine Regnskaber i god Orden; derfor var han aldrig i Pengetrang. Da han var kommen til Kundskab om, at nogle Stormænd havde ytret, at det var godt nok at lægge storartede Planer og begynde med at øse store Summer ud, men det gjaldt om at holde ud til Enden, og at det vel neppe vilde slaac til for Kong Kristian, at lade Frederiksborg Slot fuldføre efter den Maalestok, det var begyndt, lod han omsider, da hele Bygningen var færdig, en Hestestald opføre af Kvaderstene i umiddelbar Nærhed af samme, og gav denne Stald Navn af „Sparepenge“ for at vise, at han efterat Alt var fuldbendt efter den af ham selv udkastede Plan, endnu havde haat Noget tilovers. Og saa lod han ved Indgangen til den inderste Slotsgaard sætte Spor af Børnesko over Portbuen, og dette, siges der, for at vise de Mange, der meente, at det maatte tilskrives Kongens Ungdom, at han overtog sig et saadant Foretagende, at han dog alt havde traadt sine Børnesko.

I det saakaldte „Indelukke“ en Lystlov ved Frederiksborg, ligger en stor Kampesteen, i hvilket der er udbugget et

Sæde, og under dette findes Kristian den Fjerdes Navnetræk med Årstallet 1628. Denne Steen kaldes Kongestenen, og der siges, at paa den plejede Kongen at tage Sæde, naar han udbetalte Arbejderne deres Løn.

Kong Kristian, der er saa navnkundig som Hersker, Styrrer og Helt, der af fremmede Konger blev højtagtet og hædret med Navn af „Kongernes Fader“, der førte tre store Krige, i hvilke han selv personlig kæmpede baade tillands og tilvands, og var en vidtomfattende indsigtsfuld Byggherre, var ligesaa vel Folkets Fader og Lærer som dets Konge og Hersker, og Ingen har neppe overgaaet ham i Arbejdsomhed, Udholdenhed, Sparksomhed og Virkelyst. Han udkastede selv Planen til endeel af de mangfoldige Bygninger, han lod opføre, og saae til, at Arbejderne udførte deres Gjerning tilbørligt; derfor var han paa Benene tidlig om Morgenen og som oftest ved de Bygninger, der vare under Arbejde, før Haandværkerne indfandt sig; det var hans faste Vilje, at Stadens Penge skulde anvendes til Nytte og ikke letfindigen bortodles. Ogsaa førte han nøje Tilsyn med sin Husholdning, og holdt det strængeste Regnskab, selv med de allermindste Ting; han ordnede saaledes ikke alene Alt hvad der angik hans Børns Underviisning, men endog deres Klædedragt, bestemte til hvilke Timer de skulde læse og til hvilke de skulde lege, hvilket de Optegnelser, der fandtes ved hans Død, udviste, saa at han holdt alle de smaa Traade i sin Haand, styrede og vaagede over Alt. Dertil var Kong Kristian livlig og omgængelig, og indlod sig ligesaa vel med den simple Mand som med de Højtstaaende, Noget, der forresten langtjira var Tilfældet i de Tider. Især var det Bønderne ved Frederiksborg, der kom til at kjende ham og hans jevne Ligefremhed; med dem

talte han ved enhver mødende Lejlighed; saaledes skul det en Dag have staaet ham stor Morstak, at kjøre tilbage til Slottet igjennem Skoven ved Frederiksborg med en Bonde, som han had om Tilladelse til at sidde op hos. Bonden saae nok, at den Fremmede, der vilde age med, var en kjoleklædt Mand, men han vidste ikke, at det var Kongen, og han fik snart Munden paa Gang og talte om Løst og Fast, men især om Kong Kristian, som han vidste Meget at fortælle om, uden nogensinde at have seet ham. „Jeg gad dog ellers nok seet den gode Mand engang, for det er saadan en Skjænekarl,“ ytrede Bonden omsider, og Kongen svarede, at det kunde han da nok naae, og det sandsynligviis endog samme Dag, dersom han vilde kjøre ham lige op til Slotsgaarden, thi saa vilde Kongen nok være der. „Men kan jeg saa see paa ham, at han er Kongen?“ spurgte Bonden, „for der er jo saa mange store Herrer deroppe!“ „Jo, det kan Du nok“, svarede Kristian, „thi han er den Eneste, der beholder sin Hat paa; alle Hof-folkene tage deres Hætte af.“ Strax efter rullede Bondenvognen ind i Slotsgaarden; Kongen steg ud, og alle de Tilstedeværende blottede Hovederne. „Nu, kan Du saae Dje paa Kongen?“ spurgte Kristian den Fjerde. „Ja vel,“ svarede Bonden ganske rolig, „der er jo Ingen uden han og jeg, der have Hat paa Hovedet, saa maa det vel være en af os to.“

„So Moer, so Moer!“ hørte Kong Kristian en Dag en fattig Huusmand gjentagne Gange sige til en Ko, han traet hen ad Landevejen med. „Hvorfor kalder Du din Ko Moer?“ spurgte Kongen, der spadserede i den skønne Omegn ved Frederiksborg. „Fordi hun søder os Alle derhjemme,“ svarede Bonden, der ikke vidste, hvem han talte med; „men nu er det forbi,“ søjede han til, „thi jeg skal til at sælge den, for

at kunne betale mine Skatter." Kongen meente, det var Synd at stille sig ved en Ko, som de Alle levede af, og sagde, at han kunde jo gaae til Fogden og faae lidt Hensstand. „Jo, der skal vi have det," svarede Bonden, „de Folk tage snarere forud end de give Hensstand." „Men saa kan Du jo gaae lige til Kongen, han hjælper Dig nok!" „Kongen! nej, han gjør saamæn hverken Ondt eller Godt." Kongen ytrede, at det var urigtigt at dømme saa haardt, og at han dog skulde prøve paa at gaae til Kong Kristian, og sige ham hvor hjælpeløs han var, men Manden blev ved at paastaae, at det vilde være spildt Umage, og Kongen forlod ham.

Den paafølgende Dag kom der Bud til Huusmanden, at han skulde komme op paa Slottet til Kongen, og han blev lidt angstlig, da han tænkte paa, hvad han Dagen forud havde rovet at sige. Da han kom op paa Slottet, blev han bragt ind i et Kammer, hvor to Mænd gave sig til at gjennemprygge ham, og viste ham derpaa ind i et andet Værelse, hvor han strax fik Vje paa den Mand, han havde talt med paa Bejen den foregaaende Dag. For ham beklagede han sig over den ilde Medfart, der var bleven ham tildeel, og sagde, at de Prygl, han havde faaet, gjorde ondt. „Nu vel, svarede Kongen, „nu veed Du da, at Kongen kan gjøre Ondt, naar han vil, men det gjør han ellers ikke med sin gode Vilje. Der har du 25 Rigsdaler til dine Skatter, og der har Du andre 25 til at kjøbe din Ko tilbage for; Kongen kan ogsaa gjøre Godt, jeer du, og det har han alene Sind og Lyst til." Huusmanden gif hjem, men sagde ikke mere, at Kongen hverken kunde gjøre Ondt eller Godt.

Før vi forlade Frederiksborg Slot, ville vi med Taknemmelighed dvæle ved en af dets tidligere Slotspræster, der med

redelig Iver og Nidfjærhed arbejdede for Folkeoplysningen; denne Mand er Peter Persleb, der siden blev en højtaget Biskop over Sjællands Stift. Det var ham, der talte den uvidende og forsømte Landalmues Sag hos Kong Frederik den Fjerde, og formaaede ham til at lade opføre endeel grundmurede Skolebygninger trindt omkring i Landet — ialt 240 — og ansatte Lærere ved dem, for at Bønderbørnene dog kunde faae lidt Underviisning. Tidligere havde der været vandrende Skolelærere, der drog omkring fra By til By, og samlede Ungdommen i Hytter af Græstørv. Og som Skolestuerne vare, saa var Underviisningen! Lærerne kunde ofte selv ikke læse indeni en Bog, thi det var Nidfogder, Guds herrernes Tjenere og andre dengang meget uvidende Personer, der gave sig til at være Skolemestere, naar de vare kjede af deres forrige Stilling. Om Vinteren var der sjældent Skolehold.

Et af de skønneste Punkter i Nordsjælland er ved Rymølle i Uggeløse Sogn. Det er et for vort Ørge ift: almindeligt Landskab; thi fra det temmelig udstrakte Højland har man Udsigt til meget store og herlige Skovpartier, Søer og Kirker. Tæt ved Rymølle er en stor og dyb Dal, fremkaldt ved Udgravningen af Kalk sammesteds. Man staaer der ved Bandstjeldet, der til den ene Side gaaer igjennem de omkringliggende Søer og Damme, og danner den lange Aa, der driver flere Møller og derpaa falder ud i Roskildesfjord, og til den anden Side gaaer igjennem Farum- og Juursø og driver de tidligere omtalte 9 Møller, før den falder ud i Østersøen. Mod Vest seer man, hiin Side Badstrup Sø, den lange Skovstrækning, der dannes af de forskjellige Skovpartier ved Gandsløse, Slagslunde, Uggeløse, og mod Nord de to Kirkebyer, Uggeløse og Lynge, der ligge saa tæt sammen, at man strax formoder, at

en eller anden Anledning maa have stillet dem i hinandens umiddelbare Nærhed.

En fornem Frue, der boede i Kollerød, havde den Ufsik, siges der, at tage sin Hund med, naar hun gik i Kirke, og en Junker, der boede paa Borre Slot der i Nærheden og ligesom hun søgte til Uggeløse Kirke, brugte at tage sine Jagthunde med. Da hændte det sig engang, at Fruens Skjodehund blev bidt af en af Junkerens Jagthunde, og for at undgaae flere Sammenstød af saadan Art, bestemte hun, fra den Dag af ikke meer at søge Kirke med Herren til Borre, og byggede derfor Lynge Kirke, i hvis Kirkemuur der skal findes en Afbildning af hendes Yndlingshund.

I Nordost og mod Vst har man fra Nymølle Skovstræningerne ad Frederiksborg og Bloustrød til, og i Sydost Farum's Lillevang og omliggende Skovpartier, samt igjennem en Aabning, Skovene bag Kirkeværlose. Kaster man Blikket over Badstrup Sø, da seer man paa Strænten ved den en Ruin, der er kjendt under Navn af Steenhuset og skal have været Borre, den ovenomtalte Junkers Opholdssted. Man overtyder sig let om, at det maa have været en taarnformig Bygning, der har staaet paa Stedet, og ved Efterforskning er der endog opdaget baade dens Omfang og Murenes Højde; sandsynligviis har det været en af de mindre Borge, af hvilke der fandtes saa mange i Valdemarernes Tid, og som ikke vare stort Andet end enestaaende Taarne med flere Stovværk, der stode i Forbindelse med hinanden ved Vindeltrapper. Navnet „Borre“ er almindeligt for Boldssteder her i Landet og betyder Borgen, men det Borre, man nærmest maa tænke paa, er Valdemar Atterdags yndede Borre, der sandsynligviis har ligget i Tulsstrup Bang, imellem Grønholt og Næminderød,

en Miils Vej eller lidt længere fra Gurre, og neppe, som det undertiden er bleven paastaet, ved Bordingborg, thi det vilde dog have været for lang en Ridetour for Kong Valdemar, at ride frem og tilbage fra Gurre til Borre, naar Afstanden var fra Dens sydligste til dens nordlige Egn.

Borre i Tullstrup Bøge ligger saa Skridt fra Landevejen og har vedligeholdt sin Form godt; det danner næsten en Firkant, og er omgivet af en temmelig bred, men kun lidt dyb Grav. Eggen omkring er dels Mose, dels Ungskov, og enkelte store Ege og Bøge findes til alle Sider af Boldstedet, men der er intet Spor af Bygningens Steen. Kong Frederik den Fjerde skal ialmindelighed have spist Frokost ved Borre, naar han var paa Jagt der paa Eggen.

Sydvest for Fredensborg ved Roskilde-fjorden ligger en net lille By, der tidligere hed Falkenberg og var Ladeplads for Slangerup, men af Frederik den Tredie fik Kjøbstadrettigheder og Lov til at bære hans Navn; det er Frederiksfund; og en Miil fra den bejse vi Slangerup en gammel By, der engang var en blomstrende Kjøbstad, men har mistet al Handel efterhaanden som Frederiksborg og Frederiksfund ere vogne frem og have draget den til sig; siden 1509 er den ikke længere Kjøbstad. Den skal være anlagt eller rettere udvidet af Erik Ejegod, som blev født der. De første Kjøbstadrettigheder fik Byen af denne Konge, der ogsaa stiftede et Kloster der, og saa den tilgode paa flere Maader. Udenfor Slangerup findes en Høj, der bærer Navn af Blodhøj, fordi der i det tolvte Aarhundrede fandt et blodigt Slag Sted der, imellem Svend Griffen og Knud Magnusen; og imellem Slangerup og Roskilde skal Kong Frode ligge begravet i Frodehøj, tæt ved Bærebø. Til de smukkeste

Punkter i denne gamle Byes smukke Omegn hører Kongebakken.

Men hvad der fremfor alt andet giver Slangerup en Betydning for os som andre smaa Byer og Flækker ikke have, det er, at den er den Mands Fødeby, hvis opbyggelige Sange give ham Krav paa at kaldes „Danmarks første Psalmedigter.“

„Thomas Ringo er Psalmisten
i det danske Kirkekor;
det skal mindes af hver Christen
mens der sunjes sødt i Nord
om hvad det for os betyder,
„naar den gyldne Sol frembyder!“

Thomas Ringos Fader var Tapetmager eller Bæver, født i Helsingør af flotske Forældre, men hans Moder var af dansk Herkomst. Sønnen Thomas blev først sat i Slangerup Borgerskole og gik derfra over til Byens Latinskole, men paa Grund af nogle Optøjer, han var Mester for, kom han ud af Skolen og blev sat ind i Frederiksborg Skole, hvorfra han afgik til Universitetet. Efter en hårdelig Ungdomstid og nogle Aars Virken som Huuslærer, blev han Præst, først ved Slagelseegnen, derpaa i sin Fødeby, og omsider Biskop over Fyens Stift. Ringos Psalmer har været og vil til alle Tider være en Betsignelse og Trøst, og de dejlige Toner fra hans Strænge kjende vi Alle fra vore Psalmesamlinger. Hans Død var en Christens stjerne Bortgang, thi han længtes efter at høre Himmeriges Klokker kime. Aftenen før sin Død vaagnede han efter en kort Slummer, med det Udraab: „Herre, Gud! imorgen saaer jeg en dejlig Musik at høre!“ Medens Kirkeklokkerne kaldte Odense Byes Menigheder til Kirke, Søndag Morgen den 14de Octbr. 1703, sov han hen efter et smertefuldt Sygeleje.

Midt i Jøseffjorden strækker sig en Halvø eller stor Landtunge, der rager ud i Havet som et Horn, hvoraf den Deel skal have faaet Navn af Horns Herred, og paa denne Halvø i en yndig malerisk Egn ligger Jægerspris Slot, der tilforn hed Abrahamstrup, men fik dets nuværende Navn af Kristian den Femte, paa Grund af den Rigdom af Bildt, der fandtes i Omegnen. Til Abrahamstrup knytter sig fra Eric Menveds Tid sorgelige Minder, thi det var derfra hans Dronning førte ud, da hun mistede den sidste af sine 14 Sønner. Bognen væltede og Barnet faldt ned fra Moderens Skjød,— efter andre Beretninger tabte hun det fra Skjødets i sin Angst for at vælte; men Dronning Ingeborg gif fra den Tid af i St. Klara Kloster i Roskilde, og var ikke at formaae til at afstaae fra sit Forsæt, hvortil formodentlig det Misforhold, der havde indsneglet sig imellem hende og hendes kongelige Egteherre, meget bidrog. „Det er mig bedst at berede mig til Døden i dette Kloster,“ svarede hun Biskoppen i Roskilde, der bad hende skænke den Sag sin bedste Overvejelse, og betænke sig end nøjere, før hun tog Sløret, „thi baade Kongen, I og jeg skulle ligge i sorten Muld, førend Aaret er omme,“ og Tiden viste, at Dronningens Forudsættelse ikke slog fejl.

Jægerspris Slot er en ærverdigg gothisk Bygning, og i den tilstødende Lund er ved Tilskyndelse og Opofrelse af Arveprinds Frederik, vor nuværende Konges Bedstefader, oprejst Mindestenen for fortjente Danst, Korst og Holstenere. Imellem hedenste Offerhøje, Kampgrave og andre Oldtidslevninger hæve sig der ældgamle Ege- og Bøgetræer. Saaledes staaer der i Fasanhaven en Bøg, der danner en saa rummelig Lovhytte, at 60 Mennesker skal kunne sidde tilbords der, og i Nordstoven er der en Eg, som bliver regnet for at være det allerældste

Træ af denne Sort her i Danmark. Det skal efter Kyndiges Dom være langt over 1000 Aar gammelt, er 25 Skridt i Omkreds og danner indvendig en Høulhed, der er saa stor, at tre Mennesker tilhøst kunne tage Plads derinde.

I Lunden er endnu at mærke den store Jattegrav „Troldestuen“, der blev funden under Frederik den Femte. Indvendig er der Kæmpestenene rundt om ved Siderne, og ovenover en Dør, der lukker for den, er en bruun Marmorsteen med en latinsk Indskrift, der fortæller, at der blev funden nogle store Hovedpander og Tordenstene der 1744.

Syd for Jægersborg danner Halvoen en Landtunge i Roskilde-fjord og paa den ligger Selsøgaard; ligeoverfor i Fjorden den lille, fløvrige Eskildsø. Tidligere stod der et Augustinerkloster, som Erkebiskop Eskild stiftede, men Munkene opførte sig ikke hæderligt, og Klosteret var stærkt i Forsæld, da Abjalon formaaede Broder Vilhelm, en from og lærd Munk af fornem Byrd, som han havde lært at kjende i Paris, til at komme herover. Den hæderlige Klosterbroder, der alt dengang var 60 Aar gammel, fik Meget at kæmpe imod, da han kom hertil Landet; thi de 6 Munke, han foresandt i Klosteret, vare saa stridige og vellystige, at de tre Brødre, der vare fulgte med ham fra Frankrig, forlangte snart efter at rejse hjem igjen, fordi de fandt det altfor koldt i det fattige Kloster, og desuden saae med Gru paa det Levnet, der blev ført af Klosterbeboerne. Men Abbed Vilhelm var en værdig Herrens Tjener; der var Alvor i hans Christendom og Kjærlighed i hans Sjæl, derfor kunde han holde ud, trods de Plager og Forfølgelser, han var udjæt for. Vel var han undertiden nærved at tabe Modet, naar han syntes, at Ordet og Formaningerne vare spildte paa de ugudelige Brødre; men snart samlede han sig igjen og styrkede

fig ved Bøn til den Herre, der alene kan gjøre den Svage stærk. Munkene stræbte ham endog efter Livet, og havde bestemt at drukne ham, fordi de fandt Klostersugt for stræng. „Han æder og drikker Intet, og lader ogsaa os sulte,“ sagde de, „ja istedenfor Mad giver han os Blade af Træerne og Græs.“ (Grønsager). Imidlertid kom Klosteret paa Eftildsø snart i Anseelse, og Abbed Wilhelm var over hele Europa æret for sit rene Levnet, sin Arbejdsomhed, Virkelyst og Selsfornægtelse, ligesaafuldt som for sin Lærdom. Han var saa afholdende i Levemaade, at han kun nød Grønsager, Brød og Vand, og afmaalte sig endog denne tarvelige Kost saa sparsomt som muligt, for ikke at nyde meer, end der var nødvendigt til Livets Ophold; først da han blev meget gammel, blandede han Biiin i Vandet, og holdt utrættelig ud med Munkene i Faste og Bøn, i sin Tale om Fred og Idmyghed, baade da han levede med dem paa Eftildsø, og senere, da Klosteret blev henflyttet til Ebelholt ved Frederiksborg, fordi Jæsefjordens Bunde ødelagde Klosterbygningen paa den lille Ø. Efterhaanden vændede han Munkene til at arbejde og virke, baade i aandelig og verdslig Gjerning, thi han indgav dem Lyst til Havedyrkning og Agerbrug, og forøgede derved Klosterets Velstand saavel som dets Berømmelse. Ved det tarvelige og nøjsomme Liv, han førte, var han istand til at bevare sin Aands- og Legems-kraft uuvækket indtil det Sidste; 90 Aar gammel gif han baade til Rom og Paris i kongeligt Orde, og kunde i sin høje Alder vedvarende fortjætte sin Brevvevling med Lærde og Stormænd i fremmede Lande; omsider døde han, i en Alder af 98 Aar, Paastenat 1202, henstrakt paa Aste og Haarsæk i Ebelholt Kirke.

Midt i Jæsefjorden, i den Deel af den, der ligger imellem

Lammefjorden og Holbøl Fjord, findes Durs, en sund og frugtbart lille Ø, der har adskillige gode Kilder; disses Vand blev imidlertid ligesaalet benyttede som Styrkemidler, som Landets mangfoldige andre rige Kildevæld blive det; kun St. Hansaften driver Overtroen Folk til dem. Dronning Margrete skal have haft et Lysflot paa Den, af hvilket der endnu findes Spor i en Høj ved Kirken, der kaldes Steenbjerg; ogsaa er det bleven forudsat, at Eriks Kloster kun have staaet der, og ikke paa den lille Ø i Roskildesfjord, der bærer Navn efter Erkebiskoppen. Durs havde i Middelalderen Ord for at være fuld af Røvere, og Røverborgen skal have staaet der, hvor der endnu findes nogle Ruiner, som kaldes „Burre“. Men Røvere, ja det var jo paa en Maade de fleste af vort Fødelands Beboere i tidligere Dage; Sørovere, der drog ud paa Tog og havde deres Boliger paa Bynterne af de mange Landtunger, der til alle Sider løbe ud i Havet og kaldes Næsfer, og hvis Beboere kaldtes Næsfe konger eller Næsfe grever.

Paa Durs skal Præsten og Sognefogden have nogle Forrettigheder, fordi de i Svenskekrigen under Frederik den Tredie fælske Øboernes Liv. Der var nemlig en fjendtlig Hovidsmand, der havde indtaget Den og gjorde sig til af, at hans Konge havde lovet ham den, naar Krigen var tilende, og Bønderne skulde saa ikke komme til at prale af, at han førte for mildt et Herredømme. Af Frygt for den Tid, der blev spaaet dem, kaldt Nogle paa at slaæ ham ihjel, og nedgravede hemmeligt hans Lig, hvorpaa de flygtede bort fra Den. Men da Karl den Tiende fik denne Udaad at høre, bød han, at alle Mænd paa Den skulde springe over Klingen; Præsten og Sognefogden afværgede imidlertid Ulykken, ved at lade sig føre frem for den svenske Konge, der laa for

Kallundborg og da tale Dboernes Sag saa kraftigt, at Kongen tilbagekaldte den udtalte Straffedom. Siden, da Landet havde faaet Fred, og Kong Frederik fik Nys om Sagen, gav han Talsmændene noget Jordegods og adskillige Rettigheder, som de Efterlevende fremdeles have beholdt.

Ludsenæs hedder den store Landtunge, nordlig for Holbækfjord, og det yderste Punkt, der bøjer ned imod Fjorden kaldes „Kongsted Slette;“ fra Odsherred stilles Ludsenæs ved Lammefjorden, saa at det egentlig er en Halvø i Jøsefjorden.

I ældre Tider var Holbæk en anseelig Stad; den havde tre Kirker, et rigt Kloster og et fast Slot, der blev ødelagt af Svenskerne 1659; som Boldstedet viser, maa det have ligget tæt ved Stranden. Dengang Marst Stig og hans Medsvorne havde dræbt Kong Erik med Tilnavnet Glipping, og som Følge deraf bleve landsforviste, hærjede og plyndrede de jevnlig Landets Kyster, og under et saadant Krydstog led Holbæk engang meget af en norsk Flaade, der størstendeels var bemannet af de Fredløse. Nutildags er Holbæk en flink lille Søhandelsstad, der har levende Kornhandel.

I denne Deel af Sjælland skal den gamle Skik fra Hedenold, at tænde Blus St. Hansnat, Baalblus eller Baldurblus, fortrinnsviis have vedligeholdt sig. Paa Batterne eller Højene blive da antændt Baal, „som Højfolkene i gamle Dage holdt meget af,“ hedder det iblandt Bønderne, der ikke gjerne ville vedfjende sig, at Overtroen endnu ikke ganske er udryddet iblandt dem. At den har tabt sig betydeligt og taber sig efterhaanden som Oplysningen vinder Udbredelse, er jo udenfor al Tvivl, men Troen paa Troldfolk, Bjergfolk, Ellefolk og Nisser vedligeholdes dog endnu, om end løsligen. Almuen fortæller, at da Vorherre havde udfødt de

kalde Engle af Himmelen, kom nogle af dem til Helvede, men de, som vare bedre end de andre, kaldt deels paa Højene og bleve kaldte Højfolk eller Bjergfolk, deels i Ellemoserne, det er Ellefolk, deels i Gaarde omkring paa Jorden, det er Gaardboer eller Gaardbonisser.

Nogle Egne i Danmark siges der ogsaa, at da Eva en Dag vilde vadske sine Børn ved en Kilde, kaldte Vorherre pludselig paa hende; derover blev hun forstrækket og skjulte de Børn, som endnu ikke vare vadskede. Da Vorherre saa spurgte hende, om alle hendes Børn vare tilstede, svarede hun ja, fordi hun var bange for, at han skulde blive vred paa hende, dersom han saa, at der var nogle, som ikke vare vadskede. Men Vorherre, der kjendte Sammenhængen nøje, sagde til hende, at hvad hun havde skjult for ham, skulde her- efter ogsaa være skjult for Menneskene, og i samme Stund forsvandt de utvattede Børn og skjultes i Bjergene, og fra dem nedstamme alle de Underjordiske.

Dværge og Bjergfolk boe under Jorden og i Højene, og om Natten kan synske Folk see dem danse; da løfte Højene sig og staae paa fire gloende Piller. Synske Folk, siger Overtroen, det er alle Søndagsbørn, det er: de, der ere fødte om Søndagen.

Ellefolkene boe i Ellemoserne. Manden skal see ud som en gammel Mand med en sid Hat paa Hovedet; Ellekønen og Ellepigerne ere unge og dejlige at see til, men bagtil ere de hule som et Deigstrug; derfor passe de godt paa, at Ingen faaer deres Ryg at see.

Vest for Holbæk ligger Rundby, hvis Kirke staaer paa en høj Bakke, hvor en Trolde fordom havde Bolig. Efterhaanden som der er bleven bygget Kirker, ere alle Trolde forsvundne,

thi Klokkeringning kunde de ikke fordrage. Da nu de Mennesker, der dengang boede i Holbelegnen, gik flittigt i Kirke, var det en stor Plage for Trolde, at der blev ringet saa hyppigt med Klokkerne i Kirkeetaarnet, og omsider kunde de ikke holde det ud længere, men drog til Fyen, hvor Folk ikke vare saa synderlig gudsfrygtige; der kunde de godt trives, og derfor valgte de den smukke Ø til deres Herresæde.

Engang kom en Mand fra Rumbby til Fyen og mødte en Trolld paa Vejen. Denne, der ganske lignede et Menneske, gav sig strax i Tale med Bonden og spurgte, hvorfra han var?

„Jeg er fra Rumbby,“ svarede den Tiltalte.

„Saa? da kender jeg Dig ikke, og ellers kender jeg dog hver Mand i Rumbby. Vil Du ikke tage Brev med for mig?“

„Jo, det skal der ikke være noget i vejen for,“ sagde Bonden, og derpaa stak Trollden et Brev i hans Læse, samt forbad ham at tage det op, førend han kom til Rumbby Kirke; naar han saa kastede det imod Kirkegaardsmuren, vilde Den, der skulde have det, nok faae det.

Da Bonden kom til Sjælland, glemte han ganske og aldeles Brevet, indtil han en Dag sad paa en Eng, da kom han paa engang i Tanke om det, tog det frem af sin Læse, og sad en Stund med det i Haanden; men da gav Bandet sig pludselig til at pible ud af Seglet, Brevet joldede sig ud, og det var med Rød og neppe, at Bonden frelst sit Liv, thi Trollden havde indesluttet en heel Søs i Brevet, i det Haab, at han derved kunde ødelægge Rumbby Kirke. Men Gud reddede den, og Søen kom til at stykke ud i et stort Engdyb.

„I Højen hift bag Skoven der Skovtrollden boer,
han er en falben Engel, men saldt kun til Jord.“

To lige stærke Villier hans Sjæl flutter ind:
 Det er som Englen kæmper med Djæveln i hans Sind.
 Det er som bag hans Øje et Hav af Taarer laa,
 men aldrig en Draabe til Rinden kunde naae —
 som Bægt af tusind Bjerge ham knuger Marv og Been;
 men ej han kan sig bøje — hans Knæled er som Steen!"

Colofte Affnit.

„Gist i Nord gaaer Odden ud
 mellem høje Bølger,"

og paa Oddens Kirkegaard hvile flere af Danmarks gjæveste Kæmper, der faldt i Sejersund 1808. Iblandt dem maae Tanterne fortrinsviis dvæle ved Hyenboen Peter Willemoes, der som en attenaarig Yngling tildrog sig den navnfundige engelske Søhelt Nelsons Opmærksomhed og Beundring, under Slaget i Kongedybet 1801. „Helten fra Abufir" omtalte med Roes den unge, usforsagte og hjælle Sømand, der havde givet hans eget Skib, „Elefanten", flere Grundstud, og han stal i en Samtale med Frederik den Sjette, dengang Kronprinds Frederik, endog have peget hen paa, at en saa tapper Yngling fortjente at blive Admiral, hvortil Kronprindsen svarede med et Smil og de for Forsvarerne saare hæderlige Ord, „at skulde han gjøre alle sine tapre Officerer til Admiraler, saa vilde han komme til at fattede Lieutenanter og Kapitajner." Efter nogle Aars Ophold i Udlandet, kom Willemoes tilbage, da han fik at vide, at Engländerne atter voldgjæstede Danmark, og ombord paa Linieskibet „Prinds Kristian" blev han dødelig saaret i Hovedet af en fjendtlig Kugle, midt under sine Opmuntringsord til Skibets Besætning. En anden af Officererne paa Linieskibet tog ham under Armen, for at føre ham ned i Kahytten, men han segnede død om paa Trap-

pen med det Udbrud: „af Gud! — mit Hoved! — mit Fædreland!“ Det Halve af hans Overhoved var bortstødt. Paa den Mindesteen, der paa Oddens Kirkegaard blev rejst for de faldne Helte, skrev Digteren disse Linier:

„De Snekter mødtes om Nat paa Hav
og Lusten begyndte at gløde;
de leged alt over den aabne Grav,
og Bølgerne gjordes saa røne.

Her er jeg sat til en Bautasteen,
at vidne for Slægter i Norden:
Dansk de vare, hvis møre Been
under mig smuldre i Jorden;
Dansk af Lunge, af Hæt og af Id,
thi skal de nævnes i løbende Tid
Fædrenes værdige Sønner.“

Den Halvø, der danner den nordvestlige Deel af Sjælland og er omgivet af Kattegattet og Isefjorden, kaldes med god Grund Ods herred, thi Strandbredden løber til alle Sider ud og ind i dybe Bugter og danner spidse Kanter eller Odder; men nævnes blot Odden, da forstaaes derunder den yderste nordvestlige Pynt af Sjælland, hvis Spidje danner et stejlt Fjeld, udenfor hvilket der findes meget farlige Grunde, som de Søfarende omhyggeligen vogte sig for at komme nær. Men Sjællands Rev eller Ods Rev, som det og kaldes, er ikke let at tage sig iagt for, thi det gaaer to Mile ud i Havet. Der er paa denne Halvø adskillige festerige Søer og imod Nord nogle meget høje Punkter, af hvilke Klintebjerg er det højeste.

Nykjøbing er den eneste Kjøbstad i Ods herred; den ligger paa den nordøstlige Kant ved en Arm af Isefjorden i en temmelig øde Egn og er en lille gammel By, der tilforn hed Hagekjøbing. Karst Stig og hans norske Tilhængere

ødelagde og plyndrede den i det trettende Aarhundrede, og den blev i samme Tidsalder ofte gjæstet af Sørøvere.

Nord for Rykjøbing ligger Toldstedet Rørvig, en for-
 andret Udtale af Røvervig, som Stedet forud blev kaldt,
 fordi Sørøvernes bedste Tilholdssted skal have været der. Den
 yderste Punt af Odsherred ved Indløbet til Jøsefjorden hedder
 Rakkehoved. Det i Historien saa bekendte Jøse, hvor
 Sjællænderne forsamledes, naar de laarede Konger, og ved
 andre vigtige Anledninger, formodes at være det nuværende
 Rørvig, der er at ansee som Toldstedet for de omkring-
 liggende Rjbstæder, Rykjøbing, Holbek, Roskilde og
 Frederiksfund.

For noget over hundrede Aar siden ankrede en Aften et
 stort Skib ude i Havet, nord for Rørvig, og samme Nat kom
 der nogle forklædte og væbnede Personer til Sognepræsten og
 tvang ham til at gaae op i Kirken og forrette en Vielse. Da
 han kom ind i Kirken, var denne heelt oplyst, mange Frem-
 mede vare tilstede, og Brud og Brudgom stode ved Alteret i
 prægtige Klæder. Alt tydede paa, at de vare af høj Stand,
 men Bruden var bleg som et Lig. Da Vielsen var tilende,
 blev Præsten ført ud af de samme Mænd, der havde hentet
 ham; men han var ej kommen ret langt, før han hørte et
 Skud i Kirken, og han listede sig tilbage, for uformærkt at
 komme til Kjendskab om denne uhyggelige, hemmelighedsfulde
 Færd. Igjennem et lille Vindue saae han da, at Bruden laa
 død for Alteret, og at de Tilstedeværende beredte sig til at
 forlade Kirken og tage Liget med sig. Strax efter droge de
 bort og forsvandt i den mørke Nat, og Skibet, som blev an-
 taget for et russisk Krigsskib, var næste Morgen borte. Hele
 Begivenheden var og er fremdeles indhyllet i Hemmeligheds-
 fuldhed og Mørke, thi Udaaden er aldrig bleven opklaret.

Den store Bugt, der ligger imellem Den Sejers og Oddsherred, hedder Sejers Bugten, og Vesterstrand kaldes den Deel, der er nærmest Kysten. Ved den lille Ø Regels, der ligger sammesteds, skal findes en Deel Marsvin. Om Kirkekloffen paa Sejers — imellem de to Landtunger Hefsnæs og Odden — gaaer det Sagn, at da Svenskerne havde borttaget den 1658 og bragt den hjem til Gothenborg, hvor den blev hængt op i Kirketaaernet, vedblev den at forholde sig ganske stille og rolig, uden at give Lyd fra sig, om den end blev sat nok saa stærkt i Bevægelse, men saasnart Gudstjenesten var tilende og Folk fjernede sig fra Kirken, gav den sig til at ringe af sig selv, og ringede uafsladeligen, indtil den atter skulde lyde for Menigheden, da forstummede den, saa Svenskerne bleve ved denne Adfærd tvungne til at bringe den tilbage til den lille Ø i Kattegattet, fra hvilken de havde ført den bort.

En halv Miils Vej sydlig for Rytshøbing ligger Kirkesognet Højby, i hvilket der findes adskillige Hovedgaarde, iblandt andre „Borrevang,“ og i Borrevang Hestehave sees Levninger af det gamle Slot Borre, hvor Ridder Ebbe og hans Døttre boede, og af Jomfruborg, hvor Søstrene sad 7 Aar i Fængsel.

„Hvi monne Herr Ebbes Døttre to
fange saa underlig en Færd?
Kunne de ikke til Kirken gaae
foruden de dragne Sværd?“

hedder det i den gamle Vise.

Paa Borg eller Burs boede en adelig Herre, Ridder Ebbe, med sine to Døttre, Trunde og Signild, og paa en anden Gaard i Sognet levede en stolt Adelsfrue, der havde

to Sønner, Bonde og Skammel. Under Faderens Fraværelse paa et Tog til Jøland bragte de unge Herrer Søstrene i Bantrykte, og da Moderen engang højt og lydeligt havde haanet og bestjæmmet dem i Kirken, fattede de stakkels forladte Pigebørn den stræffelige Tanke, at hævne sig ved en blodig Daad. Iulemorgen kom de i Kirken som de plejede, og Fruen med begge sine Sønner indfandt sig der ligeledes for at høre Messe; efter Messen gik Menigheden til Altret for at ofre, og medens Gaverne bleve lagte frem, bragte de deres Tre blodige Ofre, thi de ihjelstak de adelige Herrer med skarpe Knive. Kirken blev efter denne Udaad lyst i Van, og i de 7 Aar, Banjættelsen varede, blev Gudstjenesten holdt i et lille Kapel, som blev opført paa Ellingbjerg, ikke langt derfra. De to Steendysjer, som findes der i Nærheden, skulle være fremkomne ved Kirkegængernes Steenkast; thi det var i mange Aar Skik, at enhver Forbigaaende kastede en Steen til to Kors, som bleve oprejste der paa Stedet. Der skal i Højby Kirke findes et Maleri, der fortæller om denne sørgelige Tildragelse; Ridder Ebbe ligger knælende for Paven og de to Søstre staae med Afsladsbreve i Hænderne.

Egebjerg Kirke, der ligger paa en høj Bakke i Sognet af samme Navn, er et godt Sømærke for Skibsfolk, baade fra Rattegattet af og i Isefjorden; fra Kirkegaarden kan man see Roskilde Domkirke, der ligger 6 Mil derfra, og i Nærheden findes flere større Gravsteder fra Hedenold.

Det højeste Punkt i Sjælland er Bejrhøj, 382 Fod over Havets Overflade, og ved Foden af Bejrhøj ligger Baroniet Adlersborg, som fra tidligere Tider er vel kjendt i Historien under Navn af Dragsholm. Det hørte med til de mægtige Roskilde Biskops Herlighed, og Prælaterne holdt

ialmindelighed meget af dette Gods, der ligger paa den smalle Landstrimmel, hvorved Halsøen forbindes med Fastlandet. Siden blev det brugt til Statsfængsel, og iblandt de Fanger, der ere blevene gjemte der, maa jeg nævne Skotten, Grev Bothwell, der var en af den uhyffelige, men letfindige Dronning Maria Stuarts Ægtefæller. Han sad der i Frederik den Andens Tid, efter at være flygtet herind i Landet, og døde sammesteds 1578. Paa en Landsbykirkegaard der i Nærheden ligger han begravet.

I Lammefjorden findes adskillige Smaaser eller Holme, der bruges til Græsgang: Jndersø, Flintholm, Storsø og Mellemø, og omtrent 4 Mil nordlig for Rørvig ligger Hæjsels, der næsten er en Mil i Omkreds. Den er bevoget med Skov, især Hæjsel, hvorefter den har Navn, og dens gode Græsgange benyttes mest til Heste; derfor hedder det og i Betretningen om Landets Stutterier, der næsten udelukkende findes paa Sjællands nordøstlige Hals, at der paa Hæjsels er et Stutteri for vilde Heste.

Det Indsnit, Kattegattet gjør i Sjælland, nordøst for Kallundborg, hedder Saltbæk Vig og det, der gaaer ind imellem de to Odder, Refsnæs og Åsnæs, er Kallundborg Fjord.

I fordums Liden, siger Sagnet, boede der paa Refsnæs og Åsnæs to Kæmper, der altid laae i Strid med hinanden. Engang da de stode ligeoverfor hinanden, hver paa sin Strand, tog den Refsnæs Kæmpe en Steen og kastede den saaledes, at den faldt ved Åsnæs i Sønderstrand; men Åsnæs Kæmpe tog nu til Gjengjæld en langt større Steen og kastede den over til Refsnæs, og i denne Steen, der siden blev sort af Sorg, da den unge Kong Valdemar blev dræbt af et Vaade-

stod paa Jagten, skal der endnu sees Spor af Rømpens Fingre.

Denne Kong Baldemar var Baldemar den Andens og hans tidlig bortdøde Hustru, Dronning Dagmars Søn, der alt i Drengaalderen maatte dele Jængsel og Rød med sin Fader. Efter at være bleven overrumplet tilligemed Kongen paa en trædst og snebig Maade paa en lille Ø, sydlig for Fyen, hvor de havde holdt Jagt, førte Grev Henrik dem ud af Landet. Det var en sørgelig Jagtrejse for Baldemar Sejer og Riget, thi der forgik meer end halvtredie Aar, før Kongen kom tilbage til Danmark, men end sørgeligere var dog den, der otte Aar senere fandt Sted paa Refsnæs, og kostede den laarede og kronesede Kongeædling Livet. Den unge Konge havde ægtet Dronning Berengarias Broderdatter, Prindsesse Eleonore af Portugal, men hun døde alt to Aar efter, og Baldemar hensejls til en mørk Lungesindighed. Hoffolkene gjorde Alt for at adsprede ham, men han vilde ikke rives ud af sin Sorg; omsider fik de ham en Dag overtalt til at deeltage i et Jagtparti paa Refsnæs Odde, og paa denne Jagt fik han sit Banesaar; thi en Hind, forfulgt af en af Hoffolkene, løb over hans Fod; netop i samme Øjeblik ramte et Skud den, og Pilen, der gik igjennem Foden, voldte hans tidlige Død. Han blev kun 23 Aar gammel.

Det er et smukt Sagn, der fortæller om den Hjertesorg, denne unge Konges Død fremkaldte; Dagmar er vedbleven at være det danske Folk kjær, og var det end kjærere i den Tid, da dets Kjærlighed ganske var bortvendt fra den stolte Berengaria. Ej alene Landet og Kongefaderen sørgede dybt, men hele Naturen sørgede med, da Dagmars Søn blev lagt paa Baare. Træer og Planter visnede hen, Smaafuglene

hørte op med deres Røddren, Fiskene drog bort fra Kysten, og de store Steene, Kæmperne paa Refsnæs og Åsnæs havde kastet efter hinanden, bleve sorte af Sorg:

„Det Strig i Sønderstrand hørte og Blaf,
af Sorg sig under Vandet han fald.

Sortensteen sørged endog udt Rør,
Den Farve han havde end aldrig før.“

Det var ret som om den gamle Kong Valdemar havde en Forudsølelse af al den Ufred og Elendighed, der skulde komme over Landet og hans Slægt efter den Førstefødtes bratte Død:

„End mindes os,” sagde han, „Løs Jagt,
men her er faldet al Danmarks Magt;

jem Stormen aillaer det modne Korn,
jaa ligger nu Danmarks Paab og Horn,

O, Danmark! om Du din Slæde forstod,
Da maatte Du græde det hvide Blod.“

Paa den yderste Pynt af Refsnæs gaaer der Skjær ud i Havet, som de Søfarende med god Grund ere bange for; de kaldes Refsnæs Dreng og ere meget farlige at komme nær, derfor brænder ogsaa et Fyrtaarn sammesteds. Åsnæs Odde har ypperlig Skov.

Kallundborg bliver regnet for en af Sjællands bedste Handelsstæder. Naturen selv har dannet en god Havn der ved den Fjord eller Vig, der løber ind imellem de to Fjor- berge Refsnæs og Åsnæs. Fra Byen er Overfart til Aarhus i Nørrejylland, 12 Mil syd om Samø, og derfra aabner sig „Storebelt.“ Tidligere var Byen et Fiskerleje, kjendt i Historien under Navn af Hærvig; senere, da den blev udvidet og forstærket, blev den en Kjøbstad og fik sit

nuværende Navn, siges der, efter nogle Fugle, Raaer eller Allier, der altid opholdt sig der i stor Mængde. Det var den store Absalons Tvillingbroder, Aabjorn med Tilnavnet Snare, den Snarraadige, fordi han altid var snild og rask til Raad, der meest bidrog til at Byen fik Omkomst; 1171 byggede han Slottet og Kirken der, og fra den Tid af regnedes Kallundborg for en Kjøbstad. Byens Kirke har fem Spiir, og Aabjorn skal have opført dem til Minde om sine Nærpaarørende; det højeste, der staaer i Midten, for sin Moder, og de omkringliggende for sine fire Døtre, men en af dem var halt, og derfor er et af Spirene mindre end de tre andre. Slottet blev opført til Værn imod Sorovere, var i mange Aar anseet for Rigets fasteste Borg, og derfor opbevarede Statens Arkiv eller Droskel der.

Under Marst Stigs og hans Medforvises Røvertog paa Landets Kyster i det trettende Aarhundrede blev Kallundborg udplyndret, og i det sextende Aarhundrede maatte Slottet udholde en Belejring under Frederik den Første, der imidlertid snart blev Herre over det ved Forræderi af Befalingsmanden, Klavs Griffen, der fra den Tid af blev kaldt Klavs Slippestot. I Historien er dette Slot endvidere navnkundigt derved, at det var her den svenske Kong Albrekt sad under Laas og Lufte, dengang han var bleven overvunden og fangen af Dronning Margretes Krigsoverster, og at den af sin Tidsalder saa højligen misforstaaede Konge, Christian den Anden, tilbragte sine sidste ti Leveaar sammesteds. I Slutningen af det sidste Aarhundrede døde denne Konges Farmor, Enkedronning Dorothea, paa Kallundborg Slot, som var hendes Enkesæde. Nu er der ikke Spor tilbage af denne faste Borg, thi Svenskerne ødelagde den ganske og aldeles 1658, ved at

spærnge den med Krudt. Stene af Slottet skulle i det følgende Aarhundrede være brugte til Istandsættelse af Kronborg Fæstning; derimod findes der endnu saa Ruiner af Bispeborgen, hvor Absalon undertiden opholdt sig.

Der er historiske Personer, som Aarhundreder igjennem leve i Folkets Minde og omtales i lovprijsende Kvad, for ej at glemmes, og der er Andre, som aldrig have været Almuen kjær; iblandt disse er Aabjørn Snare, og der fortælles derfor mange forunderlige Historier om ham. Datiden troede ham altid i Pagt med mørke Aander, sandsynligviis fordi hans Styrke, Snildhed og Raskhed ofte bragte ham langt forud for hans Samtidige. Naar Andre endnu grundede og overvejede, havde Aabjørn fundet paa Raad og udført sin Plan, thi hos ham var Tanke og Handling Eet. Hans bratte Død ved et Fald ned af en Steentrappe bidrog til at forøge Folkets uklare Begreber om hans Færd i Livet; „det er ligesaa lidt gaaet rigtig til dermed, som med saa meget Andet af Aabjørn,“ jagde de; „nu har den Onde hentet ham, efter at have hjulpen ham tidt i Livet.“

Hvad enten Aabjørn Snare færdedes paa Land eller Vand, var han rap og forvoven. Det var ham, der i en lille Baad foer 12 Mile over Vandet fra Kallundborg til Jylland for at hente Budskab fra Baldemar Knudsen, dengang de tre Brødre af Svend Estridsens Et stredes om Riget, og det var ham, der efter Blodnatten i Roskilde, som den Ene af dem, Svend Estriden, havde foranstaltet, og i hvilken den tredie Medkonge, Knud Magnússen, blev dræbt, foer som et Lyn omkring i Jylland paa sin rappe Ganger, for at udspejde, hvor stor Svends Styrke og hvorledes hans Stilling var, da denne strax efter det blodige Gjæstebud maalte sine Vaaben med

Baldemars. Det var ham, der i Benderfrigene engang sprang ud i Havet med fuld Rustning for at kæmpe imod nogle af Vikingerne, der søgte Frelse der, og en anden Gang ganske alene opholdt en Fjendeskare i en heel Time, og det var ligeledes ham, der, omgivet af Fjender til alle Sider, lod en af sine Følg gaae tilvejs og slaae Jld, ret som om han vilde give Tegn til Skibe, der laae i Baghold, og derved naaede, hvad han vilde: at Benderne trak sig tilbage. Denne sidste snilde Udflugt fik end mere Sandsynlighed for sig derved, at han paa Hjemreisen fra Norge, hvor han havde været i et kongeligt Erinde, var nærved sin egen Borg, thi han blev overrumplet af de fjendtlige Skibe, henved 40 i Antal, under Sejers. Forundret over, at en eneste Sejler kunde byde saa haardnakket Modstand, raabte Hovedsmanden paa et af de fjendtlige Skibe over til ham, „at han skulde sige sit Navn, da han nok vilde vide, hvem han havde at kæmpe imod.“ Saa først sat paa os, saa kunne I faae Navnet at vide,” svarede Asbjørn, og en dansk Kriger, der holdtes fangen ombord paa Benderflibet, kjendte Asbjørn Snares Stemme: „Jo, vent til I fange Asbjørn,” sagde han, og ganske rigtig, Søhelten slap bort ved den ovennævnte Ligt.

„Den første af de Sønner to, ham kaldte de Asbjørn Snare, han blev saa stærk som den vilde Baa og mere snel end en Hare,” staaer der i den gamle Vise om Tvillingbrødrene, der kom til Verden, medens Faderen, Ager Ryg til Fjennesløv, var i Bedding; og Asbjørn svarede ved alle Lejligheder godt til sit Tilnavn.

Almuen fortæller, at da tidnævnte Riddermand vilde bygge Rallundborg Kirke, vilde Arbejdet slet ikke lykkes for ham, og han var meget tvivlraadig om han skulde lade Byg-

ningen staae paa det Sted, han havde ladet den grundlægge, eller føre den andetsteds hen. Da kom en Morgenstund en Trolb til ham og tilbød sin Tjeneste, og Aabjörn gif i Pagt med ham paa det Villkaar, at naar Kirken var færdig, skulde han kunne sige, hvad Trolben hed, hvis ej, skulde han give ham sine Dine og sit Hjerte. Arbejdet gif nu rast fra Haanden, og Trolben satte endog Kirken paa Steenpiller. Men da den næsten var færdig, blev Aabjörn bange, thi han kunde slet ikke faae at vide, hvad Trolben hed; der manglede kun endnu en halv Pille, og den kunde han vente, at hans Hjelper vilde bringe, maaskee før Solnedgang. Eftertænkjom og ene gif han omkring paa Marken, og da han var modig og træt, lagde han sig paa en Bakke for at hvile. Som han laa der, hørte han en Trolbvinde inde i Højen sige disse Ord: „Ti stille, Varn min! imorgen kommer Fin, Faer din, og giver dig Aabjörn Snarøs Hjerte og Dine at lege med.“ Ved at høre dette Løfte, blev Aabjörn ved godt Mod og gif tilbage til Kirken. Der kom just Trolben med den halve Steenpille, som endnu manglede, og aldrig saasnart fik Bygherren Dje paa ham, før han hilste ham og sagde: „Goddag Fin!“ Men Trolben blev saa forbitret ved at høre sit Navn, at han sløj bort igjennem Luften med den halve Pille.

Kallundborg Ladegaard har forhen været et Kloster for Graabrødrene eller Fransiskanermunkene. Øst for Kallundborg ligger et temmelig stort Skovparti; men Sjællands Skove ere, navnlig paa denne Deel af Den, jaare ubetydelige imod hvad de forðum vare; thi den hele nordvestlige Deel, fra Kallundborg til Holbæk og Ringsted, var engang een stor Skovstrækning. Et Beviis herpaa see vi i en af de mange Fortællinger, der ere opbevarede om vore raae og blodtørstige Fædre

Hændaad, i Fortællingen om Kong Siger, der straffede den norske Kongesøn Haghart Hamundson med Døden, fordi han lønligen bejlede til hans Datter Signe, og om Hake Hamundsons Broderhævn; thi da Budstabet kom til Hake, at hans Broder Haghart var bleven hængt af den gamle Kong Siger, ilede han til Sjælland og gik iland ved Hærvig; hvorpaa han med sine Stridsmænd vandrede igjennem Skovene og lod dem hugge Grene af Træerne for at dække sig dermed, naar de kom ud paa aaben Mark, saa at de nærmede sig Kongeborgen som en vandrende Skov. Da Vagten meldte Kongen, at der kom en grøn Skov spadserende henad Marken mod Borgen til, og at de vare lige tæt ved, vidste Kong Siger nok, hvad det havde at betyde, og ilede Hake imøde med en væbnet Skare; men han blev overvunden og faldt, og hans Undersaatter, baade Mænd, Kvinder og Børn, bleve behandlet af Hake paa den grusomste og meest umenneskelige Maade. Men saa tæt var Landet bevoget med Skov, at en Hær kunde drage fra Kallundborg til Sigersted ved Ringsted, uden at blive bemærket.

Syd for Kallundborg ligger en af Sjællands større og meget fiskerige Søer, Tiisø; de Bræsen, der findes i denne Sø, skulle være de fedeste og meest velsmagende Fiske, man kjender af denne Art; ogsaa Skarre Sø er meget fiskerig og har ijer fortrinlige Gjedder.

Reersø er en lille Ø i Storebelt, sydvestlig for Tiisø og tæt ved Sjællands Kyst. Beboerne paa denne Ø have adskillige Forrettigheder, der skrive sig fra Dronning Margretes Tid, fordi de engang kom denne Hersterinde tilhjælp i Havnød. Paa Muusholm, en lille Ø eller Holm ligeledes i Storebelt, der bruges til Græsgang, Kal en stor Mængde Strand-

fugle opholde sig, og lægge endeel Æg, der vilde kunne fæste en ikke ringe Indtægtstilbe, dersom de bleve tilbørligen indsamlede.

Trettende Afsnit.

En af Sjællands største og mest ansete Byer er Slagelse, der skal være anlagt i det tiende Aarhundrede af Skjalm Hvides Farsøder, den gamle Kriger, Slag eller Slav; dog dengang var det kun en lille Flække, og først i det trettende Aarhundrede under Erik Blipping fik den Rigsstadrettigheder. Det er nu en Landstad, men forhen har den haft en Bøfse- eller Ladeplads ved Skibsholms Odde, en Møllevej fra Byen.

Læt udenfor Slagelse ligger Antvortskov, oprindeligen et Kloster for Johannitermunke, stiftet af Valdemar den Store, men efter Reformationen bestemt af Frederik den Anden til at være et kongeligt Slot; og der siges, at han under Straf af en feed Døge forbød Enhver at kalde det et Kloster. En af de mærkværdigste af Brødrene fra Antvortskov Kloster var uimodstrideligens Hans Tavsens, Lutherdommens Forkæmper, som vi senere hen ville tale om ved hans Fødsel, Byen. Antvortskov er nu en privat Mands Ejendom.

Lidt udenfor Slagelse, ved Vandervejen til Korsør, er en Sø, som kaldes Hvilehøjen, paa hvilken der har staaet et Kors med en latinsk Indskrift til at forklare, at det er oprejst til Gøde for St. Andreas eller Hellig Anders, som han paa ret Dansk maa hedde.

Denne Hellig Anders var Præst til Pederskirken i Slagelse og levede under Baldemar den Andens Regjering, altsaa i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede. Han var en from og gudsfrygtig Mand, der gjorde alt det Gode, der stod i hans Magt, derfor kom han i stort Ry og blev omsider Slagelses Skytsherre. Ogsaa de mange store Jorder, der høre Slagelse By til, skal denne Præst have forstaaet den; thi da han gjerne vilde see Byen tilgode, bad han Kong Baldemar om at stænke den noget Jord, og Kongen lovede da, at han vilde lægge saa meget Land til Slagelse By, som Præsten kunde omride paa et ni Rætter gammelt Føl, medens Kongen var i Bad. Da Hellig Anders havde faaet dette Løfte, red han saa godt til, at Hoffolkene flere Gange maatte gaae til Kongen og bede ham stynde sig, derjom han ikke vilde, at Præsten skulde ride hele Landet om.

Der fortælles om Hellig Anders, at naar han holdt sin Bøn under aaben Himmel, plejede han at hænge sin Hue og sine Handsker paa Solstraalerne. Da han nu engang vilde hænge dem der, som han saa ofte havde gjort, faldt de paa Jorden. Derover blev han meget sorgfuld og spurgte Borherre, hvormed han havde forset sig, og han fik da at vide, at en af Klosterfolkene havde stjaalet en Gjerdestav og derved vanhelliget det hellige Samfund.

Selvtolgte rejste Hellig Anders til det hellige Land, men han kom ikke hjem igjen med sine Rejsefæller; thi da Afreisen var forhaanden og de havde Medbor, vilde han dog ikke drage bort, før han havde hørt Messe i Jerusalem. Da nu Messen var tilende, vare hans Stalbrødre afrejste, og han stod med sorgfuldt Sind ved Strandbredden og saae Skibet sejle bort. Paa engang stod der en Rejsende ved Siden af ham og bød

ham sætte sig op paa Hesten hos ham. Dette gjorde han; men idet de rede sammen, faldt Hellig Anders isøvn i den Fremmedes Arme, og da han vaagnede op, saae han sig forundret omkring, thi han befandt sig paa en Høj udenfor Slagelse, og havde dog været paa flere hellige Steder undervejs. Det varede længe, inden hans Rejsesæller kom tilbage til Danmark, men den Høj, paa hvilken han opvaagnede, kaldtes Hvilehøj og har siden altid beholdt dette Navn.

Det er egentlig en temmelig kjedsommelig Rejse fra Slagelse til den By, der ligger paa den yderste Odde af Sjællands Vestkyst, Korsør. Svend Griffen — Svend Grathe — skal have anlagt den, og den har tidligere været besættet. Den har hidtil hørt til de mindre betydningsfulde Byer paa Ven, men fra indeværende Aar af, naar det nye Jernbaneanlæg er bragt tilende, vil den sikkert faae et betydeligt Op-sving. Det var i Korsør, at Karl den Tiende landede 1658, saa Maaneder efter at han havde sluttet Fred med Danmark, og brød den Fredsslutning, der havde kostet os saa mange store Landsdele, for at forsøge paa, om han kunde faae hele Danmark, eller rettere, for at forene de tre nordiske Rigers Kroner paa sit Hoved. Men da han kom Hovedstaden nær, da, som vi alt have omtalt, holdt Konge og Folk tæt sammen, og han fik kraftigere Modstand, end han havde ventet.

„Der stod den Bugge hvori Barnet laa,
der skulde synge for os Allesammen
en Barnefang, som aldrig skal forgaae,
mens Himlen staaer med gyldne Stjerner paa
og har ej slutt paa Jorden Digterflammen.“

Korsør er en af vore meest kjendte Digters Fødeby; Jens Immanuel Baggesen, hvis Friskhed, Gjendomme-

lighed og sprudlende Bid altid vil tilstaae ham en høj Rang og sætte ham iblandt Danmarks første Stjalde, saae Lyset i denne By 1764. Han havde Lyft og trængte til at bevæge sig i fremmede Lande, og formuende Venner flattede ham gjentagne Gange Mibler ihænde til at tilfredsstille de Ønsker, han i den Henseende altid nærede; men skjøndt han opholdt sig meget i Udlandet, skrev og tænkte paa Lydst, endog paa Fransk, var og blev han dog en ægte dansk Digter.

„Graad smelted hen i Smil naar Besfels Rune hød,
men Glædens Smil forsvandt i Taarer ved hans Død.“

Skrev han ved Besfels Baare; og da denne Stjald gik bort, der vel forstod at statte Gvner og Anlæg, og nærede de største Forventninger om den ved hans Død kun 21aarige Digter, som alt dengang havde vaakt megen Opfigt, tabte Baggesen maaskee sin bedste Ven.

Mange Krænkelse og Hjertesorger gjorde i de ældre Aar Digteren pirrelig og bitter, og bidroge upaatvivleligen til at holde ham i en sygelig Spænding. Omfider gif han i en Art frivillig Landsflygtighed og tog til Paris, hvor han maatte begrave To af dem, der stode hans Hjerte nærmest: hans anden Hustru og en højtelsket, meget lovende Søn. Selv blev han syg paa Sjæl og Legeme og foretog sig adskillige Baderejser for at gjenvinde det tabte Helbred, men det var kun Lindring, ikke Helbredelse han hentede, og da han i Karlsbad mærkede, at hans sidste Time ikke kunde være langt borte ilede han hjemad for at henleve i Fædrelandet de Dage, han endnu kunde have tilbage. Imidlertid naaede han ej længer end til Hamborg, der døde han og blev begravet i Kiel ved Siden af sin første Hustru, der var død paa en Rejse til sin Hjemstavn Schweiz. Ogsaa Baggesens anden Hustru var en Schweizerinde.

Der var en Periode i denne begavede Mands Liv, som vi med Grund kunne ønske aldrig var bleven gennemlevet, thi Styggesiderne ved den ere altfor mørke og fremtrædende. Ved Slutningen af forrige Aarhundrede blev Baggesen, og det med Rette, anseet for Danmarks største Digter; da traadte Dehlenschläger frem, og den ældre Digters Forsængelighed blev saaret. Hans Adfærd mod det store Lys, der begyndte at skinne og glimre, var forunderlig og langtfra smuk, men af „Lyløten," tolv af Dehlenschlägers Samtidige og Omgangsvener, der traadte i Stranterne for ham mod Baggesen, blev han tilvisse heller ikke behandlet paa nogen værdig og ædel Maade. Disse yngre Videnskabsdyrkers Adfærd forøgede hans Lunefuldhed og Pirrelighed, og den ubyggelige Periode, i hvilken der blev spildt saa megen kostbar Tid og misbrugt saa mange aandelige Evner, vil altid staae som et mørkt Billede i den Straalekrands, der omgiver saa mange af de ellers højt fortjente Mænd, der i den Anledning traadte frem med deres Pen.

En af de smukkeste Sange af Baggesen er vistnok den, vi alle fra vor tidligste Barndom kjende og have kjær:

„Der var en Tid, da jeg var meget lille“

Og det tør vel siges, at saa Sange ere skrevne, i hvilke der udtaler sig saa megen dyb Følelse og mild Alvor, som i denne. Mange maae i den have hentet Barndomsmindets vemodige Glæde til Husvælelse og Lise i knudrede og ubløde Tider, og det kan vel tænkes, at Grindringen om de Aar, i hvilke Hjertet lærte at elske Gud og Mennesker, dersom det virkelig lærte det i et fromt og gudfrygtigt Barndomshjem, ogsaa kan bringe det Sind, der er revet med i Livets Hvirvel og Brusen til i stille Timer at søge Ham:

„— — — den naadige Gud Fader,
der skabte os og denne smukke Sol
og alle disse Himlens Perlerader
som krandsø Himmelbuen Pol fra Pol.“

Der er noget saa varmt, saa inderligt i det Hjertesuf
og den Bøn, der udtaler sig i Slutningsverset:

„De svandt, de svandt, de blide Barndoms Dage,
min Rolighed, min Fryd med dem svandt hen;
jeg kun Erindringen har nu tilbage.
Gud lad mig aldrig, aldrig tabe den!“

I Korsør Fjord, der løber ind forbi Byen og siden udbreder sig, ligge 4 Græsholme, Engø, Maglæs, Lilles og Gøstalsø. Den Bynt, Syd for Korsør hedder Badstue Klint og den yderste Bynt af Sjælland, Nord for Korsør, hedder Halskov Odde eller Halskov Rev; i Jisvintre gaaer Vejen til Byen over denne Odde, hvor Postvæsenet har ladet opføre en Bygning og hvor der brænder et Fyrtaarn*). I Vintre som den nys tilbagelagte, har Halskov været Opholdsted for saare mange Rejsende, og Mange have derved faaet Blik for de Anstrængelser, den Møjsommelighed og de Farer, de brave Færgesølf ere udsatte for ved Overfarten over Store Belt med Jisbaade. Hvor møjsommelig og uhyggelig, ofte farefuld, den kolde Vinterfart end kan være for de Rejsende, er det, de have at udstaae, dog for Lidet at regne imod Søfollenes Boven, Savn og livsfarlige Møje, og det kan for En og Anden være ret godt at komme til øjensynlig Kjendskab om de haardere Vilkaar, under hvilke saa mangen hæderlig Fa-

*) Ræseren bedes undskyldte, at alle Fyrene paa Vestkysten af Sjælland ved en Misforstaaelse ikke ere affatte paa Rortet.

miliefader erhverver det daglige Brød til sig og Sine. Glædeligt er det og vel bør det paastjønnes, at der lyder kun een Stemme om den Rasthed, Usforsagthed, tilfredse Røjsomhed og Omhyggelighed for Andre, de Een som Alle, og Alle som Een lægge for Dagēn ved deres strænge Gjerning. Der er Noget at lære, Noget, der vel er værd at putte ind i Tankerne!

Naar man fra Korsør kører to Mil imod Syd, kommer man til en Kjøbstad, der ligger i en smuk Egn ved en Arm af Storebelt, og i Middelalderen var en blomstrende By; det er Skjelsfjør, eller som den fordum blev kaldet, Skjælsfjøre. To af Landets tidligere Konger have holdt Hof der: Abel og Erik Menved. Byen blev i Kristoffer Baldemarsons Tid to Gange hjemsogt af Fjender, der vilde, at den og Svendborg eller Svineborg, som den da hed, skulde tilhøre Abels Sønner; og nogle og tredive Aar efter blev den tildeels opbrændt af Marsk Stig og hans Tilhængere. Skjelsfjør havde i det femtende og sextende Aarhundrede et Karmeliterkloster, og Kirken, der er meget gammel, er indviet til de Søfarendes Helgen, St. Nicolai.

Sydvest for Skjelsfjør lige ud for Stigsnæs, hvor der sees Ruiner, sandsynligviis af Marsk Stigs Borg, ligge to større Der i Storebelt: det er Ågerø og Omø, der adskilles ved Omø Sund. I Nærheden af førstnævnte angreb et Par af vore flinke danske Søhelte i Sommeren 1808 det engelske Orlogsskib „the tigress“ og bleve Herrer over det efter en kort Kamp. Begge Verne ere frugtbare og vel dyrkede og udgjøre et Kirkesogn for sig, tilligemed de to Smaasøer Egsholm og Helleholm. Christian den Femte og hans Dronning

skal engang have opholdt sig paa Agerøs, brevne dertil af en Storm i Storebelt.

Imellem Stjelsfjor og Næstved ligger Grevskabet Holsteinborg. Hovedgaarden, en pragtfuld gammel Borg med tre Taarne, har tidligere tilhørt den gamle adelige Familie Trolle, og havde da Navn af Trolleholm. I Kong Frederik den Fjerdes Tid fik Trolleholm tilligemed flere omliggende Gaarde, der da vare komne under Familien Holstein, Navn af Holsteinborg og blev ophøjet til et Grevskab.

Ved at nævne Holsteinborg og den Slægt, den nu i Aarhundreder har tilhørt, træder den for nogle Aar siden afdøde Uedling og hans hele mennesketjærlige Færd, der havde sit Udspring af ægte kristelig Tænkemaade, frem for Sjælen. Der er en Klasse i Samfundet, der er meget ulykkelig, og hvis Ulykke saare faa tidligere kun sjældent søgte at mildne, men langt hyppigere at forøge ved at støde den fra sig, ret som om der var Smitte og Fare ved at komme de Ulykkelige tilhjælp. Navnene Holsteinsminde og Fjurendal have i de sidste Decennier faaet Betydning for Mange, der i den modnere Alder med Tak ville minde de Fristeder og Opdragelsesanstalter, der toge imod dem i de Aar, da Verden begyndte at forstøde dem, enten fordi det saae ud til, at Ufrudtet alt i den tidligste Alder vilde kvæle de gode Spirer, eller fordi de stode mærkede som lastefulde Forældres Børn. Ved streng Arbejdssomhed, nyttig Beskæftigelse og punktlig Orden blive de ledede hen ad den Vej, der fører fra Døden til Livet, under Vejledning af en forstandig, indsigtsfuld Mand, der vaager over og arbejder for de til hans Baretægt an betroede Børns timelige Velvære og Fremadstræben til alt Godt og Keent. Gid denne skønne Stiftelse og dens ædle Formaal aldrig mangle kraftig

Understøttelse, og de trofaste Arbejdere i Herrens Biingaard ej heller den forønskede Opmuntring!

Tæt ved Holsteinborg findes Bisseruphav, forhen kaldet Hvirvilsø, som vi kjende fra Hedenold; thi den har Navn efter Kong Hvirvil i Halland, som her kæmpede imod sin tidligere Bundsforvante, Dankongen Fridlev hin Rasse, Frode den Fredegodes Fader. Paa denne Kant af Den er der oftere opgravet Menneſtebeene og man ſeer der endeeſt Høje og Steendyſer, hvilket let lader ſig forklare af de mange Træfninger og Sammenſtød, vore frigerſte Forfædre have givet og taget imod. Ogsaa findes der paa Egnen ſom paa ſaa mange andre Steder paa Den Sundhedskilder, der nu kun blive lidet agtede, men hvis Vand ere fortrinlige og ſtyrkende hver Dag i Aaret, ligeaafuldt ſom ved St. Hansdags Tider. Hittingekilde er en af dem, hvis Vand tidligere blev holdt højeſt i Væ.

Til Holsteinborg høre nogle Smaasøer, af hvilke Glæns og Orms ere de ſtorſte. Sydvæſt for Glæns ligger en høj Sandbanke, Bænsgrund, der før ſkal have været en Ø med et Kirkeſogn, der er gaaet under ved Vandfloed.

Vi ville nu med det Samme nævne nogle af de andre Smaasøer, der findes ved Sjællands Sydkyst, og den betydeligſte af dem alle er da Gavns, paa hvilken ligger en Hovedgaard, der hører til Baroniet af ſamme Navn; et af de ſkønneste adelige Herresæder paa Sjælland. Tidligere ſkal der have ſtaaet et Nonnekloſter, St. Agneſtkloſteret, ſtiftet af Dronning Margrete. I Fjorden mellem Karrebek og Gavns er fortrinligt Fiſkeri; det regnes endog til de rigere og bedre i vort fiſterige Land. Dybsø, Lindholm, Enø og nogle flere Smaasøer eller Holme høre til Gavns.

Den største af alle Sjællands Aaer er Susaa eller Ræsbypaa. Den udspringer sydvest for Fagø, løber først imod Nordvest og optager fra Midten af Sjælland flere Aaer, derpaa løber den imod Sydøst igjennem Tjustrup Sø og Bavelse Sø forbi Næstved, og falder ved Karrebeksminde ud i Østersøen. Den er 11 Mile lang og gjort sejlbar fra Bavelse Sø til Næstved for Pramme; efter Grev Dannestjold Samøø, der har ladet Kanalen grave, bliver den kaldet den Dannestjoldske Kanal.

Næstved hører ogsaa til de større Byer paa Sjælland; den ligger i en smuk Egn og driver ret god Handel, har to Kirker, St. Mortens og St. Peders, og har tidligere været forstadsset. Det var i Næstved By, at Kong Erik Menved i sin Tid (1298) maatte høre den pavelige Legat udslynge Banstraalen imod sig, i Anledning af Stridighederne med Erkebiskopen Jens Grand, og det var ved Næstved, at omtrent 1000 danske Bønder faldt i et Slag mod de vilde Bønder, i hans Faders, Erik Kristoffersens, Mindreaarigheds Tid. Kong Hanses Dronning, Kristine, gav Næstved et Plejehuus, der skulde optage Gamle og Svagelige, men denne Stiftelses Indkomster bleve snart efter henlagte til Bartov Hospital i Kjøbenhavn, og derfor har Næstved By Belæggelsesret til 9 Senge i Bartov.

En Miils Vej fra Næstved ligger Karrebek, der er at betragte som Byens Badeplads, og derfor er der et Loldsted sammentrædt. Kirken, der ligger paa en Bakke, er et godt Sømærke. Nord for Karrebek findes Saltø, forhen et fast Slot, omgivet med Volde og Grave; en udhuggen Figur i Muren siges at skulle være Dronning Margrethe.

Sjællands Bestaaffenhed imod Syd er endeel forstjellig fra den, vi alt have besøgt. Det er ikke længer de store Skovstrætninger som i Nordost, men de Stove der findes ere frodigere, Havedyrkning og Træfrugter ere hyppigere og hyppigere. Mod Syd, i Egnen omkring Næstved, seer man, mærkeligt nok, lyngklædte Sandbanter paa denne frugtbare Ø. Efter Sagnet ere disse Bletter fremkomne derved, at en Trolde, der boede i Fladsø og var ildefindet imod Folkene i Næstved, vilde ødelægge Byen. Han tog derfor sin Sandsæk, gik til Stranden og fyldte den med Sand, for dermed at begrave alle Husene i Byen; men undervejs gik der heldigvis Gul paa Skindet, og Sandet løb ud, hvorved Bletterne dannedes imellem Fladsø og Næstved. Den enestaaende Sandbanke nærvæd Byen fremkom, da Trolde mærkede, at han havde spildt det meste af Sandet, og da i sin Brede kastede Resten hen imod Næstved.

Sydsjællænderne holdes for at være mere forfinede og livligere end Nordsjællænderne, der bande og sværge for et godt Ord, ofte paa den uhyggeligste Maade, og i det Hele taget ikke regne det saa syndelig nøje med Valget af deres Udtryk; men Nordsjællænderne skulle være kraftigere og djærvere.

Der er Ingen, med Interesse for Naturen og Folkelivet, der sædes i hiin og bevæger sig imellem Mennesker, uden at modtage Indtryk af Skjønheder, Eiendommeligheder, Stille og Tilbøjeligheder. At Vandalmuen nu lever under langt lykkeligere og glædeligere Raar end forhen, vide Alle, og Enhver, der veed at statte naturlige og borgerlige Rettigheder, maa paaflønne den Fremgang til Selbstændighed og den Opadstræben, der kjendelig viser sig i mange Forhold. Tidligere var der imod alle kjoleklædte Folk en vis Mistillid; men den er

for en Deel forsbunden, siden Bonden selv fik Stemme ved Landets Anliggender, og derved blandede sig mere med Kjøbstadboerne; vedligeholdes den endnu, da fristes man til at troe, at den næres og fremkaldes ved falske Bondevenner. Ægte Venner af Bondestanden ville kun Bondens Gavn og Forædling, og dertil hører først og fremmest, at holde alle farlige og fordømmelige Lidenstaber borte fra Sjælen. At Landmanden, hvis timelige Velvære i vore Tider stadig er i Opkomst, endnu ikke staaer paa det forønstte Oplysnings- og Udviklingsstrin, det kan vist ikke nægtes; hans Velstand er gaaet forud for hans Oplysning, men han har en saa naturlig fornuftig Synsmaade, og et saa sundt Omdømme i de fleste Retninger, at Kjøbstadmanden ikke sjældent kunde være tjent med at lære af Bonden. Ogsaa er der ofte hos Landalmuen en ikke ringe Sands for Digtekunst, og i denne Stand er der vistnok langt Flere, der kjende Middelstandens Kæmpesviser og opbyggelige Sange, Ord for andet, end i nogen anden.

Snurrige Indfald og Sands for det Latterlige er ogsaa Bonden ejendommelig; deri nærmer han sig noget Smanden, uden dog at have dennes Fristhed og Hjertelighed. Man kan blive godt stemt ved at høre en ung Bondefrø eller Bondepige istemme en Skoggerlatter, og maa uvilkaarlig smile ved et saadant Udbrud af hjertelig Lystighed.

Indbyrdes mod hverandre ere Bonderne som oftest hjælpsomme og velvillige, og i Hjemmet ere de gjæstfrie og imødekommende, undertiden endog til en saadan Grad, at det maa falde til Besvær. „De er dog vel ikke storagtig,“ sagde en gjæstfri Bondefrø til en Kjøbenhavnner, der protesterede imod at faae sin Kaffeop fyldt tredie Gang, „her drikke vi ialmindelighed 7 Kopper.“ I det Hele taget er Kaffebrillen taget

stærkt til paa Landet, og vil vist for en Deel fortrænge den gode gamle danske Drif, Ølet. Kunde den fortrænge Brændeviin, vilde dette være onsteligere, thi Brændeviinsdriften er paa fleste Steder altfor almindelig; endog smaa Børn nyde denne Drif, da der desværre endnu findes Forældre saa daarlige og usornuflige, at de give deres Børn Brændeviin, naar de ret ville gjøre dem tilgode, uden at tænke paa, hvilken Skade de derved volde dem.

Bonden er næsten altid god imod sine Huusdyr, især mod Hesten, skjøndt det, at den sjællandske Bonde saa gjerne vil kjøre omkaps, ingenlunde tyder hen paa den rette Omsorg; og ligejaalideth det, at han kan lade de stakkels Dyr staae hele Timer udenfor Værtshuset, medens han selv saaer sig en Dram og et Kruus Øl i Krostuen.

Tyverier ere ikke hyppige iblandt Landalmmuen. Kun i en Retning ere de lidet samvittighedsfulde; det er med at stjæle Brænde i Skoven, dermed regne de det ikke saa nøje. De kunne egentlig slet ikke forstaae, at Skoven kan være Kongens eller Enkeltmands Ejendom, derfor gjøre de sig heller ingen Samvittighed af, at pille lidt i den, det vil sige, at kappe store Grene af. „Vorherre lader Skoven groe for Alle,” siger den sjællandske Bonde, og finder det et utilladeligt Paafund, at der skal være Noget til, der hedder Skovfred.

Sjortende Ufsnit.

Læt udenfor Røstved, lidt mod Nordvest, ligger en af Landets fortrinligste Underviisningsanstalter; det er Herlufs-

holm Skole, om hvis ædle Stifter og hans ligesindede Hustru det vistnok er værd at tale lidt.

„Admiral Herluf Trolle, en djærv, brav og ærefjær Søhelt, der levede under Frederik den Anden, var en Søn af Jakob Trolle til Lillesø, der ligeledes var Admiral; hans Moder hed Kirstine Slave. Han havde 8 Brødre og 5 Søstre, der alle bleve opdragne i Gudsfrugt og gode Sæder. „Jakob Trolle vidste Intet af al den Pragt, Hovmod og store unyttige Bekostning, som nu er igang, men han levede gudsfrygtig og optugtede sine Børn vel,“ vidner Præsten Niels Hemmingsen om ham; denne Præst, der blev kaldet „hele Danmarks Lærefader.“ Det var i Herluf Trolles Barndom, at Luthers Bære begyndte at trænge ind i Danmark, og det er at formode, at den snart fik Indgang paa Lillesø, og Grunden derved lagt til den Gudsfrugt, Dyrtigtighed og Sandhed, der er saa fremherskende i Herluf Trolles hele Liv og i al hans Færd.

Hans Faders ældre Broder var den i Historien bekjendte Erkebiskop Gustav Trolle, og denne formaaende Slægtning styldtes det maaskee, at han ikke under Grevens Fejde blev sendt til Mecklenborg som Gidsel, saaledes som saa mange andre unge Adelsmænd bleve det. Siden da der kom Fred i Landet, blev han ansat ved Christian den Tredies Hof, og var der baade agtet og elsket. Til Hustru valgte han Birgitte Gjøe, Datter af Hr. Mogens Gjøe, Danmarks Riges Raad og Hofmester, der blev anseet for den rigeste Herre i hele Landet, baade hvad Gods og Børn angik. Af Børn havde han 17. Birgitte Gjøe blev opdraget i Ringsted Kloster, og efter et Aars Tid at have opholdt sig i Udlandet, hos en dansk Fyrstinde, der var gift i Preussen, blev hun ved sin Hjemkomst Hofdame hos Dronning Dorthæa. Dengang var

Jakob Rønnow Kammerjunker hos Kongen — Frederik den Første — og de to unge Personer fattede Gudhed for hinanden og forlovede sig med Forældrenes Samtykke; men en ægtefælgelig Forbindelse blev ikke indgaaet, fordi Jakob Rønnow fik Lyst til at træde ind i den geistlige Stand. Det var denne Mand, Lausens Modstander, der siden blev Biskop i Roskilde og er mest bekendt som Joachim Rønnow.

Virgitte Gjøe beskrives af Alle som en fortrinlig Kvinde, begavet af Naturen med stor legemlig Skjønhed, en ualmindelig Forstand og Skarpsindighed, og en sjelden Hjertensgodhed. Skjøndt hun var 6 Aar ældre end Trolle, levede de dog i et saare lykkeligt og hjærligt Ægteskab i 21 Aar, thi Begge vare gennemtrængte af Gudsfrøgt, og satte deres Lykke og Glæde i at tjene Herren og lindre Medmenneffers Nød.

Samme Aar Herluf Trolle og Virgitte Gjøe bleve ægteviede, døde Rogens Gjøe, og hans Rigdom blev deelt imellem hans Børn. Pillerødsholm i Nordsjælland, en smuk Herregaard, der hvor Frederiksborg Slot nu staaer, tilfaldt Herluf Trolles Hustru, og Trolle arvede ligeledes stor Formue efter sin Fader. At Ægteparrets Velstand maa have været betydelig, seer man deraf, at de kunde forstrække Landets Herflere med Penge. Kristian den Tredie gav dem saaledes Ringkloster ved Aarhus i Pant for et stort Laan.

Herluf Trolle var i nogle Aar Lehnsmænd paa Krogen eller Dreikrog, og denne Stilling passede godt for ham, da hans egne Ejendomme vare beliggende der i Nærheden. Gavamild, hjælpsom og aaben som han var, maatte Trolle snart blive almindelig afholdt og agtet, og der var stor Sorg i hele Egnen, da han drog fra Krogen til Roskildegaaard.

Da Kristian den Tredie, under hvem Herluf Trolle havde

beklædt mange vigtige og betydningsfulde Poster, var afgaaet ved Døden, og hans Søn, Frederik den Anden kommen paa Thronen, vedligeholdte Trolles Anseelse sig ligesuldt. Med Kong Frederik var det, et Magesliste fandt Sted, hvorved Hillerødsholm blev afstaaet til Kongen, imod at Herluf Trolle fik den smukke Ejendom, Skovkloster, ved Ræstved, der tidligere havde været et Munkelovkloster, men efter Reformationens Indførelse var Kronen hjemfalden som de andre Klostre.

Det er antaget som rimeligt, at Herluf Trolle i et Par Aarstid har været Lehnsmænd paa Kjøbenhavn Slot, og som Slotsherre tillige Admiral paa Holmen eller Holmens Chef; vist er det, at han blev regnet for en af Landets erfarne Statsmænd og kyndigste Søjelste. Den Krig, i hvilken Flaaden blev ham betroet, var den nordiske Syvaarskrig, der blev ført imellem Frederik den Anden og Erik den Fjortende i Sverrig, og den Søjelst, efter hvem han tog Overbefalingen, var den gamle Peder Skram, kaldet „Danmarks Riges Bovehals.“

Flaaden bestod af 28 Skibe, og „Fortunen“ var Admiralskibet. Herluf Trolle havde brave og flinke Sømand under sit Bydende, og han maa have staaet paa den bedste Fod med Mandskabet, thi i en Beretning til Kongen omtaler han med stor Roelse den Villighed og Lydighed, der altid blev lagt for Dagen af dem: „De ere ærlige og troe og ikke anderledes end som mine egne Brødre og Børn“ hedder det. Et ikke mindre godt Forhold var imellem ham og de andre Krigsoverster, iblandt hvilke der vare Mænd, som have efterladt sig et hæderligt Minde, f. Ex. Otto Rud, Jørgen Brahe, den stjernekyndige Videnskabsmands Farbroder og Plejefader; Peter Hvittfeld, Jørgen Juul og flere Andre.

Den svenske Flaade var den danske langt overlegen Skibenes Antal, men Lykken var tildeels paa de Danskes Side, thi det store svenske Admiralstib „Mageløs“ blev erobret og siden ved en opkommen Brand, stød i Søen, og den fornemste Hovedsmand, Jakob Bagge, tilligemed flere andre Befalingsmænd tagne tilfange.

Vi ville ingenlunde følge Krigens Gang, men blot bemærke, at Herluf Trolle altid behandlede de fangne Svenske med Menneftelighed og tilbørligt Hensyn; de Svenske derimod viste ved mange Lejligheder en næsten uhørt Grusomhed imod de Fjender, der faldt i Hænderne paa dem; dette klagede den brave Søhelt tidt over, og streb endog engang til Kong Erik for at meddele ham, at hans Søkrigere viste den umenneskeligste og grusomste Udfærd imod overvundne Danske. Han tilføiede ingen Trudsel om at gjøre Gjengjæld, men sluttede med: „Vi ville see vel til, at Fjenden fra denne Dag af Ingen af os skal faae.“ Atter et Bidnesbyrd om Hædermandens milde Sind! Der siges iøvrigt, at Herluf Trolle ved samme Lejlighed skal have givet Svenskekongen at forstaae, at det var en lidet sømmelig Udfærd, han havde viist ved at aftrykke det danske Vaaben saaledes, at han satte tre Røve istedenfor de tre Løver, tre Rørehætter istedenfor tre Kroner, og en Ugle med en Plejl istedenfor en Røve med Hellebart; men hvorvidt dette forholdes saaledes, er uviist.

Efterat have tumlet sig paa Havet i fem Maaneder, kom Herluf Trolle henimod Vinteren tilbage til sin Hustru, og stor var begge Ægtefolkernes Glæde og Taknemmelighed ved at samles. Deres Ægteskab var ikke velsignet med Børn, og de havde derfor tidligere tænkt paa at anvende endeel af det dem betroede jordiske Gods til fremmede Børns Opdragelse;

nu da Herluf Trolle var kommen lykkelig og vel tilbage fra Krigen, overvejede de med hinanden, hvorledes de bedst kunde bringe Vorherre deres Tak, og der fortælles, at Ratten efter Trolles Hjemkomst drømte de Begge, at Herlufsholm skulde indvies til en Opdragelsesanstalt. De lovede da hinanden, at, naar Døden afstilte dem, skulde den Længstlevende tage saa Meget med sig som bæres kunde og gaae fra Herlufsholm og alle dens Herligheder, for at den kunde indrettes til en lærd Skole, saavel for adelige som for borgerlige Børn. Imidlertid blev Gaard og Gods afftaaet til den fastsatte Brug endnu i Begges levende Live, og de fornødne Forholderegler trufne angaaende Overbestyrelsen og Tilsynet, som de selv vilde forestaae; men i Gavebrevet bade de om, „at Staten efter deres Død vilde sørge for, at en gudfrygtig og vel besteden Adelsmand blev tilskiftet at være Patron og Forstander for Herlufsholms Skole.“

Det var kort før Herluf Trolle atter løb ud med Flaaden, at han og Fru Birgitte traf Bestemmelse for deres timelige Velstands Anvendelse. Under Udrustningerne om Vinteren, ved hvilke han var utrættelig aarvaagen, thi han gik hver Dag paa Holmen, saae til og drev paa Arbejdet, kom den lærde Niels Hemmingsen en Dag til ham og talte med ham om Søen og alle de Farer, han nu atter vilde udsætte sig for, idet han tillige undrede sig over, at han med et saa muntert og frejdigt Sind kunde gaae dem imøde. „Hvad, om jeg og mister Livet,“ svarede Trolle, „saa døer jeg jo ikke derfor; desuden, hvorfor ere vi Adelsmænd? hvorfor bære vi Ordener? hvorfor eje vi Jordegods og agtes højere og hyppligere end mange Andre? Bille vi nyde det Gode, maae vi ej heller frympe os for Faren, naar det gjælder!“ Med et saa usor-

sagt Mod og en saa redelig Tænkemaade gif Helten sit Livs sidste Sorejse imøde!

Saa Dage efter at Herluf Trolle var løben ud, blev han saaret, i det Øjeblik, han fra Skibets Agterdeel lod støde i Trompeten og tilraabe Svenskerne, at de skulde overgive sig. Et Skud traf ham i venstre Arm og Side; tidligere var Hatten stukket igjennem paa Hovedet af ham. Han lod sig imidlertid ikke mærke med, at han var saaret, før Kampen var tilende, men vedblev at befale, for at hans Følt ikke skulde tabe Modet; og da omsider Saarlægen kom for at forbinde de Kvæstede, bød den ædle Felt, at alle de Officerer og Soldater, hvis Saar han ansaae for farligere end sine egne, skulde forbindes først.

Men skøndt Trolle ikke ansaae sine Saar for betydelige, fremkaldte de dog hans Død. Han vilde nødigt give efter for Smerter, og derfor var han ikke at formaae til at fjøre, saalidet som til at sætte sig i en Bærestol, den Dag, Flaaden løb ind til Kjøbenhavn, derimod gif han tilføds fra Stranden til sin Bolig. Men dette var anstrængende for ham, og uagtet den omhyggeligste Pleje forværredes Sygdommen, og han sølte snart, at hans Dage vare talte. Da han en Dag vaagnede efter en dyb Asmagt, som et fornyet Blodtab havde fremkaldt, sagde han til Hustru, der stod sorgfuld ved hans Seng: „Birgitte, Hustru! Du har været mig en trofast Dannekvinde i alle Maader, den Tid vi have levet sammen; den almægtige Gud skal rigeligen lønne Dig derfor.“ Med taarefyldte Øjne spurgte hun: „Herluf! hvi siger I saa? har I intet Haab til Livet mere?“ hvorpaa han svarede: „Vær tilfreds, min kjære Hustru! mig skader Intet, det bliver nok snart godt, Vorherre forlader os ikke! Dagen efter fik de Begge den hellige Nadvere,

og han ytrede, at han troede, han vilde leve til den paafølgende Mandag. „Da bliver der stor Forandring med mig, sagde han, „jeg skal da hverken plages af Hede eller Kulde meer.“ Og Mandag Aften brast det ædle Hjerte, der under hele Sygdommen havde søgt sin Styrke og Trøst i sin Tro paa Frelseren og i opbyggelige Samtaler med Præsten Hemmingsen, der vidner om ham, at han fandt meer Trøst hos den Syge, end han kunde give ham. „Jesu, vær mig naadig!“ vare hans sidste Ord.

Det var ikke alene som djærv Sømand og god Statsmand, at Perlus Trolle udmærkede sig, han var ogsaa en af sin Tids kloge og lærdeste Herrer, og stod altid i Brevveksling med Lærde og Gejstlige, iblandt Andre med Luther og Melancthon, i hvis Huse han lod flere unge Mennesker opdrage, for at de kunde blive grundigen underviste i Religionens Sandheder. Han forfattede ogsaa flere værdifulde Skrifter om Fædrelandets Historie, som siden bleve benyttede af den lærde Arild Hvitfelt, og der fandtes flere Sange i de gamle Psalmebøger, som vare digtede af ham. Hans Valgsprog var: „Alt kommer fra Gud, Livet og Døden, Rigdom og Armød.“ Ogjaaa var Trolle saavel som hans Hustru flittige Bibellæsere. Naar han ikke var forhindret deri ved vigtige Statsanliggender, læste han hver Morgen og Aften efter at han havde holdt Bøn, et eller to Kapitler af den hellige Skrift; især elskede han Pauli Breve, Johannes Evangelium og Davids Psalmer, som han altid havde hos sig, baade paa Landjorden og tilsoes. Hans Huusfolk maatte føre et retskaffent og kristeligt Levnet eller forlade hans Tjeneste, og naar han var ude med Flaaden, holdt han sine Folk til Gudsrygt. Nærmede Fjenden sig, maatte Alle falde paa Knæ

og holde Bøn, hvorefter han formanede dem til at gjøre deres Pligt, trofaste imod Konge og Fødeland.

Efter Herluf Trolles Død vaagede Birgitte Gjøse omhyggelig over, at hendes Mand's Skole kunde komme istand saasnart som muligt, og ihukommende sit Løfte, forlod hun Herlufsholm med alle dets Herligheder, da hun ikke længer kunde være Skolens Forstanderinde, og tog kun nogle Guldsmykker med sig, eller saameget som hun selv kunde bære. Til Bolig valgte hun en Mølle i Nærheden, Maglemølle, levede tarvelig og tilbragte sin Tid med Haandarbejde og god Læsning, og med at see de Børn tilgode, der bleve sendte til Skolen. En af hendes kjæreste Bestjæftigelser var at smykke Herlufsholm Kirke; med egen Haand spæde hun Alterklæde og flere andre Ting til den, og iblandt de Prydelser, hun lod opstille vare to prægtige Gravminder, et for hendes afdøde Mand, hvorpaa han er fremstillet i Legemsstørrelse og fuld Harnisk med en Løve under Fødderne samt en Kugle, som skal være den, af hvilken han blev saaret; under hendes Billede er en Hund, Trostæbens Sindbillede. Trange Aar vare ingenlunde Grunden til hendes stille, tarvelige Liv, thi hun ejede endnu meget Gods og gjorde Godt imod Mange. I de otte Aar, hun overlevede sin Egtefælle, optog hun saaledes i sit Huus unge adelige Jomfruer, som hun opdrog i Guds frygt og Reenhed, og det blev altid anseet for et godt Vidnesbyrd, at have levet i Fru Birgittes Huus.

. Frygt Gud, gjør Ret og forlad Dig ikke paa Mennesker,' var Birgitte Gjøses Balgsprog.

Vi have her dvælet temmelig længe ved det hæderfulde Egtepar, der som oftest er bleven altfor flygtig omtalt, og hvis store Velgjerninger dog tilvisse ere værd at minde. Ikke

blot de Goder og Gaver, de have efterladt os, skulle ihukommes, men deres hele gudfrygtige Liv og ædle, milde Adfærd i alle Livets Forhold;

„thi med den gamle Tid er ej forbunden,
 hvad Kjøn og herlig Daad den har fuldbragt.
 Nej! — hvad den handleb stort og ædel tænkte,
 det Arven er, som Fædrene os stænkte.“

Nogle Aar efter Fru Virgittes Død truede et Uvejr Herlufsholm Skole, men lykkelignvis blev den frelst. Flere af Arvingerne vare, som man let kan tænke sig, utilfredse med den Bestemmelse, Herluf Trolle og hans Hustru havde truffen for Anvendelsen af deres Rigdom, og da disse fik at høre, at Gavebrevet var forkommet, benyttede de sig af Lejligheden til at gøre Fordring paa Arv. Det kom til Rettergang, og paa Slaane Landssting blev den Dom affagt og siden stadfæstet af Rigsraadet, at Virgitte Gjæses Gave skulde erklæres for ugyldig, dersom Gavebrevet ikke kunde staffles tilbeje. Sagen gik til Højesteret, og Præsten ved Herlufsholm, der tillige var Skolens Rektor, blev opfordret til at give Nåde ved Forhandlingerne. Aftenen før han i den Anledning skulde rejse ind til Kjøbenhavn, gik han sorgfuld tilsengs, thi han frygtede for, at Arvingernes Begjærlighed skulde tilintetgjøre det smukke Værk, der endnu var i sin Barndom. Som han nu laa der og ikke kunde sove, siger Sagnet, viste Virgitte Gjæse sig for ham, gik hen til Bordet og slog tre Gange paa et af Bordbenene, hvorpaa hun forsvandt. Ved dette Syn blev han underlig tilmode og grundede over det, men snart sov han rolig ind, og da han næste Morgen undersøgte Bordet, fandt han en Skruer, som han ikke tidligere havde lagt Mærke til;

Den traf han ud, og saae da en lønlig Skuffe, i hvilken Gavebrevet laa. Glad ilede han nu til Kjøbenhavn, lagde det fundne Papir frem i Retten og Herlufsholm var frelst.

Sjortende Afsnit.

„Langt højere Bjerge saa vide paa Jord
man har, end hvor Bjerg kun er Balle;
men gjerne med Slette og Gravhøj i Nord
vi Dannemænd tage tiltalte.
Vi er ikke stæbte til Højhed og Blæst;
ved Jorden at blive, det tjener os bedst.“

Men her er jo ogsaa saa stjønt og herligt, saa frodigt og velsignet overalt, at vi maatte være usjønksomme og usjommme, om vi ikke kunde tage tiltalte i vort eget lille Land, og være stolte og glade ved det. Til de smukkeste Partier paa Sjællands Ø hører uimodstrideligen Egnen omkring Sorø, den lille, venlige By, der baade i vor Tid og i Middelalderen havde et ganske andet Ry, end de fleste andre Smaaahyer, fordi der til den knytter sig mange historiske Minder, fremfor alt dette, at en af de største og gavnrigeste Mænd, der have levet i Danmark, Erkebiskop Absalon, er bleven født i dens Nærhed, har tilbragt mange Aar der, samt udstyret og op-hjulpen det Kloster, hans Farbroder Toste lagde den første Grund til, og i hvis Kirke han selv hviler.

Vejen der fører fra Røstved og Herlufsholm til Sorø Omegn, er fortryllende; det er en af Dens rigeste og smukkeste Skovstrækninger. Susaaen snoer sig igjennem det frodige Landskab, og mange store fiske-ører vise sig imellem de

yndige Skovpartier, der intetsteds ere yppigere og smukkere end omkring Ljustrup Sø. Paa den anden Side af Søen, ad Vejen til Ringsted, ere endeel høje Rønnebærtræer plantede til begge Sider, og bag denne Rønnebærtræsalen ligge store Skove af Bøg og tildeels Gran, igjennem hvilke man da hist og her sjøner Søen. Det er en dejlig Egn! Næstefter Svendborg og Vejle, hvis Omegn er at foretrække ved det aabne, friske Vand, der strømmer ind til Byerne fra Fjord og Sund, hører Sorøegnen til de smukkeste i vort Fædreland.

I Sorø er en af Landets Underviisningsanstalter, som tildeels stulder Baron Holberg sin Tilværelse. Bernhardinerklosteret sammesteds, der var grundlagt af Tole og blev fuldført af hans Broder, Asger Ryg, blev efter Reformationen omdannet til en Friskole for tredive Børn af adelig Herkomst og ligesaa mange af borgerlig. Christian den Fjerde forsøgede betydelig Skolens Indtægter og bestemte, at den skulde være et ridderligt Akademi, hvor Landets mest højbaarne Sønner kunde opdrages og undervises; til samme Tid sendte han sin egen Søn, Prinds Frederik, derhen, og da Kongens Søn var kommen i Skole der, kan man nok tænke sig, der snart kom flere fyrstelige og højadelige Junkere til; ogsaa den svenske Konge Karl Gustav, der senere belejrede Kjøbenhavn, studerede i Sorø. Efter at have gennemgaaet adskillige Forandringer, og snart været meget søgt, snart kun til af Ravn, afbrændte Akademiets Bygninger 1813, men det blev atter genoprettet 1827. Siden den Tid har Skolen i Sorø havt et godt Ravn, men endnu i de allerfjerdte Aar er der atter foregaaet en Forandring ved den.

Denne rige Underviisningsanstalt, der har saa store Forde-
 godser, stulder tildeels Baron Holberg sin Tilværelse, og der-

for har Bygningen Form af et H. Navnet Holberg er vistnok vel kjendt af Alle, men det kan dog neppe synes overflødig at omtale den Mand, der ved Naturgaver, Lærdom og Skarpsindighed ragede saa højt ud over de fleste af sine Samtidige.

Omtrent for halvandethundrede Aar siden, altsaa længe før Norge selv fik et Universitet, kom en Ungling fra sin Fødeby Bergen til Kjøbenhavn, for at blive Student. Denne Unger-svend, der sejlede hid paa en lille norsk Skude, var Ludvig Holberg, Søn af en agtet og brav Mand, Oberst Holberg, der var død i Sønnens tidligere Barndomsaar.

I sin Ungdom var Holberg fattig, og han maatte flere Gange tage ud som Huuslærer, fordi han ikke havde Noget at leve af; men han naaede dog ved egen Flid at faae Embedsexamen i en tidlig Alder, og endog at besøge fremmede Lande, hvorved hans Kundskaber udvidedes og hans Blik stjærpedes; dette afslagde han siden Deviser paa i sine mange vittige og friske Arbejder. Han er bleven kaldet den danske Literaturs Fader, og det vistnok med Rette, thi før han traadte frem:

„Hver Mand, som med Kløgt gif i Lærdom til Bund
Latin paa Papiret kun malte,
med Gruerne fransk, og Tydsk med sin Hund
og Dansk med sin Tjener kun talte.“

Altsaa, da de fleste Forfattere skrev paa Latin eller Tydsk, var det danske Sprog næsten gaaet tilgrunde, og han maatte saagodt som selv danne sig et Skriftsprog. Det var fornemmelig under Kongerne i det attende Aarhundrede, og isærdeleshed under Christian den Sjette, at det tyske Sprog og med det tyske Aand og tyske Sæder vare blevne saa fremtrædende, upaatvivlelig fordi de næsten altid havde tyske Dron-

ninger. Men Holberg skrev Dansk, hvilket isærstningen for-
 argede og blev betragtet som altfor gammeldags og neppe
 værd at læse; imidlertid lod han sig ikke stramme af For-
 nemhed og Ubidenhed. „Der skal en dygtig Lugekniv til at
 fæe det Ukrud,“ sagde han, og det lykkedes ham omsider,

„at lære de Danske, at Danish er sød
 at tale med Fædrenes Lunge;
 thi hjemmehrygt var jo den herlige Njød,
 der styrkede Hjerte og Lunge.“

Stjondt Holberg har givet os flere store værdifulde Vær-
 ker f. Ex. en Danmarks Historie, en Beskrivelse over Danmark
 og Norge, en almindelig Kirkehistorie, navnkundige Heltes og
 Heltinders Historie, og mangfoldige andre, der vidne om Skarp-
 sindighed, Værdom og Aand, saa var det dog fornemmeligen
 ved sine Skuespil, at han virkede gavnligt. Af disse skrev
 han ialt 33, og i dem alle drager han paa en vittig og lystig
 Maade tilfæls imod den Spidsborgerlighed, det Pedanteri og
 de Smaaligheder, der vare i Begreb med at slaae det aande-
 lige Liv ihjel. Disse Skuespil, fulde af sprudlende Vittighed,
 vakte stor Opsigt, da de udkom, og der blev snart indrettet
 et dansk Theater i Kjøbenhavn; hidtil havde der været et
 fransk og et tysk, men intet dansk. Men disse Skuespil, der
 vandt saa stort og fortjent Bisald hos Folk ialmindelighed,
 vakte hos de Store megen Harm og skaffede ham mange
 Fiender, og da hans Peder Paars udkom vilde man have
 ham baade hængt og brændt, saa at han alene kan takke
 Frederik den Fjerde for, at han ej blev domfældt.

At Folk bleve saa vrede paa Holberg for hans vittige
 Skuespil, det kom deraf, at der var saa Mange, der sølte sig
 truffen i de Personer, han lod træde op i dem. Snart for-

talte En, at det var ham, der var „den politiske Randestøber,” saa streg en Anden paa, at han var „den storpralende Soldat” og en Tredie meldte sig som „den snakkeshyge Barbeer,” saa Holberg havde stor Morstab af at see Foll kappes om den Tre, at have givet Stof til de latterlige Skildringer, han udkastede af misforstaaet Dannelse og Forfængelighed.

„Vor Holberg sin mandige Røst oplod
om Daarernes Lader og Fagter,
saa levende som de gik og stod
med Ansigt, med Tale og Dragter.

Som rensende Stormvind hans Tale klang
til Solkin i kommende Dage;
indsmuglede Roder som Græshopper sprang
den Vej, de var komne, tilbage.”

Med en Flid og Bedholdenhed, der svarede til den Ret-
hed, hvormed han forstod at føre sin Pen, arbejdede Holberg
sit hele Liv igjennem, og førte dertil et stille, tarveligt, afhol-
dende Liv lige til sin Død. Ved sine Skrifter opnaaede han
ikke alene den Berømmelse og Beundring, der tilkom ham i
saa rigeligt Maal, men han opnaaede og — hvilket kun sjæl-
dent falder i Forfatterens Lod — at skrive sig Penge til.
Sine Rigdomme anvendte han til Kjøb af Jordegodser i
Sjælland, hvor han da tilbragte den største Deel af Som-
meren; og af disse Godser blev saa Aar før hans Død oprettet
et Baroni (thi Holberg var imidlertid bleven Baron), som han
da stænkede til Sorø Akademi, der ved denne store Gave
atter blev gjenoprettet.

Et Vidnesbyrd om den Mand, der paa Frederik den
Femtes Tid gik igjennem Adelen, som atter havde rejst Ho-
vedet under hans og Christian den Sjettes Regjeringer, efter
at være holdt i tilbørlige Stranker af Frederik den Fjerde,

viste sig, som ved andre Lejligheder saa ogsaa ved den Fest, der fandt Sted i Anledning af Akademiets Indvielse. Thi den Mand, hvis Godgjørenhed det skyldtes, at det kunde gjenoprettes, da han foruden 1000 Tdr. Hartkorn gav det 15000 Daler i rede Penge og sin betydelige Bogsamling, den Mand, der var saa fremragende ved Naturgaver og fleersidige Kundskaber, at enhver Adelsmand, han være nok saa højbaaren, maatte regne det for en Ære at sidde tilbords med ham, denne Mand, Historikeren og Digteren Ludvig Holberg, fandtes ikke værdig at sidde ved Kongens Bord med de andre fornemme Herrer, men fik sin Plads i et Bærelse iblandt de simplere Gæster. Forunderligt er det, at den forstandige Holberg skal have taget sig denne Tilfidsættelse meget nær; det var jo en Sag, som ikke angik ham, men de Andre.

Der har været sældet mangen forskjellig Dom om Holbergs Karakter. Nogle have løftet ham til Skyerne for Godgjørenhed, Forekommenhed og Gæmildhed. Andre have søgt at stille ham frem som en pengegjærrig, menneskefiendt, opfarende Mand. Disse Modsigelser har han selv forklaret i hans „Stilbring af sig selv,“ thi deri siger han, at baade den Ene og den Anden kunde have Ret i deres Bedømmelser, fordi de udtalte deres Anskuelser efter det Kjendskab, de hver for sig havde til ham, uden at tænke paa, at han som andre Mennesker maatte betragtes og bedømmes efter forskjellige Forhold. „Nogle holde mig for en lystig Mand,“ siger han, „Andre for en menneskefiendt Sørling; de Første have Ret, fordi de dømme efter mine Skrifter, men de Sidste, der dømme efter det stille affondrede Liv jeg fører, have efter Skinnets ogsaa Ret. Nogle sige maaskee, naar jeg gaaer paa Gaden: „Se der gaaer den Gnier, der ikke gjør noget Men-

neffe paa Jorden Godt," og Andre ytre muligviis: „Gud lade den Mand leve, der er saa god imod de Fattige;" og Begge have Ret; thi jeg løser ikke altid min Pung op, naar Folk forlange det, fordi jeg vil uddele mine Gaver med Skjønsonhed, men saa løser jeg den og op ved mangen Lejlighed, hvor Andre slaae Knuder for deres. Saa sigte Nogle, at jeg er en vranten og fortrædelig Person," Andre, „at jeg er en venlig og høflig Mand;" Tingen er den, at naar Nogen vil spille Tiden for mig med Snal, naar jeg er bestjæftiget, saa afbryder jeg ham paa en kort Maade, medens jeg gjerne hører paa Den, jeg kan hjælpe tilrette, og som ikke kommer til mig med ubesøjede Fordringer paa min Tid."

Holberg levede bestandig ugift. „I mine yngre Aar havde jeg ikke Raad til at træde i Egtelab, og paa mine ældre Dage har jeg ikke Lyst dertil," svarede han en af sine Bekjendte, der spurgte ham, hvorfor han havde valgt den eenlige Stand; men han udsatte en stor Sum Penge, af hvis Renter fattige Jomfruer skulde udstyres.

Det er bleven bebrejdet Holberg, at han oprettede Sorø Akademi for Sønner af adelige Forældre, en Bebrejdelse, der rammer ham saare usfortjent, og som, skjøndt tidt gjendreven, dog ikke ganske er forstummet; det er derfor neppe overflødigt at anføre, at hans Gavebrev blev forandret og forvansket af Datidens hovmodige Adel, der ikke vilde, at dens Sønner skulde omgaaes med Borgerbørn. I hans Testament stod udtrykkelig; „Min sidste Bøn er, at det vilde behage deres Majestæt, at, saasom der og udi Middelfstanden findes mange Personer af Meriter, det Privilegium at blive Akademist, ogsaa

maatte extendere sig til dem, paa det jeg ikke skal synes at foragte min egen Stand. Dette har altid ligget mig meget paa Hjerte."

„Saalænge som endnu med Liv og med Aand
den Danke kan synge i Lunden,
saalænge som ikke hans Smilebaand
af Noden i Knuder er bunden;

Saalænge en Draabe af gammeldags Blod
kan Vej gennem Hjerterne finde,
saalænge som Bøgen ved Sors flaaer Rod,
skal leve vor Holbergs Minde."

Semtende Afsnit.

Medens vi opholde os i Sors, mine unge Rejsefæller! er det naturligt, at de to Mænd, der ere saa navnkundige i Danmarks Historie og vare saa nøje forbundne i Venstabs og Samvirken, træde levende frem for vore Tanker, og her ville vi da tale om Baldemar og Absalon, der lagde Grunden til deres Venstabs i Sors venlige Egne.

Skjalm Hvide, Søn af Loke Trylle og Sonnesøn af Slag, der skal have anlagt Slagelse, levede under Svend Estridsen og dennes Sønner, og var en af Landets ædleste og mest ansete Mænd. Dengang Erl Gjegod tiltraadte sin Pilgrimsrejse til det hellige Land, anbettede han sin lille Søn Knud, til Skjalm Hvide, der altsaa ved Kongens Død paa Gypem blev Knud Lavards Fosterfader, og denne Vdling saavel som hans fire Sønner nærrede stor Kjærlighed til Kongesønnen. Da Knud var bleven myrdet af sine egne Slægtninge, tyede

hans Hustru, Ingeborg, en Fyrstinde af russisk Byrd, til den yngste af Skjalm Hvides Sønner, Ager Ryg, *) der boede paa Gaarden Fjennesløvlille ved Sorø, og bad ham antage sig hendes faderløse Sønns Opdragelse. Ager, en from og gudfrygtig Mand, der stænkede meget Guds til Klostre og Kirker, var strax rede til at tage imod den unge Baldemar, der var bleven født efter Faderens Død, og saaledes vogte han op imellem Tvillingebrødrene Ael og Aabjørn, og delte alle deres Glæder og Tilbøjeligheder, indtil de bleve adskilte ved Aels Rejse til Paris, hvorhen han blev sendt ligesom mange andre unge Mænd, for at faae den Dannelse og Underviisning, der ikke kunde opnaaes i Hjemmet. Han blev født 1128; Baldemar 1131.

Sagnet fortæller, at da Ager Ryg engang vilde drage i Leding, gif han først ind i Kirken for at holde Bøn, og lagde da Mærke til, at Gudshuset var saa brøstfældigt og daarligt, at det ikke vilde kunne staae længe. Han bød derfor sin Hustru, Fru Inge, der var af kongelig Herkomst, en Datterdatter af Knud den Hellige, siges der, ligesom Ager selv var en Dattersøn af Harald Hejn, at hun skulde lade en ny Kirke opbygge i hans Fraværelse, og da hun paa samme Tid ventede sin Redkomst, bad han, at hun vilde sætte et Taarn paa Kirken, dersom Vorherre stænkede hende en Søn, men blev det en Datter, skulde hun kun sætte et Spiir; thi

„Ridderen knejser saa stramt og stolt,
men for Kvinden er Ydmyghed Siir.“

Da Ager Hvide drog bort fra Krigen, længtes han saare efter at vide, hvorledes det monne staae til i Fjennesløvlille,

*) Ryg betyder den Rige, Mægtige.

og han skyndte sig derfor hjemad, alt hvad der stod i hans Magt. Langt borte saae han den nye Kirke og paa den knejsede to Taarne, thi Fru Inge havde født ham to Sønner, Asebjørn, der, som vi have hørt, for sin Forbovenheds og Rastheds Skyld fik Tilnavnet 'Snare', og Agel.

„Christ signe hin ædelig Dannevinde!
 Hun hviler for Altret i Kirke,
 hun satte tvende mægtige Taarn
 paa Danmarks Dannevirke.“

Asger Ryg fik lyst til at gaae i Kloster i Sorø; det var i det Kloster, der var grundlagt af hans Broder Loke og som han selv havde bygget færdigt, og hans Hustru modsatte sig ikke dette fromme Ønske; men han døde snart, tretten Dage efter at Kirken, han havde bygget til, var bleven indviet.

Om Agel hvide høres ikke meget før end i Aaret 1157, dengang Svend Grikken lavede det blodige Gjæstebud i Roskilde for Knud og Valdemar. Han var nok mest paa Rejser og lagde sig efter Videnskaber og Lærdom, thi han blev kaldet „den bedste Klerk“; efter den Tids Skik latiniserede han sit Navn, og lod sig kalde Absalon. Iøvrigt var han en djærv, aandrig og viljestærk Mand, veltalende, saa at hans Fjender sagde, han talte med guddommelig Kraft, duelig i Vaabensøvelser og ridderlige Lege. Af Naturen havde han ikke alene en klar og kraftig Aand, men ogsaa et stærkt og kraftigt Legeme, og dette søgte han paa alle Maader at hårde. Han kunde tumle sin Ganger og svinge sit Vaaben trods Rogen, ja, han var endog istand til at svømme i fuld Rustning. For ikke at komme ud af Banen med Legemsøvelser, brugte han i Fredstider at hårde sig ved at hugge Brænde, fælde Træer og lignende Kraftprøver; han vidste nok, at det er ikke syn-

derligt styrkende hverken for Gammel eller Ung, Mand eller Kvinde, at sidde i Kaffelovnsstrogen.

Da Baldemar var bleven Enefølge, forblev Absalon altid i Danmark og var sin kongelige Vens trofaste Mand, altid rede til at staae ham bi med Raad og Daad; men som en sand Ven var han da heller ikke bange for at lade ham høre ilde, naar han bar sig urigtigt ad. Snart tyede Baldemar til Absalons Statsfløgt, og det var da dennes Veltalenhed og rolige Sindighed, der frelst Landet; snart maatte han med Krumstaven værne om Kirken og jevne Stridigheder.

„Med Bispestaven Kæmpen staaer
en Koning mellem Klerke
med Ordets Glavind Ingen staaer
som Absalon hin stærke.“

Og til andre Tider maatte han med sit ridderlige Sværd jage Stræf i Landets Fjender og rense de danske Farvande for Sørøvere;

„med Hellebard og Brønje blaa
paa Hingsten Bispen stinner;
paa blodig Bal ej Dansken saae
en større Sejrvinder.“

Det første, Baldemar tænkte paa, da han var kommen til Roret, var at drage imod Benderne, disse hedenste Vikinger, der boede ved Østersøens Kyster; Bestvenderne, Obotritter og Bagrier, fra Ejderen til Oderen's Munding, Østvenderne fra Oderen's Munding til hinsides Weichselen. Det var vilde Folk, der i Fredstider som oftest levede i Hytter af Leer eller Kviste i de store tykke Ege- og Raalestove, sjældnere i Byer. Naar Fjenden derimod trængte ind i Landet, samlede Mæn-

dene sig i Afgudstemplerne, der ialmindelighed laae midt i Sumpe og vare omgivne med Bælebærk og høje Volde; Dindinger, Børn og Kvinder bleve skjulte i Moser eller Skove. Iøvrigt vare de letfindige og hengav sig gjerne til Nydelsen af sandjelige Glæder, dyrkede Jorden godt, forstode at avle herlige Frugter og at brygge stærk Mjød; men i Krigen vare de grumme.

Allerede i April Maaned, kort efter sin Thronbestigelse, lagde Baldemar sig med sin Flaade under Mæsnen, en lille Ø ved Bordingborg; der holdt han Skibsting for at adspørge sine Krigere angaaende Ledingstoget til Benden; de Danske vare imidlertid bange for Vikingerne, og fraraadede derfor Kongen det paatænkte Tog. „Der var ikke Levnetsmidler nok til Flaaden,” sagde de, og „Benderne havde alt faaet Nys om deres Komme.” Baldemar saae sig altsaa nødsaget til at opgive Toget. „Hvorfor er Planen opgivet?” spurgte Absalon, da Kongen kom til ham i mørk Stemning. „For ikke at ofre saa mange Tapres Liv!” svarede Baldemar. „Saa drag næste Gang ud med de Fejge,” sagde Absalon, „Du kan da enten vinde med Fordeel eller tabe uden Skade, thi det er jo ligemeget, om Du mister de Fejge.”

Førend Baldemar endnu havde fordøjet Absalons spottende Svar, fortalte hans Mundstjænt ham, at Falkerboerne, der vare mistænkte for at staa i Forbindelse med Nygboerne, havde ytret, „at deres nye Konge ikke bar Sporene paa Hælen, men paa Tæerne.” Derover blev Baldemar meget vred, og satte sig for, at han vilde ødelægge deres Ø. Sjællænderne, der ikke yndede Falkerboerne, hvis Magt de saae til med Stjæve Blik, vare villige til at drage med, og Absalon var heller ikke imod Toget. Men da blev Kongen livsfarlig

syg i Ringsted og lod Absalon kalde. Den trofaste Ben plejede ham, læste Messe over ham og meddelte ham Sakramentet, da han troede ham Døden nær, men han blev selv syg af Sorg og Rattewaagen. Omsider kom de Begge til Kræfter igjen, angrede deres Forehavende, og talkede Gud, der havde sendt dem Sygdommen for at standse deres grusomme Jdræt.

Rongen og Biskoppen — thi Absalon var 1158 bleven Biskop — harmedes over, at Benderne bleve ved med deres Hjemsegelser paa Danmarks Kyster. Palmeløverdag 1159 gjorde disse vilde Vikinger Landgang ved Boeslunde i Sjælland nærved Storebælt; da traadte Absalon første Gang frem med Sværdet i Haanden, thi med atten af sine Hofmænd gik han dem imøde, skøndt det var Mandflabet fra fire og tyve Skibe, han fik at kæmpe imod, neblagde Størstedelen, og drev de Andre paa Flugt ind i de nærliggende Skove.

Man kunde maaskee undre sig over, at en gejstlig Mand, viet til Herrens Tjeneste, færdedes med saa krigeriske Søsler, at man snarere skulde tage ham for en verdslig Stridsmand end for en kristelig Biskop, og det vilde vistnok være underligt, om en Biskop i vore Dage vilde gribe til Sværdet og gaae paa Jagt efter Sørøvere; men vi maae vel huske paa, at Absalon levede for 700 Aar siden, og at det dengang var almindeligt, at ogsaa Ordets Tjenere drog i Leding. Det var desuden ikke tænkeligt, at der kunde blive roligt i Landet selv, før der blev Fred paa Kysterne; næsten en Trediedeel af Landet laa øde, da Valdemar kom paa Thronen og det var Jagt øde af Benderne; derfor

„med Peders Sværd den Hyrde god
ej færed' frem med Lempe.“

Kong Valdemar foretog sig meer end tyve Tog for at tue Benderne, der alle vare Hedninger og havde mange Guder. Den hvide Gud boede i Himlen, lærte de, men han sørgede kun for det Himmelske, og hver Stamme dyrkede sine egne Guder. De fornemste vare Kjærligheds gudinden Siva, og Wren's Gud, Radegast, men Ingen var dog ypperligere end Rygboernes Gud, Svantevit, der havde fire Halse og fire Hoveder, i den ene Hånd et fyldt Overflødhedshorn, Sindbilledet paa Belsignelse, og i den anden et Sværd, Odelæggelsens Sindbillede. Rygboerne, som boede paa Den Rygen, vare de mest frygtede iblandt Benderne. Rygen er en temmelig stor Ø, der ligger syd for Slaane ved Pommerns Kyst, og paa den nordøstlige Kant af Rygen laa Hovedstaden, Arkona. Den var stærkt forstaaet, og i den var det bekjendte Gudehuus, hvor Folk fra alle Dens Kanter hvert Aar samlede sig til store Offerfester, som oftest om Høsten. Ypperstepræsten, som var den mægtigste Mand paa Rygen, spaaede paa den Dag Folkets Skjæbne og det kommende Aars Frugtbarhed af det fyldte Drillehorn, Guden havde i Hånden, drak derpaa Svantevits Skaal, og gav ham Hornet fyldt tilbage.

Derpaa blev der bragt en Honninglage ind saa stor som en Mand. Præsten traadte hen bag Ragen og spurgte Folket, om det kunde see ham. Blev der svaret jo, bad han om saa stor Belsignelse for det kommende Aar, at Ingen kunde øjne ham bag Ragen. Fra hele Den blev der bragt Offergaver til denne Afgud, og Tempelkisten var derfor fuld af Guld og Kostbarheder. Folket troede endvidere, at Svantevit hver Nat red ud til Strid paa en hvid Hest, som Præsterne da om Morgenens foreviiste fuld af Sved. Denne Hest blev ogsaa

adspurgt, naar Rygboerne skulde gaae imod Fienden; Opperstepræsten traf den da fuldt sadlet hen til nogle Sværd, der vare lagte forsviis i Jorden; et godt Tegn var det, naar den først satte det højre Been frem, men kom det venstre først, da var det et ilde Forvarsel, og efter et saadant droge de ikke gjerne i Leding.

Men foruden Høstfesten var der ogsaa Offerfester om Julen og ved Vaarens Komme. De tømte da Bøgerne til Gudernes Ære, baade de gode og de onde Guders, og bragte blodige Ofre af fangne Kristne; undertiden ofrede Opperstepræsten sig selv, naar han var gammel og træt af Livet, og hengav sig da altid med Glæde og under Sang.

Naar en Vender døde, var det Skik iblandt disse Folt som iblandt Amerikas Vilde, at Hustruen lod sig opbrænde til Ære for den Afdøde; isøvrigt blev hun ikke holdt synderlig i Ære. I Tilfælde, hvor hun var tvivlsraadig, brugte hun som oftest at finde Udvej ved at sætte sig i Asken paa Skorstenen og skrive endeel Streger; traf det sig da, at disses Antal var lige, blev det holdt for et godt Tegn.

Af de her anførte Fortællinger er det klart, at Vikingerne, der saa røverisk hjemsøgte Danmark, før Valdemar blev kaaren til Konge, vare meget langt fra Kristi milde, forsonende Være. Ogsaa var det Kongens og Biskoppens Agt, at Bændertogene ikke alene skulde være Undertrykkelses-, men Omvendelseskrige; derfor blev ogsaa Rygen lagt under Roskilde Bispestol, efterat Valdemar og hans kjætte, djærve Ven havde opnaaet Dens Underkastelse. Svantevit blev omhuggen, alle Afgudstempler brændte, og en stor Deel af Indbyggernes slaæde ihjel; dernæst sørgede den midkjære Biskop for, at der blev opført kristne Kirker istedenfor de afbrændte Guds-huse. Allerede

for Baldemars Død, der indtraf tre Aar efter at de Danske vare blevene Herrer over Rygen, var der bygget tolv saadanne kristne Kirker sammesteds.

Det er bleven sagt Absalon paa, at han var haard imod de overvundne Bønder. Det kan nok være, at han ikke altid tog paa dem med Fløjelsbander, men Omstændighederne kunde unægteligen nøde ham til, imellemstunder at fare noget ulempestigt frem imod dem; thi disse vilde Hedninger, der under Borgerkrigen havde hærjet og plyndret alle Danmarks Sotyster saavel som Verne, og ladet mangel på dansk Kristen bløde under deres Doffertnive, til Vre for Svantevit, gjorde ham det ved enhver Lejlighed saa broget som muligt, og puffede saa meget paa deres egen Magt, Danmarks Svaghed og de Danskes noksom bekjendte Frygt for dem, at han nok kunde være nødtvungen til at vise dem, der var kommen Folk til Landet, som nok vovede at tage paa dem med Jernbander. Det er imidlertid ubeviist og uviist, at han var haard imod dem; men viist er det, at han viste dem den største Skaansel og Mildhed, da de overgave sig, og ham alene kunde de takke for, at Arkona ikke blev plyndret; de Danske havde den største Lyft dertil.

„For Arels Afsyn Bønden veg
og frelst blev Danmarks Rige;
for Arels Aand i Orlogslæg
skal Danmarks Fjender vige.“

At Absalon ikke undlod at sige sin kongelige Ven Sandheden, naar han troede at have Grund til at misbillige hans Færd, det er alt bleven bemærket, og da han af Naturen var langt skjællere, raflere og heftigere end Baldemar, der egentlig

var kold og forfægtig, undertiden saa forfægtig, at det næsten kunde see ud som om han nærede Frygt, sandt der flere Gange Uovereensstemmelse Sted i deres Meninger og Anstuelser angaaende Krigsførelsen. Det er bleven lagt Biskoppen til Last, at han glemte den Erbsødighed, han skyldte Kongen, naar han imellemstunder tog Bladet fra Munden, og en af de Lejligheder, ved hvilke han var mest frittalende, var uden tvivl dengang, han, der altid var den Forreste, naar det gik imod Fjenden og den Sidste paa Tilbagetoget, fik at vide, da han var kommen Rygen nær, at den Deel af Flaaden, paa hvilken Kongen befandt sig, havde sat Sejl til for at vende tilbage. Hvor ugjerne han end vilde, maatte han jo følge efter; under Næsen traf han omfider Baldemar, og saasnart han satte Foden iland, kom hans Broder Ashjorn og flere Høvdinge ham imøde, Alle harmfulde over Sagernes Stilling. Medens de endnu talte sammen, lod Baldemar dem bede at komme til sig og fortalte dem da, hvorfor han var vendt tilbage, samt at det var hans Afgt, at gaae under Sejl næste Morgen tidlig. Da han tav, ventede han at høre deres Mening, men alle Bennerne tav ogsaa; han forlangte derpaa, at de skulde sige, om de billigede eller misbilligede hans Plan, og de Dvrigte vendte sig til Absalon, med Bøn om, at han vilde være deres Tolk. „Du undrer Dig over, at vi tie stille, Kong Baldemar,” tog Biskoppen tilorde, „men Du kan dog vel forstaae, at vi ere saa betagne af Sorg, at vi have mistet Mælet. Det er haardt at see sin Konge forlade Vrens Vej og bære sig ad, iffe som han var Herre, men som han var en lydende Tjener, og saa ovenitjebet see ham adlyde dem, der lægge ligemegen Vægt paa, om der blomstrer Gre eller Skjændsel paa hans Sti. Dette er det andet Tog, Du har begyndt,

friden Du blev fri for Dine Medbejlere til Danmarks Throne og kom til at fædde tilkørs alene, og dette Tog gaaer Du fra med lige saa ringe Vre som fra det første. Det er under dagrlige Varsler, Du begynder Din Regjering, og der er vist ikke Mange, der forstaae den Maade, Du vil gaae frem paa for at hævne Dit Folk."

Disse haarde, bitre Ord løbe fra den hjærve Absalons Læber. Baldemar blev vred, men lod sig ikke henrive til Hef-tighed, og svarede blot, at han troede at have givet ligesaa-mange Beviser paa Uforsagthed som Absalon, hvorpaa han stundsomst ilede til sit Skib.

"Du skal ikke blive vred over Paamindelser og frimodige Ytringer af en redelig Ven, Kong Baldemar!" tilraabte Bis-koppen ham; „thi det er dog altid bedre, at han siger Dig Sandheden i Dineene, end at Du hemmelig skal blive udleet og bagtalt."

Næste Dag var det heftig Storm, saa at Flaaden blev adspiltet, og det var ikke til at tænke paa at drage til Rygen. Skrumen varede i fire Dage, og Baldemars Vrede fik Tid til at lægge sig saa vidt, at han kunde bede Absalon om at agte paa, naar Vejret tillod dem, atter at drage ud. Omfider gif Toget igjen for sig, men under store Vanskeligheder, og der maatte arbejdes haardt igjennem det oprørte Hav; mange af Skibene, kunde ikke engang overvinde Bølgernes Magt, men maatte vende tilbage. Ved sine Anstrængelser og sin Udhol-denhed tvang Absalon imidlertid Kongen til at følge sig, og det lyffedes næste Morgen ved Daggry at naae Rygens Vest-kyst. Biskoppen havde, som altid, et Forspring; han lod Kysten udspejde af den fra hiin Tid saa navnkundige Helt, Sørigger Wettemann,

„Der ej for Thronen nejed,
for Drot ej Dødet vejed,“

og denne berettede Absalon, at Venderne, langt fra at ane Fjenders Nærhed, havde hengivet sig til den største Sorgløshed; Kvæget græssede endog uden Vogter, og Plovmandene strakte sig rolig ved Siden af Ploven. Hestetrampen vækkede dem af deres Slummer, der blev hurtig gjort Alarm og det kom til Kamp. Dysten blev hed, men Rygboerne lærte at agte og frygte Danmark.

Lydslands Kejser, Frederik Rødstjæg, havde stor Lyst til at faae Danmark under sig som Lehn, og indbød derfor den unge Kong Valdemar til et Møde, „for at de kunde tale sammen om et nyt Proøvevalg,“ saaledes foregav han. Absalon og Aabjorn raadede Kongen varmt, at holde sig fra en Sammentkomst med Kejseren, der, efter deres Mening, neppe førte noget Godt i Skjoldet imod Danmark, men Valdemar vilde afsted, og erklærede Absalon, at vilde han ikke med, kunde han blive hjemme. Da Bistoppen nu ikke var den Mand, der forlod sin Ven i Farens Stund, fulgte han med til Burgundien, hvor Mødet skulde finde Sted, og Kongen kunde være godt tjent med at have ham ved sin Side, thi Kejseren fastede snart Maaften, og spurgte Dankongen i en myndig Tone: „hvorfør han havde nøiet saalænge og ikke var kommen saasnart han var tilsagt?“ Absalon lod ham da vide, at hans Herre ikke var tilsagt, men indbudet, og at det havde været semmeligere, han havde talt et saadant Sprog, før de rejste hjemme fra, thi saa vare de blevne i Danmark. I det Hele taget gav han saa kraftige Svar, at Kej-

seren ikke naaede, hvad han vilde, nemlig at faae hele det danske Rige til Lehn, men kun de erobrede Lande i Venden. Imidlertid havde Frederik Rødstjæg saa tydeligt lagt sine Planer for Dagen, at Absalon fik Valdemar til ligesaa tydeligt at betegne sit Riges Grændser, ved at befæste den gamle Bold, Dannervirke; udenom Jordvolden blev der opført en Steenmuur med murede Taarne istedenfor Træskansen, og det er almindelig antaget, at Biskoppen lod denne Muur opføre tildeels paa egen Bekostning.

„Naar sødes Daad af vise Raad
i Etjolungdrottens Sale,
til Valdemars store Daad
maa Absalons Tale?“

Siden da Valdemars Søn, Knud, kom paa Thronen, en kraftig og gudsfrygtig Mand, der tildeels var opdragen af Absalon, fornyede Kejseren sin Indbydelse til en Sammenkomst, men Knud hørte Absalons Raad og blev hjemme. Dette harmedes Kejseren over og sendte sin Svoger Sigurd til Knud for at underhandle, men uden Nytte. Da blev Sigurd vred og truede med Kejsersens Unaade og Magt, idet han ytrede, at det vilde være en meget let Sag for den mægtige tyske Keiser at indtage det lille Land Danmark og gjøre det til sit Lehn. Men Absalon lod sig ikke strække af Tyskerens store Ord. „Hvad seer Du Danmark an for?“ sagde han; „troer Du, at Kejseren kan indtage vort Land saa let som en lille tysk Landdeel, naar han faaer Indfald? Rejs Du kun hjem og sig Din stolte Herre, at Danmark kan alene vindes med Herreskjold og tages med Staalhandsker, og saa kan Du gjerne lægge til, at Kong Knud skjætter Lidet om hans Venkab, men Intet om hans Fjendskab.“

Da nu Sigurd kom hjem med dette Budskab, blev Reiseren for Alvor vred, og opvildede en Hertug af Pommern, der hed Bugislav, til at voldgjæste Danmark; men den Sag endte saa uheldigt for Bugislav, at han maatte tage sit Hertugdømme til Lehn af vort Fødeland, istedenfor at tvinge det under Lehn, som han havde tænkt. Ved disse Erobring i Pommern og Venden var det, at den danske Konge antog Titel af „de Slavers Konge.“

Sextende Afsnit.

Paa Erkebispstolen i Lund sad under Baldemars Regering en urolig og herskesyg Mand, ved Navn Eskild. Han havde under de foregaaende svage Styrrere, Erik Emun og Erik Lam, spillet en stor Rolle, og det varede ikke længe, før han ved sin stolte og trodsige Opsørsel kom paa en spændt Fod ogsaa med Baldemar, der meente, „at han var vant til at drikke Kongeblood og nu tørstede efter hans.“ Imidlertid forstod han at lue Erkebispens saaledes, at denne flygtede ud af Riget og slattede omkring i Italien og Frankrig i syv Aar. Da han omsider vendte tilbage til Danmark, kom han atter i et mindre venligt Forhold til Kongen, og havde desuden saa store Hjertesorger, at han bestemte at nedlægge sit Embede og henleve sine sidste Dage i et Kloster i Frankrig. Han meddeelte Kongen sin Plan og indbød ham tilligemed Rigets fornemste Gejstlige og store Mænd til et Kirkemøde, hvorved han vilde fratræde sit Embede og benytte Paven's Tilladelse til selv at laare sin Eftermand. Til Kong Baldemars Glæde

valgte han Absalon, og Forsamlingen billigede eenstemmig hans Valg, men Absalon rejste sig og erklærede, at han ikke kunde tage imod den tilbudte Værdighed, „fordi han ikke vilde forlade sine kjære Sjællændere og den Kirke, hvis Hyrde han havde været i Nødens Stund.“ Da han ikke var til at overtale, søgte de forsamlede Domherrer at trække ham hen til Erkebispesædet med Magt; selv Kongen og den gamle Erkebisp lagde Haand paa ham for at faae ham hen til den udvalgte Plads, idet til samme Tid den Kirkesang istemtes, der var brugelig ved slige Lejligheder. Men der opstod en formelig Kamp, og Støjen overdøvede Sangen, som Folket af Glæde over Valget deeltog i. Absalon vilde ikke tage imod den Magt og Værdighed, han skulde overtale og tvinges til; han slog om sig til alle Sider for at slippe fri for de velmeente Plagerier; men skøndt han modsatte sig med al sin Kraft, blev han dog flæbt hen til Sædet, hvor Kongen og Erkebispens da atter tiggede og bad ham at sætte sig og ikke fornærme Kirken ved at støde det tilbudte Kald tilbage; men Alt forgjæves. Omfider raabte Absalon med høj Røst, „at Paven i Rom skulde afgjøre, om han skulde tvinges til den store Værdighed“, og derved blev det saa, skøndt Eskild kastede sig for hans Fødder for at bevæge ham, og gav store Løfter om Rigdomme til Klostre og Kirker. Da Pavens Svar kom, lød det: „at Absalon skulde modtage Erkebispesædet i Lund, men tillige være Biskop i Roskilde, og dersom han ikke rettede sig efter Pavens Villie og afslagde Lydighedsed, skulde han sættes i Kirkens Ban.“ Biskop Absalon blev da tvungen til at give efter, men opholdt sig dog næsten stedse i Sjælland.

Det var unægteligen et mærkeligt Tilfælde og ganske modsat Verdens Skik og Brug, at en Mand skulde tvinges

og true sig til at tage imod et stort og hæderligt Embede, og det fejler ikke, at der har været Mange, der kæmpede ivrigt for at faae den indbringende Stilling, Absalon af al Magt vilde være fritaget for.

Slaaningerne vare imidlertid ikke fornøjede med den nye Erkebiskop og klagede over, at han var mere Kirkens og Kongens Ven end Folkets, og at de bleve tilfidsatte for Sjællænderne. Desuden klagede de over, at de maatte trælde i Stængruber og Skove for at skaffe Bygningmaterialer til kirkeligt Arbejde, og betale Gæstligheden den forhadte Tiende. Det gik endog saavidt, at Midsfornøjelsen udbrod i et aabentbart Oprør, da Absbjørn Snare og Suna Ebbeson, som Absalon mod Slaaningernes Ønske havde sat til at varetage store Embeder der i Landet, paalagde Bønderne at flæbe nogle fælbede Træer igjennem ufremkommelige Beje. Kong Valdemar drog selv til Slaane efter Erkebispens Ønske, for om muligt at tilvejebringe Ro ved mindelige Forestillinger; han blev ogsaa modtagen med al mulig Erbdødighed, men da Absalon vilde lande, kastede de Stene paa ham, saa at han paa Kongens Bøn blev ombord paa Skibet. Det lykkedes Valdemar at stille Slaaningerne tilfreds, men det varede ikke længe, før der atter udbrod Oprør, og Kongen maatte lue Urolighederne ved Vaabenmagt. Under Knud rejste sig disse igjen og endnu heftigere; Oprørerne bleve haardt straffede, og Kongen vilde have ødelagt Landet med Jld og Sværd, dersom ikke Absalon, den Mand, der var meest fornærmet af Slaaningerne, ved sine Forbønner havde afværget dem dem tiltænkte Straf.

Den store, Kloge Valdemars Styrelsestid blev ikke alene forstyrret ved Spændingen imellem Kirken og Kongemagten,

men ogsaa paa en beklagelig Maade ved de mange Slægtninge, der af Kongebyrd som han, troede at kunne gjøre Forbring paa Thronen. Landet vrimslede af regeringslyge Prindsfer, iblandt hvilke især maa fremhæves Buris, en Søn af Henrik Skadelaar, der var med at dræbe Valdemars Fader i Hærsted Skov ved Ringsted. Buris havde altid viist sig misfornøjet, men udtalte sig først ret, da Valdemar lod sin otteaarige Søn, Knud, krone og salve til Konge, samt udnævne til sin Efterfølger. Prinds Buris nægtede at hylde den unge Konge, idet han foregav, „at han havde svoret Faderen Lydighed, og hans Samvittighed ikke tillod ham, at tjene to Konger; tilmed vilde han ikke lyde et Barn.“ Absalon raadede Valdemar at forebygge en Borgerkrig ved at give Buris en Deel af Jydland som Lehn; tilspøneladende blev han stillet tilfreds derved, men det varede ikke længe, før han atter lagde Raad op imod Kongens Throne og Liv. Da harnedes Kongen bittert imod den forræderiske Slægtning, og udviste en Strænghed, der med Grund er bleven lagt ham til Last; thi han lod ikke alene Prinds Buris sætte i et haardt Fængsel, men han lod ham blinde og desuden mishandle paa flere Maader.

Det var isøvrigt ikke ved Strænghed, men ved Belgjeringer og Eftergivenesshed, at Valdemar søgte at holde Styr paa de urolige Prindsfer, der imidlertid lønede ham slet. Iblandt flere sit Magnus, Karl og Knud gjentagne Gange Tilgivelse for deres forræderiske Anslag, men maatte omsider gjøre Buris Selvtab i Fængslet.

Den uroligste Prinds af hele det danske Kongehuus, en Mand, der gjorde sit Fødeland baade Skam og Skade, var dog nok den flegvisse Biskep Valdemar, en Søn af

Knud Magnusen. Han var en af de haarde Halse, der ikke kunde bøje sig, og skøndt han var en geistlig Herre, bigede han dog saa lidensabeligt efter en jordist Krone, at han regnede den for at være Livets Strid og Kamp langt mere værd, end den himmelske. Han gjorde flere Forsøg paa at blive Konge, antog ogsaa Kongenavn, da han landede i Slesvig med en Flaade, han havde samlet i Norge, men hans Lod blev imidlertid Bolt og Jern. Først sad han paa Nordborg, siden paa Slottet Søborg i Nordsjælland. Det var forresten ikke under Baldemars, men under hans Søn Knuds Regjering, at Biskop Baldemar blev fængslet, men han bliver nævnet her, fordi Absalon var den, der styrede og gav Raad.

Venderne vare blevne undertvungne, men forholdt sig derfor ingenlunde rolige og fredelige; kunde de see deres Enit, plyndrede de af Hjertens Lyst de danske Kyster. Baldemar var derfor tidt nødt til at tugte dem, og endnu i sine sidste Levedage maatte han sende en Flaade imod dem. Han vilde selv blive hjemme, fordi han ikke var rask, og Overansværselen blev overdraget Absalon og den unge Knud. Biskoppen vilde nødig have noget at gjøre med Jyderne, „de ere stridbare og ville ikke lytte,“ sagde han til Kongen; først da Baldemar talte om, at han saa selv maatte drage med, trods sin Svaghed, lovede Bennen at styre for hele Flaaden. Men det gik som han havde forudseet, Jyderne gjorde Opstand, og for at ikke Mandskabet skulde drage hjem paa egen Haand, gav han hele Flaaden hjemlov.

Kong Baldemar havde begivet sig til Bordingborg, det Sted, hvor han saa gjerne opholdt sig. Fra Binduerne i sit Sovværelse saae han ud over Sundet og fik paa engang Øje paa endeel Sejl; det var hans Søn, Absalons og Hordiu-

gerne's Skide. Da vidste han, hvortledes Sagerne skode, og fra det Øjeblik af sølte han sig svagere. Han spurgte ikke om Anledningen til den hurtige Tilbagekomst, men fort efter opsatte han sin sidste Vilje, skiftede for Absalon, der strax ilede til ham, gav Halvdelen af sit arvede Gods til Klostre og Kirker, „for at der skulde bedes for hans og hans Dronnings Sjæle.“ En bekendt Læge, Abbed Johannes fra Slaane, var bleven kaldet for at yde Hjælp. Denne tillavede en Drif, efter hvilken Kongen faldt i Sved, og forhød derpaa Afgang til ham. Men næste Morgen, da Baldemars Venner traadte ind i Soveværelset, laa den store Konge stiv og ubevægelig; skjøndt han endnu var varm og rødmeet, fandt de kun et Liig.

Baldemar den Store, der kun blev 51 Aar gammel, ligger jordet i Ringsted Kirke ved Siden af sin Fader, Knud Lavard. Alt Folket sørgede over hans Død, thi han havde været en tapper, forstandig og kjærlig Herre. Hvor Rigtoget kom forbi fra Bordingborg til Ringsted, forløbe Bønderne af egen Drift Ploven for at bære Kisten, der gjemte den store Konge, Danmarks Forsvarer og Bøndernes Skælf.

Svend Aagesen, en gammel dansk Historieforfatter, Erkebiskop Absalons Samtidige og Haandforfatter, samt Ven og Beundrer, fremhæver tre af de Ting, Baldemar udførte efter Absalons Raad og ved hans Medvirken, og disse tre kalder han: „Kong Baldemars Størværker.“ Det første var Rygboernes Undertvingelse og Omvendelse til Kristendommen, efterat der i ti Aar var gjort Tog paa Tog imod dem; dernæst Taarnet paa Sprogø, som han lod opføre af brændte Teglsten, for derfra at passe paa Søroverne — men det er uviist, om de Ruiner, man seer paa

Den, ere Levninger derfra, eller de hidvære fra Marsk Stig og hans Medsvorne — og endelig, Istandstættelsen af Dannevirke, kort efter at han var kommen tilbage fra sin Sammenkomst med Keiser Frederik.

Men var Kong Baldemars Død en Sorg for Landet, da var den en Hjertesorg for Absalon, der havde været hans trofaste Ven fra Buggen til Graven. Graad kvalte hans Stemme og Taarer vædede Alteret, da han stulde læse Messe over ham i Ringsted Kirke, og han blev baaren syg bort fra Kirken, men kom sig igjen, for at være en ligesaa trofast Støtte for Smud som han havde været for Baldemar.

I henved 20 Aar overlevede Absalon sin kongelige Ven. Da han mærkede, at hans sidste Time ikke var langt borte, rejste han til Sors for der at vente paa sin Død; det var i Aaret 1200. I Sors vilde han hvile; det var hans Fædrenergods, og der kunde hans jordiske Levninger samles med hans Nærpaarsrendes, thi hans Fader, Asger Ryg, hans Moder, Fru Inge, hans Farfader, Skjalm Hvide, og hans Farbroder, Toke, vare begravne der. Paa det helligste Sted, foran Jomfru Mariæ Højalter, nedlagdes Støvet af denne Biskop af Kongeæt, der med Rette kan kaldes en af de største Mænd, Danmark har havt. Han døde den 21. Marts 1201, Baldemar den 12. Mai 1182:

„Ved Sors Kirken, hellig, stor
omhvælver Heltegraven;
end staaer i Steen bag høje Kor
Biskp Absalon med Staven;
der stod hans Bøel, der staaer hans Grav,
og gid hans Aand sig svinge
hen over Templet, han os gav,
med lyse Jænkbovinge!“

Maafte vil man finde, at her er talt forlænge om Baldemar den Stores Regjering, men det kunde ikke undgaaes, naar tillige Absalon skalde træde frem som den usofsagte Stridsmand, den tapre Helt, Kirlens kraftige og nidkjære Tjener, Kongens og Fædrelandets trofaste, djærve og kjærlige Ven. Der er undertiden rejst Bestyldninger imod ham for Mangel paa Mildhed og for Byst til timeligt Guds; uden at gaae irette med, hvorvidt han har givet Anledning til slige Klagepunkter, ville vi huske paa, at det var ham, der forskaaede Arlona for Plyndring og gif i Forbøn for de oprørske Slaaninger, og at det var ham, der afflog at dele Krigsbyttet med sine Undergivne, idet han sagde! „Byttet hører Krigsfolket til, alene Vren er Høvdingens.“

Syttende Afsnit.

Naar man ved Sors er kommen igjennem en lav Port, der seer ud som Indkjørselen til en større Bygning, er man strax i Byens Hovedgade, og ved Enden af den ligger Klosterporten, der er et smukt Vidne om Middelalderens Bygningsmaade. I Indgangen, tilhøjre fra Byen af, er en rummelig Gælle, som man betragter med Interesse, thi, efter Sagnet, skal Sago der have skrevet sin Danmarks Historie. Denne Gælle har været Klosterportnerens Bolig, og Broder Sago var paa den Tid Klosterportner, siges der. Endnu forevises i Muren det Sted, hvor han gjemte sine Papirer, naar han lagde Pennen bort; det er en løs Steen, der skjuler et Rum, som nok kan have tjent ham til Gjemmested.

Udenfor Klosterporten seer man sig hensat i en ganske anden Egn. En lang Allee viser sig for Blikket og fører til en stolt Bygning, der ligger overordentlig smukt, omgivet af Søer, det er Sørs Akademi; tilvenstre af Alleen ligger Byens Kirkegaard og tilhørende Akademiets Have med smukke Spadseregange og vakre Anlæg. Ved hver Side af Underviisningsanstalten, der ejer et fortrinligt Bibliothek, omtrent 30,000 Bind og mange naturvidenskabelige Hjælpemidler, ligger en smuk Bygning, og i den ene af disse boer en af vort Fædelands elskværdigste og ypperste Skjalde, Psalmedigteren Bernhard Severin Ingemann. I nogle og tredive Aar har han været ansat som Lector ved Sørs Akademi, og henlever der et rigt og velsignet Liv, hædret og højttaget af sine Venner, saavel som af Alle, Gamle og Unge, Store og Smaa, der føle sig tvægede ved hans fromme Sange og tiltalte af hans andre herlige Arbejder. Ved Baldemar den Store, og hans Værd, og ved hans historiske Romaner er han bleven Almuen kjær fremfor nogen anden dansk Digter, og hvo har vel banet sig en stønnere Vej til Barnehjertet end han, der i sine Sange lagde de Smaas Bonnens Lanker og Ord paa Bæberne! Hans Strænge lyde altid for at fremkalde det Gode og styrke det Vakkende og Svage; han siger os, at

„den Eviges Vilje helt maa see —
og hver Sjæl Guds Vilje ville.
Gud vil, vi Alle skal Salighed see
og komme til Sandhedens Rilde.

Men brydes skal først som glødet Steen
alle Hjerters gudløse Viljer —
saa smelte lutret de sammen til een
i Landet med Golgatha-Liljer.”

Vi kunde ikke forlade Byen uden at see den smukke Kirke,

denne Levning af den gamle Klosterbygning, hvor der, foruden forhen nævnte store Grave, ogsaa findes den kraftige Valdemar Atterdags, hans Datter søn, Oluf Halson søns og hans lidet hæderlig bekendte Fader, Kristoffer den Andens. Ogsaa Kristoffers Dronning Eufemia, tre Sønner og tre Døtre ligge begravne i Sors Kirke.

Påa den anden Side af Søen ligger Barnasøet i en Skov, der for Soranerne er det samme som Dyrehaven eller Frederiksberg for Kjøbenhavnerne; de tage derhen tilføes, tilvogns eller tilføds og drikke Kaffe eller The ligesom Hovedstadens Indvaanere i ovennævnte Skove.

I Philosophgangen, en smuk Spadserevej udenfor Sors imellem Skov og Sø, staaer der et Træ, som kaldes Absalons Træ; dette skal Erkebiskoppen selv have plantet; af Vilde er der intet tilbage uden Barken, men hvert Aar skyder en eneste grøn Green frem.

Et historisk Sagn fortæller, at da Frederik den Tredie, der som Prinds studerede i Sors, en Dag spadserede i Philosophgangen med nogle andre unge Herrer, faldt et smukt Egeblad ned paa hans Hoved. Da hans Omværende saae paa Bladet, bleve de vaer, at der af Naturen var afbildet en Krone paa det, og under den stode Bogstaverne F R. Dette fremkaldte den Tanke hos dem, at Prindsen engang skulde blive Konge, thi da han var yngste Søn, og Spaadommen gik i Opfyldelse, thi da hans ældre Broder, Kristian, døde, endnu medens Faderen, Kristian den Fjerde, levede, blev Frederik Konge i Danmark.

Et Par Miils Vej østlig for Sors, omtrent midt i Sjælland, ligger en ældgammel By, hvor der forudm var det be-

Kjendte Thingsted for hele Sjælland og Møen; det er Ringsted, som skal være grundlagt af Sigurd Ring, en af Danmarks gamle Konger for Gorms Tid, eller egentlig en svensk Konge, der overmandt de Danske i det mærkeligste af alle de Slag, der fandt Sted i Hedenold. Dette Slag blev holdt paa Braavalla Heide i Sverrig og kaldes derfor Braavalla Slaget; den danske Konge, der faldt, hed Harald, med Tilnavnet Hildetan, hvilket skal sige Krigenes Høvding, thi han var en tapper Konge og som oftest lykkelig i Krig.

„Hildetan med sølvgraa Haar
 Du til Valhal vendte;
 hundredfemti Høbersaar
 Gellens Jase kjendte.“

Den svenske Sejerherre, Sigurd Ring, Haralds Søstersøn, blev derefter de Danskes Konge og byggede Ringsted, mener man, omtrent 750. Byen har forud været langt større og betydeligere, end den nu er, og havt 6 Kirker, hvorimod den nu kun har 1; men denne Kirke er stor og ærverdlig, thi den skrives sig fra Svend Estridsens Tid. Kong Svend, der døde 1076, lagde Grunden til den, men fik den ikke fuldført, den blev derfor bygget færdig af Roskildebispen, den bekjendte Svend Nordbagger. Flere kongelige Personer ligge begravne i denne Kirke. Iblandt disse maa først nævnes den Konge, efter hvem Kirken har faaet Navn, Knud den Hellige, almindeligen kjendt under Navn af Ringsted Hellig-Knud eller Knud Lavard, Baldemar den Store og hans Dronning Sofie, Knud den Sjette, Baldemar den Anden og begge hans Dronninger, Dagmar og Berengaria, m. fl. Læved Kirken ligger Ringstedkloster, der i de katolske Tider var Bolig for Benedictinermunkene. Fra

Ringsted gjorde vi en lille Udflugt til Landsbyen Sigersted, hvor Kong Siger skal have boet. Denne Kong Siger havde en smuk Datter, der hed Signe, som engang paa Jagten, da hun var i Livsfare, blev frelst af en ung, bold Kæmpe af Kongeæt, der hed Hagarth eller Habor. Hagarth og Signe fattede stor Kjærlighed til hinanden, men denne Kjærlighed var Kong Siger imod, og han forbad den. Da Kongen fik at vide, at de alligevel talte hemmeligt sammen, blev han saa vred, at han lod Hagarth gribe og bød, at han skulde hænges i en Galge i nogen Afstand fra Signes Jomfrubuur, saaledes at hun kunde see det. Nu havde Signe lovet sin Ven, at hun skulde blive ham tro baade i Liv og Død, og derfor var hun ogsaa bestemt paa at døe, dersom hendes Fader lod Hagarth dræbe. For at prøve hendes Troskab, lod Hagarth først sin Skarlagenskappe hænge op i en Green, og Signe, der troede, det var hendes Beiler, der svævede i Træet, brændte sig inde i sit Buur. Dette Stof har Døhlenschläger behandlet i en af sine herlige Tragedier.

Nord for Ringsted ligger Langesø og ikke langt fra den Hørsted eller Haraldsted, i hvis Skov der i det tolvte Aarhundrede blev begaaet et sorgeligt Kongemord. „Frænder Frænde værst“, siger Ordsproget, og det viste sig, da Valdemar den Stores Fader, Knud, der havde faaet Tilnavnet Lavard, det vil sige Lavbørge, Frelser eller Herre blev myrdet af sine egne Fætttere i Haraldsted Skov.

Vi have jo alt talt om de vendiske Soroveres Hjemsgælder og Plyndringer paa de danske Kyster. Deres Driftighed og Magt vogte under Kong Niels's kraftsløse Regjering, og der er bleven fortalt, at de frydsede i saa talrig Mængde

i vore Farvande, at om Vinden end var nok saa god i de danske Bester, var det dog ikke muligt at undgaae dem.

Knud, Gif Gjegods Søn og Kong Niels's Brodersøn, var utrættelig i at forfølge dem, og da Sønderjydland især led meget af Benderne, overlod Niels ham denne Landsdeel, rigtignok for Penge, siges der, thi Kong Niels var gjerrig. Usikkerheden var saa stor, at da Skjalm Hvide, hos hvem Knud var bleven opdraget efter Forældrenes Død, sendte ham sin Fædrearv fra Sjælland, blev det Skib, der skulde bringe ham den, forfulgt saa heftigt af Biskopperne, og det lige for Kong Niels's Dine, at Pengene maatte kastes i Havet, for at det kunde slippe bort.

Ikke alene Benderne holdt den kraftige og djærve Knud i Ase, men sin egen Slægt, fornemmeligen sine to ældre Brødre, der fore frem imod hinanden som de bitreste Fjender. Dog det gif ham som det saa ofte gaaer Dygtigheden, han maatte bukke under for Misundelsen. Iblandt hans Fætttere fandtes To — den ene hed Magnus og var en Søn af den regjerende Konge, Niels, den anden hed Henrik og havde faaet Tilnavnet Skadelaar, fordi han haltede — der ikke kunde finde sig i, at Knud var saa højttaget og elsket; Magnus var ogsaa bange for, at han skulde blive foretrukket ham ved Kongevalget efter Niels's Død, og søgte derfor først at vække Had imod ham hos den gamle Konge ved at skyld ham for, at stræbe efter Kronen og Riget; men paa Herredagen, der blev sammenkaldt i Ribe, forsvarede han sig saa godt, at alt Folket var forvisset om, det var falsk Anklage, og baade Niels og Magnus indgif Benktab og Broderskab med ham for hele Livet.

„Et Stør for Stjæbnens Tavler hænger,
og ikke løstes det igjen,
selv ikke han det gennemtrænger,
der lever fuldt Aarhundred hen.“

Skjøndt Magnus Nielsen havde indgaaet Broderskab med sin Fætter Knud, kunde den søle Misundelse dog ikke lade ham have Ro, og der var, som der saa ofte er, onde Raadgivere, der pustede til Ilden. Knud var maaskee heller ikke forsigtig nok i sin Adfærd imod dem, han vidste, der meente ham det ilde; og ilde meente Fættterne det, derpaa fik han et klart Beviis Aaret før sin Død, da han var samlet med dem ved Magnus's Bryllup med Regisfe, som blev fejret i Ribe. Med alle sine mandige og gode Egenheder, forenede Knud unægteligen Pragtsyge og Forsængelighed, og han mødte derfor ogsaa i en Purpurkaabe efter saarist Snit, som dengang var højeste Mode; dette harmedes Henrik over, og idet han befølte Kaaben, sagde han; „Tænk Du vel paa Knud, at Purpur ikke lyster imod Sværdhug.“ „Det gjør jo Faarestind ikke heller,“ sagde Knud, der aldrig manglede Svar, og vendte derpaa hovmodig sin Slægtning Ryggen.

Aaret efter sendte Magnus, der boede i Sjælland, Bud over til Knud i Slesvig, at han vilde gjøre en Rejse til det hellige Land, og i den Tid han var borte, vilde han gjerne, at han skulde være Børge for hans Hustru og Børn; tillige indbød han ham til et Julegilde, for at han kunde samles med den øvrige Familie. Knud fulgte Indbydelsen, og i fire Dage var der Gæstebud paa Kongeborgen i Roskilde; derefter stiltes de ad for at tage Hver til Sit, men Knud vilde før sin Hjemreise opholde sig nogle Dage hos sin Frænde, Cecilie, paa Haraldstedgaard ved Ringsted. Derhen sendte Magnus et Bud for at bede ham komme ud i Skoven, da han

havde vigtige Ting at tale med ham om uden Vidner. En sagist Sanger, Sigvard, der var Sendebudet og tillige en af Magnus's Fortrolige, angrede snart at have loffet Knud ind i Skoven, og søgte at advare ham, da han troede ikke at turde bryde sin Ed. Først lod han sin Kappe slagre tilside, for at Knud skulde blive opmærksom paa, at han var harnissklædt, dernæst istemte han en Sang om den skønne Grimhilde, der voldte sine egne Brødre Døden, men Knud ændse ikke de givne Bink og sagde blot, „at det var altfor sørgelig en Sang at høre ved Rattetide.“

Da han kom ind i Skoven, sad Magnus paa en Træstub, men sprang op, saasnart han saa ham, og omfavnede ham kjærligt; paa Spørgsmaal om, hvorfor han var brynjeklædt, gav Magnus et forblømt Svar. I det Samme hørte Knud Baabengny, og væbnede Mænd viste sig til alle Sider. „Hvad skulle disse Folk, Frænde?“ spurgte Knud. Nu skulle vi afgjøre, hvo af os der skal være Konge i Danmark,“ svarede Magnus og styrtede som en Rasende hen imod den sørgløse Knud, hvis Hoved han havde klovat fra det venstre Øre til det højre Øje, endnu førend den Overfaldne fik Sværdet trukket halvt ud af Skeden. Henrik Skadelaar og flere Riddingsmænd gjennemborede ham i samme Øjeblik med deres Spyd, og Døttrernes ædle Fyrster havde udaandet.

„Saa myrbed de den Herre from,
det Gud-tilstede vilde,
til Vidne om hans Helligdom
udsprang saa klar en Kilde,
men hver en Stjerne flygted rødt
fra mørke Skov, fra Haraldssted,
hvor Magnus slog sin Frænde.“

Alle Danske bleve højligen forbitrede over denne Misgjerning, og Skjalm Hvides Sønner, der vare opdragne med

Knud og havde ham saare kjær, sørgede for, at han fik en hæderlig Jordbesærd i Ringsted; thi Kong Niels vilde ikke tillade, at han blev jordet i Roskilde imellem Landets Konger. Men paa det Sted, Mordet blev fuldbyrdet, saavelsom der, hvor de hvilede med Baaren, udsprang Rilder, der siden den Tid ere blevne holdte for hellige, og den Dag, paa hvilken han blev myrdet, den 7de Januar 1131, gav Folket Ravn af Hellig Knuds Dag.

Attende Uffnit.

„Kong Froar, blid og rolig af Naturen,
 Kjædt ung af Aar, dog gammel paa Forstand,
 med Smerte forbum Stueb Lejremuren
 tilintetgjort ved Jæsefjordens Rand.“

Da Brødrene Froar eller Ro og Helge, Halsdans Søner, omsider kom til at herske over deres Faders Lande, enedes de saare vel; den vilde, krigerste Helge færdedes mest paa Vikingtog, medens den skjæffe og mere sindige Ro fredede om Landet og varetog roligere Syssler. Saaledes byggede han ogsaa Roskilde, engang medens Helge var ude paa Sotog. Da nu Helge nærmede sig Kysten efter længere Tids Fraværelse, sagde han til sine Kæmper, at de skulde ret jage Stræk i Livet paa Froar og saae ham til at troe, det var en fremmed Fjende, der kom; og dermed sendte han en Spejder i Land for at saae at vide, om Broderen sad rolig i Lejresby. Men den Udsendte kom tilbage og fortalte, at de ganske sikkert vare løbne ind i en fremmed Havn, thi der var ikke Spor at see af Lejrehytterne; det kunde nok være tænkeligt, meente

han, at en ond Trolde havde ført dem til en af de brittiske Stæder, og saa fortalte han, at han havde seet en heel By, som ovenikjøbet var omgiven af Volde, hvorfor han tilraadede, at de skyndsomst skulde sætte alle Sejl til og see at komme bort igjen.

Helge lo og svarede, at hvad ham angik, var han ikke saa synderlig ræd for Trolde, og da han nok havde Lyst til at vide, hvorledes det stod sig med den By, hiin i Tanterne havde faaet Dje paa, vilde han selv prøve paa at gaae iland; thi at det var Hertogs Lund, han saae for sig, det skulde Ingen saae ham snakket af med; dertil kjendte han alt for godt Sjællands store Bøgestove. Derpaa gik han ind i Byen og blev ikke lidet forundret ved at finde Gader, som han ikke var vant til at see der, og nu følte han, at Proar ikke var mindre stor og nyttig for Landet end han, og den nye By fik Ravn efter dens Stifter og efter den dejlige Rildevang, ved hvilken den var opført, „Hellig Korsets Rilde.“

Sydvest for Roskilde, lidt nordligere end Lethraborg, laa det gamle Lejre, hvor de danske Overkonger boede for mange hundrede Aar siden. Ordet skal have sin Oprindelse af Ordet Lejr, og den første Konge, der slog sin Bolig op der, hed Skjold, en retfærdig, mild og tapper Mand, der var saa afholdt og æret, at de følgende Konger efter ham have ladet sig kalde Skjoldunger. Det Ravn Skjold skal han have faaet, fordi han forstod saa godt at værne om Landet.

Roskilde, denne gamle Konge- og Bispestad, der i Middelalderen var af saa stor Betydning, ligger ved en Arm af Isefjorden og har foruden Hellig Korsets eller Kongens Rilde, en stor Deel andre rige Rildevæld, hvorved Byen fra de allerældste Tider af har været berømt. Den

gamle Domkirke, en stolt gothisk Bygning, der snart er 800 Aar gammel, thi den blev fuldført 1084, er den mærkværdigste Bygning i Roskilde.

„Du gamle Kirke stolt og uden Pragt,
 tavst vidne Dine gothisk stærke Piller
 om Oldtids dybe Højtidsaand og Magt.“

Alteret er et Mesterværk af Billedhuggerkunsten. Paa den kostbare Altertavle findes hele vor Frelseres Lidelseshistorie i 6 Tavler og i 3 andre hans Fødsel, Omstjørelsen og de hellige tre Kongers Hyldest; denne Altertavle har før staaet i Frederiksborg Slotskirke, men Kristian den Fjerde skænkede den til Domkirken.

Det første Orgel, Kirken ejede, fik den af Kristian den Tredie, og dengang var et Orgelværk en stor Sjeldenhed. Nu har den gamle, ærværdige Kirke et langt større, hvis herlige Toner vel ere istand til at vække fromme Følelser i Sjælen.

Af Klokkerne i Kirkens tre Taarne er den største 18 Fod i Omkreds; den tabte meget af sin Klang, da Svenskerne 1658 slog et Hul i den og udfyldte det med Bly.

Daaben er af støbt Metal og Prækestolen, der er forarbejdet af en heel Steen og hænger ved en af Pillerne, har Kristian den Fjerde ladet forarbejde.

Kirketaget hviler paa Mure, der ere 7 Fod tykke, og Hvalvingerne paa 16 murede Piller, der størstendeels ere sekskantede og hver af dem 27 Fod i Omkreds. Kirken selv er indvendig 268 Fod lang og $77\frac{1}{2}$ Fod bred; Højden fra Gulvet til Hvalvingen er 78 Fod. Imellem Muren og de store Piller, 26 Fod fra Gulvet, findes den saakaldte Omgang, der under fortløbende Hvalvinger, undtagen ved den vestre Side, fører rundt omkring Kirkens indre Muur. Læt ved det

Isøndre Laarn, over Omgangen, er Kirkens Uhrværk, og paa Omgangen det mekaniske Spilleværk, der i sin Tid vakte saa stor Opsigt! Peder Dover og Kirken Rimers; de havde hver en Klokke foran sig og stode ved Lænker i Forbindelse med Slaguhret; saaledes og den hellige Georg, der red ved Siden af dem paa en Graastimmel med en Drage under Fødderne. Naar Klokken slog, begyndte St. Georg at galloppe, og Hesten trampede da saa stærkt paa Dragen, at denne udstødte et højt Skrig; men da nu Folk morede sig saa meget over dette Uhrværk, at de glemte Prækenen, bleve Lænkerne tagne bort, saavelsom Manden paa Hesten og Dragen.

I Rostilde Domkirke blive alle danske Konger og Dronninger begravne, og der findes mangfoldige Gravminder i de forskellige Kapeller. Saaledes mødte der os i en af Gravhølvvingerne det gripende Skue af 6 smaa Ligkister af Træ, overtrukne med sort Fløjel; i disse hvile 4 Brødre og 2 Søstre, Alle Børn af Danmarks højtestte Konge Frederik den Sjette og af hans Dronning Maria Sofie Frederikke.

Bagved Højalteret er Dronning Margrethes Gravsted og Mindesmærke; hendes Eftermand i Regjeringen, Erik, lod det oprejse nogle Aar efter hendes Død; ovenpaa samme hviler hendes Billede, udhugget i Alabast, og i eller rettere ved de fire Piller deromkring ligge Benene af Harald Blaatand, Svend Estridsen, Biskop Vilhelm og Magnus Nielsens Moder, Margrete den Fredstiftende.

Kirken hedder egentlig St. Lucii Kirke, fordi den er indviet til Pave Lucian, der selv tilbød sig at være dens Skjætsheer, thi endt han var død flere hundrede Aar, før end den blev bygget. Svend Norbasse, Biskop Vilhelms Efterfølger, sendte nemlig to Munke til Rom for at hente en eller anden Levning af en

hellig Mand, som Kirken kunde vies til. Nu var der imidlertid saa mange af disse kostbare Sager, at de ikke vidste, hvorledes de skulde vælge de bedste, og de søgte derfor at styrke sig ved Bøn; men da hændte det sig, at en af de gode Præstemænd faldt isøvn under Gudstjenesten, og Pave Lucian viste sig da for ham og tilbød ham sin Baretægt.

Hans Hjernekal, som han selv havde udpeget for den sovende Munk, blev derpaa udvalgt og ført til Danmark, hvor den, indfattet i Guld og Edelstene, blev gjemt i Kirken som dens vigtigste Helligdom. Hvor hellig denne Martyr var, siger Sagnet, det gav hans Levninger Beviis paa, strax efter Ankomsten til Roskilde; thi der boede i Isefjorden en Trolld, der havde for Skik at standse alle de Skibe, der løb ind i Fjorden og fordrø en Mand af hvert. Ingen vidste Middelet til at fordrive den, men da faldt Domherren omsider paa, at vise den det hellige Hoved, og det hjalp; med et gjennemtrængende Skrig gik Uhyret tilbunds og lod sig ikke mere see.

Det er tilviise forunderligt, at Menneskene kunde være saa vrangtroende at mene, det kunde være til Gavn og Belsignelse for Guds Huse, at der blev gjemt Been og Knokler af henfarnne, for hellige ansete Mænd, ret som om de troede, at den Herre Jesus ikke selv var stærk nok til at vogte og vare sin Kirke, baade den synlige og den usynlige.

„Herrens Blod ej syntes nok,
men den hele Helgenflod
skulde hjælpe ham at sone.
Herrens Bøn ej syntes nok,
men den hele Helgenflod
skulde bede for Guds Throne.“

Harald Gormsen, almindeligen kaldet Harald Blaatand, var den første kristne Konge i Danmark, skjøndt det

havde vel ikke stort at betyde med hans Kristendom, „thi hvad der er klinket paa, det regner af,“ og han var deels bleven tvungen, deels overtalt til at hylde den kristne Lære; det første af den tydske Kejser, han kom i Krig med, det andet af hans Moder Thyra, der selv var Kristen. Han byggede strax efter sin Daad den første kristne Kirke her i Landet, og det var Helligtrefoldighedskirken i Roskilde, men den var kun af Træ, og derfor blev den ombygget et Aarhundrede senere under Svend Estridsens Regjering af hans Ven, Biskop Vilhelm; kun Koret blev ikke færdigt og fuldendtes af Svend Rorbagge; dette er Domkirken, saaledes som den endnu findes.

I Roskilde er der desværre bleven lavet flere blodige Gjæstebud, dengang den var Rigets første Stad, og det var den fra den Tid af, Harald Gormsen gjorde den til Kongesæde (980), indtil Kristoffer den Tredie nogle Aarhundreder efter forlagde sin Kongeborg til Kjøbenhavn. Kirken selv er meer end een Gang bleven vanhelliget ved blodig Daad, som Landets egne Konger have ladet udføre. Den Første, der saaledes krænkede Helligdommen, var Trefoldighedskirkens Stifter, Harald Blaatand, Sønnesøn, Knud, der fik Tilnavnet den Store, den Mægtige, fordi han kom til at raade baade over Danmark, Norge og England. Han var en kraftig og brav Mand, der havde Viljen til det Gode, og glemte heller ikke Kirker og Klostre, hvilket dengang blev anseet som et Tegn paa Fromhed, men herstefsyg var han og til sine Tider grum som en Hedning. Den Udaad, han begik, at lade sin egen Svoger Ulf ihjelslaae ved Alterets Fod, fandt maaskee Sted i Drukkenskab, ellers havde han vel bedre kunnet tæmme sin onde Lidenskab; derfor

„For Viin og Brede vogte sig
hver kristen Drot paa Jorberig.“

men den fandt ogsaa Sted kort efter, at han ved Apostlerne Peders og Povls Grave havde lovet at ville forbedre sig og føre et kristeligt Liv.

Anledningen til Mordet var ringe, men det var et gammelt Nag, der kom til Udbrud. Knuds Søster Estrid havde ægtet en smuk og snild Svensker, der hed Ulf; han skal have været af Kongeart, men dette Ægteskab var sluttet uden Knuds Vidende, og han var vred derafter; den snilde Ulf forstod imidlertid saa vel at snaffe Kongen tilrette, at han ikke alene tilgav og billigede Søsterens Giftermaal, men endog betroede sin yngste Søn Knud til hans Varetægt her i Danmark, medens han selv opholdt sig i England. Men Ulf bar sig ikke redeligt ad imod sin kongelige Svoger, thi under Dennes Fraværelse saae han rolig paa, at baade Svenskekongen og Normændenes Herrer hemsøgte Danmark, og fik desuden sin Myndling, den syvaarige Kongesøn, udraabt til Konge. Knud den Store anede Intet om denne Færd, men fik dog Nys derom, før det var for silde at raade Bod derpaa; thi en trofast Undersaat, Bonden Haagen Stangeby, saae nok, at der blev spillet falsk, medens Kongen var borte, og satte sig derfor i en Baad for at styre over til England, hvorpaa Kong Knud strax indfandt sig og klarede alle Forviklingerne. Sønnen var et Barn, derfor tilgav han ham ubetinget, men Formynderen, Ulf Sprakelæg (Tyndbeen) var han opbragt paa og det med Grund; imidlertid udvirkede Estrid, Jarlens Hustru, som Knud holdt meget af, og Dronningen Emma, der nok havde Fingre med i Spillet, at han tilgav Fornærmelsen, og knæsatte endog Ulf og Estrids Søn, Svend; men efter

Alt at dømmen var det dog nok paa Skæmt og ikke af Hjer-
tet, at han lod sin Brede fare, eller hvile en Stund for at
stønde sig til Kamp imod de fjendtlige Konger, der havde
lagt sig ved Helgeaa ved Slaane. Der kom det til et blo-
digt Slag, og Knuds Skib Dragen var ved et Krigspuds af
Korsetkongen Oluf kommen midt ind imellem Fjenderne, saa
det saae galt ud for ham; men Ulf kom tilhjælp i det Øje-
blik, det kneb meest, og Fjenden traf sig tilbage; Kong Knud
blev frelst og førte Flaaden tilbage til Øresund.

Kort Tid efter, Mikkelstaften, gjorde Ulf et stort Gilde,
sandsynligviis et Udføningsgilde, og Knud var indbudet med;
han kom ogsaa, men var vranten og tavst og vilde ikke lade
sig opmuntre. Omfider foreslog Ulf ham at spille Skaf, og
det tog han imod, men under Spillet gjorde han et Fejltræk
og vilde gøre det om; det vilde Ulf imidlertid ikke tillade,
det kom til Ordstrid, thi de havde Begge lidt i Hovedet, Ulf
blev vred, stødte til Skafbrættet og gik sin Vej. „Flyer Du
nu, Du feige Ulf?“ raabte Kongen efter ham. Da vendte
Ulf sig i Døren og sagde: „Gj kaldte Du mig feig, da jeg
kom Dig tilhjælp ved Helgeaa, hvor de Danske flyede som
Hunde; dengang var Du vist gjerne flyet længere, om Du
havde kunnet!“ Harmsfuld bød Knud en af sine Svende at
ile efter Svogeren og dræbe ham. Ulf, der anede Ondt, var
imidlertid tyet ind i „Trefoldighedskirken,“ den Udsendte stødte
sig tilbage til Kongen med dette Budskab, og bad sig fritagen
for at besmitte Kirkegulvet med Blod. Knud var ikke den
Mand, der vilde lade sin Hævn fare, og sandt let en Anden,
der nok vilde snige sig ind i hans Naade, om det og skulde
gælde Borherrer; med det Tilraab: „Du skal tage hans Liv,

hvad enten Du træffer ham ved Alterets Fod eller i Estrids Arme," sendte han Normanden Jvar Hvid afsted, og

„Der blev en Plet paa Korets Gulv,
der var saa rød at se,
den kom, da Knud lod myrde Ulf
alt i den Kirkesue.“

Knud fortrød snart efter sin Udaad og gav Gods og Land til Rostilde Bispestol, men Vorherre har dog ikke tilgivet ham for de store Gavers Skyld, dersom han ikke i Hjertet har angret sin Brøde; den Mandebød, Gud fordrer, er et ydmygt og sønderknust Hjerte.

Det var i Aaret 1027, at Knud den Store lod sin Svoger myrde i Trefoldighedskirken, og mange Aar varede det ikke, førend den Ihjelslagnes Søn, Svend, der imidlertid var bleven Konge i Danmark, efterat alle Kong Knuds Sonner vare døde og borte, lavede et blodigt Bad i samme Kirke og paa samme Sted, hvor hans Fader var ihjelslagen. Knuds Søstersøn, som vi kjende under Navn af Svend Estridsen, var i det Hele taget en mild og retfærdig Herre, der vaagede over Landets Vre og Velstand, holdt over, at Orden og god Skik fandt Sted, og af Hjertet meente det godt med Kristendommen, som han ret inderlig ønskede Fremgang i sit hele Rige; derfor lod han ogsaa indkalde mange flinke Præster og Biskper, der kunde hjælpe ham at forkynde den hellige Lære, og En af dem, Biskop Vilhelm, var hans prøvede og trofaste Ven.

Kong Svends og Biskop Vilhelms gjensidige Kjærlighed og trofaste Venskab har sat dem Begge et udsødeligt Minde; de

omgiffes hinanden som Brødre og bade Borherre, at de aldrig maatte stilles ad, hverken i Liv eller Død, en Bøn, der ogsaa naadigen blev hørt. Iøvrigt vare de forskjellige; Svend var roligere og mildere end Vilhelm, der var heftig, bydende og herskesyg, men Begge vare de klogere og langt mere oplyste end Folk paa den Tid, og brave Mænd vare de Begge, derfor kunde deres Venstab holde Stand, om endog Vilhelm undertiden var nødt til at arbejde imod Kongens Lyfter og sætte ham strængt irette.

„Thi med de Venner Verden saae
saa underlig en Handel,
hvad Verden aldrig kan forstaae,
det er de Frommes Bandel.
De tugte meest hvem de har kjær,
det kalder Verden Daarefærd;
de sælges ad i Død og Grav,
det kalder Verden Galenflab.“

Svend var først gift med den svenske Konge Anund Jakobs Enke, Gunhilde, og da hun døde snart efter Brylluppet, ægtede han hendes Steddatter Jutta; men dette var efter den Tids Kirkelov ikke tilladt, og Vilhelm holdt ved med Kong Svend saalænge, indtil han stilte sig ved den Hustru, der var hans Hjerter saare kjær; men derved stete dog intet Brud paa deres Venstab, thi tværtimod paastjønnede Kongen den Frimodighed og det trofaste Venstab, Biskoppen altid lagde for Dagen.

Billige Lunger havde tudet Kong Svend i Øret, at nogle af hans Hoffolk ved et Gilde havde talt haardt om ham og dadlet hans Adfærd noget frit. Det var ved et Julegilde, Nytaarsaften, og ovenikøbet i hans egen Gaard, at han var bleven fornærmet, og desto mindre havde han altsaa Lov til at hævne sig, men han blev alligevel saa opbragt, at han uden

at tænke paa, at „hans Gjæster havde været hede af Mjød og Biin“ lod de Anklagede dræbe næste Morgen, da de holdt Bøn i Kirken.

„Da lavet blev der rundt omkring
af Ulvens Søn saa rød en Ring.“

Skjøndt Kong Svend nu havde begaaet en saa blodig Synd paa en Helligdagsmorgen, lod han dog som om Intet var forefaldet, men gik til Kirken for at høre Messe i al sin Pragt og Stads og med hele sit kongelige Følge. Det fejler dog vist ikke, at han har været knuget i sin Sjæls Jnderste, thi han var en retfindig og gudfrygtig Mand, og en saadan Udaad maatte jo bringe ham til at tænke med Angest og Bæven paa den retfærdige Gud, han havde krænket.

„Det sørge maatte Kongens Ben,
thi Ulvens Søn det var Kong Svend.“

Og Biskop Vilhelm var tilviisø sorgmodig, thi han kunde neppe læse Messen for Laarer. Han vilde saa gjerne trøste sin syndefulde Konge, men han vidste, at for Mennekehjertet kan trøstes i sin Synd, maa det angre, maa det ydmyges og bøjes, og derfor gik han Kongen imøde, da han nærmede sig Kirken, stillede sig i Døren og forbød ham Indgangen, idet han vilde træde ind, samt dømte ham uværdig til at tage Deel i Gudstjenesten.

„Hvad vil Du Ulv i Gaareflof,
saa mæled Kristi Hyrde,
fik Du endnu af Blod ej nok,
har end Du lyst at myrde?
Rej, gaf herfra Du Ildværkåmand
og viid, Du est i Kirkens Ban!“

Bagten, som var med Kongen, blev vred og vilde støde Biskoppen tilside, da den saae, at han satte Kongen. Bispe-
staven for Brystet; nogle af Hoffolkene trak endog deres Sværd

for at gaae løs paa ham, men Vilhelm blev staaende og rørte sig ikke af Stedet. Svend kunde nok forstaae, hvad der foregik i Bennens Sjæl, da han saa, at han ej veg et Skridt og ikke lod sig forfærde; stiv og ubevægelig stod han nogle Øjeblikke, derpaa sagde han:

„D rør ham ej, han staaer i Gud,
han staaer paa Vagt for Kristi Brud.“

Og derpaa styndte han sig hjem, afslagde sin kongelige Dragt, iførte sig grove Klæder og fastede sig udenfor Kirkedøren i Bøn og Taarer. Der laa nu Kongen sønderknust og sorgmodig, med blottede Fødder, i Bodsærdighedens og Ydmyghedens Klædebon, men ikke mindre sorgmodig stod Vilhelm ved Alteret og bad til Gud, at han dog vilde tilgive Kongens Brøde og naadig aabne hans Hjerte for Syndens Erkjendelse og Frelse, og han var endnu ikke færdig med at læse Messe, da han fik Budskab om, at Svend, „hans kjære, faldne Hjerrensøvn“, laa bodsærdig og angerfuld udenfor Døren med Ansigtet imod Kirkegulvet, som han andagtsfuld kyskede. Strax styndte han sig ud til ham med Taarer i Øjet, men med Emiil i Hjertet, thi nu vidste han, at hans Bønner vare hørte, at Svend ydmygelig tilstod sin Uret og tryede til Gud med Bøn om Tilgivelse for den Herre Kristi Skyld.

„Svend kjald for Gud, som hæver Blod,
han skifted for den Herre god;
og naar der skiftes saa paa Jord,
da vorder Fryd i Englekor.“

Da Kongen havde vedkjendt sig hele den begaaede Brøde og lovet Kirkebod, løste Biskoppen ham af Kirken Bøn og erklærede ham atter værdig til at tage Deel i Gudstjenesten, løftede ham derpaa op, omfavnede ham hjerteligt og førte ham

igjennem Kirken til Koret, medens Jubelfangen lød fra alle de Forsamlede. To Dage holdt Svend sig derpaa stille i sit Sønhammer og tredie Dagen efter gif han i hele sin Kongepragt hen i Kirken, striftede sin Synd i Menighedens Paahør, lovpriiste og takkede Biskop Vilhelm, og gav rigelige Gaver til Roskilde Kirke.

Svend Estridsen, der kaldes Kongefaderen, deels fordi han blev Stamfader til en Kongeslægt, der herskede over trehundrede Aar, deels fordi fem af hans Sønner efter ham kom til at følge efter hverandre i Regjeringen, deels fordi han havde en stor Mængde Børn. Han skal have havt 23 Sønner, af hvilke der ved hans Død vare 14 ilive. De to Benners Bøn: at følges ad i Liv og Død, blev hørt, thi da Svend døde paa en Rejse i Jydland, men blev bragt til Sjælland for at hvile i Roskilde Domkirke, drog Vilhelm ved Budskabet herom det kongelige Lig imøde, efter først at have befaleet Graverkarlene ogsaa at fæste en Grav til ham. Ved Sørø fik han Dje paa Ligtoget og steg da ud af Karmen, lød sin Kappe brede paa Jorden og knælede paa den for at bede. Da hans Tjenere saae ham blive liggende længe i samme Stilling, gif de hen til ham, og Englene havde da alt baaren hans Sjæl til Himlen, hvorhen han havde fulgt sin kongelige Ven.

„De Benner ene lignes kan
med David og med Jonathan.“

Siden Harald Blaatand var ingen af de danske Konger bleven strinlagt i Roskilde Domkirke. Svend var den Førstpaafølgende, og i hans Gravstift findes følgende Ord:

„Gj er standhaftig den verdslige Magt,
derfor, o Jorderigs Konger! I hige
efter Guds Rige!“

Foruden de blodige Voldsgjerninger, Knud den Store og hans Søstersøn Svend lode udføre i Herrens Huus, have danske Konger oftere glemt guddommelige og mennefelige Love, og stamplettet sig selv i den gamle Kongestad. Vi ville her blot huse paa det sørgelige Roskilde Gilde, der kostede to Konger Livet, Knud Magnussøn, Søn af den Magnus Rielsen, der myrdede Knud Lavard i Haraldsted Skov, og Svend Eriksøn, Søn af en anden af Erik Ejegods Sønner, der ved sin Regjeringsstiltrædelse fik Tilnavnet Emun — den Evgimindede — men siden blev saare grim og saa forhadet, at en Adelsmand kunde myrde ham paa Thinge, uden at Nogen løftede Haand for at gribe Morderen.

Naar vi tidligere have nævnt Absalon og Baldemar, er det bleven omtalt, at i det tolvte Aarhundrede stredes tre Prindser om at være Konge i Danmark; det var de to nysnævnte og den i Historien saa bekendte Baldemar Knudsen.

Svend var paa den Tid omtrent 30 Aar gammel, af Naturen godmodig og mild, men han blev stolt og gjerrig, trædte og herskesyg. Knud var et Par Aar yngre, en smuk Mand, men ikke saa dygtig i Statsagerne som Svend, meget hengiven til sandfelige Glæder, og som en Følge deraf lad og slov. Baldemar var kun 19 Aar gammel, men klog og kraftig, smuk og velklædt. Forskningen tjente han Svend, der blev anseet som Overkonge, men senere havde han forladt hans Sag og sluttet sig til Knuds, da han mærkede, at Svend ikke førte noget Godt i sit Skjold. Efterat disse Prindser i ti Aar havde tumlet sig i blodig Strid, fik den tydske Kæjser bragt Forlig istand imellem dem. Frænderne skulde samles og dele Riget i Mindelighed. Paa en vis Dag kom de alle Tre sammen paa Vokland, og da Svend saavelsom Knud vare til-

fredse med, at Delingen blev overladt til Baldemar, stillede denne Fyrste Danmark i 3 Dele, af hvilke han selv tog Jydland; derefter lod han Svend vælge, han tog da Skaane, Halland, Blekingen og Bornholm; Derne tilfaldt Knud. Derpaa krævede de Alle den alvidende Gud til Vidne paa, at de meente det oprigtigt, at de vilde leve i Fred og Enighed, og at de endog vilde røbe for hverandre enhver Bagvadsker, der havde Lyft til at sætte Splid imellem dem, og derpaa toge de Sakramentet for at besegle den indgaaede Pagt, der alligevel kun holdt i tre Dage; thi Svend, der var vant til at raade for det hele Rige, kunde ikke finde sig i Delingen.

Knud vilde naturligviis have sit Kongesæde i Roskilde, der var den fornemste By, og derhen indbød han de to Medkonger til et stort Gilde. Baldemar fulgte med ham, og Svend lovede at komme Dagen efter. Næste Dag rede de ham imøde hen ad Ringstedvejen, men da de fik at høre, at han havde stort Følge med sig, vilde Knud ikke drage videre, thi han stolede ikke paa Svend, saaledes som Baldemar, der var ungdommeligere og mindre mistænksom. „Hvor kan Du dog troe om vor Frænde Svend, at han skulde være saa ondt et Menneske at svige os?“ sagde han til Knud, da denne skiltes fra ham for at ride tilbage til Kongsgaarden, og da han derpaa saae Svend omgivet af brynjellædte Mænd, spurgte han strax, hvad det skulde betyde? hvorpaa han fik til Svar af Svend: at det var, fordi han havde hørt, at Knud kom ham imøde med en Skare Krigsfolk; dermed var Baldemar stillet tilfreds.

Da de kom til Roskilde, hvor Knud var Bært, gik Ratten hen med Spil, Drik og Lege, efter den Tids Skik, og tidlig næste Morgen red Svend bort, mørk og rugende

over sorte Planer. Han tog til en af sine Venner ved Navn Thorbjørn, der ejede en Gaard i Nærheden, hvor han lod sin Datter Riutgarde opdrage. Her var mange onde Raadgivere, og det var især en Kvinde, Thorbjørns Hustru, der ophidsede ham ved sin Spot. „Aldrig havde jeg troet, at Kong Svend kunde voge nedad, sagde hun, men nu ejer han jo kun en Trededeel af sit Rige.“ Henimod Aften kom der Bud fra Kong Knud for at spørge, hvor Svend blev af; han fulgte da med til Kongsgaarden, hvor han ved Aftensmaaltidet sit Uresædet imellem de yngre Konger; men Thorbjørn havde svaret de Udsendte, „at Svend var bleven saa længe borte, fordi han havde faaet Hovedpine efter et varmt Bad,“ hvorimod Kongen selv havde sagt „at han var bleven opholdt ved at lege med sin Datterlil,“ og denne Modsigelse var paafaldende for Sendebudene.

Efter Maaltidet bleve Bordene tagne bort, og Gæsterne adspredte sig; Rogle sad ved Bægrene i mindre Kredse, men de Fleste søgte ud i fri Luft. Svend var lystig og oprømt, og fortørnede ingenlunde, da en tydsk Skjald istemte en Vise om hans tidligere Flugt og toaarige Ophold ved de nordtydske Hoffer. „Syns kun, det er en Glæde at minde overstandne Gjenvordigheder, sagde han med forstilt Hengivelse, da Kongerne bød Sangeren at tie. Da det blev mørkt og Lysene vare tændte, kom en af Svends Fortrolige, der tidligere havde forladt Gæstesalen, en Ditmarsker ved Navn Ditlev Ethelarsen, tilbage til Hallen og nikkede ad Kong Svend. Denne saae det ikke, men Knud gjorde ham opmærksom derpaa, hvorpaa han gif hen til Ditlev, og de hvidstede en Stund sammen. Svend lod derpaa en Kjerledreng bære et Lys

foran og gik ind i et tilstødende Bærelse, medens endeel af hans Hofffolk traadte tilside og stak Hovederne sammen.

Den sorgløse Baldemar sad i det Djeblif og legede Skak-tavl med en Hofmand, og Knud saae paa Spillet. Da sprang denne med Et op, omfavnede ham heftigt og kysede ham. Baldemar saae ikke op fra Spillet, men spurgte blot: „hvi er Du saa blid, Svoger?“

„Snart vil Du saae det at vide,“ svarede Knud, og neppe havde han udtalt disse Ord, førend væbnede Skarer styrtede ind i Salen og trængte frem til de to Konger. Rask sprang Baldemar op og stak sine Sværd, svøbte sin Kappe om Armen for at dække Hovedet imod de mange Sværd, der blinkede fra alle Sider, og løb saa stærkt imod Ditlev, der styrtede hen imod ham, at han kastede ham omfuld, men faldt selv med og fik et dybt Saar i Laaret. Han var imidlertid snart paa Benene igjen og banede sig med Sværdet i Haanden Vej igjennem Fjenderne, hvorved han frelst sit Liv; Skjædt en af Svends Folk greb efter ham, slap han dog med Tabet af sin Bæltetvæst.

Da Ditlev var kommen paa Benene, styrtede han henimod Knud og fløvede hans Hoved. Absalon havde været borte fra Salen, da det blodige Optrin begyndte, men kom ind netop i det Djeblif, Knud blev dræbt; han troede, det var Baldemar, ilede hen til den Døende, tog ham i sine Arme og vilde ikke slippe ham, Skjædt han dvælede med Livsfare ved hans Side; thi Morderne vare endnu i Nærheden. Paa engang mærkede han, at det var Knud, han holdt i sine Arme, tog sin Kappe af, og svøbte med Urbødighed Liget ind i den, hvorpaa han arbejdede sig igjennem Fægtningen. Ved en af sine Slægtningers Hjælp, der var i Tjeneste hos Kong Svend,

blev han frelst fra Døden, da Sværdet alt var løftet over ham, og endnu samme Nat naaede han tilhest sin Moders, Fru Inges Gaard, der laa tæt ved Sorø. Der var han nu i Sikkerhed, men uvis om og sorgfuld over Baldemars Stjæbne; kort efter gik Døren imidlertid op, og Kongen, der ved et Tilfælde havde faaet at vide, hvilken Vej Bennen havde taget, traadte frelst ind i Stuen til Asger Rygs Slægt.

Nu vare da disse to Benner, der elskede hinanden som Svend Estridsen og Biskop Vilhelm, inderlig glade ved at være samlede igjen, men de indsaae nok, at det ikke gik an, Baldemar blev i Sjælland, fordi Svend neppe vilde lade det blive ved det, der alt var skeet, og derfor sørgede de for at komme afsted, saasnart Baldemars Saar vare forbundne.

Næste Dags Morgen toge de over til Jydland, hvor Baldemar paa en Folkeforsamling i Viborg fortalte sine troe Jyder om Svends flammelige Dødsfald ved Gjæstebudet i Roskilde, og viste dem sine friske Saar. Snart fik han en stor Hær samlet for at gaae imod Svend, og midt under Krigs-udrustningerne holdt han Bryllup med den afdsøde Kong Knuds Halvsøster, den smukke Sofie.

Vi ville nu engang see, hvorledes det efter Blodnatten stod sig med Kong Svend. Strax om Morgenens efter Dødsfaldet paa Knud og Baldemar, lod han Borgerne i Roskilde kalde jammen, og fortalte dem, at det var ham, der var bleven saa svigefuld behandlet af de to andre Konger, medens han var Gjæst hos Knud; at denne vel var bleven dræbt, men at Baldemar derimod var sluppen bort, og bad dem derpaa, at de vilde hjælpe ham imod den falske Slægtning; til samme Tid viste han dem sin Kappe, som han havde ladet gennemstikke af mange Piller, for at de derved lettere skulde

fæste Vid til hans Udsagn. Hans Spejdere søgte efter Baldemar i alle Moser og Skove; alle Færgesæder lod han sætte Vagt ved, for at han ikke skulde komme bort, og alle Skibe paa Den hød han, der skulde bores Hul i, for at hans Flugt derved kunde forhindres; men det var alt spildt Umage, thi medens Asbjørn Snare søgte at vildelede Spejderne ved at vise sig snart hist, snart her, var Baldemar ad lønlige Beje sluppen til Bugten ved Hærvig, det nuværende Kallundborg, og derfra gaaet over til sin egen Deel af Riget, Jydland. Fru Inge, Absalons Moder, og hans Søster Ingefrid lode derpaa om Ratten Planterne gennemsaave i Svends Skibe, for at han ikke skulde kunne sætte efter Baldemar.

To Mile sydlig for Viborg, midt i Halsøens Hjerte udbreder sig en stor og eensom Fede; der slog Kong Baldemar sin Lejr op, og ligeoverfor ham rejste Kong Svend sine Telte. Baldemar drømte om Ratten, at hans Fader Knud Lavard, der var bleven myrdet 26 Aar tidligere, stod for ham og talte opmuntrende Ord til ham, samt tilraadede ham at stille sine Skarer der, hvor han saae en Ravn flyve. Da han vaagnede, drog Ravnene forbi i tætte Flokke, og Baldemar ordnede sine Krigere efter det givne Binf. Snart efter lode Hornene, Striden begyndte, og Svend blev jagen paa Flugt. Han kom med sit Følge ud i en Rose, hvor Hestene, der Ratten igjennem vare blevne vel forede, medens Baldemar havde ladet sine Dyr hungre, ikke kunde komme frem; han og hans lille Følge steg derfor af og gik tilfods; men Svend var saa udmattet, at han ikke kunde holde det ud længer, og satte sig ned paa en Træstub. Efter at have stiftet Klæder med en Klærf, bad han sine Mænd om at frelse sig selv, og de flyede Alle, paa En nær. Strax efter kom nogle Bønder forbi; disse

spurgte, hvo han var, og han svarede, at han var Kongens Skriver. Alligevel blev han kjendt, men de satte ham efter hans Anmodning paa en Hest for at bringe ham til Kong Baldemar; strax efter sprang imidlertid en Bonde frem og huggede Hovedet af ham med en Øge, saa at han kun i kort Tid nød Frugten af sit Forræderi. Bønderne gravede ham ned i et Hul paa samme Sted, hvor han var bleven dræbt, og efter Hedens Ravn er han siden bleven kaldet „Svend Grate.“

Disse Tildragelser fandt Sted 1157, og fra den Tid af var det, at Baldemar, der erhvervede sig Tilnavnet „den Store“, blev Enefonge i Danmark.

Førend vi gaae bort fra Roskilde, hvis mange rige Klostre i Middelalderen vi ikke ville finde Lejlighed til at standse ved, maae vi see os lidt om i den mindere Egn. Ved Isefjordens Bunde, fornemmeligen der, hvor Erik Ejegods ældste Søn, Harald, der fik Tilnavnet Røfse — Spyd — anlagde Haraldsborg for at holde Bønderne i Awe, en Borg, som hans flinke Broder, Knud Lavard, sagde om, at den var baade et Tyvehul og en Røverrede, fordi han udsugede saavel Borgere som Bønder og lod sine Folk rane deres Gods, er en fortryllende Udsigt ud over Fjorden med dens flovklædte Bredder, mangfoldige Kirker og større eller mindre Gaarde. Derfor have ogsaa Landets tidligere Herskere og Stormænd valgt denne Omegn til Boliger og Opholdssteder. I en romantisk Egn, paa en Ø mellem en Arm af Fjorden og Kattingesø, der siden ved Dæmninger er sat i Forbindelse med Fastlandet, laa det ældgamle Røfse Slot, der

formodes at være anlagt allerede dengang Landets Konger boede i Lejre. I Historien forekommer det egentlig først under Dronning Margrete, der gav Borgen med alt tilhørende Gods til Roskilde Bispe, til Vederlag for Kjøbenhavn, hvilken By hendes Fader Baldemar havde faaet dem til at overdrage sig for nogle Aar, men senere nægtet at give tilbage. Nord for Rebbe Slot, nu Rattinge Værk, ligger Bogenæs, ved en stor Skov, der strækker sig imellem frugtbare Agre hen over en Arm af Halsøen.

Omtrent en Fjerdingvej fra Roskilde, paa den sydlige Side af Isefjordens østre Arm, lod Biskop Absalon opføre en fast Borg, der, ligesom Haraldsborg, nærmest var bestemt til at holde Udkig med Benderne. Slottet laa paa en Bakke, der imod Nord og Vest var sikret for Overfald ved dybe Grave, og paa den anden Side ved Søer og Moser, ved Taarne og allehaande Forsvarsmidler. Da Bispegaarden i Roskilde var for lille til at rumme de mange Menneſter, der paa de Tider hørte til en saadan geistlig Stormands Hof, var det egentlige Opholdssted for Folkene og Hesteholdet ialmindelighed paa Bidstrupgaard, der efter Alt at slutte har været de roskilde Bispe's Jndlingsopholdssted. Men det var da heller ikke saa forunderligt, at de gjerne vilde hvile ud paa dette Slot, der laa ved en stor Indsø i Kongestadens umiddelbare Nærhed, omgivet af en herlig Skov med Udsigt over Fjorden.

Bidstrupgaard maa have været godt forstaaet, thi 1534, i den Krig, som kaldes Grevens Fejde, kostede det Grev Kristoffer af Oldenburg stor Umage at bringe den til Overgivelse. Den egentlige faste Borg lod han nedbryde, og senere blev Bidstrup lagt under Kronen, indtil Frederik den Tredie gav den til Kjøbenhavns Øvrighed og Borgere, fordi denne Stand

efter bedste Evne hjælp til at frie ham fra Adelen's Magt og til at indføre Gnevoldsmagten. Nutildags er Bidstrupgaard en mild Stiftelse, et Plejested for Sindssyge og Forladte, for dem, der ved megen Græmmelse, ved Sygdom og Sorger ere blevene forladte af Forstanden, og derved trængende til Pleje og Hjælp. Der optages omtrent 200 Syge.

Tyvende Afsnit.

Syd for Kjøbenhavn danner Østersøen en stor Bugt, som Alle kjende og de Fleste vistnok have krydset i, da det nutildags er saa let at gjøre Rejser, baade tillands og tilvands. Denne Bugt, der har Navn efter en By, der ligger ved den, er bleven navnkundig derved, at i den vandt den danske Søhelte, Niels Juel, i Aaret 1677 en stor Sejr over Svenskerne, hvis stolte Flaade han drev aldeles paa Flugt. Det var de Svenskes Agt at gjøre Landgang paa Sjælland, og at det ikke lykkedes dem, derfor kunne vi alene takke Niels Juel og hans findige Broder Jens. Under Slaget saae det engang ud som om Niels Juel flygtede med den ham af Kongen betroede Flaade, men det var kun paa Skramt, for at komme til at ligge for Binden og slaae Fjenden ret alvorlig bagefter. Kristian den Femte saae fra Kirkeetaarnet i Kjøge, at hans Flaade tog Flugten, og blev opbragt paa Juel, der gav sig til at fyre, for det fastsatte Tegn var givet ham. I sin Harme svor han, at dersom Juel blev overvunden, skulde han hænges i Landets højeste Galge. Da Søhelten, som nok vidste, at han havde handlet egenmægtigt, derpaa strax efter at Kampen var tilende

ilede til Kongen for at bede ham tilgive den Driftighed, han havde viist, blev Dankongen rørt ved at see den tapre Helt knælende vedgaae sin Brøde, og

„Hjærtligt som Fader han tog ham i Favn og løstet sin Fingerr:
Niels! Niels! raabte han rørt, nu jeg en Løfte Dig svor.
Den skal Du faae. Men flux af sit Brøst tog Kongen en Klæde-
tung af hin rødeste Guld, rigt med Karfunkler besat,
hængte den trindt om Heltens Hals; og det blomstrende Thorseng
blev den Galge, hvori herligt Forbryderen hang.“

Slaget i Rjøgebugt er et af de mærkeligste, Historien fortæller om; den yndige Ø Thorseng, der ligger syd for Svendborg, tilhører Niels Juels Efterkommere fra den Dag af. Admiralen fik den til Erstatning for nogle Priispenge.

Ligesom de Danske under Kong Kristian den Femtes Regjering vandt en stor Sejr i Rjøgebugt, saaledes blev denne Bugt under Frederik den Fjerde atter Vidne til en dansk Sømands Heltemod.

„Bort Fødeland var altid rigt
paa raske Orlogshelte.“

Det var ligeledes Svenskerne, vi krigebe med dengang, og forrest i Rækken af vore Skibe laa Iver Hvittfeldt med sit, „Dannebrog“, altsaa de fjendtlige Skibe nærmest. Paa engang kom der Ild i hans Skib agterude. Mandskabet søgte af alle Kræfter at slukke, men Ilden udbredte sig alligevel. Der var kun eet Redningsmiddel for ham, og det var at kappe Anker og drive paa Vand; men gjorde han det, saa kunde let alle de Skibe, der laae imellem ham og Rjøge komme i Brand, maaskee endog Byen selv. Han forbød derfor sine Folk at kappe, og medens det brændte bag ude, blev han ved at syre Stud paa Stud mod Fjenden, skjøndt han havde den visse Død for Øje.

„De Ild og Død trindt om sig saa,
men uforfagt de flog,
til Ilden ind til Krudtet brød
og Alle døde Heltebrød.“

Baade Hvidtfeldt og Mandskabet, der bestod af syvhundrede Mand, omkom i Luerne eller i Bølgerne, paa sej nær, der havde sat fra Borde.

Det var i Aaret 1677, Niels Juel slog Svenskerne, og 1710 var det, Jørgen Hvidtfeldt sprang i Luften med sit Skib. Ogsaa 1807 fandt Fjendtligheder Sted ved Rjøge, det var tillands, men de ere ikke videre værd at omtale; nogle uøvede, med Baaben kun daarligt forsynede Landeværnstrupper, der bleve revne bort fra Markarbejdet for at gaae i Kamp, kunde jo let blive slagne paa Flugt af de stridvante Englændere, hvis Anfører var den berømte Arthur Wellesley — Hertugen af Wellington.

Byen Rjøge skal før have været en anseelig og vel befæstet Stad; Erik Menved og Kristoffer den Tredie vare de Konger, der især toge sig af dens Opkomst. Oprindeligen laa Rjøge By der, hvor nu Gammel Rjøgegaard staaer; og denne Herregaards Marker skal dengang have været Byens Jorder; sandsynligviis er Byen flyttet længere ud imod Havet for Handelsens og Skibsfartens Skyld.

En Mil syd for Rjøge, i en smuk og behagelig Egn, ligger Danmarks rigeste og fornemste Frøstentloster; det er Ballø, stiftet af Sofie Magdalene. Kong Frederik den Fjerde kjøbte Ballø Slot med tilhørende Jordegods og nogle andre omkringliggende Landejendomme, oprettede deraf et Grevskab og forærede det til sin anden Dronning, Anna Sofie, fød Reventlow, for at hun der kunde have sit Enkesæde. Men da Kongen døde, blev dette ganske forandret, og Kristian den

Sjette gav Ballø til Sofie Magdalene, som indrettede det til et Frøkenkloster, der blev indviet den Dag, denne Dronning fyldte 37 Aar; ganske overensstemmende med hendes Ansættelser, kunne kun Døtre af Landets fornemste Adels blive optagne der. Den smukke Slotsbygning er omkranset af Skov, og har herlige haver og Lusthave.

Imellem de to store Bugter, Rjøgebugt og Præstebugt ligger Stevn's Herred, der formodentlig har sit Navn af, at det stævner ud imod Havet; foruden de to nævnte Bælte, der omgive det imod Nord og Syd, har det Østersøen imod Øst, og imod Vest en stor, fiskerig Å, der har sit Udløb ved Spjellerup, nordlig for Bømmetofte, og gaaer imod Nord, indtil den ved Ballø falder ud i Rjøgebugt; den kaldes Stevn's Å, og Herredet er altsaa egentlig kun en halv Miil's Bælte laubfast med det øvrige Land. Denne flade, jævne Landstrækning, der er særdeles vel egnethed til Agerbrug, har en Fjende i de skarpe, kolde Søvinde, der fare hen over den, især Foraars og Efteraars. Det var Halvdelen af Stevn's Herred, Svend Estridsen gav som Mandebod til Trefoldighedskirken, efter det Mord, han lod begaae i den.

Stevn's Klint kaldes det temmelig høje og stejle Fjeld, der bestaar af regelmæssige Lag af Kridt, Kalk og Flintesteen, og kan betragtes som en Formuur imod Østersøen. Det højeste Punkt er Højsti, nordost for Højerup, 120 Fod over Havfladen, hvor der heldigvis brænder et Fyr, og den yderste Pynt i Havet er Mandehoved, en halv Miil's Bælte nordligere og 64 Fod høj. Klinten, omtrent halvanden Miil lang, stæver Herredet Kridtstene, der bruges til Bygning, dog mest til Skorstene og Udhuse; men Flintestenen, hvoraf vore Forfædre forstode at forarbejde saa mange nyttige og kunst-

færdige Redskaber, benyttedes ikke saa meget som ønskelig kunde være.

I Stevns Herred ligger en lille Kjøbstad Storehedinge, der maa være meget gammel, dersom det virkelig forholder sig saaledes, at den har Navn efter en Skjoldmø, Hede eller Hetha, der var med i Slaget paa Braavalla Hede. Der siges og, at dens Navn hidrører deraf, at Hedensflabet vedligeholdt sig sammesteds længe efter at Kristendommen var antaget i det øvrige Danmark; og maaskee er det til Straf derfor, at det hedder i Kæmpevisen! „Heding skal lide saa stor en Straf, at Kjøge skal tvæles i Pine.“ Hvad enten nu Folkene i Storehedinge og langs Stevns Klint holdt ved Hedensflabet længere end de andre Danske, eller ej, saa viste de dog længe en saa hedenst Afsærd imod Skibbrudne, at de slet ikke stode tilbage for Folkene paa Stagen, Anholt og Læsø, der i tidligere Tider havde Ord for at være store Strandrovvere; Kong Kristian den Anden, der altid tog de Undertrykte og Forurettedes Sag, maatte endog udgive en Forordning desangaaende, og deri siger han: „De som forsee sig med Plyndring eller Skibbrudnes Drab og Mishandling, skulle hænges og det ved Strandbredden, derfor skal der oprejsses Galger omkring ved Stranden.“ Byens fornemste Næringsvej har altid været Agerbrug og Brændeviinsbrænden.

Kirken i Storehedinge er mærkværdig ved dens ejendommelige Bygningsmaade. Den er ottekantet og staaer imellem to Taarne, af hvilke det ene er højere end det andet; disse ere fra ældgammel Tid, men den ottekantede Bygning, hvis Tag hviler paa fire store Egpillere, er fra forrige Aarhundrede, da den blev opført istedenfor en Deel af Kirken, der styrtede

ned af Elde og knuste saavel Orgelværket som Alt, hvad der ellers fandtes derinde.

I det mindre Laarn findes endeel forunderlige Runke-gange, der kaldes Ellekongens Kammer, hvortil Op-gangen er i Kirkens Kor. Sagnet siger, at denne Ellekonge, der ogsaa kaldes Klintekongen paa Stevnø, raadede over Klinterne paa Stevnø, Møen og Rygen og kjørte undertiden fra den ene Klint til den anden paa en kunstig Vogn, som blev trukken af fire sorte Heste. Naar han kom ud paa Havet, blev det altid sort, fordi det kom i stærkt Oprør, og Hestenes Brinster var da tydelig at høre.

Næved Storehedinge Kirkegaard findes Spor af en Ege-flov. Det var engang Ellekongens Krigsfolk, fortæller Sagnet endvidere; om Dagen vare de at see til som Træer, men om Natten drabelige Kæmper. Iøvrigt vilde Ellekongen aldrig tillade nogen anden Konge at komme over hans Riges Grændsestjæl, der var Stevnø Na, men Kristian den Fjerde brød sig ikke derom; han drog til Stevnø og affatte ham, og siden den Tid have flere andre danske Konger besøgt Stevnø Klint og Ellekongens Kammer.

Syd for Storehedinge ligger Landsbyen Højerup, hvis Kirke er bygget af Kridtsteen, saa tæt ud ved Havet, at man i Klintebruddet undertiden seer fremstikkende Dødningsbeene. Hver Julenat hopper den et Haneffed længere ind i Landet, hedder det, ellers vilde den forlængst være styrtet ned i Dybet. Denne Kirke skal være opført af en Skipper, der engang var i Havsnød lige udenfor Stevnø Klint, og da gjorde det Løfte, at saafremt han undgik Faren, vilde han til et Bartejn for andre Søfarende bygge en Kirke paa Klinten. Han holdt

ogsaa sit Løfte, og til Minde herom er der i Kirken et forgyldt Billede af en Mand, der holder et Anker.

Vest for Stevns ligger Fagø Herred, der er bekjendt af de Kalksteensbrud, som findes i Nærheden af Byen Fagø, der ligger paa et af de højeste Punkter i Sjælland; en stor Deel af Landet forsynes med Kalk fra disse Gruber, der staae mange Mennesker Arbejde ved Sommertide; om Vinteren er det derimod næsten aldrig muligt at bryde Steen der. Kalkstenen, der ofte indeholder mærkværdige og sjønne Forsteninger, sjøndt Stedet ligger en Miilsvej fra Stranden, udgjør egentlig en heel Korallippe; den kan tilhugges og poleres ligesom Marmor, og man finder ikke sjældent Gravminder, Trappestene, og andre flige store Gjenstande fra Steenbrudene ved Fagø.

I Fagø Herred, Sydvest fra Storeheddinge ligger Bemmelstøfte adelige Frøkenkloster, der er stiftet af Charlotte Amalia og Prindsesse Sofie Hedevig, Christian den Femtes Dronning og eneste efterlevende Datter. Klosteret, der tidligere var en Herregaard med omliggende Gods, har store Ejendomme, men er dog langt fra saa rigt som Balls Kloster. Læt ved det rige, yppige Grenskab Bregentved ligger det adelige Kloster Gisselselt, stiftet af en Gyldenløve, Slottet er bygget af den fra det 16de Aarhundrede bekjendte Statsmand Peder Oxe, der fra sin syvaarige Landsflygtighed bragte Fiskearter ind i Landet, som tidligere vare ukjendte her; f. Ex. Karper og Karudser; saa og Krebs og en Slags Frøer, der have faaet Ravn efter ham. Haven ved Gisselselt, der blev forskjønned og forbedret af Grev Danneberg-Samsø, den samme Mand, der lod den Kanal grave, der

bærer hans Navn, hører til et af de yndigste Steder paa Sjælland.

I en af Danmarks skønneste, frugtbareste og meest flodrige Egne, paa en Ø i Præstø Bugt og forbunden med Fastlandet ved en Bro, ligger den lille By Præstø, oprindelig kaldet Præsternes Ø, fordi Stedet i de ældste Tider var Fisterleje for et Kloster, der siden blev flyttet derhen for den smukke Deliggenheds Skyld. Byens rummelige Kirke har i de katolske Tider været St. Antonii Klosterkirke. Indløbet i Præstø Fjord er en Mæl fra Byen ved „Hestesløen,“ og Fjorden danner en hyggelig Havn og Ankerplads, endog for større Skibe, hvortil Landtungen Fædet ikke lidet bidrager.

I Præstøbugt ligger den store Odde eller Halvs Jungshoved, der efter Sagnet skal have Navn efter en mægtig Rædssegreve Jung, Jon eller Johannes, der havde en Borg paa den høje Slotshalle, Syd paa Halvsøen; fra den og til en anden Borg, der laa hinsides Vandet, skal der, fra det ene Slots første Stokværk over til det andet, have været lagt en Bro. Oprindelsen til Navnet Jungshoved er ogsaa bleven udledet fra „Junkernes Hoved“ da Halvsøen og Slottet muligens kan have tilhørt Landets Junkere eller Prindsen. Dernæst, Hoved er jo Benævnelsen paa et Stykke Land, der i Form af et Hoved eller som et Forbjerg (cap) strækker sig ud i Havet; og da nu det store Hoved, der paa Østkysten af Sjælland gaaer ud i Østersøen imellem Rjøge og Præstøbugten, kaldtes Mandehoved, hvilket den yderste Pynt af Stevns herred endnu hedder, er det rimeligt, at dette mindre Hoved sydlig for Stevns, er bleven kaldt Jungshoved, det vil

fige Drengeshoved. Ogsaa er det bleven forudsat, at Jomsborgerne kan have jordrevet en Ræsfelønge fra Halvoen, og da kaldet Landet efter Vifingernes egen Hjemstavn, hvilket Ravn, Jomshoved, da er bleven forandret til det nuværende Jungshoved. I en Skov henved en Miils Vej fra Slottet er en Balle, som hedder Toles Balle, og dette bringer til at tænke paa, at Jomsvifingernes berømte Høvding maaskee er bleven ihukommet der. Alt er imidlertid kun Gisninger, men med temmelig Visshed kan det antages, at denne Kant af Landet har skaffet Søroverne mange sønskelige Skjulesteder og Smuthuller, og tillige, at da der blev arbejdet paa at gjøre en Ende paa deres Uvæsen, har Landets egne Indbyggere oprejst Slotte og Borge paa alle Pjunter og Ræsker, for at holde Udkig med dem. Det østlige og sydlige Sjælland var mest udsat for Overfald af dem, og det kan vel næsten antages, at der vandte flere Hovere end Agerdyrkere omkring paa Eggen og ved Søstylen. Absalon lagde sig ogsaa oftere med sine Skibe i Sundet imellem Sjælland og Røen, som oftest imellem Sjælland og Ryd, hvor Indløbet er til Ulvesundet, altsaa saa nær Jungshoved som muligt, og det fejler vist ikke at han vilde spejde efter dem, der færdedes paa Kysterne af Halvoen og i de nærmeste Egne, da deres Driftighed var voren saa stærkt, at de lode sig endog betale Skat af Beboerne paa de omkringliggende Smaasøer.

Ræsfeløngen Jung skal have haft en meget hovmodig Frue, om hvem der gaaer et Sagn, som iøvrigt gaaer tilbage til den fjerneste Oldtid.*) Hun troede, at hendes Lykke aldrig kunde bryde, og var derfor stolt over al Naade. En Dag gif

*) Det findes endog i det indiske Drama „Sakuntala.“

hun i Højenloft og trillede en Guldring imellem fine Fingre. Da traadte netop hendes Tærne ind, og for ret at hovmode sig, sagde hun: „Her kaster jeg denne Guldring ud, og saa vist som det er, at jeg aldrig seer den igjen, saa vist er det og, at min Rigdom aldrig faaer Ende“. Derpaa kastede hun Ringen ud i Vandet. Men paa samme Tid sad en fattig Fisker ved Graven og medede. Da han traf op, havde han en stor og kostelig Fisk paa Krogen, som han bragte op paa Slottet, og da Koffen skar den op, trillede Ringen ud af dens Indvolde; den blev derpaa bragt til Fruen, som blev tung om Hjertet, da hun saa det bortkastede Smykke, og fik en Forudfølelse af, at der ventede hende mørke Dage. Det gik hende ogsaa heelst ilde, thi hun døde i største Armod ved et Gjærde paa Jungshoved Hovmark.

Til Jungshoved knytter sig ogsaa et Sandsagn, som vi ikke ville springe over; det er om den flinke Stytte Svend Povelsen, der var Anfører for en tapper Frisfare, bestaaende af Gjonger, saaledes kaldtes Indbyggerne af Gjongeherred i Staane, fra gammel Tid af kjendte som gode Bøssemagere. Efter at have strejft omkring i Sverrig og spillet Karl Gustav mangt et uvelkomment Puds, kom Svend Povelsen og Gjongeboerne til Danmark i Efteraaret 1657, og bleve anviste Kvarteer omkring Egnen ved Præsto, „fordi der var saamange farlige Poster at besætte“, hedder det. Efter Roskildefreden i Februar 1658 bleve han og hans Folk aftalkede og belønnede; Svend Povelsen fik for sit Bedkommende en Gaard i Snesere. Svenskerkongen brød Freden i August samme Aar, og Landet trængte atter til de driftige Snaphaner. Egnen omkring Bælleflod og Lindersvold var det Sted, hvor de hyppigst færdedes, men de foretog mange Strejftog, baade i Syd

og Ost, og Evend Povelsen gjorde især god Tjeneste som Spejder. Engang kom han forklædt som svensk Soldat til Jungshoved, hvor Hjendens Hovedkvarter var, talte med Svenskerne og forlangte at blive ført frem for Hovedsmanden, til hvem han foregav at have et vigtigt Budskab. Denne sad netop ved et Vindue paa Slottet, og uformærkt fik Frislytten Lejlighed til at stjæle sin Bæske af paa ham; Skuddet vakte de Omkringsmaaendes Opmærksomhed, og Hovdingens Død bragte dem til at gøre stor Allarm; men det var ikke muligt at opdage Gjerningsmanden, thi der var ingen Dans i Nærheden, og Ingen nærede Mistanke til det svenske Sendebud. Imidlertid fik de senere at vide, hvem der havde dræbt Anføreren, og Evend Povelsen maatte holde sig skjult; thi Svenskerne vilde have ham fat, baade for denne og for mange andre lignende Stregeres Skyld.

En Binterdag klæbte han sig ud som en gammel Kone, gik til den fjendtlige Lejr og tilbød sig at vise dem, hvor Evend Povelsen laa i Skjul. Han fik da en Trop svenske Ryttere med sig, og disse førte han til Snejere, hvor der var en dyb Sø, som dengang var tilfrosen; i den nærliggende Skov sneg han sig fra Svenskerne, aflagde sin Kvindedragt, satte sig paa sin lille graa Hest og nærmede sig dem igjen nede ved Søen. Saa snart han havde tilraabt dem: „Her er Evend Povelsen!“ red han i en Fart hen over Søen, hvor han vidste, Isen var stærk nok til at kunne bære ham. Men da Rytterne satte efter ham, druknede de Alle i Snejere Sø.

At der lægges mere Flid paa Træfrugter og Havevæxter i det sydlige Sjælland end i det nordlige, dette skyldes tildeels

en dansk Brinds, der i det syttende Aarhundrede boede deels paa Jungshoved Slot, deels paa Slottet i Bordingborg; det var Brinds Jørgen, Kristian den Femtes Søn, der blev gift med Dronning Anna i England. For at ophjælpe og fremme Frugttræers Plantning og give Bønderne Sands for Have dyrkning, lønnede han flere Gartnere, der Aaret igjennem drog omkring for at hjælpe tilrette med Havevæsenet, plante og pøde Frugttræer, hvorsomhelst Ejerne ønskede det. Enhver Landboer i Sydsjælland har ialmindelighed en Have med Træfrugter ved sin Bolig, og de mange sorte Kirsebær og Svedsteblokker, der komme til Salg i Kjøbenhavn, ere størstendeels fra denne Deel af Den.

Nord for Præste ligger Baroniet Stampenborg, der bestaaer af Hovedgaardene Jungshoved og Nysø, og vest for Stampenborg ligger Landsbyen Rjøng, bekjendt for sine fortrinlige Linnedvæverier, der staae mange Arbejdere god Fortjeneste. I Forbindelse med disse Fabrikker staae Vintersbølle Blegierne ved Bordingborg. Iøvrigt findes der paa hele den østlige og sydsøstlige Kant af Sjælland mange Spor af Kæmpegrave, Steendysser og Offersteder, der vidne om, at vore Forfædre i Hedenold have særdedes meget der paa Egnen.

Midt imellem Stampenborg og Rjøng, noget imod Syd, er Kirkesognet Udby, som vi ikke kunne drage forbi uden at omtale en af vor Nutids mærkeligste Mænd, hvis Fødested det er. Sags Oversætter, Præsten og Skjalden Nikolai Frederik Severin Grundtvig, der i henved et halvt Aarhundrede har rørt Tunge og Pen for at forjage Død og fremkalde Liv, hvis Virksomhed har været af saa stor Indflydelse paa det kirkelige Liv, og der er „Dansk som Danrigets bedste Mand“, er født i Udby Præstegaard 1783. Med samme Be-

gejstring, hvormed den troende Kristen oplyser os om den
Ledestjerne, vi Alle have at følge, for at komme til vor Herre
og Frelser,

„Denne Stjerne lys og mild,
som kan aldrig lede vild,
er hans Guddomsord, det klare,
som han lod os aabenbare
til at lyse for vor Fod.“

kægger Fædrelandets varme Ven, Danmarks hjærve og sjælle
Forkæmper, os Alle ret alvorlig paa Sinde, at danske Stikke,
dansk Aand og dansk Sprog aldrig maa fortrænges af frem-
med Tungemaal og udenlandsk Færd. Og det Danske vil
heller ikke kunne fortrænges af Sjælen, om end Forhold og
Omstændigheder bringe snart En, snart en Anden i vort lille
Land til at færdes imellem fremmede Folkeslag og røre Tungen
til fremmed Maal, thi „Modersmaal har en himmelsk Klang;“
det skulde da være, at Rogen reent kunde glemme, at

„Modersmaal er det Kraftens Ord,
der lever i Folkemunde“;

men den Ting maatte dog nok være vanskeligt og koste stor
Nøje. Soleklart er det imidlertid, at misforstaaet Dannelse
undertiden har troet at burde lade ringe om danske Stikke og
dansk Sprog, og det, om end Hjertet var og blev dansk; vi
ville derfor med Taknemmelighed paastjønne enhver Røst, der
har hævet sig og vil hæve sig for at bringe i Hu, at

„Modersmaal er det Rosenbaand,
der Store og Smaa omslynger;
i det lever kun Fædres Aand,
og deri kun Hjertet gynger.“

Et og tyvende Afsnit.

Paa Sjællands sydligste Spidse, ved det Sund, der skiller Den fra Falster, ligger Bordingborg i en smuk og skovrig Egn. Denne ældgamle By var fordum en af Landets vigtigste Stæder og hed da Dretting, fordi der paa den sandede Strandsbred, Dre, blev holdt offentlig Thing, hvor Rigets Anliggender forhandlede. Saxo Grammaticus, Biskop Absalons Samtidige og Ven, kalder den Ortunga, og Navnene Dreborg og Dretungeborg forekomme hyppigen. Dens Rjonne Veligheden og dengang hyppelige Havn gjorde den til Baldemarernes Jndlingsopholdssted, som og til en blomstrende Handelsstad. Da der blev opkøstet Skandser sammesteds, hvilke Skandser kaldtes Vare eller Barning, fordi de varede og stærmede Landet imod fjendtligt Overfald, fik Byen derefter Navn af Barningborg eller Bordingborg. Baldemar den Store lod anlægge en stor og fast Borg der, hvis stærke og tykke Ringmure og mange Taarne gjorde den til Rigets stolteste Slot som og til dets stærkeste Fæstning; der tilbragte han sine sidste Levedage, og fra denne Borg udgik hans „sjællandske Lov“, ligesom senere hans Søn Baldemars bekendte „jydske Lovbog.“ Baldemar den Tredie, der henlevede sin meste Levetid der, lod det firfindstyve Fod høje Taarn opføre, der endnu fører Navn af „Baldemars Taarn“, og er den eneste Levning, der er tilbage af de store Slotsbygninger. Han brugte det til at gemme Krigsfanger i, dengang han fejdede med Hansestæderne, og af Spot over disse lod han det kalde „Gaasetaarnet“. Under Frederik den Femte blev det meget forfaldne Slot nedbrudt; men Gaasetaarnet blev istandsat af

Frederik den Sjette. De to Gaarde Iselingen og Rosenfelt have forhen været Bordingborg Slots Ladegaard.

Vest for Byen, i Oringe Skov, ere nogle Rilder, der kaldes „Baldemars Rilder“, fordi Baldemar den Tredie skal have benyttet dem til Fodbade, naar han vilde skaffe sig Vinbring i den Podagra, han var hjemløst af.

Fra Bordingborg gaar en bred Landstrimmel ud i Søen, omtrent 2 Miil, hvis yderste Punt kaldes Knudshoved og sydlig for Bordingborg ligger den lille Ø Masned, som er det Sted, hvor Baldemar den Første samlede sin Flaade og holdt Krigsraad, da han første Gang vilde drage imod Bønderne. Den er ogsaa bleven kaldet Mossø, og en mindre Ø eller Halvø, der ligger lidt sydligere, Mossøkalv. Långsø og Lærø ere to Smaasøer, der ligge imellem Sjælland og Møen og høre til Kallehave Sogn.

Fra Bordingborg Færgested steer Overfart til Gaabense paa Falster; Grønsund er her en Miil bredt, og fra Kallehave Færgegaard, den sydøstligste Punt af Sjælland, sættes man over Ulbesundet eller Ulfund til Røster paa Møen, omtrent en halv Miil. Denne Strækning af Den, fra Bordingborg til Kallehave, hører til de mest fortryllende og mest tiltalende i hele vort Fødeland. Mindet om Baldemarernes Dage træder dertil frem for Sjælen, og alle danske Sange og Viser begynde at lyde for vore Øren paa denne Egn; man hører Ronning Bolmar:

„I Skjoldet springe Løver, og Hjertet staar i Brand“

og man kommer til at tænke paa Henrik og Else, der listede sig bort i Ensomhed, hen til Stedet under Skovens Hang, hvor „Havfruen danser paa Tillie.“ Saa roede de maaſtee

til Dringe Skov, der ligger endnu som dengang imellem Bugten og Grønsund, og saae tilbage til Slottet med dets Mure og Tinder, thi netop derfra viste det sig i Pragt og Bælde; og idet de betragtede dette, vare de lykkelige og taknemmelige ved deres trofaste Kjærlighed.

„Med stille Fryd de ginge over Marken til By,
hvor Guldgaaften glimtede fra Taarnet under Sky.“

Men ogsaa sørgelige Minder træde frem ved dette Sted. Her mødte 1658 Korsfæls Ulfeld paa den svenske Konges Begne for at underhandle om Fred med Kong Frederik den Tredies Gejandter: Joachim Gersdorp, Kristen Skel og Mogens Gjøe; men det var ej Alvor; thi Karl den Tiendes Hensigt var, at tage hele Danmark, og Ulfeldts, at ydmyge Kong Frederik og Alle, der holdt ved ham, „koste, hvad koste vilde“.

Bordingborg har været hjemsogt af store Ulykker, især af stærke Ildbrande. I Aaret 1753 skal Iudbyggernes Antal ikke have beløbet sig til mere end 110.

Co og tyvende Afsnit.

Førend vi fortsatte Rejsen hen over den sydsjællandske Øgruppe, ville vi kaste et Blik tilbage over den store, frodige Ø, vi nu have forladt, for at samle de geografiske Fingerpeg paa eet Punkt.

Den Sjælland, der er 17 Mile lang, fra Bordingborg til Gilleleje, og 14 Mile bred, fra Kjøbenhavn til Resnæs, indtager et Fladerum af 127 Kvadratmile. Mod Øst er den omgiven af Øresund, der forbinder Kattegattet med Østersøen, og adskiller det nordøstlige Sjælland fra det sydlige Slaane — det er bredest imellem Kjøbenhavn og Malmø, 4 Mil, og smalest imellem Kronborg og Helsingborg, omtrent $\frac{1}{2}$ Mil —; af Kallebodstrand, der løber imellem Sjælland og Amager og danner Kjøbenhavns ypperlige Havn, og af Østersøen, der danner de to store Bugter ved Rjøge og Præstø og affætter Ulfsund imellem Sjælland og Møen. Imod Syd stiller Bordingborg Bugten. Den fra Falster, og imod Vest strækker Store Belt sig imellem den og Danmarks Have, det yppige, fortryllende Fyen. Beltet er fra to til fire Mil bredt og affætter Korene ved Korsør og Skjelskjør. Den store Kallundborg Fjord, til hvilken Indløbet er imellem de to fremspringende Odder, Asnæs og Resnæs, dannes af Kattegattet, der omgiver Sjælland imod Nord og Nordvest; fra dette Band affattes desuden paa Vens Nordkyst Isefjorden, hvis Munding er omtrent en halv Mil bred; strøg tilvenstre fra Munden løber den lange, smale Roskildefjord ned imod Roskilde, ved Eskildsø gaar en Arm af den til Lejre. Den højre Arm

af Isefjorden beholder sit Navn og affætter fire mindre Fjorde: Lammefjorden, Holbekfjorden, Sidingefjorden og Vellerup Strand.

De betydeligste Søer ere: Arre, Esrom, Fuur Sø i det nordlige Sjælland, Klinte Sø i Odsherred, Skarre og Liss Sø imod Vest, Sørsø, Bavelse, Tjustrup, Gyrstinge og Langesø midt i Landet.

Iblandt Aaerne i Sjælland, der næsten alle løbe igjennem lave Egne, er Susaa den største; den udspringer sydvest for Fagø, løber først imod Nordvest og optager Næssesjø og flere mindre Aaer, gaaer derpaa mod Sydøst igjennem Bavelse og Tjustrup Søer og forbi Røstved, hvorpaa den ved Karrebekskilde falder i Østersøen. Den er i det Hele 16 Mile lang, og imod Syd udvidet og fordybet ved den Danne-skjoldske Kanal. Der er ogsaa gravet en Kanal fra Esrom Sø til Røtegattet, og en anden ved Frederiksværk, for at føre Arresøens Bunde til Isefjorden og drive Fabrikerne ved Frederiksværk.

Sjælland er næsten overalt jevn, uden stejle Bakker; i det Hele taget er Landet højest i Midten, noget imod Syd; Ringsted regnes for at ligge paa det højeste Sted. Grunden ved Fagø er ogsaa højtliggende, og nogle Steder findes der Bakker eller Banke, der oventil næsten gaae lige med det øvrige Land, men derpaa gaae stejle ned imod Havet, f. Ex. Stevnsklint og Klinten ved Karrebekskilde. Nogle Bakker bære Navn af Bjerge, saasom Kulsbjerg ved Bordingborg, det smukke, skovgroede Manglebjerg ved Hirschholm, Bringebjerg ved Holsteinborg; men Sjællands højeste Bakker findes imod Nordvest, og det højeste Punkt er Bejrhøj, 382 Fod over Havets Overflade. De fladeste Egne ere paa

Vistypsten, især imellem Kjøbenhavn, Roskilde og Rjøge. Ved Nord er Jordbunden noget sandet, der er ved Arresø endog Sandflugtstrækninger; iøvrigt findes ingen Steen- eller Klippegrund, med Undtagelse af Stevnsflint og Fjøs Kalksteensbrud; som alt omtalt findes forstenede Sødyr og Søplanter i den haarde Kalksteen. Ogjaa paa Saltholm findes Kalksteen.

Sjælland har mange herlige Skove af Eg og Bøg, dog ikke nær saa mange som i fordums Tider, da Størstedelen af Øen var Skov; Navnet „Sjølund“ hidrører sandsynligviis derafra, at der var en Lund i Søen. De Egne, der fremvise de største Skovstrækninger, ere det nordøstlige Sjælland, omkring ved Sorø, og dernæst ned mod Vordingborg til. Der antages, at en Sjettedeel af Øen er Skov, det øvrige Land Ager og Eng. Mindst skovrig er Odsherred, Vestypsten, og Sletten imellem Kjøbenhavn og Rjøge. Overdrev kaldes de Græssange, der tidligere have været Skove, der nu ere omhugne; men disse Overdrev ere efterhaanden størstendeels ompløjede og tilsaaede, hvorved Landmandens Aar ere blevne meget forbedrede.

Fiskeriet, hvortil Kysterne give saa ypperlig Anledning, er kun ringe; med Undtagelse af Strandboerne fra Gilleleje til Skovshoved, beskæftiger den sjællandske Befolkning sig ikke synderligt med Fiskefangst; det skulde da være, at de hente Ferskvandsfiske op fra vore mange fiskerige Søer. I gamle Dage derimod var Fiskefangst en af Landets Hovednæringsveje.

Sjælland indbefatter for Tiden fem Amter: Kjøbenhavn, Frederiksborg, Hølst, Sorø og Præstø. Hovedstaden hører ikke til noget af dem, den har et eget Birk. Men Danmarks egentlige eller ældste Inddeling er i Herre-

der; denne findes alt i „Valdemars Jorrbog“, næsten uforandret som nutildags, og derfor burde der tages langt mere Hensyn til at kjende Herredsinddelingen, end Tilfældet er. Amtsinddelingerne have været meget afvigende og forandrede; i forrige Aarhundrede indbefattede saaledes Sjælland 16 Amter. Af Sjællands 29 Herreder findes

1) i Kjøbenhavns Amt: Søkkelunde, Smørum, Sømme, Boldborg, Thune og Ramss Herreder;

2) i Frederiksborg Amt: Ljunge-Kronborg, Horns, Ljunge-Frederiksborg, Ølstykke, Holbo og Strø Herreder;

3) i Hølst Amt: Ards, Løve, Lude, Merløse, Skippinge og Dø Herreder;

4) i Sorø Amt: Ringsted, Alsted, Slagelse, Vester-Flakkebjerg og Øster-Flakkebjerg Herreder;

5) i Præstø Amt: Fags, Bjesverskov, Stevns, Hammer, Lybjerg, Baarsø Herreder, og desuden Møns Herred.

Foruden Kjøbenhavn er der paa Sjælland 18 større og mindre Kjøbstæder: imod Øst ligge Helsingør, Hirschholm, Hillerød, Frederiksfund, Roskilde, Rjøge, Storehedinge, Røstved, Præstø og Vordingborg; imod Vest Nykøbing, Kallundborg, Hølst, Sorø, Slagelse, Korsør og Skjelskør. Ringsted ligger omtrent midt paa Den.

Af Grevskaber er der 4: Bregentved, imellem Ringsted og Præstø; Holsteinborg imellem Skjelskør og Røstved; Berkenborg, syd for Kallundborg, og Lethrøborg, sydvest for Roskilde; og af Baronier 6: Adlersborg, forhen Dragsholm, imellem Lammefjord og Havet, ved Foden af

Bejrhøj, Holberg i Soro Amt, Rønket Akademiet af Ludvig Holberg, Stampenborg, nord for Præsto, Gauns paa en Ø, Syd for Røstved, og Løvenborg, Syd for Holbek.

Paa Den er flere kongelige Lysslotte, af hvilke de fleste ere smukt omfransede af Sø og Skov. Tæt ved Flekken Lyngby ligger Sorgenfri, Entedronning Karoline Amalies Sommeropholdssted; en Miils Vej fra Kongeboligen Frederiksborg findes Fredensborg, og paa den Halvø, der adskiller Roskildeffjord fra Hæffjorden, Jægerspris. Ballø Frøentkloster er sydpst for Rjøge, Bemmestofte sydvst for Storehedinge, og Gisjelfelt tæt ved Bregentved.

De største Fabriker ere Kanonstøberiet ved Frederiksværk Linnedvæveriene ved Rjøng, omtrent der, hvor Kong Baldemars Gurre var anlagt og Holmegaard Glasværk.

To og tyvende Ufsnit.

Møen, bly og huld som Baarholen,
 gemmer sig i grønne Sletterø Savn;
 staar Du undrende paa Dronningstolen,
 smiler Møen blid som Morgensolen,
 lærer Dig at glemme Sydens Savn."

Det er almindelig antaget, at den paa Naturskønheder saa rige Ø, der ligger sydpst for Sjælland, i de ældste Tider har udgjort eet Landskab med denne, og at de mangfoldige Smaasøer, der vestlig for Møen ere strøede i Havet, ere Stykker og Stumper af samme. Den skal og i Sydvest have hængt sammen med Falster, thi Sagnet siger, at Folk paa Falster gif i Kirke paa Møen; „over tre Hestepander og tre Stene“, hedder det. Imod Vest stilles Møen fra Sjælland ved Ulfesund, der kommer fra Præsto Bugt, og imod Syd fra Falster ved Grønsund, isvrigt er Den omsluttet af Østersøens

Bande. Ulfshaleløbet er den Deel af Sundet, der gaaer imellem Møen og Nyord, Ulfssund det smale Stræde imellem Røster og Kallehave, og Letten er Bandet imellem Møen og Baagø.

Møen udgjør kun lidt over 4 Mil i Fladeindhold, men Rystomfanget er $15\frac{1}{2}$ Mil, hvilket hidrører fra dens mange og større Bugter. Oprindeligen skal den have bestaaet af syv forskellige Smaalande eller Øer, at dømme efter Overfladens naturlige Forskjellighed, og disse Øer have sandsynligviis da været beherskede af Næsekonger, hvilket Navnene Elvenæs, Torstenæs, Bassenæs og flere tyde hen paa. Efter et gammelt Sagn skal Øen have sit Navn af en Mø ved Navn Phane, der blev gift med Søhelten Grøn Jette, efter hvem Grønsund har Navn. Han skal have boet paa den sydlige Kant af Øen, hvor en Arm af Sundet er bleven nævnt efter Phane.

Over hele Danmark vedligeholder sig hos Almuen ligesom i Tydskland og Sverrig Troen paa „den flyvende Jæger,“ der efter de forskellige Egne, paa hvilke han omtales, har forskellige Navne; paa Sjælland kaldes han Kong Volmer, i Fyen Palne-Jægeren, paa Møens sydvestre Kant Grøn-Jette, og paa den østre Jetten fra Upsala — John Upsal. Gamle Folk paastaar, at have hørt og seet denne flyvende Jæger; der er da en Susen og Brusen i Luften, sige de, en Knalden og Støjen, som naar et Jagttog farer hen ad Mark og Skov, og Enhver, der ikke vil blive ilde tilredt, maa lægge sig næsegruus ned eller skjule sig bag et Træ, saa saare han hører Sligt, og forholde sig stille indtil Alt er roligt igjen.

Bore Forfædre hylbede den Døttero, at afbøde Helte og Konger efter Døden fortsatte deres kjæreste Syssel, og at det kun var Heltenes Aand givet at røre sig i den frie Luft og

nyde Jagtglæderne; de Fejge og Trællene derimod maatte blive i fugtige Mosers Taage, saasnart Døden havde ramt dem.

Mange Steder paa Møen lægge Bønderne i Høsttiden et Havreneg hen til Grøn-Jætte, for at hans Hest ikke skal trampe deres Sæd ned paa Marken eller forårsage anden Ulempe; og i Phanesfjord er der paa en Mark en overmaade stor Kæmpegrav, i hvilken Grøn-Jætte og Phane skulle være højsatte. Deres Tilværelse er utvivlsom, og Kong Grøn har vist været en hjæl og snild Mand, dygtig Søtriger og djærv Forsvarer af sine og Folkets Rettigheder; hans Hustru Phane formodentlig en velkjendt Skjoldmø, siden deres Navne have kunnet vedligeholde sig i flere Stednavne.

„Her hviler Grøn med Phane sin,
der trættes rassen Hjort og Hind;
tal Bønde god, den dyre Gud,
nu gaar Du tryk af Sandet ud!“

Staaer der i et Vredvers om Totunfyrsten og hans Mø.

Sydvest for Stege, Møens eneste Kjøbstad, laa i Middealderen et stærkt forstaaet Slot Stegeborg, som Svend Grate skal have opført. Det blev befæstet end stærkere ved Mure og Taarne under Kong Hans, men i Grevens Fejde blev det indtaget og nedbrudt. Igjennem dette Slot gik Landevejen fra Bøster- til Østerherred over en Vindebro, af hvilken som og af Slottet der endnu skal være Spor.

Blandt de Naturskønheder, Møen har at fremvise, træder Klinten frem, da ved ingen anden Landsdeel saaledes:

„Haabets Farve, Baarens friske Grønne,
mildt forhøjes af den hvide Grund.
Følger dybt i Strandens Stene skønne,
Brandinger af mørkblaa Afgrund drøne
Havet flyder over sandgraa Bund.“

Det er en sand Nydelse at fryde sig ved Synet af de grønne Skove, de hvide Bjerge og det blaa Hav, hvori Alt afspjeler sig. Møens Klint, med sit Bøgetræ imellem Klinterevnerne og sin flodgroede Overflade, overgaaer i Skønhed og Afvejsling langt Stevns Klint, der ganske mangler de flodflædte Skrænter.

Det er imidlertid ikke alene Klinten, der fortjener at tages i Øjsyn, ogsaa den øvrige Deel af Den er rig paa skønne Punkter og maleriske Udsigter. Fra Toppen af Præstebjerget, en anseelig rund Bakke paa den sydvestlige Kant, overfluer man hele Den, og dvæler gjerne ved Betragtningen af det venlige, paa Afvejslinger saa rige Landskab. Imod Nordøst seer man Hjertebjergs hvide Kirke titte frem over Marienborgs smukke Skove, og Klintebakkerne hæve sig blaaltigt i Horisonten. Ved den højeste af disse viser Herregaarden Klintholm sig, lidt nordligere Magleby Kirke og til alle Sider en Mængde smukke Bøndergaarde. I Sydøst har man den aabne Østersø og i Sydvest, ud over Grønsund, Falster med sine Skove og Kirker. Imod Vest faar man Møens Strømme Baagø med Smaasøerne Lærø og Långø, og bag disse viser sig Sjællands yndige flodstrandste Kyst.

Paa Dens sydlige Kant ligger Vindebeksklinten med sine skønne Udsigter saavel over den blanke Østersø som over Grønsund til Falster og over Hjelms Bugt til Høje-Møen. Tager man henad Landevejen til Ejsenlund, da glemmer man sikkerligen ikke, at besøge Marienborg Havn, der er lige udmærket ved Størrelse, frodig Jordbund, skønne Partier og en stor Mængde sjældne Træarter og Buskværter. Den er anlagt i en rig Stil med mange Kanaler og forskellige Lusthuse, og indtager omtrent 26 Ldr. Land. Fra den højtliggende

Hjertebjerg Kirke, lidt nordlig for Røret, er en smuk Udsigt hen over Sjælland, og en halv Miis Vej derfra mod Østersøen til, ligger Borre, der tilforn har været en nærsom Kjøbstad og havt god Søhandel, thi der, hvor der nu er Mose og Eng, var dengang aaben Strand. Dette er endda ikke saa langt tilbage, thi under Frederik den Tredie bleve Kjøbstadrettighederne fornyede; men Havet blev forvandlet til tørt Land og Kjøbstaden Borre blev til en Landsby; Bestude har været dens Lade- og Rosseplads.

Fra Borre hæver Landet sig til en betydelig Højde, og ved Nyborre deler Vejen sig. Bølger man da den sydlige, kommer man igjennem Klintholm og den smukke Klinteskov til Maglevandet paa den egentlige Kridtklint, tager man den nordlige, fører den os til det skønne Lisehund. Over Stedets flodgroede Bagger, hvor der findes baade Bøg-, Gran-, Fyr- og Kastanietræer, kommer man til et smukt Blomsterparti, hvor den skinnende hvide Taler viser sig for Øjet, og henover Østersøens store Flade, hvor mangfoldige Skibe glide frem, seer man i Sydøst Nygen med sine Klinter. Lidt mod Nord ligger Lisehøj, hvorfra der, for Træerne vogte til, var en af de smukkeste Udsigter paa Den, iblandt andet til Stjerns og til Sverrig; en Gang imod Syd løber op og ned langs Klintestrænten. Hundreedaarige knudrede Bøge slynge her deres mægtige Grene i hverandre og synes at anstrænge sig af al Kraft, for at kunne holde sig fast ved den moderlige Brink. Herfra seer man ogsaa de nordligste Partier af Kridtklinten, og langs Havet fører en Gang til det smukke Lysthuus „Kapellet“. Dette er bygget i simpel gothisk Stil, foran en tætbevokset Klintekløft, i hvilken Vandet risler over mægtige Graafene. Det store, vide Hav, den mørke, alvorlige Skov,

de høje, flodgroede Bakker, Alt forener sig for at gjøre Stedet yndefuldt og tiltrækkende.

Et særdeles smukt Punkt, som det nok lønner sig Umagen at vandre til, er det saakaldte „norske Huus“ imod Nord. Ad Klintens Skrænt føre Gange op til det, og imod Syd er det omgivet af Aaletræer med en fri Udsigt til Stevns Klint og Slaane. Fra det norske Huus løber en Vej imod Sydvest forbi en Dam, der kaldes Kaninparken i hvilken, der er et Par nette Smaasøer; tilvenstre seer man en med Træer omgiven Kjøkkenhave, og imod Syd Baaningshuset.

Fra Biselund gaaer Kjørevejen til Kridtklinten forbi Abborrebjerget, det højeste Punkt paa Øen. Denne Bakke bør Ingen tage forbi, uden at vandre op ad den og fryde sig ved den stjerne, vide Udsigt. I Forgrunden ligge tre vakre Smaasøer samt Biselunds og Klintholms Skove, ud over hvilke den høje Dronningstol throner. Mod Vest har man hele den livlige Ø med sine Kirker og Landsbyer, sine gyldne og frodige Marker; Alt saa fredeligt og roligt, at man neppe kan tænke, at disse Steder jordum have været Vidne til saa vild og blodig en Daad som den, Søroverne øvede der saavel som andensteds, og om hvilken Bussemærk, Randemærk og flere Ravne endnu minde os. Længere borte seer man i Sydvest Falster, i Vest Sjællands Skove og imod Nord den alvorlige Stevns. Ogsaa fra Kongsbjerget, hvor Sagnet lader Klintefongen boe, medens hans Dronning har sit Sæde paa Dronningstolen, hvorimod hun har plantet sit Spiir imod Syd, Sommerspiret, er der fortryllende Udsigter.

Kan man kun ofre kort Tid til at tage Møens Klint i Øjesyn, maa man, for dog at besøge de mest udmærkede Steder, fra Maglevandsfaldet gaae imod Nord til det højeste Punkt

af samme, Dronningstolen, og derfra forbi Maglevandsfaldet til Græderen, der kaldes jaaledes, fordi Bandet falder draabevis. Denne yndige Dal træder smulkest frem fra den Pynt af Klinten, der begrænses den imod Syd, og til hvilken en smal Sti fører. Tragten, Sommerspiret, Graarhyg maae ikke vel forbigaaes.

Men for da ret at tage alle de skønne Afveglinger ved denne ejendommelige Natur i Østsyn, gjør man rigtigst i, at gaae i en Baad ved et af de smaa Fiskerhuse, der ligge Syd for Klintholmen, og lade sig roe langs hen under Klinten.

Og nu ville vi atter forlade denne lille, frodige Ø, hvis Indbyggere ligne Sydsjællænderne i Levemaade og Tilbøjeligheder, ogjaa deri, at de ligesom disse ikke holde af at tage sig noget for de lange Vinterastener; forresten have Møenboerne et godt Ord for Udruelighed, og et Vidne om, at dette Om-dømme er grundet, seer man deri, at der paa hele Den ikke findes en eneste Kro, med Undtagelse af een paa den lille Ø Nyord, der ligger imellem Møen og Jungshoved i Sjælland.

M ø e n

hører til Sjællands Stift, ligesom og den i Østersøen fjernere liggende Ø, Bornholm. — Samøø staaer i geistlig Henseende under Aarhuus Stift, og vil derfor blive nævnt ved Jydland. Desuden høre til Sjællands Stift 49 mindre Øer og Holme:

Aalholm i Isefjorden, ved Pynten af Horns Herred.

Agerøø, i Beltet ved Skjællfjær.

Aunø, ikke langt fra Rjøng.

Baagø, sydlig for Sjælland, hører i geistlig Henseende under Falster, og findes omtalt under dette Stift.

Christiansøø, 2 Miil fra Bornholm.

Danmarksøholm, imellem Jungshoved og Nyord.

Egholm, ved Agerøø i Beltet — en anden Ø af samme Navn findes ved Samøø, og en lille Holm af samme Navn sydvestlig for Røster.

Egø, i Korsørffjær.

Ens, ved Karrebekskminde.

Gåstholm, ved Samø.

Gåstildø, i Roskildeffjord.

Fagø hører til Baagø Sogn.

Gjedesholm ligger ved Agerø.

Glenø, Syd for Grevsfabet Holsteinborg.

Goskalk, i Korsørffjord.

Helholm, i store Belt ved Omø.

Heselsø, i Kattegattet, nord for Sjælland.

Hjortholm, ved Samø.

Holmene, i Præstøffjord.

Hvilholm, i Roskildeffjord.

Inderø, i Kattegattet, hører til Døds Herred.

Kalsø, i Roskildeffjord.

Kidholm, hører Antvorskov til.

Koster, ved Møen; forbunden med denne Ø ved en Bro.

Kyholm ligger i Roskildeffjord — en anden Kyholm ved Samø.

Lammeholmene, fem i Antal, findes i Lammefjorden.

Langsø, imellem Sjælland og Møen ved Kallehave — en anden Langsø ved Døds Herred.

Lindholm, ved Møen — 2) ved Samø — 3) en Græsholm ved Gaunø.

Lilsø, i Korsørffjord.

Maglesø, i samme Fjord.

Maasneb og Maasnebkalk eller Kalksø, sydlig for Bordingborg.

Munkholm, i Iseffjord.

Muusøholm, i Storebelt, ikke langt fra Neerø.

Negelsø, ved Besterstrand, imellem Sjælland og Sejerø.

Omø, i Storebelt, ved Skjelskør.

Ormsø, ved Glenø

Dursø, i Iseffjorden.

Neerø, i Storebelt, sydvest for Lidsø.

Santholm, i Storebelt, ved Skjelskør.

Saltholm, ligger ved Amager.

Sivedsø, Syd for Skjelskør.

Sejerø, ved Sjællands Nordvestkyst, i Sejerø Bugten.

Strandhøj, ikke langt fra Skjelskør.

Svinsø, vestlig for Rjøng.

Tarsø, imellem Sjælland og Møen, ved Kallehave.

Tunø, ved Samø.

Lyrholm ved Møen, Eyd for Ryd.
 Vejrs, ikke langt fra Samss.
 Broi, tæt ved Ryels.

Sire og tyvende Ufsnit.

I vore Dage, da Dampkraften bringer os til skjønne Egne og kjære Venner uden synderlig Opofrelse af Tid og Penge, er Lysten til at kjende Fædrelandets forskjellige Landsdele heldigviis tiltagen. Olandene ere ligesom flyttede nærmere sammen, og Kjøbenhavnerne have maaskee lært, at de ikke ere saa vidt forskellige fra Provindsboerne, eller disse fra dem, som de tidligere troede. Der dukke ogsaa Navne frem, som hidtil kun vare lidet kjendte, og det kunde derfor heller ikke undre os at træffe En og Anden, der med Forundring gjentog „Ohnsevig“, naar de hørte, at vi paa vor Rejse til den sydsjællandske Øgruppe vilde dampe dertil. Denne Bugt, der fra Nordbøltet løber omtrent en Fjerdingvej ind i Lolland, Nordvest for Raskov, har hidtil været lidet kjendt, og egentlig først faaet Navn i det sidste Aarstid, efterat „Diana“ har den Opmærksomhed for Lollikerne, at gjøre dem Rejsen til og fra Kiel lettere og bekvemmere, end den forhen har været.

Fra Ohnsevig kommer man uden Vanskelighed til Raskov; det er kun halvanden Miil, og der er desuden indrettet en Dagvognsbefordring, der staaer i Forbindelse med Dampskibets Komme og Afgang. Et Besøg paa Lolland er imidlertid noget ganske andet, end det vi nys aslagde paa Møen; havde vi der Klippestrænder og Brinker, saa har man her det flade, jævne Land, hvorfor det egentlige Navn ogsaa er Lavland; saaledes

kaldte vore Forfædre det. Imod Nord og Sydpst er der nogle ubetydelige Vaffer, men iøvrigt er hele Den en frugtbar, lavtliggende Slette. Hollands største By er Raaskov, hvis oprindelige Navn skal være Ræsskov, da den ligger paa et Ræs, hvor der forud har været megen Skov; den findes paa Dens Vestkyst ved Albuesfjord, driver god Handel, og har tidligere været stærkt beskæftet. Fæstningsværkerne bleve anlagte af Kristian den Tredie og forbedrede af de efterfølgende Konger, fornemmeligen under Frederik den Tredie. Bybefæstningen afbrændte Byen under „Grevens Fejde“; og dengang Svenskerne under Karl Gustav hemsøgte Danmark, blev Raaskov to Gange gjæstet af dem; første Gang, 1658, da de kom marscherende over Isen midt om Vinteren, og uden Kamp bleve Herrer over Byen. Men da de Aaret efter kom igjen, traf de en Modstand, der gjorde baade Borgerne og Befæstningen Vre, og viste, at det just ikke forholdt sig saaledes som det gamle Ordsprog sagde: „at Hollisterne altid helst vilde tilkjøbe sig Fred, Falskstringerne derimod slaae fra sig, for at faae den.“ Karl Gustav havde ventet, det skulde gaae lige saa let med Byens Indtagelse som det foregaaende Aar, men han havde gjort Regning uden Bært; saasnart han erfarede, hvad Indbyggerne førte i Skjoldet, lod han sin Hærfører Wrangel belejre Byen, skyde med gloende Kugler og Bomber ind over den, grave Miner og storme, for at tvinge den til Overgivelse. Men Raaskoviterne gjorde tapper Modstand, og oprettede derved den Banære, de havde paadraget sig Aaret forud. Borgernes Heltemod overgik Besættningens; thi da Krudt og Fødemidler mindskedes, uden at der kom Undsætning, foreslog Fæstningens befæstede Forsvarere at overgive Byen paa taalelige Vilkaar, men Borgerne jatte sig derimod og erklærede, at de vilde stride

for deres By til det Yderste. Omfider tvang Nøden til Overgivelse efter elleve Ugers heltedige og brave Modstand, men dette stete til stor Sorg for Borgerflabet, der vilde have vedbleven Forsvaret end længere.

Hverken Gader, Huse eller Kirker vare sikre for Svenskerne's Rugler; fra den lille Ø Steensø, der ligger i Fjorden, Vest for Næstov, lode de deres dræbende Skjts spille imod Byen, og isærdeleshed imod Kirken, der endnu den Dag idag bærer Præg af deres uvelkomne Besøg. Paa den vestre Side af Bygningen, som vender ud imod Havnen til, ere flere Kanonlugler indmurede, ligeledes een i Kirkens Hvalving, og i selve Kirken ligger en Bombe, der en Søndag under Guds-tjenesten slog ned sammesteds, uden at gjøre noget Menneſke Glade.

Kirken selv, der ligesom saa mange andre Søstæders Kirker er indviet til de Søfarendes Helgen „St. Nikolaj“, er stor og anseelig; den har et Taarn, der er over hundrede Fod højt, og har forhen ovenpaa dette havt et Spiir, der blev regnet for det højeste i Danmark; men dette blæste ned i en heftig Storm 1625.

Boldene, der ikke ere sløjfede imod Landsiden, frembyde en vakker Spadseregang og en vid Udsigt ud over det flade Landflab og Bugten med dens mange Øer, iblandt hvilke er Slots, hvor man endnu seer Ruiner af Engelsborg, et fast Slot, som Kong Hans lod opføre for at skærme Næstov imod Fjendtligheder fra Hansstædernes Side. For Engelsborg blev anlagt, var der paa Dens Nordkyst ligeoverfor Fejs, et fast Slot Ravnøborg, som ogsaa skulde tjene til Byens Forsvar; det var opført af Baldemar den Første paa en stejl Høj til Forsvar imod Benderne, og efter de Tiders Krigsførelse

holdt for uindtageligt, thi paa de tre Sider var der en bundløs Sump og paa den fjerde laa Havet; kun naar Moradjet og Havet i strænge Vintre frøje til, kunde en Fjende komme det tillivs. Men Kong Hans indsaae, at da han ikke kunde holde Hansjestædernes Skibe ude af Albuefjorden, vilde Ravnsholm heller ikke være istand til at forsvare den fjerntliggende By, og derfor lod han det nedbryde og Engelsborg opføre paa ovennævnte Ø i selve Albuefjord. Dette svarede imidlertid heller ikke til sin Hensigt, og derfor blev omfjeder Rastov By befæstet.

Da den katolske Lære endnu var herskende her i Landet, havde Rastov et Franciskanerkloster; Kirken, der kaldtes Helligaandskirken, blev siden gjort til et Løjhuus, men efter den omtalte Svenskekrig nedbrudt.

Nordvest for Rastov ligger Sandby eller egentlig Sundby Sogn, med Byen Taars, hvis Navn oprindeligen skal være Thors; derfra er Overfart til Spodsbjerg, fra hvilken Ø Lolland stilles ved Langelandsbæltet. Men denne Overfart er haard at døje, og Enhver, der kan omgaae den, er bedst tjent med ikke at faae Beviis ihænde for Lollernes og Langelændernes Nøjsomhed i denne Retning. Rejsen fraa raades ikke, fordi der gaaer en stærk Strøm i dette Vand, thi det kunde da nok være til at holde ud, men man bliver sat over i de samme Baade, hvori Kvæg bliver ført fra den ene Ø til den anden, og disse Baade bære tilvisse Vidne om, at Bedkommende ikke ere saa meget nøjeregnende med Orden, Reenlighed og Betvæmmelighed. Vilde Færgesolkene gjøre Stads af de Rejsende, saa give de dem frist Strøelse; men det er kun sjældent, det gaaer saa pænt til, og Dunsterne af Dyrene har man alligevel. Det kan ogsaa nok hændes, at

man ikke alene faaer ganske uvedkommende Rejsefæller paa to Been, men ogsaa fiirbenede, naar der tilfældigviis kommer Rogen, der skal samme Vej, og der er ikke flere Færgesaaede ved Land; derfor vilde det tilviise være meget ønskeligt, at der kunde blive sat en Dampbaad igang over det meget besøgte Langelandsbelte.

Lidt Nord for Laars ligger den smukke Hovedgaard Frederiksdal, hvorfra der over Beltet er en vacker Udsigt til den yndefulde, lange Strimmel Land, der viser sig hiinsides Beltet, hvor

„Søen strammer ud sit Klæde,
Himlen farver Globen blaa;
Klare, lyse Bølger smaa
ganske bly paa Landet træde,“

Denne Hovedgaard hed før Grimstrup, thi den var opført af Jens Grim, der er kjendt fra Dronning Margretes Tid. Ved det nærliggende „Korsenallehuus“ var et af Sorøernes bedste Tilholdssteder i hine mørke Tider, der gif forud Baldemarernes Dage.

Vintersborg, paa Dens nordvestlige Kant, er en meget gammel Bygning, omgivet af Grave, der i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede tilhørte Johan Skarpenberg, en af de to Anførere, der under Eric af Pommern var med Hæren i Slesvig. I Slutningen af det sextende Aarhundrede blev den opbygget i sin nuværende Skikkelse af dens daværende Ejer Eiler Rud. Det nuværende Navn har den havt siden Slutningen af det syttende Aarhundrede, efter Baron Vinterfelt, der fik den omdannet til et Baroni, det første i Danmark.

Ruiner af det fæste Slot Ravnsholm ere endnu at see

paa den østlige Kant af Nørreherred, hvortil de alt nævnte Steder paa Lolland høre. Læstved flyder Dreby Å, og Vest for Ravnøborg, i en saare smuk og meget frugtbar Egn, ligger Hovedgaarden Pederstrup, der hører til Grevskabet Kristianssæde, forhen kaldet Kristiansborg, hvilket Navn dette Grevskaabs Besidder, saavel som Herren til Kristiansholm ved Rødbj, maatte forandre, dengang Kristiansborg i Kjøbenhavn blev opført.

Kristianssæde tilhører en Familie, der almindeligen regnes til Landets ædleste og fortrinligste Slægter, og det ingenlunde ved nedarvet Familieadel alene, men ved den Hjerteadel, der afpræger sig, saavel i dens betydeligere som almindeligere Færd. Ved Navnet Reventlow fremkalder altid Tanken om noget Edelt og Skjönt! Det var Kristian Frederik Ditlev Reventlow til Kristianssæde, der havde Forsæde og var Sjælen i den Forsamling, der efter Kronprinds Frederiks, siden Frederik den Sjettes Døds, traadte sammen for at ordne og forbedre Bondestandens Kaar, og hvad Landalmuen skylder denne Ædling, der,

„fit Blif med Andagt, med brændende Andagt lod Sue
dybt i Alkjærligheds evigstraalende Sue,“

det vil ingenfinde glemmes, hverken af denne Stand eller af Mogensomhelst, der kan fatte og føle, hvormegen Velsignelse og hvor stor Velvære, der ved hans Bestræbelser er beredet en talrig Klasse af Landets Børn.

„Aldrig smaalige Syøler mod Jorden os høje,
men til de store Bedrifter vi vende vort Øje!“

Sydvest for Pederstrup ligger Baroniet Juellinae, hvis første Besidder var den bekjendte Søhelt Niels Juels hæderlige og brave Broder, Jens Juel, der magesiftede sit

Baroni Juellinge i Sjælland med Kong Frederik den Fjerde, og sit istedenfor det denne herlige Ejendom paa Volland, tidligere Hålsted Kloster. Juellinge i Sjælland er siden kommen ind under Grevskabet Bregentved. Jordbunden omkring Juellinge er saa frugtbar, at den endog bliver regnet for den bedste i hele Kongeriget Danmark, og Bøndernes Tilstand saa god, at Hålsted Sogns Beboere i Aarhundreder ere blevne ansete for Landets mest velhavende; „hvortil ikke lidet bidrager de høje Herstæbers og Gjeres forstandige og godgjørende Forvaltning“ hedder det i et gammelt Skrift. Og den Lov, der saaledes forlængst er tilkjendt den nuværende Stamherres Forsædre, den vil Ingen kunne frakjende ham, der har viist, at han i rigeste Maal gjør den Fyldest. Hans Navn er højt hædret og agtet af hans Undergivne og paa den D, han har sit Hjem; men ogsaa i Landets andre Egne har det en herlig Klang, thi,

„ringe Dunders Fortræffelighed ej han oplæser,
ej for hver given Stjærø i Vassunen strax blæser;
men han lig Regnen, der sølig og sødt nedfalder
venlig tillive med Perler Smaaablomsterne kalder.“

Hålsteds første og ældste Navn var Haraldssted, og det var dengang et langt smukkere og rigere Eted, end nutildags; thi den Arm af Fjorden, der løber forbi Sæbyholm, forbi herlige Skove, følgende Kornmarker og Agre, var dengang sejslbar. Augustinermunkene anlagde i det tolvte Aarhundrede et rigt og stort Kloster her, og dette blev overflødig betænkt af mange fornemme og velhavende Personer. Hålsted By blev paa Klosterets Tid regnet for en lille Kjøbstad, og Klosteret selv var saa anseet og dets Brødre saaledes i Ry for Veltalenhed, at en Prædikanter ikke blev regnet for

synderlig meget, naar han ikke var udgaaet fra Hølsted Kloster. Derksom de imidlertid alle vare som en Præst i Hølsted, der var bekendt som „dygtig Arithmetiker, Latiner og Skriver, og saa kunde han da vel ogsaa være dygtig Præst,“ da saaer man et underligt Begreb om deres Veltalenhed. En Dag, da denne Mand i Kirken anpriste Guds Godhed for Menigheden, indklædte han sin Tale til Vorherre saaledes: „Taf Herre, fordi du giver os Korn, fordi du giver os Hvede og Ørter, smaa Kalve og smaa Gribe; Du spiller som en Fader med sit Barn og leger vel sommetider med os; pip, pip, mine Børn! o.s.v.

Da Lybekkerne under Kong Hans's Regjering frige de her i Landet, afbrændte de ogsaa Hølsted Kloster, men det blev snart opbyggt igjen, og da det siden forfaldt, blev det istandsat af Frederik den Andens Enkedronning, Sofie. Øst for Klosteret var en smuk Rund eller Lystflod, der i sin Tid var Klosterbeboernes Spadserested; nu er den Juellinge Dyrehave; og ved en Høj, „Magsøhøj“ kaldet, er en Sundhedsskille, der i Munkevarsenets Tid var meget indbringende, dens Vand blev anseet for lægende og undervirkende og der er siden gjort jevnlig Balfarter til den, fornemmeligen St. Hans Aften.

Hølsted Kirke er stor og smuk; det er den forrige Klosterkirke, der er noget udvidet, og tæt ved den ligger et Hospital eller Fattighuus, der yder Sognets Fattige megen Hjælp og Understøttelse. I Kirken findes et Maleri, der forestiller en Præst og hans Hustru med eet levende Barn og otte nysødte Spæde, der ere døde. Sagnet fortæller herom, at en Moder engang ved Kirkelaagen har bedt Præsten indstændig og paa sine Knæ om at kaste Jord paa hendes dødsødte Barn; men den Geistlige afflog det og stødte i Brede til hende med Foden, sigende, at han ikke kastede Jord paa Hundehvalpe.

Kvinden udsagde da den Forhandelse over ham og hans Huus, at hans Hustru aldrig skulde føde ham levende Børn, hvilket ogsaa gik i Opfyldelse, saa at Præstekonen fødte otte døde Børn, det ene efter det andet. Omfider lod Præsten sig bevæge til at kaste Jord paa et dødsfødte Barn i Menigheden, og kort efter fødte hans Hustru det levende Barn.

Aunede, Anneget til Hålsted, svarer godt til sit Navn, Aanede, nede ved Aaen, thi det ligger saa lavt, omflødt af Vand, at Bejen dertil undertiden næsten er ufremkommelig.

I Skovlænge, Øst for Hålsted, hvis Navn tyder paa, at der forud har været mere Skov sammesteds end der nu til dags er, blev under Raskovs Belejring 1659, den bekendte svenske General Magnus Steenbock født, der siden under vore Fejder med Everrig blev tagen tilfange i Tønningen, og omfider endte sine Dage i Kæstellet i Kjøbenhavn.

Der ligger ogsaa ved Skovlænge By en Bakke, omgivet af Bolde og Grave, hvor der engang har staaet et Slot, der var to adelige Jomfruers Bolig. Engang kom de i Strid om det øverste Stolesæde i Kirken og kunde ikke blive enige om, hvo der skulde have Forraugen; den Eine flyttede derfor til Gurreby, byggede Kirken, og gav den en prægtig Altertable til Trods for Søsteren. Efter den Tid kom de kun sammen to Gange aarlig, og det paa en stor Steen midt i en Bæk ved Sognets Grændse; denne Steen blev kaldet „Jomfrustenen.“ Bækken er ved Udgravning forsvunden, men en stor Runesteen ligger endnu i god Behold iblandt de øvrige store Steen, og er den bekendte „Skovlænge Runesteen.“ „Døder rejste denne Steen efter Gude sin Fader, den gode Krigshærs Anfører,“ staaer der at læse paa den.

Ved Besterflov, tæt ved Albuefjord, er der en Kilde,

hvis Band i Pavedømmets Tid havde Ord for at være under-
virkende. Kristian den Første lod et Kapel bygge der paa
Stedet til den hellige Trefoldigheds Hre, for at Munkene
kunde læse Messe ved St. Hansdagstide, naar Folk kom til
Kilden, og dette Kapel er den nuværende Kirke i Kappel, der
ligger paa den vestlige Pynt af Volland, Syd for Albuesfjord.
Tæt derved ligger Hovedgaarden Gottesgæbe, som har faaet
dette Navn af en Mand, der 1725 vandt den ved Lotteri;
Kong Frederik den Fjerde havde ladet den oprette af en nedlagt
Bondeby Knuble, og ved Bortlobningen blev Major Bløg
den Lyffelige, hvem den tilfaldt.

Der er endeel Stednavne paa Volland, som tyde hen paa,
at Benderne tidligere have sættet Bo der og givet Byer Ravne:
saaledes Kramnise, Tillise, Rudise, Winnise, næsten
alle paa den sydvestligste og sydligste Kant af Den, saa det
lader jo rigtignok, som om Indbyggerne have givet dem Ro
og Lejlighed til at sætte sig fast. „Kollikerne holde meget af
Fred og Ro, derfor stjotte de ikke om Krigersfærd og derfor
vilde de ogsaa i hine Tider helst jevne Alt fredeligt med Ben-
derne,” er der bleven sagt til Berømmelse for Dens Befolk-
ning; men hvorvidt det kan kaldes en Dyd, at lade fremmede
Voldsmand spille Herrer i Landet, eller give dem Solv og
Guld for at holde sig borte, det ville vi nu lade staae ved
sit Værd. Iovrigt tyder de mange sorgelige Vidnesbyrd
om onde Lidenstæbers og Tilbøjeligheders Herredømme, som
ogsaa i den sidste Tid ere bragte for Dagen, just ikke om, at
Folkene der ere mere fredelstende og fordragelige end Dan-
marks øvrige Befolkning.

I en af Hollands skønneste og yndigste Egne, midt i det frodigste Landskab ved Skov og Sø, ligger Vesterborg, lidt Syd for den til Christiansø hørende Herregaard Pederstrup, Familien Reventlows almindeligste Opholdssted. Der maae vi dvæle ved Mindet om en værdig Præstemand, der var Herrens troende Tjener og en sand Kristen, thi han viste sin Tro i gode Gjæringer, og Kjærlighed var den Drivfjer, der bragte ham til at lære og tale, arbejde og virke. Til Lykke for ham og de kommende Slægter var han højttaget af den Mand, der havde Bondestandens sande Vel og Forædling for Øje, og levede i hans umiddelbare Nærhed, og denne Mand, den alt nævnte Greve af Reventlow, stod ham troligen bi ved den Sags Fremme, der udfyldte hans Tanker og var Maalet for hans Stræben. Oprettelsen af en højere Læreanstalt for Landalmuen i Vesterborg havde derfor ene Biskep Boisen at takke for sin Tilværelse. Til samme Tid som han varetog sit Embeds Pligter og ved kristlige Arbejder bestræbte sig for at udbrede Oplysning og gjøre Kundskaber almindeligere og mere tilgængelige, styrede han for og underviste i den af ham oprettede Højskole, „det vesterborgske Seminarium“ med en Ridtjærhed, en Indsigtsfuldhed og en Dygtighed, der har sat ham et hæderligt og velfortjent Minde. I et kraftigt Sonnefuld, næsten alle viede til Herrens Tjenere, har Kirken nogle af sine kraftigste og redeligste Forkæmpere; Peter Dutzen Boisen selv er siden 1831 gaaet ind til

„den Kjærligheds Løn, som vented, den salige Glæde
 Tungen ej kan, og ej Naturen udtænde!
 Bølgerne's dampede Ridslen og Fuglene's Tone,
 Hjørnerne's Vise og Vinden i Bladene's Krone,
 Alt er kun Klang,
 enkelte Lyd af den Sang,
 som af Keruberne synges om Etærens Throne.“

Sem og typende Ufsnit.

Nordøst for Bestenborg ligger en usædvanlig stor og stummel Kæmpegrav, i hvilken en af Gorm den Gamles fornemste Mænd, Sagastriveren Torfel Adelsfage skal være højsat; og omtrent midt paa Volland i en smul Egn ved Sø og Skov, ligger Mariboe; som dens Løse- og Ladeplads kan Toldstedet Bandholm betragtes. Byens gamle Ravn var Skinninge; men da der i det femtende Aarhundrede blev stiftet et rigt Kloster sammesteds til Ære for Jomfru Maria, for Nonner af den hellige Virgittes Orden, saavel som for Munke af Augustinerordenen, fik Byen Ravn efter Klosteret. I Søen findes flere Skovgroede Holme, og iblandt disse Borgs, paa hvilken der har staaet et fast Slot, som blev nedbrudt i det trettende Aarhundrede; sandsynligviis har det været en af de mange Røvereder, Landet var opfyldt af. En Bro, 1000 Fod lang, førte over til det faste Land, og imod Syd var det omgivet af Volde og Grave, som Ruinerne endnu udvise. Et andet Slot skal have staaet paa en Mosegrund ved Nørrejs og være kaldet Lysemos Slot, men ogsaa det er forlængst ødelagt.

Fuglse Herred er det skovrigste paa Volland og har overordentlig frugtbar Jordbund, derfor var Kjøretouren fra Besterborg ned til Kristiansbæde meget vacker, og intet mindre tilfredsstillende er Egnen imod Syd, fra Gottesgave til Rødbye Fjord, der er fuld af endel tildeels ubeboede Ær. Vi maatte tage Rødsand i Djesyn, disse flade Sandbanker langs Volland's Sydkyst, hvis røde Sand eller Bund man seer igjennem Vandet, og efter hvilken den lille By Rødby har faaet Navn. Fra Rødby er Færgesart til Femern og Heiligenhafen i Holsteen, men Byens Handel

er kun ubetydelig, fordi Indløbet til Fjorden, Kræmme Gab, er vanskeligt, og kun mindre Skibe kunne løbe igjennem. Ved Dragsminde var forhen Løkke- og Badeplads, men Havnen er nu tilstoppet.

I Maribo Kirke ligger en af vort Fødelands fortrinligste og mest højhjertede Kvinder begravet; det er Kongedatteren Eleonore Kristine, Kristian den Fjerdes kjæreste Barn, den beklagelige Ulfeldts trofaste Ægtefælle.

„Nogen jeg til Verden kom
nogen fra den er min Dom.
Herren gav og Herren tog,
Herren lagte, Herren slog,
Lovet være Herrens Navn,
som alt søger til mit Gavn,
hannem salder jeg i Gavn.“

Saaledes sang hun endnu efter at have gennemgaaet de mange Lidelser, Sorger og Krænkelse, hendes Livshistorie vidner om; og efter at have besøgt hendes Gravsted, ville vi dvæle ved Mindet om hende, ved de Forviklinger, under hvilke hun sørgede, de Lidelser, af hvilke hun hjemløstes, og de Kampe, i hvilke hun sejrede.

Anna Kathrine af Brandenburg, Kristian den Fjerdes Dronning, døde i Foraaret 1612, efter et femtenaarigt Ægteskab. Af hendes sex Børn vare tre døde strax efter Fødslen, og Thronarvingen, Prinds Kristian, døde Aaret før den gamle Konge; den eneste efterlevende Søn, Frederik, blev derfor efter Faderens Død valgt til Landets Herster og regjerede siden under Navn af Frederik den Tredie. I Kristian den Fjerdes Levetid havde der været paataent og underhandlet om Ægteskab imellem ham og Dronning Kristine af Sverrig, den store Gustav Adolfs Datter, men denne Forbindelse kom

ikke istand; og Prinds Frederik formælede sig derpaa med Sofie Amalie af Lynneborg, en kjæd og modig, men stolt og myndig Dame, der paa en lidet kongelig og kvindelig Maade forsøgede og nærede de Sorger, Smerter og Savn, der faldt i Eleonore Kristines Lod.

I Aaret 1615 lod Kristian den Fjerde sig vie ved venstre Haand til Kirstine Munk, Datter af Ellen Marsviin og Ludvig Munk, der havde været Lehnsmænd i Trondhjem. Det blev bestemt, at hun ikke skulde kaldes Dronning og hendes Børn ikke have Adkomst til Riget, men iøvrigt ansees for, hvad de ogsaa vare, Kongens lovmæssige Børn. Fem Sønner og otte Døtre bleve fødte i dette Ægteskab, men tre Sønner døde strax efter Fødslen og den fjerde blev kun to Aar gammel. Den eneste af dem, der blev ilive, var Grev Valdemar Kristian, Herre til Thorseng, som i Forening med Eleonore Kristine fortrinsviis nød Faderens Kjærlighed.

Døtrene bleve næsten alle giste med Landets første Adelsmænd. Den ældste, Anna Katrine, døde af Sorg over, at hendes Brudgom, Frants Rantzau, druknede i Kanalen i Rosenborg Slotshave; Sofie Elisabeth blev gift med Holger Wind, der forlod hende, da det gik ned ad Balke med Korsits Ulfeldt, som havde faaet tilægte Eleonore Kristine, den navnkundigste af dem Alle. Elisabeth Augusta ægtede Hans Lindenow til Ivernæs, (det nuværende Bedelsborg i Fyen), og af Tvilling søstre Kristiane og Helvig blev førstnævnte gift med Hannibal Sehested, og Helvig med Ebbe Ulfeldt; Marie Kathrine døde nogle Maanedes efter Fødslen, og Dorteia Elisabeth blev sat i Kloster i Köln.

Den 22de Juni 1621 blev Eleonore Kristine født

paa Frederiksborg Slot. Alt fra de tidligste Barndomsaar afslagde hun Vidnesbyrd om ualmindelige Aandssevner, og da hun ved enhver Lejlighed viste stor Lærelyst og lagde megen Flid for Dagen, blev hun snart den kongelige Faders erklærede Yndling. I en Alder af kun syv Aar blev hun forlovet med Korfits Ulfeldt, der var Kongens Kammerjunker; ogsaa han var af fornem Slægt og besvogret med de højeste og mest ansete Familier. Da Kongedatteren var tolv Aar gammel, bejlede Frants Albert, en sagst Fyrste, til hende, og hendes Forældre raadede og tilstyndede hende til dette Ægteskab, fordi det var et fordeelagtigere og mere anseet Parti, end Forbindelsen med Ulfeldt; men Eleonore Kristine var ikke at formaae til at bryde det Løfte, hun havde givet sin Trolovede. Og med samme Trofasthed, hvormed Barnet hængte ved den Mand, der med hendes Faders Samtykke havde faaet Løfte om hendes Haand i de gyldne Dage, fulgte den ædle, højtprøvede Døtt sin Ægteskælle i de mørke, uvejrsvangre Tider, der fra meer end een Side forbitrede deres Tilværelse, uden at forstyrre deres lykkelige Samliv.

Kristian den Fjerde, der var utrættelig arbejdsom og nidkær i sit store Kald, var det ikke mindre i sit private Livs Eysler, og med opmærksom Iver og Kjærlighed ledede han sine Børns Opdragelse. I Karen Sehested, Hannibal Sehesteds Søster, som han valgte til disse Børns Hovmesterinde, fik de en alvorlig og streng Opdragerinde, der af Kongen modtog adskillige Bestemmelser, som han egenhændig havde nedstrevet med Hensyn til Underviisningen, den Skik og Orden, der skulde iagttages, og de Adspredelser, Børnene maatte nyde, over hvilke Bestemmelser Overholdelse det blev hende befalet at vaage paa det allernøjeste. Saavidt det kan skjønnes, har

Eleonore Kristine som Barn været heftig, bestemt og noget drillesyg; hun kom derfor ofte paa Kant med Karen Sehested, som hun spillede mangt et Puds, der bidrog til at stemme Hovmesterinden uvenlig imod hende. Der fortælles saaledes, at det gik ringe med hendes Fremstribt i Regnekunsten, hvorfor Karen Sehested, der af Kongen var bleven paalagt, strax at underrette ham om enhver Forsømmelse fra Lærernes eller Børnens Side, meddeelte ham, „at baade Regnelæreren og Eleonore Kristine spildte Tiden, saa at hun, der alt var en stor Pige, ikke forstod at regne halvt saa godt som de yngste Børn.“ Kristian den Fjerde tallede Hovmesterinden i en Skrivelse for den Opmærksomhed, hun viste imod hans Datter, og udtalte sin Misfornøjelse med Datteren, som han lod sige, „at om saa Dage vilde han selv examinere hende, og fandtes det da, at Skylden til hendes ringe Fremgang var paa Lærernes Side, skulde denne strax aflediges“. Regnelæreren, som Karen Sehested personlig havde noget imod; ansaae sin Afledigelse for vis, da han hørte Kongens Bestemmelse; men Eleonore Kristine hjalp ham ud af Klemmen ved at tage saa alvorlig fat og tilegne sig saa megen Regnekundskab i de Dage, der vare tilbage, før Faderen vilde overhøre hende, at han, da dette var sket, erklærede sig meget vel tilfreds med hendes Videnskab, roste baade hende og Læreren, og tilfjendegav Karen Sehested sin Forundring over, at hun troede at have Grund til Klage over Barnets Flid og Fremstribt.

En anden Gång, og det endog Aaret før hendes Giftermaal, paadrog hun sig ved sin heftige Afjærd en haard Revselse af Hovmesterinden. Musiklæreren, der ikke havde synderlig Laalmodighed, tog haardt om hendes Haand og stødte den et Par Gange ned imod Instrumentet, idet han vilde gjøre

hende opmærksom paa en Fejl, hun havde begaaet; men Eleonore Kristine, misfornøjet med denne lidet skaansomme Tilretteviisning, greb heftigt fat paa Læreren's Haand og stødte den af al Magt imod Hængen, idet hun gjentog: „Nej saaledes, saaledes, saaledes!“ Musiklæreren klagede til Høvmesterinden, der ikke var synderlig skaansom imod Kongebatteren,

Da hun var femten Aar gammel, blev hun viet til Korfits Ulfeldt, der dengang var Stattholder i Kjøbenhavn; det var den 9de October 1636. Eleonore Kristine og hendes Søstre førte ligesom Moderen Titel af „Grevinde af Slesvig-Holsteen,“ og der stete Forbøn for dem i Kirken næstefter de kongelige Prindsen og Prindsesser. Om Ulfeldt siges der, at hans Slægt og Byrd ikke havde sin Røge paa de Tider. Han var en Søn af Rigets Rantøler, Jakob Ulfeldt, Herre til Ulfeldtsholm, Egekov og Urup, og af Fru Birgitte Brockenhuus, og havde ti Brødre og sex Søstre, der næsten Alle vare i høj Stilling eller giste ind i ansete Familier, saa at Ulfeldts Slægt var baade mægtig, rig og talrig, og Korfits Ulfeldt selv var en overordentlig snild og kundskabrig Mand.

Saa snart han havde saaet Eleonore Kristine til Hustru, efterkom han hendes Ønske, at udvilde hendes Aandssevner endmere end fleet var, og isærdeleshed at lære hende Musik og fremmede Sprog, i hvilke han, der var sytten Aar ældre end hun, var ualmindelig dygtig. Disse Læretimer, i hvilke hun fattede Alt med utrolig Lethed, vare hendes kjæreste og sjønneste Timer, vidner hun selv, og hendes Egetesælle stoffede de stor Tilfredsstillelse og Glæde. Hun erhvervede sig et paa de Tider ganske ualmindeligt Kjendskab til fremmede Sprog, og som et Beviis paa hendes Lærelyst og omfattende Kundskaber

kan dette tjene, at hun efter at have lært Italiensk, Fransk og Tydsk, i hvilke Sprog hun skrev Digte og udgav flere Oversættelser, begyndte at lære Latin, da hun var 21 Aar gammel, og Aaret efter tog hun sat paa det spanske Sprog. Dertil var hun meget musikkyndig, spillede ikke alene Harpe, men ogsaa Fløjte, havde en smuk Stemme og beskæftigede sig meget med Digtekunsten. Med hvormegen Klarhed og Rethed hun forstod at udtrykke sine Tanker, det afslagde hun oftere Bidnesbyrd om, iblandt andet, da hun i Skaane talte sin *Wägfesälles* Sag.

Saalænge Kristian den Fjerde levede, gik det Ulsfeldt godt, og han blev med Rette anset som den mægtigste og mest betroede Mand i Riget. Men aldrig saasnart var den faderlige Konge død, og Frederik den Tredie valgt til Hersker, før hans Hfkesfjerne dalede, rigtignok ikke uden egen Brøde.

Kronprinds Kristian var død Aaret før den gamle Konge, der ikke havde funden Lejlighed til at lade Hertug Frederik hylde, og der opstod altsaa Tvistigheder ved Kongevalget. Adelen, der havde utilbørlig stor Magt og Myndighed, lod de andre Stænder erklære ved Rigsraadet, „at Gejstligheden og Borgerstabet skulde samtykke i det Valg, Rigets Raad stemte for.“ Dette vilde de andre Stænder ikke lade sig nøje med, saameget mindre som der blev hmtet om, at Kongesønnen skulde forbigaaes, og Lauritz Scavenius, der siden blev Biskop i Sjælland, erklærede derfor i Raadet, „at de Alle af den afdøde Konge vare indbudne til at raadslaae om Kongevalget, og derfor vare berettigede til at have en Stemme med.“

Korfits Ulsfeldt blev mistænkt for at forhale den kongeløse Tid, for om muligt selv at komme til Roret; da Adelen fik Tanke herom, understøttede den Hertug Frederik, som den dog

langt hellere saae paa Thronen, end den myndige Rigsraad, hvis store Anseelse havde vaart saa megen Misundelse, og deres Utilbøjelighed imod Ulfeldt bidrog vistnok for en Deel til, at Hertug Frederik blev udraabt til Konge og hyllet i Juli 1648. Men han maatte indgaae en meget haard Haandfæstning, og Mistanken for at Hænderne bleve snørede saa fast paa Landets Styrrer, faldt paa Korfits Ulfeldt, der altsaa strax fra Begyndelsen af kom paa en spændt Fod med den nye Konge.

Aaret efter sin Thronbestigelse viste Kong Frederik sin Svoger den Tillid, at sende ham som Gesandt til Holland, med hvilken Stat Herskeren vilde stifte fornyet Vennskab. Paa Grund af sine store Talegaver og sit Bekjendtskab i Holland, fra den Tid af han beklædte en Gesandtskabspost der under Kristian den Fjerde, blev Ulfeldt anseet som overordentlig stikket til denne Post, saameget mere som han var bleven behandlet med stor Udmærkelse af Republikken, saa stor endog, at Staterne udbade sig som en Gæde, at den Søn, Eleonore Kristine under sit Ophold sammesteds bragte til Verden, maatte blive opkaldt efter den; Barnet blev døbt Leo Belgius og modtog af Republikken en aarlig Sum af tusinde Guldmynter, men døde i en ung Alder.

Regjeringen i Danmark var imidlertid ikke tilfreds med Udsalbet af Righofmesterens Sendelse, deels fordi han handlede temmelig egenraadigt og gik langt ud over den Fuldmagt, der var givet ham, deels ogsaa fordi han talte med stor Dristighed om sin egen Myndighed ligeoverfor den kongelige Magt, hvilket snart igjen blev bragt til Høve af villige Tunger, og det vistnok med Tilføjninger. Endog gamle Øtringer bleve hentede frem for Lyset; jaaledes blev der berettet, at han under et tidligere Ophold i Frankrig havde sagt ved

Hoffet: „Hvad er det for Adelskab her er? Kongen kan jo lade alle de Herrer sætte i Bastillen, naar han finder for godt. Nej, i Danmark, der er rette Adelsmænd, som Kongen ikke kan tvinge til at sætte Foden udenfor Huset!“ Da han nu ved sin Tilbagekomst blev modtagen med isjenesaldende Kulde af Kongen og Dronningen, og mærkede at man ikke var syn-derlig tilfreds med hans Gesandtskab, samt sølte, at Kong Frederik lod sig det være magtpaaliggende, at faae den Magt og Anseelse svækket, Kristine Munks Børn og navnlig Rigs-hofmesteren havde nydt, holdt han sig ganske borte fra Hoffet, erklærede, at han ikke befandt sig vel, og forlod i flere Maa-ner ikke sine Bærelser. Eleonore Kristine rettede sig ganske efter sin Mand, og hans Ansættelser vare i den Henseende overensstemmende med hendes. Med Dronning Sofie Amalie, der saae til hende med kjærte Dine, formedelst hendes større Aandsudvikling og mangesidige Kundskaber, siges der, var hun strax kommen paa en spændt Fod, hvortil hun vistnok selv bidrog, ved ikke med Klogskab at indordne sig de bestaaende Forhold.

Dengang Kong Kristian blev vred paa Kristine Munk, mistede hun Titel af Grevinde af Slesvig-Holsteen, og i nogle Aar blev hun kun kaldet „Fru Kirstine til Voller;“ men da den kongelige Ægteskille tog hende til Raade igjen, blev det tilladt hende, atter at føre ovennævnte Titel, som og Børnene, der stedse vare Faderen kjære. Frederik den Tredie og Sofie Amalie nægtede imidlertid strax fra Begyndelsen af at kalde dem saaledes, og dette blev Eleonore Kristine højlig for- nærmeth over, som og derover, at det blev saavel hende som hendes Søstre forbudt at føre lige ind paa Slottet, hvortil de vare vant fra deres Barndom af; nu blev det derimod-

betydte dem, at de maatte stige af Bognen udenfor ligesom andre adelige Personer. Og hvad der endmere gjød Olie i Ilden og nærede hendes og hendes Ægtefælles Uvilje imod de kongelige Slægtninge, det var den Mistanke, der ikke blev lagt Skjul paa imod Hofmesteren, hvis Rebelighed hidtil aldrig var dragen i Tvivl; der blev endog anordnet en Undersøgelse om hans Forhold og fordret Regnskabsaflæggelse for de Myntsager, der havde været ham anbefroede i Kristian den Fjerdes sidste Leveaar.

Anledningen til Sofie Amalies Unaade eller rettere Had imod Eleonore Kristine, skal have havt ganske personlige Aarsager, og Kongedatteren skal baade før og efter Kroningen have behandlet hende med et Hovmod, der kun kunde fremkalde Bitterhed; en Begivenhed, der sandsynligviis var tilfældig, fremkaldte især Dronningens Harme.

Der var kommen adskillige fremmede Kunstnere ind til Danmark og iblandt disse en dygtig og talentfuld Guldarbejder fra Sachsen, der havde taget Bolig i Lyngby. Hans Navn var Kaspar Herberg, men ialmindelighed blev han kaldet „Kunst Kaspar“ og var for sin ualmindelige Dygtigheds Skyld højt anseet hos Kong Frederik, der endog overdrog ham at forarbejde det Kongesmykke, Sofie Amalie skulde bære paa Kroningsdagen.

Paa en Rejse igjennem Lyngby nogle Dage før Jæsten, besøgte Eleonore Kristine Kunstneren, og bad ham vise sig Kronen, som hun derpaa satte paa Hovedet, for at see, hvorledes den vel kunde tage sig ud. Men uheldigviis tabte hun den paa Gulvet, og ved Faldet gik en stor og kostbar Steen itu, der var indfattet i den. Kunstneren, der søgte, at han ikke burde have viist Klenodiet frem og endnu mindre tilladt Rogensomhæft at smykke sig med det, kom ved dette Uheld i

stor Knibe, men han valgte den kloge Udvej, at betrore Sagen til Kongen selv, og det i stærste Skyndsomhed. Frederik den Tredie, der gjerne vilde undgaae et Brud med Familien Ulfeldt, bad Raæpar Herberg at fortie det Uheld, der var indtruffen, og raade Bod paa Glæden saa godt det stod i hans Magt; men det spændte Forhold, der altid havde fundet Sted imellem Sofie, Amalie og Eleonore Kristine fremkaldte Mistanke om, at det maaskee ikke var ganske tilfældigt, Kronen var falden til Gulvet. Da Dronningen fik Nys om Tingen, blev hun meget fortørnet, og der siges, at hun aldrig glemte Kongedatteren denne Begivenhed, som hun flere Gange skal have peget hen paa i de Trængsels og Nødens Dage, hun ikke var uden Skyld i.

Ulfeldt sølte sig højligeskrænket ved den Mistillid, der blev lagt for Dagen imod ham angaaende Myntjagen, og skrev et Brev til Kongen fuldt af Klager og utaalmelige Udbrud, og nogle Maanedes efter atter et, saa at Forholdet imellem Hofset og ham alt var meget spændt to Aar efter Frederik den Tredies Regjeringstiltrædelse, og da indtraf den bekjendte Historie med Dina, der satte Kronen paa Bæret.

Dina Vinhøfer, ogsaa kaldet Dina Skomagers, var et letsindigt Fruentimmer, der blev underkjøbt af den mægtige Ulfeldts Fjender til at udbrede det Rygte, „at Hofmesteren og Eleonore Kristine pønsede paa intet mindre end at tage Kong Frederik af Dage ved Gift.“ Men hun var, som man nok kan tænke, ikke alene om at faae den Historie igang; den fornemste Deeltagende var Jørgen Walter, idetmindste den ene Ravnkilde. Otto Sperling og Simon Hennings bleve mistænkte som Ulfeldts Medvidere.

Oberst Walter, Hovedmanden, havde været Komman-

dant i Rendsborg, da denne Fæstning blev belejret af Svernerne 1645, havde dengang viist megen Tapperhed, og var derfor bleven yndet af Kongehuset, hvor han skal have forstaaet at indsmigre sig godt, medens han nærede stor Uvilje imod Ulfeldt.

Doktor Sperling var en berømt Læge, der stod paa en meget fortrolig Fod med Rigshofmesteren, i hvis Huus han daglig kom og fra hvem han næsten var uadskilleelig, thi han fulgte Ulfeldt endog paa Gesandtskabsrejser.

Præsten Henning, en Tydsker af Fødsel ligesom Sperling, var Rigshofmesterens Skriftefader og en af hans største Yndlinge. Han havde modtaget mange Beviser paa Venkab og Forbindtlighed af Familien Ulfeldt og var den meget hengiven, saa hengiven, at det hed sig almindeligen, han var en ivrigere Tjener af Hofmesteren end af Kirken. Sandsynligviis er det gaaet ham som de Fleste, der have nogen Lykke med sig i Verden, at han netop derfor var udsat for ilde Omtale.

Svorledes det nu end forholdt sig, saa lode disse Mænd sig bruge som Redskaber, enten til at styrte Rigets mægtigste Mand, eller til at komme hans Fæstighed mod Fjender tilhjælp. Det er høist ufatteligt, at Nogen kunde komme i Ledtog med et letfindigt, bedragerisk Fruentimmer, og sætte saamegen Lid til hendes Ord, at de endog vovede at forebringe Kongen samme, aabenbart er det imidlertid, at Ulfred, Strid og hadefulde Følelser var det eneste Udbytte af den hele Historie.

Oberst Walter var den, der gik til Kong Frederik med Dinas Fortællinger. Han berettede, at hun havde betroet ham, at hun tilfældigviis var bleven Orevidne til, at Eleonore

Kristine en Morgenstund havde sagt til sin Ægtefælle, idet hun traadte ind til ham med en lille Flaske i Haanden; „her er det, vi talte om igaar,“ hvorpaa Hofmesteren skal have svaret: „jeg frygter, det er for stærkt og vil gjøre for hurtig Virkning.“ Af disse Ord sluttede hun, at Taleren var om Gift, og at den var bestemt for Kongen. Frederik den Tredie lod hende føre til Slottet og der strengt forhøre, med den Formaning, ikke at frembringe et eneste usandt Ord om en saa højt betroet Mand som Ulfeldt, da dette vilde koste hendes Liv; men hun vedblev dristig sin Paastand om Giften og tilbød sig endog at ville aflægge Ed paa, hendes Udsagn vare sandfærdige, med det Tilsejende, at hun endog kunde vise det Sted i Rigshofmesterens Huus, hvor Giftflasken var hensat, og dette var efter hendes Foregivende, et Stab ved Hovedgjærdet af Ulfeldts Seng.

Til samme Tid den rænkefulde Dina søgte at bringe Ulykke over Familien Ulfeldt ved sine Dødsbed, forstyrrede hun Huusfreden paa en anden Maade; thi ligesom hun lod Kongen forebringe, at der var Anslag igjære imod hans Liv, angav hun for Eleonore Kristine, at der var en Mordplan anlagt imod Korfits Ulfeldt, og at Oberst Walter var Medvider i samme. Dette Foregivende foruroligede meget Hofmesteren og hans Hustru, og da Dina tillige angav, at nogle af Husets Tjenere vare undertjøbte til at begaae Mordhandlingen og ikke alene stille Huusfaderen, men ogsaa Eleonore Kristine og Børnene ved Livet, ansøgte Ulfeldt Kongen om at faae en Sikkerhedsvagt i sit Huus, hvilket Fredrik den Tredie ogsaa strax tilstod ham.

Indtil den Tid havde Kongen aldeles ikke taget Hensyn til Dinas Angivelser om Ulfeldt og Eleonore Kristine, fordi

han ikke vilde, at det onde Rygte skulde faae Røring og vække Opmærksomhed; men nu var det ikke langer muligt at holde det hemmeligt. Dina Vinhøfer blev sængslet; og efter mange Modsigelser, falske Foregivender og usande Forklaringer blev den ulykkelige, rænkefulde Kvinde omsider dømt fra Livet og henrettet. Walter mistede sin Ansættelse og blev forviist, og alle de fremsatte Beskyldninger bleve erklærede for falske, løgnagtige Opspind, der i ingensomhelst Henseende skulde mindste Hofmesterens Anseelse.

Men Alfeldt var utilfreds og misfornøjet, skøndt Kongen troede, og troede med Rette, at have stillet ham al mulig Gyldestgjørelse. Han søgte sig slet ikke vel i sine Forhold og Omgivelser efter at være kommen saameget i Folkemunde, og fattede derfor den ulykkelige Plan, at forlade Riget med Hustru og Børn i. al Stillehed, en Plan han ogsaa iværksatte et Par Dage efter Dinas Henrettelse, og lagde derved Grunden til den sorgelige Skjæbne, der blev ham og hans Nærmeste tildeel. Men fra dette Tidrum af træder ogsaa Eleonore Kristine frem i Historien som et Mynster paa en trofast Ægtefælle og en hengiven, altopofrende Hustru.

Rigshofmesteren havde selv Nøgle til Østerport, derfor blev det ham let at forlade Kjøbenhavn, uden at Noget fik Kys derom. Eleonore Kristine og de fire ældste Børn fulgte ham, og hans Rejse gik saa skjult for sig, at Ingen vidste Noget om den før end den blev meddeelt, deels fra Helsingør, hvorfra han sejlede bort, deels fra Holland, hvor han havde begivet sig hen.

Denne hemmelige Rejse indvirkede naturligviis skadeligt for ham; baade Kongen, Rigsrådet og den offentlige Stemme kom imod ham. Hans Værdighed og Titel som Rigshofmester

blev frataget ham, som og flere store Indtægter, der vare tilstaaede ham og hans Børn. Harmfuld herover forlod han Holland, hvor han ikke troede sig sikker og drog til Sverrig, i hvilket Land han søgte om og fik Bestyttelse af den regjerende Dronning, skjøndt Danmark stod paa en spændt Fod med Riget. Det var Kristine, den store Gustav Adolfs Datter, der dengang sad paa den svenske Throne, og hvad Ulfeldt ikke formaaede at udvirke hos Dronningen, hvor veltalende og skarpsindig han end var, det blev Eleonore Kristine istand til, da hun fik Audienté, saa at Dronning Kristine efter Samtalen med Kristian den Fjerdes Datter, ikke alene indrømmede Alt hvad Ulfeldt havde ansøgt om, men viste endog i mange Henseender saa stor Imødekommen, at intet regjerende Høfdestue kunde have haft Grund til at vente mere, og det skjøndt hun havde lovet Kong Frederik ved den danske Gesandt i Sverrig, Peder Juul, at hun Intet vilde bestemme og Intet tilstaae den flygtende Rigshofmester, førend hun fik den danske Konges Mening at høre desangaaende. Iblandt andre Tegn paa Velvilje indrømmede hun Grevinde Ulfeldt Bærelser paa sit eget kongelige Slot, for at hun der kunde tilbringe nogen Tid i Stilhed og Ro, som hun trængte til, da hun ikke befandt sig vel; og hun var ikke at formaae til at unddrage ham sin Bestyttelse, hvor ivrig end den danske Gesandt søgte at forklare hende, at denne var stridende imod det Forbund, der fandt Sted imellem Danmark og Sverrig.

Fra denne Tid af vogte Ulfeldt nedad, sørgeligt nedad, thi han traadte fjendtligt op imod sit Fædreland, lod sig af Hovmod og saaret Stoltthed forlede til Handlinger, der plettede hans hidtil højtagtede og ansete Familienavn, og bragte

Ulykke, Haan og Rvide over en trofast Hustru og en talrig Børneskole.

I Sverrig talte han uden tilbørlig Agtelse om Kong Frederik og søgte at sætte hans Styrelse og Undersaaternes Tillid til ham i et tvetydigt Lys, Skjøndt han vel vidste, at den danske Landsherre var i høj Grad afholdt af Folket; men hvad der ganske fordærvede hans Sag, var et Skrift, han udgav og kaldte „nødtrængende Kres Forsvar,“ thi i dette talte han haardt om Kongen og Rigets Raadet, og flagede over, at han havde maattet forlade Danmark, fordi der ikke længere var Lov og Ret til i Landet.

Omsider bestemte den ustadige og lunefulde Dronning Kristine sig til at afstaae Regjeringen; og det var godt for Sverrig, thi Rigets forvirrede og forvilede Tilstand blev ingenlunde bedre under hendes Styrelsestid. Men før hun traf sig tilbage, vilde hun gjerne udvirke Tilgivelse hos Kong Frederik for sin Yndling, Korfits Ulfeldt. Frederik den Tredie lovede at tage ham til Raade igjen, for derved at give den fratrædende Dronning et Tegn paa Agtelse, men Ulfeldt maatte da først tilbagelade sine Klager om lidt Uret, og bede Kongen om Tilgivelse for sin Udsærd. „Det bekvemmer Hofmesteren sig aldrig til,“ svarede Kristine, og søgte at udvirke en ubetinget Raade for ham, idet hun erklærede, at det aldrig kunde være gavnligt for Danmark, at en saa snild Mand som Ulfeldt, der kjendte sit Fødelands Anliggender saa nøje og troede sig forurettet af det, forblev i Sverrig under den nye Regent.

Kong Frederik lod svare, „at en Undersaat, der var rejst ud af Landet uden sin Konges Tilladelse, og som udgav fornærmelige Skrifter om sin Landsherre og sit Fødeland, og det

endog i flere Sprog, saa at han havde gjort Alt hvad der stod i hans Magt for at sværte den danske Regjering, og dertil viist Uredelighed med en stor Pengesum, han havde haat at ordne, fortjente vistnok baade sin Konges Unaade, og at hans Guds var bleven indbragen.

Den Eigtelse for Underflab, Kongen tydede hen til, forklarede Gesandten derpaa at være fra Ulfeldts Gesandtflab i Holland, under hvilket Frederik den Tredie havde overdraget ham at tilstille den landsflygtige Konge af England 24,000 Rbd., som den engelske Konge erklærede „ikke at have faaet.“ Dronning Kristines Tillid til Ulfeldt var imidlertid saa stor, at hun, langtfra at fæste Lid til dette Udsagn, svarede ivrigt: „Ulfeldt er en ærlig Mand, jeg kender ham godt. Derfor han siger, at han har betalt Pengene til Kongen af England, saa troer jeg, det er saaledes; og hvis Kongen af England nægter det, og tolv saadanne Konger vidne derimod, saa siger jeg, at de lyve. Vil Kongen af Danmark ikke give Ulfeldt sine Midler igjen, saa skal jeg see ham saameget tilgode, at han ikke skal fortryde, at han har ansøgt om min Bestyttelse.“

„Det staaer Ederes Majestæt frit for, at give Ulfeldt det Halve af Ederes Rige, om Eder saa behager,“ svarede den danske Gesandt. „Kong Frederik vil ikke kunne have Noget derimod, men han holder ham ikke destomindre, og det med Rette, for en æreløs Mand.“

Dronning Kristine havde imidlertid Ret med Pensyn til Ulfeldt, for saavidt, at han virkelig ikke havde viist Utroflab med ovennævnte Sum, som han størstendeels havde betalt med Krigsbaaben, men dette vare baade Danmarks og Englands Herskere paa den Tid uvidende om, thi den General, med hvem han havde afgjort Sagen, var død i Skotland. Ulfeldt

havde ikke fremlagt Kvitteringen for Kong Frederik, fordi han strax efter sin Tilbagekomst holdt sig borte fra Hoffet, under Foregivende af at være syg, men egentlig fordi Eleonore Kristine, som sagt, var bleven fornærmet over, ikke at maatte fjøre ind i Slotsgaarden; strax derpaa kom Historien med Dina og Walter, og derpaa et spændt Forhold, indtil han hemmeligen forlod Riget.

Da Karl Stuart, en Son af den danske Prindsesse Anna og en Søstersøn af Kristian den Fjerde, var bleven dømt tildøde og hønrettet af sine egne Undersaatter, var det jo ganske naturligt, at Frederik den Tredie, Karl Stuarts Fætter, ikke var vel stemt imod den nye Regjering i England, eller imod dette Lands Styrer Oliver Cromwell, og derfor heller ikke sluttede Forbund med England men med Holland, i de Tvistigheder, der fandt Sted imellem disse to Lande. Dette tog Kristine Danmark meget ilde op, fordi hun havde lyst at gaae med England og vilde have Danmark med; og da hun ikke kunde opnaae dette, truede hun med at paaføre Landet Krig, men det blev ved Truen, indtil hun gjorde Alvor af sin Regjeringsfratrædelse.

Den Efterfølger hun valgte til Sverrigs Throne, var Karl Gustav, Fyrste af Zweibrücken, som hun lod indkalde et Par Aar før sin Thronfratagelse, hvorefter han blev kaldet „Prinds af Sverrig.“ Hvor uoverensstemmende end hans Ansættelser vare imod Kristines, og hvor lidet han billigede de fleste af hendes Handlinger, vare de dog enige i det Punkt, at beskytte og forsvare Korsits Ulfeldt. Ogsaa Karl Gustav anmodede Frederik den Tredie om at give den flygtede Hofmester alt sit Guds tilbage, men denne Anmodning blev afslaaet, og Ulfeldt søgte fra den Tid af end kraftigere at op-

hidse den svenske Konge imod sit Fødeland, en sort og forræderisk Handling, der aldrig kan undskyldes eller bestræffes, om han end var bleven nok saa forurettet og fortrædiget i Danmark. Det faldt ham heller ikke vanskeligt at faae den stridslystne, haardsfere Konge til at gaae ind paa hans Planer, og 1657, —58 og —59 vare Ulykkens og Prøvelsensaar for Danmark, der maatte laane Svensken Huus, indtil Fjendtlighederne standsede ved Freden i Roskilde, til saa liben Vaade for vort Fædreland, at den gamle Gersdorf der skulde underskrive Kontrakten, havde Ret, da han sagde: „Jeg vilde ønske, at jeg ikke kunde skrive.“ Ulfeldt var hans Raadgiver og Medhjælper; han lærte Svenskerekongen at angribe Landet og opstille ublue Fordringer ved de Forhandling, der i den Anledning fandt Sted i Bordingborg, og ham var det, der ikke undsaae sig for at skrive til Landsdommerne i Jydland, for ved dem at friste Jyderne til at falde fra deres retmæssige Landsherre og gaae over til Fjenden.

Da den roskildske Fred var bragt istand, gjæstede Karl Gustav det danske Kongehuus i al Venstabelighed paa Frederiksborg, og blev der et Par Dages Tid. Kongerne kjørte sammen i een Vogn, sov under eet Tag, spiste ved eet Bord og talte flere Gange sammen i Genrum; men Karl Gustav trak Tropperne Hjernelse i Langdrag, og tværtimod al Lov og Ret og alle Fredsunderhandlinger, begyndte han atter Fjendtlighederne 1658, da han ganske uventet landede i Korsør med en stor Flaade, og drog derfra igjennem Sjælland til Kjøbenhavn. Ved hans Død 1660 fik Danmark Fred, men det var imidlertid kommen til Brud imellem ham og Ulfeldt, da Svenskerekongen meente, at hans danske Raadgiver ved de

stedfindende Underhandlinger tog for meget Hensyn til de Danskes Fordele.

Korfits Ulfeldt havde af Frederik den Tredies Godhed faaet størstedelen af sit Gods tilbage, og taget Bo med sin Familie i Malmö, der ved Freden var afstaaet til Sverrig. Da nu Krigen brød løs igjen imellem de to Naboriger, mistænkte Karl Gustav ham for at staae i hemmelig Underhandling med Danmark, hvilket nogle opsnappede Breve skulde have antydet, og lagde derfor Sag an imod ham. Men Korfits Ulfeldt mødte ikke for Retten, da han blev indkaldt; under Foregivende af, at han var bleven rørt af et Slagtilfælde, mødte hans Hustru paa hans Vegne, og Kristine Ulfeldt talte hans Forsvar med saa megen Fynd og førte hans Sag med saadant Snille og saadan Veltalenhed, at han blev friskjendt af den svenske Regjering. Men Ulfeldts Lykkesjerne svigtede ham her, thi han kom ikke til at nyde Godt af Friindelsen, fordi han undveg hemmelig fra Malmö, før den kom til hans Kundskab, og flygtede til Kjøbenhavn, hvor Alle gjorde store Dine ved at see den farlige og troløse Mand paa en Tid, der ikke var stillet til at modtage ham med Glæde, da det netop var i de Dage, der blev arbejdet paa Gnevoldsmagtens Indførelse.

Ulfeldts Svoger og mangeaarige Fjende, den trødste Hannibal Sehested bærer Skylden, og det vist med Rette, for hans utidige Flugt fra Malmö. „To haarde Etene male aldrig godt sammen,“ siger et gammelt Ord, og Grunden til disse to Mænds Fjendskab og Tvistigheder kan sandsynligviis søges heri; den Grund, Verden kunde see, var imidlertid deres forskjellige Ansuelser af Kristian den Fjerdes og Kristine Munks Forhold. Kongen var bleven vred paa sin Hustru og lod

lægge Sag an imod hende; Hannibal Sehested førte Kongens Sag, og Korfits Ulfeldt antog sig Kirstine Munks. Begge vare Svigersønner af Kristian den Fjerde, men der hørte unægteligen langt mere moralsk Mod til at tale den betrængte Ægtefælles Sag end den regjerende Konges, saa at Ulfeldt her maa staae med Palmegrenen, da han ikke efter Verdens almindelige Skik var med at styde til Vognen, da den hældede. Ogsaa talte han sin Svigermoders Sag saa kraftigt og varmt, at hun blev ganske fritjendt, Skøndt Hannibal Sehested havde brugt al sin Kløgt og al sin Veltalenhed for at stille den Brøde, Kongen anklagede hende for, i det sorteste Lys.

Men kom der Forlig istand imellem det høje Ægtepar, saa kom der Krig imellem Sagsførerne, thi da de kom udenfor Slottet, lode de det ikke blive ved en Kamp med Munden, men de grebe deres Kaarber og gif dermed løb paa hinanden; og fra den Dag af vare de uforsonlige Fjender, Skøndt de, efterat Frederik den Tredie var kommen paa Thronen, holdt sammen en Tid, da de mærkede, at Kongens og Adelsens Bestræbelser gif ud paa at indskrænke deres store Myndighed.

Da Hannibal Sehested fik at vide, at Ulfeldts Sager stode godt i Malmø og at han vilde blive fritjendt, frygtede han for, at hans Fjende skulde komme til sin forrige Værelse og Værdighed i Danmark, og for at dette ikke skulde skee, rejste han til Stokholm for, som han foregav, at tale Svogerens Sag. Under Paaskud af, at han ønskede at forlige sig med Korfits Ulfeldt og indgaae Venstreb med ham og Kristine Ulfeldt, som han altid havde staaet paa en spændt Fod med, bad han om og erholdt Tilladelse til at overbringe Gifindelses-

dommen; men da han havde faaet Fingre i den, indbildte han de franske og engelske Gesandter, at Svogeren var dømfældt, og bad dem snarest mulig meddele ham dette skriftligen, for at han kunde redde sig ved Flugten. Da var det, Ulfeldt søgte at undvige, og der siges, at han for at iværksætte sin Flugt, lod nogle vrinske Heste i Stalden slippe løs; medens Bagten ilede efter dem, flygtede han bort i en Bræstedragt, han selv havde forarbejdet, og satte over til Kjøbenhavn i en lille Baad. Eleonore Kristine fulgte ham; men nu havde han fordærvet sine Sager, baade i Danmark og i Sverrig.

Forrædningen holdt man kun Øje med ham i Fødelandet, men strax efter blev han sat i Forvaring paa Rosenborg Slot, og da hans Nærhed ikke kunde være ønskelig ved den forestaaende Regjeringsforandring, kom baade han og hans Hustru kort Tid efter til Bornholm, hvor de maatte tage Bolig paa Hammershuus. I ni Maaneder og tretten Dage sad de samlede, men da forsøgte Ulfeldt paa at undvige, og de bleve vilte ad. Kommandanten paa Bornholm, en Oberst, der hed Fuchs, søgte ingeniunde at mildne og lette de to Ægtefolk det tvungne Ophold paa den fjerne Ø. Hans Adfærd minder derimod om den flette Dpførsel, Hudson Lowe udviste imod den store Napoleon under dennes Fangenskab paa St. Helena; thi ligesom hiin Engländer tog han langt strengere Forholdsregler, end der var betegnet ham, og plagede ikke sjældent de Fængne med sin paatvungne Nærværelse. Det kom derfor oftere til Sammenstød imellem ham og Eleonore Kristine, der fandt Opholdet paa Bornholm langt utaaleligere end Ulfeldt, skrev flere Epigramer over ham og drev især Ordspil med hans Navn; derved og paa den Maade, hun mindede ham om, hvis Datter hun var, ophidsede hun ham ofte, hvorimod

hendes Ægtefælle foragtede at gjengjælde hans Plagerier, men rugede desværre over en Havn, som Fuchs's bratte Død maaskee bærer Vidne om.

Ulfeldt var alt kommen til Strandbredden, hvor Skibet, der skulde modtage dem, laa beredt, da Kommandanten satte de Mistænkte og hindrede Bortrejste. Fra den Dag af bleve de adskilte, til stor Sorg for Begge, og saaledes tilbragte de endnu nogle Maanedes paa Den, indtil Frederik den Tredie laante Øre til deres Klager over Fuchs og sendte Grev Rantzau til Den for at undersøge hans Adfærd imod dem. Da Kongen ved denne Adelsmands Tilbagekomst fik at vide, at de virkelig bleve behandlede paa en Maade, der aldrig var tilsigtet af ham, viste han den Mildhed at love dem Friheden, saasnart Ulfeldt vilde forpligte sig til, „aldrig at foretage sig Noget, der kunde være stridende imod den Ærbødighed, han skyldte sin Landsherre, ikke rejse ud af Landet uden Tilladelse, og ikke gaae i fremmed Tjeneste.“

„I Modgang er det let at foragte Døden, men Den er stærkere, som kan bære Ulykken,“ svarede Eleonore Kristine sin Ægtefælle, da han raadspurgte hende, og han bestemte sig derpaa til at gjøre ydmyg Afbigt for Kongen, takke for den Naade og Tilgivelse, der var viist ham, og efter Opfordring afstaae til Kronen alt det Gods, han havde i Sjælland, hvorimod han beholdt sine store Ejendomme i Fyen og Jydland.

Imidlertid var Gnevoldsmagten indført i Danmark, og derved Meget forandret. Ulfeldt, der mindre end nogen Anden kunde finde sig i kuede Forhold, fandt Alt kunde for sit Bedkommende, og neppe var han kommen til Rd, for han tænkte paa at slippe bort igen. Den nye Regjering var ham imod, den Afbigt, han havde maattet gjøre, harmede ham, de Ind-

rømmelser, han havde maattet forpligte sig til, frænkede ham, og han bestemte derfor, at rejse ud af Riget snarest mulig. Ved de mange Omvæltninger, der havde fundet Sted i hans Liv siden Kristian den Fjerdes Død, og de Kampe han havde gennemgaaet, var hans Helbred svækket, og han udbad sig derfor Tilladelse af Kongen til at maatte rejse til Badet i Aachen tilligemed sin Familie, hvilken Bøn strax blev tilstaaet ham. Men istedenfor at rejse til Aachen, drog han til Amsterdam, og det uagtet Eleonore Kristine bad ham meget om at afstaae fra sit Forsæt, da hun intet Godt ventede af denne Rejse til Holland. „Min salig Herre fandt for Godt at begive sig med mig og Børn til Holland,“ siger hun i sin Levnetsbeskrivelse; „Gud veed, jeg var derimod, men som jeg altid eftertænkte min Pligt, fulgte jeg ham og dengang med tilbørlig Lydighed“.

Opholdet i Holland var tilvisse beklageligt. For det første skrev Ulfeldt til sin ældste Son, der levede i Paris, at Oberst Fuchs, Kommandanten fra Bornholm, var at træffe i Brügges, og Kristian Ulfeldt indsendt sig strax, tog Lejligheden iagt, da Fuchs en Dag kjørte igjennem Gaden, hilste venligt paa ham i Vognen, og gjennemborede ham derpaa med en Dolk, hvorpaa han skyndsomst tog Flugten, uden at blive paagreben. Korsfæts Ulfeldt erklærede i en Skrivelse til Kong Frederik, at Dolkesticket hidrørte fra en Tvist imellem Fuchs og hans Son, men den forrige Rigshofmester blev dog mistænkt for at have Fingre med i Spillet. Dernæst maatte han strax efter Ankomsten til Holland stilles fra den Hjerteviv, der lige trofast havde deelt de gylde og de lankbundne Dage med ham, og efter denne Stilsmisse gjenstaae de aldrig hinanden meer paa denne Jord.

Eleonore Kristine rejste til England, for at hæve nogle Penge. Ulfeldt havde laant Karl den Anden sammesteds, dengang denne var landflygtig og trængende til Pengemidler; det var hendes Agt at tage tilbage til Mand og Børn, saa snart hun havde faaet deres Tilgodehavende af den engelske K nge; men det gif hende ganske anderledes, end hun havde tænkt. Og — for at sætte Kronen paa al deres Ulykke — Ulfeldts Ergj rrighed forledte ham til atter at lægge Planer imod sit Fødeland og sin Land herre, og endog anspore Kurfyrsten af Brandenburg til at fremme en Opstand, som han foregav var igjære imod ham. Kurfyrsten, der var den danske K nges Ven, meldte ham, at Danmarks Krone var bleven ham tilbudt, og raadede ham at tage sine Forholdsbegler. Efter denne daarlige, ubesindige og utafnemmelige Adfærd blev Ulfeldt dømt fra Gre, Liv og Guds, og da han intetsteds var at finde, thi fra den Tid af maatte han leve landflygtig og skjult, blev Dommen udført paa hans Billede, 20,000 Rbd. udsat paa hans Hoved, og 10,000 Rbd. paa hans Liv. Hans Vaaben blev j nderbrudt af Bøddelen, alt hans Guds konfiskeret, en af hans pragtfulde Gaarde i København nedbrudt, og paa den øde Plads oprejst en graa Støtte, paa hvilken disse Ord bleve indhugne:

„F rr deren K rsts Ulfeldt til evig Spot, Skam og Skj ndfel.“

„Skriv Fornærmelser i Sand, men Belgj rninger i Steen“, siger et godt, mildt B ndomsord, men til ikke synderlig Gre for den kristelige Tilgivels saand stod denne Skamst tte i meer end halvandethundrede Aar paa den Plads, der fik Navn efter den ulykkelige Land f rr der og kaldtes „Ulfeldts Plads“, hvilket Navn dog heldigvis, siden Støtten er nedreven, for-

trænges af det tidligere Navn „Graabrødretoer“. Ulfeldt var imidlertid kommen til Basel, hvor han opholdt sig flere Maanedes under et fremmed Navn og under det Foregivende, at han var sine Sønners Hovmester. Da han ikke længere troede sig sikker der, bestemte han at rejse hemmelig bort, og en sildig Aftenstund gik han ombord for at sætte over Rhin-strømmen, syg paa Sjæl og Legeme; men han naaede ikke sit Bestemmelsessted, thi han var neppe kommen to Mil ud, før han fik en heftig Feberystelse og døde undervejs, 60 Aar gammel. Hans Lig blev bragt til et Kloster der i Nærheden, og derfra hentede hans Sønner det siden, for at begrave det skjult og i Stilhed under et Træ.

Saaledes var denne højtstaaende Mands sidste Levedage! Korfits Ulfeldt, der fra sin tidligste Ungdom af var bekendt for Lærdom, Skarpsindighed og Betsalenhed, der opnaaede de højeste Vreeposter og den højeste Anseelse, en Undersaat kan nyde, hvorfor han ogsaa kaldtes Landets første Undersaat, og af Fremmede saavel som af Indfødt blev kaldet Landets første Adelsmand og Ridder, der fik den store Kristians Kærester Datter tilægte, saa at Alt hvad Verden kan frembyde af Hæder, Lykke og Glimmer faldt i hans Lod, maatte døe landsforviist i et fjernt Land med et brændmærket Navn, en Straf for alle trofaste Undersaatter.

Sex og tyvende Afsnit.

Vi forlode Eleonore Kristine ved Adskillelsen fra Korfits Ulfeldt. Strax efter hendes Ankomst til England rygtedes

hendes Ægteskælses forræderiske Anslag imod Danmark, og Kong Frederik lod skrive til de andre Konger i Europa, for at faae den farlige Mand udleveret; da det blev bekendt, at Kristine Ulfeldt var i England, fordrede han ogsaa hende anholdt, og hun blev derfor fængslet i Dover den 9de Juli 1663. Den danske Minister forlangte endvidere paa sin Landsherres Begne, at hun skulde udleveres til Danmark; og her spillede nu Karl den Anden en lidet kongelig Rolle, thi medens han modtog Eleonore Kristine med al Forekommenhed og Venlighed, vedskjendte sin Gjæld og erklærede, at hun kunde være rolig og tryk i hans Lande, lod han underhaanden Ministeren vide, at det skulde staae ham frit for at bemærgtige sig hendes Person, og at der skulde gives ham Lejlighed dertil ved at formaae hende til at gaae ud af Fængslingen. Trods Kongens Ord og Tilfagn, blev hun ogsaa kort Tid efter sin Ankomst fængslet og sendt til Kjøbenhavn, hvor hun indtraf den 8de August. Saaledes betalte Karl den Anden sin Gjæld til Eleonore Kristine Ulfeldt!

„Forsølgelser fulgte min salig Herre, jeg fulgte ham, og derfor fulgte Lidelser mig,“ siger Ulfeldts Hustru et Sted i sin Levnetsbeskrivelse, og denne Paastand indeholder megen Sandhed. Strax efter Ankomsten til Hovedstaden blev hun ført til Dronning Sofie Amalie, der lod en Kammerpige afføre hende de kostbare Klæder, hun bar, og atter iføre hende en grov Kjortel, samt berøvede hende alle de Kostbarheder og Smykker, hun havde. Derpaa blev Kristian den Fjerdes Datter endnu samme Dag ført til „Blaataarn“, hvor hun hensad i mange sorgelige Aar og led meget Ondt, baade paa Sjæl og Legeme. Isførsningen var hun hele Maaneder uden Lys i det mørke Rum, der ingen anden Lysning havde, end et lille Bindue i Loftet,

der maatte aabnes, for at den Fængne ikke skulde kvæles af Røg; thi der var intet Rør paa Kaffeovnen. Hun havde ingen Kniv til Brug, men maatte hjælpe sig med et Stykke Been, og det blev hende ikke tilladt at faae Bøger, Pen og Papir, saalidet som Naal og Traad. Udenfor Fængslet var der Bagt, der skulde hindre Enhverjomhelsst fra at komme ind til hende, og selv i det uhyggelige Fangerum maatte hun ikke være ene, thi en fremmed Kvinde, der blev givet hende til Opvarming, fik det strænge Paabud, aldrig at gaae bort fra den Fængne, og dette paatvungne Selskab var næsten det bitreste af Alt for den forfulgte Kongedatter.

Foruden Fængenskab, Haardhed og legemlige Smærter led hun ogsaa megen Sjælekvide i denne sørgelige Tilværelse, hvortil først og fremmest maa regnes Uvissheden om hendes Børns Skjæbne. Hun vidste, at de vankede fremmede og forladte om i den vide Verden, uden at hun kunde faae ringeste Meddelelse om deres Færd og Omtumlen, og hun vidste, at deres Fader, forfulgt og hjertebrudt som han havde været i sine sidste Leveaar, hverken havde været istand til at stifte dem Benner eller Birken. Ulfeldts Død, som hun erfarede paa en ufattelig Maade, rystede hende dybt, men hun taffede dog Vorherre, fordi han var udfriet fra den Elendighed, i hvilken han var kommen her paa Jorden. „Af en Laaresjød bliver ofte en Glædeskjød“, og saaledes gif det ogsaa med Eleonore Kristine; thi den Spire til Gudsfrugt og Hengivelse, der siden styrkede og opretholdt den haardtprøvede Kvinde, fik den første glædelige Fremvægt, da hun ved Egtefællens Død under saa sørgelige Omstændigheder lærte at bøje sig under Herrens vældige Haand.

I Fængslet søgte Kongedatteren; hvis ualmindelige Aands-

evner og disses Udvikling langt over Datidens Kvinders savnede al tilsvarende Omgang, Bøger og Samtaler, at fordrive Tiden paa allehaande Maader, saavidt det kunde stee, blottet for alle Hjælpemidler som hun var. Den lærde Otto Sperling — Sønnen af den Mand, der blev forfulgt til sin Død, fordi han havde overført et af sin mangeaarige Vens, Korfits Ulfeldts Forsvarskrifter — fortæller om Eleonore Kristine, at hun kunde synge en Psalme og skrive en anden til samme Tid som hun varetog og ordnede Alt, hvad der blev udført i Huset; han meddeler os tillige, at da hun aldeles ikke kunde og maatte beskæftige sig i „Blaataarn“, fandt hun dog paa Midler til at mildne sin Skjedsomhed; thi af de Spaaner og Spaanpinde, hun fandt omkring sig, dannede hun en lille Bæv og vævede Baand, til hvilke hun fik Traadene paa en ejendommelig Maade, nemlig ved at optrævle nogle Silkestrømper, som hun ikke havde Brug for.

„Dg Lampen tidt afslukte hun
den karske Tran at spare;
til Slutturen ved Morgenstund
hun salbød den som Vare.
Dg hendes Ligt var ej emsonst,
han Kjøbet ej forsmæede,
saa fik hun til Baldrefkonst
en Naal og Silketraade.“

Dg denne Naal og Traad brugte hun til at udkaste et Billede af sin store Fader, for ved det at formaae Kronprinds Kristian, siden Kristian den Femte, til at tale hendes Sag hos Frederik den Tredie, eller vel rettere, hos den i sit Had og sin Stræng-
hed usoforsonlige Sofie Amalie.

Billedet skal ikke alene have været udarbejdet med overordentlig Kunst og Anstrængelse, men ogsaa været den afdøde

Konge meget lig. Paa Rammen havde hun indridset et Vers, i hvilket Farfaderen taler til Sønnesønnen og lægger ham Datterens Skjæbne paa Hjerte i følgende Ord:

„Min Sønnesøn og største Navn,
Du ligner mig i Magt og Mod.
Al, lad det nu min Levnings gavne,
Du og som jeg est naadegod.“

En anden Maade, paa hvilken hun søgte at virke for sin Udfrielse af Fængslet, var ved et Bæger, som hun med stor Opmærksomhed dannede af noget Leer, Muurmesteren havde forglemt, da han satte Ovnen op. Dette Bæger, der hvilede paa tre Knapper, udsmykkede hun med adskillige Figurer og Billeder, der bleve ridjede i Leret med en lille Træpind, saa at Bægeret var saa smukt som om det var dannet af en øvet Kunstners Haand. I Bunden ridjede hun nogle Linier, hvori hun bad Kong Frederik om at skjænke hende Friheden eller idetmindste mildne hendes Tilstand, og kastede det i Ilden for at gjøre det haardt, hvorpaa hun oppebiede en gunstig Lejlighed til at lade Kongen det tilstille; men denne var ikke let at finde, thi det var paa det strengeste forbudt Alle og Enhver at gaae i Forbøn for hende eller blot nævne hendes Navn i Kongens og Dronningens Nærværelse. Imidlertid fremskyndede Kong Frederik selv hendes Ønske, ved engang at spørge Slotfogden om, hvad hun tog sig for. „Hun gjør Bægre,“ svarede han, hvorpaa Kongen ytrede Lyst til at see et saadant. Da han nu opmærksomt betragtede det, der blev tilstillet ham, fik han Øje paa de Ord, der stode i Bunden. „Hun er klogere end Du,“ sagde han til Slotfogden; men hendes Fængsel blev ikke formildet, hverken ved denne Lejlighed, eller jaalænge Frederik den Tredie levede, thi han havde

højtidelig maattet love sin Dronning, aldrig at formilde hendes Fangenskab.

Sofie Amalies Uforsonlighedsaand har ladet en velfortjent streng Dom gaae over hende, og styrket den Formodning, at hun frygtede for atter at maatte træde i Skygge for den Kongedatter, der saa mange Aar ved Legemøjskhed, men endmere ved Aandseevner havde været Landets Stoltthed og Hoffets Pryd. Hvor stor Magt hun havde saavel over Frederik den Tredie som over Kristian den Femte, sporer man deraf, at de gave deres Minde til hendes hævnfygge Forfølgelser, og endog tillode, at der blev søjet Haan til Had imod Eleonore Kristine. Da den Fangne saaledes oftere ret vemodigen havde klaget over, at hun savnede Beskjæftigelse og intet Selskab havde til at forkorte de lange sørgelige Timer, sendte Dronningen hende en gammel, syg Hund, med Tilføjende, „at denne Hund, der hed Kavalier, kunde vistnok være et passende Selskab for Eleonore Kristine, og at hun nu maatte see til at hun kunde helbrede og trøste den. Den Fangne blev glad ved Dyrets Selskab, passede og plejede det med al Omhu, men kunde dog ikke afholde sig fra at give sine bitre Følelser Lust i et Digt, i hvilket hun indfører Hunden talende, lader den fortælle den Yndest og Lykke, den tidligere havde nydt ved Hoffet, og den Løn, der nu var bleven den tildeel efter lang og hengiven Tjeneste, hvorved hun vilde fremstille sin Mands Skjæbne og den Utaf, der efter hendes Skjøn var falden i hans Lod.

Verjet begynder saaledes:

„Alt Gammelt er foragt, det kastes til en Side,
var det end Guld og Sølv, man gjerne Ryt kan lide.“

I Aaret 1670 døde Frederik den Tredie, men Eleonore Kristines ulykkelige Skjæbne blev derved ikke synderlig forbedret, hvilket man kan slutte deraf, at det var 1683, Sofie Amalie sendte den Fangne den nyssømtalte gamle Hund, altsaa længe efter Kongens Død, og kun et Par Aar før hun selv blev kaldet frem for den Domstol, hvor en regjerende Dronnings Ufjærlighed og Had falder ligesaa tungt i Bægtstaalen som ethvert andet Menneſtes. Nogen Lindring var imidlertid bleven hende tildeel, thi Charlotte Amalie, Kristian den Femtes Dronning, sølte stor Medlidenhed med hende og opnaaede ved enkelte Lejligheder at mildne hendes Tilværelse, da hun var ude af Stand til at faae hende paa fri Fod. Denne Dronning kunde hun takke for, at hun fik Bøger, Pen og Papir, og visse Indkomster, som hun kunde anvende efter Godtbefindende, som og et større Vindue og en Vindovn, hvorved hun blev forſtaanet for Røg.

Efter at hun havde faaet Lov til at benytte Pen og Blæk, skrev hun flere aandelige Sange, og i dem alle udtaler ſig et troende Hjertes Taalmod under Lidelser, samt en levende Erkjendelse af, at det var hende godt, hun blev elendig, og det ſaab, at Gud for Kristi Skyld ikke vilde gaae irette med ſin gjældbundne Tjenerinde. Et Strift, kaldet „Heltinders Pryd,“ ſom hun ogsaa arbejdede paa i Fængſlet og fortsatte efter ſin Frigivelse, omtaler Sperling ſom et Bærk af ſtor Lærdom og Skarpsindighed.

„Saa gik vel tre og tyve Aar;
da aabned hendes Fængſel,
den gamle Fange atter ſtaaer
ſom fri, i Verdens Trængſel.“

Sofie Amalie døde 1685, og ſamme Aar aabnedes omſider Fængſelsdøren for den Kvinde, der havde lært ſaa Meget

i sit tidligere glimrende Liv, havde erfaret saa Meget i sin bevægede Ægteskab, men nu i den mørke Fængelsvraa havde lært og erfaret langt Mere end tidligere i den tilloftende, fristende og kvaalsulde Verden; thi hun havde lært at eftertænke de jordiske Tings Fortrængelighed, og at holde sig fast til den Herre, der „selv naar han revser er en kjærlig Fader.“ Derfor kunde hun efter sit lange Livs Hjemføgelser og Prøvelser, af et troende Hjerter ende sin Levnetsbeskrivelse med de Ord: „Herre! havde Dit Ord ikke været min Trøst, saa var jeg forgaaet i min Elendighed.“

Men som en ung, frejdig, i Kraft og Skjønhed straalende Kvinde var Eleonore Kristine bleven sat i Statsfængslet „Blaataarn,“ som en gammel Kone med hvide Haar og surede Træ traadte hun atter ud i Verden. Af det lange, kummerfulde Liv og det indesluttede Rum i hendes Kammer var hendes tidligere skarpe Syn blevet saa svækket, at hun ikke kunde se længere ud, end den korte Afstand, Fængslets Mure havde tilladt hende. Den meste Tid havde hun tilbragt i Mørke; intet Under derfor, at Øjet blandede hende, da det atter viste sig for hende i fuld Klarhed; men kun det legemlige Øjs var svækket, Sjælens og Aandens skinnede med end større Glæde.

Iblandt de Sager, hun forarbejdede i Blaataarn, var ogsaa hendes Jordetøj, og til dette hørte en Pude, hun havde været af Silketrævler og udstoppet med sine hvide Hovedhaar, der af Sorg og Græmmelse faldt ganske af. Paa denne Pude broderede hun følgende Vers:

„Hvor mangen Læstespaaen og Hjertens Sulteknude
tilsammenheftet er paa denne Brudepude;
naar saa nedlægget er mit Hoved paa sit Haar,
da løst er mine Aand, min Sjæl i Glæden staaer.“

Da Fængselsdøren aabnede sig for Eleonore Kristine, førte hun først hen til sin Søsterdatter, Anna Lindenow, der boede ved Holmens Kanal; men hun forblev kun i tre Dage hos denne sin Slægtning, thi hele Staden strømmede til for at see den mærkværdige Kongedatter, der havde elsket saa trofast og lidt saa ufattelig meget, og hun følte som man kan tænke sig, ingen Trang til at vække Opsigt, men en desto større til stille No. Hun flyttede derfor ud paa Landet, til Utersløv By, hvor hun henlevede Sommeren, indtil hun i September Maaned rejste over til Maribo og boede da til sin Død i den hellige Virgittes Kloster. Strax efter kom efter hendes Anmodning, hendes ældste Datter, Anna Kathrine, der levede i Brüssel som Enke, over til Maribo for at leve sammen med hende. Denne Datter var den mest begavede og bedst oplærte af alle Ulfeldts Børn og lignede Eleonore Kristine mest i Alt; skøndt svagelig af Hælbred, efterkom hun øjeblikkelig den høitæstede Moders Opfordring, og var hendes Alderdoms bedste Trost, indtil Gud kaldte den trætte, haardtprøvede Kvinde hjem til Frihedens Land. Hun døde den 16de Marts 1698.

I tretten lykkelige Aar levede Moder og Datter sammen, hjærlige og velgjørende imod Trængende, tilfredse og glade ved hinandens Selskab. Tiden udfyldte de deels med Læsning og skriftlige Arbejder, deels ved kvindelige Syssler eller ved at dreje smaa Kunstsager og væve kostelige Tøjer. Iblandt andre Gjenstande, Eleonore Kristine forærede Maribo Klosterkirke, var et Alterklæde, hvorpaa findes følgende velbeskjendte Ord:

„Ej Noget synes tungt for ægte Kjærlighed
Trofasthed er den Dyd, man ej bør glemme ved.“

Og paa et andet Alterklæde, som hun gav Kirken Aarsdagen efter sin Frigivelse, staar til Slutningen: „Dette Arbejde har jeg forfærdiget uden Glas i min Alders 65de Aar. Gud alene derfor Vren. Den 19de Mai 1686.

„Fra Fængselsdør til Klostertraa;
den matte Fod hun vender;
og Trøstens Ord at læse staae
i hvad hun selv befinder:
Min Fusbond holdt jeg tro min Ed
i Rød og svar Glende;
den Viv, hvis Sjæl er Kjærlighed,
hun faaer en salig Ende.“

Til Slutning endnu nogle Ord om Korsfats Ulfeldts og Eleonore Kristines 10 Børn, saavidt deres Skjæbne er bekendt. Anna Kristine, der i sin Enkestand flyttede til Moderen i Maribo, var den ældste, 2) Kristian, der ihjelstak Oberst Fuchs, gif i Kloster og døde som Abbed for samme. 3) Jakob døde i en tidlig Alder. 4) Ludvig døde under et Ophold paa Randien derved, at en Muur blev sprængt; denne Søn lignede Faderen mest i enhver Henseende. 5) Leo døde ung. 6) Korsfats blev gift i Flandern med en rig Dame af høj Byrd. 7) Mogens døde ung. 8) Ellen Kristine blev reformeret og døde i Hessen. 9) Eleonore Sofie ægtede Lave Beck i Slaane, og Leon, den yngste, blev General i kejserlig Tjeneste.

Syv og tyvende Udsnit.

Lehnsgrevskabet Knuthenborg, en af Danmarks største og skønneste Besiddelser, ligger i en smuk, storrig Egn ikke

langt fra Maribo, og har meget frugtbare Jorder. Af de forskjellige Hovedgaard, der høre til Grevskabet, er Knuthenborg, forhen Aasmark, den grevelige Families Herresæde; Maribo Ladegaard har før hørt til det rige Maribo Kloster.

Ved en Fjord af samme Navn, der adskiller Lolland fra Baroniet Guldborgland, ligger den ældgamle By Sægtjøbing, i denne paa Den først beboede Egn. I Sægtjøbing opholdt Kristoffer den Anden sig meget i sine sidste Leveaar; det var i denne By at to simple Adelsmænd, Hans Ellemose og Henrik Bryde, en Dag søgte at tage ham tilfange og bringe ham til Halbroderen Grev Johan, den Milde kaldet, paa Grund af hans smilende Afsyn. For at faae ham i deres Bold, stak de Ild paa det Huus, i hvilket han opholdt sig, og grebe ham, idet han sprang ud af Vinduet; men Grev Johan skjattede ikke om at tage imod ham, da han dengang ikke længere var af allerringeste Betydning, og Herrerne gik derved Glip af den store Løn, de havde ventet. Saa dybt var Landets Konge sunken! men denne Konge var ogsaa „Nordens største Pansætter;“ han, om hvem en gammel Historieforfatter siger: „Intet Dje blev vaadt i Danmark, da han lukkede sine Øjne til evig Slummer.“

Paa den sydøstlige Kyst af Lolland, ved en lille Arm af Østersøen ligger en venlig By, det er Nysted. Byen ligger højt, og dens Kirke, der har et temmeligt højt Taarn, er et vigtigt Sæmærke. I det trettende Aarhundrede anlagde Erik Menved tæt udenfor Byen et bekjendt Kloster for Graabrødrene eller Fransiskanerne, af hvilket der endnu er Spor; Nysted Kirkekloster ere tagne fra denne Klosterbygning.

En Fjerdingvej fra Byen, imellem Nysted Bugten og en lille Sø, omgivet af frodige Skove og Agre, findes det gamle

Hertzsøe Kristiansholm, der hører til Grevskabet af samme Navn. Ligesom Kristiansøe maatte det forandre sit tidligere Navn Kristiansborg, da Slottet i Kjøbenhavn blev opbyggt. I Historien er dette Slot vel kjendt under Navnet Alholm. Det er en gammel Bygning, fra det niende Aarhundrede, og var først Bolig for gamle Ræsfeloner, siden for Dens Hertuger, og omsider, fra midt i det fjortende Aarhundrede, for de kongelige Lehnsmænd, indtil det i det syttende Aarhundrede blev solgt til den nuværende grevelige Slægt. Bygningen er meget gammel med fire til fem Alen tykke Mure og tre Taarne. Det var paa Alholm Slot, at de tre Konger 1157 indgik og helligen besvore det Forbund om Fred og Broderskab, som kun varede i faa Dage, og endte først med Knuds og siden med Svends bratte Død.

I Engebølle ved Rysted fødtes 1213 det sebtende Aarhundredes mest bekjendte Lærde, Bøndesønnen Niels Hemmingsen, som vi alt have omtalt under Herluf Trolle, den Mand, der erhvervede sig det hæderfulde Navn af Hele Danmarks Lærer.

Falster,

der hører til Danmarks fjønneste Provinds, udgjør med Lolland og nogle mindre Øer Lolland-Falsters Stift. Guldborgsund adskiller Øen fra Lolland imod Vest; imod Nord skiller Gaa bensesund den fra Sjælland, og imod Nordøst Grønsund fra Møen. Falster har renere Luft og bedre Vand end Lolland og er derfor at ansee som et sundere Opholdssted, men Lollands Jordbund er federe end Møens.

Sejletouren igjennem Guldborgsund fra Idalsund, der

ligger paa Hollands nordøstlige Kant, midt i en vasser Skov, hvor Landingsstedet er, op til Nykjøbing, denne anseelige, velhavende Stad, en af vore første og smukkeste Provindsbyer, var saare vasser. Nykjøbing er en meget gammel By; efter nogle Beretninger skal den alt i det syvende Aarhundrede have faaet Kjøbstadsrettigheder af Harald Hildetan, efter andre er den først anlagt af Valdemar den Store, der befæstede den til Børn imod Benderne; sidste Gang dens Fæstningsværker bleve istandsatte skete dette af Karl Gustav 1659. Byen har oftere været stærkt medtaget, saavel af Bender som af Nordmænd, Svenskere og Lybeker, men er altid snart kommen til Kræfter igjen. I Grevens Fejde blev den belejret af Grev Kristoffer af Oldenborg, og de fjendtlige Krigsfolk kastede sig især over Ridderborgene og Herregaardene: „Elaa Ulvene ihjel, saa bliver der ikke Unger efter dem“ raabte de om Adelen, og mangen stolt Adelsmands Hustru og Døtre isørte sig Bondeflæder for saaledes at kunne slippe ud af Landet.

Til Nykjøbings Opblomstren bidrog fornemmeligen det bekjendte faste Slot, paa hvilket Kristoffer den Anden døde 1333; næstefter Kronborg og Frederiksborg var det i sin Tid det skønneste i Danmark. Det har været tre Dronningers Enkefæde, og den ypperste af disse, Dronning Sofie af Mecklenborg, Frederik den Andens Enke, boede der i 42 Aar; „til stor Velsignelse for Byen,“ hedder det, „thi i hendes Tid tiltog Nykjøbing i Rigdom og Velstand, og Slottet blev anseet for den smukkeste Bygning i hele Danmark.“ Det laa midt i en søer Sø, havde to skønne haver, herlige Dyrehaver og Fiskeparke og fremviste, efter at hun havde ombyggt det, lige saaamegen Højhed i sit Ydre som Pragt i sit Indre. Et stort Taarn, omgivet af tre mindre, alle med kunstigt

forarbejdede Spiir vare til stor Prydelse, og Bærelserne vare udstyrede med prægtige Tapeter, Malerier og Billedhuggerarbejde. Et af Taarnene kaldtes Fars Hat og brugtes som Fangetaarn.

Dronning Sofie, Kristian den Fjerdes Moder, blev anseet for den rigeste Fyrstinde i Kristenheden. Denne hendes Rigdom hidrørte vel deels fra en stor Medgift og en betydelig Fædrenearv, saavel som fra hendes herlige Enkegods, Lolland og Falster, der vare overdragne hende for Livstid, men fornemmeligen dog fra den kloge Sparksomhed og Orden, hun altid lagde for Dagen i sin Huussførelse. Hun var en aandrig og klog Dame, der nærede stor Agtelse for Videnskaber og Lærde, som hun altid var rede til at ophjælpe og staae bi, og satte af alle Videnskaber mest Priis paa Kemien, som hun gjerne beskæftigede sig med; derfor besøgte hun ogsaa Tyge Brahe paa Hveen, indrettede paa sit Slot adskillige Laboratorier efter dem, hun havde seet hos ham, og gav altid med største Redebonhed unge Videnskabsdyrkere Anledning til at prøve og granske der. Fabrikker og Manufaktururer blomstrede i Forbindelse hermed paa Ryksjøbing Slot, hvor tre til firehundrede Menneſter Aar ud, Aar ind skal have fundet Arbejde og Ophold. Sine Godser bestyrede hun med Indsigt og Klogskab, og derfor var hun istand til at efterlade Kristian den Fjerde to Millioner i rede Penge.

Efter Enkedronning Sofies Død boede hendes Sønnesøn, Kronprinds Kristian, med Gemalinde Magdalene Sibylle af Sachsen, i tretten Aar paa Ryksjøbing Slot, og Enken efter hans Død, indtil hun giftede sig med en tydsk Fyrste. Kronprinds Kristian døde paa en Rejse til Karlsbad Aaret før Faderen, den gamle Kristian den Fjerde. Enkedronning Sofie

Amalie opholdt sig der efter Frederik den Tredies Død og Charlotte Amalie efter Kristian den Femtes, dog uden at tage fast Bolig sammensteds.

Nykjøbing havde i Danmarks Trængselsaar en brav og modig Præst, der endnu den Dag idag mindest med Taknemmelighed; hans Navn var Jes Jesen. Da Karl Gustav var marscheret over Jsen fra Holland til Falster, lod han sine Tropper hvile ud i Nykjøbing i to Dage, til stor Kval for Falsterboerne, da Fjenden plyndrede og røvede baade fra Store og Smaa, og Karl Gustav, der havde udstrevent en stor Brandkat, som Byen ikke kunde udrede, truede den med Odelæggelse. Den brave Præst havde først nærmet sig til Svensernes Lejr for at bede om Skaanelse for Byen, men uden at udvirke hvad han tilsigtede. Da kom den til Brand og Plyndring fastsatte Dag; det var netop en Søndag, og de ængstede Borgere vare forsamlede i Kirken. I det Djævelsk Præsten besteg Talerstolen saae han endeel svenske Krigsskold i Kirken og iblandt dem Nogle, hvis Dragt tydede paa, at de hørte til Hordingerne. Karl Gustav selv var tilstede der. Ved at see disse Mænd forsamlede i Herrens Huus ved Siden af den nedtrykte Menighed, opflammedes hans Ridsjærhed, og han holdt en skarp Tale om Grumhed og Undertrykkelse, dog uden at glemme den Besindighed, der efter Forholdene var saa uundgaelig nødvendig. Neppe var Provst Jesen kommen tilbage fra Kirken, førend Karl Gustav, der gjerne vilde kjende den djærve Præst nærmere, sendte Bud, at han vilde spise til Middag hos ham. Jesen svarede Sendebudet, at han maatte frabede sig den tiltænkte Ære, da han ikke havde andet at sætte paa Bordet end lidt Ærter og Fjæs, det var Alt hvad Svenskerne havde levet ham. Men Karl Gustav kom allige-

vel; og da nu Præsten saae den mægtige Herker i sit Huus og ved sit Bord, talte han saa frejdigen og varmt den be-
trængte Byes Sag, at Kongen gav Befaling til at staae
Nykjøbing.

Lidt over en Miil fra Nykjøbing ligger Hovedgaardens
Korselitze, der hører til det „classenske Fideikommis“, som
General Classen oprettede af sit Gods, hvorved Bønderne fik
saare gunstige Vilkaar for sig og Efterkommere. Ogsaa paa
mange andre Maader anvendte denne Fædermand sit timelige
Gods til Medmenneskers Vel. Karlsfeldt i Nærheden af Stub-
bekjøbing hører med til dette Fideikommis.

„Hvo plantet bist saa højt i Nord
den Green fra Edens Have?
Hvo bar den tro i Hvalens Spor
hen over Dnbets Grave?“

Det gjorde Nordens Apostel, Hans Poulsen Egede, der
for henved hundrede Aar siden døde i Stubbekjøbing hos
sin ældste Datter, der var gift med Sognepræsten sammesteds.
Hans Fader, der var Sørenskriver i Norge, havde taget Til-
navnet Egede efter Vesteregede i Sjælland, hvor Bedstefaderen
var Præst. Egede selv blev fra sine tidligste Aar holdt til
Bogen, og var kun 21 Aar gammel, da han blev kaldet til
Præst for Baagens Menighed i Nordlandene; kort Tid efter
ægtede han Gjertrud Rasch, en from og trofast Kvinde,
der var tretten Aar ældre end han, men blev ham en Hustru
som kun Faa kunde have været.

Ved at læse i gamle Skrifter kom Egede til Kjendskab
om, at Grønlænderne tidligere havde kjendt Kriстенdommen,
Kjendt de paa den Tid vare vilde Hedninger, og han op=

flammedes mere og mere af Længsel efter atter at bringe Evangeliet til disse Folk paa de fjerne Kyster, der nedstammede fra Nordmænd. Efter megen indre Strid og mange Betænkeligheder meddeelte han Stiftets Biskop sin Plan og bad ham understøtte den paa højere Steder. Under Anstrængelser og Kampe, der ikke bleve ham lettere, da baade hans og hans Hustrues Slægtninge overvældede ham med Bønner og Forestillinger, for at formaae ham til at blive hjemme og lade Grønlandere være Grønlandere, var han undertiden nærved at tabe Modet; men da stødte Fortrædeligheder i Embedsførelsen til, og denne Lejlighed greb han til at tale med Gjertrud Rask om, at Gud maaskee lod disse Ubehageligheder komme over dem, fordi de ikke vare rede nok til at fornægte dem selv for hans Skyld. Hustruen havde isærstningen ikke været begejstret for hans Plan, men i Bøn til Gud om Kraft og Lyst forandrede hendes Sind, saa at hun med ligesaa stor og end større Iver end Egetesfællen higede efter at komme til Grønland, og dermed var ogsaa Egedes indvortes Strid tilende. Uden nogen Udfigt til Hjælp, alene drevet af den reneste Kjærlighed til dem, der sad i Dødens Skyggedale, frajagde han sig sit Embede og drog til Bergen med Hustru og fire Børn, hvorefter det yngste endnu ikke var et Aar gammelt.

Paa Rejsen til Bergen, hvorfra han vilde gaae ud, havde han det Uheld at falde overbord, men en Fisker frelste hans Liv, og denne Omstændighed ansaae han for et Bink om, at den guddommelige Beskærmelse ikke vilde svigte ham i de Farer, han gik imøde. I Bergen var hans Forsæt i Folkesmunde. Nogle sagde: „den Mand er jo gal!“ Andre, at han formodentlig havde havt Syner; men de, der talte med ham, bleve overtydede om, at han var en forstandig og retsindig

Mand. Han havde ventet at finde Mænd i Bergen, der vilde understøtte Sagen, og søgte at anspore Kjøbmændenes Binde-lyge til at vove Noget ved Handel paa Grønland; men Ingen vilde lytte til hans Ord. Omfider rejste han til Kjøbenhavn, fik Frederik den Fjerde itale, og af ham godt Haab. Ifte-destomindre gif der endnu rum Tid hen, inden han kom bort; 1718 nedlagde han sit Embede, og først 1721 kunde han drage til Grønland, efter i fuldeste Maal at have døjet Verdens Spot og Haan og lært Ræringsforger at kjende:

„Ham fulgte Børn og trofast Liv,
i Herrens Haand han gav sit Liv,
men Anden ham ledsaged.“

Efter en mæssommelig Rejse kom Egede og hans Familie til Grønland, hvor han lod opføre et Huus til Skjærm og Ly ved Vintertide, og det kaldte han „Godthaab“. Derpaa søgte han at gjøre sig bekjendt med Grønlandernes Sprog, Skikke og Sæder, fandt dem vankundige, uvidende og ureenlige, men godmodige, og søgte at vinde dem ved Venlighed og god Dmgang. Han naaede ogsaa snart, at de Indsødte nærmede sig ham med Tillid og fik ham og hans Familie kjær, og derved blev det ham lettere at vække dem af Dvale og bringe dem til at lytte til hans Formaninger. Da en grønlandst Dreng bragte Børneskopper med fra Kjøbenhavn, en Sygdom, der var ganske ukjendt paa Landet, og rasede med desto større Boldsomhed, fordi Ingen kjendte Midler til dens Forebyggelse eller Standsen, var han saavel Præst som Læge, og baade han og hans Hustru hjalp de Syge tilrette og plejede dem med en Opofrelse og Selvforglemmelse, der neppe kan finde sin Lige. En døende Grønlander gav ham ogsaa saa sjøn en Lovtale, som vel nogen Dødelig kunde ønske sig:

„Du har givet os Huusly og Føde,“ sagde han til ham, „Du har begravet vore Døde, der ellers vilde være bleven til Føde for Hunde og Ravn, Du har lært os, hvorledes vi kunne blive salige, saa at vi nu kunne døe med Glæde og vente et bedre Liv efter dette.“

Egede sørgede først og fremmest for Kristendommens, men dernæst ogsaa for Handelsens Udbredelse. Fiskerierne gavede imidlertid ringe Udbytte, og Regjeringen blev efter Frederik den Fjerdes Død træt af at drive Handel paa Grønland. Ganske uventet faaer Egede derfor den Tidende fra Danmark, at Kristian den Sjette ikke længer vil understøtte det Foretagende, der var grundlagt, og den brave Mand faaer Valget imellem at vende tilbage og lade den Gjerning usfuldendt, for hvilken han saa længe havde levet og kæmpet, eller blive der og see til, hvorledes han kunde ernære sig og Sine. Af særdeles kongelig Naade skulde han beholde Fødemidler for et Aar.

Hans Standhaftighed blev her sat paa en haard Prøve! Ugjerne vilde han og hans Hustru forlade Grønlanderne, der laae dem saa meget paa Hjerte, og dog saae de ingen Udvej til at kunne blive. De havde i deres Nød kun een Tilflugt og Hjelper; til Ham, den Allerhøjeste og Almagtigste tyede de i Bøn og Haab, og deres Haab blev ikke bestaaet. En indbringende Hvalfiskefangst bevægede Kongen til at give Frist, og Egede fik Lov til at blive, indtil han nogle Aar efter søgte om Tilladelse til at rejse til Danmark, efter at hans ældste Søn, Poul Egede, til Forældrenes store Glæde var vendt hjem efter seks Aars Fraværelse, og vendt hjem som bestillet Præst i Grønland.

Det var et Tordenflag for de mange Hjerter, der havde

Ilyttet til Ordet, at den kjære Sjælesørger vilde forlade dem. Hans Rejse blev imidlertid opsat ved hans Hustrues Sygdom og paafølgende Død, et Tab, som han maatte samle al sin Styrke for at bære i Taalmod. Hun blev kaldet bort to Aar efter at Børnekopperne havde raset i Landet; siden den Tid havde hun strantet, og døde sandsynligviis som et Offer for sin menneskekjærlige Opofrelse, sin usfortrødne Pleje. Svækket paa Sjæl og Legeme forlod Egede nogle Maaneder efter hendes Død Grønland med sin yngre Søn, begge sine Døtre og sin Hustrues jordiske Levninger. Hun havde ønsket at blive jordet i Danmark, og Egede forlangte af sine Børn, at de i Tiden skulde lægge hans Støv ved Siden af Gjertrud Rasch's; derfor blev hans Lig ført til Kjøbenhavn, kjendt han henlevede sine ti sidste Aar i Stubbekjøbing, æret, elsket og agtet af Alle, højliget savnet af Byens Fattige.

„Hos Gud nu den Apostel boer,
hans Sjæl Gud evig glæde!
Hans Mindekvad højt over Jord
forløste Sjæle kvæde.
Hans Bristasteen er Korset hvi,
som beder til den Herre Krist,
hvor isænet Sjælen gjer;
fra Bølghejerg af evig Is
det peger mod Guds Paradis
og gjennem Ratten lyser.“

Strax efter sin Hjemkomst fra den fjerne Virkefreds, oprettede Egede i Kjøbenhavn en grønlandsk Lærestanstalt og skrev forskellige Bøger i det grønlandste Sprog.

Stubbekjøbing, der har sit Navn af Stuf, et adskilt Stykke Land, var i det fjerde Aarhundrede en anseelig Handelsstad, der havde nogle og tredsindstyve Skibe, men den

blev efterhaanden ringere, fornemmeligen derved, at Havnen tilstoppedes. I det trettende Aarhundrede afbrændte Marss Stigs Tilhængere den, og den slap heller ikke godt fra det i Svenskekrigen.

Paa Falters sydligste Spids gaaer en Steenrebbe flere Mil ud i Havet; derfor brænder der Fyr. Den smale Landstrimmel, der gaaer imellem Bots Nor og Havet, kaldes Gjedserødde, og de Folk, der boe paa den, Gjedserfolk; de nedstamme fra en Koloni af friske Bønder, der nedsatte sig der under Kristian den Anden, og ere noget forskellige fra Dens øvrige Beboere i Klædebragt og Levemaade. I Grif af Pommerns Tid blev der gjort Forsøg paa at afstjære dette Stykke Land fra Falters ved en Aa, men Arbejdet blev ikke bragt tilende. Gjedsergaard tilhørte i sin Tid den bekendte Johan Rantzau; ogsaa Peder Dge har været Herre til den.

Den sydjællandske Gruppe bestaaer af de tre større Øer Røen, Lolland og Falters, samt endeel mindre Øer. Lolland er den største og indtager et Fladeindhold af 21 Mil, Falters er 8 Mil. Lolland har, som alt sagt, Navn af sin lave Beliggenhed, og denne frugtbare Slette er saa lav, at Havet ofte trænger ind over Engene; det er de saakaldte Saltninger. Paa Lolland kan derfor heller ikke findes betydeligere Aar; den største er Hunsaa, der ligesom Sognet, hvorigjennem den flyder, har Navn efter Kampen Huns; dens Udløb er fra Maribo Sø, og den falder ud i Nordrebelst. Maribo Sø er den største af Indsøerne, men ved Herresøerne er der mange fiske- og søer.

Af Fjordene er Raskov Fjord paa Dens Vestkyst den betydeligste; den kommer fra Storebelst og løber noget over tre Mil ind i Landet; af den krumme Halsø, Albuen, der be-

grændser den mod Sydvest, bliver den ogsaa kaldet Albuefjord; Ohnsevig paa den nordvestlige Kant af Den, løber omtrent en Fjerdingvej ind; Saxkjøbing Fjord, ligeledes fra Nordrebelst, løber en halv Miil ind.

Folland bliver regnet for Danmarks fedeste Agerland, og intetsteds voxer saa megen og saa god Hvede som paa denne Ø; men de fede Jorder ere vanskelige at komme tilrette med, og det er intet let Arbejde at være Landbruger der. Et gammelt Ordsprog siger, „at Follands Pløjning og Helvedes Pine saaer aldrig Ende,“ og deraf kan man slutte, at Bonden maa arbejde meget og vedholdende for at komme igjennem den tunge, fede Leerjord.

Skov har Folland ikke Mangel paa, og iblandt Træarterne findes endeel Eg; men ejendommelig for Folland er Piletræerne; af den Art seer man til alle Sider, hvorhen man saa vender Øjet; thi de bruges til Hegn omkring Marker og Agre, da Follikerne vaage omhyggelig over Markfred. Iøvrigt er Folland ingenlunde anseet for et sundt Opholdssted, Febersygdomme ere hyppige, og det kommer vel fra de mange Dunster, der stige op fra Jordbunden. Vandet er desuden slet paa Den; der er næsten ingen Kilder, og Brøndvandet er tungt og mudret.

Falster har bedre Vand; iblandt andre Kilder er den ved Rippinge bekjendt fra de ældste Tider. Denne Ø er ogsaa mere høstliggende end Folland, og paa mange Steder gaaer Vandet ned til Havet i Skræntninger. Kysterne ere lave ligesom Follands. Bots Nor er en lav, grundet Fjord, der er skilt fra Havet ved en bred med Klitter bedækket Landstrimmel; kun en ganske lille Munding fører ud i Havet.

Har Lolland sin Rigdom i Hvede, saa har Falster Overflod af Erter; paa begge Der findes Manna, og Falster har ligesom Rabøen megen Skov.

Iblandt de større Der, der høre til Lolland-Falsters Stift, er Baagø, der dog i verdslig Henseende staaer under Sjælland. Denne D ligger imellem Sjælland, Møen og Falster, en halv Miil fra Stubbekjøbing, er meget frugtbar, og har efter Sagnet sit Navn af to store Bøgeskove, der forhen fandtes der; disse vare plantede af en snild Dronning, hvis Ægteherre blev dræbt af en Konge paa Falster, han laa i Strid med. Hans Enke bad Falsterkongen om Stilstand, for at hun kunde vise sin Herre den sidste Ære; den blev hende tilstaaet, og den fjendtlige Konge fulgte endog hans Lig til Jorden. Dronningen indbød ham derpaa til Slottet, og fik da Lov til at beholde Den saalænge, indtil den Sæd, hun vilde lægge i Jorden, var fuldmoden; men hun lagde Agern og Bøg, og derved fremkom de to store Skove. Næste Aar sejlede Kong Hans fra Falster over til Baagø for at tage den vundne D i Besiddelse; han fik da at vide hvad Sæd, hun havde udsaaet, men blev sit Løfte tro, og da Dronningen døde, lod han hendes Søn beholde Den.

Fejs og Fems ere de to største Der, der ligge Nord for Lolland. Fejs er omtrent $\frac{1}{6}$ □ Miil stor og Fems $\frac{1}{7}$ □ Miil. Den første har Byerne Østerby og Vesterby og udgjør et Sogn med Skals og Vejrs; den sidste har ligeledes to Byer, Nørreby og Sønderby. Afskø, Eyd for Fæms, skal have Navn efter en stor Mængde Afskøer, der forhen fandtes paa Den.

De større og mindre Øer, der høre til Lolland-Falsters Stift ere foruden de to Hovedøer, følgende 21:

Aftsø, imellem Famsø og Lolland, hører til Fuglse Herred.

Baagø, Nord for Falster ved Ørnsund; en anden Ø af samme Navn ligger tæt ved Rappel i Sønderherred.

Botsø, en Halvø ved Gjedserødde paa Falster.

Engelholm, almindeligen kaldet Slots, ved Rastovsfjord.

Enhøje.

Famsø og Fejsø, i Nordrebeltet, Fuglse Herred.

Flotsø, ved Hedselsø, i Guldborgsund.

Hillekrogland, ved Myggesjæld.

Langsø, ved Rappel i Sønderherred.

Lindholm, ved Stokkemærke i Sønderherred.

Lillesø, ved Aftsø.

Myggesjæld, ved Dragøminde.

Raagø, ligger ved Raagøsfund fra Nørreherred, Raagøskalb tæt derved.

Rammersholm, ved Rastov.

Skalsø, ved Fejsø.

Steenø, ved Rastovsfjord.

Stubbeholm,

Telholm,

Vejrø, i Fjersøbeltet.

Vensø, Nordvest for Guldborgsund.

Otte og tyvende Afsnit.

Bornholm, der, som bekjendt, ligger i Østersøen, 16 Mil fra Sjælland, er unægtelig en saare mærkelig Deel af de danske Ølande. Der fortælles, at den skal være besat omtrent 1700 Aar før Kristi Fødsel af Boor, Boring eller Born, en Cimbrer, der af Høvdingen Guthi blev sendt paa Opdagelsesrejse og fik Lov til at beholde denne Ø, der forekom Guthi for ringe i Omfang til at sætte Bo paa. Fiskerlejet Gudhjem paa den nordøstlige Kant af Bornholm skal være det Punkt, hvor ovennævnte Born først landede, og Navnet Gudhjem eller Gudhjem fik Stedet til Ære for Høvdingen, der satte sig fast paa Gulland.

Det er en almindelig antagen Forudsætning, at Bornholm ikke altid har været hvad den nu er, en fjern Ø i Havet, og en bedre Hjemmelsmand for denne Paastand, end vor kundige H. C. Ørsted, kan vel ikke findes. Efter hans Meddelelser maa en mærkelig Begivenhed have forandret de østøste Egne lange før Jorden blev beboet. Østersøen, forudsattes der, har da været deelt i to store Indsøer, en nordøstlig og en sydvestlig, og i Grændsefjællene imellem begge maa Bornholm have ligget, paa den ene Side sammenhængende med Slaane ved en Skiferegn, der har strakt sig lige til Blesingen — thi der findes stor Overensstemmelse Sted mellem Bjergarterne paa Bornholm og den ligeoverfor liggende skaanste Kyjt — og paa den anden Side med Pommern og Preussen ved en Fortsættelse af Landets Skiferegn, samt Steenkul- og Kridtbjerger.

Et Udbrud fra Nordvest maa have forstyrret den største Deel af det inddæmmede Land og kun levnet Bornholms Ur-

bjergryg med den af samme bestyttede Bestykt og den sydlige Skiferegn, med hvilken Havet selv synes at have opdyngnet en Dæmning af Skiferbrudstykker. Aarsagen til et saadant Udbrud eller en Gjennembryden af Dæmningen maa have været en stærk, bevægende Kraft, der paa den modsatte Side ikke er bleven understøttet af en lige Vandmasses Tryk, f. Ex. en Jordrystelse, eller et Udbrud af en anden mægtig, fjernt liggende Indsø, f. Ex. Venern og Vettern, som man antager tidligere at have udgjort en eneste stor Sø.

Ogsaa er det sandsynligt, at de danske Vær have dannet en sammenhængende Vandmasse med det faste Land, og at store Vandbevægelser, der have truffet vore nordiske Lande, have fremkaldt Gjennembrud. Ingen dansk Landsdeel fremviser imidlertid en saadan Forskjellighed og en saadan Afvejsling som Bornholm, hvor store nogne Steenklipper findes ved Siden af smilende Dale, golde Sandørtenner og Lyngheder støde til frodige Kornmarker, og brede Bolgeslag imod haarde Klipper afsløses af de mangfoldige Fjeldstaverns muntre Slag i Bussene.

Et Beviis paa, at Omvæltningen paa Bornholm er skeet fra Nordost, synes det at være, at de store Træer, der findes i Løvmoerne, alle ere styrte fra Nordost, thi der ligge de med Roden og i Sydvest med Toppen.

Paa Bornholm er egentlig slet ingen Landsbyer som i andre Egne, men hver Gaard ligger for sig og har sine Agre og sin Underflod, og næsten hvert Kirkesogn er adskilt ved Aaer, af hvilke der findes en stor Deel, der tildeels ere bevogede med Elletræer, og derved fremkalde et hyggeligt Indtryk. Omtrent en Fjerdedeel af Øen ligger øde og er bevoget med Lyng. Denne Lyng kaldes Udmarken eller Kongens Mark, og strækker sig igjennem hele Landet, fra Sydvest til Nordvest.

Store Skove findes der egentlig ikke, men at der tilforn har været Overflod af store Træer, det seer man af Trærødderne, der findes paa forskjellige Steder, navnlig Ege- og Bøgerødder; derimod er der megen Understov, iær Tjørn og Hassel, og i den findes Harer i Mængde, samt Fjeldstævne, en Art Rattergale, forskjellig fra vore almindelige Sangfugle af dette Navn derved, at der er et Par Triller, de ikke ere istand til at flaae.

Men har Bornholm end ikke store Skovstrækninger, findes dog den smukkeste Skov i hele Danmark der paa Ven, og vist er det, at et dejligere og meer ejendommeligt Skovparti end i Almindingen kan man neppe tænke sig. Den ligger omtrent midt i Landet og bestaaer af høje Skovgroede Klipper, gjennemstaarne af smukke Dale og Aaer imellem frodigt vogende Træer. Det højeste Punct i Skoven er Rytterknægten, 496 Fod over Havets Overflade, hvorfra man kan overse hele Ven, og overtøye sig om, at Bornholm ikke er en gold, ufrugtbar Steenklippe midt i Østersøen.

Den høje graa Granitklippe, bevoget med Skov, rager sig dejligt ud fra Echodalen, en stjern Dal, der løber langs med den Klippe, hvorpaa Rytterknægten findes, og sandsynligviis har Navn efter et stærkt Echo, der findes nogle Steder i samme. Igjennem Dalen, den største og smukkeste paa Bornholm, slynger sig en Bæk, og til begge Sider sees frodigt England. Paa en Høj i Skoven, Kristianshøj, seer man en smuk firkantet Støtte af Granit, 20 Fod høj, med et Fodstykke, 4 Fod i Gjennemsnit, og denne Støtte, der af Bornholmerne er oprejst til Minde om højsalig Kong Kristian den Ottendes Besøg der som Kronprinds 1824, hvilket Indskriften paa dens fire Sider udviser, er udhuggen af samme

Klippe, den staaer paa. Siden Kristian den Femte besøgte Landet 1687, havde ingen kongelig Person gjæstet Den, før Kristian Frederik kom ovennævnte Aar. Røkkestenen er en af de Mærkeligheder, der findes i Almindinge Stov; det er en stor, langagtig Steen, hvis nederste Flade hviler paa en Forhøjning i den underliggende Klippe, Den skal være $2\frac{1}{2}$ Alen lang og 2 Alen bred, og kan sættes igang ved at berøres med en Haand, saa at Enderne gaae omtrent en halv Alen op og ned.

I Stoven træffer man ogsaa smukke Ruiner af gamle Borge, af hvilke den ene, Lilleborg, uimodstrideligen maa være gaaet under ved Jld, thi ved Udgravningen fandtes en Deel Byg, der var brændt til Kul. Læt ved den ligger Borgsø, en rund, efter Sagnet bundløs Sø, hvor fordem skal have staaet en prægtig Borg. Denne Borgs Beboere vare meget ugudelige, siger Sagnet, og spottede baade Kirken og dens Tjenere. Efter mange forgjæves Forsøg paa at vække bedre Tanter i de Ryggesløses Sjæle, gik Præsten en Dag til dem med Biblen i Haanden, for endnu engang at advare og formane, men de haanede og spottede baade ham og den hellige Bog, han bragte med. „Derjom de ikke forbedrede sig“, sagde han da i sin Iver, „vilde Borgen synke saa dybt i Jorden, at der ikke skulde blive Spor tilbage af den“; men ved disse Ytringer tiltog deres laade Fornærmelser, og de bleve end fripostigere i deres Trods og Spot. Men se! da sank Borgen med Et, og Stedet forvandlede sig til en Sø; kun den gudfrygtige Præst tilligemed Vænestolen, i hvilken han sad, og Bordet, hvorpaa Biblen laa, flød ovenpaa Vandet og bleve frelst.

Et Stykke fra Ruinerne af Lilleborg ligger Gammel-

borg, eller rettere sagt, nogle faa Ruiner af den. Ringmuren er det eneste, der er tilbage af den, men hvor den virkelige Indgang har været, er let at see, thi der sidder endnu en Porthængsel i Muren. Der er et Sted, som kaldes Ridderjomsfruerne, og efter et Sagn, som forresten er gængs i flere Egne i Danmark, skal her tre Ridderjomsfruer være begravne. En mægtig Ridder, der boede paa en af Borgene i Almindingen — hedder det — havde tre Sønner og tre Døtre. Sønnerne drog i Leding og paa Sotoge, medens Døtrene endnu vare imaa, og kom efter flere Aars Forløb tilbage for at gjæste Forældrene; da mødte de paa Lynge tre rigtflædte Jomsfruer, der vilde gaae til Kirke, og da disse ikke godvilligen vilde lade sig plyndre, sloge de dem ihjel; siden viste det sig, at de vare deres Søstre.

Jøvrigt er Bornholm, eller rettere, Bornholmerne fattige paa Sagn og historiske Beretninger. Det er udenfor al Tvivl, at der maae have været mange Borge paa Den, mange dristige Sørøvere, og at mange Begivenheder have fundet Sted, der have kunnet give Anledning til forunderlige Sagn, men Bornholmerne kjende Intet dertil. De vide f. Ex. ikke Noget om den noksom bekjendte Sørøver Blod-Egil, som Knud Svendsen — Knud den Hellige — lod hænges, da han efter gjentagne Advarsler ikke vilde lade sin vilde Røverfærd fare, og dette er forunderligt, da dog denne blodtørstige Sæhelts mægtige Slægtninge upaatvivleligen medvirkede stærkt til Kongens bratte Død. Derimod have de bevaret Sagnet om Bøndevedde eller egentlig Bøndevætte, saaledes kaldet, fordi han formodedes at være Søn af en Bønde og en Havfrue, Bønden forelskede sig i. Denne Bøndevedde, siges de, var synsk, et Ord, der er gængs blandt Almuen over hele Landet;

det vil sige, han kunde see Ting, som vare usynlige for Andre, og derfor kunde han ogsaa fordrive Bjergpuuslinger og Trolde, eller som de almindeligen kaldes, de Underjordiske. Troen paa de Underjordiske har vedligeholdt sig lige til vore Dage, saaledes, at en Kone, der endnu den Dag idag boer i Rønne, forfikkede i sidste Krig, at en af Bjergpuuslingerne tre Gange kom til hende og fortalte hende, hvilket Udsald Krigen vilde faae, hvorved hun tillige bestrev hans Udseende og Klædebragt. Og at der i en af Landets Kirker, Pederskirken, findes som Røgelsekar et Bæger, Bøndevedde har stænket samme, efterat have modtaget det af de Underjordiske, der bøde ham at drikke ved en Høj, han drog forbi, det troer Bornholmerne fuldt og fast.

Det højeste Punkt paa Bornholm efter Rytterknægten er Ruthskirkebakken. Den er 436 Fod høj; dernæst Helveds- og Paradiisbakkerne, hvilke tilsammen findes paa den sydligere Deel af Øen, tilligemed det østligere liggende Hoglebjerg, en smul Basse, omtrent 250 Fod over Havet, paa de tre Sider besaaet med Korn og paa den fjerde, den nordre, bevøgen med Skov. Denne Basse er bleven bekjendt ved „de Underjordiske“ af Ingemann, da den ærede Forfatter lader sine Bjergpuuslinger have Bolig sammesteds.

Den nordligere Kant af Landet er mere vild og øde, og Klipperne ere der som oftest raae og nøgne. En enestaaende Klippe, omtrent 70 Fod høj, omgivet af mangfoldige andre Klippestykker, kan kun bestiges fra Landsiden, og det med den yderste Forsigtighed. Den er højest imod den Side, der vender imod Søen og ligner et afrundet Taarn, hvorfor den kaldes „Tonskirken.“ Denne Klippe er huul, og paa den sydlige Side skal findes en Åbning, omtrent 5 Fod høj, igjennem

hvilkten man kommer ind i et større Rum, 9—10 Fod i Omkreds, og saa højt, at et Menneske fuldtvel kan staae oprejst derinde. Under andre Omstændigheder vilde den kunne afgive et ypperligt Tilflugtssted for Smuglere og Fredløse; men paa Den findes vist ingen Fristelse til at søge saadant Stjul.

Hammerøhuus Slot, beliggende mod Nord, paa en næsten enestaaende Klippe, Hammeren, maa, efter Ruinerne at dømme, have været en meget stærk Fæstning. Efter nogle Beretninger skal dette Slot være opført af Lunds første Erkebiskop, Absen, 1111, efter Andre af Baldemar den Store, 1159; vist er det, at det ofte har været Tvistsens Gæle imellem Kongerne og hiin Tids mægtige Biskper; og det er sandsynligt, at Bygningerne ere opførte til forskjellige Tider. At denne stærke Fæstning, der oftere har huset mærkelige Fanger, f. Ex. Biskpen Jens Beldenaf under Kristian den Anden, Korfits Ulfeldt og Eleonore Kristine, samt Johan Kristian Dippel under Frederik den Tredie, tildeels er nedreven, er jo velbekendt, men hele Ringmuren seer man tydelige Spor af. Stenene ere anvendte deels til at opføre Hovedvagten i Ronne, deels til Størstedelen af de Bygninger, der findes i Sandvig og Allinge, hvilke to Flækker af Bornholmerne med eet Navn kaldes „Byerne“. Allinge seer net ud og er den største af dem; der er Kirken og Skolen, som de have i Fællesskab; i Sandvig, der svarer til sit Navn, da den ligger i en sandet Vig, findes Raadhuset, der ligeledes er fælles. Klippen, paa hvilken Fyrtaarnet staaer, kaldes Stejlebjerg, og er 272 Fod over Havet; med Undtagelse af en smul Vasse, bevoxen med Krat, og en valter Sø, Hammerø, er Alt temmelig øde og tomt deromkring, og det maa ikke være synderligt fristende at fæste Bo for lang Tid paa et saadant Klippepunkt.

Ruinerne af Hammershuus ere smukke og ærbørdige. Ulfeldts Taarnet kaldes det mindre af de to Taarne, thi det formodes, at Ulfeldt sad der under sit Fangenskab; det staaer paa Ringmuren tilvenstre, og Murene have endnu den fulde Højde, ligesom det store Taarns og Kirken Ruiner. Paa den vestlige Side af Hammeren, der er det nordligste af Klippebjergene og det nordligste Punkt af Bornholm, findes Levninger af en gammel Bygning, der kaldes „Salomons Kapel“. Der er forskjellige Beretninger om disse Ruiner; efter nogle skal Allinge tidligere have staaet paa dette Sted og Bygningen holdt til Gudstjeneste for de omkringboende Fiskere, efter andre, og denne Paastand er mest antagen, har der staaet et Kapel som ved Helligdomskilden i Rø, for at Syge og Bamsere, der troede at kunne hente Lægedom og Sundhed ved at drikke af Kilden, der kunde forrette deres Andagt.

Fra Slotsruinerne gennem Allinge seer man Store-dalen, en stor, smuk Dal, der paa begge Sider har høje, stejle Klipper; saaledes begynder den, men længere oppe ere Siderne bevoxede med Skov, derpaa bliver den en smuk, bred Eng, og gaaer da videre som Klippedal over Lynghede, omgivet af vakre Bakker, indtil den danner et Ellekrat og en Eng med Klipper ved Siderne. Jøvrigt ligne de mangfoldige Dale tildeels hverandre; Løvmoen med Eng og Aaer, med Skov imellem højere og lavere Klipper, saaledes er deres Udseende.

Dog end en Dal og fortrinsviis den, er værd at omtale; det er Dynddalen i Rø, et af de smukkeste Steder paa Bornholm, og derfor et af de første, Fremmede tage i Ojesyn. Imod Nord ere høje, stejle Klipper, der gaae ganske lodrette

ned, imod Syd en smuk Skov; en klar Åa, der snør sig igjennem den fra Landevejen til Udløbet i Havet, danner et smukt Vandfald.

Helligdomskilden kaldes en forunderlig dyb Hule i Klippen, der nok er værd at see, og ikke mindre de omkringliggende skønne og mærkelige Naturejendommeligheder; „den tørre Dvæn“, „den vaade Dvæn“ og „Lysenderen“.

I en Dal lige ved Havet, ved Foden af en høj Klippe, der kun ved en smal Bjergryg er forbunden med Landet, gaaer man til Kilden, som stiles fra Østersøen ved en flad Klippe; Søvandet styller som oftest op i den, men dette maa vistnok kunne forhindres. Naar man derpaa er kommen igjennem en skovbegrøet Dal, der stiles fra Havet ved en lodret Klippe, 74 Fod høj, paa hvilken der har staaet et Kapel, og er gaaet forbi Klippen, under hvilken Kilden findes, viser der sig atter en stor, bred Dal. Den kaldes Lysedalen, og paa en fritstaaende Klippe seer man endeel ligestore Klippestykker, omtrent 2 til 3 Fod i Gjennemsnit, det ene ovenpaa det andet, saa de tage sig ud som et Lys. Ved Foden af Klippen seer man Ruiner af en tilsvarende Naturfjønshed, der skal have været endnu højere, men forlængst er styrtet ned, derfor have de Søfarende givet dem Navn af Lysene, hvilket Navn endnu høres. Ovenfra seer det Hele ud som en Ruin, og ved at vove sig ud paa Klippestykkerne imellem Krattet, faaer man Øje paa en Fjeldkloft, der fra Indløbet af Søen til dens inderste Ende, hvor den dækkes af en lodret Klippe, skal være 144 Fod. Ude ved Havet er den kun to Fod bred, derpaa udvider den sig og bliver indtil fem Fod. Denne mærkelige Fjeldkloft er det, der kaldes Lysenderen.

Den tørre Dvæn er et sandt Billede paa Naturens

Skjønhed og Størhed. Lodrette Klippevægge løbe ned mod Østersøen — hvis Bred der er belagt med runde Klippestenene — og danne mod Søen en stor Halvcirkel, omtrent 60 Fod. Dette Rum, omgivet af den høje Klippe, der er beklædt med lysegrønt Mos og friske Smaablomster, fremviser mod oven Buske og Træer, og det Hele fremkalder et saadant Indtryk at, Skjøndt Østersøen spiller ved vor Fod og den 70 Fod høje Klippe stiller os fra den øvrige Verden, er Alt dog venligt og beroligende. I en af de Klipper, der danne Halvcirklen, findes den tørre Dvæn, en Klippehule, 74 Fod lang, 10—12 Fod høj, 6—7 Fod bred; men efterhaanden bliver den smalle, saa smal, at 2 Mennesker ikke kunne gaa forbi hinanden. Ved den klareste Dag er her ganske mørkt, og en Lygte er derfor uundværlig. Gulvet bestaaer af runde Klippestenene, ligesom de der findes ved Strandbredden, og Loftet af selve Klippen, hvor der ligesom paa Siderne foroven er mange Drypsteen.

Synet af disse Naturskønheder nydes tilvisse bedst og i rigeste Maal ved at roe i en Baad langs med Kysten, thi saaledes kan man overskue det Hele og komme ind i Henderne. Fra den tørre Dvæn stiles den vaade Dvæn ved et fremragende Skjær, og da der er omtrent 8 Fod Vand imellem Skjærene, kan man roe helt ind under Klippen, ja endog gaae iland paa en bred Strand der. Denne Klippehule, den vaade Dvæn kaldet, ligner ganske en Bagerovn, og gaaer omtrent 60 Fod ind i Klippen; dertil er den 20 Fod bred og 16 Fod høj.

En stor Deel andre seeværdige Huler findes imellem disse smukke Klipper, der afvegle med hyggelige Dale; men for ret at faae et Begreb om den ejendommelige skønne Natur, maa

man dog gjøre en Udflugt til selve Den og tage de mangfoldige Gjenstande i Djesyn. Udmarken er heromkring som overalt, øde; kun Kvæget, der ikke sjældent er i Fare paa Klipperne og styrter ned imellem Stenene ved Strandbredden, gnaver Lidt af hist og her; men Stokplantning skal kunne trives godt, og Sagnet fortæller, at der forud har været en Bøgestov paa denne Egn, saa tæt, at naar Rogen steg op i et Træ, kunde han, uden at stige ned, gaae fra den ene Trætop til den anden, idetmindste en Lønde Land i Omkreds.

I Nærheden af Ronne, Dens fornemste og største By, begynder Urbjerget mod Vst, og der brydes og hugges en smuk Granit, af hvilken Steenart der skal udføres betydeligt. Byen ligger lavt, og Luften er derfor langt mildere der, end paa Højderne. Bygningerne, der tildeels ere teglhængte, have kun eet Stokværk, og dette de Fornemmes Boliger som den simplere Mands. Iblandt de mangfoldige Næringsveje sammesteds, en Mand har som oftest flere, thi en Skipper er næsten altid Kjøbmand, og Forretningerne drives da saaledes, at Hustruene passer Handelen, naar Manden er paa Rejse, træder Pottemageriet unægteligen frem; de driftige Fabrikanter sørge ikke alene for stærke og smukke Varer til tarvelige Priser, men lade sig det og være magtpaaliggende, at tilvejebringe smukke og pragtfulde Former.

Omkring Ronne ligge ogsaa Kulmærkerne, der vist er eller kunne blive en rig Indtægtskilde for Landet, dersom de bleve rigtigt behandlede. Et Teglblanderi, der nylig er anlagt der i Nærheden, lover godt Udbytte.

Hægle, en Miils Vej fra Ronne, forsyner sidstnævnte By med Kjøkkenurter og Grønsager. Svanike eller oprindelig Svanekjær, fordi der tidligere var et Kjør — hvoraf

der endnu findes Spor i Byens Midte — som havde Udløb i Havet, og i hvilket der opholdt sig endeel Svaner, tager sig meget smukt ud, da den er anlagt paa Klipper, den ene højere end den anden. Imellem Bygningerne ligge Haver, og over dem alle sees en smuk Kirke.

I Nærheden af Nexø, der ligger meget lavt, findes flere store Ferskvandsøer, der upaatvivleligen kunde afgive en god Indtægtskilde for Landets Folk, og det bekjendte Steenbrud, der meget bidrager til Byens Søfart. Lorst, Sild og Lag, ere de eneste Fiskearter omkring Bornholm, og Fiskeri drives fornemmelig fra Nexø.

Aakirkeby, der rimeligviis har sit Navn af Kirken ved Aaen, da denne løber lige forbi Byen, er anlagt paa en af Urklipperne og allerede omtalt af Erkebiskoppen i Lund, 1118. Kirken sammesteds, den største og smukkeste paa Bornholm, skal være opført af sort Marmor og en Efterligning af Domkirken i Lund.

Nord for Bornholm ligge fem Der eller Holme, foruden Kristiansø, hvor der ligger Garnison, eftersom det er en Fæstning. Som bekendt bruges den til Statsfængsel.

En mærkelig Fugl findes paa disse Holme, navnlig paa Græsholmen, men ellers ikke i Danmark; det er Edderfuglen. Denne Fugl, der især er kjendt for sine skønne, bløde Duun, skal ved Kristiansø være saa tam, at den følger efter Fiskernes Baade; ja Edderfugle lægge sig endog deromkring i Søen som tamme Wnder for at snappe Fiskeindvoldene, der blive kastede i Vandet. Om Esteraaret drage de bort og komme tilbage om Foraaret, først Hannerne, og et Par Ugers Tid efter dem, Hunnerne. Disse Fugle ere meget smukke, eller egentlig kun Hanner, thi de ere yderst forskjellige af

Farve. Hunnerne ere som oftest graae eller graabrunne, Hannerne ere i de første Aar sorte, med hvide Fjer paa Ryggen og Halsen, men jo ældre de blive, desmere tiltage de hvide Fjer, saa at de i det fjerde Aar ere ganske hvide med sorte Halefjer og en stor sort Plet paa Hovedet; men under denne sorte Top er der atter en smuk lysegrøn Plet. Dunen, der betales meget højt, tages fra Reden til tre forskellige Tider, to Gange medens de ligge, og tredje Gang, efterat Ungerne begynde at flyve ud. Paa Bornholm kaldes disse Strandfugle *Kaboer*. De ere Sommerfugle; men en anden Art Strandfugle, der ere Vinterfugle, findes ogsaa hyppig paa Den; det er *Gadissen*, der ogsaa hedder *Havgadissen*.

En anden Fugleart, der er sjelden i Danmark, men hyppig paa Bornholm, er *Raagen* eller *Blaafragen*, en Træfugl, der kommer til Landet meget tidlig paa Foraaret og nærer sig mest af Orme og Insekter, hvorfor den ogsaa almindeligviis følger efter Landmandens Plov for at mætte sig med det Kryp, der kommer frem i Juren. Men Raagerne leve ogsaa af Sæden paa Marken, og da de findes paa Den i utrolig Mængde, anrette de store Ødelæggelser paa Kornagrene. Som oftest ere de sortegraa af Farve, men undertiden findes der ogsaa hvide Raager; disse holde sig gjerne affondrede, fordi de ere meget hadede af de sortegraae.

Alm, Afl og Birk ere de hyppigste Træsarter paa Bornholm, men der findes og Ege-, Elle-, Pile-, Linde-, Hylde- og Rønnebærtræer, samt Aonhøg. To Træsarter, der voge der, men ikke i det øvrige Danmark, ere *Agelbærtræet*, hvis langagtige, rødgule Bær, der hænge i Klynger som Rønnebær, undertiden bruges af Bønderne i Pølse, og derfor kaldes Bornholms *Rosiner*, og *Røsnøbærtræet*, der voger

paa de koldeste Klipper. Bærrene heraf bruges som Lægemiddel.

Bornholmerne, der i det Hele taget ere flinke og af valfert Udvortes, fornemmeligen Fruentimmerne, stulle være meget forskjellige, eftersom de boe nordlig eller sydlig paa Øen, hvorfor det formodes, at de nedstamme fra forskjellige Folkesæd. Nordboerne ere højere, mere stærktbyggede, have som oftest blaae Øjne og lyst Haar, og ere mindre bevægelige og talende end Sydboerne, der ere lettere byggede og raslere, have mindre Ansigter, brune Øjne og mørkt Haar; man antager de første at stamme fra Gotther, de sidste fra Slaver og Finner. Jovrigt ere Bornholmetne, og det vistnok med Grund, kjendte for deres Trofasthed, Ordholdenhed og Kjærlighed til Fædresen, samt indbyrdes Hjælpsomhed; men denne Hjælpsomhed finder nærmest Sted imod Indsødte, thi imod Fremmede, der bosætte sig hos dem, og som de kalde „førte Folk“, nære de en ejendommelig Tilbageholdenhed, indtil disse have boet og virket saalange i deres Midte, at de ikke længere betragtes som „Indførte“. Et savnes vistnok hos Bornholmerne, og det er den Elasticitet, der kan jævne og mildne mangehaande Forhold.

At de ere flinke Folk, der forstaae at hjælpe sig i mødende Tilfælde, det viste de 1658, da de, efterat Frederik den Tredie ved Roskildefreden havde seet sig nødtvungen til at afstaae Øen til Sverrig, ved egen Hjælp aflastede det svenske Nag og atter overdroge Bornholm til den retmæssige Herker. Der er bleven sagt dem paa ved denne Lejlighed, at de indbøde den svenske Befalingsmand, Johannes Prindsenskjold til sig under Venstabs Maafe, og myrdede ham ved et Gjæstebud i Rønne, men dette forholder sig dog egentlig slet ikke saa-

ledes, og derfor skal deres skjæle og fædrelandskjærlige Færd heller ikke sværtes ved en falsk Anklage for Træfthed og Brud paa Gjæstfrihedens Love.

Efter troværdige historiske Meddelelser var Prindsenskjold reden fra Hammerhuus Slot, hvor han havde sit Standkvarter, til Rønne og Hasle for der at indkræve Skat. Han havde kun et ringe Følge med sig, og Bornholmerne, der hele Tiden havde pønset paa at spille Svenskerne et Puds, men hidtil maattet tie, fordi Østersøen vrimslede af svenske Skibe og Landet af svenske Krigsskold, troede, at det belejlige Djeblik nu var kommen, da Sejlerne havde fjernet sig og Landtropperne tildeels vare paa Hammershuus.

Jens Pedersen Rosod, Gaardejer, var egentlig den Mand, der i en Fart lagde Planen til Dens Udfrielse af Gjendegaand, men han blev kraftigen understøttet af Præsten Povl Anker, der stod ham bi med Raad og Daad. Kun ledsaget af fem Mand red Rosod til Rønne, hvor han opsogte Prindsenskjold, som han vidste var i Borgermesterens Huus. Udenfor dette lod han sætte Bagt, og gif da selvanden ind til den svenske Hovding, som han, efterat have erklæret sig og alle sine Landsmænd for Danske, spurgte, om han vilde have Kvarter. (overgive sig). Da Prindsenskjold hørte, at han kun havde Balg imellem at lade sig tage tilfange og faae en Kugle i Livet, bestemte han sig til det første, og lod sig føre bort, men da han kom udenfor Huset, søgte han at undflye ved at dreje om et Hjørne i skyndsom Fart. Da var det, Bornholmerne forekom hans Flugt og affyrede et Skud, der strakte ham til Jorden. Stedet, hvor han blev ihjelskudt, angive Rønneboerne at være ved den nuværende Rectorsbolig.

Da nu Befalingsmanden var død, gif det lettere for

Oboerne at gjøre sig til Herret over Svenskerne, der deels af Forsagthed, deels ved Hovedmændenes Snilbhed bragtes til at afstaae Hammershuus. Ogsaa fik de Danske i samme Dage et svensk Fartøj kapret, der løb ganske sikkert og trygt ind i Havnen, i den Tanke, at Den hørte til Sverrig. Det var den 6de Decbr. 1658, at Bornholmerne aflastede det svenske Herredømme, for hvilken raske og skjælle Handling, Frederik den Tredie lønnede dem ved at tilstaae Den adskillige Rettigheder fremfor de øvrige Landsdele.

Sproget paa Bornholm er forskjelligt fra det danske, og kan ikke betragtes som en Mundart af dette. Nogle antage det for daarligt Dansk, blandet med tydske Ord, forsynede med svenske Endelser, Andre for, at det egentlig er Gammelnorsk; vist er det, at det er ganske ejendommeligt. For det øvrige Danske har det det Fortrin, at Rjønordet er klart betegnet for de tre forskjellige Rjøn. Ubestemt sættes det foran Hovedordet og hedder i 1) Hantjøn ejn, i 2) Huntjøn en, i 3) Jntettjøn et; bestemt sættes det bag Ordet og hedder 1) ijn, 2) en, 3) ed; i Fleertallet 1) ana, 2) arna, 3) en, f. Ex.: ejn Katt. Kattijn. Kattana.

I den daglige Tale bruges altid Fortøteller af nogle oprindelige Ord, hvilke man da og seer i Skriftsproget, f. Ex. Ruthsker, Pedersker, Jbsker, istedenfor Ruths Kirkesogn, Peders Kirkesogn, St. Jakobs eller Zeppes Kirkesogn; ja, en agtet Gejstlig paa Den skal endog for nogen Tid siden have faaet et Brev, dateret fra B. K., hvilket skulde betyde Vester Marie Kirkesogn, der kaldes Vestermarker, og nu havde Bedkommende havt Lust til at forlorte det end ydermere ved Bogstavet B og det Tegn, man bruger for at angive en Mark.

Ni og tyvende Afsnit.

„Der er et Land saa kosteligt
alt under Nørrelide;
kun eet jeg veed er Landet fligt
paa Verdens Vestside;
det sæt mod Nord er tunget ud,
og til en Tunge fin af Gud
det er vist og bekræftet.“

Men efter de Vidnesbyrd, vi have fra ældre Tider, har Landet ikke altid været saaledes udtunget imod Nord. Omvæltninger i Naturen have som bekendt forandret Danmarks Stillelse; alle Landets Dele bære Vidne derom og Spor deraf, og Nørrejylland da ikke mindst, fornemmeligen den Deel, der ligger Nord for Liimfjorden. Jylland har mange Egne, der i Frodighed og Frugtbarhed staae tilbage for det øvrige Danmark; det har Heder og Klitter, Flyvejænder og Sandflugtskræfter, og Havgusen eller Havragen og Skajen kan ikke være tiltrækkende; thi skarpe Vinde, Kulde og Fugtighed høre ikke med til Livets Behageligheder. Disse Naturens umilde Sider, i Forbindelse med den noget fjerne Afstand fra Kongerigets øvrige Dele, have tidligere ladet Mange betragte Halvøen som et dansk Sibirien, og Opholdet der som ikke stort bedre end et Forviisningssted. Med Mismod og ringe Forventninger ere Mangfoldige dragne hid, og have for Bortrejssens ikke lagt Skjul paa det Ønske, at de Aar, der skulde tilbringes sammensteds, alt vare forløbne; de have betragtet de Mennesker og de Forhold, imellem og under hvilke de fremtidigen skulde henleve nogle Aar, med et ensidigt og skjævt Blif, og med Forbauselse have de siden maattet tilstaae og indrømme, at

Alt var langt klarere og bedre, end de forud havde tænkt sig. „Mine bedste og lykkeligste Aar tilbragte jeg paa Jyllands Heder,“ har mangen hæderlig Gejstlig usorbeholdent sagt, og under alle senere Livsforhold har han bevaret et saa kjært og tilfredsstillende Billede af Samlivet med Jyderne og af det rolige, stille Liv i mindre begunstigede Egne, at mildere Himmelstrøg og rigeligere Udkomme ikke har kunnet mindske det. Det kan kun blive til Roes for Halvøens Indbyggere, at selv de, der ere komne til deres Land, uden Interesse for dette eller for dem, søle sig tilfredse og glade i deres Midte; thi det vidner om, at Jyderne kunne taale at blive kjendte i deres sande Lyd, at der findes ærlig Djærvhed, Agtelse for det Gode og Sande, Kraft, Udholdenhed og Gjæstfrihed hos dem, og disse Dyder vistnok ikke i ringeste Maal hos dem, der boe imellem Heder og Klitter.

Halvøen, saaledes som vi kjende den, er 38 Mile lang fra Nord til Syd, $23\frac{1}{2}$ Mil bred fra Øst til Vest, og indtager et Fladeindhold af 448 Kvadratomile. Men Jylland har i Oldtiden havt langt større Udstrækning end nutildags; thi det er udenfor al Tvivl, at Havet har opslugt store Landstrækninger. Ingen veed med Visshed at sige hvor omfattende disse have været, men nogle Oldgrandstere antage endog, at Halvøen i de fjerneste Tider har været landsaft med Sverrig ved Skagens Rev, med Forbjerget Lindenaes i Norge ved de nordvestligste Pynter, samt ved det store jydsk Rev med England eller Skotland; og dette forudsætte de, fordi der langt ude i Havet undertiden er bleven fundet forstenede Trærødder, der tyde paa, at hvor Skibene nu glide hen ad Bandfladen, der har forud været flovgrøet Land.

Imidlertid bleve de Landstrækninger, Havet løsrev fra

Faſtlandet, ikke alle begravne i Volgerne; endeel deraf antages at være de Der, der findes omkring Halvoens Kyſter. Ogsaa forudsættes det af Naturforſkerne, at Havet ikke alene har løstreven og bortſtyllet Dele af Faſtlandet, men hiſt og her ogsaa bragt Strækninger Land op paa Overfladen, efterhaanden ſom det er ſvunden hen; at det er aſtaget paa nogle Steder af Veſtkyſten, det ſtadſætter Erfaringen, thi Byer, ſom i Oldtiden laae tæt ved Havet, ligge nu en Miilsvej eller endog længere inde. Ved diſſe Naturforandringer ſkal der ogsaa af flere Der være bleven ſammenhængende Land; dette antages f. Ex. om den Strækning, der ligger Nord for Liimfjorden; Mors alene, den ſtorſte D i Fjorden, ſkal have været deelt i en Snees mindre Der.

Det var imidlertid ikke alene i gamle Dage, at Nordſøen ſtyllede Land bort, ogsaa vore Tider bære Vidne derom; thi Stagens forrige Kirke, ſom Sandflugt forſtyrrede paa Taarnet nær, der tjener til Sømærke, ligger noget fra Byen omgiven af Flyveſand; Dødningshoveder og Menneskebeeen ligge omſtrøede paa Sandet." Og den ſmale Landſtrimmel eller Sandrevle, der forbandt Thyland med Ribe Stift, er ſiden 1825 gjennembrudt af Veſterhavet, ſaa at Liimfjorden egentlig ikke længere kan kaldes en Fjord, og den nordligſte Deel af Jylland maa betragtes ſom en D.

Langs med Veſtkyſten findes et Belte af Flyveſand; dette viſer ſig ſnart bredere, ſnart ſmalere, men den nordveſtligſte Deel af Halvøen, fra Hanherred til Stagen, beſtaaer næſten udelukkende deraf. Klitter er Flyveſand, der af Havet er dannet i høje Bakker; hvor ſtadelige diſſe Klitter end kunne være, naar Sandet hvirvler omkring, er der dog

ved dem rejst et Børn imod Vesterhavets Boldsomhed og et Ræ for de flade nøgne Egne.

Igjennem Jylland lige fra Skagen og til den sydligste Deel, derfra videre indtil Nordtyskland, strækker sig et skovløst, ufrugtbart Højland, der deler Halvøen i to Dele, den østlige og den vestlige. Fra Liimfjorden til Skagen er Fortsættelsen deraf imidlertid kun lav. Den østlige Deel er højtliggende og ligner meget Olandene i naturlig Bestaaffenhed og Frugtbarhed; Skove, Søer og Aaer, Høje og Dale afvegle med hverandre; enkelte Steder findes vel lidt Hede, men den langt overvejende Deel er frugtbart Leerjord. Denne Deel er imidlertid langt smalere end den vestlige, der er en Fortsættelse af den flade, lynggroede Landryg; Landets Overflade er der næsten ganske jevn og sandig, Jordbunden ufrugtbart og tildeels udtyrket.

„Der Kundene er kun saa saa,
og Buksene er kun saa smaa,
og Bøgen staaer i Stampe.“

Det er en stor Hedeslette, men Opdyrkning er lykkeligvis begyndt, og det fejler ikke, at Indsigt, Arbejdsomhed og Udholdenhed efterhaanden vil forvandle de øde lynggroede Strækninger til frodige og frugtbare Egne. Undertiden kaldes den hele Strækning af Hadeland, Agheden, men egentlig er denne kun den øde Egn sydøst for Viborg, der bærer dette Navn, efter Agh, et Underlag af bruen Sandsteen, der findes under Sandet og hindrer Plantevæksten.

Paa begge Sider af Liimfjorden er Landet meget frugtbart, ogsaa paa enkelte Steder ned af Vestkysten. Thyland, Morsø og Salling høre til de frugtbareste Egne. De mest befolkede Dele af Jylland ere ved Vejle og Kolding samt nordligere

ved Hobro, og det højeste Punkt i Jydland er Himmelbjerget tæt ved Gudena, 550 Fod over Havets Overflade.

I Oldtiden skal Jylland have haft megen Skov, af hvilken der endnu findes Spor i flere skovløse Egne, saavel som af vilde Dyr, der have haft hjemme i samme. Bestfiden har nutildags slet ingen Skove, og i Midten er der kun saare liden, men paa Vstkysten ere de tidligere vidtløftigere Strækninger ikke ganske tilintetgjorte; fra Silkeborg nedad imod Sydøst findes de fleste Skovegne. Hvad Landet Nord for Kiimsfjorden angaaer, da ere Skove ganske udryddede i Thyland, derimod er der paa Vstkysten af Bendsjøen endnu ret god Skov; at hine Egne fordem have været langt rigere derpaa, derom vidne foruden Skribenternes Vidnesbyrd mange Steders Navne; f. Ex. Skoven, Skovgaard, Skovsted, Skovmose, Hjortholm, Hjortenæs, Hjortemose, Geberg, Lommerby o. fl.

Nørrejylland deles som bekjendt i 4 Stifter: Aalborg imod Nord, Aarhus imod Øst, Viborg inde i Landet, og Ribe imod Vest og Syd; disse deles igjen i Amter og Amtene i Herreder, som vi længere hen skulle omtale. I Oldtiden og Middelalderen derimod har Danmark som flere Dele af de nordiske Lande sandsynligviis været inddeelt i Syøler, en Inddeling, der holdt sig længere i Jydland end i de andre Landdele; der var ni Syøler paa Halvoen, men Bendsjøen et det eneste, der i Skriftsproget har beholdt sit Navn.

For en Snees Aar siden var Rejsen til Jyllands Nordvestkyst unægteligen forbunden med flere Ulemper og mere Møjsommelighed end nutildags, da man kun behøver c. 24 Timer

til at sejle fra Kjøbenhavn til en af de fjerneste Landstrækninger af Halvøen: Thyland. Den hyppigere og hurtigere Forbindelse imellem Jylland og de andre Dele af Riget bidrager naturligviis meget til at vække Interesse for Halvøen og give et klarere Begreb om dens forskjellige Egne, end hidtil har været almindeligt; dette er unægteligen meget ønskeligt og ikke mindre nødvendigt, thi det klinger næsten usætteligt, men dog er det den rene Sandhed, at endnu forrige Aar spurgte en Dame af de højere Stænder: „Hvor er egentlig Thyland?“ Forklaringen hun fik var af den Bestaffenhed, at man fristedes til at troe, den Spørgendes og den Besvarendes geografiske Kundskaber omtrent kunde holde hinanden Rigevægten. „Men hvad er da det for Noget i Jylland, der hedder Salling?“ lød Spørgsmaalet derpaa, og Svaret viste, at Bedkommende nok vidste, det var i Jylland.

Efter at have sejlet igjennem det stille, milde Vælte, der skiller Danmark fra Sverrig, det Vand, Sundenes Dronning

„— sig har til Volig valgt
af Sommergrønt,
hvor paradisiisk smiler Alt
see englefsjønt.“

kommer man snart ud i det mindre venlige og forekommende Rattegat. Men man tilbagelægger en Deel af Rejsen om Ratten, og derved forkortes de 33 Miil; der er imidlertid Tid og Vejlighed nok til at see

„Havets Døtre bandse
utrættet Aar for Aar,
med Skummet's hvide Krands
paa deres sorte Haar.“

Naar man løber ind i Viimsfjorden, der i en gammel Saga omtales saaledes: „Indløbet er en snever Namund, saa

snæver, at kun eet Skib ad Gangen kan gaae ind der, men kommer man længere ind i Fjorden, da er den saa bred som et stort Hav," da finder man ved det omtalte Indløb den lille By Hals, der var kjendt alt i det tiende Aarhundrede, thi det var der, den norske Konge, Harald Graafeldt blev dræbt ved et Riddingsværk; om end ikke ved den daværende Danskones Foranstaltning, saa dog med hans Vidende og Indvilligelse.

Harald Gormsen, almindeligen kaldet Harald Blaataand af sine sorte Tænder, sad dengang paa Danmarks Throne, der var tilfalden ham, skjøndt han var yngste Søn, efter som hans ældre Broder, Folkets og Faderens Yndling, den livsalige Knud, der fik Tilnavnet Danaast — de Danskes Lyft — var bleven dræbt ved Englands Kyster af et Pilestud.

Knud Gormsen havde efterladt sig en Søn, der hed Harald. Denne unge fyrste færdedes efter Dativens Skik paa Vikingetog og erhvervede sig store Rigdomme, af hvilke han fik det Navn: „Guldharald." Men omsider blev han kjed af det omflakkende Liv, og vendte hjem til Danmark, for at faae en Deel af det Rige, der skulde have været hans Faders. Farbroderen var imidlertid slet ikke fornøjet med denne uvelkomne Gæst og hans Fordringer, og lagde Raad op med en ond og snedig Mand fra Norge, der opholdt sig ved hans Hof, fordi han var fordreven fra sit eget Fædreland; denne Mand var Jarlen Hakon — Hakon Bladearl. Ved hans Undersundighed og Træstthed pusedes der til Ilden fra begge Sider; thi han raadede Kongen til at stille Brodersønnen tilfreds ved at stille en anden Konge ved Liv og Rige paa en listig Maade, idet han paa samme Tid æggede Prindsen til, snarere at forsøge end mindste sine Fordringer til Kong Harald Gormsen. Harald Graafeldt i Norge, en Søn af Erik, Harald Haar-

fagers ældste Søn, der for sin Grumheds Skyld fik Tilnavnet Blodøge, var knæjat af Kong Harald i Danmark, og derved erklæret for hans Fostersøn; desto slettere var det af den danske Konge at lokke ham ned til Viimsfjorden, hvor han sorgløs lagde sig med tre Skibe, der skulde bringe Korn tilbage til Norge, thi Landet var hjemløst af Hungerens Død. Neppe var han løben ind i Fjorden, før Guldharald med sin Farbroders Tilladelse anfaldt ham med en tredobbelt Styrke, og Norsetkongen bukkede under for Overmagten. Norges Rige skulde være Angriberens Løn, for at Harald Gormsen kunde have Danmark i Fred, men Hakon Jarl havde Andet isinde. For Sammenstødet i Viimsfjorden mellem Kong Harald fra Norge og Prinds Harald fra Danmark, havde han snakket for Kong Harald i Danmark og forestilt ham, „at havde hans Brodersøn været at frygte som Vikingehøvding, vilde han være det endnu mere som Konge,“ og fik snart ved Trusler, Løfter om Underkastelse og om høj Stet, naar han blev Jarl i Norge, det ukongelige Samtykke til en ny Riddingsdaad. Med trelv store Skibe søgte han Guldharald i Viimsfjorden, og traf ham netop som han var bleven Sejerherre over Nordmanden; Jarlen havde været Prindsens Fortrolige, derfor anede Denne ikke strax den onde Hensigt, men han blev snart overtydet om den og taget tilfange, under Paaskud af, at Harald Graafelds Drab skulde hævnnes. Guldharald skal endog have maattet lide den vanærende Død, at blive hængt.

Er man først kommen til Hals, besinder man sig snart i den gamle By Aalborg, der tidligere har hørt til Viborg Stift, da det Stift, der nu bærer Navn efter Byen, men før den Tid hed Vendelboe Stift, kun indbefattede Landet Nord for Viimsfjorden. Kristian den Tredie bestemte den til Sæde for

Stiftsøvrigheden, fordi den ligger bekvemmere end de andre Smaabyer. Vore ældste Stribenter, Sago Grammaticus og Snorro Sturlesen omtale Aalborg som en anseelig By paa deres Tid, endog Adam af Bremen, der levede et Aarhundrede tidligere, beskriver den som en bekendt Søstad; men oprindeligen har den dog nok været et Fiskerleje, og beboet af Aalefiskere, da Navnet „Aalborg“ skal hidrøre fra den store Mængde Aal, der forud fandtes der og drog mange Fremmede til Stedet, hvorved dette da efterhaanden fik større og større Anseelse. Efter nogle Forfattere skal Byens Navn hidrøre fra en af Odins Sønner, ved Navn Ale, som fandt Behag i Eggen og byggede sig en Borg der, der blev nævnet efter ham, Aleborg. Iøvrigt findes det intetsteds stadfæstet, at Byen har været omgivet med Volde og Grave, men vel Slottet, der imidlertid ikke var fastere, end at Skipper Clement 1534 kunde tvinge Befalingsmanden Peder Lykke til at overgive det, saasnart han viste sig udenfor med en ringe Magt.

Mange Tegn tyde paa, at Aalborg forud har været i stor Anseelse, og til alle Tidsalbre har Landets Herrer gjæstet Byen og taget Hensyn til den. Indsøgte og Fremmede have ialmindelighed ogsaa lagt Vejen over Aalborg for at komme til eller fra Norge og Sverrig, og at der har været et kongeligt Mønsted, derom vidner ikke alene de Mønter, der kjendes fra Kong Hans's og Frederik den Førstes Tider, men ogsaa ældgamle Sølvørreder og Sølvpenge fra Svend Estridsens og Svend Griftsens (Grates) Styrelsesaar. Iblandt flere kongelige Flygtninge, der have søgt Ly i Aalborg nævner Historien Ingerthe, en svensk Kongedatter, der var gift med Henrik Svendsen (Statelaar), som var i Ledtog med sin Fætter, Magnus Rielsen, da den brave Knud Griftsen (Lavard)

blev snigmyrdet i Harresteds Skov. Han havde det Uheld, at hans Hustru blev kjed ad ham, rømte fra ham og tog Bejen til Aalborg for at opholde sig der, indtil hun kunde slippe hjem til Sverrig; men Egtfællen indhentede hende og tvang hende til at følge med tilbage.

Rnud den Femte tyede ogsaa til Aalborg, da han 1150 var bleven overvunden ved Viborg af Svend Grikfen (Grate), og flere norske Prindsjer, der have gjort Fordring paa Norges Throne, have efter lidt Nederlag søgt Fristed og samlet Kræfter i denne By. Erik Kristoffersen (Glipping) opholdt sig ofte i Aalborg og udgav adskillige Anordninger derfra; ogsaa hans Søn Erik Grikfen (Menved) syntes godt om at være der.

At oftnævnte By maa have været i Anseelse og Ære, det tyder iblandt andet ogsaa den Bestemmelse paa, at i den Overeenskomst, der blev sluttet mellem Kong Baldemar og Hertug Baldemar af Sleevig 1340, forpligter Kongen sig til, at Aalborg med omliggende Syæler skulde være den første af de jydske Stæder der blev indløst fra de holstenske Grever, og endvidere, at give Dronning Helvig den til Livseje; imidlertid blev det ham først i Aaret 1373 muligt at indfri Byen og Skottet.

Men af alle Konger er der dog neppe Rogen, der har sat mere Priis paa Aalborg, end Kong Hans, der blev født sammesteds, opholdt sig der jevnlig, og døde der 1513. Denne Konges Kjærlighed til Byen hindrede imidlertid ikke Borgerne fra at være de Første til at stifte Oprør under hans Søn, Kristian den Anden, ved at ihjelslaae en af hans Toldere.

Det var ved Aalborg, en Miils Vej mod Syd, ved Landebyen Nørresvenstrup, at den skjælle Stipper Klement slog Abelspartiet, da han efter Frederik den Førstes Død blev

sendt hidhen af Grev Kristoffer af Oldenborg, der som Lybelskernes Anfører kæmpede for at bringe den afsatte Kong Kristian paa Thronen igjen. Efter at Klement, der var en Vendelboer, havde indtaget Aalborg og bragt Nørrejyderne, fornemmeligen Vendelboerne, paa Benene, gjorde han sig til Herre over Viborg, og stormede dernæst Randers, medens hans Bonde-
 slarer trængte sig ned ad Vestkysten lige til Ribe. Ved Randers udrettede han imidlertid Intet og traaf sig tilbage til Aalborg, som han søgte at befæste; dog der inde sluttede kort før Juul den skjæffe, men grusomme Johan Ransau ham, stormede Byen og tog den ene Forstandsbøining efter den anden, under Bondehærens og dens djærve Anførers heltemodige Forsvar, saa at der lige før den hellige Julefest var en stræffelig Myrden og gruelige Bloddad i Aalborg, indtil omsider Adelspartiet bleve Herrer over Skandserne og Byen. Et Par tusinde Bønder mistede Livet; Skipper Klement undskyede tilhest, men blev kjendt af en af Ransaus Tilhængere, en Bønde ved Ravn Esbern Nielsen eller Rimand, og bragt til Aalborg, derfra til Kolding, hvor han efter halvandet Aars Fængsel blev taget af Dage paa en grusom Maade.

Denne Krig, der er kjendt under Navn af „Grevens Fejde,” fordi Hovedanføreren var Grev Kristoffer af Oldenborg, hvis Farsader, Gerhard den Stridbare, var Broder til Kristian den Første, er en af de grusomste Krige i Danmarks Historie. Det var egentlig en Borgerkrig imellem Adelen, der vilde have Hertug Kristian, den afdøde Konges Søn paa Thronen, og de andre Stænder, der kæmpede for at faae den afsatte Konge, Kristian den Anden, til Roret igjen. „Dengang var det ikke godt at være af Adel,” siger Hvitfeldt; „thi Almuen raabte paa, at man skulde slaae Ulvene ihjel, for at der ikke

ved dem rejst et Børn imod Vesterhavets Voldsomhed og et Læ for de flade nøgne Egne.

Iggjennem Jylland lige fra Skagen og til den sydligste Deel, derfra videre indtil Nordtyskland, strækker sig et skovløst, ufrugtbart Højland, der deler Halsøen i to Dele, den østlige og den vestlige. Fra Wiimfjorden til Skagen er Fortsættelsen deraf imidlertid kun lav. Den østlige Deel er højtliggende og ligner meget Mlandene i naturlig Bestaaffenhed og Frugtbarhed; Skove, Søer og Aaer, Høje og Dale afvegle med hverandre; enkelte Steder findes vel lidt Hede, men den langt overvejende Deel er frugtbar Leerjord. Denne Deel er imidlertid langt smalere end den vestlige, der er en Fortsættelse af den flade, lynggroede Landryg; Landets Overflade er der næsten ganske jevn og sandig, Jordbunden ufrugtbar og tildeels udyrket.

„Der Lundene er kun saa faa,
og Buksene er kun saa smaa,
og Bøgen staaer i Stampe.“

Det er en stor Hedeslette, men Opdyrkning er lykkeligviis begyndt, og det sejer ikke, at Indsigt, Arbejdsomhed og Udholdenhed efterhaanden vil forvandle de øde lynggroede Strækninger til frodige og frugtbare Egne. Undertiden kaldes den hele Strækning af Hede-land, Agheden, men egentlig er denne kun den øde Egn sydost for Viborg, der bærer dette Navn, efter Agh, et Underlag af bruen Sandsteen, der findes under Sandet og hindrer Plantevæksten.

Paa begge Sider af Wiimfjorden er Landet meget frugtbart, ogjaa paa enkelte Steder ned af Vestkysten. Thyland, Mors og Salling høre til de frugtbareste Egne. De mest bakkede Dele af Jylland ere ved Vejle og Kolding samt nordligere

ved Hobro, og det højeste Punkt i Jylland er Himmelbjerget tæt ved Gudena, 550 Fod over Havets Overflade.

I Oldtiden skal Jylland have haft megen Skov, af hvilken der endnu findes Spor i flere skovløse Egne, saavel som af vilde Dyr, der have haft hjemme i samme. Vestsiden har nutildags slet ingen Skove, og i Midten er der kun faare siden, men paa Østkysten ere de tidligere vidtløftigere Strækninger ikke ganske tilintetgjorte; fra Silkeborg nedad imod Sydøst findes de fleste Skovegne. Hvad Landet Nord for Limfjorden angaaer, da ere Skove ganske udryddede i Jylland, derimod er der paa Østkysten af Bendsjøssel endnu ret god Skov; at hine Egne fordem have været langt rigere derpaa, derom vidne foruden Skribenternes Vidnesbyrd mange Steders Navne; f. Ex. Skoven, Skovgaard, Skovsted, Skovmose, Hjortholm, Hjortenæs, Hjortemose, Egeberg, Lommerby o. fl.

Nørrejylland deles som bekendt i 4 Stifter: Aalborg imod Nord, Aarhus imod Øst, Viborg inde i Landet, og Ribe imod Vest og Syd; disse deles igjen i Amter og Amterne i Herreder, som vi længere hen skulle omtale. I Oldtiden og Middelalderen derimod har Danmark som flere Dele af de nordiske Lande sandsynligviis været inddeelt i Syøler, en Inddeling, der holdt sig længere i Jylland end i de andre Landdele; der var ni Syøler paa Halvoen, men Bendsjøssel et det eneste, der i Skriftsproget har beholdt sit Navn.

For en Snees Aar siden var Rejsen til Jyllands Nordvestkyst unægteligen forbunden med flere Ulemper og mere Møjsommelighed end nutildags, da man kun behøver c. 24 Timer

til at sejle fra Kjøbenhavn til en af de fjerneste Landstrækninger af Halvøen: Thyland. Den hyppigere og hurtigere Forbindelse imellem Jylland og de andre Dele af Riget bidrager naturligviis meget til at vække Interesse for Halvøen og give et klarere Begreb om dens forskjellige Egne, end hidtil har været almindeligt; dette er unægteligen meget ønskeligt og ikke mindre nødvendigt, thi det klinger næsten ufatteligt, men dog er det den rene Sandhed, at endnu forrige Aar spurgte en Dame af de højere Stænder: „Hvor er egentlig Thyland?“ Forklaringen hun fik var af den Veskaffenhed, at man fristedes til at troe, den Spørgendes og den Besvarendes geografiske Kundskaber omtrent kunde holde hinanden Ligevægten. „Men hvad er da det for Noget i Jylland, der hedder Salling?“ lød Spørgsmaalet derpaa, og Svaret viste, at Vedkommende nok vidste, det var i Jylland.

Efter at have sejlet igjennem det stille, milde Belte, der stiller Danmark fra Sverrig, det Vand, Sundenes Dronning

„— sig har til Volig valgt
af Sommergrønt,
hvor paradisiisk smiler Alt
see englefsjønt.“

kommer man snart ud i det mindre venlige og forekommende Rattegat. Men man tilbagelægger en Deel af Rejsen om Natten, og derved forkortes de 33 Mil; der er imidlertid Tid og Lejlighed nok til at see

„Havets Døtre dands
utrættet Aar for Aar,
med Skummet's hvide Krands
paa deres sorte Haar.“

Naar man løber ind i Kiimfjorden, der i en gammel Saga omtales jaaledes: „Indløbet er en snever Hamund, saa

snæver, at kun eet Skib ad Gangen kan gaae ind der, men kommer man længere ind i Fjorden, da er den saa bred som et stort Hav," da finder man ved det omtalte Indløb den lille By Hals, der var kjendt alt i det tiende Aarhundrede, thi det var der, den norske Konge, Harald Graafeldt blev dræbt ved et Riddingsværk; om end ikke ved den daværende Danskones Foranstaltning, saa dog med hans Vidende og Indvilligelse.

Harald Gormsen, almindeligen kaldet Harald Blaataand af sine sorte Lænder, sad dengang paa Danmarks Throne, der var tilfalden ham, kjøndt han var yngste Søn, eftersom hans ældre Broder, Folkets og Faderens Yndling, den livsalige Knud, der fik Tilnavnet Danaast — de Danstes Kyst — var bleven dræbt ved Englands Kyster af et Pileskud.

Knud Gormsen havde efterladt sig en Søn, der hed Harald. Denne unge fyrste færdedes efter Dativens Skik paa Vikingetog og erhvervede sig store Rigdomme, af hvilke han fik det Navn: „Guldharald." Men omsider blev han kjed af det omflakkende Liv, og vendte hjem til Danmark, for at faae en Deel af det Rige, der skulde have været hans Faders. Farbroderen var imidlertid slet ikke fornøjet med denne uvelkomne Gæst og hans Fordringer, og lagde Raad op med en ond og snedig Mand fra Norge, der opholdt sig ved hans Hof, fordi han var fordreven fra sit eget Fædreland; denne Mand var Jarlen Hakon — Hakon Hladejarl. Ved hans Underfundighed og Træfthed pusedes der til Ilden fra begge Sider; thi han raadede Kongen til at stille Brodersønnen tilfreds ved at stille en anden Konge ved Liv og Rige paa en listig Maade, idet han paa samme Tid æggede Prindsen til, snarere at søge end mindste sine Fordringer til Kong Harald Gormsen. Harald Graafeldt i Norge, en Søn af Erik, Harald Haar-

fagers ældste Søn, der for sin Grumheds Skyld fik Tilnavnet Blodøge, var knæsat af Kong Harald i Danmark, og derved erklæret for hans Fostersøn; desto slettere var det af den danske Konge at lokke ham ned til Liimsfjorden, hvor han sorgløs lagde sig med tre Skibe, der skulde bringe Korn tilbage til Norge, thi Landet var hjemløst af Hungerens Nød. Neppe var han løben ind i Fjorden, førend Guldharald med sin Farbroders Tilladelse anfaldt ham med en tredobbelst Styrke, og Norketongen bukkede under for Overmagten. Norges Rige skulde være Angriberens Løn, for at Harald Gormsen kunde have Danmark i Fred, men Hakon Jarl havde Andet isinde. For Sammenstødet i Liimsfjorden mellem Kong Harald fra Norge og Prinds Harald fra Danmark, havde han snakket for Kong Harald i Danmark og forestilt ham, „at havde hans Brodersøn været at frygte som Vikingehøvding, vilde han være det endnu mere som Konge,“ og fik snart ved Trusler, Løfter om Underkastelse og om høj Skat, naar han blev Jarl i Norge, det uforgelige Samtykke til en ny Riddingsdaad. Med trelv store Skibe søgte han Guldharald i Liimsfjorden, og traf ham netop som han var bleven Sejerherre over Nordmanden; Jarlen havde været Prindsens Fortrolige, derfor anede Denne ikke strax den onde Hensigt, men han blev snart overtydet om den og taget tilfange, under Paaskud af, at Harald Graafelds Drab skulde hævnnes. Guldharald skal endog have maattet lide den vanærende Død, at blive hængt.

Er man først kommen til Hals, befinder man sig snart i den gamle By Aalborg, der tidligere har hørt til Viborg Stift, da det Stift, der nu bærer Navn efter Byen, men før den Tid hed Wendelboe Stift, kun indbefattede Landet Nord for Liimsfjorden. Kristian den Tredie bestemte den til Sæde for

Stiftsøvrigheden, fordi den ligger bekvemmere end de andre Smaabyer. Bore ældste Stribenter, Sago Grammaticus og Snorro Sturlesen omtale Aalborg som en anseelig By paa deres Tid, endog Adam af Bremen, der levede et Aarhundrede tidligere, beskriver den som en bekjendt Søstad; men oprindelig har den dog nok været et Fiskerleje, og beboet af Aalefiskere, da Navnet „Aalborg“ skal hidrøre fra den store Mængde Aal, der forud fandtes der og drog mange Fremmede til Stedet, hvorved dette da efterhaanden fik større og større Anseelse. Efter nogle Forfattere skal Byens Navn hidrøre fra en af Odins Sønner, ved Navn Ale, som fandt Behag i Eggen og byggede sig en Borg der, der blev nævnet efter ham, Aleborg. Iøvrigt findes det intetsteds stadfæstet, at Byen har været omgivet med Volde og Grave, men vel Slottet, der imidlertid ikke var fastere, end at Skipper Klement 1534 kunde tvinge Befalingsmanden Peder Lykke til at overgive det, saasnart han viste sig udenfor med en ringe Magt.

Mange Tegn tyde paa, at Aalborg forud har været i stor Anseelse, og til alle Tidsalbre har Landets Herlere gjæstet Byen og taget Hensyn til den. Indsøgte og Fremmede have ialmindelighed ogsaa lagt Vejen over Aalborg for at komme til eller fra Norge og Sverrig, og at der har været et kongeligt Mønsted, derom vidner ikke alene de Mønter, der kjendes fra Kong Hans's og Frederik den Førstes Tider, men ogsaa ældgamle Sølvørreder og Sølvpenge fra Svend Estridsens og Svend Griftsens (Grates) Styrelsesaar. Iblandt flere kongelige Flygtninge, der have søgt Ly i Aalborg nævner Historien Ingerthe, en svensk Kongedatter, der var gift med Henrik Svendsen (Skatelaar), som var i Ledtog med sin Fætter, Magnus Nielsen, da den brave Knud Griftsen (Lavard)

fagers ældste Søn, der for sin Grumheds Skyld fik Tilnavnet Blodøge, var knæjet af Kong Harald i Danmark, og derved erklæret for hans Fostersøn; desto slettere var det af den danske Konge at lokke ham ned til Liimfjorden, hvor han sorgløs lagde sig med tre Skibe, der skulde bringe Korn tilbage til Norge, thi Landet var hjemløst af Hungerenød. Rekke var han løben ind i Fjorden, førend Guldharald med sin Farbroders Tilladelse anfaldt ham med en tredobbelt Styrke, og Norstefongen bukkede under for Overmagten. Norges Rige skulde være Angriberens Løn, for at Harald Gormsen kunde have Danmark i Fred, men Hakon Jarl havde Andet isinde. For Sammenstødet i Liimfjorden mellem Kong Harald fra Norge og Prinds Harald fra Danmark, havde han snakket for Kong Harald i Danmark og forestilt ham, „at havde hans Brodersøn været at frygte som Vikingehøvding, vilde han være det endnu mere som Konge,“ og fik snart ved Trusler, Løfter om Underkastelse og om høj Skat, naar han blev Jarl i Norge, det uforgelige Samtykke til en ny Riddingsdaad. Med trelv store Skibe søgte han Guldharald i Liimfjorden, og traf ham netop som han var bleven Sejerherre over Nordmanden; Jarlen havde været Prindsens Fortrolige, derfor anede Denne ikke strax den onde Hensigt, men han blev snart overtydet om den, og taget tilfange, under Paaskud af, at Harald Graafelds Drab skulde hævnnes. Guldharald skal endog have maattet lide den vanærende Død, at blive hængt.

Er man først kommen til Hals, befinder man sig snart i den gamle By Aalborg, der tidligere har hørt til Viborg Stift, da det Stift, der nu bærer Navn efter Byen, men før den Tid hed Vendelboe Stift, kun indbefattede Landet Nord for Liimfjorden. Kristian den Tredie bestemte den til Sæde for

Stiftsøvrigheden, fordi den ligger bekvemmere end de andre Smaabyer. Bore ældste Stribenter, Sago Grammaticus og Snorro Sturlesen omtale Aalborg som en anseelig By paa deres Tid, endog Adam af Bremen, der levede et Aarhundrede tidligere, beskriver den som en bekjendt Søstad; men oprindelig har den dog nok været et Fiskerleje, og beboet af Aalefiskere, da Navnet „Aalborg“ skal hidrøre fra den store Mængde Aal, der forud fandtes der og drog mange Fremmede til Stedet, hvorved dette da efterhaanden fik større og større Anseelse. Efter nogle Forfattere skal Byens Navn hidrøre fra en af Odins Sønner, ved Navn Ale, som fandt Behag i Egnen og byggede sig en Borg der, der blev nævnet efter ham, Aleborg. Iøvrigt findes det intetsteds stadfæstet, at Byen har været omgivet med Volde og Grave, men vel Slottet, der imidlertid ikke var fastere, end at Skipper Klement 1534 kunde tvinge Befalingsmanden Peder Lykke til at overgive det, saasnart han viste sig udenfor med en ringe Magt.

Mange Tegn tyde paa, at Aalborg forud har været i stor Anseelse, og til alle Tidsaldre har Landets Herrer gjæstet Byen og taget Hensyn til den. Indsøgte og Fremmede have ialmindelighed ogsaa lagt Vejen over Aalborg for at komme til eller fra Norge og Sverrig, og at der har været et kongeligt Møntsted, derom vidner ikke alene de Mønter, der kjendes fra Kong Hans's og Frederik den Førstes Tider, men ogsaa ældgamle Solbørreder og Solpenge fra Svend Estridsens og Svend Griftens (Grates) Styrelsesaar. Iblandt flere kongelige Flygtninge, der have søgt Ly i Aalborg nævner Historien Ingerthe, en svensk Kongedatter, der var gift med Henrik Svendsen (Skatelaar), som var i Ledtog med sin Fætter, Magnus Nielsen, da den brave Knud Griftsen (Lavard)

blev snigmyrdet i Harresteds Skov. Han havde det Uheld, at hans Hustru blev fjed ad ham, rømte fra ham og tog Bejen til Aalborg for at opholde sig der, indtil hun kunde slippe hjem til Sverrig; men Egtefællen indhentede hende og tvang hende til at følge med tilbage.

Knud den Femte tyede ogsaa til Aalborg, da han 1150 var bleven overvunden ved Viborg af Svend Grikfen (Grate), og flere norske Prindsjer, der have gjort Fordring paa Norges Throne, have efter lidt Nederlag søgt Fristed og samlet Kræfter i denne By. Grik Kristoffersen (Glipping) opholdt sig ofte i Aalborg og udgav adskillige Anordninger derfra; ogsaa hans Søn Grik Grikfen (Menved) syntes godt om at være der.

At omtænkte By maa have været i Anseelse og Værd, det tyder iblandt andet ogsaa den Bestemmelse paa, at i den Overeenskomst, der blev sluttet mellem Kong Valdemar og Hertug Valdemar af Sleevig 1340, forpligter Kongen sig til, at Aalborg med omliggende Byer skulde være den første af de jydske Stæder der blev indløst fra de holfstenske Grever, og endvidere, at give Dronning Helvig den til Livseje; imidlertid blev det ham først i Aaret 1373 muligt at indfri Byen og Slottet.

Men af alle Konger er der dog neppe nogen, der har sat mere Pris paa Aalborg, end Kong Hans, der blev født sammesteds, opholdt sig der jævnlig, og døde der 1513. Denne Konges Kjærlighed til Byen hindrede imidlertid ikke Borgerne fra at være de Første til at stifte Oprør under hans Søn, Kristian den Anden, ved at ihjelslaae en af hans Toldere.

Det var ved Aalborg, en Miils Vej mod Syd, ved Landebyen Nørrespenstrup, at den fjælle Skipper Klement slog Adelspartiet, da han efter Frederik den Førstes Død blev

sendt hidhen af Grev Kristoffer af Oldenborg, der som Lybelskernes Anfører kæmpede for at bringe den affatte Kong Kristian paa Thronen igjen. Efter at Klement, der var en Vendelboer, havde indtaget Aalborg og bragt Nørrejyderne, fornemmeligen Vendelboerne, paa Benene, gjorde han sig til Herre over Viborg, og stormede dernæst Randers, medens hans Bondekærer trængte sig ned ad Bestkysten lige til Ribe. Ved Randers udrettede han imidlertid Intet og traf sig tilbage til Aalborg, som han søgte at befæste; dog der indesluttede kort før Juul den skjæle, men grusomme Johan Rangkau ham, stormede Byen og tog den ene Forstandning efter den anden, under Bondehærens og dens djærve Anførers heltemodige Forsvar, saa at der lige før den hellige Julefest var en stræffelig Myrden og gruelige Blodbad i Aalborg, indtil omsider Adelspartiet bleve Herrer over Skandserne og Byen. Et Par tusinde Bønder mistede Livet; Skipper Klement undskyede tilhæft, men blev kjendt af en af Rangkaus Tilhængere, en Bonde ved Navn Esbern Nielsen eller Rimand, og bragt til Aalborg, derfra til Kolding, hvor han efter halvandet Aars Fængsling blev taget af Dage paa en grusom Maade.

Denne Krig, der er kjendt under Navn af „Grevens Fejde,“ fordi Hovedansøgeren var Grev Kristoffer af Oldenborg, hvis Farfader, Gerhard den Stridbare, var Broder til Kristian den Første, er en af de grusomste Krige i Danmarks Historie. Det var egentlig en Borgerkrig imellem Adelen, der vilde have Hertug Kristian, den afdøde Konges Søn paa Thronen, og de andre Stænder, der kæmpede for at faae den affatte Konge, Kristian den Anden, til Roret igjen. „Dengang var det ikke godt at være af Adel,“ siger Svitsfeldt; „thi Almuen raabte paa, at man skulde slaae Ulvene ihjel, for at der ikke

fulde blive Unger efter dem. Fruer og Frøener forklædte sig i Bønderklæder og vare glade ved at slippe ukjendte bort." Men Bladet vendte sig; Bøndeherreedommet blev snart knust, og Adelen foer intet mindre end lempeligt frem imod den Stand, der siden blev trælbunden, indtil Baandene atter bleve løste i Slutningen af forrige Aarhundrede. Kongen og Adelen gjorde sig til Herrer over de faldne Bønders Ejendomme; de, der ikke vare blevne i Kampen, bleve dømt fra Liv og Gods, en Dom, der vel ikke ganske stekte Fyldest, hvad Livet angik, men den kraftige og fribaarne jydsk Bøndestand fik et haardt Knæk, thi Adelsbønderne bleve næsten Alle Fæstere og Statsfyldige til Herremændene. „For at løse vor Hals fra den Utroslab, Brøst og Forseelse, vi have begaaet," hedder det i det Brev, ethvert af de oprørske Herreder maatte udstede, „have vi opladt og afhændet alt vort Bøndergods og vor Ejendom til Kongen til evig Tid, baade for os og vore Arvinger, medmindre han os mildelig vil benaade." De havde overgivet sig paa Naade og Unaade, men Naaden var kun ringe.

Nalborghuus hed det gamle bekjendte Slot i Nalborg, som Kong Hans lagde Grunden til og Kristian den Tredie fuldførte, efterat have ladet alle de Skandser sløffe, som Skipper Klement havde opført; Byen har havt et ældre Slot, men derom vides ikke meget med Visshed. Kong Hans opholdt sig under sin sidste Sygdom, der havde Døden tilfølge, i et af Borgernes Huse, en stor Steenbygning ligeoverfor Budolfi Kirke. Hans Død kom uventet, thi paa en Rejse fra Ribe til Nalborg styrtede Hesten med ham i Skjern Aa, idet han vilde ride over et Badesed. Det var i Hjertet af Vinteren, midt i Januar Maaned, og dette Bad paa den kolde Aarstid indvirkede saa skadeligt paa hans Helbred, at han

strag efter sit Komme til Aalborg maatte gaae tilfængs og døde en Maanedstid efter. I ham havde Danmark en af sine bedste og mest retsfindige Konger; han havde Fødelandet og dets Borgere kjær, var trofast, mild, arbejdsom og tarvelig, og glemte ikke, at der er En, der er Kongernes Konge og Herrenes Herre. Kun een Begivenhed kaster en Skygge, en stærk Skygge over hans Liv, det er den rige Povl Lagmands Drab, som han, om end ikke var Medvinder i, dog tilspyneladende ikke regnede det saa nøje med; men Mindet om denne Udaad randt ham sikkerligen ofte i Hu; eller var det vel kun i den sidste Stund, at han med Gru og Hjertekval raabte: O Lagmand! Lagmand!

Over Døren til det Huus, i hvilket Kongen døde, staaer denne Indskrift: „Hvor nær var jeg Faren! undkom dog! Jeg var kommen paa det yderste og nærmeste derved, faldt dog ikke derudi. Anno 1663, den 11te August.“ Som Mærkstatlet antyder, hidrøre disse Ord fra den store Ildbrand, der i det Aar gik hen over Aalborg. Der fortælles, at Husets Ejer, en velhavende Kjøbmand gik ud af sit Huus, da Luerne alt havde taget fat i det, og lagde Maal og Vægt paa Gaden med de Ord: „Saafermt jeg har forurettet Noget hermed, da fortære Ilden mit Huus; har jeg derimod gjort Ret og Skjæl imod Enhver, da vil jeg bede Gud bevare det for mig.“ Da han havde jagt dette, standsede Ilden, og hans Huus blev frelst.

En Pragthbygning i Aalborg fra Kristian den Fjerdes Tid, er Svaneapotheket, tidligere kaldet „Jens Bangs Steenhuus“ efter Bygherren, en Kjøbmand Bang. Det er opført af fast Grundmuur, ganske efter den Maalestok, Kongen lod bygge, fire Stokværk højt foruden Kjælderen, med Gable, der

ligesom Bygningen ere prydede med Figurer, udhugne i Sandsteen, 74 Fod langt og 36 Fod bredt.

Af Byens to Kirker antages den største, Budolphi Kirke at være anlagt i det trettende eller fjortende Aarhundrede; vor Frue Kirke derimod, der har hørt til et Kloster af samme Navn, er endnu ældre, thi Erik Ejegod bliver anseet for dettes Stifter. Sandsynligviis har det været et Benediktinerkloster, da det gaaer saa langt tilbage i Tiden. Ogsaa var der i Aalborg et Graabrødre- eller Fransiskanerkloster, og det store Helligaands Kloster, der havde Munke af Augustinerordenen, og til hvilket Erik af Pomern skal have lagt Grunden; nutildags er det et rigt HOSPITAL. Fra Munketiden skal der findes en stor Mængde Løngange under Byen. Den største eller Hovedgangen siges at gaae fra sidstnævnte Kloster, og strække sig hen under Fjorden til Sundby, hvor der tilforn har ligget et Nonnekloster. Hovedgangen til denne Løngang var vel forvaret, thi først var den lukket med en Messingport, i hvilken der var en Deel skjønt udgravne Billeder, dernæst med fire Jernporte, den ene indenfor den anden. Fra denne Hovedgang gif en Sidegang til vor Frue Kirke, under den Gaard, Kong Hans døde i; Opgangen til Kirken var i en Begravelse; en anden Sidegang gif til Budolphi Kirke og derfra til „den murede Ports Bro,“ og atter en anden Arm gif i modsat Retning fra Frue Klosterkirke til det gamle Slot, Aalborghus.

Creditte Afsnit

Ku ville vi altsaa, for at kunne gjæste vore Venner i Thy, sejle ned ad Liimfjorden og undervejs besøge Mors, den

største og mærkeligste af de Der, der findes i denne for en stor Deel af Landets Jydvaanere saare vigtige Fjord.

Liimfjorden skal have sit Navn af den Kalksteen, der paa mange Steder findes i Bunden, og som Bønderne ialmindelighed kalde Liim; det er den samme Kalk og Kridtsteen som ved Møen, den samme, der overalt er Grundlaget i Landets Agre og Enge. Vandet i Fjorden er Brakvand, en Middeldsting imellem Havvand og Ferskvand, men om Sommeren skal det være mere salt og bittert end om Vinteren. Hvor Fjorden har en videre Udstrækning imellem Landene, kaldes det en Bredning; den første store Bredning er ved den lille By Ribe; den næste ved Løgstør eller Løgstedøre, som Flekken tidligere hed fordi den er bygget paa Holme eller Der i et Rjør i Løgsted Sogn; omkring Morsø findes adskillige større eller mindre saadanne Udstrækninger. Paa Østfiden ligger Livo Bredning, saaledes kaldet efter Den Livo, paa Nordfiden Thisted Bredning, paa Vestfiden Bisby Bredning ud for Bisby i Thyland, og paa Sydanten ud for Raas i Salling, Raas Bredning; Nissum Bredning, Syd for Thyland og Thyholm strækker sig hen til Salling.

Foruden Mors ligger i Liimfjorden Verne Egholm, Oland, Gjøel, Livo, Fuur, Rotholm, Bens, Jegindø og adskillige Holme. Man sejler til 6 Rjbstæder ad denne Fjord, til: Hals, Aalborg, Ribe, Løgstør, Rykjøbing og Thisted, og Fjorden danner en stor Deel Bugter og Vigter, der afgive Havne for de Søfarende og næsten alle nævnes efter de Byer eller Sædegaarde, de ligge ved.

Mors har fire Sunde, fra hvilke der steer Overfart til de omkringliggende Landsdele; det bredeste er Sallingssund mellem Salling og Mors, omtrent en Fjerdingvej, dernæst

Bilsund imellem Thyland og Den, Ræssund imellem Mors og Thyholm, og Feggesund imellem Mors og Hanherred eller Hannæs.

Den skal tidligere have bestaaet af en stor Deel mindre Der og Halvøer, og før den Tid, idetmindste for en Deel, været forenet med Fastlandet; man formoder, at denne og de andre Der og Grunde i Liimfjorden, ere Levninger af den store cimbriske Halvø, der gik under ved Oversvømmelse, omtrent halvandethundrede Aar før Christi Fødsel, og som havde Indbyggernes, Cimbrernes, Udvandring til Følge. Den nordøstlige Spids af Den har da sandsynligviis været landfast med Hanherred og Fuur, den vestlige og sydlige med Thyland og Thyholm, fra Bilsund af ned til Sallingund.

Morfingernes almindelige Mening er, at deres D har sit Ravn af mors, et latinist Ord, der betyder Døden, og efter nedarvede Fortællinger iblandt dem skal den have faaet dette, fordi den i Oldtiden, da Landet var en Ør, fuld af store Skove, var et Sted, hvor Forbrydere bleve sendte hen for at sønderriives af de vilde Dyr. Men denne Formodning taber sig, naar man veed, at Navnet tidligere har været skreven Maars, og det bliver mere sandsynligt, at Den har været opfyldt af vilde Dg og Stutterier, og faaet Ravn derefter, da Mar, en Hest, endnu findes i Marhøj, Marbjerg, Marholm.

At Den tidligere har havt megen Skov er udenfor al Tvivl, thi der træffes ofte i Lørvemoserne Eg, Birk og Hæssel. Mors maa da have været en smuk malerist Landstrækning med skovgroede Høje, Dale og Sletter, mange Bugter, Fjorde og Sunde. Den ligger temmelig højt, er frugtbar og størstedels jevn, da Overfladen løber i en langstrakt Bølgegang; den mest bakkede Deel er Østkysten af Den, og næsten hele den

nordlige Deel fra Bilsund til Feggekflithals, saaledes kaldes den lave sandige Strimmel, der forener Feggekflit med det øvrige Land; men i sin bølgeførmige Gang danner den paa adskillige Steder temmelig lave Sletter, f. Ex. Landstrækningen ved Skarum, Gladeklitten, Nørre og Søndre Draaby. Imod Fjordsiden er der næsten overalt stejle Banker, der ere fra 20 til 80 Fod høje.

Omtrent tre Fjerdedele af Den er Agerland, det øvrige Skær og fide Strækninger, der fra Fjorden gjør store Skaar ind i Landet. Mange Høje og Steendysser fra Oldtiden, samt Spor af gamle Borge, vidne om, at Mors har været godt kjendt af vore Førfædre, baade i den ældre og ældste Tid. Af runde Høje findes en stor Deel paa Den, fornemmeligen i Hederne, og i disse Høje er der ofte fundet Urner eller Leerkrukker med Afte og forskjellige Smaagjenstande, der have været i Brug i Oldtiden; desuden Malmsværde, Stridsøxer, Offerknive, Steenspyd og saadanne Redskaber. Men Højene forsvinde efterhaanden, thi Bonden taber lidt efter lidt sin nedarvede Frygt for Højtrolde og de andre underjordiske Væsner, som Førfædrene altid tænkte paa med Gru, fast overtlyede om, at Jldsvaade, Shgdom hos Menneſker og Dyr og andre lignende Onder, som oftest hidrørte fra de Underjordiske, der vilde straffe Fornærmelser eller hævne ſkeet Uret. Men endnu den Dag idag ſkal der være mangel Morſinger, der ikke tager ſaa meget ſom en Græſtørv fra en Høj, ikke at tale om ganſke udjevner den, uden forſt at banke tre Gange paa og ſpørge, „om det vilde blive taget ilde op, derſom der blev puſket lidt ved Baffen.“ Lyder intet Svar fra det Indre, da er det Tegn paa, at Højfolket enten er uddødt eller flyttet til en anden Egn.

Men om ogsaa Frygten for de Underjordiske gaaer tabt, vedligeholdes sig endnu tildeels Troen paa dem, paa Mors saavel som paa flere Steder i Jylland, især i det nordlige og vestlige. Der gaaer igjennem Beboerne en Følelse af Medynk og en Attraa efter at kunne være til Nytte og Hjælp for disse Bøssner, om hvilke der paa Halvøen fortælles, at de ere faldne Engle, som Vorherre har maattet udstøde af Himlen, og som have Ravn efter de Steder, paa hvilke de faldt ned: Højfjeld og Bjergfjeld efter Højene, Ellefjeld efter Ellemoserne, Røiser eller Gaardboniser efter Huse og Gaarde.

Bjergtrolden.

„To lige stærke Viljer hans Sjæl slutter ind;
Det er som Englen kæmper med Dæmningen i hans Sind.
Det er som bag hans Øje et Hav af Taarer laa,
men aldrig en Draabe til Rinden kunde naa —
som Bægt af tusind Bjerge ham knuger Marv og Ben;
men ej han kan sig bøj — hans Anæde er af Sten.“

Disse Digterens Ord finde Gjenklang hos Tyden, der især som oftest lever paa en gemtlig Fod med de Underjordiske, derpaa tyde de fleste af deres Sagn og Fortællinger, i hvilke da ikke den Smidhed er glemt, som vore Landsmænd histore undertiden prale af, at de lægge for Dagen.

„Det er da ganske vist,“ sagde en Morsinger, „at derhenne paa Overgaard, boede engang en rig Frue, der hed Fru Mette, og at der til hende kom en lille Bjergmand, som sagde: „Fru Mette til Overgaard, vil Du laane Fru Mette til Undergaard Dit Silkeskjørt at staae Brud i?“ Hun gav Puslingen Skjørtet, men ventede en Tidlang forgjæves paa at faae det igjen, og gif derfor en Dag til Højen, bankede paa og raabte: „Giv mig mit Skjørt tilbage!“ Bjergmanden kom strax frem og gav hende Skjørtet, men det var overdryppet med Bøg. „Siden Du har krævet det,“ sagde han,

„saa kan Du nu tage det som det er; havde Du tøvet nogle Dage, saa skulde der have været ligesaa mange Diamanter derpaa som der nu er Bopletter.“

„Engang var der en jydsk Bonde, der narrede en Høj-trold tilgavn. Paa hans Ager var der en Høj, som han ikke vilde lade udyrket, og gav sig derfor til at pløje den. Men Bjerggaanden, som boede inde i Højen, kom strax frem og spurgte: „Hvo har givet Dig Lov til at pløje paa mit Loft?“ Bonden svarede, at han ikke vidste, det var hans Loft, men forestillede ham tillige, at det var ikke til Gavn for Nogen af dem, at et saadant Stykke Jord laa udyrket; derpaa tilbød han, at ville hvert Aar pløje, tilsaae og høste, og saa skulde Trolden det ene Aar have det, som vogede over Jorden, og Bonden det, som var i den, og næste Aar skulde det være omvendt. Herom bleve de snart enige, og Bonden saaede da i det ene Aar Gulerødder og i det andet Korn, og gav saa Bjergmanden Toppen af Gulerødderne og Rødderne af Kornet; fremdeles levede de i bedste Forstaaelse med hinanden.“

„Naar man kun ikke fortrædiger dem, lade de os altid i Ro,“ sagde en Morfinger, „men Bjergtroldene ere forresten dem, man skal tage sig mest iagt for, thi de ere ikke gode, naar de blive vrede; forstaaer man derimod at omgaaes dem, saa er der ikke Noget ivejen. Min Farsfader kjøbte en Gaard her Nord paa af en Mand, Puslingerne havde været saa flemme ved, at han kom i stor Armod, saa Gaarden blev solgt for Spotpris. Der var aldrig Fred i Stalden saalænge Manden var Gjer, og Halsen blev knækket paa den ene Ro efter den anden. Saa snart min Farsfader kom ind i den og saae, at Alt var i maadelig Stand, sagde han: „Godaften Ragenal!“

hvorpaa en Røst svarede: „Hvad, kjender Du mig?“ „Ja, Dig har jeg kjendt i mange Aar, og det er nok Dig, der har taget Livet af Mandens Røer!“ „Det var jeg nødt til,“ svarede Trollden, der havde Bolig nedenunder, „thi hver Dag faldt deres Ureenlighed ned paa mit Bord, saa jeg maatte knække Halsen paa dem for at kunne leve i Fred. Vil Du nu flytte Din Røstald hen paa et andet Sted, saa skal Du blive en velhavende Mand, det lover jeg Dig.“ Min Farfader flyttede. Stalden og Bjergmanden holdt Ord.

Fra Sagnhistorierne ville vi gaae over til nogle af de historiske Begivenheder, der knytte sig til Mors, og da maae vi først og fremmest tænke paa Prinds Hamlet, der hævned sin Fader Horvendels Død ved at ihjelslaae Fenge, hans Bane, der havde ægtet hans Moder. Hævndaaden fandt efter Historien Sted i Kongsgaarden i Viborg, men Fenge eller Fegge, som han kaldes, skal være begravet paa Mors, hvor han havde sin Yndlingsborg paa den nordlige Deel af Den. Der er aldeles intet Spor til denne Borg, sandsynligviis er den opslugt af Havet, ved hvis Grændse den skal have staaet, thi Feggesund og Feggeklit bære Navn derefter.

Der er Grund til at troe, at Mors tidligere har haft sin egen Underkonge, og at Fenge har været en saadan, thi efter hans Faders Gervendels Død, bleve de Lande, denne havde haft at byde over — Gervendel var Underkonge i Jylland — deelt imellem de to Brødre, Horvendel og Fenge. Det blev bestemt imellem Brødrene, at de skifteviis skulde herske tilsees og tillands, saa at den Ene skulde i tre Aar drage ud paa Fribytteri, medens den anden styrede Riget hjemme; men Fenge blev misundelig paa Horvendel, der tilskæmpede sig Lykke og Magt paa sine Bifingetog og omsider førte Kongedatteren Gerude hjem

som Hustru, og hemmeligen tog han sin egen Broder af Dage ved Gift. Da Fenge nu var bleven Eneherster, bejlede han til Horvendels Enke og fik hende tilægte, men hendes og den Afdødes Søn, Hamlet eller Amleth, et Navn der betyder Løssen, hadede han, og pønsede paa at faae ham ryddet af Bejen. Den unge Kongesøn, der endnu var i Drengaalderen, følte, at hans Liv var i Fare, fordi Stedfaderen saae i ham en Medbejler til Kronen, og for at gjøre denne tryk og frelse sig selv, anstillede han sig vanvittig og foretog sig en heel Deel Narrestreger, igjennem hvilke der dog som oftest viste sig saa stærke Glimt af Vid og Forstand, at Fenge ikke sjældent blev urolig ved hans Færd. Iblandt andre Taabeligheder han lagde for Dagen, var ogsaa denne, at han altid helst vilde sidde i Skorfstenen og rage med Hænderne omkring i den hede Aske; som oftest samlede han denne sammen i en Dynge og stak endeel Smaatroe deri, som han havde dannet af Træ, og lod da altid som om han havde meget travlt med „at hærde Epyd til at hævne sin Faders Død med.“ Omfider sendte Fenge ham til sin Fosterbroder, Kongen af England, for ved hans Medvirken at blive den forhadte Brodersøn kvit; under Skin af Omhyggelighed og Hensyn gav han ham to Følgesvende med, men disse To vare Kongens Fortrolige, der nok vidste, at han ikke meente Hamlet det godt, og de bragte Runebreve med fra deres Herre til den engelske Konge, med Anmodning om, at han vilde tage Hamlet af Dage, da han ikke selv kunde gjøre det, uden at forøge den Mistanke, der hvilede paa ham for Faderens Mord. Men undervejs fik Hamlet sat i Runebrevene, som han omskrev saaledes, at den engelske Konge læste, at det var Fenges Ønske, han vilde give Stedsønnen hans Datter tilægte og ihjelslaae begge Følge-

svendene. Hamlet opnaaede hvad han attraaede, fik den engelske Prindsesse til Hustru og kom i Anseelse ved hendes Faders Hof.

Før han drog bort, havde han sagt til sin Moder, at kom han ikke tilbage før Aaret var omme, da var det Tegn paa, at han var død, og hun maatte da drage Omsorg for, at han fik et hæderligt Gravøl, som skulde driffes Marsdagen efter hans Afreise. Nu sørgede han for at stævne hjem fra England saaledes, at han netop kom til Kongeborgen i Viborg paa denne Marsdag, og fandt da som han havde ventet, Fjengs Slot fuldt af Gjæster, der bleve forstræfede ved at see ham træde ind midt under Lystigheden, medens de troede ham død og borte; men snart kom Gildet igang igjen, thi han anstillede sig endnu mere tosset end før sin Vortrejse, og begik saa mange Daarligheder og Narrestreger, at han fik dem Alle til at lee af fuld Hals og med Latteren gif Bægrene end flittigere omkring, saa at det snart gif som han havde ventet, at alle Gjæsterne faldt under Bordet. Da hentede Hamlet alle de Trækroge frem, han før sin Rejse til England havde faaet til; ved disse havde han anbragt en stor Deel Vaand og dermed omslynge de Svirebrødre saaledes, at de hverken kunde finde ud eller ind af dem, da de vaagne og bleve vaer, at Salen, som han havde antændt, stod i lys Lue. De fleste indebrændte, men den Mand, han egentlig vilde tillivs, Brodermorderen Fenge, var alt gaaet tilfængs, før Branden udbrød i Salen. Da ilede Hamlet til hans Soveværelse og gjennemboiede ham der med hans eget Sværd.

Efter Fjengs Død blev Hamlet eenstemmig udraabt til Konge, men han var derfor ikke undsluppen al Livsfare; thi

da han strax efter Raaringen drog til England for at besøge sin Hustru og sin Svigerfader, fik han en Kamp at bestaae mod Brittekongen, der havde været den ihjelslagne Stedsfaders Fosterbroder og derfor var pligtig at hævne hans Død. Han vilde imidlertid nødig selv gjøre det af med Hamlet, fordi han havde givet ham sin Datter tilægte og iøvrigt havde ham kjær, og han tænkte derfor paa, hvorledes han skulde lade Hævnen stee Fyldest, uden at ihjelslaae Svigerfaderen aabenlyst. Omfider fandt han paa, at sende ham til Skotte-dronningen Hærmdrude, med det Hverv at bejle for ham til denne Kvinde, der almindeligviis lod Enhver ihjelslaae, der vovede at forlange hende tilægte, og han haabede da, at hun snart vilde sende Hamlet til de afviste Bejlere. Hamlet drog bort i Svigerfaderens Vrinde, men Sagen tog en anden Vending, end Brittekongen havde tænkt, thi Hærmdrude fik fat paa et Skjold, der tilhørte den danske Konge, og tydede en Deel Runer, han havde ladet indgrave sammesteds, hvoraf hun saae hans Livs mærkelige Tildragelser og blev saa opfyldt af Kjærlighed til ham, at hun hemmelig lod den egentlige Bejlers Brev omskrive og gav det den Vending, at det kom til at indeholde en Anmodning til hende, om at ægte Hamlet; derpaa fortalte hun ham Indholdet af Skrivelsen, han havde bragt og tilføiede, at hun havde slet ikke Noget derimod, hvorpaa Brylluppet blev fejret med stor Pragt.

Da Bryllupshøjtidens var forbi, drog Hamlet til England med sin nye Dronning; men da han ikke vidste hvad Modtagelse, der ventede ham hos Svigerfaderen, lod han for Sikkerheds Skyld en flok Krigshær følge efter, og godt var det, han gjorde det, thi Fjendes Fosterbroder førte intet Gødt i Skjoldet imod ham. Hans første Hustru advarede ham for

Faderen, der var tilfjends at lade ham falde ved Snigmord; ved Snildhed undgik Hamlet dog denne Skjæbne, men Brittekongen blev derved end mere harmfuld, styrkede over ham med sine Krigsskarer, der vare dragne ud som for at byde ham velkommen, og dræbte mange af Skotterne. Ratten saldt paa, og Slagtummelen fik derved Ende for næste Dag at begynde igjen; størstedelen af Hamlets Folk vare faldne, og han forudsaae, at samme Skjæbne ventede de Tilbageblevne, dersom han ikke kunde finde paa Udveje. Da fik han ifinde om Ratten at stille de døde Mænd op ved Stiver, i fulde Rustninger, baade tilfods og tilhest, saa at det kom til at see ud som om han havde modtaget Forstærkning om Ratten. Da Britterne om Morgenningen droge ud for at gjøre det af med Resten af Skotterne, bleve de forbausede ved at see den store Hær, og fandt det raadeligst at flye. I Flugten mistede deres Konge Livet, og Hamlet drog til Danmark med sine to Hustruer og med stort Bytte. Nogle Aar efter saldt han i et Slag imod Kejserkongen Viglet, der harmedes over, at han egenraadigen havde antaget Kongenavn. Viglets Søn var Kong Vermund den Vise, der var Fader til den bekjendte Uffe, hin Spage kaldet, hvis Holmegang i Ejderen, der hvor nu Rendsborg staaer, er et stolt Vidne om dansk Tapperhed uden Pral.

„Thi Uffe stod paa Holmen der,
alt med det rustne Jydesværd
mod tydske Kæmper tvende.“

1

Noget af det Mindeværdigste om Mors er dog nok ellers Kong Harald Gormsens Sammenkomst der i det tiende Aarhundrede med den tydske Keiser Otto den Store, der havde slaaet den danske Hær i Slesvig og edelagt Dannevirke ved

Brand. Kongen flygtede efter Nederlaget igjennem Jylland lige op til Mors, og Kejseren satte efter ham; men da de traf sammen der, indlevedes fredelige Underhandlinger, og Harald, der alt havde antaget den nye Lære, Kristendommen, uden at befegle sin Tro med Daab, indvilligede paa Kejseren's Forlangende i at lade sig døbe; hans næstældste Søn fik Kejseren til Fadder og blev nævnt efter ham, Svend Otto. Ogsaa den gamle Hedning, Hakon Jarl, der var kaldt ned fra Norge af Kong Harald for at staae ham bi imod Kejseren, og trolig havde kæmpet ved Dannevirke, hvor han Aaret forud havde slaaet Otto og hans Stridsmænd tilbage to Gange, blev tvungen til at antage den kristne Lære og lade sig døbe med hele sit Følge; men „hvad der er klinet paa, det regner af,“ og det havde derfor heller ikke meer at betyde med den Kristendom, der var bleven Hakon paatvungen, end at han rystede den af sig, saasnart han lykkelig og vel var kommen igjennem Tiimsfjorden, og landjatte ved Hals alle de Præster, han havde faaet med ombord for at kristne Norge.

Morsfingerne, der ligesaa lidt som andre Jyder kunne taale Undertrykkelse og Trældom, rejste sig da ogsaa i Forbindelse med Vendelboerne og Thyboerne, da Bondestanden under Kristoffer af Bavern tilkjendegav deres Misfornøjelse med Adelen's strænge Herredømme ved oprørske Bevægelser, hvilke senere gjentoges stærkere og med et saa uheldigt Udfald for den, i det ved Aalborg omtalte Slag i „Grevens Fejde.“ Imidlertid lod en Deel af Bønderne sig overtale til at trække sig ud af Forbundet imod Kong Kristoffer og Adelen, men dog ikke førend de vare opstillede til Kamp og forstaaede bag en Bognborg, som Kongen og Herrerne ikke havde synderlig Lyst til at angribe; store Løster og gode Ord fra Adelen's Side

bragte dem til at gaae ind paa Underhandlingerne og underkaste sig, men der staaer i den gamle Vise: „Hertugen af Bavernland“

„først da rendte de Morsfinger
og saa de Forrædre af Thy,
efter stode de Bendelboer,
for de vilde ikke flye.“

Da Svenskerne 1658—59 besøgte Danmark, blev Mors tildeels fritagen for deres Besøg, kun da de fra Harboore trængte ind i Thyland, satte de ogsaa over til denne Ø, men fandt det dog ikke raadeligt at opholde sig Nord for Liimfjorden. Fra deres Ophold paa Mors opbevares endnu hos en Gaardmand i Solbjerg en gammel Pallast, der er gaaet fra Mand til Mand i Gaarden, tilligemed en Fortælling, der knytter sig til samme: „Der kom en Dag en Svensker ind i Gaarden for at plyndre og traf Ingen hjemme, uden en gammel Kone, som han tvang til at vise sig de Steder, hvor Ejerens bedste Sager gjemtes. Idet han nu var isærd med at undersøge en stor Kiste, rev den Gamle Pallasten ud af Skeden og fløvede dermed hans Hoved, saa at baade Svenskeren og hans Baaben bleve paa Stedet.“

Iblandt de Rejsende med „Liimfjorden“ fra Aalborg til Mors var en af Ryksøbinges agtede Borgere, en indfødt Morsfinger, der viste en Forekommenhed og Velvilje, saaledes som man kun træffer den hos Mennesker, der boe fjernede fra det mere afmaalte Liv i de større Stæder, og en Imødekommen, der levende mindede om den jydsk Gæstfrihed, og som det var umuligt ikke med Skjønksomhed at nyde Godt af. Denne Mand's Forekommenhed skyldte jeg et Besøg i det paa Oldtidsminder mærkelige Sogn Alsted, hvor der ved Alstedvold

endnu sees Spor af den tidligere Borg, som Erif af Pommeren stænkede en af sine Hofffolk, Peder Pylstrud, der siden kom paa en fjendelig Fod med Henrik Skarpenberg, som afbrændte Slottet, og derved forbrød sit Gods til Kronen. Familien Skarpenberg maa dengang have haft store Besiddelser paa Mors, thi man træffer dette Navn paa mange Steder; iblandt andre Ejendomme paa Den havde den ogsaa Højriis, hvor en Allée af Elletræer fører næsten til Fjorden, fra hvilken der tidligere har været Indsejling til Gaarden.

Læt ved Alstedvold ligger Boldhøj, der ligeledes er omgivet af Grave, og et lille Stykke derfra, Nord for Alsted By, en Plads kaldet Gravene, hvor der sandsynligviis ogsaa har staaet en Borg, omgivet af Grave. I Skarehøj skal en Kong Skare være begravet, og efter ham Skaregaard have Navn, sandsynligviis ogsaa Skarum By, hvor Sognepræsten til Alsted boer. Skarum er tidligere bleven skreven Skarm og Skram, og deraf er dragen den Slutning, at Familien Skram maaskee stammer derfra. I Agehøj eller Agehøj skal Kong Age være begravet, og den af Kæmpeviserne bekendte Hr. Lovmand hviler i en stor Kæmpegrav, vestlig for Ørndrup. Nordost derfor ligger Lusbjerg eller Lørsbjerg Balle med to Høje, i den ene af hvilke Lovmands rige Medbejler Lord skal være jordet. Botborg hedder en Gaard i Tæbring Sogn; dette skal være en forandre Udtale af Bothan eller Odin, og en Borg, der har staaet i Nærheden og hvor der endnu findes Spor af Grave har været kaldet Bothonborg, og tjent til Bolig for Kong Age.

Mors har endnu flere Spor af Oldtidens Borge og Høje, og det er rimeligt, at Underkongerne have haft Bolig der, til-

ligemed en stor Deel fornemme Ræmper. Dens eneste Kjøbstad er Nykjøbing, der forudm har været langt mere bebygget end den nutildags er, sandsynligviis fordi den oftere er bleven hjemløst af stærke Ildbrande. Læt ved Byen ligger Dueholm, der førind Reformationen var et Munkeløst.

Fra Nykjøbing ville vi see over til den lille Ø Fuur, der ligger en halv Miil Vej fra Mors og kun en Fjerdingvej fra Sallingland; vi maae besøge den, om ej af anden Grund saa for den bekjendte Rødsteens Skyld. Men Fuur fortjener nok, at Rejsende i Danmark tage den i Øjsyn, og det er næsten utroligt, at en Ø kan være saa ukjendt, der er saa mærkelig i sin Natur og ved sine Beboere. For at bruge en af Øboernes Udtryk, der gjorde Rejsen med igjennem Salling „høre disse til de gamle Danske, der Ingen kommer for nær, Ingen taaler til Hovmestere, og støtter kun Lidt om det Nye.“

Den nordlige Deel af Den, der er omtrent 3 Miil i Omfæng, er bjergfuld, rig paa Mineralier og næsten ikke modtagelig for Plantevæxt. Foruden allehaande Leer- og Jordarter, Skifersteen og Fossiler, findes paa Den mineraliske Rilder og Spor af en udbrændt Vulkan. Skov har Fuur aldeles ikke. Agerdyrkningen besørges mestendeels af Fruentimmer, da Mændene som oftest ere beskæftigede ved Fiskeri, der tidligere var deres Hovednæringsvej; men siden Liimfjordens Gjennembrud er denne for dem saa væsentlige Indtægtskilde betydeligen mindsket, og de behøve nu ikke at være paa Fangst baade Dag og Nat, men derved er deres Velstand da ogsaa kjendeligen i Aftagende. Aalefangst var isærdeleshed det Fiskeri, der lønnede sig for dem; og de stulle ved denne Haandtering have viist saamegen Udholdenhed, Haardfærdighed

og Røjsomhed, at de med Rette kunne ansees for Efterkommere af de gamle haardsøre Nordboer; nutildags fange de kun lidt Helt og Gild, som de tage med Vdbder, og de flage over, at ogsaa disse Fjst tage af Aar for Aar. Naar nu blot deres naturlige Livlighed og Tilfredshed ikke skal tage af, dersom de trangere Naar tage til!

I en vild og øde Egn imellem Lynghaffer, der pludselig hæve sig ivejret fra det flade Land, ligger den bekjendte Rødsteen. Det er en Klippe af rød Sandsteen, 24 til 30 Fod høj, der udvikler sig af en stor Vasse, eller rettere et Bjerget, med Lag af Stifer og Ofker, en af de Vasser, der ligge paa begge Sider af en snever Dal, fra hvilken der er Udsigt til Liimfjorden, og hvor en Rilde risler ned ad Strønten. Om trent 12 til 16 Fod af Stenen ligger ganske over Jordens Overflade, men man seer den gaae langt ind i Bjerget og ned i en dyb Hule. Rødstenen paa Fuur er kjendt over hele Danmark, og vi Alle kjende den jo fra Barnsbeen af ved de mange forunderlige Sagn, der knytte sig til den. Tidligere har Folk ikke havt synderlig Lyst til at komme Rødstenen nær efter Solnedgang, fordi Højsfolkene saa begyndte at puøle der. „Engang kom en Mand der forbi seent paa Aftenen,“ fortælles der, „og kjøndt han var tilhest, var han dog ikke synderlig glad ved at skulle lægge Bejen der forbi, men det kunde nu ikke være anderledes. Da saae han ved det klare Maaneskin nogle smaa Skikkelfer bevæge sig frem og tilbage, og han vidste da, at det var Bjerghuøslingerne, der havde travlt med at lufte deres Skatte. Da han netop havde sin Bøøse ved sig og vidste, at Skattene maatte blive hans, dersom han kunde komme til at styde tre Gange hen over dem, fyrede han af, og burde da strax være dragen videre,

indtil Bjergfolket ad Daggrø skjulte sig i Højene; men hans Begjærlighed tillod ham ikke at vente saalænge, og styndsomst puttede han en Mængde Guld og Sølv i en Sæk og red afsted. Da Puslingerne vare komne sig efter Skrækken, traadte de atter frem og satte efter ham. Heelt inde imellem Bakkerne blev han indhentet af en lille Mand med et langt Stjæg, der red paa en Hest, som ikke var større end en Kat og uden Hoved; en lille sort Hund løb ved Siden af. Bjergmanden spurgte, „om han ikke vilde lade sin Hest slaaes med hans.“ „Nej, det forbyde Gud!“ svarede Manden. „Eller Din Hund!“ Samme Svar. „Eller selv binde an med mig, saa bitte jeg er?“ „Nej, det skal Gud forbyde!“ løb det atter, og med det samme jog han afsted til sit Hjem, Alt hvad Nemmer og Løj kunde holde. Da han kom indensfor Huusdøren, forekom det ham, at det stormede og hvæsende forfærdeligt baade udenfor og inde i Stuen, og at hele Stuen stod i lys Røg; saa kunde han da nok vide Grunden, tog Sækken med Skatten og slængte den ud. Røgleriet holdt strag op, og han hørte en lille hæs Stemme raabe: „Du har fuldt nok endda!“ Næste Morgen fandt han et stort Sølvbæger, der var falden ned bag Dragtisten, og det gjorde ham til en holden Mand.

„Det var Bjergmanden i Rødsteen paa Fuur, der svarede Baldemar Kristoffersens Bud, da denne skulde staa at vide, hvad Kongen tænkte paa,“ at Baldemars Hu og Tanker stode til at faae Danmark, Norge og Sverrig smeddet sammen, men at det skulde først hans Datter naae,*) thi denne Bjerggaand er altid bleven anseet som den vise og kloge Pusling, ligesom han og er den ældste; han er

*) Som alt er fortalt i fjerde Hæfte.

Tipoldefader til Trollden i Daugbjerg Daaß, der atter skal være Oldesfader til den ældgamle Bjerghand i Boubjerg. Men Bjerghfolkene have forlængst forladt Rødstenen og Fuur, sige Fisterne der, Klokketang og Orgelpil holde de ikke af, og Folk fortrængede dem desuden paa allehaande Maader. Saa lejede de engang en Baad og flygtede bort midt i Nattens Mørke, men de ere dog ikke længere borte, end at de jo, naar Lejligheden gives, kunne komme igjen. Da afdøde Kong Kristian den Ottende besøgte Fuur som Prinds, var der naturligtvis stor Glæde blandt Øboerne. Alle frydede sig over den kongelige Gæst og gjorde hvad der stode i deres Magt for ret at vise ham Ære og give deres Glæde tilkjende, og Bjerghaanderne kom da ogsaa tilbage om Natten for at gjøre Stads af Fyrsten. De pillede Mosset af Rødstenen, sejede rundt omkring den og satte Alt i den pynteligste Orden, hvorpaa de atter droge bort.

Kirken paa Fuur skal størstendeels være opført af Klippe-
stene fra Den. Paa den østlige Side af Kirkegaarden be-
graves ikke gjerne Lig, fordi et levende Barn skal være ned-
gravet der, da Pesten, den sorte Død, rasede i det nordlige
Jylland. Smittotten blev derved standset og Den fri for
Hjemløse, siger Folketroen, og en saadan Tro er gammel, thi i
Roms ældste Tider blev en Krigsfange nedgravet der, for at
gjøre Ende paa Pesten.

Et og tredivte Afsnit.

For at gaae Slægt og Venner i Thyland sejler
man fra Mors over Bilsund omtrent en Fjerdingvej, og

snart er man i „det fede Thy,“ den nordvestligste Deel af Jylland. Thylandet begynder ved Vester-Hanherred og strækker sig mod Sydvest til Aggerkanalen. Det er en Halvø, der grænser mod Nord og Vest til Vesterhavet, imod Syd og Øst til Liimfjorden. Dersom Sandflugten ikke havde ødelagt en Deel af Thy, og Jordbunden overalt var saa god som den er nogle Steder, da vilde denne Halvø vistnok kunne regnes iblandt Danmarks bedste Landsdele; men Jordbunden er saa yderst forskjellig, at man snart troer sig hensat i Arabiens Ørkener, uden at kunne sige med Digteren

„den brune Hede er en Edens Have.“

og snart igjen finder sig i et smukt bakket Land med rige hølgende Agre og mange fiskerige Søer.

Der er koldt i Thyland, ja der siges, at Kulden er mere følelig og gjennemtrængende der, end i de fleste andre Egne af Danmark; dette hidrører naturligviis derafra, at der slet ingen Væ er af Skove, og derfor er det ogsaa nok rimeligt, at der er koldere i Thy nu, end der var for to trehundrede Aar siden, da der fandtes Skov sammesteds. Utilbørlig Skovhugst har sandsynligviis ødelagt dem; thi i gamle Papirer findes ofte Forbud imod at forhugge Skovene ved Vestervig paa Thyholm, ved Bisgaard og andre Steder, og der fanges formodentlig nu Torst der, hvor tidligere var store Træer.

To ubehagelige Virkninger af Havets Nærhed ere Havgusen og Skajen. Havgusen eller Havsugen er en tyk Taage, som efter en varm Sommerdag ofte stiger op af Havet et Par Timers Tid før Solnedgang og har i Følge med sig en ubehagelig Kulde og er stærkere eller svagere Vestenvind. Som oftest udbreder den sig saa pludselig, at den reneste Luft

i saa Minutter forvandles til en uigjennemtrængelig Taage, der ikke er gavnlig for Sundheden, thi Overgangen er saare pludselig, og der følger altid Kulde med. Gigt er derfor en Sygdom, der næsten er uundgaaelig i Thyland.

Skaj er en kold, barst og tør Vind, der blæser mest i Maj og Juni Maaneder, saa og i Efteraaret, sædvanligviis fra Nordvest, og er til stor Glæde for Planterægt og Træer. Naar Haven om Foraaret staae i den første Flor, kommer denne Skaj og ajsvier de spæde Blade og Stud, hvorved der i saa Tider kan anrettes stor Ødelæggelse; blæser den tre til fire Dage i Råd, hvilket ofte er Tilfældet, da efterlader den tilviise meget sørgelige Spor, især paa Træerne, der see ud som om de vare jviede. Kornet derimod skal bedre kunne udholde den strænge Vind; men skajer det i længere Tid, bliver Græsset guult og forsat i sin Vægt. For at undgaae denne barste Nordvestvind er det ogsaa, at Thyboerne pakte sig saa stærkt ind; især indhulle Kvinderne Ansigtet i en Mæsse Tørklæder.

Endnu en Ubehagelighed, som Klimaet fører med sig, er Fugtighed. Fra alle Sider bringer Luften Dünster fra Hav og Fjord, Jordbunden er meget vandrig, især imod Syd, og der findes mange Kildevæld, endog paa de højeste Bakker, saa at det er baade Jord og Lust, der skaffe Fugtighed tilveje.

„Klar op i Sky
lad regne i Thy,
o, giv os skælsk Morsinger Lørrebejr!“

hedder det i et gammelt Niim, der bringer os til at troe, at det regner mere paa Morø, end Beboerne ønske, og at de til- lige synes, Thyboerne leve under heldigere Vilkaar end de, og ikke have Fugtighed nok. Man maa heller ikke troe, at Bejr- liget altid er uhyggeligt i Thyland; ingenlunde! det er ofte

stille, smukt, behageligt, og for Den, der har et godt Hælbred, er Landet sundt; derom bære de mange gamle Folk Vidne, der endnu i en høj Alder ere rørige og raske.

Skjøndt Østenvindene, der stryge langs Liimfjorden, støde med Hæftighed imod Thy, Skjøndt Vesten- og Nordenvindene medføre Skarphed, Kulde og Fugtighed, Havgusen er ubehagelig og Vesterhavet brøler og bruser, samt næsten en Trediedeel af Landet er bedækket med Sandflitter, er Opholdet i Thyland, dette Vestjyllands Paradis, dog behageligt og tilfredsstillende. Der maa være ganske ejendommelige Grunde til den Tilfredshed, Folk søle ved at leve der, ikke alene Landets Indfødtte, men Fremmede, der komme didhen, og om disse Grunde er der vistnok kun een Mening. Men for vi dvæle derved, ville vi i al Korthed omtale dette frugtbare Landskab med den bakkede Overflade og den veglende Jordbund. „Nogle Steder bestaaer Grunden alene af Kalk; andre Steder er Rødleer Underlaget, og atter andre Blaaleer eller Graaleer. I nogle Egne er det øverste Lag god og tilstrækkelig dyb Muldjord, i andre et det øverste Lag fuldt af Smaastene og Gruus, eller Stenene findes under et ganske tyndt Lag Muld, i andre er Muldlaget blandet med Leer, og atter i andre Egne er Jorden enten skjult af Sandflitter eller den er blandet med Flyvesand.“ Thyland har altsaa en meget afveglende Jordbund; der gives meget god Muldjord og Blandinger af Leer, Sand og Gruus. Nogle Egne ere for lerige, andre for sandige, nogle for vaade og kolde, andre for tørre og lette; men det er alligevel en frodig og frugtbar Landsdeel, og Tyden siger, „at der er ikke saa dejligt et Land til paa Jorden som Thy.“

Af Kornsorter ere især Byggen og Havren ganske for-

trinlige, Rugen trives ialmindelighed mindre godt; af Hvede høstes kun Lidet, og af Boghvede næsten aldeles Intet. Havevæsenet er endeel tilbage i Thyland; Bønderne forstaae ikke endnu ret at lægge sig derefter, og som oftest er Grønkaal, Hvidkaal, Kartofler og Peberrod de eneste Haveurter, der findes, hvorfor det Stykke Land, der er bestemt og indbegnet til dette Brug, ialmindelighed ogsaa meget rigtigheden kaldes Kaalgaarden; nogle Hindbær-, Ribs- og Stikkelsbærbuske findes hist og her, men istedenfor Frugttræer som oftest kun Hylb, Lind, Piel, Birk og lignende. Det er imidlertid kun Thyboeren, der ikke vil spille Lid og Penge paa Havedyrkning, thi ved de fleste Præste- og Herregaarde findes ligesaa gode Frugt- og Kjøkken haver som i Rigets mildere Egne; men paa disse Steder bliver der ogsaa fredet omhyggeligen om Bøxterne for at skaffe dem Læ imod de skarpe Vinde, thi der oplastes først Diger af Jordtørn, to til tre Alen høje, og indenfor disse igjen Rækker af Pile- og Hylbetræer.

Da Thyland ganske mangler Skove, og der i Nærheden heller ikke findes nogen, hvorfra der kan hentes Ved, er Bøgebrænde en kostbar og sjelden Ting der; derimod er der gode Tørvemoser, der give forskjellige Slags Brændsel, af hvilke een Tørveart skal brænde og varme ligesaa godt som det bedste Bøgeved. De i enhver Henseende fattigere og til den yderste Røjsomhed vante Beboere af Havsysten, der leve i smaa Røg-hytter, maae tage tilstafte med det allerringeste og usleste Brændselstof, af hvilket det daarligste ikke engang er det Grønsvær, de strælle af Jorden; findes der imellemstunder en Plet af en fordums Tørvemose under Sandet, og man ved at grave igjennem dette, kan hjerpe nogle Tørv, da bliver dette regnet for et godt Fund.

Af Planterigets Væxter regnes Klittetaget for den vigtigste i Thyland, da det er den, der hidtil har stærmet Landet for fuldkommen Odelæggelse af Sandflugten; der bliver derfor ogsaa fredet om den, skjøndt dette falder noget vanskeligt, da alle Creaturene finde baade Straaet og Græsset saare velsmagende, og de fattige Klithøiere, der ere underkastede saamange Savn, ere ikke saameget nøjeregnende med at overskride det Forbud, der paalægger dem, ikke at benytte sig deraf. Foruden Klittetaget er der adskillige andre Planter, der dæmpe Flyvesandet, men den, der mest pryder Sandklitterne, det er Stedmoderblomsten, der voxer yppigen i det bare Sand.

Thy har som man kan tænke sig, en stor Mængde Fisk og af forskjellige Arter; thi Halvøen har jo ikke alene Havet og Fjorden at hente dem fra, men ogsaa en stor Mængde fiskerige Søer. Paa den sydvestlige Kant, navnlig ved Agger, leve mange Familier alene af Fiskeriet, og langs Havkysten er det en Næringsvej for Mange; thi Vesterhavet yder jo den meste Fisk og af de fleste Arter. Men Havets Urolighed hindrer ofte Fiskerne fra at fare ud; og i Thy som langs Klitsiden vove de sig sjelden længere end en Miil eller to fra Kysten, for at kunne vende tilbage, saasnart der bliver givet Tegn derfra, at Uvejret nærmer sig. Baadene, som Fiskerne selv bygge, ere altid fladbundede og spidse, baade fortil og bagtil; det første, fordi de maac trækkes op paa Standbredden, naar de have været i Brug, da Vestkysten mangler Havne, det sidste for at kunne roe baade frem og tilbage, naar de i haardt Vejr nærme sig Revlerne.

Men Thyboernes fornemste Næringsvej og vigtigste Indtægtskilde er Kvægdrist, isærdeleshed Studehandelen. Intetsteds findes saa fortrinlige Kreaturer som i Thy og

deres Forædling hylbes efter almindelig Mening den gode Behandling, der i enhver Henseende bliver dem til Deel, baade med Hensyn til Føden som og ved Plejen og Arbejdet. Hvilken glimrende Tilværelse føre ikke Hestene i Thyland, i Modsatning til de stakkels Dyr her i Landet, der fra den tidlige Morgenstund til hen ad Natten fare langs ad Strandveien, fra Hovedstaden til Skovene og Forlystelsesstederne i Omegnen. Bønderne histovre holde kun faa Heste, i Sammenligning med Landboerne i andre Egne af Landet, men de fødre dem godt og spare ikke paa Kornet; da de bruges til Arbejde fra den yngste Alder af, thi en Plag paa $1\frac{1}{2}$ til 2 Aar sættes allerede for Ploven, er det rimeligt at man viser dem den skaansomste Medfart, og deraf hidrører maaskee Jydernes langsomme Kjørsel. Men Vesterjydens og da tilige Thyboens fjæreste Dyr og de i hvilke han sætter sin Stoltthed, er dog nok Studene. Uden at hylde den Mening, en Forfatter har udtalt om Jydernes Tænkemaade i dette Punkt, eller billige, at han tillægger dem den Troesbekjendelse: „Du skal elske Specier over alle Ting, dette er det første og største Bud, og det andet er ligesom dette, Du skal elske Dine Stude som Dig selv,“ tør man dog nok sige, at med den samme Stoltthed, hvormed en forsængelig Moder stiller sine udpyntede og udmajede Børn frem, viser den jydste Bonde sine Stude frem, og derfor er det almindeligt, at Fremmede, der komme i Besøg, strax efter Ankomsten blive indbudne til at see til Studene, og det selv de, der langt fra at møde med et Kjenderblik, endog lægge for Dagen, at deres Sands i denne Retning ikke er vakt. Det betaler sig bedre at holde Stude end Køer, og derfor er Mejeriet i Thyland ikke for Stort at regne; de bekjendte Thyboojte, der har et

godt Navn baade i Danmark selv og udenfor Landet, ere nu næsten slet ikke mere i Handelen, og de Øste, der gaae under dette Navn, komme vist neppe fra Thy. Grunden til den særegne, men behagelige skarpe Smag, disse Øste ere kjendte for, sege Nogle i Græsarterne, Andre i den kalkagtige Jordbund; mærkeligt er det, at der udenfor Thyland, ikke engang i de tilstødende Herreder, findes ved Østene noget af den Skarphed, der gjør Thyboøstene saa yndede; Øste fra Mors have derimod megen Lighed med dem, men Jordbunden paa denne Ø svarer jo og tildeels til den i Thyland.

Og hvad maa da vel være Grunden til, at alle Fremmede, der sætte Bo i Thyland, finde Opholdstedet der saa ønskeligt og saa tilfredsstillende? Unægteligen de gode Egenskaber, Thyboerne lægge for Dagen og som ere Hovedtrækkene i deres Karakter: sindig Tænksohmhed, forstandig Bindskibelig-hed, inderlig Trofasthed, hjertelig Gjæstfrihed og sæde-lig Reenhed.

„Og saa de Forrædere fra Thy“

hedder det rigtignok i Ridvisen fra Kong Kristofferss Tid, men denne Benævnelse, der sandsynligviis er Udbruddet af de Medforbundnes misfornøjede Stemning, passer ikke til Thyboerne og deres Færd. Iblandt de smukkeste Forhold i denne Landsdeel horer unægteligen det, der næsten altid finder Sted imellen Præst og Menighed. Der er alvorlig Sands for Kristendommen iblandt dem og de modtage deres Sjælesørgere med Forekommenhed og Belvilje, ville gjerne gjengjælde Godt med Godt, ønske, at de Mænd, der blive satte til at holde Aandens Pys for dem, skulle finde sig vel i

deres Midte, og lægge derfor stor Verbodighed og Hjertelighed for Dagen i deres Adfærd, naar Præsten kommer som Kristi Tjener og

„Over ud herneben
Kjærlighed som første Bud,
Slutter sig til Menigheden
og igjennem den til Gud.“

Derjom Thyboerne have læst de ejendommelige og uvrerdige Angreb, der i den sidste Tid ere flete paa Gejstligheden, da maae de vist nære ganske egne Tanker om disse Angrebs begavede men ejendommelige Forfatter, der maaſkee kunde forandre Anskuelse og faae Blikket klaret for alt det Gode, der er fremherskende ved den hæderlige Stand, derjom han tilbragte en Tidlang i saa smukke patriarkalske Forhold; der, hvor ej

„paa visse Timer og paa visse Dage,
man samles kun for Herren at behage“

og hvor Præsten er Sognebornenes Fader og bedste Raadgiver, som de henvende sig til med den Tillidsfuldhed og Højsagtelse, der er nødvendig for at et saadant Forhold kan bestaae. Men først maatte han da sørge for at faae alle de Glasstumper ud af Sjælen, der ere farnede derind, dengang det usalige Tryllespejl fløj i Luften; uden dette vilde han jo fremdeles blive blind, ogsaa histovre.

Ved dette i- og for sig lykkelige Landskabs affondrede Beliggenhed fra Hovedstaden og dennes rigere Udbytte for Aand og Oplysning, have Thyboerne maaſkee ikke i alle Retninger kunnet følge med Tidernes fremadstridende Udvikling, men de have derfor ligesuldt kunnet afhjælpe Banskundighed og fremme fornuftig Oplysning ved de Hjælpeilder, der aktiv staae til

det forstandige, tænkende Menneskes Raadighed, og frejdigt afbenyttet af dem, hvis Sjæle ikke søves ved Armod eller tues ved Sorger for det daglige Brød. Sund Forstand og god Dømmekraft friskjender Ingen Kjernen af Bestynderne; Lære- og Læselyst er ikke ualmindelig iblandt dem, og læse de end ikke meget, saa tilegne de sig desto bedre det, de læse. Ikke saa af Danmarks anerkjendte Videnskabsmænd have været Thyboere af Fødsel; det vil være tilstrækkeligt at nævne Historiegrandfæteren Jakob Langebek og den bekjendte Malte Konrad Bruun, der blev landsforviist paa Grund af sin altfor dristige Pen, og gik til Paris, hvor han beskæftigede sig med Geografien, og erhvervede sig der et saa godt Navn i denne Videnskab, at han blev anseet for en af Europas bedste Geografer. „Kun to Mænd i Frankrig kunne Geografi“ hed det; „den Ene er Korsikaneren, Napoleon Bonaparte, der har lært den ved sine Erobringer, den Anden er Danskeren Malte Bruun.“

Da Jakob Langebek blev Student havde han kun ringe Hjælpemidler, og maatte give Underviisning for at kunne leve. Dette hindrede ham imidlertid ikke i til samme Tid at studere sit Fædrelands Historie med største Flid og Tænksomhed; og hans Stilling blev i enhver Henseende mildere, da den lærde Hans Gram, der var Gehejmearkivar og kongelig Historiograf, af Fødsel en Bendelboer, blev opmærksom paa den flittige Student, optog ham i sit Huus, og ansatte ham som Medhjælper ved det store kongelige Bibliothek. Langebek tog Mod til sig og skrev „Dansk Magazin“ paa Dansk, men dog med en lille Undskyldning i Fortalen, fordi han brugte Modersmaalet, thi paa den Tid var jo ellers Alt hvad der var lærd og fornemt i tydsk Land og i det tydske Sprog.

Han blev den lærde Grams Eftermand som Gehejmearkivar, og arbejdede uførtroendt sit hele Liv igjennem paa at fremme Kjendskab til Fædrelandets Historie ved oplysende Skrifter og lærde videnskabelige Afhandlinger. Sit største Værk „Middelalderens Forfattere om danske Hændelser,“ oplevede han ikke at see fuldendt fra Trykken; men hans Ven, Hæderømanden, den som Videnskabernes sluttige Dyrker og som Menneske lige højt agtede Peter Frederik Suhm, „Videnskabernes første Ven i det danske Norden“ fortsatte Udgivelsen.

De Fejl, man skylder Thyboerne for: overbreven Sparsommelighed og tilbørlig Mangel paa Reenlighed, naar der fordres meer end den ydre, isjenesaldende Orden, er det ikke min Agt at omtale nærmere; jeg har kun hørt deres efterlignelsesværdige Egenheder fremhæve af nære Slægtninge, der leve i deres Midte, og det vidner om, at disse ere de fremherskende, om og, som her er Tilfældet, Meddelelsen har det smukke Talent, altid at see det Gode hos andre Mennesker, fordi han er gjennemtrængt af den Stræben, at

„Klare haabe Sind og Øje,
imod Korset sig at bøje.
sole sig i Naadens Båd.“

Svad Thyboen sætter megen Priis paa, maaſkee utilbørlig megen, det er at spise og drikke godt, og derfor findes der i alle Huse, endog de fattigere, det de kalde „god Levemaade.“ Der antages iblandt dem, at udenfor deres egen Landsdeel leve Folk ialmindelighed usælt, og det er udentvivl denne yppigere Levemaade hos dem, der er Aarsag til, at Tjenestefolkene kun sjældent forlade Thy; til Kjøbenhavn, der ellers staaer som det forjættede Land for Provindsboernes lavere Klasser, drage de næsten aldrig; her vilde de jo ikke kunne

saa deres fede Kjøb og Flest, saltede Aal og stærke Øl i saa rigeligt Maal som hjemme. Hvordan Føden er? det er det Spørgsmaal, som ikke bliver glemt, naar et Lyende lister Tjeneste.

Men gaaer det rigeligt til med Kosten i det daglige Liv, da er dette endnu i større Grad Tilfældet ved deres Gilder, der kaldes „Bøjler.“ Ialmindelighed tager Thyboen det bedste af alle sine Varer til egen Huusholdning, thi „han indseer ikke, hvorfor Kjøbmanden just skal have det fremmeste“ og ved Bøjlerne kommer da atter det fortrinligste af alt dette frem, i saadan Mængde og under saa mangehaande Skikkelser, at det vel kan kaldes overdaadigt, og Thyland er vistnok i denne Henseende den bedste Landsdeel herhjemme. Maden er altid veltillavet, og Ølet, den gamle danske Drik, der endnu holdes højt i Ære der, er stærkt og fedt. Der bruges mange Timer til at nyde et saadant Maaltid ved et Gilde, thi Væsthyderne ere ikke af de hurtige Folk, og ved slige Lejligheder give de sig især god Tid; men der hersker en vakker og sædelig Tone under hele Lyttigheden, og Den, der vovede at støde an derimod, vilde tabe i Alles Agtelse og blive meget ilde anseet. Dette er tilvisse saare priseligt, som og, at Thyboerne ialmindelighed vogte sig for Dricksældighed; derfor omtale de ogsaa med Forbavselse de Beviser paa Gang til stærke Drikke, de fik ihaende ved Sjællændernes og Fyenboernes Ophold der i sidste Krig.

To og tredivte Afsnit.

Thyland er rigt paa historiske Oldtidsminder og der findes over hele Landet en stor Mængde Gravhøje; ikke

faa Steder skal der kunne tælles over hundrede paa een Kvadratmiil; dette dog mest paa Hederne, da de sandsynligviis ere udjevnedede paa Indmarkerne. Inden i adskillige af de Høje, der ere blevne udkastede, er der funden Urner med Aske og Knokler, og omkring disse Urner har der været sat Stene i en Firkant, ligesom der ogsaa udenom nogle Høje findes en Række af store Stene. Ogsaa skal der være hentet Malmstykke, Stridsøxer og Stridsøhammerer op af Gravhøjene. Af Dykker findes ligeledes en stor Mængde, Rouer kaldes de længste, der ere omtrent tohundrede Fod lange og omgivne af Stene. Almuen anseer dem for Kampgrave, men formodentlig have de tjent som Forsamlingssteder baade i kirkelig og politisk Henseende; de store Offerstene, der findes i dem, vidne om det første. Flere Steder er der under disse Offerstene større firkantede Huler, der maa have havt en Bestemmelse, da den flade Side af de opsatte Stene alle vende indad; det formodes, at de have tjent til at modtage Offerdyrets Blod.

Haraldsejd kaldtes den smale Landtunge, der forbandt Thyland med Ribe Stift indtil Gjennembruddet fandt Sted ved Stormfloden 1825, hvilken siden fornyedes 1839, efterat Sejladsen alt 1835 var begyndt fra Limfjorden til Vesterhavet, igjennem Aggerkanalen. Navnet Haraldsejd hidrørte fra den Tid af, da Harald Haardraade flæbte sine Skibe derover om Natten, for at slippe bort fra Svend Estridsen, der havde indsluttet ham i Limfjorden. Landtungen maa da ikke have været bred, og ligesom det var let at slippe ud i Havet paa dette Sted, saaledes antages det, at der forud paa flere Punkter har været Sejlads ind til Thyland; de mange smaa Søer, der findes, og de mange Mojer, der ved Aaer eller Bække ere forbundne med Søerne, ere Levninger af Havet; en

af de største Aaer løber ud i den Bugt, som Høeøre danner ved Liimfjorden. Men det er intetsteds saa øjensynligt, at Havets og Fjordens Bænde i Oldtiden have været forenede som ved det bekendte Sjøring; den store Sjøring Sø synes at have været en Fjord, der løb ind fra Vesterhavet. Denne Sø og Sperring Sø, der endnu ere forbundne ved en lille Aa, løb dengang i hinanden.

Intet Sted i Thy er saa mærkeligt i historisk Henseende som Sjøring Sogn i Thisted Amt, Hundborg Herred. Der findes endnu Levninger af den ældgamle, mærkværdige Borg, der er saa kjendt fra hine Lidsaldrer, skjøndt disse Levninger indskrænke sig til Spor af Volde og den Plads, paa hvilken den har staaet. Volden er meget høj og gjennemgaaen paa tre Steder, hvorigjennem Bandet sandsynligviis er gaaet ind fra Sjøring Sø, og hvor der har været Bindelbroer anbragte fra Slottet. Den vestlige Vold er lavere end den nordlige og østlige, hvilket tyder paa, at de store Skove, Thyland dengang havde, skærmede Landet imod Vestenvindene, saa at de nordvestlige og østlige Vinde vare mest at frygte.

Iblandt Kæmpeviserne er der en, som taler om Kong Nilas — Niels eller Nib-Laus — der havde sin Borg ved Vesterhavet, og denne Borg maa have været Sjøring.

„Kong Nilas lader grave den dybe Grav
fra Sjøring Sø til Vesterhav.“

hedder det i en gammel Vis, hvoraf man kan forstaae, at der har været Indsejling fra Havet. Og i Kæmpevisen staaer der:

„Fra Sjøring Volde til Vesterhav
lader Paris kaste den Lønnegrav.“

Kong Nilas skal i sin Tjeneste have haft en af sine Slægtninge, der i Visen staaer det her i Norden heelt frem-

mede Ravn, Paris, og under sin Gravarelse overdraget at tage vare paa Dronningen; men Paris svigtede den Li hans Frænde viste ham og bortførte Helena, saaledes bl den utro Egtefælle kaldet. Det formodes, at denne For ling skal sigte hen til Historien om Kong Niels, hvis Hæst Alvilde blev bortført af en svensk Prinds, der hed Sver

Ravnet Sjøring er deels bleven udledet af det Sogn der blev funden en Tryllering i Soen, der skal være ind i Kirkeøren, deels deraf, at rundt omkring Borgen san Søer; isøvrigt er Ravnet bleven strevet paa mange forskjellige Maader, iblandt andet „Søfarende,“ og Borgen antegentlig ikke at have været en Kongebolig, men et Opholds for en Føged, der under Kong Knud den Hellige havde syn med et af hans Skatlamre, som fandtes der; til sin Tid maa der ogsaa have været et Samlingssted ved Sjø for en Deel af Kongens Flaade, navnlig i Knud Svensens — Knud den Helliges — Tid, hvem det m være magtpaaliggende at have sine Skibe paa et Sted, h fra de hurtigt kunde komme ud i Vestersøhavet. Borgen Søfarende blev tildeels ødelagt i denne Konges sidste L dage, da Oprørerne søgte efter ham og plyndrede der lig paa Aggersborg, fordi Knud, som de efterstræbte, var flygtet fra sørend deres Komme.

Foruden den nævnte større Borg i Sjøring Sogn, tilhørte Kongen, var der ogsaa en mindre Borg paa en ø i Sjøring Sø; der er endnu Spor af den og dens Na „Færgegaardsborg,“ og det antages, at den har tjent til L for en Underkong.

Bed Liimsfjordens vestlige Ende laa i Middelalderen det navnkundige Vestervig Kloster, som siden blev forvandlet til en Herregaard. Navnet svarer fuldtvel til dets Beliggenhed — ved den vestre Vig af Fjorden. Dette Sted er et af dem, om hvilke man med Visshed veed, at de i den Tidsalder alt havde Kirke. Der fortælles nemlig om dets Oprindelse, at en from og gudsfrygtig Mand fra Thüringen ved Navn Thøger forlod sit Fædreland i det ellefte Aarhundrede og gik først til England, siden til Norge, hvor han blev Kapellan hos Oluf den Hellige. Efter denne Konges Død drog han ned til Danmark, og omvendte der Mange til Kristendommen, fornemmeligen i Thy, hvor han mest opholdt sig; dertil byggede han ved Vestervig en Kirke, der bliver regnet for den ældste i den Deel af Landet. Af Mangel paa Formue opførte han den af Træ og Grene, og blev begravet i den, da han nogle Aar efter døde. Hans Eftermand i Embedet bad om Tilbedelse til at faae ham optagen i Helgenes Tal, eftersom hans Fortjenester havde været saa store i levende Live, og der efter hans Død stete Fjertegn ved Graven, men Biskoppen satte sig derimod, og Svend Estridsen, under hvis Regjering han havde levet, var heller ikke derfor, saa at der hengik en Tid, før han blev kanoniseret. De hellige Kilder, St. Thøgers Kilder, der vare i Thy for deres lægende Kraft, og af hvilke der fandtes flere, saavel ved Vestervig som andre Steder i Thyland, ere nu tildeels udsjendte, som og St. Thøgers Minde, et Kors, der var oprejst ved en Kirke i Byen Randrup. Den gamle St. Thøgers Kirke, der stod i Nærheden af Klosteret, skal først være nedbrudt efter Reformationen, og i Vestervigklosters Kirke vises endnu hvor den hellige Oluf og den hellige Thøgers Altre have staaet.

Viden Kirstens Grav seer man endnu tæt ud Vesterovigs nordre Kirkevær; der ligger en fem Alen smal Steen paa den, med 2 ophøjede Kor. Hvo kjender „Viden Kirsten,“ Kong Valdemars Søster, der maatte i Dandsen med den vrede Broder og paa hans Bud „d og kvæde, for Gæsterne at glæde,“ indtil hun opgav. Na da hun var syg baade paa Sjæl og Legeme. Valdemar vred paa hende, fordi hun uden hans Samtykke og Vilje havde givet Prinds Buris sin Tro, og dette deels fordi han havde bestemt en fremmed Kongesøn til hendes Egtefælle, fordi han og Prindsen stode paa en spændt Fod, eftersom Buris ikke var nogen god Underfaat.

Evend Magesen siger: „at Valdemar den Store var haard imod sin egen Slægt, end han burde have været, dette maatte iblandt Andre Buris Henriksen og Viden skilbekkende. Prinds Buris var en Søn af den Henrik, Tilnavnet „Skatelaar,“ eller „Halte Henrik,“ der ledtog med sin Fætter Magnus Nielsen, da Valdemars Knud, blev myrdet i Hærsted Skov ved Ringsted. var vistnok ikke alle Landets Prindsar tilpas, at Valdemar blev Enkonge, og Buris skjøttede maaskee mindst af Alt at see sit Næstjødskendebarn som Enehersker paa Thronen; for viste han undertiden en Udsæd, der maatte fortørne Kongen om den end aldrig kan retfærdiggjøre den grusomme Tilgangsmåde, der blev udviist imod ham.

Valdemar og hans fornemste Hovdinger bleve enige at lade den treaarige Knud, Kongens ældste Søn, faa hans Eftersfølger, for at der ikke skulde blive Urolighed i Landet, dersom Valdemar skulde sætte Livet til ved de Hænder der tog. Danmark vrimlede dengang af ærgjerrig

herstelske Prindsen, baade af ægte og uægte Byrd, og det var derfor rimeligt, at der itide blev tænkt paa Midler til at dæmpe de Forstyrrelser, der upaatvivseligen vilde være opstaaede, i Tilfælde af, at Kongen skulde falde fra.

„Der vare saa Mange i Danmark
der Alle vilde Herrer være.“

Hørdingerne og hele Rigsfolket hylbode den lille Knud som Baldemars Efterfølger, kun Buris undtog sig derfor, og dette tog Kongen ham meget ilde op. „Jeg kan ikke tjene to Herrer,“ sagde Prindsen undskyldende, „min Frænde Baldemar har jeg svoret Trostid, og saalænge han er ilive, kan jeg ikke hylde nogen Anden.“ Kongen blev vred, og Buris lovede da at søge ham i hans Ønske, dersom han maatte faae sine egne Besiddelser i Landet udvidede og gjort arvelige; dette indrømmede Baldemar ham, gav ham en Deel af Jylland og Buris hylbode da den lille Kongesøn; men Forholdet var og blev spændt. „Du kan da ikke finde det meer end billigt, at Dine Frænders Børn ogsaa skulle betænkes, naar Du arbejder paa at gjøre Danmark til et Arverige for Dine egne,“ havde Prindsen sagt til Kongen, der lod sig forstaae med, at Buris gjorde for store Fordringer og ikke tog Hensyn til Landets Lær, og Baldemars Bitterhed mindskedes ikke ved denne Øtring. Aaret efter fik Baldemar Nys om, at Buris, trods sine Forpligtelser til Danmark, var i Ledtog med Landets Fjende, den norske Jarl, Erling Skakke, og at han paa en forræderisk Maade vilde hjælpe ham til at gjøre Indfald i Fødelandet; da steg Kongens Uvilje imod ham til det Yderste, og han lod ham først sætte i Fængsel paa Søborg, siden baade blinde og mishandle paa en grusom Maade. Baldemar skal have ladet den højre Haand og venstre Fod hugge

af ham, og derpaa, efter hans Ønske, givet ham Lov til at brytte Søborg Slot mod Vestervig Kloster, hvor „Viden Kirsten“ var bleven begravet, og hvor han i sin elendige Tilstand hver Dag kunde besøge hendes Grav. Men han gif ikke omkring som fri Mand; lænkebunden sad han i Klosteret, og kun ved Kongens Raade var Lanken, der var anbragt om Livet paa ham, saa lang, at den kunde føre ham fra Klosteret til Gravstedet.

„Kongen han lod en Lænke smedde,
i Vestervigs Kloster lod han den lægge.

Derved gif Buris i elleve Aar,
hver Dag han til Kirstens Grav monne gaar.

Han monne det hver Dag af Kongen ting
han maatte i Klosteret begraves hos hende.

Alle sine Lænde maatte han Kongen give,
førend han maatte i Klosteret hvile.“

Saaledes staaer der i Kæmpevisen, og „Danste Atlas“ meddeler, at i det syttende Aarhundrede lod en Dørrigheds-person i Thyland Graven aabne, og fandtes der da midt i Kisten et Skillerum og Veen af tvende Mennesker, hver i sit Rum.

Mange Steder i Thyland have Navn fra den tidligere Historie, men det vilde blive for vidtløftigt at opholde os ved dem; kun nogle faa ville vi nævne, og iblandt dem Nordentoft, hvor Ebbe Skammelsøn fordm boede. Denne Ridder drog i Leding, og anbetroede før Afrejsen sin Fæstems til den yngre Broder, Peter Skammelsøn; men da flere Aar gif hen, uden at han vendte tilbage, og der aldrig kom Budskab fra ham, troede Broderen, jaavel som alle deres Frænder, at Ridder Ebbe var død og borte, og Peter bejlede til Broderens

Brud og fik hendes Ja. Men netop den Dag, de fejrede deres Bryllup, indstillede den første Brudgom sig efter en mangeaarig Fraværelse, og da han fik at vide, hvorfor der var saa stor Lystighed og Glæde paa Gaarden, dræbte han i Hid-sighed Brudeparret, først Bruden, derpaa Brudgommen, hvorpaa han atter drog ud i den vide Verden og lod sin gamle Moder barnløs tilbage.

Senere skal Nordentoft have tilhørt Stange Ebbejøn, som vi kjende fra Baldemar Baldemarsons Tid. Det var denne Ridder, Kongen sendte til Böhmen for at bejle paa hans Begne til Dagmar, Kong Primislavs fromme og smukke Datter, der ogsaa fulgte tilbage med ham som Baldemars Brud.

„Hun kom uden Tynge, hun kom med Fred,
hun kom goden Bonde til Lise;
havde Danmark altid sliq Blomst i Ved,
man skulde den ære og prise.

Der sejler Herr Stange med Dronning Dagmar.”

Paa Kovstrup i Sønderhaa Sogn boede i gamle Dage en meget velhavende Herremand, der var tyet til Djævlens for at komme til sine store Skatte, og ved hans Kunst har opnaaet at blive saa hoveddrig, som han af Alle var kjendt for at være. Men den sorte Fyrste giver ikke timeligt Guds bort for Ingenting; han forlanger til Gjengjæld intet mindre end Menneskets Sjæl. Den, som forskriver sig til ham, maa vove det Bedste, han har faaet af Skaberen, og naar Forfrevningen er udløbet, staaer pludselig Helvedsfyrsten for ham og fordrer, at han skal følge med. For at slippe fri, maa Djævlens narres, dette er imidlertid ikke saa let en Sag

og dertil hører fast Tro til en Vistand, der er stærkere end Mørkets Kunstgreb, redelig Vilje og en from Sjæl, der kommer den Betrængte til Hjælp. En Aften kom der et Tilbud til Præsten i Sønderhaa, at han skyndsomst maatte komme til Herregaarden, fordi den rige Mand var i stor Vaande; den Gejstlige fulgte Opfordringen og naaede snart Røstруп, hvor han fra Herremandens Bærelse hørte Klager, Jamren og Stønnen, og da han kom ind, saa han, at det var Djævelen, der piinte den stakkels Rigmand og fordrede, at han øjeblikkelig skulde begive sig paa Rejsen med ham. Da Præsten saa Mandens Røide, gav han sig til at tinge med Fanden om Synderens Liv; først bad han om et Aars Henstand for ham, derpaa om en Maanedes, saa om en Uges, men ikke engang en Time vilde Fanden tilstaae Herremanden. „Da veed jeg, Du kan dog lade ham leve saalænge, indtil den Stump Lys er brændt ud,“ sagde Præsten omsider, og pegede paa et næsten uddrændt Børglys, der stod paa Bordet; dette indrømmede den sorte Fyrste ham, og i samme Øjeblik blæste Præsten Lysen ud og stak det i sin Lomme, idet han sagde „i Guds Navn da!“ I største Hast foer den Onde ved dette Ord ud og fik ikke Herremanden med; han kunde heller ikke komme til at gjøre ham Noget, saalænge Guds Navn holdt Bagt imellem dem, og da Herremanden fra den Tid af forbedrede sig, blev han aldrig Djævelen hjemfalden.

Paa Røstрупgaard, siger Sagnet, var der engang et Bryllup, hvor det gik saare lystigt til. Da Gæsterne om Aftenen havde drukket lidt for meget, fik de det Indfald at gaac hen i Kirken igjen, og formastede sig der til at gaac op til Alteret og afssynge letfærdige Viser til Melodi af Messesejangen. Da viste der sig pludselig paa Prækestolen en hvid Skikkelse,

der med opløstede Arme og truende Miner jagede dem ud af Kirken; og neppe vare de letfærdige Spottere komne hjem til Gaarden, førend de bleve angrebne af allehaande Sygdomme, der hjemsøgte flere iblandt dem baade Aar og Dag.

Hjælpens Bjerg kaldes nogle store Lynghaffer, Sydøst for Bestervigkloster, fordi der efter de Gamles Mening deri ligger skjult en stor Deel Skatte, som skulle komme for Lyset i Rødens Stund, naar Landet bliver saa fattigt, at det trænger til denne Hjælp. Og østlig for Hjælpens Bjerg ligger Heltborg, der efter Sagnet har Ravn af nogle stridbare Folk, der i Oldtiden boede der og slet ikke kunde enes med Morfingerne, der boede ligeoverfor, paa den anden Side Sundet. Disse Thybo-Helte og Morring-Karle skulle jevnlig have lagt deres Uvilje imod hinanden for Dagen ved at kaste Steen over Fjorden, og Sognene have faaet Ravn efter dem: Heltborg og Karby, der forhen er bleven kaldet Karleby. Endnu den Dag idag skal der være mangfoldige Stene paa begge Sider af Fjorden, der grangivelig bære Mærker af Kæmpernes Fingre.

I Thyland findes endeel hellige Kilder, der fra gammel Tid af ere kjendte for deres lægende Kraft; man finder ogsaa Navnet „hellig“ i: Helligkilde, Helligsø o. fl. St. En af de fortrinligste af Danmarks 13 Sundhedskilder i Middeldalderen skal have været i Helligsø, paa den sydvestlige Kant, der har opbevaret i sit Navn „den hellige Sø“. Nordligere paa Landet var den bekjendte „Margrethes Kilde“, der efter Sagnet udsprang paa det Sted, hvor en from og dydig Jomfru, der hed Margrete, blev overfalden og ihjelslagen af syv Røvere, en Dag, da hun vilde gaae i Kirke. Over hele Landet var hun bekjendt for sin Fromhed og Keenhed, og dette ansaae Folk som Grunden til, at Vandet i denne

Kilde altid var renere og klarere end i alle andre, og at Alle, der kom til den for at søge Sundhed og Lise, vendte karste og friske tilbage.

Tre og tredivte Afsnit.

Thyholm kaldes den sydligste Deel af Thyland. Den er en Halvø, der imod Nordvest er landfast med det øvrige Thy ved en smal Landstrimmel, næsten en Miil lang; denne Landstrimmel, der er flad og jevn, bestaaer næsten alene af Smaaastene og Gruus, som Liimsfjorden har opløstet; den kaldes Dravet, og der voger Intet paa den, uden lidt Lyng og Mos; omtrent paa Midten hæver sig en brat og noget langagtig, lynggroet Bakke, det er Thybjerg. Den Fjord, der løber ind fra Østen og danner Thyholm, kaldes Fladsted eller Skibsted Fjord; den inderste Deel deraf, der næsten adskiller Halvøen fra Thy, hedder Thyholm Vejle. Ved den sydlige Ende af Thyholm er atter et Drav, som hedder Sunddravet; dette bestaaer ligesom det tidligere Nævnte af Gruus, kun ved Færgestædet voger lidt Korn. Fra den yderste Spids af dette Drav stæer Overfarten over Odde sund eller Ottesund til Harsyssel i Salling, og fra denne Odde til den nordligste paa Hansholmen er $8\frac{1}{4}$ Miil; dette er altsaa Thylands Længde fra Syd til Nord i lige Linie. Det fremspringende Punkt i Harsyssel kaldes Pineodden; paa de Syd for denne liggende Sletter var det, Kejser Otte havde opslaaet sin Lejr, da han paa sit Tog igjennem Jylland imod Harald Blaa-tand maatte standse ved Sundet. Navnet Odde sund hidrører sandsynligviis fra de to Odder, der løbe ud fra begge Land-

sider, men Sagnet siger, at det stammer fra den Tid, Kejseren trængte op i Landet, og, ærgerlig over ikke at kunne komme længer end dertil, kastede sin Glavind i Sundet, som da blev kaldt efter ham.

Vesten for Hvidberg Kirke i Thyholm ligger en Høj, paa hvilken der i det trettende Aarhundrede blev holdt Gudstjeneste, da Stiftet var i Van, fordi Jens Glob, almindelig kaldet Ridder Glob den Haarde, havde ihjelslaaet sin Slægtning, Biskoppen af Borglum, der havde forurettet og fortrædiget hans Moder i sin Enkestand. For dette Mord blev Gudstjenesten forbudt og Kirkerne bleve lukkede; men da lode Munkene i Bestervig Kloster et Kapel opføre paa Heden, i Nærheden af en Gaard, som endnu kaldes Kapelgaarden, og gravede en underjordist Gang fra Klosteret derind til, for at kunne holde Gudstjeneste om Natten for dem, der vare lyse i Van.

Jens Glob, Arving til store Rigdomme og det Meste af Thyland, blev i sin tidlige Ungdom sendt udenlands, for at lægge sig efter Videnskab. Under hans Fraværelse døde Faderen, og deres Frænde, Oluf Glob, der var Biskop i Borglum Stift, indviklede Moderen i en Trætte og forfulgte hende ved Thing og Stevne, uden at kunne udrette Noget imod hende, da hun altid rettede sig efter Loven. Da han nu ingen Begue kunne komme ved den verdslige Ret, anklagede han hende for Paven og fik et Brev udstedt imod hende, saa at alt hendes Gods blev banlyst. Intet Varn maatte døbes, intet Lig maatte jordes, Raademidlerne maatte ikke uddeles, og de af hendes Slægt og Venner, der vilde staae hende bi, skulde ligeledes træffes af Banstraalen. Gudsens Bønder blev det forbudt at jvare hende Landgilde eller udføre

det pligtfuldige Arbejde, saa at hun blev nødt til selv at kjøre Ploven, og uden anden Hjælp end en eneste tro Piges, dyrkede hun saaledes sin Jord i hele syv Aar. Den strænge Slægtning var imidlertid endnu ikke stillet tilfreds, men fik hende indstævnet for Paven, i det Haab, at alt hendes Gods da skulde hjemfalde Stiftet. Paa en bestemt Dag skulde hun møde for Kirkens Overhoved, og den af Slægt og Venner forladte Enke drog ud af Landet med to sorte Dyne for sin Vogn, og med Pigen, der kjørte hende.

Da hun var kommen til Frankenland, mødte hun sin Søn, Jens Glob, der var bleven en tapper Riddermand; men Moder og Søn kjendte ikke hinanden. Ham fulgte tolv Svende, der tilligemed Ridderen højlig undredest over den usædvanlige Maade at rejse paa, og han lod hende spørge, hvor hun var, hvorfra hun kom, og hvorhen hun agtede sig? Derved fik han at vide, at hun var hans Moder, gav sig tilkjende for hende, og bad hende overlade Sagens Afgjørelse til ham, saa skulde han nok gaae irecte med Bispen og drage til Rom istedenfor hende; dette gjorde han og kom tilbage med en Frikjendelsesdom. Men endnu var Sagens Afgjørelse tilbage ved Landets Domstole; han stævnedes Biskoppen til at møde ham i Retten, for at gjøre Rede for sin Adfærd og forsvare den Bold og Uret, han havde tilføjet Moderen; men Oluf Glob skjød sig ind under Paven, og Frænderne kunde ikke faae Dom over ham. Da bestemte Jens Glob at tage sig selv tilrette, lod al Søgemaal fare og oppebiede den Tid, Biskoppen skulde eftersee Kirkerne i Thy. Ved Juletider sendte han Bud til sin Svoger, Oluf Hase, der boede i Salling, at han skulde møde ham til Ottefang i Hvidberg Kirke Juleaften, med det

Tilføjende, at hvis han ikke mødte, vilde han komme til ham og gjæste ham, saa at han ikke skulde blive ham Tak skyldig.

Oluf Hase drog strax ad Thyholm til med tolv Svende, men da han kom til Oddejsund, var det et saadant Guds Bejr, at han ikke kunde sætte over med Færgen. Da vendte han sig til sine Mænd og krævede dem til Bidne paa, at Skylben ikke var hans, dersom han ikke kom sin Svoger tilhjælp til den fastsatte Tid, skærpede hver af dem den Hest, han red paa, og det Harnisk, han var iført, og gav dem Alle Lov til at drage hjem igjen, idet han bad dem hilse hans Hustru, Slægt og Venner. Men de trofaste Svende vilde ikke forlade ham; hellere end gaae bort fra ham i Farens Stund, vilde de vove Livet, og satte Alle ud i Sundet med ham. Men Strømmen bortrev de Ti, saa at alene Ridder Oluf og to Smaadrenge naaede Thyholm. Djæbliffelig drog han ad Hvidberg til, endstjøndt det var midt om Natten, og den samme Hest, der havde vadet over Sundet med ham, maatte ride de 4 Mil, der var at tilbagelægge hen til Kirken. Da han kom der, vare baade Bisoppen og Jens Glob ankomne; denne Sidste mødte ham i Baabehuset og sagde, idet han bød ham Goddag: „Det er da godt, Du ikke lod Svogerispydet ringle i Hæftet; thi var Du ikke kommen, saa skulde jeg vel have besøgt Dig der, Du varst.“

„Jeg er reden Dig denne Hest til Bilje,“ svarede Oluf Hase, „og har derved mistet ti flinke Svende og ligejaamange gode Heste; knap er jeg selv undkommen med Livet, men jeg kunde vide, Du trængte til mig, for at komme overeens med Bispen.“

„Bispen og jeg, vi ere nu forligte,“ svarede Jens Glob. Men ved at høre dette, blev Ridder Oluf vred, og greb til sit

Sværd, sigende: „Har Du ladet Dig tinge til Forlig, saa skal hverken Du eller Oluf Glob komme levende fra denne Kirke;“ dermed hug han efter Ridder Jens, der bad ham holde inde, indtil han vidste rigtig Bested om Forliget, og førte ham derpaa ind i Kirken, hvor Bispen og alle hans Svende laae ihjelslagne, til Bod for al den Uret, Moderen havde lidt. Fra den Tid af fik Jens Glob Tilnavnet „den Haarde“ og hele Stiftet blev lyst i Ban. Hele Sagen er et Bispnesbyrd om Bispens Myndighed og Anseelse i de Tider, og om vore Forfædres djærve Ridderlighed, der ofte kunde stilles ved Siden af Oldtidens raa Blodhævn.

Oft for Thyholm ligger Jegindø; den er at betragte som Grændsepunktet imellem Aalborg, Viborg og Ribe Stifter, og i stille Vejr kan man paa Den høre Klokkeringning fra alle tre Stifter. Nu er den skovløs, men fordom maa der have været megen Skov der, hvorpaa forskellige Navne sammesteds tyde hen, saavelsom de Træsodder, der opgraves i Kjærene; selve Jegindø skal oprindelig hedde Egenø, og denne Benævnelse hidrøre fra de store Egeslove, der i sin Tid opfyldte den. — Agerø hedder en mindre Ø i Liimfjorden imellem Thy og Mors, til hvilken Sidste den horer.

Thisted er den eneste Kjøbstad i Thyland; tidligere har den været freben Thystad og Thysted, sandsynligviis, det fornemste Sted i Thy, og efter Alt at domme været mere anseet fordom end senere hen; under Kristian den Tredie fik den en Latinskole, som siden blev nedlagt. Aarsagen til, at Thisted aflagt i Betydning og efterhaanden forringedes, har man førstendeels troet at finde i Svenskernes Indfald 1644, fordi

Byen dengang blev haardt medtagen ved Skatter og Indtægter, og kom tilbage i Næring og Indtægter; nu for Tiden er den betydeligt i Opkomst.

I Slutningen af det syttende Aarhundrede (1796) forfattede Thisted sig en vis Ravnkundighed; i det mindste kom Byen meget under Omtale, og det ved en ejendommelig Anledning. Det var ved en „Besættelseshistorie“, der blev vidt og bredt bekendt, og vakte saameget mere Opsigt, som Sognepræsten var i Ledtog med de Besatte; naturligvis var det hele et Sammenspind af Overtro, List og Bedrageri, der imidlertid fremkaldte Rettergang, og endte med, at Præsten kom fra sit Embede og adskillige af de Kvinder, der teede sig som Banvittige, baade i Tale og Gjerning, fordi „Djævelen var faren i dem og de ikke kunde bære sig anderledes ad“, bleve satte under Naas og Lufte; i Tugthuset troede man, de vare sikrest for den Onde.

Hanstholmen kaldes den nordvestlige Deel af Thyland. Landet, der er meget højtliggende, har et Underlag af Kalksteen og er rundt om begrændset af høje Bakker; det bestaaer af tre Sogne: Røhr, Hansteb og Vig, der antages tidligere at have udgjort et Land for sig, en Ø, som Havet har adskilt fra det faste Land, og hvorfra en Vig har strakt sig ned til Hjør. Ved at grave i Kjør er der bleven fundet Skibstømmer, og en Gaard paa Hanstholmen, hvorfra der har været Overjart til en anden ligeoverfor liggende Gaard, der hedder Færgegaarden, kaldes endnu Baadegaarden. For de Søfarende er Jyllands Vestkyst farlig og uheldbringende, Hanstholmen maaſee en af de farligste, og derfor er det ikke sjældent, at Skibe strande der.

Vigø Bugten kaldes det Indsnit, Vandet gjør i Landet fra Roskage af og Lild Strand kaldes den Deel af det, der ligger nærmest Skarekflit, denne lodrette nøgne Klippe, der ligger omtrent et Vosseskud ude i Havet. I en vild, øde, ufrugtbar og uhyggelig Egn hæver sig Bulbjerg, et fem og tyve Fod højt Forbjerg, omgivet af Flyvesandsflitter; man er ikke længere i Thyland, det overtyder man sig om ved at kaste Blikket til alle Sider; der er langt mere soldt og øde, end ved Klitlandet langs Thy, færre Mennesker end der, og endnu magrere Plantevæxt.

Den Halsø, der imellem Thy og det egentlige Vendsyssel strækker sig ned i Liimfjorden, hedder Hannæs; det er den vestlige Deel af Vester-Hanherred; Bugten imod Thysiden kaldes Bisløø Bejle og den imod Vendsyssel Han- eller Bygholms Bejle. — Og nu ville vi omfjeder tage Afsted fra det frugtbare Thyland med dets tilfredse Beboere og dets mange Vidner om Naturomvæltninger, og besøge den Landsdeel Nord for Liimfjorden, der i flere Henseender afviger fra det øvrige Danmark, og hvis Beboere altid have været kjendte for deres Djarvhed, Frihedskjærlighed og Selvraadighed.

Sire og tredivte Afsnit.

„Dg efter stode de Bendelboer,
de vilde het ikke flye.“

Nej, det ligger ikke i Bendelboernes Karakter at vige for eller bøje sig under Forholdene; „enten skal det briste eller bære,“ sige de. I fordums Dage havde de intet godt Ord paa sig; de gamle Sagn skildre dem som stridbare, trætte-

fjære og saare vanskelige at komme tilrette med; især frem-
 hæves Behoerne af Landsbyen Hundslund som Folk, der altid
 vare rede til Oprør. Formanden plantede da et Spyd i Jorden
 og udraabte, at hvo der vilde følge ham, skulde lægge Haand
 paa Spydet, og der var altid Mange, der vilde følge. Med
 Gejstligheden stode Vendelboerne sig sjældent godt, især efter
 Kristendommens Indførelse her i Norden; de vare meget imod
 den nye Lære, der stemmede saa lidet overeens med deres ra-
 og vilde Karakter, og efterat de havde modtaget den kristne
 Daab, var der dog Mange iblandt dem, navnlig af de ældre
 Vendelboer, der lønligen ofrede til de gamle Guder. Bisperne
 gave dem ingen god Lov, og de undslog sig for at give de
 geistlige Herrer Tiende; i eet Punkt skulde de imidlertid have
 været enige, nemlig i at handle ilde mod de Skibbrudne,
 der forulykkede paa deres Klipperer; thi denne sorgelige Kaa-
 hed forsvandt ingenslunde med Hedenfabet. Der er endog
 bleven sagt de jydskke Bisper paa, at de plejede at lade nogle
 hundrede Mand holde Vagt ved Strandbredden, naar et Uvejr
 traf op, for at de Skibbrudne strax kunde blive udplyndrede.
 Andre Vendelboers Strandroverier gif endnu langt videre, og
 den Grumhed, de lagde for Dagen imod de Forulykkede, er med
 Grund bleven brugt som en Anklage imod dem; selv om der
 er skreen en og anden Begivenhed paa deres Regning, der
 maa være falsk, fordi den synes altfor utrolig, s. Ex.: at
 Herremændene undertiden bragte de Søfarende ind paa
 deres Forstrand ved falske Blus og Lygter, for da i No og
 Mag at kunne plyndre dem, bliver der dog Kjendsgjerninger
 nok tilbage, der geraade deres Mennekelighed til liden Gre.
 Vonderne vare, indtil de alt tidligere omtalte Begivenheder
 under Skipper Klement i det sextende Aarhundrede, Selvejere,

frie Mænd, der ikke kjendte til at være Herremanden statskyldige; og disse Selvejere saavel som Landets Mægtigere bare almindeligen tykke Sølvkjæder om Halsen, i hvilke der hang Knive, som ikke rustnede af Mangel paa Brug; især skulle de have været rappe til at skjære de Skibbrudnes Punge fra Bælterne.

Ogsaa Landets Konger fik ofte sørgelige Beviser ihænde paa den Stridbarhed og raå Dyrøhed, der var det bekjendte Vendskysjels Beboere egen; hvilket Knud den Helliges, Erik Menveds, Kristoffer af Bajerens og Kristian den Tredies Regjeringer isærdeleshed afgive Vidnesbyrd om, og den Kraft og Tapperhed, der under fornustig Vejledning og sindige Hovdinge kunde have bragt Fædrelandet Nytte og Hjælp, blev misbrugt i sorte Misstemningers og Oprørs blodige Tjeneste. Ej heller Landets Kvinder have været synderlig spagsfærdige; snilde til Raad og snare til Daad, viste de ofte Mod og Mandshjerte; i det femtende Aarhundrede lod den skjæffe Fru Johanna til Asdal sig endog kalde „Hovedsmand i Vendskysjel,“ hvilket hun da ogsaa var.

Fremfor alle andre vort Fødelands Landsdele, var Vendskysjel kjendt i Fortidens og i Middelalderens Dage, og mange hæderlige Mænd, der have erhvervet sig meer end almindelig Ravnkundighed, nedstamme fra Vendelboerne. Iblandt disse træde de to Biskopper frem af Ravnets Odinkar, med Tilnavnet Hvide; den ældre Odinkar blev Biskop i Odenie, den yngre i Ribe. Disse to Mænd af Hvidernes berømte Slægt udmærkede sig ved en utrættelig og jelsvopjærende Iver for Kristendommens Udbredelse paa den Tid, den nye Kære her i Landet kun bragte Fortynderne Forsmædelje, Død og Haan. Den ældre Odinkar var en Søn af en rig og mægtig

Jarl i Bendsjøssel, ved Navn Ture. Omtrent Trediedelen af Sjøsselet tilfaldt ham som Fædrearv, men han stænkede det næsten Alt til gudeligt Brug, og virkede ved sin Fromhed og Retfærdighed end mere end ved sin Tale og Lære. At den kristne Lære fandt lettere Indgang i Jylland end paa Øerne, hvor meget den end havde at kæmpe imod paa Halsøen, det skyldes vistnok ligesaameget Hvidernes brave Slægt som Landets Velggenhed nærmere England, hvor Kristendommen var kjendt og antaget, længe førend den kom til Danmark. Thy stod længere imod end Jylland, thi der boede Hedenskabets bjærve Forkæmpere, Tolernes Slægt, der ligesaa ivrigt holdt paa Odins Lære, som Hvidernes Slægt i Jylland arbejdede for, at Kristendommen kunde vinde Herredomme i Landet. Den yngre Odinkar var en Broder søn af den ældre, og ligeledes en rig Jarlesøn fra Bendsjøssel, der ikke var mindre nidkær og mindre opofrende for Kristendommens Udbredelse end hans ældre Slægtning. I Begyndelsen af det ellefte Aarhundrede blev han Biskop i Ribe, og lagde til dette Bispedomme Størstedelen af de Rigdomme, han havde arvet efter sin Fader Toke Jarl.

Jøvrigt skal denne navnkundige Slægt, der har staaet Danmark jaamange store, hæderlige Mænd, nedstamme fra Island. En fornem og velbereist Islænder ved Navn Krake Ref, skal være dragen til Danmark, siges der, for at bringe Landets Konge sjældne Gaver af hvide Bjørne, hvide Falker, kostbart Peltsværk og lignende Sjældenheder, som vare ukjendte her i Landet. Kongen syntes godt baade om Gaverne og Giveren og foreslog ham, at blive her i Landet, hvortil Islænderen ikke var uvillig, ijaer da Kongen lovede ham Gods og Guld fremfor Landets Indfødt. Han fik da store Land-

strækninger i Bendshyssel og forsøgede efterhaanden den kongelige Gave; begge hans Sønner, Steen og Bjørn, bleve vel anstrevne ved Kongens Hof og giftede sig ind i Landets mest ansete Familier, saa at Slægten snart tiltog i Magt og Anseelse.

Iblandt vore hedenste Fædre nævnes de to Vendelboere, Aage og Ebbe, der efter en heltemodig og opofrende Moders Tilskyndelse og Raad drog ud af Landet, og bleve Stiftere af det lombardiske Rige i Øvreitalien. Deres Moder hed Gambaruf — Gunborg skrives ogsaa hendes Navn. Anledningen til, at de forlode Landet, var en stor Misvægt og en derpaa følgende Hungersnød, der hjemsøgte Danmark under den gamle Kong Enie Sigvaldsons Styrelsestid. Da Nøden omsider steg til det Høieste og der ingen Udsigt var til bedre Tider, blev det Forslag gjort paa Thinge, at alle gamle, udlevede Folk og alle smaa Børn skulde slaas ihjel, for at det ringe Forraad, der var tilbage i Landet, alene kunde forbeholdes de Unge og Raste, hvis Arme ikke kunde undværes til at dyrke Jorden og til at værne om Riget i de dengang saa almindelige Fejder. Det var et grusomt og hjerteløst Forslag, danske Mænd fremkom med, men Nøden stod for Døren og Mange troede, at der slet ingen anden Udvej var til Frelse; de gave derfor det haarde Raad Bisfald, og Nogle dreve endog paa, at Udsørelsen skulde fremstyndes. Men da traadte en dansk Kvinde frem, der havde Hjertet paa det rette Sted, og denne Kvinde var Gambaruf. Hun havde Ejendomme i Bendshyssel, og var vel anset af sine Samtidige, derfor laante Folket Dret til hendes Tale, og hendes Raad sejrede over Mændenes Forslag. „I have givet Eders Stemme til en vanærende umenneskelig Frelse,” sagde hun, „I ville, at Sønnen skal ihjelslaas

Fader og Moder, og Forældre tage Livet af deres hjælpeløse Børn, at Syge og Krøblinge midt i deres Elendighed skulle føle, at de ere ivejen, og at vi skulle knuse alle hjærlige Følelser i vor Barm, for selv at kunne leve. Lidet vilde det somme sig, om vi valgte saadan Udvej, og jeg har derfor et andet Forslag at gjøre. Lad de Unge og Karste drage ud i Verden, og see sig om efter et-Hjem etsteds, hvor der er nok til Livets Ophold. For at Ingen skal stee Uret, maa Lodkastning bestemme, hvo der skal vandre bort; men det bør staae de Unge frit for at gaae i Landflygtighed for de Gamle og Svage, og for hvem de ellers have kjære." Den brave Kvindes Raad blev modtaget som godt og gyldigt; Loddet blev kastet, og Gambaruks Sønner bleve Anførere for de Udvandrende, der først droge ad Skaane, Halland og Blekingen til, over Gulland altid videre imod Syd og altid vokende i Antal, indtil de omfjæder satte sig fast i Dvoretalien, hvor de skulle have faaet Navnet Longobarder, paa Grund af deres lange Skjæg.

Aabjörn Jarl og Ejbund Bisra. Disse to Navne ere vel kjendte i Knud den Helliges Historie, men ej fra den hæderligste Side. Af Fødsel vare de Begge Bendelboer og dertil Anførere for deres Landsmand, dengang det Oprør udbrød, der kostede den brave Konge Livet, og Thor Dorri og Tolar Berpil hed de to Spøselmænd, der fornemmeligen ophidsede Bønderne imod Kongen og altid gjøde Dlie i Jlden. Kun saa Kongers Liv og Færd har fremkaldt en saa levende Deeltagelse og et saa usorgængeligt Minde som Knud Svendsens, denne Svend Estridsens redelige, djærve og for Kristendommen nidkjære Søn, der først efter sin bratte Død blev

paastjønnet og holdt i Vre af Folket. Den gamle Konge, han der fik Navn af Kongefaderen, fordi han var Fader til et stort Sonnekuld (der siges 23), af hvilke 5 kom til at herske over Danmark, kjendte alle sine Sønner saa vel, at han nok kunde vide, hvo af dem der bedst egnede sig til at være hans Eftermand paa Thronen, og han raadede Folket paa Thinge til at forbigaae den ældste, Harald, og i hans Sted vælge Knud, fordi denne var kraftigere og modigere end Broderen. Knud var desuden Danmark kjær, fordi han med Hæder havde taget Deel i Togene paa England, og vunden glimrende Sejre over de hedenste Vikinger, og Ingen tvivlede paa, at han jo skulde styre Riget efter Svends Død; men han blev alligevel forbigaaet, og det fordi han havde en bitter Fjende i sin egen Farbroder, den nysnævnte Aabjørn Jarl. Denne, efter al hans Færd at domme, lidet hæderlige Mand havde deeltaget i Toget til England tilligemed Brodersønnen; de havde Begge været Høvdinge, men af forskjellig Art, thi medens Knud var redelig og tapper, viste Aabjørn sig lunken i sin Post, og blev omfider overbeviist om, at han ved Forræderi havde fremkaldt det mislykkede Udfald. Af Slaansel mod den gamle Fader havde Knud fortiet hans Bestikkelser, men læst ham Texten tilgavns, og Aabjørn vidste, at der ikke ventede ham synderlig Vre og Anseelse ved Landets Anliggender, naar den forhadte Knud kom til Roret. Kunde han derimod faae Harald paa Thronen, saa var Spillet bundet, thi hans Datter Margrete var gift med Harald Svendsen; og derfor brugte den snedige Jarl baade lovlige og ulovlige Midler for at staae sin Svigersøn Danmarks Krone. Paa Urnehoved Thing var Knud bleven valgt, men dette var ikke gyldigt nok. Efter Svend Estridsens Død blev derfor stevnet

til Thinge ved Fjære, og der mødte, som man kan tænke sig, Aabjorn Jarl, for at faae sin Vilje sat igjennem. Hans Ven, Eivind Bisra fulgte ham og stod ham troligen bi ved den ræntefulde Færd, der hjalp Prinds Harald paa Thronen; thi den Dag, den endelige Afgjorelse skulde finde Sted, opholdt han Knud med Snaa saalænge, indtil Aabjorn Ulfen havde faaet Svigerjennen faaren til Konge. Da Knud hørte, hvad der var skeet, gif han strax ombord i sit Skib og satte sig paa „Højsædelisten“; der sad han mørk og stum, ikke et Ord talte han og Ingen vovede at spørge, hvad der fattedes ham; thi det var tydeligt at skjønne, at han var vred. Da kom Eivind for at underhandle med ham paa Haralds og Hovdingernes Begne; de frygtede for, at Knud, som andre urolige og herstefyge Prindsen, skulde afstedkomme Borgerkrig i Landet, for at tilkæmpe sig den Throne, ved hvis Overdragelse til Broderen han troede sig forurettet. Men Knud Svendsen var en altsfor ædel Mand til at begynde en Borgerkrig og volde Landets Ulykke, og for højsindet til at lade sig kjøbe til at holde Fred. Han afflog derfor det Jarledømme over Sjælland, der blev tilbudt ham, drog heller ikke til Haralds Hof, saalidt som han pønsede paa at fravriste ham Magten, men anvendte sin Manddom og Kraft til at værne om Danmarks ydre Fred, efterat han havde overvundet sig selv og dæmpet sin Ridenstabelighed og Vrede, for ikke at forstyrre Fædelandets indre Fred.

Harald var en fredsommelig og god Mand, men en svag Konge, der ikke forstod at holde sine Undersaatter indensfor tilbørlige Stranker; han lempede sig efter dem og undlod at straffe Ujæder, derfor gjorde de sig ogsaa lystige over ham og kaldte ham spottewiis „Hejn“ (en blød Steen). Kun i fire Aar levede han, og efter hans Død blev Knud eenstemmig faaren til

Konge. Men da fik Piben en anden Lyd i Danmark, og Folk bleve vænnede af med at gjøre, hvad de selv lystede. „Jlde have J lønnet min Broders Godmodighed og Overbærelse og givet ham et spottende Tilnavn,“ sagde Knud paa Thinge, „J have kaldet Harald en blød Steen; var han det for Eder, saa skulle J i mig finde en haardere, det staaer jeg inde for.“ Og han holdt Ord.

Strax efterat han var kommen til Koret, kom der ham Noget imellem med Hallandsfarerne og Skaaningerne, der ikke vilde laane ham Heste til Rejsen igjennem Landet, men meldte paa Thinge, at de ikke vilde taale meer, end Lovene bode. „Det forlanger jeg ikke heller,“ svarede Knud Hallandsfarerne, „men saa vil jeg og lyse min Ejendom i Fred for Eder, og vil ikke taale, at Eders Sviin græsse i mine store Skove.“ Dette kunde Bønderne ikke være tjente med, thi Kongens store Ege- og Bøgeskove strakte sig heelt igjennem Landet, og der græssede deres mange Sviin; de tilstode derfor Kong Knud, hvad han forlangte.

Da Kongen kom til Skaane, var det Samme Tilfældet som i Halland; de vare paa Thinge endog langt mere højroste end sømmeligt kunde være ved Forhandlinger med Landets Herre, men Knud lod sig ej bringe ud af Fatning ved deres larmende Færd, og erklærede dem blot, at det stod dem frit for, ikke at tjøre i Høgt og gjøre andet Arbejde for ham, men saa maatte de ogsaa finde sig i, at han holdt over sine Rettigheder, og da Dresund hørte ham til, saa forbød han dem herefter at fiske i Sundet. Sildefiskeriet vilde Skaaningerne ingenlunde give Slip paa, og faldt derfor til Føje.

Harde Knud som Prinds forsvaret Landets Kyster fjækt imod Vikinger, da vænnede han som Konge end stærkere om

Rigets Fred og Fre. Under ham vare Alle lige for Loven; ikke alene Bønder og Menigmand, men Rigets Store og Mægtige maatte bøje sig for hans Myndighed og bleve straffede paa Livet, naar de kunde overbevises om Tyveri, Sorøveri og Manddrab; men derved stæffede han sig mange Uvenner blandt de Fornemme, der under Harald Hejn havde havt Lov til at følge deres egne Lyster. Fremfor Alt gif hans Vestræbelse ud paa at udbrede Kristendommen og forædle Folket. Sorøveri var derfor strengt forbudt, fordi det stemmede saa lidet overens med den kristne Lære at udplyndre og ihjelslaae Fremmede og gjøre sine Medmennesker til Trælle, og han straffede haardt dem, der trods hans Forbud drev dette Uvæsen i Smug. Saaledes var der en mægtig Høvding paa Bornholm, der hed Egil Ragnarson — Blod-Egil blev han kaldet, fordi han engang efter en Træfning havde slukket sin Tørst ved at sænke sin Hjelmskærm ned i Fartøjet for at drikke Vand, og derpaa nydt det, skjøndt det havde en stærk Blanding af Menneskeblod — om hvem Knud havde en stærk Mistanke, at han plyndrede de værgeløse Kjøbmænd, der krydsede igjennem Østersøen, til samme Tid, som han ivrigt kæmpede imod de vendiske Sorøvere; men Knud kunde aldrig faae Dom over ham, fordi Egil drev sin onde Færd med stor Snildhed og boede paa et saa fjernt Sted. Kongen havde ofte formanet ham til at lade af med sit vilde Levnet og at straffe sin Bloddrik for en Præst, „thi,“ sagde han, „Du har begaaet en ligesaa stor Brøde ved at drikke Menneskeblod, Egil, som ved at spise Menneskekød;“ men Sorøverhøvdingen vilde aldrig høre Tale om Præsterne, og bad omsider Kongen skjætte sig selv, og lade ham sørge for sin egen Sjæl. Efter denne Bested afsatte Knud ham som Lehnsmænd over de ni Kongsgaarde, han havde at styre, men

Ejgil brød sig tilsyneladende ikke derom, levede fremdeles paa sin egen Gaard paa Bornholm, holdt endnu flere Tjenere og førte et end større Huus, end da han var Kongens Lehnsmænd, kjendte hans Ddselighed og Pragt dengang havde forbauset Knud, der Aaret forud havde besøgt ham efter Indbydelse og fundet Gjæstefalen „Kjoldenhængt paa alle Vægge, og stor og rummelig som en Kongesal.“

Kong Oluf i Norge — der fik Tilnavnet Kyrrer, den Fredelstende — var gift med Knuds Søster, og stod i nøje Venstabsforhold til ham. Noget Tid efter at der var kommen Brud imellem den danske Herster og hans hedenske Lehnsmænd, meldte denne Svoger Kongen, at der var gaaet et stort Kjøbmandsskib fra Norge med en rig Ladning, men det var bleven borte i Østersøen, uden Spor af Mandskab eller Brag, og tilføjede, at han bad Dankongen om at lade Sagen nøjere undersøge. Knud fattede strax Mistanke om Ejgil Ragnarson og for inarest muligt at faae Visshed i Sagen, styrede han selv til Bornholm med flere Skibe, ledsaget af sin fjæreste Broder, den trofaste Benedikt.

Ganske uventet landede Kong Knud paa Den og drog med stort Mandskab til den af sine egne Gaarde, der laa nærmest Strandoverens Bolig; hæn ad Natten sendte han sin Broder og to andre Hovdinge dithen, og bød dem gribe og bringe Ejgil enten død eller levende. Denne Jød ved Drillebordet med nogle af sine Mænd, da Kongesønnen traadte ind og opfordrede ham til at overgive sig, et Forlangende, der naturligtvis ikke stete Fyldest, førend det var kommen til Kamp; men al Modstand var unyttig, thi Udgangene vare besatte og Huset omringet, saa at Hovdingen maatte overgive sig og lade sig føre til Kongen. Alle hans Mænd, de vilde Deeltagere i

Soroverierne, lod Benedikt sængse, og Gaarden satte han sine egne Krigere til at vogte.

„Jeg er kommen her til Den, Ejjil!“ sagde Anud, „for at forhøre, om Du ikke skulde vide Bæst med det norske Skib, der er forsvunden ved Bornholms Kyster, uden at Noget kan sige det Ringeste enten om Folkene eller om Rædningen; er det falden i Din Vold, som jeg frygter for, da Gud naade Din Sjæl, Du vilde, blodtørstige Hedning.“ Strandroveren, der nok indsaae, at det ikke kunde hjælpe at lægge Skjul paa det Skete, da alle hans Folk vare Medvidere i Forbrydelsen, svarede trodsig og hovmodig, „at en tapper Mand aldrig skulde skamme sig ved at færdes som Viking,“ og det blev da oplyst, at det savnede Skib om Natten var kommen Den for nær, hvorpaa Ejjil Dagen efter, istedenfor at hjælpe det af Grund, havde overmandet det, ihjelslaaet Mandskabet, rovet Rædningen og opbrændt Skibet. Harmfuld over denne Udaad, som Voldsmanden rolig og trodsig vedgik, dømte Anud ham paa Thingets Steen „til at lide Døden, og det paa Stedet.“

Da Ejjils mægtige Frænder fik at høre, hvorledes Sagerne stode, ilede de til Kongsgaarden og tilbode at sone Forbrydelsen med store Bøder; men Kongen var og blev ubevægelig og sagde, „at Gunst eller Gave skulde aldrig bøje ham fra Retfærdighedens Vej. Om Ejjil kun havde dræbt et eneste Menneſke, burde han lide Døden, og nu, da han havde myrdet saa Mange og levet af det rovede Gods, vovede de at forlange, han skulde staaes; men „det skal aldrig skee,“ tilføjede han, og Ingen vovede at sige ham imod. Blodmanden blev derpaa ført bort og maatte lide en Dødsstraf, der blev anseet for høist vanærende, især for en saa fornem Mand, thi han blev klynget op i et Træ i den nærmeste Skov, ret som

en simpel Tyv; alle hans Medskyldige bleve dernæst straffede, deels paa Livet, deels med Landsforviisning. Men Esgils Død skaffede Knud mange og mægtige Uvenner, der ikke alene selv bleve ham fjendte, men oprørte Almuen imod ham og fremkaldte den Blodbaad, der skilte Danmark ved en af sine kraftigste og braveste Konger.

Men hvad der endmere bidrog til at stemme Folket til Miensje og Brede, det var Knud Svendsens Bestræbelser for at indføre Tiende. Dette var en Afgift, han vilde, alene skulde tilfalde Kirken og dens Tjenere, saaledes, at Biskoppen skulde have en Trediedeel, Præsterne en Trediedeel, og det Øvrige anvendes til Kirkens Bedligholdelse og For skjønnelse; men Folket nærede en saa afgjort Uvilje imod denne Skat, at Knud forgjæves opmuntrede og opfordrede dem til at yde den. Knud vilde imidlertid have den indført; han foretrak Gejstligheden for Rigets andre Stænder, gav den Rang med de fornemste Mænd i Riget, med Hertuger og Prindsen, fritog den for at høre under Landets almindelige Domstol og arbejdede for at skaffe den en saa stor Magt og Anseelse, som han efter sine Anskuelser, sin Gudsfrugt og sine kristelige Grundsatninger troede ønskelig, ja endog nødvendig for at indgyde Folket den rette Erbødighed og Højsagtelse for Kirken og kirkelige Sager. Ved hans Medvirken blev Gejstligheden altsaa mægtig og uafhængig, og han havde uimodstrideligen sin fornemste Støtte i denne Stand, hvorimod Kongerne i de paafølgende Aarhundreder ofte maatte finde sig i, at Biskopperne traadte myndige og bydende op imod dem og gjorde mangt Forhold broget og knudret.

At Knud Svendsen var Kristen af Overbeviisning og et alvorligt Sind, er vistnok udenfor al Tvivl, men til samme

Tid kan man heller ikke fragaae, at hans Jagttagelse af ydre Religionsstikke, af Fasten og Bodsøvelser, maaskee var noget for vidt dreven. En Mand, der kom ham meget tilhjælp i hans Stræben efter at hæve Geistligheden, det var Gregor den Syvende, der paa hans Tid var Pave i Rom. Den Plads, dette Kirkens Overhoved indtog, skyldte han ingenlunde sin høje Fødsel, thi han var Søn af en italiensk Grovsmed, men derimod en ualmindelig Eyrerigdom og en mærkværdig Viljekraft. Hans hele Stræben gik ud paa, at Kirkens Myndighed skulde overgaae Statens, at Konger og Folkeslag kunde bringes til at bøje sig for den geistlige Magt, og uden hans Anstuelser og Medvirken vilde Knud maaskee ikke have staaet saa fast paa at forøge Geistlighedens Magt og Rigdom og paa at fremtvinge Tiendens Indførelse.

„Før,” sagde han, „vil ej jeg Magten eje,
før jeg vil eftergive Kirkens Ret,
og see paa Faren med et frygtsomt Dje,
og hylde det, som nedrigt er og stet.
De vilde Flokke salde skal tilføje
og jeg skal være dem et Tugtsens Riis,
og i sin Gang de skal ej Ketten høje,
men give Tiende paa Kristenviis;
og bygge Templer i de dunkle Dale,
hvori vi sjunge skal til Herrens Priis.“

Knud Svendsen var gennemtrængt af Religionens Sandheder og Kirkens Hellighed, men derfor var han ikke ligegyldig for verdslig Magt og Herredomme, og hans Erobringslyste blev vakt, da der kom Bud paa Bud til ham fra England, at han dog for Alting maatte udfrie Landet fra Normannerne's Herredomme. Efter at have sikret sig betydelig Hjælp baade

af sin Søster Ingrid's Egtefælle, den ovennævnte Kong Oluf Ryrre i Norge, og af sin Svigerfader, Grev Robert af Flandern, forkyndte han Folket paa Thinge, at det var hans Agt at gjøre et Tog til England for at gjenoprette de Danſkes tidligere Herredømme der, og Folket syntes godt om den satte Plan. Til den fastsatte Tid samlede en Flaade af henved 1000 Skibe ved Humlehavn i Wiimsfjorden, og 60 Skibe flødte til fra den norske Konge.

Imidlertid var Knud i Slesvig, hvor han blev opholdt ud over den Tid, der var fastsat til Afsejlingen. Han var dragen did, fordi han havde faaet Rygt om, at Bønderne rustede sig for at hjemſøge Landets Ryfter i hans Fraværelse, og for at kunne være rolig borte fra Danmark, blev han i Hertugdømmet, indtil Alt var paa det Rene med Bønderstyrken. Men nu maatte Krigsfolket paa den Tid selv sørge for alt Mundforraad, og siden, naar de kom i Fjendens Land, søge Erstatning ved Plyndring og Rov, og da Flaaden blev opholdt, gif Forraadet med, før Skibene stal i Søen, hvorover Folket blev utilfreds og begyndte at knurre. Hovdingerne, af hvilke Flere ikke vare Knud gode, fordi han ingenlunde var en Konge for de Store, styrkede Misfornøjelsen, istedenfor at dæmpe den, og mest flammeligt af Alle handlede Kongens egen Broder, Oluf Svendsen, der var bleven anbetret Jarledømmet over Slesvig. Da Knud sølte sig overtydet om, at den troløse Broder ikke førte noget Godt i Skjoldet imod ham, enten han nu kom til Klarhed herom ved at see den Kunsthed, hvormed han rustede til det forehavende Tog, eller ved at høre hans Forestillinger om Krigsfolkets grundede Klager i Anledning af Kongens Udeblivelse, nok er det, han var vis paa, at Broderfjærigheden var vegen for Trædſthed og Troløs-

hed, og han bød da, at Oluf paa Stedet skulde lægges i Lænker. Men Ingen vovede at lægge Haand paa Svend Estridsens Søn, „fordi,“ sagde de, „Lænker og Baand sømmede sig kun for Trælle, ikke for fribaarne Mænd, og mindst af Alle for en Kongesøn;“ derimod vilde de nok slaae Forræderen ihjel, dersom Kongen fordrede det, „thi Døden var for Alle.“ Da traadte omfider en af Kongens andre Brødre hen for at udføre Befalingen; det var den ridderlige, kæmpestore Erik, senere kendt under det smukke Tilnavn „den Gjegode“. Han dømte, at naar en Kongesøn viser Trællesind, da maa Kongebloodet være ureent, bandt den brødefulde Oluf og førte ham bort, hvorpaa Knud sendte ham til sin Svigersfader i Flandern og bad denne vogte ham vel, indtil han selv vilde løslade ham. Men Olufs Benner, og Medviderne i hans Færd ilede til den samlede Hærstyrke i Liimfjorden, fortalte om Kongesønnens Fængsling og søgte paa alle mulige Maader at bringe Almuen i Oprør, fornemmelig ved at udsprede det Rygte, „at Kongen slet ikke vilde indfinde sig paa Flaaden,“ hvoraf Følgen da blev, at da Knud kom til Liimfjorden, var den danske Hær opløst, Flaaden adsplettet, og Hver dragen til Sit, hvorimod de norske Skibe rolig oppebiede Kongens Komme. Disse var han da nødsaget til at give Orlov med Tak for deres Trofasthed, og Toget gik overstyr; men Knud var højlig fortørnet over sine Undersaatters Udsæd, og bestemt paa at lade dem føle sin Brede.

Med nogle Krigere drog han til Sjælland og derfra til Jylland, hvor han stævnedes af Folk til Thinget paa den sydlige Deel af Den. Med kraftige Ord bebrejdede han Almuen den Skam, de havde ført over dem selv og deres Konge, og forkyndte, at han vilde straffe deres Brøde efter Lovens Strængighed. „Der

er mødt mig, hvad der aldrig før er mødt en Danksonge," sagde han, „den Stam, at mit Banner er bleven forladt af Kryssere, og at et stort Foretagende er kvælt ved Svig og Trosløshed.“ Kongebroderen Grif, der var tilstede, søgte at stille Knuds Brede og undskyldte Bønderne med, at de vare førte bag Lyset af Hovdingerne og ikke havde handlet af ond Vilje, og de Skyldige vedgif deres Brøde og lode Kongen selv være Dommer. Han idømte dem Alle store Pengebøder; Straffen vilde være trykkende, men Ingen vovede at ytre sig derom: Hovdingerne tav, fordi de vare afkræftede ved den strænge Adfærd, der var viist imod Oluf, og Bønderne, fordi de følte, at Uretten dog egentlig var paa deres Side.

Det var den Tids Skik, at Kongerne droge om i Landet paa Gjæsteri; jaaledees bleve tildeels baade de selv og deres Hof underholdt; de Ringere maatte befordre dem fra et Sted til et andet, og de Store maatte give dem Huus og Bord. Knuds Følge var ingenlunde ringe paa den Strafferejse, han foretog sig omkring i Landet, og Beløftningerne for Befolkningen ikke ubetydelige; fra Fyen drog han til Sønderjylland, og derfra til Nørrejylland; i hvert Herred holdt han Thing og flagede over sine uslydige og svigefulde Krigsoverster og over Almuens fejge, utilladelige Adfærd, og overalt saldt Folk tilføje og underkastede sig Straffebøderne. Kongen tilbød at fritage dem for samme, naar de vilde give Tiende til Kirker og Gejstlige; men skulde de vælge imellem to onde Ting, da foretrak de dog at yde den forhadte Ræsegjæld, jaaledees kaldte de Pengebøderne, thi den vilde kun trykke dem, men Tiendebesørgelsen deres Børn og Efterkommere.

Men da nu Bøderne skulde inddrives, da skete dette ikke alene med den yderste Strængbed, men ogsaa med en Urede-

lighed, som Kongen var ganske uvidende om. De værste af Fogderne vare en Mand ved Navn Toste, der erhvervede sig det lidet hæderlige Tilnavn, Snyder, og hans Stalbroder Hjort. Hvo der ikke vilde ud med Penge, maatte give Solv-
tøj, som da blev vejet paa falske Bægter; Den, der hverken havde Penge eller Solvtøj at byde, maatte af med sit Kvæg og sit Bohave, som da blev antaget for neppe en Trediedeel af det virkelige Værd, og de Fattige bleve udpantede for de allernødvendigste Ting.

Kong Knud vidste, som alt anført, aldeles Intet om sine Fogders bedrageriske Fremgangsmaade, og var paa sin Rejse igjennem Jylland kommen til Kongsgaarden i Sjøring ved Thisted. Derfra jendte han to af sine mest trofaste Hørdinger, Brødrene Svend og Astrad, til Benspøsel med 60 Mand, for at fremskynde Bøernes Inddrivelse; men Vendelboerne vare allerede opmuntrede til Opstand ved Medvirken af Kongens egen Fætterbroder, Asbjørn Ulfson, der var Jarl sammesteds, og ved dennes ligesindede Ven, Ejvind Bisra, to Mænd, som vi kjende fra Harald Hejns Tid, og en stor Bondehær modtog derfor Kongens Udsendte saa alvorlig ved et Bædested, at de fandt det raadeligst at vende tilbage. Kongen, der var dragen til Børglum Kongsgaard, kom ved deres Meddelelser til Kjendskab om Vendelboernes Stemning; imidlertid vilde han ikke følge sine Omgivendes Raad, at samle Folk og gaae løs paa Bønderne, men foretrak at lade dem tale tilrette, og begav sig derfor til Aggersborg, hvor han vilde opholde sig hos sin tro Mand, Biskop Henrik, der boede paa Biskopstorp, i Nærheden af Kongsgaarden, og stod i megen Anseelse baade hos Høje og Lave.

Bisdommen drog ud imod den vilde Skare og søgte at stille de oprørrede Gemytter tilfreds, men hans Ord bleve overdøvede af deres Raaben og Strigen, og da Oprørerne endog gif saa vidt, at de kastede Spyd efter ham, stødte han sig tilbage til Kongen for at raade ham til at komme bort. Det lykkedes ogsaa Knud at sætte over Sundet i en Baad, men Oprørerne fulgte ham i Hælene; imidlertid gave de ham selv et Forspring derved, at de kastede sig over Kongegaardene, hvor de ihjelslog og mishandlede hans Høvdinger og Fogder, plyndrede, ødelagde og brændte overalt, saa at kun de nøgne Bække bleve staaende. Kong Knud skal være kommen til Viborg med en eneste Huuskarl, og var tilfunds at blive der til næste Dag; men Vendelboernes Overster havde alt forbitret Stemningen imod ham, og han maatte atter søge Frelse i Flugten, lige til Slesvig. Der traf han sin Hustru Edle og sin lille toaarige Søn Karl, som han neppe fik Tid til at omfavne, før han hørte, at Landets Mægtige havde forenet sig med Bønderne og pusede til Jlden, istedenfor at dæmpe den, samt at hele Nørrejylland var i Oprør. Han bad da Dronningen strax forlade Landet med Kongesønnen, saafremt Sagerne skulde tage den sorgeligste Vending.

Hadde Knud fulgt sin mandige og trofaste Broder Benedikts Raad og ladet de to Riddinger fængsle, der vare at ansee som Hovedmænd for Oprøret, den hadefulde Farbroder Asbjørn Ulfsøn, og Ejvind Bisra, en Slægtning af Strandrøveren, Eigil Ragnarson, der blev hængt paa Bornholm, da vilde han ved denne kraftige Færd upaatvivleligen have kuet de voldsomme Bevægelser i den første Spire og strax gienersholdt det Herredømme over Almuen, han tidligere havde ejet i fuldeste Maal; og Danmarks Historie vilde da ikke have

fremviist det stræffelige og uhyggelige Billede, at Landets Konge flygtede Dag og Nat, efterfulgt af en forbitret oprørst Hov, der stræbte ham efter Livet.

Med saa trofaste Svende sejlede Knud fra Slesvig til Fyen, hvor vi atter ville gjenfinde ham i den By, der blev Vidne til vilde Videnstavers og underfundig Trædskheds sorte Daad. Ikke engang det hellige Sted, han tyede til, skærmede ham for Morderhaand; men

„Kongen flued Glimt af Kristi Naade
og stirred ud igjennem Gravens Rige,
hvor Løses skal tilfids den store Gaade,
hvor Jordens Mærke skal for Klarhed vige.“

Sem og kredvte Ufsnit.

Fra Kattegattet i nordvestlig Retning gjennem Benjyssel strækker sig den jydskke Aas; det er en Række stejle Bakker, der tildeels bestaae af Kalk- eller Kridtsteen, eller rettere en smal Bjergryg, omgivet af et fladt Landskab, hvor frodige Kornmarker og frugtbare Enge afvegle med Moser og Heder, igjennem hvilke talrige Aarer og Bække bugte sig; de strømme snart ned ad Aasen i vild Fart, og snøe sig snart sagte henover Marker, Sumpe og Enge.

En anden Naturejendommelighed i den nordlige Deel af Halvøen er den store Bildmose, der findes i Hvetbo Herred. Der er al Rimelighed til at antage, at den er en Levning af Havet, og at den i gamle Dage har været en Bugt af Limfjorden; thi ved at grave 14 til 15 Fod ned i den, har man vel fundet Mosejord, men dybere nede hvidt Sand,

og man veed, at Lindholms Aa, der har sit Udspring fra Mosen, tidligere har været sejlbar; paa den Tid maa den have været en Fjord, der forbandt Liimfjorden med Havet. Bildmosen indtager et Fladeindhold af omtrent $1\frac{1}{2}$ Kvadratmiil og indeholder efter Alt at skønne en stor Mængde Løv, der imidlertid ikke benyttes; thi „den har jo ingen Herre,“ siger Thyden; isvrigt maa den vel være Kongens Ejendom, siden Ingen vil kjendes ved den og Ingen veed, hvem den tilhører. „Man kan jo staae paa fast Bund med den ene Fod og synke dybt ned med den anden, saa det er farligt at komme den nær, især for de stakkels Faar,“ saaledes omtrent lød den Forklaring, en Indfødt fra hiin Landsdeel kunde give om den store Bildmose. Det Indre af Mosen er utilgængeligt og tildeels ukjendt, og en tung, blaalig Taage svæver næsten altid over den vaade Flade.

Der er, som vi Alle vide, mangfoldige Moser i vort Fødeland, og i de fleste af dem findes Løv; derfor have vi Overflod af dette Brændselstof, og der skal Ingen kunne sige de Danske paa, at de forstaae at spare enten paa Løvmoser eller Bøgeskove. Løven er nu meget forskjellig efter Bestaffenheden af de Moser, i hvilke den findes; snart er den løs og snart igjen saa fast som Steenful, snart mørk, snart lys, snart brænder den i lys Lue, undertiden ligger den kun og ulmer hen, snart varmer den uden at give Lugt, og snart finder man Løvearter, der efterlade en ubehagelig stærk Svovllugt. De Moser, i hvilke der findes endeel Trærødder og Grene, navnlig af Fyrretræ, kaldes Skovmoser; de forekomme naturligvis kun i Skovegne eller paa de Steder, hvor der før har været Skov. Deres egentlige Hjem er i Kullesteenssandet, derfor er der næsten ingen af dem paa Halvøens vestlige Deel;

i Fortiden have de alle været Indsøer, og der er næsten altid gaaet et forberedende Plante- eller Dyreliv forud for de Bestanddeles Tilværelse, der have dannet Løvten.

Kjærmøser eller Engmøser findes paa større lave Strækninger, hvor Aaer, Indsøer eller Indsnit af Havet efterhaanden have trukket sig tilbage. De Møser, der ligge ved Kysterne, ere saagodt som alle Kjærmøser; som oftest ere de temmelig store og strække sig i længere Mæsse ved Siden af hverandre, medens Skovmøserne ialmindelighed ere smaae Fordybninger med en meer eller mindre regelmæssig Form. Græsser, Halvgræsser, Siv, Rør og andre Kjærplanter danne ialmindelighed Løvmassen i Engmøserne, der antages at være yngre end Skovmøserne.

Saa have vi endnu her i Landet Lyngmøserne, der ogsaa kaldes Gynger, Sortmøser, Hængesækkmøser og Høj-møser, fordi de ere højere i Midten end ved Uderkanterne. Næsten alle Hedemøser ere Lyngmøser, saaledes da og de store Bildmøser i Nørrejylland. Ikke ijeldent findes der Spor af Ege- og Fyrretrær i Lyngmøserne, naar der bliver gravet ned igjennem dem, og Grunden dertil er, at disse Møser meget ofte ere et Lag henover Skovmøser og Kjærmøser, hvis Dannelse forlængst er tilende.

Grøntørv kaldes, fornemmeligen i Jylland, den Løv, der graves paa Steder, hvor Løvejorden ikke er dybere, end at kun den øverste Grønsvar kan affæres til Brændsel; Skodtørv kaldes Udbyttet af Kjærmøser og Lyngmøser, naar Løvene kunne færes med Spaden, Viltetørv eller Trinetørv, naar Jorden er saa smuldret, at den ikke kan færes; dette er altid Tilfældet med Løvmassen i Skovmøserne. I en stor Deel af Jylland kaldes Løv af Møser Klynketørv, i Mod-

sætning til de store Hødetørv eller Fladtørv, som Høderne give; disse Fladtørv faae Tyderne ved at affære den øverste Skorpe med Lyngen paa, to til tre Tommer tyk; som oftest ere de henved tre Kvarteer store. Lyselkyne kaldes en Slags meget lys, ofte endog hvidagtig Tørv, der indeholder ejendommelige Bestanddele af de svundne Fyrreværter, og anvendes som Lysning af Bønderne paa nogle Steder af Vesteregnet. De lægge paa Skorstenen Klyne ved Klyne, som da brænde med klar Lue og med samme Lugt, som den, Rav udbreder under Forbrænding, og det harpizagtige Fyrretræ, der findes i Torvejorden, flække de i smalle Stykker, kalde samme Løbeild eller Fyrrepinde og bruge det istedenfor Lys til at gaae omkring med i Huset.

„Martørv“ er en tung, sortebraun Tørv, der er blød i sit Leje, men saa haard, at den ofte maa hugges itu med en Øge, naar den kommer frem for Lyset. Den er et godt Brændsel og varmer næsten ligesaa godt som Steentul. Paa hele Halvøens Vestkyst findes Martørv, men især i den nordvestlige Deel og fortrinsviis fra Agger af, Nord efter; men i allerstørst Omfang findes Martørvelag i Jyllands nordligste Deel; thi fra Skiveren til Højen eller gammel Skagen er der langs Havet en Strækning af to til tre Mile og af betydelig Brede, som ganske er optagen deraf.

Den Interesse, den store eller nordlige Bildmose fremkalder, saavel paa Grund af dens Udstrækning som dens Utilgængelighed, kan vel tjene til Undskyldning for, at vi have opholdt os en Stund ved vore Moser og vore Tørvearter. Lindenborg Bildmose har en væsentlig Overeensstemmelse med den nordligere; ogsaa den er fra Hæbund gaaet over til

Birketrat og derpaa til Røse, men den er nok saa fremmelig som forstærkede.

Langs Jyllands Vestkyst, lige fra Landskabet Ejderstedt til Grenen, den allernordligste Punt af Danmark, ved den Slæge eller Odde, der fra Benschjøl rager ud i Havet, findes Sandklitter. Men Klitterne ere ikke allevegne lige høje; de aftage efterhaanden, som de løbe imod Nord, og det saa mærkeligt, at, medens de paa Strækningen fra Den Sylt til Udløbet af Ringkjøbingsfjord, der kaldes Rymindegab, stige til henved 100 Fod — Blaabjerg, nordlig for Varde, naaer saaledes en Højde af 100 Fod — aftage de atter Nord for Fjorden, og henad Skagen til ere de neppe 30 Fod høje. Hos os komme de hyppigste og stærkeste Storme fra Nordvest, og netop der, hvor Klitterne begynde at tage af i Højde, træder Sydspidsen af Norge frem som et Værn imod Vinden; deraf kommer det, at der heelt imod Nord, i Dalen omkring den gamle Klitstad Skagen, findes Haveanlæg og Træplantning, der ikke har villet lyffes paa Sylt, skjøndt denne Ø ligger tre Grader sydligere. Imellem Sandklitterne, der aldrig danne fortløbende Rækker af samme Højde, men have sig højere og højere ved Siden af hinanden, findes, fornemmeligen i det Indre af Klitstrøgene, baade Længdedale og Tværdale. De første løbe langs med Kysten og stille Klitterne i flere jævnsides løbende Rækker, de sidste dele Klitrækkerne i enkelte Høje. Klitterne ere altid meget vandrige, og man behøver paa Toppen sjældent at grave meer end en Fod, for at finde Sandet fugtigt; i Dalene træffes strax frisk Vand. Klittag og Marehalm ere, som alt bemærket, de to fornemste Værter, der anvendes til at dæmpe Sandflugten; begge have de fortrinlige Egenheder, der høre til det Maal, hvorfor de fredes og opeltes: at værne

om Halvøen, at den ikke ganske skal gaae tilgrunde ved hiin ødelæggende Kraft; men de ere noget forskjelliges i deres Bægt. Klittaget har ligejom Marehalmene lange, dybe Rødder, jordsynede med mangfoldige Sidetrævler, der krybe igjennem Sandet i en Længde af 20 til 30 Alen; jo mere levende Flyvesandet er, desto villigere og hurtigere groer den, og dens tykke, bukkede Top, der undertiden naaer Rugen i Højde, bliver frodigere og stærkere efterhaanden som det flyger til omkring den.

Marehalmens Rødder sætte i Sandet i endnu større Omfang end Klittagens, men dens Top er ikke saa stærk og stor som den anden Sandplantes.

Imellem Klitrækkerne findes hyppigen Indsøer; disse kaldes da Klitsøer, og der indeholdes i dem som oftest en rig Bægt af Sumpplanter i Forbindelse med Løvedannelse. Naar nu Havet bortflyrer Stykker af Landjorden, saa trække Klitterne sig ud i Landet, udfylde Søerne og danne paa denne Maade den alt omtalte Martorv. De mærkværdigste Lag af Martorv i Danmark ere i den Deel af Halvøen, vi for Øjeblikket gjøre os bekendte med. Imellem Løkken og Lyngby findes et Martorvelag, omtrent 15 Fod over Havet, og fra Skiveren til Højen eller „gammel Skagen“ strækker sig et andet som en sort Stribe henad Klitterne langs Strandbredden, omtrent en Miilsvej, og høist forunderligt er det tilvisse, at der ligger en Løvemose midt i Sandet.

Skjøndt et Besøg i Klitegne unægteligen kan have stor Interesse for en Gangs Skyld, hører Rejsen i disse Sandørkener dog ingenlunde til de behagelige og oplivende. Til alle Sider har man Sand, som flyger omkring, saasnart der rører sig en Vind, og blæser det noget, da gjør man Bekjendtskab med Sandklitterne paa en intet mindre end behagelig

Maade. Alt er ubestrideligt øde, vildt og uhyggeligt; man kan drage hele Mile ind i Klitterne uden at finde Boliger og uden at træffe Mennesker; selv Dyr vise sig kun saare sjældent; intet Under derfor, at Sindet bliver tungt og alvorligt ved Opholdet i Egne, der ere saa lidet begunstigede af Naturen, og tildeels kun have Ubegageligheder og Ustjønheder at fremvise.

Paa Danmarks nordvestlige Punt, der hvor Benhøjsel og Hanherred stode sammen, rager en høj, nogen Klippe 350 Fod op over Havfladen; det er Bulbjerg, der ligesom Møns Klint bestaaer af Kridt og Kalkstene og er et godt Mærke for de Søfarende, og tæt udenfor i Nordsøen ligger den store Kalkklippe, Skareklit, hvor der aldrig kommer Mennesker, men forskjellige Søfugle have der et usøfyrret Opholdsted. Hvor vildt og øde Alt end er der paa Egnen, da man til alle Sider kun sjøner Flyvesandsklitter og kun hører Havets Brusen og Søfuglenes Strig, findes der dog nogle saa Mennesker der; det er Arbejdere, der bestjæftige sig med at save Liimsteen for at benytte den som Muursteen.

Skagens Rev eller Skagerak er Navnet paa den befjendte farlige Sandbanke, der strækker sig ud i Havet paa den alleryderste Punt af Jylland, der hvor Nordsøens og Kattegattets Bølge blande sig med hinanden. Puntten ligner et Horn, derfor hedder Herredet Horns Herred. Udi denne milelange Flyvesandsegn ligger den gamle By Skagen, rundt omgiven af frygtelige Klitbakker; den var fra tidligere Tider et Fiskerleje, men fik Kjøbstadrettigheder under Eric af Pommern, eller maaskee af Dronning Margrethe, der engang skal være strandet ved Skagen, og af Skaboerne med største Omhyggelighed ført til Væds, for derfra at komme videre —

efter andre Beretninger var det ved Læss, Dronningen strandede. — Slagen bestaaer af Østerby og Vesterby; men det er ikke en By, afdelt i Gader som andre Kjøbstæder; ethvert Huus ligger for sig, nogle nærmere, andre længere fra Havet, fordi Sandflugten undertiden tvinger Indbyggerne til at flytte deres Huse fra et Sted til et andet. En lille halv Miilsvej fra Vesterby ligger den lille By, der regnes med til Slagen; den hedder Højen eller „Gammel Slagen“, fordi den antages at være den først anlagde By af dette Navn. Tilforn maa baade Højen og det nuværende Slagen have været langt større og anseeligere end nutildags, thi Byen har endog haft en Latinstole, og der hvor Havet ofte gaaer ind over Landet, endog ved lavt Vand, er oftere bleven funden Spor af Bygninger og Brøndsteder, og Husene i Højen have tidligere staaet længere ud imod Havet end der, hvor Baade nu flyde til Landet. Hvormegen Odelæggelse Nordsøen endnu kan tilføje denne lille fattige By, er vanskeligt at forudsige, men det fejler ikke, at den endnu ofte vil komme til at føle den voldsomme Rabøes Indgrib. Byens egentlige Kirke, der er indviet til de Søfarendes Helgen, St. Laurentius, er ganske ødelagt af Flyvesand, derfor holdes Gudstjenesten i et Kapel i Østerby, undertiden og i Højen. Kun Kirketaarnet, en smuk ottetaktet Bygning paa fire Piller, staaer tilbage og vedligeholdes som et Sømærke. Et stort og vel anbragt Fyrtaarn, der fra Grenen hæver sig nogle og tredsindstyve Fod over Vandspejlet og kan skimtes i en Afstand af 6 Mil, advarer om Ratten de Søfarende fra at nærme sig den farlige Kyst, men desto værre ere Strandingen alligevel ikke sjældne udenfor Slagen. En halv Snees Huse og Gaarde, der ligge en Miilsvej fra Byen, hører med til denne og kaldes „Slagens Landbosogn“. Jovrigt

ernære Skaboerne sig næsten udelukkende som Sømænd, Fiskere og Lodser, men deres Aar ere kun tarvelige, og der er ingen Udsigt til almindelig Velstand for denne By, hvor enhver ualmindeelig Hjemføgelse maa være langt søleligere end der, hvor Folkene boe under gunstigere og mildere Forhold; derfor fremkaldte ogsaa den Smitsot, der i de sidste Aar har gjæstet Fødelandet i stærkere eller ringere Grad, og for et Par Aar siden ogsaa sandt Vej til Skagen, almindelig Nød og Trang i de fattige Fiskeres Hjem, hvor den ydede Hjælp af Penge og Livsfornødenheder tilvisse var vel anbragt.

Det var fra Skagen, at Vendelboerne Aage og Ebbe, den brave Dantvinde Gambaruks Sønner, drog ud, da de med halvhjersfindstøve Skibe forlode Danmark for at søge sig et andet Fødeland, under den tidligere omtalte Hungersnød her i Landet i Kong Snies Regjeringstid, og under Skagen viste nogle af vore kjætte og flinke Søhelte i Begyndelsen af dette Aarhundrede, at de hverken manglede Nød eller Smidhed til at maale sig med de engelske Angribere.

Skagen har altid været tarvelig befolket, og det lader ikke til, at Byen er synderlig i Opkomst. Som en Mærkelighed kan anføres, at i Løbet af det suundne Aarhundrede var der et Aar, i hvilket kun et eneste Par blev ægteviet, en Omstændighed, der neppe har havt Aage i nogen anden By i Danmark. Iøvrigt satte Skaboerne en Vre i, at Familien Scavenius nedstammer fra deres By, og have taget Tilnavn efter den; men der har jo ogsaa været Mange af denne Slægt, som de med Glæde og Stolthed kunne see hen til.

Laurits Scavenius er et bekjendt Navn i vor Historie. Der har været flere Lærde af dette Navn, men den mest bekjendte iblandt dem er dog den fattige Fiskersøn fra Skagen,

der døde som Sjællands Biskop og efterlod sig et hæderligt Eftermæle. Det var denne Mand, der stod frem ved Kongevalget efter Kristian den Fjerdes Død og gjorde Indsigelse imod Kantsleren, der sagde, „at de andre Stænder skulde samtykke, hvad Rigsraadet besluttede. Scavenius var paa den Tid Professor ved Universitetet, og det var saa ualmindeligt, at Rogen vovede at puffe imod Adelsherreerne, at den Lærdes frejdige Optræden maatte vække stor Forbavelse; men hans Ytring, „at de Alle af den afdøde Konge vare indkaldte til at raadslaae om Kongevalget, og derfor havde Lov til at have Stemme med,“ blev ikke udtalt for døde Øren.

En anden Lærd fra Slagen, den første, der forandrede sit Familienavn og antog Byens, var den mathematiste Professor Nicolaus Laurits Scavenius. Han foretog Rejser i Udlandet og studerede længe ved fremmede Universiteter; derved bragtes han til at forandre sit Navn, Klavs Skabo; Faderen, der var Raadmand i Slagen, hed Laurits Thomsen.

Tidligere have Skaboerne ikke haft noget godt Navn paa sig med Hensyn til deres Fremfærd imod Skibbrudne, der ere forulykkede ved deres Kyster; men det fejler ikke, at der er bleven gjort dem stor Uret. Det kan vel ikke nægtes, at det ofte har været vanskeligt for dem at forstaae, at hvad de fandt ikke tilhørte dem, eller at de ikke vare ligesaa berettigede til at beholde bjergede Sager som Andre; maaskee de heller ikke have lagt Skjul paa, at naar en Ulykke skulde skee, ønskede de helst, den maatte finde Sted paa deres Forstrand; men dette stempler dem dog ikke som grusomme Strandrovende, og til Ære for dem, der i sjundne Aarhundreder have boet paa den farlige Klippegrund, ville vi troe, at der er tillagt dem mange Handlinger, der aldrig have fundet Sted i deres Midte. Hvad

der imidlertid er uimodstrideligen vist, det er, at Skaboerne nutildags ikke mindre end andre Kystboere, med Redebonhed og Usoragthed, ofte med Livsfare, søge at hjælpe de Søfarende, der ere fædte i Nød, og lappes om at skaffe de Forulykkede al den Kvægelse og Stykelse, der staaer i deres Magt.

Igjennem en øde, ofte endog jarefuld Egn, hvor Kvægsandet — Dynd, der er løst bedækket med Flyvejand, — kan koste ikke alene Dyr, men Mennesker Livet, fører Vejen fra Skagen forbi den af sine Østersbanker bekjendte Aalbøl Bugt til Frederikshavn, en anden lille By i Benhøvel, der kun har været Kjøbstad siden 1818, og fra den Tid af havt sit nuværende Navn; tidligere blev den kaldet Fladstrand eller egentlig Fladestrand, fordi den ligger paa en flad Grund ved Stranden, omgivet af Valler og Dale; oprindeligen var den et Fiskerleje, siden en Flække. Endeel af Byens Indbyggere ere Søfolk, Lodser og Fiskere ligesom Skaboerne, men Frederikshavn er en betydeligere By end den nordlige Kjøbstad, thi den har Dampskibsforbindelse med Kjøbenhavn og flere af Landets Byer, saavelsom med Norge, fra hvilket Land den kun er adskilt ved tolv Miles Vej længde.

De samme usordealagte og lidet sandhynlige Bestyrdninger, der i tidligere Tider ere blevne kastede over Skaboerne, angaaende Strandroverier, have Frederikshavns Beboere ogsaa maattet døje, thi ved „Skagen“ og „Stranding ved Skagen“ have Fremmede hidtil forstaaet Østkysten langs Aalbøl Bugten til Frederikshavn, og den farlige Vestkyst til Blokhusene; disse Bestyrdninger ere endog blevne drevne saa vidt, at det er bleven sagt om Præsterne, baade i Skagen og Fladstrand, at de fra Prækestolen af have bedt Borherre om at lade brav mange Strandinger indtræffe ved deres Kyst.

Nordost for Frederikshavn ligger der en lille Ø, der kaldes til Frederikshavn, men har sin egen Kirke og Præst, tillige er Skolelærer, det er Hirtsholmen, hvis Indtildeels ere Fiskere; nogle smaa Holme deromkring, hvoraf græsse, kaldes meget rigtigen Græsholmene findes to Steendysser imellem Frederikshavn og Hirtsholmen, hvoraf den ene, den inderste, der dækker Havnen, kaldes eller Degholmen; paa denne er der en hyppelig Rild Vand fra gammel Tid af er kjendt for dets lægende Rild end større Ny end denne staaer dog Rilden i Skjærum til hvilken der endnu fleer mange Balsarter St. Hans I samme Sogn findes og endeel Ræmpegrave og paa Steder Spor af, at der har været holdt Thing jamme

Et Par Mil sydlig for Frederikshavn have vi vedtegattet endnu en lille By, hvis Navn tidligere var Sæby senere er det forandret til Sæby. Den var, som saa andre Byer, oprindeligen et Fiskerleje, men fik sit Opsigt et Kloster, der blev anlagt i dens Nærhed i Midten femtende Aarhundrede. I en Aarrække bar den ogsaa efter dette Kloster, og blev kaldet Mariested. Byen er den forrige Klosterkirke; den er temmelig anseelig og begge Sider af Koret endnu Spor af Munkestole.

Sæby har forudum strakt sig længere ud i Havet end til dags, thi Overtømmelser have Tid efter anden borte større og mindre Stykker Land og endog revet Huse ned. Byen ligger ved en temmelig betydelig Na, der løb ind i Havet, og saavel paa den nordlige som sydlige Side af den var der forhen en stor Landstrimmel, der nu er forsvunden tilligemed de Baaninger, der fandtes sammesteds og endeel Fiskeriflader.

Fra Sæby stcer Overfart til Læssø, som ligger tre Miil ude i Kattegattet. Den er omtrent to Kvadratmile stor, flad, tildeels bedækket af Flyvesand og omgivet af farlige Grunde, men ingenlunde ufrugtbar, skjøndt der strækte sig Sandflitter imellem de dyrkede Marker. Kun Baade kunne lande ved Kysten, og disse maae trækkes heelt op paa Sandet, da det ikke er muligt at gjøre dem fast nogetsomhelst Sted.

Læssø kaldes af Digterne ogsaa Hlerø og Hlæssø efter Havguden Hler eller Hgir, der efter den nordiske Gudelære havde sin Throne der. Det bekjendte Hgirs gilde i Anledning af Verdas Bryllup med Freja blev fejret paa denne Ø.

„Nu Hlæssø kun er liden,
thi Bølgerne med Tiden
har pløjet den i Søen;
men stor i Oldtids Dage
den knejped højt og brat,
og trobjet Nordens Drage,
det forte Kattegat.“

Sex og trediyte Afsnit.

Hjerring regnes med Rette for en af de ældste Byer i Danmark, thi man veed, at den har været til før det ellefte Aarhundrede. Om Oprindelsen til dens Navn ere Meddelelserne fra tidligere Skribenter uoverensstemmende. Saaledes er det bleven anført, „at dette gaaer tilbage til Frode den Fredegodes Regjering og hidrører derfra, at denne Konge, der for at komme til Kundskab om, hvorvidt hans Love bleve overholdte, lod henlægge Armringe af Guld paa forskjellige Steder i Landet og iblandt andre da ogsaa paa en Høj i det

nordvestlige Jylland; derefter blev Stedet kaldet Hjørring, der siden er gaaet over til Hjørring.

„Nogle Skattegravere skulle engang have fundet en Ring i Klumhøj udenfor Byen og indsat den i St. Olai Kirkebod, hvorefter Byen kaldes Hjørring,“ siger en anden Forfatter; men rimeligt er det dog at antage, at Ordet „Ring“ i Byens Navn er et Vidnesbyrd om, at den i Oldtiden har været meget vigtig, jaavel med Hensyn til Gudstjeneste som Rettergang, da det i Hedenold var Skik at gjøre Ed ved en Ring.

Iøvrigt vidner den Omstændighed, at der er tre Kirker i og ved Byen, om, at den har været af Betydning i ældre Tider. St. Olai Kirke skal være bygget af Kong Magnus den Gode, til Ære for hans Fader, Oluf den Hellige. St. Katharina Kirke, der ligeledes er meget gammel, men man veed ikke naar eller af hvem den er opført, har Navn efter Stiftets og Byens Skytshelgen. Den tredje Kirke, St. Hans Kirke, er yngre end de andre, men skriver sig dog fra Middelalderens Dage.

At Hjørring tidligere har været Myntsted, er udenfor al Tvivl, og der skal endnu være enkelte Vidnesbyrd derom tilbage fra Svend Estridsens, Harald Hejns og Erik Ejegods Tider. Byen kaldes paa dem „Heringa“. At de ældste Biskopper skulle have haft deres Sæde i Hjørring, støtter sig ikke paa historiske Vidnesbyrd; derimod er det troligt, at Biskopperne fordom have opholdt sig i Nærheden af Hjørring paa Biskopstorp eller Bistrup.

Syd for Hjørring ligger en af de mærkeligste iblandt de mange ældgamle Borge og Bygninger, der i det ellefte Aarhundrede fandtes i Thy og Vendsyssel; det er Børglum, som nu er en Hovedgaard, men tidligere var berømt som Sæde

for Biskoppen og hans Kanniker. Efter Sigende er den stiftet af Svend Estridsen. Kirken sammesteds var Domkirke for hele det daværende Børglum, nu Aalborg Stift. En Miilsvej fra Børglum var Breilev, et Nonnekloster, der endnu skal kunne fremvise adskillige Minder fra hiin Tid; iblandt andet troer man at være overtydet om, at der fandtes en underjordist Gang fra Børglum til Breilev, over en Miil lang, næsten i lige Linie. Sejlstrup hørte fordem til Børglum Bispestol og var en af de Gaarde, hvor Biskoppen jævnlig opholdt sig; efter Reformationen blev den et kongeligt Slot, men blev afhændet af Frederik den Tredie.

Et Sted i Bønsbøl, der ikke er mindre mærkeligt end Børglum, det er Aggersborg ved Liimsfjorden, i Øster-Hanherred; men den Gaard, der nu bærer dette Navn, er ikke den, der omtales i Knud den Helliges Historie, hvorhen Oprørerne stormede affted i Haab om at finde Kongen, og som de siden udplyndrede, af Forbitrelse over, at han alt var borte. Stedet, hvor den gamle Kongsgaard stod, troer man imidlertid med Sikkerhed at kunne udpege.

Til andre ældgamle, mærkværdige Steder i Bønsbøl hører Asdal, Nørd for Hjørring, som skal være bygget af en adelig Strandrover ved Navn Karl Pølse, og det alene for Penge, som han tilvandt sig ved at plyndre Skibbrudne. Vendelboerne have i det Hele taget altid staaet i daarligt Ry for deres vilde, rovgjerrige Færd imod Søfarende, der ere komne de farlige jydte Ryster for nær, men saa have dog været saa berygtede som Karl Pølse og hans to Brødre, Feder og Gode; der siges endog, at de tændte falske Blus ved Strandbredden for at bringe Skibe i Ulykke, og havde da altid deres

Hjælpere og Hjælperes Hjælpere paa rede Haand til at plyndre fra de stakkels Menneſker, der vare i Havsnød.

Paa Aſdal hænger og har efter Sagnet alt hængt i hundrede Aar en Side Glæſt af et Bildſviin med halvt Hov og Fodder ved, hvoraf den anden Side hænger paa Virkſom ligger ſydligere i Benſpøſel, og dette fordi der enſkal være opkommen Strid imellem Karl Polſe og en af hans Brødre, der boede paa ſidſtnævnte Gaard, om et Bildſviin der blev ſaaret paa Jagten paa den Enes Grund, men over og døde paa den Andens, da deres ſtore, vidtſtrakte Jorder ſtodte ſammen. Efter megen indbyrdes Strid blev Rettergang, Sagen gik til Doms, og Bildſviinet blev delt imellem dem, hvorpaa hver af dem hængte ſin Deel op Mindelſe om Forliget.

Virkſelſe, Baargaard, Dronninglund og Lønholm høre ogſaa til de mærkeligſte Gaarde fra ældre Tider beboedes af mægtige Slægter; thi er Benſpøſel ikke rigtignere Adel — Grever og Karper kunne ikke trives i Benſpøſel, hedder det jo — ſaa var Egnen tidligere vel opfyldt af gamle Adelsſlægter. Dronninglund var før Reformationen et ſtort og berømt Konnekloſter, kaldet Hundsluskloſter; naar det blev ſtiftet og af hvem, veed man ej, men der er Grund til at antage, at det har været meget gammelt, da det hørte til Benediktinerordenen. Dronning Margrete betænkte det rigeligt, for at der til evig Tid ſhuldes læſes Meſſe der for hendes, hendes Forældres og Slægtens Sjæle. Navnet Dronninglund fik Herregaarden, Charlotte Amalia, Kriſtian den Femtes Dronning, kom til at eje den; Slovsgaard, der ligger i ſamme Sogn og høre

Hertegaarden, fik til samme Tid dens nuværende Navn: Dronninggaard.

Baargaard skal være bygget af en adelig Frue, der hed Ingeborg Steel. Hun var saa gjerrig, at hun aldrig kunde faae nok, og skaffede sig derfor Rigdom baade ved lovlige og ulovlige Midler, og hun var saa knap paa Tiden, at naar hun om Søndagen kjørte til Kirke, havde hun sin Kof hos sig i Vognen og spandt undervejs, for at faae Helligdagen til at flaae til. Men hun havde da heller ikke Ro i Graven, og blev derfor manet ned i et Ujøre, der hedder Pulsen; hver Nytaarsnat gaaer hun imidlertid et Haneffed henimod Gaarden; naaer hun engang hen til den, saa skal Baargaard forgaae. Hendes Huusbond skal ogsaa have været en stor Elsker af time- ligt Guds, og nogle Aar før sin Død fravendte han paa en svigagtig Maade Agersted By nogle Enge, som endnu den Dag idag kaldes „Agersted Enge“. Havde Herren været haard imod Bønderne, saa var Fruen det ikke mindre, og da hun engang hørte Rudstén sige, at han ikke var bange for at gjøre Rejsen over til det andet Liv, for at høre, hvordan Naadigherren vel havde det der, skjøndt han var temmelig vis paa, at han ikke frøs, befalede hun ham at foretage sig den omtalte Rejse og fortælle hende omstændelig, hvortledes det stod sig med den Afdøde; dristede han sig ikke dertil, skulde han miste Livet. Paarene rejste sig paa Rudsténs Hoved ved dette Bydende, men han turde ikke gjøre Indvendinger. Da han nu ikke vidste at hjælpe sig i denne Nød, gif han til Præsten og bad ham om Raad og Bistand, idet han tillige fortalte, at han skulde være tilbage inden tredie Søndag. Karlen rejste fra Baargaard og Ingen ventede at see ham igjen, men paa den tredie Søndag stod Klavs udenfor Baar Kirkegaard, da Fruen kom

fjorende. „Hvad Budskab har Du til mig?“ spurgte hun sit Karlen nølede, men hun bød ham sige sit Grinde reent. „Saa skulde jeg da hilse Naadigfruen fra Naadigherren,“ sagde han derpaa, „at han var i Hjelvede, hvor der var stor Trothed med at bygge en Stol ogsaa til Fruen, og at det skulde Trin kun manglede; naar det var lagt, saa skulde der komme Bud efter den naadige Frue, dersom hun ikke tilbagesagav. „Agersted Enge,“ og til Tegn paa, at Klavs havde med Naadigherren, overrakte han Fru Ingeborg den Afslutnings Trolovelsesring, som denne havde givet ham med tilbed. „Naadigherrens egne Ord lode saaledes,“ sagde den forslagne Klavs: „Sig til min Frue,

„at om hun vandrer den Vej, jeg gik,
og piner de Bønder, hvis Belfand jeg fik,
hun kommer til Hjelved med Krop og Sjæl;
derfor maa Enhver see Ret og Stjæl.
Sig og til min Gustru, hun giver igjen
Den Eng, jeg tog fra Niels Pedersen,
betal Peder Green for et Barnemord
og Nielses Enke for Rosejord,
giv Mogens tilbage sin Gaard og Grund
og Peder tilbage den grønne Lund.“

Ja, der var endnu meget Mere, Rudsten havde at sige, men Fruen vilde ikke høre det og brød sig ikke om Advarslene, men fremturede i sin ugudelige Vandel, indtil hun døde.

Aalborg Stift, der indbefatter et Fladeindhold af 14 Kvadratkilometer, er bredest fra Hansholmen til Aasaa, omtrent 14 Mil fra Løkken til Sæby er lidt over $6\frac{1}{2}$ Mil, imellem Ræs og det tilsvarende Punkt paa Østhytten $3\frac{3}{4}$ Mil, og imellem den østlige og vestlige Deel af Skagens Odde fra $\frac{1}{2}$ til 1 Mil.

Liimfjorden skiller Stiftet fra den øvrige Deel af Halvøen; den er omtrent en Fjerdingvej bred ved Indløbet fra Rattegattet, men udvider sig paa forskjellige Steder, disse Steder kaldes Bredninger og de betydeligste ere: Ribe, Løgstør, Thisted, Livø, Raas, Bisby og Nisjum Bredninger. De mærkeligste Sunde ere Aggersund, Feggesund, Vilsund, Næsund, Ottensund og Sallingund. Vejle kaldes nogle Indsnit, som Fjorden gjør i Landet, saasom San Vejle, Bygholm Vejle, Vedløss Vejle.

Af Aaer findes de fleste i Venshyssel: Vaarsø, Kjær, Lindholms og Ry Aaer; derimod har Thyland en Deel betydelige Indsøer, f. Ex. Sjøring, Flade, Øve, Nors, Bestervandet og Nørhø Søer. Gaarbo Sø er den største i Venshyssel.

Aalborg Stift indbefatter 2 Amter: Hjørring og Thisted og 14 Herreder, af hvilke findes:

I Hjørring Amt Hornø, Børglum, Bennebjerg, Dronninglund, Østerhan og Hvøtba Herred.

I Thisted Amt: Besterhan, Hillerslev, Hundborg, Refs, Hassing, Mors Nørreherred og Mors Sønderherred.

Desuden af Aalborg Amt Kjær Herred, Nord for Liimfjorden.

Der er 7 Kjøbstæder i Aalborg Stift: Aalborg, Søby, Frederikshavn, Skagen, Hjørring, Rykjøbing, Thisted og Flæsk Høls.

Syv og tredivte Afsnit.

„Var Salling hed
som det er sed,
var intet bedre Land i Christenhed.“

Dette gamle Ordsprog maatte uvilkaarlig falde mig da jeg en graa og lodd Julimorgen kom over Sundet Mors til Sallingland, og kjørte til Skive i et uhyg Rustvejr. Men varme Hjerter og kjære Slægtninges Bells hilsen i den lille By drev snart Mindet om den graa Morgenrejse paa Flugt, og en halv Snees Dages Ophold i Salling, iblandt dets vakre Beboere, lod mig kommen Overbeviisning om, at er der end ikke hedt som der er i Sallingland, thi Luftens og Vejrsligets Beskaffenhed neppe til den store Frugtbarhed, saa har Landskabet dog vel skjønn, milde Dage saavel som frodig, frugtbar Jord.

Salling, den nordvestlige Deel af Viborg Stift, Halsø, der paa tre Sider er omgivet af Limfjorden og Syd landfast med Hærlyssø i Ribe Stift. Den lille Mors ved Salling Sund og Raas Bredning, fra Fjærhuusfjord, og fra Himmerlyssø eller Himmerland — sa kaldes den Deel af Jylland, der ligger Syd for Limfjorden — ved Hvalp Sund og Skive Fjord.

Halsøen, der forud er bleven kaldet Sallinghol udgjorde for sig et af Jyllands Syssler, Salling Syssel tildeels stobløst, men i gamle Dage har ogsaa der været Skov, saaledes som de mange Trærødder, der findes i og Moradser udvise og vidne om. Den indbefatter i Herreder: Hindborg, Harre, Rødding og Rørrehe

Skive ligger i Galling ved en Aa, som udspringer paa Grætheheide i den sydlige Deel af Viborg Stift. Efter at have dannet Grændsen imellem Ringsjøbing og Vejle Amter i en Strækning af omtrent 6 Miil, gaaer den imod Øst, en halv Miil fra Skive, og falder en halv Fjerdingvej fra Byen ud i Skive Fjord, efter et Løb af 8 Miil. Under Størstedelen af dette kaldes den Karup Aa efter Karup Sogn, i hvilket den har sit Udspring; dens Brede er temmelig betydelig, men Dybden kun ringe.

Om Skive veed man ikke synderligt; der knytter sig ingen historiske Mærkeligheder til denne gamle By, der allerede var Rjøbstad i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, og ligesaa lidet til det forhen befæstede Slot Skivehuus, der nu er en Hovedgaard og ligger udenfor Byen ved ovennævnte Aa, af hvilken Byens Markter gennemskynges. Kristoffer af Bajerne opholdt sig en Dags Tid paa Skivehuus, da han efter sin Krøning i Ribe rejste igjennem Landet, og Byen fik ved dette Besøg adskillige Rettigheder, som den hidtil havde savnet.

Igjennem en vakker lille Skov, eller langø Skoven, fører Vejen fra Skive ned til Riimfjorden; paa denne Vandring hører man hele Tiden Rislen af en Bæk, der løber hen under Skovens Bakker, og der frembyder sig til alle Sider de stjerneformede Udsigter, indtil man omsider kommer til Herregaarden Krabbesholm, der har en saare vakker Beliggenhed ved Fjorden. Denne Gaard blev opført under Kong Hans af Rigets Marsk, Niels Høg, men har sit Navn efter den paafølgende Ejer, Jørg Krabbe. Ikke langt fra Skoven staaer der et mærkværdigt stort Egetræ; Stammen er omtrent 8 Alen i Omfang, og Kronen, der smykker den, udstrækker sine Grene 36 Alen i Syd og Nord, og 43 Alen i Øst og Vest.

Af mærkelige Gaarde i Salling kjende vi den Grindeslevkloster, ikke langt fra Hvalpsund. Som I udviser, har her været et af de mangfoldige Klostre, der fyldte Landet i de katolske Tider. Det var Augustinermunkene, der havde faaet Bolig der, og efter Ordenen at maa Klosteret, der var indviet til St. Peter, have været melig gammelt. Grindeslev blev som andre Klostre indunder Kronen ved Reformationen, og har siden været skjellige Ejeres Hænder. Iblandt de Hovedgaarde, der til Grindeslevkloster: Astrup, Eskjær og Nørgaardnes Eskjær for en af de bedste i Salling, ligejom der fine Omgivelser er en af de smukkeste Herregaarde paa Kant af Halvøen. En stor, udstrakt Have, god Skov, i Limfjorden og fra en nærliggende Sø, og dertil en yppig Fuglejagt paa den lille Ø Rotholm ere ikke ringe Begivenheder ved denne Herregaard, hvor der til min Forundring fandtes Foreller, en Fisk, der er saare sjelden hertilkommer.

Spøttrup er en smuk, gammel Herregaard, der ved Reformationen tilhørte Biskopperne i Viborg, og fordum været saa stærkt befæstet, at den har kunnet spotte Fjendens Angreb. Borgegaardens hvælvede Grundmure ere tre Alen tykke, og tre Taarne pryde den stærke Bygning, omgivet af dybe Grave, over hvilke der har været anbragte Vindebroer; udenom disse var der høje Volde, og om Volde og Grave med Vindebroer, saa at Spøttrup nok kunde en Dybt ud. Udenfor de yderste Grave ligger en lang, rig Sø, og lidt længere fra Gravene, Møllerup Sø.

Jylland er uden al Modsigelse et mærkeligt Landskab, rigt paa afveglende Naturskønheder og Naturejendommeligheder, paa historiske Minder fra alle Tidsaldre og paa skjulte Rigdomme og Hjælpeilder, som det er at haabe, den nærmeste Tid kraftig skal række Haand til at bringe frem for Lyset. Vestkysten har frodige Skove, frugtbare Aagre, skovlædte Bakker, fiske- og søer, og navnlig hører den jydskke Deel af Halvøen til Danmarks skønneste og yndigste Egne; Vestkysten har vel tildeels sandig og mindre frugtbar Jordbund, men den har ypperlige Marskegne og en mærkelig tredobbelt Vold i det store jydskke Rev, udenfor hvilket det truende, kolde, men stormægtige, aldrig hvilende Vesterhav tumler sig. Jyllands Midte frembyder end en Afvegling, thi dens Højderyg er den lynngrøede Hede, der strækker sig igjennem Landet fra Ribe til Viborg og henimod Aalborg, men ogsaa deene har sin Skønhed; dog vil den sandsynligviis inden ret længe blive til frugtbare Aagre og Enge, hvorved Danmarks Velstand betydelig maa forøges. Desuden har Halvøen at fremvise Klitter og Bildmojer, Sandflugtstrækninger og Kridtklipper, fiske- og søer og sejlbare Fjorde, saa at hele Landskabet stiller tiltrækkende og rige Afveglinger frem for Øjet.

Islandt Jyllands og hele vort Slettelands mærkeligste og sjældneste Egne maa tilvisse henføres Strækningen imellem Skive og Viborg, thi der findes ved Landsbyerne Dagbjerg og Mønsted de bekjendte Kalkgruber. Dagbjerg Daas er en meget høj Bakke, der kan øjnes i en Afstand af 4 til 5 Mile, og Nord for Dagbjerg By ligger Fybdalen, en langagtig Dal, med Bakker til begge Sider, ved Foden af hvilke man er trængt et Par hundrede Favn ind i Jorden og har dannet mangfoldige snevre, i hverandre

Krydsende Gange, der i det jydte Bjergmandssprog i Røber. Her er Kalksteensbruddet; Kalken er fortrinli bliver bedre efterhaanden som man trænger dybere og t ind i de tragtformige Gruber, der ere henved hundrede dybe, og to til trehundrede Alen i Omfreds. Først Etenene tørrede godt igjennem af Sol og Vind; naar i ikke længere ere fjerne, føres de til Kalkovnen, hvor de til fire Dage uafbrudt brændes eller hærdes ved Lyng og tørt. Der hersker ved disse Kalkgruber en sand Bjergv færd, Hammerslag høres fra det Indre, Arbejderne ere huffede fra Dagslyset, og de Besøgende maae tilbagelæg majsommelig Vandring ned under Jorden, ad smale Kalktra men kun faa af vore Landsmænd drage did for at tage Gruber i Ojesyn, og Mange ere maafee endog uvidende at de ere til, og at vi der, i vort eget Land, have en i Bjergværksdrift.

Jyllands Dampskibsforbindelse med de øvrige De Kongeriget og de Jernbaneanlæg, der — idetmindste er i haabe — snart ville finde Sted der, som og den Omstæ hed, at mange Fremmede sætte Bo histovre, maa ikke bidrage til at vække nogen Interesse for hvad der fin vor umiddelbare Nærhed; thi hidtil, det er jo en Kjendti ning, er der bleven foretaget Rejser i Udlandet og søgt Seeværdigheder i fremmede Lande; medens vort eget i lands ere blevne forbigaaede med fornem Eigegyldighed. at give en klar og interessant Skildring af ovennævnte gruber, vil jeg tillade mig at anføre en agtet Videnskabsm Meddelelse om samme, efterat han for nogle Aar siden vendt tilbage fra en Udflugt til Halsen.

„Dagen efter kjørte jeg i fuldt Solskin over Heden til Dagbjerg. Byen ligger smukt imellem Bakker i en Dalgrønning, som en Aa altid holder foraarsskrift. Vi gik igjennem den og bag ud over fladede Baner til Kalkbruddene; pludselig stod vi i en lønlig, dyb Dal med mange Smaatuier hist og her, rimeligviis af Kalkflatterne, hvor de første Bøgeløvdufte, vi, havde seet, siden vi forlod Vejle, hang ned ad Stræntningen paa Smaabuste; i en Fordybning saae vi Gul i Bakken, og Bønderkvinder især med at bære Kalken ud derfra. Vi indlod os med dem, spurgte, om man ikke kunde saae Gruberne at see, og strax vare de villige til at anwise os. Et Par Lys blev tændt, og nedad gik det, bestandig nedad paa Trapper, huggede ud i Stenen. Underlig var Lysvirkningen af Dagens og Lampernes blandede Straaler, indtil den første reent tabte sig. Efter en Stunds Kravling stode vi paa Bunden i de frumme Gange under Jorden; det var en ægte Bjergværksscene, fuldt saa eventyrlig som nogen, jeg har seet i fremmede Lande. Vi hørte Hammerslag inde fra Bjerget: „Gaa derhen, de Godtfolk?“ sagde den ene af Kvinderne, „der sidder vor Huger!“ Vi fulgte deres Anviisning; en sælsom Gang, som den i en Spøgelseverden! Allerede de kridnehvide Høvelvinger maatte i og for sig gjøre et underligt Indtryk, og nu tænke man sig til det døsfige Lys fra Praasene, der i en lang Række vare fæstnede mod Klippewæggen, rødflædte Kvinder, der i den matte Belysning sagte, sagte, paa Høvesokker snege sig frem og ligesom svævede forbi os med Kalken i Truge, den dæmpede, næsten angstelige Hvidsten, naar Rogen talede i de fjerne Gruber, Dryp paa Dryp fra Kilden [Røden], hvor den fivede frem og rødfarvede Stenen; man vil da vel forstaae, at et Syn som dette hører til Sjeldenhederne. Vi gik, som

jagt, fremad; endelig i en Sidegang [Rove i det jydste Bjergmandsprog] traf vi Huggeren. „Gudsfred og Goddag, de Godtsfolk!“ sagde han venlig; „jeg havde ikke ventet saadanne Fremmede idag.“ Vi hilste ham til Gjengjæld og indled os strax i Samtale med ham. Han viste os først den egentlige Kalksteen, som er temmelig blød og ligger oftest imellem Flintlag, dernæst ved Siden af Huggestedet de opstaplede Kalkflatter, fortalte os om Maaden, hvorpaa de huggede den ud, om Arbejdernes Antal, om de forskjellige Gruber, om Kalkovnen og det Øvrige, der hører til Bjergværksdriften.

„Hør nu,“ sagde jeg, idet jeg kastede Blikket henad de underlige dæmmerlyse Gange, „har Du aldrig seet eller hørt noget Underligt herinde. Her maa dog være sært at særdes.“

„Ikke her,“ svarede han, „Skjøndt jeg baade ved Dag og ved Nat har hugget herinde, men jeg glemmer aldrig det ene Syn, jeg havde, kan De troe. Det var ikke langt fra Rønders, jeg var dengang en bitte En, og som jeg sad bedst med en anden Dreng og rogtede Røg paa en Høj, kom der et Kvindsfolk til mig. Det var i Mørkningen, og jeg havde ikke seet hende ret, før hun stod lige ved mig; fortil var hun den dejligste Stabning, der kunde gaae paa Guds Jord, men da hun saa vendte sig, saae jeg grangivelig, hun var huul som et Dejgtrug.

Ellers er der mange Folk, der fortælle, at naart de imellemstunder kom ind i Koverne, saae de Bjergfolk sidde derinde og hugge løs af Stenen, men deres Skygger kunde de ikke see; Utingen havde da ingen, kan jeg vide. I Dagbjerg Daas, der har Bjergmanden ret alle sine Herligheder og alle Bjergtroldene med ham. Der er et Par Smaadrenge her fra Byen, som jeg selv har talt med, de saae Utsjæt engang i

Lusmørke løbe om imellem Vatterne og lege med Roget, der saae ud som Porcellainsfaar, men da de kom til Stedet, var Alting forvundet. Lidt har Folk, der gik forbi, usforvarende hørt det klinge fra Dybet i Daasen, som om der blev flyttet svære Kobberfister, hvoraf de da tænkte sig til, kan man forstaae, at der laae Skatte begravne. Engang vilde nogle forvorne Kroppe ved Nattetide grave efter dem, men da kom alleslags Gjøglerier frem for at stramme dem; iblandt andet en urimelig stor Høne, der kladsede med Bingerne; en af Skattegraverne talte nogle Ord, og strax var Risten, de alt havde halvt oppe, forvundet. Det har ogsaa især truffet sig, at Skattegraverne stodte paa en Malmport, men hvergang de saa rørte ved den, sank den dybere i Jorden.

En Nat var der en Rejsende, der foer vild paa Feden ved Dagbjerg, og søgte ængstelig efter Nogen, der kunde vise ham Vej. Med Et faldt hans Dje paa Daasen, der stod paa fire røde Pæle, grumme grandt oplyst, mens Troldsfolket derinde gjorde sig tilgode med Dands og Dystighed. Han blev ganske glad ved hvad han saae og gik ind tilligemed sin Hest og tumlede sig en Stund imellem de Sorte derinde; tilsidst var der en Bjergpige, saa dejlig, saa dejlig, der bød ham et Drikkehorn. Men skøndt han fandt megen Behag i Pigen, sølte han sig dog uhyggelig derved, steg tilheft, kastede Driften bagved, hvor den sved Hestens Paar af, og red bort i Fjirspring. Men Pigen fulgte efter ham over Skof og Steen, over Grøfter og Gærder, og var saa nær, at hun brød Hagen af den ene Bagsto tæt ved Broen, som derved fik sit Navn, Hagebro.

Denne herre Bjergmand i Daasen skal ellers have haft en Datter, et forsvaret Stykke Kvindfolk, der var gift med

en Smed paa Mors. Smeden var stem imod Kjarlingens og pryglede hende tidt; dette blev hun endelig kjed af, og da han saa engang igjen tog fat paa hende, greb hun, istedenfor at ærgre sig brandgum, en Hestesto, der laa paa hans Gæse, og knal den tværtover lige for Smedens Næse. Nu fik vor Smed alt mere Respekt for Kjarlingens Kræfter og satte ikke mere hendes Taalsomhed paa Prøve, kan man forstaae. Men som Nygtet fortalte sære Ting om hende, var hun slet ikke anseet hos Godtfolk i Rabolauget; hun maatte gjerne stjotte sig selv, ja endog i Kirken vilde Ingen sidde ved Siden af hende.

En Søndag, bedst som Folk stode paa Kirkegaarden og ventede paa Præsten, stod hun med, men alene i et Hjørne. Paa eengang ryttede hun sin Mand i Kjolen: „Hør Du, Faer!“ sagde hun, „idag kommer min Fader og besøger mig, men vred er han, det kan jeg see paa Laagen udover Havet, der gaaer foran ham“: Laagen stilte sig ad, og Bjerghmanden kom op paa Stranden og var da heelt forfærdelig at see paa, saa mangen Een af dem, der saa ham, gjerne var troben i et Muschul af Rædsel. „Naa, min Datter!“ sagde han til hende, „nu tænker jeg, Godtfolk skal nødes til bedre Tanker om Dig; jeg mener, det skal jeg nok mage. Vi vil spille et bitte Korn Himmelspræt med dem, og stig mig, vil Du saa lange eller vriste [tage] dem.“

„Vriste dem,“ sagde Kjarlingen, for hun var ræd for, at han ellers skulde handle for ilde med dem. Nu begyndte da Bjerghmanden at gribe fat paa Kirkegængerne, den Eine efter den Anden, og laste dem over Nygningen af Taget, hvor hun saa paa den anden Side tog imod dem. Og fra den Stund

maatte vel alle de Andre, saavelsom Smeden før, være anderledes forekommende imod Smedekonen."

Det var noget Usædvanligt for os, saaledes at høre en Tyde af den simple Bondestand, der altid gjerne forsigtig beholder noget for sig, usorbeholdent at udtale sig om en saaa tillden Materie. Han lod ogsaa til halvt at fortryde det bagefter: „Det er nu hvad de Gamle fortælle," sagde han, „men de Godtsfolk, som er vel lærte, kan jeg høre, maa bedst vide, hvad der stikker derunder." Naturligviis modsagde vi ikke med et eneste Ord, det var os endogsa fuldkommen umuligt at nære en vantro Tanke i dette Øjeblik. Elige Bjergeventyr, fortalte midt i en saa vild phantastisk Bjergnatur, af hvilken de udsprang, med hvilken de sammensmeltede, maatte virke slaaende paa Enhver, der havde mindste Gnist af Poesie, mindste Følelse af ejendommelig dansk Natur og Folke digtning. Os var det et nyt glædeligt Beviis paa, at Digteraaren hos det egentlige Folk endnu ikke er udtømt. „Maaskee de gamle Viser ogsaa leve her i denne eensomme Dal," tænkte vi ved os selv, og før at saae Underretning derom, gave vi os uden videre til at synge en af de ægte Sange af Hundredevisebogen for ham. „Kjender Du ingen, der ligner den?" spurgte vi, „og synge I ikke ogsaa sommetider af den Slags?" „Aa jo," gav han til Svar, „det hændes vel iblandt ved Gilder og Samlinger ellers." „Saa syng os een for!" „Ja, naar de vil tage tiltakke med min Røst, men hun stratter lidt som Regimentstrømmen, naar der er Hul i Hinden. Sangen lærte jeg ellers af min Faders Fader; forresten er der ogsaa andet Folk heromkring, der synger den."

Efter denne Indledning sang han en Visse for os med en lidt raa, dog kraftig Stemme, der lod sølsomt dæmpet under

de ludende Svælvinger. „Det var en smuk Bise den,” sagde jeg, „og Tak for os, for Du morede os saa godt hermede.” „Selv Tak, de Godtsfolk, og kommer De hjem, kan De dog fortælle derovre, at Jyden endnu ikke har glemt, hvordan de gamle Biser lyde. Sagnet har De bedre nye, men gammelt Guld er ogsaa Guld.”

Imidlertid havde vi hver faaet sit Bys i Haanden. Endnu et Blik gennem de spøgelseagtige Gange over den i Danmark fjeldne Bjergværkscene; Dagen skinnede os allerede imøde fra Hulens Åbning; vi klavrede op og stilledes med venlig Tak fra den danske Bjergmand.”

Otte og tredivte Afsnit.

Da Landets Konger begyndte at lytte alvorlig efter Kristendommens Sandheder, forøgedes Geistlighedens Magt og Kirkerne's Rigdom alt mere og mere. Den første Styrrer, i hvis Levnet der findes Spor af Stræben efter at komme Kristendommen nærmere var Knud den Store, Søn af Svend Haraldsen, Tveskjæg kaldet; det var ham, der irettesatte Smigrerne, der sammenlignede hans Magt og Bælde med den Allerhøjestes og lod dem vide, at

„Gud ene magter Hav og Jord at tringe
mod hans er Kongers Bælde saare ringe,”

og det var ligeledes Knud den Store, der drog til Rom for at faae Syndsførladelse af Paven, hvorefter han da vilde begynde et nyt Levnet, og regjere med Fromhed og Retsfærdighed. „Loven er ærlig, men Holden er besværlig,” siger et

gammelt Ordspøg, og Knud Svendsen, der bedst er kjendt under Navn af Knud den Store, men ogsaa kaldes Knud den Mægtige og Knud den Rige af sin Myndighed og sine udstrakte Landsdele, saa og Knud den Gamle, ikke for sin Alders Skyld, thi da han døde, var han kun 40 Aar, men i Sammenligning med sin yngste Son, Knud, Hærknud, der blev Konge i Danmark efter ham afgiver et stærkt Vidne herom; thi den samme Knud, der ved Apostlene Peters og Povels Grave højtideligen lovede, at forbedre sig og føre et kristeligt Liv, lod kort Tid efter sin Hjemkomst en af sine nærmeste Slægtninge dræbe; det var den snedige Svensker, Jarlen Ulf, Spragelæg eller Lyndbeen kaldet, der maatte bløde, og dette endog i Hellig Trefoldighedskirken i Roskilde.

Ulf havde misbrugt sin Konges Tillid i meer end een Retning, og Knud havde et Horn i Siden paa ham, som man siger; tilsyneladende var Alt glemt, men da bleve de en Aftenstund uenige ved Skakspil; det ene Ord tog det andet, thi Begge havde efter den Tids Skik faaet Lidt i Hovedet, Ulf opirrede Svogeren, og Knuds onde Lidenstrib gik af med Sejren; derfor

„for Biin og Brede vogte sig
hvor kristen Drot paa Jorberig.“

Der fortælles, og det er endog den almindeligste Tro, at Knud ikke gav Befaling til at dræbe sin Søsters Mand før end næste Morgen; men dette tør vi dog ikke sætte Lid til, da vi have det andet Vidnesbyrd; thi galt var det, at han kunde lade en saa blodig Daad udføre i et Øjeblik, hvor han havde bøjet sig under Vinens og Bredens Jernaag, men værre var det rigtignok, om han havde været istand dertil med velberaad Hu.

Strax efter fortrød han sin Udaad og gav Guds og Guld til Roskilde Bispestol, og ligesom han for at sone sin Brøde berigede Kirker og Munk, saaledes gjorde flere af de følgende Konger efter ham; men Vorherre har sandelig ikke tilgivet dem alene for deres store Gavers Skyld, thi den Mandebød, han fordrer, er et ydmygt og sønderknust Hjerte.

Knud den Store og hans tre Sønner døde, og den livsalige Kong Magnus i Norge, med Rette den Gode kaldet, der blev Hersker over Danmark, ifølge en Overenskomst han havde truffen med Knud Knudsen — Hardeknud — gif ligeledes til sine Fædre, og det i den unge Alder af 24 Aar, til stor Sorg for Høje og Lave, som der staaer i det gamle Kvad:

„fuldmangen en Rømp, om Kinderne vaad,
ej magted at dæmpe den bullende Graad;“

og derpaa blev Svend, en Søn af Knud den Mægtiges Søster Estrid og Ulf Jarl, kronet til Danmarks Hersker. Under alle sine Styrelsesaar viste han sig som en brav og retsindig Mand, der vilde Landet og Underjaatterne vel, men før han kom til Styret gif han rigtignok ikke altid saa snorlige tilbærks, som han burde. Han var en smuk og fleg Mand, der forstod at søje sine Ord godt, derfor naaede han ogsaa sit Dnsfe at blive Jarl i Danmark, ligesom hans Fader havde været, uagtet der vare Mange, der fraraadede Magnus at stole for trygt paa ham. „For stor en Jarl, for stor en Jarl, min Fostersøn!“ sagde den gamle Einar Lambeftjælver og rystede paa Hovedet; men Magnus vilde Intet høre, og Svend afslagde Ed paa, at han vilde være sin Konges tro.

Imidlertid forløb der neppe et Aar, førend han svigtede

denne Ed og lod sig udraabe til Konge i Danmark, hvor Mange hellere vilde have en Slægtning af de gamle danske Konger paa Thronen, end en fremmed Herster. Men Magnus kunde naturligtviis ikke see rolig herpaa, og Svend maatte i mange Aar kæmpe om Herredømmet, først med ham, og da han var død, med hans Farsbroder, Harald Haarderaade, der i sexten Aar hjem søgte vort Fjædeland med Krig og Fejde, som Svend da atter gjengjeldte ved fjendtlige Indfald i Norge, saa at det ene Røvertog afløste det andet i det Tidrum.

Svend Edstridsen var ellers i det Hele taget en mild og retfærdig Herre, der vaagede over Landets Være og Velstand, holdt over, at Orden og god Etik fandt Sted, og af Hjertet meente det godt med Krijsendommen, som han ret inderlig ønskede Fremgang i sit hele Rige. Derfor indkaldte han ogsaa mange flinke Præster og Biskoper, der skulde hjælpe ham at forkynde den hellige Lære, og En af dem var hans prøvede og trofaste Ven.

Denne Mand var Biskop Vilhelm, og det redelige og trofaste Venstabs, han bar til Kongen, er noksom bekjendt. Der er kun saa Fortællinger i den danske Historie, der saaledes maa tiltale os som Vilhelms Sorg over Svends store Synd, da han Nystaaersmorgen havde ladet nogle af sine Underfaatter dræbe i Roskilde Kirke, Svends Anger og Dymyghed, og Vilhelms Glæde, da han hørte, hvor bødserdig Kongen kom tilbage til Kirken, og sikkert læser Ingen denne Fortælling, uden at ønske sig en Ven som Vilhelm, der viste, at han baade kunde straffe og husvæle.

„Thi med de Benner Verden saae
saa underlig en Handel
hvad Verden aldrig kan forstaae,
det er de Frommes Vandel.

de tugte meest hvem de har kjær,
 det kalder Verden Daarsfærd,
 de følges ad i Død og Grav
 det kalder Verden Galeskab."

Skjøndt det er at forudsætte, at de fleste af mine Læsere kjende den Begivenhed, her sigtes til, vil det dog maaskee ikke være overflødigt at omtale den i Korthed. Altsaa, villige Tunger havde bragt Kong Svend det Budskab, at nogle af hans Hofsfolk ved et Julegilde havde talt vel haardt om ham og dablet hans Adfærd noget frit. Derover blev nu Svend saa opbragt, at han lod de omtalte Hofherrer dræbe næste Morgen i Kirken, medens de holdt Bøn der, i den samme Kirke, hvor Morbroderen havde ladet hans Fader slaae ihjel, og her var det da, Wilhelm viste sig som en sand Ven, hvis Frimodighed, Svend paastjønede af Hjertet, da hans Omgivelse harmedes derover.

Uagtet den blodige Synd, Kong Svend havde ladet begaae, bristede han sig dog til at søge Omgang med Gud i det hellige Huus, ret som om slet Intet var forefaldet; idetmindste lod han glad og rolig, og isørt al sin Pragt og Stads, samt omgiven af sit kongelige Følge, gik han til Kirken. Men efter Alt hvad vi kjende til Svend Estridsen, maae vi dog formode, at han har været knuget i sin Sjæls Jærner, thi han var tilvisse en retfindig og gudsfrygtig Mand, og en saa stor Ugjerning som den nys omtalte, maatte upaatvivleligen bringe ham til at tænke med Angst og Bæven paa den retfærdige Gud, han havde krænket.

Han kom imidlertid ikke ind i Kirken; thi da han nærmede sig Herrens Tempel, hvor Biskop Wilhelm stod for Altret med tungt Hjerte og neppe kunde læse Messen for

Lærer, som hans kongelige Bøns Udaad fremkaldte, kom den brave Sjælesørger ham imøde, stillede sig i Kirledøren og forbød ham Indgangen, samt stødte ham for Brystet med sin Bispestav, da han søgte at trænge ind, idet han erklærede ham for uærdig til at tage Deel i Gudstjenesten. Saa gjerne vilde Svends Bøn have trostet og husvalet sin syndefulde Konge, men han vidste, at for Mennekehjertet kan trostes i sin Synd, maa det gaae i sig selv og angre, ydmyges og bjeses, og hans Tiltale var derfor ikke den milde, beroligende Bøn, men den strænge, straffende Skriftestaders:

„Hvad vil Du Udv i Gaarstol,
 saa mæled Kristi Forde:
 „Alst Du endnu af Bled ej nel,
 har end Du Lyft at morde?
 Nej, gik herfra Du Jernværksmand,
 og vld, Du est i Kirken Bøn.“
 Men Vilhelm elsted dog Kong Svend
 som Jonathan sin Hjertensven.“

Bagten, der fulgte med Kongen, blev vred og vilde støde Biskoppen tilside, ja Kogle traf endog Sværdene for at gaae løs paa ham; men Vilhelm blev staaende og rørte sig ikke af Stedet; med sorgfuldt Sind tænkte han „kun paa Gud og Svend, sin fjære, faldne Hjerteven.“

Da Kongen nu saae, at han blev urokkelig og rolig, og ikke lod sig forfærde af de dragne Sværd, kunde han nok forstaae hvad der sregil i Bennens Sjæl, og hans Samvittighed vaagned; Tanken om den store, begangne Udaad traadte frem for ham med Anger og Gru; han blev bleg som et Løg og forbød sine Svende at røre Biskoppen, der stod paa Bagt for Kristi Brud, nemlig for Kirken, at den ej skulde blive vanhelliget ved hans Nærværelse; derpaa styndte han sig hjem

aflagde sin kongelige Dragt og kom tilbage, barfodet og i grove Klæder, fastede sig ned udenfor Kirkedøren, og bad Gud under hede Taarer, at han vilde tilgive ham hans store Brøde.

Sønderknust og sørgmodig laa Svend der, men ikke mindre sørgmodig stod Vilhelm ved Altret og bad til Gud, at han dog vilde tilgive Kongens Synd, og naadigen aabne hans Hjerter for Anger og Ydmyghed. Han var endnu ikke færdig med sin Messie, da han fik Budskab om, at Svend laa udenfor Kirkedøren bodsærdig og angerfuld, og strax styndte han sig til ham med Taarer paa Kinden, men med Glæde i Øjet; thi nu vidste han, at hans Bøn var hørt, at Svend ydmygelig tilstod sin Uret og tryede til Gud med Bøn om Tilgivelse for Jesu Kristi Skyld.

„For Kirkevær Bispe Vilhelm stod
i Messjellæder lange,
og Kongen laa i Taarestod
saa angerfuld og bange.
Han skjalv for Gud, som hævner Blod,
han skifted for den Herre god,
og naar der skiftes saa paa Jord,
da vorder Fryd i Englekor.“

Strax lyfte han Kongen af Ban, løstede ham op, omfavnede ham hjerteligt og dømte ham igjen værdig til at tage Deel i Gudstjenesten; derpaa førte han ham med stor Ærbødighed ind i Kirken og istemte med let Hjerter Jubelsangen der var bleven afbrudt ved Kongens Tilbagekomst. To Dage holdt Svend sig hjemme, indesluttet i sine Bærelser og vilde Ingen see, men tredje Dagen iførte han sig sin Kongedragt, gik til Kirken midt under Messien og lod paabyde Stillehed, hvorpaa han højt og lydeligt skiftede sin Synd for

Menigheden, takkede Biskoppen for hans Djærvhed og Mildhed, og skjænkede som Mandebød meget Guds til Kirken.

Kongens og Biskoppens Venskab mindstede ingenlunde efter den nysomtalte Begivenhed, tverimod knyttedes det fastere og fastere. Da Svend omsider blev syg og døde i Kongsgaarden i Søderup, nær Urnehoved, hvor han havde holdt Thing for at faae Knud udnævnt til sin Efterfølger, og efter sit eget Ønske blev ført til Sjælland for at komme til at hvile i Roskilde Domkirke, overvældedes Biskoppen jaaledes af Sorg ved Budskabet om den kongelige Vens Død, som han var uvidende om, indtil Riget kom til Sjælland, at han følte, hans egen sidste Stund heller ikke kunde være langt borte. I det Haab, at Gud vilde høre hans inderlige Bøn: at følge sin Herre i Døden, gik han strax til Kirken og bød Gravekarlene kaste to Grave, for at han kunde hvile ved Siden af Kong Svend, traf derpaa alle Tilberedelser til sin Jordefærd og ilede i al Hast Kongeligt imøde. I Nærheden af Sors fik han Dje paa Rigtoget; da bød han Kjøresvenden holde, steg ud, bredte sin Kappe paa Jorden og knælede paa den med foldede Hænder for at bede. Men da han blev liggende i samme Stilling, endog efter at det var sagt ham, at Kongens Lig var ganske tæt ved, mærkede de Omkringstaaende, at Englene alt havde baaret hans Sjæl til Himlen. De bleve Begge stedte til Hvile med stor Højtidelighed, Biskoppen først, og Grav stod tæt ved Grav.

„De Benner ene lignes kan
ved David og hans Jonathan.“

I Roskilde Domkirke findes Dronning Margretes Gravminde lige bag ved Alteret, og i eller ved de fire Piller der-

omkring hvile Harald Blaatand, Margrete den Fredstiftende, Svend Estridsen og Biskop Vilhelm, der fulgtes ad i Liv og Død.

„Ej er standhaftig den verdslige Magt;
derfor, o Jorberigs Konger! I hige
efter Guds Rige.“

Disse Ord findes i Kong Svends Gravskrift, og skulle være fævne af Biskop Vilhelms Eftermand paa Roskilde Bispestol, den veltalende og rettsafne Svend Norbagge.

Harde Knud den Store og hans Søstersøn ophjulpen Kirke og Gejstlighed, saa blev dette i end større Maal Tilfældet under Svend Estridsens forhen omtalte Søn, Knud, der

„tilgav Næsten, naar kun han fornærmet var vorden
men var Riddingers Rædsel, en Hævner paa Jorden.“

og derfor maatte segne i Døden, under trolose Slægtningers og lave Riddingers Medvirken. Hans yngre Broder, Erik Svendsen, den Gjegode kaldet, var ogsaa en from og mild Mand, der betænkte Kirker og Klostre rigeligen, og vandrede paa sin Fod til Rom for at tale med Paven, og af ham faae Lov til at lade sin Broder Knud erklære for en Helgen, samt erholde Tilladelse til at oprette et Erkebispesæde i Lund, for derved at blive fri for at staae under de tydske Erkebiskopers myndige Herredømme.

Men skøndt Erik Svendsen var en god og retfindig Mand, var han dog ikke altid Herre over sig selv, og et sorgeligt Vidnesbyrd derom afslagde han ved engang at dræbe fire af sine Hoffolk. Anledningen dertil, fortælles der, var den

Trolddom, der laa i en Harpespillers Toner, da han ved et Gjæstebud slog Strængene for at oplive de Forsamlede; alle Tilhørerne bleve rasende, og Grif kunde ligesaalet modstaae Trylleriet som alle de andre Gjæster; da var det, han i sin utilregnelige Tilstand ihjelslog ovenomtalte Hofmænd, men angrede det siden bittert, gav store Bøder for Drabene, og fandt sig dog ikke beroliget, før han havde underkastet sig en strængere Bod, ved at foretage en Pilegrimsrejse til det Land, hvor vor Frelser havde levet og lidt, for ved hans Grav at finde Forsoning og Naade.

„Kedron vil jeg finde;
der skal rinde
mine Taarer, blandet
sødt med Vandet.

Golgatha jeg gjæster
og korsfæster
sønderknust min Brøde
hvor han døde.“

Hans Dronning, der hed Bothilde og var ligesaa from som han selv, fulgte ham; desuden tog han et Følge af Landets største og mest velvogne Mænd med sig, og gik tilsøs til Rusland i Foraaret 1103. Men hans Rejse var til stor Sorg for Folket, der tiggede og bad ham om at blive hjemme og styre Riget vel, som han hidtil havde gjort, da denne Adfærd sikkert vilde være Herren mere velbehagelig, end den paatænte Rejse. Grif var imidlertid ikke til at overtale, og drog igjennem Rusland til Konstantinopel eller Myklagaard, hvor Keiserens Livvagt, Børingerne, næsten alle vare Nordboer. Derfor fik Grif, trods al den Høflighed, Kejser Alexius viste ham, ikke Lov til at komme ind i Byen, men maatte slaa Lejr udenfor, thi den græske Hersker var bange for, Børingerne

skulde drage bort med Styrelsen fra deres Hjemstavn. Imidlertid blev Alerius's Mistro snart forvandlet til Højagtelse for den nordiske Hersker, da han fik at vide, at Erik lod sig det være magtpaaliggende at indprente Nordboerne, der fik Lov til at hilse paa ham, men kun Gaa ad Gangen, samme Trofasthed og Tapperhed, som de og deres Forsædre altid havde udviist, og lagde dem paa Sinde, at det var en saare hæderlig Post, der var anbeføjet dem som Keiserens Livvagt, en ærefuld Tillid, der var gaaet i Arv til dem fra deres Fædre, og som de maatte bevare utrænket til deres Efterkommere. Da de udsendte Spejdere fortalte Keiser Alerius dette, aabnede han strax Byens Porte for Kong Erik og hans Følge, og overførte ham med Gæstbeviser af al Art, samt tilbød ham store og værdifulde Gaver. Men Erik Svendsen afflog at modtage Noget; kun valgte han nogle Levnninger af hellige Mænd, hvilke Skatte han sendte til Danmark, til Deling imellem nogle Kirker og Klostre, hvorved han da ikke glemte at betænke sin Fødeby Slangerup.

Kong Erik naaede imidlertid ikke det hellige Land, thi paa Den Cypern faldt han i en hidsig Feber, der fremkaldte hans Død, og blev begravet sammesteds, hvorpaa hans Hustru Bothilde med sorgfuldt Sind fortsatte Rejsen, som hendes elskede Husbond havde bestemt. Men ej heller hun saae Danmark igjen, thi hun døde paa Oliebjerget og blev begravet i Josaphats Dal. Eriks og Bothildes eneste Søn var den i Historien hæderlig kjendte Knud Erikssen, almindeligen kaldet Knud Lavard eller Ringsted Hellig-Knud, Fader til Baldemar den Store.

Hvad ovennævnte utilregnelige Tilstand angaaer, under hvilken Erik Ejegod begik Manddrab, sejer det vist ikke, at

det var i Drukkenstab dette stete, thi i den Tid tog man det ikke saa nøje med at drikke lidt over Tørsten, som det hedder, og naar stærke Drikke gaae ind i Hovedet, gaaer Forstanden ud; derfor kaldte Grønlanderne tidligere Brændeviin med det meget træffende Navn: Galevand. Til hvilken Grad vore Forsædre hengave sig til stærke Drikke, det faaer man et tydeligt Begreb om, naar man hører, at Abbed Vilhelm maatte formane Baldemar den Stores Døtre „ikke at tage alt for meget til sig af berusende Drikke.“

Jøvrigt var Erik den Gjegode en Mand, der var udrustet med ualmindelige Sjæls og Legems Evner. Han var saa høj, at de Fleste kun naaede ham til Skulderen, dertil smuk, velstabt, sund, stærk og kraftig. Naar han sad ned, kunde han kaste længere med Spyd eller Steen, end Andre, der stode op, og med et Tov i hver Haand, som han lod to Karle tage fat i, kunde han trække disse fire Mennesker til sig, uden at de vare istand til at faae ham af Stedet, ligesom han og siddende kunde gaae af med Sejeren, selv om han skulde kæmpe imod to stærke Mænd. Han var ogsaa almindeligen kjendt for sin store Evnerigdom, sin klare Forstand, sin ualmindelige Sukommelse, sit muntre Vid og sine sjældne Kundskaber; hans Veltalenhed blev almindeligen beundret, og naar han med sin velklingende Stemme talte til Folket ved Forsamlingerne, vandt han Alles Hjerter; thi som oftest sluttede han sine Taler med Hilsen til deres Hustruer og Børn. Intet Under derfor, at han var højligen elsket i levende Live og blev begravet af Alle efter sin Død.

Under de nysevnede Konger vandt Gejstligheden større og større Anseelse og dens Myndighed i Danmark steg efterhaanden til en tidligere ukendt Grad; men Ingen havde dog saa mægtig en Indflydelse som Agel Hvide (Absalon), Baldemar den Stores Fosterbroder og Ben. Under denne Konge var det, at de gejstlige Forhold ganske bleve undtagne den verdslige Magt, og to Kirkeretter udgivne, den skaanske (1162) og den sjællandske (1171). Den Tiendeindsførelse, Knud Svendsen saa vedholdende og varmt havde kæmpet for, men ikke kunnet opnaae at bringe istand, blev bestemt ved begge Retter, der tillige indrømmede Folket nogen Frihed ved Præstevalg, men denne Frihed tabte sig snart, og kun med Møje kunde Kongerne beholde et Skin af Herredømme ved Bispevalgene; alligevel vilde de ikke gjøre Afkald paa den Ret, at deres Stemme skulde høre med for at give et saadant Valg Gyldighed, og derfra hidrørte tildeels de mange paafølgende Stridigheder imellem Landets Styrere og de herskesyge Erkebiskopper.

Med Gejstlighedens Anseelse og Magt steg Kirkens Rigdom, thi det blev anset for en from og Guds velbehagelig Handling at give meget Guds til Kirker og Klostre. Som vi have seet af ovennævnte Stikbring, sonedes Forbrydelser af Datidens Konger ved at lægge Jordegods under Kirkerne, og som Kongerne gif frem, saaledes fulgte Folket efter, baade de Store og de Smaa. „At bringe Jord til Kirken“ vare de Stikpenge, der bleve anvendte for at komme ind i Himlen, og mangen Mand tog en haandsfuld Jord af sin Ager og lagde den i Bidners Paasyn paa Altret, til Tegnet paa, at hele Agren var Kirkens Ejendom.

De mange Klostre, der rejste sig omkring i Landet, befæstede og forøgede Kirkens Magt, men de gjorde ogsaa Landet stort Gavn, thi de udøvede en ikke ringe Indflydelse paa de Danstes Udvikling og Oplysning, da de Lande, fra hvilke Munkene bleve kaldte herind, navnlig England, ogsaa Franrig og Tydskland, stode paa et langt højere Dannelsesstrin, end vort Fødeland. Og ikke alene Kundskaber, Oplysning og allehaande nyttige Opfindelser, men ogsaa forbedret Landbrug og Kvægavl kom til os med Munkene; at Havedyrkningen kom igang, skyldes fornemmeligen dem.

Da vi nu for Øjeblikket gaae den paa Klostre rige Omegn, ville vi i Korthed omtale de forskjellige Munkesordener, der kom ind i Landet især i det 13de Aarhundrede. Der var baade Herreklostre og Tiggerklostre; de første vare naturligtviis de rigeste og fornemste, medens de sidste oprindelig skulde underkaste sig allehaande Gavn og leve af Almisje. Men bleve de end ikke saa velhavende som Herreklostrene, tiggede de sig dog rige nok til at eje baade rummelige Gaarde, store Haver og gode Jorder. Dominikanerne og Fransiskanerne vare Tiggermunke. De første kaldtes ogsaa Sortebrødre efter deres sorte Dragt, og Fransiskanerne Graabrødre eller Barfødmunke, af deres aflegraa Kappe og fordi de efter Ordenens Regler maatte gaae med bare Fodder, selv i den stærkeste Kulde; deres eneste Fodbedækning var en Træklod under Fodderne. Disse to Munkesordener bleve strag vel anstrevne hos Folket, paa Grund af deres Fattigdom og den strenge, afholdne Levemaade, de maatte føre, og de udbredte sig med saa stor Hurtighed, at inden ret længe havde den ene 22 og den anden 29 Klostre i Landets forskjellige Byer.

De første Munke, der kom til Danmark, vare Benediktinerne, og der er Grund til at antage, at det var alt under Knud den Stores Regjering, de bleve sendte herover fra England. De vare flittige og tarvelige Folk, der gjorde deres Orden Vre; snart fik de mange Klosterbygninger omkring i Landet, af hvilke de ældste antages at være Voer Kloster ved Mos Sø i Jylland og St. Knuds Kloster i Odense, samt Benedikts Kloster i Ringsted, Skovkloster ved Næstved, det nuværende Herlufsholm, Gessenbel ved Randers og Glemstrup imellem Randers og Hobro; dertil og Nonneklostre, af samme Orden: Hundslund i Vestsjælland, det nuværende Dronninglund, og Dgholm paa Oland i Liimfjorden.

Efter Benediktinerne kom Augustinerne herind. Grindevålev i Salling og Bestervig i Thy vare de bekendteste Klostre af denne Orden, der tillige havde Nonneklostre i Dalum ved Odense og i Åsmild ligeoverfor Viborg, hvor den hundredeaarige, fortjenstfulde Biskop Gunner døde i det tretende Aarhundrede.

Premonstratenserne eller de hvide Munke, saakaldte efter deres hvide Ordensdragt, hørte ogsaa til Augustinerne. Børglum, sydvestlig for Hjørring, og Nonneklosteret Breilev vare Boliger for Premonstratenserne.

Skildesø Kloster i Roskilde-fjord var ogsaa stiftet for Augustinermunke. Vi have alt omtalt, at det var dertil, Absalons Ven, den lærde franske Munk, Vilhelm, blev kaldet, for ved sit strenge, nøjsomme og arbejdsomme Liv at give de til Sæd og Belævnet forfaldne Munke et godt Exempel. Vilhelm kom efter Bennis Opfordring, skjøndt han alt var 60 Aar gammel, og tre Munke fulgte med fra det Kloster i Paris

i hvilket han hidtil havde levet; men her i Danmark ventede ham ingen fristende Stilling, thi Klimaet var strengt, Egnen udbyrket, Munkene i Klosteret opsættige og hengivne til Bøhst, og de franske Brødre drog snart hjem igjen, da de fandt Opholdet her i Norden altfor uhyggeligt. Men Abbed Vilhelm holdt ud og holdt ved med at bede, formane og irettesætte, skøndt han kun saae lidet Udbytte af sin Nidkjærlighed, men derimod vandt Had og Fjendskab, og det i en saadan Grad, at Munkene paa Eskilds endog flere Gange søgte at tage ham af Dage, under det Foregivende, at Djævelen vilde have fat i ham.

„Hvad vil denne Stodder her i Landet,“ sagde de, „han æder og drikker Indet og lader ogsaa os sulte; ja istedenfor Mad giver han os Blade af Træerne og Græs“; thi de til Egyptens Kjødgryder vante Munk kunde ikke finde sig i, at han indførte alle slags Kjøkkenurter, som før den Tid vare ukjendte i Danmark. Da Issefjordens Bønder truede at ødelægge Klosterbygningen paa den lille Ø, flyttede han dette til Ebelholt ved Frederiksborg, og havde den Glæde af sin Faste, Bøn og Tale, at Munkene forandrede deres Levnet, og vænnede sig til at arbejde og virke i aandelig Gjerning som i verdslig.

Efter et Liv fuldt af Selvfornægtelse, Opofrelse og reen Kristenhjærlighed døde denne højtagede, fromme Fransmand, Paaske-nat 1202, i en Alder af 98 Aar, henstrakt paa Aste og Haarsæt i Ebelholt Kirke. Efter Døden blev han optagen iblandt Helgene, og der stete mange Undergjerninger ved hans Grav.

Cistercienserordenen opnaaede her som i alle andre Lande størst Navnkundighed og Anseelse. Erkebiskop Eskild, en fortroelig Ven af den hellige Bernhard i Clairvaux, der var Ordenens særdeles Beskytter og Belynder, nærede stor

Agtelse for og Kjærlighed til Cistercienserne, og anlagde først Heridsvad Kloster i Slaane, og saa Aar efter det berømte Eßrom i en af Nordsjællands smukkeste Egne; dette var hans Yndlingskloster, og derfor blev det ogsaa rigelig betænkt. Til Begge sendte Abbed Bernhard i Clairvaux Munke, og fra disse to Klostre nedstamme alle de øvrige af samme Orden s. Ex. Rnardrup og Sors i Sjælland. Dette sidste havde Ager Ryg, Absalons Fader, anlagt, men uheldigvis var det dalet meget ved Munkenes fordærvede Sæder, og Erkebiskop Absalon ophjalp det derfor, ved at flytte Cisterciensere fra Eßrom dertil; en Forholdsregel, der var veltruffen, thi Klosteret blomstrede atter op og blev et af de navnkundigste og rigeste i Landet. Holmekloster i Fyen, det nuværende Bræhetrolleborg, Iviskloster ved Høstebro, hvis Stifter Prinds Buris var, Bittskloster, som Baldemar den Store anlagde af Taknemmelighed over at være sluppen godt fra Overfaldet i Roskilde — det er nutildags Herregaarden Bjørnsholm ved Limfjorden — det glimrende og berømte Omkloster i Nærheden af Himmelbjerget, hvor Biskop Svend af Aarhus blev begravet, da han døde netop som han havde bestemt at flytte ind i Klosteret, det rige Lygumkloster, hvis Jordegods udgjør det nuværende Lygumkloster Amt, og Guldholt, en Miløvej fra Slesvig, der siden blev flyttet til Hønsborg Fjord og kaldet Hylkloster, vare ogsaa tilsammen Cistercienserklostre og fik Munke fra Eßrom.

I Ordenens første Tid var Cisterciensernes Levemaade meget streng; de brugte hverken Skind eller Skjorter, spiste ikke Kjød uden i alvorligere Eygdomstilfælde, sov i deres Klæder paa Straasække, stode op ved Midnat og sang Herrens Priis indtil Dagens Frembrud, hvorpaa de søjselsatte sig med

Regemsarbejder, sang og bad, alt under den strengeste Tavsshed.

Nonnernes Levnet var strængt som Munkenes; de bare hverken Linned eller Pelsværk, beskæftigede sig med at sy og spinde, og maatte endog gaae i Skoven for at rive Torne og Tidsler op. Baade deres og Munkenes Ordensdragt var simpel ligesom Levemaaden; den bestod af en hvidgraa Kjole med sort Slør; Munkene bare i Koret en hvid Rutte, udenfor Klosteret en sort Kappe med Hætte. Lægbrødrenes og Læg søstrenes Dragt var bruun. Det eneste Nonnekloster her i Landet, som man med Visshed veed var af denne Orden, er Mariaklosteret i Roskilde.

Men Afholdenhed, Tarvelighed og Arbejdsomhed bleve de værre fortrængte af Odselhed, Ladhed, Pragt og Vellevnet, efterhaanden som Ordenens Rigdom og Anseelse tiltog, og Cistercienserne overgik endog andre Munkteordener i Uppigthed og utilbørligt Hensyn til alstens jordiske Goder.

Iffe længe efter at nyssnævnte Orden havde udbredt sig i Danmark, kom Johanniterne eller Hospitalsbrødrene af St. Johannes Orden ind i Landet, og anlagde det berømte Antvorskov ved Slagelse, hvor Hellig Anders levede, den Guds Mand, vi alt have omtalt ved Opholdet sammesteds. Foruden Antvorskov, der var Hoved for alle Johanniterklostrene i de nordiske Riger, havde Ordenen ogsaa St. Hans Kloster i Odense, Dueholm paa Mors, og et Kloster i hver af de tre Byer Viborg, Horsens og Ribe. Ved disse Klostre var der altid Hospitaller, thi Syges Pleje var en af Ordensbrødrenes vigtigste Pligter.

Johanniternes Bestemmelse her i Norden skal egentlig kun have været at indsamle Penge til Ridderkabet, hvis Stormester havde Sæde paa Rhodus. Medlemmerne af denne be-

rømte Ridderorden vare deelte i Riddere, der vare adelbaarne og bare Vaaben for at forsvare Troen og beskytte Pilgrimme, Præster, der skulde forrette Gudstjenesten og varetage al geistlig Gjerning, og tjenende Brødre, som ikke vare af Adel, men dog bestemte til Krig. Ordensdragten var sort, og et hvidt ottekantet Kors paa venstre Side af Brystet var deres Udmærkelsesstegn; derfor bleve disse Klosterfolk ogsaa kaldte Korsbrødre.

I det femtende Aarhundrede kom Karmeliterne og den da nylig stiftede Brigittinerorden i stor Anseelse. Karmeliterne, hvis Dragt oprindeligen var bruun og hvid i Tværstriber, men senere blev forandret til en hvid Kappe, paastode, at deres Munkefamsund var det ældste af alle. Protekten Elias var Ordenens Skytspatron, men den stod ogsaa under den hellige Jomfrues Beskyttelse og blev derfor kaldet: den hellige Marias Orden fra Bjerget Karmel. Lang Nattevaagen med Baragtighed i Bøn, streng Faste, Afholdenhed fra al Kjødspise, Læskhed, Fragsigelse af Ejendom; og Flid ved al Haandgjerning vare Ordenens bestemte Regler; men disse Regler bleve kun daarlig overholdte, thi der siges om Munkene, „at de vare fjendelige paa deres Dragt, men ikke paa Udvælsen af deres Ordenspligter“. Erik af Pommern kaldte dem ind til Danmark, drog dem selv imøde i en højtidelig Procession, og førte dem til det for dem bestemte rige Kloster i Landskrone; senere fik de ogsaa Boliger i Helsingør, Rjøge, Skjelskjør, Aasens og omfjeder i selve Hovedstaden. Karmeliterne, der ligesom Dominikanerne og Fransiskanerne vare Tiggermunke, kaldtes efter deres Dragt de hvide Brødre, i Modsatning til Graabrødre og Sortebrødre.

Brigittinerordenen var indstiftet af den hellige

Brigitte i Sverrig. Dette er den eneste Orden, der er stiftet i Norden, og Stifterinden var en Kvinde af høj Byrd, der havde været gift med en svensk Rigsherre, Ulf Gunnesen, i hvilket Egteløb hun havde fire Sønner og fire Døtre; siden henlevede hun tredive Aar i Enkestand, femten i Sverrig og femten i Rom, hvor hun døde, men blev af Dronning Margrete strinlagt i Badstena. I sin Enkestand førte Brigitte et strengt afholdende Liv, og havde ofte Aabenbaringer, endog af Frelseren selv; disse Aabenbaringer og Syner nedskrev hun i en Bog og stiftede den Ronneorden, som hun kaldte St. Salvators eller den hellige Frelseres Orden.

Antallet af Klosterboerne bestemte hun til 85, efter Herrens 72 Disciple og 13 Apostle, (Paulus iberegnet). 60 Nonner skulde optages i hvert Kloster, der blev stiftet den hellige Brigitte til Ære, de Øvrige skulde være Munkke, som kunde uddele Sacramenterne og staae Nonnerne bi med Raad og i Daad. Ydmyghed, Kyndighed, Taalmod og frivilligt Afkald paa Jordelivets Goder forredes af Søstrene, som ikke kunde optages, før de vare 18 Aar gamle; Munkene skulde have tilbagelagt det 25de. I Kirken udførte Munkke og Nonner Gudstjenesten i Fællesskab, men Klosterfruernes Chor var ovenover Chorherrernes. Kjødspiser var tilladt flere Gange ugentlig, men foruden de mange af Kirken anordnede Fastedage, maatte der fastes hver Fredag og Løverdag, og naar en Søster havde forseet sig, maatte hun om Fredagen faste ved Vand og Brød. Abbedissen havde den højeste Magt; hende aflød baade Munkke og Nonner, og hver Torsdag holdt hun en Forsamling, i hvilken de, der havde begaaet en eller anden Fejl, bleve idømte Straffe; disse bestode som oftest i nyssnævnte haarde Fasten, i, at den Skyldige maatte paafølgende Torsdag spise paa Gulvet, og i,

at hun maatte faste sig stiltiende for de andre Søstres Fødder, naar de forlode Kirken. Deres Klædebragt, som skulde være meget tarvelig, bestod af hvidt og graat Badmel; paa Hovedet bare de et hvidt Korsklæde, sort Slør, og ovenpaa dette en saakaldet Krone af hvidt Linned med fem røde Pletter, der skulde betegne Blodsdraaber. Munkenes Dragt var en tilsvarende; Præsterne bare over deres Badmelskutte et rødt Kors med en hvid Kreds i Midten, Lægmunkenes et hvidt Kors med de fem røde Blodsdraaber.

Badstena var det fornemste Kloster af Brigittinerordenen; senere stiftedes Maribo Kloster af Erif af Pommern, og ikke længe derefter Mariager Kloster; ogsaa Mariested i Søby skal have været af denne Orden.

En Munkorden, der blev meget udbredt i Danmark, var den „Hellig Aands“ hvis Kløstre, der ialmindelighed kaldtes Hospitaller, bleve anlagte i mangfoldige Kjøbstæder og traadte istedenfor almindelige Hospitaller; men fornemmeligen skulde de være Tilflugtssteder for Syge og Rødlidende, for hvis Pleje og Ophold, Brødrene vare pligtige at drage Omsorg. Efter en ældre Forfatters Beretning bleve de ogsaa kaldte Duebrødre, da de i deres Vaaben havde en Due, Sindbilledet paa den Hellige Aand.

Klarisjerne vare Nonner af Fransiskanernes Orden, kaldte saaledes efter den hellige Klara, der levede samtidig med Helgenen Fransiskus. Stræng Faste og Tavsshed blev paalagt disse Søstre, der maatte vænne sig af med alle Bøvligheder, kun bære Linned af Haardug eller grovt Lærred, have to Brætter til Seng, en Matte med noget Palm i, og en Palmesæk til Hovedpude. Det første og rigeste Kloster af denne

Orden var i Roskilde, dernæst blev der stiftet et i Rishavn og et i Odense.

Karthuserne, den strengeste af alle Ordener, kom hertil omtrent paa samme Tid som Cistercienserne. Deres Ravn hidrører fra Ordenen Kartheus eller Chartreuse ved Grenoble, hvorhen den hellige Bruno begav sig med sex Benner og indrettede et Bedehuus og nogle ringe Geller i en øde Dal, omgivet af høje, snedækte Fjelde. De forpligtede sig til bestandig Tavsshed, al deres Tale skulde være med Gud; for at fortjene Noget til Livets Ophold og leve uafhængigt, arbejdede de og afskreve andægtige Bøger, læste og bade derunder, men Alt i Tavsshed. De vege ikke af fra Ordenens strange Regler, bare altid Haarskjorter, dertil en hvid Dragt med Læderbelte, og, udenfor Huset, sort Kappe med Hætte.

Da Karthuserne kom ind i Landet, indrømmede Biskop Absalon dem Adserbo, mellem Arresø og Kattegattet, men de droge snart igjen bort derfra, under det Forgivende, at Stedet ikke passede for deres Orden. Et Karthuserkloster, der blev stiftet i Aarhus, vedligeholdte sig derimod indtil Reformationen.

Ovennævnte Munkeordener vare de vigtigste i Danmark i Middelalderens Dage; foruden disse vare der endnu adskillige af mindre Betydning og ringere Indflydelse, saasom: Ursulinerne, Trinitarierne, hvis Formaal var at løstjæbe kristne Fanger, Brødre af St. Victors-Orden o. fl. A.

Klosterbygningerne maatte nødvendigviis være store og rummelige, thi foruden de mange Geller for de enkelte Munke, var der i samme en stor Deel Bærelser til fælles Brug, saasom: Læsestuen, Spisestuen, Sygestuen, Forsamlingsstuen.

De Gaarde, der ere tilbage af de gamle Herreklostre, vidne ogsaa om, at disse have været faste, anseelige Bygninger, f. Ex. Børglum og Hundslundkloster i Bentsbøssel, den gamle Skolebygning paa Herlufsholm; og at de kunde rumme et betydeligt Antal Gæster, det viste Omkloster, hvor Dronning Margrete, Kristoffer Valdemarsens Hustru, almindeligen kaldet Margrete Sprænghest af sit dristige Ridt, indkvarterede sig i to Dage med 1600 Ryttere, foruden Løbere, Klærker, Fodfolk og Friherrer, der kom til Høffet for at klage. Alle Bygninger med de til samme hørende Gaarde og Haver vare paa de fleste Steder omgivne med en Ringmuur, og som oftest havde Klostrene hvælvede Kjældere under Hovedbygningen.

Forbruget til Klostrene var meget betydeligt, og naar man seer, hvor mange Fødevarer der var bestemt til hver Person, maa man uvilkaarlig tænke paa, at Fasten og Kjødets Spøgelse just ikke har være synderlig angribende. I de sidste Aar af deres Tilværelse anordnede saaledes Landets Konge, for at indstrænke Forbruget, at en Nonne eller Klosterjomfru kun skulde have til aarlig Underhold: 25 Skjepper Meel, 14 Eder. Öl, 2 Pd. Malt, 2 Skpr. Humle, 2 levende Sviin, 6 levende Lam, 2 levende fede Faar, 6 levende Gjæs, 10 Par Høns, en Fjerding Smør, en Fjerding saltet Silb, 2 Öl røgede Silb, $\frac{1}{2}$ Ede. saltet Fisk, 150 tørre Hvidlinger, 100 tørre Flyndre, en Skjeppe Boghvedegryn, en Skjeppe Byggryn, $\frac{1}{2}$ Skjeppe Havregryn, en Skjeppe Vinter, en Fjerding Vilde, 4 Skjepper Ryneborger Salt, 10 Læs Brænde, $\frac{1}{2}$ Læst Kul, 1 Öl Hg, og 12 Mark Penge til Sko og Klæder, saa og hver 2 Jomfruer en levende Dre.

At Munkestanden var højt æret i Danmark i Middelalderens Dage, det tyder den Omstændighed paa, at de fornemste Personer, selv Konger lode sig optage i den. Erik Valdemarsen — Plovpenning — blev kun ved sin bratte Død hindret i at træde ind i Graabrødrøstret i Roskilde, Erik Hagesen — Lam — døde som Munk iblandt Knudsbrødrene i Odense, og et Par andre Hyrstesønner vare i samme Kloster. Dronning Margrete lod sig optage iblandt Præmonstratenjerne i Børglum Kloster. Dorthæa, Kristian den Førstes Enkedronning, indgik Brødrøst med St. Antoni Munk i Slesvig, og Kristine, Kong Hans's Enke, priste sig lykkelig ved at døe i Graabrødrenes Ordenskappe, efter at hendes kongelige Egtfælle havde forlangt at hvile i Graabrødre Kirke i Odense.

Næst Biskopperne vare Prælaterne de fornemste Personer i Kirken og fulgte ved alle Lejligheder efter Kirkens Overhovedet; som Medlemmer af Rigsrådet understrebe de sørend verdslige Stormænd, thi ogsaa i det borgerlige Samsfund indtog de en betydelig og anseet Plads, ja bleve endog af Kongerne brugte til at afhandle vigtige Statsanliggender med fremmede Hoffer. Men den store Anseelse og Rigdom, de høje Bærdigheder og det fornemme Selskab, droge efterhaanden Klosterforstandere og Munk bort fra det egentlige Formaal for deres Samsfund: at dæmpe og overvinde al sandelig Lyst og Stræben, og fremhjælpe alt det Gode, der saa let gaaer tabt i den fristende, loffende Verden. Klostrenes Bestemmelse, at være et trygt Tilflugtssted for de af Verden Trætte, Sorgfulde, Hjemløse og for Alvorsfulde, der vilde unddrage sig al Paavirkning af verdslige Tillokkelser og verdslige Beregninger, forsejledes ogsaa med Alene. Det gamle Tilraab: bed og

arbejd," siger en lærd Forfatter, deelte Munkene saaledes imellem sig og Verdens Børn, at de forbeholdt sig Bønnerne, og lode Arbejdet gaae over til dem, der levede udenfor Klosterboligerne.

En Ustik, der efterhaanden blev meget hyppig og drog Munkene bort fra Faste og Kjødets Korskæftelse, idet den tillige fremhjælp Lædighed og Bellefnet, var den, at der i Gavebreve fastsattes, at Munkene paa Givernes Aarsfest skulde have et Festmaal, for at deres Bønner og Forbønner kunde blive desto varmere. Og Gæstebudet blev undertiden bestemt at skulle gjentages flere Gange aarlig, og hver Gang to, tre, ja flere Dage; Retternes Antal forsøgedes ogsaa efterhaanden, saa at det i Kristoffer den Andens Gavebrev til Sorø var bestemt, at alle Klostersets Medlemmer, Klerker og Lægfolk, fire Dage aarlig skulde have et rundeligt Maaltid af 6 Retter til Middag og 5 til Aften, „for paa disse Dage udtryffeligt at erindre Giveren i Virgilier og Messer". Mange saadanne Gaver og Bestemmelser maatte bringe Klostersenes Forsald og Munkenes Fordærvelse med sig, og de Klosterbrødre, der hengave sig til Videnskaberne og bidrage til Oplysnings Udbredelse, bleve Aar for Aar færre og færre, indtil omsider den Mand fremstod, der var kaldet til at aflægge Vidnesbyrd om, „at Herrens Ord har Kræfter"; da var Klostervæsenets sidste Time kommen her i Danmark.

Syrretypende Udsnit.

„Meer end alle Biskper i Danmarks Land
hvin Bondeføn har sørget for Kvinde og for Mand,
ret aldrig hans Ravn skal i danske Hjertier dø,
saa længe her ringer en Klofte over D."

Omtrent i femhundrede Aar havde Munkestanden en meer eller mindre blomstrende Tilværelse i vort Fødeland; dens Rigdom, Anseelse og Magt var bestandig i Tiltagende, og faste Støtter havde den i Kongerne og i Folkets Overtro. Men fra Begyndelsen af det sextende Aarhundrede traf et Uvejr sammen over Hovedet paa Klostrene og deres Beboere, og da dette slog ned, blev fuldkommen Undergang den uundgaaelige Følge deraf, i Danmark saavel som i flere andre Lande.

„I Bittenberg i Sachsenland
der er en Grav tilstue;
der hviler sig en from Guds Mand,
alt under Kirkebue;
hvad her han hed, det veed Enhver,
som har sin Gud og Bibel kjær,
men hvad han hedder nu hos Gud
skal Engle for os sjanget ud,
naar vi med ham forsamles.“

Denne fromme Guds Mand kom naturligviis meget ubejlignet for Paven og hele Kleresiet, „thi han lukked op den Bibelbog, der var saa fast forseglet“, og snart vandt hans kraftige Sandhedsord og djærve Fremtræden mange Tilhængere af den nye Lære, han udbredte. Alt det Brange, Falske og Ruende, der sandtes i den papistiske Kirke, fik Naadestødet, da Morten Luther traadte frem og fortalte hvad der stod i Bibelen, og hvad der var menneskelig Tilfætning, og trods alle Forsølgelser, alle Trusler og al Nød, traadte Kirken fornyet frem af de Ryskelses, den maatte gennemgaac, og dens djærve Forkæmper stod ikke længe alene. Sandheden finder altid hist og her aabne Øren, om end ikke strax villige Anerkjendere og Yndest, og Mange havde alt længe sukket efter at fæste

Manden den Tænkefrihed, der var nægtet den under Pavedømmets Jernaa.

Den Mand, der herhjemme først hævede sin Kæst for at slaffe os det samme klare ubildede Blif for Religionens Sandheder, som Morten Luther kæmpede for, idet han rystede Katholicismens Grundpiller, det var Fyenboen Hans Tavsens, ved sin Død Biskop i Ribe, Danmarks Luther, som han ofte er bleven kaldt, en Mand af ringe Byrd, men stor Evnerigdom, og af Gud udlaaren til en vigtig Gjerning.

„Paa Lave Bondes Agre ved Birkende By
der gif en lille Plovdræng og sang under Sky,
han medjed som Klærken og drev paa trevne Hest:
„Gud give, Hans Plovsøring kunde blive Præst.“

Birkende er en Landsby i Fyen, imellem Odense og Hjerteminde. Hans Tavsens Fader, Tage, skal have været Byens Smed og kunnet lidt meer end sit Fadervor; hans Moder hed Karen. De levede i trange Kaar, men bestemte dog at sætte Sønnen i Latinskolen i Odense, da han viste en saa afgjort Tilbøjelighed til Studeringer, og haabede, ligesom Forældrene, at Vorherre vilde nok hjælpe ham frem. Som andre fattige Disciple maatte han samle sig det Nødvendige ved at synge udenfor Borgernes Døre; derved gif megen kostbat Tid tilspilde, men han var utrættelig flittig og havde dertil saa herlige Anlæg, at han udmærkede sig fremfor alle Skolens andre Dreng og tiltrak sig flere agtede Mænds Opmærksomhed, og iblandt disse Lehnsmanden Knud Ruds, der valgte ham til at læse med sine Børn.

Fra Barndommen af havde Tavsens Hu staaet til Klosterlivet, og han var derfor inderlig glad, da han omsider ved Knud Ruds Medvirken blev optagen iblandt Johanniterne i

Antvorskov-Kloster, hvor Eskil, Prioren sammesteds, der hørte til Landets mest ansete Geistlige, snart fattede Gudhed for den flittige, kundskabsrige Ungling, som han ventede skulde blive en Prydelse for hele Ordenen.

Tavsen havde fortrinlige Talegaver, som efterhaanden udvikledes mere og mere, og for at han i end større Maal kunde uddanne sine naturlige Anlæg, sørgede Prioren for, at han fik Lejlighed til at foretage en Rejse til fremmede Lande, for ved Højskolerne sammesteds at jamle Kundskaber, der kunde gjøre ham end dygtigere til Kirkens Tjeneste. Han rejste altsaa bort paa Klosters Bæstning, efter forud at have lovet, „at holde sig fra de Stæder, hvor de fjætteste Lærdomme bleve forkyndte, og ved sin Tilbagekomst til Fødelandet igjen at tage Bolig i Antvorskov.“

En Tidlang studerede Tavsen ved Universitetet i Löwen og gik derfra til Köln. Begge Steder blev den katholske Lære foredraget i al sin Strænghed, derfor sølte han sig misfornøjet og utilfredsstillet i sidstnævnte By som i førstnævnte, indtil en af Luthers Smaastrifter faldt i Hænderne paa ham. Nu opklarede hans Blik, thi der fandt hans Aand, der tørstede efter Sandhed, noget ganske andet, end hvad han hidtil havde maattet erkjende, og trods det Forbud, han havde hjemmefra, drog han til Bittenberg, for at lære den Mand at kjende, der vilde rive sine Samtidige ud af Bilsfarelsens og Falskhedens Magt, og hvis Skrifter i den Retning udbredte sig mere og mere og vakte stor Opfigt, hvor strængt de end vare forbudne.

„Til Bittenberg maa jeg, om saa jeg blev fordoemt, der seer Doctor Morten, hvad længe jeg har drømt.“

Og han drog til det for Katholicismen farlige Sted, hvor han

studerede et Aarstid og høstede megen Nytte af Luthers og Melancthons Forelæsninger; da blev han pludselig kaldt hjem af Prioren Eskil, og adlød Opfordringen, men opholdt sig undervejs nogen Tid i Rostok, hvor han tog Magistergraden, og indsendt sig da ved Antvorskov.

Hans Belynder, Prioren Eskil, der ikke anede, hvormeget han var bleven smittet af den nye Lære, indvilligede i hans Bøn, at lade ham rejse ind til Kjøbenhavn, for at han ogsaa der kunde lære af Professorerne, og anbefalede ham til flere Videnskabsmænd sammesteds. Lavsens Navn som flittig Lærd var desuden allerede kjendt, og derfor blev han strax antaget ved Universitetet og endog anmodet om at holde nogle Forelæsninger, en Anmodning, der kom ham saare vel tilpas, thi han fik derved Lejlighed til at foredrage de evangeliske Sandheder og stille alt det Brange i den hidtil bestaaende Lære frem for Lyset. Men Professorerne, der havde ventet i ham at finde en Forkæmper for Katholicismen, bleve højstigen opbragte, da de mærkede Skuffelsen, og ønskede nu Intet ibrigere, end at fjerne ham igjen. For at blive ham kvit, skrev de til Prioren og bade ham at kalde Lavsens tilbage, for at han under hans Vjæ kunde blive helbredet for Kjætteriet, og snart efter var han atter iblandt Johanniterne, hvor han fik Plads iblandt Ordensbrødrene og gik frem i sin Gjærning med største Forsigtighed, da han i Kjøbenhavn havde lært, at den sikreste Maade, hvorpaa han kunde naae det Maal, han havde sat sig, vilde være, at fare med Lempe.

I to Aar levede han i Antvorskov, uden at vække Mistanke om sit Forsæld, skøndt han aldrig talede imod sin Overbeviisning og lønligen søgte at vinde Brødrene for den nye

Lære; men da sølte han omsider, at hans aandelige Kraft var bleven styrket, og

„paa Antvorskov en hellig Skjærtorsdag han stod
paa Prækestolen Anden gav Kraft ham og Mod;
han Frelsen lovpriser, som sprang af Naaden ud,
men aldrig kan kjøbes med Gode og Guld af Gud.“

Prioren havde været forhindret fra at overvære Prækenen, men han blev ikke længe uvidende om dens Indhold, thi Munkene styrtede ind til ham, for at fortælle, hvilken gruelig Rjætter Johan Tavsens var. Eskil blev vred og truede ham med den haardeste Klosterstraf, af hvilken Grund Reformatoren skal være flygtet til en lille Ø, men saa Dage efter have indfundet sig igjen, hvorpaa han blev kastet i Fængsel, dog kun for kort Tid, da Knud Rud indlagde Forbøn for ham og fik ham paa fri Fod, imod at Tavsens lovede, at forlade Klosteret, og hverken tage Bolig i Sjælland eller Fyen, men begive sig til Viborg, hvor Eskil haabede, han skulde blive helbredet fra sine Bildfarelser, under den lærde og strænge Prior, Peder Jensen's, Varetægt og Klostersugt.

Tavsens kom altsaa til Viborg. Prioren der syntes godt om hans Lærdom og rene Sæder, og viste, at han var vel stemt imod ham ved endog at tillade ham at præke i Klosterkirken, skjøndt dette var imod Munkenes Vilje. Men denne Undest var kun af kort Varighed, thi da Tavsens i sin lille Celle talte med Brødrene om Kristi Evangelium, stode de fleste vel imod Luthers Lære, men Nogle bleve vundne for den; og fra Munkene kom ogsaa en Gnist af denne ud iblandt Borgene, en Gnist, der alt mere og mere tændte Ividens Lys, til stor Forargelse for de Skriftkloge. Biskoppen Hans Friis kom snart paa det Næne med, fra hvem de fjætteste Lærdomme

udsprang, og efter hans Vælle og Tilskyndelse lod Prioren Tavsens fæste i Fængsel, dog ikke i et mørkt Fangehul, men i et Laarn, hvor hans Ordensbrødre havde Adgang til ham, og hvor han kunde tale til Byens Folk igjennem Lufthullerne.

Fra det Øjeblik af, Tavsens blev indesluttet, udbredte den nye Lære sig hurtigt i Viborg; de strænge Forholdsregler hjalp den et godt Støppe fremad, og nogle af Munkenes bidroge desuden til dens Udbredelse, ved at fortælle Borgerne, hvad Luthers tro Følgesvend meddeelte dem af de usforvanskede Sandheder. Øvrigheden i den gamle Stiftsstad forenede sig med Borgerne for at faae Tavsens fri, men Prioren, der for sit Vedkommende gjerne havde løsladt ham, gik paa Raad med Biskoppen, og hans Friis vilde ikke have Rjættøren paa fri Fod. Da drog nogle Borgere til Aalborg, hvor Kong Frederik den Første netop opholdt sig, og Kongen, der var vel stemt for den nye Lære, forlangte hans Frigivelse, udvalgte ham til sin Kapellan, men gav ham Tilladelse til at forblive i Viborg, „for at præke det heilige Evangelium for Borgerne“; og betroede ham isøvrigt til dem, for at de skulde værne om ham og værges ham.

Glade rejste de Viborger Mænd hjem, og Prioren maatte løslade Tavsens, ja endog tillade ham at blive i Klosteret, skjøndt Biskoppen ivrigt satte sig derimod. Dernaest indrømmede han ham Tilladelse til at præke flere Gange ugentlig i Fransiskanernes Kirke, og Folk strømmede did i stor Mængde for at høre det Ord, han forkyndte. Frederik den Første lod til samme Tid anlægge en Skole i Byen, for at Ungdommen kunde oplæres i den evangeliske Tro, og til Betsyrer af samme blev valgt en Mand, der ganske deelte Tavsens Anskuelse, og

ligesom han havde været Luthers Tilhører i Bittenberg; det var Jørgen Sadolin.

Men vare Borgerne henrykte over Lavsens Lære og over den Udbredelse samme Dag for Dag vandt, da var Biskoppen intet mindre end glad derved, og for at kue den om sig gribende Lyft til at lytte efter Sandheden, forbad han Reformatoren at præke, ja lukkede endog Kirken for ham. Men derved opnaaede han ikke andet, end at Lavsens holdt sine opbyggelige Taler paa Kirkegaarden, under aabne Himmel, indtil Borgerne opbrød Graabrøderkirkens Døre og førte den ælfede Lærer ind under dens Hvælvinger, for at han ikke skulde udsættes for alle Vejrsligets Ubehageligheder. Nu saa Biskopen hvad Folket vilde, og da viste han og hvad han vilde: sætte Magt imod Magt. Han lod sit Slot, Nyhald, befæste, og sendte væbnede Svende til Kirken, der skulde gribe Lavsens midt under Prækenen, men fik kun det Svar af den uforfærdede Taler: „Jeg staaer her i en større Herres Tjeneste, naar jeg har forrettet den, skal jeg møde hos Biskopen“. Siden truede han med at adsprede Lavsens Tilhængere med Baabenmagt, naar de gik til Kirke; men Borgerne spærrede med Jernlænker alle de Gader, der førte til samme, saa at Biskopens væbnede Ryttene ikke kunde trænge ind, og dernæst fulgte de deres Borgemeisters Eksempel, at sidde med Væge i Guds Huus.

End et Middel greb Hans Friis til, for om muligt at kue den lutheriske Lære, inden den vandt for stort Raaderum, og det var at kæmpe med Aandens Sværd imod den bjærve Bondeson; men da Lavsens var ham vogen baade i Mund og Pen, kom han med Jyllands tre Biskopper, Iver Munk, Stige Krumpen og Dve Bilde overeens om, at indkalde tydske Hjelpetropper. De to Mand, de henvendte sig til,

og af hvilke de fortrinligen ønskede den af sin Kamp med Morten Luther bekjendte Dr. Eck, affloge. Imidlertid at komme til Danmark, trods de smigrende Lovtaler og store Løfter, der fulgte med Indbydelsen.

Omfrider blev Johan Tavsén og hans tro Medarbejder, Broder Thøger, udstødt af Klosteret, men derfor manglede de hverken Huus eller Bord, thi Byens Borgere toge med Glæde imod Sandhedens Forkæmpere og sørgede for deres Fornødenheder; og fra Kong Frederik, der paa den Tid var i Holsteen, indtraf det alvorlige Bydende, at begge de stridende Partier skulde forholde sig rolige, indtil han om søje Tid kom tilbage, saa skulde han nok raade Bod paa al den Uorden og Tvist, der sandt Sted.

Tavsén vedblev fremdeles usfortrødent at kæmpe for den Sags Fremme, han havde helliget sig til, og udgav i Trykken adskillige Smaafrister, ikke alene for at opmuntre og styrke sine Tilhængere, men og for at angribe og revse Papisterne. Iblandt andet ragede han uklar med Odense stribbare Biskop, Jens Andersen Beldena, den Mand, der engang skrev til Afsens, en af de første Byer, der gik over til den lutheriske Lære, „at det var bedre, alle lutheriske Prædikanter dinglede i Galgen, end at en eneste Messie skulde nedlægges,“ og i ham havde Tavsén en bitter og udhældende Modstander.

Ligesom Luther indviede til Folkets Lærere En og Anden, der var gennemtrængt af Kristendommens Sandheder og havde Gaver og Dygtighed til at forkynde Ordet for Menigmand, saaledes ogsaa Tavsén; men derved paadrog han sig endmere Had og Forsølgelse, og ved denne Fremgangsmaade saavel som ved den iblandt Papisterne uhorste Omstændighed, at han ind-

traadte i Hægtestand, tilintetgjordes alt Haab om en frebelig Jevning imellem de stridende Troesbrødre.

Lavsen valgte til sin Hægtehustru Dorothea Sadolin, en agtet og gudsfrygtig Jomfru, Søster til hans Ven og Troesbrøder, Jørgen Sadolin, der var bleven Bestyrer af den lutheriske Skole i Viborg, og giftede sig uden attage ringeste Hensyn til, at han derved blev Stive for frænkende Omdømme og hadesfuld Bagvaskelse. Da han havde opholdt sig tre Aar i Viborg og ved sin Nidkærhed og sit Levnet bragt, saa at sige, hele Byen til at antage Luthers Lære, ansøgte han Kongen om, at der maatte blive indrømmet ham en egen Bolig sammesteds, da det var hans Agt fremdeles at leve i sin kjære Menigheds Midte, og hans Begjæring blev tilstaaet.

Men Johan Lavsens fremtidige Ophold i Viborg var kun meget kort, thi Kong Frederik kaldte ham til Kjøbenhavn, for at han som Sognepræst ved Nikolaj Kirke kunde bidrage til den lutheriske Læres Udbredelse i Hovedstaden. Ugerne forløb han den Kreds, i hvilken han havde virket og gavnet saa meget, men han vidste, at der i Hovedstaden var en vid Mark at arbejde paa, og at Arbejderne kun vare saa, og villig fulgte han Kaldelsen. I Kjøbenhavn modtoges Mange ham med Glæde og sluttede sig til ham. Nikolaj Kirke var altid fuld af Tilhørere, og langt fra Alle kunde finde Plads; han indførte Davids Psalmer og en anden i Malmø udgiven Psalmesamling, og dette fremkaldte et saare fordeelagtigt Indtryk paa Menigheden, der tiltog Dag for Dag, Skjendt Modstandernes Tal var stort og ivrigt. Alt flere Aar førend Lavsen blev kaldet til Kjøbenhavn, var Luthers Lære bleven forkyndt i Nikolaj Kirke af en indkaldt tydsk Lærd, Martin Reinhard fra Sachsen, men han forlod Danmark efter kort Tids Forløb,

da Katholikerne gjorde ham det for broget, og han ikke var Landets Sprog mægtig. Poul Eliesen — Poul Vende-
 laabe kaldet, fordi han to Gange stiftede Tro — der dengang
 var lutherstfindet, oversatte vel hans Præfener paa Dansk og
 foredrog dem i Forsamlinger, men Papisterne lagde Haan og
 Spot i deres Fortrædigelser, saa at Manden indsaar, at han
 maatte fortrække, thi var han først gjort latterlig i Folkets
 Dine, kunde hans Virken neppe bære den altraaede Frugt;
 han rejste derfor snart igjen til sin Hjemstavn og lod Danmark
 skjotte sig selv, indtil heldigviis Johan Tausen blev kaldet til
 Kjøbenhavn, for ved sin Lærdom, sin Bektalenhed og sine troende
 Sandheds Ord at adsprede Mørket, opløse Bildfarelserne og
 forjage Overtro.

For at bringe Reinhard i Folkemunde og gjøre ham
 latterlig til en saadan Grad, at han ikke mere kunde vise sig
 paa Talerstolen, udfældte Rodpartiet en Skoledreng i en
 Dragt, der ganske lignede hans, lod ham efterligne den Lærdes
 noget ejendommelige Fagter og Lader, og gaae omkring i Byen
 for at holde Taler, der vare en Blanding af urigtigt Dansk
 og Tydsk. Efter Slutningen af samme sang han altid:

„Aldrig haver jeg gjort noget Godt;
 ej heller jeg agter at gjøre;
 Enhver mig kjender, han veed jo nok
 hvad jeg i Skjoldet mon føre.“

Samme Aar som Rigsdagen holdtes i Augsburg — 1530
 — blev en Herredag sammentaldt i Kjøbenhavn og begge de
 stridende Partier stævnedes til Møde, for at overgive og for-
 svare deres Troesartikler. Katholikerne, der havde faaet en
 Tydsker herind for at staae dem bi, en Dr. Stagespøhr fra

Køln, forlangte strax, at Kjættene skulde fordommes, uden at deres Værdomme bleve undersøgte; men denne Fordring blev naturligviis tilbageviist, og de fremsatte da deres Klager og Besværinger, ved hvilke Lutheranerne i flere Dage holdt sig rolige, saa at Modpartiet troede, de vel vidste, deres Sag stod sig flet. Men da fremkom Tavsens med sine Troeslærdomme i 43 Artikler, og overgav dem til Kjendelse i Herredagen, idet han og hans 20 Troesfæller, der vare mødte i Kjøbenhavn, arbejdede for at give Sagen al mulig Offentlighed, ved at dele disse Artikler imellem sig, og daglig under et stort Tilløb holde to Præfener over dem i Helliggejstes Kirke. Papisterne indgave derpaa et Klageskrift til Kongen, som indeholdt 27 Artikler, der snart besvarede af 27 andre fra Lutheranerne, tilligemed adskillige Klager over Biskoppernes Adfærd. Men to Spørgsmaale forhindrede en endelig Afgjørelse af Tingene, og det var: for det første, om Striden skulde føres i det latinske eller danske Sprog — Katholikerne forbrede det første, Lutheranerne det sidste, for at Menigmand kunde følge med — og dernæst, hvo der skulde dømme i Sagen. Papisterne vilde styde sig ind under Paven, Lutheranerne forbrede, at det rene Guds Ord skulde dømme, og Herredagen blev opløst, uden at der var taget nogen endelig Beslutning; men Protestantismen vedblev at gjøre betydelige Fremstrid i Hovedstaden.

Tredie Juledag 1531, midt under Gudstjenesten, stormede Borgemeesteren i Kjøbenhavn, Ambrosius Bogbinder, tilligemed nogle flere Fanatikere ind i Frue Kirke, rev Helgenbillederne ned og sønder slog dem. Skjøndt Tavsens ilede til for at standse den vilde Færd, kastede dog Katholikerne Skylden for disse Voldsomheder paa ham, og gjorde hvad

der stod i deres Magt for deſangaaende at ſtade ham i Andres Omdømme; de vare og bleve hans ſvorne Tjener, thi

„med Mund og Pæn han revſed Papifternes Færd.“

Skjærtorsdag 1553, den 10de April, døde Frederik den Førſte paa Gottorp Slot, og Eſterretninger derom var et ſandt Sørgebudſkab for Lutheranerne, thi den Afdøde havde ſkærmet og ſtøttet den Lære, de hylde. Tausen forudſaae mørke, truende Dage for Proteſtantiſmen, og hans Frygt var ikke ugrundet, thi Papifterne forlangte ſtrag, at den nye Lære ſulde undertrykkes, og paa Herredagen, der ſandt Sted efter Frederiks Død, kom det ikke til noget Kongevalg, fordi Adelen enſtede Hertug Kriſtian til Konge, men Geiſtligheden ſatte ſig derimod, da han var opdragen i den lutherſke Lære; derimod fordrede den, at Kronen ſulde gaae over til den yngre Broder Johannes, der endnu var Børn og alſaa kunde bjes ind under den ene ſaliggjørende Tro. Rigshofmeſteren Mogens Gjæ, ſom de Katholike kaldte „Djævelens Drabant og Tjener“ havde ſluttet ſig til Evangeliets Forkæmpere, og flere mægtige Mænd med ham, derfor naaede Biſperne ikke en ſaa fuldkommen Sejer ſom de attraaede, men Noget havde de alt vundet ved at ſaae Kongevalget opſat, og den Beſtemmelle gennemført, at ingen Præſt maatte vies til et Embede uden Biſkoppernes Samtykke, og dette Noget vilde de bruge til at afſtraffe Kjætterne og fremfor Alle deres Formand; Johan Tausen, der blev indſtævnet til at møde paa Raadhuſet i Kjøbenhavn for at gjøre Rede for ſin Adfærd. Klagepunkterne imod Reformatoren gif ikke ſaameget ud paa Kjæteri ſom paa fornærmelige Ytringer om og imod Biſperne, ſom han havde kaldet „ſtive Hælle“ og „blodgjerrige Tyranner“, lige-

som han havde stemplet de papistiske Geistlige overhovedet som „lade Buge“ og „Ulve i Faareklæder“, saa og at han uden Biskoppens Indvielse havde tilranet sig Nikolaj Kirke og vanhelliget den ved sine fjætterske Vardomme, og i Rigsraadet talt til sin Biskop uden at vise den tilbørlige Agtelse. Af „sardeles Raade“ som det hed, blev han fradømt sit Præsteembede og forviist fra Sjælland og Skaane; i Fyen og Jylland turde han derimod opholde sig, men med den Forpligtelse, aldrig at tale eller skrive imod Biskperne eller den romerske Geistlighed, og ikke tage imod Præsteembede uden Samtykke af Kirkens Overhoveder.

Paa denne Tid blev Sjællands Biskpestol beklædt af en hovmodig, trodsig og egenraadig Mand, Lavsens fjendtlige Modstander fuldt saa vel som Nogen, det var Joakim Rønnow. I sin Ungdom havde han studeret i Paris, men efter sin Hjemkomst været ansat som Kammerjunker ved Hoffet, og i den Periode, siges der, været trolovet med Brigitte Gjøe, Herluf Trolles agtværdige Hustru, der sidenefter beholdt større Indflydelse over den mægtige Geistlige, end nogensomhelst Anden, og brugte denne, ogsaa til Fordeel for Lavsens. Efter Lage Urnes Død blev den holstenske Adelsmand, forunderligt nok, valgt til Biskop — 1529 købte han Embedet af Kongen, hedder det — imod at forpligte sig til at lade Evangeliet forkynde af Lutheranerne og beskytte dem i mødende Tilfælde, en Forpligtelse, som han langtfra at holde, tvertimod trodsede og stod imod, ved sine Efterstræbelser og sin bitre Færd.

Medens Lavsens var samlet paa Raadhuset med sine Anklagere og Dommere, samlede hans Tilhængere sig væbnede paa Gammeltorv, for at udfrie deres Præst fra Modstandernes

Bold, thi som en Ild var det Rygte faret igjennem Byen, at Mester Hans Tavsens var i Fare imellem de forbitrede Bisper. Med lydelig Røst fordrere de, at Raadet skulde udlevere ham, ellers vilde de selv tage ham ud, om de saa skulde bryde igjennem Mure, og det var forgjæves, at nogle af Raadsherrerne traadte frem og erklærede, de kunde være rolige og gaae hjem, der skulde ikke times Tavsens noget Ondt. Alt var afgjort i Mindelighed imellem Bisperne og ham; de vilde ikke lade sig stille tilfreds, men fordrere vedholdende, at de selv vilde see den elste Lærer. Da Biskop Rønnow siden traadte ud paa Torvet for at gaae hjem, styrtede en Skare af de opbragte Borgere hen imod ham, thi ham ansaae de, og det med Hætte, for Tavsens værste Fjende, og vilde lægge Hånd paa ham; men aldrig saasnart blev Præsten den Fare væk, der truede hans stolte Modstander, førend han samlede gloende Kul paa hans Hoved ved at tale milde, beroligende Ord, der stillede de Ophidsede og Harmsfulde tilfreds, tog derpaa Jakob Rønnow ved Haanden, førte ham igjennem den brede Mængde, og fulgte ham hjem til hans Bolig i Ranneststræde.

„Den stolte Bisp de true med Bold og med Mord;
 da møder Bondejænnen saa hjertlige Ord;
 han selv leder Bispen af Folkestemlen ud,
 og fri sejrer Anden paa Kjærlighedens Bud.“

Rønnow sølte, at Tavsens handlede ædelt og højsindet ved at bestytte en bitter Modstander, og takkede ham med et Haandtryk, da de skiltes ad; men Dommen, der var fældet, maatte ikke bestemindres see Fyldest, og Tavsens forlade Hovedstaden. Stemningen var imidlertid saa betænkelig, at han ikke kom længere end til Roskilde, før der blev indledet Underhandlinger, der atter bragte ham tilbage til Kjøbenhavn, fjorten Dage efter

hans Bortrejse; og da han paa Bistrup, der dengang hørte til Sjællands Bispestol, havde givet den skriftlige Forsikring, at han ikke vilde tale og skrive noget Fornærmeligt imod den katholske Gejstlighed, fik han Løb til atter at tiltræde sit Embede som Sognepræst ved Nikolaj Kirke.

Men Katholicismens Herredømme nærmede sig sin Ende; thi da Kristian den Tredie var valgt til Herfær baade i Danmark og Norge, efter at den ulykkelige Krig „Grevens Fejde“ var tilende, et Lidrum, i hvilket Bisperne havde havt Røst at tænke paa, da Grev Kristoffer af Oldenborg, Krigens Øverste, var ivrig Protestant, bleve paa een Dag, den 20de August 1536, alle katholske Biskopper fængslede; dog Rønnow ikke førend den følgende Dag, da han havde skjult sig paa sit Loft, hvor han blev fundet paa en Hanebjelke under Taget. Fra den Tid af er den lutherske Lære Statsreligionen i vort Fødeland; men takket og velsignet af alle Sandhedens Venner skal Johan Tavsen være, thi i syv Aar havde han arbejdet og stridt for, at Evangeliet kunde finde Hjærter og sætte Fod i Folket.

„Det var hiin lille Bloddræng fra Birkende By,
hans Ravn fløj over Danmark med folkeligt Ry.
En dansk Morten Luther, han stred med Wandens Sværd,
og sejrede med Wandens i Hjertesolkets Hær.“

De fængslede Biskopper kom snart igjen paa fri Fod og bleve tilbørligen forsynede af Staten, efter at have afgivet det Løfte, at de vilde forholde sig rolige og ikke forstyrre Kongen og hans Medhjælperes Bestræbelser for Reformationens Fremme; kun Joachim Rønnow maatte blive i Fængsel, da han ikke vilde give ovennævnte Tilsagn, og tilbragte saaledes de sidste otte Aar af sin Levetid, indtil han 1544 døde og blev begravet i Helliggejstes Kirke.

Kong Kristian skrev til Luther og bad ham at sende en Mand til Danmark, der kunde hjælpe ham at ordne de nye Forhold, og Luther sendte sin Ven Johan Bugenhagen, der kronede Kongen og Dronningen, hjalp til ved en ny Kirkelov og viede lutherste Bisper til Rigets syv Stifter. Sjællands Bispestol blev flyttet fra Roskilde til Kjøbenhavn, og til Rennøvs Eftermand blev den lærde, fromme og nidkjære Peder Paladius udnævnt, Sønnen af en fattig Smed i Ribe. Larsen blev forbigaaet ved Bispevalgene, da man frygtede hans Iver i de bevægede Tider; derimod blev han udnævnt til Domprovst i Roskilde, i hvilket Kald han stiftede saare meget Godt, og fem Aar efter kaldtes han til Bisp i Ribe, hvilken Embedsstilling han beklædte indtil sin Død, der indtraf den 11te November 1561. Samme Nidkjerhed og brændende Iver for Kristendommen, samme Udholdenhed og Agtelse for Sandhed og Ret, der havde betegnet hans tidligere Liv, fulgte ham ogsaa paa Bispestolen, og med disse Dyder forenede han streng Selvsprøvelse og Ydmyghed for Hjertekjenderen. At han bar det Kors, der var lagt paa ham, med Taalmod og i Tro, det skønner man tydeligt af hans Ytring: „Den Dag, jeg ikke faaer en ny eller særdeles Sorg og Modgang, er jeg bange for, jeg har en vred og fortørnet Gud.“

Som Biskop vedblev han at ivre imod Paven's Lærdomme, baade ved sine Taler og i sine Skrifter; han oversatte de fem Mosebøger, holdt Forelæsninger til Evangeliets Udbredelse, og rejste idelig omkring i sit Stift, for at see til ved Ungdommens Underviisning og have et vaagent Øje med Præsternes Levnet og Lære, ligesom han og isærdeleshed lod sig det være magtpaaliggende, at der ikke som hidtil blev valgt Sognepræster

iblandt Bispernes Skriverske, Rubste og Tjenere. Efter bedste Evne søgte han at forbedre Præsternes Kaar, der ofte vare trange, og holdt strængt Tilsyn med, at Herremændene ikke kom Kirker og Skoler for nær.

Johan Tavsen var en Mand af et anseligt, ærebydende Ydre, der viste, at han havde Mod og Kraft; Skarpsindighed, Bid og Fromhed asprægede sig i hans Træk. I sit Livs mest urolige Tider, strax efter Frederik den Førstes Død, havde han den Sorg at miste sin første Hustru, der havde været ham en from og trofast Vedsagerinde i Livet; siden ægtede han Anne Andersdatter, af hvilket Ægteskab der var 9 Børn; med Dorteia Sadolin havde han 4. En af hans Døtre blev gift med hans Eftermand i Embedet, en anden med en Stiftsprovst i Odense. I Ribe, hvor det fortjenstfulde Sandhedsvidne virkede i sine sidste Leveaar, frædes ogsaa hans Hvilested.

„Ret aldrig hans Navn fal i danske Hjerter dø,
Saa længe der ringer en Klokke over D.“

Et og fyrretyvende Afsnit.

Biborg bliver i Almindelighed antaget for den ældste By i Jylland, thi den nævnes oftere i Hedenold; saaledes omtales den iblandt andet under Kong Humle, og det var i Kongsgaarden i Biborg, at Hamlet dræbte sin Stedsfader Fenge, ja man lader endog dens Velde gaae tilbage til Odins Tid og hidleder Navnet fra Ve, Odins Broder. Alle danske Konger, ligesom Dan til Kristian den Tredie, ere hylbøde i eller ved Biborg, der i mange Aarhundreder blev anseet for hele Jyllands Hovedstad og ved sin Beliggenhed i Landets

Midte, paa et højt og sundt Sted, særdeles egnede sig til Samlingssted ved vigtige Forhandlinger. Uimodstridelig har Viborg tidligere været af langt større Betydning end den nutildags er, og fra Kristendommens Udbredelse her i Landet til Reformationen var dens Anseelse paa sit Højdepunkt, da dens mange rige Klostre og Kirker gav den en Overvægt fremfor Hålsøens andre Stæder. Alt i Kong Harald Blaatands Tid maa den have antaget den kristne Religion, da nogle Islændere, som vare rejste ned til Viborg, bragte den nye Lære tilbage til deres Fædreland, og den Ildprøve, ved hvilken Klærken Popo overbeviste Harald Blaatand om Kristendommens Gyldighed, ved at bære et Stykke gloende Jern i sin Haand et bestemt Stykke Vej, nedlægge det for Kongens Fødder og vise, at hans Haand var uskadt, skal have fundet Sted ved Viborg. Magnus den Gode af Norge blev paa Viborg Thing hyllet til Konge i Danmark, og Svend Estridsen stiftede det første Bispedømme sammesteds. Ogsaa var det paa Herredagen i Viborg, at Erik Ejegod tilkjendegav Folket sin Beslutning at drage til det hellige Land, og det var paa Viborg Thing, Knud den Femte lod sig hylde, imedens Svend Estridsen var i Skaane og lod sig udraabe til Konge der.

At Viborg tidligere var befæstet, som og, at den var den første By i Jylland, der blev omgivet med Volde og Grave, er udenfor al Tvivl. Dette skete under Svend Estridsen, som vilde have et sikkert Tilflugtssted der, i sine Fejder med Knud Magnúsen. Da der omsider blev maglet Fred imellem dem, var det i Viborg, Forliget blev underskrevet, og det var ligeledes i denne By, at Valdemar blev udraabt til Konge, da Svend opholdt sig si Udlandet. Senere, da Riget var deelt imellem de tre Medkonger, Svend, Knud og Valdemar,

men Svend troløs brød det indgaaede Forbund ved det blodige Gjæstebud i Roskilde, var det til Viborg, Baldemar tog sin Tilflugt, og der, han traadte frem paa Thing med Klager over den lidte Medfart; og det var ligeledes i Viborg, han i samme Tidsrum fejrede sit Bryllup med Sofie, den myrdede Knuds Søster. I Viborg modtog han ogsaa Budskabet om det Forræderi, Eufids Dattersønner, Karl og Knud, havde opspundet imod ham, og meddelte den gamle Erkebiskop det sammesteds. Kong Knud den Sjette lod sig hylde paa Danelyngen ved Viborg, saavelsom ved Urnehoved Thing, skjøndt han alt i Faderens Levetid var kaaret til Konge. Og saaledes see vi fremdeles Viborg som Samlingsstedet og Midtpunktet for alle vigtige Forhandlinger.

Men iblandt de Forhandlinger, der have fundet Sted paa Viborg Landsthing, saavel i den ældre som nyere Tid, er der dog en, der isærdeleshed træder frem, og det er den, der blev truffen sammesteds den 20de Jan. 1523, thi den gik ud paa intet mindre, end at stille Landets Konge ved den ned-arvede Krone og give samme til hans nære Slægtning, der viste, at han ingen Betænkeligheder nærede ved at tage imod den.

Kristian den Anden, der i saa mange Henseender er bleven badlet uden Skamsel og dømt med stor Ensidighed, var langt forud sin Tidsalder, og kunde umulig være den stotte Adel tilpas, da han var Borgerens og Bondens Talsmand og Beskytter.

Gjæstligheden var ikke mindre utilfreds med ham end Adelen; thi den evnerige Kong Kristian, der gennemskuede Katholicismens Uklarheder, vilde have Sandheden frem og ivrede imod at:

„Herrens Bog blev lagt paa Hylden
 Eventyr i Kirken lod;
 for en Krone, for en Gylben
 Gimmerig tilfald de bød.“

En Deel af Nørrejylland's Stormænd forsamlede sig altsaa 1523 paa Viborg Thing, for at affatte Landsherren, der stod deres Egenraadighed imod. Tvungen af Forholdene forlod Kristian Halvøen i Slutningen af Februar, og allerede i Marts blev Frederik den Første hyldet paa samme Thing, hvor Brodersønnens Affattelse var bleven bestemt, og hvor han og Adels herrerne fort Tid efter opbrændte de Love, den affatte Konge havde udgivet til Folkets Bedste, fordi de efter den nye Regjerings Anskuelse „vare skadelige og stridende imod gode Sæder.“

Viborg havde ved Reformationstiden fem anjete Klostre, et Johanniterkloster, det, til hvilket Hans Tavsens blev sendt for at rydde Luthers Lære af sig, et Benediktinerkloster, et Kloster for Graabrødre, et for Sortebrødre og et rigt Konnekloster. Kirkerne's Antal var saare stort, desuden fandtes der en Deel Kapeller. Domkirken er den mærkeligste Bygning i Viborg; fra Begyndelsen af blev den opført af Evend Estridsen, men siden udvidet af Kong Niels, dog først fuldført i det tolvte Aarhundrede af Biskop Niels, der ogsaa skal have bygget det store Kapel til Vre for St. Kjeld, Viborg Sktshelgen. Foruden den bekjendte Kryptkirke udmærker Viborg Domkirke sig ved de to Taarne.

Bed en Ildbrand, der i det tolvte Aarhundrede overgik Viborg, blev Domkirken frelst, efter Sagnet ved den hellige Kjelds Forbønner; thi i Farens mest overhængende Øjeblik skal han være steget op i det ene Taarn og have anraabt Vorherre saa varmt og inderligt om at skaae det hellige Huus, at Ilden

tog en anden Retning. Om St. Kjeld fortælles endvidere, at da han som Augustinermunk formandede Brødrene i Viborg til Afholdenhed og Nøjsomhed, harmedes de saare over hans Budsprækenes, og omsider stødte de ham ud af Klosteret, forbitrede over, at han paa Hjemreisen fra Slaane, hvorhen han var sendt af Knud Magnussen for at mægle Fred imellem ham og Evend Eriksen, bortskjænkede de kostbare Gaver, han havde faaet af Kong Evend, istedenfor at betænke Domkirken dermed. Efter Pavenes Bydende maatte de tilbagelalde ham; men Sagnet siger, at da en af Klosterets Tjenere, nogen Tid efter at Broder Kjeld var udstødt, blev sendt ud for at hente Drillevand, mødte han den gudfrygtige Præst, der bad ham om en Drik af hans Krulle; Tjeneren rakte ham den, men idet han gav den tilbage, forvandlede Vandet til Viin, hvorpaa han bød Budet bringe Krullen til Klosterbrødrene, med den Hilsen, at han ønskede, de vilde drikke Vincn paa hans Sundhed. Derved aabnedes deres Øjne for hans Hellighed, og han blev strax kaldet tilbage.

Efter hans Død hørtes om mange Tertege, der talte for denne Hellighed; Blinde havde han gjengivet Synet, Stumme deres Mæle og Bærfbrudne deres Lemmers Forligthed. Da Rygtet herom naaede Paven, lod han ham indskrive i Helgenes Tal og hans Lig blev lagt i et kosteligt Skrin, som hængtes i gyldne Skjæder under Hvalvingen i det til ham viede Kapel. Den rigt forgyldte Kiste kaldtes St. Kjelds Ark og holdtes i største Ære, indtil den efter Reformationen blev taget ned og sat bagved Altret i Domkirken, hvor den siden er gaaet tilgrunde ved en Ildbrand.

Iblandt de mange brave Mænd, der siden den lutheriske Læres Indførelse have beklædt Viborg Bispestol, er der To.

som vi kjende fra de historiske Begivenheder; det er Peter Willadsen, der stod Frederik den Tredie troligen bi ved at faae Enevoldsmagten bragt istand, og Henrik Wernér, der fra Svenskekrigen under Karl Gustav er vel kjendt ved sin mandige Trofasthed og de Pinøler, han maatte gjennemgaae, efterat Anslaget om Kronborgs Tilbageerobring var bleven opdaget. Førstnævnte var i sin Tid Præst i Slagelse, Sidstnævnte i Birkersød.

Viborg var, som vi have omtalt, Kongernes mangeaarige Hyldeststed og den første By i Danmark, der hørte Lutherdommen forkynde, tillige var den et gammelt anseet Thingsted, ligesom den Tid, Thingene holdtes under aaben Himmel, indtil vore Dage; thi de Landsþinge, der tidligere fandtes i hver Provinds, bleve ophævede i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og istedenfor disse bleve Lands-overretter indførte i Kjøbenhavn og Viborg.

Den 28de Mai 1831 kundgjorde Frederik den Sjette, at der skulde indføres raadgivende Stænder i Danmark, „for at det trofaste Folks Larm kunde fremmes og Vaandet knyttes fastere imellem Konge og Folk, saa og Almeenaanden oplives“, og det blev fastsat, at Derne skulde have en egen Stænderforsamling, Nørrejylland sin og Sønderjylland sin. Stænderne skulde træde sammen hvert andet Aar, og Viborg blev den By, i hvilken Halvøens Udkaarne forsamledes til Raadslagninger og Forhandlinger om Rigets Larm; første Gang i April 1836.

Vi have fra Christian den Fjerdes Ungdomsaaar et Vidnesbyrd om den Retfærdighedsaand, der besjælede ham i alle de Aar, han sad ved Styret, og Anledningen dertil var en umænnelig og nedværdigende Adfærd, der blev udviiist af tre adelige Junkere imod en anden ung Adelsmand, og dette

endog ved højslys Dag, midt paa Viborg Gade. De tre Brødre anfaldt deres vaabenløse Uben, afhuggede hans højre Haand, lemlæstede den venstre og tilredte ham desuden paa en affhyelig Maade. Riddingsdaaden vakte altfor megen Opsigt til at den kunde gaae upaatakt hen, hvor gjerne end mægtige Frænder og Venner vilde have den båret ned, og Boldsmandene bleve indstævnedes for Herredagen, hvor kun de To gave Møde, thi den Tredie døde alt kort efter at Udaaden havde fundet Sted. Men Rigsraaderne vare næsten Alle beslagtede med de Anklagede eller stode i Venstabsforhold til deres nærmeste Paarørende, og de gjorde derfor hvad der stod til dem, og meer end de burde, for at frie de unge Bolds-mænd fra den Straf, der tilkom dem for deres ugudelige Færd. De kunde slet ikke finde noget Sted i Lovene, der hjemlede Straf for en Forseelse som den, der var Tale om, og hvad der stod, stemmede hverken med Lidsalderen eller de Anklagedes Stand. Kristian den Fjerde mistede sin Fader, da han kun var 11 Aar gammel, og fire Rigsraader styrede Riget i hans Mindreaarighed, men han fik tidlig Sæde i Raadet for at lære Rigets Lær at kjende og for at uddanne sig til Statsstyrelsen, og han var ogsaa tilstede den Dag, de her omtalte Forhandlinger fandt Sted; thi da var det, den fjorten-aarige Yngling lærte de gamle Rigshefter „at Loven er lige for Alle“. Da han mærkede, at Udaaden havde Talsmænd, der vilde besmykke den, spurgte han, om der ikke fandtes noget Lovsted, der talte om voldeligt Overfald og fastsatte Straf for en Misgjerning som den, Brødrene havde begaaet. „I den staarste Lov er der en Bestemmelse, efter hvilken der skal betales tre Mark og Skadegjæld til Husbonden, dersom begge Hænderne blive hugne af en Træl“ sagde den gamle

Niels Kaas; men neppe havde han udtalt disse Ord, førend de andre Rigsraader faldt ham ind i Talen og erklærede, „at den Lov var freven for Slaane og ikke for Jylland, og desuden handlede der jo kun om Trælle, saa den kunde slet ikke anvendes i det foreliggende Tilfælde.“

„Skal da en Træl i Slaane have større Ret end en Adelsmand i Jylland“, brød den unge Konge ud med Hef-tighed, „og skulle rette og oprigtige Adelsmand ikke have mere Ære og Hjerte, end at de kunne begaae saa grov en Mis-gjærning? De skulle derfor miste deres Ære og bøde deres tre Mark.“ blev han ved, „saaledes domme vi, og saaledes skal Enhver dommes, der staaer for vor Dom. Den Døde er nu stillet ind for en højere Domstol, ham maa Gud selv domme.“ Raadet tav, og Dommen blev uforandret som den unge Konge havde fældet den.

Biborg bekjendte Snapsthing bidrog i sin Tid en Deel til Byens Velstand og Anseelse; dette var ikke alene et Marked, men Betalingstiden for hele Nørrejylland, og et Mødested, ved hvilket mange vigtigere Forhandlinger og Bestemmelser bleve truffne. Ijsfrysningen fandt det Sted i Januar Maaned og varede i tre Uger, senere henlagdes det til Slutningen af April og blev indstrænket til 14 Dage. Adelen havde desuden hvert Aar i September Maaned en Forsamling i Biborg, for at afgjøre Tvistigheder og raadslaae om Et og Andet, der kunde tjene til fælles Velstand.

Biborg ligger ved en Sø, i hvilken der efter Sagnet groer en ejendommelig Plante; naar den er saa stor, at man kan binde en Hest ved den, saa kommer Hølger Danste som Anfører for alle Drengene fra Tolvaarsalderen af, og for alle Oldinge over tredsindstyve Aar. Da skulle de slaae Dan-

mark's Hjender, men Hjalpen vil ogsaa komme i det yderste
 Øjeblik, for at hindre Tyrkerne fra at vande deres Feste i
 Viborg &c.

Best for Viborg ligger Landsbyen Finnerup, der har
 Navn i Historien af en gruelig Misdaad, der blev udøvet
 sammesteds i det trettende Aarhundrede, og denne Misdaad
 var et Kongemord. Valdemar Valdemarsens fire Sønner fik
 Alle en brat Død; thi Dagmars Søn Valdemar fik sit
 Banesaar paa Jagten ved en Hofmands Baadestub; Erik,
 Bengjærds ældste Søn, omkom ved Brodernag; Abel blev
 ihjelslaaet af en Friser, Kristoffer fik Gift af Domprovsten
 i Ribe; ja endog Kristoffers Søn, Erik, mistede sit Liv paa
 en ynkelig Maade. Erik var kun ti Aar gammel, da hans
 Fader døde og altsaa ude af Stand til at styre Riget, men
 han havde en kjæl og klog Moder, der varetog Rigets Løve
 til han blev myndig, og hun sad nok ved Roret hele sin Levetid,
 der næsten var ligesaa lang som Kongens; denne Moder var
 Margrethe af Pommern. Almuen kaldte hende sorte Mar-
 grethe og Margrethe Sprænghest, fordi hun var mørk af Farve
 og forstod at tumle sin Hest saa godt som Rogen. Erik havde
 som Barn kun lagt saa elskværdige Egenstaber for Dagen, og
 somældre viste han sig ikke bedre; idetmindste vidner hans
 Samtid om ham, at han var letfindig, uordholdende, ubesin-
 dig og voldsom. Tilnavnet Glipping fik han, efter Rogles
 Beretning, fordi han sjældent saa Folk lige i Øjnene, men
 glippede uafsladeligt med sine, efter Andres, fordi han ikke
 regnede det saa nøje med at klippe lidt af Mynterne; og sin
 Uordholdenhed maatte han engang selv vedgaae paa Dane-

hoffet i Nyborg, ved at afgive den skriftlige Forpligtelse, at han fremtidigt vilde rette sig bedre efter Landets Lov og Ret, end han hidtil havde gjort. Efter at han i mange Aar havde ført en urolig og forstyrret Regjering, maatte han omsider bløde for bitre Fjenders Morddolke, og hvor meget end de Hornarmedes stræffelige Selvtægt maa dables, kan det ikke nægtes, at han ved sin Belløst og sit Letfind selv kaldte Ulykken ned over sig.

Stig Andersen Hvide, Rigets Marsk, en Afkom af den Slægt, der havde været hans store Oldfaders trofaste Benner, anførte den danske Hær i Krigen med Sverrig, og under hans Fraværelse krænkede den letfindige Konge paa det dybeste hans Hustru, Fru Ingeborg; intet Under derfor, at den tjælle og mægtige Adelsmand blev hans svorne Fjende. Efter sin Tilbagekomst undjagde han Kongen offentlig paa Viborg Thing; med ham forenede sig Grev Jakob og Hertug Baldemar af Kongens Slægt, foruden en stor Deel andre Adelsmand, der alle havde en eller anden Uret at hævne; og de Sammensvorne pønsede paa intet mindre, end at stille Kongen ved Livet, saasnart Lejlighed tilbød sig. Denne lod ikke vente længe paa sig, thi Kongen var i Efteraaret 1286 paa Jagt ved Viborg, alene ledsaget af sin Kammerjvend, den nedrige Kane Johansen, og nogle Kammerdrengene, og han jagede til Natten faldt paa, men da kunde de ikke ret finde Hjemvejen, og Kane Johansen foreslog den trætte Konge, at udhvile i Finnerup Kirkelade. Kong Erik var ikke synderlig tilbøjelig hertil, thi Marskens Undsigelse randt ham i Hu, men Trætheden overvældede ham, og han gik ind paa Kammerjvndens Forslag. „Luf Døren godt, Kane,” sagde han, „Marsken kunde let være her i Nær-

heden." „Ja," svarede Rane, „jeg skal luffe den saa vel med Stang og Slaa, at ingen Mand skal luffe den op, men:

„Det var saa magelig Pind og Stang, han satte for Dør tillige, det var ikke uden to Palmestraa, det kan jeg for Sanden sige."

Rongen og hans Dreng laae i dyb Sovn, da Morderne kom ridende, 7 i Tallet og klædte som Graabrodre. „Staa op, Kong Erik," raabte de, idet de stødte Ladedøren op med deres Spyd, „og kom ud til os." „Ingen maa tro, at Rongen er herinde," svarede den lumste Rane, idet han kastede en stor Deel Hs hen over Rongen som for at skjule ham; men, som der staaer i den gamle Bise:

„Han kasted' over sin Herre hen, i Hast baade Hs og Straa, men peged' saa lønlig til det Sted alt hvor Kong Erik laa."

Morderne styrtede derpaa ind i Laden, fulgte Vinket og gjen-nemborede den værgeløse Mand med saadant Raseri, at de bibragte ham ikke færre end 70 Dolkestik og reve Indvoldene ud af Livet paa ham. Saasnart Udaaden var fuldført, satte de sig igjen tilhest og ilede bort i Nattens Mørke. Ingen havde seet dem, og dog vidste man fuldt vel, hvo der var Gjerningsmændene. De bleve alle dømt fredløse, og vel havde de fortjent at forvises Land og Rige efter en saa ond og blodig Daad; men hver Mands Ribbing var Rane Johnsen, og som saadan vil han betragtes til de sildigste Dage, thi Kongens Liv og Sikkerhed var betroet til ham, og han loffede de af Ridenstab rasende Mænd til den Slumrendes og Værgeløses Reje.

Syd for Viborg ligger Hald Sø, ved det gamle Herresæde Hald, der i sin Tid tilhørte den rige Niels Bugge, som stod paa en fjendtlig Fod med Baldemar Kristoffersen, for hvem han ikke vilde bøje sig, men stillede sig i Spidsen for de stridige Jyder. Efter at man forgæves havde søgt at komme til Forlig i Slagelse, blev Ridder Bugge og to andre bjærve Adelsmænd, Otto Stigsen og Peter Anderssen paa en forræderisk Raade Rilde ved Livet, da de rejste hjem fra Sammenkomsten. Dette skete paa Vandet mellem Middelfart og Snoghøj; Middelfart Borgere fik Skyld derfor, og det sejler vel heller ikke, at der nok har været dem iblandt dem, der have raft Haand til det sorte Værk; men de vare maaskee tilskyndede af store-Folk, idetmindste saae Baldemar sig nødsaget til at rense sig fra al Mistanke ved tolv Mænds Ed.

Iblandt andre bekjendte Gaarde i Nærheden af Viborg er Åsmildkloster, forbum en Bolig for Nonner af Augustinerordenen. Åsmild ligger paa den anden Side af Viborg Sø, men Klosteret laa fra Begyndelsen af i Viborg. Det var dette Klosters og dets Beboeres aandelige og verdslige Lær, den lærde, fortjenstfulde Biskop Gunner, Baldemar den Andens Ven og Raadgiver, isærdeleshed tog sig af, og i hvis umiddelbare Nærhed han som oftest boede, paa en Lystgaard, han havde ganske tæt derved, og der henslumrede han ogsaa i en høj Alder 1251, til stor Sorg for Alle, der kjendte ham, thi „jo længere han levede, desto helligere og fuldkommnere blev han.“

Drølev Kloster ligger nordvestlig for Viborg ved Birkfjund, en Arm af Limfjorden, der stiller den lille Hals fra Himmerland; ogsaa dette var forhen et Nonnekloster, rime-

ligviis for Klariſſer. Omtrent midt imellem Drølevkloſter og Dagbjerg Daas ligger Thaarupgaard, der i ſin Tid tilhørte en af Danmarks Hæderſmænd, ſom tilbragte ſine ſidſte Levedage her: Kantøleren Niels Kaaſ, vel kjendt fra Kriſtian den Fjerdes Mindrearrighed. Thaarupgaard er ſiden Slutningen af det ſyttende Aarhundrede en Stiftelse for nogle ugiftede Damer af højere Stand; denne Veldaad ſtyldes den daværende Gjer, Lønne Juel og hans Huſtru, Anne Kathrine Friis.

Før vi forlade denne Egn, maae vi dvæle nogle Øjeblikke ved en af vore ypperſte Digtere, hvis Fødested var Landsbyen Bium, Syd for Viborg. Steen Steensen Blicher, i flere Aar Præſt til Spendrup ved Randers, ville vi ihukomme ſom den Førſte, der ſøgte at vække Folkeaanden af Dvale ved offentlige Folkefeſter, thi det var ham, der førſt opfordrede Landsmænd fra Nigets fjernere og nære Egne til at møde paa Himmelbjerg; Folkefeſterne gjentoges ſiden flere Aar i Rad, og Folkeaanden blev levende ved dem. Og Hvo kjender ikke hans ejendommelige, friſte, ukunſtede Fortællinger, og ſkønne, ſom ofteſt alvorſjulte Kvad, der bære Bræg af det Land, i hvilket hans Barndoms Bugge ſtod, og hvor han henlevede ſine fleſte Leveaar. Blicher er en ægte danſk Digter, eller rettere en ægte jydſk; han hører ganſke Halvoen til, og de fleſte af hans Arbejder, baade i bunden og ubunden Stil, bevæge ſig hiſtovre imellem Fæder og Lyng, hvor han tilfulde var hjemme.

„Etjøn er for mig den yndelige Bang,
min brune Fæde er en Edeus Hæve.“

ſang han, og vilde have følt ſig uſigelig lykkelig ved ſin brune, Lynggroede Fæde, derſom ikke Hverdagſlivets mørkeſte Stygge-

hider ufravigelig havde fulgt ham og forbitret ham mangt Øjeblik, der kunde have været rigt og tilfredsstillende, saavel for ham som for de Mange, der med Tal og Begejstring lytte til Tonerne fra hans herlige Strønge. Arnens Fred og Hjemmets Glæde kjendte han kun lidet til, og dog sandt han Blomster paa det gule Sand og blandt de sorte Høje, hvor han ønskede at ende sine Dage, thi hine Egne var hans Fødestavn.

„Stille og mørkladen er vel min Hede,
dog under Lungtoppen Blomsteret staaer
Lærken bag Græshøje bygger sin Rede
Og sine Triller i Ørtenen staaer.“

Det er bleven sagt om Steen Steensen Blicher, og det vistnok ikke uden Grund, at han var langt mindre Præst, end man kunde ønske og fordre, thi Jagtens og Bordets Glæder havde altfor megen Tilløkkelse for ham, og paa den anden Side var han unægtelig fuldt saa god Landbruger som Præst; men dog har man vistnok gjort ham Uret, ved at frakjende ham væsentlig Interessé for det haderlige Kald, der var betroet ham. Hans Fædre havde for ham virket med Ære og Hæder som Gejstlige, thi han var af en gammel jydsk Præsteslægt, og vi ville haabe, at ikke alene Skjalden, men ogsaa Præsten nedskrev ved Frelserens Fødselsfest:

„Ødmøgt maa den Lysets Drot fremtræde
Dyden ene er hans Kroningsklæde
Laalmod er hans Heltemod!
Sandhed er hans Sværd, et Kors hans Throne,
Lornekrandsen er hans Kongekrone,
og hans Purpur er hans eget Blod.“

Øst for Viborg ligger Laphede eller Laphdrup Hede, hvor Kristoffer den Andens ældste Søn, Prinds Otto, 1334 mødte de hollstenske Grever med en Skare Krigere, for

at hævne sin Faders Død og gjenerobre Riget, men Skjæbnen var ham imod; han blev tagen tilfange af Grev Geert, og maatte henleve mange Aar i Fangenskab i Segeberg Borgtaarn. Syd for Viborg ligger Grathe Hede eller den graa Hede, hvor Baldemar Knudsen og Svend Grikfen stode i Vaaben ligeoverfor hinanden, efter den bekjendte Ridingsdaad i Roskilde, der kostede den tredie Medkonge Livet. Svend blev jaget paa Flugt og kom i en Rose, hvor Hesten ikke kunde bære, derfor maatte han flygte tilfods og var omsider saa træt og medtaget, at han ikke kunde mere, men satte sig under et Træ for at hvile; der blev han funden af nogle rovsyge Bønder, som spurgte, hvem han var. Han udgav sig for Kongens Haandskriver, og bad om at blive ført for Baldemar. Imidlertid blev han kjendt og sat paa en Hest, for efter det udtalte Ønske at komme til Rødkongen; men en af Bønderne gav ham i Forbitrelse Øxen i Hovedet, og Riget blev puttet ned i Mosen; dog blev det siden bragt til Viborg og sat ind i St. Kjelds Kapel. Af Stedet, hvor han faldt, er han siden kjendt i Historien under Navn af Svend Grathe, og hans Endeligt vidner om: „At Falsk slaaer sin egen Herre paa Hals.“

Co og fyrretypende Affnit.

Den Deel af Nørrejylland, der ligger imellem Limfjorden og Mariagerfjord, navnlig den vestlige Deel af samme, fra Hobro til Aalborg, kaldes Himmerland, som skal være en Navnesforandring af Cimbrernes Land, da man formoder,

at Einbrernes Udvandring i sin Tid fandt Sted fra denne Deel af Halvøen.

Løgstør og Ribe ligge i denne Deel, tæt ved Liimfjordens Bunde, og drive derfor ret god Handel, ligesomde og have godt Fiskeri. Løgstør er den som Stjernefyndig bekendte Peder Harrebom's Fødeby; han var Søn af en fattig Fiskerisammensteds. Saa vel ved Ribe som Løgstør, eller egentlig Løgstedøe, da Byen ligger paa en Øre eller Tunge ved Landsbyen Løgsted, hvis Kirke Indbyggerne ogsaa søge, udvider Liimfjorden sig til de saakaldte Bredninger; Løgstør Grunde have kun tre til fire Fod Vand.

Sydvest for Løgstør, ved en Arm af Liimfjorden, ligger Hovedgaarden Bjørnsholm, forhen det af Baldemar den Store anlagte Bispeklouster, et af Danmarks berømteste Cistercienserabbedier. Det nuværende Navn bærer Gaarden efter en tidligere Ejer, Rigsråad Bjørn Andersen; men den Hovedbygning, der nu findes, er ikke den gamle Klosterbygning, ligesom Bjørnsholm Kirke, der danner Gaardens fjerde Side, ej heller er den gamle Klosterkirke, der var bygget efter Marie Rotunde Kirke i Rom, og blev anseet for en af Nordens skønneste og mest værdifulde Kirker. Den var hundrede Aar under Arbejde, siges der, og indvendig rigt smykket med Marmor; efter Reformationen var den fremdeles i Brug, indtil det kostbare Robbertag blev revet af ved fjendligt Indfald, hvorved den da efterhaanden forfaldt. Gaardens Ejere skulle i forrige Aarhundrede have forsøgt paa at grave de gamle Levninger ud og rydde dem bort, men Arbejdshestene styrtede for Vognene, den ene efter den anden, og da dette blev anseet for et ondt Bærjel, afstod man fra Forsøget.

Ranum, med en Højskole for Bøndestanden, ligger ikke langt fra Bjørnsholm.

Omtrent midtvejs imellem Bisfild og Aalborg ligger Herregaarden Sebberrkloster ved et Sund, Liimfjorden danner og som bærer Navn efter Gaarden — Sebberrjund — hvorfra der er Overfart til Hanherred. Denne Ejendom var tidligere et Nonnekloster, men for hvilken Orden, vides ikke med Bestemthed; efter nogle Meddelelser skal det have været Bolig baade for Munk og Nonner.

Nørlund i Narsherred skal efter en Indskrift over Porten være bygget i Slutningen af det sextende Aarhundrede af Ludvig Munk, Fader til Christine Munk, Christian den Fjerdes anden Hustru. Den er opført paa Bæle og hugne Steen midt i et Uføre, og Anledningen hertil skal Ellen Marsvin have givet, thi da Ludvig bejlede til hende og alt havde faaet Faderens Samtykke, men han slet ikke var den Mand, hun ønskede tilægte, haabede hun at blive ham kvit, ved at udtale et Ønske, som hun forvist troede, han ikke kunde tilfredsstille. Hun strøg en Ring af Fingren og kastede den ud i Dyndet, idet hun sagde, at dersom han kunde bygge hende et Slot paa det Sted, Ringen var falden, vilde hun blive hans Hustru. Med stor Møje og mange Beføstninger blev Nørlund opført, hvorpaa han fik hende tilægte, og deres forenede Vaaben bleve satte over Porten til Borgegaarden. Kristine Munk blev født sammesteds 1598.

Under Viborg Stift ligger en Deel af Aalborg Amt, og i dette, Syd for Liimfjorden, findes Lindenborg Bildmose eller den saakaldte lille Bildmose, der strækker sig langs Østfysken i en Længde af over tre Miil, og en Brede, der paa enkelte Steder er henved halvanden Miil. Den indtager et Glade-

indhold af omtrent en Kvadratmiil og er ligesom den store Bildmose, paa Grændsen imellem Aalborg og Hjørring Amter, fra Hælbund gaaet over til Birkekrat og derfra til Mose, og hører saagodt som ganske til Bildmosegaarden, en Hovedgaard, der ligger i samme og hører til Grevskabet Lindenborg. Da der findes saa megen Løvestjær under Grevskabet, er der anlagt ikke saa Fabrikker, der fordrer rigelig Brændsel.

„Længs med Heden Balle smaa
 sig klare, bevære vinde,
 de mødes tipt til mægtig Na
 og tipt i Sø de rinde,
 der lege flint de Jiske smaa,
 og Røllehjul i Dammen gaar
 og varme haarde Stene.“

Saaledes kvæder Skjalden om „Jylland“ og det fattes da heller ikke Halvøen paa Vandløb. De fleste ere Tværaarer, der udspringe paa Højderpyggen og løbe mestendeels fra Øst til Vest, dog ogsaa fra Vest til Øst, men da Halvøens Vestkyst er længere fra Højderpyggen end Østkysten, og Straaningen selvfølgelig ogsaa mindre, saa have de vestlige Vandløb ikke blot et længere, men ogsaa et langsommere Løb og tillige en ringere Vandmængde, ja om Sommeren ikke sjældent Mangel paa Vand.

Biborg Stift, der indbefatter Storstedelen af Viborg Amt og en Deel af Aalborg Amt, er omgivet imod Nord af Limfjorden og forskjellige af dens Bugter, imod Øst af Røttegattet, imod Syd af Mariagerfjord og Arhus Stift, imod Vest af Ribe Stift.

De Heder, der findes i dette Stift, høre til den fljonnere og bedre Slags, thi Overlaget er Kullesteen, og det fejler ikke, at Vindstibelighed, Indsigt og ufortrøden Flid vil forvandle dem til Agre og Enge, der kunne give lønnende Grøde; ved endeel af dem er det allerede steet, og Djet møder nutildags opdyrket Land, hvor det for en Snees Aar siden, eller en halv Snees Aar endog, kun saae den brune Hede. Anderledes er det med Alheden, som vi siden ville komme til i Ribe Stift, der er „alt Hede“ som endog Navnet viser.

Foruden Lindenborg Aa, der løber ud i Liimfjorden og fra hvilken Gudum Kanal er til Rettelse for de forskjellige Fabriker, findes i Viborg Stift endnu Romdrup, Hasserup, Binderup og Halkjær Aaer, der løbe i Liimfjorden imod Nord, Hornum Aa falder i Løgstør Bredning, Gjedsted Aa i en Bugt af Liimfjorden, Øst for Hvalp Sund, Laastrup og Skals Aaer i en Arm af Fjorden, Syd for Birkfund.

Som de mest bekjendte Sunde i dette Stift kunne vi nævne: Fuur Sund imellem Salling og Den Fuur, Salling Sund, der stiller Halsøen fra Mors og Syd for Den udvider sig til Raas Bredning, Hvalp Sund imellem Salling og Himmerland, Birkfund imellem samme Landdeel og Fjends Herred, Agger Sund imellem Hannerred og Himmerland, og Sebbesund ved Sebbekloster, imellem Slet og Hornum Herreder.

De betydeligste Søer ere Viborg Sø, der i Midten er deelt ved en Dæmning og en Bro, hvorover Bejen gaaer, Hald Sø, Syd for Viborg, Tøjtum Sø, Syddst for Skive og Bilsted Sø, nordostlig for Bjørnsholm.

I Viborg Amt findes følgende 9 Herreder: Middelsom, Rørlyng, Sønderlyng, Rind, Rørre, Hindborg, Parre, Rødding og Fjends Herreder; desuden i den Deel af Aalborg Amt, der hører til Viborg Stift: Fleskum, Hørnum, Hindsted, Høllum, Mars, Slet og Gislum Herreder.

Viborg, Skive, Løgstør og Ribe ere Stiftets Kjøbstæder. De højeste Punkter ere: Landskov, Bavneshøj, Lille Jenseeshøj og Vorningebavne.

Grevskabet Lindenborg ligger i Høllum og Fleskum Herreder, Baroniet Billedstrup i Hindsted Herred.

Den Thaarupgaardste Stiftelse for 24 adelige Frøkener og Skolelærerseminariet i Ranum ere alt nævnte.

Kalkbrudene ved Dagbjerg og Mønsted ere ogsaa omtalte. De vigtigste Fabriker ere Klædefabrikerne paa Brunsbaab ved Viborg og de forskjellige Fabriker, der ere anlagte ved Grevskabet Lindenborg.

Tre og syvretypende Afsnit.

I Aarhus Stift findes tildeels Nørrejylland's frodigste og skønneste Egne. Det østlige Jylland ligner i det Hele taget Sjælland og Fyen; frugtbart Agerland afvejler med herlige Skove og kratgroede Bakker, friske Vandløb snoe sig igjennem de kornrige Agre og tabe sig i Søer og Fjorde, og Djet møder en ganske anden Natur og en omhyggeligere Dydyrkning der, end i de vestjydske Egne. Imidlertid frembringer dog Jordbunden nogle Steder kun Lyng f. E. Nord for Rals

og Gbeltoft Vigene, og Nord for Randers hen ad Liimfjorden til findes der store Lyngheder. Paa mange Steder, udad imod Kattegattet til, er Landet meget lavt, og mange Bugter ere derfor efterhaanden omdannede til Moser og Kjær; den tre Mile lange men smale Mosestrækning imellem Randers og Rolindsfund hører til Halsøens betydeligste Moser; isørigt regnes Jordene i Støvring Herred til de bedste i hele Jylland.

Randers Amt har isærdeleshed mange Kjær, der skaffe Beboerne god Græsning og betydelig Høavl; af egentlige Eng findes færre. De største Strækninger ere langs Bredderne af Rolindsfund, denne store Indsø, der er $2\frac{1}{4}$ Mil lang og fra $\frac{1}{8}$ til $\frac{1}{2}$ Mil bred, dernæst langs med Randers Fjord og Gudena, og de øvrige Aaer, der løbe igjennem Amtet. Næsten overalt i dette Amt finder hyppig Afvegling Sted imellem frugtbare og nøgne Jordstrækninger, og Overgangen er ofte saa pludselig, at man ikke sjældent seer sig hensat fra den skønneste Egn til en øde Hede eller til vidt-udstrakte, kolde, taagesfulde Kjær. Skjøndt den vestlige Halvdeel i det Hele taget har bedre Jorder end den østlige, have de ringere Jorder dog Overmagten, og de magreste iblandt disse, samt Hede-strækningerne, findes især langs Kysterne af Mariagerfjord og paa den store Halsø, der gaaer ud i Kattegattet. Paa sine Steder er Jordbunden meget kalkrig.

Jorderne i Aarhus Amt høre til Halsøens bedste, og der findes kun saa skarptsandede. Amtet har tillige ypperlige Græsgange og er vel forsynet med Eng; men i den nordlige og nordvestlige Deel findes nogen Hede.

Det tredie Amt i Aarhus Stift er Skanderborg

Amt, og i dette findes nogle af Kongerigets yndigste Egne; thi der er ikke alene:

„dustende Enge og kornrige Bange
 sølverblaae Bøver om Roststrandte Ryst,“

men man træffer sammesteds Naturskønheder, som ingen anden Landsdeel har at fremvise. Den Højderyg, der strækker sig fra Syd til Nord igjennem hele Halvøen, gaaer igjennem Standerborg Amt, i hvilket findes de to allerhøjeste Punkter i den danske Stat: Himmelbjerget 550, og Gjerðsbavnehøj 540 Fod over Havsladen.

Himmelbjerget, til hvilket vi have et nærmere Tilknytningspunkt ved det gode Stød fremad, Folkeaanden fik, fra den Tid af, Steen Steensen Blicher og mange brave Danemænd med ham, der kaldte Landsmænd af alle Stænder sammen til aarlige Folkefester, ligger i den nordligste Deel af Thyrting Herred, 2 $\frac{1}{2}$ Mil nordøstlig for Standerborg. Mod Nord og Øst falder det temmelig stejlt af, og er derfor ikke let at bestige fra disse Sider, men imod Syd og Sydvest er dets Skraaning saa svag, at man baade kan ride og kjøre derop, og ikke let falder paa, at Bejen fører til Landets højeste Punkt. Igjennem Them og Ry Sogn strækker sig en Sidegreen af Højderyggen, og i en halv Timeetid, saa vel, fører Bejen fra Ry By til „Kollen,“ som Bonden kalder Himmelbjerget. Den største Deel af Vandringen tilbagelægges gjennem en frodig Skovplantning, men kommer man længere op ad Bjerget afløses samme af Lyngpartier, der strække sig lige til Toppen, fra hvilken der er en vidtudsigt og fortryllende Udsigt ud over de rige Naturafveglinger, denne Egn har at fremvise: store Indsøer, mægtige Aaer, følgende Stove, Smaasøer, højtliggende Bakker og lyngklædte Sletter. Her som paa

alle Højdepunkter er blankt Vejr en Sjeldenhed; men er Beskueren saa heldig at træffe klar Luft, isærdeleshed naar Solen staaer i Sydvest, da fremstiller sig for Blikket et Maleri, for hvilket det vel lønner sig Umagen at foretage en Rejse til Skanderborgegnen og bestige Himmelbjergets Lynghide, thi det overgaaer sikkert hvad Mange havde ventet at finde indensfor Fødelandets Grænser. Paa den vestlige Side af Højderyggen sænker Landet sig ganske svagt og udbreder sig i en stor lynngrøet Flade, men imod Øst, hvor det har en bølgeformig Overflade med mange enestaaende Bækker, der ere adskilte ved Dale, Kløfter og Søer, sænker det sig derimod temmelig stærkt. Efter at være falden af imod Øst ned imod Gudena, hæver det sig atter i en længere Strækning paa den anden Side af samme, saa at det er ikke langt fra, at det naaer den samme Højde som det har paa den vestlige Side af Aaen, inden det paaany begynder at falde af, og derved dannes en stor Længdedal, der strækker sig igjennem hele Amtet, i Retningen fra Syd til Nord, og igjennem hvilken Gudena tager sit Løb.

De største Søer i Skanderborg Amt ere: Mos Sø, $1\frac{1}{4}$ Miil lang, $\frac{1}{4}$ Miil bred og temmelig dyb, Skanderborg Sø, 1 Miil lang og $\frac{1}{4}$ Miil bred, og de mindre Søer: Knudsø, Ravnø, Borresø og Saltenslangø.

Den største Flod i Jylland er Gudena. Den udspringer fra tre Kilder nordvestlig for Vejle, eller rettere, den ene af dens to Arme udspringer sammesteds ved Kirkeboen Hvejsel; den anden Arm kommer fra et højtliggende Krat, tre Mile fra Vejle i Røkke Sogn, ikke langt fra det Sted, hvor Skjern Aa udspringer, den kaldes Hammermølleaaen. Ved Lørring Bro paa sørene disse to Arme sig, og kaldes da

ialmindelighed Stougaardssaa; men først efter et Løb af fem Mile, naar den har gennemstrømmet den vestlige Deel af den store Mos Sø, fremtræder den som et større Vandløb og faaer Navn af Gudenaas. Den snuer sig igjennem flere smaa Søer, navnlig den, der ligger ved Foden af Himmelbjerget, løber forbi Silkeborg og falder omsider ud i Randersfjord. Dens Længde er i det Hele henved 25 Miil — efter nogle Angivelser*) 19 — og den optager i samme Vandet fra over 80 mindre Aaer og Bække, samt Afløbet af flere Søer; iblandt de mange Aaer, der udgyde sine Vand i den, er den sejlbare Nørreaa eller Nørre Mølleaa, der kommer fra Hald Sø og falder i Gudenaas tæt ved Randers.

Fra Silkeborg Langsø til Randers, omtrent 11 Miil, er Gudenaas sejlbar for Pramme og store Baade, og kaldes derfor ogsaa Silkeborg Kanal, fra Randers til Randersfjord, i en Strækning af $1\frac{1}{2}$ Miil, for Skibe, der stikke syv Fod. Dens Brede og Dybde er meget forskjellig, men den er dybest i Begyndelsen af dens Løb; fra Mos Sø til Gudensø har den en Dybde af 6—12 Fod, ved Ry Mølle og Silkeborg 6—14 Fod, og derimod kun 3—6 Fod fra Silkeborg Sø til Lange Færge, et Par Miil sydost for Viborg, hvor den flyder igjennem en halv Miil bred Dal, der til begge Sider har høje Bælder, og fra Lange Færge til Randers ligeledes kun 4—6 Fod. Bredden er afveglende imellem 60—160 Fod; imod Slutningen af dens Løb bliver den paa et Par Steder henved 400 Fod.

Fra Højderyggen udspringer ogsaa Skaldssaa; den kommer fra nogle Bække ved Hobro og falder i den sydsørlige

*) Bergsøes Statistil.

Arm af Tiimsfjorden, og Estrup Å, hvis Udspring er tæt ved Skaldsaa; den falder i Mariagerfjord.

Mariagerfjord danner for Aarhus Stift Nordgrænsen imellem dette og Viborg Stift. De to Byer Hobro og Mariager ligge ved samme, og Fjorden kaldes derfor ogsaa i førstnævnte Kjøbstad, der ligger i en smuk bakket Egn, Hobrofjord. Mariager, $1\frac{1}{2}$ Mil fra førstnævnte By, er mindre end denne, men kjendt af det Kloster, der tidligere fandtes der; det var et Nonnekloster af den hellige Brigittes Orden, som Erik af Pommern anlagde sammesteds; da det var til Gode baade for Jomfru Maria og den hellige Brigitte, fik det Navn efter Frelserens Moder og hed St. Maria Kloster.

Oprindelsen til Navnet Mariager skal efter Sagnet være denne. Paa en Herregaard i Østjylland boede en ærbar og særdeles dejlig Jomfru, der hed Maria; til hende bejlede to drabelige Riddere, Hr. Hem og Hr. Sem, og da hun ikke vidste, hvilken af dem hun skulde give Fortrinet, bleve Bejlerne enige om at afgjøre ved Holmgang, hvo der skulde være den Lykkelige. Men Ridderne dræbte hinanden i Kampen, og dette tog Jomfruen sig saaledes til Hjerter, at hun druknede sig i den nærliggende Strand og lod alt sit Gods falde til Kirken. Det Sted, hvor hun blev jordet, kaldtes efter hende „Maria Ager,” og deraf fik Byen siden Navnet Mariager. Men Ridderne bleve begravne i viet Jord ved de Kirker, der efter dem fik Navn af Hem og Sem.

Det var i de Tider ikke vanskeligt for Ridderne paa Jyllands Østkyst at finde Steder, hvor de kunde møde hin-

anden i Holmgang, thi Der omgrændsede dengang Fastlandet, og Sunde droge sig ind mellem Verne; den Deel af Halvøen der strækker sig fra Liimfjorden henimod Aarhus, Mols indbefattet, kaldes endnu den Dag idag undertiden Holmene.

Ved Indløbet til Randersfjord ligger Udbyhøj, hvor der nutildags er bleven et Landingssted for Dampskibe, der gaae fra Kjøbenhavn til Randers, en hensigtsmæssig Foranstaltning, hvorved Rejsen til Halvøens forskjellige Østegne er bleven lettere og bekvemmere.

En af Jyllands mærkeligste og meest ansete Byer er Randers, der er meget bekendt i Historien. Oprindeligt var den kun et Fiskerleje, men den nævnes allerede i det ellefte Aarhundrede som et Myntsted, og det flere Gange. I det trettende Aarhundrede blev den indtaget af Hertug Abel, men størst Navnkundighed har den fra det fjortende Aarhundrede,

„da Lybsterne reves om Danmark.“

„Nordens største Pantesætter, Kristoffer Eriksen, en Søn af Kong Erik Kristoffersen, der blev saa ynkelig myrdet af sine egne Undersaatter i Finnerup Lade ved Viborg, var tilvisse en daarlig Konge, thi han bragte Danmark til Afgrundens Rand. Neppe hundrede Aar efter at hans Faders Farsfader, Baldemar den Anden, der erhvervede sig Tilnavnet „den Sejrrige“ havde udvidet og forstørret Rigets Grændser og Magt ved store Erobring, og sikret dets Lykke og Fred ved vise Love, var det sunken saa dybt, at det tilfulde fik at føle, hvad det vil sige, at have „Herrer af Himlens Brede.“ Riddere og Adelsmænd bleve Røvere og plyndrede fra Landets egne Børn, saa at de godt kunde tage det Ord til

Indtægt, Knud Lavard tidligere havde jagt til sin Broder, Harald Kesia, „at hans Borg i Hælfjorden baade var et Lybehul og en Røverrede.“ Med Adels herrerne forenede sig de højste Grevener for at træde Folket paa Kælle; Fædresind og Fædeland vare Navne, der kun havde daarlig Klang, og Vaaben bleve mindre brugte til Værge for det Land, de skulde værne om, end til Angreb imod det.

„Det voldte en Koning saa søigefuld
som Skum paa Vand,
det voldte to Grever af Jættefuld
i Holsterland.
Mange om Skolden og Flere om Skaden
Hjender paa Borgen og Falskhed paa Gaden,
da Tybsterne revs om Danmark.“

Allerede før Kristoffers Død havde baade Skaaningerne og Sjællænderne rejst sig. De Første vare harmfulde over, at det blev paalagt dem ublue Skatter af den tydske Stormand, de vare hjemfaldne til: Grev Johan Geertsen, Kongens Halvbroder paa Mødrenesiden, den Milde kaldet, ikke for hans venlige og milde Tænkemaades og Adfærds Skyld, men fordi der altid var et Smil om hans Mund, og de gave sig ind under Svenskekongen, Magnus Smæl. Sjællænderne havde ogsaa rejst sig for at ryste Tybsternes Aag af, men de vare bragte til Tavsshed af den mægtigste iblandt Undertvingerne, Grev Gerhard, der af de Danske fik Tilnavnet „den Skaldede,“ men af sine Landsmænd blev kaldet „den Store,“ og han var Danmarks rette Herster, thi han herskede med kongelig Magt, om han end ikke var Konge af Navn. Iblandt Tybderne var det hidtil ikke kommen til Opstand, men de fremmede Voldsmænd indsaae, at ogsaa der maatte det komme til Udbrud.

og Greven traf Foranstaltninger imod den Storm, han vidste, ikke vilde udeblive, ved at indkalde en stor Deel tydske Lejesvende, der skulde have høj Sold for at hjælpe ham med at knuse enhver Stræben efter at frelse Danmark fra Røvernes Overmagt.

Ikke færre end 10—11000 vilde, rovsyge Tydskere kom ind i Landet efter den kullede Greves Ordre; og det var paa Tide, at han fik disse Røverflarer tilhjælp, thi det havde længe ulmet i Jylland, og Gjæringen var bleven saa alvorlig, at baade Adel og Almue belejrede Grevens faste Borge. Det var imidlertid kun den ringere Adel, der forenede sig med Folket, thi størstedelen af de fornemmere Adelsk herrer havde Grev Geert søgt at vinde ved Bestikkelser. Saaledes indsatte han den mægtige og snilde Klavs Limbel til sin første Hovding i Nørrejylland og lod ham tage Bolig paa det befjendte Rals Slot, hvor han senere blev belejret af Kong Valdemar, der ikke destomindre lod ham udnævne til Drost; og Stig Anderson til Bjørnsholm, en Sønnesøn af den gamle Marst, Stig Andersen Hvide, Kong Eriks Bane i Finnerup Lade, gjorde han til sin Marst. Kun nogle brave, djærve Mænd, der var Fødelandet og dets Sag trofast hengivne, kunde han ikke faae Bugt med, og iblandt disse kjende vi den fra Valdemar Kristofferjens Regjering rige og mægtige Niels Bugge til Halb, Povl Glob, Anders Frost og Niels Ebbesen,

„hvis Minde aldrig skal lægges i Muld,
thi han stod i Spidsen for Jyderne huld,
da Tydskerne revs om Danmark.“

Hvad der i Jylland slog Hovedet paa Sømmet, som man siger, det var det villaarlige Magestifte, der sandt Sted

imellem Grev Geert, der var bleven noget kjed af Nørrejylland og de stridige Herrer der, og Hertug Baldemar i Sønderjylland, hvorved Greven opnaaede at faae alle sine Lande samlede.

Da Jyderne omsider rejste sig, stete dette efter fuldt og modent Overlæg, og den bekjendte jydsk Udholdenhed viger ikke tilbage, naar en Plan er fattet og gjennemtænkt. Grev Geerts Hovmod og Udjugelser havde længe fremkaldt Harm og avlet Bitterhed, og da han i Foraaret 1338 kom ind i Landet med ovennævnte store Skare af tydske Lejesvende og fulgt af sine to Sønner, Henrik og Klavs, da naaede Uviljen sit Højdepunkt. Mord, Brand og allehaande Grusomheder betegnede hans Vej, thi

„han røffede frem som han plejede før
med Jld og Sværd.

Jyderne alle fra Randers til Ribe
dandse han bød efter Høsternes Pibe
for Jyderne reves om Danmark.“

Medens hans Sønner drog omkring i Halsøens forskjellige Egne med en Deel af de vilde Skarer, før med dem at kue alle frisindede Bevægelser og inddrive pünlige Skatter, lagde Grev Geert sig i Randers med 4000 Mand; der var han omtrent i Jyllands Midte og vel forstaaet af sine Dykkere, som han meente, og mindst ventede han vistnok, at en brat Død skulde overraske ham der.

Forunderligt nok veed Historien Intet med Visshed om den Mands Herkomst og tidligere Liv, der blev Danmarks Fjender i den mørke Stund; ikke engang hans Hjemstavn er man enig om. Niels Ebbesen til Nørreriis, det Navn kjender baade Store og Smaa, men om hans Borg laa

nordvestlig for Aarhus eller nordøstlig for Viborg, det er bleven meget omtvistet. Sandsynligviis maa dog forstaaeneste Sted have Fortrinet, thi endt der ved Rørdsgaard i Roum Sogn findes imellem Hedebackerne Spor af Borgruiner. Efter nogle Beretninger nedstammede han fra den adelige Familie Galt, efter andre har han været af Hvidernes Slægt; saameget er imidlertid vist, at han var en Bøvner af fornem Byrd, men levede i tarvelige Aar, og blev i en Arvesag forurettet af Grev Geert. En Gaard, der skulde tilfalde ham efter en nær Slægtning, bestemte den tydske Boldsmand til Marsten, Stig Andersen. Efter Grevens Opfordring og med Løfte om sikkert Lejde kom Niels Ebbesen til Randers, for at der kunde blive jøynet Fortlig, men egentlig var det nok Geerts Hensigt at vinde den skjæffe Adelsmand, og ved ham de andre Mægtige, der ikke vilde bøje sig under det tydske Aag; Ridder Bugge til Hald havde endog undsagt ham. Niels Ebbesen, der blev modtagen med stor Venlighed og Jørelommenhed, var imidlertid slet ikke tilsiuds at træde i Grevens Tjeneste, saa denne mærkede snart, at han havde spildt baade sit Velkommen og sit venlige Haandslag. Det varede derfor heller ikke længe, førend Samtalen slog om, og efter høflige Ord og fortrolig Tilnærmelse fulgte Debrejdsler og bitre, truende Ord.

Grev Geert vilde, at Niels Ebbesen skulde ride i Grinde for ham til de førnævnte Adelsmænd, der stode ham imod, og spurgte, hvormange Svende han havde hos sig, som vare til at lide paa? Niels svarede, tredive! men var utilbøjelig til at overtage sig det tiltænkte Hverv og erklærede, at det var en ugrundet Paaastand, Greven fremsførte, at han den foregaaende Dag havde holdt i Ridder Bugges Gaard med „hundrede Heste i

Plade." Dernæst besværede den tydske Herre sig over, at Niels Ebbesen havde flere Hofmænd i sit Brød, der forhen havde været i hans Tjeneste men vare rømte bort fra ham, og denne Adfærd fandt han uovereensstemmende med god Skik og det Hensyn, der burde tages til ham, men han fik til Svar!

„Det er saa Sæd i Danmark,
haver været fra gamle Dage,
at hvilken Svend, som ikke vil tjene,
da maa han Orlov tage.

Og her er Ingen tilfammenviet
uden Munken og hans Kappe;
Hofmand rider og Hofmand bier,
hvor han kan tjene tiltakke.“

De stolte Svar, Greven fik, opbragte ham, og han tabte snart saa ganske Laalmodigheden, at han truede med at bryde Brynjen paa Niels Ebbesen, og udbød harmsfuld, da Niels bad ham tage sig vel iagt, og ikke bruge slige Ytringer imod en dansk Mand, der forstod at bruge sit Sværd:

„Hør Du, Hr. Niels Ebbesen
Du snakker mig altfor længe,
enten saa skal Du af Danmark komme
eller og jeg lader Dig hænge.“

Imidlertid vilde han ikke bryde det Tilsagn, der var givet den danske Ridder, som han havde ønsket at vinde, men hvis uvenlige Sindelag, han nu tilfulde havde lært at kjende, og tillod ham at drage frit bort, med den Erklæring, at han inden to Haneaal skulde være ude af Landet.

„De Lyve i Galgen I hænge kan
 baade for Ravn og for Ørn!
 Saa lettelig ej af Dannemærk,
 jeg rømmer fra Hustru og Børn.
 Men skal og rømme af Landet bort
 fra Hustru og Børn saa smaa,
 ufælig skal I vist sige deraf
 at I mig nogentid saae.“

svarede Niels Ebbesen, kastede derpaa sin Handske hen til ham og svor, at hvorsomhelst de stødte sammen igjen, enten ved Middagstid eller ved Hanegal, paa aaben Vej eller inden fire Vægge, ja selv om de mødtes under Kirkens hellige Tag, skulde Greven være hans Mand og falde for hans Haand.

„Grev Geert, I lade jer mindes vel
 jeg kommer igjen forsand!“

tilraabte han ham, idet han kastede Handsken og ilede bort, for i skyndsomst Fart at naae sit Hjem, hvor han meddeelte sin Hustru Alt, hvad der havde tilbraget sig og spurgte hende om Raad. Fru Kirstine fandt naturligtviis, at hendes Egteherre ikke kunde indlade sig paa Grevens Forslag, at sværge ham Trostid, og at han ligesaa lidet burde rømme Landet som udsætte sig for den Hævn, Boldsmanden havde truet med; men der maatte findes paa en Udvej, og det strax, og hun opmuntrede ham med skjælle Ord til den Daad, han ikke tøvede med at fuldføre.

„De værste Raad ere nu de de bedste,
 hvis ellers I dem kan finde,
 enten den Greve ihjel at slaae
 eller Huset over ham brænde.“

hedder det i den gamle Vise, og Niels Ebbesen samlede alle sine Hofmænd for at saae deres edelige Tillsagn, at følge

ham ved det vovelige Ridt. Greven havde 4000 Tydsfere i Randers By, og hans Bane kunde kun stille 63 Svende; ikke destomindre vovede han sig ind i Byen med disse, og naaede ubemærket det Huus, hvor Greven havde opflaaet sin Bolig. De kom tilfods ved Daggrø; deres Heste havde de bundet i Fruerlund, og for at vildlede Tydsferne, dersom de skulde komme paa Benene, lod Niels Ebbesen stifte Jld paa flere Smaahuse i Byen og fik Klokkene til at ringe, medens han selv ilede til Maalet. Det var en Søndagmorgen, den 1ste April 1340. Greven havde i længere Tid været syg, endog saa betænkkelig, at han havde faaet den sidste Olie, men han var atter i Bedring, og havde alt holdt Morgenbøn med sin Kapellan; thi uagtet al den Vold og Uret, han lagde for Dagen her i Landet, forsømte han aldrig Andagtsøvelser og kirkelig Stille, som han var tilbavt fra sin Ungdom af, da han havde været bestemt til Gejstlig. Næppe var han kommen tilfængs efter Morgenmessen, førend der hørtes stor Larm udenfor Huset, som man formodede, af den omgaaende Vagt; men pludselig sprang Døren op, og Niels Ebbesen stod i Soveværelset. Grev Geert tvivlede intet Øjeblik om Hensigten af hans Komme, tilbød ham Forlig og bad, at han vilde slaane hans Liv, men Niels svarede:

„Jeg haver jeg Slotte eller faste Borge
til at gemme saa rig en Fange
J spare nu ikke de skarpe Sværde,
saa fast J lade dem gange.“

og lod ham vide, at han Dagen forud havde talt i en anden Tone, thi da bød han, at han enten skulde rømme Landet eller lade sig hænge; derpaa gjennemborede han ham med sit

gode danske Sværd. Den mindre ridderlige Maade paa hvilken Niels Ebbesen skal have skilt sin og Danmarks Fjende ved Livet,

„Saa toge de den Dødsdøle
 ubi den gule Lof
 og hug saa hannem hans Hoved fra
 alt over den Sengestol.“

bærer altfor meget Præg af raa, hævnjerrig Færd til at man behøver at antage den for Drabsmaaden; Hensigten maa kun have været den, at knuse Slangens Hoved.

Saa snart Greven var dræbt, lod Niels Ebbesen Trommerne røre for at vedkjende sig sin Daad, og Lydterne kom snart paa Benene, thi det var alt bleven Dag. Fra alle Huse styrte de fremmede Krigere ud, men Ingen vidste ret, hvad der var skeet, og i den almindelige Forvirring og Uorden trak den lille danske Skare sig ud af Byen, forfulgt af Fjenderne, der mistede flere Mand, medens Niels Ebbesen kun maatte lade en af Sine blive paa Stedet. Syffeligen kom de over Broen; men Høstenerne maatte standse der, thi den blev staaet af.

Svend Trøst, en Søstersøn af Grev Gerts Banemand var bleven betragtet med slæve Dine under Morgenridtet til Randers, thi han var den Eneste, der havde taget Orlov, og uden at give nogen Forklaring havde han forlangt at blive udenfor Byen, da de Andre drog ind; men det var ingenlunde af Fejghed, han holdt sig tilbage, thi medens Niels Ebbesen og hans Svende gjorde det af med den fullede Greve, dennes Kapellan og flere Bødnere, der ilede til, stod han Morbrøderen trofagen bi ved at forhugge Broen, der førte til Byen, saaledes. at den i en Fart kunde lastes af efter de

Danste. Dette skete ogsaa paa Tilbagetoget, og derved bleve Forfølgerne standsede.

„Lad have Niels Ebbesens Søster, son,
han var sin Morbroder tro;
han kasted i Fjorden de Fjælle brat,
de Holster sandt ingen Bro.“

Da Tydskernes stolte Fører og mægtige Herre var dræbt, sank Modet hos de fremmede Lejesvende, og en stor Deel af dem flyede ud af Landet. Grev Gerts Sønner sørgede meget over Faderens bratte Død og førte hans Lig til Holsteen, hvor de lode ham jorde imellem hans Egne; men den største Deel af Nørrejylland tilhørte dem endnu, og de vare fast bestemte paa at hævne Drabet og tage blodig Hævn over Morderne. Niels Ebbesen var imidlertid Folkets Helt, og enhver Danst, der selv havde følt Trykket af de Fremmedes Vold eller seet Andre sukke under Aaget, beundrede og lovpriste den snilde og skjæft udførte Daad, der friede Danmark fra sin farligste og kraftigste Fjende, og taknemmeligen søgte Jyderne at staae Frihedens Fortæmper bi. I en gammel Visé er opbevaret en Fortælling om Landets Tilstand under Tydskernes Jernaag og om den Glæde, der blev overalt, i Hytten som i Borgen, da Efterretningen om hans Død udbredte sig. Den taler om en fattig Kvinde, der paa en stormfuld, barsk Dag sidder sorgfuld i sin Hytte i Skovens Midte. Der havde hun søgt og fundet Tilflugtssted med sine Børn efter Egtefællens Død; thi han var falden i Kamp imod Volds herrerne. Gamle Bøge skæmmede det fattige Hjem imod den skarpe Østenvind, men hendes egen og de fem Smaabørns Rød og Rvide var alligevel stor, thi „Tydskerne rasede værre end Vinden.“

„Krist fri os, hvit Greven finder vor Rede
 da ville vi føle hans grumme Brede;
 saa stakkels Moder taler og græder,
 i varme Koster de Smaa hun klæder;
 to Brød idag hende Klostret sendte,
 dem Kal ej fluge den hungrige Glente.“

Imedens hun trøster de Smaa og viser dem de to store Hvede-
 brød, hun har faaet tilsendt, for dermed at holde deres Mod
 oppe og de Taarer borte, som Kulde og Hunger i Forening
 fremkalde, hører hun det rasle i de nære Hæfter, og seer en
 Ridder binde sin Hest ved Træets Grene. Overtødet om, at
 det er en fjendtlig Kæmpe, og at han kun kan vinde Dødt,
 skjuler hun i stor Hast de to Brød, og beder Børnene forholde
 sig stille og tavse, naar Voldsmanden træder ind. I samme
 Stund banker det paa Hyttedøren, og hun gaaer den Fremmede
 imøde, men da denne tager Hjelmen af Panden, standser hun
 overrasket, thi hun saa et velkjendt Ansigt; den djærve Niels
 Ebbesen staaer for hende, men hun tvivler et Øjeblik om, at
 det virkelig er ham, thi han saa mat og lidende ud.

„Fr. Ridder! hvi er I saa bleg, asfægtig?
 I knejser jo ellers i Pladerne prægtig.“

spørger hun og han fortæller da, hvorledes han havde været
 paafærde fra den tidlige Morgenstund af, og „skaaren Frost
 med skarpe Sværde,“ men søjer til, at baade han og hans Hest
 vare fastende; snart bleve de to Brød hentede frem igjen.
 Hun forstaaer ikke ganske hans Tale, men efter fattig Erne
 vil hun kvæge ham og lade ham faa en Part af hendes
 Mundforraad.

„To Brød jeg har kun til fem smaa Sjæle,
 nu faaer man kun Brød ved at røve og stjæle;
 jeg er den Sjette, som lidt skulde nyde,
 den syvende Deel vil vi Gæder byde.“

Men aldrig saasnart fatter hun den Daad, der var fuldbyrdet
„med de skarpe Sværd,“ førend hun udbryder

„Er. Ebbesen, vog I den kullede Greve,
da skal I nyde den hele Leve,“

og tager Brødet fra de Smaa, der længt fra at græde og klage
over det stussede Haab, at kunne spise sig mætte, meget mere
rækker Ridderen hver for sig et Stykke af den Part, de alt
havde faaet.

„Du hævned vor Fader, vog Danmarks Drage,
Du heel skal nyde vor Svædefage.“

Niels Ebbesen betragter de hungrige Børn med Bømd og
afflaaer at tage den Næring, der frivillig, med Glæde endog,
ræktes hen til ham af de smaa, kolde Hænder. Keppe
mægter den djærve Ridder at talle, Taarer kvæle hans Stemme,
han søler tilfulde, hvor stor den Veldaad er, han har viist
Landets Børn, og tænker sig uden Gru den straffende Hævn
og de Pinsler, der ville falde i hans Lod, derjom Geerts
Tilhængere faae fat paa ham.

„Beholder I selv kun Eders Døvre,
snart faaer jeg vel Nød og min Hest faaer Hævre;
snart Rugen atter og Hveden kan voge,
snart pløjer I Landet med stærken Dyr.“

Men naar I sidde i Hytten sammen,
og korte Jer Liden ved Aftengammen,
da glemmer ikke den Mand i Greben,
som stræmmed Jer Glenterne bort fra Reben.“

Efter disse Ord drikker han en Skulf Vand af Børnenes
Kruske, tørrer Sveden bort fra Panden og stiger tilhøft igjen
for i flyvende Fart at drage videre. Baade Noder og Børn

Løbe efter ham med Brød, som de bede ham tage imod, men forgjæves raabe de, og forgjæves række de det frem; i et Nu er Ridderen fjern fra Kullvæghytten.

Bed Markgreven af Brandenburgs Hof levede Kong Kristoffers yngste Søn, Baldemar, thi Markgreven var gift med hans Søster, og Kongesønnen havde intet Hjem i Danmark. Han var imidlertid ikke glemt i Fædrelandet, og saasnart Rytet om Grev Geerts Død lod Landet rundt, blev han opfordret til at tage sin Faders Rige i Arv, en Opfordring, den snilde og listige Prinds ikke lod lyde to Gange; og heller ikke var uforberedt paa. Tre Uger efter den store Begivenhed i Danmark var han allerede samlet i Spandau med Johan den Milde og Hertug Baldemar, hvis Søster Helvig han indvilligede i at ægte, thi hun var af en Slægt, han havde; men hun bragte ham stor Medgift, og den kunde han bruge til at indløse de pantsatte Landsdele for. Thyland, Benschysel, Himmersysel og Panherred tilligemed Aalborghus blev hendes Brudegave; alle Slotte i Jylland skulde staae aabne for Baldemar, alle Slotsherrer sværge ham Trostabsed, og efter egen Bejlighed fik han Lov til at indløse de mangfoldige Panter, Landet var udstykket i. De første Dage af Juni Maaned fejrede han sit Bryllup med Helvig paa Sønderborg Slot, og St. Hansdag blev han hyldet paa Viborg Thing, for at begynde det store Værk: at samle det næsten opløste Rige.

Næsten i Lybet kom Baldemar sammen med Geerts Sønner og stadfæstede hvad han alt havde lovet i Spandau: „at han ikke vilde bestytte Grevens Vanemand og hans Medhjælpere,“

og Niels Ebbesen med sine Tilhængere maatte derfor stole paa egne Kræfter. Imidlertid vare og forbleve Tyderne ham troe og hengivne, valgte ham til deres Høvding, kjendt Baldemat var Konge, og stillede sig under hans Banner for at kæmpe imod Holstenerne og fordrive dem af Landet. I meer end to Aar krige de sammen; de Danske stormede og nedrev de Fjendtlighedsedes Borge og kæmpede usfortrødent under deres brave Høvding, for at fuldende Værket og skaffe Fædrelandet Frihed og Uafhængighed, og Niels Ebbesen havde netop forhindret Tydterne i at befæste Lund'næs, der ligger i Ringkjøbing Amt ved Skjern Åa og lejret sig med sine Tyder udenfor Skanderborg, Grevernes velforskandsede Slot, for at gøre sig til Herre over dette, da Geerts ældste Søn, Henrik, en heltemodig, kraftig og ubøjelig Fyrste, der erhvervede sig Tilnavnet „den Jernhaarde,“ fik Budskab til Fyen om de Danstes Plan, og i en Hast ilede til Undsætning efter forud at have givet de Belejrede Vink om, til hvad Tid, han vilde være i deres Nærhed. Den 2den Novbr. 1342 stod en haard og langvarig Kamp paa Mandsbjerg, ved Foden af Himmelbjerg; det var Niels Ebbesen og hans Slægt, der kæmpede imod Grev Geerts Sønner. Besætningen paa Skanderborg gjorde et Udfald, og mødte tapper Modstand, men midt under Slaget kom Jern-Henrik til med 600 Mand, og Kampen blev derved end blodigere, end hidtil. De Danstes Tab beløb sig til meer end 2000 Stridsmænd, og iblandt de Faldne var Niels Ebbesen og to af hans Brødre, der ligesom han glødede af Kjærlighed til Fødelandet. Grev Henrik skal have viist en lav Vævn imod den faldne Fjende, ved at lade hans døde Legeme lægge paa Stejle.

„Sig høvned de Høfster ved Standerborg,
der saldt vor Helt;
og sjunget der blev om Jyllands Sorg
ved Sund og Belt.
Forgangen er siden femhundred Aar
i Luft og Rød,
end Danebrog vejer og Danmark flaaer
i Aften rød.“

Sire og fyrretyvende Afsnit.

Randers, Randen-Dø, skal efter nogle Beretninger have sit Navn efter den Dø eller Munding for Randen eller Aaen, den ligger ved, og har forhen været omgivet af Bosde og Grave. Byens ældste Rettigheder strive sig fra Erik Eriksens — Erik Menveds' — Tider. I det 11te Aarhundrede, under Knud den Store og hans Sønner, havde de Danske og Engelske meget Samkvem, og det antages, at Englænderne byggede den første Kirke i Randers, for at hjælpe Kristendommen frem her i Landet; thi de kjendte og hylkede jo den nye Bærelse længe før de Danske.

Randers er vel kjendt og bliver ofte nævnt i ældre Tiders Historie. Den har været en bekvem Søstads, for hvem der skulde komme over Havet, og da den dertil ligger omtrent midt i, Jylland, finde vi den ofte som Samlingsstedet i afgjørende Tidspunkter. Da Bendelboerne 1086 stiftede Oprør imod Knud Svendsen, forsamlede de sig i Randers for at raadslaae og lægge Planer med den farligste, men mest ansete af deres Ledere, Jarlen Asbjørn Ulfen; og det var i Randers, at Valdemar Knudsen biede paa sine Krigere, da han vilde gaae imod Svend Eriksen efter Blodnatten i Roskilde;

han lod da Broen kaste af, for at forbyde Svend Overgangen, indtil han selv havde faaet hele sin Magt samlet. Nogle Aar senere holdtes en Herredag i Randers, hvor den norske Hovding Erling Skakke mødte hos Kong Baldemar, og af ham blev udnævnt til Jarl over Norge; og til Randers tyede Erkebiskop Eskilds Dattersønner, Anud og Karl, da deres oprørske Forbindelser imod Kongen kom til Baldemars Kjendskab; derfra flyede de over til Sverrig. Skipper Klemens lejrede sig med Vendelboerne paa Flintebjerg udenfor Randers, da han 1534 kæmpede for Kristian den Andens Gjenindsættelse; og da Tydskerne overvældede Jylland efter at Slaget ved Bitter am Barenberg var tabt, under Kristian den Fjerde, blev Randers indtaget af de fremmede Voldsmænd og maatte udstaae endeel. I denne By havde General Wrangel, en af de fjendtlige Hovdinge, sit Hovedkvarter, da Svenskerne under deres modige Anfører Torstensson uformodentlig og uden foregaaende Krigserklæring rykkede ind i Jylland, og underkastede sig næsten hele Halvøen (1643), og Randers gik heller ikke Ram forbi, da Svenskerne spillede Herrer her i Landet 1658. I vort Fødelands sidste Krig, da Halvøen atter maatte huse saa mange forskellige Krigerskarer fra „det store tydske Fædreland," deelte Randers Elskæbne med den største Deel af Jyllands Befolkning, saa den kjender godt til fjendtlige Indfald og fjendtlig Besætning.

Iblandt Næringsvejene i Randers er der tre, der har gjort Byen mere bekjendt, end Tilfældet er med de fleste andre Provindsstæder; disse ere dens Bagestjerier, dens Møllebryggerier og dens Handskefabriker.

Randers Løg ere som bekjendt store, fede og meget vel-smagende; men Løgefængsten har nu Intet at betyde imod hvad den var i tidligere Tider. Der siges endog, at forud naar Tjenestefolkene lode sig sætte, betingede de sig af Herfabet, at de ikke vilde spise Løg meer end to Gange ugentlig; et Bilskaar, som de idetmindste ikke behøve at forestrive deres Husbond og Madmoder nutildags! En Fiskeart, der ligner Løgen meget, men dog staaer tilbage for den baade i Velsmag og Størrelse, det er Ørreden, og af den fanges der endeel i Randers Fjord og i Gudenaa.

Randers stærke Øl, der skal have haft en ganske ejendommelig Smag, og tilvisse ogsaa maa have haft ejendommelig Tiltrækningskraft, at slutte efter en gammel Beretning: „at Ingen kan drikke mindre end et Stob (to Potter) naar han først faaer Smag paa det, og dette koster tre Skilling,“ var i sin Tid bekjendt over hele Danmark. Almindeligen kaldes det Bursøl, som man troer, efter det plattyske Ord Buur — Bauer, da Tydskerne, der i Kristoffer Grifsens og de tydske Pantherrers Tid kom ind i Landet, gjorde sig lystige over Bønderne, der satte stor Priis paa den stærke brune Drik, men ikke kunde taale ret meget af den, før de følte Virkningen, og som oftest „bleve overgivne og muntre og sang lystige Viser.“ Ved alle Gilder og Samlinger gik Østanderne rundt, og det var ikke ret i sin Orden, dersom Driften ikke var brygget af Vandet fra „Byens store Kilde,“ der skal have særegne mineraliske Bestanddele, hvorved Smagen forherligedes; men der blev naturligviis solgt meget ægte Randers Øl, som Kilden maatte give Navn til, kjendt Vandet var hentet fra Folks Brønde.

At Skipper Klemens og hans Vendelboer bleve slaaede

tilbage, da de stormede Randers, det skal Ollet have været Skyld i; thi Bønderne sandt saa megen Smag i samme, at de jevnlig toge vel stærkt til sig deraf, og derved bleve de overrumplede af de Randers Borgere og Krigsmænd.

Men Randers stærke Ol, der sandsynligviis har tabt sine oprindelig tillokkende Egenheder, finder nutildags kun Anerkjendelse blandt de velhavende Landboere ved begge Sider af Fjorden; idetmindste seer man der endnu de gamle, tunge Sølvkander med Hølemærker, af hvilke Folk forðum drak hinanden til. Beboerne i denne Egn have ogsaa i flere Henseender beholdt Præg af deres Lands gamle Skikke og Dragt; der samles Ungdommen om det grønne Majtræ, der tændes Blus Valborg Aften og St. Hans Nat, og der bære de rige Bønder endnu sorte Fløjels Knæbuxer med Sølvspænder, og mørke Koster med store Sølvknapper.

Randers Handsker ere ikke alene kjendte over hele Danmark, men vistnok over hele Europa, og meget søgte i de allerfornemste Kredse. Ved fremmede Hoffer bære saavel Herrer som Damer Randers Handsker; dette er vist, men det er da ogsaa vist, at de baade i England og Frantrig sælges under Navn af „svenske Handsker.“ Dersom fremmede Folkeslag imidlertid have villet gjøre sig den Ulejlighed at kjende dette Fabrikats egentlige Hjemstavn, da have de havt Lejlighed dertil ved de store Udstillinger, der have fundet Sted i ovennævnte Lande, thi Fabrikherrene i Randers, saavelsom i flere af Landets Kjøbstæder, hvor der er tilsvarende Fabrikker f. Ex. Odense, have sendt særdeles smukke og smagfulde Bidner om deres Kunstfærdighed og Indsigt til Bedømmelse, baade til Paris og London; men det fejler vist ikke, at Handskerne ogsaa fremtidig vil gaae i Handelen som „svenske.“ For-

uden de Behageligheder, de saakaldte Randers Handster frembyde, er der ved dem en ejendommelig behagelig Lugt, som ikke findes hos andre Handster, hvad enten nu dette hidrører fra Fjordvandet, fra Barken eller fra Behandlingsmaaden; efter Sigende, opkjøbe fremmede Handstemaagere nævnte Handster, blot for at kunne lægge dem imellem deres egne og lade disse gennemtrænges af Lugten.

Dronningborg kaldte Kong Valdemar Kristofferfen — Valdemar Atterdag — et Slot, som han opførte i Randers af elleve Kirker, hvilke han rasvæk lod nedbryde; men der er Intet tilbage af den stolte Bygning, der alt forlængst er jævnet. Dog, skjøndt Slottet er sjunket i Gruus og Alt om det glemt, veed Randers Bysfolk endnu fuldtvel at fortælle om Bodil Steen, der for et Par hundrede Aar siden boede paa Dronningborg Slot, som dengang tilhørte en Herremand, ved Navn Peder Spredelsen. Hun bliver omtalt som et Billede paa Haardhjertethed og Ondskab, og skjøndt hun var af fattig og ringe Herkomst, thi hun kom til Gaarden som en lille Hønskepige, var hun saa hovmodig, at Ingen kunde komme hende nær, og da hun blev meget smuk efterhaanden som hun voksede til, syntes Herren saare godt om hende og betroede hende ikke alene hele Huusvæsenet, men gav hende endog Lov til at staa og valse paa Slottet efter Godtbefindende, og hun viste sig snart som en haard og grum Hersterinde.

Der siges hende paa, at hun flammede sig ved sin fattige Moder, og var saa ond, at da hun engang saae hende komme ind ad Slotsporten, bød hun Tyendet jage „Tigger-tjærtingen“ bort. Tjenestefolkene vare mere bange for hende, end for den Onde selv, thi hun undsaae sig ikke for at tage Tilflugt til de flammeligste Midler, naar Rogen var hende ivejen. Skjøndt hun forlængst er død og borte, kan hun dog

ikke finde Ro i Graven, og det er da ikke til at undres over; hun fjører endnu hver Nat igjennem Randers By, og det er ikke godt at møde hende.

Nordostlig for Randers, paa en Bakke, der skyder deels Naturen, deels Kunsten sin Tilværelse, ligger Støvring-gaards adelige Jomfrukloster, omgivet af Grave og Volde, og med de skønneste Udsigter over Hav og Fjord, Agre og Enge, Haven og de nærliggende Lystlove. Stifterinden af dette Kloster, der frembyder et saare vakker Opholdssted ved den smukke, velindrettede Bolig, den skønne, smukt liggende Have og de behagelige Spadseregange, er den samme Dame, der bestemte sit Hjem i Kjøbenhavn til Bolig for Enker af den bedre Stand, Fru Gehejmeraadinde Kristine Harboe. Det Harboeske Fruekloster i Stormgaden bærer hendes Navn.

Nord for Randers ligger Spendrup, forhen Digteren Steen Steensen Blichers Hjem; og en halv Meilsvej sydostlig for Byen kommer man til Hovedgaarden Esjenbel, i Nærheden af det tidligere Benediktinerkloster af samme Navn, et af de ældste Klostre i Danmark, der efter Sigende blev stiftet af Stig Hvide, Loke Skjalmsens Søn, altsaa en af Erkebiskop Absalons Stamfædre.

Klavsholm, der er bekendt som en Dronnings Entesæde, findes ogsaa paa denne Egn. Det var Frederik den Fjerdes anden Hustru, Anne Sofie, fød Reventlow, der henlevede sin Enkestand paa denne skønne Ejendom, der havde tilhørt hendes Forældre; men for hende blev Opholdet der en Art Forviisning, thi alt Dagen efter hendes kongelige Egtfælles Død blev det betydet hende af Kronprindsen, siden Kristian den Sjette, at hun skulde forlade Hovedstaden og begive sig did. I Nærheden af Gaarden er Kalksteensbrud, og Kalken ansees for at være ligesaa god som den, der brydes ved Fagø.

Sem og fyrretypende Affnit.

Grenaa er den østligste By i Jylland og ligger paa den forunderlige Halvø i Randers Amt, der mod Syd har forfjellige store Indsnit fra Rattegattet. Det er en lille By, forbi hvilken der løber en Å, forhen kaldet Djursåa, og den ligner de fleste andre Smaabyer; men der findes i Grenaa en Art af Bæverier, som maaskee ikke mange Byer i vort Fødeland kunne fremvise Mage til, nemlig Glasvæverier, der ere bragte saa vidt, at der i Aaret 1851 kunde tilstaaes en ung Glasvæver offentlig Understøttelse til en Rejse til den store Industriudstilling i London, for at han ved denne Udflugt kunde faae sin Synskreds udvidet. Den unge Mand fandt sig imidlertid ikke synderlig vel i Englands Hovedstad, men længtes efter at komme tilbage til Grenaa; sandsynligviis, fordi han var ganske ukjendt med det engelske Sprog.

En Miils Vej Syd for Grenaa ligger Hovedgaarden Katholm, der skal have faaet Navn efter følgende Begivenhed: En Mand i Jylland havde paa uretsfærdig Maade samlet sig meget timeligt Gods, som han ved sin Død efterlod til sine tre Sønner. Da den yngste af dem havde faaet sin Arvepart, tænkte han som saa: „hvad med Synden kommer, med Sorgen bortgaaer“ og besluttede at underkaste sine Penge en Vandprøve; de uretsfærdige Mynter, meente han, vilde synke tilbunds, men de retfærdige svømme ovenpaa. Da han nu havde kastet Pengene ud, se, da gif de alle til Havets Bund; kun en Halvskilling holdt sig over Vandet, og for den kjøbte han en Rat, hvormed han drog langt bort til fremmede Lande. Paa denne sin Rejse kom han engang til et Sted, hvor der var mange Rotter. Alle, ligesaa Kongen til den simpleste

Undersaat lede højligen af denne Plage, og hans Kat gjorde stor Nytte ved at udrydde de skadelige Dyr, ligesom den og til samme Tid forskaffede ham saa stor Rigdom, at han kunde rejse tilbage til Jylland og købe sig en Gaard, som han da kaldte Katholm.

(I England er et tilsvarende Sagn om Richard Wittington, en forældreløs Dreng af god Familie, der blev opdragen af en velhavende Kjøbmand og fik af ham Tilladelse til at jende sin Kat bort som Handelsvare. Men da Afrejsens Dag kom, kunde han ikke stilles fra sit Yndlingsdyr, Ratten, og bad sin Belgjører om at maatte følge med Skibet. Dette blev indrømmet ham, og efter nogle Aars Forløb vendte han tilbage med en stor Mængde Penge, som Ratten havde fortjent til ham.)

Den sydlige Deel af den her nævnte østlige Halvø af Jylland omfatter Mols Herred, og der er altsaa Molboernes Hjemstavn. Hvo kjender ikke Molboerne og de mange forunderlige Historier, der fra gammel Tid af ere i Omløb om dem! Historier, hvis Oprindelse ikke alene er ukjendt, men utænkelig og uden Hjemmel; thi Enhver, der har besøgt denne Egn eller kjender dens Beboere, vil vistnok indrømme, at de flinke, forstandige Molboer i ingen Henseende staae tilbage for deres Landsmænd. Mols Herred indbefatter, foruden Byen Ebeltoft, alle de Sogne, som ligge paa Landtungerne mellem Hals og Ebeltoft Vigene, og Østen for sidstnævnte.

Paa en Halvø, der ved en smal Landtunge er forbunden med det faste Land, ligger Helgenæs, som er bekjendt i vort Fødelands tidligere Historie, navnlig ved to Søslag, som have fundet Sted der i Nærheden. Det ene var i Slutningen af det tiende Aarhundrede, da Harald Gormsen og hans

oprørste Son Svend mødtes der; ved Helgenæs var det jo, at Harald blev ramt af Palmatokes Pii. Det paafølgende Aarhundrede var ligeledes Vidne til et Søslag i Nærheden af Helgenæs; dengang var det imellem Svend Estridsen og Kong Magnus den Gode i Norge.

Kongemorderen Marst Stig havde ogsaa paa Helgenæs et af sine Smuthuller, og forvandlede de mange høje Batter, der findes sammesteds, til en udstrakt og uindtaglig Fæstning. Den lille Halvø har i det Hele taget mange høje Klinger; Ellemands bjerget, 317 Fod over Havfladen, bruges som et Sømærke.

Bed at omtale Marsten, Stig Andersen Hvide, bringes vi naturligtvis til at nævne den lille Ø Hjelm, der ligger halvanden Mil iydlig for Ebeltoft; thi der havde den landflygtige Drabsmand et af sine mest trygge Tilflugtssteder, og derfra foretog han mange af de Røvertog, ved hvilke han og de andre Fredløse hærjede Landets Kyster, skjulte i Graamunkes Rapper eller under andre Forklædninger, men altid til stor Skræk for de omboende Landmænd, saavelsom for de fredelige Kjøbmandsstibe, der glæde henad Kattegattets Bunde. Hvor stor Skræk, der fremkaldtes ved de mange stærke Standsjer og faste Borge, han havde omkring i Landet, derom vidner Bondens Klagesuf fra hine Tider: „Og hjælpe nu Gud i Himmerig, thi nu har Hjelm faaet Horn.“

I Mols Herred ligger den lille Kjøbstad Ebeltoft, ved en Vig, der ved Helgenæs styder sig henved tre Mil ind i Landet, har Navn efter Byen, og danner en god Havn for temmelig store Skibe. Den Bugt, Vigen danner paa den østre Side, ad Ebeltoft til, kaldes Pilsen.

Byen, der er temmelig gammel, skal efter nogle Beretninger

være anlagt af Kong Abel, og have Ravn efter en stor Ubletoft der i Omegnen; at dette kan ansees for meer end Gissning, tyder den Omstændighed paa, at dens Baaben er et Ubletræ med Frugt paa. Østfor Ebletoft ligge Sjæl-Højene, nogle Bakker, der kunne sees langt ude i Søen; de høre til de „Molske Bjerger“, som de høje Banter i dette Herred kaldes.

Ebletoft blev i sin Tid stærkt medtagen, baade under de Kejsertiliges og Svenskerne's Hjemføgelser; og hvor affondrede og rolige Molsboerne end leve, bleve de derfor ingenlunde fritagne for de frigerste Bevægelser og Forulempelser, hele Jyllands Østlyst, og tildeels ogsaa Vestlysten, vare udsatte for under de tydske Afdelinger, der oversvømmede Halvøen i sidste Krig. Landsstrækningen imellem Kals Vig og Rø-lindjund var 1849 forstaaet af vore Krigsoverster og spærret ved Forhugninger, men endnu stærkere blev den smale Landtunge forstaaet, der fører fra Mols til Helgenæs, thi derfra var det, at vore Tropper indstibede sig den 1ste og 2den Juli, for at gjenvinde Fredericia, der var falden i Tydskerne's Hænder. Den 6te Juli 1849 vil til sidstige Tider blive en minderværdig Dag i vort Fødelands Historie, men Heltebogen var dyrefødt!

Paa den Landtunge, der dannes ved Knebel og Begtrup Bigene ligger Jægaard, der før Reformationen hørte til Aarhuus Bispestol. Østlig for denne Gaard vises Ruiner af den gamle Bispebolig, og i Øster-Bisberg Herred, der stiles fra Mols Herred ved Kals Na, tager man Hovedgaarden Kals i Djesyn. Denne, der forhen var Ladegaarden til det bekjendte

Kals Slot, har udmærkede Jorder og fortrinlige Stove, og dertil en saare smuk Beliggenhed ved Kals Bugt. Et af de højeste Punkter i Jylland er Kals Bannehøj, 333 Fod over Havfladen.

Kals Slot kjende vi godt fra Historien. Pladsen eller rettere Den, hvorpaa det stod, er i Omfang tretten Tdr. Land og forenet med Fastlandet ved en Steenbro, omtrent syv hundrede Skridt lang. I Baldemar den Stores Tid var der paa Kals eller Kalvs, som Navnet ogsaa skrives, et Munkelovstet for Benediktinere, men det forfaldt efterhaanden saaledes, at der var kun to Brødre tilbage, da Cistercienserne efter Forlangende af Aarhuus Bisper toge Den i Besiddelse, idet de haabede, der at finde et roligt Blivested, efter først at have søgt Bo og atter forladt adskillige Steder i Jylland, hvor de enten ikke havde fundet Plads eller Bequemmeligheder nok. Men da den ublidt Aarstid kom med Snee og Is, og der gik hele Uger, uden at Rogen kunde komme til eller fra deres Ø, tabte de Lusten til at boe der, og saae sig om efter et hyggeligere Opholdssted, som de ogsaa fandt ved at opføre det smukke Øm-Kloster ved Skanderborg.

Erik Menved, der lod adskillige Borge og Forstadsninger anlægge for at fæste de oprørske Bønder, fandt denne lille Ø særdeles bekvem til et fast Slot og lod et saadant opføre; hans Broder Kristoffer udvidede Bygningen. Et Bøssesæd fra Steenbroen er der en høj Bakke, omgivet af Træer, der endnu kaldes „Grevens Skandse,“ et Navn, der skal hidrøre fra den fullede Greves Tid, da Grev Geert belejrede meget længe det faste Slot sammesteds og bestemte omsider, at udhungre Besætningen; men Kommandanten brugte den Rist, hver Dag at lade et Sviin knibe i Dret, og Fjenden,

som troede, at der hver Dag blev slagtet et saadant Dyr, sluttede, at de Belejrede vare altfor vel forsynede med Levnsmidler til at det var tænkeligt, de kunde udhungres, hvorfor Greven ophævede Belejringen.

Kals Slot blev anseet som den sikreste Fæstning i Jylland og derfor ogsaa brugt som et Statsfængsel. Mange højsfornemme Folk have været hensatte der, men den mærkeligste af alle de Fanger, der have gjort Bekjendtskab med Kals, er dog

..... hiin fangne Ungersvend;
 Kjon, modig, mandig var han
 glandsfuld af Aandens Daab;
 i Pandens Stoltthed bar han
 'et himmeldristigt Haab,

han førtes over freuste Fjælde, over Dal, over Søer
 over Sund, over Belt og over de danske Øer;
 blev ført til Jyllands Bange;
 der luffed Kals Borg
 sig for den unge Fange
 hans Haab, hans bitre Sorg."

Denne Fange var Gustav Erikson Vasa, født paa Lindholms Slot 1496, paa den Tid da de Svenske vare haardt trykkede under Kristian den Anden. Sin første Tapperhedsprøve aflagde han (1517) i den Fejde, der fandt Sted imellem Erkebiskoppen Gustav Trolle og hans nære Slægtning, Steen Sture den Yngre, i hvis Tjeneste han var traadt; og ved Brantkyrke kæmpede han det paafølgende Aar i sine Landsmænds Rækker og førte deres Hovedbanner. Kristian aabnede Fredsunderhandlinger, og Steen Sture tog ikke i Betænkning efter Kongens Opfordring at stille sex Adelsmænd af høj Byrd som Gidsler for det Besøg, Kristian foregav at ville aflægge hos ham; men da Vaaden, i hvilken de vare

stødte fra Land, kom ud i rum Sø, bleve de bragte ombord paa Kongestibet og førte til Danmark; Kong Kristian glemte, imidlertid baade at underhandle og at sende Gidslerne tilbage. Gustav Basa var en af de sex Gidsler, og blev sat i Forvaring paa Rals Slot, hvor hans Frænde, Erik Banner var Lehnsmænd. Fangenslaget paa Rals var ikke strængt, men Gustav længtes efter den gyldne Frihed, og var urolig og bekymret over Fødelandets Tilstand; derfor stussede han Erik Banners Tillid og flygtede bort næste Mars Høst, ved Morgengry, forklædt, efter Nogle, som Pilegrim, efter Andre, som en Studedriver, og skal alt den første Dag have tilbage-lagt tolv Mil tilføds. Han tyede ad Lybel til, og stødte undervejs sammen med nogle tydske Prangere, til hvilke han sluttede sig, for at kunne drage saa meget sikrere affted. I Nærheden af Staden, der var Maalet for hans Rejse, stiltes han fra dem, uden at give sig tilkjende, og gik ind i den da højt ansete Fristad, hvor han begav sig lige til Raadhuset og fremstillede sig for det forsamlede Raad, der stedsede ved at see den trojellædte Knøs træde dristig og kjæl ind i deres Midte. Borgemeesteren spurgte ham forbauset om hans Navn og Grinde, og den smukke, kraftige Yngling svarede:

„Jeg er, — saa taled han med ædel Glød
og Sjælen traadte frem som af en Kamme —
„jeg er en Svendsk og ikke bondesød,
et Skud af Basas gamle Kongestamme.
Mit Fødeland er stedt i bitter Rød
og under Fjender traadt af Voldsmand grumme;
jeg kommer hid med Bøn for det til Eder,
forfulgt, betrængt, om Varetægt jeg beder.

Mod Ed, mod Fjelleret, med Svig de tog
mig fangen; brødsfri fra Fødelandet
de førte mig, af Lænkerne unddrog
jeg mig, af Haab og Rængjel overmandet.

Min Tid til Eder's frie Stad jeg slog,
af Eder's Højmod ej jeg ønsker andet,
end et Afhyl, et Skib, som hjem mig leder
at hævde Landsmænds hellige Rettigheder."

Hans Frænde og forhenværeude Bogter, Grit Banner, indsendt sig imidlertid snart i Lybek, forsynet med Trufelsbreve fra Kong Kristian, og fordrede sin Fange tilbage; men Gustav erklærede højt og lydeligt, „at han var hverken Kongens eller Lehnsmændens Fange, men en overrumplet, svigefuld behandlet Mand." Raadet betænkte sig og valde i sine Beslutninger, og det var nærved, Ynglingen atter var bleven udleveret; men da fandt det de gamle Raadsherrer ihu, at Kong Kristian just ikke havde taget med Fløjelsbander paa de vendiske Stæder, og de meente derfor, at ogsaa de kunde vel være bedst tjente med at lade den syrige, af Fædrelandskjærlighed og Hævnlyst glødende Svensker slippe hjem. Altsaa overlode de ham et Skib, hvormed han drog tilbage til Sverrig og landede hemmeligen sammesteds — paa Steensø Næs ved Kalmar — d. 31te Mai 1520.

„Det var en yndig Maibag, da i de svenske Skjær
løb ind en Kjøbmandsklud med stærk, kjøndt liden Hær;
en Hær af eet Par Arme
een Vande, høj og klar,
eet Hjerter, men med en Varme,
som ingen andre har."

Den 8d. Novbr. 1520 var den rædselsfulde Bloddag i Stokholm. Gustav Basa opholdt sig dengang paa Gripsholm i Søndermanland og der fik han Budskab om, at hans Fader og Svoger havde maattet bøje Nakkens under Bøddeløgen, at hans Moder, Søster og Bedstemoder vare i Fængsel, og at mange af hans nære Frænder havde maattet dele Skjæbne med dem. Efter denne mørke Daad, der til evig Tid vil sætte en Plet

paa den iøvrigt fortjensfulde og brave Konge, søgte Gustav ved kraftige Taler og gribende Skildringer af Blodbadet, at rejse sine Landsmænd og opmande dem til at aflaste Aaget; men han prælede som oftest for døve Øren, thi Folket nærrede stor Frygt for „Kristian Tyran“ og „Bøddelskongen,“ som de kaldte ham. Dog turde de ikke gribe til Vaaben imod ham, førend det Kongebud lød Landet rundt, „at alle Vaaben skulde tages fra den svenske Bonde, og alene en Kjæp være hans Børge; „med det Tilføjende, at det vel kunde hændes, at hver Bonde maatte miste en Haand og en Fod, thi med en Haand kunde han godt holde Ploven, og med et Træbeen vilde han kun lidet due til Oprør!“ Da rejste Darlekarlene sig og hentede Gustav tilbage, der var i Begreb med at forlade det haardt hjemsogte Fædreland, fordi han havde overtydet sig om, at han stod alene, og at Ingen vilde drage Sværd for Landets Frelse; men snart vajede Svenskernes Frihedsbanner, takket være den unge heltেমodige Uedling, og

„dengang da Alt var renset, og Rag ej længer kjendt,
de sagde: vær vor Konge! Du har det dyrt fortjent!“

I syv og tredive Aar styrede han Riget som en kraftig og højsindet Hersker og efterlod sig et Minde, der indtil denne Dag lever i Betsignelse hos alle Svenske.

Ethvert Sted, hvor han har været skjult under de mange farefulde Stillinger, han kom i ved Kristian den Andens strænge Spejden efter ham, enhver Plet, hvor han ved kraftige Frihedstaler har søgt at opmande sine Landsmænd, bliver endnu holdt højt i Ære og udpeges for Fremmede som betydningssfulde Steder. Hans Liv var meer end engang, i Fare, og han var ikke sjelden paa Rippet til at falde i

Hænderne paa de i alle Retninger udsendte Forsølgere. Som oftest skjulte han sig i en Bondeskofte, og deeltog ikke sjældent i de haardeste og simpleste Arbejder, naar de danste Spejdere ransagede Huus og Gaard. Uden en Kvindes Mandsnære værelse og Kæstthed vilde han usejlsbarligen engang være bleven opdagen og greben i en Bygd, hvor han, kjendt forklædt som Bonde, tiltraf sig de Søgendes Opmærksomhed og Mistanke ved sit kloge Blif og sin raske Holdning. Da Huusmoderen imidlertid saae, at den lyttende Ungerfvend blev betragtet med Forbavselse, og at de Udsendte veglede betydningsfulde Blikke, gif hun raske hen til ham, rustede ham i Ærmet og gav ham et dygtigt Puf i Ryggen, idet hun med haarde Bebrejdelser over hans Lædighed og Dovenkab sendte ham ud af Stuen og bød ham gaae til sit Arbejde. Ved denne Adfærd dæmpedes den vakte Mistanke, thi Forsølgernes formodede ingenlunde, at en simpel Bondeskone vovede at tee sig saaledes imod en højbaaren Adelsmand, der var et heelt Folks Fører og Leder, og de droge bort med usorrettet Sag.

En anden Gang blev Gustav Vasas Liv frelst ved en trofast Kronstyttens Mandsnærrelse, og denne Mands Navn har endnu en god Klang i Sverrig. Svend Glosøson hed han. Han og hans Hustru havde i nogen Tid givet den forfulgte Flygtning Ly og Skjul, men turde ikke beholde ham længere, da Søgen efter ham var bleven strappere paa deres Egn, og de frygtede for, han skulde falde i Hænderne paa dem, der vilde handle ilde med ham. Derfor besluttede de at bringe ham til nogle fortrolige Venner, der vare villige til at tage imod ham og havde god Anledning til at skjule ham i en tilgrændsende Skov; men det gjaldt at faae ham sendt didhen, uden at udsætte ham for truende Fæder, thi baade Dag

og Nat vare Forfølgkerne paafærde, og enhver Vandringsmand, hvad enten han var alene eller i Selskab med Flere, blev strængt undersøgt og udspurgt. Da var det, Svend Glosfson fandt paa at skjule ham i et Læs Halm, et Sted, hvor han troede ham tryk og vel forvaret; men Fogdens Udsendte gennemsøgte Læsset med deres Spyd, og Gustav blev saaret. Heldigviis saae den trofaste Bestrier sørend nogen Anden, at Sneen farvedes rød af den Forfulgtes Blod, og i en Hast skar han uformærkt sin ene Hest i Benet, saa at ogsaa den blødte, hvorpaa han med mange Beklagelser over det stakkels Dyr, bad om Tilladelse til at kjøre videre snarest muligt. Denne fik han, og Gustav Bafa var frelst.

I det syttende Aarhundrede fik Ulrik Frederik Gyldenløve Kalø Slot af sin Halvbroder Kong Kristian den Femte; men han stjøttede ikke om at boe saa fjernt fra Hovedstaden og dens Glæder, derfor lod han Slottet nedbryde og opførte paa Kongens Nytorv den store Bygning, der efter ham kaldtes „Gyldenløves Palais,” men som vi kjende under Navn af Charlottenborg, hvilket Navn det strax efter fik, da det blev Charlotte Amalias Ejendom og stadige Opholdssted.

Sex og fyrretyvende Afsnit.

En af de største og fornemste Byer i Danmark, er Gristads-
staden Aarhus, der rimeligviis har sit Navn af den Aa, ved hvis Munding den er anlagt og som danner Byens Havn. Den ligger lavt, men i en yndig og frugtbar Egn og er en meget gammel By; alt under Harald Haardraades og Svend Estridsens Fejder blev den slemmt medtaget ved

Brand og Blyndring; men den er kjendt længe før den Tid, thi i Begyndelsen af det tiende Aarhundrede stal den jydsk Kong Frode den Frisfiske have bygget en Kirke i Aarhus, til Ære for den hellige Trefoldighed, og af denne blev siden under Harald Blaa-tand et Bispedømme oprettet, dengang Keiser Otto var i Nørre-jylland. Efter nogle Beretninger stal den af sine Undergjerninger bekjendte Popo have været den første Biskop sammesteds. Nutildags har Aarhus en Filialbank og Dampskibsfart til Kjøbenhavn, Kiel, Kallundborg, Bogenfse og flere Steder, og den vil upaatvivleligen blive betydeligere og af end større Bigtighed, naar Halsøen faaer de saa saare onstelige Jernbaneanlæg istand.

Ligesom Viborg har sin Stytshelgen i St. Kjeld, saaledes har Aarhus sin i St. Klement, efter hvem den store ærværdige Domkirke bærer Navn. Denne er anlagt af Knud den Sjette 1201, atlsaa samme Aar som Erkebiskop Absalon døde.

Den hellige Klement, hvis Fødeby Rom ansees for at være, stal først have været en ivrig Hedning, men derpaa begjerligen have lyttet til Frelserens Tale og være kommen til Sandheds Erkjendelse, hvorefter han lod sig døbe, og blev omsider viet til Biskop af Apostelen Peter. Som Kristen blev han underkastet mange Førsølgelser, engang endog kastet i Havet med en Møllesteen om Halsen, men hvorledes han blev frelst, og hvorledes han kom fra et saa fjerntliggende Land som Italien til Jyllands Kyster, det staaer neppe klart for Nogen.

Iblandt de Undergjerninger, der tillægges ham, maa her blot anføres, at han engang i sin Førsølgelses Tid kom til en By, hvor der var Mangel paa Vand. Indbyggerne beklagede sig meget over denne Nød, og den fromme Mand onskede ret af Hjertet at kunne afhjælpe den; derfor stede det endnu samme Aften, da han forrettede sin Bøn og ikke glemte

en Forbøn for Staden, at han havde et Syn, i hvilket der aabenbarede sig et Lam, staaende paa en Klippe. Derved blev han underrettet om, hvor der var Vand at finde, og da han næste Morgen lod grave efter ved det betegnede Sted, randt ypperligt Vand frem, der endog skal være udsprunget af selve Klippen. Til Grindring herom blev der i Domkapitlets Segl afbildet et Lam med Fredsfaanen, staaende paa en Klippe, ligeoverfor en bedende Helgen."

Foruden St. Clement har Aarhus endnu en Stytspatron i den hellige Nikolai eller Niels, en naturlig Søn af Anud den Femte. I sin tidlige Ungdom udmærkede han sig ved Høffet ved sin ridderlige Færd og sit smukke Udvortes; men da han en Dag fik at vide, at hans Fødsel havde kostet Moderen Livet, og at hun var død under store Lidelser, baade paa Sjæl og Legeme, gjorde denne Efterretning et saadant Indtryk paa ham, at han fra samme Stund af ganske forandrede sin tidligere Levemaade, undveg alle støjende Lystigheder, alle Høffets Adspredelser, søgte Ensomhed, fastede ofte og nød om Fredagen kun Vand og Brød, fordi dette var den Dag, paa hvilken hans Moder havde født ham. Siden afslagde han ogsaa at bære Linnet og iserte sig en Haardugs Skjorte, holdt ofte Andagtsøvelser, og var saa vedholdende i Bøn og Faste, at han undertiden faldt om paa Gulvet af Afmagt. Omfiden blev han ganske kjed af Høflivet og forlod det, fordi han ikke kunde holde sin Andagt i Ro eller føre den strænge Levemaade, han havde valgt, og drog til Aarhus, for der at henleve sin øvrige Levetid. I Aarhus lod han bygge et Kloster, som han indrømmede Fransiskanerne, men tog selv Bolig der, kjøndt han holdt en lille Høfstat; en af Munkene, ved Navn Hugo, udvalgte han til sin Høfpræst og daglige

Selskabsven; iøvrigt tillod han ingen Fremmed Adgang til sig, og udfyldte sin Tid med Andagtsøvelser og gode Gjerninger. Natten førend sin Død, siger Sagnet, havde Prinds Niels et Syn, der underrettede ham om hans forestaaende Endeligt; den nysnævnte Hugo, hans fortroligste Ven, der altid sov i Bærelse med Prindsen, saae ved Midnatstid en Forsamling af unge Klærke træde ind i Soveværelset, Alle førte deres Højtidsdragt, omgivne med Purpurfaaber og med tændte Bøgllys i Hænderne. Værelset blev med Et saa stærkt oplyst, at Hugo vaagnede ved den store Lyshing, og blev derover saa forbauset, at han sprang op af Sengen og faldt paa Knæ for Prindsen, der laa roligt paa sit Leje. Da han spurgte ham, hvad Alt dette vel maatte betyde, og hvo de vare, som besøgte ham om Natten, svarede Prindsen, „disse ere min Herres og Frelseres Sendebud, og de komme for at bebude mig, at jeg endnu i næste Nat skal komme til ham.“ Dagen derpaa lod han alle sine Venner i Byen og Munkene i Klostret komme for sig, formanede dem Alle til at være den Herre Kristi Efterfølgere, tog Afsted med dem og lod uddele rigelige Gaver til de Fattige; og tilkjendegav derpaa, at det var hans Ønske og Vilje at begraves paa St. Olai Kirkegaard, tæt op til Kirken. Men da Begravelsesdagen kom, vilde Biskoppen i Aarhus, uagtet Prindsens udtrykkelige Bestemmelse, ikke tillade, at han blev jordet paa nævnte Kirkegaard, da han meente, at det var større Ære for ham som kongelig Prinds, at blive indsat i St. Nikolaj Klosterkirke, som han desuden selv havde ladet bygge. „Dog paa selve Begravelsesdagen skete det, at en Stjerne faldt ned paa det Sted af St. Olai Kirkegaard, som Prindsen i levende Live havde udseet til sin Grav;“ dette blev anseet som en gjentagen Be-

kræftelse paa hans udtalte Vilje, og Bispen maatte give efter for Folkets Paastand, de Højbaarnes som den simple Mands, og lade Prinds Niels jorde tæt op til St. Olai Kirke, hvor et Trækors blev oprejst ved Graven. Da dette Kors i Tiden blev meget ormstuppen, siger Legendens, hørtes der tre Dage i Nad disse Ord ved Gravstedet: „Gjør et nyt Trækors af Egetræ fra Slejby Skov og sæt det ved den Jordhøj, hvor Hellig Niels er begravet,“ hvilket naturligviis ogsaa skete; og det maa have været et forsvarligt Kors, thi Stammen var saa tung, at fem Par Oger neppe formaaede at slæbe den til Aarhus.

Det sejler da ikke, at en Mand, der havde været saa from og afholdende i levende Live, efter sin Død ogsaa var istand til at gjøre Underværker, uden dette vilde han jo heller ikke være bleven erklæret for „Aarhus Skjts patron,“ som han i Rom blev kaldet; men det var da ogsaa i Middelalderens Munketider, at Begivenheder som de, der sandt Sted ved hans Hvilested, kunde anses for Vidundere. Saaledes fortælles der, at da en bekjendt Person i Aarhus engang lod sig friste af de skønne, modne Frugter paa et Æbletræ, der stod i Nærheden af Prindsens Grav, til at stige op i samme om Natten for at forsyne sig med en Deel Æbler, blev han pludselig, da han var kommen op i Træet, saa stiv i alle Lemmer, at han ikke kunde røre sig af Stedet, men sad som fastnaglet. Da randt det ham i Hu, at dette maatte være en Streg af Hellig Niels, som formodentlig havde taget Træet under sin Baretægt, og han angrede og afbad strax sin brødefulde Hensigt. Lidt efter lidt fik han ogsaa sine Lemmers Forlighed - igjen, saa at han kunde stige ned ad Træet, til hvilket han da afslagde det Løfte, at han aldrig mere skulde røre dets Frugt.

Ved Prindsens Grav stod et Skrin, der var bestemt til at tage imod de Gaver og Ofre af alle Arter, der bleve bragte til den hellige Mand, som Tak for de Helbredelser, der fandt Sted ved hans Medvirken. Mange kastede begjærlige Blikke til de rige Skatte, Skrinet indeholdt, uden dog at vove at forgribe sig paa Helligdommene; dog stete det engang, at en Mand, der var kommen fra Horsens til Aarhus, ikke kunde modstaae Fristelsen og snappede et Par store Djne, kunstigt forarbejdede af Sølvs, som en Blind havde stjælet, af Taknemmelighed over at have faaet Synet igjen, ved at bede i længere Tid daglig ved Prindsens Grav. Saasnart Thyen havde seet sit Snit, ilede han i fuld Fart hen ad Vandevejen til Horsens, løb hele Ratten op og ned, frem og tilbage, og var næsten ganske aandeløs af Anstrængelse og Løben, da han i Daggry mødte en Præst, der gik ind paa Kirkegaarden; af ham fik han da at høre, at han var langt fra Horsens, thi han var endnu paa St. Olai Kirkegaard i Aarhus. Nu kunde Thyen da nok forstaae, at ingen Anden end den hellige Niels havde spillet ham det Puds, og fuld af Skrak fristede han strax for Præsten og gav de røvede Djne tilbage, hvorpaa han fik Syndsforladelse; og fra det Øjeblik af, var det ikke vanskeligt for ham at finde Vejen til sit Hjem.

At de Gaver, der bleve nedlagde ved Prinds Niels's Grav ikke vare ubetydelige, kan skjønnes deraf, at Kong Valdemar den Anden ofte laante Penge af „sin Frænde, den hellige Niels i Aarhus;“ men han glemte altid at betale dem tilbage. Geistligheden syntes slet ikke om disse hyppige Laan, og da han stod i Begreb med at foretage Toget til Rissland, formanede Biskop Peder ham til, ikke at tilvende sig Hellig

Nielses Statte, under Paastud af Slægtstaf, saafremt han ellers vilde vente Held og Lykke af sine Baaben imod Hedningerne. Desuden, sagde Biskoppen, var Kongen end beslægtet med St. Niels, var han det ikke med St. Klemen, og Gaverne til begge Helgenerne samledes i een Kasse; dertil søjede han den Bemærkning, som Valdemar ikke syntes om, at Skattene bleve givne af Folket for at anvendes til gudeligt Brug og ikke som et Hjælpermiddel til at fremme Krig og Fejde. For at der af Kirkens Tjenere kunde føres bedre Tilsyn med de hellige Gaver, og af Plyndring, baade hemmelig og aabenlys, kunde forebygges, blev Steenkirkens Opsørelse fremstyndet, og begge Helgeners Been førte derhen tilligemed deres Skrin eller Pengeskasse; thi under Kirkehvælvingerne vare de mere trygge end paa den aabne Kirkegaard. Denne Henslytten fandt Sted i Erik Menveds Tid, fordi, som Legendens foregiver, Kongemorderen Marst Stig og hans Stalbrødre, der havde den stærke Borg paa Den Hjelms, hvor de som oftest opholdt sig og hvorfra de foretog saa mange Røvertog ind i Landet, ikke skulde lade sig friste af den liflige Lugt, der uddunstedes fra Helgenens Grav, og fare over til Mårhuus for at røve Byen dens Skytshelgen tilligemed Skatten, der blev anseet for, og i Virkeligheden var, Kilden til Byens Opkomst og Velstand.

Endnu maa tilføjes, at saavel i Midten som i Slutningen af det ottende Aarhundrede blev der oprejst Mindesmærker til Grindring om Niels Knudsen; det første af en velhavende Kjøbmand i Byen, ved Navn Kristen Hørby, der bestemte, at hans Arvinger skulde forandre det simple Trækors til en Obelisk af Muursteen, det andet af Domkirken. Trækorset havde staaet henved 600 Aar, det kostbare Monument, der traadte istedenfor samme, holdt sig neppe i 16 Aar; thi det

smukke Kors, der var ægte forgyldt, blev ranet bort, og Aarhus opvoksende Gadeungdom stod Vejrliget troligen bi med at ødelægge Mindesmærket, da Kirkegaarden, Skjendt den var Domkirkeens Begravelsesplads, dog ikke havde noget Hegn imod Øst og Syd, førend imod Slutningen af forrige Aarhundrede (1797). Paa den Støtte, der fornyedes til Minde om Knud den Femtes Søn, blev indgravet paa en bruun Steen til Efterretning for Efterverdenen: „at denne Kongesøn henlevede sine fleste og sidste Aar i Aarhus, affondrede sig fra Verden og opholdt sig alene ved Gudsfrygtigheds og Gøddædigheds vedholdende Øvelser.“

I Aarhus forevises en naturlig Mumie; det er Riget af en gammel Nordmand, der opnaaede den høje Alder af 146 Aar. Han døde 1772, men hans Legeme er endnu usfortæret, saa at Livens Tand skaaner ligesaafuldt den Døde som den Levende. Denne Mand var Kristian Jakobsen Drakenberg, i sin Tid Højbaadsmand ved Holmen i Kjøbenhavn. Indtil sine sidste Dage bevarede han sit kraftfulde og stærke Legeme saavel som sine Sjæleevner, usvækkede; dertil var han i høj Grad reenlig og ordentlig; hans lange hvide Sølvstæg var altid smukt ordnet og glattet, hans Klæbedragt tarvelig, men reen, og i al sin Levemaade viste han Røjsomhed og Udruelighed, spiste kun Lidet, drak helst Vand, og har ved sin Afsty for al Graadsen og Vellevernet sikkert efter bedste Evne bidraget til at bevare en sund Sjæl i et sundt Legeme. I en Alder af 111 Aar fik han Lyft til at indtræde i Hgtestand med „en gammel ærværdig Matrone paa 60 Aar,“ som det hedder paa den Plade, der findes paa hans Rigliste, og denne sin Hustru overlevede han i mange Aar. Til Aarhus kom han med Grev Danneskjold Samsø,

hvem det 1767 blev betydet, at han skulde forlade Kjøbenhavn, og drage til sit Gods Marselisborg ved Aarhus.

I Korstkirken, udfør den sidste Kirkepille imod Syd, ligger en gammel Ligesteen, paa hvilken der er afbildet et ungt Fruentimmer med en Bog imellem sine solbede Hænder; under hendes venstre Bryst er indhugget et Hul, saa stort som en Vøsefugle, og dette betegner hendes Dødsmaade. Den Afsøde skal have været en ung Pige af høj Byrd, der havde viist sig svigefuld imod sin Trolovede, som af Forbitrelse over hendes Afsærd fattede det uhyggelige Forsæt, at styde hende ihjel, hvilket han ogsaa iværksatte en Søndagmorgen, da hun gik til Kirken for at høre Tropræken; thi idet hun traadte ind ad Kirkedøren med sin Bønebog i Haanden, sendte han hende en Kugle, hvorved hun styrtede død om.

Imidlertid de Mænd, der have siddet paa Aarhus Biskopstol før Reformationen, er det vel værd at nævne Ove Bilde, til hvem Kong Johannes, under hvis Regjering han var Domprovst i Roskilde, nærede saa stor Tillid, at han paa sit Dødsleje tilraadede sin Søn og Efterfølger, at opbyde Alt for at beholde den ædle, trofaste Mand omkring sig. „Vil han ikke blive hos Dig for Din egen Skyld, saa bed ham om at gjøre det for min,” sagde han. Ligesom de andre katolske Biskopper blev Bilde fængslet, for at Reformationen kunde iværksættes, men han var altid Kongen og Folket kjær, og de sidste 18 Aar af sin Levetid tilbragte han efter Kongens Ønske paa Herlufsholm, dengang Skovkloster. I Aaret 1555 døde han.

Ogsaa den for Kongemord mistænkte Jakob Arnfast

i Ribe, blev i sin Tid udvalgt til Biskop i nævnte Stift, men kom ikke til at beklæde Embedet.

Ikke saa af vore navnkundige Mænd ere fødte i Aarhus, og iblandt disse den store Mathematiker og Astronom Ole Rømer. Denne vor Landsmand er det egentlig, Franskmændene kunne takke for de kunstige Vandspring i Versailles, af hvilke de ere saa stolte, og som tilvisse frembyde et stort og majestætisk Skue, naar de alle ere satte igang. Mange andre Opfindelser gjorde hans Navn berømt over hele Europa, og under hans tiaarige Ophold i Frankrig vistes ham den Tillid, at han blev foretrukken Landets Indsøgte som Lærer i Mathematik til den unge Kronprinds. Efter sin Hjemkomst blev han Professor i samme Videnskab ved Kjøbenhavns Universitet, men rejste snart efter bort, med det Hverv fra Regjeringen, at undersøge Fabrikvæsenet og Politisforanstaltningerne i nogle af Europas mest berømte Lande, og ved Tilbagekomsten blev den lærde Professor — Politimester i Kjøbenhavn. I dette Embede traf han imidlertid saa vise og kraftige Foranstaltninger og iværksatte saa mange Forbedringer, at han unægteligen har store Fortjenester af Landet i mangfoldige Retninger, og da ikke mindst derved, at han udarbejdede den første Matrikul: Jordebog, hvorefter Hartkornet kan ansættes over hele Landet.

Lægen og Oldgrandstieren Ole Worm, og hans nære Slægtning, den flittige, lærde Jens Worm ere Begge fødte i Aarhus, ligeledes Erik Pontoppidan den Yngre, theologisk Professor og siden Profantøler ved Kjøbenhavns Universitet, en Forfatter, hvis omfangsrige Virksomhed og mangevidige Kundskaber, Fædrelandet skylder Meget, da flere af hans Bøger endnu den Dag idag benyttes som Kildebøger. Om

end den yngre Slægt ikke kjender „Pontoppidans Forflaringer af Luthers Kathedismus,“ saa er der dog sikkerligen Mange af de Rulevende, der fra Barndommen af vide Bested om denne Ledetraad, der igjennem flere Menneskealdre har været og endnu er en udbredt og vel antaget Lærebog; og saa haas mange andre gubelige Skrifter have stiftet Nytte og ere af Betydighed, da de ere blevene læste af Folket fremfor mangfoldige andre Smaa skrifter i samme Retning.

Ville vi nævne nogle af de hæderlige Mænd, der have levet og virket i Aarhus, da træder unægteligen han frem

„der i de Knøses Rækker
trækkede langt æbag
og kunde ej Slaaret strække
med sine tunge Drag“

og som ligger begravet paa Kirkegaardens østre Ende, imellem Kirken og Skolen.

Som Bondeson — fra Skanderborgegnen — og opdragen efter sin Stand, maatte Morten Borup deeltage i Bondens Arbejder indtil sit 25de Aar; men hans Hu stod til højere Gjerning og derfor gif det undertiden ringe med Markarbejdet. Da han en Dag ved en Høslæt saldt i Staver med Leen i Haanden og Blikket mod Jorden, irettesatte Fogden ham haardt for hans Langsomhed, idet han tillige spurgte, hvad han maabede efter i Jorden. Morten svarede den strænge Foged, „at han grundede paa, hvorfra den Blomstervrimmel vel kunde komme, som hver Sommer blev mejet bort fra Jorden og hver Aar kom tilsynne igjen, — ja

„Jeg staaer nu her og grunder
og kan dog ikke forstaae
det mægrige store Guds Under
udi de mindste Straa.“

Men Fogden kunde ikke følge Mortens Tankegang, derfor blev han vred, forbød ham at tænke og grunde, naar han skulde arbejde, og løstede Svøben for at slaae ham. Men da var den unge, tænksomme Bondes Bestemmelse fattet, og hans længe i Stilhed nærede Ønske, at kunne faae sin Videbegierlighed og Væreløst tilfredsstillet, iværksatte han ved at kaste Leen og løbe ad Aarhus til, hvor han tiggede sig ind i Latinstolen. Der sad nu den flæggede Knøs paa Skolebænken imellem de smaa Purke, nederst i den nederste Klasse, havde meget at kæmpe imod, og maatte naturligviis døje en deel af sine store og smaa Skolekammerater; men ved Jernflid udvikledes snart hans rige naturlige Evner, og efter ti Aars Forløb gik han som flink Student til Universitetet i Kjøbenhavn, der endnu var ganske ungt. Lovsynligheden og Theologien vare de Videnskaber, han lagde sig efter, tog Magistergraden og rejste efter nogle Aars Forløb til det bekjendte Universitet i Köln, hvor han blev Doktor i Theologien. I en Alder af 45 Aar, netop 20 Aar efter at han var løben fra Engen, Høstletten og Fogdens Svøbe, blev han Rektor ved Aarhus Skole, der i hans Tid kom i velfortjent stor Anseelse. Efter i en Aarrække at have forestaaet det ham betroede Embede som en dygtig, samvittighedsfuld og nidkær Skolemand, og uddannet mange af Danmarks lærde og for-tjente Mænd, blev han i sin Alderdom Præst ved Domkirken i Aarhus og døde i dette Embede, omtrent 80 Aar gammel.

„Og det var den selsamme Bonde
vi før ubi Engen faae,
paa Græs og Blomster at grunde
ifledensfor dem at slaae.“

Peder Krog, Biskop i Trondhjem, var ogsaa en Aarhuusianer. Vi kjende denne Mand nærmest af hans hensynsløse Adfærd imod den fangne Griffenfeldt, en Adfærd, der ingenlunde kan billiges, thi hans Beretninger tilregnes det, at den store Fange maatte gjøre Afkald paa Pen, Blæk og Papir, og derved savne de bedste Hjælpeklæder til at udfylde sine lange, ensomme Timer.

Før vi forlade Aarhuus og dens Omegn, er det vel værd at nævne den saare velgjørende Helbredelsesanstalt for Sinds-
svage, der for faa Aar siden er opført og indrettet sammesteds, og som alt har vundet et godt Ravn ved den Dygtighed og Indsigtsfuldhed, den Mennekfjærlighed og Opmærksomhed, hvormed der bliver styret for og freddet om de Syge, der tye til Hospitalet for at finde Helbredelse og Lise i deres sorgelige Tilstand. Mange ville i Tiden mindes Opholdet der med Tak til Gud og Mennekter, og Enhver, der med reen Vilje og af indre Tilskyndelse ofrer sig den møjsommelige og ofte glædeløse Gjerning der er at tage vare, vil med Rette kunne regnes iblandt Mennekfjærdighedens bedste Velgjørere, ligemeget om hans Gjerning er stor eller ringe, naar den kun bliver varetaget i Kjærlighed og med Bevidsthed om den store Ansvarfuldhed.

Det gamle Aarhuus, som Harald Haardraade ødelagde, laa paa Lisberg Høj, en halv Miilsvej nordligere end den nuværende By, der flere Gange har været hjemløst og brandstøttet af fjendtlige Tropper, da baade de Kejserske, Svenske, Polakke og Brandenborgere til forskjellige Tider have spillet Herrer der, og Byen blev i sidste Aar besat af Tyd-

flere, navnlig af Preusserne. Det var i Aarhus, den be- kjendte lille Scene fandt Sted, at en tydsk Præst blev sat paa en Stol midt paa Torvet med tilbundne Djne, efterat han havde indfundet sig ved Forposterne, med Anmodning om, at blive ført til den lille Prinds af Salm-Salm, som efter Rygtet skulde være dødeligen saaret, og hvem han nu ønskede at give Sakramentet. Medens han saaledes sad paa Forundrings- stolen for at afvente General Ryes Svar paa hans Begjæ- ring, samtalede han i al Fortrolighed med de Omkringstaaende og fortalte dem om sit tidligere Liv, iblandt andet, at han i sin Ungdom havde været Husar og gjort Felttog med, og der- for lettere end mangen Anden kunde finde sig tilrette i de krigerske Forhold. En af de Tilstedeværende overrakte han sin Tegnebog og bad, at han vilde skøde ham et Commetør- flæde, da han tilfældigviis havde glemt at tage et med sig. Prindsen var kun let saaret i den ene Arm og be- hovede ikke den Gejstliges Bistand, dette lod Generalen sige, og den gemtylige Præst forlod derfor atter Aarhus; men den unge Fyrstes tro Tjener, der var fulgt med og frivillig gif i Fangenskab for at pleje sin Herre og være ham til Nytte, fik Lov til at blive.

Fra Aarhus fører en smuk Spadseregang langs Stranden til Marselisborg, Forpagtergaarden til det forhenværende Havreballegaard, der hørte til Stiftets Bispestol. Efter Reformationen kom Ejendommen under Kronen, men Aaret efter Gnevoldsmagtens Indførelse solgte Kong Frederik Havre- ballegaard til Gabriel Marselis, hvis Sønnesøn Konstantin Marselis senere blev ophøjet til Baron og lod sin Ejen- dom opkalde efter sig. Da han døde uden at efterlade sig Arvinger, faldt Gaarden atter Kongen til, og blev af ham

stjænket til en Gyldeuløve. 1825 blev den solgt. Marselisborg Skov, Syd for Aarhus og den store Riis Skov, Nord for Byen, der skal være stjænket samme af Dronning Margrete, vare velkomne Skulesteder for Lydterne i de sidste Krigsaar, og opvakte, i Forbindelse med den hele omliggende Egn, Forbavselse hos de med vort Fødelands Naturskønheder kun lidet kjendte Bolds mænd, der ved deres paatvungne Besøg fik et ganske andet Begreb, baade om Land og Folk, end de tidligere havde næret.

To Mil fra Aarhus ligger Hovedgaarden Slesbygaard med betydelig Skov, frugtbare Enge og rige Agre. Jørgen Rosenkrands, en af de fire Rigsraader i Kristian den Fjerdes Mindreaarigheds Tid, har opført Gaarden, der er omgivet af Grave, og gav den Navn efter et mærkværdigt Slægt, omkring hvilket Bygningen skal være opført, efterat dette var fuldenet. Slægtet blev anbragt i en Eg, hvis Rod stod og maatte endnu staa i Kjælderen og strækker sig hen under Gaarden; det har saa mange Døre som Aaret har Maanedes, indensfor hver af disse saamange mindre som Maanedes har Uger, og deri atter saa mange, som Ugerne have Dage, Alt udført af smukt Billedhuggerarbejde.

En Milvej sydlig for Aarhus ligger Jelsøhøj, 404 Fod over Havslæden, og en halv Milvej atter mod Syd Baroniet Vilhelmsborg der tilhører Familien Gyldekrone.

Syv og syvretvende Alfsnit.

Et Par Mil fra Vilhelmsborg, mod Sydvest, i en saare skøn Egn, omgivet af store Skove, smukke, fisterige Søer, vundne, grøntklædte Bakker og frodige Dale, besøge vi paa Rejsen igjennem Ostjylland Kjøbstaden Skanderborg.

Oprindelsen til Byen Skanderborg er at søge i Landsbyen Skanderup, der maa have været til, førend Slottet blev opført, da Borgen fik Navn efter den. Sandsynligviis er det gaaet med denne By som med saamange andre Stæder i Jylland, at Indbyggerne for Størstedelen døde af den stræffelige Pest, der under Navn af den sorte Død hjem søgte Halsøen i Midten af det fjortende Aarhundrede; og da den senere igjen blev opbygget, er den formodentlig flyttet nærmere til Slottet, for at skærmes af dette i Fejdetider. Det er ingen Tvivl underkastet, at den sidst opførte By Skanderup, som Frederik den Anden gav Kjøbstadrettighed, har ligget der, hvor Skanderborg nu har sin Plads.

Skanderborg Slot var forhen en af Rigets gamle og vigtige Kongeborge, og Landets Styrere have jevnlig opholdt sig der. Efter Kæmpevisen var det paa denne Borg, Valdemar den Anden fik Budskab om, at hans Dronning, den elskelige Dagmar, laa døds syg i Ribe, og at hun længtes ret inderlig efter ham. Visen udtaler paa en smuk Maade Kongens Sorg og den kjærlighedsfulde Jil, han lagde for Dagen, for at komme til hende.

„Dankongen slog sit Tablebord sammen,
saa alle de Læringer sjunge;
forbude det Gud Fader udi Himmerig,
at Dagmar skulde døe saa unge.

Der Kongen drog af Skanderborg,
da fulgte hannem hundrede Svende,
og der han kom til Ørdisfled Bro
fulgte hannem ifkun Dagmars Dreng.

Der han red over Rånvøl Hede
fulgte hannem femten Svende,
og der han kom til Ribe By
da var den Herre alene.“

Dengang Erik Flovpenning og hans Broder Abel sejdede imod hinanden, opholdt Eriks Dronning, Jutta, sig paa Skanderborg Slot til stor Ulempe for Munkene i Om Kloster, som hun var temmelig nærgaaende imod, ved at frarøve dem Korn, Kvæg og Alt, hvad hun ellers havde Brug for eller Lyst til.

Efter Alt at dømme maa nævnte Brødres Brodersøn, Kong Erik Glipping, have tilbragt sine sidste Leveaar paa Skanderborg, thi da Marst Stig kom tilbage fra Felttoget i Sverrig, var Hoffet der; og efter Kongens Død forblev Dronningen og Prindsene der sandsynligviis. „Og vi ville ride til Skanderborg, Dronningen ville vi gjæste,“ siger Marsten, deraf er at slutte, at hun maa have havt Ophold sammesteds. I Skanderborg var det og, at Marsten undsjagde Kong Erik, og efter Kongens Død kom han didhen med en harnissklædt Skare, for at see hvad Birkning, hans Udaad havde frembragt; aabent vedgik han sig Kongemordet, men den Dræbtes unge tolvaarige Søn tilraabte ham: „forvist skal Du flye af Landet, dersom jeg skal klæde Thronen“, hvorpaa Marsten svarede:

„Skal jeg ud af Landet flye
og ligge paa Vølger kolde,
saa mangen Enke da gjør mit Sværd
og allermest af de Bolde.
Skal jeg bygge i Skov og Skjul,
I maac ikke Andet vente,
end at til Midsommer og til Juul
jeg træder i Danmark Rente.“

Dette truende Løfte holdt han og hans otte Medsvorne trosligen, thi de byggede, som det er vel bekjendt, faste Høverborge omkring i Landet, hvorfra de fore ud for at ødelægge, brænde og plyndre.

Erif Glipping havde to Sønner, Erif og Kristoffer. Erif var en brav Mand, trofast i Ord og Gjerning, men tvungen af Omstændighederne maatte han føre en urolig og af Mange forstyrret Regjering. Da han ingen Børn efterlod sig, blev hans udelige og rønsfulde Broder Kristoffer kronet til hans Efterfølger, og det var et beklageligt Valg; men Folket stolede paa hans rigelige Løfter, thi han gif ind paa Alt, hvad man forlangte, og understreb beredvillig en streng Haandfæstning, som han imidlertid nok neppe tænkte at holde. Da hans Halbroder, Grev Johan, havde bemægtiget sig Kjøbenhavn, blev Kristoffer herover saa vred, at han drog til Skanderborg, plagede Klostrene deromkring med Gjæsteri, og lod iøvrigt som Intet var foresaldet, saa at Rigets Raad maatte opsoge ham paa Skanderborg og bede ham varetage Danmarks Lær, ved først og fremmest at forlige sig med Broderen.

Næst efter forligede han sig ogsaa med Grev Geert og pantsatte til ham hele Nørrejylland, med Undtagelse af Skanderborg, hvor han stadig opholdt sig.

Syv Aar efter Kristoffers Død var det, at „den kullede Greve“ faldt for Niels Ebbesens Haand, og denne djærve Fædrelandsven lod det ikke blive ved den fornemste Hovdings Drab, men søgte at fuldføre det begyndte Værk, ved at drive de fremmedede Tropper ud af Jylland. Efter at have jaget Tydskerne bort fra Lundenæs, vestlig for Randers, var det, at han belejrede Skanderborg, som Grev Johan havde besat. Han forsøgte paa at indeslutte og udhungre Besætningen, men den forsvarede sig tappert og fik tillige en uventet Forstærkning i den dræbte Greves Søn, Henrik den Færhaarde, der ilede til fra Fyen med 6000 Mand. Imod disse nye Angribere vendte Ebbesen sig med al sin Styrke, men da anfaldt

Dorgens Besætning ham i Ryggen, og den brave Danemand faldt tilligemed Mange af sine Stridsmand ved Manbjerg, i Nærheden af Skanderborg Ladegaard. -

Af Landets Konger er Frederik den Anden Den, der har opholdt sig hyppigst paa Skanderborg Slot, og mange af de Foranstaltninger og Bestemmelser, der fandt Sted under ham, ere blevne afhandlede og truffne der. Prindsesse Anna, der blev formælet med Kong Jakob i Skotland, blev født paa dette Slot, og Kristian den Fjerde tilbragte en Deel af sin Ungdom sammesteds. Da denne Kongesøn var 9 Aar gammel, og hans Broder, Prinds Ulrik, 8, sendte Faderen dem did med deres Hovmestre for at de kunde fjernes fra Hovedstaden og arbejde i onskelig Ro, til samme Tid som de havde Lejlighed til at styrke sig ved Legemsøvelser af al Art. Efter Kong Frederiks Død blev begge Prindsernes Opdragelse fortsat der under de fire Rigsraaders Opsigt, og disse brave Mænd gif frem efter de forstandige Planer, Frederik den Anden og Dronning Sofie havde lagt. Der var det, at den store Konge vandt den Kjærlighed for og Kyndighed i Søvæsenet, han saa ofte til Statens Held gav Vidne om i sin lange Regjeringstid; thi paa Skanderborg Sø havde han en Schalup, udrustet som et Orlogsskib, med hvilken han øvede sig og fik Indsigt i Søvæsenet. Alt fra sin tidligste Barndom holdt han af at tumle sig paa Vandet, og allerhelst vilde han ud med sit Fartøj, naar det stormede og brusede paa Søen. Hver enkelt Deel af Skibet, endog de mindste og ubetydeligste, vidste han nøje Bested om, og den Interessé og Iver, han lagde for Dagen for at kjende Alt og vide Brugen af Alt, bragte ham

ogsaa til at udfinde mange nyttige Forbedringer, saa at han efterhaanden endog selv gav Tegning til flere af de Skibe, han lod bygge, og som bleve ansete for de bedste, smukkeste og mest hurtigsejlende paa den Tid.

Som Konge opholdt Kristian den Fjerde sig af og til paa Skanderborg Slot. Saaledes drog han med hele sin Hofstat derover i Efteraaret 1608 og opholdt sig Vinteren over i Jylland; i Oktober mistede han der et af sine Børn, den lille Prindsesse Elisabeth. Ogsaa var det under Kongens daværende Ophold paa Skanderborg, at den Begivenhed indtraf, der har givet en af vore afdøde Digtere Stof til „Kristian den Fjerdes Dom;“ et Emne, som en Kunstner ogsaa havde søgt at behandle i et Maleri paa sidste Aars Kunstudstilling. Anledningen til denne Begivenhed gav en Adelsmand, Kristoffer Rosenkrands til Høebro, der havde faaet Dom over afdøde Kristian Juels Frue, som han paaftod at være ham en Sum af 5000 Rdl. styldig. De Gjældsbreve, han lagde frem, vare forsynede med hendes afdøde Egteherres og hendes egen Underskrift, men Enken erklærede dem alligevel for at være falske. Rosenkrands forfulgte hende da ved Retten og fik Udpantningsbrev paa hendes Gaard Dunsund; men i sin Nød tyede hun til Kong Kristian paa Skanderborg. Førstningen vidste Kongen ikke, hvad han skulde gjøre ved den Sag, da Kristine Juel ikke kunde fragaae, at Underskrifterne virkelig havde en stoffende Lighed med hendes Husbondes og hendes Haandskrift; men hun paaftod alligevel vedholdende, at Ingen af dem havde udstedt Brevene, og Landsherren lod da Rosenkrands kalde til sig med Papirerne. Den listige Mand var paa sin Post og vogtede sig vel for at lade sig fange af Kongens Spørgsmaal og Gisninger, men

Kristian tog Gjældsbrevene til sig og bød Rosenfrands gaa bort, indtil han en anden Gang lod ham kalde. Den skarpsindige Høfster undersøgte derpaa nøje Papiret, paa hvilke Forskrivningerne vare udstedte, og opdagede da, at samme Vandmærke var to Aar yngre end den Tid, paa hvilken Gjælds-brevet skulde være udstedt. Uden at omtale sin Opdagelse, lod han Papirmesteren hente fra Sjælland, thi der var det forarbejdet paa en Papirmølle, Kongen havde ladet anlægge saa Aar isorvejen, og spurgte denne Mand, om han kjendte Papiret, og om han havde forarbejdet af den Sort, førend han blev ansat ved den kongelige Fabrik. Papirmesteren bekræftede med Ed, at han aldrig havde sat sit eget Mærke paa Papir, førend han kom til Kongens Mølle, og i Rancelliet fandtes der Papir af samme Slags og fra samme Aar. Overbevist om Rosenfrandses bedrageriske Færd lod Kongen ham atter kalde, og foreholdt ham i flere Stormands Rædørelse, at det var en blodig Synd at forfølge Enker og Faderløse, og at han vel skulde overveje, om der ikke var indsnegen sig nogen Urigtighed eller Uredelighed ved den omhandlede Sag. Men Rosenfrands blev vred og truede med at forfølge Sagen til det Yderste. Kongen lod ham alligevel gaa uhindret bort, med den Paamindelse, at han skulde drøfte og overveje Alt paa det Nøjeste; men da det rygtedes, at Rosenfrands allevegne prælede af sin formeente Ret og lod Ord falde om, at Kongen udstrakte sin Myndighed for vidt, blev han ført som Fange til Skanderborg, og hans Bo taget under Behandling. Ved Gjennemsyn fandtes i hans Hjem en stor Deel Papirer med falske Underskrifter og paaklædte Segl, „Godtsfolk til Skade,“ derfor blev han indstævnet til Herredagen i Kjøbenhavn, overbevist om sit Falskneri, dømt fra Livet og henrettet, skøndt

han var Adelsmand. Ved Forhøret paa Slanderborg havde han ublagt som sin Medhjælper en Herredsskriver, der før havde været Tjener hos ham; denne Mand blev hængt i Jylland.

Ogsaa efter sit Giftermaal med Kristine Munk tog Kong Kristian undertiden Bolig for længere Tid paa Slanderborg. I Aaret 1616 modtog han der Besøg af sin Søstersøn og Navne, Hertug Kristian af Brunsvig, der var ham en kjær Slægtning, og til Være for hvem der blev holdt adskillige kostbare Ridderspil og anstillet store Festligheder. 1617 kom Gesandter til ham der fra Gustav Adolf, før paa denne Herres Begne at bede den danske Konge om at staae ham bi imod Kong Sigismund i Polen, der truede Sverrig med Krig. Kristian den Fjerdes Søn, den til Konge udvalgte Prinds Kristian, der døde nogle Aar før den gamle Fader, holdt ogsaa Hof paa Slanderborg i nogle Aar, indtil han ved Svenskernes Indfald 1643 maatte forlade Stedet.

Kristian den Femte og Frederik den Fjerde lode Begge Slanderborg Slot istandsætte og forbedre, men da det var for kosteligt at vedligeholde, blev det i det syttende Aarhundrede solgt til Redbrydelse, med Undtagelse af Kirken og det Taarn, der staaer ved samme. Ved den Forandring, Kong Frederik foretog, indtog Slottet kun lidt over Halvdelen af Vallen, hvorpaa det var opført; den anden Halvdeel, imod Vest blev afflaaren i halvbrunde Terrasser, og nedenfor Vallen blev en Have anlagt. Nu staaer alene paa Slotspladsen Kirken med sit runde Taarn, tilligemed nogle Ruiner af det firkantede Taarn. Dette store Taarn med de overordentlig tykke Mure, var rimeligviis den ældste Deel af Slottet; det kaldtes Klokketaarnet, var tilforn Fangetaarn, og bygget

i en saa flæv Form, at man fra et Sted i Haven kunde see alle dets fire Hjørner paa engang. Til det firkantede Rum i Taarnets underste Stokværk var der hverken Binduer eller Døre, og Fangerne maatte hisses ned igjennem en Aabning i Hvalvingen; til det andet Stokværk var en Indgang imod Vest, til hvilken man udenfra maatte komme ved Hjælp af en Stige eller Trappe; desuden var der til dette Stokværk saavel som til det tredie, Indgang fra Slottets Hovedindgang igjennem en smal Gang i den tykke Muur, der strakte sig fra en af de smaa Runddele til Klokketaarnet.

Ni og syrretyvende Afsnit.

Nordvest for Skanderborg ligger det over hele Danmark bekendte Himmelbjerg, som vi alt have besøgt i Begyndelsen af vor Rejse igjennem Aarhus Stift, til samme Tid, vi dvælede ved de mange Søer, der findes paa denne Egn, som med Rette ansees for en af Fødelandets yndigste Strækninger. Man fryder sig ved alt det Skønne og Store, Naturen her har vidst at frembringe, og glemmer undertiden, at i kort Afstand fra det yndige bakkede Skovland, de frugtbare Agre og de klare fisterige Indsøer, ganske tæt ved al den Naturpragt, der fortryller Øjet og bringer os til at sende en udfordrende Tanke til sydligere Landes lovpriiste Landskaber, findes mange ufrugtbare Egne, nøgne, flade, sandede Sletter, bladløse Træer, uøle Bygninger, vantrent Rvæg og allehaande Spor til, at den Velstand mindses, der er saa kjendelig paa de fleste Steder af Halvøens Østkyst. Egnen fra Skanderborg

imod Nordvest, ad Silkeborg til, med al sin Frodighed og sin Afvegling af Naturskønheder, er det nærmeste Naboland til Heden; og deromkring, ved Himmelhjerget og Silkeborg, drives en Art af Vindstibelighed, der tildeels hører Danmark til, og isærdeleshed dette Landskab i Nørrejylland; det skulde da være, at Fynboerne, paa nogle Steder af Den, gjøre Jyderne Vren stridig for det smukkeste og bedste Arbejde i den Retning. Det er Træskomageriet, her sigtes til, og som paa denne Egn drives efter en større Maalestof end andensheds. De Karle, der isærdeleshed beskæftige sig med denne Haandtering, kunne ugenlig forarbejde halvhundrede Par Træsto, ja endog flere. I almindelighed kaldes de Skrabalderjyder, fordi de i deres Færd ere mere støjende, end Omegnens noget stille Beboere, føre store Ord i Legestuerne og Kroerne, sætte Priis paa at vise sig pyntede og velstaaende, fort sagt, paa alt det, der kan falde i Øinene og vække Opmærksomhed, endog Misundelse, hos den ringere Deel af deres Landsmænd.

Der er, som bekjendt, neppe nogen Stand, i hvilken der viser sig større Kasteaand, end imellem Bønderne, der hidtil have truffet en temmelig skarp Grændse imellem de velstaaende Gaardmænd og de tarveligere Huusmænd, ligesom disse igjen godt forstaae at have sig over de Landboere, der have et jordløst Huus eller kun ere Indfiddere, og paa denne Egn af Jylland forstaaer Gaardmanden tilfulde at spille stor Herre imod Huusmanden. Gistermaal imellem deres Børn finder næsten aldrig Sted, og stær det en enkelt Gang, at en velstaaende Gaardmands søn saaer Lyst til at tage en skøn Huusmandsdatter tilægte, da fremfalder en saadan Begivenhed vel saa megen Røre, og finder vel saa megen Modstand som en saakaldet „Mesalliance“ i de højere Stænder. Imidlertid

kunne vi haabe og vente, at Udbyttet af den Dplysning, der saa redelig arbejdes for at flaffe Bønderne, efterhaanden vil bringe den hidtil bestaaende Grændse til at vige, og lede til den Erkjendelse, at der i ingen Stand, saalidet som imellem Stand og Stand, er anden Grændse end den, Dplysning, Kundskaber og Dannelse fremkalder.

Jyderne, der boe Syd for Skanderborg, imod Horsens til, ere bekjendte for at tale Modersmaalet renere og bedre, end det ialmindelighed er Tilfaeldet iblandt Almuen, i Jylland som i de andre Landsdele; tillige ere de ansete for at være tarvelige, maadeholdne, ædruelige Folk, imødekommende og gjæstfrie imod Fremmede, hjælpsomme indbyrdes. Gjæstfrihed er i det Hele taget en Dyd, der er Jyderne egen og vises af Alle, baade Høje og Lave, fra Skagen lige ned til Kongeaen, og beklageligt vilde det være, om denne og andre fra Fædrene nedarvede herlige Egenstaber og Sædvaner skulde gaae tabt ved den hyppigere og lettere Samfærdsel, de nyere Befordringsmidler bringe tilveje.

Paa Grændsen af det veldyrkede Land og Heerne ligger Nørresnede, i hvilken By der findes en af Landets gamle hellige Kilder, St. Michaels Kilde kaldet. Hamstensø, der i tørre Sommer har højt Vand, i fugtige kun lidet, er omtrent en Miil i Omkreds og ligger Nord for Byen.

Nørresnede blev i sidste Krig stærkt udsat for Plyndring og Hævn af Kurhesjerne, der vare harmfulde over, at en Afdeling af deres Tropper, omtrent 64 Mand, bleve overrumpede og tagne til Fange, medens de overnattede i denne Landsby; 66 Heste faldt ved samme Lejlighed i de Danskes

Hænder. Nogle Dage efter denne Begivenhed rykkede 1400 Mand, tildeels kurhesfist Kavalleri, imod Byen; fire Kanoner førte de med sig, men Bønderne vare størstendeels flygtede bort^{og} havde taget deres bedste Sager med. Soldaterne fik Lov til at plyndre og røve efter Godtbefindende, og de teede sig unægteligen som de flammeligste og mest hensynsløse Volds-mænd, thi ikke alene, at de røvede og bortførte Alt hvad der forefandtes af Værdi: Solvøj, Uhre, Pinned, o. s. v. men de ødelagde Alt, hvad de ikke kunde eller vilde føre med. I Præstegaarden, hvor de især huserede slemt, brændte de Bøger, huggede Bohavet itu, skar Sengklæder og Gardiner sønder og sloge Vinduer ud; i Kroen toge de Tapperne af Tønder og Ankere og lode Indholdet løbe ud, da de ikke vare istand til at drikke mere, og i Bøndergaardene huserede de paa samme Maade, ja, huggede endog Væggene ned imellem Stuerne. For at efterlade et varigt Bidnesbyrd om deres Besøg og Fremfærd, som de maaſtee frygtede for, ikke skulde blive tilbørligen ihukommet, ridsede de i Laaget paa det Fortepiano, de fandt i Præstegaarden: „Hier haben die Churhesßen haufirt.“

De vestligste Skove i Jylland af nogen Betydning findes, saavidt vides, ved Hovedgaarden Mattstrup, der tidligere har tilhørt Familierne Hardenberg og Ulfeldt, men i de sidste halvandethundrede Aar været i den Thygesonske Slægt. Nu tilhører den en højagtet, af Fødelandet fortjent Mand, Etatsraad Westenhøj.

Urupgaard, Nord for Horsens, er nu udstykket, og Borggaarden er uanselig, men tidligere var den en stor grundmuret Bygning, der var tre Stokværk høj, bestod af fire Fløje, havde to Taarne og tre Aen tykke Mure; dertil var den omgivet af Volde og Grave, over hvilke der førte en Vindebro.

I Historien er Urup bekjendt som Peter Skrams Hertsæde, og derfor gjør man gjerne en lille Omvej for at tage denne Gaard i Vestsyn. Denne heltemodige Kriger, lige tapper tillands og tilvands, der erhvervede sig Tilnavnet af „Danmarks Riges Bovehals“ blev født sammesteds og døde der, 1581, 90 Aar gammel. Da Frederik den Anden kaldte ham til Overansfører for den Flaade, han lod udruste imod Svenskerne, var Helten alt 72 Aar gammel, og havde henlevet tyve Aar paa Urup i Landlivets stille Ro, men han var strax rede til at laane Fædrelandet sin Arm. Hans Tapperhed, Indsigt og Udholdenhed under Kong Frederiks Forgængere er almindeligen anerkjendt, og med fuld Høje kunde Kristian den Tredie ved given Lejlighed sige: Du est vel værd, at jeg slaar Dig til Ridder.“

Hovedtrækkene i Peter Skrams Karakter var ædel Djærvhed, Trofasthed og Redelighed udenj Baklen og uden Indstrænkning; derfor vilde han heller ikke som de andre syv og tyve Adels herrer underskrive og sætte sit Segl under det Lejdebrev, der blev overgivet til Kristian den Anden, og efter hvilket han rejste fra Norge ned til Danmark, for hos sin Farbroder Kong Frederik at nyde „den kristelige, ærlige, og fyrstelige Underholdning,“ der var tilsagt ham, og som Herrerne „ved deres Ære, Redelighed og kristne Tro,“ havde lovet ham, „den hellige Trefoldighed til Lov, Friis og Ære,“ thi han vidste, at Knud Gyldenstjerne havde faaet Bud fra Kong Frederik, at de maatte kun underhandle med Brodersonnen, naar han vilde give sig paa Raade og Unaaide.

Nordost for Horsens, tæt ved Fjordens højre Bredde, ligger Steensballegaard, Stamhuus for Familien Aag-Juul-Bind-Hys-Åhrenfeldt. Den lille Ø Baards i Horsens Fjord

hører til Steensballegaard, hvis store grundmurede Borggaard er opført af Baron Krag og hans anden Hustru, Charlotte Amalie Griffensfeld. Ved denne Ejendom ville vi opholde os en Stund for at tale om den Mand,

„der af Mørket rast opsteg
baaren frem af egne Kræfter;
Hoven trindt til Siden veg,
undreb sig og stirred efter.
Alt, men over golde Kyster,
han sin ædle Frugt nedryfter.“

Og vel kan det være lærerigt at lade Tanken dvæle en Stund ved den Mand, der udarbejdede Kongeloven, den Grundlov, der har været gjældende fra Frederik den Tredies Dage indtil vore Lider. Dette var Peter Griffensfeld, den simple Borgersøn med det lyse Hoved og den skarpsindige Aand, den ualmindelige Arbejdsdygtighed og det ubegrænsede Hovmod, der blev Kongers Ven og Eigemand, Ministres og andre Stormænds Overmand, men glemte at holde sig til Borherre i Tro og Ydmyghed, og derfor styrtede fra den Lykkes Linde, der bragte ham til at svimle, ned i den koldeste og uhyggeligste Afgrund.

Peter Griffensfelds Familienavn var Schumacher. Hans Fader, Johan Schumacher, var Vinhandler og boede paa Hjørnet af Kjøbmagergade og Løvstræde; hans Moder, Marie Mogsfeldt, var af en anseet Familie i det Lyneborgske. Peter Schumacher, — saaledes ville vi kalde ham indtil det Tidspunkt, da han blev adlet, — blev født i Aaret 1635, og viste alt i sin tidligste Ungdom ualmindelige Anlæg, hvorfor Forældrene meget tidlig satte ham i Skole. Fra hans første Skoletid er der en Fortælling, der sikkert maa have vakt stor Opsigt i hine Dage; der siges nemlig, at hans tilkommende

Storhed blev allerede spaaet ham, da han var fire Aar gammel; thi da hans Faders Karl en Dag bar ham til Skolen, mødte de en gammel Kone, der studsede, saasnart hun fik Øje paa ham, og bad Karlen, om hun maatte see Barnets Haand. Den Lille tilloob det, og efter at have betragtet den længe og nøje, sagde hun: „Min Søn! Du har et Guldæble i Din Haand, men see vel til, at det ikke falder fra Dig.“

Den Kunst at domme et Menneske og spaae dets Skjæbne af Stregerne i Hænderne, kaldes Chiromanti, og den at udtude samme af Ansigtets Liniamenter, kaldes Physiognomik. Begge, der naturlignvis ere meget bedræglige, fandt i hien Tid megen Tiltro.

Da den lille Peter havde været et Aar i „den danske Skole,“ saaledes kaldtes dengang Forkeredelseskolerne, hvor der kun lærtes Læsning og Skrivning, blev han sat i den latinske Skole, den saakaldte „Frue Skole“ hvor han hurtig kom fra den ene Lectie eller Klasse til den anden, og var meget afholdt af alle Hørerne eller Lærerne, paa Grund af sine gode Anlæg og sin Lærvillighed. Da han var ni Aar gammel blev maaskee den første Hjørnesteen lagt til hans Forvandsbygning; thi ved en theologisk Disputats fremsagde han, efter den Tids Skik, ikke alene de opgivne Sætninger med stor Færdighed, men forklarede dem endog paa godt Latin af egen Tilskyndelse, hvorfor alle de Tilstedeværende overvældede ham med Lovtaler og Udtryk af Beundring.

Endnu før han fyldte sit trettende Aar var han Student, og dette var dengang, som det vilde være nutildags, et reent Vidunder. Aaret efter tog han sin anden offentlige Examen og to Aar efter, i en Alder af seksten Aar, Embedsexamen hvorpaa han nogle Uger efter holdt sin Prøvepræken i Trinitatis

Kirke. Men foruden Theologi havde han ogsaa lagt sig efter Sprog, og der siges, at han ikke alene i levende Sprog men ogsaa i østerlandsk, var saa dygtig, at Ingen paa den Tid overgik ham.

Kort før han tog Embedsexamen, døde hans Fader og efterlod sin Familie i meget trange Kaar. Moderen maatte endog gaae fra Arv og Gjæld, og det saae derfor maadeligt ud for den unge Videnskabsmand; men han fik snart en Belynder i den lærde Biskop Brochmand, der ved flere Lejligheder havde lagt Mærke til den flittige, begavede Dreng, og syntes godt om ham. Brochmand tog ham strax efter i sit Huus, og lagde derved Grunden til det unge Menneskes fremtidige Størhed.

Kong Frederik den Tredie, der var en stor Belynder af Videnskaber og Videnskabsmænd, besøgte ofte Brochmand og spiste endog undertiden til Aften hos ham; ved en saadan Lejlighed lod Biskoppen ham engang bringe en Ret ind, formodentlig for at vække Kongens Opmærksomhed for sin Indling. Paa Kong Frederiks Spørgsmaal, om det var hans Søn, svarede Biskoppen benægtende, men tilføjede i Schumachers Paahør, at han var ham kjær som et Barn, og stilbrede da ved samme Lejlighed hans sjældne Aandsgaver og ualmindelige Dygtighed, med Tilføjende, at han vilde blive en særdeles brugbar og duelig Mand; dersom han kunde komme til at uddanne sig ved fremmede Højskoler og Hoffer.

Kongen, der gjerne vilde hjælpe, hvor han troede Hjælpen kom til Nytte, tilbød strax Biskoppen at give det unge Menneske 300 Daler aarlig at rejse for, i tre til fire Aar. Biskop Brochmand blev glad ved det kongelige Tilbud, og for at Schumacher kunde godtgjøre sin Dygtighed, lod han ham

talde og af en hebraisk Bibel oversatte nogle Vers, først paa Latin og siden paa Dansk, hvilket han gjorde paa staaende Fod, til Kongens store Forbavselse.

I en Alder af atten Aar tiltraadte Peter Schumacher sin Udenlandsrejse, i Selskab med en anden dansk Yngling, Thomas Fiske, der siden blev Professor i Kjøbenhavn. Hans faderlige Vens Betsignelsessønster og Formaninger ledsagede ham, og Biskoppens sidste Ord til ham vare: Du skal være høflig og venlig imod Alle, men kun fortrolig imod Faa; mene og dertil tale vel om alle Mennesker; ej være for lettroende, thi Den, som er lettroende, bliver let bedraget. Naar Du kommer til de romersk-katholske Lande, skal Du ej alene vogte Dig for de snedige og listige Papister, at de ikke forføre Dig og lede Dig bort fra den rene lutheriske Lære, men endog see vel til, at Du ej altfor aabenhjertigt udsiger Din Mening, da Du ellers let derved kan komme i stor Ulejlighed!" Lærdomme, der gjælde for ethvert Menneske i enhver Tidsalder og under alle Forhold!

Ved sin Hjemkomst fra Udlandet fandt Schumacher Meget forandret. Gnevoldsmagten var indført, hans faderlige Belynder, Biskop Brochmand, var død, og alle hans Forsøg paa at faae Frederik den Tredie i Tale vare frugtesløse. Det varede temmelig længe, førend han kunde finde en passende Stilling, men omsider blev han ansat som Privatsekretair hos Holger Wind, og denne Post var det, han stødte sin paafølgende Lykkes Højhed; thi da han havde været et Par Aar i Kantolerens Tjeneste traf det sig engang, at han, paa Grund af dennes Sygdom, blev sendt til Kong Frederik med et Udlaft, Holger Wind selv havde affattet, angaaende en Forhandling med en fremmed Magt. Schumacher blev glad

ved at høre, han skulde besørge dette Grinde, og fattede strax det Forsæt, at benytte Lejligheden til at faae Kongen selv i Tale. Han isørte sig derfor sine bedste Klæder, og istedenfor at overgive en af Kongens Pager det forseglede Brev, hvis Indhold var ham ubekjendt, lod han sig melde som Vice-kantølerens Sekretair, der kom paa sin Herres Vegne. Strax efter blev han indladt, gav Kongen Brevet, men blev staaende indensfor Døren som for at vente Svar. Da Frederik den Tredie, efter at have gennemlæst Brevet, kastede det misfornøjet fra sig og gik frem og tilbage ad Gulvet, uden at tale et Ord, traadte den unge Mand dristig frem og sagde, at han var den Person, paa hvem hans Majestæt havde kastet sin Raade i Bisop Brochmands Huus, og som han havde tilstaaet Rejsestipendium til Uddannelse i Videnskaber og Statssager, for at han kunde blive brugbar i Kongens og Landets Tjeneste. Kong Frederiks Opmærksomhed blev vakt ved den smukke, frejdige Unglings dristige Fremtræden, og han mindedes ham strax, hvorpaa han gjorde ham nogle Spørgsmaal, som Schumacher, der forstod at sige sine Ord godt, besvarede med Klogskab og til Kongens synlige Tilfredshed. Derved blev han end dristigere, og bad omfæd, at hans Majestæt vilde meddele ham Brevets Indhold, da han maaskee kunde være saa heldig at træffe hans Tanker. Han fik ogsaa Brevet til Gjennemlæsning, og udbad sig derpaa Betænkningstid af en halv Time. „En heel Time, om I vil,“ svarede Frederik, og Unglingen fjernede sig for efter sine Anskuelse at nedskrive et Udkast om de franske Forhold, thi det drejede Sagen sig om. Længe før Kongen ventede det, bragte han sin Afhandling, som Frederik den Tredie gennemlæste med Forbavselse, thi det var netop hans egne Tanker, der vare udtrykte i samme,

og glad udbød han: „Rigtig, min Søn, rigtig, det var netop saaledes, vi vilde have det.“ Da Kongen havde faaet Djinene op for Schumachers Dygtighed, steg han hurtigt iverjet og blev iblandt andet udvalgt til kongelig Artivar og Bibliothekar, hvorved han jevnlig kom i Berørelse med Frederik den Tredie selv, der ofte tilbragte flere Timer ad Gangen paa Bibliotheket, og luskede sig da ialmindelighed selv ind med en Hovednagle.

Schumacher forstod tilvisse at bruge den Lejlighed til at vedligeholde Kongens Yndest, der tilbød sig ham som Bibliothekar. Iblandt andet plejede han, naar der enten havde været en vigtig Sag for i Statsraadet, som var bleven uafgjort, eller Kongen var opspildt af Betænkelighed og Tvivl angaaende et eller andet Anliggende, at lægge saadanne Bøger frem paa hans Bord, der handlede om eller stode i Forbindelse med den omtvistede Sag, og satte da et Tegm i Ranten af Bogen ved de Steder, han ønskede, Kongen isærdeleshed skulde lægge Mærke til, og det fandtes meer end eengang; at han paa denne Maade kom til at give Monarken et godt Raad. Iførføringen troede Frederik, at det var tilfældigvis, disse Bøger vare lagde frem, men omfider mærkede han, det var forsettligt, og hans Tanker faldt paa Schumacher; men langtfra at fortørnes over den unge Mand's Driftighed, beundrede han den snilde Maade, paa hvilken han vidste saavel at gaae ham tilhaande med Raad, som at aabne hans Dine for det Urigtige og Utilladelige, der fandt Sted ved Hofset.

Schumacher steg Aar for Aar i sin Konges Yndest; snart blev han hans Gehejmekabinetsekretair, og var i denne Stilling meget om Frederik den Tredie, der betjente sig af ham ved allehaande vanskelige og vigtige Sager, da han ikke alene

var klog og indsigtsfuld, men forstod tillige at føre en god Pen. Kongeloven blev af Alle anseet som et Monster paa Skarpsindighed, Tydelighed og Klarhed, og dertil paa Færdighed i det danske Sprog.

Ratten imellem den 16de og 17de Febr. 1670 blev Frederik den Tredie pludselig syg, og allerede den 18de paafulgte hans Død, efter en tyveaarig, høist mærkelig Regjering. Hvor godt denne Monark kjendte sin begavede Yndling og frygtede, at hans Uergjerrighed og Hovmod skulde blive farlige Fjender for ham, det lagde han for Dagen, da han paa sit Yderste anbefalede ham til Thronarvingen, Prinds Kristian; thi idet han roste hans Kløgt og Dygtighed, og gav ham den Lov, at han kunde bruges til de vigtigste Statsjager, søjede han til: „Gjør en stor Mand af ham, min Søn! men gjør det langsomt!“

Den unge Konge forsikrede strax Schumacher om sin Yndest og Naade, men han viste tillige, at han tilfulde glemte Faderens Formaning, ikke at friste hans Uergjerrighed for stærkt, thi han stadfæstede ham ikke alene i de Embeder, han alt havde, men overøste ham efterhaanden med saa stor Ære og Værdighed, at det tilviise ikke var forunderligt, at den statsfæls Mand blev svimmel og ikke forstod at holde sig oprejst.

Schumachers Anseelse steg ogsaa ved hans Giftermaal ind i en anseet Familie; thi i November 1670 ægtede han en af Kjøbenhavns skønneste og rigeste Piger, den femtenaarige Kathrine Ransen, Datter af Præsident Hans Ransen. Denne Forbindelse opvakte Misundelse blandt nogle højtstaaende Personer, der ytrede, at den unge rige Arving kunde have gjort et mere glimrende Parti, end at ægte Biintapperpersonen; men Schumacher var lykkelig og glad ved

sin unge Hustru, som han desværre snart maatte stilles fra, thi hun døde alt det paafølgende Aar, strax efter en lille Datters Fødsel.

I Sommeren 1671 blev Kristian den Femte kronet i Frederiksborg Slotskirke, og Schumacher havde den Ære at være iblandt de fornemste Statsembedsmænd og bære den af ham selv nedstrevne, i Gyldestykke indbundne Kongelov, der for første Gang skulde oplæses ved Kroningshøjtideligheden, samt en prægtig, diamantbesat Daase med den kostbare Olie, der skulde bruges ved Kongens Salving. Oplæsningen stete af Sjællands Biskop, der stod midt imellem Biskopperne fra Aarhus og Stavanger, der begge holdt paa Kongeloven.

Ikke længe efter Kroningen blev Schumacher ophøjet i Adelsstanden, til Sorg for hans Moder, der med Ængstelse fulgte Sønnens hurtige Opadstigen. Som Adelsmand fik han Navnet Griffensfeld, og hans Broder Albert Schumacher, der ligeledes blev adlet, kom til at hedde Gyldestsparre.

Hvad der med Rette kan bebrejdes Griffensfeld, er vistnok hans Medvirken til at nære den pragtelstende og forsængelige Kristian den Femtes Lyst til, i vort lille Danmark at ville efterligne Ludvig den Fjortendes glimrende Hof, og at han fremkaldte Rangslyge ved at skabe Titler og Ordener i Overflod. Dannebrogssordenen, der skrives sig fra Baldemar den Andens Tid, og til hvilken Oprindelsen var den Fane, der, efter Sagnet, faldt ned fra Himlen og skaffede de Danske Sejer i Toget mod Götland, var bleven ganske forglemt, efterat Fanen var gaaet tabt i det uslykkelige Slag imod Dittmarskerne under Kong Hans, men Kristian den Femte, eller rettere Griffensfeld, bragte den atter for Lyset. Første Gang Kong Baldemar udnævnte Nogen til Ridder af Dannebrog,

blev der fem og tredive Riddere, størstendeels Krigsoverster, og hver af dem fik en Guldkjæde med et nedhængende hvidt Kors; siden blev Korset eller Stjernen sat paa Brystet, for at give Ordenen mere Anseelse. I det Hele taget slog Kongerne i de Tider saare sjelden Noget til Ridder, uden de enten vilde foretage sig en Rejse til det hellige Land eller drage i Bedding. Den, der skulde have Ridderflaget, bøjede da Knæ for Kongens Throne, hvorpaa Monarken drog sit Sværd og slog ham tre Gange korsviis paa den venstre Skulder med de Ord: „Jeg slaar Dig til Ridder i Navn Gud Faders, Gud Søn, Gud den Hellig Aands. Derefter rakte han ham Haanden, idet han sagde: „Nat nu op, Ridder!“ Under Kristian den Femte forandrede Ceremonien; thi Den, der skulde faaes til Ridder, knælede da for Kongens Throne, hvorpaa Overkammerherren traadte frem og rakte ham Haanden til Kys, og Ridderen rejste sig da og gik bort. Ordenstegnet var, og det er det siden vedbleven at være, et Kors hængende i et Stykke hvidt vadret Silkebaand med to røde Striber i Kanten.

De første, der da modtog Ridderordenen, hørte Alle ligesom Griffensfeld til Landets fornemste og mest fortjensfulde Mand, i. Ex. Holger Bind, Erik Krag, Kristen Skel, Kort Adeler, Jens Juel, Mogens Friis.

Hidtil havde Griffensfelds Liv været lutter klare Solstins Dage, og Alt havde søjet sig efter hans Ønske. Han var Kongens erklærede Yndling, Landets mest formaaende Mand, i Slægt med de bedste og højest agtede Familier, høvet til samme Trin som Rigets adelbaarne Slægter, og lyffelig i sine huuslige Forhold. Men i Aaret 1672 begyndte Ulykken at hjemsege ham, thi han mistede i Foraaret samme Aar sin unge Hustru, hvis Død han tog sig meget nær, og hans

Misundere og Avindsmænd lode ham i samme Aar flere Gange forstaae, at de vare lykvaagne. Imidlertid steg han endnu stedse op ad Grens og Myndighedens Trappe, og i 1673 bragte han det til en saadan Magt og Højhed, som neppe Nogen før ham har naaet, thi han blev i det Aar ikke alene Ridder af Elefantordenen, men ogsaa udnævnt til Rigets Kantøler og ophøjet i den danske Grevestand, en Greve, der var ikke bleven Nogen tildeel i de sidste 200 Aar; til samme Tid fik han et greveligt Vaaben, der havde megen Lighed med det kongelige danske Vaaben, og hans Ejendom Lønsberg i Norge, blev ophøjet til et Grevskab, under Navn af Griffensfeld.

Med en Dygtighed og Klogskab, der altid vil finde Anerkendelse, styrede Griffensfeld Rigets Sager, og forskaffede sig fremmede Folkeslags og Fyrsters Højagtelse og Beundring. Kong Kristian tyede altid til ham for at finde Raad og Hjælp, og Statsmanden maatte ofte tænke og handle for den nydelssyge Kædler; men Misundelsen sørgedes, da han var bleven Greve og Storkantøler, og han bidrog unægteligen ikke til at mindste den ved sin Hovmod og sin Vilkaarlighed. Den farligste og bitreste af hans Fjender var upaatvivleligen Kongens Halbroder, Ulrik Frederik Gyldenløve, der vidste, at det var Storkantølerens Bærf, at han var bleven indsat til Stattholder

Norge og derved fjernet fra Danmark og det muntre Liv i Hovedstaden: men Griffensfeld havde gyldige Grunde til at faae den letfindige og udsvævende Adelsmand bort, thi han havde en altfor stor og ingenlunde ønskelig Indflydelse paa Kristian den Femte, der lod sig forlede af ham til mange forunderlige Ting.

„Fejghed habder Mod og Kraft,
 Lys er Gift for mørke Sjæle;
 ædle Træ med Marv og Saft!
 Ukrudspynglen vil Dig kvæle;
 Dine Frugter vil de have,
 medens Dig de undergrave!“

Griffensfeld var altsaa, da han stod paa Lyffens og Wrens højeste Linde, Rigets Storkantsler, Kongens første Mand, og en af Europas største Statsmænd, Ridder af Dannebrog og af Elefantordenen, dertil Greve af Griffensfeld, saaledes kaldtes hans Ejendom Lønsberg i Norge, da den blev ophøjet til et Grevskab, og Herre til Brattingsborg og Bisborg, hvilken Titel han førte efter Kristian den Femtes Døds, da Kongen havde skænket ham den frugtbare Ø, Samøø, paa hvilken der tidligere havde været tre befæstede Slotte, Brattingsborg, Bisborg og Hjortholm. Af den tydske Kejser blev han desuden udnævnt til Rigs greve, saa at Alt bidrog til at nære hans Uergjærrighed og Hovmod, og forsøge hans Fjenders og Avindsmænds Nag og Misundelse.

Den formaaende Mands Anseelse var saa stor, at der endog var paatænkt en Forbindelse mellem ham og en Prindsesse af den kongelige Slægt, Charlotte Louise af Holsteen-Sønderborg, en Forbindelse, som Enkedronningen især arbejdede for, og som var Fuldbyrðelsen saa nær, at Prindsessen endog var paa Rejsen til Kjøbenhavn, da Griffensfeldt blev styrtet, ikke at tale om, at der alt var forfattet og trykt adskillige Brudevers, i Anledning af den forestaaende Formaling. Griffensfeld selv viste sig temmelig ligegyldig mod den tiltænkte Ære, fordi, siges der, han var mere tilbøjelig til at ægte en

fransk Dame af høj Byrd, der levede ved Dronningens Hof, Prindsessen af Tremouille eller Tarent.

Ergjerrighed, Hovmod, stor Uforsigtighed i al hans Færd og i Forbindelse dermed en vis Pengegjerrighed, kronesde hans Avindsmænds Bestræbelser med et for dem ønskeligt Udfald, og fremkaldte hans ligesaa uventede Fald som Fængsel, den 11 Marts 1676. Men førend vi omtale hans Fornedrelses Periode, den treogtyveaarige Dvale, han laa i, efter hans vidunderlig hurtige Opadstigen, maae vi nævne nogle af de Begivenheder, der fremkaldte samme.

Da han var bleven Kantøler, sigtedes han først i Løn, siden mere og mere aabenlyst, for at sælge Embeder, navnlig Præstefald. Hans Indtægter som højtstaaende Mand vare store, men de Udgifter, hans Forfængelighed og Hovmod forledte ham til, vare endnu større; og da han ingen Formue havde at tage til, er det nok muligt, at han har fornedret sig til Bestikkelser. Den samme Brøde blev han sigtet for, efter større Maalestof og af farligere Art, i de Krigsuroligheder, der fandt Sted i Europa, idet han blev beskylt for, at tage imod Stikpenge af den franske Konge, for at formaae Kong Kristian til ikke at tage Parti imod ham. Ogsaa af Hamborgerne skal han have faaet en Pengesum, for at de danske Tropper, der bleve samlede i Nærheden af Hamborg, ikke skulde foretage Noget imod Staden.

Den formaaende Mand's hovmodige, egenmægtige Opførsel skal ogsaa have lagt sig for Dagen imod Kristian den Femte selv, og efter Sigende tiltog han sig saa stor Myndighed, at han undertiden i Kongens Nærværelse udstedte Befalinger, førend Høfdereren kunde komme til Orde, og ofte gav Ordre, der vare ganske modstridende Kongens. Ikke sjældent forlangte

han, at Kongen skulde tilbagelade de Bestemmelser, han alt havde taget; men det kan da nok være at Ministerens Planer have været forstandigere end Kongens; og med Krigsoversterne levede han altid paa en spændt Fod, hvorfor de bidroge af al Magt til at fremsthynde hans Fald, som at skal have været nær for Haanden i Sommeren 1675; men Kristian, der ikke godt kunde undvære ham og endnu havde Gudhed for ham, skjøndt samme var betydelig mindsket, lod det blive ved at tilstille ham et Advarjelsbrev. Da Griffensfeld fik dette, mærkede han strax, at hans Stjerne begyndte at dale, men han tog dog ikke videre Hensyn dertil, end at han svarede Kongen i et ydmygt Brev, og udbad sig fremdeles hans Raade.

Griffensfeld havde af al Magt fraraadet Kongen, at blande sig i de Stridigheder, Ludvig den Fjortende paasørte Holland og hvori Sverrig tog Deel, fordi Landet trængte til mange Forbedringer, som kun kunde tilvejebringes i Fredstider; dersom Kongen endelig vilde Krig, meente han, da maatte Danmark forene sig med Frankrig og Sverrig, da dette vilde være det fordeelsagtigste; men Kristian vilde have de skaanske Provindser tilbage, der vare gaaede tabte ved Freden til Brømsøbro, og erklærede derfor Sverrig Krig. Den indsigtsfulde Statsmand vilde, at Sverrig skulde angribes i Skaane, der var blottet for Tropper, og hvis Indbyggere endnu havde Meget tilovers for de Danske; men Hoffolkene og Krigsoversterne raadede Kongen til at begynde Krigen i Lydsland, hvorfor Kristian drog ind i Svensk-Pommern og belejrede Wiemar, hvis Fæstningsværker han selv toge i Djesyn, skjøndt med yderste Livsfare, da endog En af Følget blev dræbt i hans umiddelbare Nærhed. Svenskerne forsvarede Fæstningen saa haardnakket, at de danske Hærførere erklærede Staden for uindtagelig, og

da den ugunstige Aarstid med Sne, Regn og Kulde gjorde Felttoget yderst majsommeligt, saa at de til allehaande Besvæmmeligheder vante, men under Freden saare krigslystne Hofmænd, ikke godt kunde trives i Lejrens daarlige Hytter og Telte, blev Kongen fra alle Sider tilraadet at ophæve Belejringen, eller idetmindste opsætte den til Foraaret. Kristian var tvivlsraadig, og for at raadføre sig med Griffensfeld, der laa syg i sit Telt, gif han selv hen til ham, uagtet der kort i Forvejen var foresalden en lille Omstændighed, der havde stemt ham uvillig imod Ministeren. Storkantsleren tilraadede af al Magt at fortsætte Belejringen, og foreslog endog, at gjøre Tilberedelser til en Generalsform, da de Belejrede sikkert vilde overgive sig, uden at lade det komme til denne Uderlighed. Kristian fulgte hans Raad, og Udsaldet viste, at det var godt, thi da Evenskerne saae, at det var Alvor med Stormen, stak de den hvide Fane ud, og Wiemar overgav sig; men Krigsoverterne havde været højlig utilfredse med Storkantslerens Tilskyndelse, og ladet ham vide, at han gjorde bedst i at passe sin Pen og lade dem stytte Krigsjagerne; hvortil Griffensfeld svarede dem som fordam Hertugen af Pløen, der havde kaldt ham en „Blæspotentat“ at han holdt for, han udrettede ligesaa meget ved sin Pen som de Andre ved deres Raarder. Hans Mundheld var „Pennen styrer Jernet,“ og hēri havde han sikkerlig ikke Uret.

Kong Kristian anerkjendte, at Wimars Overgivelse ene skyldtes Griffensfelds Standhaftighed; thi den Dag, han holdt sit Indtog i Byen, sagde han ved Taffet, „at havde Griffensfeld ikke været, vilde de ikke sidde til Taffels paa Raadhuset i nævnte By.“

Da den formaaende Mand kom tilbage fra Pommern,

havde han neppe nogen Forudfølelse af, at han var sit Fald saa nær, thi han lagde et Overmod og en Pragtsyge for Dagen, der overgik Alt, hvad man hidtil kjendte. Paa enhver tænkelig Maade søgte han at vise, hvor højt han stod og hvor mægtig han var. Iblandt andet anstaffede han sig en overordentlig pragtfuld Stadsvogn, som Kongen neppe kunde vise Magen til, thi endt, han til samme Tid havde faaet en kostbar Karet til Foræring af en fremmed Gesandt, lod alle sine Betjente faae nye Livreer med brede Sølvkanter, og havde altid fire Lakajer paa sin Vogn, naar han kjørte til Høve, og dertil to Forridere. De andre Ministre lode deres Vogne holde udenfor Slottet og gik ind tilføds, men Griffensfeld kjørte lige til Slotstrappen, og mødte nogle af de andre Stormænd ham og toge Hatten dybt af, hilste han kun flygtigt, ligesom han og beholdt sin Hovedbedækning paa i Samtale med dem, medens de stode med Hatten i Haanden. I Nikolaj Kirke lod han paa samme Tid sin Stol i det øverste Pulpitur oppudse paa en isjnesaldende Maade, og sit grevelige Vaaben slaae fast under den. Der fortælles, at da Haandværksfolkene en Lørdag Eftermiddag vare bestjæftigede med at slaae det fast, blev en aldrende Borger, der gik forbi Kirken, opmærksom paa den heftige Bank, og traadte ind for at see, hvad man vel havde for sammesteds. Efter at have seet paa Arbejdet en Stund og lagt Mærke til, hvor omhyggeligt Snekkerne sloge Vaabnene fast, ytrede han, idet han gik bort. „Slaa kun ikke alt for fast i, Børnlille! thi den Stads bliver dog nok ikke siddende ret længe.“

Til hvilken Grad, Kantølerens Overmod var stegen, kan man slutte deraf, at han traal sig ganske tilbage fra sine gamle Venner og Belyndere, og lod dem føle, at de stode under

ham i Rang og andre timelige Goder; for at nævne Rogle, var hans Adfærd saaledes imod den lærde Professor, Rasmus Binding, der i mange Aar havde været iblandt hans hjerteligste Venner, og hvis Omgang han havde viist at sætte Pris paa, og imod hans gamle Lærer og Belynder, Magister Viborg, Rektor i Roskilde. Efter hans eget Onske besøgte denne Lærde ham hvert Aar, og fik da altid Plads ved den øverste Bordende, ligesom der paa enhver tænkelig Maade blev viist ham Højagtelse og Erbsødighed; men da han kom i Besøg til Griffensfeld nogen Tid, før denne blev styrtet, blev han langtfra behandlet med den tidligere vante Opmærksomhed, ja, ikke engang indbudet til Ministerens Bord, men maatte spise alene i et særskilt Værelse. Intet Under derfor, at den gamle Mand ytrede til sine Fortrolige. „Hovmod staaer for Fald.“

Den 11te Marts 1676 kom Griffensfeld ganske tidlig til Slottet som han plejede, uden at ane den Skjæbne, der ventede ham. Ved Foden af Slotstrappen mødte han General-lieutenant Ahrensdorf, der spurgte: „hvor hans Excellence agtede sig hen?“ „Til Kongen!“ svarede Kantøleren kort, og vilde gaa videre, men Generalen spærrede ham Vejen med sin Kaarde og bød ham i Kongens Navn forsøje sig til Bibliotheket. Højligen forbavset svarede Griffensfeld: „hvis det er Hs. Majestæts Ordre, saa maa jeg adlyde,“ og blev derpaa fulgt igjennem Løngangen til Bibliotheket, hvor en anden Adelsmand, den lærde Rosenkrands, ventede, for at tage imod den faldne Stormand.

Uden at vide Aarsagen til sin pludselige og uventede Fængsling og uden at kunne faae den at vide af Rosenkrands, der selv ikke kjendte den, tilbragte Griffensfeld den hele Dag i Døgværelset. Et vidste han, og det var, at der ikke forestod

ham noget Godt, at hans Fiender havde sejret over ham, og at han var falden i Unnaade hos Kongen. I Tankterne gjen-
nemgik han hele sin Løbebane og udbrød engang: „Dette
Bibliothek var det første Trin til min Ophøjelse, det er ogsaa
det første til min Fornedrelse.“

Griffensfelds Huus blev nu sat under Bevogtning, hans
Breve og Papirer forseglede, hans Betjente fængslede. Hen-
imod Aften blev han selv bragt bag ud af Slottet, ned til
Kanalens, hvor der laa en Baad rede til at tage imod ham
og føre ham til Kastellet; yderst modfalden og forstemt ankom
han der, blev overgivet Kommandanten som Statsfange, og sad
der i lang Tid, uden at Nogen fik Lov til at komme til
ham, ja endog uden at faae Pen og Blæk, som han gjentagne
Gange bad om, for at tilskrive Kongen og bevise sin Usty-
dighed. Alt hans Gods blev inddraget under Kronen, hans
rede Penge, der skal have beløbet sig til 18 Tønder Guld,
bragte til Kancelliet, og Sag anlagt imod ham for Højforræderi;
hans Kaarde og Ordener bleve fratagne ham, og en Kommis-
sion af tolv Adelsmænd nedsat for at dømme hans Færd.
Klagepunkterne, der fremsattes imod ham, gik naturligviis
alle ud paa, at han havde misbrugt Kongens Tillid og handlet
utilbørligen og forræderisk med Landets Sager, men mange
af Punkterne vare usande og endnu flere ubeviislige.

„Naar Bognen hælde, styde Alle efter.“ siger et gammelt
Ord, og Sandheden heraf fik Griffensfeld at føle, thi ikke saasnart
var han hans Myndighedstid tilende, førend der blev tillagt
ham mangan en ond Tanke og mangan affstyelig Plan, der vistnok
aldrig var næret hos ham; det gik endog saavidt, at man
vovede at sige ham paa, at han havde været tilfands at stille
Krislian den Femte ved Livet paa et Jagtparti ved Jagerspris.

Da han havde fiddet i Fængsel i 9 Uger, fik han Papir, Pen og Blæk for at affatte sit Forsvarsskrift, og dette udarbejdede han da med den samme Lydelighed, Klarhed og Sprogdygtighed, som han var vant til at lægge for Dagen; men hvor indstændig han end bad om, at blive stillet for Kongen, flete dette dog ikke. Hans mange Venner sørgede for, at denne Bøn blev nægtet ham, og dem havde han fornemmeligen at takke for, at Kristian den Femtes Hjerte saa ganske vendte sig fra ham, at han, i Et og Alt forglemmende de store og væsentlige Tjenester, Frederik den Tredies og hans hidtilværende Yndling havde ydet Landet og ham; underskrev den haarde Dødsdom: at han skulde forisødes af den grevelige Stand, hans Navn og Minde tilintetgjøres, hans Baaben, Hjelm og Skjold af Bøddelen sonderbrydes, hans Gods og Formue konfiskeres, og han selv Peter Griffensfeld, da atter Peter Schumacher, overgives til Skarpretteren, som ham Hovedet skulde afhugge, Andre til et affhyeligt og estertænkeligt Exempel.

Ja, det var tilviøse et affhyeligt Skueispil, der blev opført, da den domfældte Mand blev ført til Retterstedet for at lide en simpel Forbryders og Morders vanærende Død; men for vi omtale denne Begivenhed, maae vi dvæle et Øjeblik ved Forberedelserne til den Stund, han gik imøde.

Dødsdommen skulde underskrives af samtlige tolv Dommere, men To af dem, Gehejmerraad Kristen Skeel og den lærde Rasmus Binding gik til Kongen og bade sig fritagne for at sætte deres Navne under en Bloddøm, de ikke kunde anerkjende, og dette tilstod Kongen dem, efterat have aflaaet deres indstændige Bønner for Jangens Liv, i hvilken Forbøn

Geheimeraad Holger Vind forenede sig med dem. Foruden disse tre Mænd var der endnu mange Andre, der bade om Raade for ham hos Kristian den Femte; endog Dromningen selv tog sig af hans Sag, men Kongen var og blev ubønhørlig og, efter Sigende, mest forbitret paa Griffensfeld, fordi denne havde skrevet i en af de Almanacker, der fandtes ved Ransagningen i hans Hjem, „at Kongen en Dag havde talt i Rigsraadet som et Barn.“ „Retten skulde have sin Gang efter Loven,“ svarede Kongen Charlotte Amalie, og samme Svar fik den Fængslede Moder, da hun fik Afgang til Majestæten med sin lille femaarige Sønnebatter.

Da Dødsdommen blev oplæst for Griffensfeld i Retten, hørte han den med Rolighed og Frimodighed, og bad derpaa om, at hans Vaaben maatte blive ubeskæmmede, hans Legeme efter udstaaet Straf begravet i det Kapel, han havde ladet bygge ved Helliggejstes Kirke, samt om, at han maatte faae Besøg af et Par Gejstlige, for at han kunde berede sig til Evigheden, hvilken sidste Bøn strax blev tilstaaet ham.

De Gejstlige fandt Griffensfelds Sind saa opfyldt af verdslige Tanker og verdslige Ting, at det faldt dem saare vanskeligt at rette hans Blik imod Evigheden og den alvorfulde Stund, han skulde gaae imøde. Midt under deres Samtaler bankede Hovmoden og Selvbretfærdigheden altid paa, og de maatte gjentagne Gange forklare ham, at det var strengt forbudet dem at gaae i Fordon for ham, thi han forlangte oftere, at de skulde bede Kongen om Raade for ham. Kristian den Femte omtalte han altid med Kjærlighed og Grefrygt, men imod sine Fjender og Uvenner lagde han bitre og hadefulde Følelser for Dagen og onskede Guds Hævn over dem, fordi de havde bragt ham til den Fornedrelse og Ulykke.

han var i, samt skyldte dem for, at han ikke kunde bede saa inderlig og ivrig til Gud, som han gjerne vilde. Saa langt var han endnu fra den sande Ydmyghed, og saa lidet kjendte han Bønnens rette Væsen og Kraft!

Den Rolighed og Standhaftighed, han lagde for Dagen, hidrørte, som han sidenefter selv bekjendte, fra den Overbeviisning, at Kongen vilde benaade ham, selv om Dødsdommen blev fældet; først da alle de sørgelige Tilberedelser fremstillede sig for hans Blik, traadte Billedet af den nærførestaaende vanærende Død kraftigen frem for ham. To Dage før den til Dødsdommens Fuldbyrkelse bestemte Dag, nedskrev han med sin Diamantring paa en af Ruderne et Vers, der tydede paa, at han begyndte at faae Blik for, at om end Alt glipper i Livet, bliver Gud dog altid trofast. Det lød saaledes:

„Da Verden mig blev vred, da lærte jeg at kjende
for Alvor først min Gud, mig selv, min Ven, min Fjende:
min Fjende var mig gram, min Ven var svigefuld,
jeg selv var strøbelig, Gud blev alene hul.“

Dagen før sin Henrettelse nød han det hellige Raademaaltid og tilbragte Tiden, endog Natten igjennem, med Bøn og Sang og gudelige Samtaler. Men den andægtige Stemning blev pludselig afbrudt, da Glasjet i et stort Spejl, der hang paa Væggen, uden fjerneste Anledning faldt ud af Rammen og ned paa det med Sort overtrukne Bord, ved hvilket han og de Gejstlige sad, og det netop i det Øjeblik, de affang den bekjendte Psalme: „Vor Gud, han er saa fast en Borg.“ Fra det Øjeblik af var Schumacher — saaledes; blev han kaldet efter at Dødsdommen var affagt — overtydet om i sit Indre, at hans Liv vilde blive faaet.

Tidlig om Morgen den 11te Juni 1676 blev et jort

Eigflæde udbredt paa Henrettelsesstedet, den store Plads udenfor Kastelskirken, og en Eigliste, overtrukken med sort Klæde og indeni foret med hvidt Rattun, bragt derud. En af hans Tjenere, der havde faaet Lov til at besøge ham i de sidste Dage, kom til ham, kort førend han skulde bringes bort, og iførte ham en hvid Dragt samt en Paryk, kjøndt han havde langt, smukt Haar, og da Kloffen slog 9, traadte Bagten ind for at lede ham til det stræffelige Sted. Rolig fulgte han med og gik midt imellem de to Gejstlige, der talte styrkende, trøstefulde Ord til ham, imedens han selv læste i en tydsk Bønnebog; thi Dansk kjendte Kongen og Hoffet dengang kun Livet til.

Paa Henrettelsespladsen bad han Gud tilgive ham alle begangne Synder og frævede ham til Vidne paa, at han var uskyldig i den Forbrydelse, der tillagdes ham, da han aldrig havde havt Forræderi isinde imod sin Konge eller sit Fædreland, hvorpaa han anbefalede sin Sjæl til Guds Barmhertighed. Imedens han selv tog Parykken af, sønderbrød Bøddelen hans Skjold og Baaben med det Udraab. „Dette skær efter fortjent Løn!“

„Kongen har givet mig dem, han har ogsaa Magt til at tage dem fra mig igjen,“ svarede Schumacher rolig; men da Bøddelen derpaa sønderbrød hans Kaarde, sukkede han dybt og vendte sig til Siden, som for at unddrage sig dette Syn; strax derefter knælede han, anraabte atter Gud om Tilgivelse og Syndsforladelse, og opfordrede Bøddelen til at hugge til. Denne hævede alt Sværdet, men da raabte en Stemme: „Hold inde! Hø. Majestæt har af Raade skænket ham Livet!“ Det var General Schack, Kongens Adjutant, der bragte dette Budskab, bragte det, efter Kongens Vilje, da den Ulykkelige havde udstaaet al Dødsangstens Kval og Lidelse.

„O Herre Jesu! Gud forlade Eder!“ sagde Schumacher, idet han forvirret og forstumlet rejste sig op; men da han hørte, at Kongens Raade lød paa evigt Fængsel, udbroød han: denne Raade er haardere end selve Døden!* og bad, at han dog hellere maatte tjene som Soldat sin hele Levetid; men hans Bøn var forgjæves, og understøttet af de to Gejstlige blev han mere død end levende bragt tilbage til sit Fængsel, hvor han strax maatte aarelades. Da han havde samlet sig noget, sagde han til Præsterne: „jeg anseer det for en af de største Belgjæringer, Vorherre har beviist mig, at han ikke tog mig bort i den Tilstand, jeg var i, thi jeg maa nu tilstaae, at mit Hjerte var altfor hovmodigt og opblæst til, at jeg kunde berede mig til at døe værdeligen.“

Saaledes var denne store og altformaaende Mands Skjæbne! Han, der nys havde været omgivet af al Jordens Ære, Magt og Højhed og stod Landets Styrrer nærmest, maatte nu, efter at have knælet for Bøddelens blanke Sværd, prise sig lykkelig ved at beholde Livet, leve i et lille Fængselsslammer, og vide sig given til Priis for ond Spot og hadesfuld Omtale.

I Kastelet, hvor han henlevede fire Aar, blev han godt behandlet og plejet, som man formodede, efter Dronningens Forbøn; hans Venner havde Tilladelse til at besøge ham til visse Tider, og han blev rigeligen forsynet med Bøger; men hans Bøn, at faae sin lille fireaarige Datter ud til sig, blev afflaet ham, og dette Afflag gif ham nær til Hjerte. Denne lille Pige blev samme Dag, Faderen blev fængslet, bragt til hans Broder, Albert Gyldenparres Huus og opdragen der, og Kongen gav hende den bedste Deel af Faderens konfiskerede Ejendele tilbage, iblandt andet hans kostbare Bogsamling, der var af 60,000 Dalers Værdi. Men denne Skat gif ullykkeligvis

tabt nogle Aar efter ved en Ildsvaade. Hvorledes Griffenfelds Huus var indrettet i hans glandsfulde Dage, det faaer man et Begreb om, naar man horer, at det Duffehuus, Faderen havde givet hende kort før sit Fald, og som Dronningen nogen Tid efter sørgede for, hun fik tilbage igjen, blev anslaaet til en Værdi af 24,000 Daler. Alt hvad der fandtes i samme var prægtige Kunsthjfler og fine Guldarbejder.

Da Schumacher havde siddet fire Aar i Kastellet, blev det bestemt, at han skulde forandre Opholdssted og bringes til Klippesæstningen Munkholm ved Trondhjem i Norge, som det hed, for at Kongen kunde blive fritaget for det altid stærkere Overhæng af hans Slægt og Venner om hans Frigivelse, men egentlig, fordi hans Avindsmænd og svage Efterfølgere i Regjeringsagerne frygtede for, at han atter skulde komme til Roret, da hans Dygtighed og Indsigtsfuldhed savnedes overalt i Statsstyrelsen, og Kristian den Femte lod sig ofte forlyde dermed. „En Griffensfeld kjendte bedre hvad der tjente til mine Rigers Læve, end hele det samlede Raad,“ jagde han iblandt andet en Dag i Statsraadet.

„Da den ædle Griff han stækked,
han sin egen Dinge knækked.“

Uventet traadte Fangens Broder, Statsraad Albert Gyldenparre, ind til ham i Foraaret 1680 og forkyndte Kongens Bud, „at han usfortøvet skulde bringes ombord i et Skib, der laa sejlfærdigt for at afgaae med den nye Kommandant til Fæstningen Munkholm,“ og Griffensfeld maatte strax stige ind i Broderens Bogn, der kjørte ham til Havnen, hvor de

to Nærpaarørende, der havde hinanden inderlig kjær, toge en vemodig Afsted, overtødede om, at de ikke vilde see hinanden oftere i dette Liv. Fire Uger efter kom Schumacher, søg paa Sjæl og Legeme, til sit fremtidige Kolde, ensomme Hjem.

Tilvisse var det en utilbørlig stræng, ja nedværdigende Behandling, der udviste imod den evnerige, fortjenstfulde Mand, men vist er det til samme Tid, at Opholdet paa den fjerne Klippes virkede velgjørende paa ham. Der, i de stille ensomme Dage, fik han Dnene op for sine tidligere Aars Misbrug og Overmod, de jordiske Ting's Ubeständighed, og Vigtigheden af at rette sine Tanker imod det ene Fornødne, og efterhaanden som der kom mere Alvor i hans Sjæl og Trang til at svinge sig opad imod Barmhjertighedens og Herlighedens Rige, beskæftigede han sig meer og meer med gudelike Betragtninger og Læsningen af Skrifter til Sjælens Frelse. Biblen blev snart hans kjæreste Bog, og han afstrev med Kul paa Bæggen, med sin Ring paa Vinduesruderne, med Søm paa Bjælkerne, mangfoldige Bibelsprog, der passede paa ham og hans Tilstand. I det Bærelse, han sad, var Alt, fra øverst til nederst, Bægge, Bjælker, Vinduer, saa fuldt af Optegnelser, at der ikke var en eneste ubestreven Plet, og da nu endeel af det Skreyne var affattet i det orientalske Sprog, som han kjendte meget nøje, og han ikke var at formaae til at give Forklaring derover, fik hans Avindsmænd udvirket hos den svage Kristian den Femte, at Biskop Peter Krog i Trondhjem blev beordret til at begive sig til Statsfangen, for at undersøge, om der ikke staa Noget under dette Skriveri, og snarest mulig tilmelde Regjeringen Indholdet af det Skreyne. Hvor utilfredsstillt og ydmyget maa ikke Enhver af den lænkebundne Mands Kjender have følt sig, da de fik at vide, at de Ord

Ligklæde udbredt paa Henrettelsesstedet, den store Plads udenfor Kastelskirken, og en Ligliste, overtrukken med sort Klæde og indeni foret med hvidt Kattun, bragt derud. En af hans Tjenere, der havde faaet Lov til at besøge ham i de sidste Dage, kom til ham, kort førend han skulde bringes bort, og iførte ham en hvid Dragt samt en Paryk, thi skøndt han havde langt, smukt Haar, og da Kloffen slog 9, traadte Bagten ind for at lede ham til det strøklige Sted. Rolig fulgte han med og gik midt imellem de to Gejstlige, der talte styrkende, trøstefulde Ord til ham, imedens han selv læste i en tydsk Bønnebog; thi Danst kjendte Kongen og Hoffet dengang kun Liden til.

Paa Henrettelsespladsen bad han Gud tilgive ham alle begangne Synder og frævede ham til Vidne paa, at han var uskyldig i den Forbrydelse, der tillagdes ham, da han aldrig havde haft Forræderi isinde imod sin Konge eller sit Fædreland, hvorpaa han anbefalede sin Sjæl til Guds Barmhertighed. Imedens han selv tog Parykken af, sønderbrød Bøddelen hans Skjold og Baaben med det Udraab. „Dette skal efter fortjent Løn!“

„Kongen har givet mig dem, han har ogsaa Magt til at tage dem fra mig igjen,“ svarede Schumacher rolig; men da Bøddelen derpaa sønderbrød hans Kaarde, fulede han dybt og vendte sig til Siden, som for at unddrage sig dette Syn; strax derefter knælede han, anraabte atter Gud om Tilgivelse og Syndsforladelse, og opfordrede Bøddelen til at hugge til. Denne hævede alt Sværdet, men da raabte en Stemme: „Hold inde! Hø. Majestæt har af Raade skjænket ham Livet!“ Det var General Schack, Kongens Adjutant, der bragte dette Budskab, bragte det, efter Kongens Vilje, da den Ulykkelige havde udstaaet al Dødsangstens Kval og Lidelse.

Kristian den Femte gjorde en Rejse til Trondhjem, medens Griffensfeld sad lænket til Klippesfæstningen, og den fangne Mand, der hørte om den forehavende Rejse, ventede, at dette Besøg vilde have hans Løsladelse til Følge. Kongen skal ogsaa have talt derom, før han forlod Kjøbenhavn, men da han kom til Trondhjem, glemte han sin tidligere Raadgiver og Ven, og Ingen af hans Omgivelse havde bedre Hukommelse end han; denne Skuffelse gif Statsfangeren saare nær til Hjerte og forværrede meget hans alt længe nedbrudte Sundhedstilstand.

At dog Nogen huskede, den forrige Stortantøler var ilive og boede paa Munkholm, det havde Fangeren meer end eet Beviis paa. Saaledes kom en Dag tre Hoffolk ind til ham, uden først at bede om Tilladelse til at besøge ham; utilfreds med denne lidet sømmelige Adfærd, gif han dem imøde og spurgte: „om de kom for at hente Viisdom? da kunde de lære den der, hvor de nu stode; eller om de vare komne for at see en Mand, klædt i bløde Klæder? da stod nu for dem En, der forhen havde baaret saadanne; eller vare de maaskee komne for at see ham i en fornedret Tilstand? da maatte han sige dem, at det ikke var ham belejligt at tage imod dem,“ og med et „adieu messieurs!“ aabnede han Døren for dem, uden at tage sin Hat af.

Omsider da Griffensfelds Tilstand stødte forværredes, og det Onde, han i længere Tid havde lidt af, greb mere og mere om sig, meldte Fæstningskommandanten det til Regjeringen, og hans Forestillinger tilligemed gjentagne Korfbønner fra Baron Frederik Krag til Steensballegaard, der havde hans Datter tilagte, udvirkede da omsider Frihed for den gamle Fange, der ialt havde siddet 23 Aar indenfor Fængselsmure.

tabt nogle Aar efter ved en Ildsvaade. Hvorledes Griffensfelds Huus var indrettet i hans glandsfulde Dage, det faaer man et Begreb om, naar man horer, at det Duffehuus, Faderen havde givet hende kort før sit Fald, og som Dronningen nogen Tid efter sørgede for, hun fik tilbage igjen, blev anslaaet til en Værdi af 24,000 Daler. Alt hvad der fandtes i samme var prægtige Kunststykker og fine Guldarbejder.

Da Schumacher havde siddet fire Aar i Kastellet, blev det bestemt, at han skulde forandre Opholdssted og bringes til Klippefæstningen Munkholm ved Trondhjem i Norge, som det hed, for at Kongen kunde blive fritaget for det altid stærkere Overhæng af hans Slægt og Venner om hans Frigivelse, men egentlig, fordi hans Vindsmænd og svage Efterfølgere i Regjeringsagerne frygtede for, at han atter skulde komme til Roret, da hans Dygtighed og Indsigtsfuldhed savnedes overalt i Statsstyrelsen, og Kristian den Femte lod sig ofte forlyde dermed. „Ene Griffensfeld kjendte bedre hvad der tjente til mine Rigers Lær, end hele det samlede Raad,“ jagde han iblandt andet en Dag i Statsraadet.

„Da den ædle Griff han stækked,
han sin egen Vinge knækked.“

Uventet traadte Fangens Broder, Statsraad Albert Gylde-spærre, ind til ham i Foraaret 1680 og forkyndte Kongens Bud, „at han usfortøvet skulde bringes ombord i et Skib, der laa sejlserdigt for at afgaae med den nye Kommandant til Fæstningen Munkholm,“ og Griffensfeld maatte strax stige ind i Broderens Bogn, der førte ham til Havnen, hvor de

veldyrket Omegn og saare bekvem for Handel. Den er meget gammel, men om den er saa gammel som det undertiden er bleven antaget, kan man vel lade staae ved sit Værd, thi da skulde den have Ravn efter Hother, en cimbrisk Høvding, der lagde Gunden til den ved at opføre nogle Huse, som han kaldte efter sig „Hothersnæs.“ Andre hidlede dens Ravn fra Hørse, en gammel Benævnelse for „Hest.“ og denne Formodning finder Bestyrkelse i Ravnets gamle Skrivemaade, „Horsenæs“ og „Horsnæs“ samt den, at Byens Baaben var ra gammel Tid af en Hest, bunden ved et Lindetræ. Upaatvivleligen hører den til en af de ældste Byer, thi man kender gamle Solvmynter, som ere slagne sammesteds i Svend Estridsens og hans Sønners Tid, og paa disse staaer en Konges Hoved med det afbrudte Ord „Hors.“ Der er al Rimelighed for, at Horsens tidligere har været ganske omgivet af Vand.

Denne By led ogsaa under Erik's og Abels Stridighed, og da den Medgift ikke blev betalt, som var tilfaldt Prindsesse Ingeborg, den myrdede Erik Bloppennings Datter, som blev gift med Magnus Lovgiver i Norge, fik Horsens sin Deel af Ran og Plyndring, da de Norske paa Grund heraf foretog Sarøvertog imod Danmark. For at holde de oprørske Jyder-i Aye, byggede Erik Menved i det fjortende Aarhundrede det fæste Slot Bygholm, der imidlertid blev nedbrudt syv Aar efter ved Kristofferss Haandfæstning og gjort til Ladegaard for „Stjernholm“ Slot, der laa nærmere Horsens.

Den Fjord, der ved Horsens skærer sig to Mile ind i Landet, har Ravn efter Byen; Kørstrand kaldes den Vig, der gaaer ind ved Steensballe Mark, og Indløbet til den hedder Steensballe Sund. Iblandt de Der og Holme, der

og Linier, der saa meget havde foruroliget dem, var gubelige Overvejelser og moralske Læresætninger! Et Sted havde han saaledes med et Stykke fint Kul skrevet Betragtninger over den 23de af Davids Psalmer i latinske Vers, og et andet Sted over det 42de.

Krog skal have været Schumachers personlige Ven, og ham kunde han takke for, at Ven og Blæk fremtidig blev nægtet ham; men Kommandanten, der paa enhver Maade søgte at mildne den saldne Stormands Tilværelse ved at forekomme hans villige Ønsker, gav ham Tavle og Griffel saa ofte han bad derom, og dermed nedskrev han mange skønne Vers, moralske Afhandlinger og alvorlige Betragtninger. Med Taalmod og Rolighed bar han sin glædeløse Tilværelse, og de tidligere Dages Hvornod svandt efterhaanden af hans Sjæl; hans største Opmuntring vare de jevnlige Besøg, han modtog af Disciplene i Trondhjems Skole, med hvem han fandt Fornøjelse i at samtale. Kongens Bud holdt han saa højt i Ære, at den brave Kommandant ikke kunde formaae ham til at bevæge sig i fri Luft, ledsaget af Vagt, skjøndt hans Helbred øjensynlig led ved den megen Stillesiddende og mangeaarige Indespærring. „Min Konge har befalet mig at blive i dette Kammer og det vil jeg gjøre; jeg har ingen Tilladelse faaet af ham til at gaae ud,“ var stedse Fængens Svar. Han plejede altid at vandre frem og tilbage fra det ene Hjørne til det andet af det lille firkantede Fængels-kammer, og Midtgulvet i samme viste tydelige Spor af hans Fodtrin, medens det ved Siderne var jevnt og glat; endog et tykt Egebord i Bærelset havde et rundt Hul som Mærke af hans Albue, der altid hvilede paa Bordet, for at han kunde støtte Hovedet paa Haanden.

Horsens ejer ogsaa et stort og meget rigt Høspital, i hvis Kirke en af Byens Præster hver Søndag holder Gudstjeneste.

Oliemøller og Tobaksfabriker have i mange Aar været i ypperlig Gang i Horsens; og iblandt de Næringsegrene, Indbyggerne drive, maa fremhæves Handskefabrikationen; mange af de Handsker, der gaae i Handelen under Navn af „Randers Handsker“ komme fra denne By.

Omtrent tre Fjerdingvej fra Horsens, tæt ved Fjordens østre Bred, ligger en af de skønneste Ejendomme i Jylland; det er Boller, der hører til Frijenborg, det rigeste Grevskab og den største private Landejendom i hele Danmark. Frijenborg, der indtager et fladeindhold af 8 Kvadratmil, har sine Besiddelser i de fire Amter: Aarhus, Randers, Skanderborg og Viborg, og bestaaer foruden Hovedgaarden Frijenborg, og af mange rige og skønne Ejendomme. Til Grevskabet, der har sit eget Birk, hører 34 Kirker, en stor Deel Skoler, et godt og vel indrettet Høspital, med hvilket er forbunden en Vægepost og et Stovareal ved Hovedgaarden og paa Bøndergodset, af c. 6000 Tdr. Land. Frijenborg, Grevskabets Hovedsæde, ligger tre Mil fra Randers og fire fra Aarhus. Ved Gaarden er en stor Dyrehave, skønne Lyst- og Frugthaver og mangfoldige andre Herligheder, der indtage et Omfang af flere hundrede Tdr. Land og kunne staae ved Siden af de berømte Parker, der i England findes ved de rige Stormands Herresæder.

Boller er Herresædet for den nuværende Lehnbesidder, en af de ypperste Edlinge iblandt Danmarks adelbaarne Slægter; tidligere tilhørte Hovedgaarden Kristine Munk, Kristian den Fjerdes anden Hustru, der blev forviist dertil i de Aar,

Mikkelsdag 1698 blev han bragt fra Munkholm Fæstning til Trondhjem, hvor han blev optagen i sin Slægtning, Toldembedsmaud Treschous Huus, og der behandlet med al mulig Forekommenhed, Omhyggelighed og Venlighed.

Hans højeste Ønske var naturligtvis at komme til Danmark og ende sine Dage i sine Børns Hjem, men dette Ønske gik ikke i Opfyldelse. Den Herre, han i sine sidste Leveaar havde lært at kjende og elske af et ydmygt og tillidsfuldt Hjerte, kaldte ham bort fra Livet og Striden til det uforgængelige Riges Fred og Glæde, førend han kunde naae at gjense sin Datter. Som en troende Kristen døde han i Trondhjem, den 11te Marts 1699, af Steensmerter, en Sygdom, han havde paadraget sig ved det stille, ensomme Liv, han førte, og hans legemlige Lidelser maa have været voldsomme, thi der fandtes iblandt Stenene en, der vejede syv Lod.

Griffenselds Dødsdag indtraf netop tre og tyve Aar efter den Dag, han var falden i Unaade, den 11te Marts 1676.

„Rangt et Aar skal vinde hen,
Riftes ofte Danmarks Krone;
før en Griffenseld igjen
staaer ved Dannerkongens Throne.
Konger har eet Sekel fleer —
Griffenselder ingen meer!“

. Et og halvtredsfindstyvende Afsnit.

Horsens, en af Danmarks smukkeste og mest velbyggede Byer, der med sine store, brede Gader seer lys og livlig ud, kan i de fleste Henseender vistnok maale sig med Landets fornemste Provindsstæder. Dertil ligger den i en smuk og

veldyrket Omegn og saare bekømt for Handel. Den er meget gammel, men om den er saa gammel som det undertiden er bleven antaget, kan man vel lade staae ved sit Værd, thi da skulde den have Navn efter Høtzer, en cimbrisk Høvding, der lagde Gunden til den ved at opføre nogle Huse, som han kaldte efter sig „Høtzerøen.“ Andre hiblede dens Navn fra Hørse, en gammel Benævnelse for „Fest,“ og denne Formodning finder Bestyrkelse i Navnets gamle Skrivemaade, „Horsenæs“ og „Horsnæs“ samt den, at Byens Baaben var en gammel Tid af en Fest, bunden ved et Lindetræ. Upaatvivleligen hører den til en af de ældste Byer, thi man kender gamle Sølvmynter, som ere slagne sammesteds i Svend Estridsens og hans Sønners Tid, og paa disse staaer en Konges Hoved med det afbrudte Ord „Hors.“ Der er al Rimelighed for, at Horsens tidligere har været ganske omgivet af Vand.

Denne By led ogsaa under Grik og Abels Stridigheder, og da den Medgift ikke blev betalt, som var tilfaldt Prindsesse Ingeborg, den myrdede Grik Blovpenningss Datter, som blev gift med Magnus Lovgiver i Norge, fik Horsens sin Deel af Ran og Plyndring, da de Norske paa Grund heraf foretog Sarøvertog imod Danmark. For at holde de oprørske Fyder-i Ave, byggede Grik Menved i det fjortende Aarhundrede det faste Slot Bygholm, der imidlertid blev nedbrudt syv Aar efter ved Kristoffers Haandfæstning og gjort til Ladegaard for „Stjernholm“ Slot, der laa nærmere Horsens.

Den Fjord, der ved Horsens strækker sig to Mile ind i Landet, har Navn efter Byen; Nørstrand kaldes den Vig, der gaaer ind ved Steensballe Marler, og Indløbet til den hedder Steensballe Sund. Iblant de Øer og Holme, der

findes i Fjorden ere Hjørns, Alrs og Sjæls værd at lægge Mærke til. Denne sidste, der ligger imellem Glud Marker og Boersø, er usynlig ved Flodtider, men kan sees, naar der er Ebbe, og skal være omtrent tyve Favn lang. Hjørns, ved Fjordens Munding, $\frac{1}{4}$ Miil fra Fastlandet, er omtrent $\frac{1}{4}$ Miil i Omfærd og er bleven mærkværdig ved Hjørne, som de Danske valgte til deres Hærker, fordi han forfattede den bedste Gravskrift over Kong Frode. Kronen hang altsaa let dengang, men den blev heller ikke længe Hjørne tildeel; thi da Fridlef, den afdøde Kong Frodes Søn, kom tilbage til Danmark efter sit Tog til Rusland, hvor hans Landsmænd troede ham død, indtil Rygtet om hans store Bedrifter naaede herved, blev Skjaldefongen fordreven og maatte tye til denne Ø i Jylland, der endnu bærer Navn efter ham. Siden maatte han møde Fridlef i Tvekamp paa sin Tilflugtsø, men blev overvunden og sædlet tilligemed alle sine Mænd; Stedet hvor Fridlef derpaa rejste ham en Høj, foreviises endnu den Dag idag; det er en smal Plads nær Havet, og der var jordum i tre Høbe omtrent tredive Grave, afdeelte med Stene, men ganske tæt sammen i en Runddeel, lige mange i hver Høb; i den midterste Steenhøb skal Kongen være begravet. Alrs siges at have Navn efter Hjørns Dronning, Alrune, som han jordede der; jordum skal den have haft megen Skov.

I Hørsens Hovedkirke, der er stor og smuk, findes en af Landets skønneste og kostbareste Talerstole, konstig udarbejdet af Ibenholt og brasiliansk Træ; den skal have været syv Aar under Arbejde, og er skænket Kirken i det syttende Aarhundrede af en rig Enke efter en af Byens Raadmænd.

Horsens ejer ogsaa et stort og meget rigt Høspital, i hvis Kirke en af Byens Præster hver Søndag holder Gudstjeneste.

Oliemøller og Tobaksfabrikker have i mange Aar været i ypperlig Gang i Horsens; og iblandt de Næringsgrene Indbyggerne drive, maa fremhæves Håndkefabrikationen; mange af de Håndster, der gaae i Handelen under Navn af „Manders Håndster“ komme fra denne By.

Omtrent tre Fjerdingvej fra Horsens, tæt ved Fjordens østre Bred, ligger en af de skønneste Ejendomme i Jylland; det er Boller, der hører til Friesenborg, det rigeste Grevskab og den største private Landejendom i hele Danmark. Friesenborg, der indtager et Fladeindhold af 8 Kvadratmil, har sine Besiddelser i de fire Amt: Aarhus, Randers, Skanderborg og Viborg, og bestaaer foruden Hovedgaarden Friesenborg, og af mange rige og skønne Ejendomme. Til Grevskabet, der har sit eget Birk, hører 34 Kirker, en stor Deel Skoler, et godt og vel indrettet Høspital, med hvilket er forbunden en Lægepost og et Skovareal ved Hovedgaarden og paa Bøndergodset, af c. 6000 Tdr. Land. Friesenborg, Grevskabets Hovedsæde, ligger tre Mil fra Randers og fire fra Aarhus. Ved Gaarden er en stor Dyrehave, skønne Lyst- og Frugthaver og mangfoldige andre Herligheder, der indtage et Omfang af flere hundrede Tdr. Land og kunne staae ved Siden af de berømte Parter, der i England findes ved de rige Stormænds Herresæder.

Boller er Herresædet for den nuværende Lehnbesidder, en af de ypperste Adelige iblandt Danmarks adelbaarne Slægter; tidligere tilhørte Hovedgaarden Kristine Munk, Kristian den Fjerdes anden Hustru, der blev forviist dertil i de Aar,

hun var i sin kongelige Egtfælles Unaade, og kaldtes da almindeligen, Fru Kristine til Voller; ellers havde hun jo Titel af Grevinde til Slesvig og Holsteen. Paa en Stol i Kirken fandtes endnu for nogle Aar siden nogle Bogstaver, der betyde: „Kristine, Grevinde til Slesvig og Holsteen, Frue til Voller, Farlov og Møgelkjær.“

Endnu have vi kun et flygtigt Besøg at aflægge paa de Der i Kattegattet, der høre til Aarhus Stift. Anholt, syv Miil nordøstlig for Grenaa, $1\frac{1}{4}$ Miil lang og henved 1 Miil bred, ligger midt ude i Havet, afslaaen fra Samfærdsel med Kongerigets øvrige Landsdele; den har et stort Sandrev, der strækker sig mere end en Miil ud i Havet, og bringer Søfarende til at flye Den, hellere end at nærme sig den. Et Fyrtaarn advarer dem fra at komme de farlige Grunde for nær. Indbyggerne føre selvfølgerlig et ensomt Liv, og ere størstendeels henviste til dem selv indbyrdes; men gamle nordiske Skikke og Sædvaner have vedligeholdt sig længere her paa Den end andensteds, og Kæmpeviserne, efter hvilke Anholtboerne endnu træde i Dandsen, ere langt fra uddøde iblandt Folk. Fiskeri er deres Hovednæringsvej, og de Arter, som findes i rigeligt Maal ere: Flyndere, Hornfisk og Røffen, hvilken sidste især er Anholtboernes Yndlingspise og nydes som oftest tørret og kogt. Desuden leve de af Bjergning og Sælhundefangst. Agerbruget er kun ringe, da en stor Deel af Den er ødelagt af Flyvesand.

At Øboerne imellem have ladet sig friste til at anse strandet Gods for deres Ejendom, og ikke regnet det saa nøje med Mit og Dit, naar der var en Ting, de havde Brug for eller Lust til, det kan vistnok ikke undskyldes, men er let for-

flaaeligt; naar man veed, hvor mangfoldige Savn, de ere udsatte for. Saa synderlige gode at komme tilrette med, have de iøvrigt neppe været tidligere, thi Frederik den Anden maatte ved et strengt Brev sætte dem tilrette „for deres Modtvillighed og Ufølsomhed, saavel imod Kongens Befalingsmænd og fuldmægtige Fogeder som imod deres Sognepræst,” og true dem med, „at dersom de herefter ikke bleve villigere og hørsommere, skulde de sættes fra Huus og Hjem og forvises Landet.”

Samsø eller Samø, som de Indfødtte sige, og derfor kaldes Samsinger, er omtrent af to Kvadratomiles Størrelse, ligger temmelig højt, omtrent fire Mil sydøstlig for Aarhus og udgjør et Grevskab for Familien Danneberg-Samsø. I verdslig Henseende hører den til Holbæk Amt, i gejstlig til Aarhus Stift, og det samme er Tilfældet med den lille Ø, Thunø.

Samø er en frodig og veldyrket Ø, men der er en betydelig Hedeafstrækning „Nordbyhede,” og Skov mangler ganske, undtagen paa Østkysten af det frugtbare Sogn Tranbjerg; fordmum skal den have været skovrig, og Indbyggerne forsikre, at de Egeplanter, der findes i deres Huse, ere hugne af deres egne store Egeskove. Den er meget bakket, især imod Vest, og fornemmeligen i Nordby Sogn. Agerdyrkning og Søfart ere de fornemste Erhvervskilder for Samsingerne, der ere kjendte for at være arbejdsomme, ædruelige og ordholdende; ligesom andre Øboere synes de bedst om deres Eget og deres Egne.

Den deles i Nørre- og Sønder Herred, og bestaaer af fem Sogne: Nordby, Ønsberg, Bøsser, Tranbjerg og Kolby. Det var ved Landingsstedet i Nordby Sogn, at Kristian den Fjerde hjalp Præstens Karl at pløje, da han engang paa Rejsen fra Jylland til Sjælland landede der for Nordvind. Han maatte vente paa sin Bogh og fik da Lyst

til at trække Ploven en halv Fure igjennem, hvorpaa han jagde til Karlen, da han forlod ham: „hils nu Din Husbond og sig, at jeg har pløjet for ham.“ Karlen kjendte imidlertid ikke Kongen, men det blev da snart bitterligt, hvo den fremmede Hjalper havde været.

Nordost for den lange Albue, der paa Østkysten rager ud i Kattegattet, ligger Ryholm, med en god Havn og Kvarantaine-foranstaltninger. Det var i Beltet imellem denne Ø og Samø, at den Havfrue viste sig, der samtalede med den gamle Bonde, for at forudsige Kristian den Fjerdes Fødsel. Sagnet fortæller derom, at da Frederik den Anden 1576 var til den almindelige Herredag i Kallundborg, kom en ensøldig Bonde fra Samø og gav sig an til Hove, eftersom han havde jære Tidender at bringe Kongen. Da han blev indladt, berettede han, at han gjentagne Gange i Marken paa Samø, nede ved Stranden, hvor han gif og pløjede, havde talt med en saare dejlig Kvinde, der nedentil var stabt som en Fisk; denne Havfrue hed Isbrand og boede udfør Landet i Dybet, hvor ogsaa hendes Moder og Mormoder boede; stiknævnte var det, der havde forkyndt Kong Valdemar, at den Datter, Dronning Helvig vilde stænte ham, skulde overgaae Faderen i Magt og Anseelse. Isbrand havde strengt og alvorligt befalet ham at drage over til Kongen og lade ham vide, at Dronningen skulde føde en Søn, der skulde arve hans Rige og blive en ypperlig Herre iblandt alle Konger i den nordre Verden. Bonden forklarede endvidere, at han oftere havde undskyldt sig for Havfruen og bedt sig fritagen for at udføre dette Grinde, da han kun var en fattig, uforstandig og ringe anseet Mand, men hun havde befalet ham at være trostlig og frimodig og drage til Sinde, at det var Vorherres Grinde, han skulde røgte.”

Da Kong Kristian, den kongelige Ærn, som Adelen saa ilde svog, omsider blev løsladt af sit lange Fangenskab paa Sønderborg, blev han for sin øvrige Levetid forlenet med Samsø og Kallandborg, og, som vi nys have omtalt, Den blev under Kristian den Femte overdraget til Storkantzleren, Peter Griffensfeld, der ifølge Kongens Onske antog Titel efter de tre gamle Borge, der forhen fandtes der: Brattingøborg i Tranbjerg Sogn, Hjortholm paa en Ø, der hører til Bøsser Sogn, og Bisborg i Kolby Sogn. Paa Kirkefløkkerne saavel i Tranbjerg som Bøsser jees endnu Griffensfelds Baaben.

Da Storkantzleren var styrtet, Stjænkede Kristian den Femte Samsø til Sofie Amalie Moth, med hvem han levede i nøje Forbindelse, Stjændt Dronningen var ilive og almindeligen højagtet som en Dame af mange fortræffelige Egenskaber. Sofie Amalie Moth blev Stammomoder til den nuværende Slægt, der bærer Navn efter Den, og hvis Grevskab den udgjør.

Endelave er en lille Ø, sydvestlig for Samsø, paa Grændsen af store og lille Belt.

Arhuus Stift, der indtager et Fladerum af 117 Kvadratmile, er 15 Mile langt og 8 til 9 Mile bredt. Det omfatter de tre nævnte Amter: Randers, Skanderborg og Arhuus og 23 Herreder, af hvilke der findes i Randers Amt:

Onsild, Gjerlev, Nørrehald, Støvring, Rougsø, Sønderhald, Galthen, Østerlisberg, Nørredyrsting, Mols og Sønderdyrsting Herreder.

I Skanderborg Amt: Gjærn, Brads, Tyrriting, Hjelmølev, Boers og Rim Herreder.

I Aarhus Amt: Sabro, Vesterlissbjerg, Haaſe, Framlev og Hads Herreder. Bjerring-Hatting Herred, i Vejle Amt samt Hovlbjerg, Lyſegaard og Hids Herreder i Viborg Stift høre efter geiſtlig Inddeling med til Aarhus Stift.

Der er 8 Kjøbstæder i Stiftet: Hobro, Mariager, Randers, Grenaa, Ebeltoft, Aarhus, Skanderborg og Horsens. Egentlig bør vi regne 9, da Silkeborg ſnart vil indtage Plads ſom Kjøbstad.

Af Grevskaber er der 2: Friſenborg og Scheel, og 1 Baroni: Vilhelmsborg; deuden Støvringaard Kloſter, ſamt en ſtor Deel Hovedgaarde og ſtorre Landejendomme.

De højeſte Punkter i Stiftet ere Himmelbjerget, Nordveſt for Skanderborg, 550 Fod over Havfladen, Ejersbaunehøj, Sydveſtlig for ſamme By, 540 Fod, Jelsenhøj ved Aarhus 401, Kaſs Bavneshøj, 333, Ellemandsbjerget ved Randers, 317, Kattehøj ved Aarhus 301, Hald Kirkebakke ved Randers og Ivelum Banke ved Skanderborg, 300 Fod.

Gudenaa er alt tidligere omtalt.

De ſtorſte Indſøer i Stiftet ere: Kolind Sund i Randers Amt: Skanderborg- Moſ- og Saltengangs i Skanderborg Amt.

Kaſs og Ebeltoftvigene ere de ſtorſte Bugter, og ved Mariager, Randers, Aarhus og Horsens danner Kattegattet ſejlbare Fjorde ind i Landet.

To og halvtredsindstyvende Aſſnit.

Af de Aſſ, der ere beſtemte til Beſøg i Ribe Stift, er der deevære kun ſaa tilbage, og vi maae tildeels holde os til.

at vi alt tidligere, ved at tale om Jylland i Almindelighed have gennemgaaet ogsaa en Deel af dette Landskab, det Fæder og Enge, dets Sandbanker og vilde Kyster; men endelig vilde det være, idetmindste for mit Vedkommende, om jeg havde kunnet finde Lejlighed til at dvæle omstændeligere end det nu skee kan, ved hine Egne, der midt under det Øde der findes sammesteds, have Naturskønheder og Ejendommeligheder, som vel ere værd at lægge Mærke til. Hedeegnene ere ikke saa afstrækkende som Mange troe; Folk kunne ikke alene friste Livet og tilbringe nogle Aar der, men de kunne boe der med Glæde og bevare mangt et sjønt Minde om Opholdet i disse mindre frugtbare Landskaber, hvis Jordbund ikke er saa modtagelig, ikke spirer saa frodigt og ikke afgiver saa tilfredsstillende et Udbytte som andre Dele af Landet, men hvor der ofte i Menneskehjertets Jordbund findes større Modtagelighed for Guds Ord og Guds Kaldelse og for mange herlige Egenskaber, der bidrage til at mildne og forstjønne Livet, end hos Andre, der have sættet Bo i frodigere og mere selskabelige Egne. Og er det end ikke behageligt at bo i Hedeegnene, der unægteligen ere vort Fødelands Ørken, saa er det derimod meget sundt, thi Bindene have der frit Spillerum og fare lustrensende hen over Landskabet.

„Stille og mørkladen er vel min Hede
dog under Lyngtoppen Blomstret slaaer.
Lærken bag Gravhøje bugger sin Rede
og sine Triller i Ørkenen slaaer.“

I Ribe Stift, det største af de fire, Halsøen indbefatter, er der tre Amter: Ribe, Vejle og Ringkjøbing, men

paa Grund af Stedsforholdene, er Stiftet kun tarvelig befolket.

Rejser man fra Østkysten tværs igjennem Landet til de vestligere Egne, da bliver man snart vaer, at jo længere man drager imod Vest, desto lavere, mere sandet og øde bliver Landflaabet, til samme Tid som de lynngroede Strækninger blive mere udstrakte; Kirker, Byer og Gaarde seer man i ringere Antal; istedenfor Kornlæs Lørbestatter, istedenfor Frugthaver Aaalsaar, og Markhegn ere en Sjældenhed. De lynnglædte Bakker skulle fordom have været flodbækkede, og tykke Eggestammer have skjærmet imod den skarpe Vestenvind, men da man saa fik i sinde at hugge de gamle knudrede Træer om, trængte Stormen ind og sejrede sit Herredomme uhindret efterat Øgen havde banet Vejen for den.

Hederne ere imidlertid, som alt omtalt, af høist forskjellig Bestaaelse; de to Hovedarter ere de, hvis Overlag hører til Kulsteensformationen, hvor man undertiden finder bølgende Sæd og Aaleplantager imellem den lavere Læng, og de, som høre til Alformationen, en uoverskuelig Længflade.

Næsten alle Hederne i Ribe og Ringkjøbing Amt høre til sidstnævnt Arter; Randbølheden, en Deel af Alheden, ogsaa Hederne i den vestlige Deel af Skanderborg Amt ere Hedesletter; man kan undertiden færdes der i hele Timer, uden at møde et menneskeligt Væsen, uden at see Spor til, at Landet er beboet, og uden at høre anden Lyd, end Bindens Sugen og Brokfuglens Klage-toner.

Det er ofte bleven anført, at Sindet bliver tungt og forstømt ved et Ophold i skarpe Hedeegne, og at man føler et mørkt Indtryk, selv om man kun færdes der i saa Timer.

Maaskee kan det være saaledes, men hvad et Ophold af Uger og Dage angaaer, tvivler jeg om denne Indvirkning, idetmindste har jeg ikke gjort en saadan Erfaring, skjøndt jeg flere Gange er rejst hen over Landet fra Øst til Sydvest. „Første Gang er Rejsen over Heden næsten ikke til at udholde,“ hørte jeg engang; men mig forekom Rejsen første Gang, den lange Dage-rejse fra Vejle til Bardeegnen, hverken trættende, uhyggelig eller ensformig. Jeg hørte næsten ingen anden Lyd end Hjejlsens langtrufne, sørgmodige Velkomsthilsen, men jeg fandt midt i den store, vide, ensomme Natur, saa forskjellig fra Fødelandets øvrige Landsdele, jeg var nøje kjendt med og vant til at bevæge mig i, en højtidssfuld Stilhed, en simpel Kraft, der fremkaldte en tryk og glad Følelse af, at man ingenlunde er forladt eller længere fra Borherre paa disse store, vidtudsprettede Sletter, end paa de af Mennesker og Menneskers Trævlhed mest opfyldte Steder; uvilkaarligen traadte mangen from Sang frem for Sjælen, mangt alvorssfuld Kvad, der er nedskrevet for at fremhæve Menneskets Lidenhed og Kraftløshed, i Modsatning til den store, mægtige Natur, der er ophøjet i sin Øde og sin Bildhed som i sin Unde og Pragt.

„Gif alle Konger frem i Rab
med deres Magt og Valde,
de mægted' ej det mindste Blad
at sætte paa en Nælde.“

Det var en reen, klar Midsummerdag, og paa saadanne Dage seer man Alt i et klart Lys; dog jeg er ogsaa rejst igjennem Hedeegnen i det tidlige Foraar, paa kolde, taagefulde Dage, der gav Landskabet et mindre hyggeligt Præg; Rudsens Tvivl, om han var paa rette Vej, bidrog ikke til at gjøre Rejsen behageligere, men den Skræk og Frygt, der undertiden paakommer Folk ved at være alene i disse øde Strækninger, sølte jeg

imidlertid Intet til, Skøndt jeg rigtignok var usigelig glad, da jeg omsider fik Dje paa den med Længsel imødesete Præstegaard, hvor jeg hos mangeaarige Kjære Venner vilde holde Raadstage for „Cumberland“ skulde afgaae fra Hjerting til Lowestoft. Kommer man derimod fra Vest til Øst, da føler man unægteligen Sindet opklaret, naar man fra de livløse, ensformige Egne bliver hensat i mere smilende og befolkede.

Det jydsk Fjedeland, der kaldes Alheden, fordi „Alt der er Hede,“ er den største af Hedeegnene; naar Randbøl Heden regnes for en Deel af den, gaaer den fra den sybligere Deel af Falster igjennem Ribe og Ringkjøbing Amter, ad Viborg og Holslebø til. Det øverste Lag af Jordbunden er næsten allevegne fint hvidt Sand, kun undertiden er det sortfarvet af Lyng og opløste Hedeplanter. Ahlen er en merk, haard Masse, der findes hiit og her i større eller mindre Udstrækning og hindrer Plantevæksten; der kjendes tre Arter af den; Sandahl, der er den hyppigste og skal kunne opløses ved Mergel, Steenahl, der bestaaer af sammenhobede Sandstene, og Jernahl eller Myremalm, der i Almuesproget hedder „Silden“ eller „Sildensteen“ og forekommer mest i Jøde Strækninger.

Hederne ere Lyngens egentlige Hjemstavn, fortrinsviis de store Ahlsandsfletter; men den trives langt bedre i Rullesteensandshederne end paa Ahlsandshederne, thi paa førstnævnte bliver den til en virkelig Buks, medens den paa sidstnævnte sjældent er højere end nogle Fod. Af Lyngens Bestaaffenhed slutter man sig derfor til Jordsmonnet; er Planten lang og høj og blandet med guult Mos og Græs, da er Grunden sædvanlig en Blanding af Muld og Sand og tjenlig til Pløjeland; den kan ogsaa være stærk af Bægt, hvor Grunden er

bedækket med et tykt Lag Mos eller Lørvejord, men da find der intet Græs eller guult Mos iblandt den, og hvor der Afl i Nærheden og ikke findes Muld, der er Lynge alstort og blandet med hvidt Mos. I den bedre Slags Muld og Leerjord er Lynge ogsaa kort, men da seer man mere i bedre Græs imellem Lynge og enkelte ganske lyngfrie Plette der undertiden endog fremvise Hvidkløver.

Lynge forstaaer os ikke alene for at see den nøg Sandflade, men den frembyder ogsaa et særegent smukt Syn naar den om Sommeren udbreder sit tykke violetblaa Blomstetæppe; de imaa mørkegrønne Blade ligge over hinanden, og en tæt begroet Lynghede kan i Nærheden see ud som om det var en rig Plantevægt; men i nogen Fraftand forsvinder Tryllet, og de mørkeblaa, sortebrune Hovedbestanddele træde frem og give den store Elette et ensformigt, alvorsfuldt Præg. Vi fremmede ikke betragte disse Egne og Landstaber med samme Blik som de Indfødte, der intetsteds finder det friere og søfterligere end histovre, hvor man som Jyden siger, „far see viden om,“ er jo ikke saa forunderligt. Ogja er det let forstaaeligt, at Opholdet i beplantede og flodgroede Egne maa forekomme noget trykkende og tungt for Den, der er vant til at lade Blikket glide hen over en udstrakt Flade; undertiden synes det ham som om det ikke var muligt ret at drage Aande der for lutter Træer og Boliger, og det er upaatvivleligen et Afpræg af den Følelse, der gaaer igjennem alle Fødestettens Børn, disse Egnes hjemlige Digter har udtrykt i,

„Min Fødestavn er Lyngeens brune Land
min Barndoms Sol har smilt paa mørke Fete,
min spæde Fod har traadt det gule Sand,
blandt sorte Høje boer min Ungdoms Glæde.

Skjøn er for mig den yndelige Bang;
 min brune Hede er en Edens Have.
 Der hvile ogsaa mine Veen engang
 blandt mine Fædres lungebegroede Grave."

Vi maae endnu opholde os en Stund paa Hederne og see os lidt mere om, for at faae et nogenlunde tydeligt Begreb om disse Egne, der ere indhyllede i et Taageslor for Mange, der ikke kjende dem fra deres Ophold sammesteds eller have havt Interesse nok til at indhente nogensomhelst Oplysning om dem.

Bed den stræffelige Smitstot, der hjemjagte Danmark i Valdemar Atterdags Tid, „Digerdøden“ eller „den sorte Død,“ kaldet, skal hele Egne i Jylland være blevene øde og udrykede, fordi Menneskene bleve revne bort af Sygdommen, og der var Ingen tilbage, der kunde dyrke Jorden. Pesten rasede med saadan Voldsomhed, at af Tre døde som oftest En, og i Jylland skal der paa nogle Steder neppe være blevene En af Hundrede ilive. Da Jorden altjaa maatte stjøtte sig selv i mange Aar, blev den ikke god at komme tilrette med, og Ufrugtbarheden paa Halvøen, formoder man, hidrører paa mange Steder fra denne Tid. Man holder ogsaa for, at den Hungersnød, der indtraf i Landet i Kong Snies Tid, og som gjorde Folk saa modløse og fortvivlede, at de sandt paa, at ville ihjelslaae alle gamle Folk og Børn, for at de Unge og Kaste kunde faae Nok at spise, hvilket stræffelige Hjælpemiddel dog en Kvinde afværge, skal have bidraget til Halvøens øde Tilstand. Foruden „den sorte Død“ har der til forskjellige andre Tider hersket Pest og ødelæggende Smitstot histovre, saa den ene Gang med den anden har vel bidraget til at lamme Frugtbarheden.

Lyngen er, som vi Alle vide, Hedernes fortrinligste og ejendommeligste Plante. Den er til stor Nytte for Beboerne sammesteds, og anvendes paa mangehaande Maader. Om Sommeren græsje paa Hederne en stor Deel Jaar, der ikke brage Lyngen, som Køerne kun ugjerne tage tiltakke med, og man seer undertiden store Faarestofte, endog flere hundrede Dyrs samlede, hvilke dog langtfra alle tilhøre een Mand; men Gjerner forene sig om at lade dem vogte i Fællesskab og opføre da i Forening nogle smaa Hytter eller Tilflugtssteder af Løv og Lyng, hvor Hyrdebrendene kunne finde Ly i Regn og Uvejr. To Ting ere uundværlige for disse smaa Hyrder, det er Vindestrømpen og Rørsøjten; en Bog seer man derimod ikke hos dem, og det vilde dog være meget ønskeligt, om de anvendte nogle Timer af den lange, ensomme Dag til god og nyttig Læsning.

Den Uld, Hedefaarene yde, er længere og finere end den, der kommer af Jaar, der leve i Egne, hvor der er rigeligere og bedre Græsning, men Faarene selv ere mindre og bære Præg af deres nøjsomme Føde. Skindet er meget søgt og bruges til de ægte Randers Handsker, da der ved det er en Blødhed og ejendommelig Lugt, som ikke kan opnaaes ved Faarestind fra andre Egne af Vandet, selv om Tilberedelsen er ganske den samme.

Den fine Lyng, der er blandet med guult Mos, bruges paa mange Steder til Vinterfoder for Faarene, og i de fodertrange Aar maae baade Heste og Køer tage tiltakke med den, blandet imellem de bedre Foderarter. Mange Steder i Hedeegnen er Lyngen det eneste Brændsel, der staaer til Beboernes Raadighed, og selv i de Egne, hvor der findes Løv, bruges Lyng til Badstning, Bagning og Brygning. Den høje Lyng affjæres til Lyngkoste, der, enten korte under Navn af Karbørster bruges til at rense Kar og Jydepotter med, eller

Længere, bruges som Roste — Limer — til at feje Værelser med. Lyngen bruges ogsaa til at tælle med; har det lille Bondehuus, opført af Leer eller Hødetørn, et Lyngtag med Underlag af Langhalm, da er dette fuldkomment tæt og varigt. Den blomstrende Lyng afgiver Næring for Bistaderne; istedenfor Halm, som Bønderne overalt i Danmark lægge i Senge, bruger Hødebonden Lyng; Asten af denne Plante giver dernæst en kraftig Lød og en god Gødning.

Undertiden komme Høderne i Brand, som oftest ved Uforsigtighed, og en saadan Hødebrand kan blive meget ødelæggende. Kirkeflokkerne blive da satte igang, saasnart Folk blive Branden vaer, og ved denne Lød ile de omkringboende Bønder til Brandstedet for at standse Ilden, enten ved at brænde for eller skjære for; det første sker ved at antænde Lyngen paa den Side, som vender imod Vinden, for at Luene kunne hjælpe til at gjøre den øde Strækning bredere, og Ilden derved hindres i at gaae videre, det sidste ved saa hurtigt som muligt at afskjære Hødetørvene med Spaden og kaste Jordsiden opad; begge Maader have til Hensigt at berøve Ilden sin Næring, og bruges som oftest i Forbindelse med hinanden.

En stor Mærkelighed ved Høderne ere de Luftsyn, de frembyde. Som de fremstille sig for Øjet, stjelner man imellem tre forskjellige Slags. Det første, det saakaldte „mirage des déserts“ er meget almindeligt og finder Sted næsten paa enhver solklar Dag, endog midt om Vinteren. Et stort Landskab udfolder sig over Horisonten; fjernere Gjenstande bringes nærmere; Skyggepartier fremkomme, og et stort Hav med adspredte Øer viser i sin forunderlige tydelige Bølgegang saavel disse som den modsatte Breds Billeder, men Alt i ubestemte Omrids og ustadigt veglende som Drømmebilleder.

Hvad der nylig lignede et Huus, antager kort efter Skiffels af et Slot, og hvad der lignede et Menneske, faaer en aldeles phantastisk Figur.

Det andet Luftsyn bestaaer i, at Gjenstande, der ellers ligge langt under Hederne og ikke kunne sees fra samme, høre sig op over Horizonten og bringes Djet nærmere. Stundom ere Omridsene utydelige, men ialmindelighed er Alt skarpt betegnet. Man holder for, at det er isærdeleshed imod Blæst, dette Slags Hedsyn viser sig.

Endelig seer man ogsaa paa Hederne de saakaldte fata morgana, der baade i Sjældenhed og Skjønhed overgaae de toende nyssomtalte Luftsyn. Det er her ikke længere et touselseret Landskab, frembragt af Straalebrydningens Lune, der viser sig, men en virkelig Egn med alle de Farver, Gjenstandene have; stundom afspejler Billedet sig paany i en Dunstmasse over samme og da omvendt, saa at man f. Ex. seer to Huse med Skorstenene og Tagryggene vendte imod hinanden. Dette Syn viser sig især ved Solens Dpgang og kan holde sig i 1 til 2 Timer i sin hele Skjønhed *).

Mærkelig er ogsaa ved Hederne de hurtigt omdrejende Skypomper og de hyppige Svirvelvinde, der rejse sig under juldokument Vindstille, og med Hestighed fare hen over Heden, saa at man næsten kan sige, at Himlen er ejendommelig i vore vestlige Landskaber ligesaa vel som Jordbunden.

I forrige Aarhundrede blev der til forskjellige Lieder skreven meget om Opdyrkningen af Jyllands Hødeland, og

*) Garstens: Alheden og dens Rol. S. 8—9.

der blev alvorlig tænkt paa at bearbejde hine Egne. I Midten af Hundredeaaret blev endog udstedt en Indbydelse i Bladene, til at nedlægge sig paa Hederne, og betydelige Friheder lovet enhver Nybygger; men der meldte sig imidlertid kun en Eneste, og denne Mand var en Tydsker, saa det lod til, at „Alheden,” stod i et alt for afstrækkende Lys for vore Landsmænd, til at de turde vove at sætte Bo der, trods de lovede Fordele. Frederik den Femte var fast bestemt paa, at faae Hederne befolkede, og lod det derfor ikke blive ved det første saa lidet tilfredsstillende Skridt; men da han fik Visshed om, at Landets Børn ikke vare at formaae til at nedlægge sig sammesteds, besluttede han at indkalde tydske Nybyggere. Der blev imidlertid ikke valgt Bønder fra de tydske Hedeegne, men Folk fra Tydsklands frugtbareste og mest smilende Landstaber, fra Egnene omkring Rhinen og Mainfloden.

Grunden til at disse Bønder forlode deres skønne, frodige Hjemstavn, laa størstendeels i Krigsforholdene, under hvilke de stakkels Rhinlændere bleve saa stærkt medtagne og tildeels ødelagde, men ogsaa i de Fordele, ved hvilke den tydske Mellemhandler fristede dem, Kong Frederik uafvidende; thi han fremstillede Opholdet i Jylland som i et nordist Paradiis, lovede dem fri Bolig, Besætning og Afsædsskaber, desuden mange Friheder og Rettelser; men tog intet Hensyn til, at for Folk, der ere vant til at leve i Egne „hvor Olietræet og Laurbærbuste trives i fri Luft, hvor Viinranken modner sine Druer, og hvor man efter Vinterfornet endnu samme Aar kan høste en Afgrøde af Roer,” maatte det være en stræffelig Overgang at sætte Bo paa Alhedens Lyngstetter, som en af vore egne Skribenter endnu ved Begyndelsen af dette Aarhundrede kaldte „en

Stjændjel for vort danske Fædreland, uoverstuelige for Dⁱ forførdelige for Indbildningskraften."

Længsel efter en fredeligere Arne, end deres eget Fødeland kunde byde dem, drev altsaa efterhaanden henved 1000 Mennesker, fordeelte paa 265 Familier, til at følge Kong Frederik Indbydelse, og de drog med Alt hvad de ejede imod Norde deels tillands over Hamborg, deels over Østersøen med dansk Skibe til Fredericia. Ikke alle de Indvandrede vare Bønder eller brave stikkelige Folk, der kunde svare til det Formaal, for hvilket de vare komne: Hedernes Opdyrkning; men der havde blandet sig Mennesker imellem dem af alle Folkeslag og al Religionsbekjendelser, en stor Deel Overløbere og Deserteure, saa den tydske Legationsraad i Mainz, til hvem Sagen var overdraget, at staae Rybyggere, ikke havde været synderlig samvittighedsfuld, men kun søgt at straae Folk sammen. De kostede ogsaa endeel Ulejlighed at faae de flette, ubrugelige Mennesker stillet fra den bedre Deel af Indvandrerne, og det lykkedes først efter at de ved gjentagen Opsætsighed og lovstridig Adfærd fremtvang strengere Forholdsregler imod dem, saa strænge endog, at endeel Familier bleve sendte ud af Landet uden andre Hjælpetilber, end de tarveligste Rejsepenge, og Nogle bleve forsojede — i Viborg Tugthuus.

Efter denne Udrensning kunde der først ret tænkes paa at staae de stikkelige, arbejdsomme Bønder fra Pfalz og Pøssien Bolig og Midler til deres Underhold, for at de atter kunde finde et Hjem for sig selv og deres Børn; men det var sandeligen et ringe Hjem, der blev dem tildeel, og sørgelige Forhold, under hvilke de befandt sig efter en lang, møjsommelig Rejs i et tøjlesløst Selskab! Da de omsider kom til Maalet for denne Rejse, saa de med Rædsel paa Alhedens døde Gletter

og stirrede modløse og fortvivlede paa det uendelige Lynghav, som de ikke havde vidst det ringeste om, og som var saa vidt forskjellig fra de yndige Egne, de havde forladt. Dertil kom, at der var aldeles Intet gjort for at modtage dem paa Heden, saa de maatte tage tiltakke med smaa Jordhytter, 6 Alen lange og 4 Alen brede, der i en Hast bleve opførte til hver Familie, da de omkringboende Bønder ikke vare at formaae til at huse disse Indvandrere, hvilket jo i og for sig ikke var saa forunderligt, naar man betænker, hvorledes Mange af dem opførte sig.

Den nøgne Hede var altsaa det Hele, Landet havde at byde de Fremmede; men den alene kunde de ikke godt nøjes med, saameget mindre som de Alle tildeels vare blottede for egne Hjelpekilder, og der maatte derfor tænkes paa at skaffe dem Livsophold, indtil de fik opdyrket saa meget Hede-land, at de idetmindste kunde brødføde sig selv. Der blev ogsaa anvist dem Korn, Gryn og Malt for et Aar og nogle Penge maanedlig til Fornødenheder, de ej ganske kunde undvære; dernæst fik de Sædetorn, Volsredskaber, Besætning af en Ko, to stærke Stude og ti Faar, det nødvendige Bohave og Huusgeraad, og Tilfagn om en ordentlig Bolig af idetmindste otte Fag til hver Familie, foruden Stald- og Ladebygninger. Den fremmede Underhandlers Løfter til dem i deres Hjemstavn overholdt den danske Regjering paa en værdig Maade, men det var en dyr Historie for Statskassen og vedblev i mange Aar at være det; selv nu kunne de ikke ganske hjælpe sig selv.

Trængsel, Savn og ikke mindst fælles Sprog og fælles Rængsel knyttede de Indvandrede tættere til hinanden, end det sandsynligviis vilde være bleven Tilfældet under lykkeligere Forhold, og de opførte deres Lynghytter saa nær sammen som

muligt og fjernet fra Landets Børn, som de slet ikke kunde tale med eller gjøre sig forstaaelige for, og fra hvilke de var forskjellige i Klædedragt og Skikke som i Sprog. Tydskerne betragtede med Forundring disse fremmede Folk, „der skulde boe der, hvor det var en afgjort Sag, at slet Inger kunde leve,“ og saae med Stærke Blikke til dem. Tydskerne tyede imidlertid snart til de Indsødte for at kjøbe Levnetsmidler og for at saae lidt Gjøbning til deres Have; thi et lille Stykke Have indrettede de strax ved deres Hytter og plantede Blomster, for efter Tøne at mildne Savnet af deres frodige Hjemstavn; men der var kun liden Imødekommen, liden Ventlighed fra de Danskes Side, derimod faldt der mangen haard og ukjærlig Ytring om dem i denne deres fortrykte og jærnrige Tilstand.

Omfrider da de Fremmede havde faaet Plads anvist, hvor de skulde bygge og boe, og Hjælp til at begynde med, toge de med Flid og Ufortrødenhed fat paa Arbejdet, stode hinanden bi med deres Indsigt og Erfaring, og viste gjensidig Hjælpsomhed. De havde faaet Lov til at anlægge deres Gaarde som Brug var i de Tøne, de kom fra, og snart fremstode to velbyggede Byer, hver paa henved tredive Gaarde og i snorlige Gader, med et Mellemrum af halvtredsindstyve Alen. Boligerne bleve opførte af Bindingsværk og brændte Steen, der bleve Raffede tilveje fra et Teglbærneri, Regjeringen havde ladet anlægge; under hver Bygning blev indrettet en god Kjælder, og en tilsvarende Lade sat bagved. Overbestyrrelsen vandt ogsaa efterhaanden den fornødne Sikkerhed og Kraft, og dette bidrog ikke Lidet til at fremhjælpe Bærket, saa at der ved fælles Medvirken og Færd snart viste sig gode Sædemarker, hvor der før alene havde været Lyng. De to anlagde Byer

bleve kaldte „Frederikshøj“ og „Frederikshede“ til Minde om Frederik den Femte, og den Sognekirke, der blev opført midt imellem begge Byer, der ligge omtrent tre Fjerdingvej fra hinanden, blev kaldet Frederikskirken. Mange af Nybyggerne vare Reformerte, Andre Katholiker, og atter andre hørte til de lutherste Kristne, derfor var der først Tale om at anlægge tre Menigheder paa den jydste Hede; men mange af de Indvandrede droge bort igjen, fordi Jordbunden syntes dem altfor affkrækkende, og det blev derfor ved den lutherste Kirke, hvorimod det blev fastsat, at den reformerte Præst i Fredericia skulde uddele Sakramenterne og ved andre Lejligheder staae sine Troesbrødre bi. Hvor lang Afstanden end er fra nævnte By og til Alheden, og hvor majsommelige, ofte u fremkomme- lige Vejene end vare, gif det dog saaledes indtil 1808.

Falmindelighed kaldes hele Hedestrækningen fra Halsøens sydlige Deel til Nord for Holstebro og Viborg „Alheden,“ fordi Alt der er Hede, men i snevrere Betydning bruges denne Benævnelse om den Strækning i Lybsgaard og Fjends Herreder, hvor de første Nybyggere fæstede Bo. Paa Randbøl Hede mod Syd blev snart efter Frederikshaab og Frederikshaade anlagte, og da Isen først var brudt af Fremmede, fik ogsaa Landets Indfødte Lyst til at tage Bolig paa Hederne; de Gjendomme, Tydsterne rejste bort fra, bleve efterhaanden overdragne danske Landbrugere, og Lid efter anden blev der anlagt forskjellige Plantager, til hvilke naturligtvis blev valgt Træer, der passede for Egnen og Jordbunden. Granen, ogsaa Birken og Fyrren trives der godt, og man seer f. Ex. i Steendalen, den største af Plantagerne i den egentlige Alhede, et smukt norst Landskab: en rindende Elv, der snoer sig imellem Grupper af Naaletræer, og over

hvillen en simpel Granbro fører, Bakker, omkrandsede af Fyr og Gran, og en kunstløs Vej imellem det brune Lyng. Plantagerne, der aarlig afgive mange Tusinder unge Grane til Udplantning, ere godt indhegnede, og saavidt muligt stillede sikre imod Hedebrand, der saa saare let griber om sig.

Nutildags have Nybyggerne tildeels antaget danske Stikke og Tilbøjeligheder; de tale vort Fødelands Sprog og bære samme Klædedragt som Halvøens danske Befolkning; deres Levemaade er kun lidet afvigende, og Jyderne have af dem lært at avle Kartofler og anvende disse i deres Huusholdning. Skjendt det varede længe, inden de ret vilde til at spise dem, da de holdt for, der var ikke ordentlig Menneskesøde i disse Knolde. De forstaae Alle Dansk, men deres Gudstjeneste holdes dog endnu i det tydske Sprog, som de da ogsaa tale imellem sig selv indbyrdes.

Tre og halvtredsfindstyvende Afsnit.

Langs med Jyllands Vestkyst strækker sig to til tre Rækker, der ere Ryggene af store Sandgrunde, dængede sammen af Bølgerne. De kaldes den jydsk Ræv, og danne ligesom en tredobbelst Vold for Kysten, men ere med Grund en Skærm for alle Søfarende, der drage ned ad denne, for Havne ganske blottede Kyst. Den yderste Sandrække hæver sig omtrent 16 Fod, den mellemste 10 og den inderste 4 over Havfladen, men imellem dem, saavel som strag udenfor den yderste Række, er der meget dybt Vand, ialmindelighed 20 Fod. Imod disse Rækker brydes Bølgenes Magt, da Havet vælter sig

imod dem i heftige Brændinger, selv om det ikke er i Oprør. Saa vel de som de enkelte Steenrev, der findes hist og her, gjøre den lange Strækning utilgængelig, ikke blot for større Skibe, men endog for almindelige Handelskibe; kun i Ringkjøbingfjord af Aggerkanalen kan der løbe Smaaskibe ind. Ethvert Fartøj, undtagen de fladbundede Skuder, der ere byggede overeensstemmende med Forholdene, og iblandt andet have Træagler af Tnebærtræ istedenfor Jernagler, for derved at blive mere elastiske, maa uundgaelig strande, naar det af en Storm drives henimod Kysten, thi Brændingernes Magt kaster endog de største Skibe ind over Revlerne, og naar de ere komne paa Grund, blive de ialmindelighed snart efter, enten sønderslaaede eller overstyllede af Sanddyngerne.

Vesterhavet er af en meget voldsom Karakter; selv i stille Vejr kan det før og efter en Storm være saa uroligt, at dets dumpe Brusen høres to til tre Mile bort, og rejser sig en af de Stormvinde, der ere saa hyppige i disse Egne, da vælter det med fraadende Raseri og med tordenlarmende Brølen sine skumhvide Bølger mod Stranden og optaarner uhyre Mængder fintblandet Sand, af hvilke en stor Deel atter bortstyldes af Bølgerne, men en Deel bliver ogsaa tilbage paa Kysten i Form af høje Klitter; senere, naar det er bleven tørt, søres det som Flyvesand længere ind i Landet. Slige Storme kunne i Reglen mærkes flere Timer forud paa Bølgegangen, thi Bevægelserne foregaa hurtigere i Havet end i Luften. Fra Land af er det interessant at lægge Mærke til Vesterhavet, naar en Storm rejser sig, at høre den hule Brusen ude i Dybet, se de hvide Skumklitter danne sig og snart voge fra smaa Brister til umaadelige Bølger, der forene sig som til et stort Vandfald.

Vesterhavet fryser aldrig til, deri forhindres det ved den stærke Bølgegang; kun ved de aabne Kyster sætter sig nogen Drivis.

Af Fjorde danner Vesterhavet paa hele Kysten kun to Nisum Fjord og Ringkjøbing Fjord. Indløbet til den første er igjennem Thorsminde, der vel er 6 Fod dyb men almindeligvis tilstoppes med Sand flere Gange om Aaret af hvilken Grund, Fjorden kun er sejlbar for Baade; Indsejlingen til Ringkjøbing Fjord er igjennem Rymindegab der er vanskelig at befare, da Dybden er meget foranderlig og Fjorden er meget grundet. Begge disse Fjorde adskilles kun fra Havet ved lange, smale Sandstrimler eller Tanger den ved Ringkjøbing Fjord er 6 Mile lang.

Fiil Sø i Ribe Amt er den største Indsø; den er 6—7 Mil i Omkreds, paa det dybeste Sted $3\frac{1}{2}$ Favn, og meget fiskerig *)

Af større Aar løbe mod Vest: Storaalen eller Holste broaa, der udspringer paa Alheden, vestlig for Skanderborg er temmelig bred, men ikke dyb, og omgivet af Enge. Efter et Løb af 11 Mil, størstendeels igjennem Hebeegne og mosede Strækninger, falder den i Nisum Fjord.

Skjernaa, der ogsaa kaldes Nøraa, udspringer i Nykirke Sogn i Vejle Amt, tæt ved det Sted hvor Hammermølleaalen af Gudenaals Arme, har sit Udspring, og efter et Løb af 9—10 Mil falder den i den sydligere Deel af Ringkjøbing Fjord, almindeligen under Navn af Lønborg Aa. Mod Slutningen af dens Løb har den en Brede af henved 100 Favne men er ikke synderlig dyb; kun efter at have optaget den 1 Mil lange Søenaal har den en betydelig Vandmasse.

Vardeaa udspringer paa Randbøl Hede under Navn af Grinstedaa, og falder efter et Løb af 6 Mile i den a Vesterhavet dannede Søebugt. Fra Varde, hvor dens Bred-

*) Fiil Sø er løbtegt snart udtørret.

er 30 Favne, indtil dens Udløb, hvor den er 50 Favne bred, altsaa i en Strækning af omtrent halvhundrede Miil, er den vel sejlbær, men kun for Baade, der ikke stikke dybere end 3 Fod, fordi den uagtet dens Brede er af meget forskjellig Dybde, paa Grund af de mange Sandbanker, der findes sammesteds.

Rongæaaen eller Skodborgaa udspringer Sydvest for Kolding, og danner fra Vandrup af, omtrent en halv Miil nordvestlig for dens Udspring indtil dens Udløb i Besterhavet, Grøndjæstjælet imellen Jylland og Slesvig, i en Strækning af 7 Miil. Den er sjelden mere end 4 Fod dyb, og dens Munding tilstoppet med Sand.

Ringkjøbing Amt er det ufrugtbareste i hele Jylland; Byngheder, Pedemofer og Flyvesand optage Størstedelen af samme. Den mest ufrugtbare Deel er Hammerum Herred, det største i hele Riget, større endog end hele Aarhus Amt, men kun omtrent en Trediedeel af det er under Pløven.

Fiskeri er den vigtigste Næringsvej for Beboerne af Besterhavslandene, og da ikke mindst for dem, der boe paa Harboøre, den smale Landstrimmel, der strækker sig imellem Havet og den Deel af Liimfjorden, der kaldes Nisum Bredning. Dette Sogn har saavel i ældre som nyere Tider lidt meget af Sandflugt og Oversvømmelse, og ikke mindst, da Besterhavet i 1825 banede sig Vej ind i Fjorden.

Der findes i Ringkjøbing Amt tre Kjøbstæder, af hvilke Lemvig er den nordligste. Denne By ligger i en Dal, ved en Vig eller Arm af Liimfjorden, og er omgivet af høje Bakker, der gaae stejlt ned imod Fjorden. Derfor, fortæller Sagnet, skete det, da Svenskerne i det syttende Aarhundrede var i Jylland, at en Skare af dem fandt en brat Død i

Fjordens Bunde. Hemmod Aften nærmede de sig Byen, men kunde ikke finde Vej, og da Mørket alt saldt paa, tvang den Bonde til at tage sin Hest og følge dem som Vejviser. Der de nu havde redet en Stund og vare komne til Bakkerne saae de et Hys i en Gaard, der laa paa den anden Side Liimsfjorden, ligeoverfor Lemvig, og spurgte, „hvad det var?“. „Det er Lemvig!“ svarede Bonden, „lader os nu ile til.“ Herpaa gave Svenskerne Hesten af Sporen, og med den rafl Bonde i Spidsen styrtede de Alle ned af den stejle Brink hvor Lemvigs Borgere næste Morgen fandt deres Lig.

Lemvig skal have Navn efter den Vig, der løber ind ti Byen og Sognet Lem, Anneget til samme; dens Baabel er et Taarn, der staaer over nogle Vølger. Hvor gamme Kjøbstad den er, veed man ikke ret, men man læser i gamle Skrifter, „at Raadhuset i Lemvig afbrændte i Kristian den Førstes Tid.“ Beliggenheden ved Liimsfjorden har skaffet den Dampskibsfart, til ikke mindre Fordeel, end Bequemmelighed og Behagelighed for hele Omegnen; et andet Anløbssted ikke langt fra Lemvig, er Struer, der er et af Udflibningsstedene for Hølstebro.

Stora deler sidstnævnte By i to Dele: Nørre- og Sønderland, der ere forbundne ved en lang Bro. Hølsted Baaben er den hellige St. Jørgen tilhest, stridende imod Dragen paa en Bro. Iblant Haandteringerne skal Vøjrtler professionen i mange Aar have staaet paa et højt Trin. Hølstebro, der iøvrigt er en af de Byer, om hvilke ældre Beretninger tale saare lidet; maaskee kan det bidrage hertil at den er en Landstad.

Vens eller Vensland hedder den lille V, der ligger ve

Ottefjund, lig øst for Struer, imellem Thyholm, Salling og Harsbøl.

Imellem Holstebro og Stive ligger Stubergaard, der i de katolske Tider var et stort Nonnekloster, men ved Reformationen blev Kronen hjemfalden. Den skal i sin Tid have været den største Herregaard i hele Nørrejysland, med syv Gange syv Herligheder: syv Kirker, syv Møller, syv Dæ, syv Søer, syv Skove, syv Sneje drivende Blove, og syv Sneje Binduer i Hovedbygningen. Ikke langt fra Gaarden er et Sted, som tilforn var omsludt med Vand, og endnu kaldes Lindholm; der, siger Sagnet, ligger en stor Lindorm, saaledes at den nederste Halsdeel ligger der og den øverste under Stubergaard, og hændes det nogensinde, at Ild er slukt paa Gaarden eller alle Senge tomme, saa vil saavel Gaarden som Holmen usejlbartigen synke.

Gudumkloster, en gammel Sædegaard imellem Lemvig og Holstebro, var ogsaa tidligere et Nonnekloster; allerede i Midten af det trettende Aarhundrede var det kjendt, og efter „Peder Syv“ maa man formode, at der ogsaa har været Munke sammesteds; thi det hedder jo: „Han er saa hellig som en af Gudum Munke.“

Paa Amtets nordøstlige Side, ikke langt fra Stive, ligger Estradgaard, der i Midten af forrige Aarhundrede blev indrettet til et Kloster for Enke og ugifte Damer, af Gaardens daværende Ejerinde, Frederikke Louise Benzon, fød Glud. I sin Tid tilhørte Estradgaard Peter Munk, en af de fire Rigsraader i Kristian den Fjerdes Mindreaarighedstid.

Sydøstlig for Holstebro ligger Tviskloster, som vi kjende fra Baldemar den Andens Tid. Gaarden tilhørte den-

gang den ullykkelige Prinds Burið, Hølge-Henriks eller Henrik Svendsens Søn, der her stiftede et Munkeløster af Cisterciencerordenen, som han kaldte „tuta yallis“ fordi det laa i en dyb Dal, omgivet af høje Sandbaner.

En af de Besiddelser paa Vesteregnet, der ere kjendte fra Middelalderens Dage, er Vossborg, ikke langt fra Nissum Fjord. Niels Bugge fra Hald, den rige Borgherre, der levede under Kristoffer den Anden, Holsternes Herredømme, og Baldemar Atterdag, efter hvis Tilskyndelse han skal være kommen af Dage paa Middelfart Sund, bliver anseet for sammes Bygherre. Sagnet fortæller, at da Bygningen var tilendebragt, vilde han forviise sig om, at den var forsvaret og vel opført, og sendte derfor en ridende Svend efter Bygmesteren, da denne havde taget Afsted, men kun var kommen en halv Milåvej bort, og bød ham raabe efter ham: „Mester, Mester, Taarnet hælder!“ Derfor Manden da vendte sig om, var det et Tegn paa, at han ikke var ganske vis i sin Sag, og Svenden skulde da hugge ham ned paa Stedet. Den Udsendte gjorde som det var befaleet ham; men Bygmesteren svarede ganske rolig og uden at jee tilbage: „Nej, nu hælder Taarnet vissest ingen, thi trofast har jeg bygget det; men sig Din Herre, at der skal engang komme en Mand fra Nordvest i en blaa Kappe, og han skal nok faae Taarnet til at holde!“ Dette skete ogsaa; thi tohundrede Aar derefter, i Kristian den Tredies Tid, blev Eggen hjemsogt af en stor Oversvømmelse, Borgen blev ødelagt, og den daværende Ejer, Pædbjørn Pødebust, saae sig nødsaget til at flytte den længere op i Landet.

Da var det, siges der endvidere, at han gav Befaling til at nedbryde Skjær Kirke, der stod paa Tornebustbækken

ved Stjern Bro og hørte til Nørre Vosborg, for at han kunde benytte Stenene deraf til Borggaarden. Men der var Ingen, der dristede sig til at bryde den første Steen løs af Kirken, undtagen Ladefogden paa Gaarden, der imidlertid snart følte Samvittighedsnag over at have forsyndet sig paa det hellige Sted, og hængte sig Natten efter.

Paa Tornebustbalken vilde der heller aldrig groe Sæd efter den Tid, og hvergang der blev gjort Forsøg paa at pløje Stedet, brak Plovjernet itu; derfor skal der endnu være en ufrugtbar Plet, som ikke kan opløses. I mange Læder laa Alterstenen der paa Balken, og der siges, at en lille sort Hund sad hver Nat paa Stenen, som for at holde Vagt. Da der nu engang var Lystighed paa Nørretang og alle Gæsterne havde drukket tæt, faldt Talen paa denne forunderlige Hund, som Folk ellers ikke holdt af at omtale. Iblandt de Forsamlede var der en Krigsmand, der havde taget Deel i Felttoget imod Evenskerne, isvrigt en gudsforgaaen Karl, der og nu vilde vise sig, da han blev vaer, at de Andre nærmede Sky for Dyret. Med store Ord erklærede han, at han for sin Part vel turde binde an med Hunden, og da det netop var ved Midnatstide, tog han sin lille Datter med og gik til det betegnede Sted. Hunden sad ganske rigtig paa Balken; saasnart han fik Øje paa den, snertede han den med sin Bidst, idet han sagde: „Vil Du bort, Du sorte Djevvel!“ men Dyret slyngede sig som en Snog omkring ham og op ad ham, og blev større og større, saa at Krigsmanden i sin Angst bad til Gud om Frelse i den haarde Nød. Det hjalp imidlertid ikke, og Hunden blev omfider saa stor, at han ikke længer kunde see dens Hoved. Da faldt hans lille Datter paa Knæ og bad om Naade for ham, og Hunden forsvandt strax, hvorover

Manden blev saa glad, at han til Tak, fordi Barnets Forbør var bleven hørt, ikke alene fik den Lille end fjærere i Fremtiden, men forbedrede sig og afslagde alle sine ryggesløse Vaner. Senere er Alterstenen bleven flyttet til Teglværket ved Vosborg.

Ridder Bugges Datter, Kirsten, blev gift med Niel Bendelboe, der fik Vosborg med hende. Til ham kom de engang en fremmed Urtegaardsmand for at spørge, om han kunde komme i Tjeneste paa Gaarden. Ridder Bendelboe var ikke tilbøjelig til at antage ham, da han alt havde kostet store Summer paa Vosborg, men Urtegaardsmanden lovede at om han vilde tage ham i sit Brød, da skulde han udsæe to Sædearter, der aldrig kunde gaae ud. Herremanden to imod ham, hvorpaa han saaede Kommen og Hvidløg, hvill Urter endnu stedse groe rundt omkring Gaarden.

Senere kom Vosborg under Henrik Leth, det var i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Denne Mand var haar imod sine Undergivne, en sand Bondeplager, derfor fandt han heller ikke Ro i Graven, men maatte efter sin Døjsærdes omkring Gaarden i mange Aar og kjøre over Vindebroen i en Karet med sex sorte Heste for, indtil han omsider ved kraftig Hjælp af en dygtig Præst blev stædt til Hvile Jorden.

Da Prebbjörn Pödebusk var Borgherre til Vosborg, blev Ejendommen deelt i Nørre- og Sønder Vosborg, for at begge hans Døtre, Anna, der blev gift med Ridder Ulfstand og Jytte, der ægtede Knud Gyldenstjerne, kunde blive boende der. Det synes som om Gyldenstjerne fik den større og rigere Deel, Nørre-Vosborg, der er anlagt med dybe Græter og høje Volde, i Form af en Stjerne, og har en for de

Omegn ualmindelig skøn Have. Før end den blev opført paa det Sted, den findes nutildagæ, laa den et Kanonstueb længere mod Vest ved Ulfsborg Fjord.

Sydpst for Hølstebro komme vi igjennem det store øde Håmmerumherred, og vi ere da tillige i en Deel af den jydste Vindeegn. Hvo kjender ikke „Vindestuerne,” fra Steen Steensen Blichers Pen! Det er Hedeboernes Selvfæltsliv, det er et priseligt Sammenhold, en Udvegling af Tanker, Glæde og Spøg, Lyftighed og Alvor, midt under uafbrudt Flid og Virksomhed. Det er et Samliv og en Forkorten af de lange Vinterasteter, som det fornemmere Selvfæltsliv, deels er uvidende om, deels seer ned paa, men hvor der findes et Liv, en Sandhed og en aandelig Bevægelse, der ikke sjældent fattes i „de bedre Kredse.” Gamle og Unge samles hver Aften snart paa et, snart paa et andet Sted; Vindetoget er i rast Gang, de maale Garn og arbejde omkaps, man seer Strikkpindene bevæge sig imellem Fingrene i stor Fart, men til samme Tid bliver der læst højt, og Alle lytte opmærksomme og stille til Forelæserens Ord, selv om det er Historier, de alt have hørt flere Gange. Saa bliver der ogsaa fortalt allehaande Eventyr og Folkesagn, og gamle Sange blive affjungne, saa det runger efter; mange af de Viser, der lyde, ere skrevne udelukkende for disse Forsamlinger, saare ofte af Bønderne selv, og ere ialmindelighed ogsaa kjendte, som „Vindestueviser!”

Uldbinderiet er Indbyggernes vigtigste Næringskilde, og saasnart Børnene ere 4—5 Aar begynde de at binde Hoser, baade Drengene og Piger. Siden blive de ved med dette Arbejde hele Livet igjennem; naar der gives Lejlighed, i Huset saavel som paa Marken, ere Fingrene igang med Strikkpinde; ja de lade dem ikke engang hvile, naar de gaae til

og fra Kirke. Det Landskab, de beboe, er magert, saa magert endog, at Ravnet undertiden forandres til Jammerfuldherred, og de have derfor seet sig nødtvungne til at afhjælpe mangt et Savn og tilbejbringe mangel Fornødenhed ved det ringe Udbytte af deres uafbrudte Høusflid, hvis Arbejder finde Af sætning, ikke alene overalt i Danmark, men endog i Udlandet; ja, de jydsk Udvareer sandt ogiaa ganske rigtig Vej til de store Udstillinger, der i de sidstforløbne Aar have samlet Vidnesbyrd om Landenes forskjellige Industri, i Englands og Frankrigs Hovedstæder.

Samme vedholdende og utrættelige Flittighed, Beboerne i Hammerumherred lægge for Dagen, udbiøses og af dem, der boe i Lysgaardherred. Hvor afvigende fra de fleste andre af Fødelandets Beboere tilbringe ikke disse Mennesker deres Tilværelse, hvor beskædne ere ikke deres Fordringer til Livet! De staae op om Vinteren Kl. 5 og arbejde indtil det bliver Dag, uden at nyde Noget; efter et ringe Maaltid tage de atter fat paa Arbejdet, og tillade sig hele Dagen igjennem ingen som helst Hvile, undtagen i de saa Øjeblikke, der anvendes til deres yderst tarvelige Maaltider; ofte fortsætte de deres Gjærning næsten uafbrudt til henimod Midnat, altid tilfredse i deres Røjsomhed, thi de have hidtil ikke kjendt og derfor og været fritagne for Savnet af de forfinede Nydelser og Adspredelser, Livet andensteds fører med sig og har Krav paa. Der er Meget at lære af denne jævne, tarvelige Leve-maade, Meget at tage efter for dem, der ikke ville forvænne sig ved Bekvemmeligheder og indbildte Fornødenheder. Hede-boeren, hvis almindeligste Drif er Mælkevalle, og som er glad ved, efter to til tre Timers Arbejde, at kunne nyde denne til et Stykke grovt Brød, eller, naar det skal være bedre, saae

fig en Ret Allebrød, uden nogensomhelst Tilfætning, vil vist neppe kunne fatte, at det kan være en Nødvendighed for Helbredet, og ikke en Bane, at sunde og karste Folk maae spise og drikke, førend de begynde deres Dagværk, undertiden endog, førend de stige ud af Sengen. Den Ustif, at nyde et Maaltid i Sengen, der neppe er kjendt i mange Lande udenfor Danmark, gaaer dog nok heldigviis alt meer og meer tabt herhjemme; baade Aand og Legeme ere sikkerligen ogsaa bedst tjente dermed!

Tilmed er det at haabe, at naar Oplysning og Uddannelse i rigere Maal end hidtil kommer til vore Landsmænd, hine Naturmennesker i de fjernere, øde Egne, de da ville kunne forstaae og tilegne sig Alt, hvad der bringer Forædling og højere Nydelse med sig, uden at troe, de derved maae gjøre Uffald paa de Bestanddele af deres nuværende tilfredse, sunde Liv, der vel ere værd at gemme paa.

Sire og halvtredsfindstyvende Afsnit.

Paa en smal Landstrimmel imellem Vesterhavet og den Deel af Eimfjorden, der kaldes „Niösum Bredning,“ et Par Miløvej nordvestlig for Lemvig, ligger Harboøre, der saavel i ældre som nyere Tid har lidt meget af Oversvømmelse. Næsten endnu mere end Beboerne paa de andre Langer, der stille Vestkystens Fjorde fra det brusende Hav, ere de fattige Indbyggere sammesteds udsatte for Stormflodens farlige Indvirkning, da de høje Sandflitter, som Bølgerne hyppigt nedbryde, men tillige atter danne, for en Deel savnes paa denne

Strækning, og Havet truer strækt med at trænge ind i Glade Sø, ligesom da det 1825 og 1839 brød igjennem Tangen ved Agger. Disse Egne ere lavtliggende Sletter ud imod Fjorden og derfor udsatte for stor Ulempe, naar Vandet stiger; store Jordstrækninger i Harboøre og alle de Sogne, der strække sig langs Nisjum Bredning og Nisjum Fjord, bleve derfor ved hine Stormfloder deels bortstykkede, deels ødelagte. Vist er det, at dersom Vesterhavet ikke selv tilstoppede med Sandflitter de Brud, det flere Gange har affledkommet, saa vilde de tre Tanger: Harboøre, Nisjum Tange og Klitlandet forlængst have været forvandlede til Der eller Sandbanker i Havet, og Fjordene indenfor samme til det aabne Hav, hvorved de flade Egne, som da bleve til Strandbred, ideligen maatte blive udsatte for Oversvømmelse.

I Bøvling Sogn, til hvilket Nisjumfjordens Bandede grændse imod Nord, ligger Hovedgaarden Rysensteen, der fordum var et kongeligt Slot, „Bøvling“ kaldet, efter hvilket hele Amtet havde Navn. Oberst Henrik Rysensteen, den samme Mand, der var Frederik den Tredie behjælpelig med at anlægge Bastioner omkring Kjøbenhavn og efter hvem en af dem har Navn, købte Bøvling af Kongen, og Gaarden blev da Hovedsædet for det nu ophævede Baroni Rysensteen. Rysens eneste Datter, Johanne Marie, blev gift med Oberst Juel til Lundbæk i Himmershusjel, der af Kristian den Femte blev optagen i Friherrestanden og forlenet med Baroniet Rysensteen.

Thorsminde kaldes Indløbet til Nisjum Fjord og imellem denne og Stadil Fjord — saaledes kaldes den Deel af Ringkjøbing Fjord, der ligger Nord for Holmsland — findes et Kirkesogn, der næsten ganske er omslydt af Vand; det er Husby i Ulfborg Herred. Husby Kirke er opført

paa en høj Bakke, lige ved Havsletterne, og dens Taarn, „Rantenspiir“ kaldet, er et velbekjendt Sømærke. Paa Kirkegaarden findes en stor Grav, i hvilken 130 Mennesker hvile; det er Englændere, som bleve jordebde sammesteds Juleaften 1811, Stibbrudne fra to store engelske Skibe, „St. George og Defence,“ der uhyggeligviis kom disse farlige Sandrevler for nær og forsvandt. Hvilken Sorg og Hjertekval, hvilken Jammer og Rød maa ikke denne Begivenhed have udbredt i deres sjerne Hjemstavn!

Paa den vestligste Side af Ribe Stift, ved Stadil Fjord, ligger Kirkesognet Bedersø i en temmelig skarp Egn. Navnet hidrører egentlig fra det tydske „wieder“, da der i Nabo sognet Staby er en Sø og tæt ved denne atter en, saa det oprindelige hedder „Wiedersee“. Ved Præstegaarden, der ligger en halv Miløvej fra Kirken og er opført der, hvor forhen Abjerg eller Aalbjerger Gaard stod, findes en mineralst Kilde med udmærket Vand, der er ganske lig Seltservand. Kirken i Nabo sognet Stadil, der er af hugne Kampesteen, har et anseeligt Taarn og en meget smuk, stærkt forgyldt Altartavle. I Anneget Thim ligger Thimgaard, der i flere Aarhundreder tilhørte Familien Gyldenstjerne. Borggaarden er opført i det sjetende Aarhundrede af Rigets Marsk, Peder Gyldenstjerne og er en smuk, grundmuret Bygning, to Etager høj med Taarne. Omkring Gaarden ere store Heder, i hvilke der findes adskillige opkastede Skandser, og Gaarden selv er bygt paa Pæle i en Sump. Anledningen hertil siges at være den samme, som da Ludvig Munk bejlede til Ellen Marsvin, og derefter lod Rørlund opføre. Peder Gyldenstjerne var forelsket i en adelig Dame og forlangte hende tilægte; Forældrene stemte for Partiet, men Froskenen meente, at han maatte have nogen Møje at

bestaae, førend han kunde føre hende hjem som Hustru, erklærede derfor, at hun ikke vilde give ham sin Gaand, ude han kunde bygge hende en Gaard paa det Sted, hun anviste ham. Gyldenstjerne gik ind herpaa, og overmodig strakte den unge Pige en Ring af Fingeren, kastede den ud i Ufjære, og sagde: „Saa umuligt som det er, at jeg vilsaa denne igjen, saa umuligt vil det være for Eder at sætte Bygning her.“ Dog blev Ringen siden fundet i Indvolder af en Fisk, og det lyffedes Hr. Peder at opbygge Thimgaard paa det betegnede Sted.

Tommeret til Ladeflygningen blev tilhugget i Norge. Da det var færdigt, rejste Bygmesteren ned til Jylland for at faae det sat sammen, og Mestersvendene ønskede at følge med; men dette blev nægtet ham, og han hævnedes sig derfor ved lønligen at forandre alle de anbragte Mærker. Derfor kunde Mesteren ikke finde Rede i Stykkerne, da Tommeret siden kom ned til Jylland, men maatte tilhugge det paant og deraf kommer det, at der er saa mange Huller og Forflygninger at see i det, saa det er let at skjønne, at det har været bestemt til en langt større Bygning.

Peder Gyldenstjerne førte, som andre Stormænd paa den Tid, et anseeligt Hof. Iblandt andet holdt han to Hofmandsskarle, der hver Søndag, naar Herren kjørte til Kirke, gjorde Parade paa tolv store Kampestene, der med Mellemrum af atten Alen vare opstillede langsmed Kirkevejen vestlig for Ladegaarden. Hvert Aar gav han dem et prægtigt Gilde og paa den Dag maatte de brydes Mand mod Mand og prøve Styrke, hvorpaa de bleve ansætte efter de Kraftprøver, de havde udstaaet.

Den største Klokke, der findes i Jylland, hænger

Thimkirke og blev sendt dertil af Peder Gylbenshjerne, engang da han var paa Krigstog i Sverrig. Han kom til en Kirke, hvor han saae to skønne Klokker, som han fik Lyst til at føre med sig, men han vidste ikke, hvorledes han skulde faae dem ufskudte ned af Taarnet. Da kom en svensk Bonde til, og imod Løfte om at blive forsynet for Livstid, gav han ham det Raad, at han skulde lade store Dyringer af Sand føre hen under Taarnet og styrte Klokkerne ned deri. Saaledes gjorde han og fik dem. Men da Bonden derpaa meldte sig hos ham, fik Hr. Peder ham Raaden igjennem Livet, idet han sagde: „Der har Du Dit Livsbrød, thi Du est en Forræder imod Dit Fædreland!“ Dog understøttede han Bondens Kone og Børn og gav dem en Sum Penge. Da Klokkerne paa Vejen til Thimgaard kom til Nymindegab, hændte det sig, at Skibet undervejs stødte an ved Nymindegab, saq at man blev nødt til at kaste den ene Klokke overbord; den anden kom til Thim Kirke og er der endnu.

Engang da Kong Kristian den Tredie var i Jylland, kom han til en lille By paa Vestsjyden — det var det nuværende Ringkjøbing — men tøvede Dst for paa en Høj, medens hans Tjenere gik ind for at bestille Herberg til ham. Højen hedder siden den Tid: Kongens Høj. Tjenerne kom imidlertid tilbage med den Bæst, at der ikke var tækkeligt Huusly at finde i den hele By. Da udbrod Kongen, at det vel maatte være en „ringe Kjøping“ og deraf fik Byen sit Navn.

Kongen besluttede derpaa at drage til Thimgaard, hvor Peder Gylbenshjerne tog vel imod ham og hele hans Følge, og beværte dem paa det bedste. Af Kongen udbad han sig den Raade, at han vilde tøve paa Thimgaard, indtil de

fil tomt det Dgehoved med Viin, der laa i Kjaelderen. Dette lovede Kongen, men hvor meget de end drak, blev Fadet dog ikke tomt, hvorover Alle højligen undrede sig. Omsider aabenbarede da Hr. Peder Hemmeligheden, idet han viste et andet stort Viinsfad, som laa bag et Skillerum, igjennem hvilket der gik et Rør til Dgehovedet, saa at dette ikke kunde blive tomt, eftersom man altid hælde Viin ned i det andet. I den yderste Kjaelder imod Vst under Thimgaards Hovedbygning sees endnu denne Skillevæg, og man viser der Stedet, hvor Dgehovedet og Viinsfadet have ligget. Endvidere viser man og endnu „Kongens Kammer,“ som er det yderste Kammer imod Vst i andet Stokværk.

Medens Kongen var Gjæst hos Peder Gyldestjerne førte han en Dag omløps med ham fra Thimgaard til Thim Kirke. Men Hr. Peder vandt, og da han førte forbi Kongen, raabte han „Byt!“ hvoraf det Ordsprog er kommen: „Byt,“ sagde Peder til Kongen.

I en frugtbar men flodløs Egn ved den store, fiske- rige Ringtjøbing Fjord, 7 Miil fra Lemvig og 8 fra Varde, ligger Ringtjøbing, den smukkeste af Byerne paa Jyllands Vestkyst. Den er temmelig regelmæssig bygget og skal, efter Sagnet, være anlagt af Sigurd Ring. Indløbet til Fjorden er omtrent fire Miil Syd for Byen, ved „Nymindegab“ og meget smalt; Fjorden selv er fuld af Grunde. Ringtjøbing er en af de Smaabyer her i Landet, der nok omtrent har holdt sig paa samme Punkt i flere Aarhundreder; idetmindste er der ingen Sandsynlighed for, at den forud har været større og mere velhavende end nutildags.

Holmsland er den største af de Der, der ligge i Fjorden; den stiles fra Fastlandet ved et smalt Sund, Bonaa,

og paa et Sted kan man vade over til den lange Klitodde, der stiller Fjorden fra Vesterhavet. Den er omtrent en Miil lang og en halv Miil bred, størstendeels frugtbar, og indbefatter to Sogne: Ny- og Gammel sogn. I Ny sogn ligger Sædegaarden Søgaard, og dette Sogns Kirke er en af de smukkeste i Jylland.

Hindss og Stadils ere to mindre beboede Der i Ringkjøbing, eller rettere, Stadil Fjord.

Paa den Klitodde, der strækker sig 6 Miil ned ad Halsens Vestkyst, langs Ringkjøbing Fjord, findes naturligviis aldeles ingen Havne; men der er isærdeleshed et Sted, der er farlig for Søfarende, og mangen stolt Sejler er bleven tilintetgjort paa Udgrundene der, thi intetsteds ere Brændingerne saa stærke og intetsteds strække Såndrevlerne sig saa langt ud i Havet som der. Iblandt flere farlige Sandbanker er der en, som Egnens Folk kalde Rusbo, fordi, som man siger, der engang er strandet et russisk Skib sammesteds. Hele Mandskabet omkom i Bølgerne; kun een Mand blev kastet levende op, og han havde et lille Barn i sine Arme. Med de saa Kræfter, han havde tilbage, slæbte han sig op paa en højere Sandbanke, og der blev han to Dage efter sunden tilligemed Barnet; men der sporedes ikke Liv i ham, og Klitboerne lagde ham derfor paa en Baare som han laa, med Barnet i Armen, for at jorde de affjælede Legemer. Men pludselig som de bare ham bort, rejste han sig overende paa Baaren og greb Barnet med Fyrighed; dog, da han saae, at det var dødt, sprang han fra Baaren med det i Havn og styrtede sig i de vilde Bølger. Siden den Tid seer man ham ofte i lyse Nætter sidde paa den høje Klitbakke; han stuer med stirrende Øjne ud over Havet, siger Almuen, og naar Roget driver

ind paa Stranden, iler han til for at see det, ret ligesom han endnu søgte Noget *).

Ved Skjærum bro, Nord for Ringkjøbing og Skjern bro, Syd for Byen, er der Stationer for den vestjydske Postbefordring.

Se m og halvtredsfindstypende Udsnit.

Fra Vestkystens og Hede-landets mindre frugtbare og velhavende Egne drage vi imod Vst, og komme da til en af de Landsdele, der frembyde de mest fortryllende Naturskønheder, vort Fødeland kan glæde sig ved, men dog tillige har skarpe nøgne Sandstrækninger; det er Vejle Amt.

Jordbunden i denne Deel af Ribe Stift er høist forskjellig; paa nogle Steder er den jærdeles frugtbær og saa muldrig, at der findes henved $1\frac{1}{2}$ Fod dybt Leer; paa andre er Sandbunden saa skarp, at den næsten ganske er blottet for Muldjord, og ikke ubetydelige Strækninger undertiden endog udarte til Flyvesand. Den østlige Deel af Amtet, eller hvad der ligger en Hjerdingvej eller en halv Miil østlig for Landevejen fra Kolding til Viborg, regnes til de gode, frugtbare Lorder, hvorimod den øvrige Deel er saa ringe, at der udfordres en Jydes hele Nøjsomhed, Arbejdssomhed og Udholdenhed til at kunne slaae sig igjennem der. Den gode Deel er imidlertid den overvejende, og Amtet regnes derfor ikke alene til de smukkeste, men og til de frugtbareste paa Halvøen.

*) Et lignende Sagn gjentages paa flere Steder langs Halvøens Vestkyst.

Saa vel den østlige frugtbare som den vestlige ufrugtbare Deel af Vejle Amt kunne deles i en sydlig og nordlig Halvdeel. Den sydlige imod Øst, der omfatter Strækningen imellem Rolding- og Vejleffjord, er Amtets bedste Deel og bestaaer af meer eller mindre muldrigt Leer; den nordlige Halvdeel, Egnen imellem Horsens- og Vejleffjord er vel ogsaa frugtbar, men staaer dog tilbage for den sydligere. Ogsaa i den vestlige, der med Hensyn til Jordsmonnet med Føje inddeles i en nordlig og sydlig, er sidstnævnte ikke blot mere opdyrket, men langt mindre skarp end den nordligere, den egentlige Vestegn, hvis ringe Bestaaffenhed aabenbarer sig ved den korte Lyng; thi jo magrere Jordsmon, desto kortere Lyng. Overgangen fra Østeregnen tilskjendegives ved det hvide Sand, der lidt efter lidt forandrer Eng og Jordbund. De skarpeste Punkter ere ved Rykirke, Brande, en Deel af Omme, men isærdeles Ringgive Sogn, hvor Jordsmonnet nordlig for Aaen synes aldeles blottet for Muld og at bestaae alene af skarpt hvidt Sand.

Amtet er rigelig forsynet med Enge, men de ere ulige fordeelte. De største Engstrækninger findes ved Vejle paa Bredderne af begge Aerne, ved det store Kjør imellem Uldum og Lørring Vest for Horsens, i Egnen ved Fredericia, og i Vestegnen langs med Omme og Skjern Aa.

Paa begge Bredder af Omme Aa i den nordvestlige Deel af Amtet er der et stort Mosestrøg, der indtager en Strækning af 3—4 Mile i Længde og Bredde. Lørvesthjør mangler Amtet heller ikke, men Lørvemojerne ere ligesom Skovene, ulige fordeelte. De største og bedste ligge langs Landevejen, der fører fra Rolding til Viborg, altsaa paa det Strøg, hvor den gode Egn ophører og den ringe tager

Begyndelse. Dette er meget heldigt, thi hvis Moserne laae langt ude i den vestlige Deel af Amtet, vilde det være forbunden med stor Besværlighed at afbenytte dem, og Østeregnenes Beboere vilde blive nødtvungne til at forbruge en stor Deel af det Brænde, som nu udføres.

De mest florvige Dele af Amtet findes Syd for Horsens. Hele Egnen ned til den sydligste Grændse har megen Bøgestov, men denne findes dog i rigest Maal ved Vejle, hvor de mange høje Skovgroede Bakker, i Forbindelse med andre Naturskønheder, give denne Omegn et fortryllende Præg.

Paa saa Undtagelser nær er hele Østkysten af Jylland fuld af lave sandige Grunde, iom i det højeste ligge tre Favnne under Vandspejlet, og store Skibe ere derved hindrede i at nærme sig Kysten paa andre Steder, end hvor den gjennemskjæres af Fjorde; men med disse er Halsøen ogsaa paa denne Side saa vel forsynet, at næsten alle Kjøbstæderne ere i Besiddelse af dette Gode. Alene Vejle Amt har tre Fjorde: Horsens og Vejle Fjorde, der ere sejlbare for de største Krigsskibe, og Kolding Fjord, der er meget dyb i sin Munding, men længere inde ved Kolding kun tilgængelig for smaa Skibe. Lille Belt, der er 7 Mile langt og fra 335 Favne indtil $2\frac{1}{2}$ Mil bredt, skiller Jylland fra Fyen. Farvandet i samme er dybt nok for alle Skibe, men dog vanskeligt at befare, thi da det er smalt, Strømmen dertil strid og det snoer sig i mange Bugter paa Grund af de Der og Grunde, der findes i samme, og de mange Odder der løbe ud i det, saa fordres der god Vind til at komme igjennem i en Fart.

Førend vi see os om paa den frodige Østøst, maae vi atter en Stund tilbage til Hedeegnene, der optage omtrent en Femtedeel af Jylland, og af hvilke Vejle Amt, som alt er sagt, har sin Deel. Randbøl Hede, en Fortsættelse af Alheden, tager sin Begyndelse strax vestlig for Randbøl, og strækker sig henved fire Mil igjennem flere Sogne. Ogjaa her lod Frederik den Femte de tydske Nybyggere sætte Bo og tvende Bondebyer grundlægge: Frederikshaab og Frederikshaade; desuden Moltkenberg i Vorbasse Sogn, Ribe Amt. Ligesom de samme Friheder, der tilstodes Kolonisterne paa Alheden, ogsaa bleve de første Beboere her tildeel, nemlig Fritagelse for Skatter og Tiender i 20 Aar, dernæst fra Udskrivning, Kongerejser og Indkvartering, samt Tilsiagt om, at Børnene skulde jaae Stederne efter Forældrene, saaledes have Forholdene ogsaa udviklet sig der paa en tilsvarende Maade.

I Hamrum- og Lysgaard Herreder beskjaeftige Bønderne sig mest ved Udbinderiet, sydligere afhjælpe de deres Savn ved en anden Bisfortjeneste, og det er ved Pottemageriet. Hvo kjender ikke de sorte Jydepotter! Ikke mindre end Uldvarerne indtog denne Green af den danske Industri sin Plads ved Verdensudstillingerne og, mærkeligt nok, paa Udstillingen i London fandtes der nogle ganske tilsvarende Leerkar fra et fjernt Land, fra Dahomay i Vestafrika.

I mange Læder var det kun i Omegnen af Varde, at denne Virksomhed var fremherskende, og de Sogne, der især beskjaeftigede sig med at forarbejde Jydekar, bleve kaldte Potteegne; men senere har den udstrakt sig langt imod Nord, og Potteegnene begynde nu der, hvor Vindeegnen hører op. Det er ialmindelighed kun Fruentimmerne, der give sig af med at forarbejde Potter, og disse ere da kjendte

under Navn af „Grydepiger“. Fremgangsmaaden ved disſe Kogelars Tilberedelse er yderſt ſimpel; thi Grydepigen ſætte ſig paa en Treſod, tager et lille Bræt paa Skjodet og former Leret med Hænderne, eſterat det iſorvejen er trampet ſammen med Sand; med en Steen glatter hun Potten og med et Kniv lægger hun ſidſte Hæand paa Bærfet og ſmykker den Derpaa blive Karrene brændte, og dette ſkeer ikke i noget Døn, men i et Hul i Jorden, der graves aflangt og tildækket med en Kiſt, hvorpaa der bliver lagt Løv; derefter ſtillet Potterne i Rad og der lægges forſt Løv, ſiden Jord oven det Hele, for at Løvten ikke ſkal brænde for Klart. Man ſeer hyppigt Ild hiſt og her paa Markerne, naar man kjører i Hedeegnene; det er Jydekærterne, der ere ſtillede hen for at tørres og brændes. Iøvrigt er det utroligt, men dog ganſke viſt, at en Grydepige, der er flink til ſit Arbejde, kan forſærdige 50 til 80 Potter om Dagen.

Iſke maae vi glemme under vort Beſøg paa den jydſke Hede at gjøre Bekjendſkab med de ejendommelige Folk, der i Aarhundreder have opholdt ſig der, fra Slægt til Slægt; det er Bændrerne, ſom de gjerne ville kaldes, men bedſt ere de kjendte under Navn af Latere og Ratmændſfolk, eller ſom Almuen kalder dem, Kjeltringer. Diſſe Ratmændſfolk ere omflakkende Landſtrygere, der ingen ſaſt Bolig have og heller ikke ſtjotte om at have nogen, ſaa at ethvert Forſøg paa at bringe dem til at føre et ordentligt, arbejdsomt Liv hidtil er ſtrandet. Det frie Liv paa Heden, under hvilket de ere opvogne, er ſaa tiltrækkende for dem, at de, ſelv om de ved Vintertide tage Tjenefte hos Bønderne for at ſaae Hvede og Rode, og tilſyneladende ſjønne paa og glæde ſig ved god og fornuftig Behandling, dog næſten altid løbe bort igien, ſaasnær

Foraaret kommer. Mandfolkene ere som oftest Stjærflibere, Kjedelstikkere eller Glarmestere; Fruentimmerne spaae af Haanden, helbrede sygt Fjertræ og vise stjaalne Sager igjen. Saaledes ernære de sig tilsyneladende, men deres egentlige Levevej er en ganske anden, thi de leve af Betleri, og i Forbindelse dermed af Tyveri; derfor betragte de ikke smaa Kapserier som utilladelige i og for sig. De usle Hytter af Leer eller Løv, som man træffer hist og her paa Heden, ere Natmandsfolkets Winterboliger, og det er sandeligen kun ringe Fordringer, de stille til Befvemmelighed og Hygge; om Sommeren og saalange de kunne opholde sig i fri Luft, vandre de omkring, fra Sted til Sted, Mand, Hustru og Børn; Konen med en Kurv paa Ryggen, i hvilken hun som oftest bærer det mindste Barn. Men om de end danne enkelte Familier, samles de dog imellem i store Flokke, og staae Alle i Forbindelse med hverandre. Vgteskabet stæer hos dem uden mange Ceremonier, „de kaste Kjæppe“ og saa er den Ting istand; det er derfor heller ikke forbunden med store Bansteligheder at blive stille ad igjen. Børnene opvoxe uden Underviisning, uden det rette Begreb om Alfjærlighedens Herre, og uden Begreber om Lov og Ret; de ere Landstrygere paa Heden fra Buggen til Graven og Folk af deres Kaste have til alle Tider maattet gjøre Beskjendtskab med Estraffeanstalten i Viborg; men Opholdet der staaer ingenlunde for dem som affrættende eller nedværdigende.

Hvorfra disse vandrende Folk egentlig nedstamme, er man slet ikke paa det Reene med; den almindelige Tro har hidtil været, at det vare Efterkommere af indvandrede Folkeslag fra Asien, og under Navnet Tater ere de derfor almindeligst kjendte; men denne Forudsætning er atter bleven

fuldblastet, og Ingen vedt ret, hvor disse Hedeboere egentlig ere komne fra; men at de ere af fremmed Herkomst, derom vidne deres mørke Hudfarve og skarpe Træk. Deres Antal mindstes efterhaanden, sandsynligviis blande de sig imellem den øvrige Befolkning, trods den Afstand, der hidtil har fundet Sted imellem Halsøens øvrige Beboere og dem, og trods den Modbydelighed, de i Aarhundreder have været Gjenstand for. Det Sprog, de tale sammen, kalder Almuen „Kjeltringe-latin“ fordi de selv kaldes Kjeltringer, hvilket Udtryk dog ingenlunde anvendes af Jyden som Skjældsord, men er en ejendommelig Benævnelse for disse Folk; i lang Tid blev deres Sprog anseet for et fremmed Tungemaal, men da aabenbarede en Læter, der havde ladet den røde Hane gale over en Bondes Huus, for hvilken Udaad han var indsat til Forvaring i Viborg Tugthuus, og der indgik fortroligt Bekjendtskab med en af de Medfangne, at det egentlig var et forvasket dansk Sprog de talte, og at det kun blev usforstaaeligt ved en fremmed Endelse, de satte til. Men saasnart Tugthuusfangen kom paa fri Fod, maatte han bøde med Livet, fordi han havde røbet Hemmeligheden; thi Troløshed straffes hos dem altid med Døden. Nutildags ere „Kjeltringerne“ langt skikkeligere Folk end tidligere, og Beboerne have ogsaa tabt en stor Deel af deres Stræk for dem; men dengang Folk som Jens Langkniv og Ole Hestedorf huserede i Hedeegnene, var der vel Grund til at være i Angst. Ved Mordbrand og lumste Overfald hævnedes Læterne dengang lidte Fornærmelser og enhver Uret, de troede at nære tilføjet dem; slige store Forbrydelser ere nutildags uhorste, men Grindringen om nysnævnte to Ildgjerningsmænd er i frisk Minde, og Jyderne tale ofte om dem, ikke alene som grusomme Stimænd, men tillige som Mønstre paa Snildhed.

der kunde undgaae alle de Efterstræbelser, de vare udsatte for af Øvrigheden, men dog ikke vare snilde nok til at vogte sig for Behoernes Fissighed, hvorfor de omsider faldt paa deres egne Gjerninger.

Det var især i Omegnen af Ringkjøbing, at Jens Langkniv drev sit Uvæsen, og Tilnavnet havde han faaet, fordi der blev sagt om ham, at han som oftest betjente sig af en lang Kniv, hvori der var bunden en Enor, saa at han kunde faste den langt ud fra sig og trække den tilbage til et nyt Anfald. Uagtet han var meget frygtet, og hans Ugjerninger vare mangfoldige, kunde Øvrigheden dog ikke fange ham, da han ikke havde noget fast Opholdssted, men skjulte sig i Guler paa Heden.

Men da, fortælles der, kom en Dag en Bispestkammer vandrende hen over Heden med sin Kramtiste paa Ryggen og en stor Knortekjæp i Haanden; ret som han var kommen paa en Høj, saae han en Mand komme sig imøde og kjendte strax, at det var Jens Langkniv. I den Stræk, der overfaldt ham ved dette Syn, fastede han sig ned paa Bejen, anstillede sig syg og døende, flagende ret jammerligen, da han saae Røveren nærme sig. „Gue Ven!“ sagde han med ynkelig Stemme, „ihvem I saae, kom ou hjælp mæ! A æ bløven saa syg, a trouwer att, a løwer! Vil I ett tae min Kou Kram, aa mi Kou Skillingen a hoor i Rißen, aa bær dem te den næste Bøi, aa sie, om I faa so en fristen Minnest te aa fjør ud ætte mæ — hvis sammensti a ær ett dø forinnen!“

Da Røveren saae, at han kunde faae sin Willie med ham, uden at slaa ham ihjel, tog han Kramtisten af hans Ryg og Pengene af hans Lomme og vilde til at gaae sin Vej dermed. Men Kammeren passede sit Snit, rejste sig

hurtigt paa Benene, medens Jens Langkniv vendte ham ryggen, og slog ham med Knortekjæppen saa vældigt over det ene Been, at det knak, og Røveren styrtede til Jorden. „No, bitte Jens,“ sagde Kræmmeren, „huddan æ' et no mæ dæ? No begynder a aa komme mæ!“ og løb derpaa afsted for at hente Folk, som kunde hjælpe ham at fange Jens Langkniv, der dog nær var undsluppen, thi da Kræmmeren kom tilbage med Folk, havde Jens slået sig ganske nær hen til et Rørehul, og da han nu saa, at han ikke kunde undvige, satte han sig overende og kastede sin Kniv imod dem, saa at det blev dem hedt nok, inden de omsider fik ham bunden paa en Vogn og kjørt til Horsens, hvor han tilstod sine mange Misgjerninger og led sin velfortjente Straf.

Ole Hestedoktor kom en Dag ind i en Kro, hvor han traf en Branger og en Sadelmagersvend, der kom fra Rejser. Med disse To kom han i Snak, eftersom han var dem ukendt, og Brangeren, der kom fra et Marked med en spættet Pung, var stortalende af den Handel, han havde gjort, og lod sig udspørge af Røveren. Da nu denne havde faaet at vide, hvilken Vej han vilde tage, listede han sig bort, og strax efter gif Sadelmagersvenden samme Vej som Røveren, dog uden at denne mærkede det. Paa Vejen skjulte Ole Hestedoktor sig under en Bro, for der at vente paa Brangeren, men som han havde lagt sig paa Luur, steg Sadelmagersvenden ned til ham under Broen, slængte sin Randsjel og tog Sæde hos ham. „Hvad vil Du her?“ spurgte Ole but. „Det samme som Du!“ gav Sadelmageren til Svar, „rive et Par Blade ud af Kræmmerens Kathetismus!“ „Det kunde jeg vel gjøre uden Din Hjælp,“ sagde Ole. „Knap nok,“ svarede Svenden, thi Karlen seer ikke saa froffen ud, og To om Een er altid det sikreste.“

„Saamen,” svarede Ole, „vil Du hjælpe til, saa skal vi dele. Du skal slet ikke gjøre andet, end slaae ham for Panden med Din Hammer, naar jeg griber hans Hest i Løjlen. „Det skal see!” sagde Svenden, og tog sin Hammer ud af Randslen.

Et Øjeblik efter kom Prangeren travende. Da han naaede Broen, sprang de Begge frem, og Ole greb hans Hest i Løjlen. „Slaa nu!” raabte Røveren. „Ja, hvor skal jeg slaae?” spurgte Sadelmageren. „I Panden! i Panden!” raabte Ole utaalmodig. „Godt,” svarede Svenden og slog Hammeren i Panden — paa Røveren, saa at han tumlede bedøvet til Jorden. I al Hast toge de Andre Flugten og ilede tilbage til Byen, hvorfra der blev sendt Folk ud for at gribe Ole, førend han atter kom til Besindelse.

Endnu før vi ganske forlade Hedestrøget, maa jeg bede mine Læsere gjøre Bekjendtskab med en Hædersmand, hvem det i et halvt Aarhundrede har været forundt at virke paa Heden som gejstlig Embedsmand og utrættelig, indsigtfuld Landbruger. Denne Mand er Konsistorialraad Hans Bjerregaard, den ældste Gejstlige i Danmark og tillige en af de ældste Rulende i vort Fødeland; thi han er født 1766 og har siden 1798 været Sognepræst til Hjerminde, Lee og Hjorthede i Viborg Stift. I denne lange Aarrække har han med den mest usfortrødne Iver og med Indsigt og Aynidighed arbejdet for Hedernes Opdyrkning og Beplantning, og troligen staaet Enhversomhelst bi med velvillige Raad og redbon Hjælp, naar de have henvendt sig til ham om Anviisning og Medvirken ved Hede dyrkning. Derfor skal hans Navn nævnes med Højagtelse og Ælssomsomhed; hans Fortjenester af Føde-

landet ere sandeligen ikke ringe, og den hæderværdige D
 ting kan med Rette betragtes som en af dets sande Belgjører

Sex og halvtredsfindstypende Afsnit.

Af de tre Byer, der findes i det her omtalte Amt, Bejle
 Fredericia og Kolding, og som alle ere kjendte baade
 Landets ældre og dets nyere Historie, træder Bejle og den
 yndige Omegn isærdeleshed frem. Byen ligger i en smuk
 dyb Dal, men dog paa en Høj, og er til alle Sider omgive
 af høje Bakker, skønne Skove, frugtbare Agre, frodige Enge
 riøslende Kilder og fredelige Aaløb. Det er en ganske ander
 Natur, vi træffe paa dette Punkt af Jyllands Østkyst, end
 hele det øvrige Danmark, thi den hører mere de skønnere
 sydlige Bjerglande til, end vort Nordens Sletteland. Hvo
 man end vender Blikket hen, er Alt fortryllende og op højet
 alle Punkter frembyde den mest henrivende Udsigt, og fra Skræn
 terne, der ere mere bratte, end ialmindelighed hertillands, tage
 den lille venlige By sig malerisk smukt ud i den brede, øst
 taagede Engdal. De skønneste Enge og venlige Dale træd
 frem imellem en kraftig Skovvæxt og oplives af brusend
 Bække og mange herlige Kilder, medens der hist og he
 ligge enkelte Smaahuse saa fredeligt, saa fortryllende smukt
 at der uvilkaarlig maa paakomme En Lust til at bygge o
 boe der. Dertil er der udbredt en Stilhed og højtidsful
 Ro over hele dette Landskab, ret som om al Uro og Stri
 maatte forstumme i disse Omgivelser! Uimodstridelig vist e
 det, at Ingen behøver at rejse ud over Landets Grænse fo

at see tiltrækkende, paa Naturskønheder afveglende Egne, thi her paa Halvøens Østkyst findes et Landskab, der vel kan staae ved Siden af de skønneste og mest berømte, fremmede Lande have at fremvise, og til hvilke der steer Valfarter, ogsaa fra vort Land, undertiden uden at de Danske ere sig ret bevidste, at hvad de søge i Udlandet, have de i vort eget Fødeland. Desværre glemme vi saa ofte at gjøre os bekendte med og tilbørligen paaafjønne vore egne Goder og Skønheder!

Bejle By er meget gammel og kjendt allerede fra Dronning Thyras og hendes Søn, Harald Blaatands Tid; de tvende Herregaarde Tirsbek og Haraldskjær skulle være anlagte af dem. Navnet skrives nu altid Bejle eller Beile, men forðum hed det Vedel eller Vedle og formodentlig hidrører Navnet fra det Vand eller den Bejle, der omgiver den lille Basse, hvorpaa Byen ligger. En fiskerig og sejlbar Flod løber ind til Byen, og over den forbi flydende Aa er opført en prægtig Bro af hugne Steen med tre Buer.

Forðum skal der have været to befæstede Steder ved Byen: Rosvold og Borgevold, der skulde forsvare Indløbet til Fjorden og den Skibshavn, som efter Sagnet blev anlagt af Kong Harald, ved Haraldskjær, i Skibet Sogn, der skal have Navn derefter. De Steder, hvor hine Forstandninger have staaet, ere nu Kornagre.

De ældste Beretninger, man iøvrigt har om Byen, melde, at da Dominikanerne eller Sortebrødrene kom ind i Landet 1227, blev der strax efter anlagt et Kloster i Bejle for denne Munkeorden; hvor det stod, er nu Byens Raadhuus, hvis Mure ere tre Fod tykke. Byens Kirke skal være opført under Harald Blaatand, eller maaskee først i Begyndelsen af Knud den Stores Regjering. Paa den udvendige Muur

af det nordlige Kapel er der indmuret 23 Hovedstaller, efter Sagnet, af henrettede Sørøvere.

Byens tidligste Rettigheder som Kjøbstad skrive sig egentlig først fra Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, men alt i Gorms og Haralds Dage var Vejle jo en velbekendt By, og til mange andre Tider har den været Stuepladsen for vigtige Begivenheder i Landets Historie. Under Broderfejderne imellem Baldemars og Deengjerdssønner afbrændte Hertug Abel den, det var 1247, og 9 Aar efter sammenkaldte Jakob Erlandsen et Møde i Vejle, Kong Kristoffer til Trods, hvor den bekjendte Vejle Konstitution blev fastsat, der voldte saa megen Forulempelse og Fortrædiggelse i Landet. Kristian den Anden modtog ogsaa i Vejle det Opfølgelsesbrev, der var bleven udstedt paa Viborg Landsdøthing af Nørre-jyllands Raad og Adel. Landsdommeren Mogens Munk overbragte det. Der siges at han var til Gæst hos Kongen og samtalede venligt med ham om Aftenen, men lod sin Håndstæbelse blive tilbage med Brevet i, og søgte derpaa at komme sydpaa om Natten.

Vejle har til forskjellige Tider været hjem søgt af store Ildbrande, navnlig i det sextende og attende Aarhundrede, i det fjortende Aarhundrede af Pest og gjentagne Gange af fjendtlige Troppeafdelinger. Østerrigerne vare flemme der 1629, thi de brændte, stjælte og ødelagde som rene Vandaler; Svenskerne kom der to Gange i samme Aarhundrede. I sidste Oprørskrig sloge Tydskerne sig ogsaa til Ro der.

Fra Vejle nedstamme flere lærde Mænd, der have taget Navn efter deres Fødeby og ladet sig kalde enten Vedel, Bellejus eller Vejle; den berømteste af dem Alle er imid-

lertid Anders Sørensen Bedel, denne Mand, der har saa stor Fortjeneste af dansk Sprog, dansk Historie og dansk Litteratur. To af Byens Biskopper have været fra Vejle og ladet sig kalde Bellejus efter dette deres Fødested.

Petersholm, en Hjerdingvej fra Vejle, er en smuk Ejendom i de mest fortryllende Omgivelser; den har tidligere været kaldet Vejle Ladegaard og fik sit nuværende Navn af Peter Torkelsen, der købte den, da det kongelige Ryttergods for henved hundrede Aar siden blev solgt.

Haraldskjær hedder en gammel Gaard i den skønne Omegn; den antages at være opført af og have Navn efter Harald Blaataand, thi ligesom Gorm og Thyra holdt Solnen meget af den smukke Egn omkring Vejle. Gaarden ligger en Miil fra Byen, midt i Engdalen, og skal fordum have havt Indsejling igjennem Aaen fra Vejle Fjord, der hvor nu Skibet Kirke staar. Overflodig Skov, en særdeles smuk Have, Fiskeri, Fabrikker og andre Herligheder høre til Haraldskjær; ja og en hellig Kilde, hvortil der fordum stete mange Balsarter St. Hans Aften.

Lil Tirskel, der ligesom de foregaaende Herregaarde har en yndig Beliggenhed ved Vejle Fjord, fører en velstredet Skov, fra hvilken man sjner det smukke Vand; derpaa vandrer man Bakte op og Bakte ned, indtil en lille mørk Fyrrestov bringer os til Gaarden, der er en gammel Bygning, saa gammel, at den, efter Sagnet, skal være anlagt af Thyra Danebod. Fra den ualmindelig smukke Have fører en Espadseregang lige ned til Fjorden.

Imellem Tirskel og Vejle er der et Sted, hvor Menigmand ikke har synderlig Lyst til at færdes, fordi, forfikkres det

dyrt og helligt, det er ikke rigtig fat sammesteds, men a
haande Spøgeri driver sit Bæsen der; det er ved Polakk
hulen. Dette Navn har Stedet faaet, fordi tre og tyve A
latter bleve dræbte der engang i Krigstider; efter andre A
retninger skal det have været de Sorovere, hvis Hjernekka
findes indmurede i Vejle Kirkekapel.

Men iblandt de herligste Egne paa denne Rjonne Øst
maa isærdeleshed fremhæves den maleriske Bjergegn i Gre
Sogn. Alene for at stifte Bekjendtskab med dette fortryllen
Landskab, vil det lønne sig at gjøre en Rejse til Vejle
Ømegn. Det er et sandt Bjergparti; flodklædte Skrænt
der omgive en vndig, blomsterstrøet Dal, og brujende Vand
der styrte ned ad de bratte Skrænter. Greis Mølle,
Klædefabrik med Stampeværk og Farveri, der skaffer man
Mennesker Beskæftigelse, ligger nede i Dalen, der er bevo
med Bøgekrat ligesom de høje, stejle Bakker, der omgive de
Aaen, der har Navn efter Sognet, snoer sig ikke langsomt
gjennem Englandet, men bruser afsted ned ad Højderne med
samme Varm og Hurtighed som Bjerglandenes Strømme.

De betydeligste Højdepunkter i dette Landskab ere Sind
bjerg, 360, Jellinge, 343, Bjerglide og Himmel
pinden, 300, og Tavlov Kirkebakke 255 Fod over Haa
fladen.

Et af de Steder i Danmark, der gemmer de mærkelig
Oldtidsminder er Jellinge, der ligger omtrent halvanden Me
nordvestlig for Vejle, og tidligere skal have været en Kjøbstad
Bore Forsædre maae have vidst at sætte Priis paa Hjeldd
Naturfjønheder, efter som Kongerne valgte denne Egn til Hø
hold; der var deres kjæreste Opholdssted, og alt i det ottende
Aarhundrede, da Kong Bermund Vitre eller „den Bisk

herstede i Landet, var Jellingegaard Kongesædet. Det staaer der i den gamle Vise:

„Kong Bermund sad paa Jellinggaard
saa blind paa gamle Dage,
og Tidsken bød ham hange Raar,
og Uffe hed den Spage.“

Kong Frode Fredegode, der med Kraft og Iver drog Omsorg for, at Fred og Sikkerhed kunde blive fremherskende i Landet, lod lægge en sjelden stor og kostbar Guldarmring paa alfar Vej ved Jellinge Hede, for at vise hvor stor den Landefred var, han havde bragt tilveje, og at Enhver kunde være sikker paa sin Ejendom, saalænge han holdt Rigets Tømmer; Armringen laa ogsaa i lang Tid lige saa vel forvaret paa Landevejen som i Kongens bedste Gjæmmer, indtil omsider en Troldvinde, siges der, røvede den.

Paa sin Yndlingsborg Jellingegaard, var det, Gorm den Gamle opholdt sig, da Thyra meddelte ham, at Knud, hans kjæreste Søn, var bleven dræbt paa et Tog imod England, og meddelte ham det paa saa snild en Maade, at hun ikke udjatte sig for den Straf, han havde truet med; thi hun lod blot Hallen overtrække med blaat Badmel, klædte sig i Sorg og bød Tjenerne ikke at tale et Ord, imedens Kongen sad tilbords. „Hvi er Alt saa sort og hvi tie alle Munde?“ spurgte Gorm. Da fortalte hun om „de to Falke, han havde sendt ud, den hvide og den graa, og hvorledes den hvide engang sad i et Træ, hvor den blev overfalden af andre Røvfugle, der havde plukket Fjerene af den, saa at den var ganske tiltetgjort, medens den graa var kommen tilbage for at vedblive at fange Fugle til Kongens Bord.“ Gorm forstod den mørke Tale og udbrød: „Min Søn Knud er vist død, da

hele Danmark sørger!" „Det siger I, Herre! og ikke jeg, m
 fand er denne Tidende," svarede Thyra, og denne Hjertesø
 fremkaldte den gamle Hedningekonges Død saa Dage eft

To af Grik Gjegods Sønner, Harald og Grik, slægtet
 som det er vel bekiendt, ikke deres Fader paa i hvad der v
 godt, og efter mange Stridigheder og mangen gruelig Uda
 fra begge Sider, lod Grik omsider den ældre Broder gribe i
 af sine tilligemed hans mange Sønner, paa En nær, der v
 flygtet til Norge; ogsaa denne Bloddaad fandt Sted p
 Vejle Egnen, thi Harald Kessa opholdt sig dengang p
 Jellingegaard, og det var i Skibet By, at Grik Emun lo
 ham henrette.

Jellinge Hede er ogsaa bekiendt i Historien af e
 Træfning imellem to Frænder: Kong Niels, kaldet den En
 soldige eller den Gamle, og hans Brodersøn, nydnævnte Gri
 der vilde hævne en Broders Drab, fra hvilken han vanskægted
 saa meget. Denne Broder var Knud, der havde erhverve
 sig Tilnavnet „Lavard" eller „Lovens Bærge" og 1131 ble
 lumskeligen myrdet ved Ringsted af sine to Fætttere: Mogens
 Kongens Søn, og Henrik, Halte-Henrik kaldet, en Søn a
 Svend, Kong Niels's og da tillige Grik den Gjegods Broder

Et Par af de mærkeligste Mindesmærker i vort Fødeland
 er Jellingestenene, ved Gorms og Thyras Gravhøje. Imellem
 begge de store Kæmpehøje hæver Landsbykirken sig; den
 nordlige Høj er Thyras, den sydlige Gorms Hvilested. I
 Dronningens var der fordm en stien Kilde, fra hvilken de
 Omkringboende hentede Vand, men den er nu udtørret, og er
 Runesteen, 11 Fod høj, der ogsaa i sin Tid knejsede paa den
 er henjat ved Kirkens Fod. Denne Steen har paa den ene Sids
 en Drage og paa den anden en Afbildning af den Herr

Kristus; dertil en Runestrift, som Ingen kan læse, siger Sagnet, uden at han staaer paa Hovedet og har gaaet i den forte Skole; men en af vore lærde Oldgrandfætre har dog udlagt den omtrent saaledes: „Kong Harald lod disse Høje opføre for Gorm sin Fader og Thyra sin Moder, den samme Harald som her afslagde Eden, antog Kristendommen, overvandt og erhvervede sig hele Danmark og Norge.“ En mindre Steen, der ligeledes staaer foran Jellinge Kirkebor, viser, at Gorm har havt Thyras Mindesteen særdig endnu medens de Begge vare ilive. Deri seer man et Tegns paa, hvor højt han hædrede hende, og vel var hun stor Værd, ellers havde hun neppe tilegnet sig og til den Dag idag beholdt det velfortjente Navn af „Dannebod“. Hun elskede Danmarks Fælt, og Folket elskede hende, thi hun var dets omme Moder og dets modige Hjelperinde i Nødens Stund.

„Saadan talte Dronning Thyra
ret kaldt Dannebod:
„J, som staae for Danmarks Styre
fatter frejdigt Mod.
Gabet kan vi vel tillukke
saa vi os ej lade plukke
af hver fremmed Løbskytte,
der faaer Lyft til Bytte.“

Der fortælles, at da Kong Harald, der ikke ventede Ufred i Landet, en Dag vilde lade en usædvanlig stor Steen bringe til Jellinge for at lægge den paa sin Moders Gravhøj, gif Arbejdet ham for seent med Stude, og han lod derfor Mennesker spænde for Stenen. Som han nu stod glad og saae til, hvor raft det gif, kom en vejfarende Mand forbi, og Kongen, stolt af sit Forehavende, spurgte ham da, om han nogensinde havde seet en saadan Byrde blive trukken af Menneskehænder. „Jo

Herre! svarede den Adspurgte, „jeg kommer fra et Sted, i jeg saae Din Søn Svend trække hele Danmark efter dem nu selv, hvad der er størst.“ Saaledes erfarede Kongens Sønnens oprørste Adfærd; det kom strag til Krig imod dem, og Harald blev truffen af Palnatokes Pil, da han Aftenstund var gaaet iland for at varme sig ved en antændt L

Syn og halvtredsindstyvende Afsnit.

Syddøstlig i Nørrejylland, paa en Odde, der rager langt ud i Lillebælt, ligger en af de nyeste, største og mest regelmæssigt byggede Byer i Danmark; det er Fredericia, anlagt 1650 af Frederik den Tredie, efter hvem den bærer Navn. Forsætningen kaldtes den Frederiks Odde og undertiden ogsaa Bersødder, fordi dette var Oddens Navn fra tidligere Tid.

Det var sandsynligviis Kongens Agt ved at anlægge denne Fæstning, at skaffe Landets Børn et Tilflugtssted i Fejdetider, eller maaskee, som Mogle mene, at grundlægge en Residensstad midt i Landet; i ethvert Tilfælde var det hans Hensigt at gjøre den til en By af første Rang. Den nærmestliggende Kirke, Ullerup, blev nedbrudt, og Sognets Mark lagte til Staden, hvorefter da Bønderne fra de nedlagte Landsbyer bleve de første Borgere, saa Mange der vilde være det. Voldene og Fæstningsværkerne ere fra 1652, og ved neppe anlagte, førend Svenskerne belejrede og indtog dem 1657, under General Brangel; dog bleve Fæstningsværkerne snart efter istandsatte igjen.

Imod Nord, Øst og Vest ligger Fredericia højt, og

imod Syd saa lavt, at Vandet maa holdes borte ved Sluser. Byen har fem Kirker, to lutheriske, i den ene af hvilke der undertiden holdes Gudstjeneste paa Tydsk, en reformeert, en katolsk, og en Jødesynagoge, thi Kristian den Femte tilbød alle Selter fri Religionsøvelse i den nye Stad. Alt fra Begyndelsen af blev der en forunderlig Blanding af allehaande Folk og Folkeslag der, da Landsherren tillige gjorde den til et Tilflugtssted for alle Fallenter og fremmede Flygtninger, selv Mordere og andre Ildgjerningsmænd; dog siden 1821 er den ikke længere et saadant Skjulested.

Den danske Kirke eller Trinitatis Kirke er opført paa det Sted, hvor Frederik den Tredie holdt Bøn, knælende paa en firkantet Steen, der er indsat i Muren over den søndre Kirkedør. Det antages imidlertid almindeligen, at Kirken tidligere, da den var af Bindingsværk, stod i det sydvestlige Hjørne af Kirkegaarden.

I vore Dage har Fredericia erhvervet sig et saa bekjendt Navn i Historien som vel nogen Stad i Riget, thi under Oprørskrigen hentede vore Landsmænd der 1849 en af Fødelandets herligste Sejervindinger.

„Har I hørt, Mænd og Kvinder! om den store Dag
om de gottorpiske Røverss Nederlag,
om den Sejer, som undtes vort Banner, vor Sag,
har I hørt om det store, det herlige Slag.“

Tydskerne, der vare trængte ind over Kongeaaen, vare fast bestemte paa at indtage Fredericia, fordi de vidste, at de derved havde Nøglen, idetmindste til hele Halvøen; den 8de Mai begyndte de at opkaste Skandser i længere Afstand fra Fæstningen, især paa Erritsø Mark, tæt ved Stranden, hvor de overflare Landevejen til Snoghøj, og gjorde sig i det Hele taget

al mulig Umage for at hindre Overfarten til Fæstningen fra Etrib, paa den anden Side Beltet.

„Som Dn sig svinger fra mørken Sky,
saa svang sig de Bombefugle mod By;
saa dybt som Ræven graver sin Hule,
de grave om Odden en Røverkule.“

Bombardementet vedvarede baade Mai og Juni Maaned igjennem. Udelæggesredsflaberne tændte, og den smukkeste Deel af Byen blev ødelagt; alle de forfærdede Beboere, Mænd, Kvinder og Børn flygtede bort de første Dage, Fienden lod sine Kugler og Granater spille imod Voldene og Byen, saa at Fredericia saa at sige var aldeles menneketom;

„Og saa det vared i Uger otte;
saa mangen Ungersvend blegne vel maatte.
Men da den niende Uge kom,
ja, da holdt Dannebrogens Drengs Dom.“

At der imidlertid var danske Mænd tilbage, det maatte Lydsterne og hele Europa sande ved det storartede Udfald, der sandt Sted den 6te Juli 1849.

I de sidste Dage af Juni Maaned var der megen Bevægelse i de Troppeafdelinger, der havde lejret sig paa Mols. Ingen vidste hvorfor flere Batailloner marscherede imod Syd til Helgenæs, og der var megen Uengstelse og Uro over Folk for at erfare Anledningen til de hemmelige Marscher. I al Stilhed afgav General Rye Overbefalingen til Oberst Flindt, den 1ste Juli, fordi han vilde rejse over til Fyen med Dampskibet Hertha; han kom ogsaa virkelig med Dampskibet til Bogense næste Dag, dog ikke for at gjøre en Lystræjse, som det hed sig, men for at opstille sin Brigade i Fredericia Bader, Ratten imellem den 5—6te Juli, og næste

Dag føre dem til blodig Kamp og glimrende Sejer. Ti Timer afgjorde Slagets Skjæbne og tilintetgjorde alle de Værker, Hjenden havde brugt to Maanedes til at rejse:

„Vel mangen Veier gik bort fra sin Brud,
og mangen Fader gik hjem til Gud,
og mangen Søn har forladt sin Moder,
og mangen Søster har tabt sin Broder.“

Saa sagtelig lad dog Taarerne rinde!
Et blev — og det er Heltenes Minde!
Et blev endnu og skal altid blive,
thi Danmark's Hæder holdt de vedlige.“

Alle Standsjerne bleve stormede og erobrede, meget Skjæts og Bytte erhvervet, og mange Tydskere bragte i Fangenskab. Den 6te Juli var om Aftenen alle deres Forskandsninger indesluttede, men Sejeren var kjøbt med mange hæderlige og brave Danstes Blod, og Danmark maatte sørge over Tabet af Dagens hæderkronede Helt, Olaf Rye:

„Tal Rye, tapre Fører,
for vore Faldnes Tro! —
Dit sidste Ord paa Vrens Dag
har Saga tegnet op:
Idag maa Ingen vige!“

Da Tydskerne havde overskredet Kongeaen, var hele den bakkede Øststrækning Nord for Fredericia ad Vejle til, og Syd for Fredericia ad Kolding til, i flere Maanedes opfyldte af fjendtlige Tropper, og mangt Sted der hidtil næsten var ukjendt, dukkede frem for at indskrive sit Navn i Landets Historie. Iblant de Steder, hvor de forskjellige Troppeafdelinger især toge fast Stilling, maa nævnes Snoghøj, Arpsbøl og Gudst, der ligger ved en Vig af samme Navn. Snoghøj er et Færgested ved Lillebelt, noget over en Mil fra Fredericia,

det vigtigste Samsørfelsespunkt imellem Fyen og Jylland, i tillige Station for Befordringsvæsenet. Boligerne for de v Postbefordringen og Færgesarten ansatte Betjente ligge p den Vasse, hvor det gamle Hønneberg Slot stod.

I en Dal, der gennemskjæres af Kongeaaen, kommer paa Halsøens sydførlige Kant igjennem en gammel By, d alt i Valdemar den Andens Tid havde Kjøbstadrettigheder det er Kolding, der baade imod Syd og Nord har høj bakkede Egne, og ligger ved en Fjord, i hvilken Kongeaa har sit Udløb. Aaen løber saa godt som igjennem Byen, i en Bro forbinder den nordre Deel med den søndre. Forh blev dette Vandløb regnet for Grændsestjeldet imellem Nør og Sønderjylland, og Afgift erlagt der for alle Heste, D og andre Dyr, der kom sydfra, hvorfor ogsaa Kolding B er bleven kaldet Kongen af Danmarks Guldgrube. Kolding huus Slot, af hvilket nu kun Ruinerne staae tilbage, lag Hertug Abel Grunden til i det trettende Aarhundrede i søgte at befæste det, men det var egentlig Erik Glipping, d opførte og forstærkede det, og søgte derved at faae en Po med Laas og Lufke, saa de fiesvigiske og holsteenske Hertug maatte banke paa, førend de kunde trænge ind. I dets til ligste Tid skal det være bleven kaldet Ørnøborg, og var if alene velbefæstet, men et paa den Tid ualmindelig smu Slot. Dertil kommer, at det laa i en sund og behagel Egn, og Landets Konger valgte det derfor ofte til Opholdsst Jær syntes Kristian den Tredie godt om det; han hol jevnlig Hof der og døde sammesteds Nytaarsdag 1559. Aaret 1807 opholdt Kristian den Syvende sig der i noge Tid, men Aaret efter afbrændte Slottet, ved Uforsigtighed Spanierne, der vare indkvarterede der.

En af de tidligere Lehnsmænd paa Roldinghuus var Kaspar Markdaner, der i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede døde paa Rønningesøgaard i Thy, som var afstaaet til ham af Kong Frederik den Anden. Denne Mand, der fortjente Højagtelse for sin Retfærdighed og sin ualmindelige Oplysning, var en Søn af en dansk Prinds og en ung smuk Bondepige, en Skomagerdatter fra Andst Sogn. Faderen sørgede for, at Barnet, der blev døbt „Kaspar Danmark“, hvilket Navn siden blev forandret til „Markdaner“ fik en omhyggelig Opdragelse og langt bedre Underviisning, end der var almindeligt paa de Læder, saa at han kunde indtage en hæderlig Plads i Samfundet. Senere da Prindsen var bleven Landets Konge — Kristian den Tredie — blev den unge Mand op-
højet i Adelsstanden og ansat som Lehnsmænd paa Roldinghuus. Men han havde mange Misundere iblandt Landets Store, som man let kan tænke sig, og disse, der sandsynligviis stode under ham i Aandsdannelse, søgte ved forskjellige Lejligheder at minde ham om Moderens lave Fødsel. En af de Maader, paa hvilke de søgte at krænke ham og give ham at forstaae, at hans Bedstefader havde været Skomager, var ved at overstryge hans adelige Vaaben i Rolding Kirke med Skovværte, hvorefter Markdaner tog Anledning til at sætte følgende Indskrift over den vestre Kirkedør:

„Eigennüz, heimischer Reid, kindischer Rath
Rom und Troja zerstört hat.
Wo Jugend nicht so hoch wird geacht
als Geburt und Pracht,
da Land und Regiment werden übel bewacht,
und in die Länge
gehen sie Krebsgänge.“

1593.

G. M.

Paa en anden Steen over et Beenhuus, som nu er bort, lod han sætte denne Indskrift:

„Du Weltweise tritt hierbei,
sage, welcher Herr oder Knecht sei!
Sind wir nicht Alle von Staub und Erd gemein,
so beweis es anders aus diesem Wein.“

Da Kong Hans regjerede Landet, blev der opdaget en Saltkilde i Nærheden af Byen, og et Saltværk blev indrettet. Det virkede Salt skal have været temmelig lig Lynneborger, men efter Dronning Dorotheas Død faldt Værket ganske sammen. I Kristian den Fjerdes Tid blev der og begyndt paa at drive Perlefiskeri ved Byen, og der skal være funden ikke faa Perler i den korte Tid, Fangsten varede; men den eneste Mand, der kunde beskæftige sig dermed, en Grønlænder, der var kommen ned til Danmark med de Skibe, Kongen udsendte for at finde Grønlands Østerbørg, døde søje Tid efter, han var kommen herved, og derved blev det Hele standset.

Ved den Gade, der hedder Klostergade, laa fordom et Kloster for Franciskanere eller Graabrødre, men dette er senere nedbrudt, og Jorderne ere udstykkede. Hospitalet i Kolding er stiftet af Kristian den Tredie og meget rigt. Kirken er næsten ganske nybygget i Midten af forrige Aarhundrede.

Mærkeligt er det Folkemarked, der hvert Aar ved Michaelis Dag finder Sted i Kolding. Fra Besteregnen komme Karle og Piger derhen i stor Mængde for at lade sig sætte til Tjeneste. De stille sig i den Hensigt i lange Rader langt med Husene og vente paa, at der skal indfinde sig en Familiefader eller Madmoder, der har Lyende Bøhø; disse tage dem da i Djesyn paa det allernæreste, føle paa deres Hænder, betragte deres Godskifte o. s. v. Naar begge Parter ere bleven

enige, de fastsatte Vilkaar og Betingelser lovede, saa bliver der givet Fæstpenge, der ialmindelighed anvendes til Uystighed om Aftenen, og næste Morgen drager Enhver afsted med eller til sin nye Herre.

Ved de sidste Krigsbegivenheder led Kolding meget, thi den 23de April 1849 fandt en Træfning Sted der imellem Kongens Tropper og Oprørerne, der vare marscherede over Kongeaaen, og havde besat Byen. Kolding blev da Vidne til en stræffelig Gadeløp; fra alle Huse blev der skudt paa vore Landmænd, snart fra Kjælder eller Loft, snart fra Vinduerne, snart fra Gadedøre, og de danske Soldater, der stormede igjennem Byen med fældede Bajonetter, saae sig desværre nødtvungne til at rydde Husene med Vaabenmagt. En Deel af Byen kom i Brand, og Indbyggerne derved i Livsfare; derfor ilede de skyndsomt bort fra det hjemsogte Sted og toge Flugten i alle Retninger; Nogle mod Nord til de nærmestliggende Byer og Landskaber, Andre til Byen; men flere Familier bleve i Forvirringen og Bestyrrelsen stilet ad, saa at Mange vare i flere Dage uvisse om, hvilken Skjæbne, der var bleven deres Nærmeste tildeel. Der bleve imidlertid Ingen dræbte, og efterhaanden som de Adskilte lode høre fra sig fra deres forskjellige Skjulesteder, vendte ogsaa Beroligelse tilbage hos de Uengstede; men Slesvig-Holstenerne plyndrede og røvede i Kolding efter Godtbefindende.

Det er isøvrigt mærkeligt, at den sydligere Deel af Nørrejylland, ogsaa det Amt vi nu forlade, lige indtil de sidste Dage have benyttet sig af tydske Mynter og anstillet deres Beregninger i Handel og Vandel efter deres „tydske Stiklinger.“ Saa langt imod Nord var Tydskheden trængt ind, og ad mangen Lønlig Snigvej banede den sig ind i Folkelivet, de Danske

ofte selv uafvidende, indtil Buen omsider blev spændt fremt, at den maatte briste. Frøkten for, „at Modersmaal skulde glemmes og fremmed Sæd skulde næmmes“ var derfor tilbøisfe ikke ugrundet.

Otte og halvtredsindstyvende Uffnit.

Ribe Amt er det sydvestligste i Nørrejylland. Det Naturbeskaffenhed er tildeels overensstemmende med Ringkjøbing Amt: sandede Jorber og Hedestrafkninger, der optag over Halvdelen deraf; i dette Amt er det navnsligen den nord østlige og midterste Deel, der er Hede, dog findes der ogsaa god muldrige Strøg, fornemmelig i de Landskaber, der ligge i det Sles vigste; ved Kysterne er her Marstegne, og mange Aaer og Bælf gennemskjære Landet og danne Engstrækninger. Andst Herrel er det frugtbarreste og ligner for en Deel Jyllands østligere Egne; Slaus Herred bliver regnet for det usrugtbarreste ikke alene i Ribe Amt, men i hele Danmark.

Skov mangler næsten ganske, men med Løvemoser er Amtet derimod vel forsynet; den daglige Brændsel er dog Fladtørv eller de som oftest $\frac{3}{4}$ Alen store Hedetørv, de indsamles til Winterforraad og opstættes i store Stakke ved Siden af Gaardene; den Deel af Amtet, der ligger Syd for Kongeaen, har kun ringe Løvskjær.

Ribe Amt er en stor Slettestrækning; det høieste Punt er Præstehøj ved Randbøl Hede, 264 Fod over Hav fladen, dernæst Fovling Bævehøj, 199.

Agerbrug og Fædrift ere Indbyggernes fornemste Nærings veje, men i de nordligere Egne forarbejdes der ogsaa en sto

Deel af de velbekjendte Jydepotter, og i den Deel af Amtet, der ligger i det Slesvigke, er der flere. Kniplingsværverier.

De største Vandløb ere: 1) Kongeaaen eller Skodborg Aa, der udspringer i Oddis Sogn i Slesvig, en Miils Vej Syd for Kolding, og derpaa, som alt omtalt, danner Grændsestjækket imellem Jylland og Slesvig i en Strækning af 7 Miil. 2) Varde Aa, der har sit Udspring paa Randbøl Fæde og falder i Høebugten, 3) Ribe Aa eller Rip's Aa, der dannes af Flads Aa, hvis Udspring er i Haderslev Amt, og Gjelds Aa, der udspringer i Aabenraa Amt; efter et Løb af 6 Miil flyde de sammen, en Miil østlig for Ribe, og løbe 2 Miil i Forening. Ribesaaen eller Ribesaa — efter Sigende skal den have Navn efter en fornem Borger, Svend Neb, der var højt anseet hos Kong Hans, som forærede ham en Vandmølle i Byen, der blev kaldet Neb's Mølle, og Strømmen Neb's Støm — har strax efter at de to Vandløb ere stødte sammen, en Brede af 500 til 700 Alen, men ved Ribe By er den kun omtrent 40 Alen bred; derpaa udvider den sig atter, og med en Brede af 200 til 300 Alen, men kun med ringe Dybde, falder den i Vesterhavet efter et meget bugtet Løb.

Fjildsø, der nu næsten er udtørret, har indtaget et Fladeindhold af en halv Miil, havt Omfang af 6—7 Miil og en Dybde af indtil $3\frac{1}{2}$ Favn.

Den Deel af Vestkysten, der strækker sig fra Blaavandshuk, vestlig for Høebugten, indtil Rosshage ved Høstholmen, saavelsom den nordvestligste Kyst fra Rosshage til Skagen, har en anden Karakter end den sydligere Deel af samme, fra Blaavandshuk til Elben, hvor der findes store grundede Strækninger og Der udenfor Kysten. Blaa-

vandskuf og Skallingen, saaledes kaldes den Hals, gaar ud i Vesterhavet, og stilles fra Fars ved Graadl Indløbet til Hjerting Bugt, kunne betragtes som de sydlige Punkter for Vesterhavet, hvis Bredde kan høres flere Munde i Landet og som er strækkelig i sin Brede, men dog tjær for Beboerne, der have tilbragt hele deres Levnetid i Havet og paa det, at de virkelig vilde føle sig meget kved ved at henflyttes til Landsdele, hvor de skulde savne den Dandren og Sandrevler, dets Nærhed og Farer.

Vesterhavets Fiskerne ere ialmindelighed ogsaa Agerbrugere saavidt den fattige Jordbund tillader det, og de boe der noget fra Havet, men de have ogsaa i Fisketiden smaa Boligene ved Klitterne, for at kunne have Udfik med Havet benytte det gunstige Dieblif til Fiskeri. Iøvrigt roses Agerboerne som kraftige, villiestærke Fokk, der ikke lade sig stræmme af smaa Hindringer, ved alle Lejligheder lægge Udholdenhed og Fasthed for Dagen og staae hinanden trofast bi ved den majsommelige Gjærning og i deres Færd; men paa nogle Egne ere de meget fattige og kunne slet ikke arbejde sig frem. Høst dem Alle findes upaatvivleligen en levende Følelse „vor Gud han er saa fast en Borg,“ og at vi Alle ere smægtige i vor Virken, uden hans kraftige Bistand, thi paakalde hans Hjælp ved deres Foretagender og befale ham i Bødd, hvergang de fare ud paa Havet. Naar de efter en stille Bøn ere sprungne i Baaden, istemme de Alle Psalme, for saaledes at styrke sig til deres farefulde Dagvæ Bøn og Sang bliver heller ikke forsømt saalange de ere paa Havet, og saasnart de efter endt Fangst atter ere lykkeli og vel paa Landjorden, lyder en enstemmig Takkesang. Imøde Rogle fare ud paa Dybet, holde Andre Vagt ved Kysterr

for at give Vink, saasnart der spores Uvejr, hvilket altid først mærkes paa Landjorden, og dette Vink stæer ved tændte Blus; naar Vaadene da komme Kysten nær, er Alt Travlhed og Hjælpsomhed, baade Fruentimmer og Mandfolk anstrænge sig med den skønneste Samdrægtighed for at bringe deres Slægt og Venner i Sikkerhed paa Landjorden, og den Glæde eller Sorg, der rammer en Enkelt, finder Gjenklang hos Alle. Det er ikke paa et enkelt Sted af Vesterhavets Kyster, at Stemningen er saaledes, men overgalt „Klitklangs“, ligesom der ogsaa ialmindelighed fra alle Havboernes Side vises den største Redebønhed og den kraftigste, mest selvopofrende Vistand imod de Søfarende, der staae Fare for at lide Skibbrud. Har Strandingen derimod fundet Sted, da, siges der, ere de mindre samvittighedsfulde i at tilegne sig det fremmede Gods, selv om de Forulykkede ere tilstede.

I en øde Egn og ved en lille Na, der forud var sejlbar lige til Byen, ligger paa Jyllands Vestkyst en gammel By, sandsynligviis en af de ældste i Danmark, thi den skal være grundlagt alt i det ottende Aarhundrede; det er Varde. Navnet antages at hidrøre derfra, at paa Søstysten deromkring anlagde vore Forfædre Barder, for at holde Udkig med Sø-røvere eller Fjender, der kunde faae isinde at gjøre Indfald paa den Kant af Landet, og da Stedet dengang var bekvemt for Handel og Søfart, toge nogle Handlende fast Bolig sammesteds, saa at der snart vorte en lille Stad frem, der da beholdt Navn af Varde. I det tolfte Aarhundrede blev der Syd for Byen anlagt et fast Slot, Vardehuus, som oftere omtales i Historien — 1434 blev det ødelagt i et Bonde-

oprør — og imod Øst findes nogle Høje, der skal være Levnninger af en Standsse, de Kejserslige anlagde der, da de trængte ind i Landet 1626. Men den Anseelse, Varde har erhvervet sig, sank efterhaanden, da Aaen ophørte at være sejlbar for større Skibe. Fordum havde Byen to Kirker, „den hellige Jakobs“ og „den hellige Nikolai,“ men denne sidst er nedbrudt siden Begyndelsen af dette Aarhundrede. I St. Jakobs Kirken er der paa den isvrigt uanselige Præstestol Mabairstavler af blegrodt Farve, i hvilke vor Frelseris Levnet og Lidelseshistorie er udarbejdet med megen Flid og Kunst. Isvrigt er det vel værd at lægge Mærke til, at paa Byens Hede, omtrent en halv Miil imod Nord, findes en Lyngbakke „Jisbug“ kaldet, paa hvilken der voger den saakaldte islandsk Ros i saa rigt Maal, at ikke alene Byens Apothek, men flere af Landets Apotheker forsynes herfra.

Omtrent halvanden Miil Nord for Varde ligger Hovelgaarden Nørholm, Stamhuus paa Spindesiden for en af Landets adelbaarne Slægter. Med sine store grundmurede Bygninger og i sine smukke Omgivelser er den en Dase i Orskenerne; en Granskov er for saa Aar siden anlagt og man forbauser ved at see en Egelund med gamle Ege, Levnninger af Bøstegnens tidligere Skove; men naar man besøger den store ualmindelig smukke, med Omhu og Smag anlagde og velfredede Have, da troer man næsten det er Fortryllelse, og fatter neppe, at man virkelig paa Jyllands Vestkyst kan glæde sig ved et saadant Skue. Det dvæler gjerne ved de Stjorheder og Herligheder, der fremstille sig for det, men Sjælen dvæler sandeligen med ikke mindre Genrykkelse i Hovedboligerne Indre, thi der træffer man i den ædle Besidderinde, højttaget paa hele Omegnen som af Enhver, der er kommen i nærme

eller fjernere Berørelse med hende, en af disse sjældne og tiltrækkende Kvinder, i hvilke Hjertets og Fødselens Adel forene sig i rig Fylde og hvis hele Ydre bærer Præg af et langt, velsignet, kjærlighedsfuldt Liv, af en Glæde og Fred i Herren, der er fast og urokelig i de vemodsfulde Timer som i de klare, frydefulde Dage.

Det nuværende Rorholm er opført 1790 af Fideicommissets Stifter, Etatsraad Teilmann; omtrent en Hjerdingvej derfra seer man Ruiner af den gamle Borg, der i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede var vel befæstet. Borgegaarden bestaaer af tre Fløje og imellem dem og Ladegaarden løber Varde Åa, hvor der iblandt andre Fisk ogsaa fanges Ørreder og Vag. Til Gården er et stort Hollænderi, god Højbjergning, et Teglblænderi og en Stampemølle. Lunden er imidlertid et talende Beviis for, at de vestlige Egne i vort Fødeland ikke ere stiftede til Træplantning, thi med den største Omhu og mest usfortrødne Udholdenhed er der bleven plantet og fredet, men naar Træerne staae paa en Straaning imod Øst, gaae de ud, saasnart de blive saa høje, at Vesterhavets barske Storme kunne virke paa Toppen, og de have egentlig alle et meer eller mindre sygeligt Anstrøg.

Dengang Svenskerne i det syttende Aarhundrede kom som ubudne Gæster og sloge sig utilbørlig længe til Ro her i Landet, blev Jylland oversvømmet af Polakker og Brandenborgere; det var Hjalpetropper, der bleve sendte ind, dog, skjøndt de kom som Venner, viste de Fjendskab i hele deres Færd og betegnede deres Ophold her ved saa mange Grusomheder og saa mangan Bloddaad, at Ingen kan læse og høre derom uden Rædsel. Beboerne flygtede for dem og skjulte

fig i Marker og Skove; der vistes endog indtil for en Snar siden, henimod Vejle til, en gammel huul Eg, i hvilken en Kone i sin Tid boede, og, efter Sigende, endog havde sin Spinderstol inde hos sig. Ogsaa i andre Skove var hule Træer, der havde tjent til Stjulesteder, og deriblandt stor Eg, saa rummelig, at en heel Familie skal have haft Tilhold der under Krigen. I mange Tider sølte Thyde Svien af deres Besøg, og kjendte de mest opholdt sig i Østkysten, vare de dog ogsaa paa Vardeegnen, hvor de huser slemt og have efterladt sig et hadefuldt Navn. Paa flere Steder i Jylland vogter der imellem Kornet et Slags gul Utrud, der har faaet Navn af „Brandenborger,” fordi efter gamle Folks Fortælling ikke fandtes i Landet førend Hjelptropperne havde været der, og da altid efter Brandenborgerens Ophold paa en Egn.

Sydvest for Varde ved en Bugt af Vesterhavet ligger Hjerting, en Flekke, der i mange Tider har været Los og Ladeplads, ikke alene for Varde By, men for flere andre Kjøbstæder; siden den fik Dampskibsforbindelse med Løgstoft og Englands Østkyst, er den i Tiltagende, og vil vistnok have sig mere og mere. Ved nogle Tiders Ophold sammesteds 1851, paa en Gjennemrejse til England, saa jeg til min Forundring adskillige værdifulde Gjenstande, som egentlig havde forvildet sig did, da der ikke blev sat synlig Pris paa dem. Paa Forespørgsel hørte jeg, at de var kjøbt efter Strandingen af et stort fransk Skib, ladet med Kjøbstudier, der forulykkede paa Kysten 1850, paa Rejsen fra Hjemlandet til Ruslands Hovedstad. Ved samme Ulykke fik Omegnen Lejlighed til at gjøre Bekjendtskab med allehaan franske Lækrerier, og Bønderne, der havde kjøbt en Slur

fine syltede Frugter for Spotpries, anrettede dem ved deres Gilder som Søbemaad.

Den nordligste Deel af Hjerting Fjord kaldes Høe Bugten, og Indsejlingen til samme imellem Skallingen og Farsø, Graadby.

Ni og halvtredstindstyvende Afsnit.

Omtrent midtvejs imellem Rolding og Ribe standser man ved Skodborghuus, forhen et befæstet Grændsestjæl ved Kongeaaen, der ogsaa kaldes Skodborg Aa. I kort Afstand fra Skodborghuus ligger ved Kongeaaen det gamle bekjendte Toldsted, Faldingbro.

Paa Grændsen af Nørre- og Sønderjylland ligger Ribe, Stiftets Hovedstad og en af de bedst kjendte Byer i Middelalderen. Sandsynligviis har den ogsaa været blomstrende i Hedenstæbets Tider, thi gamle Forfattere omtale den som en stor Søstads, til hvilken der var Indsejling fra Vesterhavet, og hvorfra der blev foretaget Rejser til Tydskland, Holland og England, ja endog til det hellige Land:

I Pavedømmets Tid havde Ribe som de andre Stiftssteder en egen Helgen, det var den hellige Lambert, hvis Billede almindeligviis blev baaren ned til Stranden i et højtideligt Optog, naar Floden truede med at gaae for højt. Nutildags har den to Kirker, Domkirken eller vor Frue Kirke og St. Kathrine Kirke; men før Reformationen havde den desuden en stor Deel Kirker og Klostre, af hvilke det mægtigste var Korsbrødrenes, der tilhørte Johanniterne, en Orden, der bar Navn efter dens Skytshelgen, Johannes den

Døber. Navnet Korsbrødre fik de af det hvide ottefante Kors, de bære udenpaa deres sorte Ordensdragt. Johannittern deelte sig isøvrigt i tre Klasser: „Riddere“, som vare af Adels Stand, efter Bestemmelsen skulde føre Vaaben imod de Bantroende, og beskytte Pilegrimmene, „Præster“, som besørgede de kirkelige Forretninger og „tjenende Brødre“, der skulde pleje de Syge og gjøre Krigstjeneste.

For en halv Snees Aar siden blev den store, herlige Domkirke istandsat og forskjønned af en af vore første Bygmestere, hvorved den atter vandt et Præg og en Anseelse, der er vel værdig et saa stolt Minde fra det niende Aarhundrede, som Efterverdenen neppe vilde kunde forsvare at lade forfalde. At den nuværende Domkirke imidlertid ikke er den samme Bygning, som Ansagar fik Erlig Barn til at grundlægge — 860 — er nok udenfor al Tvivl; ligesom den hellige Trefoldighedskirke i Roskilde har den første Bygning, her sandsynligviis ogsaa været af Bindingsværk. Den Plads, paa hvilken Kirken er opført, er den højeste i Byen og kaldes Liljebjerget, efter en Lilje, som Jomfru Maria er afbildet med i Domkirkens Segl; thi som bekjendt er Kirken indviet til Frelserens Moder og hedder ogsaa „vor Krue Kirke.“ Paa dette Liljebjerg var det, den flittige og lærde Anders Sørensen Vedel fik sit Bogtrykkeri anlagt, da han ombyttede sin geistlige Virken ved Frederik den Andens Hof med et Embede i Ribe og helligede en stor Deel af sin Tid til at udarbejde Skrifter, Danmarks Historie angaaende, iblandt hvilke maa fremhæves hans Samling af „Kæmpeviser“. Men Anders Sørensen, der tog Tilnavnet Vedel eller Vejle efter sin Fødested, var ikke alene Historieforfatter; han var ogsaa Præst, og mange

Brøkenes og aandelige Sange udgik fra hans Mund og Ben, indtil han døde i Ribe 1616.

To af Landets tidligere Konger ligge begravne i Ribe Domkirke; den ene er Erik Emun, der opholdt sig sammesteds 1139 og drog til Thinget i Hvidbing, sydvestlig for Ribe, hvor han blev ihjelslaaet af Gorteplov og ført tilbage til Ribe under Sigluffens Klang; den anden, hans Broder Knuds Sonnesøns Søn, Kristoffer, der blev forgiftet af en Gejstlig ved Ravn Jakob Arnfast.

I Domkirken hviler ogsaa:

..... hin lille Blandreng fra Birkenes By
hvis Ravn fløj over Danmark med folkeligt Ry;
den danske Morten Luther, der stred med Ordets Sværd
og sejrede med Anden i Hjertesjælets Hær."

Som Søhandelsstad var Ribe fordmum højt anstreven og drev Handel med allehaande fine og kostbare Varer; „det duer ikke, naar de ikke faae deres Skarlagen, Silke og Satin fra Ribe," hedder det hos en gammel Forfatter om den tiltagende Pragt i Klædedragt; og

„De ride dennem til Ribe By
og lade sig Klæde Hjære."

figer Bijen. Iøvrigt skal i Byen fra Begyndelsen af have været anlagt en halv Miilsvej længere ud imod Havet ved „Sønder Farup"; men Oversvømmelser af Bæstehavet tvang Beboerne til at flytte deres Boliger op i Landet. Ikke desto mindre har Ribe alligevel flere Gange lidt betydeligt ved Vandflod, iblandt andet 1624 og 1625, da Vandet steg set Fod i Domkirken; ikke at tale om den store Vandflod 1634. Ogsaa i dette Aarhundrede er Havet gaaet ind i Ribe, dog uden at anrette synderlig Skade. Som andre Byer har

ogſaa denne gamle mærkværdige Stad været hjemſøgt af
Jldsvaade, Smitſot og Fjendeflarer; iſær handlede de leſſet
lige Tropper ſlemmſt der, da de i Trediveaarſtrigen brød ind
i Landet, efter at Kriſtian den Fjerde havde tabt Slaget ved
„Luther am Barenberg.“

Ribe var iøvrigt godt kjendt i Overtroens Tider af ſin
„Hege og Troldkvinder,“ de ripenſte Hege bleve anſete for de
fløgtigſte og mægtigſte, hvilket dog ikke hindrede dem i at
lide en forsmædelig Død, naar Rogen vovede at anklage den
for at ſtaa i Forbindelſe med Mæſteren for alle Sortekunſter.
En af de navnkundigſte iblandt dem blev brændt udenfor
Kjøbenhavn i Midten af det ſyttende Aarhundrede; Ribe
friſkjendte hende, men Lehnsmændene Gregers Krabbe ind-
ſtævnedes hende for Herredagen i Kjøbenhavn, og Marek
Splid maatte beſtigte Baalet! Ikke mindre kjendt var Byen
en anden Retning, det var af dens „ſtrænge Ret;“ og dens
gode Politi. De ſkarpeſte Artilleri i Ribe Lov hidrørte fra
Erik Glippings Tid, og Øvrigheden maa have overholdt dem
noje, thi Ribe Ret var bleven til et Ordſprog, og Enhver
frøgtede for at komme for denne Domskol.

„De komme ikke Alle for Ribe Ret,
der ere modne nok til at hænges,“

ſtaaer der i den gamle Biſe, og dette tyder paa, at Retten
plejede at gjøre kort Proces med de Indſtævnte. Ribe Maa
var ſtorre end Maalet i andre Landsdele, thi der blev altid
regnet 10 Skpr. Korn til en Tdr. iſtedenfor det almindelige
er 8; men det lader til, at der i Handel og Vandel ikke blev
taget det meſt ſamvittighedsfulde Hensyn dertil fra Sælgerne
ſelve, da Ribe Ret ofte maatte blande ſig i Sagen.

Vestlig for Byen laa ved Aaen det gamle, navnkundige Riberhuus, hvis Veliggenhed viste, at dets Formaal var at skærme Byen og dens Handel imod Sørøvere og andre Fjender. Dette faste Slot blev anlagt i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede af Kong Niels, der indviede det nogle Aar efter ved at fejre sin Søn Magnus's Bryllup med Regise fra Polen. Ved denne Fest var det, at Brudgommen og hans Fætter Henrik Svendsen, almindeligen kaldet Halte-Henrik, gave deres Misundelse Lufst imod en anden af Farbroderens Sønner, Knud Erikson — Lavard kaldet — fordi denne, der upaatvivleligen har været meget forsængelig og pragtelskende, traadte op i en kostbar saksisk Dragt, der overstraalede alle de Tilstedeværendes, selv Magnus Nielsens. Dette fremkaldte en smaalig Ekinsyge, som ledte til en Ordstrid, der ikke blev uden Betydning ved den sorgelige Begivenhed Aaret efter i Hærsted Skov.

Da Baldemar Sejer i Aaret 1205 sendte Strange Ebbeson og flere Stormænd til Bøhmen for at bejle til Kong Primislav's Kønne, attenaarige Datter, holdt han Hof i Ribe og modtog der sin Brud, den fromme Dagmar, der desværre kun levede i syv Aar.

„Hun kom uden Lyng, hun kom med Fred,
hun kom goden Bonde til Lise;
havde Danmark altid saadanne Blommer,
man skulde dem ære og prise.“

Paa Riberhuus blev deres Bryllup fejret, thi Kongen havde valgt sin Bolig der, fordi han sandsynligvis troede, at hans Nærvarrelse var nødvendig i Nærheden af de erobrede tydske Landsdele, og paa Riberhuus udaandede hun 1212 sin fromme, hjærlige Sjæl. Hendes kongelige Egtefælle var dragen

imod Nord og opholdt sig i Skanderborg, hvor han sad i Tavlebordet, da der kom Melding til ham om Dronningens livsfarlige Sygdom. Strax lod han sin Hest sadle og fik afsted ad Ribe til, hvor der ventede ham stor Kvide; thi Dagmar var død, da han traadte ind til hende, Skjøndt han havde saa stærkt, at

„da han drog af Skanderborg
da fulgte hannem hundrede Svende,
og da han kom til Ribe By,
da red den Herre alene.“

Kongen var overvældet af Sorg og bad alle Fruer og Jomfruer at forene sig med ham i Bøn, at han dog endnu engang maatte tale med sin fromme Hustru, og Dagmar, der kun var falden i Asmagt, Skjøndt alle de Tilstedeværende troede hende død, rejste sig i Lejet og spurgte Valdemar, „hvorfor kaldte hende tilbage til Livet, da hun dog ikke var sig and. Ondt bevidst end „at have snørt sine smaa Silkeærmer om Søndagen;“ derpaa bad hun for alle fredløse Mænd, at de maatte have Fred, og for alle Fangne, at de maatte løses og Rænker; og udbrød da pludselig:

„Nu er det Tid, jeg farer herfra,
jeg maa ikke længere dvæle.
Gimmeriges Klotter de ringe for mig,
mig længes hen til de Sjæle.“

I Ringsted Kirke hviler hun ved Valdemars Side, og ved hans anden Side ligger Berengaria, den Hustru, der blev lige saa hadet af Folket, som Dagmar havde været elsket.

Paa Riberhuus fejrede Valdemar 1229 sin og Dagmars Søn, den tyveaarige Valdemars Bryllup, da denne ægtede Berengarias Broderdatter, Prindsesse Eleonore af Portugal; me

to Aar efter mistede Kongesønnen sin unge Hustru, og snart efter døde han selv ved et Vaadestud paa Jagten.

De tre Sønner, Berengaria fødte Baldemar, bleve Alle Konger, men de fik og Alle 'en brat Død, som og Kristoffers Søn, Erik, der blev myrdet af Marsken Stig Andersen Hvide og flere misfornøjede Stormænd. Marsken og hans Tilhængere maae have været Herrer af Riberhuus, men mistet det ved List og Overrumpling, til Fordeel for den Myrdedes Søn, den unge Kong Erik; thi

„der gaaer Dands paa Riber Gade,
Slottet det er vundet.
Der danser de Riddere frøe og glade
for Erik Kongen hin unge.“

staaer der i en Folkevise, der ender saaledes:

„De dansed dem paa Slottet ind
med dragen Sværd under Skarlagens Skind.“

Er Borgen virkelig bleven vunden som der her antydes, da var det tilvisse en meget romantisk Maade, Ridderne anvendte for at komme i Besiddelse af den; og maa ske den kan have bidraget til den store Fortjærlighed, Erik Menved — Kong Erik hin unge — nærede for Ribe.“

Det lader til, at under de hyppige Fejder imellem Baldemar. Atterdag og de holskeenske Grever, have Ripenserne ikke altid været synderlig gode Undersaatter, thi Modstanderne takkede „de kjære Ribe Borgere for deres udviste Tjeneste;“ og da Kongen havde betroet Fæstningen til Erland Kalb, gif denne endnu samme Aar over til Hertug Klavs i Holsteen, hvorover Hertugen blev saa glad, at han Rjænkede ham baade Gram og Magelstønder. Men neppe et halvt Aar efter gif han tilbage til Baldemar, der modtog ham med den bejendte

Ytring. „Den Kalv er sandeligen værd at lægge tit; han gik bort som Kalv og kommer tilbage som Ko med Kalve.“ Der er ofte bleven holdt store Kirkeforsamlinger i Ribe, og Kristoffer af Bajer, Kristian den Første Frederik den Første bleve bplydede i denne By. Hans tilbragte en Tid af sine sidste Levedage der, thi han, kommen for at overvære en Bispevielse i Slutningen af 1512 og freg Bandet i de første Dage af 1513 saa højt, at In kunde komme hverken ind eller ud; Kongen var som belej og maatte finde sig i at vente indtil Bandet var traadt til. Dette var det sidste Aarsfeste, han oplevede; thi da han drog vesterpaa imod Nord for at komme til Aalborg, smede lede Hesten med ham i Skjern Aa; han saldt i Bandet, og d Uheld midt om Vinteren fremkaldte hans Død.

Foruden de Egne i Nørrejylland, vi nys have besøgt, h til Ribe Amt de i Hertugdømmet Slesvig saakaldte Entlaver. Disse Entlaver bestaae deels af to samtlige Strækninger, de af de saakaldte blandede Distrikter, det vil sige, Stykker nogle Sogne, hvis øvrige Deel hører til Slesvig. Vi v omtale dem i den Landsdeel, af hvilken de ere omgivne, her blot gjøre et kort Bekjendtskab med de Der i Vesterhav der høre til Ribe Stift.

Omtrent en Fjerdingvej fra Fastlandet kommer man i Vesterhavet til Færø, der indtager et Fladeindhold omtrent 1 Mil. Den, der udgjør to Sogne: Nordby Sønderho, har kun ringe Jordbund, og neppe Halvdelen den er dyrket; det Øvrige er øde, tildeels bedækket med F vesand, saa at Beboerne endog maa hente deres Hø fra Fastlandet. Fiskeri er en af Dens Hovednæringsveje, men langt rigere Erhvervskilde er Søfarten, der drives med In sigt og Udholdenhed; derfor ere Fannikerne ogsaa fra gamle Tider af bekjendte som flinke, hjætte Søfolk. Ligeledes h de været vel anseende for deres Driftighed, Flid og Nøjsø hed, saa Fannikernes Huuflid endog er bleven et Ordsp og uden nævnte gode Egenskaber vilde de neppe paa det lidet frugtbare Vland have kunnet holde Roden uden Døre, hvad der er end mere, endog faaet Velstand indensfor. I denne Nøjsomhed nutildags staaer paa samme Fod som Søfolkene alene færdedes langs Slesvigs Vestkyst, tør neppe Nogen staae inde for, idetmindste har jeg ved et Be

paa Den fundet flere materielle Nydelser, hentede fra fremmede Lande, der talte om alt andet end Nøjsomhed. Den Orden og Aeenlighed, der saa meget bidrager til Velvære og uimodstrideligen fremhjælper Velstand, men desværre savnes i saa mange af vort Fødelands Egne, sporer man hos Beboerne af denne fjerne Ø, der forhen skal have været langt mere udstrakt end nutildags. Fano og Mans have engang grændset saa nær til hinanden, siges der, at de kun vare adskilte ved Skodborg Na, over hvilken der da førte en Bro.

Fannifernes Klædedragt er afvigende fra den, der almindeligen findes hos Landboere og ligner deels den, der bæres paa de sydligere liggende Der, deels Beboernes paa Læs. Fruentimmerne bære altid en Slags sort Kasse, naar de ere i fri Luft, for saaledes at værne Ansigtet imod den skarpe Vestenvind. Iøvrigt er deres Fæstdragt meget kostbar, thi de sætte Priis paa de fineste Klædesorter til Skjort og Trøje, og de knapper, disse smykkes med, ere enten af Sølv eller smukt udarbejdede af Rav, hvoraaf der findes en Deel, især ved Dens sydlige Kyster. Tilfældigviis fik jeg Anledning til at overvære en smuk Fannikepigens Bryllup, og det er unægteligt, at den ejendommelige Brudeklæde forhøjede den unge Bruds Ynde.

Mans, der ligger Ribe nærmest, bestaaer egentlig af to Der, adskilte ved et smalt Sund; den nordre: Gammel-Mans er den mindste, men har ypperlig Markjord; Ny-Mans, der er større, omtrent, en halv Miil lang og en Fjerdingvej bred, er derimod tør og sandig. Dronning Thyra skal have lidt Skibbrud ved Mans, da hun kom hertil Landet, og efter den gamle Bije blev Dronning Dagmar landsat der:

„For Mans kasted de deres Anker
alt paa den hvide Sand;
tog de hiin unge Frøken Dagmar,
de løjted hende først paa Land.“

Roms har ogsaa forud været langt mere udstrakt end den nu er, thi en Miils Vej ude i Havet seer man Spor af gamle Bygninger. Den regnes for at være to Mile lang og omtrent lige saa bred, og deles i Nørre- og Sønderland. Medens Mændene fiske og sejle, besørge Kvinderne Agerbruget, men Jordbunden er mager og kun Østhyften dyrket. Paa Borgebjerget, en temmelig høj og rund Bakke østlig paa Sønderlandet, skal der forud have staaet en lille Borg, som

blev skyllet bort ved en af de Oversvømmelser, Den ofte har været hjemstøgt af.

Amrum paa Vestsiden af Slesvig, hører ogsaa til M. Stift. Den er noget over en Miil lang, knap en halv br og har ligesom den nordligere liggende Romø, en Kirke, er indviet St. Klemens, en af de Helgener, der isærdeles skærmede Söfoll. Dens gamle Navn var „Omrum“, — 1 øde Rum — for at betegne dens Ufrugtbarhed, især p Vestsiden, hvor høje Sanddynger danne en Vold imod Havet. Paa Østsiden er en Østersøbanke.

Foruden nævnte Der hører den nordligste Deel af Sil det saakaldte List-Land, og det vestlige af Föhr til det omtalte Stift. Det Vand, der løber imellem Silt og Rom hedder Lister Dyb, og er navnkundigt af Kristian den Fjerde Sammenstød med Hollænderne, den 4de Juni 1644, hvor Kongehelten tvang Fjendens Medforbundne til at vende or

Ribe Stift bestaaer af 3 Amter. I Ringkjøbing Amt er 9 Herreder: Nørrehorne, Hind, Bølling, Vandfuss, Ulvborg, Skodborg, Hjerm, Ginding og Hammerus Herreder.

I Vejle Amt 8: Hatting, Bjerre, Holmans, Elbo, Bruis, Jerlev, Nørvang og Tørtild.

I Ribe Amt 7: Viterhorne, Vesterhorne, Slaug, Stad, Gjerding, Malt, Andst; desuden Løve, Møgel tønder og Søjer i Sønderjylland.

Nørrejylland, den nordligere Deel af Halvøen, indtager et Fladeindhold af 448 Kvadratmiil. Fra Skagen t Ribe er der $37\frac{3}{4}$ Miile, og paa det bredeste Sted, fra Hornæs Nord for Grenaa, til Rissum Fjords Lange, er der $24\frac{1}{4}$ Mil.

Den indbefatter 4 Stifter, der deles i 10 Amter, hv Underafdelinger atter er 79 Herreder efter verdslig Inddeling 83 efter gejstlig. Amterne og Herrederne ere anførte efter Slutningen af hvert Stift. Midt igjennem Landet gaaer en lav, flodløs men lyngklædt Højderyg, der deler Landet i to Dele, den østlige, der er mere højtliggende og frugtbar, en den vestlige flade, flodløs, tildeels ufrugtbar Sandflekk. Længs Vesterhavet findes Sandflitter, der dannes af Flyvesandet.

De største Vandløb ere: Gudena, Stora, Skjer

Na, Varde Na, Kongeaaen, Skive Na, Ry Na, Ribe Na og Skads Na.

Flade Sø, Rolind Sund, Mos, Skanderborg, Viborg og Fiil Søer ere de betydeligste; Fjordene ved Mariager, Randers, Hals, Ebeltoft, Horsens, Vejle og Rolding ere de største paa Østfiden; paa Vestfiden mærke vi Nissum og Ringkjøbing Fjorde.

Nørrejylland har 26 Kjøbstæder: Skagen, Hjørring, Frederikshavn, Søby, Aalborg, Ribe, Hobro, Mariager, Randers, Grenaa, Ebeltoft, Marhuus, Skanderborg, Horsens, Vejle, Fredericia, Rolding paa Østfiden. Paa Vestfiden: Thisted, Rykjøbing, Lemvig Skive, Holstebro, Ringkjøbing, Varde, Ribe. Viborg ligger midt i Landet. Hals og Løgstor ere Fletter.

Af Grevskaber er der 3: Lindenborg, Frisenborg, Sæel; Schackenburg ved Lønder hører og til Ribe Stift; desuden Baroniet Vilhelmsborg. Støvringgaard og Estrupgaard ere Frøkenklostre.

Tredsiendstyvende Afsnit.

„Hvad Folket vil, det Folket kan!
Nu vil vi, at vort Fædreland
fornyet skal fra Gravens Rand
til Sejr og Frihed stige.“

Saaledes sang en af vore Digtere, da det ulmede gjærede stærkere og stærkere med hver Dag i de sydlige Landsdele, indtil omsider Udbruddet kom, og hans Ord fandt Gjenklang i Hytten som i Borgene, thi Folkeaanden blev os fider vakt af Dvale. Saa langt vi kjende Noget til vort Fødelands Historie har der været Misforstaaelser og Stridigheder imellem Danste og Tydske, og paa mangt Blad i den staaer der om „Krig med Holsteen,“ „Stridigheder om Søndejylland,“ „Delinger i Hertugdømmerne,“ nye Delinger i Hertugdømmerne, og dette har været til vore Dage lige før den Tid af:

„at Uffe stod paa Holmen der
alt med det rustne Jydesværd
mod tydske Kæmper tvende.“

Ulykkeligvis ere Ufredens, Sorgens og Trængsels Aar vor Tid tilbagelagte! Gid de aldrig vende tilbage, dero vilde vi bede til Ham, der holder Folkeslagenes som det enkelte Menneskes Tanter og Stjæbne i sin mægtige Haand! Vi Glæde kunne vi nu atter hilse vore Venner i den Landsdel der for saa Aar siden blev vædet af Slægtninges og Landmænds Blod, og med Tak ville Alle paa sin Side, at det Stykke af vort Fødeland, vi nu skulle besøge, ikke blev revet fra os ved fremmede Boldsmands og tydske Embedsmænds uretferdige og lovløse Adfærd.

Sønderjylland

er den sydligere Deel af den Halvø, hvis nordligere Egne vi nylig have gennemvandret. I Gjennemsnit er Længden $17\frac{1}{2}$ Mile og Bredden 10; men fra Landsbyen Bokelhop, Hertugdømmets sydligste Punkt, til Grændsestjeldet ved Kolding, er Afstanden fra Syd til Nord 19 Mile, og imellem Kirkebyen Ording paa Vestpynten af Landskabet Eiderstedt til Fyret ved Bülk er Bredden $13\frac{3}{4}$, hvorimod der imellem Slesvig og Husum kun er 4 Mile. Fladeindholdet er $165\frac{1}{2}$ Kvadratomil, alle Øerne indbefattet.

Kongeaalen adskiller Nørre- og Sønderjylland i en Strækning af 7 Mile, og omtrent 3 Mile ere de landfaste sammen; dette er altsaa Hertugdømmets Nordgrænse; mod Øst har det „Lille Belt,“ som skiller det fra Fyen og Østersøen, indtil Bugten ved Kiel; imod Syd Hertugdømmet Holsteen, fra hvilket det er adskilt ved Ejderstrømmen i en Strækning af omtrent 16 Mil, indtil Rendsborg, og fra denne By af til Holtenau — omtrent $5\frac{3}{4}$ Mile — ved den slesvig-holsteenske Kanal. Imod Vest grænser det til Nordsøen, eller som vi Danske sige: Vesterhavet.

Efter disse Grændsestjæl, der omfatte ogsaa Enklaverne og de blandede Distrikter, i det Hele taget, Landet imellem Kongeaalen og Ejderen, vil det unægteligen her være det rigtigste at kalde denne Landsdeel, Sønderjylland. Den har tildeels samme Beskaffenhed som den nordligere Deel af Halvøen, samme Forskjel imellem Jordbunden, en frugtbar Østkyst, Højder og flette Hedeegne. Men Hertugdømmets lave vestlige Kystegne ere tilvisse afvigende fra Nørrejyllands, thi her findes rige Marskegne, medens Jylland som oftest har ufrugtbare Flyvesandsstrækninger.

Marfken dannes af et fint Dynd eller Leer, det saakaldte Slik, der fylder op af Havet og sætter sig fast paa Grunden, især hvor denne bestaaer af Klægbund. Det er Slikken, der giver Marfkegnene deres særegne Præg, derfor kunne alle lavtliggende Egne, der har en sid leeragtig Jordbund, f. Ex. Lolland, ikke kaldes Marfl. Men langs Slesvigs Vestsyst findes udstrakte lavvandede Grunde, der to Gange om Dagen overfyldes af Havet og to Gange fremtræde som tørt Land, eftersom det er Ebbe eller Flodtid. Under Højvandtiden er det, at det fine Marfkleer fylder ind imod Strandbredden og sætter sig fast, dog mindre let hvor der er Sandbund, da Sandkornene komme i Bevægelse, naar Højvandet falder, og fylle Leret bort tilligemed Vandet; de tungere Bestanddele blive altid ude paa Grundene.

Følge den forskjellige Beliggenhed faaer Marfken Navn af „Kystmarfl“, „Ømarfl“ og „Flodmarfl“, og med Hensyn til Bestaffenheden kjælnes imellem „den fede Marfl“, der ligger nærmest Kysten, og „Sandmarfken“, der vel egentlig bestaaer af Sand, men dog er overordentlig frugtbar og hyppig findes under den fede Marfl. Marfkegnene i det Ejderstedste og ved Løndern holdes for de bedste i Sønderjylland.

Som bekjendt afgiver Marfken ypperlige Græsgange, og derfor er Kvægavl eller rettere Kvægsedning, Hovednæringsvejen paa denne Kant af Landet; thi en stor Deel Ungkvæg fra Jyllands og Hertugdømmernes magre Egne sendes til Marflstrætningerne for at blive fedede der, og man seer til alle Sider store, røde, velnærede Køer og Stude. Agerbruget drives derimod ikke synderlig i Marfken, og Kornavl en er kun ubetydelig; alene de mere højtliggende Steder bruges til Sædeland.

Mærkeligt er det, at Vandet saa gaafte forsvinder i Eb-
betiden, at Folk kan gaae og kjøre fra den ene Ø til den
anden; men det gjælder da at iagttage den største Forsigtighed
og nøje beregne Tiden, thi naar Vandet begynder at stige, da
styrter det frem i rivende Fart, og Enhver maa ile imod Land
for ikke at blive overrasket af Floden og rives bort af den.

Da Marskegnene ere store lavtliggende Sletter, der efterhaan-
den vindes fra Havet, ere de naturligtviis steds udsatte for Over-
svømmelser, og der er derfor tænkt paa Værn for dem imod
det mægtige Element. Uren, saaledes kaldes den lave Sand-
vold, Havet selv danner, ved at opløse Sand, Stene og
Gruus, skjærmer kun lidet imod en Vestenstorm. Saa snart
der altsaa er vundet saa stort et Stykke Eng, at det nogen-
lunde kan betale sig, bliver Strækningen inddiget. Digerne
opføres af Jord og Læng, og paa den Side, der vender imod
Havet, belagte med store Stene, omtrent til den halve Højde.
Et saaledes inddiget og fra den øvrige Marsk adskilt Stykke
Land, kaldes en Kog, og Kogene ligge selvfølgelig den ene
bag den anden; octrøyerede Koge ere de, der have faaet
visse Friheder og Forrettigheder til Erstatning for Inddigningen,
thi denne er, som man kan tænke sig, forbunden med store
Bekostninger og megen Anstrængelse. Alt hvad der ligger
udenfor Diget, men ikke oversvømmes af det daglige Højvand,
kaldes Halliger, og bruges kun til Græsning; det Land, der
forsvinder eller kommer tilsynne ved Vandets Stigen og Falden,
kaldes Væder. I snevrere Betydning forstaaes imidlertid
ved Halliger ikke Forlandet, men kun de smaa inddigede
Øer ved Slesvigs Sydvestkyst, der steds ere udsatte for Over-
svømmelse og sandsynligtviis efterhaanden ville blive et Bytte

for Havet, thi Bølgerne skulle ofte op ad Husenes Mure, og det er ikke ualmindeligt, at Skibe stryge forbi Binduerne.

Digerne ere enten Sommerdiger, der kun formaae at værne imod Havet ved Sommertide, eller Vinterdiger, stærke Volde, der have en Højde af indtil 22 Fod over den sædvanlige Flodhøjde; de ere stejle ind ad Landet til, men skræge ud imod Søen, for bedre at kunne bryde Bølgernes Magt. Der findes ogsaa imellem Indrediger og Udrediger. Indrediger ere de gamle, tidligere opførte Volde, der nu kunne ansees for overflødige, efterjom der er anlagt nyere, længere ude imod Havet; men de afgive dog endnu Nytte, thi deels yde de nogen Sikkerhed, i det Tilfælde, at de yderste Diger eller Havedigerne skulde blive gjennebrudte ved Springfloder, deels ere de et Samfærdselspunkt imellem Kogene. Disse ældre Diger tjene ogsaa til Kjøreveje, da de sædvanlige Veje fra det tidligste Efteraar til langt hen i Foraaret ere ufremkommelige; paa Kammen af Digerne, der ialmindelighed ere 12—18 Fod bred, saa at to Vogne de fleste Steder kunne kjøre ved Siden af hinanden, er der i den Hensigt anlagt Veje, og paa de bredere Steder staae endog Marskboernes Huse paa enestaaende Høje, der bleve opførte paa Marsten i ældre Dage, førend man havde Diger.

Marskegnene ere ogsaa paa de fleste Steder gjenneaaarne af store Grøfter og af Afløbskanaler, der skulle lede Vandet bort fra den siede Jordbund. Disse Kanaler og Vandløb ere ligeledes forsynede med Diger, naar de ere for brede til at Havet med en Sluse kan hindres fra at bane sig Vej; undertiden sejler Marskboerne med Baade igjennem dem op i Landet, og det er almindeligt, at de tage Springstokke med, naar de gaae ud paa deres Marker. Springstokken er

en 5—6 Alen lang Stang, ved Hjælp af hvilken de sætte over Grøfterne, og det med saa stor Færdighed, at Fremmede uvilkaarlig maae studse ved at see dem foretage saadanne lange Mesterspring.

Den egentlige Marst strækker sig med saa Afbrydelser fra Flekken Bedel, to Mile nordvestlig for Altona, indtil Flekken Højer, $1\frac{3}{4}$ Mil vestlig for Lønder, altsaa i en Længde af omtrent 23 Mil; Bredden er forskjellig, men Fladeindholdet er saa noget nær 38 Kvadratomile, hvoraf de 18 regnes til Slesvig, de andre til Holsteen. Desuden findes der jo ogsaa Marstjord paa Verne i Bøstherhavet og paa nogle Egne Nord for Kongeaaen, f. Ex. langs Kysten ved Rissum Fjord, ved Rips Åa, ved Kongeaaen, inde i Hjerting Bugten, ved Udlobet af Varde Åa, og paa den indre Side af den smalle Lange imellem Havet og Ringkjøbing Fjord, saa og paa de saakaldte Tipper i Stauning Fjord.

Foruden de fede Marstegne er der i Sønderjylland Geestland og Hedestrætninger. Geest kalde Marstboerne Alt hvad der ikke er Marst og Hede, det er Højlandet, der ligger Øst for Højderyggen, men især Beststraaningens Jordbund. Bestraaningens er imidlertid meget forskjellig, og de Egne, der ligge ved Østersøen ere frugtbare og bedre end de, der ligge inde i Landet og nærme sig Heden. Høje og Dale, Kornagre, Enge og Skove afvegle paa Hertugdømmets Østkyst og frembyde frugtbare og smukke Egne, der i høj Grad ligne Jyllands skønne og frodige Landstæder i Aarhus og de sydligere liggende Amter.

Alf Hederne, der naae fra Skagen til Frantrigs Grændse og til Højbjergene, har Sønderjylland ogsaa sin Deel; de gaae omtrent midt igjennem Landet, men medens i Jylland omtrent

en Fjerdedeel af Gladeindholdet er Hedestrækninger, indtage de i Slesvig derimod kun en Sjettedeel, og de slesvigste Heder ere lettere at opdyrke end de jydskte, fordi deres lerede Grundlag yder saa megen Hjælp.

Lidt sydøstlig for Lønder begynder en Rosenstrækning, der gaaer lige ned til Hertugdømmets Sydgrændse, og Sønderjylland er saa rigelig forsynet med Løv, at der ikke let kan befrygtes Mangel derpaa. Skov findes kun paa Østkysten; de bedste og rigeste ere imod Nord. Skamlingsbakke er det højeste Punkt.

De betydeligste Vandløb ere: Ejderen, der udspringer i Holsteen, et Par Mil sydvestlig for Kiel, modtager et betydeligt Tilløb fra Bordesøholm Sø, og løber dernæst igjennem Westen- og Flemhuder Søer som en Fortsættelse af den slesvig-holsteenske Kanal, under Navn af „Ober-Ejderen,“ indtil den kommer til Rendsborg. I fire Arme flyder den igjennem denne Stad, antager da Navn af „Unter-Ejderen“ og løber i mange Bugter og Krumninger til Frederiksstadt og Tønningen, nedensfor hvilken By den falder i Vesterhavet med en bred Munding. Dens Løb er omtrent 26 Mile, en paafaldende Længde, der hidrører af de mange Krumninger, den flaaer. Ved Hjælp af den slesvig-holsteenske Kanal danner Ejderen en Forbindelse imellem Nordsøen og Østersøen.

Treen Floden udspringer Syd for Flensborg, løber først imod Syd, omtrent 6 Mile, vender sig derpaa imod Vest og falder i Ejderen ved Frederiksstadt igjennem to store Eluser. Dens Løb er omtrent 8 Mile; fra Hollingstedt til dens Udløb, omtrent 3 Mile, er den sejlbar for store Baade.

Der næst har Kongeaen sit Udspring i Sønderjylland, af tre Rilder, som vi alt have omtalt.

Den største Indsø er Witten Sø — den hvide Sø — ved Sydgrændsen, omtrent 2^a Mil lang og 1^a Mil bred; desuden Jelsøerne, som gennemstrømmes af Jelsø Å og deles i Øvre- Midt- og Nedre; Gudskogs imod Vest; Graasteens; Postrups; Haderslevsøen, Hejls, Søgaard, Bistens, o. fl.

Ligesom Nørrejylland's Østkyst har ogsaa Sønderjyllands mange sejlbare Fjorde, ved hvilke der ligge Kjøbstæder; saaledes ved Haderslev, hvilken Fjord kommer fra det lille Belt; de sybligere: Abenraa, Flensborg, Eslevig og Ekernsforde Fjorde dannes derimod af Østersøen.

I den Deel af Halvøen, der gaaer fra Kongeaen til Ejderen, findes, som alt omtalt, adskillige Strækninger, der høre til Nørrejylland; det er Enklaverne, der indtage et Fladeindhold af omtrent fem geografiske Kvadratmile; adskillige af dem høre dels til den nordligere Halvø, dels til Eslevig, det er de saakaldte blandede Distrikter; disse findes alle paa Vestkanten, nordlig for Ribe, fra Faldingbro af og ned indtil Lønderegnen.

Hertugdømmets Inddeling er: Haderslev, Abenraa, Flensborg, Gottorp, Pütten Amter; Landstaberne Stapelholm og Ejderstedt; Husum, Bredstedt og Lønder Amter og Landstabet Lygumkloster; desuden Sønderborg-Nordborg Amt paa Als. Derne Krø, Femern, Helvorm og Nordstrand, der udgjøre et Landstabs hver for sig.

Enkelte Egne af dette Hertugdømme have i daglig Tale særegne Benævnelser, efterjom de dybe Bugter eller Fjorde dele det. Imod Øst kaldes saaledes Halvøen syblik for Haderslev Fjord, Haderslev-næs; Eggen vestlig for Als: Sun-

devit; Landet imellem Flensborg Fjord og Elben gaaer under det gamle Navn Angeln, Halvøen imellem Elben og Gdrensførde Fjord hedder Svandø, og Landtungen imellem sidstnævnte Fjord og Kieler Bugt; Dansejlov (Dänischwald). Nordfriesland benævnes Eggen imellem Ejderen og Hvidaa, der ved Hoyer løber ud i Vesterhavet, tillige de Der der ligge ligeoverfor, og den Strækning, der gaaer fra Ejderen til Hebersstrømmen, som løber ud ved Husum, kaldes det Ejderstedtske.

Et og tredsindstyvende Afsnit.

Saderslev Amt deles i Østeramtet og Vesteramtet. — Paa Rejsen igjennem Nørrejylland standsede vi ved Halvøens sydvestlige Kyst, og Intet er da naturligere, end at vi gaae videre ned ad Vestkysten, hvor vi da paa Gjennemrejsen først ville gjøre et kort Besøgsbesøg med Rødding, skellig for Ribe. Navnet skal forhen have været skrevet „Nything“ og hidrøre fra Nydning af Farrikslov, denne gamle Grændse imellem Nørre- og Sønderjylland. Rødding er en anseelig Landsby, der i vore Dage har vundet Navn ved den smukke Stiftelse, der er bleven grundlagt sammesteds, en Folkehøjskole, hvor unge Landmænd fra alle Rigets Egne drage hen for at vinde en Oplysning og Udvikling for Livet, der hidtil manglede dem Lejlighed til at tilegne sig. Den Mand, der med redelig Iver arbejdede for dette Maal og selv i to Aar var den nye Skoles Forstander, efter at han havde nedlagt sit Embede som Lektor i det danske Sprog ved Universitetet i Kiel, Professor Kristian Flor, har i flere Henseender stor

Fortjeneste af den danske Lands og det danske Sprogs Opretholdelse i Nordflesvig; gid han ogsaa have den Tilfredsstillelse af sine Bestræbelser for Højskolen, at Uoverensstemmelse i Meninger og Anskuelser ikke skal lamme det begyndte Værk, og Ensidighed ikke fremkalde Misforstaaelse og Ufjærlighed, der kun kunne bringe Forstyrrelse med sig!

Lørningelehn kaldes endnu de forskjellige Herreder i Bøsteraamtet, der staae under Ribe Bispestol; disse Herreder ere Fros, Kalslunde, Nørreangstrup, Gram og Hvidding. Navnet hidrører fra Lørning Slot, hvor Lehnsmændene foruden boede. Det er i denne Egn, at Knipsingsværket i Aardeleshed har været igang og tildeels er det endnu.

Kalslunde er det nordligste af Herrederne. Dette Sogn, der er Annet til Hjørtlunde siden Svenskekrigen 1659 — før den Tid var det Hovedsognet — har en lille Kirke, der staaer affondret med sit ringe Spiir paa et smalt, langstrakt Hedestrøg ved Vejen fra Ribe til Kolding, i en bar Egn, der som Navnet „lunde“ udviser, forhen maa have været skovrig. Hele denne Omegn gemmer Oldtidsminder, der vidne om, at vore Forfædre have haft Offersteder der; i Aar findes mange Gravhøje. Østlig for Kirken findes tre Høje i en Trekant: Løvhøjene kaldet. I Billebøl ved Kongeaaen skal Povl Badsfjær have boet, der er kjendt fra Kristian den Fjerdes Tid; thi da Kongen blev saaret ombord paa „Trefoldigheden“ og der ingen Læge fandtes paa Skibet, fik han, der tjente ombord som Matros, Tilladelse til at forbinde den saarede Kongehelt. Denne Mand, Povl fra Billebøl, havde i sin Ungdom begaaet en Udaad, der drev ham i Landflygtighed, efter Sigende et Mord, men da Krigen udbrød imellem Danmark og Sverrig, kom han hemmelig tilbage og tog Tjeneste som Matros paa den Konge-

lige Flaade, uden at give sig tilfjende. Kong Kristian tog imod hans Tilbud, at ville forbinde ham, og da Povl, der i sine tidligere Aar, før han blev landflygtig, havde lagt sig efter Saarlægevidenskab, udførte sine Sager til den Syges Tilfredshed, tillod han ham at udbede sig en Gunstbeviisning. Da tilstod Matrosen, hvo han var og hvorfor han var bleven landflygtig, idet han til samme Tid bad om at maatte nyde Fred og Frelse ved Kongens Naade. „Ja, min Fred skal Du have, men Frændefred maa Du først selv forskaffe Dig,“ svarede Kristian den Fjerde, og den har han sandsynligviis faaet, thi Kongen gav ham en Gaard i Villebøl og fritog ham for Skatter saalænge han levede.

Om denne Povl Vadstjær, saaledes blev han almindeligen kaldet efter at have staaet Kongen bi som Saarlæge, fortælles der endvidere, at han oftere vovede sig saa yderlig ud i Kongeaen, at han kom i Fare for at drukne. Naar hans Slægt og Venner da tilraadede ham at tage sig ivare, før at han ej skulde gaae tilbunds, svarede han: „Jeg har sejlet igjennem saa mangen farlig Sø, og det vilde derfor være en Skam for mig, om jeg skulde blive borte i denne Rende;“ men han druknede dog alligevel i Aaen. I Kalslunde Kirke fortæller en udhuggen Eggetræesramme om, at han ligger begravet der.

Til Kalslunde Herred hører ogsaa Hjerting, sædvanligviis kaldet Østre-Hjerting, for at kunne skjelnes fra Flækken Hjerting i Jylland, som vi have omtalt. Byens Navn skal egentlig være Hertthas Eng, fordi der paa en Høj Syd for den høitliggende Kirkeby har været et Offersted for Frugtbarhedens Gudinde, Herttha.

Syd for Rødding i en smuk Dal ved Ribevejen kommer man igjennem Kirkebyen Gram, der er langt anseeligere end

Kandehøyer ialmindelighed; et Aaret hndes iammenede og en Aro, der iser noget hierattet ud. Nordligere ved Ribe Na ligger Herredet Gramgaard, der tilberer Giterfemmerne af Heltmariall Hans Schad, en Mand, der er baderlig kjendt fra Krigsårene 1655—57. Det Slot, som Erland Kalv bragte tilbage til Baldemar Atterdag til; emed Regeltender, var ikke det nærværende anielige Herredede, men en ældre Bgning, der laa en Miilsvej nordligere, midt i Skoven.

I dette Herred fandtes forhen en stor Deel Adelsgodt, af hvilket endnu er tilbage Gram og Rybol, paa Grændien af Haderslevs Læter- og Vesteramt. Hvor lang Afstanden end er, foretage dog Ripenierne Skovtoure til Gram; thi den nærmeste betydelige Skovstrækning ved deres Skovløse By findes der. Paa en af Byens Marker er den forhen saa bekjendte „Helligvandskilde,“ der blev godt besøgt til forskjellige Læder af Aaret, men da især St. Hans Aften.

Ved Spandet Kirke, lidt sydvesslig for Gram, ligge nogle Huse, der ere opførte af Spandetgaard, en adelig Sæbegaard, der er bleven nedlagt. Paa denne Gaard skal „Sorteplov,“ Erik Emuns Morder, have boet. Han havde altsaa ikke langt fra sit Hjem til det Sted, Udaaaden stete: „Hvidding“. Nordvesslig for Kirken ligger Nordby, en af de højeste Punkter i Hertugdømmet.

Det nordligste Sogn i Gram Herred er Jels, der har megen Skov og smukke Strøg ved den før omtalte tredeelte Sø; det skal forhen være kaldet Jarlsø, som man formoder, en Forkortelse af Jarlsøede, hvilket er bleven sat i Forbindelse med de mange Gravhøje, der findes sammesteds.

Det var i Tislunde Kirke, Ameg til Bestoft, hvilket Navn oprindeligen antages at være Bøgetoft, at det Mord

blev begaaet af Lule Vognsøn, som der staaer i den gamle Bise, og hvorved Kirken kom to Aar i Van. Man faaer et uhyggeligt Begreb om det Sind, hvormed de gamle stridbare Nordboere toge til Kirke, baade Mænd og Kvinder, naar man læser Fortællinger som den her antydede.* I gamle Dage var der fire Herregaarde i Sognet, „hedder det,“ og paa en af dem boede Hr. Vogns, der blev ihjelslagen af Hr. Svend Graa, som derfor maatte bøde tretusinde Mark Guld og Sølv til hans Enke, Fru Mette Vogns. For denne Sum lod Fru Mette sig gjøre en gylden Stol i Eislunde Kirke, hvilket Svend Graa tog hende saa ilde op, at han paa en Helligdag, medens hun havde forladt sit Sæde for at ofre paa Alteret, begav sig ind i samme Stol og forlangte, da hun kom tilbage, at hun skulde vige den. Men Fru Mette vilde ingenlunde bekvemme sig dertil, og derved blev Herremanden saa forbitret, at han mishandlede hende med Skjældsord og Slag. Grædende over denne Mediart ilede hun hjem fra Kirken og beklagede sig for sine yve Sønner, hvorpaa da frø den ældste, Lule Vognsøn, tog sit Sværd, gik til Kirken og dræbte Svend Graa for Alteret, hvor de nu begge ligge begravne.*

Mogeltønder-Ballum Birk omfatter Mogeltønder, Daler og Ballum Sogne. Hertil hører Flækken Mogeltønder og Grevstabet Schaffenburg; Hovedgaarden Trojborg, hvis Bygninger ere fra det fjerde Aarhundrede, forsynede med Taarne og omgivne med dybe Grave, ligger midt imellem begge, men udenfor Birket. Daler Kirke har et højt, pyramideformigt Taarn.

Mærkeligt er det, at Vandet saa ganske forsvinder i Ebetiden, at Folk kan gaae og kjøre fra den ene Ø til den anden; men det gjælder da at iagttage den største Forsigtighed og nøje beregne Tiden, thi naar Vandet begynder at stige, da styrter det frem i rivende Fart, og Enhver maa ile imod Land for ikke at blive overrasket af Floden og rives bort af den.

Da Marfegnene ere store lavtliggende Sletter, der efterhaanden vindes fra Havet, ere de naturligtviis stedsvis udsatte for Oversvømmelser, og der er derfor tænkt paa Værn for dem imod det mægtige Element. Uren, saaledes kaldes den lave Sandvold, Havet selv danner, ved at opkaste Sand, Stene og Gruus, Hjørner kun lidet imod en Bestensform. Saa snart der altsaa er vundet saa stort et Stykke Eng, at det nogenlunde kan betale sig, bliver Strækningen inddiget. Digerne opføres af Jord og Læng, og paa den Side, der vender imod Havet, belagte med store Stene, omtrent til den halve Højde. Et saaledes inddiget og fra den øvrige Marf adskilt Stykke Land, kaldes en Kog, og Kogene ligge selvfølgelig den ene bag den anden; octrøperede Koge ere de, der have faaet visse Friheder og Forrettigheder til Erstatning for Inddigningen, thi denne er, som man kan tænke sig, forbunden med store Bekostninger og megen Anstrængelse. Alt hvad der ligger udenfor Diget, men ikke oversvømmes af det daglige Højvand, kaldes Halliger, og bruges kun til Græsning; det Land, der forsvinder eller kommer tilsynne ved Vandets Stigen og Falden, kaldes Bader. I jevnere Betydning forstaaes imidlertid ved Halliger ikke Forlandet, men kun de smaa inddigede Der ved Slesvigs Sydvestkyst, der stedsvis ere udsatte for Oversvømmelse og sandsynligtviis efterhaanden ville blive et Bytte

for Havet, thi Bolgerne skulde ofte op ad Husenes Mure, det er ikke ualmindeligt, at Skibe stryge forbi Binduerne.

Digerne ere enten Sommerdiger, der kun formaae værne imod Havet ved Sommertide, eller Vinterdig stærke Volde, der have en Højde af indtil 22 Fod over i sædvanlige Flodhøjde; de ere stejle ind ad Landet til, og straae ud imod Søen, for bedre at kunne bryde Bolgerens Magt. Der skelnes ogsaa imellem Indrediger og Udrediger. Indrediger ere de gamle, tidligere opførte Volde, der nu kunne ansees for overflødige, efter som der er anlagt ny længere ude imod Havet; men de afgive dog endnu Nydelse, thi deels yde de nogen Sikkerhed, i det Tilfælde, at de ydre Diger eller Hæddigerne skulde blive gennembrudte ved Springfloder, deels ere de et Samfærdselspunkt imellem Kogedisse ældre Diger tjene ogsaa til Kjøreveje, da de sædvanlig Veje fra det tidligste Efteraar til langt hen i Foraaret u fremkommelige; paa Kammen af Digerne, der ialmindelig ere 12—18 Fod bred, saa at to Vogne de fleste Steder kunne kjøre ved Siden af hinanden, er der i den Hensigt anlagt Veje, og paa de bredere Steder staae endog Markboernes Huse paa enestaaende Høje, der bleve opkastede af Marsten i ældre Dage, førend man havde Diger.

Marstegnene ere ogsaa paa de fleste Steder gennemstaaende af store Grøfter og af Afløbskanaler, der skulde lede Vandet bort fra den siede Jordbund. Disse Kanaler og Vandløb ligeledes forsynede med Diger, naar de ere for brede til at lukke med en Sluse kan hindres fra at bane sig Vej; i det Tilfælde sejler Markbøerne med Baade igjennem dem og Landet, og det er almindeligt, at de tage Springstøvet med, naar de gaae ud paa deres Marker. Springstøffen

en 5—6 Alen lang Stang, ved Hjælp af hvilken de sætte over Grøfterne, og det med saa stor Færdighed, at Fremmede uvilkaarlig maae stude ved at see dem foretage saadanne lange Mesterspring.

Den egentlige Marst strækker sig med saa Afbrydelser fra Flekken Vedel, to Mile nordvestlig for Altona, indtil Flekken Højer, $1\frac{3}{4}$ Mil vestlig for Lønder, altsaa i en Længde af omtrent 23 Mil; Bredden er forskjellig, men Fladeindholdet er saa noget nær 38 Kvadratmile, hvoraf de 18 regnes til Slesvig, de andre til Holsteen. Desuden findes der jo ogsaa Marstjord paa Verne i Bøstherhavet og paa nogle Egne Nord for Kongeaaen, f. Ex. langs Kysten ved Nissum Fjord, ved Nips Na, ved Kongeaaen, inde i Hjerting Bugten, ved Udløbet af Varde Na, og paa den indre Side af den smalle Lange imellem Havet og Ringkjøbing Fjord, saa og paa de saakaldte Tipper i Stauning Fjord.

Foruden de fede Marstegne er der i Sønderjylland Gestland og Hedestrækninger. Geejt kalde Marstboerne Alt hvad der ikke er Marst og Hede, det er Højlandet, der ligger Øst for Højderyggen, men især Bestraaningens Jordbund. Bestaaffenheden er imidlertid meget forskjellig, og de Egne, der ligge ved Østersøen ere frugtbarere og bedre end de, der ligge inde i Landet og nærmere sig Heden. Høje og Dale, Kornagre, Enge og Skove afvegle paa Hertugdømmets Østkyst og frembyde frugtbare og smukke Egne, der i høj Grad ligne Jyllands skønne og frodige Landstæder i Aarhus og de sydligere liggende Amter.

Af Hederne, der naae fra Skagen til Franckrigs Grændse og til Hartzbjergene, har Sønderjylland ogsaa sin Deel; de gaae omtrent midt igjennem Landet, men medens i Jylland omtrent

Uden at der var bleven anerkjendt nogen Hjemmel for de udtalte Meninger om det fundne Horn, kom ganske uventet et næsten tilsvarende for Lyset i det paafølgende Aarhundrede, men derved blev dog ingen tydeligere Forklaring tilvejebragt. I April 1734 gif en fattig Landmand i Landsbyen Gallehuus udenfor sin Hytte for at grave Leer, vel en Snees Stridt fra det Sted, hvor det første Guldhorn var kommen for Lyset; neppe havde han gjort nogle Spadelast, førend han stødte paa en haard, glimrende Gjenstand og sandt da et Horn af det fineste Guld. „Idag har jeg fortjent Brændeviin,“ raabte han glad og viste Naboerne den fundne Stat, som Godsejeren, Grev Schack, derpaa sendte til Kristian den Sjette, der lod udbetale 200 Rdl. til Finderen. Den fattige Mand kunde neppe fatte sin Lykke, og den modtagne Sum syntes ham saa stor, at den aldrig kunde faae Ende; men saa Dage efter, han havde ladet et Taksigelsebrev skrive til Kongen, blev han syg og døde.

Dette sidste fundne Guldhorn vejede 7 Pund 11 Lod, altsaa 30 Lod mere end det første, uagtet den smalere Ende var afbrudt. Det var forarbejdet paa samme Maade og bestod ligeledes af 10 Horn eller egentlig to Stykker af Horn, thi den nederste Deel var borte; det mindre Horn var et heelt Stykke, det ydre bestod af fem Ringe, som vare søjede til hverandre. Men det var afvigende fra det tidligere fundne ved en Indskrift paa dets øverste Rand, udført med en Gravstift, men med usikker Haand; efter vore nyere Oldgrandskeres Fortolkning skal der have staaet: „Jeg, Hlaiba, gjorde dette Horn til de holtigste Gjæster.“ (Gjæsterne fra Skoven.)

Guldhornene bleve begge bragte til Kunstkammeret for der at opbevares og fremvises iblandt andre Sjeldenheder,

Der næst har Kongeaaen sit Udspring i Sønderjylland, af tre Riber, som vi alt have omtalt.

Den største Indsø er Witten Sø — den hvide Sø — ved Sydgrænsen, omtrent $\frac{2}{3}$ Miil lang og $\frac{1}{3}$ Miil bred; desuden Jelsøerne, som gennemstrømmes af Jels Å og deles i Øvre- Midt- og Nedresø; Gudsøgssø imod Vest; Graasteensø; Høstrupsø; Haderslevsøen, Hejlsø, Søgaardssø, Bistensø, o. fl.

Ligesom Nørrejyllands Øktyt har ogsaa Sønderjyllands mange sejlbare Fjorde, ved hvilke der ligge Kjøbstæder; saaledes ved Haderslev, hvilken Fjord kommer fra det lille Belt; de sydligere: Abenraa, Flensborg, Slesvig og Ekernsørde Fjorde dannes derimod af Østersøen.

I den Deel af Halvøen, der gaaer fra Kongeaaen til Ejderen, findes, som alt omtalt, adskillige Strækninger, der høre til Nørrejylland; det er Enklaverne, der indtage et Fladeindhold af omtrent fem geografiske Kvadratkilometer; adskillige af dem høre deels til den nordligere Halvø, deels til Slesvig, det er de saakaldte blandede Distrikter; disse findes alle paa Vestkanten, nordlig for Ribe, fra Faldingbro af og ned indtil Lønderregnen.

Hertugdømmets Inddeling er: Haderslev, Abenraa, Flensborg, Gottorp, Hütten Amt; Landstaberne Stappholm og Ejderstedt; Husum, Bredstedt og Lønder Amt og Landstabet Lygumkloster; desuden Sønderborg-Nordborg Amt paa Als, Døne Væ, Femern, Belvorn og Nordstrand, der udgjøre et Landstabs hver for sig.

Enkelte Egne af dette Hertugdømme have i daglig Tale særegne Benævnelser, efter som de dybe Bugter eller Fjorde dele det. Imod Øst kaldes saaledes Halvøen jydlig for Haderslev Fjord, Haderslev-næs; Egnen vestlig for Als: Sun-

devit; Landet imellem Flensborg Fjord og Elie under det gamle Navn Angeln, Halsen imellem Elie Gærførde Fjord hedder Svandss, og Landtungen im fidsnævnte Fjord og Kieler Bugt; Danskejov (Dänisch Nordfriesland benævnes Egnen imellem Ejderen og Elie der ved Hoyer løber ud i Vesterhavet, tillige de Der ligge ligeoverfor, og den Estrækning, der gaaer fra Elie til Heversstrømmen, som løber ud ved Husum, kaldes Ejderstedtske.

Et og tredfindstyvende Afsnit.

Haderslev Amt deles i Østeramtet og Vesteramtet. Paa Rejsen igennem Nørrejylland standsede vi ved Søns, sydvestlige Kyst, og Intet er da naturligere, end vi gaae videre ned ad Vestkysten, hvor vi da paa Gjennerejsen først ville gjøre et kort Besjendtskab med Rødding, og for Ribe. Navnet skal forhen have været skrevet „Rythy“ og hidrøre fra Rydning af Farrikskov, denne gamle Græ imellem Nørre- og Sønderjylland. Rødding er en gammel Landsby, der i vore Dage har vundet Navn ved den sm Stiftelse, der er bleven grundlagt sammesteds, en Folkehøjskole, hvor unge Landmænd fra alle Rigets Egne drage for at vinde en Oplysning og Udvikling for Livet, der mangler dem Lejlighed til at tilegne sig. Den Mand, med redelig Iver arbejdede for dette Maal og selv i to var den nye Skoles Forstander, efter at han havde ned sit Embede som Rektor i det danske Sprog ved Universitetet i Kiel, Professor Kristian Flor, har i flere Henseender

Fortjeneste af den danske Aands og det danske Sprogs Opretholdelse i Nordflædvig; gid han ogsaa have den Tilfredsstillelse af sine Bestræbelser for Højskolen, at Uoverensstemmelse i Meninger og Anskuelser ikke skal lamme det begyndte Værk, og Ensidighed ikke fremkalde Misforstaaelse og Ufjærlighed, der kun kunne bringe Forstyrrelse med sig!

Lørningelehn kaldes endnu de forskellige Herreder i Bøsterramtet, der staae under Ribe Bispestol; disse Herreder ere Fros, Kalslunde, Nørrelangstrup, Gram og Hvidding. Navnet hidrører fra Lørning Slot, hvor Lehnsmændene foruden boede. Det er i denne Egn, at Kniplingsvæveriet i Aarledeseth har været igang og tildeels er det endnu.

Kalslunde er det nordligste af Herrederne. Dette Sogn, der er Anne til Hjørtlunde siden Svenskekrigen 1659 — før den Tid var det Hovedsognet — har en lille Kirke, der staaer afsondret med sit ringe Spiir paa et smalt, langstrakt Hedestrøg ved Vejen fra Ribe til Kolding, i en bar Egn, der som Navnet „lunde“ udviser, forhen maa have været flodrig. Hele denne Omegn gemmer Oldtidsminder, der vidne om, at vore Forfædre have haft Offersteder der; i Aar findes mange Gravhøje. Østlig for Kirken findes tre Høje i en Trekant: Løvhøjene kaldet. I Villedsøl ved Kongeaaen skal Povl Badstjær have boet, der er kjendt fra Kristian den Fjerdes Tid; thi da Kongen blev saaret ombord paa „Trefoldigheden“ og der ingen Læge fandtes paa Skibet, fik han, der tjente ombord som Matros, Tilladelse til at forbinde den saarede Kongehelt. Denne Mand, Povl fra Villedsøl, havde i sin Ungdom begaaet en Udaad, der drev ham i Landflygtighed, efter Sigende et Mord, men da Krigen udbrød imellem Danmark og Sverrig, kom han hemmelig tilbage og tog Tjeneste som Matros paa den Konge-

langs Stranden ned til Skamlingsbækken, hvis højeste Punkt, Højstamlung, er dannet som en Hestesto og har i Oldtiden været et Gravsted for hele Omegnen; derom vidner de mange Aftekrutter, der findes sammesteds. I vor Tid er denne Højdetop bleven vel kjendt, ikke som de Dødes Hvilested, men som de Levendes Mødested, thi det levende Ord, der lod sig høre ved Folkesejterne sammesteds, holdt Danstheden vaagen og vækkede den, hvor den laa i Dvale. Ved et saadant Møde paa Skamlung modtog Peder Hjort Lorenzen af Hjønsomme Medborgere det Drillehorn, hvis Indskrift fortalte, at han havde havt Mod og Kraft til at hørde dansk Sprog og Aand i Standerforsamlingen i Slesvig. Ved Foden af Bækken udspringer flere Kilder, og nordligt ligge Thorshøjene, tre forhen steenkrandsede Høje, der have tjent enten til Offersted eller Thingsted. Skamlingsbanke er det højeste Punkt i Slesvig, 363 Fod over Havsladen; desuden findes paa denne skønne bakkede og af Skove omkrandsede Egn endnu Kobjerg (312) og Højbjerg (306) vestlig for Kristiansfeldt, Bjellumhøj, vestlig for Haderslev (202) og Knivshøj, sydlig for Byen (307) Fod.

I en yndig Egn midt imellem Rolding og Haderslev, omtrent to Miil fra hvert Sted, i Nærheden af Tyrstrup Kirke og tæt ved Kongevejen, besøger man en lille, men smuk og regelmæssig By eller Flække, der beboes af en stille, flittig Menighed, som henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, (1773), fik Lov til at nedsætte sig her i Landet; det er Kristiansfeldt, og disse Nybyggerne ere „mähriske Brødre“, men ialmindelighed kaldes de Hernhuter, efter deres fornemste By, Hernhut i Sachsen. Menigheden staaer i kirkelige Anliggender og Skolesager tildeels under Biskoppen sammesteds,

Landsbyer ialmindelighed; et Apothek findes sammesteds og en Kro, der seer noget storartet ud. Nordligere ved Ribe Na ligger Herresædet Gramgaard, der tilhører Efterkommerne af Feltmarskall Hans Schack, en Mand, der er hæderlig fjendt fra Krigsårene 1658—59. Det Slot, som Erland Kalv bragte tilbage til Baldemar Atterdag tilligemed Møgeltønder, var ikke det nærværende anselige Herresæde, men en ældre Bygning, der laa en Miløvej nordligere, midt i Skoven.

I dette Herred fandtes forhen en stor Deel Adelsgods, af hvilket endnu er tilbage Gram og Nybøl, paa Grændsen af Haderslevs Øster- og Vesteramt. Hvor lang Afstanden end er, foretage dog Ripenserne Skovtoure til Gram; thi den nærmeste betydelige Skovstrækning ved deres skovløse By findes der. Paa en af Byens Marker er den forhen saa bekendte „Helligvandskilde,“ der blev godt besøgt til forskjellige Tider af Aaret, men da især St. Hans Aften.

Ved Spandet Kirke, lidt sydvestlig for Gram, ligge nogle Huse, der ere opførte af Spandetgaard, en adelig Sædegaard, der er bleven nedlagt. Paa denne Gaard skal „Sorteplov,“ Grev Emuns Morder, have boet. Han havde altsaa ikke langt fra sit Hjem til det Sted, Udaaaden skete: „Hvidding“. Nordvestlig for Kirken ligger Nordby, en af de højeste Punkter i Hertugdømmet.

Det nordligste Sogn i Gram Herred er Fels, der har megen Skov og smukke Strøg ved den før omtalte tredeelte Sø; det skal forhen være kaldet Jarlsø, som man formoder, en Forfortælle af Jarlsæde, hvilket er bleven sat i Forbindelse med de mange Gravhøje, der findes sammesteds.

Det var i Tislunde Kirke, Amøge til Bestoft, hvilket Navn oprindeligen antages at være Bøgetoft, at det Nord

blev begaaet af Lule Bognsøn, som der staaer i den gamle Bise, og hvorved Kirken kom to Aar i Van. Man saaer uhyggeligt Begreb om det Sind, hvormed de gamle stridb Nordboere toge til Kirke, baade Mænd og Kvinder, naar man læser Fortællinger som den her antydede." I gamle Dage var der fire Herregaarde i Sognet, „hedder det," paa en af dem boede Hr. Bogns, der blev ihjelslagen af Svend Graa, som derfor maatte bøde tretusinde Mark Guld og Solv til hans Enke, Fru Mette Bogns. For den Sum lod Fru Mette sig gjøre en gylden Stol i Tislund Kirke, hvilket Svend Graa tog hende saa ilde op, at hun paa en Helligdag, medens hun havde forladt sit Sæde for at ofre paa Alteret, begav sig ind i samme Stol og forlangte da hun kom tilbage, at hun skulde vige den. Men Fru Mette vilde ingenlunde bekvemme sig dertil, og derover blev Herremanden saa forbitret, at han mishandlede hende med Skjældsord og Slag. Grædende over denne Medfart kom hun hjem fra Kirken og beklagede sig for sine syv Sønner hvorpaa da strøg den ældste, Lule Bognsøn, tog sit Sværd til Kirken og dræbte Svend Graa for Alteret, hvor nu begge ligge begravne."

Mogeltønder-Ballum Birk omfatter Mogeltønder Daler og Ballum Sogne. Hertil hører Flækken Mogeltønder og Grevskabet Schaffenburg; Hovedgaarden Træborg, hvis Bygninger ere fra det sextende Aarhundrede, og omfattede med Taarne og omgivne med dybe Grave, ligger imellem begge, men udenfor Birket. Daler Kirke har højt, pyramideformigt Taarn.

Ved Gallehuus, en af de Landsbyer, der ligge i Møgeltønder Sogn, var det, de to bekjendte store Guldhorn fandtes, der bleve gjemte i en Marrække paa det kongelige Konstkammer, men derpaa forsvandt ved Tyvehaand. Det var ikke ved Udgravning, men ved det blotte Tilfælde, at disse to kostbare Horn kom for Dagens Lys. Det første blev fundet 1639 af en Bondepige, da hun en Søndagmorgen gik til Kirke i Møgeltønder. Den fattige Kniplerke gik barfodet, thi det var Vidsommerstide, og sølte derfor tydeligen et Stød mod Foden, af en Gjenstand, der ragede lidt op af Jorden, tæt ved ovennævnte Landsby. Hun antog det for at være en Trærød, slog derfor paa det med sin Stav og gik fremad, uden at belymre sig videre derom. Næste Søndag gik hun atter Bejen og stødte sin Fod paa samme Sted, baade da hun gik til og fra Kirken, og fortrædelig over det lille Uheld, bukkede hun sig ned for at undersøge hvad det vel kunde være. Da blev hun snart vaer, at det ikke var noget ganske almindeligt, der ragede frem, gav sig til at grave, og efter megen Møie traf hun et Horn frem, fyldt med Jord og Dynd. Derpaa kaldte hun de Kirlegængere tilbage, hun var fulgt med, for at vise dem sit Fund, men disse forfikkede hende, efterat have seet noget paa det, at det var et gammelt ubrugeligt Jægerhorn, og raadede hende til at kaste det bort; imidlertid, da hun havde havt Ulejlighed med at trække det frem, vilde hun ogsaa bringe det hjem og tog det med sig, trods de Andres spottende Bemærkninger. Da hun derpaa skilte det ved det vedhængende Jord og vaskede det reent, blev hun vaer, at det var Metal, men viste det dog ikke til Nogen i Møgeltønder, da hendes Forældre og andre Bekjendte soe hende ud, fordi hun gjorde sig saa megen Ulejlighed med et

Nord for Haderslev Fjord, paa en af de mest yndefulde Pletter, Fædrelandet kan fremvise, ligger Kirkesognet Bongsbæk, Vodansbæk eller forhen Othinsbæk, der antages at have Ravn efter Odin.

Paa Kirkegaarden staae høje Lindetræer, som tage sig vel ud omkring den hyggelige Kirke, og fra Præstegaarden, en smuk og venlig Bolig, kaldet Røssbergaarden eller som Røgle mene, Røssbrødrengaarden, fører et saare vakkert Skovparti ned til Fjorden igjennem den rige Frugthave, hvis store, frodige Træer bugne under de fortrinligste Frugter, navnlig Kirsebær. Imidlertid lede baade Kirke, Bolig og Have meget under Tydskernes Huseren der i Krigsaarene; thi deres Bitterhed imod Sognepræsten, en Mand, som de vidste var dansk i Tale og Sind og derfor støttede Danstheden af al sin Magt, idet han tillige var en ivrig Modstander af deres Færd, kjendte ingen Grænse. I Bongsbæk var jo paatænkt Grundlæggelsen af et dansk Seminarium, og de stummende Slesvigholstenere, der saae hans Medvirken i Alt, truede med at lade ham „aufknüpfen,“ dersom de blot kunde blive Herrer over hans Person. Lykkeligvis undslap han deres Forsølgelser, men hans Bohave og øvrige Gjenstande maatte undgælde for deres asfægtige Brede; hans herlige Bogsamling blev tildeels adiplittet, og det kan nok være, at de tydske Spekhølere i Haderslev vejede Smør paa fortrinlige Skrifter af religiøs Indhold.

Den Halsø, der imellem Haderslevfjord og Sandvig strækker sig ud i Lille Belt hedder Haderslevnæs. Det er et saare vakkert Landskab med afvejlende Naturskønheder og med en frastig Befolkning, der heldigvis har faaet Sognehyrder, som have forstaaet og ladet sig det være magtpaaliggende, at gjøre Ordet levende blandt dem og lade dem forstaae, at med

fra den anden ved en ophøjet Kant; de vare smykkede med Skrifte tegn og forunderlige Billeder, der deels vare indgravede med et spidst Redskab, deels bestode af ophøjede Figurer; i den mindste havde der været en Hank og i den største to, hvori der hang løse Ringe, da Hornet fandtes, men flere af disse tilfod Pigen at have brudt af, for at lade Guldsmeden prøve Metallet. Guldet var meget fiint, dog i det mindre Horn noget blandet; i de ydre Ringe var det derimod saa fiint, at Guldsmeden, der jatte Skruen paa, gjorde sig forgjæves Umage for at faae Metal af en tilsvarende Fiinhed. Det vejede 205 Lod, eller 6 Pund, 13 Lod, og var 2 Fod 9 Tommer langt. Den store Abning havde en Fod i Omkreds og fire Tommer i Gjennemsnit, den lille Abning ved Skruen havde fire Tommer i Omkreds og halvanden i Gjennemsnit.

De Bærde og Oldgrandsterne fik snart travlt med at tænke over og skrive om det mærkelige Fund i det Tørring-lehnste, og der kom mange afvigende Gisninger og Meninger for Lyset. Det blev antaget for at have været en Krigsbåsn, et Offerkar eller et Drillekar. Nogle formodede, at det's Alder gik tilbage til Frode den Fredegodes Dage, og at det havde været en af de Kjøbbarheder, der bleve spredte paa Landevejene for at vise Landet's Retssikkerhed, hvorpaa det da maatte være bleven forglemt. Andre holdt for, at det kunde have hørt til de rige Skatte, der bragtes Afguden Svantevit, men bleve Baldemars Bytte ved Arkonas Erobring, og atter Andre meente, at Hornet maatte skrive sig fra Egypten, hvor Normannerne kunde have hentet det paa deres Strejftog og bragt det tilbage til Jylland; og ligesaa uovereensstemmende som Meningerne vare om det's Bestemmelse og Hjemstavn, var ogsaa Fortolkningen af Billederne og Skrifteegnene.

Uden at der var bleven anerkjendt nogen Hjemmel for de udtalte Meninger om det fundne Horn, kom ganske uvent et næsten tilsvarende for Lyset i det paafølgende Aarhundred men derved blev dog ingen tydeligere Forklaring tilvejebragt. I April 1734 gif en fattig Landmand i Landsbyen Gallehuus udenfor sin Hytte for at grave Leer, vel en Snees Skridt fra det Sted, hvor det første Guldhorn var kommen for Lyset; neppe havde han gjort nogle Spadekast, førend han stødte paa en haard, glimrende Gjenstand og fandt da Horn af det fineste Guld. „Idag har jeg fortjent Brændeviin,“ raabte han glad og viste Naboerne den fundne Skat som Gudsejeren, Grev Schack, derpaa sendte til Kristian de Sjette, der lod udbetale 200 Rdl. til Finderen. Den fattige Mand kunde neppe fatte sin Lykke, og den modtagne Sum syntte ham saa stor, at den aldrig kunde faae Ende; men saa Dage efter han havde ladet et Takfigelsessbrev skrive til Kongen, blev han syg og døde.

Dette sidste fundne Guldhorn vejede 7 Pund 11 Lod, altsaa 30 Lod mere end det første, uagtet den smalere Ende var afbrudt. Det var forarbejdet paa samme Maade og bestod ligeledes af to Horn eller egentlig to Stykker af Horn, til den nederste Deel var borte; det mindre Horn var et heelt Stykke, det ydre bestod af fem Ringe, som vare søjede til hverandre. Men det var afvigende fra det tidligere fundne ved en Indskrift paa dets øverste Rand, udført med en Gravstift, med usikker Haand; efter vore nyere Oldgrandsfæres Fortolkning skal der have staaret: „Jeg, Flaiba, gjorde dette Horn til den helligste Gæster.“ (Gæsterne fra Skoven.)

Guldhornene bleve begge bragte til Kunstskammeret for at opbevares og fremvises iblandt andre Sjældenheder.

men efter den Tilintetgjørelse at skønne, der desværre blev disse Oldtidsminde tildeel, maa der ikke være bleven fredet tilbørligen om dem, thi i Aaret 1802 fik en Lyv Lejlighed tit at bemægtige sig dem, ved at aabne med falske Nøgler de mange tillaaefede, ildfaste Døre, der skulde værne om dem som om de andre Kostbarheder. Lyven blev opdaget og afstraffet, men Hørnene vare strax komne i Smeltediglen, og Alt hvad der blev bragt tilveje, var nogle smaa Guldklumper, og et Par Halskæder efter den nyere Tids Brug.

Ballum hører ganske til Ribe Stift. Byen deles i Vesterende, Østerende og Molby, og har i de senere Aaringer saaet Dampskibsforbindelse med England ligesom Havnepladsen Hjerting, hvorved dens Beliggenhed og ikke dens maadelige Landingsplads er taget i Betragtning. Kirken er hvælvet, har Blytag, et 104 Fag højt Taarn, og ligger i den Deel af Byen, der kaldes Vesterende.

Lorninglehn er omtrent det samme, som hvad der nu kaldes Haderslevs Amts vestre Deel, thi dette store Amt, der strækker sig tværs over Landet fra Kolding til Gjennerfjord paa den østlige Side, og fra Kongeaaen til Udløbet af Bredeaa paa den vestlige, indtager imellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ af hele Hertugdømmets Fladeindhold. Lorninglehn indbefatter altsaa de Sogne, der i geistlige Sager staae under Ribe Bispestol, i verdslige under Haderslev Amtmandskab, og udgjør den nordvestlige Deel af Hertugdømmet, omtrent 19 Kvadratmiil. Dets Grændser ere: imod Nord Kongeaaen, imod Øst Haderslev Provsti og Abenraa Amt, hvilket sidste ogsaa danner Sydgrændsen i Forbindelse med Lyngumkloster Amt og Loherred; imod Vest har det Nordseen.

Naar vi nu forlade Amtets Beskæftigelse ville vi drage over

til den Njonne, frodige Østegn, rig paa Mindor fra For og Nutid, og hvor der ligesom paa den vestlige Side lei kraftige, forstandige, frejdige Folt, som det er en Tilfredfredsstillelse at gjæste, da der føres mangel alvorlig, su Samtale imellem Nordflesvigerne, og Sindet modtager godt Indtryk af Orden, Hygge og Keenlighed. Bondestand staaer der vistnok tildeels paa et ønskeligere Udviklingsstr end i mange af Landets andre Egne; men de Vilkaar, un hvilke de saavel i ældre som nyere Tider have levet, ja vige i flere Retninger fra Landhøernes ialmindelighed, m og saa have bidraget til at udvikle deres naturlige Gøner, samme Tid som de have fremkaldt en høj Grad af Selvst dighed. der, som der siges og sandsynligviis med Grund, i altid har fornuftig Estergivenhed og Ydmyghed til Følgesven

Den østlige og vestlige Nordflesviger er isørigt m forskjellig; hiin, holdes der for, har mest Lighed med Fynbo denne med Halvøens Bestjyder; men ligesom den nordøstl Slesviger anseer sig selv for at være lidt højere paa St end den nordvestlige, saaledes synes denne paa sin Side, han dog nok kan regnes for fornemmere, end Bestboerne hiinft Kongeaen. Levemaaden og Klædedragten er yppigere i F tugdommet end paa Halvøen, fordi Velstanden hidtil varet større der; den sgrunderlige Smag for Kaffe- og Thepun som næsten Alle nære, og det ikke alene Mandtjønnet, har ba denne yndede Drik Vej imod Nord, saa at der nu endog i Thyle fjeldent bydes Kaffe og The, uden Tiljætning af stærke Dri Rydes disse fremmede Indførselsartikler kun med Gløde og Suk da er det forbausende, hvormeget der fortæres deraf ved Samm komster og Gilder, iær af Kaffen; om Tilbojeligbed eller M har forandret noget deri i de sidste Aar, veed jeg ikke, n

det huster jeg grant, at for saa Aar siden hørte jeg ved et Besøg i Nordflesbigs Østegn, at det var almindeligt: at drikke syv Kopper. Jeg overbeviste mig imidlertid om, at deres Drikkekar var langt mindre, end Følk af den Stand ialmindelighed benyttte.

Højderyggen, der gaaer igjennem Hertugdømmet som igjennem hele den nordligere Halv, løber her langt nærmere Østkysten end Vestkysten; med en ikke ubetydelig Højde, i Gjennemsnit 180 Fod og af Brede $1\frac{1}{2}$ Mile, gaaer den nordfra ind i Slesvig, mest ophøjet paa den østlige Deel. Næst Høitener Bjergene er her den højeste Strækning, og det største Punkt findes ogsaa paa dette Sted, men mærkeligt nok, uden for Højderyggen. Østlig for samme ligger nemlig en højere Aas, Skamlingsbanke, hvis mest fremragende Punkt, Højskamlung, hæver sig 363 Fod over Havfladen i „Lille Belt“ og frembyder Udsigt hen over Højderyggen til Ribe Domkirke, og over Vandet til Årø samt Strækninger af Fyen, Jylland og Hertugdømmet. Aasens nordligste Udløb imod Øst er Stenderup Hage imellem Kolding Fjord og Mosvig.

Det var fra Stenderup hage, tildeels ogsaa fra Heils, at Karl Gustavs Tropper gik over Isen 1658, baade Hestfælle og Fodfælle; kun et kort Stykke havde de at tilbagelægge for at komme til Fynskov og Vedelsborg i Fyen, men det var dog en Vandring, der frembød de største Besværligheder og Farer; desto værre for Landet bleve alle Vanstueligheder overvundne, og de fik Fodfæste paa den smukke D, Danmarks Have!

Stenderup Sogn regnes for det mest florrige i Hertugdømmet; et vakkert, næsten to Mile langt Skovparti fører

langs Stranden ned til Skamlingsbækken, hvis højeste Punkt, Højksamling, er dannet som en Hestesko og har i Oldtiden været et Gravsted for hele Omegnen; derom vidner de mange Afskrifter, der findes sammesteds. I vor Tid er denne Højdetop bleven vel kjendt, ikke som de Dødes Hvilested, men som de Levendes Mødested, thi det levende Ord, der lod sig høre ved Folketesterne sammesteds, holdt Danstheden vaagen og vækkede den, hvor den laa i Dvale. Ved et saadant Møde paa Skamling modtog Peder Hjort Lorenzen af Kjønsomme Medborgere det Drillehorn, hvis Indskrift fortalte, at han havde havt Mod og Kraft til at hærde dansk Sprog og Aand i Stænderforsamlingen i Slesvig. Ved Foden af Bækken udspringer flere Kilder, og nordligt ligge Thorshøjene, tre forhen steenstrandte Høje, der have tjent enten til Offersted eller Thingsted. Skamlingsbanke er det højeste Punkt i Slesvig, 363 Fod over Havsladen; desuden findes paa denne Kjønnede bakkede og af Skove omfransede Egn endnu Kobjerg (312) og Højbjerg (306) vestlig for Kristiansfeldt, Fjellumshøj, vestlig for Haderslev (202) og Knivshøj, sydlig for Byen (307) Fod.

I en yndig Egn midt imellem Kolding og Haderslev, omtrent to Mil fra hvert Sted, i Nærheden af Tyrsrup Kirke og tæt ved Kongevejen, besøger man en lille, men smuk og regelmæssig By eller Flække, der behøves af en stille, flittig Menighed, som henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, (1773), fik Lov til at nedsætte sig her i Landet; det er Kristiansfeldt, og disse Nybyggerne ere „mæriste Brødre“, men ialmindelighed kaldes de Hernhuter, efter deres fornemste By, Hernhut i Sachsen. Menigheden staaer i kirkelige Anliggender og Skolesager tildeels under Biskoppen sammesteds,

men Kongen har naturligviis alene Myndighed i alle vordelige Sager og besætter Embeder, ligesom Byen ogsaa maa betale Skatter til Amtstuen i Haderslev.

Kristiansfeldterne have lige fra den første Tid af, de toge Bolig her i Landet, udmærket sig ved en sædelig Reenhed og ved en Stræbsomhed og Flid, der vistnok har haft en gavnlig Indflydelse paa den øvrige Deel af Landets Befolkning og bidraget meget til at ophjælpe Fabrikvæsenet. Ogiaa har der stedse været velanstrevne Opdragelsesanstalter i deres Midte, saavel for Pigebørn som for Drengene, og til disse have mangfoldige Forældre sendt deres Børn, endog fra fjernliggende Lande. Nutildags er det maaskee ikke længere Mode at søge didhen, og der kan vel med Billighed indvendes Et og Andet imod de Anstuelser, der følges sammentids; men uimodstridelig vist er det, at de Unge der heldigviis blive holdte fjerne fra den overhaandtagende Fornøjelsessyge og Adspredelighedslyst, der i vore Dage ødelægger saa mangen kostbar Tid og spærker saa mange gode Evner og Tilbøjeligheder. Som oftest er det vistnok sundere baade for Sjæl og Legeme, at opdrages i ukunstlede Forhold midt i smukke Naturomgivelser, end i en stor Byes Hvirvel og Forfinelser; blot de, der skulle opdrage og undervise, vogte sig for at gaae ind i Livets Smaaligheder, at fordybe sig i Ensidighed og lade det materielle Liv faae Overhaand over det højere og mere forædlende.

Opdragelsesanstalterne i Kristiansfeldt have altid været kjendte for at varetage deres Rald med Samvittighedsfuldhed og i Sandhed, og for at vedligeholde og nære i Barnejsaalen den Ærbødighed for højere som for jordiske Forhold, der saa ofte bliver betragtet med Ligegyldighed, og uden hvilken saa lidet Godt kan opnaaes; derfor ville Forældre fremtidigens som

hidtil kunne sende deres Børn did i Trygghed, naar som Forholdene tale for, at de Smaa maae fjernes fra Hjem

Alene det blotte Syn af den her omtalte By indy Lillid. Det nydelsessyge, til verdslige Goder hengivne I neste vil ikke finde sig tilfredsstillt ved et Ophold der, for Saadanne er det heller ikke bestemt; derimod vil En der søger Alvor og stille Fred, finde sig hjemme der. anselige, snorlige Gader, der forbindes ved tre Str smukke Huse, to Stofværk høje, bag hvert Huus en med Springvand, midt i Byen en stor firkantet Plad den nordvestlige Udkant den smukke, rummelige, men prag Kirke, i den nordøstlige Kirkegaarden, der her med Retta kaldes de Dødes Have, og til hvilken en Lindeallee f jaaledes er Byens Udseende. De gifte Familier boe om i Byen; i Brødrehuset leve alle ugifte Mandspersone i Søstrehuset de ugifte Fruentimre; desuden er Enkehuset. Allehaande Industrigjenstande og Fruentim metheder forarbejdes paa Brødre- og Søstrehuset og udsi sammesteds, og Kristiansfelter Bomuldstøjer, Rys, Sæt Vak har altid været bekjendt.

En større By i Faderslev Amt er Rjbstaden Fader den tredie i Hertugdømmet og tillige en af de smukkeste. regnes for en af de ældste Rjbstæder i Landet og skal Ravn af Kong Fader, der i det tredie Aarhundrede blev i af Harald Hildetand i Gammel-Faderslev, som han l grundlagt. Egentlig er Gammel-Faderslev en Landsby, flere Huse i den høre til Byen, der ligger i en Dal ved Aa, der forbinder Faderslev Dam med Fjorden. Under og Abels Fejder blev Byen afbrændt, men dengang va

iøvrigt kun en Flætte. Dominikanerne havde et Kloster der i det trettende Aarhundrede, og-nogle Aar efter fik ogsaa Fransiskanerne et.

Strax udenfor Gammel-Haderslev, paa en Bakke, der kaldes Bøghoved, laa det gamle Slot Haderslevhuus, hvor Kristian I blev valgt 1158, Frederik II født 1534, Kristian IV viet til Anna af Brandenburg 1597, og Frederik III født 1609. Hertug Hans, Frederik den Førstes Søn, lod det nedbryde og et andet Slot opføre paa en Ø, østlig for Byen, hvor det laa ganske omkrandsket af Skov og Have. Denne Bygning, som han lod kalde Hansborg og hvis skønne, rigt forgyldte Marmorkirke vakte almindelig Beundring, afbrændte Svenskerne 1644, men der sees endnu Spor af den.

Skjøndt Haderslev er den nordligste Kjøbstad i Hertugdømmet, og det dansktalende Nordslesvig ved Jyllands Grændse bedst har kunnet holde fremmed Paavirkning ude, har Byen dog aldrig haft godt Ord paa sig for Danskhed, og Slesvig-holstenerne regnede nok for, før Oprøret brød ud, at de havde nogle af deres bedste Støtter i Haderslev. De saakaldte „Liedertafeln“ viste tydeligt nok Stemningen der. Embedsmændene og Alle, der vilde være lige med dem, talte Tydsk, der blev anseet for fornemmere end det Danske, Underviisningen skete som oftest i det fremmede Sprog, og Gudstjenesten i det tydske Sprog samlede flere Kirkegængere, end naar der blev holdt dansk Prædiken. Latinskolen i Haderslev er nu dansk, men det er da ogsaa den eneste i hele Hertugdømmet; derimod er der i Flensborg, Husum og Slesvig tydske Latinskoler.

„Modersmaal er det Rosenbaand,
som Store og Smaa omslynger
i det lever kun Fædres Aand
og deri kun Hjertet vanger.“

Nord for Haderslev Fjord, paa en af de mest yndede Pletter, Fædrelandet kan fremvise, ligger Kirkesognet Bøns Bodanøbæk eller forhen Othinsbæk, der antages at have I efter Odin.

Paa Kirkegaarden staae høje Lindetræer, som tage sig ud omkring den hyggelige Kirke, og fra Præstegaarden, en i og venlig Bolig, kaldet Røssbergaarden eller som Nogle m Korsbrødrengaarden, fører et saare vakkert Skovparti til Fjorden igjennem den rige Frugthave, hvis store, fro Træer bugne under de fortrinligste Frugter, navnlig Kirse Imidlertid lede baade Kirke, Bolig og Have meget u Tydskernes Huseren der i Krigsaarene; thi deres Witte imod Sognepræsten, en Mand, som de vidste var dansk i : og Sind og derfor støttede Danstheden af al sin Magt, han tillige var en ivrig Modstander af deres Færd, kje ingen Grændse. I Bønsbæk var jo paatænkt Grundlægg af et dansk Seminarium, og de stumme Slesvigholstei der saae hans Medvirken i Alt, truede med at lade „aufknüpfen,“ dersom de blot kunde blive Herrer over hans Bei Lyffeligviis undslap han deres Forsølgelser, men hans Bol og øvrige Gjendele maatte undgælde for deres asmar Brede; hans herlige Bogsamling blev tildeels adsplittet, det kan nok være, at de tydske Spekhølere i Haderslev de Smør paa fortrinlige Skrifter af religiøs Indhold.

Den Halsø, der imellem Haderslevfjord og Sandvig strø sig ud i Lille Belt hedder Haderslevnæs. Det er et i vakkert Landskab med afvejlende Naturskønheder og med kraftig Befolkning, der heldigviis har faaet Sognehy som have forstaaet og ladet sig det være magtpaaliggende gjøre Ordet levende blandt dem og lade dem forstaae, at

Frihedssind og Kjærlighed til det jordiske Fædreland, staaer Sængslen efter det store sælles Fædreland histoppe i skønneste Samklang.

I det store, temmelig bakkede Næby Sogn ligger Aarsund, Overfartsteden til Næjens i Fyen, to Miil over Villebælt. Omgivelserne ere saare vakre og Udsigten fortryllende, ogiaa fra Haven ved den smukke Ejendom sammesteds. Det livlige Aarsund har Poststation og Færgesart med Dampbaad eller Smatke; thi over det Sted gaaer Hovedlandevejen fra Kjøbenhavn til Hamborg. Et lille Sund skiller Fastlandet fra den ligeoverfor lade D, Aars, hvis Beboere ikke alene ere Agerbrugere, men Lodser og Fiskere. Landruphøj, 161 Fod over Havsladen, der har en paaafaldende regelmæssig Kegleform, er den største af de Gravhøje, der paa denne Egn vidner om, at Hertugdømmet i Oldtiden har været kjendt og beboet.

I Nærheden af Bankeldam, en vakker Indsø tæt ved Beltet, ligger den store Kirkeby Halk, der strækker sig næsten en halv Miil henimod Halkhoved, saaledes kaldes den yderste Pynt af den kystrandste Landtunge, der ligger sydlig paa Faderslevnæs, ved Sandvig, hvorpaa det samme yndesfulde, af Sø og Skov omslattede Landskab, fortsættes indtil Gjennerbugten, ved hvilken Rnisbjerg ligger 407 Fod over Havsladen, og i samme Forhold til Højderyggen som Skamlingebakke.

Gjennerbugten regnes for Sydgrænsen af Faderslev Amt imod Øst; men iøvrigt er det, om end ikke en umulig, saa dog en saare vanskelig Ting, at ville tale om Slæbvigs Inddeling nutildags, da Grændserne i de enkelte Dele ere ligesaa ubestemte som Lov og Ret ere forvirrende der. En af den nyeste Tids Forfattere erklærer „at intet Kort, end ikke i den største Maalestok, vil være istand til at gjengive Hertugdømmets nu-

værende Inddeling, da det ikke er ualmindeligt, at de enkelte Stuer i et og samme Huus høre under forskjellig Domstole og Thing;“ ikke Kristian den Femtes danske Lov, men Baldemar den Andens jydsk Lov har her altid været Landretten. En naturlig Grændse deler derimod Slesvig i en nordlig og sydlig Deel; det er det Sandbælte, der strækker sig fra Flensborgegnen, lidt Syd for Bau, indtil Humtrup i Lønder Amt, tæt ved Gudskogsøen; det bakkede Sandstrog fortsættes over de slesvigskøer og gaar i det Ejderstedskø ind paa Fastlandet.

Tre og tredsindstyvende Afsnit.

Aabenraa Amt,

til hvilket det ejendommelige Løjt Sogn danner Overgangen fra Haderslev Amt, er langt mindre end sidstnævnte men ikke mindre rigt paa fortryllende Landskaber. Byen efter hvilken Amtet bærer Navn, har isærdeleshed en saarlig Beliggenhed ved den lille Vig, der dannes af den dybe Aabenraa Fjord, ganske omsluttet af Stovgroede Baarkirken, der ligesom saa mange andre af Søstædernes Tømrer er indviet til de Søfarendes Helgen, St. Nikolaj, og høitliggende Korskirke fra det trettende Aarhundrede.

Navnet hidledes af Nogle fra „aaben Raa“ eller Andre fra „aaben Braa;“ hvorfra det end stammer, meget vist, at Byen er meget gammel, thi den omtales i Historien 1148, i hvilket Aar den blev ødelagt af Erik Plovpenning afbrændte den i Broderfejden, og senere lidt ved Krigsførelse, især 1429 og 1524. engang et fast Slot; Aabenraa huus, hvor Biøp af Slesvig sad fangen i fjerde Aar. Dronning Ma

det nedrive 1411 og lagde Grunden til et andet Slot udenfor Byen, som Døden hindrede hende fra at fuldføre; det er Brøndlund, den nuværende Amtmandsbolig.

Løjt Sogn udgjør den nordøstlige Trediedeel af Rjøs Herred i dette Amt. Fra det 308 Fod høje Knivsbjerg af gaaer Landet nedad imod Gjenner Fjord, og ender i Sønderballe Hoved. Overfladen er i høj Grad bakket, og det er et ejendommeligt Strøg, fuldt af smaa Vandløb, Indsøer og rivende Bække, samt spredte Stoppartier. Hele Halvøen imellem de to Fjorde og fra Knivsbjerg ned til Gjenner Bugten, ved hvis Indsnit der især findes fortryllende Dale og Kløfter, er omgiven af høje Kyster, og det eneste Strøg i Hertugdømmet, der egentlig kan kaldes Højslette. Løjt*) ligger Syd for Fjorden og har en stor Kirke med et 120 Fod højt Taarn, der er et vigtigt Sæmærke og kan sees langt borte. Alteret er saa smukt som der vel findes et i nogen Landsbykirke; af kunstigt Billedstjærerarbejde er Kristi Korsfæstelse udført med mange Figurer og de tolv Apostle ved Siderne; det er fra 1520. Den By, der ligger ved Kirken, ved hvilken to Præster ere ansatte, kaldes Kirkeby; den er meget stor og regnes for at have 900 Indbyggere; i Forbindelse med Baarsmark, der slutter sig umiddelbart til den og strækker sig imod Sydøst, næsten en halv Mil ned til Stranden, skal der være 1400. Hele Sognet har 2500—2600 Beboere, saa det er med Rette ligesaa bekjendt for sin Størrelse som for sine Naturskønheder, sine Oldtidsminder og sine Lærredsvæverier.

Baarsmark skal oprindeligen hedde Baarsmark efter en Næsefonge Baars, der forðum havde Bolig Risteviiis der og paa den smukke, bakkede Ø, Baarsø, der ligger ligeoverfor

*) Der er ingen By, der hedder saaledes, men dette er Sognets Navn.

og staaer i Forbindelse med Fastlandet ved Færgesart. Elsholm, de sydpøstlige Gaarde i Baarsmark, skal have været hans Slot, og hans Gravsted angives at være Baarsøvej.

De største Højdepunkter paa dette smukke Bakkeland ere foruden det alt nævnte Knivsbjerg, Brunbjerg 342, Højbjerg 306, Steenbjerg 281, Blaabjerg 276 Fod over Havsladen; dernæst Lavstøj og Langbjerg. Et fortryllende smukt Strøg i Nærheden af Brunbjerg fører Navn af Paradiset.

Inderst i Gjennerbugten ligger en lille Ø, der hedder Ralsø, paa hvilken der for saa Aar siden er anlagt et Skibsværft af en anseet og driftig Borger i Aabenraa.

Ligesom Aabenraa Amt i det Hele er et interessant og smukt Landskab, i hvilket vore hedenste Forfædre have havt Samlingssteder; Dfferaltre og nogle af deres fornemste Boliger, saaledes er Ries Herred isærdeleshed mærkværdigt fra Oldtiden og Middelalderen, og derfor opfyldt af Steendysser og Gravhøje. Dertil er det bekendt som et af de sundeste og mest befolkede Dele af Landet, og „det er ikke ualmindeligt, at Forældre her paa Egnen have over 20 Børn“ staaer der i en gammel Beretning; i en nyere Meddelelse om dette Herred har jeg seet, at „Præsten i Ries i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede havde 26 Børn, og hans Nabo, Herredsfogden, 24.“

Kirken i Ries, en ældgammel Bygning med et højt ottekantet Taarn, kan ogsaa sees i betydelig Afstand, og er kjendt af sit smukke gamle Alter. Kirken ligger paa selve Højderyggen og imod Øst sees tydelige Spor af „Ries Borg.“ Mange smaa Bække og Aar risle igjennem det vakre Landskab og snoer sig igjennem Skovpartier og bakkede Egne; det

først var Limbeckernes Ejendom, senere gik over til andre Adelslægter og altid har været højt anset fremfor andre Borge. Slottet laa paa en Ø i Søen, hvor der nu er anlagt en Spadserevej, og var med en Bro forbunden med en anden Gaard ligeoverfor. En mere tiltrækkende smuk Omgivelse end den, i hvilken dette ligger, ved den nordre Bred af den store fiskerige Søgaard Sø, omgivet af Skove og Bækker, vil vanskeligt kunne fremvises i vort herlige, lille Fødeland.

Ved en lille Vig af Nybøl Noer ligger Graasten Slot, fra hvis store, ualmindelig smukke Park er Udsigt ud over nogle af Landets skønneste Egne og Der, og fra Slottet langs den afbæmmede Vigs yndige Bredder mod Sydvest, strækker sig en smuk Flække, der bærer samme Navn som Slottet. Før Krigen tilhørte disse skønne Ejendomme, der med en stor Deel Teglbærker tage sig herligt ud i de vakre Omgivelser, Hertugen af Augustenborg.

Det sydligste Sogn i Aabenraa Amt er det paa smukke Skov- og Bækkepartier rige Rinkenæs, der strækker sig ned til Flensborg Fjord. Navnet skal hidrøre fra en Sorøver, Ring, som tidligere havde sin Borg der — Ringsnæs. — Kirkebyen Rinkenæs er stor og smuk, og en Støtte minder om, at det var ved Rinkenæs den første danske Mand maatte bløde i sidste Krig. Det var en Menig af første Jægerkorps, der blev sludt i en Skærmydsel en af de første Dage April 1848. Hvor meget dyrebart Blod flød ikke fra den Dag af i denne dyrtkjøbte Landsdeel!

Ved Kirkebyen Hølebøl ligger en stor Kæmpehøj med Gravkammer, der kaldes „Kongens Høj;“ og ikke langt derfra

iblandt flere skarpe Baner træffe vi: Stagehøj, 221 f. over Havsladden; nordlig for denne ved Aabenraa Fjord hæver Tæsteborg sig, 234 Fod. Beboerne i denne Egn kjendte som flittige og duelige Vindebrøvere.

Den smukke, frugtbare Halvø, der strækker sig fra Aabenraa til Flensborg Fjord, er bleven vel kjendt fra de sidste Krigsbegivenheder, og mangfoldige Steder i Sundved gjennemvinder om større eller mindre vigtige Sammenstød. Da i alle Krigsaarene var Skuepladsen for den vilde Gjerning, maatte den naturligtviis haardt føle Trykket af samme, og Landskabet er rigt, og ethvert ydre Spor af Ødelæggelse og Videlse skal alt være forsvunden. Det største Sogn i Sundved — Sundskov — er Broager, der danner en mindre Havn ved den større, imellem Benningbred og Nybel Noer til Flensborgfjord. Byen Broager er velhavende, stor og smuk, og har en anseelig Kirke, der ligger paa en høj Bakke, men den største By er Stelbe, i hvis sagnrige Egn der et Ræs findes Spor af en forhenværende Bifingeborg. Øst for Broager ligger Brunsnæs, hvorfra der stier af over Flensborgfjord til Anglen; alle Huse i de velhavende Byer ere teglhængte, og Beboerne ere størstedels Fiskere eller Skibsbyggere. I Sognet er en tilintetgjort Skov, og Ødelæggerne skulde have været en overvæltet Mængde — Kroen. Det nordligste Sogn i Sundved er Ulderup i en beboet Egn. Ved Ulderup overvandt vore Tropper Forbundsarmeen den 6te April 1849. Det højeste Punkt er Bøgebjerg. Ved en stor steenkrandset Kæmpegrav staaer en tolv Fod høj Bæltesteen og ved denne en firkantet, otte Fod lang Runesteen.

Slesvigs eneste Grenskab, Reventlov-Sandberg, findes i det Sundvedste; det blev oprettet af Kristian den Fjerde.

Rjøbstaden Lønder, næst Slesvig den ældste By i Hertugdømmet, er meget lavtliggende; den var kjendt allerede i det femte Aarhundrede. Dengang Angler og Sachser sejlede derfra over til England, drev den alt betydelig Handel og Skibsfart, men da kunde Folk ogsaa gaae lige ind til Byen med deres Skibe, op ad Bidaaen, ved hvis nordre Bred den ligger, der hvor Engene gaae over i Marssland. Nutildags er den temmelig uanselig, skjøndt den driver nogen Kornhandel; men Rniplingsfabrikationen, der tidligere var saa blomstrende, er nu betydelig mindstet, og dette har været en væsentlig Grund til dens Afstagen, som og, at den ved Indbigning mistede sin Havn. „Lille Lønder,“ bliver Byen kaldet i ældre Skrifter, (Rytken-Lønder) i Mod sætning til Store Lønder (Mykle-Lønder) Møgelstønder, der vist maa have været meget anseeligere, enten et kongeligt Slot eller et hedensk Tempel og Offersted; en Formodning, som ikke er usandsynlig efter:

„Det gamle Guld
der klinger' i Muld
i tvende Glimt fra Oldtidsbage;“

thi det var jo ved Møgelstønder, at de to Guldhorn bleve fundne, med et Sekels Mellemtid. Det gamle Lønder Slot stod sydvestlig i Staden ved Bredden af Bidaa, der hvor Stedet endnu bærer Navn af Slotspladsen; efterat det flere Gange havde været erobret, ødelagt og atter istandsat, som og bestadiget ved Vandflod, blev det omsider nedbrudt midt i forrige Aarhundrede, paa Borthuset nær.

I de katolske Tider havde Lønder et Dominikaner- et Cistercienser- og et Fransiskanerkloster; forsinævnte er den nuværende Høspitalsbygning, samt to Kirker, foruden St. Nicolaj

Kirke; saaledes hedder ogsaa Byens nuværende Sogneskirke, en smuk Bygning med et højt Taarn, der er synlig vidt omkring, har et stort Orgel og ligger paa en fri Plads; den er opført i Slutningen af det sextende Aarhundrede. Mangfoldige Ulykker ere gaaede over Byen: Oversvømmelser, Krigsførelse, Pest, Ildbrande og Handelsaftagelse; den har imidlertid holdt sig ganske godt, indtil dens Kniplingshandel mindskedes og Højer begyndte at stige. Ved Byen findes adskillige smukke Spadseregange, forresten ere Omgivelserne næsten ganske Marst.

Tønder og Højer Herred kaldes Geestherrederne. De adskilles ved Mogeltønder Birk, der hører til Ribe Amt, men have en fælleds Herredsfoged, der boer i Tønder. Hvert Herred deles i en nordre og søndre Deel.

Ved Højer, Landsby eller Flække, som man vil, men ved sin Beliggenhed en Ydrehavn for Tønder, ende Havdigerne, der begynde ved Flækken Vedel, nede ved Elben. En Kanal gaaer igjennem Varderne til den lille Havn, hvorfra der er Færgesart til Silt, og en Støtte af Sandsteen er oprejst til Minde om Frederik den Sjettes Besøg der 1826, da han vendte tilbage fra de vandlidte Egne. Ved Bidnaens Runding tænkte Kristian den Fjerde paa at anlægge en Fæstning, omtrent der hvor Lodsepladsen findes.

Nord for Højer By ligger Emmerlev Sogn, hvis Byer danne næsten sammenhængende Rækker, og Landet hæver sig imod Vest, henimod det lille Jersted Sogn, der ogsaa er højtliggende; blandt dets mange Gravhøje maa fremhæves Søndervangeshøj, 58 Fod over Havsladen. Den lille D.

Jordsand, der hører til Sognet, har forhen været beboet, men nu opholder der sig kun en Hyrde om Sommeren, da den om Vinteren staaer under Band. Jersted og det nordvestligere liggende Skads Sogne ere iblandt dem, der meest have følt Tryk ved Knipleriets Aftagen.

Kirken i Skads skal efter Sagnet være bygget af en adelig Frue, der boede paa en forlængst ødelagt Herregaard, Borrevadshøj; harmfuld over ikke at have Forrangen i Ballum Kirke vilde hun ikke søge didhen, og gav derfor Skads sin Kirke af denne intet mindre end opbyggelige Grund. Der findes endnu Spor af Gravene ved det svundne Borrevad, ligesom der er oppløjet Tagsteen deromkring, og nordligere paa Marken sees Levninger af en gammel Standsø, imellem Skads, Ballum og Randrup. Mærkelig er Skadsgaard ved sin forunderlige Bygningsmaade; den er opført i en Firkant af hugne Kvadersteen, har store runde Vinduer, og over Stuen en Steenhvalving, der hviler paa to Piller. Nordlig for Kirken har forhen ligget en By, Nørreskads, der er bleven ødelagt ved Krig.

Øst for Lønder danner Sluz Herred en Trekant, gennem hvilken Vidaa gaaer med alle dens Tillob. Vidaaen dannes af Hovedfloderne Arn Åa og Birl Åa, der begge komme fra Højderyggen Grændse; Øst for Lønder optager den Grønaa, en Forening af Bjendrup Åa og Gejl Åa, der for en Deel danner Nordgrændsen for Glensborg Amt og udspringer Nordvest for Rinkenæs Kirke. Bjendrup Åa, der flyder Nord om Kirkebyen Kliplev, optager Juul søens Bænde; Sydaraaen løber imod Vest, deler sig i flere Arme, der atter forene sig og løber til Gudskogsøen, hvor Vandmassen stilles; en Deel gaaer mod Nordvest og falder i Vidaaen,

der i et 25 Alen langt og 9 Fod bredt Løb falder ud i Vesterhavet ved Søjer, hvor dens Munding danner en dyb Hav. Ved Lygumkloster forene sig nogle Bække, der komme fra Bækkerne ved Drølev og fra Eggen ved Agerflov; de løb sammen til en Åa der, hvilket Vandløb fra Brede Kirke kaldes Bredeaa og løber imod Nordvest forbi Forballund, hvor en Færge fører over den, falder ved Medolde ud i Vesterhavet, og danner ved sin Munding en god Hav for Baade. I Høstrup Sogn ved Birlaaen var der i forrige Aarhundrede en berømt Sundhedsbrønd, hvorom Fattigblokken ved samme endnu minder; dens Vand skal især have været helbredende ved hidfige Febersygdomme. Nordost for Høstrup blev i Midten af forrige Aarhundrede bygget Huse til nogle Nybyggere, den saakaldte Julianebjergkoloni; et forunderligt Ravn, da der ingen Bæk er i Sognet; flere Steder i Nærheden have lignende smaa Kolonier, f. Ex. Kristianshaab i Bursel Sogn, Sofiendal i Linglev Sogn o. fl. a.

Sydost for Høstrup henad Hensborgvejen ligger Høstrup gaaard. I Begyndelsen af det trettende Aarhundrede var dets Ejermænd Fogden Nis Henriksen, der er kjendt af sin Forfæder for Frederik den Første paa Urnehoved Thing, da Bønderne, der ønskede den affatte Kong Kristian den Anden tilbage, lagde Utilfredshed for Dagen mod den valgte Kong og foranledigede nogle oprørte Bevægelser. Skæmmende over alt Manden talte imod deres Paastande, skjøde Uroffisterne efter ham, saa at hans Kofte blev gennemstøket af fem Pile, og efter Kongens Bydende blev den opbevaret paa en Pille i Kirken, indtil den i Slutningen af forrige Aarhundrede faldt ned af Elde, hvorpaa man skal Levningerne af Pilene ind i Bjælken. Fogden kom ufladt fra Pileregnet, og Kong Frederik

stjæntede ham Braagaard, for at vise sin Taknemmelighed over hans udviste Færd.

Det lille Lygumkloster Amt hører til Lønder Amtmandskab; Flækken, af samme Navn som Amtet, ligger halvanden Mil fra Lønder, der hvor Løbæk dannes af tre forenede Bække; den mærkeligste Bygning i den store Flække, som har 1200 Indvaanere, er den gamle gothiske Korskirke, i hvis Svælvinger skal være uhyggelige, mørke Munkengange. I det syttende Aarhundrede blev en Steen aabnet, der i utænkelige Tider havde staaet foran Alteret; den var dannet som en Ligkiste og havde et udbugget Kors, og ved Aabningen fandtes i den adskillige Urner med Leer og Aske. Fordum var der et Bernhardinerkloster, der trods alle Forsølgelser og Plyndringer af en nærboende Adelslægt, blev saa rigt og mægtigt, at det i Midten af det syttende Aarhundrede ejede hele det nuværende Amt. I Lygumkloster Amt og Birk er det, at Kniplingsfabrikationen isærdeleshed drives nutildags.

Sønderlygum danner det nordvestlige Hjørne af Rjær Herred og ligger Øst for Gudsfogts; Kirkebyen er temmelig stor og har endeel Sandbatter mod Nord og Syd, isøvrigt er den fra gammel Tid af kjendt af sine fire Kroer og mange Fattige, der ere ilde ansete af Omegnens Beboere, paa Grund af det mindre gode Forhold, de ved forskjellige Lejligheder udvise. Ved Sandstrøgets Sydvestpint ligger Humtrup, tæt ved Gudsfog, der imod Byen til omfattes af et dobbelt Dige. Vestlig i Braderup Sogn, tæt ved Røgsøens Bunde, drive Indbyggerne en egen Industri, ved at forarbejde en Art Sivbaand, der finde stærk Afsetning i begge Hertugdømmerne til at binde Reg med, fordi de tillige ere istand til at holde Muus borte.

Kligbølle Sogn er halv Marst og halv Geest; v Vandfloderne i det sjetende og syttende Aarhundrede st Nordsoen indtil dette Sted, og strømmede ind i Kirken, hv der endnu er et Mærke ved det Sted, det gif til.

Det største Sogn i Kjær Herred er Ved; Kirkebyen samme Navn er halv Flække og halv Landsby; efter Sagn skal den tidligere have været en Kjøbstad, til hvilket har ogsaa gif ind.

Syd for Karlum ved Bredsted Landevej, findes no Muurlevninger af „Helligblods Kapel“ eller som det hedt i de tydsktalende Egne der „Jesu Blütlein,“ der skal va fra det tolvte Aarhundrede, og sydsstlig for Byen ligg „Storhøjen“, hvorfra der kan tælles 42 Kirker. Efter Sagn har Karlum Kirke i gamle Tider været den yderste Kirke p Fastlandet, saa at Havet maa være gaaet ind til Sogne Grændse. De saakaldte „Karlum Eys,“ der bruges iffe alene i H tugdsommerne, men langt ned imod Syd, endog i Berlin, kom nærmest fra det Sogn, hvor efter de bære Navn; det er fløve Fyrretræer, der findes i Lynghaller, hvor der er Underlag Jernahl; mange Steder træde de istedenfor anden Eysnin Omegnen har mange Gravhøje, og der er oftere bleven udgrat nette Steentfister, som Beboerne have anvendt til Vandtrug

Medelby er det østligste Sogn i Kjærherred; Spiret p den gamle højtliggende Kirke i Medelby er synlig i flere Mil Omkreds, Kirken selv er af Graasteen. Længe efter Reformation gjemtes i Sognet en Baare, hvorpaa Præsterne i de kathol Tider bleve baarne omkring paa Markerne i højtideligt Opt for at velsigne Kornet, saa og en Steenurne, der havde væ anvendt til det Bievand, hvormed han stænkede Agrene. 2

for Medelby ligger Lundtop, den højeste af de mange høje Bakker, der findes, 174 Fod høj.

Sem og tredflindstypende Udsnit.

Marsherrederne's Beskaffenhed have vi alt omtalt: paa sine Steder, jevne Engsletter, der kan høve sig 12—16 Fod over Havfladen, men ogsaa paa andre ligge ligesaa dybt under den. I Lønder Amt er fornemmelig Bøking og Biding Herreder Marshegne, samt de to vigtigste af Øerne i Vesterhavet: Føhr og Silt, saa og nogle mindre. Fastlandet var forhen deelt i mange smaa Øer, der efterhaanden ere blevene søjede sammen ved Inddigningen; de saaledes bundne Stykker er det, der kaldes Røge; Øerne vare derimod fordom langt større end nutildags. Indbyggerne paa disse Strækninger stamme fra Friserne; det er en „alvorlig, kraftig og sindig Folkestamme, der ikke flyer vedholdende Arbejde og Møje for at see Udbytte af sin Gierning, ikke sætter nogen Priis paa Forlystelser og muntre adspredende Glæder, ikke regner Uheld Savn og Møje for Klage værd, aldrig bryder et givet Ord, saalidet som de i nogen anden Henseende svigte Tillid eller afvige fra den strengeste Ærlighed; men dertil ere de mindre deeltagende, hjælpsomme og kjærlige, end det under mange Forhold kunde være ønskeligt, stolte, frihedelsfende og egennyttige;“ saaledes er omtrent den Dom, der ialmindelighed gaaer over dem. Den Strækning, de beboe i Lønder Amt, udgjør omtrent den nordlige Trediedeel af Nordfriesland, der strakte sig fra den nordligste Deel af Silt indtil Ejderen, henved tolv Mile, og havde en Gjennemsnitsbrede af fire Mile. Det

deeltes i tre Dele, den sydlige, der bestod af fire Der, kaldtes Ejderstedt (Eydersteth), den mellemste var Halsøen Strand, senere kaldet Nordstrand, og den nordlige, der ligesom den sydlige kun bestod af Der, af hvilke Silt uidentvigt har været den største. Biding og Bøking Herreder vare forhen Der, som og Arentoft Sogn, Dagbøl og Færetoft.

Vi rejste videre i Lønder Amt og komme da fra Klighol Sogn ind i Bøking Herred, der gaaer imod Sydvest ned til Havet, ved hvilket to af dets Kirker ligge, den ene, Færetoft, endog i en octrojeret Kog. Længs med et gammelt Dige ligger den store Kirkeby Lindholm, der deles i Nørre- og Sønder-Lindholm; ved Lekaa findes Spor af Standsjer fra 1627—28. I denne By som i hele Herredet, ja egentlig overalt i Marskegnene, staae Rigdom og Armod i den skarpeste Modsatning til hinanden. Forhen skal der i Sognet have været Overflod af Skov og Mose, og der er oftere funden Egetræer med Rødderne imod Sydvest og Nordvest; det Egetræ, der i ikke ringe Maal findes i Husene, vidner ogsaa om, at der tidligere maa have været mange Træer. Skoven skal have været kaldet, „der düstre Dammöwald“ og antages at være bleven ødelagt ved Oversvømmelse.

Den eneste By i Deebøl eller Deebøl hedder som Sognet, og deles i den nordlige og sydlige Deel; der avles meget Korn, og den omgrændser i Forbindelse med Risum, Nybel og Lindholm Byer „Kornfoged.“

Nybel er en anseelig By med store teglhængte Huse og gamle saldefærdige Boliger. Der holdes Markeder sammentids flere Gange aarlig, Byen har et Apothek og ikke faa

Haandværkere. Kirken er stor og rummelig, har et Spiir og er ikke ældre end fra forrige Aarhundrede; der er anjat to Præster ved den. Ved Langstoft i Gudslog eller egentlig Langsundstoft overbandt Baldemar Atterdag Friserne i August Maaned 1344, og samme Sted blev der indgaaet Fred kort Tid efter. Langstoft udgjorde engang et Sogn for sig og havde sin egen Kirke, der laa længere imod Nordvest; men Vandet kom med sin Kæmpekraft og anrettede store Ødelæggelser, saa at det tilbagestaaende af Kirken blev nedbrudt og anvendtes til Udvidelse af Kirken i Nybel, der fik Beboerne paa den frelske Strækning ind under sit Sogn. Nogle af Egehjellerne findes endnu i Præstegaarden, og der sees tydelige Spor af Kirkegaarden; ikke saa Steentister, der formodes at have været de Afdødes Ligstier, ere efterhaanden komne for Lyset, og benytttes af Beboerne til Drillekar for Kvæget. Forrestoft eller Faretoft Sogn er meget fattigt; Sognet er egentligt en Kog, hvis Grændser Havet er imod Syd og Nord. Den gamle brøstfældige Kirke ligger paa et Barst ligesom alle Hujene.

Dagebøl Sogn, der egentlig kun omfatter den octrojerede Kog af samme Navn, har Færgefart til Føhr. Sognet udgjorde forhen en Ø i Deegbøl Bugten, hvor der ogsaa laa endeel mindre Holme, som Hollænderne søgte at inddige for et Par hundrede Aar siden, men det lykkedes kun med det sydlige Indløb.

Det gamle Navn paa Hviding Herred, en Strimmel Marskland langs Vesterhavet, er Høråby. Kun i det nordvestlige Sogn, Arentoft, er der lidt Geestland; forhen var det en Ø, men nu er det landskæft ved flere Diger; imod Nord grændser det til Bidaa og imod Syd til Arentoft Sø.

I Flensborg Amt

findes endeel Sand, Mose og Hede, især i den Deel, ligger Vest for Højderyggen; den østlige Halvdeel derimod omf den nordre Strækning af det frugtbare Angeln, der har Skove og en Mængde adelige Godser.

Treenen, der dannes i Træsøen, østlig for Dvø af to Bække, Bondenaa og Kjelstaa, er Amtets forste Vandløb. Den gaaer fra Nord til Syd og optager adskill mindre Aaer og Bække, paa Jerrisbækken nær alle fra ven Side; iblandt dens Tilløb maae fremhæves Helligbæk, den kaldet Jydenbæk, hvor Biskop Popo skal have dødt første Kristne, og Rejder Aa, oprindeligen kaldet Grænbæk, fordi den i de ældste Tider dannede Danmarks Grænværn paa dette Strog, ligesom Treenen og Ejderen imod Kurgraven, Slien og Østervolden imod Vst. Schwabstedt drejer den af og gaaer imod Vest til Frederikstad, ender der i et Vassin og føjes ved Kanaler gjen Nyem indtil den taber sig i Ejderen.

Omtrent en Mil Nordvest for Flensborg, der hvor De fra Lønder, Abenraa og Sønderborg støde sammen, ligger den store Kirkeby Bau i en smuk bakket Egn, omgivet en Deel Gravhøje, som efter Sagnet hidrøre fra Haralds Tid. Haraldsdalen, Syd for Kongekamret, en betydelig Høj, ved hvilken Kongekilden flyder, skal have Ravn denne Harald, der søgte Skjul der paa sin Flugt til Fjenderne. Ikke langt fra den store Kirke, der ved Hovedgangen har nogle ældgamle Steensøjler, aldeles lig dem, findes ved Slesvig Domkirke, besøge vi Skreffelhøjen

fine fem Gravhøje; nordligere findes i en Firlant 36 smaa, forhen steensatte Høje.

Bau er bleven vel bekendt siden sidste Felttog, thi den 9de April 1848 sloge de Danske der Oprørerne, som havde taget fast Stilling sammesteds og besat den saakaldte Kobbermøllestov, der støder til Flensborg Fjord. Den første danske Officeer, vi tabte i den sørgelige Krig, kaldt ved Bau; det var Kapitajn Hegermann-Lindentrone af 3die Jægerkorps, som strax i Begyndelsen af Slaget blev truffen af en Kugle. „Jeg har faaet Forfald,“ sagde han, idet han segnede, og disse vare som bekendt de sidste Ord, Hædersmanden talte.

Hertugdømmets største By og første Handelsplads er Kjøbstaden Flensborg, der ligger ved Fjordens inderste Big, omgivet af stejle Valler, hvorved der dannes en fortræffelig Havn. Langs Havnens Vestside løber Byens Hovedgade, omtrent en Fjerdingvej, og Forstæder strække sig langs Havnens Østside; alle de mindre Gader ere Tværgader. Flensborg er en gammel By, hvis Oprindelse ikke med Bestemthed kan afgives; den nævnes i det niende Aarhundrede, men er egentlig først kjendt i det tolvte. I det trettende Aarhundrede var den en af de Byer, som bleve brændte i Fejderne mellem Erik og Abel; derefter tiltog den bestandig i Anseelse og Rigdom, indtil Hamborg og Lybek kom i Bejret; derved sank den, men hævede sig atter ved sin Søhandel efter den amerikanske Krig, udvidedes og forstjønnedes meget, indtil den paany led et stort Tab, dengang Norge blev skilt fra Danmark. Nu er den atter betydelig i Opkomst, har endeel Fabrikker af al Art og en udmærket Havn, som rummer flere hundrede Skibe; thi Handel, navnlig Søhandelen, er Byens Hovednæringsvej. Omegnen er kjendt for sin Skjønhed, dog

er det egentlig kun den smale Strækning langs Fjorden, kan kaldes malerisk smuk.

Staden har fire Kirker: Mariekirken, med den rigeste Menighed i Hertugdømmet, Nikolajkirken, der katolske Tider havde 12 Altre, Johanneskirken, ældste i Byen, og Helligaandskirken, den danske herske Kirke, til hvilken der ikke hører noget egentligt Cmen en fri dansk Menighed. Ogsaa var der i Bavedømtid et Kloster, hvis Skytshelgen St. Laurentius var; nu Tiden er dette et Hospital, men bærer almindelig Navn Klosteret.

Det gamle Slot, der var opført af Grev Nikolai blev nedbrudt af Frederik den Fjerde, i Begyndelsen af for Aarhundrede, fordi det var saa forfaldet, at det ikke Istandsættelse værd, laa nordvestlig i Staden paa en Hertug Adolf, Stamsfaderen for den oldenborgske Linie, Kong Kristian den Femte bleve fødte sammesteds. I uden dette har Flensborg endnu haft to Slotte, Nyhu som vi kende fra Dronning Margrethes Tid, da det pantsat til hende af Hertuginde Elisabeth, og Marienb der var opført paa det saakaldte Flensborg Bjerg.

Det var paa et Skib i Flensborg Havn, at Marg „Baldemar Danlonges Datter og Kong Olufs Moder“ e sit daadfulde Liv 1412. Netop som hun vendte tilbage en Rejse, hun havde foretaget til denne By, for at un handle med Hertuginde, blev hun pludselig angreben af og efterlod de Riger, hun Møgeligen havde sammensøje mandigen vidst at styre, til den Slægtning, der kun lidt agted

„Net ingen Vold eller Verdens Magt, de samme Riger kund' Stade imens de bleve ved den Pagt, hvormed hun sammen dem lagde.“

Baldemar Atterdag have vi alt omtalt som en snild, nyttestiftende og mægtig Herster, men hans Datter, Dronning Margrete, overgik ham langt i Magt og Berømmelse. Alt fra sin tidligste Barndom af lagde hun Egenstaber for Dagen, der for Baldemar vare de første af alle, Snildhed og Snarraadighed, derfor foretrak han hende langt for Ingeborg, den ældre, rolige Søster, der blev gift med Hertug Henrik af Mecklenborg, og han sagde ofte, for at lægge sin Beundring for hende for Dagen, „at Vorherre maatte have taget fejl, da han stæbte hende til Kvinde.“ Der er adskillige Smaaatræk fra hendes Barndom, der vidne om, at hun var sin Faders Datter, og alt fra de første Aar bar sig ad som han hele sit Liv igjennem, „lod Risten hjælpe, hvor Magten var for tort.“

Dronning Helvig, Baldemars Hustru, var som bekendt i Kongens Unnaade, fordi hun havde handlet ilde med hans Elskede, Lovelil fra Rygen, og blev holdt fangen paa Søborg Slot, uden nogensinde at see den kongelige Ægteherre. Baldemar gjenkjendte derfor ikke sin Datter i en smul, lille bondeflædt Pige, der stod ved Borgeledet, da han engang red over Kobberbroen ved Gurre Slot. Barnets nette Ydre og dristige Blik anstod ham imidlertid saa vel, at han tog hende op paa Hesten og satte hende foran sig. „Nu ride vi til Hove!“ sagde den Lille. „Hvad vil Du der?“ spurgte Kongen. „Bede om Naade, for min Moder, Dronning Helvig!“ svarede Barnet. Dette skal have stemt Kongen mildere og tilskyndet ham til at tage Dronningen til Naade igjen, idetmindste for en Tid, og dette, som det menes, fornemmelig for at kunne have den lille, fløgtige Datter omkring sig.

Da Margrete var sex Aar gammel, blev hun trolovet med den svenske Kongesøn, Hakon Magnusson, der herskede i

Norge; men den paatænkte Forbindelse blev atter fuldklart Egensterne, der slet ikke vilde have Noget at gjøre med Baldemar, som de vare bittert stemte imod, fordi han havde i Slaagne til sig. Derimod tvang de Hakon nogle Aar efter at forlove sig med Elisabeth af Holsteen, en Datter af Cseert, som Danmark kun altfor godt havde lært at kjende.

Maaskee det ikke var uden Hensyn til Baldemars Plig og den Snuhed, hans Samtid havde Grund til at frygte den paatænkte Forbindelse blev fremstjyndet, og at Kongsfæsting Brud midt om Vinteren maatte forlade sit Hjem og sejle Sverrig for at holde Bryllup. Som alt tidlige omtalt, kom en Storm hende imod Slaanes Kyster, og aldrig saasnart Baldemar Nys herom, før han strax sendte nogle af sit Ræd til den fremmede Fyrstinde og hendes Ledsagere for indbyde dem til sit Hof, og uden ret at vide, hvorledes var gaaet til, befandt Elisabeth af Holsteen og hendes Følge sig paa Kongeborgen i Roskilde. Med største Venlighed og Forekommenhed blev hun modtaget af Danekongen og der aarige Margrete, Faderens Fortrolige, der søgte at udspilde og adspilde hendes mørke Stemning; men Baldemar vilde tillade, at „den hulde Frosen, hans kjære Slægtning“ overvode sig ud paa den ublide Aarstid, hvor gjerne hun ønskede at fortsætte Rejsen. Hun blev altsaa, og tænkte sikkerlig ikke, at dette Ophold skulde kjøbes med Tab af Brudgom og Brud.

Under sit Ophold i Danmark fandt Elisabeth stor Nøjelse i at underholde sig med det kloge, opvakte Pigebørn der dømte og talte som en voksen Person, og helst beskæftigede sig med alvorlige Ting. Der fortælles, at da de en Dag hinandens Selskab betragtede nogle Robberskibe, Kongen havde bragt, og udtalte sig om dem, forbauses Elisabeth højlig over Margretes dristige Aand og kjælle Ytring.

medens den lille Pige med Ringeagt og Forundring hørte paa den ældre Venindes kvindelige Anstuelser og Fortolkninger, indtil hun omsider reiste sig, lufkede Bogen og udbød: „Du er ikke bestemt til at blive Dronning, Elisabeth! gaa Du i Kloster, det vil passe sig bedre for Dig, end at sidde paa en Throne.“ Maaſkee hun alt da kjendte Faderens Plan og Elisabeths Skjæbne!

Da Baldemar Atterdag døde, efterlod han to Døtre, Ingeborg og Margrete, men ingen Sønner, der kunde arve Riget efter ham; thi ogsaa han havde erfaret, at

„Vel mangt et Haab, som Verden gav
blandt Verdens Sorger fandt sin Grav“

og hans eneste Søn Kristoffer, en kraftig og haabefuld Yngling, var alt død. Ingeborg og Margrete havde derimod hver en Søn, der gjorde Fordring paa Kronen efter Bedstefaderen, men Folket skjøttede ikke om Ingeborgs Søn, den tydske Prinds Albert, og Margretes Søn, Oluf, gif derfor af med Sejren, hvortil rigtignok Moderen bidrog meget, da hun havde arvet alle Baldemars kraftige Egenskaber, men tillige hans Snuhed. Af Frygt for, at Riget skulde gaae fra hendes femaarige Søn, kom hun selv hened fra Norge, og bragte det dertil, at han blev kaaren til Konge 1376; derpaa blev hun valgt til Formynderske for ham, da Hakon ikke kunde forlade Norge, og senere, da hendes Egtefælle døde, hvorved Oluf blev Konge ogsaa i Norge, styrede hun tillige dette Rige.

I en Alder af sytten Aar døde Margretes Søn, og saa godt havde hun forestaaet Styret i hans Mindreaarighed, at hun, „den hæderlige Fru Margrete, Baldemar Dankongens Datter“, ved hans Død blev valgt til Dronning.

i Norge for Livstid, i Danmark, indtil de kunde blive enige med hende om Valget af en ny Konge.

I Sverrig var imidlertid Albrecht, en tydsk Prinds, Broder til Ingeborg Waldemarsbatters Mand, bleven Konge efter den affatte Magnus Smæk; men Svenskerne vare ikke fornøjede med ham og harmedes højligen over, at han overdrog Landets Slotte og Borge til sine Mellenborgere, og Margrete pustedes til Jlden. Albrecht tænkte ikke paa, at denne Margrete, som han haanede og spottede, fordi hun kun var en Kvinde, skulde blive farlig for hans Krone og Frihed, og raast udstrakte han Haanden efter hendes to Riger; men Margrete slog ham over Fingrene, tog hans eget Rige fra ham, og satte ham tilligemed hans Søn i Fængsel paa Lindholm Slot i Skaane. Derpaa blev hun kronet til Dronning i Sverrig og opnaaede siden, at en Søn af hendes Søster Ingeborgs Datter Maria, der var gift med Hertug Bratislav af Pommern, og som alt tidligere som femaars Barn var antagen til hendes Søn, og valgt til Konge baade i Danmark og Norge ved Olufs Død, ogsaa blev udvalgt til Herfter i Sverrig.

I Aaret 1397 stiftede Margrete en Forening imellem de tre nordiske Riger, som er kjendt under Navn af „den kalmariske Union“, fordi Udsendte fra alle tre Riger kom sammen i Kalmar, en By i det sydlige Sverrig. Ved denne Forening blev det afgjort, at Danmark, Norge og Sverrig skulde til evig Tid leve fredelige og samdrægtige under een Konge; men denne Evighed varede kun i 126 Aar, thi 1523 bleve de efter en uredelig Forening adskilte under Kristian den Anden.

Der vil da Ingen kunne fratage Margrete den Lov, at hun var en sjelden flog og kraftig Kvinde, der fuldt saa vel

forstod at styre Riger og Lande som nogen Mand, og retfærdig var hun imod Folkene i alle de Riger, der stode under hendes Herredømme, saa at hun aldrig foretrak det ene Lands Indbyggere for det andet Riges; men den Fremgangsmaade, hun viste mod den fangne Svenskesonge var, dersom man skal troe Fortællingerne derom, baade uædel og uvindelig. Biskop havde han drillet og haanet hende paa forskjellige Maader, f. Ex. ved at kalde hende „Kong Brogløs“ og „Ruuskebejen,“ fordi hun yndede Gejstligheden og gjerne hørte Raad af Abbed Niels i Sorø, samt sendt hende en Fane af Badmæl, et Skjort og en stor Slibesteen, som hun skulde hvæsse sine Synaale paa, og dertil svoret, at han ikke vilde sætte sin Krone paa, før han havde ydmyget hende; men ikke destomindre er hun at dable, fordi hun gjengjældte Haan med Haan, thi et er det, at gjøre sig lystig over de Ulykkelige og Store, og et andet at drive Spot mod de Ydmygede og Rødlidende.

Der er bleven fortalt, at hun skal have ladet ham pine paa forskjellige Maader for at afstvinge ham nogle Slotte; dette klinger imidlertid altfor haardt til, at man bør fæste Lid dertil, thi endt hun rigtignok var meget om sig, i det Smaa som i det Store. Ogsaa siges der, men det tør man vistnok antage for ugrundet, at hun flere Gange ydmygede og nedværdigede ham i den Grad, at naar hun vilde stige tilvogns under sit Ophold paa Roldinghuus, hvor han en Tid sad fangen i en Kjælder, der senere blev kaldet „den svenske Kjælder,“ maatte den ulykkelige Konge lægge sig paa Jorden, for at hun kunde træde paa ham, naar hun ikke vilde smudse sit Godtøj.

Ogsaa skal hun have ladet sætte en Narrehue paa hans

Hoved med en nitten Alen lang Strud, til Gjengæld
han havde brugt ovennævnte pralende Ytring, og,

„da han blev fange, det var ej Skam
de spændte ham Bøjen om Fod.“

Adelen var paa Dronning Margretes Tid overmægtig og holdt sig dog ikke for god til at staae i Forbin med Sørøvere, derfor søgte hun at holde den i Ase, med største Forsigtighed, og gik frem med Ræmpe, indtil blev stærk nok til at kunde træde myndigere frem. De mægtigste Slægter holdt hun især Øje med, og der tænkes om hende, at hun plejede at sige, „hun vilde Abildgaarden, bryde Bøgeret og stemme Bælken. var Familierne Abildgaard, Bøger og Rimbel, hun de sigtede til.

Som alt omtalt, døde den kloge Hersterinde af Pest, omf paa sit Stib i Flensborg, i Efteraaret 1412.

Sex og tredsindstyvende Afsnit

Det Støffe Land imellem Flensborg Fjord og Sles-
hedder Angel. Anglerne skulle fordom have beboet
Sonderjylland, men da udvandrede en stor Deel af den
England, anførte af den Mand, efter hvem Landet fik
en navnkundig Høvding, Søn af Humble og Broder
Dan, der fik Danmark opkaldt efter sig. Fra Angel i
stammer altsaa det engelske Folk; men medens han staa
sig et nyt Rigsflag hinsides Havet, mistede han det,
havde at raade over herhjemme, thi Tyder, Sachser og Fr

fandt derved Lejlighed til at bryde ind fra forskjellige Sider, og trænge Anglerne tilbage indenfor de Grændser, hvor de nu findes. Tyderne satte sig isærdeleshed fast midt i Hertugdømmet, indtil Nærheden af Slesvig. Friserne lejrede sig imellem Træsøen og Bidaaen, og Sachserne bosatte sig i den sydlige Deel, samt paa Halsøen Svandsen. Sønderjylland var saaledes deelt imellem fire Folkeskæder, der ved Byen Slesvig grændsede nær sammen, og derfor regnes endnu bestandig Strækningen Syd for denne By og Husum, for den tydske Deel af Hertugdømmet.

En bestemt Grændse imod Syd omtales første Gang i det ottende og niende Aarhundrede; den blev fastsat ved Forliget med de tydske Kejsere og dannedes af Jordvolden Kurgraven eller Kovirke og Østervolden. Tydekongen Göttrik eller Godfred skal have anlagt denne Grændsevold. Dannevirke, som Thyra Danebod fik rejst, gik fra Elisen til Hollingstedt ved Treenen.

Bygningsmaaden i Angel er noget afvigende fra den almindelige danske, der som bekendt bestaaer af fire Længder: Baaningshuset fra Øst til Vest og adskilt fra de andre Længder, med Haven bagved sig, Stald og Lade, der stode til Baaningshusets to Endes, og den fjerde Længde, der har Bygninger til Vognstuur og andet forskjelligt Brug. Indkjørselen er enten paa Midten eller ved hver Ende. Saaledes er Bygningsmaaden for alle større Bøndergaarde nordlig for Slesvig og Husum og lige ned til disse Byer; men i de sidste Tider er det bleven almindeligt for Jidsvaades Skjold, ikke at sætte Længderne tæt sammen. I Angel bygges ikke i Fjirsant, men i en eneste Længde, tværsigjennem hvilken da Gjennemfjørslen gaaer og adskiller Beboelseslejligheden fra Udenoms-

bygningerne; til den ene Side fører en Dør til Kjøkkenet, den anden en til Staldrum og Bade, og fra Kjøkkenet — nye Bygninger fra en Forstue — kommer man til Døren eller Døren, det vil sige Dagligstuen; ved Siden af denne er Pilsen eller Storstuen, og bagved denne et Kamre, af hvilke Gæstefammet, Klove, tillige benyttes Pulterkammer, og Brudekammeret rummer en Deel med Uldent og Linned, som Konen har bragt i Huset. Sættelserne ere disse uhyggelige og usunde luffede Alskeder hos Landboerne saa hyppigt findes langs Dagligstue Bagvæg. Denne gammelangelste Bygningsmaade, der findes flere Steder i Mellemflensvig og temmelig langt imod Nørre, bærer Vidne om, at Anglerne have været meget udbredt Hertugdømmet, førend Toget til England fandt Sted.

„O Angel, Du vanslægtet
Din Moder Du fornægter“,

stod der i et sjønt Digt, der ved Oprørets Udbrud tor „Danmarks Hjertesorg og Angst, dets Lillid og Tro,“ Anglerne, disse fortydskede Danskere have i de senere Tider sandeligen kun havt daarlig Lov paa sig. Der er gaaet haard Dom hen over dem, ja der er endog bleven sagt, de ere aldeles fordærvede Folk, der ikke kunne skjønne Sandhed fra Løgn, pengestolte, fejge, forsængelige Hykler der ikke skjønne Meened, naar de kunne vinde en eller anden Fordeel; ja, Gud maa vide med hvilke Udtryk, de endelig mere ere stemplede, isynderlig Godt har man ikke hørt dem i mange Tider. Imidlertid, skulle de, end for Djæbleri være „vanslægtede“ ved de vanskelige Forhold, under hr

de have levet og i hvilke de ikke have vidst at holde deres bedre Deel over Strømmen, saa staaer det dog i deres Magt at komme til Rejsning igjen og faae Blif for den Dobbeltthed de have levet sig ind i, saa at Sindet derved er bleven hinfænde ligesom Sproget. „De lytte gjerne til Guds Ord og Kristendommen er for dem en alvorlig Sag, de rige og velstaaende Selvejere ere hjælpsomme og forekommende imod de fattige Huusmænd og staae dem redebonne bi med Raad og Daad, Modermaalet, thi det danske Sprog er og bliver jo deres naturlige Tungemaal, tale de som Børn og atter som Oldinge, kun i det virksomme og travle Livs Færden have de villet være tydstalende og tydstadende,“ saaledes omtrent lyder ogsaa den almindelige Udtalelse om Angelboerne, og med disse fremragende gode Egenheder vil en alvorlig Stræben snart kunne bringe dem til Erkjendelse af det falske Standpunkt, de i den sidste Tid have stillet sig paa, saa meget lettere som der nu er kommen danske Embedsmænd, navnlig den danske Geistlige i deres Midte, der kunne og ville hjælpe dem til Klarhed og ønskelig Fasthed i deres Færd. Og han, der lønner enhver redelig Stræben, vil ogsaa komme dem til hjælp, saa Menneskene snart kunne bringes til at tage deres Fordømmelsesdom tilbage og tilintetgjøre Frygten for

„at Folkets Aand skal stige
til Glemfæld Styggerige
at Modermaaal skal glemmes
og fremmed Sød skal nemmes.“

Dg naar først den vakte Mistillid er dæmpet, alle de oprørste Stemninger igjen ere døde ned og mildnede, hvortil først og fremmest de maae bidrage, der ere kaldte til, eller ufaldende have paataget sig at være Andres Ledere og Styrrere, naar

Udholdenhed, Fordragelighed, Laalmodighed, fremfor Alt Kristen-
hjerlighed har faaet Forholdene jevnede og Hjerterne beredte
til en god Sæd, da vil ingen Digter kunne kvæde saa sørge-
lige Ord:

„Hvor Roser stod i Haven
groer Græs paa Folkegraven;

hvor Hjertet sang og spillede
staaer Dødens Tegn opstillet.

Min Frændes Grav jeg søgte,
men sælsomt der det spøgte.

Et Blændvart der jeg finder:
„et Folk foruden Minder;

en Skygge af et Rige,
en Løgn foruden Lige;

en Moder uden Male
med Børn foruden Sjæle.“

Paa den Landtunge, der stiller Flensborgfjord fra Nybel
Nor og hvis yderste Pynt er Holnæs — Holdenæs, hvorfra
der er Færgesæd til Brunsnæs, ligger Lykkesborg, eller
som det hidtil almindeligere er bleven kaldt, Glücksburg,
et stort fæstbygget Slot med en Flække af samme Navn.
Dette var forhen Ny Klosters Ejendele, og mange Levninger
af steensatte Høje ved den Rønne, fløvrige Fjordbred minde
om det gamle Visingeliv og Visingers Færd paa disse Ryster.
Flækken ligger højt, og fra Ruglebjerg er en herlig Udsigt hen over
den Rønne Omegn. Slottet er en stærk, grundmuret Bygning,
opført af Hertug Johan den Ungre, som lod Ny Kloster
nedbrøde, da dette tilfaldt ham 1582, og det nuværende for-
svarlige Slot grundlægge og fuldføre. Det ligger i en lille
Sø, over hvilken en muret Bro fører, er indvendig hundrede

Fod i Firkant, har fire ottekantede Hjornetaarne, og et Spiir midt paa Taget. Slotskirken benyttes ogsaa af Flaakkens Beboere, der isærstningen alene vare Hofbetjente, men den funde, smukke Veliggenhed har bragt flere andre Familier til at tage Bolig der, saa at der findes henved 130 Huse. Havedyrkning staaer paa et højt Trin i Lyflesborg og Omegn.

Munkbrarup Sogn, der omgiver Lyflesborg, er kaldet saaledes efter Munkene i Ry; dette tilligemed Lyflesborg og det lille Nyby eller Nykirke Sogn udgjør Munkbrarup Herred. Johan den Yngre var tilfjnds at grunde en Handelsplads i Nyby; men Flensborgerne, der ikke kunde være tjente med et saadant Naboskab, besvarede sig for Kongen over denne Bestemmelse, og Frederik den Anden fik sin Broder til at afstaae derfra. Freienwillen, lidt sydlig for Lyflesborg, fik dette Navn, da Hertug Adolf, den Første, der fik Tilbud om Danmarks Krone efter Kristoffer af Bajerns Død, men afflog den og foreslog i sit Sted sin Søstersøn, Grev Kristian af Oldenborg — Kristian den Første — gav sin Tjener, Rave Nielsen, Gaarden fri; den hed forhen Langballegaard.

Det højeste Punkt i Angel er Schiersberg eller Skierbjerg, 233 Fod over Havfladen, vestlig for Gelting Bugt. Kirken i det nærliggende Kværn ligger højt og dens Taarn sees i lang Afstand. Det var ved Kværn den berømte store fiesvigtte Steen laa indtil 1841, efter Sagnet kastet mod Kirken af en Jettevinde, der slynge den over fra Dybbelbjerg, dog uden at træffe det tilsigtede Maal. Stenen laa paa en gammel Gravhøj, var omtrent 70 Fod i Omfang, 24 Fod lang og 17 Fod tyk og havde til alle Sider opadløbende Spor af Heste- og Haresødder, som vare fra en til halvanden Tomme dybe. Sandsynligviis vare de hugne ind, men Sagnet

förtæller, at der var en tydsk Riddermand, faae nok af Jagtglæder, og ligesaa lidt tog fare affted de hellige Dage som de søgne. I Fryd for Djævelen, der en Søndag under Guld sig en Hares Skikkelse og derved fristede til at følge efter. Denne var heller ikke affted; det gik rast op ad den store Steen, b Hest, men da de kom til det øverste Punkt løs paa Ridderen og styrtede ned med h Manden og Hesten brat Halsen. Djævelen ufladt derfra, men alle Fodsporene gaae op gende kom en anden Vej ned. Mon det va at Djævelen saaledes drev sit Spil, og mo Troldfolk, der kastede Steen imod Kirkerne, at de bleve forstyrrede ved Klokkeringning?

Den største Kampegrav i Angel, 140 60 Skridt bred, findes ligeledes i Kværn S ved Phillipsthal under Nybel Gods; og vel det lidt sydligere liggende Sterup Sogn, „gamle Kirkegaard“, en stor Steendysse, ved der har staaet et „Alter“; ved den sydlige Høj. Det lille Gods Grünholz maa ikke se store adelige Gods af samme Ravn i Svand

Paa en Høj ligger Esteriis anseelige smukt, imellem store gamle Egetræer, forbi hv Bæk; lidt sydligere fandtes 1847 tre Broncesvæ En meget lang Steendysse aabnedes ogsaa 1 et af de fire adelige Godser i Sognet.

„Jeg har ingen Tid, sagde Fanden, jeg ballig og Solby,“ saaledes lyder en gammel

Slesvigke, og dette tyder paa, at de to Byer, der forud fandtes der, just ikke vare kjendte for Dyd og gode Sæder. De hørte til det store Gelting Sogn, der alene bestaaer af Adelsgoods. I gamle Dage kunde man sejle lige til Kirkegaarden ved Gelting, hvor der blev holdt Marked, indtil henved Midten af forrige Aarhundrede. Birknalle kaldes den lange Sandrevle, der strækker sig ud mod Nord ved den lavtliggende Birk eller Park.

Gelting, Düttshüll, Priessholz og Dhe ere adelige Gaarde, der høre til Gelting Sogn, ved hvilket to Præster ere ansatte. Hertugdømmet har en stor Deel adelige Godser, der tildeels ved Reformationen blev tilstaaet Adels herrerne, som altid have spillet en stor Rolle i denne Landsdeel, og ikke den ringeste paa denne her omtalte Kant.

En af de smukkeste og frugtbareste Dele af Sønderjylland er Ry-Perred, hvor det nyseævante Skersbjerg findes. Landskabet frembyder en Afbegning af Agre og Enge, Høje og Dale, Skovpartier og Aaløb; Bjergshøjen selv, fra hvilken man kan øjne alle Kirker i Angel, ja endog nogle paa de nærliggende Øer, indeholder Lag af Strandmuslinger og Forsteninger og har indtil dette Aarhundrede været dækket af henved fyrrethve Gravhøje, hvoraf nu kun een er tilbage, Røvensbjerg, i hvilken en Hovidsmand skal være højst med Hest og Vaaben.

Det sydvestligste Sogn i Ry-Perred, Sorup, har ligesom Gelting to Præster. Sorup Kirke er ualmindelig smuk, ganske opført af hugne Sandsteen, med et højt Spidstaarn og Blytag, og flere steenhugne Figurer; saaledes over den nordre Dør: Kristus, Peter og Paul, og ved Taarnet et uffendeligt

Steenbillede. Døbestenen er værd at lægge. Andre Fremstillinger seer man der de tre helle

Husby Herred danner en Bue, hvis fløde til Flensborg Fjord. Det er frugtbar Strækning nær, og ved Kysten findes Skov meget som i ældre Tider. Udelby Sogn grænser til Flensborg By. Husby Kirke har et Spiir, der til forskjellige Tider har været til indtil det omfælder sig en Lynildafleder 182 Grundtoft er der ansat to Gejstlige. Ki Bygning af hugne Steen, der har et Taarn, delfen af, før det afbrændte ved Lynild, var i Nærheden er Boirning, en stor hedensl Begravstenen, der skal være kastet derover fra

Havetoft Sogn hører deels til Uggel Satrup Herred i Gottorp Amt. Der findes Gravhøje sammesteds, og hele Sognet, men sydlige Deel, var forhen skovrigt; ogsaa er den Foden af Ubleholmen, en betjendt Kirke, her lægebringende Kraft. I Sieversted Sogn, i Herred, er et af Hertugdømmets Højdepunkter 225 Fod, og Gaarden Poppholt, kaldet saaledes Popo, der prædikede, underviste og døbte. Nærhundrede og siden blev Biskop i Slesvig drede Skridt østlig for Landevejen vises end Testol under nogle tætsaaende Træer. Den staaende Steen, som oprindeligen har ligget i ningegrav.

Ved Oversø fandt mange Sammenstøt saaa har siden stedsfundne Fjendtligheder. Ki

paa en Høj foran Byen, er mærkelig ved et stort rundt Taarn, 120 Fod i Omkreds, og en syv Fod tyk Muur, der antages og vistnok ikke uden Grund for at være et gammelt Værn for Angel imod Vest og ved Overgangen over Trenen. I „Store Solt“ er en Mængde Gravhøje og en lang Steendyise; „Lille Solt“ har samme Præst som dette.

Syn og tredsindstypende Afsnit.

Gottorp og Hütten Amter have sælleds Amtmænd. Førstnævnte bestaaer af to meget forskellige Halvparter; thi Østfiden indtager den sydlige Halvdeel af det smukke og frugtbare Angel, medens Vestfiden hører til Højderyggen og Veststraaningen, har mager Jordbund og liden Kornavl, derimod Sand, Moser og Hede. Paa $7\frac{1}{2}$ Kvadratmiil er der i Anglerdistriktet 20 Kirker, medens der paa samme Fladerum vestlig for Højderyggen kun er 5.

Det er en saare interessant Deel af vort Fædreland, der indbefattes under de to nyseævnte Amter; her komme vi til de gamle Grændsefjæl, de gamle Stridigheder og Overeenskomster, der i vore Dage have vundet fornyet Betydning. Ligesom en naturlig Grændse deler Hertugdømmet i en nordlig og sydligere Deel, fra Bau til Humptrup, saaledes bestemme andre Hensyn Nordflensvig fra Kongeaaen indtil Slesvig og Husum; det øvrige er Sydflensvig. Maaskee det vil være rigtigst at dvæle nogle Øjeblikke ved „Delingerne,“ førend vi rejse længere imod Syd.

Hertugdømmet blev første Gang deelt efter Kristian den Førstes Død 1481. Kong Hans, den ældste Søn og

Faderens Efterfølger overlod til sin Broder, Hertug Frederik, hele Syd- og Nordflævig samt den nordligere Deel af Mellemflævig, og dette blev kaldet den gottorpske Deel. Kongen beholdt kun Flensborg Amt, Nordstrand, Rykloster, Sønderborg med Urs og Slottet Nordborg, samt Abenraa med Slot og Femern, samt den største Deel af Holsteen, og dette var den segebergske Deel.

Da Frederik den Første kom paa Thronen efter Kristian den Andens Afsættelse, blev Hertugdømmet atter forenet med Kongeriget, men under hans Efterfølger, Kristian den Tredie fandt Slesvigs anden Deling Sted, og denne var endnu langt mindre ønskelig end den første. Den gamle Johan Rantzau, en erfaren Statsmand og varm Fædrelandsven fraraadede Kongen meget det paatænkte Stridt: at dele Hertugdømmerne med sine Brødre, Adolf og Johan, og foreslog ham, da Kristian var paaftaaelig, idetmindste at drage Sønderjylland ind under Kronen og lade Brødrene dele Holsteen; men Rantzau faldt i Unaade, og Delingen gik for sig saaledes, at Adolf fik Sydslesvig og Abenraa, den saakaldte gottorpske Deel, hvorved han blev Stamfader til det af sin fjendtlige Stemning imod Danmark be- kjendte holsteen-gottorpske Huus, og Johan den øvrige Deel af Hertug Frederiks Besiddelser, samt Nordstrand og Femern; hans Deel kaldes den haberslevske. Kongens Andeel blev omtrent den samme som ved første Deling, kun ikke Femern, og hans Part kom til at føre Navn af den sønderborgske. Enhver af de tre Brødre fik desuden en Deel af Holsteen: den fjerde Broder, Hertug Frederik, blev udelukket fra Delingen, men senere tilfaldt ham Stiftet Slesvig.

Det var i Aaret 1544, at Hertugdømmet fik tre Herrer,

og tyve Aar efter havde det fire; thi da Kristian den Tredie døde, overlod hans Søn Frederik den Anden Tredieparten af sin Deel til sin Broder Johan, der er kjendt under Navn af Johan den Yngre, for at skjæles fra Farbroderen, der almindeligen kaldes Johan den Ældre. Kong Frederik beholdt kun Flensborg og Rykloster, men 1580 fik han en større Part af Hertugdømmet, thi Johan den Ældre døde, og den haderslevste Deel blev saa Ristet imellem ham og den endnu levende Farbroder Adolf, der egentlig gjorde Fordring paa at arve alene. Kong Frederiks Broder, Johan den Yngre, skulde ogsaa have havt en Deel, men Hertieren gav ham Rykloster, noget i Sundevad og andre kongelige Landstrækninger, og dermed var Hertugen fornøjet. Johan den Yngre blev Stifter af den sønderborgske Linie, der ved hans Død deelte sig i fire andre: Sønderborg, Nordborg, Pløen og Glücksborg, og den første af disse atter i fem. Men alle disse Linier ere efterhaanden uddøde, undtagen den augustenburgske og bedstke, der siden 1825 er bleven kaldet den glücksborgske; denne har ingen Gjendele i Hertugdømmet, og siden Oprørskrigen ere ogsaa Augustenborgernes Besiddelser indbragne. De uddøde Linier ere alle, deels ved Arv, deels ved Overeenskomst og Kjøb efterhaanden komne ind under Kongeriget.

„Stilsnidsfestund, mon nu Du er omme?
Samdragtigheidsid, naar mon Du vil komme?“

Slesvig, eller som Tydskerne kalde Byen, Schleswig, er den ældste Kjøbstad i Hertugdømmet. Den ligger ved

*) De mange mindre Arvdelinger ubelades, da de i og for sig ere ubetydelige og let fremkalde Vidskabsbegreb.

Landets gamle Grændse, paa det smaleste Sted fra den og til Husum er der kun $4\frac{1}{4}$ Mil tre Dele: Altstadt, Kollhus og Friederichsbe ligger søndenfor Eliens inddæmmede Vig o torp Slot.

Næst efter Flensborg er Slesvig den be i Hertugdømmet. Den har tre Kirker, hvor en af de største, ældste og smukkeste i hele S dog ikke den gamle Domkirke, der fandtes Midten af det tiende Aarhundrede, da den, Kirker, kun kan have været af Træ. Otte mæ de høje Svælvinger og iblandt andre Seevært Alteret at fremhæves; det forestiller vor H Tidelseshistorie i flere end hundrede Figurer, den største Træskærer, Danmark har frembragt mann, hvis Mesterværk det regnes for at va et ypperligt Orgel, mange Gravkapeller og en gang, der omslutter Domherrernes Gravsteder er der gamle udbugne Steenbilleder.

Iblandt de mange milde Stiftelser, der f maa fortrinsviis nævnes Helbredelsesanstalten der optager omtrent tohundrede Syge. Byg liggende og danner en Firkant midt i en Ha den opført, men der er siden den Tid bygge forskellige Tidspunkter.

Slesvig er den første kjendte By i He den omtales alt i Begyndelsen af det niend vi kjende den fra Kong Gotrik, der søgte a Kjøbmænd derind, fordi han vilde have denne Grændse hjulpen frem. Det var denne Got

Kurvirke, det første Værn imod Tybsterne, og svarede Kejseren, der indbød ham til et Møde: „hvis Frankerne ville de Danste Noget, da maae de komme til dem, de Danste komme ikke til Frankerne,“ samt overvandt Friserne i tre Slag, efter længe at have taalt deres overmodige og drillende Udfærd, hvorefter han paalagde dem en stor Skat, som de maatte bringe paa en ydmygende Maade.

Der siges, at han lod bygge tolv Bærelser, hvert af ti Alens Længde, og lod sin Skattekræver tage Plads i det inderste. I det yderste Bærelse blev der da hængt et huult Metalskjold, i hvilket de Overvundne maatte nedkaste Skatten, Mynt for Mynt; hørte Fugden i det fjerne Bærelse Klängen af Pengene, da var det godt, ellers maatte Skatteyrerne kaste nok en Mynt i Skjoldet, og for at komme ind i Huset maatte de gaae med bøiede Rygge igjennem en lav Dør paa den nordre Side; dette, jaavel som at de efter Bydende skulde bære Halsbaand af Vidier, var Tegn paa Underkastelse.

Omsider var han tilfands at gjæste den mægtige Karl den Store selv, i Keiserstaden Aachen, et Forehavende, han dog ikke fik bragt til Udførelse, da en Snigmorders Haand gjorde Ende paa hans daadfulde Liv.

Slesvig er ogsaa mærkværdig som den første By her i Norden, i hvilken den kristne Lære blev prælet. Da Harald Klaf 826 havde været ved Keiser Ludvig den Frommes Hof og ladet sig „tvætte i Daabens hellige Bænde“ tilligemed sin Hustru og Son, ønskede Keiseren at give ham en Præst med der kunde styrke ham i hans Tro, da den endnu var svag, hvilket han viste ved siden at blive frafalden, og Ludvig samlede derfor et Thing for at forespørge, om vel Nogen havde Lyst til at drage med den jydste Konge og udbrede Ordet iblandt

hans Landsmænd, hvilke han med Rette stemplede som vilde Hedninger; men ingen af Klærkene havde Øyst til at vove den farlige Rejse; thi

„de elsked Verden fremfor Gud,
det var saa godt at mærke;
til Ring og Stav, til Borg og Lehn,
var Bejlere vel ti for een;
til Martyrkronen ingen.“

Men da meldte en af Keiserens Slægtninge, der var en geistlig Herre, at i hans Kloster var der en ung Munk, født i det nordlige Franrig, udmærket af Byrd som ved Værdom og Fromhed, der vel vilde vove at gaae til de vilde Nordboere og være rede til at lide og døe for Kristi Riges Forherligelse. Det var Ansgar, Nordens Apostel, der trods Slægtningers og Venners Forestillinger og Advarsler, lykkelignvis ikke var at bevæge til at afstaae fra sit Forfæt, men gif den farefulde Gang til „det hedenske Fæ.“

„Med Verdens Latter, Spot og Had
sig blanded Verdens Vokkemad
og Venners Fristtaler.“

Men Ansgar holdt det Ord, han havde givet og drog sig tilbage i Ensomhed for at bekæmpe „Tvivl og onde Tanker,“ der opstode i ham. Han bad og læste for at faae Kraft til sin ansvarsfulde Gjerning, og havde kort Tid efter den Glæde i den ensomme Viingaard, at en anden from Klosterbroder opsogte ham der, for at meddele, at ogsaa han var tilfunds at gaae til Hedningerne, dersom Abbeden ikke modsatte sig hans Ønske; denne Munk hed Oddbert. Ansgar tvivlede iforstningen om hans Hensigters Redelighed, men snart tallede han Himlen for den nye Ven og Medarbejder,

„og de drog ud i Jesu Navn
at bygge Danmarks Kirke;
de foer paa Rhin til Dorfstad Havn
de gif til Dannevirke;
de bygged paa en bedre Vold
med Prædiken og Skolehold
i Marfen og paa Heden.“

De to unge Gejstlige fulgte altsaa herind med Harald Klaf, prædilede og underviste med Nidfærhed, men Oddert blev to Aar efter syg og døde. Anægar derimod vedblev at lære og tale, snart her, snart i Sverrig, under Trængsel og Forfølgelse, indtil han efter henved fyrretyve Aars Virken gif hjem til den evige Fred. Han efterlod sig et hæderligt Eftermæle og det vistsnok med største Ret thi „han var den Blindes Øje, den Fattes Fod og den Fattiges Fader.“ Skulde jeg bede min Gud om Noget, plejede han at sige, „da maatte det være, at han af sin Raade vilde gjøre mig til et godt Menneſte.“ I sit hele Levnet og i al sin Færd var han mild og alvorslig, imod andre Menneſter overbærende, imod sig selv streng. Kjødets Spægelse holdt han for nødvendig for at Manden kunde bære Sejren hjem, og han tillod sig derfor aldrig nogen overdaadig Nydelse; Brødet tilvejeede han sig og Vandet tilmaalte han sig, kun i sin høje Alderdom blandede han nogle Draaber Viin deri. Dag og Nat var han iført en Haarjærf, og daglig naar han sang sine Psalmer, arbejdede han tillige paa Fiſtergarn, for at kunne have Penge til Almisse; thi var han end knap imod sig selv, var han godgjørende imod Andre, og Pungen hang altid i hans Bælte, for at han kunde have Gaverne paa rede Haand til de Trængende. From og kraftig som han havde været i Livet, sov han ogsaa hen, fast i Tro og Kjærlighed, sang og bad i sin sidste Stund med

lydelig Røst, indtil Stemmen svigtede ham, og da bad han Rembert, en af Brødrene, at istemme Lovsange til Herrens Priis og Forbønner for ham, „thi vel kunde han høre, om han end ikke kunde høre længer.“

Den fromme Biskops Eftermand var hans Ven og Lærling Rembert, der vandrede i hans Fodspor og i mange Aar havde været hans Medarbejder ved den store Gjerning. Han efterlignede sin Lærer og Belgjører i alt Godt, og ligesom han, løstjødte han mange Fanger og friede Mange fra Baalet. Saaledes saae han engang paa sine Rejser endeel Kristne, der vare faldne i Hedningernes Vold og af dem bleve bortslæbte som Trælle; en ung Kone, der sang Psalmer midt under Trængslerne og Bødlernes Haan, vakte især hans Opmærksomhed, og han bad for hendes Frihed, men Hedningerne loe ad hans Forbøn; da tilbød han dem for hendes Løsladelse nogle Penge, han havde hos sig, men de afflog de disse og fordrede hans opjablede Hest. Strax sprang han af og fortsatte Rejsen tilfods, saa at Konnen fik Friheden. En anden Gang var han Vidne til at Hedningerne førte nogle Fanger bort, for at lade dem lide en forsmædelig Død; Bønner og Forestillinger hjalp kun Lidet hos de vilde Overmand; og han tog derfor frem Alt hvad han havde hos sig af Værdi, endog nogle kostbare Aar, der vare bestemte til den nye Kirke i Slesvig. Disse Guldager toge de imod og lode de Kristne fare. Da han siden fik Vebredelser for at have flitt sig ved Kirkefærrerne, svarede han: „Det er bedre at samle Sjæle til Kristi Kirke, end Guld til Alteret.“

Efter disse to fromme og nidkjære Sjælehjæders Død havde, Kristendommen trange og haarde Tider i et halvt Aarhundrede. Gorm den Gamle var en vild Hedning, der rasede

imod Kristi Betsjendere, lod mange pine og mishandle paa det grueligste ved at stikke Vinene ud paa dem, hugge Hænder og Fødder af dem og andre saadanne Affhyeligheder; men Guds Ord trængte dog igjennem, og hans Kirke blev bevaret i de første Tiders som i de sidste Aarhundreders Storme.

Slesvigs tidligste Ravn var Hæddebby eller Hedeby, hvilket Ravn neppe kan hidrøre fra Hede-By, da Omegnen er ret smuk og forhen har haft megen Skov. Imod Nord er Egnen bakket og den fjernere Omegn frembyder en smuk Afvegling af Skove, Bakker og Dale med rislende Bække. Der var forhen mange Borge i og ved Byen, og denne har været højt anseet i Middelalderens Dage, og Bidne til mange forffjellige Begivenheder for Fødelandet som for Kongehuset, sørgelige som glædelige; nogle faa af dem ville vi dvæle ved.

Iblandt Svend Estridsens Sønner er Knud den meest bekjendte, fordi han var den djærveste og flinkeste, ogsaa fordi han maatte lide faa brat en Død af sine egne Undersaatter. Et Misgreb gjorde han, og det var at sætte sin Broder Oluf til Statholder over Sønderjylland, men han kom haardt til at angre dette Skridt og den Tilid, han havde viist den Troløse. Da Oluf ikke indfandt sig efter Kongens gjentagne Opfordring, dengang denne stævnedes sine Undersaatter til at møde ved Liimfjorden for at drage i Fæding med ham, over til England, som han vilde gjenerobre efter Angelsaksernes egen Tilskyndelse, drog Knud selv til Slesvig, hvor han kom bag paa den troløse Broder. Byen blev da Bidne til Brødrenes Uvenlighed imod hinanden og til den haarde Fremgangsmaade, Forholdene tvang Knud til at anvende imod Oluf, der blev

ført i Lænker til Flandern. „Døden er fælleds for Alle, men Lænken er kun for Trælle, ikke for fribaarne Mænd, mindst for Kong Svends Søn“ svarede Knuds Mænd vægrende, da han bød dem binde Forræderen, og det var kun den tredje Broder Erik, der vilde efterkomme Kongens Bydende, at lægge ham i Lænker. Bar Olufs øjeblikkelige Død bleven fordret, da havde Knud neppe mødt Bægring hos sine Mænd; derpaa tyder ovenstaaende Ytring.

Venderne havde gjort sig saa frygtede ved deres Plyndringer og Røverier, at Ingen turde overtage Stattholderstabet i Slesvig; men da meldte sig Knud, Erik Ejegods eneste ægtefødte Søn, og tilbød endog at betale sin gjerrige Farbroder, Kong Niels, en Sum Penge for at faae Styret over den Landsdeel, de Andre vægrede sig ved at modtage. Da han fik dette, kom der anden Stik paa Lov og Ret, end der hidtil havde været, thi han foer ikke alene kraftig frem mod de fremmede Volds mænd, men ogsaa imod de indfødte. Der er en lille Fortælling, i hvilken man faaer et klart Billede af den livlige, djærve Fyrste, der efter sin kongelige Farbroders Mening „ikke forstod at satte det rare Guld,“ thi deels tog han sig det slet ikke til Hjerte, at endeel af hans Formue var bleven kastet overbord i „Store Belt,“ for at Skibet da bedre kunde undflye Venderne, der satte efter det, og deels søgte han at formaae Kong Niels til at give sin Søster søn, Slavekongen Henrik, den Mødrene arv tilbage, han havde frataget ham. Slesvig led meget ved den opbragte Henriks Plyndringer Ar ud, Ar ind, og Knud vilde staae Hertugdømmet No.

Henrik havde kaldt Morbroderen en stærk Fjend, som ikke fjendte sin egen Stykke, hvorfor det var en smal Sag at

ride ham tilbunds, den unge modige Knud kaldte han en halstyrig Hest, som han snart skulde lægge Lomme og Bidjel paa. Efter at have opfordret Fættren til at holde Fred med Danmark og rolig oppebie Tiden, for med Lempe at faae den omtvistede Arv, men Henrik havde afflaaet begge Dele reentud, rustede Knud sig i al Stilhed, brød ind i Bagrien og stod udenfor sin Slægtninges Fæstning, medens denne endnu troede ham i sit Hertugdømme. Henrik steg tilhest i en Fart og satte over Floden, som løb hen under Fæstningsværkerne. „Blev Du vaad, Fættre?“ raabte Knud leende, da han saae ham paa den anden Side Strømmen. „Ja, det kan Du troe,“ svarede Henrik; „men hvad har Du ogsaa her at bestille?“ „Jeg er kommen her for at hente det Bidjel, Du har lovet at lægge paa mig.“ „Naa, det er Du, men Du slaaer jo bagud, saa man ikke kan komme til at røre Dig.“ Og ligesom han den Gang uventet gjæstede Obotriternes Konge, saaledes blev han ved at hjemløge ham, indtil denne sølte sig ydmyget og indrømmede, at den yngre Slægtning var hans Overmand, og at det var bedst han holdt inde med Rov og Udelæggelse. Neppe var Knud bleven overtydet om Henriks fredeligere Stemning, førend han, alene ledsaget af tyve Mænd, red midt igjennem Landet til den Borg, hvor han opholdt sig, og sendte to af sine Ledsagere op paa Slottet for at sige, at han holdt ved Borgporten og var kommen for at indgaae Venstabs med sin Fættre. Henrik sad netop ved Middagsbordet, da denne Hilsen blev bragt ham; forstræffet foer han op, overtydet om, at det var et Puds, Knud vilde spille ham; men snart kom han til Erkjendelse af det Modsatte, thi Hertugen kom ind, omfavnede ham hjerteligt og tilbød ham højmødigen Fred og Venstabs.

„Naar den Mand døer vil det staae sig ilde i Danmark,“ sagde Henrik til sine Omværende, og han spaaede ikke fejl, thi efter Knud Lavards Mord, blev Landet hjemløst af en syv og tyveaarig Borgerkrig. Henrik Godskalksøn tilbød Knud Riget efter sin Død, skjøndt han havde to Sønner, men disse vare efter hans Mening mindre stikfede til at herske, end Knud Svendsen; han havde vistnok Ret, men den højmodige Slægtning vilde ikke tage Arven fra Kongens Sønner, og blev derfor ikke hans Efterfølger, førend de Begge vare døde.

Kong Niels, den sidste af Svend Estridsens Sønner, der blev Konge, mistede Livet i Slesvig, hvor han 1134 blev myrdet af „Gildebrødrene“ der vilde hævne den fornemste af Gildebrødrenes, den højtelskede Knud Lavards Mord. Kongens Søn Magnus og en anden af Fættterne, Halte = Henrik kaldet, havde taget den brave Hertug Knud af Dage, derfor maatte de flygte ud af Landet; men Kongen var svag nok til at lade sin Søn komme tilbage et Par Aarstid efter, og der udbrodt da et Oprør, som havde Slaget ved Fodevig tilfølge. Begge de kongelige Mordere omkom i dette, og Kong Niels flygtede igjennem Sjælland til Slesvig, for at søge Sikkerhed hos Gejstligheden sammesteds, da han vidste den var ham hengiven; Borgerne derimod habede ham, og ifølge „Gildestraen“ eller Loven, vare de pligtige at hævne deres Gildebroders Død. Kongens Mænd advarede ham fra at drage ind i Byen, men Niels svarede: „Skulde jeg maaskee være bange for nogle Skomagere og Garvere?“ og de vidt aabnede Porte syntes at indbyde ham. Men neppe var han kommen indensfor, førend han blev overtydet om, at han ikke vilde komme ud igjen, og den gamle firfjindstyveaarige Mand blev ihjelslaaet

af de forbitrede Gildebrødre, kjendt hans Mænd forsvarede ham med største Tapperhed.

En mandig og sejerrig Hertug havde Sønderjylland ogsaa i Baldemar Baldemarsøn, som Konge kjendt under Ravn af Baldemar Sejer, denne Hyrte, der baade i det offentlige og huuslige Liv havde saa meget at glæde sig ved, og saa meget at sørge over. I Slesvig By fik han 1218 sin Førstesødte, Dagmars Søn, kronet til Konge, og Slesvig blev tillige Bidne til den straffelige Begivenhed, da Broder stilte Broder ved Rivet.

Da Dagmar, Baldemars første Dronning, kom ind i Landet, „da glædedes baade Store og Smaa, den Fattige med den Rige,“ men anderledes var det, da Kongen to Aar efter hendes Død førte den stolte, pengesygge Berengaria til Danmark. Hun forlangte strax som Morgengave „Samss og en Guldkrone af hver en Mø.“ „J maa bede om lidt mindre, Berengaria,“ svarede Baldemar, „der er saa mangen ærlig Mø, der neppe haver det tørre Brød;“ men den nye Dronning havde ikke synderlig Hjerte for Folkets Velvære og sluttede sine Fordringer med den Erklæring:

„en Bonde tør ikke mere ved
en Bændredøse og Flagteleb,
og hvad skal Bonden med mere i Bo
end tvende Øyne og saa en Kæ.“

De tre Sønner, Berengaria fødte Baldemar, Erik, Abel og Kristoffer, bleve Konger i Danmark, men de levede alt som Børn i Riv og Strid med hverandre, og bedre blev det ikke med Aarene. Efter Faderens Død kom Erik paa Thronen, thi alt ti Aar tidligere, da hans ældste Broder, Baldemar, Dagmars Søn, mistede Livet ved et Vaadestud paa Jagten, var han bleven valgt og kronet; men den gamle Fader vedblev

at herseke alene til sin Død. For at ikke de andre Sønner skulde troe sig forurettede ved Eriks Magt, gav Baldemar dem, endnu medens han levede, det Gods, der kunde tilkomme dem som Arv, desuden Abel Sønderjylland og Kristoffer Holland og Falster. En saadan Udstykning af Danmark kunde kun volde Landet Fortrød, og blev ogsaa Kilden til megen Jammer og Nød; thi Brødrene vilde ikke agte Erik som deres Overherre, men paaastode, at Faderens Mening havde været, at de skulde være uafhængige Herrer. Erik var af Tænkemaade langt agtværdigere end Abel; dertil var han opvakt, hjæf, ærlig og godmodig. Skjøndt han i Paris, hvorhen han blev sendt som Barn for at faae Kundskaber og høviske Sæder, var bleven vant til Fornøjelser og verdslige Glæder, meer end ønskeligt kunde være, stod hans Hu dog alene til at styre Landet godt, fra det Øjeblik af, han blev Konge, og han kæmpede redelig for at vende sit Hjerte fra det Verdslige til det ene Fornødne. Abel derimod var stolt, ufjærlig, pengesjæf og herskesyg, trodsig imod Faderen og da ikke mindre imod Brødrene.

Det var Eriks Ønske at gjenvinde sin Faders tabte Lande og han begyndte med Holsteen; men derved kom han strax i Strid med Abel, der imod Baldemars Ønske havde giftet sig med Mechtilde, den holsteenske Hertug Adolfs Datter, og nu satte sig imod Broderens Plan, at bemægtige sig de unge Svogres Arvelande; thi medens de studerede ved Højskolen i Paris, styrede han deres Fædrearv. Det vil blive for omstændeligt her at fortælle om de sorgelige Broderkrige, der i sex Aar ødelagde Landet og ophidsede Baldemars Sønner imod hinanden, kun det være sagt, at mange Byer gik op i Røer, og iblandt disse Odense, Svendborg, Randers, Vejle, Kolding, Faderslev, Abenraa og Flensborg;

snart var det Kongen, snart Hertugen, der tændte Brandsfaklen og de teede sig begge som Røvere og Voldgjerningsmænd. Flere Gange sluttede de Forlig og krævede Gud til Vidne paa, at de meente det ærligt, men kort Tid efter brøde de Freden igjen. Som oftest var Abels Stridighed Skyld deri, og denne var en haard Nød at knække for Kong Erik, der holdt imod, ikke af Mangel paa Broderfærlighed, men fordi han fandt det svækkende for Riget, at være deelt i mange smaa Lehn. Omfider naaede han dog at faae Overherredømmet over dem, et Tog til Estland var lykkeligen endt, og han var endog tilfands, naar Freden var gjenoprettet over hele Landet, at fuldbyrde et tidligere fattet Forsæt, at blive Munk i Roskilde Kloster, hvor han strax efter sin Thronbestigelse havde sagt, at ville jordes, isort Graabrødrenes Munkedragt; men da maatte han atter ruste sig ganske pludselig og imod sin Vilje, thi de hofsteenske Grever, Abels Svogre, gjorde Fordring paa Rendsborg, og Kongen vilde ikke miste sin Grændsefæstning.

Paa Bejen dertil gjæstede han Abel i Slesvig efter dennes Indbydelse, og blev modtaget af ham med megen Venlighed. Erik talte fortroligt med Broderen, og bad ham om at være Mægler imellem ham og Holstenerne, da han var træt af at lade Kristenblod flyde; Abel lovede det, men i hans Hjerte rugede sorte Planer. Efter Aftensmaaltidet sad Kongen tryk og rolig imellem sin Broders Hofmænd i et lille Sommerhuus, der var bygget ved Vandet, uden at tænke paa, at det var nødvendigt at have en Vagt af sine egne Krigsfolk. Men ved Hertugens Hof levede nogle af Eriks værste Fjender, Adelsmænd, der vare fordrevne af ham og modtagne med Velvilje af Broderen; de farligste af dem alle

vare Lave Gudmundsen og Tyge Pust, men farligere end Abel selv.

Kongen blev opfordret til at spille Skak med Ravn Henrik van Kerkwerder, og oprømt sat sig ved Bordet. I samme Børrelse var ogsaa Talen hen paa de tilendebragte Fejder og gav op i gamle Sager. Han talte med Bitterhed godmodigt og undvigende, men Freden var var øjensynligt, at Abel vilde pynte Trætte. sagde han, at da Du for to Aar siden plyndrede min Datter Sofie flygte bort uden Stof som en ringe Bondedpige. „Slaa Dig tiltaals,“ svarede Kongen, „endnu har jeg saameget, at hende et Par Stokke. „Nej, det skal Du aldrig var den opbragte Hertugs Svar, og idetsammen Konge og Broder gribe og overgive til de Hofmænd.

„Hvad skal der skee med Kongen og hvorfra føre ham?“ spurgte Tyge Pust. „Fører ham hertil og gjør med ham hvad der lyster Eder,“ svarede i sit Sind forlængst havde slaaet Broderen ihjel. Hofmænd forstode godt at fortolke hans Ord.

Kong Erik blev derpaa lønket, slæbt ned til der laa rede ved Stranden og roet hen imod. Undervejs hørte han Mareslag bagved, og den Mand, der roede, at han skulde stynde i Spørgsmaal, hvem der kom efter, svarede den anden, han troede, det var Lave Gudmundsen, Erik, at hans sidste Time var kommen. „Hvad at jeg kan skifte, før jeg dør,“ udbrød han

med Rød og neppe, at denne Bøn blev tilstaaet ham. Da han omsider havde faaet Lov til at tænke paa den store Time, der saa brat oprandt for ham, blev der befalet ham at fatte sig kort, og han blev roet iland for at skrive sine Synder for en Præst, der skyndsomt hentedes fra en lille By i Nærheden. Som en bødferdig Kristen skrevte han og bød Gud tilgive ham alt det Onde, han havde gjort i Livet; derpaa gav han Præsten Guldhægerne i sin Trøje og bød ham skynde sig bort, for at hans eget Liv ikke skulde komme i Fare. Af ganske Hjerte tilgav han alle sine Mordere og sagde: „jeg vidste nok, at min Broder vilde blive min Banemand, men dog ventede jeg ikke Døden endnu. Omvender Abel sig ikke, da vil en sørgeligere Død blive ham vis.“

Strax efter blev han slæbt i Baaden igjen, og hans Mordere spurgte ham, hvor hans Skatte vare gjemte. „Hos Graabrødrene i Roskilde,“ svarede han og rakte dem Røglen til en jernbeslaaet Kiste, han havde ladet hængslede sammesteds. Imidlertid var der Ingen af de ildefindede Hofmænd, der havde Mod til, at tage Livet af Landets Konge, indtil omsider den samme Mand lob sig kjøbe dertil, der havde spillet Skak med ham, da han blev overfalden; men den adelige Bøddel kunde ikke faae Hovedet ganske skilt fra Kroppen. Lunge Jernlænker og Stene bleve derpaa bundne til Liget for at det skulde synke tilbunds, desuden blev Hjelmen knyttet til den højre Haand, og saaledes nedstødes Kong Erik i Elien.

Næste Dag lod Abel udsprede, at Kongen var forbunden; enten maatte han være druknet ved at falde ud over Altanen, der fra hans Sovestue vendte mod Elien, hed det sig, eller han maatte have roet ud paa Fjorden silde om Astenen, og da være falden overbord. Uagtet alle de trusne Forhold-

regler kom Riget imidlertid op to Maaneder efter; den højre Haand ragede op over Bandfladen, siges der, da nogle Fiskere bleve det vaer; disse kjendte strax, at det var Kongen, thi han var aldeles usforandret, og bragte det døde Legeme til Munkene i Slesvig, der skrinlagde ham i deres Kirke, indtil hans Broder Kristoffer syv Aar efter, da han var bleven Konge, bragte ham til den hellige Benedikts Kirke i Ringsted, hvor han nu hviler ved Siden af sin Broder Baldemar.

Erif Baldemarson fik Tilnavn af Plovpennig, fordi han maatte lægge en Skat paa hver Plov, dengang han manglede Penge til sit forehavende Tog imod Gylland. I det Hele taget var Kong Erif en Mand, der meente det alvorligt med alt Godt, men Præstestanden var ikke fornøjet med ham i hans levende Live, fordi han søgte at sætte Grændse for deres Egenraadighed, og varetog de simple Munkes Larv. Efter hans Død gif imidlertid Rygtet om hans Fromhed Landet rundt; flere „Gilder“ oprettedes til hans Ære, og Folket betragtede ham som en Helgen.

Da Abel aabnede den hemmelighedsfulde Kiste i Roskilde Kloster, som Erif i sin Dødsstund havde givet Nøglen til, fandt han ikke de forventede Skatte af Guld og Sølv der, men kun en Munkeskutte og et Brev, skrevet samme Sommer han tiltraadte Regjeringen, i hvilket han udtalte sit Ønske, at blive jordet i Graabrødrenes Dragt. Denne Skuffelse kom kun lidet tilpas for den vindekyge Broder, der blev Konge efter Erifs Død, efterat have aflagt Ed paa, at han var ustyrbelig i den skrækelige Udaad, og med Abel maatte fire og tyve af hans Adelsmænd sværge. Ved dette Valg blev Slesvig atter forenet med Danmark; men to Aar efter faldt Brodermorderen i et Slag mod Strandfriserne, der ikke vilde betale

en Slat, han havde paalagt dem; iffe paa Valpladsen mistede han Livet, men paa Flugten, thi efter en blodig Dag, blev Kongens Hær nødt til at trække sig tilbage, og forfulgt af de sejrende Fjender, ilede Stridsfolkene bort i forskjellige Retninger. Abel selv fik Hovedet klovet af Bøjsel Hummer, en Hjulmand fra Pelsvorn, der havde skjult sig under en Bro, og styrtede frem i det Øjeblik, Kongen satte over den, for bagfra at give ham Stridsøgen i Hovedet. Det var 1252.

Efter Abels Død tilfaldt Kronen den yngre Broder, Kristoffer. I syv Aar var han Konge og hele Tiden havde han Stridigheder med Erkebiskop Erlandsen, en myndig og trodsig Mand, som han omfider fik i sin Magt og lod slutte i Vold og Lænker paa Hagenskov, det nuværende Frederiksgave ved Åsens i Fyen. 1259 døde Kongen en brat Død i Ribe, hvor han opholdt sig hos en af sine trofaste Mænd, Biskop Wsger, og det er den almindelige Mening, at han fik Gift, som blev bibragt ham af en Abbed i Ny Kloster, der hed Jakob Arnfast; Nogle mene endog, at Udaaden stete ved Raadebordet.

Saaledes døde alle Valdemars og Berengarias Sønner en voldsom Død: Erik blev aflivet efter sin egen Broders Tilskyndelse, Abel, den mest evnerige af Brødrene, blev ihjel-slaet af en Friser, og Kristoffer forgiftet af en Munk. Endog Kristoffers Søn Erik, der blev Konge efter Faderen, mistede Livet paa en ynkkelig Maade, thi han blev jo myrdet i Finnerup Lade ved Viborg af nogle højtstaaende Adelsmænd, hvis Had og Harme han havde vaft ved store Fornærmelser.

Otte og tredsindstyvende Afsnit.

Det var, tilvisse sørgelige og mørke Billeder fra Midde alderens Kongeslægter, vi nys dvælede ved i det gamle Slesvig. Før vi forlade Byen maae vi endnu minde de sidste Aars Begivenheder i og ved den, uden at kunne opholde os ved de mellemliggende Aarhundreder.

Da Danmark af den gamle Konge, Frederik den Sjette fik Tilfagn om, at raadgivende Stænder skulde indføres, blev det fastsat, at Øerne skulde have en Stændersforsamling for sig, Nørrejylland sin og Sønderjylland sin. I Høitugdommet havde desværre tydsk Aand og det tydske Sprog faaet utilbørlig Myndighed, og det saae ud som om Modersmaal og Danskhed skulde fortrænges af det fremmede Folk, der havde faaet Ejendomme og Embeder i vort Fødeland.

„Hvor „Danmarks Hertug“ Knud med Staal
 skrev Benden danske Love,
 tør nutildags det danske Raad
 sig knap til Tinge vove,“

led det fra en af vore Digtere, og der var Sandhed i hans Kvad; men alt den første Gang, Stænderne forsamledes, traadte en brav Landmand frem, der havde Hjertet paa rette Sted, og han forlangte, „at det danske Sprog skulde bruges ved Rettegang, overalt hvor Folket talte Modersmaalet og ikke Tydskernes Tungemaal. Det var en billig og fornuftig Fordring, som man skulde troe ingen Modstand vilde møde, og den blev opfyldt ved de første hestige Kampe af denne Paaastand, ikke blot i den første Forsamling, men i de paafølgende, indtil omfiden Kong Kristian den Ottende, der altid med den reneste Bemyndigelse at fremme det Gode og hjælpe Sandhed og Ret frem.

offentlig indrømmede Nordflesvigernes Forlangende og erklærede, at Sønderjydernes Ret ikke skulde forsvares paa Tydsk. De mange tydstalende og tydsfindede Folk, der overspildte Hærtugdommet, bleve forbitrede, og deres Harme mindskedes ikke, da Niis Lorenzen fra Lilholt hiin bjærve Nordflesviger, endog vovede at tale Dansk i Stænderforsamlingen. Manden blev udleet, og Tydsterne erklærede, at de ikke kunde forstaae det Sprog, han talte; dette var i 1840. Saaledes stode Sagerne hen under Gjæring og Spænding indtil 1842. Stænderne traadte da atter sammen og Kampen blev langt haardere, thi Folkeligheden fik en ny Forkæmper i en Mand, der var fast bestemt paa, at træde i Skranterne imod dem, der vilde undertrykke de danske Slesvigere, deres Sprog og deres Rettigheder. Det var Peder Hjort Lorenzen, en Kjøbmand i Haderslev, der fik aabent Blik for den tydske Færd og den Fare, der truede Danstheden.

„Har da det danske Folk ej Gnist
af Fædres Kraft tilbage?
Har det mod Vold og Argelyst
til Børn kun daadløs Klage?“

spurgte han og hans faa Tilhængere sig selv, og snart bleve de enige om at tale Dansk og kun Dansk i Stænderforsamlingen, for derved at vise Tydsterne, at Danstheden skulde høvedes i Alvor, koste hvad koste vilde. Denne Udfærd valte Forbavselse, og Lorenzen blev Gjenstand for Hæan og Spot, for Fornærmelser og bitre Anfald, men Manden stod urokkelig, stemplede med rette Navn det stammelige Forflag, at Slesvig skulde indlemmes i det tydske Forbund, og vedblev at tale Dansk, trods den Trusel af Forjamlingens Medlemmer, at han vilde blive viist ud, dersom han ikke talte samme Sprog

som de Andre. Præsidenten havde erklæret, da Nis Lorenz to Aar tidligere valte Uvilje ved sine danske Ytringer, Enhver kunde tale Dansk eller Tydsk efter eget Tykke, nu fordrede han, at det danske Sprog skulde gaa forfra Salen, og stemte i med i ovennævnte Trusel. Fra Reringen kom der en forunderlig Bestemmelse i denne Sag, den lød paa, at kun de maatte tale Dansk, der erklærede de ikke vare det tydske Sprog mægtige, og saa skulde de Ytringer indføres i Protokollen paa Tydsk, hvorpaa de da Rigsdagsmænd erklærede, at de ikke kunde møde, saaledes det Bud skulde staa ved Magt; men deres Antal var ringe, thi foruden H. P. Lorenzen og N. Lorenzen skal kun have været to fuldtroede Mænd i Forsamlingen.

Saaledes stramtes Buen mere og mere, og det fiesvi Spørgsmaal blev af større og større Vigtighed for enhver Dansk, indtil omsider det Oprør udbrød, der alt længe har ulmet. Det var et Gjennembrud, der viste, at Sønderjylland havde mange brave Mænd, Fædrelandet og dets Sag tro hengivne, men desværre ogsaa flere, der vare vakkende; Mange, vide vi jo, stemplede sig selv som Modstandere af Land, i hvilket de og deres havde Hjem og Brød.

„Baasteløsten rimede mildt
fra den danske Ryst
meldte over Lande
dog om saa haard en Døst.“

.Ikke ofte har man seet en saa haardnakket Kamp som den, der fandt Sted Paaschedag, den 23de April 1848. Ikke ofte har en Armee kæmpet med større Mod og Udholdenhed imod en meer end dobbelt overlegen Fjende, og i denne Kæmpelse stod det lille Danmark mod det store Tyskland.“

Ved Slesvig og Dannevirke, Hertugdømmets gamle Grændse, var det, at General Hedemann Paaslemorgen 1848 ganske uventet blev overfalden af Preusserne, som i den stille Nat uformærkt havde faaet Lejlighed til at rykke imod Nord. Tvungen af Overmagten maatte vore Tropper efter en heltemodig Kamp trække sig tilbage imod Flensborg og gaae til Als, hvorpaa ikke alene Sønderjylland, men ogsaa en stor Deel af den nordligere Halv blev oversvømmet af Fienden. Slaget ved Slesvig er hæderlig kjendt i Krigshistorien, og fortjener at være det; thi

„aabent Bryst var Landebørn
Mod var Danstens Skjold
Iydskten maatte bygge
af egne Lig sin Bold.

Over Ihyras brustne Led,
Blod i Strømme randt;
Iydskten maatte fiske
helt dybt hvert Fjed han vandt.“

De vigtigste Træfninger, der fandt Sted i Krigsaaet 1848, vare altsaa, da vore Tropper under General Hedemanns Anførsel overvandt Oprørerne ved Bau, den 9de April, da de ved Nybel Fløge Forbundsropperne under Falket den 28de Mai, Preussernes Overrumpling ved Slesvig den 23de April, og de Danstes Sejer over disse Tropper ved Dybbel den 5te Juni; ved begge Sammenstød imellem vore Tropper og Preusserne vare Hedemann og Wrangel Anførere.

Det berømteste Slot i Hertugdømmets Historie er Gortorp, tæt ved Slesvig, i Fjordens inderste Vig. Det ligger i en smuk og frugtbar Egn og bestaaer af fire Fløje, der omslutte en Gaardsplads, 180 Fod lang og 80 Fod bred; i den nordre Fløj er Kirken, der har sin egen Præst.

Nattildags har det tabt sin Betydning, men tidl
 ofte frem, først som Biskpernes Ejendom, siden
 og Kongernes, baade af Landets gamle Herker
 oldenborgske Stamme. Grev Geert fik det
 første Halvdeel af det fjortende Aarhundrede,
 Atterdag indløste det henimod Slutningen af
 kom det atter til Danmark, men blev en
 hjemløst af en Jidsvaade, hvorved det miste
 sine smukke gothiske Laarne. Iøvrigt er der
 ved den gamle Fyrsteborg; thi udenfor Slots
 man to Bagthuse, et Egerceerhuus, et Ridehuu
 og mange andre Tegn paa, at det har været
 fredet Opholdssted; men de i sin Tid bekiend
 smagfulde Haver ere tilintetgjorte eller forfaldne
 ere de kostbare Bygninger, saavel Ringride hu
 huset, Amalienborg, med sine værdifulde
 og Globushuset, hvor der i sin Tid opbe
 og meget kunstig indrettet Globus af Messing,
 delfen af det attende Aarhundrede kom til Ru
 senere skal være gaaet tilgrunde ved Jidsva
 ydre Side af denne Globus var Jorden af
 dens Lande og Vandløb, og iudvendig Himmels
 dens Sole og Planeter; de større Stjerner
 Solen, de mindre forgyldte. Den Gjennemsnit
 og i dens Midte var anbragt et Bord med
 hvilke paa ti Mennesker kunde finde rummelig
 den Store syntes saa godt om denne Afbil
 saae den, at Frederik den Fjerde troede, at
 ham den kostbare Gave; en Opmærksomhed,
 ret forstaaer, naar man betænker Kjöjerens L

Spænding, der i det Tidspunkt fandt Sted imellem den danske og den russiske Hersker.

Ved det østligste Punkt af Slesvig By ligger St. Johannes Kloster, det eneste i hele Hertugdømmet. Det optog alt i de katolske Tider kun adelige Damer, og da det ved Reformationen blev inddraget, bestemtes det til en Forsørgelsesanstalt for Adelen's ugifte Døtre. Disse Damer levede i sørftningen i Benediktinerindernes Geller, men nu ere de mindre nøjsomt indrettede og udgjøre en lille Stat., der, efter Sigende, ikke troe sig uden Betydning. De have en egen Kirke og Ret til selv at vælge deres Præst; som Ordensbaand bære de et hvidt Kors i rødblaat Baand, og det staaer dem frit for at gifte sig efter deres Indtrædelse i Klosteret, uden derved at miste deres Hævd. St. Johannesklosterets betydelige Gjenstande strække sig endog ud over Gottorp og ind i Flensborg Amt.

Svandsen eller Svandsø kaldes som bekendt den Deel af Hertugdømmet, der ligger imellem Elien og Egernfjords Vandløb eller Ekernførde Fjord. Det er en Halvø, den fladeste paa hele Østfiden, i de nordøstlige Egne aldeles Slette, men den hører til Landets frugtbareste og kornrigeste Dele. Efter Navnet Svandsø at domme maa den jevne og flade Strækning, der imellem Ekernførde og Elien forbinder Halvøen med det øvrige Slesvig, forhen have været Hærbund.

Bygningsmaaden er fra Elien af imod Syd ganske forskjellig fra den gammeldanske og Anglernes; og man sporer ogsaa i denne Retning, at det er Folk af anden Herkomst end Nordflesvigerne, der boe i Hertugdømmets sydligere Landskaber. Det er den sachsiske Maade at bygge paa, der

træder frem der, og de fleste Beboere ere ogsaa indvandt
 Lydstere, der mere søge deres Erhverv ved at tilberede
 Smør og røgede Kjøbvarer, end ved Agerdyrkning. I
 stuen med Arnen, uden Skorsteen, men hvælvet for
 er en af de fornemste Dele af Indvaanernes Huse der
 Egnen; i den forsamle sig almindeliglig Beboerne, og
 der under Loftet hænger en Mængde Pølser, Stinker, Dø
 o. s. v., og skjøndt der undertiden er en saa utaalelig Røg
 man ikke forstaaer, hvorledes Menneſter kunne tilbringe
 der; thi Røgen, der ingen Udgang har igjennem Skorste
 fordi den skal trække hen under Loftet og røge de ophæ
 Gjenstande igjennem, maa søge Udgang gjennem Portlu
 i uroligt Vejr fylder den da hele Rummet, og de, der
 ere vant til saadanne Røgstuer, maae nødvendigviis føle
 Kval og Tryk ved at opholde sig sammesteds.

Iøvrigt er den her omtalte Bygningsmaade ejendomm
 deri, at de lange, brede Bygninger næsten alle vende Ge
 til Gaden, og at de istedenfor Gjennemkjørsel, have
 Indkjørsel for Enden af samme. Naar man kommer igj
 Indkjørselsporten, seer man til begge Sider Staldene,
 Køerne staae til den ene Side og Hestene til den anden
 Hovederne udad imod Folk, hvilket rigtignok maa være
 sammere for de stakkels Kreaturer, end at staae med Ho
 imod Bæggen, som de almindeligviis ere tvungne til ho

Slisfjorden, der strækker sig $5\frac{1}{2}$ Mil ind i H
 tugdommet, indtil den ved Byen Eleøvig ender i Ge
 Sø og affatter Selter Nor, er paa nogle Steder kun et
 hundrede Alen bred, paa andre en halv Mil. Dybd
 ligeledes meget forskjellig, fra 1 til 16 Favne, og Fj
 regnes for at bestaae af fire Dele, af hvilke den første

fra Mundingen til Kappeln, den anden og dybeste Deel, strækker sig til Arnæs, og den tredie til Snebringen ved Midfunde, hvor Erik Ploppenning maatte bløde og ved hvilken vore Tropper aldeles tilbageslog Oprørernes Angreb paa deres Forsvarsstilling den 12te Septb. 1850. Den fjerde Deel af Elisfjorden er den, der bestaaer af „große Breite“ og „kleine Breite“ og gaaer til Gottorp Sø. En bekjendt Holm i Elsen er Maagebjerget — Mevenberg — hvor der opholde sig store Skarer af Maager, som fredes Aaret igjennem for at udrybdes eller forjages ved den bekjendte „Möwenpreis“, en Jagt, der hører til Slesvigernes største Forlystelser. Fra den tidligste Morgenstund af samle mangfoldige Baade sig omkring den lille Ø, for at Jægerne, der høre til de højere som til lavere KLASSE i Samfundet, kunne være tilstede før Tegnet til Ødelæggelse bliver givet, og med store Angstfugl forlade Fuglene Den, men vende dog hvert Aar tilbage igjen og lide da atter samme Stræk og Kval.

Kappeln er en Flække, der har sit Navn og sin Oprindelse af et Kapel, indviet til de Søfarendes Helgen „Nikolaj.“ Beliggenheden er romantisk smuk paa en høj Brink ved Elsen, og det er da ikke saa forunderligt, at Mange fik Lyst til at boe ved Kapellet, naar de havde gjort Balfarter derhen; saaledes dannedes der snart en lille Flække, hvorfra der er Færgesfart til Svandssø. Fiskeri, navnlig Sildefangst, er Indbyggernes Hovednæringsvej, og „Kappeln Büdlinge“ ere bekjendte næsten over hele Thydskland. En stor Deel af de røgede Pølser, der forsendes fra Slesvigs Sydøstkyst, komme fra denne Flække.

Arnæs eller Arnis er en Flække, der ligger paa en Ø i Elsen, kun 11 Fod over Havfladen. Den danner en eneste Gade med en Allee af Lindetræer, og har ikke mere

end 800 Indvaanere, men disse have 60 megen Søfart, isærdeleshed med de Prode Svandss frembringe. Indbyggerne nedstar thi da nogle af de adelige Herrer, der have paa Omegnen, kuede og undertrykte Kappel stærkere med hvert Aar, vandrede for et A siden en stor Deel Familier over til denne Ø der fandtes sammesteds og opstode sig Boli Arnis ligger i Elies Herred, der begyndt fra Slesvig, strækker sig langs Elisen, 33 $\frac{1}{4}$ og hører til Landets frugtbareste og smukkeste demarernes Tid bestod Østdelen af dette Kongsgods, der siden tilfaldt Adelen, Vestdel holdt en stor Deel Bispegods.

Maaßholm er ogsaa en lille nærsom er som de to nysevnnte Smaabyer.

Nordlig for Slesvig, nær ved Langs Farensted Sogn med et vigtigt Bropas ved af Søen, paa Vejen til Midsunde og S endnu Spor sammesteds af et Slot, Grif opføre for at beherske Overfarten, skjøndt den holsteenske Hertug ti Aar efter at det Langs ligger ogsaa Guldholm, hvor Ben boede, førend de bleve flyttede til Ny Kloster

Vore Stolk i samme Sogn er et betydningsfuldt Krigshistorie, men sørgelige Minder knytter thi det var ved Vore Stolk, at Danmark sine adleste og modigste Sønner, den 25. Ved den voldsomme Gadeløse Kamp, der udspandt sig, faldt mange af vore tapre Krigere; thi Blodet og Sejren dyrefødt. De to Dages Sammen-

og 25de Juli krævede henved 4000 Mand, der deels faldt, deels bleve sadrede; iblandt de førstes Tal var den almeeng-agtede og af alle Krigere højestelte Høvding, Nordmanden, General Schleppegrel.

„Der regned meer ej Rugler
end Hagl det haarbe Fjeld.“

Han segnede med det Udraab: „raft Folk, kun fremad!“ en Kugle havde gjennemboret Heltens Hoved og dødelig saaret faldt han af Hesten, paa Marken bag de opstillede Kanoner.

Slaget ved Isted, saaledes kaldes dette Blodbad, der begyndte ved Stenderup den 24de Juli og fortsattes ved det gamle Isted eller Isted, den paafølgende Dag. Det var de danske Tropper under General Kroghs Anførsel der aldeles sloge Oprørerne, som bleve anførte af den bekjendte Willisen. Dette Slag gjorde Udslaget, thi ved det gjenvandt vi Hertugdømmet, der i mere end to Aar havde været i Fjendevold; og vore Tropper stode da atter ved Landets gamle Grændse, Dannevirke.

„Ved Guds naadig Forsøn hegned
her det meste Land,
og hvad under Danmark regnes
nyder Børn af Vand.
Ingen Rabe skal iblinde
gaar mod Danmark, og dog vinde.
Blev kun Leddet hængt tilrette,
skalde vel det tætte.“

Ni og tredsindstyvende Afsnit.

Det vilde da være heelt forunderligt at forlade denne Egn, uden at omtale Dannevirke, hvis oprindelige Ravn

skal være de Danskes Børge, der senere er til „de Danskes Børst.“ Det var Landets ge imod Tydskland, og i vore Dage er det ått navnkundigt og omtalt Punkt, at vi vel kunne her for at tale om Voldens Beliggenhed den snilde Thyra fik Lov til at lade den opfarlige Naboer imod Syd, endog med deres

Dannevirke var ganske forfalden og fidsste Aarhundreders Eiegeyldighed og Tidens Kong Kristian den Ottende bød, at der den, og lod den strax efter sin Regjeringsstiltra undersøge af kyndige Mænd. Den begynder i Haddesby Noer, Syd for Elien, ved hvis den saakaldte brede Steen laa, gaaer den og ned imod Syd; rettest betegnes den gan at angive, at Volden strakte sig fra Ekernse og fra Slesvig da igjen til Høllingsted. Sumpe førte den ad Ejderen til. Vest „Seestæuen“ laa Thyraborgen, forbundet Krone ved en høj, bred Grav, der tydeligt i lys Bøgeskov, hvor der blomstrer Rjærmin medens Dannevirkes Særkjende ellers er en groet Sandryg. Den østlige Deel faaer ogsa af „Dannevirke,“ den vestligere kaldes „Ræ.“ Efter Sagnet viser Thyra Danebod sig i Dagstjær som en høj Damestikkelse, siddende Stol og redende Haalet med en Guldkam.

Fra Thyraborg strækker en Arm af Nordvest til Rjærene ved Gottorp Sø, og lobe i nordlig Retning til „Thiergarten - Huse“

gaaer imod Sydbødst i en Længde af omtrent tre Hjerdingvej forbi Kurborg. Henimod Landsbyen „Lille Dannevirke“ er den dobbelt og kaldes Borgvold indtil Byens sydlige Ende, hvor man kan see, at den gamle østlige Hovedgjennemgang „Øster Kælgat,“ har været forsynet med en Standsse. Fra dette Sted af er der Spor af Baldemarsmuren; Ydrevolden viser de ni Overgange, foran hvilke der har været et Trætaarn. Fra Kurborg af fører Volden Navn af Krumvolden; den er der mindre, uden Grav og taber sig tildeels i de sumpige Enge ved Rejder Åa, skjøndt den tydeligt sees, derpaa gaaer den igjennem Hollingstedt Enge, hvor den aldeles mangler, indtil den atter viser sig i Treneborgen, drejer derfra over til Byens sydligste Hus, der endnu kaldes „dat Werk“ og „Borggaarden“, og gaaer da igjennem Byen til en Bandlekning, der flyder i Trenen. Nogle af Husene i Hollingstedt, deriblandt Slottet, ligge paa Volden.

Syd for Dannevirke sees Spor af en mindre Vold med Grav; det er Kurgraven eller Kovirket. Denne begynder ved Over-Self, ved den sydlige Side af Hæddebys Roer, og strækker sig imod Vest henimod Kurborg. Vestligen i Hollingstedt Enge er en anden Dobbeltvold med Grav, der taber sig i Heden og ligeledes nærmer sig Hovedvolden; ogsaa den fører Navn af Kurgraven.

Den første Bom for Landet imod Lybsterne's Indtrængen blev slaaet af den slette jydsk Konge, vi alt have omtalt, Godtrik eller Godfred, der herskede over hele Halvøen fra Skagen til Ejderen, og sandsynligviis havde sin Kongeborg i Jellinge. Han vilde gjerne have et Puffe og Børn for

Stiget imod Karl den Store og derfor anlagde han virke. Men da „Ledet var kommen af Lave,“ mærkede nok, at der skulde en stærkere Slåa end den lave Bold holde de Godtsfolk Syd paa ude, og hun overtog sig det håderlige Arbejde, at faae en langt større og st. Muur bragt istand, hvorved den gamle Bold benyttedes Udenværk. Dannevirke er siden bleven forstærket af Ball den Store, af Knud den Sjette og af Margrete Spræn efter hvem Værkets østlige Deel endnu kaldes Martevolden.

I Efteraaret 1850 udbedredes atter den gamle Græ vold, hvis Betydning Slaget ved Slesvig Paaftemorgen viist; Pladsen foran samme blev ryddet, og Værket blev synet med Udenværker og Brystværn.

„Ledet“ sagde Dronning Thyra,
 har vi hængt. Gud Vangen høre! —
 at den ingen Fremmed bryder
 eller Hofbud byder!”

Men nu maa jeg da fortælle, hvorledes Thyra Dann staffede sig Frist og Penge til at bygge denne Bold op. Gorm gjorde Bekjendtskab med Thyra, der regnes for at en Datterdatter af Harald Klaf, var han langt ud over 1 domsaarene, hun derimod kun sytten Aar gammel; dertil hun almindelig kjendt for sin Dejlighed, Klogt, From Kyndighed og Ynde. Hun blev en sand Betsignelse for A mark og erhvervede sig derfor hiint Kjonne Titnavn; thi gamle Hedningedrot var grum og haard, og da han en sand Kristenkjende, lod han mange Mennesker slaae til Ere for sine Afguder; men Thyra formildede ofte

Sind og frelste derved mange Ulykkelige Liv. Ogsaa afvendte hun ved sin kloge Indsigtsfuldhed Dyr tid i Landet, og dersom hun ikke havde ladet bygge Kornhuse, vilde det vistnok have seet sørgeligt ud.

Efterat Gorm havde faaet alle de adspredte Landsdele samlet, tog han slet ikke vare paa Riget som han burde, og det var derfor ikke saa underligt, at Danmark kom til at svare Skat til Tydskland, der var en mægtigere Stat. Men saa sandt den tydske Kejser ogsaa paa, at han vilde have Dronning Thyra til Kone, og sendte af den Grund nogle fornemme Mænd ind i Landet, der skulde bringe hende store og rige Gaver, sørge for at tale med hende i Løndom, og da tillige hilse hende, „at hun var for smuk og klog til at være en gammel dorst Konges Hustru, og at det sømmede sig langt bedre for hende at sidde paa en Kejserthrone, end at være Skattedronning i et lille Rige.“ Dronningen blev som man kan tænke, hjertevred over denne uforstaaede Hilsen; imidlertid lod hun sig slet ikke mærke dermed, men gjorde gode Miner til slet Spil, hørte rolig paa de Udsenttes Tilskyndelser, da de af al Magt raadede hende at tage imod den store Ære, Kejseren tilbød hende, og sagde blot: „at den Ting, de havde talt om, var saa vigtig, at hun maatte have Tid og Ro til at overtænke den. Hun fik imidlertid ikke lang Frist til at betænke sig i, thi det var paalagt de tydske Herrer at skynde sig hjem igjen, og det sagde de hende.

Jøvrigt kan man ikke fragaae, at hun stilte sig godt ved den vanskelige Sag; thi da de fremmede Sendebud kom igjen for at faae Svar, lod hun som om hun gjerne vilde gaae ind paa Kejsereus Forlangende og var meget venlig imod Tydskerne, idet hun tillige søgte at gjøre dem forstaaeligt, „at

det vilde blive vanskeligt for hende at komme afsted, ude Rogen mærkede Uraad, og at hun fremsfor Alt maatte Penge at klare for sig med, hvorfor Kejseren maatte finde i, at hun ikke kunde komme førend om tre Aar, i hvilket Tid han da maatte eftergive hende den Skat, Danmark vant til at svare ham.

Saa rejste da de tydske Sendebud hjem igjen, og blev Kejseren, da han hørte, at Thyra var villig til at forlade De hjemkomne maatte strag afsted igjen til Danmark, for at bringe hende det Budskab, „at Alt hvad hun havde forlovet kunde gjerne ske, men hun maatte lade ham faae tolv Søer af Landets ypperste Mænd, der skulde blive i hans Bønder indtil hun kom selv, for at han kunde være vis paa, at hun ikke vilde bryde Pagten.“ Disse rejste da til Tydskland og de Udsendte.

Dronningen havde naturligtviis intet Øjeblik tænkt paa at rejse fra sit Land, sin Mand og sine Børn for at blive Keiserinde, det kan man da let forstaae, og saasnart de fremmede Herrer vare borte, fik hun da ogsaa travlt tilgavns. Hun sendte strag Bud hele Landet over, at Alle og Enhver, baade Rige og Fattige, Unge og Gamle, Høje og Lave skulde komme til hende i Nærheden af Slesvig. Derpaa talte hun til om sit Forehavende og sagde:

„J, som staae for Danmarks Styre
fatter frejdigt Mod!
Gabet kan vi vel tilslutte,
saa vi ej os lade plukke
af hver fremmed Løbestytte,
der faaer Lyft til Bytte.

Fra Moradset vest ved Strande
til Rosund i Eli
vil en Bold vi vel bemande
med en snæver Sti.

Om Forlov skal Hvermand bede
hvis han agter ind at træde;
nædig skal han atter fare
hjem med Hjaalne Vare."

Alle maatte da tage fat med egne Hænder. Ingen blev fri uden smaa Børn og meget gamle Folk; de Halvvogne maatte arbejde med, og Thyra havde selv Opsyn med Arbejdet. De tre Aar vare forløbne, stod den høje Muur der færdig og fuldendt, opført af Lømmer, Jord og Stene, og kun med een Gjennemførselsport. Paa hvert hundrede Favn var der opført en fast Borg, og forved den var der imod Syd en to Favne bred Grav. Foruden Floderne fikrede ogsaa de mange Søer og Moradser, der fandtes sammesteds, den oprejste Vold, thi der hvor der nu er frugtbare Landskaber, var der forud store Skove, Moser og Hede, og disse strakte sig som ovenfor omtalt fra Eternsørde til Elien og derfra til Trenfloden, der falder i Eideren.

Men da to Aar vare forløbne af den Frist, der var tilstaaet Thyra, fik Kejseren Nys om den store Bygning, hun lod opføre; at han ikke tidligere havde saaet Noget at vide om den, det kom naturligviis deraf, at Folk dengang vare mindre rede til at rejse tillands end nutildags, og at der ingen Aviser bleve udgivne, som kunde fortælle Nyheder, saa at det kun var lejlighedsviis, at slige store Foretagender bleve kjendte og omtalte. Imidlertid fik Kejseren da omsider Nys om Dronningens Forehavende, og strax sendte han nogle Mænd til hende, for at de paa en siin Maade kunde høre sig for og faae at vide, hvorledes det forholdt sig med Arbejdet, og om hun skulde være tilfands at bryde Overeenskomsten. Thyra lod som om hun blev meget forundret over Kejsersens Frygt og svarede, at hun kunde ikke forstaae, hvorledes en saa slog

og mægtig Fyrste kunde falde paa at troe, at et Fruentimmer kunde udtænke dybe Planer. Det var da en ligesrem Ting; tilføjede hun, at da den eneste Vej til og fra Danmark gik igjennem en bred Slette, maatte hun sørge for at rejse en Muur for derved at slaae en Bom, saa at hvo, der vilde frem og tilbage, kunde blive stoppet i den snevre Port; thi Kejseren kunde da nok tænke sig, at naar hun rejste over til Tydskland, vilde alle Danske blive forbitrede, og i en Hast samle en Hær for at sætte efter hende; men da kunde den Bold, der nu var bygget, standse dem. De tydske Udsendte kunde ikke noksom beundre den snilde Dronning, og vendte glade hjem til Kejseren med den Underretning, de havde faaet; ogsaa Herskeren blev beroliget ved hendes Svar, og det faldt ham slet ikke ind, at han kunde blive ført bag Lyset af en dansk Kvinde.

„At des snarere særdes kunde
Bærket med Behør,
Dronning Thyra lod fra Grunde
rejse — hvor man kjør
gjennem Bolden — sig en Bure
paa det Bærk at have Kure;
rart sig Noget vel vil søje
under fremmed Dje.“

Omsider vare da de tre Aar omme og Dannevirke var færdig. Kejseren sendte til den fastsatte Tid en heel Skare fornemme Krigere ind i Landet for at tage imod Dronningen, og disse opsløge deres Lejr ved Ejderen, medens nogle af de mest Indviiede gik ind for at faae hende itale. Dette naaede de ogsaa, men ikke under fire Djne som de ønskede, tvertimod var der mange Gange fire Djne tilstede, thi hun havde ladet Rigets vise Mænd falde sammen og i deres Paahør sagde hun til Tydskerne: „at hun afviste Kejsereus Tilbud og afstjede

hans Forlangende, og at han paa ingen Maade maatte troe, hun vilde bringe Skam og Skjændsel over sig selv og over hele det danske Folk. Det kunde isøvrigt ogsaa være Kejseren ligegyldigt, enten hendes Mand var uvirksom og lad eller ej, hun skulde nok hjælpe ham at rjotte Landet, saa for den Sags Skyld kunde han være rolig. Den tydske Keiser var jo rigtignok mægtigere end den danske Konge, men Kongen havde igjen det forud for Kejseren, at denne ikke kunde maale sig med ham i Byrd og Herkomst. Og nu kunde de gjerne rejse hjem igjen og sige deres Herre Tak for de Penge, han havde ladet hende bygge Dannevirke op for; i Fremtiden skulde han ikke gjøre sig Ulejlighed med at sende Bud efter Skat, thi de Danske vilde ikke længere staae under Tyds-
kernes Nag."

Dette Svar kom de fremmede Herrer heelt uventet. Et Øjeblik stode de som lynslagne, derpaa styndte de sig tilbage til de andre Krigere, der isørstningen ikke kunde forstaae, hvorfor de kom saa hovedfulds igjen, og lagde Raad op med dem, hvad der vel var at gjøre. Et bleve de enige om, og det var, at de tolv Gidsler skulde døe, hvorfor de strax toge Livet af dem. Dette var da ikke andet, end hvad Thyra havde ventet, men hellere maatte jo nogle faa ofres, end hele Folket staae under Trælleaag.

„Dannemark vi nu kan ligne
ved en frugtbar Bang,
begnet trindtomkring: Gud signe
den i Rød og Trang.“

Nordlig for Slesvig i Arensherrede, ligger Lyrskov, som efter nogle Historikers Mening skal være det Sted, hvor Svend

Estridsen slog Benderne, — Andre derimod antage
 skov Hede for at have været ved Rolding — og sydlige
 Slesvig i det store Krop Sogn findes den lille By Lohede m
 Hede — Lohede — der er kjendt som Skueplads for
 Slag under Landets tidligere Herrer. Almindeligvis k
 den nu Krop Hede, og under dette Navn kjende vi E
 fra mange Sammenstød i den sidste Krig.

Det var paa Lohede, at Holstenerne og Slesvige
 Forening overvandt de Danske 1261. Hertugen af Sø
 jylland fordrøede denne Landsdeel som et arveligt Lehy
 Margrete Sambiria, Kristoffer den Førstes Enke, ogsaa i
 Margrete Sprænghest, der styrede Riget i Sønnens Min
 aarigheds Tid, og Dronningen vilde kun afstaae ham
 for Livstid; det var Grunden til Stridighederne. A
 kongelige Tropper tabte Slaget, det tilskrives et forræde
 Anførerne Peder Finsen og Iver Tagesen, der i
 afgjørende Øjeblik, da Sejren hældte til de Danskes E
 pludselig toge Flugten begge To med deres Ryttere,
 Fodfolket fulgte Hestfolket i Hælene. De opnaaede det
 sigtede Maal, at staae Hertugen Sejr, men to Aar
 maatte de ogsaa Begge dingle i Galgen i Ryborg. Det
 i dette ulykkelige Slag, at baade Enkedronningen og
 unge Konge bleve fangne; thi de opholdt sig i en Lant
 i Nærheden af Kamppladsen, for der at oppebie Sla
 Udsald, da den forræderste Adfærd pludselig gav Sagerne
 uventet Omslag, og ikke levede dem Tid til at flygte,
 at de Begge bleve overrumplede og fangne tilligemed me
 Andre, baade af de højere og lavere Stænder. Dron
 Margrete blev bragt til Grev Geert, der holdt hende ni A
 neder i Fængsel i Hamborg, og den unge Konge,

Kristoffer Jensen, sad fangen i tre Aar, først paa Nordborg hos Sønderjyllands Hertug, siden hos Markgreve Otto i Brandenburg.

Det var ogsaa paa Lohede, at Grev Geert mødte Kristoffer Griffen og hans Søn, den unge Kong Erik, drev dem begge paa Flugten, og tiltog sig fra den Tid af en større Myndighed i Danmark. Den unge Konge styrkede med Fæsten, da han flyede, og dette Fald havde hans snart paafølgende Død til Følge. Dette var 1331.

Halvfjersindstyvende Afsnit.

Hütten Amt, der bestaaer af to Herreder: Hütten og Hohner, indtager Strækningen imellem Egernsfjord og Frederiksstad, eller som Byerne hyppigere kaldes, Ekernfôrde og Friederichsstad, og har fælleds Amtmand med Gottorp Amt. Det var alt tidlig ved sine Sumpe og Kjør det gamle Grændseværn imellem Angler og Sachser, og i Baldemar den Andens Jordebog kaldes det „Landet imellem Elien og Ejderen.“ Beboerne af det Landskab, der under Navn af Danske Skov eller Jernskoven, Tydsfernes „Dänischwold“ strækker sig imellem Fjorden ved Ekernfôrde og den flensborgske Kanal ere, paa saa Undtagelser nær, alle af neder-sachsiske Herkomst, hvorefter ogsaa deres Sprog, Bygningsart og Levemaade bære Vidne.

Egernsfjord skal saavel i Veligheden som Udseende have stor Lighed med den nordligere liggende By, Aabenraa. Den har en ypperlig Havn og ligger bekvemt for Handel, men har dog aldrig kunnet have sig som de to nærmestliggende

Handelsstæder, Flensborg og Kiel, fordi den mangler Op
Fremmede Troesbekjendere have tildeels fri Religionsøve
denne By, hvor der findes en Deel Katholiker og i
Reformeerte, og for en Snees Aar siden endog en Muhamed

Foruden den gothiske Kirke fra Begyndelsen af det
tende Aarhundrede, maa iblandt Bygninger især fremh
„Kristians Plejehuus“ en Forsørgelses- og Opdragelse
stalt for Gamle og Børn af Krigsstanden. Skolen, der er forbu
med denne Stiftelse og optager henved tohundrede Børn, er i
malkule for indbyrdes Underviisning i Hertugdømmet
henved halvtrediehundrede gamle eller svagelige Krigere
Enker efter Militaire finde Hjem og Ophold i „Krist
Plejehuus. Nordlig ved Byen blev 1831 anlagt en Søba
anstalt, som det endnu ikke ret er bleven Mode at bes
men Badene ere særdeles heldbringende og styrkende.

Østervolden, som den gamle østlige Deel af Dan
virke kaldes, havde sit Endepunkt ved den her omtalte
Tyve Aar tilbage i Tiden saae man endnu Spor af Hør
volden, men nutildags ere de saa godt som ganske forsvund
Endeel Gravhøje findes derimod i Omegnen af Egersfj
og minde om, at der fordum have fundet mange Kai
Sted ved disse Forstærkninger, og at „den samme Græn
der i Efteraaret 1850 tjente til at dække vor Armee, og
har været benyttet til Rigets Forsvar i de hedenste Tid
nemlig den Linie fra Egersfjorde til Elten, fra Slesvig
til Høllingsted, og derfra til Frederikstad og La
ningen.“

For os knytter sig et vemodsfuldt Minde til Egersfj
thi da Krigen blussede op igjen 1849, efter at Vaabenstilstand
var opsaat i Febr. Maaned samme Aar, blev Kristian

Ottende, et af vore stolteste Linieskibe, stød iblandt ved denne By af de tydske Forbundstroppers Landbatteri. Det var Skjærtorsdag, den 5te April 1849. Til dette sorgelige Tab knyttede sig et andet, der var ikke mindre nedslaaende, da Fregatten „Gefion“ samme Dag faldt i Tydskenes Hænder.

Ligesom de mærkeligste Sammenstød i 1848 alt tidligere ere anførte (se Pag. 807—8) saaledes ville vi her bemærke for 1849; at den 5te April fandt Affairen Sted ved Gærnefjord, der havde „Kristian den Ottendes“ Ødelæggelse og „Gefions“ Erobring tilfølge, den 6te April slog vore Tropper Forbundsarmeen ved Ulderup, den 23de i samme Maaned var Kampdagen i Kolding imellem de Danske og Oprørerne, og det store Slag ved Fredericia, da vor Armee under General Bülow's Anførsel ganske overvandt Bonin og de slesvigholsteenske Belejringstropper, fandt Sted den 6te Juli 1849.

Omtrent en Mil fra Kiel paa Landtungen „Priisort“ ved Kielerbugten, lod Kristian den Fjerde anlægge en lille Fæstning, som han kaldte Kristianspriis. Den blev nogle Aar efter stormet af Svenskerne og sløjet, men paany opbygget af Frederik den Tredie, og efter denne Konge kaldet „Fredesfort“, hvilket Navn den beholdt under de følgende Herrer, naar disse hed Frederik, derimod blev den kaldet med det første Navn, naar en Kristian sad paa Thronen, og saaledes skiftede den Benævnelse, indtil Frederik den Femte bød, at den fremtidigen skulde kaldes „Frederiksort.“ Kristian den Ottende fandt imidlertid og det med Rette, at den var for lille og ringe til at kaldes „Fæstning“ og lod derfor dette Navn forandres til „Søbatteri.“

Det sydligste og mærkeligste Affnit af Højderyggen, der

strækker sig igjennem Hertugdømmet er de saakaldte „Hütte Bjerge,“ der bestaaer af høje, temmelig ufrugtbare Bakker med frugtbare Dale og tilsvarende Strækning ved Bredderne af Wittenfjælden. Denne Bakkestrækning, ingen Fremmed let vil kunne finde sig tilrette i, er ofte bleven kaldt „det danske Schweitzerlandskab,“ og frembyder en rig begynde af Højder, der snart fremtræde flodklædte, snart græsklædte og som Agerland, snart igjen nøgne og naaer næsten ned til Elven. Koblischalenberg, 346 Fod over Havflaaden, er det mest fremragende Punkt, og altsaa næst Stamlinbakken Slesvigs højeste Sted.

I Høhner Herred, Kampen Sogn søger man som alt, om den af de tidligere Slag bekendte Højde, ved hvilken der i Midten af det fjerdede Aarhundrede stod et Kapel, som i Gang det blev nedbrudt bragte for Dagens Lys en stor Dødsningeben og mangfoldige Hjernefælder, der vare gjenniborede af Pilespids; og i Hütten Herred, paa Heden ved Rø var det Slaget stod den 12te Septbr. 1850; det dengang vare Tropper saa hæderlig tilbageviste Willes Angreb paa Forsvarslinien, og denne Træfning er det, der kjendt under Navn af Slaget ved Ridsund.

I den smukke Have til Louiselund, forhen Teglgård som Kristian den Syvende 1770 stiftede sin Søster Louise Højsen til Sommeropholdstid, tager man de to store Runestolpe i Djessyn, der 1796—97 bleve fundne ved Vedelsprung hertog Hollingsteds Enge; og end vestligere ved Elvens Bred man Væden af en Kongeborg, som Erik af Pommern anlægte i det femte Aarhundrede, ikke langt fra et Kapel, der oprejst for at sone Erik Bloupenninges Død, og var vidt kjendt i Omegnen som et undervirkende Balsamtid.

Landskabet Stapelholm

hører til Hütten Amt. Det omgives af Ejderen, Trenen og Sorgen, med deres forskjellige Vandløb og er kun landfast paa en lille Strækning imod Nord. Længs Floderne er der Marst, som paa den østlige Side anvendes til Enge, paa den vestlige til Korn- og Kvægavl. Landskabet indbefatter tre Sogne, af hvilke Süderstapel indtager de to Trediedele og i snevrere Betydning kaldes undertiden Stapelholm; de fire Byer, Sognet bestaae af, have hver over hundrede Huse, og Navnet skal hidrøre derfra, at Englænderne i Anbud den Stores Tid havde Stapelplads der.

De adelige Godser,

der indtage et Fladeindhold af 28 Kvadratmil, findes næsten alene paa den sydlige og sydøstlige Deel af Hertugdømmet, hvor der i Oldtiden kun var Moser, Rjær og Hedestrafninger, men nu derimod nogle af Landets skønneste og frugtbareste Egne. Alt i den fjerneste Tid, saasnart faste Boliger fortrængte Nomadelivet, opstod der en Slags Adelsfolk, der fik visse Forrettigheder; og de Adelige toge efterhaanden Navne efter deres Skjoldmærker og Farver, efter Dyr og Røvsugle, istedenfor at følge den tidligere Skik, der var sælleds for dem og de simplere Stænder, at danne Familienavnet efter Faderens Fornavn med Tilføjende af „sen“ det vil sige „søn.“ Men især var det efter at Rytteriet var kommen i Brug ved Krigsførelsen, at Adelskabet traadte frem, Bondestanden blev svækket ved Kjøbstadernes Opkomst, og Bønderne bleve forarmede, saa at de maatte afstaae deres Ejendomme til de mægtige Herrer, der undertiden trykkede deres Undergivne haardt; saaledes fremkom efterhaanden Livegenskabet, der hertilands oprindeligen

skal være indført af den holsteenske Adel, som trængte ind i Landet, fortrængte den slesvigske Adel, der satte sig fast i Kongeriget, og toge de Landsdele i Besiddelse, hvor der endnu findes en saa stor Mængde Adelsgods og hvor Livegenstabet vedligeholdte sig længere end i andre Dele af Riget (indtil 1806). Kong Abels Enke, Mechtilde, holdes for at være den Første, der lod den holsteenske Adel faae Fodfæste her i Landet, ved at afstaae Krongodset til de holsteenske Grever, hendes nære Slægt, der ikke havde Lyst til at træde tilbage, da de først havde faaet Ejendomme her og drog Flere ind, og hvert Gods blev da et Rige i Riget; saa store vare Forrettighederne og saa kraftig vidste Herrerne at haandhave og forøge dem.

Nu for Tiden deles det samlede Adelsgods i 6 Distrikter; Danske Skov med 34 adelige Godser, Svandseener Distrikt med 26; 1ste Angler Distrikt med 26, 2det Angler med 27, heri indbefattet Grevstabet Reventlov og de hertugelige graafsteenske Godser, der hidtil tilhørte Hertugen af Augustenborg, saavel som det augustenborgske Distrikt, 7 Godser, og Klostergodset. De første Adelslægter, der ere kjendte her i Landet ere Familierne Wisch, Reventlov, Ahlesfeldt og Sehested.

Ved Besøget i Angeln er flere af disse Godser nævnte; men det vil være unyttigt og tage for megen Tid at opholde os ved de mangfoldige store og frugtbare Ejendomme, den holsteenske Adel har inde i det øvrige Sydslesvig, navnlig i Danske Skov, hvortil sandsynligviis tidligere den Deel af Holsteen har hørt, der omgives af Kieler Fjord og Eideren, fra Schullen Sø af indtil Levenssaa, altsaa det Landstæb, hvor

Kiel nu ligger og hvor man antager, de Hollændere fra Dorstadt satte sig fast, der kom herind efter de fromme Brødre,
„der fore paa Rhin til Dorstad Havn.“

Vi ville derfor kun omtale nogle faa af de mærkeligste, og iblandt disse Godset Noer, fljant beliggende ved den Arm af Østersøen, der danner Egernsjord Havn, med en stor og smuk Hovedgaard og mange Herligheder; siden det syttende Aarhundrede har det været forenet med Grünwald og fra 1832 til Oprørskrigen i Augustenborgernes Eje; Dänisch Rienhof — Deutsche Rienhof ligger i Holsteen — paa den nordøstligste Kant af Landskabet, særdeles smukt beliggende ved Østersøen og „Ziegelholzung“ og med en ypperlig Løgefangst i en forbiløbende Åa; Dänischhøgen, med sin smukt beliggende Kirke; Büll med Fyrtaarnet Büllhoved ved Indløbet til Kielerfjord, og udenfor hvilket Admiral Gabel 1715 slog Svenskerne, der satte flere Skibe paa Grund der og søgte at ødelægge dem, for at ikke de Danske skulde faae Gavn og Glæde af dem. Var ikke Besættelsen pludselig kommen til, medens Fjenden var isærd med sit Ødelæggelsesværk, og ved Trusler havde bragt den unge, brave Svenskehøvding Wachtmeister til at stryge Flag, da var neppe et eneste Skib bleven sparet. Da Büll — Alt Büll — ved sin Beliggenhed egner sig saare vel for Handel, er det rimeligt, at Stedet ogsaa maatte være vel tilpas for Søroveri, og dette skete temmelig aabenbart af de første, kjendte Beboere paa Büll, Hamborgerne Störtebæder og Görtemichel. „Störtebæder Insel“ vises endnu imod Vest, hvor Nikolaj Störtebæders Borg forhen stod, omkrandsket af Skovpartier og dybe Grave.

Alene til Gettorf Sogn, det største i hele Slesvig, da det omfatter 2½ Kvadratmiil og naaer fra Eternsførde Fjord

til Kanalen, hører 11 adelige Godser og Dele af flere og Et bekjendt Kapel, indviet til den hellige Jørgen, og den anjelige Kirke mange Gaver, fordi der stete Balsarten samme fra alle Landets Egne, men især fra de tilgrændsede tydske Landstæder.

Bed Bülk kom Wessel pludselig bag paa de Overhed det nye, og her kunne vi vel standse nogle Øjeblikke at tale om ham

..... hvis Kampen
lydsner. stolt som Lyn i Sky."

Det var Nordmanden Peder Jansen Wessel, blev adlet af Frederik den Fjerde og fik Navn af Lørdens Mand, der i sin korte Levetid, thi han var kun 29 gammel, da han blev dræbt, gjorde Vidundere af Tapper og viste ved alle Lejligheder en Snildhed og Snarraadig der giver hele hans Færd og alle hans Bedrifter et eventyrligt Præg. Han blev født 1691 i Trondhjem, hvor hans Fader var Raadmand, men hans Slægt nedstammede egentlig Holland. Faderens Ønske var, at han skulde studere, men havde han ingen Lyst til; saa kom han i Skæderlære, Stilling, der vistnok mindre end nogen anden egnede sig den livlige vel endog faade Dreng, og det varede da heller længe, før han gjorde Mesteren det saa broget, at denne sendte ham hjem igjen til Faderen, eller maaskee Drengen selv fra Bæren, og saa omsider, da den gamle Wessel ikke vilde hvad han skulde anbringe ham til, blev han sendt ned til Kjøbenhavn for at komme tilføes. Derved kom Sønnen sin rette Hylde; Søen var hans Element, og han fik

Studsmaal af sine Foresatte, da han kom hjem fra sine første Rejser, „at han var født til Sømand og vilde med Tiden blive en Prydelse for sin Stand, thi han var altid frejdig og glad, selv i de haardeste Aulinger, og var altid den første til at gaae tilvejs.“ Det var ikke Smaatoure, han gav sig ud paa fra Begyndelsen af, thi førstegang kom han med en Guineafarer, der skulde bringe Negre til Vestindien, og efter sin Hjemkomst derfra, gif han strag ud med en Ostindiefarer. Efter disse to Udflugter blev han paa Grund af sit Mod og sin skjælle Færd indstreven som virkelig Kadet, men kom atter bort med en Ostindiefarer, og under denne hans Fraværelse var det, Krigen udbrød her i Norden. Efterretning herom fik han i Bergen, hvor de lagde ind paa Hjemvejen, og den nittenaarige Yngling, der ikke længe betænkte sig paa at tage en Beslutning, gif over Land til Kristiania og tilbød Befalingsmanden samstedts, den skjælle Løvendal, sin Tjeneste. Løvendal syntes godt om den unge frejdige Sømand, og anbetroede ham Ormen, et Skib paa fire Kanoner, for at han skulde krydse med det ved de svenske Kyster. Kort Tid efter fik han istedenfor Ormen „Løvendals Galej“ paa 20 Kanoner at føre; de flinkeste og djærveste Sømænd stillede sig under hans Banner for at vove med ham de dristigste Foretagender, og Rygtet om den skjælle Lieutenant Wessel gif snart over hele Norden. Det fattedes ikke, at hans Dykke og Berømtthed jo skaffede ham Uvenner og Misundere, og disse bragte det saavidt, at han 1714 blev stillet for en Krigsbret, men Udfaldet af deres Bestræbelser for at lamme hans Heltebedrifter og hans Dristighed var, at Kongen forfremmede ham til Kapitajn. Efter Slaget ved Kolbergerhejde og Begivenheden ved Bülff fik han Befalingen over „Ornen“, og som Fører af den er det isærdeleshed

han træder frem som en dristig og aarvaagen Krigsher, der snart ved List, snart ved Mandsnærværelse og uhyørt Raskhed indhentede Underretning om Fjendens Foretagender og Planer, gjorde store Priser og blev til en saa almindelig Skræk for Svenskerne, at de endog brugte hans Navn til at stramme Børn med: „Tier Du ikke stille,“ sagde de svenske Mødre til deres ustyrlige Børn, „saa kommer Tordenskjold?“

Gjentagne Gange blev der slaget over, at han dumdristig udsatte Skib og Mandskab for Farer, ved at give sig i Kæft med store fjendtlige Skibe, men han slap altid godt fra det, thi havde han Uvenner, saa havde han ogsaa mægtige Belyndere og Beskyttere, der syntes godt om hans Raskhed og Snildhed, og iblandt disse var Kong Frederik den Fjerde. Efter et saadant Angreb paa hans Færd, blev han ophøjet i Adelsstanden. „For Ederes sjældne Kjærlighed, Trost og Iver i vor Tjeneste,“ sagde Frederik den Fjerde til ham, „have vi ophøjet Eder iblandt vor Adel; I skal herefter hedde Tordenskjold.“ Tordenskjold! udbrød Wessæl og kjædede henrykt Kongens Haand, Tordenskjold! nu, saa skal jeg og saaledes tordne for Svenskens Øren, at han skal sige, Ederes Majestæt ikke forgjæves skænkede mig dette Navn.“

Iblandt Tordenskjolds dristigste og mærkeligste Bedrifter regnes „Slaget i Dynakilen“ og Erobringen af „Klippefastningen Karlsteen.“ Ved Dynakilen, en stærkt befæstet Havn, tre Mil sydlig for Frederikshald, laa den svenske Flaade for Modvind og med den en Transportflaade af 20 Skibe, der vare ladede med Krigsfornödenheder til Frederikshalds Besættelse. En Fregat og fem Smaaskibe vare alle de Fartøjer, der stode til Tordenskjolds Raadighed, og med disse vovede Søhelten sig imod 34 Skibe, der udgjorde Svenskerne's Styrke og laae

forstaaende i en Havn, hvis snevre Indløb havde Soldater til begge Sider, et Batteri paa sex Tolvspundinger paa en Holm ligesom Indløbet, og to Galejer paa Brandvagt. De to kjække Sømand, Lieutenanterne Grib og Lønder, stode ham troligen bi.

„Svenskerne gjøre Gilde idag, skulle vi være med som ubudne Gæster,“ raabte han med sin klangfulde Stemme over til den modige Peder Grib, der strax var rede og svarede fra sit Skib, „det er et Ord!“ Tordenskjold havde nemlig faaet udspjdet, at de fjendtlige Officerer vare indbudne til et stort Gæstebud, og at Alle vare trygge, uden at jante Fjendens forestaaende Overrumpling; derfor kom han dem ogsaa saa uventet, at han uden ringeste Tab sejlede igjennem det lange, smale Indløb. Det var om Morgenens Kl. 6; men da han var kommen længere ind i Farvandet, viste Svenskerne, at de vare vaagne, og han maatte udholde en heftig Ild fra de fjendtlige Batterier og Skibe, før han kunde tænke paa at forsvare sig, thi han havde først at ordne Skibene i det ham ganske ubekjendte Farvand; men efter fire Timers Kamp var Sejren ikke længer uvis, og Skibene, der førte Odelæggelsesredskaber og Mundforraad til Frederikshald, som Karl den Tolvte havde bestemt at tilintetgjøre, bleve snart erobrede, Landbatteriet bragt til Tavshed og Kanonerne fornaglede, trods de 5000 Mand, der, kaldte hid af Vaabenlarmen, havde stillet sig paa Hjeldene ved Havnens, for at hindre de danske Søhelte i deres Forehavende. Frederikshald blev frelst ved den kjække forbovne Daad, thi alt næste Dag traf „Kung Karl, den unga Hjelte,“ sig ud af Norge.

„Ton fra Dynakilens Havn,
store seierskolte Ravn!“

Her med Ild og Blod han færd
 Klippeland, dit Frihedsbrev!
 Norge, stolt Du vidne kan
 han har frelst sit Fædeland!
 Tolvte Karl, Du saae med Gru,
 Tordenskjold var stor som Du."

Som Tordenskjolds største og modigste Daad regnes i efter Kampen i Dynakilen, Marstrand's Erobring eller I tagelsen af den Klippefæstning, der næsten blev anseet uovervindelig. Kong Karl var fast bestemt paa at ville er Norge, og at lade Begyndelsen skee med Frederikshald, da kom han igen 1718, kjøndt hans Forsøg i den Retning havde været forgjæves to Aar tidligere. Den gjentagne Belej af Fæstningen, som Fienden alt var kommen nær paa Strid, kostede imidlertid den svenske Heltkonges Livet; thi han en Søndageftermiddag, den 11te Decbr. 1718, gaaet ud for at see til Arbejderne, blev han truffen af en Kugle, der dræbte ham øjeblikkelig, uden at de Omkringværende anede hans Død, førend de bleve opmærksomme paa Kong ubevægelige Stilling i Løbegravene, lænet til et Brystvær en Kugle var gaaet igjennem hans Hoved. Iøvrigt havde der en usforklarlig Hemmelighed over Dødsmaaden, neppe nogeninde vil blive opklaret; faldt han ved en af de fjendtlige Rugler, der susede om Ørene paa ham i Løbegravene, eller sendte hans egne Krigere ham den dødsbringende Kugle, maa skee uden at ville det?

Krigen ophørte imidlertid ikke med Kong Karls Død, thi tidlig i Foraaret 1719 indeslattede Tordenskjold Gøtthaborg, og hen i Sommeren gif han derpaa med Deel af sin Styrke imod Marstrand, der var ualmindelig godt forsvaret, thi imod Nord var der et stærkt Batteri, i

Vest Klippefæstningen Karlsteen, imod Syd Fortet Gustavsborg, og imod Nordost dannedes Havnen af de to Halvøer, Rosen og Kløversen, der kun vare adskilte ved et smalt Sund, opfyldt af Skjær og Klipper. Havnen blev forsvaret af flere Batterier, ligesom Fæstningens Kanoner ogsaa kunde bestryge den, og omtrent en Snees Skibe, større og mindre bevæbnede Fartøjer, vare henlagte der, saa man kan tænke, at det ikke var nogen let Sag at blive Herre over Marstrand og Karlsteen. Lordenstjold forsøgte det imidlertid; men ved Mødalene indsaae han nok det ikke vilde skee, han tog altsaa Løst og Snildhed tilhjælp og skaffede sig Indgang i Fæstningen under forskjellige Forklædninger, for saaledes ret at kunne udspejde Fjendens Styrke og Forsvarsmidlernes Tilstand. Ved denne Lejlighed kom det ham vel tilpas, at han talte Svensk som en Indfødt, saa han allevegne, baade i Fæstningen, i Byen og paa den fjendtlige Flaade slap vel fra det novelige Besøg, og intetsteds blev røbet.

„Han var snebig og politisk,
gik omkring og solgte Fisk.“

staaer der i en Vise om Lordenstjold; thi forklædt som Fisker, med sin Kuv paa Armen, søgte han at tage Alt i Djesyn. Sine Fisk holdt han imidlertid saa højt i Pris, at han ikke kunde faae dem affat, men maatte gaae med dem fra Huus til Huus; dog det var det netop han vilde, for derved at kunne indhente Efterretninger, og da han ikke længere turde salbyde sine Varer i Byen, vovede han sig ud paa Orlogsskibene; men ej heller der fik han den dyre Fisk solgt, hvorfor han tilsyneladende misfornøjet og skjændende over, at de høje Officerer ikke vilde unde en fattig Fisker lidt Fortjeneste i den trykkende

strækker sig igjennem Hertugdømmet er de saakaldte „Hütten er Bjerger,“ der bestaaer af høje, temmelig ufrugtbare Bakker med frugtbare Dale og tilsvarende Strækninger ved Bredderne af Witten søen. Denne Bakkestrækning, som ingen Fremmed let vil kunne finde sig tilrette i, er ofte bleven kaldt „det danske Schweitzerlandskab,“ og frembyder en rig Afvegling af Højder, der snart fremtræde flodklædte, snart græsflædte og som Agerland, snart igjen nøgne og naaer næsten lige ned til Elven. Koblischalenberg, 346 Fod over Havsløden, er det mest fremragende Punkt, og altsaa næst Skamlingsballeen Slesvigs højeste Sted.

I Høhner Herred, Kamp er Sogn søger man som alt, omtalt, den af de tidligere Slag bekjendte Rø hede, ved hvilken der indtil Midten af det sjetende Aarhundrede stod et Kapel, som dengang det blev nedbrudt bragte for Dagens Lys en stor Deel Dødningsbeeen og mangfoldige Hjernefæller, der vare gjennemborede af Pilestød; og i Hütten Herred, paa Heden ved Rosel, var det Slaget stod den 12te Septbr. 1850; det var dengang vore Tropper saa hæderlig tilbageviste Willeseus Angreb paa Forsvarslinien, og denne Træfning er det, der er kjendt under Navn af Slaget ved Midsunde.

I den smukke Have til Louisenlund, forhen Teglgården, som Kristian den Syvende 1770 skænkede sin Søster Louise af Højsen til Sommeropholdsted, tager man de to store Runestene i Njersyn, der 1796—97 bleve fundne ved Bedelsprung henimod Høllingsted Enge; og end vestligere ved Eliens Bred seer man Væiden af en Kongeborg, som Erik af Pommern anlagde i det femtende Aarhundrede, ikke langt fra et Kapel, der blev oprejst for at sone Erik Ploppenings Død, og var vidt be kjendt i Omegnen som et undervirkende Balskæst.

Forsøg paa at indtage Karlsteen, men han stød op ad den af al Magt, uden at kunne udrette Noget, og Kommandanten vedblev til samme Tid at beskyde Husene. Det var nu et Spil, som slet ikke anstod Tordenskjold, og han indsaar nok, at med den ringe Magt, han havde at byde over, vilde han ikke komme langt, og derfor bestemte han, ifølge det gamle Ord, „hvør Magten glipper, der rækker Løst,“ at gribe til andre Midler.

Imidlertid Besætningen var der endeel Sachser, der havde ladet sig overtale til at tage Tjeneste under svensk Fane; dette vidste han og tillige, at de vare misfornøjede i deres Stilling, og altsaa ikke saa ganske at stole paa. Han kastede derfor tybste Breve ind i Fæstningen og raadede deri til Overgivelse af al Kraft, idet han ikke glemte at tale om „eine formidable Macht,“ som han havde at byde over, rigtignok kun paa Papiret, og om „eine raisonnable Recompense,“ som den skulde erholde, der kunde „persuadere Kommandanten til at overgive Fæstningen. Nu havde han imidlertid ikke Laalmodighed til at oppebie Virkningen af de Breve, han havde spillet Tybsterne i Hænderne, og fuldstændiggjorte derfor den Frygt, han vidste, Kommandanten ikke var ganske fri for, ved at forstørre sin Magt betydeligen, tale vidt og bredt om en anseelig Forstærkning, han havde ivente, og sørge for, at disse Rygter bleve bragte ind i Fæstningen tilligemed hans Forsikring, at det var alene for at spare Blod, at han ikke forlængst havde stød Karlsteen i Gruus, men naar Forstærkningen ankom, som han dagligen ventede, saa var ogsaa alt Haab om Underhandling ude for Kommandanten og Besætningen.

Fæstningens Krudtmagasin var alt sprængt i Luften af en Bombe fra „Långemarens“ Batteri, og et Kornhuus bleven

opbrændt derved, at en Krudtkiste sprang. Disse Begive havde sat Kommandantens Familie i stor Skræk, og de hængte ham med Bønner om at indlade sig i Underhandl det samme gjorde Tydskterne, og Oberst Dantwart selv ikke synderlig godt om Fjendens Kanoner; ikke desto stod han længe imod og erklærede, at kun Hunger skulde ham til at overgive sig. Imidlertid ængstede Torden stakkels Mand i egenhændige Breve med pralende tællinger og den Forsikring, at han ikke gif bort, før han naaet sin Hensigt „koste hvad koste vilde“, saa at han det bertil, at Kommandanten efter hans Forslag sendte tajn Utsall ned i Byen, for at eftersee Angrebsanstalter hvor stor den danske Krigsmagt var. For denne fulgte med Tordenskjold for at tage de 6—700 Mand i Z der fandtes i Byen, blev han godt beværtet ved et F bord, og i halv beruset Tilstand gif han derpaa igi Gaderne med ham og de danske Officerer, og saaa det opstillede Mandskab, der stod nok saa strunt og stolt Gevær. Svenskerens omtaagede Blik kom de Danskes Sn godt tilhjælp, saa at det lykkedes dem at lade de saa hun Mand trække om i forskjellige Gader og saae Kapitajnen troe, at det stedse var nye Afdelinger, der fremstillede s ham. Tordenskjold morede den i sin halve Ruus godt Utsall med allehaande lystige Fortællinger, for at drage Opmærksomhed bort fra det Puds, der blev spillet har han naaede da ogsaa, at denne meddeelte Kommandante den danske Søhelt havde flere tusinde Mand rede til Ang Et Krigsraad blev derpaa strax sammenkaldt, og Følgen var, at den for uindtagelig ansete Fæstning, Karlsteen afftaaet til den danske Krone og skulde overgives endnu s

Dags Eftermiddag Kl. 3. Men da Tordenskjold syntes, Kommandanten tøvede for længe, inden han lod Tropperne rykke ud, gif han med hundrede Mand op til Fæstningen, bankede paa en lille Laage, der var anbragt paa Porten, som da blev aabnet, hvorpaa han uden videre med saa Officerer gif lige hen til Oberstens Bolig, saae ind igjennem Vinduet og blev Pladskommandanten vaer i en eftertænkksom Stilling, hvorpaa han udraabte: „For en Ulykke, hvad nøler I efter! veed I ikke, at Tiden alt er udløben.“ Ved dette Tilraab blev Kommandanten saa forvirret, at han strax lod hundrede Tydske trække ud af Fæstningen, fulgte af Tordenskjold med dragen Kaarde, og alle Poster bleve strax besatte af de danske Soldater.

Ved at omtale denne store Grobring, tilvejebragt med saa ualmindelig Snildhed og Uforjagthed, er det billigt at fremhæve den Menneskekærlighed og Opmærksomhed imod de Betrængte, Tordenskjold ogsaa ved denne Lejlighed lagde for Dagen; thi da Kommandanten vedblev at styde paa Byen, laante han Borgerne Baade, for at de kunde flytte dem selv saavel som deres Gods over til Kløversøen og der være i Sikkerhed for Fæstningens Kanoner, beordrede en Deel af sit Mandskab til at være dem behjælpelig og lod Oberst Dankwart bede, ikke at fyre saalænge Flytningen stod paa, idetmindste ikke paa den Kant.

Det Liv og den Friskhed, der var over vor kjælle Søhelt, gjorde ham til Frederik den Fjerdes Yndling, og denne Konge morede sig tidt over hans Snarraadighed, Dristighed og lystige Indfald. Et Træl af hans Færd, der senere er bleven dødlet, fordi han gif noget hensynsløst tilbærks, bærer saa klart Præg

af hans Raithed og Uforsagthed, at det vel fortjener at anføres. En Dag da Frederik den Fjerde sad til Taffels og Tordenstjold stod bag hans Stol, ytrede Kongen, at det vel kunde lyfte ham at vide, hvorledes Skaaningerne vare stemte imod de Danske, og-at han formodede, Gejstligheden saavelsom Bondestanden ikke vilde have Noget imod at ombytte det svenske Herredømme med det danske. Ubemærket listede Tordenstjold sig bort strax efter at have hørt Kongens Ord, og gif lige ned til Toldeboden, hvor han satte sig i en Baad, tog ti til tolv Mand med sig og roede over til Sverrig; der steg han iland med sine vel væbnede Følgesvende, og gif et godt Stykke Vej, indtil han kom til en Bondeby, hvor han i den nærmeste Gaard fikede ind igjennem Vinduet, jaee, at der skulde være Bryllup, og traadte ind i Huset netop som Brudgommen vilde føre sin Brud til Brudestamlen. Dette forhindrede han imidlertid ved sin uventede Fremtræden, thi Præsten og Brudgommen maatte strax følge med ham, som og den Officeer, der havde Strandvagt og var indbudet til Bryllupsfesten. Med dem roede han over til Kjøbenhavn, hvor han snart var bleven savnet, uden at Rogen kunde fatte Grunden til hans Forsvinden; men ved Aftentaflet stod han ligesom om Middagen bag Kongens Stol. „Hvor har I været jaalænge?“ spurgte Frederik den Fjerde. „I Sverrig,“ svarede Tordenstjold. Kongen to og spurgte, hvad han havde gjort der, hvorpaa Tordenstjold fortalte, at han havde søgt at efterkomme Kongens Ønske, at vide Noget om Skaaningerne Stemning, hvilket han og havde været jaa heldig at kunne skaffe Oplysning om, ved at faae En med sig af hver Stand, hvorpaa han bad om Tilladelse til at lade Præsten, Officeren og Brudgommen træde ind. Frederik den Fjerde talte længe med de nødtvungne Rejsende, især

med Bonden, som næste Dag vendte tilbage til sin Brud med rige Gaver, inderlig fornøjet over Kongens Gavnildhed; saa Dage efter bleve ogsaa Præsten og Officeren sendte hjem til Sverrig.

Ligesom Tordenskjold selv besad Mod og Uforsagthed i højeste Grad, saaledes fordrøede han ogsaa disse for Søtrigeren uundgaaelig nødvendige Egenskaber hos sine Undergivne, forstod at sætte Priis paa dem, hvor de fandtes, men spottede ogsaa uden Skaansel dem, der vare blottede for samme. Der siges, at han tog aldrig nogen Mand i Tjeneste ombord paa sit Skib, der ikke turde udsætte sig for hans Mesterstud ved at staae i Raaen og holde en Solvstilling imellem Fingrene, som da tjente ham til Blink; han skød aldrig fejl, men den, der undsløg sig for Proven eller rystede paa Haanden, blev uden videre afvist.

„Hej, det gaaer glædeligt,“ sagde Tordenskjold; saaledes lyder Ordspøget endnu, og denne Ytring blev virkelig udtalt med den Friskhed og Munterhed, der var ham egen under alle Forhold, da Mandskabet engang begyndte at blive mismodigt, efterat Skibet i en voldsom Storm var bleven ilde medtaget, og en Styrtning omfider tog Fokkemast og Stænger overbord. De Modløse oplivedes ved hans Frejdighed, og Møjsommelighederne mindstedes ved hans Livlighed, men de fornemme Herrer, af hvilke Admiralitetet tildeels bestod, syntes' slet ikke om, at en Borgerlig skulde erhverve sig Kongens Undest i saa høj Grad som Tilfældet var med Tordenskjold, og fremstillede derfor flere Gange hans Uforsagthed som Dumdriftighed, idet de tilfælle fremkom med Klage over, at han udsatte Mandskabet for Fare.

Endnu have vi kun i Korthed at minde den aabne,

djærve Søhelts bratte Død, da han, der i saa mange blodige Kampe og overhængende Farer havde trodsset Fjendens Rugler, maatte falde i Ivelsø for en uværdig Mands Raarbe.

Dengang Krigen var tilende og Tordenstjold ikke længere kunde gaae kjække og lystige Begivenheder imøde paa Havet, fandt han, som man kan tænke sig, at Livet herhjemme var ensformigt og kjedsommeligt, og han søgte derfor om Tilladelse til at rejse i Ulandet. Det var hans Plan at besøge de berømteste Stæder i Tydskland og at opholde sig nogen Tid i Dresden hos sin gamle Belynder og Belgjører, Baron Løvendal, til hvem han var knyttet i taknemmeligt Venkskab; dernæst vilde han gaae til England, der for Sømanden har saa stor Tiltrækningskraft og for Tordenstjold dertil endnu en særegen, da han, formodes det, nærrede stor Interesse for en ung, engelsk Dame; men først vilde han gjæste en af sine mange Brødre — Forældrene havde 17 Børn — der ejede en Gaard i Sjælland, og tillige Hertugen af Augustenborg, som han under Krigen havde stiftet nøjere Bekjendtskab med.

Under sit Ophold hos Hertugen drømte han en Nat, at han havde Kamp med en giftig Slange, der omsider snoede sig op ad ham og stak ham under den højre Arm, og han var overtydet om, at denne Drøm skulde forudsige ham et eller andet Uheld paa Rejsen. Samme Mening var ogsaa Hertugen af, da han hørte den, og tilraadede sin Gjæst, ikke at drage videre; men da Hesten næste Dag styrtede under ham paa Jagten, troede han, Drømmen var opfyldt, og fortsatte Rejsen frejdig og munter som altid. Faa Dage efter kom han til Hamborg, hvor han traf en ung Landsmand, der blev indviklet i en ubehagelig Sag og derved en uheldig og ufri-

villig Anledning til den berømte Søkrigers Død, en sørgelig Begivenhed, der ogsaa hele Livet igjennem skal have virket nedslaaende paa Mandens Stemning og tildeels knust hans Livsglæde. Der blev nemlig i Hamborg forevisti en „Slange med syv Hoveder“, hvilket Vidunder tilhørte en vis Oberst Stahl af svensk Herkomst; men det var naturligvis et snildt udtænkt Bedrageri, thi det var syv Bæselhoveder, der vare overtrukne med Slangehuder, og dette foregivne Vidunder blev brugt til at lokke uerfarne Mennesker til Spillebordet. Ogsaa den unge Mand, der var bleven anbefalet til Tordenstjold, gik hen for at see den kronede Slange, og tabte ikke alene mange rede Penge, han havde hos sig, men endog en betydelig Sum, for hvilken han maatte give Forfrevning.

Nogle Dage efter kom Tordenstjold til Hannover og blev alt den første Dag indbudet til et stort Middagselskab hos en fornem Mand, en General, der kaldte det en Ære at see den danske Søhelt ved sit Bord. Men iblandt Gjæsterne var ogsaa Oberst Stahl, vel kjendt fra Opholdet i Hamborg, kjendt i Slægt med mange tyske og svenske Adelsfamilier, og den aabne, ærlige Tordenstjold, der ikke kunde forstaae, at Adelskab alene var tilstrækkeligt til at bane Vej til de højere Kredse, forundredes og harmedes højlig over hans Tilstedeværelse i Selskabet.

Efter Bordet kaldt Talen paa nogle Bedragere og falske Spillere, der vare blevne fængslede. Denne Fremgangsmaade roste Tordenstjold, med Tilføjende, at det var ønskeligt, at alle falske Spillere kunde blive afstraffede, hvilket han udtalte i en saa heftig og lydelig Tone, at hele Selskabets Opmærksomhed blev vakt; kun Obersten, som han sigtede til, sad rolig og lod sig aldeles ikke mærke med, at han forstod Binket.

Skadfuld over hans uroffelige Nolighed henvendte Tordenskjold sig umiddelbar til ham med det Spørgemaal, „om ikke havde hørt tale om en Slange med syv kronede Hoveder, som nogle Personer i Hamborg havde foreviist for at bringe Mennesker til Spillebordet,“ og derpaa fortalte han omringende, „at en af hans Landsmænd for faa Aar siden var bleven stammelig trukken op af disse Spidsbubber, som Udrigheden i Hamborg for længe siden burde have ud af Byen med Stofkeprygl.“

Stahl kunde ikke undlade at svare derpaa og erklære, at han selv ejede Slangen, men af Spidsbubberne havde Intet at sige, hvorfor han bad Admiralen forklare sig. Det ene Ord tog det andet, Stahl sagde, at kun en Karl kunde tale som Tordenskjold, hvorpaa denne lod sin Stol imod ham; da traal Obersten sig baglænds i Døren, fulgt af den opbragte Modstander, og derpaa, da de kom ned i Gaarden, sagde han: „J talte deroppe for en gemeen Matros.“ Strax slog Tordenskjold ham Kaardegbaenden, bankede ham dygtigt igjennem med Støffen, hans Kaarde itu, og kastede den over Plankeværket ud i Gaden, idet han sagde: „Jeg haaber, J glemmer ikke gemene Matros saa snart.“ Derpaa gik han rolig og op til Selskabet ret som om Intet var forefaldet, medens stakkels gjennempryggede Spiller maatte lide sig hjem til besudlet af Blod og Snavs.

Men næste Morgen kom et Par af Stahls Benner Tordenskjold og bad ham give Obersten Opdrægtning den lidte Medfart, ved at duellere med ham. Iførstnede var Tordenskjold utilbøjelig til Tvekamp, fordi han at Modstanderen for en æreløs Karl, men omsider lod han

overtale dertil i et Middagselskab, han op ad Dagen bivaandede, og indrømmede endog, ikke at ville 'gaae ud paa Risler, som han forstod at bruge fremfor Rogen, thi han skød Broppen af Glasfen og gjennemborede Eejlet paa et Kort med største Lethed, men at vælge Kaarden, og Morgenens derefter kjørte han over de hannoveranske Grændser med sin Kammertjener og en af Stahls Benner, der ved denne Lejlighed spillede en saare tvetydig Rolle. I det Hildesheimske mødtes Modstanderne, og der blev han gjennemboret af Stahls lange, svenske Stikkaarde. Med et dybt Suf udaandede han i den trofaste Kammertjeners Arme, og de Ord „Gud være min arme Sjæl naadig for Jesu Skyld!“ vare de sidste, han talte. Det var den 12te Novbr. 1720.

Efterretningen om Lørdenskjolds Død fremkaldte stor Sorg her i Landet, ikke alene hos Kongen og Heltens Benner, men hos hele Folket, hvis Yndling han var bleven ved sine Heltebedrifter. To Aar efter hans Drab blev hans Lig ført til Kjøbenhavn og bisat i Hvælvingen under Holmens Kirke, indtil Frederik den Sjette i Aaret 1819 lod det nedlægge i en Marmorkiste og bisætte i Kirkens Kapel.

Der var en Steen i Muren, nær det Sted, hvor Lørdenskjold var bisat, der aldrig vilde blive fiddende, siger Almuen, og det var fordi Søhelten vilde ud og slaas med Svenskerne; siden han er kommen ind i Kapellet, er baade han og Stenen kommen til Ro.

„Lykken kan komme til Midfunds saa tidt som han vil,
men han kan ikke blive der saalænge han vil,”

Skrev en af vore Soldater paa en Landsbyport Dagen efterat Træfningen der havde fundet Sted, og Sandheden deraf søkte

tilviisde flere end de kjække Forsvarere, der havde kastet rørerne tilbage. Fjenden slog en Skibsbro over Ejderens Borgen og lod to Dampskibe og nogle Kanonbaade, Skandskeldninger vare besatte med Uldsække, tage Plads paa Ederstapel; disse og flere Forberedelser viste, at Willis' hær var tilfjends at aabne Fjendtligheder paa Gøt eller højre Fløj, men Septbr. Maaned var dog næsten tilførend de gjorde alvorligt Angreb paa Frederiksstad ligger i den Vinkel, Trenen danner ved sit Udlob i Ejl. I otte Dage stode de paa den med gloende Kugler, mødte tapper og helttemodig Modstand af de bjærve der bleve anførte af den kjække, findige og i Kampen urolig Oberst Helgesen, Nordmand af Fødsel ligesom Schleppe og Rye; omsider tydede Alt paa, at Oprøerne vilde se og at Stormen skulde finde Sted langs Eiderdiget; dette sked den 4de Octbr., og der opstod snart en frygtelig Kamp Liv og Død. „Ingen vilde vige, de blanke Baaben m'gøre Udslaget, og det var Mand imod Mand, Bajon og Kolben imod hverandre, og harmsfulde, haanende Ord hvert Slag, ret som i Oldtidens Kampe.“ Da Oprøerne søgte at grave Brysthjørnet igjennem, efter at de to Stormforsøg vare tilbageslaaede, vare nogle af vore Soldater fæle til at luffe for Abningerne med deres Torn medens andre vedligeholdte en morderisk Ild, der tvang til at forlade Bolden, og saaledes blev Fjenden fire Gange kastet tilbage, naar han forsøgte at storme, Skøndt der ungligen vises stor Mod fra hans Side. Først Kl. 11, Aftenen, da et Granatstød fra vore Tropper sprængte et Krudtforraad i Luften, var Kampen tilende; men Sles Holstenernes Tab var stort, og Mange havde fundet en sø

Død i Grøfter og Moradser. Saaledes druknede et halvt Kompagni derved, at en Bro blev sprængt af vore Granater.

Frederiksstads heltmodige Forsvar vakte hele Europas Beundring og bliver regnet til de berømmeligste Krigsbegivenheder i Historien; den 4de Octbr. 1850 var det, som sagt, at Helgesen og hans tapre Skare aldeles tilbageslog Oprørernes Stormforsøg under Willisen.

I Aaret 1850, det sidste, Gud være lovet! i hvilket Krigen rasede, havde vi altjaa at bestaae Slaget ved Idsted, den 24de og 25de Juli, da vore Tropper overvandt Slesvig-Holstenerne; Oprørernes Angreb paa Forsvarslinien ved Østersøen, som de Danske aldeles tilbagerisped ved Midsunde den 12te Septbr. og det ligeledes heldige Udfald af Forsvaret for Frederiksstad den 4de Octbr., da Oprørernes gjentagne Stormforsøg med Held bleve afflaede og de lede et fuldkomment Nederlag. Dermed vare de blodige Kampdage tilende, og Fjenderne sydfra havde faaet den Advarsel ikke fremtidigens at stride ind over Landets rette Grændse:

„Ved Midsunde skal han standse
bryde uden Frugt sin Landse!
og ved Frederiksstad i Baalet
synker han for Staalet.“

Frederiksstad er den nyeste Kjøbstad i Slesvig, thi den er opført i det syttende Aarhundrede af nogle hollandske Reformeerte: Remonstranterne, der bleve kuede i deres Fødeland, og da fik Tilladelse af Hertug Frederik den Tredie til at anlægge en By i hans Lande, hvor de sandt for godt, hvorpaa de valgte Omegnen af Husum. Men Byens Øvrighed vilde ikke tillade, at de sloge Boliger op i deres Nærhed og

derester bestemte de at grunde en Stad ved Meggersee; der var Grunden imidlertid for sumpig, og de tildeels rige Høslændere nedsatte sig da ved Byen Drage i Stapelholm imellem Trenen og Gjderen, hvor disse to Floder løbe sammen ved tre Gluser, der kunne aabnes og lade Trenflodens Bande oversvømme Omegnen langt forbi Hollingstedt. Den første Bygning opførtes 1621; og Byen, der danner Grændsestjället imellem Marß og Geest, blev fra Begyndelsen af kaldet Seebüll; endnu viser Frederikstad sin hollandske Oprindelse, thi Huserne ere næsten alle af brændte Steen, Fortogene ligeledes, og de brede lige Gader ere beplantede med Træer, ligesom ogsaa det store Torv i Byens Midte er omgivet af en Række Træer; men ved Bombardementet 1850 blev Staden næsten ganske ødelagt, og de vindstibelige Beboere bleve tildeels huusvilde. Iblant Næringsvejene maae Havedyrkning og Seneptilberedelse fremhæves.

Alle Troesbefjendere have fri Religionsøvelse i Frederikstad, derfor findes der ogsaa Lutheranere, Katholiker, Remonstranter, Mennonniter, Jøder og nogle Kvækere; og dog, uagtet denne Blanding af forskjellige Sætter, skal Uenighed være sjældnere der end andensteds og den bedste Samdrægtighed og Fordragelighed fremherskende i Byen. Der findes som Følge af Religionsfriheden ikke faa Bygninger til Brug ved Gudstjenesten; Remonstranternes Kirke, der ogsaa benyttedes af andre Reformeerte, er nedbrændt, men Jøderne have en Synagoge, Katholikerne et Kapel, Mennonniterne en lille Kirke, og Lutheranerne, hvis Tal naturligviis er det langt overlegne, have i deres Kirke, hvis Alter og Præstol forhen stod i Trindermarsch og Løjt paa Nordstrand, et værdifuldt Maleri af Dvens.

Et og halvfjersindstyvende Afsnit.

Husum Amt.

er forenet med Bredsted Amt og Landskab, og under dette Amtmandskab hører tillige Ejdersted, Pelvorm, Nordstrand og de omliggende Halliger, saa at det indbefatter hele den sydvestlige Deel af Hertugdømmet Slesvig med Kjøbstæderne Husum, Tønning og Garding; den største Halvdeel af det, nemlig Ejdersted og det nu næsten forsvundne Nordstrand, hørte i ældre Tider til de frisiske Ulande.

Den frugtbare Halvø, der nordlig for Ejderstrømmen strækker sig ud i Vesterhavet, og hvis Beboere oprindeligen ere Frisere, hedder Ejdersted. Med Undtagelse af to Sandstrækninger samt Klitterne ved Ording og det sydligere liggende St. Peter, bestaaer hele Landskabet af Marsk, der i en Strækning af femten Mil sikres imod Overjvømmelse ved Hoveddiger og gennemskjæres af Mellemdiger.

Det inddeles i Østerdelen, det egentlige Ejdersted, der strækker sig langs Ejderen og bestaaer af det frugtbareste Marskland, og Vesterdelen, der vel ogsaa er Marsk, men hvis sydvestlige Deel har lidt meget af Sandflugt fra de nærliggende Klitter. Forhen var det deelt i tre Herreder: Ejdersted, Evershop og Utholm, af hvilke de to sidste dannede Vesterdelen.

Bed Kanalen Norderbootfahrts Udløb i Ejderen ligger Kjøbstaden, forhen Fæstningen Tønningen, hvis vigtigste Indtægtskilde er dens Havn, der tildeels ligger inde i Byen og rummer omtrent hundrede Skibe. Byen driver kun Handel med femten Fartøjer, men de mange fremmede Skibe indtage Levnetsmidler der og skaffe derved Byen Næring. Alt i det

tolvte Aarhundrede var den Landstæbets vigtigste By, men blev ikke Kjøbstad førend i det sextende, og dens Fæstningsværker anlagdes midt i det syttende, dog for snart igjen at sløjes. Skøndt de efter Sigende skal have kostet 36 Tønder Guld at rejse. I Slutningen af Aarhundredet bleve de atter istandsatte, og ved Holstenerhertugens Hjælp fastede den svenske General Steenbock sig ind i Fæstningen 1713 efter at have afbrændt den aabentliggende By Altona, men alt i Foraaret 1714 maatte han overgive sig med sine 11000 Mand, og Kong Frederik den Fjerde lod da alle Værkerne sløje.

I Byens Kirke, indviet til den hellige Laurentius og smykket med et 224 Fod højt klobbertækket Taarn, dannet af tre Kupler og forsynet med fem Klokker, findes værdifulde Malerier af Kunstneren Jurian Ovens, hvis Fødested Tønning er.

Der hører ikke noget Land til Byen, som i de sidste Aar har vundet ved sin Dampskibsforbindelse med England og den Jernbane, der er anlagt til den fra Flensborg over Husum, men der ligger sydvestlig ved Hoveddiget en lille Koloni, omtrent tyve Gaarde og ligesaa mange Huse; der beboes af Frisere, hvilke En som Alle og Alle som En ere Fiskere, Havedyrkere og Daglejere; det er Store Alversum og Lille Alversum. Nord for Tønningen findes et stort Sogn, der er mere højtliggende end det øvrige Landstæb, og formodes at have faaet Navn af sin Højde og Velde; det er Oldensworth. To Præster ere ansatte der, og i Præstegaarden vises det Bærelse, i hvilket Frederik den Fjerde og Peter den Store afsluttede Overeenskomsten om Tønnings Overgivelse.

Paa en Marskstrækning i Nærheden af Oldensworth er Rønigskamp, hvor Kong Abel 1252 sloges med Friserne. Østlig findes Hoyer'sworth, Ejdersted's eneste adelige

Gods, og en Fjerdingvej fra Kirken er Havnen Oldensiel, hvor han landede.

I Rigenbüll Sogn er der saa stærk Marst, at der undertiden maa spændes sex Heste for Ploven, og vestlig for Kirken laa Ejderstedts Fribjerg, et lovligt Tilflugtssted for visse Forbryder.

I Vesterbelen ligger Garding, den mindste Kjøbstad i Hertugdømmet, men i Kongeriget er der 34 mindre. Den er beliggende inde i Landet ved den vestlige Side af en tre Fjerdingvej lang Sandryg, der oprindelig dannede Sydgrendsen af Evershøj. Agerbrug og Kornhandel ere de fornemste Næringsveje. Østerhever Sogn gaaer imod Nord til Havgigget, Vesterhever er Levninger af en større Ø, der nævnes i Slutningen af det tolvte Aarhundrede. St. Peter Sogn er omgivet af høje Klitter, der paa en lille Strækning erstatte Havgigget og fortsættes i Sandbakken Højbank ude i Havet. Ørding er det vestligste og mindste Sogn paa Hertugdømmets Fastland. Kirken sammesteds blev flyttet ind 1724, fordi Klitterne, der omgive Ørding Sogn imod Vest, efterhaanden vare naaede saa tæt til den, at Kirkegængerne maatte stusse Sand bort om Søndagen, førend de kunde naae Gudshuset.

En smal Revle, sex Fod dyb, skiller „gamle Heverstrømmen, der gaaer i nordøstlig Retning langs Pelvorm indtil Nordstrandischmoor, fra Heverstrømmen eller „ny Hever, der fører langs Ejderstedts Nordkyst til Husum Rhed og videre til Husum Havn, og desuden i adskillige Løb til Tetebüll Havn nordlig paa Ejderstedt, og til nogle Landsbyer paa Nordstrand.

Husum Amt

naaer fra Treneen til Vesterhavet og Arlaaen og indbefatter tillige Den Pelvorm og de fleste af Halligerne. En halv Fjerdingvej fra Havet ligger Kjøbstaden Husum, paa Randen af Geesten, forbunden med Flensborg ved Jernbane; sydlig for Aaen danner den store By „Rødemis“ et Slags Forstad, og den nordvestlige Deel kaldes „Nystaden.“ Byen har Dampstibsforbindelse med England. Husum Slot, der blev opført i det sextende Aarhundrede af Hertug Adolf og nu tjener til Amtmandsbolig, var en anseelig Bygning med Taarne og havde et Kapel med egne Præster, da det flere Gange var Hertugindernes Enkesæde.

I det folkerige Mildsted Sogn — Mild kaldes oprindeligt hele Lavlandet henimod Ejdersted og Stapelholm — vistis endnu for et Par Aarhundreder siden Spor af Mildinborg, som Knud Magnussen lod opføre, og ved hvilken Abel Baldemarsen lejrede sig i Sommeren 1252, inden han drog ned ad „Mildes Dam“ til imod Ejderstedterne. Ved Broen over denne Dam var det ogsaa han blev dræbt paa Flugten efter Slaget ved Oldensworth; Stedet kaldes endnu „Starshyt“ (Dødslykken).

Ved Ostenfeld, østlig for Mildsted, findes en Skov paa noget over hundrede Tønder Land, der hører til den smukke Kirke med det høje Taarn og det kunstigt udkaarne Alterblad. Øst for Byen ligger Sandeshjerg med en vid Udsigt, imod Vest Fem høje. I disse her sidsmante Sogne, der siden det fjortende Aarhundrede er beboet af indvandrede Friser, og hvor Bygningsmaade, Klædebragt og andre Ejendommeligheder angive det fremmede Folkeslægt, vise Gravhøjene og i mange Henseender Folkekarakteren, at Befolkningen op-

rindeligen er dansk; navnlig i Svesfing er det danske Sprog endnu ikke gaaet tilgrunde.

Evabsted Fjogderi er den betydeligste Lønning af det forhenværende Amt Evabsted, der ogsaa i verdslig Henseende stod under den slesvigsk Biskop, indtil 1702. I de katolske Tider hørte til hans Bispestæde foruden Borgen og Flækken Evabsted, hvor han raadede over Hals og Haand, endeel Strøgods i Husum Amt, som og i Angeln, Svandøss, Nordgøssherred, Als, endeel Gods i Sundved og i Omegnen af Haderslev og Aabenraa, Bispegaardene i Slesvig og Haderslev, Strøgods i Stapelholm og i det Ejderstedske m. m.

Den nuværende Flække, der sandsynligviis er bygget under Beskyttelse af den axt i det fjortende Aarhundrede omtalte Bispeborg, ligger ved Trenfloden paa Sydskanten af et smukt affondret Ballestrøg, og havde betydelig Skibsfart indtil Herrenhollig inddigedes; for Tiden har den omtrent 800 Indbyggere, der tildeels leve af Havedyrkning, fornemmelig af Aal- og Kartoffelavl.

Langt ude ved Vesterhavet ligge Lundenberg og Simonsberg Sogne, der forlængst ere skilte fra Nordstrands Thing og lagt under det Ejderstedske. Alt i det femtende Aarhundrede maatte Simonsberg og i det sextende Lundenberg Kirke formedelsk Flodstade lades udenfor Diget, men snart efter vandt Indbyggerne en Strækning Land igjen, som de lode inddige i to Røge, og fik en ny Kirke bygget midt i samme, for begge Menigheder. Da kom Vandfloden 1717, og Menigheden mistede al Landejendom, Husene maatte flytte til Ejdersteddiget, og Kirken blive udenfor; først 1790 blev der atter vundet Land, men Kirken, der kun kunde besøges

ved Ebбетid, blev solgt til Redbrydning, efter at Floden mere havde beskadiget den 1825. En ny Kirke er opført i Udendiget og taget i Brug siden 1830. Over 60 Huse langs Diget, og saaledes have disse Mennesker stadig søgt at udholde imod det mægtige Element; men netop Menneskene skulle maale deres Kræfter med Naturens, Kraft, Udholdenhed og Arbejdsomhed med Anstrængelsen derfor ere Friserne Folk, hvis aandelige Præg ligesaa som deres ydre Forhold afvige fra størstedelen af Landets andre Beboere.

- Paa Slesvigs Fastland imod Vest have vi endnu kun at betragte den Landstrækning imellem Arlaa og Søholm Aa, der tilhører Bredsted Amt, men tidligere udgjorde en Deel af Flensborg Amt under Navn af Nørregøeshæred.

Flækken Bredsted nævnes alt i det trettende Aarhundrede som Kongsgods; den var da en lille By, der i Nærheden af Havet, som havde revet Landet bort imod den og Nordstrand, hvorved den kom i Flor og fik Rettighed som Flække. Senere er Forlandet bleven inddiget og den er den atter indskrænket til Landhandel med Korn og Rødder i Forbindelse med Agerdyrkning og Haandværksflid uden Næringsveje.

Det store Bredlum Sogn strækker sig $2\frac{1}{4}$ Miil igjennem Landstædet. Ellerbüllerne søge Kirke der i levende Live, de begraves paa Hattsted Kirkegaard. Ved Bredlum skal Reformatoren Morten Luthers Sønnensøn, Da Luthers have været Præst, fra 1649—1683, og dennes Søn Theodor Luther blev Faderens Eftermand indtil 1732.

Den hyldstligste Trefant i Amtet er Fjold Sogn, hvor mangfoldige Gravhøje og Steensætninger vidne om Beboelsens Velde. Paa Kirkegaarden er en saadan Gravhøj, omkring hvilken Folk med Begejstring skal have flokket sig, da den første lutherste Præst, Nikolaj Bernow, stod frem der, og endnu den Dag idag er Menigheden kjendt for det kirkelige Liv og den Interessé for Oplysning og Underviisning, der findes i dens Midte. Kollund hedder en By i dette Sogn, og der levede i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede en mærkelig Mand, † 1807, der forenede Indsigt og virksom Deeltagelse i det simpleste Landmandsarbejde med Lyst til Kundskaber, Interessé for Studier og det dannede Livs Nydelser. Saaledes kjørte han selv sine Løve til Byen som andre Bønder, men han havde en Bogsamling paa flere hundrede Bind, som han flittig benyttede, gjorde Baderrejser til Pyrmont tilføds, brugte sin Formue til at understøtte trængende Videnskabsdyrkere og betænkte de Trængende med milde Stiftelser. Lorenz Jensen hed denne slette Mand.

I Bredsted Landskab findes endvidere det dansktalende, men magre og fattige Fjoldelund Sogn, Langenhorn, med den tre Fjerdingvej udstrakte By af samme Navn, den største i Slesvig og med 2000 Indbyggere, Bodelum, hvis tidligere Kirke efter Sagnet forhen skal have været et Afguds-tempel, og Økholm, der paa en Hallig nær forgik i en Vandflod 1436. Dette Sogn, der ligger paa Bærster, er meget fattigt, hvorom de ti Fattighuse ogsaa bære Vidne, og dertil maa Grunden vel tildeels søges i de ydre Forhold og Omstændigheder, men vistnok ogsaa for en stor Deel i den Mangel paa Arbejdslust og Virksomhed, der hersker iblandt Beboerne, saa at de ikke engang selv tørste deres Korn.

Igjennem Diget, der stadig ødelægges af Havet, uagtet er Pæleværk, gaaer Kongekanalen med to Sluser, og Syderhavn er der Færgesart til Verne og Halligerne.

To og halvfjerdsindstyvende Afsnit.

Baade paa Østkysten og Vestkysten af Hertugdøen findes en stor Deel større og mindre Øer, der tildeels Overeensstemmelse med Fastlandet, men ogsaa i flere seender afvige derfra og fra hinanden indbyrdes. De si af Vesterhavssøerne ere foruden de alt under Nørrejylland talte, Roms, Silb, Føhr, Pelvorm og Nordstra Landstabet Pelvorm indbefatter Den af samme Navn endeel Halliger, Landstabet Nordstrand ligeledes en tilsvarende Navn og de fleste andre Halliger. Den Pelv er den høje Deel af det gamle Nordstrand, der blev fra den nuværende Ø Nordstrand 1436, igjen forenet den 1551 og atter ganske frareven den 1634. Denne læggende Stormflod, hvorved henved 200 Huse og 8 M bleve revne bort, og 1100 Mennesker fandt deres Død i Æ gerne, var paa en Maade forberedt ved Floderne 1612—16 der havde aabnet en bred Havarm fra Hevermundingen Mojen; kun Pelvorm Kirke forblev ubeskadiget; ogsaa d gang omkom mange Mennesker — 800 siges der. Den, i trent en Kvadratmiil i Omfang, bestaaer af svær Marst er frugtbar; dens vestlige Deel mod Halligerne Süderog Norderog danne „Gammalkirkens Sogn“, hvis antike Ristaarn er et vigtigt Smærke. Blytaget skal være kommen

England i Knud den Stores Tid; Kystens Sogn er dannet af det forrige Gods Seegaard, endeel Huse paa Mellembugterne og nogle Halliger. Kirken har forhen været „Helligtors Kapel“ ved Seegaard.

Nordstrand er omtrent af samme Størrelse som Pelvorm, og ligesom denne en Levning af den store Ø af samme Navn, der gik tilgrunde ved Vandfloden 1634. Denne var atter et formindsket Stykke af det tidligere Nordfriesland, som med Grund antages at have omfattet alle de nordstrandste Der og Halliger i Vesterhavet, saa at Ejdersted for et Par hundrede Aar siden stod i Forbindelse med Nordstrand ved en Bro over Heverstrømmen. Katholikerne have fri Religionsøvelse paa sidstnævnte Ø, fordi Beboerne, der inddigede fire Koge af det nye Landskab, hørte til denne Kære. Den lutherste Kirke paa Den ligger i Ddenbøl, det er den gamle Sogneskirke.

Halligerne Nordstrandischmoor eller Lütjemoor og Hamburgerhallig høre til Landskabet Nordstrand. Hooge, den højeste af Halligerne, Grøde og Oland til Landskabet Pelvorm, der saavel som Nordstrand staae under Husum Amtmandskab. Paa de fleste Halliger er Præsten tillige baade Degn og Skolelærer, og et Flag bruges istedenfor Kirkekloste; Oland, der jevnlig bliver besøgt af Badegjæster fra Föhr, er den nordligste af dem, og den eneste, der har en Klost.

Omtrent en Miil fra Dagebøl Baadehavn ligger Den Föör eller Föhr, 1¼ Miil stor, med friskt Besøknung. Halvdelen af Den er inddiget Marik, og Landet er stærkt befolket, men kun lidet dyrket, da de fleste Beboere drive Søfart. Skov findes der ikke længer, men mange Have ved de nette og velhavende Byer langs Marikgrændsen. Vestdelen hører til Ribe Amt og udgjør med Amrum et Birk; Østdelen,

langt større end forsmænte, staaer under en Landsfoged, boer i Wyck. Denne Flække, der blev anlagt 1634 af Flygtne fra det oversvømmede Nordstrand, og ligger ved en lille Vandfladen havde dannet, er i dette Aarhundrede bleven kjendt som et sundt Badested, navnlig efter at Kong Kristian Ottende benyttede Søbadene, der bleve anlagte sammesteds i 3 Badetiden er der Dampskibsfart fra Den og til Hamt Husum og Helgoland, denne Klippe i Vesterhavet, hvor de Lønderne have et Batteri og et Fyrtaarn, og hvor der er helbredende Søbade. Flere Gravhøje paa Føhr vidne dette Lands tidligere Beboere, deriblandt Galgebalet ved den sydvestlige Side af Flækken, 41 Fod høj.

Beboerne i Wyck søge til Nikolaj Kirke, der skal opført for Penge, som Liggermunkene fra England i sin indsamlede. Foruden dette er der St. Johannes Sogn, største paa Den, der indtager hele Midten fra Syd til Nor Kirken, ved hvilken der er ansat to Præster, ligger nord den store By Nieblum, af hvilken den sydligere Deel ligger under Ribe. Byen er en af de smukkeste i Slesvig, Gaderne brolagte, og der findes endog Marmorportaler ved Huse. Ved Føhr og Amrum fanges Østers, og der Østerland-Føhr to Fuglekøjer, ligesom der i Vesterl Føhr er en tredie.

Sild eller Sylt, hvis nordlige Deel, Lister, hører Ribe Amt, er den højeste Deel af det gamle Nordfriesland og der have Frisernes Sprog, Klædebragt og andre dommeligheder længst vedligeholdt sig. Den østligste er Morsum, der omfatter det meste af Sognets Geleimen Rejtum Sogn er det største, og den store, højtlig Kirkeby kan regnes for en Flække, da der er Post

Toldhuus, Bibliothek, Læge, Apothek, Fængsel, o. s. Beboerne ere tildeels velstaaende og meer end almindelig oplyste Sø-mænd. En Bold imod Syd, gennembrudt paa to Steder, og en lignende imod Nord, saavelsom en stor Mængde Gravhøje, iblandt hvilke en har et Gravkammer, minder om de suundne Slægter. En Deel af Føhringsvolden kaldes Riberstien, og skal være Levning af en Vej, der i de ældste Tider førte fra Ribe over Romø, Sild og Føhr til Ejdersted. Af List er kun to Gaarde og otte Huse tilbage, og der var 1836 kun to skolegængende Børn; ved Sognets Nordgrændse er der en Julehøje. Vesterland Sogn bestaaer deels af Sandflitter; imod Syd fandtes forhen Boldspor og der skal Dens Dommersæde have været; derfra strækker sig næsten to Miil ned i Vesterhavet den ubeboede, men sagnrige Landtunge Hornum, en Sandørken, hvor Stilheden kun afbrydes af Bølgerne's Larm og Strandmaagernes Skrig, men som dog er af Bigtighed for Marslegnen paa Føhr, ligesom og Hornum Havn paa den sydligste Kant ofte er et længselsfuldt attraaet Maal for Søfarende.

Tre og halvfjersfindstypende Afsnit.

IBlandt Olandene ved Slesvigs Østkyst træder det smukke, rige og frugtbare Als frem. Den er 4 Miil lang, fra $\frac{3}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Miil bred, indtager et Fladeindhold af noget over fem Kvadratmile og adskilles fra Sundved ved det smale men dybe Als-fund. Længs Østkysten findes den meste Skov, og Havedyrkning, navnlig Frugtavl, hører til Landets bedre Erhvervsfilder.

Den inddeles i to Amter, Sønderborg og Nordborg, der siden 1850 begge staae under Gottorp Amtmandskab. Sønderborg bestaaer af Nybel Herred i Sundved og Sønder Herred paa Als samt Kjøbstaden Sønderborg, der ligger i en Vinkelform paa Østfiden, der hvor Als Sund forbinder Sønderborgsfjord med Lille Belt. Fra Dybbelballe hinsides Sundet tager den velhavende By sig overordentlig smukt ud, men den ejer aldeles ingen Jord, ikke engang saamegen, at der kan anlægges en ordentlig Spadseregang. Havnen, der er tilgængelig for Linieskibe, er Byens Hovedrigdom, og fra den sydligste af de to Skibsbroer er der Færgesart til Dybbelbjerg.

Af mærkelige Bygninger maa fremhæves det store gammel-dags Slot, hvor Valdemar fejrede sit Bryllup med Helvig, og hvor Kristian den Anden sad i haardt Fangenskab fra 1532—49. Det skal være anlagt imod de vendiske Sørøvere og staaer nu paa en opfyldt Grund, men isørstningen, antager man, stod det i Nærheden af Augustenborg. Frederik den Fjerde lod det ene af de fire stærke Taarne nedbryde og Spirene tage af de andre; det er Fangetaarnet, „hvori den gamle Dron“ sad, der er nedbrudt, men Indgangen kjendes endnu i Ydermuren. Den Afbildning af Kjøbenhavns Slot, som den fængslede Konge indgravede efter Hukommelsen i et af Slotsvinduerne, er ikke længere at see.

Omegnen ved Sønderborg, der er frugtbar og bakket, blev i Oprørskrigen godt kjendt ved de store Standskr, der opførtes sammesteds paa Møllebakterne og langs Sundet, som og bag ved Halsøen Ulkebølle.

Den største Deel af Als Sønderherred er adeligt Gods, der før Krigen tilhørte Hertugen af Augustenborg. Flækken Augustenborg ligger egentlig i Retteinge Sogn og var

hidtil størstendeels beboet af Embedsmand og Betjente ved det hertugelige Hof; den kaldes efter Slottet, som Ernst Gynther lod opføre og nævne efter sin Gemalinde. Den nuværende Slotshbygning er opført i Slutningen af forrige Aarhundrede og bestaaer af to Fløje, af hvilke den nordlige rummer et smukt Kapel, hvor ogsaa Flækkens Beboere deeltage i Guds-tjeneste. Det kostbare Stutteri, der fandtes i en af Fløjene under den sidste Hertug, er noksom bekjendt, som og de skønne Haveanlæg langs Augustenborg Fjord. I denne Have forevises „de tre Egetræer,“ under hvilke nogle højtstaaende Damer, der vare forsmaaede af den i sin Tid mægtige Struensee, skulle have svoret Statsmandens Undergang og Død.

Ketenis kaldes og skrives den Halvø, sydlig for Als, der hænger sammen med Den ved et saakaldet Drei, og adskilles fra den ved det dybe Hørup Hav, men egentlig hedder den Raynæs, fordi den har Navn efter Anders Rays Sø-røverborg, der laa skjult i den tykke Skov, og var ujeet fra Søfiden formedelsk den vedliggende Høj, paa hvilken der nu vedligeholdes et lille Fyr.

Lyssabel højtliggende, store og smukke Kirke med et 50 Fod højt Taarn, tjener som Sømærke. Den skal være opbyggt af en Herremand, hvis Borg fordem stod paa dette Sted. Boldsporene af samme vare synlige endnu for saa Aar siden, og Kirken blev bygget til Sone for et Mord, han havde begaaet ved at ihjelslaae en anden Adelsmand, der boede ved Gammelstøl, tilforn kaldet Abelhoved. Paven gav Synderen Afslad for sin Misdaad, paa det Vilkaar, at han skulde bygge et Kapel til Hre for „St. Michael, den gode Stridsmand.“ I denne Kirke gjemtes tidligere, efter Papisternes Udsagn, en Deel af det hellige Blod, og derfor skete store Balsarter dertil, hvorved Kirken berigedes; paa Kirkegaarden holdtes et Marked, „Helligblodsmarkedet, der nu finder Sted ved Nordborg.

Steenrevet Pølsbro er det forhenværende Abelhoved, der omtales i flere Sagn. Iblandt andet siges der, at Alsingerne vare saa bekjendte for deres Bagtsomhed ved Lyssabel Kirke, at den endog var bleven til et Ordsprog; denne Arvaagenhed blev omtalt engang ved Kong Kristian den Fjerdes Taffel under hans Ophold i Odense, og da ytrede en tilstedeværende Adelsmand, at de vel ikke vare saa agtpaagivne som de havde Ord for, og indgik endog et Væddemaal om, at han inden fire og tyve Timer skulde stusse deres Bagtsomhed og komme

iland med sin Tjener, øseet af dem. Tidlig næste Morgen gik han ogsaa med denne henimod det hellige Tempel, fra Mummarsk af, hvor han var stegen iland, men blev dræbt af de opbragte Alfinger tilligemed sin Følgesvend, uagtet han bad ret meget om at beholde Livet.

Fra Bullebro ved Mummarsk er der Færgefart til Søby paa Grø, to Miil. Kefenissgaard eller Kapneissgaard, der siden 1764 var hertugeligt Gods, ligger meget lavt og skal have Navn efter de to Sørovere, Kay og Nis.

Kirken i Hørup regnes for at være den ældste paa Den, og har et Taarn med en mærkværdig Steenfigur paa den nordre Yderside. Fra Hørup er der Overfart til Risenæs.

Det største Landebyejogn paa Als er Ulkebøl, der gaaer fra Hørup Hav imellem Alsund og Augustenborgfjord ud til Arnsilssøre. Kirken er meget smuk men har et fladt Taarn, et kostbart gammelt Alterblad og to Altre, samt en smukt udstyret og vel vedligeholdt Kirkegaard. I Sognet findes to augustenborgske Godser, og Kysten er befæstet langs Sundet.

I Kettinge Sogn, der strækker sig tværs over Den i et smalt Bælte, ligger Augustenborg, og mangfoldige Gravhøje ere at see i Omegnen. Kettingestov langs Østfiden er det gamle Svælststrupskov, og Gammelgaard tilhørte i det sextende Aarhundrede Familien Sture; siden blev den Enkesæde for Anna af Oldenborg; i det sidste Aarhundrede har den hørt til Augustenborgernes betydeligste Godser.

Adserballig Sogn er det mindste paa Als, thi det bestaaer kun af Byen og det adspredte Adserballigstov.

Højbjerg, Dens højeste Punkt, 265 Fod over Havet, ligger imod Vest og frembyder en smuk Udsigt hen over Østersøen.

I Rottmark, det nordligste Sogn i Amtet, findes Fyens-Hav, et ubekendt Færgested, hvorfra der stæer Overfart til Børgden og Faaborg i Fyen og til Søby paa Grø. Grandsteen er en stor Kampehøj imod Nord. Rumohrs-gaard er et af de hertugelige Godser; i det Hele taget ejede Hertugen af Augustenborg 13 Godser i det skønne, frugtbare Landstæb, 3 Slotte, de to med vedliggende Flækker, havde Ridsoret til 8 Sogne, og 14,000 Menneſter under sit Bydende ſaa man maatte synes, han vel kunde have ladet ſig nøje med det timelige Gods og den Højhed, Vorherre havde tildeelt ham.

Nordborg Amt

bestaaer af Nørre Herred paa Als, og Vrs. Thinget holdes i Flækken Nordborg, hvor Herredsfogden og Thingstriveren boe. Flækken ligger i en smuk Egn ved den vestlige Side af en lang Sø, der kaldes efter den, er temmelig uanselig, men tæller dog omtrent 1300 Indbyggere. Dyvig hedder Bøsse- og Badepladsen. Østlig i den fjerde Sø ligger det fordums Slot, der nu er Privatejendom, men det skal være opført i det ellefte Aarhundrede af Svend Grathe og førte Navn af Als, Slot, indtil Sønderborg blev anlagt, da blev det i Modsatning dertil kaldet Nordborg. Biskop Waldemar af Slesvig sad fangen der i Slutningen af det tolvte Aarhundrede, og Erik Blipping efter det tabte Slag paa Lohede. Det er flere Gange bleven erobret, og 1665 afbrændte det ved et Uhelds Uforsigtighed.

Igen Sogn skal have Navn af forhenværende Egstove; i Kirken ligge flere fyrstelige Personer begravne, og i Svenstrup Sogn findes Dens næsthøjeste Punkt, Igebjerg. I samme Sogn ligger ogsaa sydøstlig ved Landevejen, Hartsprung, forhen Melwithgaard, som Hertug Johan den Yngre med megen Møje fik Ejeren til at afstaae sig. „Det var et hart Sprung, Deres Durchlaughtighed,“ sagde Kammertjeneren, og Hertugen bestemte, at Gaarden skulde bære Navn derefter.

Hagenberg er en temmelig stor By, hvis gamle Kirke skal være opført af en Kong Hagen. Fra Hordeshøj, Døhøl Sogn, er der Færgefart til Sundved, og fra Hellefjogaard, Lundtoft Sogn, til Abenraa og Barmæs. Augustenhof var forhen et fyrsteligt Lustslot og har endnu en stor Frugthave; Frugtavl drives i det Hele taget meget paa Den. Ulvebjerg og Mikkelsbjerg ere to høje Bakker, og i Nærheden af den store By Holm er der en dampende Kilde.

(Vrs vil blive omtalt ved den syenske Øgruppe.

Sire og halvfjerdsindstypende Affnit.

Fyen.

Er nogen Plet i Norden yndesfuld
 som Den hist, der kaldes „Danmarks Have!“
 Er noget Sted saa rigt paa Agrens Guld,
 paa Fortids Minder mellem Kæmpegrave!
 Der hersked Odin og der fødtes han,
 som frelst Folket fra Papisters Lænker,
 hiin Sandheds Toll og Aandens stærke Mand,
 der fik Guds Ord udfriet fra Munkelænker.
 Der to af Nutids største Stjalde fødtes,
 og Trofasthed med Retfærdighed altid mødtes!

Fyens Stift omfatter foruden Fyen og de store
 Her, Langeland, Thorseng, Strøms, Drejs, Lys og
 Avernas, endnu henved halvtredsfindstypede Smaasøer og Holme,
 der tildeels kun ere af liden Betydning.

Med Rette kaldes Fyen „Danmarks Have;“ thi en
 flønnere og frugtbarere Plet end denne D, ejer Landet rigtignok
 ikke. Overalt er der velbyrsket, fornøiede Agre og herlige
 Enge, igjennem hvilke der snoe sig friske Vandløb, saa at,
 medens Vjet fryder sig ved de frodige, bølgende Marker og de
 flønde højrøde, lyseblaae og hvide Blomster, hvormed Grøfter
 og Gærder staae smykkede, opfanger Vret ofte Lyden af ris-
 lende Aar og Bække og rene Kildevæld, af hvilke flere ere
 bekendte for deres lægende Kraft. Paa nogle Egne er der
 plantet Frugttræer henad Landevejen, og Jordbunden er paa
 sine Steder saa frugtbar, at den næsten slet ikke gjødes og
 dog giver rigelig Afgrøde.

Imod Syd er Landet mest bakket, og man seer der for-
 tryllende Skovpattier; Landskabet har næsten et sydevropæist
 Udseende, og de smukke Skovgroede Bække omring Svendborg

blive ogsaa stundom kaldte „de fynske Alper.“ Humlehaverne, der findes i saa stor Mængde i Fyen, tage sig tilvisse ogsaa overordentlig smukt ud, og deres ranke Væxter minde om det tilløkkende Skue, Sydlandenes Viinhaver frembyde. Foruden de almindelige Kornsorter dyrkes i Fyen megen Boghvede, som tilberedt give Fyenboernes Jndlingspise. Boghveden bærer hvide Blomster, og en Boghvedemark er et saart smukt Syn, men ikke mindre yndigt er det at see de frodige Kløvermarker, der prunke snart med røde, snart med hvide Blomster; og de mangfoldige Vistader, af hvilke man kan træffe tyve til tredive hos en Bonde, ere ligesom talende Vidnesbyrd om Beboernes Virksomhed og Huuslid.

Den Fyen grænsjer imod Nord til Rattegattet, hvorfra der gaaer en stor Fjord ind i Landet; det er Odensefjord, der ved en Kanal staaer i Forbindelse med Odense; imod Øst løber Storebelt, hvoraaf dannes den lange Kjertemindebugt, Nyborgfjord og Svendborgsund, et meget smalt Sund imellem Fyen og Thorsøng, der forbinder „stort Belt,“ med „lille Belt,“ som er Dens Grænse mod Syd og Vest og ender paa den nordvestlige Kant ved Middelfart-sundet, hvorved Fyen stilles fra Jylland.

Fyen indtager et Fladeindhold af $56\frac{1}{2}$ Kvadratmil; Længden fra Fyenshoved, eller yderst paa Hindøholm, til yderst ved Lindslov, er 9 Mil, og Afstanden fra Knudshoved til Hindøgaavl $11\frac{1}{4}$ Mile.

Odense Aa er det største Vandløb. Den udspringer paa den sydlige Deel af Øen ved Sammenløb af flere Bække fra Arrestov og Bræhetrolleborg Søer, flyder igjennem Rørte- og Sønderbroby imod Nord, og har alt ved Bræhetrolleborg en Brede af 25—50 Alen, dog uden at være dyb nok til at

befares af andet end Bramme og Baade. Efter et omtrent otte Mil falder den ud i Odensefjord, og deler hele Den i to Dele.

Foruden de nævnte Fjorde ved Odense, Hjertemin Nyborg maa endnu fremhæves, Gamborgsfjord, Syd for delfart, Bogensefjord og Klintefjord imod Nord. In Faaborg og Alsens, paa den sydvestlige Kant af Den, b den store Horne Bugt to Halvøer, af hvilke den hedder Børgden, den vestlige Hellenæs.

Nogle af de vigtigste Højdepunkter ere: Bavn sydvestlig for Odense, 408 Fod over Havsladen, Træl paa den sydvestlige Kant af Den, 407, Siunebjerg, for Alsens, 385, Dyrebacke, sydvestlig for Odense, Rikelsbjerg ved Arresøvs, 353, Højbjerg, nordl Evendborg, 343, Søby Bække, Sydvest for Odense, Gøpe Galgebælle, Nordvest for Brædtrolleborg, Højbannebælle, imellem Alsens og Bogen, 265, Ib sydøstlig for Odense, 242, Blesjingehej paa Øst Syd for Nyborg, 236; Eskelundebælle, Syd for D 219, Stavrberg Bælle, nordlig for Alsens, 206 F.

Fyens Stift deles i Odense Amt og Evend Amt, af hvilke førstnævnte omfatter Dens nordligste og ligste Deel, sidstnævnte den sydlige og østlige, tilligemed Langeland, Thorseng og sexten mindre.

Odense Amt har i det Hele taget lerede, frug Jorder. Bjerge og Aasum Herreder have for det meste muldrede, meget frugtbare Leerjorder; det er Fyens nordl Kant, og dertil hører Hindsøholmen, den ualmindelig fi Halvø, østlig for Odensefjord. Vestlig for Fjorden Lunde, Skam og Skovby Herreder, af hvilke de to førstn

og den østlige Deel af fidsnævnte have de stærkeste Leerjorder i Fyen og høre til Landets frugtbareste Egne. Den sydlige Deel af Skovby Herred har lerede, den nordlige mere sandblandede Jorder. Bends Herred ligger nordvestlig i Fyen og regnes for Dens bedste Deel; de fleste Sogne have der en jort leerblandet Muldjord, kun meget faa Steder er Jordsmonnet let og sandigt. Syd for Bends Herred ligger Baag Herred, der vel ogsaa er frugtbart, men dog ikke i den Grad som hiint, da Jorderne ere lettere og mere sandblandede; den østligste Deel har for det meste kalkede Skovjorder, ligejom og Odense Herred — dog Omegnen ved Odense fraregnet — men Jordsmonnet, skjøndt lettere end førstnævnte Herreder, er dog temmelig muldrigt. De nordøstlige og vestlige Egne udmærke sig altsaa ved de fedeste Jorder, og de bedste Skovstrækninger i Amtet findes i Odense, Baag og Skovby Herreder, men der er Skov næsten overalt paa Den.

Nu maae vi først opholde os en Stund i den største og mærkeligste af Fyens Kjøbstæder, det gamle navnkundige Odense, sandsynligviis den ældste af alle danske Byer, da den skal være anlagt 70 Aar før Kristi Fødsel: „Dthin havde mange Sønner, dem satte han, efter at mange Riger hos Sachserne vare undertvungne, til deres Forsvar. Siden udvalgte han sig en Bolig imod Norden ved Havet, nemlig den Insel, kaldet Odinsey i Fyen. Derfra udsendte han Gefion over Sundet imod Norden for at opsoge nye Lande.“ Saaledes staaer der hos Snorre Sturlesøn, og man kan deraf slutte, at Landet har anstaaet Odin, saa at han sandsynligviis har slaaet sin Bolig op der og lagt Grunden til den Stad,

der endnu bærer Navn efter ham. Der er en Gaard i 2. Korskade, der har til Huusnummer 1, forbi, siges der, den Bolig, Odin lod opføre, var paa dette Sted. Ved den Ende af Korskaden med Huusnummer 11, ligger en gaar Bygning, der endnu kaldes „Skjolden“ og den skal været Bolig for Skjold, indtil han blev gift med Gefia. Han drog til Vejre med hende, efterat hun havde pløjet Sja ud af Sverrig. Udenfor denne Bygning, hvis Forside v til Korskaden og begge Siderne til to tilstødende Hovedg stod, indtil for nogle Aar siden, tre herlige, gamle Vinder som Djet søger med Savn hvergang jeg kommer til D thi „Skjolden“ er min Fødebolig, mit Barndoms og Ungdoms sorgløse Hjem og til de gamle Træer, Barnets trolige Venner, knytte sig kjære Minder. Jeg husker g hvorledes der ofte blev talt om store Skatte, der efter S skulle være nedgravne i de forskellige Kjældere, og at det Gange blev foreslaaet min Fader at lade anstille Eftergravni for at bringe de skjulte Rigdomme frem for Lyset, men, vitterligt, tog han intet Hensyn dertil, maaskee i den udsætning, at der nok forlængst var anstillet Efterforskni i den Retning, og vi Børn maatte nøjes med at betragte en Blanding af Sky og Nydiggerrighed de store Stene, vare indmurede i „Kulleskjælden“, det Sted, der blev bet som den mest hemmelighedsfulde Deel af Bygningen. Gj dommen er for mere end en Snees Aar siden gaaet o andre Hænder, de kjære, gamle Træer ere fældede, og efter tidens nøjsomme Fordringer med Hensyn til Boligers strækning, er „Skjolden“ udstykket til flere Familier, men den Art Forandringer og Inddelinger, der have fundet sammesteds, er neppe noget Oldtidsminde kommen for Dagens

Odsney eller Odsø antages af nogle Stribentere for at have været det tidligere Navn paa hele Fyen, men Andre forudsætte, og det vistnok med Grund, at Byen selv er bleven kaldet saaledes fra Begyndelsen af, og at den har været omflydt af Vand, der senere er mindsket, thi foruden den smukke Aa, der nu omslynger den imod Syd og Vst, forhen altid kaldet „Kalevaen“, har Byens Bæk, der i gamle Dage maa have løbet heelt uden om Byen, sikkerligen været sejlsbar for de Baade eller Roerflibe, der vare i Brug, dengang der foresaldt Søslag ved Odsney mellem Sorles og Hognes Flaader.

Odense træder mærkelig frem derved, at den trods sin Velde aldrig har været i Aftagende eller Forsald som andre Byer. Vejre og Søborg, der fra de ældste Tider have Navn i Historien, ere blevne til Landsbyer; Roskilde, Viborg og Ribe have tabt deres forrige Anseelse og ere svundne ind, men Odense har indtil denne Dag indtaget en fremragende Plads imellem Landets Kjøbstæder, er tiltagen i Omfang og Folkemængde, og regnes for en af Rigets første Stæder, hvortil en hæderlig Borgerstands Bestræbelser for at fremme Oplysning, Kundskaber og nyttige Indretninger, med Grund kan berettigge den i vore Dage.

I Middelalderens Tid havde Odense mange Klostre, hvorom flere Torve og Gader i Byen endnu vidne, saasom: Graabrødretorv, Sortebrødretorv, Klaregaden, St. Jørgensgade, og tidlig fik den en Kirke, der skulde staae imod det stränge Hedenskab paa Den, thi efter at Harald Blaatand havde antaget Kristendommen, sættede han snart Blikket paa Fyen og lod det hellige Huus opføre i Odense, hvor den ældre Otinkar Hvide skal have været den første

Bisnop. Før vi gaae over til de mildere og lysere Tider, oprandt for „Fiona“ som for hele Landet med den nye Lmaae vi først omtale den mægtige Slægt, der holdt Alalæren, og stode som dens kraftige Fortæmpere imod nye Lære, der vilde vinde Indgang, det var Tokerne. Første myndige og rige Mand af denne Slægt, der, saa jeg veed, omtales i Historien, da han „som Konge herf over Fyen“ havde tre Sønner: Age, Palne og Fjøl; hvilken sidste kom i Strid med sine Brødre ved Arvest efter Forældrene og gif i Tjeneste hos Harald Blaata hvor han som Kongens Fortrolige pusede til Ilden ved spændte Forhold, der fandt Sted imellem Harald og t Slægt, og naaede ved Kongens Medvirken, at faae sin Br Age taget af Dage. Palne sørgede meget over den a Brøders Død, men kunde ikke hævne den, fordi Kong Ha selv havde raft Haand til Drabet, og nogen Tid efter æg han den Afdødes Brud, Ingeborg; deres Søn var den I der er mest kjendt som Hedenflabets djærve Tilhænger, Ha Blaatands personlige Uven og Drabsmand, og Stifter af Bikingesamfund i Venden, der siden blev saa fordærv for Danmark, kjendt dets Forfædre jo størstendeels nedstamr fra Fyen. Palnatøke kaldes han ialmindelighed, det fige Palnes Tøke, thi før han var fuldvoxen, tra han frem som Mand, og blev alt tidlig anbetret Skibe Folk for at kunne drage ud paa Bikingetog og hærge de tringliggende Kyster. Som Dreng mistede han sin Fæ men arvede af ham Had til Kong Harald, hvilken Fø ingenlunde mindskedes, da han sørgede sin Anseelse og Rig ved at ægte Olufa, en Jarledatter fra England. Kon lod sig døbe og søgte paa alle Maader at fremme den

Lære; Palmatofe derimod var en ivrig Bedning og holdt paa Fædrenes Tro; derpaa vogte den anden Stemmning, der endmere forsøgedes, da den hjærpe Hædning tvang Kongen til at anerkjende sin yngste Søn Svend, med Daabstilsnavnet — Otto — hvis Moder, siges der, var en Kvinde af Palmatofes Slægt, som Harald havde forelsket sig i, da han engang var i Besøg hos den mægtige Underkonge i Fyen. Hvorledes det end forholder sig, saa er saameget vist, at Kong-Harald foretrak langt sin ældste Søn Hagen, en skjæf og sløgtig Ungling, for Svend, der indtil sit femtende Aar blev opfostreret af Løse, med hvis Søn Aage han var jevnaldrende. Da Fosterfaderen havde Harald Gormson og stod Kristendommen imod, fordi han frygtede, at Mandemod, der i hans Dine var en af de første Dyder, vilde lide Skaar ved dens Udbredelse, var det jo ikke saa forunderligt, at Svend ligesaalet elskede sin Fader som lyttede til den nye Lære. Spændingen imellem Fader og Søn blev større og større, og Palmatofes Hæd fik altid nye Næring ved gjentagne Krænkelser og en hensynsløs Fremfærd fra Kongens Side, der tilfulde viste, at han, iversyg over Palmatofes Magt og den Underst, han stod i hos Fyenboerne, ikke havde noget imod at saae ham af Dage.

Der fortælles saaledes, at Harald havde saaet at vide, at Palmatofe ved et Driftegilde havde sagt, at han var ligesaa god Bueskytte som Kongen selv, der dog stod i Ry for sin Færdighed i denne Kunst, og dette lod Kong Harald ham høre, da de en Tid efter vare samlede ved et godt Lag, idet han spurgte, om han vel turde skyde efter det Maal, han fandt for godt at bestemme ham, naar det ikke var fjernere end ialmindelighed vedtaget. Løse gik ind derpaa, og Kongen bød ham derpaa skyde et Hele af sin Sønns Hoved, for at

vise, at hans Ord ikke vare tom Pral; kunde han raar Væblet, uden at saare Sønnen, skulde han have Ord for være Danmarks bedste Buestytte, og det var i de Dage i ringe Fædersnavn, men bristede han sig ikke til at styde det angivne Maal, skulde han være hver Mand's Ridd Palmatofe krympe sig noget ved at udføre dette Kongeløben. Men giv ham over Alt, og der var altsaa ikke at for, end at adlyde: han var ogsaa saa heldig at styde Væbnet igjennem, uden at gjøre Sønnen ringeste Skade, men han ramt ham, da var det hans Agt at lade en anden gaae igjennem Kongens Hjerter. „Alt gjemt er ikke glemt“ Palmatofe senere, da han blev Harald's Vante.

En anden Gang skal Harald ved et Gilde, hvor de Bønder vare samlede, have talt om sin Færdighed i at løbe Skøjter, og yttret, at han troede nok at være Landets fi Mand i den Kunst, hvorpaa Palmatofe sagde, at han for Part stod inde for, at han nok kunde maale sig med Kongen. Da bad Harald ham at løbe paa Skier ned ad Kulder som bekjendt er et Forbjerg i Skaane, og dette hbrækkende Stykke Arbejde maatte Palmatofe vove. K Harald sendte nogle af sine Mænd derover, for at de skulde lægge Mærke til, hvorledes han skilte sig ved den Fart, og de da, at idet den kjække Skiløber løb ned, brast den ene med en Klippepynt, og at han gjorde et Fald; men det frelst hans Liv, thi ved de fremragende Stene og Buskva hjalp han sig ned igjennem Klipperisterne og drog til Hyen paa et Stib, der enten befandt sig sammef med nogle Tilskuere ved Mesterløbet, eller som han maa selv holdt i Beredskab, og afsted ilede han til Hyen, for smulig at fremstille sig lyølevende for Kongen. De Udse-

vidste imidlertid aldeles Intet om hans Frelse, thi saasnart de havde seet ham falde, troede de, han var styrtet hovedfulds i Havet, og de skyndte sig derfor tilbage til Kong Harald, for at fortælle, at den mægtige Uven var død. Kongens Glæde varede dog ikke længe, thi snart stod Svend Otto i Kongsgaarden og bragte ham den Hilsen fra sin Fosterfader, at han var paa Vejen til ham. Ved denne Meddelelse førte Kongen tilbage og fortalte, hvad Rygtet havde sagt ham, men efter Digterens Ord svarede Svend, „at Rygter jo altid ere „et Sandhedsfnug, spredt i en Hoben let og vindig Løgn.“

Da Svend Otto var femten Aar gammel, sagde Fosterfaderen til ham, at nu skulde han drage over til Lejre, fremstille sig for sin Fader og forlange tre Skibe af ham, for dermed at kunne drage paa Estoge, og derjom Harald, som nok var takkeligt, ikke vilde kjendes ved ham, skulde han dog ikke tabe Modet, men vedblive sin Paastand. Fosterfaderen gjorde som der var jagt ham og traadte raft ind i Kongehallen, og omfider, skjøndt højt ugerne, gav Kongen ham de fordrede Skibe og hundrede Mand. Palnatoke gav ham ligejaa mange, og dermed drog han omkring paa de danske Kyster for at plyndre og hærge. Om Vinteren kom han hjem til Hjem, men da Foraaret nærmede sig, sagde den gamle Høvding til ham. „Drag nu over til Din Fader igjen, og bær Dig ad som istsjor, kun at Du denne Gang ikke kræver tre, men sex Skibe af ham, og naar han vægrer sig, saa skal Du sige, at jeg har lovet at skaffe Dig de Skibe, han nægter Dig.“

Hvad Kong Harald ikke havde været vred ved Sønnens første Fremtræden, det blev han, da han kom igjen, og vilde slet ikke vide Noget af ham at sige; men Svend var paa-trængende, og Faderen kunde ikke blive af med ham, uden at

tilstaae hvad han forlangte; dog bød han, at han aldrig mere maatte komme ham for Dine. Svend drog bort med sine sex Skibe og sit Mandskab, Palnatoke gav ham atter ligesaa meget, og med denne Styrke seer han omkring i sin Faders Rige for at trodse og udfordre ham. Ved Vintertide drog han atter hjem til Fosterfaderen, der tredie Gang sendte ham til Kongen med Fordringer, og da skulde det være en Part af Riget, han havde at forlange; gav Faderen Afslag, saa skulde han fræve tolv Skibe med Mandskab.

Saa snart Harald saa ham og hørte hans Forlangende, skjældte han ham for en Ransmand og viste ham bort, men Svend vilde ikke lade sig affinde dermed, og Enden blev, at Kongen maatte give ham de Skibe, han gjorde Paastand paa; af Palnatoke fik han et tilsvarende Antal, og saaledes fik han den Flaade samlet, hvormed han skilte Faderen ved Rige og Liv.

Haralds Død ved Palnatokes Skud, da han under en Vaabenhvile var gaaet iland for at varme sig ved en antændt Ild, have vi tidligere omtalt; derfor er der nu kun at erindre, hvad der gav Anledning til det Uvenskab, der adskilte den gamle Hedningehelt og hans kongelige Foster søn.

Ingen vidste, hvo der var Kong Haralds Banemand, uden Fjølner, der stod ved Siden af den gamle Mand, da Palnatokes Mesterskud gik igjennem hans Hoved, saa at Pilen kom ud af Munden, og Fjølner, der strax kjendte Brodersønnens guldomvundne Piel, tog den til sig og gjemte den til given Lejlighed. Da Svend skulde holde sin Faders Gravøl, indbød han ogsaa sin Fosterfader, der undskyldte sig første og anden Gang og kun indsendt sig efter den tredie Indbydelse, for da at indtage den Fædersplads, der stod

aaben til ham og hans Kæmper. Efter at Gjæsterne havde drukket en Stund, bragte Hjalnir den Piil, som han havde trukket ud af Haralds Liig, og Evend lod den gaae Bortet rundt med det Spørgsmaal, om Rogen vedkjendte sig den. Da den kom til Palmatofe, svarede han rolig: „Skulde jeg ikke kjende min egen Piil!“ „Hvor skiltes Du sidst ved den?“ spurgte Rongen. „Hvor andetsteds vel end i Din Faders Hjerte, min Fosterson!“ var Svaret; og Evend, der hidtil ikke havde vidst, hvo der var Faderens Banemand, kom saaledes til Kjendskab om Palmatofes Daad. Strax brød han Freden med ham, erklærede, at det var ude med deres Venskab, og bød sine Folk at gribe ham; men Toke drog sit Sværd, fløvede Hovedet paa den fjendste Farbroder, ilede med sine Fyenboere til de tre Skibe i Havnen, med hvilke han var kommen, og styrede til sit Jarledømme i Bretland. Aaret efter døde Olufa, og han forlod da hiint Land, for paa Pommerns Kyster at stifte den Vikingestat, der blev saa navnkundig ved sine dristige Sotog, og i Tiden saa fordærvelig for Danmark.

Sem og halvfjersindstypende Assnit.

Udenfor Odense St. Jørgens Port, paa Vejen til Aasum, er der en Høj, der kaldes „Palle's Høj; dette skal være den gamle, djærve Hednings Gravsted, vi nys have omtalt, thi kjendt han døde i Pommern, vilde han dog helst sættes i Høj i Fyen, hvor hans Forsædre havde været saare mægtige Mænd, og hvor han haabede, at hans Gravhøj skulde minde de kjære Fyenboere om at hænge ved den nedarvede Lære,

som han saa ugerne vilde, de skulde gaa bort fra. Befolkningen i Odense var ham fortrinsviis kjær, og Palmatokes Aand, siges der, er endnu ikke ganske kommen til Ro, ja, det er endog bleven anført, at den er Grunden til, at de religiøse Bevægelser, der have været fremherskende i Byen, saa fremherskende, at Den endog bliver betragtet som de Opvakkets Hjemstavn, aldrig have kunnet vinde Indgang hos Odensianerne.

Iblandt Byens fire Kirker er St. Knuds Kirke en af de største og smukkeste i Danmark. Den bærer Navn efter Kong Knud „den Hellige,” der mistede Livet ved sine egne Undersaatters blinde Hæleri, og er opført i reen gothisk Stil, udvendig hundrede Alen lang og sex og tredive bred, og saa høj, at under Hvælvingerne i den vestlige Deel er Orgelet indrettet, over dette Frederik den Femtes og Juliane Marias Navnetræk med Kors over, under Orgelet to Rader Pulpiturstole og derunder igjen Daaben. At hele Kirken er hvidtet, svarer godt til dens Bygningsmaade.

Malerierne paa den store, smukke Altartable saavel som de omkringværende Billeder, ere tagne af det nye Testamente. Malerierne paa Altartavlen forestille den hellige Nadvere, Jesus i Gethsemane og Jesus paa Korset, og ovenover, den sejrende Frelser paa en gylden Jordfugle. Imellem det første og andet Maleri staae de Ord: „min Sjæl er bedrøvet indtil Døden;” imellem andet og tredje „Jesu Kristi Blod renser fra al Synd” og ovenover: „Jeg er Opstandelsen og Livet.” Under Altartavlen staae de Ord, hvormed Frelseren indstiftede Nadveren. Ved Siden af det nederste Maleri staae de fire Evangelister: Matthæus med Engelen, Markus med Løven, Lukas med Ogen og Johannes med

Ørnen; i tre Rader ovenover dem de øvrige ti Apostle med deres Sindbilleder: P'eter med Nøglen, Paulus med Sværdet, Andreas med Korset, Philip med Rørkorset, Thomas med Spydet, Bartholomæus med Kniven, Jakob med Røllen, Thaddæus med Stridsbogen, Simon med Sæven, og den ældre Jakob med Pilgrimsstaven og den bredstyggede Hat.

Indenfor Alterbordet er der fire Malerier, Isærne der æde Paaskelammet, Davids Flugt, Moses, der ophøjer Slangen, og Josefs Ophøjelse, og ved hver Side af Alteret: Moses og Aron.

Foruden Knud den Hellige, der hviler under Alteret findes i denne stjerne, lyse Kirke ogsaa en stor Mindefirk over Kong Hans og hans helttemodige Dronning Kristine, der opholdt sig meget i Odense og boede paa Næsbyhoved Slot, som var hendes Enkesæde. Ligeledes gjemmes der efter Nedbrydelsen af Graabrødre Kirke, de jordiske Levninger af deres to Sønner, Kristian den Anden og hans Broder Frants, der døde 14 Aar gammel, og det antages, at Eril Hagensen, almindeligen kaldet Eril Lam, og to af Eril Glippings Døtre ogsaa have fundet Hvilested i denne Kirke. Kristine Munk, Kristian den Fjerdes anden Hustru, Eleonore Kristine Ulfeldts Moder, hviler i en af Gravhøvelvingerne.

Vor Frue Kirke, der er ombygget i det tolvte Aarhundrede, men opført langt tidligere, blev istandsat og forstjønnet efter Krigsaarene, under hvilke den var bleven Oplagsstedet for de Klædningsstykker, der skulde sendes til Hæren. Altertavlen i denne Kirke, der forhen stod i Graabrødre Kirke, er overordentlig kostbar og udarbejdet med stor Kunst, ja, den bliver almindelig

anseet for et af de sjældneste Minder om Billedstjærter i det sextende Aarhundrede. Da Graabrødrekirken blev brudt, købte heldigviis „Vor Frue Kirke“ den og det 800 Riksdaler, skøndt den er saa rigt forgyldt, at den blev flyttet, tilbød en Jøde, efter Sigende, at lade opforgylde, uden andet Bederlag, end den Afstrabning, blev tilovers ved „Udbedringen.“

Paa denne Altertavle stirrede jeg fra min tidligste Barndom af med et videlystent og længelsfuldt Blik. At den indeholder „vor Frelseres Lidelseshistorie“ det vidste jeg, men de mangfoldige Figurer ønskede jeg at kjende en og alle, og kunde dog faae tarvelige Forklaringer og Oplysninger, hvilket jo ikke er undre sig over, da Ingen ret har udgrundstet dem og I Barnets Sjæl indpræntede den hele Fremstilling sig lertid dybt og inderligt, navnlig den Forløserens Billede, var det eneste, jeg ret forstod; det fromme, lidelsesfulde Udsyn i den døende Frelseres Afsyn er saa opløstende, saa griber at den, der ret i Andagt har betragtet det, sandeligen ikke glemmer det igjen; og jeg har ofte i mørke og mødige Løb hentet det frem for Sjælen for at finde hvad jeg søgte, Hvile og

Den bestaaer af fire Dele: Foden, Midtertavle to Fløje; Højden er omtrent otte Alen og Bredden, den er luffet, fem.

Paa Foden seer man i Midten den gjenopstaandede Frelser; til den ene Side knæler Kong Hans med sin Anden og Prinds Frants, samt Kristians Søn Johan til den anden Dronning Kristine, hendes Datter, Print Elisabeth, og Kristian den Andens Dronning, Elisabeth.

Hovedtavlen omfatter en stor Mængde Figurer, der ere deelte i fire Rækker og disse adskilles ved Grene,

Hyde ud fra en gylde Stang, som med nogen Lighed af en Træstamme deler Rækkerne ad pualangs; paa denne Træstamme hænger den Korsfæstede, og over alle Grupperne viser Treenigheden sig. Det er Livets Træ, der strækker sine Grene ud over Verdenen og igjennem Verdenslivet, Stammen har Rod bag Kristus som Barn og bærer ham som korsfæstet; de omkringværende Figurer vende sig til ham, nogle hurtigere, andre langsommere, det er Guds Riges Udvikling iblandt Menneskene her paa Jorden*). I en Afdeling fremstilles det gamle Testamente i Abraham, Moses med Lovens Tavler, Johannes den Døber og flere Figurer, i en anden det nye Testamente med de tolv Apostler og Evangelisterne. Man seer et Sted en Midtersmand gaar bort fra Korset med et Udtryk af Sorg i sit Ansigt, og med ham følger en anden sorgfuld Figur, en Kvinde, der bærer en Steen; en Engel staar imellem dem, det seer ud som om han vil drage dem tilbage; og saaledes indeholder hver af de mangfoldige Afbildninger talende Grupper, der maae være gjennemtænkte, før de saa mestertigt ere fremstillede. Alle Rækkerne afstilles endmere ved udsaaret Løvværk, i hvilket man seer endeel Englehoveder, og ved Enden af hver Række er en Engel i heel Figur.

Sidefløjene, der have hver otte Billeder, fremstille Kristi Lidelseshistorie, fra den hellige Nadveres Indstiftelse indtil Frelserens Himmelfart og den hellige Aands Sendelse til Disciplene. Det vilde tage for megen Tid her, endog kun flygtigen at omtale de med saa megen Gjendommelighed og dyb Følelse udførte Begivenheder. Alt vidner om,

*) Ovenstrevne Forklaringer om Altertavlen mindes jeg at have hørt — saa omtrent — ved et Foredrag i Frue Kirke af Magister Biborg i Sommeren 1854, i Anledning af det kirkehistoriske Selskabs Møde i Odense.

at Klavs Berg med ægte Kjærlighed til sin Kunst og Kjendskab til Historien om vor Herres og Frelseres Liv, Korsfæstelse, Opstandelse og Himmelfart har udført dette Mærk; og Enhver, der finder Lejlighed til at besøge Odense, vil jeg anbefale, først og fremmest at tage Altertavlen i vor Frue Kirke i Bjesøyn.

Kong Hans's Dronning, Kristine, en Datter af Kurfyrst af Sachsen, var opdragen i Gudsfrugt og Reenhed, og herlige Grundlag, der i Hjemmet var lagt i den unge Kvindes Sjæl, gik igjennem hele hendes Liv og al hendes i Graabrødreordenen, stiftet til Ære for den hellige Franciscus, var hun isærdeleshed hengiven, og blev endog sit Forlangende jordet i en Graabrødrebragt; det er det intet Under, at hun smykkede denne Ordens Kirke i Odense, hvor hun fortrinsviis opholdt sig. Tyen i det Hele viste hun altid særdeles Forskjærlighed for, og hendes tre Børn bleve alle fødte paa denne Ordens, den yngste, Prinds Frantzer, der døde 1514, i en Alder af 14 Aar — medens Kongen kongelige Hæder var i Sverrig for at gjenerobre og lue det Oprør, der var udbrudt sammesteds efter uhyggelige Tog til Ditmarsken. Af Taknemmelighed over heldige Udfald, Kongens Sag tog, lod hun sin Søn op efter Helgenen Franciscus, thi paa hans Navnedag var Kong Hans vandt den svenske Krone tilbage, og lovede ydermere, at smykke Franciskanernes eller Graabrødrenes med en kostbar Altertavle. Ifølge dette Løfte var det hun indkaldte fra Lybek den bekendte tydske Billedhugger Klavs Berg, der omsider gav efter for hendes Anmodn og kom til Odense, hvor han udførte det nævnte

Mesterværk, som der efter Sigende ikke let skal findes Nage til i Europa.

Graabrødrenes Kirke var bleven grundlagt af Erik Slipping, men var længe under Bygning, over tredsindstyve Aar; efter Reformationen blev den Hospitalkirke, men var aldrig ret i Flor, Skjøndt den skal have været den prægtigste af Odense Byes mange Kirker, og omsider i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev den gamle, stærke Kirke nedbrudt, fordi Luften derinde ikke var sund. Det klinger tilvisse højt forunderligt, at bryde en Kirke ned istedenfor at lufte den ud, og denne Bestemmelse skal ogsaa have vaakt stor Forbavelse og Uvilje, ligesom det kostede megen Møje og Ulempe at faae den ned, ikke at tale om, at der skal have fundet den mest hensynsløse Fremfærd Sted ved Tilintetgjørelsen, saa at kostbare Mindeesmærker bleve ødelagde, Pigstene, der havde Bærd ogsaa som Kunstarbejde, hugne itu til Trappestene, og en kostbar Prydelse, der af Dronning Kristine var skænket Kirken, forsvandt ganske og aldeles. Det var et Krucify, der hang over Kordøren og ligesom Altertavlen var udarbejdet af Klavs Berg; i Sidesettinget var indsat en stor, fleggen Sten, enten en Diamant eller en Karfunkel, der kastede sine glimrende Straaler over hele Koret. Bag Stenen fandtes ved Omflytningen et Relikviegemme, der forsvandt tilligemed Stenen; det var en Blypude, i hvilken der laa en grøn Sिल्kflud, omtrent en Tomme i Firkant, og indeni denne to smaa brune Pinde, efter Angivende af Kristi Kors, samt et Stykke Rav eller Gummi af Størrelse som en lille Bønne, og en lille Strimmel Pergament med to Linier ulæselig Munkeskrift.

Den tredje Kirke i Odense er St. Johannes Kirken, der er Garnisonskirke, og tillige Slotskirke, naar der har været

Hofhold i Byen. Det er en stor og anseelig Bygning Taarne, men uden Spiir og skal være anlagt i det fjort Aarhundrede.

Odense fjerde Kirke er Hospitalskirken, hvor bliver holdt Gudstjeneste hver Søndag; Hospitalet selv, fr Fransiskanernes Klosterbygning, men udvidet og ombygge fortræffelig indrettet og skal næst Bartou være den ri Stiftelse af saadan Art i Landet; det er ikke alene en Stiftelse, der giver Syge og Trængende Pleje, men tillig Helbredelsesanstalt for Sindssyge.

Foruden Fransiskanerne eller Graabrødrene, og hanniterne eller Ridderne af St. Johannes Ordenen, h ogsaa Dominikanerne eller Sortebrødrene et Kloster i Od det var St. Peders Klosteret, Sortebrødre Torv minder er derom; og Munk af Benediktinerordenen, der h fyrstelige Indkomster, men ikke altid det bedste Rygte paa boede i St. Knuds Klostergaard, forhen Knudsborgen. Ud Østerport laae St. Jørgens Kloster, hvis Ordensbrødre deleshed havde det Formaal at passe Syge. Baade G og Porten hvor Klosteret laa, fik siden Navn efter det.

Af Nonneklostre var den hellige Alaras mest betj Dette Kloster blev stiftet af Kristine som Enkedronning, skal have været paa det Sted, hvor Bispegaarden nu si den gamle Bispegaard laa derimod paa den Plads, Fre klosteret indtager. Alaragaden minder om Klosterets Tilvæ thi det var den Gyde, der fra Adelgaden eller Hovedge den nuværende Vestergade, førte ned til det og fik I derefter. Et andet Kloster var den hellige Gertrud St helgeninde for, men hvor St. Gertrudklosteret laa, veed ikke ret; efter nogle Beretninger maa det have været „Skjol

eller der i Nærheden; Andre mene, at det laa i Korsgaden, imellem Nørregade og Staalstræde.

Da Harald Haarderaade var bleven Konge i Norge, hjem-søgte han Danmark med Kov og Blyndring og glemte da helier ikke Fyen, hvor han gjorde Landgang i Midten af det ellefte Aarhundrede og satte en af sine Hovdinge til Ansvar for Tropperne; denne Mand, der hed Ralf Arnesen, tog Fyenboerne meget uvenligt imod, jog ham og hans Slægt paa Flugt indtil Odense, hvor de nedfalede ham i Aaen, som dengang var sejlbar; efter ham er det, den skal være kaldet Ralfveaen. For nu at hindre Harald Haarderaade fra at komme igjen, idetmindste fra at trænge dybere ind i Landet fra Aaen af, blev Ronnebjerg et befæstet, thi der stod i Nærheden Kongsgaarden, den senere Knudsborg, der sandsynligviis blev St. Knuds Klostergaard, og af disse Fæstningsværker vedligeholdtes Spor i mange Aarhundreder. Valdemar den 1ste overlod i sin Regjeringstid Rannitsbrødrene Slotstomten ved Ronnebjerg, da Kongsgaarden var afbrændt, og da blev et Ronnekloster indrettet sammesteds, hvorfra man efter Sigende skal have fundet Løngange til Graabrødretirten.

Det er nu ikke længere min Barndoms Ronnebakke, jeg seer ved Odense, der er bleven langt smukkere deromkring. Alt er forandret og bærer Præg af Menneskers Virken og Jærd, men det er dog det samme Sted, hvor vore Konger i fordomme Dage have haft deres Slot og hvor der har staaet et Ronnekloster. Den nærliggende Munkemose tyder paa, at Munkene have haft Boliger i Nærheden.

Det nuværende Slot i Odense er opført af Frederik den Fjerde, der ogsaa døde sammesteds 1730; det er en vakkert Bygning, der tildeels staaer ubeboet, og har en stor anseelig

Have, der ligesom Haven ved Rosenborg i Kjøbenhavn
 aaben for Byens Befolkning, ligesom denne bærer Navn
 „Kongens Have“ og nu atter et temmelig søgt Spadseref-
 Paa det Sted, hvor Slottet er opført, stod forud
 hanniterordenens Kloster, og en Løngang skal endnu føre
 Slotsbygningen til den nærliggende St. Hans Kirke.

Vi forlode i et foregaaende Hefte Knud den Hellige
 sin uhyggelige og sørgelige Flugt igjennem Halsøen, for-
 af en oprørt Bondestare og ledsaget af troløse Stormæ-
 der pusede til den Jld, der i længere Tid havde ulmet,
 vi forlode ham med Løfte om at fortælle om hans sidste Liv
 i Odense, fjøndt dette Mord kaster Skygge over Indbygger-
 sammesteds, da de kunde og burde have dannet en Skjold-
 om den forfulgte Hertzer, og stærket ham imod Oprørernes Ras-

Knuds Brødre, Erik og Benedikt vare hos ham
 tilraadede, saasnart de kom til Odense, at han skulde
 alvorlige Forholdsregler og lade Farbroderen, Aabjorn Ja-
 sængle, saafremt han ikke ifølge Eriks Raad, vilde tye
 til Sjælland, der var dennes Jarledømme; men Kongen vil-
 ikke give sit Samtykke til, at der timedes Aabjorn no-
 Dndt, og denne gif derfor ubindret frem og tilbage imell-
 ham og Bondehæren, der stod opstillet paa den and-
 Side Aaen og voxte meer og meer, thi Penge kan jo gj-
 meget, og det var som bekjendt engelske Penge, der fremstyn-
 den gudsfrygtige Konges Død.

Da det blev Messetid, gif Knud ind i St. Albani Kir-
 som laa paa Byens Torv ved Aaen, for der at høre Mess-
 Bønderne stode paa hien Side Aaen, og gif der paa Raad o

hvad de skulde foretage sig. De kom fra Riddeljart, og sandsynligviis maae de altjaa have lejret sig udenfor Besterport, eller som den i Datiden blev kaldet Holstenthor, fordi den førte til Holsten, det er det nuværende „Holsedaare," og være gaaede over Aaen, rimeligviis ved Dalum; da man dog vel kan antage, at Byens Porte vare spærrede for de Ildfindede. Først søgte de Knud i Kongsgaarden, men da de ikke fandt ham der, trængte de efter Aabjörn Jarls og andre Riddingers Tilskyndelse hen til Kirken med Raab og Strig, dog uden at vove paa at angribe den, førend de flette Ledet opmuntrede dertil. „Hvor er Kong Knud?" raabte de forblindede, „den af Gud forskudte Mand skulde nu komme frem og vise sig, istedenfor at krybe i Skjul." Aabjörn Jarl sk selv have gjort det første Hug paa det hellige Sted, og da han først havde voldgjæstet Herrens Huus, huggede Bønderne løs med strigende Udraab: „Det er for min Ro, Kong Knud, det er for min Dø, nu skal jeg gjengjælde Dig min Hæ."

I Kirkedøren stod den skjælle og retfindige Benedikt og bad Oprørerne kun at gaae indensfor, hvis de vilde tale med Kongen, og omkring ham stode foruden Erik, flere tapre Helte, iblandt andre Thorgunnesønnerne, Svend og Astrad, Baagn Aagejens Datterbørn og Knuds trofaste Mænd. Den lille Helteflaar holdt længe Stand imod den i Antal langt overlegne Bøndehær, og det varede en rum Tid, førend der faldt nogen af Kongens Forsvarere, medens Angriberne styrtede til Jorden, den ene efter den anden. Kirken var bygget af Træ og havde store Glasvinduer, derfor førte Aabjörn og hans værdige Stalbroder, Ejbind Bispe, Oprørerne bag om Bygningen, da de saae det store Nederlag iblandt dem, og tilraadede at stifte Ild paa den, men der faldt en Skylregn.

hvorved Branden strax blev slukket, og de maatte da see anden Maade at kunne fuldbgyrde den stræffelige Udaad vare bestemte paa at iværksætte; igjennem de store Gvinduer kastede de derpaa Stene og Spyd.

Omsider lykkedes det Bønderne at trænge ind i Kirkehvorpaa Benedikt og de andre Kongeforsvarere stillede Korsdøren, som de værgede med samme Tapperhed hidtil Kirkedøren; saa hidsig var Kampen, at de Strid skulle have vadet i Blod til op over Anklerne, og det er Gru at tænke sig, at det var i Kirken, denne Blodscene Sted. Kongen selv vilde ikke værges sig; han søgte, at sidste Time var kommen, og den vilde han hellige til og gudelige Tanker. Sit kostbare Vælte med Daggert Hjør han til Thorgrimnasønnen Svend, og Præsten, der gav den hellige Nadvere, fik hans Skarlagens Kappe, for at skulle holde Messer og bede for hans Sjæl og alle Sjæle, der den Dag vilde falde i Kirken, baade hans Stridsmands og de vilblede, oprørste Underfaatters; de jatte han sig paa et Trin ved Højalteret, uden Harnisk, iført en Silketrøje, og med den Skarlagens Kappe Skuldrene, istemte en af Davids Psalmer og vendte h Sind til Gud og Frelseren. Idet han saaledes under og Sang bad Gud tilgive ham al Synd, ligesom h Hjerter tilgav sine Fjender, blev han ramt af en Steen blev kastet igjennem Vinduet. Saaret blødte stærkt, han blev dog ved at synge den Psalme, han havde istem for ikke at tilsmudske sine Klæder, holdt han til sammen en Skaal, som han tog fra Alteret, og lod Blodet flyde Der blev et kort Ophold i Striden, da de Kampende begge Sider vare trætte, og i det Øjeblik denne Baaben

fundt Sted, blev der kastet et Spyd ind ad Binduet, der traf Kongen i Siden og saarede ham dødeligt. Den af sit uudslettelige Had bekendte Gjvind bliver regnet for Gjerningsmanden. Kong Knud omsavnede derpaa for sidste Gang sin trofaste Broder Benedikt, der selv var haardt saaret, takkede ham for hans Broderkjærlighed, og døde med Frelserens Navn paa Læberne.

„Du hvide Krist!“ saa han i Døden taler,
 „lad nu min Sjæl til Paradiset svømme!
 I Dine Hænder jeg min Aand befaler.“

Saaledes blev den brave, retfindige Konge myrdet af en Skare Oprørere den 10de Juli 1086, og denne Dag bærer siden Navn efter ham. Endnu i vore Tider bliver han regnet for en af Kirkens bedste Helgener, og naar katolske Følleslag ere uvidende om vort Fødeland, baade hvad Landets Bestaaenhed og Beboernes Udvikling og Historie angaar, saa vide de dog til samme Tid, at „den hellige Knud“ var en Konge i det Land Danmark, „der blev ihjelslaaet i en Kirke af ugudelige og troløse Undersaatter.“ Men der vil da heller Ingen kunne nægte, at det var en Skjændjelsdaad, der i fremmede Følleslags Dine maatte stemple de Danske som vilde, blodtørstige Hedninge.

Da Kongen var falden, banede hans Broder Erik sig Vej igjennem den søndre Kirkebor tilligemed Brødrene Svend og Astrad og nogle saa af de Trofaste, der endnu vare ilive, og opmuntrede Bent til at følge med; men Benedikt, der blev fortvivlet ved Kongens Død, afflog at frelse sig og foretrak at kæmpe, hvorpaa han kastede sit Skjold, greb Sværdet med begge Hænder og huggede løs til alle Sider; saaledes flættede han sig Vej fra Korset igjennem Kirken, men udenfor Kirke-

døren blev han overmandet og sældet tilligemed Dronnir, to Plejebrodre, Palmer og Blakmer, og nogle saa Mader fulgte ham.

Naar man træffende vil mærke Rogen, der gaaer med Svig og Underfundighed, saa kalder man ham „Blake;“ denne Benævnelse hidrører fra Knud den Hæderdrab, hvad enten det saa er den lumste Asbjørn eller den nedrige Ejvind Bisra, der skal stemples den Begge hadede de Kongen, fordi Mørke og Lys ikke kunne drages. Farbroderens Bitterhed hidrørte fra det Tog til Eng, der mislykkedes under Svend Estridsen ved Asbjørns ræderi, og paa hvilket Brodersønnen havde seet ham for nogle Fingrene, og Ejvind's fornemmelig fra Knuds strenge Frenimod hans nære Slægtning, Søroveren Blod-Egil Bornholm. Kongen nærede imidlertid ingen Mistillid dem, og brugte endog en af dem, hvis det saa var, til at mægle Fred imellem ham og Oprørerne, maaskee dem Børst den Ene, saa den Anden; men det Onde blev det kun værre. Naar Mægleren kom til Kongen, sagde han det ikke sømmede sig for ham at flye for en Bondehob, gjorde ham tryk ved at sige, at Oprørerne skulde snart udfaste sig, naar han kun vilde strive Alt i Glemmebogen, naar han vendte tilbage til Bondehæren, tilskyndte han Tyd til Vold og Selvtægt, idet han sagde, at de kunde jo let tænke havde Kongen været haard og bydende for, vilde han blive det mindre herefter, da de nu havde saa stor en Reg at opgjøre med ham. Og saaledes blev han ved, talte et Sprog for Knud og et andet for Oprørerne, ja gav

endog Oplysning om det Sted, hvor den Forfulgte var at finde, og derfor er det tilvisse med Grund, at hans Navn er bleven brændemærket. Man siger ogsaa, naar Nogen sviger en Andens Tillid, „at han rider paa Blaes Hest,” fordi Riddingen paa sine Rejser frem og tilbage var ridende paa en hvid Hest.

Bore Forsædres Sagn udtale sig stedse i den Aand, at alt Godt vil engang finde sin Løn og alt Ondt sin Straf, og jaaledes er det tilvisse ogsaa i Virkeligheden. Sagnet har naturligtviis ikke glemt en saadan Mand som den hellige Knud, og mange Fortællinger vidne om de Færtegn, der sandt Sted for at vise, at den, Jorden havde forfulgt og mishandlet, i Himlen var bleven optaget iblandt Guds Udvalgte. Baade Kongen og hans Broder Benedikt bleve begravne i St. Albani Kirke, thi saasnart Landsherren var dræbt, aftog de Sammensvornees Raseri; Præsterne sørgede da for at bringe Eigene i Sikkerhed, og Dronning Edle kom til Odense for at afhente sin Egtfælles Lig og føre det med sig til sin Hjemstavn Flandern; men dette Forsæt opgav hun, da hun saae, at der ved Nattetide brændte et stort Lys over hans Gravsted i Kirken og at der tillige stete mange mærkbærdige Tegn: Blinde fik Synet, Døve Hørelsen og Stumme Mælet igjen. Ved Nøgtet herom ilede der Pilegrimme til Odense fra alle Landets Egne, ja endog fra fjerne Steder, og mange Gaver strømmede ind fra de Bødsfærdige, saa at Byen høstede Fordeel af det Kongemord, der havde fundet Sted i dens Midte. En endnu rigere Indtægtskilde fik den, da Kong Knud i Aaret 1100 blev erklæret for en Helgen, og hans Lig med Pævens Tilladelse optaget af den Steenliste, i hvilken Oluf, hans Eftermand paa Thronen, omfærd

var bleven beovæget til at lade det nedlægge, for da under Kong Erik med stor Højtidelighed og i Nærværelse af alle Landets Biskper, mange Stormænd og Præster, at gjemmes i et kosteligt, rigt forgyldt Egestriin, tæt besat med Edelstene og indeni forsynet med lyseblaa Silkepuder, som Dronning Edle havde foræret. Dette blev hensat ved Højalteret i den nye Kirke, der fik Navn efter ham, og ikke blot de sædvanlige Offere bleve da bragte, men Efterlignelse af de helbredebede Lemmer i Sølv og Guld. Kirken blev saaledes aarlig rigere og pragtfuldere, fik mange Helgenbilleder og straalende Boglys, og Gudstjenesten fandt Sted under Lyd af Orgeler, Fløjter og Harper; hvorfor Byen valgte St. Knud til sin Skjts-helgen og lod hans harnissklædte Billede med Sejersfanen i Haanden og en Sværdlilie imellem Benene optages i dens Vaaben og Segl. Og saa Brinds Bents jordiste Levninger viste den Tre, der tilkom dem.

Mange Gilder eller Broderskaber bleve stiftede til Kong Knuds Ihukommelse, ligesom efter Mordet paa Ringsted Hellig-Knud. Hovedhensigten med disse Samsund var at fremme indbyrdes Enighed og Belvilje, Maadelighed, Høvisshed og gode Sæder, hjælpe hinanden tilrette og staae de Trængende bi efter Lyne. Baade Mænd og Kvinder bleve optagne i et saadant Broderskab, kun Bagerne vare udelukkede derfra i Odenje. De Vedtægter og Love, der bleve fastsatte for et saadant Samsund kaldtes „Skraa“, og Medlemmerne maatte forpligte sig med Ed til at overholde dem. Iblandt andet var det bestemt i Gildestraaen, at naar en Gildebroder blev forurettet af en Fremmed, skulde de andre Brodre staae ham bi imod Fornærmeren, og blev han ihjelslaet, da var Morderen hjemfalden til alle Medlemmernes Blodhævn, af hvad Rang

og Byrd han end kunne være, og saaledes kan man let forklare sig, at den gamle Kong Riels maatte falde som Offer for sin Sønns Udaad, da han efter Slaget ved Fodevig kom til Slesvig, et Par Aarstid efter at Magnus havde dræbt sin Fætter Knud, der var Olbermannd for Gildebrosdresamsfundet i nysnævnte By.

Efter Reformationen gif Gilderne ind tilligemed Helgentilbedelsen og Sjælemesserne, men der er endnu et Minde i Odense om Knud den Hellige ved det store Marked, der afholdes hvert Aar i Juli Maaned og varer i tre Dage. „St. Knuds Marked“ kaldes det efter Martyrkongen, men finder sjældent Sted paa hans Dødsdag, den 10de Juli, ialmindelighed nogle faa Dage efter.

Paa Næsenbølle Mark imellem Gribsvad og Bispenberg laa indtil for nogle Aar siden en stor Steen, paa hvilken Kong Knud skal have hvilet, da han flygtede for Oprørene; denne Steen havde, efter Sagnet, af sig selv antaget Form af et Sæde, og trindt omkring fandtes en stor Mængde mindre Stene, som vare fastede af Folk, der rejste til Markedet, for at de kunde faae Held og Lykke med sig ved at mindes Kong Knud; men baade Stenen og Steendynngen er nu borte, og førstnævnte skal sidde et Sted i en Mølledæmning. Sandsynligviis er Kongen paa sin Flugt fra Slesvig til Odense gaaet over fra Stenderuphage til Landtungen Fønstov, og har vel ikke turdet vælge den almindelige Vej fra Snogbøi til Middelfart, for ikke at støde sammen med Bondebæren. Den gamle Landevej fra Middelfart til Stiftsstadten gif nemlig ikke som nutildags om ad Bispenberg, men nordligere, om ad Rugaard.

Sex og halvfjersfindstyvende Afsnit.

I Odense har der flere Gange været holdt mærkelige Rigsdage eller Herredage, saaledes f. Ex. 1527, ved hvilken Frederik den Første lagde Grunden til Kirkeforbedringen, og 1580, da de fæstligste Hertuger: Johannes den Ældre og Adolf, Kongens Farbrødre, og Johannes den Yngre, hans Broder, med stor Højtidelighed toge deres Lande til Lehn af Danmark.

Byen ejer flere Hjelpekilder til Oplysnings og Videnskabeligheds Fremme, større Bibliotheker, en Latinskole, et Theater, et rigt, adeligt Frølenkloster, stiftet 1716 af den bekjendte Skribentinde, Karen Brahe, og foruden det omtalte Hospital, mange velgjørende Stiftelser, iblandt hvilke maa fremhæves den Lahnse for hjælpeløse Børn, som har stiftet meget Godt og hjælper mange forældreløse og trængende Børn af Borgerstanden til et af Livets største Goder: hensigtsmæssig og fornuftig Underviisning. Stiftelsen var en Borger i Odense, Håndtemager Mathias Lahn, der gav sin store Gaard og sine Pengemidler til denne Skole, der senere er bleven udvidet ved større Pengesummer fra flere Velgjørere. Odense By har ogsaa mange Legater for Trængende, et Luthersk Huus, der er indrettet for omtrent hundrede Aar siden, og fra først af sandsynligviis nærmest har haft det Formaal, at standse Betleri og fremhjælpe Fabrikvæsenet, som den Paastrift viser, der blev sat over Porten.

„Et dobbelt nyttigt Huns, som dobbelt Rytte bringer
dei lærer flittighed og Betleriet twinger.“

Byens Raadhuus, en stor anseelig Bygning med en Sal, der rummer syv hundrede Mennesker, ligger paa Hovedgaden nær Flakhavns Torvet, og var det Forsamlingssted, hvor „Herredagene“ holdtes. Af gamle mærkelige Bygninger er der

isvrigt næsten ikke længer Spor i Odense, thi Alt er opstødet og glattet efter de nyere Tidens Smag; endog de af Oluf Baggers Steder, der langst bære Præg af det syttende Aarhundredes Bygningsmaade, ere nu omdannede efter vor Tids Fordringer.

Oluf Bagger, eller som han vel rigtigst kaldes, Oluf Rielsen med Tilnavnet Bager, hvilket han efter nogle Beretninger har faaet, fordi hans Fader var Bager, var en overmaade rig og anseet Borger, der boede i Odense i Frederik den Andens Tid. Han var en stor Bygherre og skal have ladet den Strækning Huse opføre, der findes fra Hans Jensens Stræde langs Rørregade og Fiskebøl indtil Løveapotheket; desuden havde han tilkjøbt sig en stor Deel andre Bygninger, saa at det vist er at forstaae bogstaveligt, naar der siges, at han ejede det halve Odense. „Jordan“, som Bagergaarden i Overforsgaden endnu kaldes, er bygget af Oluf Bagger, og han skal have givet Gaarden dette Navn, for at lede Tanterne hen til Kanaan, som ogsaa Viindruerne paa Skiltet mindede om; thi Jordan blev indrettet til en Viinkjælder, i lang Tid den eneste i Byen. Bærelserne skulde i den Tid have været kostbart og meget smagsfuldt indrettede, rigt prydede med betydningsfulde Indskrifter og Billedhuggerarbejde.

Som Løveapothekets første Bygherre er ogsaa bleven nævnet en Peter v. Westen, den Mand der gav Anledning til det Ordspil: „Peter v. Osten var klogere end Peter v. Westen.“ Det var nemlig bleven overdraget v. Westen af Kong Frederik den Fjerde at tage imod den russiske Czar, Peter den Store, for kongelig Regning; dette efterkom han ogsaa, men gjorde Modtagelsen altfor kongelig, og afbrændte iblandt andet et Fyrværkeri, der kostede 4000 Rdl.

en Sum, der dengang havde langt mere at betyde end nutildags, thi en Mand gav kun $\frac{1}{2}$ Mark aarlig i Leje af „en Have uden Møglebro,“ og en anden 2 Mark for „St. Knuds Klosterhave ved Høfster-Thor.“ Kong Frederik vilde heller ikke betale v. Westen den affordrede Sum for Gyværdet, hvorpaa denne Mand uden videre sendte Fordringen til den russiske Keiser; Peter den Store havde imidlertid ikke større Lyst til at aabne Pungen end den danske Konge, og Peter v. Westen maatte finde sig i, at Peter v. Osten havde moret sig paa hans Beløftning.

Staalstrædet skal Oluf Bagger have ladet opføre alene til Staldbygninger, Gaden bærer endnu Navn derefter — Stallstræde, — thi Manden drev udbredt Handel med Stude, navnlig paa Holland, og Dyrene bleve alle staldforede og fedede der*). Iøvrigt var han Kjøbmand og Raadmand og stod sig meget vel hos Kongen, der tidt laante Penge af ham, og gjorde ham til Formand for hele Landets Handel, baade den inden- og udenlandske. Da Kongen engang gjæstede ham i Odense, sandsynligviis dengang den store Herredag fandt Sted 1580, ved hvilken Anledning der skulde staves Plads i Byen til saa mange fornemme Gjæster, at Kongen maatte indrømme dem baade Odensegaard, St. Knuds Kloster og andre offentlige Bygninger og selv tage Bolig hos den velstaaende Raadmand, hvad enten det nu var i den gamle Bispegaard, som tilhørte ham, det nuværende Frølenkloster, eller det var i den Gaard, Oluf Bagger selv beboede, hans Fædrenegaard, der netop var bleven ombygget med stor Pragt,

*) Efter andre Beretninger var det Biskoppen Jens Andersen Belden af, en af Byens største Studeprangere, der anlagde Staalstrædet til ovennævnte Brug.

Nummer 6 paa Obergade, saa er Tingen den, at han lagde en saa ubetænksom Ødselhed for Dagen, at Frederik den Anden udbrod med Hovedrysten: „Ole, Ole, see Dig for, hvad skal Enden blive!“ Han lod nemlig Kammeren opvarme med Kancellibarl, og da Kongen ytrede, at det var en temmelig dyr Brændsel, svarede han, at han kunde gjøre den endnu dyrere, og hentede da en Deel Papirer frem, som vare Forstrøvninger for Penge, han havde tilgode hos Kongen, og disse kastede han ind i Ilden. Kongen skal imidlertid have givet ham Erstatning ved at lade ham slaae en vis Slags Mynt. Myntestrædet i Odense har endnu Ravn efter den Gaard, han lod indrettet til dette Brug.

Kongens Advarsel „Ole, Ole, tænk paa hvad Enden vil blive,“ er vist tidt og mange Gange falden ham ind, thi Enden blev kun sørgelig. Sandsynligviis har hans overhaandtagende Byggelyst i Forening med Søskede og andet Handelskab ødelagt ham, men en hensynsløs Vortstjænten af alle Gjendele bidrog vel ogsaa til at formørke hans sidste Dage og stille ham blot for Trang og Savn. Han havde tolv Børn, dem udstyrede han tilsammen rigeligt med Gaard og Gods, men da han i sin Alderdom kom i trange Kaar, vilde Ingen af dem tage sig af ham. Da fandt han paa en List, der lykkedes. En Dag indbød han alle sine Børn til sig, og aabnede i deres Nærværelse en stor, tung Kiste, der var fyldt med smaae Flintestene, men ovenpaa havde han lagt et Lag af Sølvpenge, der størstendeels tilhørte en af hans Venner, af hvem han havde laant dem, for at faae sine Børn til at troe, at Kestens Indhold var klingende Mynt. Da han nu lukkede den igjen, sagde han, at han var færdig ad at leve alene og var tilfjends at give denne Kiste med hvad den inde-

holdt til den af Børnene, i hvis Hus han kunde finde et godt og hjærtligt Hjem indtil sin Død. Strax blev de Alle forekommende imod ham og vilde gjerne gøre ham tilgode; han valgte da Ophold hos sin Datter Lisbeth, som han selv kaldte „sit kjæreste Barn“ og flyttede til hende, der var gift med Raadmand Seebled, og boede i hans egen Fædegaard, No. 6 paa Overgade, der fremfor alle andre Bygninger var pragtfuldt udstyret og sandsynligviis bleven Datteren Rjænket i Brudegave. Men det lader til, at han hos denne „sin Kjæreste Datter“ ikke har fundet den Omhu og Opmærksomhed, han i sin høje Alderdom trængte til, thi han lukkede sig undertiden inde i sit Værelse og kastede Flintestenene imellem hverandre, før hos de gribfle Arvinger at opsrifte Mindet om den forventede Arv, saa de troede, at han talte sine Sølvpenge, og efter et saadant Kunstgreb bleve de en kort Tid venligere imod den gamle Mand. Men da den tunge Pengebøtte efter hans Død blev aabnet, fandtes der istedenfor Penge kunter Flintestene og en Stof med den Paaskrift:

„Hvo som giver, indtil han tigger,
 Skal prøgles, indtill han ligger.“

Iblandt de fremragende Personligheder, der stille sig for Tanken, naar man dvæler ved Odense, dens Udvikling og Goder, vil Omsanget af dette Skrift nu kun tillade at fremhæve To; den Ene er Psalmedigteren, Thomas Ringo, der vel ikke var Hønsbo af Fødsel, men dog henlevede en Arrække i denne By som Stiftets Biskop, skrev der en stor Deel af sine aandelige Sange, disse levende Ord, der have været og fremdeles ville blive til Bættelse og Opbyggelse,

og hvor han tillige efter mange lidelsesfulde Dage henvor en Søndagmorgen, medens Kirkeklokkerne kaldte Menigheden til Højmesse, efter Aftenen forud at være vaagnet med det Udraab: „Herre Gud! imorgen faaer jeg en dejlig Musik at høre.“ Den Anden er den i vor Midte endnu levende, i een Retning uovertræffelige Digter, Hans Kristian Andersen, der for kort Tid siden har stillet sit hele Liv, sin Udvikling og Personlighed saa aabent frem i „sit Livs Historie,“ at det vilde være ligesaa overflødigt som forunderligt her at fremhæve hvad der vedkommer ham. Han har Krav paa den største Taknemmelighed af Enhver, der har glædet sig ved hans „Eventyr og Historier,“ disse herlige Præg af en reen barnlig Digteraand, som vi Eldre modtage med lige saa inderlig Stjønksomhed og Glæde som de Smaa, idet vi beklage, at der stundom findes Læsere, saa aandssfattige eller hverdagsstemte, at de kunne trænge til en Fortolkning af hans digteriske Fortællinger; men han har ogsaa Krav paa Paaskjønnelse for ethvert andet Udbytte af hans rige Aand, og for den Stræben efter at fremme indbyrdes Kjærlighed og Samdrægtighed, der gaaer igjennem mange af hans „Kvædinger.“ Det gjælder jo om at aabne Blikket for det Gode, der forefindes hos Andre, og i Selvprøvelsens stille Øjeblikke, Dødsøjeblikket for det, der ikke kan bestaae, fatte vi tilfulde hans Ord:

„En Ewigheid jeg stuer i Alt, selv i mit Brøst,
og alle Taager synke bag Jordens kjendte Ryst.“

.

Jeg er saa let, saa salig, saa lutret i min Tro,
jeg føler Kamp og Stræben, og dog en himmelsk Ro.“

Syv og halvsjældsindskyvende Ufsnit.

Hindsholmen kaldes den frugtbare Halvø, østlig for Odense Fjord, der ender ved Forbjerget Hyenshoved. Indbyggerne sammesteds adstille sig i Alæbdragt fra Dens andre Beboere og man seer strax, naar det er en af de Hindsholm Føll; isøvrigt ere de flinke, velvorne og livsglade, med aaben Sands for det religiøse Livs Bevægelser — dog dette mest ved Kjertermindceegnen — arbejdsomme, velstaaende, holdende fast ved gamle Skikke og ivrigt spøkselsatte med deres fede Jorder. Et af de mærkeligste Steder paa Halvøen er Baroniet Schelenborg, tidligere kjendt under Navn af Eskbjerg, formedelst de mange Esketræer, der fandtes. Her boede i fordums Dage, den navnkundige Stig Andersen Hvide, Rigets Marsk, der ihjelslog Erik Kristoffersen i Finnerup Lade; efter Røgles Mening ligger den fredløse Mand begravet i Stupperup Kirke, men almindeligere antages det, at han blev jordet af sine Venner i Nørvig Kirke, nordvestlig i Sjælland.

Paa den nordligste Kant af Hindsholmen skal fordum have været megen Skov, Landsbyen Nordstov eller Nordensstov minder derom i sit Navn, og at en Røverstare der har havt Tilhold, er nok temmelig vist; thi for det første staaer der i den gamle Bise: „De Røvere ligge for Nordensstov,“ og dernæst figer et Sandsagn, at tolv af dem bleve fangne og dræbte ved et Julegilde i Grønlund, som de kom selvbudne til; de bleve godt beværtede, men overraskede af Herremanden paa Eskbjerg, der efter en lønlig Anmodning fra Bonden kom til med væbnede Føll. Historien om disse tolv Røvere er kjendt overalt paa Hindsholmen, men det er ogsaa, mærkeligt nok,

omtrent det eneste Sagn, det fantasirige Folk kjender paa denne Deel af Ven.

Ved en Arm af Fjorden, der bærer Navn efter Byen, ligger Kjerterminde, Digteren F. Paludan-Rülleris Fødeby, omgivet mod Nord og Vest af høje Bakker og adskilt fra den øvrige Landstrækning ved en lang Bro. Det er en gammel By, der forlængst — men det er længe siden — er bleven kaldet „en hyggelig By med en dejlig Havn.“ Men den havde ogsaa i ældre Tider langt større Skibsfart og Handel end nutildags, thi den var indtil Slutningen af det syttende Aarhundrede Ladeplads og Stapelsted for Odense, da Kjørt alle sine Varer til denne By og hentede dem der, for Ingen troede, at ladende Skibe kunde gaae igjennem den lange Fjord til Stege Strand, før end Tilfældet viste Vej ved en Hollænder, der blev drevet derind af en Storm og kom lykkelig forbi Grundene. Sandsynligvis har Byen Navn efter et Slags Fyr, der tidligere har brændt sammesteds, da „Kjerter“ betyder Lys, og „Minde“ Mundvigen til en Fjord; men Sagnet giver Navnet en anden Oprindelse, thi det siger, at Kjerterminde ligesom de andre Byer i Fyen vare misundelige paa Odense og bleve enige om at gaae frem for Odin med Klage over, at den skulde have Navn efter ham og i alle Maader have Fortrinet. Odin blev vred, fordi de vovede at gaae irette med hans egen kjære By, og sagde til den, at førte Ordet: „vær Du mindre.“

Søvrigt maae ved denne By Tanterne dvæle ved Fyens Hjemsegelsfest af Svenskerne i Midten af det syttende Aarhundrede, thi da de Danske omsider vare fast bestemt paa at forjage Fjenden, der omtrent i halvandet Aar havde spillet Herre paa deres Skjønne, frodige Ø, styrede de Skibene

imod Nyborg, i den Tanke, at de kunde gjøre Landgang der; men det var ikke muligt, thi foruden at de bleve hindrede deri ved Svenskerne's Strandbatterier, tvang en heftig Storm Fjernerne til at opgive Planen. Derpaa søgte de at gaae iland ved Kjerteminde, og det lykkedes omfider, skjøndt det var baade et farligt og møjsommeligt Stykke Arbejde. Skibene maatte nemlig kaste Anker langt ude, fordi Vandet var for lavt til, at de kunde løbe ind, og Svenskerne stillede sig paa Strandbredden for at tage imod dem; de Baade, Mandflabet var fordeelt paa, stødte imidlertid paa Grund, da de kom ind imod Land, fordi de vare overfyldte, og Fjenden fyrede end stærkere, da han saa dem saaledes stedte. Men saa sprang Hans Skat, en af Høvdingerne, ud af Baaden, og raabte til Folkene, at de skulde kun følge med; det gjorde de Alle tilhøbe, vadede igjennem til Strandbredden og fordrev ikke alene Svenskerne derfra, men satte endog efter dem langt ind i Land og forhindrede dem fra at vende tilbage.

Naturligvis glemte Fjenden ikke at brænde og stjæle paa Flugten fra Kjerteminde, og der er mangfoldige Fortællinger i Fyen om de Grusomheder, der bleve begaaede baade dengang og under hele deres Ophold paa Den. I Munkebo, en af de Bondebyer, man kommer igjennem fra Odense til Kjerteminde, blev saaledes Præsten Klavs Naflov druknet i sin Fiskerpark, da Fjenden havde Mistanke om, at han havde nedgravet alt sit Sølvstøj; en Formodning, som vel heller ikke var ugrundet, da der for nogle Aar siden blev fundet en Deel Sølvstøj sammesteds. Munkebo Balle er et af de højeste Steder i Fyen.

Et Par Mil fra Kjerteminde, der hvor Odense Aa løber ud i Kanalen, ligger Landsbyen Seden, der ligesom Munkebo

har godt Fiskeri; men begge Steder saavelsom i andre af Høns Fiskelejer besørger dette tildeels af Fruentimrene, da Mandrenten ere Landbrugere eller gaae ud som Søfarende. In Fiskerfoner forene sig som oftest og dele med største Samvittighedsfuldhed det gjorte Bytte, der meest bestaaer af Aal, og de ere saa vante til at vade i Vandet, at de slet ikke er tilpas de Dage, de alene maae færdes paa Landjorden.

Fra Seden kan man forkorte Vejen til Odense betydeligt ved at lade sig sætte over Aaen, og denne Overfart bejsørges ligeledes af en Kone, der nu staaer sig meget godt med „Aamanden“, saa at han sjældent fortrædiger hende som i den første Tid, hun var Færgkone.“ Da var han tidt saa vret „at han kunde dreje hendes Baad, snart til den ene Side snart til den anden, saa at hun undertiden brugte en ualmindelig lang Tid til at komme over den Smule Vand,“ og til andre Tider raabte han fra den modsatte Bred, at En skulde komme med en Baad; naar saa hun eller hendes Mand kom, i den Tanke, at det var en Rejsende, der vilde over, var der naturligvis Ingen.

I det Hele taget lader det til, at Aamanden, der boer i Odense Aa, følger med Tiden og lader sin gamle Grumhed fare, thi han skal endog have ladet et Aar gaae hen, uden at kræve noget Offer, og uden derfor, ifølge sin gamle Truiel at bringe Vandet til at stige, hvorved der vilde finde stor Ødelæggelse Sted.

Imidlertid de Sagn, der paa denne Egn opbevares fra „Evensketiden“ er der et saa smukt, at det vel er værd at gjengive det. Et Par gamle Ægtefolk, der boede i et lille afsidesliggende Huus, bleve yderst forstrækkede ved at høre, at Fjenden paa Flugten brændte Byer og Huse af, hvorfomhelst han

kunde komme til. Fulde af Angest og Frygt ved at vide ham i deres Nærhed, bleve de enige om at slaae op i Psalmebogen, og den første Psalme, de traf paa, skulde være dem et Bærfel for hvad der vilde møde.

„Vor Gud han er saa fast en Borg,“ denne Luthers Skjønne, kraftige Psalme stod paa det Sted, Bogen aabnede sig, og dette gav dem Trøst og Mod; efter at have sjunget den med hinanden, gik de tilfængs og bade Vorherre tage dem i sin Baretægt.

Næste Morgen da de vaagnebe, var Stuen ganske mørk; sidenester gik de til Døren for at aabne den; men kunde ikke faae den op, og da de kom op paa Loftet og endelig fik en Luge op, saae de, at det allerede var højt op paa Dagen, men at et tykt Sneefog om Natten havde indfyget hele Huset og derved forskaaet dem for de Boldsomheder, Sjenden havde viist i den nærliggende Landsby ved at skjænde og brænde, før han drog videre.

Sagnet siger, at Seden Kirke skylder en Adelsfrues Brede, at den er bleven bygget. Der boede nemlig en fornem Frue i Seden og en anden i Ballerup, der Begge søgte tit Agedrup Kirke og altid toge deres Hunde med. Engang stete det under Præsten, at begge Fruerhundene kom i Strid, og det saa heftigt, at Præsten maatte holde inde i sin Tale. Saasnart han igjen kunde komme til Orde, foreholbt han de adelige Damer den Ulfik, at tage Hunde med i Guds Huus, og Fruen fra Seden blev derover saa vred, at hun svor, hun aldrig mere skulde sætte sin Fod i Agedrup Kirke, hvorfor hun Præsten til Trods byggede den lille Kirke i Seden,

• Naasum, der hører til Seden Sogn, er en af de smukkeste og meest velhavende af Fyens mange velhavende Bønderbyer.

Denne By og den nærmeste Omegn har dertil saa stor Rigdom af Kirsebær, fornemmeligen af den Art, der ialmindelighed bruges nedspilte, at det vækker Opmærksomhed hos Enhver, der førstegang seer saa mangfoldige Træer fulde af de skønne, yppige Blomster eller af de fulsorte, sødte Bær; denne Omegn bliver ogsaa ialmindelighed kaldet „Kirsebærlandet.“

Sydøstlig for Odense, omtrent midt imellem denne By og Nyborg, ligger Landsbyen Birkende, som vi kjende godt, da det var derfra „de agede med Hans Blodbrenge til Odense By,“ og sydlig for Birkende ligger Fraugde, i hvis Kirke Thomas Ringø, er begravet. Lidt imod Vest besøge vi Dalum med Hovedgaarden Kristiansdal, der før har været et Kloster og kaldtes „vor Frue i Dalum;“ den nuværende Kirke var Klosterkirken. Til Dalum Sogn hører Hjalte, i hvis Kirke Hens Adels samlede sig St. Knuds Aften 1534, og valgte Kristian den Tredie til Konge.

Brendekilde, omtrent i samme Afstand fra Dalum som dette Sogn fra Odense, er mærkelig som den Rands Fødeby, der med Rette er bleven kaldet „Nordens største Runemester.“ Den navnkundige Sprogforsker og Oldgrundforsker Rasmus Kristian Rask, blev født sammesteds i Novbr. 1787, men desværre døde han alt 1832, ligeledes i Novbr. Han var en Huusmands søn fra denne By, hvis ualmindelige Anlæg banede ham Vej til Odense Latinskole, hvor han kun brugte sex Aar til at gennemgaa alle Klasserne, idet han til samme Tid studerede adskillige gamle Sprog, saasom det islandske, angelsaksiske, grønlandske, færøiske o. fl., næsten ganske uden Vejledning og uden de almindelige Hjælpekilder

af Ordbog og Sproglære. Som Student fandt han snart en Bel-
ynder i Rasmus Nyrup, der ligesom han var en Bonde søn
fra Fyen, og ved hans Medvirken fik han en Ansættelse
ved Universitetsbibliotheket, men levede under trange Aaar,
tildeels af Timeunderviisning. Sin Fritid brugte han til at
granske i gamle Aildestrifter, oversatte Edda, studere fremmede
Sprog og uddanne sig tilbørligen til Maalet for sine Ønsker:
Rejser i fjerntliggende Lande, hvilke han og fik tilfredsstillet
i saa rigeligt Omfang som vel nogen Videnskabsmand.

„Bidt han vandred selv paa Jorden,
ledte om sin Eigemand,
gik til Hella højt mod Norden,
Ganges ned i Sønderstrand;
fandt dog Ingen stort at regne,
selv et Særhyn allevegne.“

Kun faa have foretaget sig saa vidtløftige Rejser som denne
vor Tids største Sproggranser, der, fraregnet nogle korte
Ophold i Fødelandet og et længere paa et Aar, tilbragte
elleve Aar af sit Liv fra 1812—23 med at besøge fremmede
Folkeslag; alene i Aasiens forskjellige Landsdele henlevede han
tre Aar, opholdt sig i længere Tid i Indien og Persien, og
bestjæftigede sig overalt med at studere Sprog, ordne dem,
give Klarhed om Oldtiden og indsamle Statte, der nu findes i
Hovedstadens Bogsamlinger og for Kyndige skulle være af
betydningsfuld Værd.

Ja, det skal hans Gravstift være:
„Vej han brød hvor han kom frem,
søgt det kaldes skal en Væge,
at betræde ret igjen.“

Et vækket Helbred lagde tidlig denne berømte og skarpsindige
Mand i Graven, der forstod at bevæge sig med Lethed i 55

forffjellige Tungemaal, som han grundigen havde tilegnet sig; ikke alene kunde han tale med de Indfødtte, men han var istand til at belære, endog de mere oplyste iblandt dem om mange Uklarheder og mange Ejendommeligheder, som hans flittige Forsken havde fundet Rede i. Den Dag, han 45 Aar tidligere havde seet Lys for første Gang i Brenden Kilde, fulgte hans Venner og Beundrere ham til det stille Hvilested, der skulde gjemme den dybe tænkende Aands svage Bolig, og paa det Gravmæle, der senere blev rejst ham, satte de Indskriften i fire forffjellige Tungemaal. I det danske Sprog staaer de Ord, med hvilke han nogle Aar før sin Død afflog en fordeelagtig Ansættelse i Edinborg „Fædrelandet skylder man Alt hvad man kan udrette.“ Dernæst staaer der i „Sanskrit“ som han fortrinnsviis dyrkede og i hvilket Tungemaal, han har udarbejdet en Sproglære: „Der gives ingen Ven, som kan lignedes ved Virksomhed; hvo der arbejder, synker ikke hen;“ paa arabisk: Sandheden er klar, men det Falske er mørkt; og den islandiske Indskrift lyder saaledes; „vil Du være fuldkommen i Kundskab, da lær alle Tungemaal, men glem ikke Dit eget.“

Otte og halvfjersindstyvende Afsnit.

Den nordlige Deel af Fyen, Strækningen imellem Odense og Bogenje, et fladt, frugtbart Landskab kaldes „Sletten“ og det med Rette, thi det er et aldeles jævnt, næsten flodløst Sletteland. Beboerne paa denne Egn ere kjendte fra gamle Dage af deres Huusflid og Tarvelighed, Egenstaber, som det vel

er værd at sætte Priis paa, og som det er at haabe ikke ganske stulle fortrænges af det livligere og mere bevægede Liv, Nutiden fører med sig. Spinderoffen og Væven ere altid igang der, naar Markarbeidet ikke gjør Fordring paa Tid og Kræfter, og den Mængde Dynevaar, Hvergarn og Lærred, der bringes til Kjøbstædernes Markeder, navnlig til Odense, viser, at Folkene der ikke sidde med Hænderne i Skjødet. Den „Bynten omkaps“ der har indsneget sig hos Bønderne saavel som hos de andre Stænder, og som i Jyden nok isærstningen var mest fremherskende i Egnen omkring Odense, have Sletteboerne hidtil forstaaet at holde sig udenfor, men dertil bebrejder man dem og en altfor stærk Vedhængen i deres Huuslid, saa at de stundom ikke alene vise Bæverstolen og Spinderoffen større Opmærksomhed end Agerbruget, til samme Tid som de unddrage sig rene Naturlærder og holde al Skjønhedsjands borte fra deres Leven og Væren, men forsømme endog deres aandelige Livs Udvikling, og dette er tilvsiise langt beflageligere.

Ligesaa meget som den i vore Dage velstaaende Bøndestand sætter en Værd i at lappes i stadselig Klædedragt og give fremtrædende Bidnesbyrd om Forsængelighed i saadan Retning, saaledes finder ogsaa en tilsvarende Stræben Sted ved Gilderne. Det er ikke som tidligere de landlige Retter: Suppe, Klipfisk, Steg, og til stort Bryllup en hjemmebagt Kage, men nu hører til et rigtigt Gilde fire til fem Slags Stege, og Kagerne blive hentede fra Kagebagerne i Kjøbstaden. Viin er der heller ingen Mangel paa, selv om Gæsternes Antal beløber sig til 200, og man kan vistnok neppe sige nu som for nogle Aar tilbage, „at det kun er omkring Odense, at de spenske Bønder faa deres Gjendommelighed.

Hvor ønskeligt vilde det ikke være, om nyttig Læsning kunde vinde Indgang i den hæderlige Stand i lige saa stort Maal som de ringere Livets Goder; men dertil maae vel fornemmeligheden de Mænd bidrage, der have Lejlighed til at vække Interesse i den Retning, og selv tillige ere gennemtrængte af den Anstuelse, at det er godt, naar Velstand og Oplysning følges ad, men kun lidet tilfredsstillende, at den sidste lader vente paa sig, kommer slæbende bagefter og maaftoe alt for længe udebliver.

En af de smukkeste Ejendomme i Fyen er det af fine frugtbare Jorder, store Skove, ypperlige Jagt, fiskerige Søer og andre Herligheder bekjendte Dallund, der i nogle Aarhundreder tilhorte Familien Bryske, men siden forrige Aarhundrede er Stamhuus for Familien Blixen-Finecke.

Bed en Odde, der gaaer langt ud i Odensefjord ligger Hovedgaarden Hofmanskøge, der ofte har stiftet Navn. I Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede hed den Knule eller Knyle og tilhorte da en Bønder, ved Navn Steen Ottesen; derpaa blev den i Slutningen af Aarhundredet opbyggt paaan af en Adelsmand, Frederik Qvigow og kaldet Qvigowsholm, indtil den fik en ny Ejer i Landsdommeren Jens Rosenkrands i Fyen, som gav den Navn af Rosenøje. Hans Søn solgte den til en Bøttiger, og nu kaldtes den Bøttigersholm, indtil den kom til den Familie, hvorefter den bærer sit nuværende Navn, et Navn hvortil der ikke alene i Fyen, men over hele Danmark knytter sig Begrebet om kyndig og indsigtsfuld Landbrug; under de sidste Ejere skal der saaledes ved Inddæmning fra Havet være vundet omtrent 300 Tdr. Land.

Nordligere paa „Sletten“ tæt ved Rattegattet, ligger

Baroniet Einsidelsborg, der forhen er bleven kaldt Skovgaard, sandsynligviis fordi der ved Gaarden er nogen Skov, som Egnen ellers er blottet for. Den tilhørte i mange Tider Familien Podebust, og det nuværende Navn skal den have efter Sidonia v. Einsiedel, med hvem Henrik Podebust giftede sig i Slutningen af det syttende Aarhundrede og fik Gaarden oprettet til et Baroni; nu er den Hovedsædet for Grevskabet Roepstorff, oprettet 1813. Ved Inddæmning er der vunden nogle ypperlige Enge til Hovedgaardens Jorder af de fire Holme Afkess, Lilles, Dgneplet og Stors, omtrent 600 Tdr. Land.

Bogense er den nordligste Kjøbstad i Fyen. Oprindelig hedder den Bognæs, thi de mange store og smaa Odder, Fyen er saa rig paa, bleve i Middelalderen kaldte Næs, og paa hvert af disse Næs laa der et fast Slot, hvis Gjermand, de gamle Næssegrever eller Næssefonger, vare paa Udkig for at spejde efter Sejlere, som nok ikke altid fik Lov til at drage bort i Fred; men ofte vare disse Strandborgherrer ogsaa nødtvungne til at forstaa sig imod fjendtligt Overfald. Efter Sagnet skal Bogense have Navn efter Boe, en af Odins Sønner, og da maa den være meget gammel; Kjøbstadrettighed fik den af Dronning Kristine, thi den hørte med til de Ejendomme, der vare sikrede hende for Livstid. Iøvrigt hører den til Dens ubetydeligere Byer, men har, ligesom andre Søstæder, vunden ved Dampstiksforbindelse med de øvrige Landsdele.

En halv Miils Vej fra Bogense ligger Grevskabet Gyldesteen, der med fortrinlige Jorder, gode Skove og et vigtigt Hollænderi hører til de skønneste adelige Besiddelser. Gyldesteen er Grevskabets Hovedsæde, en prægtig Bygning med brede Grave og en stor Have, der er bekjendt for

fine skønne Anlæg og 800 Alen lange Alleer. Den hed forhen Enggaarden, og skal have erholdt sit nuværende Navn af en hollandsk eller fransk Rigmand, der blev Ejer af den i Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Denne Mand, Johan Henrik Huguetau hed han, skal have været Banquier i sin Hjemstavn, Amsterdam, og maatte ofte forstrække Ludvig den Fjortende med Penge i den spanske Arvesølgetrig; men omsider blev han kjed af Kongens gjentagne store Fordringer og strange Bydende, og for at slippe fra det Hele, uden at udsætte sig for nogen Ulempe, besluttede han at flygte ud af Landet med den Deel af sin Formue, han endnu havde i Behold. Dette Forehavende blev imidlertid tilintetgjort, da den franske Konge fik Nys derom og traf Forholdsregler, der rigtignok bragte Huguetau paa Rejser, men imod sin Vilje og i en anden Retning, end han selv havde bestemt. Ganste lønligen blev han ført bort af sit eget Huus, sat paa en Bogn og ført bunden ad Paris til. Men i kort Afstand fra denne Hovedstad forlode Ledsagerne Bognen for at nyde nogle Forfriskninger, og det skete da, at en Soldat af de danske Lejetropper, som netop var paa Post der, fikede ind i Bognen, hvor han til sin Forundring saae en fangen Mand. Dette forekom ham mistænkeligt, og i stor Hast hjalp han den Fangne til Frihed og Flugt. Af Ekjensomhed imod sin Befriers Fødeland skal Huguetau have valgt Danmark til fremtidigt Opholdsted og bragt alle sine Rigdomme herind. Sagnet fortæller, at da han kom sejlen, var hans Skib opfyldt med „eneste Dufater“, som han havde fyldt paa Flasker, for paa den Maade lettere at faae dem med, uden at vække Mistanke. Gaarden fik Navnet „Gyldensteen“, fordi Rigmanden, der sandsynligviis har været noget hovmodig af sine mange Penge,

Naal have ytret, at han kunde lade hver Steen i Enggaard forgylde; selv blev han op højet i Grevestanden under samme Navn og hans Ejendom gjort til et Grevskab.

Nord for Gyldesteen, næsten en Miils Vej ude i Stranden, ligger en lille Ø, som hedder Ubelø, og imellem den og Bogenø er der udstrakte Grunde, som ende ved „Laagegaden“. Paa disse Grunde sporer man en brolagt Gade, ødelagte Huse og Mure, og da der for nogle Aar tilbage blev lagt en ny Vej udenfor Byen, blev der fundet Kjældere og Brønde sammesteds. Den yderste Pynt af Laagegaden, siger Sagnet, var engang en Ø, hvor der boede en Konge, som havde en dejlig Datter; Faderen lod hende sætte i et Buur og dette vogte af en Drage, for at Ingen skulde bortføre hende; men da steg en Havmand op af Vandet, gav sig i Kamp med Dragen, overvandt den og førte Prindsessen med sig ned i Havet, hvor hun blev Moder til dejlige Børn, som efterat Den er sunket have deres Legeplads paa den Grund, hvor Borgen har staaet, og vise sig undertiden der flere Dage i Råd. Ved Lavvande troe Folk at kunne skimte Borgens røde Teglsteen.

Syd for Bogenø ligger i smukke Omgivelser og med fortrinlige Skovpartier Hovedgaardene Rugaard, og Elvedgaard, hvis Besidder har erhvervet sig store Fortjenester af Fædrelandet og sandeligen ikke mindst af sin Fødes, Byen. Mange værdifulde Skrifter, der i flere Retninger oplyse Landets tidligere Historie og Folkets Udvikling, og tilsammen bære Vidne om Lærdom og vedholdende Flid, give den utrættelige Arbejder Krav paa Paastjønne hos Enhver, der søler Sands for Fædelandet og hvad der angaaer dette.

Baaring Vig kaldes det dybe Indsmit, Kattegattet danner ved den vestlige Deel af Høens Nordside, og paa den vestligste Uderpynt af den større Odde, der løber ud i Havet, ligger Færgestedet Strib, hvorfra der er Oversfart til Fredericia. Egnen er flodløs og Kysten bestaaer af høje Sandbakker, der tildeels var Skyld i, at Frederik den Tredie ikke fuldførte den By, han var bestemt paa at anlægge der og give Navn efter sin Dronning. „Sofiesodde“ seer man undertiden paa Landkort istedenfor Strib, og der er endnu kjendelige Spor af de opkastede Volde, ligesom man ogsaa længere ud imod Stranden seer Voldstedet af Søborg Slot, der stod paa en høj Bakke. Paa Odden ved Strib er anbragt Batterier, der skulle forsvare Indløbet til Beltet.

Det Stykke af Lillebelt, der skiller Høen fra Jylland kaldes Middelfart Sund, og i dette drives et ganske særegent Fiskeri, thi der fanges Delfiner eller Marsviin. Fra gamle Tider af har der i Middelfart været et Forbund, der kaldtes Marsviinsbrødrelaget, men Fiskeriet var i de senere Aarhundreder kommen i Forsald, indtil det 1820 atter blev hjulpen op og er nu i god Gang, saa det sejler ikke, at Fiskerne maae kunne have godt Udbytte, naar de tilbørligen passe disse overordentlig hurtige og bevægelige Sødyr op paa deeres Bandedrager igjennem Beltet. Paa den Tid, Jagten skal finde Sted, som oftest fra Midten af Novbr. til midt i Januar, samle en Deel Baade sig omkring Fæns, og et Fartøj lægger sig ind under Ven for at spejde efter Delfinerne; Fiskerne spænde Garn ud over Sundet og drive dem ind i Gamborgsfjord, hvor de jages paa Grund imellem Delfinsen og Landet, og da dræbes med dertil indrettede Anive, eller fanges i Garnene. Undertiden ere Fiskerne saa heldige, at faae flere

en ganske klækkelig Indtægt.

Paa den Landtunge, der ligger yderst ude ved „Lillebelt“ kommer man igjennem Middelfart, den nordvestligste Kjøbstad paa Den. Byen selv ligner andre smaa Provindsstæder, men hører just ikke til de smukkeste iblandt disse; Omegnen er derimod saare vakker og frugtbar, og gjør et behageligt Indtryk. I det trettende Aarhundrede, da Erik Menved forfulgte sin Faders Mordere, blev Middelfart tildeels ødelagt af de Norske, der vare Marstens Tilhængere, og i det fjortende Aarhundrede bleve tre bjærve Riddere tilte ved Livet paa en forraderisk Maade, paa Bandet imellem Middelfart og Snoghøj. De Middelfart Borgere fik Skyld derfor, og det fejler vel heller ikke, at der har været dem iblandt, der have raft Haand med til det sorte Værk, men de vare formodentlig tilfjendede af store Folk; idetmindste var Kong Baldemar nødt til at rense sig fra Mistanke ved tolv Mands Ed, efter den Lids Skik. De tre Riddere vare: den rige og mandhaftige Niels Bugge til Hald og to andre jydskke Herremænd: Otto Stijson og Peder Anderson.

Hovedgaarden Hindsøavl eller egentlig Hegnæsøavl, efter Næsjet eller Odden, har Navn i Historien fra forskjellige Tidspunkter. I førstningen skal den være kaldet Grimborg efter Kampen Grim, dens første Byggherre; senere fik den Navn efter Hegnæs. Den ligger overordentlig smukt, omkrandsket af „Lille Belt“, herlige Skovstrækninger, rige Humlegårde og skønne Frugthaver, har et stort Mejeri og et anseeligt Skæferi af forædlet Race. Paa Hegnæs stod fordom en af de gamle Borge, der nok kunde holde en Torning ud, og der havde Erik Menved engang en Sammenkomst med de

Fredløses Forsvarere, Nordmændene, men Underhandlingerne bragte ingen væsentlig Nytte for Danmark, kjødt Marck Stig, Hovedmanden for de ni højtstaaende Kongemordere, dengang var død og borte.

Hegnæsgavl var ogsaa iblandt de Borge, Kristoffer den Anden pantsatte til de holsteenske Grever, og som det var hans Søn Valdemar af Bigtighed at faae indløst. Da Svenskerne huserede i Fyen i det syttende Aarhundrede, blev Gaarden ganske ødelagt; Frederik den Sjette havde sit Hovedkvarter der, da Hærstyrken stod i Fyen 1813—14, og under vore sidste beklagelige Hjemfølgelses-scener med Strid og Sværd, var der plantet Batterier langs de yndige Skovstrænder ved Hindsgavl.

Sagnet fortæller, at foruden en Borg har der ogsaa staaet et Kloster og en Kirke paa Hegnæs, og at Kirken sank derved, at en Ridder vanhelligede Stedet ved at træde ind med en Slare Krigere for at røve Borgherrens Datter i det Djebli, hun stod for Altret for at blive Himmelens Brud; det var af Hævn, fordi hun havde forsmaaet hans Kjærlighed. Mange Kæmpehøie og Spor af Offersteder vidne ogsaa om, at denne Egn i Oldtiden har været et anseet Sted og haft Høvdingerborge, hvortil Veliggenheden vistnok har været hensigtsmæssig; til forskjellige Tider er der ogsaa ved Udgravninger kommen Afskrifter, Armringe og andre Prydelser frem for Dagens Lys, som og et smukt udarbejdet Skjold, der blev funden i en Lørvemose. En jernholdig Kilde med helbringende Vand findes paa en af Gaardens Marker. Det er en af de hellige Kilder, der desværre kun besøges St. Hans Aften, og staae ubenyttede hele Aaret igjennem.

Den lille Ø Fæns, hvor Svenskerne forstaaede sig

paa et godt, og et godt Sted i Gjen, et godt og høit, den ligger paa det smaleste Sted af „Lillebelt“, og tæt udenfor den en mindre Ø, Fænskalv. Formodentlig er den Underhandling imellem Erik Menved og Erik Præstehader, Kongemordernes Beskytter, der omtales ved en Sammenkomst paa Fæns den samme, som den, der nys blev nævnet ved Hindsgavl, eller maaskee og, thi Aarstallenes Angivelse er afvigende, at Danmarks Konge vilde staae de værgeløse Ryster for de Fredløses ødelæggende Plyndringer, og først har underhandlet med Nordmændene paa Hindsgavl 1295 og siden paa Fæns 1300.

Paa Landtungen Fønsskov, der rager langt ud i Havet, næsten lige til Fæns, skal tidligere have staaet en Borg, Fønssborg, og der tales om en Kjøbstad Fønssøre, der i ældre Tider skal have ligget i Hindsgavl Amt, men nu kun er en Landeby, sandsynligviis Fønss. Fønsskov og Brands, noget sydligere i Beltet, ere Steder, der ogsaa have Navn fra den svenske Krig.

Der findes paa den nordlige og vestlige Kant af Gjen ikke færre end tre større Ejendomme, hvis Navn minde om Familierne Wille, en Slægt, der alt var kjendt i Danmark i det trettende Aarhundrede: Hovedgaarden Willeshave i Nærheden af Strib, Willeshølle i Hjelsted Sogn, hvis Bygninger skulle være opførte af den bekjendte Anders Wille, i sin Tid Rigets Marsk, og Willefskov i en særdeles smuk, frodig og frugtbar Egn. Hele Omegnen, isærdeleshed ved Grevskabet Vedelsborg, der forhen er kaldt Jvernæs, fremviser de dejligste Skove i Gjen, Jorderne ere som alt omtalt, ualmindelig frodige og frugtbare, og hele Landskabet faaer et ejendommeligt og syblandsk Præg ved de mangfoldige

Humlehaver, der møde Djet til alle Sider. Her i den nordvestlige Deel af Fyen, er den egentlig Humleegn; næsten enhver Bوندهave har Humlebede, der tage sig overmaade smukt ud og prunke stolt; undertiden seer man og Rankerne snoe sig op ad Bægge og Tage, hvilke sidste dog nok ikke kunne være synderlig vel tjente med denne Prydelse. Humleavlen blev indført i Landet i Slutningen af det syttende eller i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, og det fornemmelig ved en Kvindes Foranstaltning, thi Fru Anna Trolle, Graf Willes Enke, der ejede Kjærsgaard, forhen Damsgaard, og som indlagde sig stor Ære ved at sørge for Bøndernes Oplysning og Underviisning i en Tidssalder, hvor dette Gode endnu stod i Skygge, har ogsaa den Fortjeneste, at vore Landsmænd ere blevne kjendte med Humleavlen. For at Indførelsen af denne nyttige Plantevægt kunde stee paa tilbørlig Maade, lod hun nogle paalidelige Mænd rejse til Preussen for sin Bekostning og tage Ophold der et Par Aarstid, saa at de tilfulde kunde lære at kjende den Maade, Humlen rettest dyrkes og behandles paa, og ved deres Hjemkomst vogte den ene Humlehave frem efter den anden. De Udsendte stode bi med Hjælp og Anviisning, og man kan vistnok med Grund sige, at Humlehaver og Bistader i Danmark have deres rette Hjem paa Fyen, som de, vel fredede og tilbørligen opelskede, bidrage til at forfjønne og berige. Humlehøsten er desuden en Glædestid for de syenske Landboere, thi naar Frugten er moden, og dette er ialmindelighed Tilfældet i September, maa den indsamles i stor Skyndsomhed, og der forene sig da talrige Kredse i Hujene for at „plukke Humle;“ det vil sige, pille Knopperne af Stænglerne, der bindes i Knipper efterhaanden som de ere skaarne af. Disse Sammenkomster minde om de

Samtaler, Sang og Lystighed, og varer ofte til ud over Midnat. De Styggesfider, der ere blevne fremhævede ved disse selskabelige Fællesarbejder, grundede eller ugrundede, ere vist mindre at frygte, end at vente godt Udbytte af, thi Liv er dog altid bedre end Død, og selv om der skulde indsnige sig f. Ex. Proselytmageri, saa vil det ialmindelighed neppe være farligt i saadanne Kredse. Ønskeligt vilde det derimod være, om det kunde blive Skik, at en eller anden af de Forsamlede læste for de Øvrige af tiltalende og lærerige Bøger: det gjælder kun, at Rogen forstaaer at vække Sands for Oplysning og Vejledning iblandt dem paa en tilfredsstillende Maade, og Hjenboerne, disse livlige, virksomme, opvakte Folk, ville maaskee være de første af Danmarks Landbefolkning, til at hige efter forstandigere og mere omfattende Udvikling, end den, der ialmindelighed finder Sted i deres Midte. Mon det ikke var ønskeligt, om en eller anden af Samfundet udenfor Bondestanden, Mand eller Kvinde, søgte saadan Lejlighed som den, Humlehøsten frembyder, til at aabne en højere Sands for Livet og en klarere Anskuelse af de ædlere Rydelser end dem, der hidtil have opfyldt Landboerne?

Den Dom, der gaaer hen over den danske Bondestand, „at den halve Deel af Bondearlens Livstid — nemlig Vinteren — gaaer hen med at lange til Grødsfædet og strække sig paa Løjbænken, hvorfra han kun rejser sig for atter at slæbe sig hen til Flestepanden og til en „Rundtenom“, eller for at sætte Ølskanden for Munden,“ er i det Hele taget for haard, og kan vel i det højeste kun passe paa nogle Sjællændere; thi disse Øboere have hidtil vistnok hendsøjet mange kostbare Timer paa Bænken eller i Raffelovnstroen, og som oftest endog kjøbt

for Penge de Trækto, de bære paa Fødderne og det Laag, der lægges over Konens Gryde, medens Frenboer og Jyder binde Strømper, flette Kurve, gjøre Trækto, høvle, snedke og tømre i alle ledige Øjeblikke. Kortspil og Kromøder ere blevene omtalte som uadskillige fra Bondens Levnet og Tilfredshed ved Vintertide, og tilviisende er det saare beklageligt, naar det er saaledes, men i det Punkt have mange Kjøbstadsboere i større som i mindre Stæder vist neppe noget at lade Landbrugeren høre; thi søge ikke ogsaa „fine Folk“ til Klubber, og til Spilleborde i Klubberne? Tingen er, at baade den ene og den anden Stand har hidtil manglet „højere Interesser“; hvor disse vinde Indpas, der tabe sig usformærkt de lavere Nydelsler. Iøvrigt kan man jo tænke sig, at Nutidens store Forbedringer, s. Ex. hurtige Befordringsmidler, maae faae Indvirkning paa Lædighed og Sløvhed, hvor disse Under findes; thi naar et Menneske seer en tung Jernmaskine med flere hundrede Rejsende og en lang Række Vogne, der bære en dygtig Bægt af Vand og Steenful, fare afsted og tilbagelægge en Fjerdingvej i kortere Tid, end han undertiden behøver til at gaae en Snees Skridt og dreje sig om for at see efter den forunderlige Maskine, ja, ja maae Venene jo uvilkaarlig flytte sig hurtigere, og hele Personen blive mere elastisk.

Bedelsborg, det vestligste Grevskab i det paa adelige Lehnsejendomme rige Fyen, har en Udstrækning af meer end tre Miil og omfatter foruden fem Hovedgaarde og henved en halv Snees Kirkesogne, Brands og Baags, to Døer i „Lillebelt“. Hovedsædet har samme Navn som Grevskabet og ligger paa en Landtunge ved Beltet, omtrent lige langt fra Midde-

fart og Afsens. Tidligere hed det Jvernæs og var Stamhuus for Familien Gyldenstjerne, men i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede gik det til Sidelinierne, til tre Søstre Gyldenstjerne, der vare gifte med forskjellige Adelsmænd, og en af disse, Lindenow, solgte Ejendommen til den nuværende Stamhuusbesidderes Slægt.

Midt imellem Bedeløborg og Odense ligger Bispenberg Sogn i en flad, frugtbar og bakket Egn, der hæver sig imod Vest og danner en Modfætning til den store udstrakte Slette imod Nord. Fra Bispenberg Bakker kan man overskue to Trediedele af det pypige Land, og til alle Sider møder Øjet et velsignet Skue af skovklædte Høje og gyldne Agre, der afvegle med fredelige Dale og herlige Skovpartier, rige Moser og friske Åløb; men disse Bakker ved Bispenberg, hvor smukke de end ere, have fra gamle Tider af havt et slemt Navn paa sig, og de omgivende Skove ere indtil de sidste Tider blevene styede af Alle, som Skulested for Røvere og allens Jd-gjerningsmænd. Der hvor Landevejen fra Odense deler sig ad Afsens og Middelfart til, vises endnu det Sted, hvor der over Vejen var spændt Klokkestrænge, hvorved de i deres underjordiske Huler fik Vink om de Rejsendes Komme. Den Skovstrækning, der ligger nærmest Bispenberg Kirke, var mest frygtet; enkelt Mand vovede sig aldrig igjennem den, og var det muligt at omgaae den, da kom Ingen den nær; man seer endnu en Fordybning, hvor Indgangen skal have været til deres Hule, og Skoven selv har ikke ganske mistet det slemme Navn af „Røverhusene.“ For adskillige Aar siden blev der i „Gyden“ fundet en stor Deel sonderbrudte Baaben og alle slags Mordredskaber, og det er ikke

mange Aar siden, at de andre Fyenboere helstjundgik at have Samkvem med de Wiisenberg Folk.

Efter Svenskekrigen omtrent midt i det fjerde Aarhundrede, var det isærdeleshed at denne Egn blev slemt bebygget, og det er vel ikke uden Grund man antager som Ophavsmænd til mange af de stedfundne Ugjerninger, de stæfles forhadte, forfulgte og jagede Svenskere, der efter Nederlaget i Ryborg ikke vidste, hvorledes de skulde friste Livet og ikke kunde komme ud af Landet. Mistanken maa falde paa dem ogsaa af den Grund, at disse Fjendeskarer begik oprørende Ustyreligheder under deres Ophold i Fyen; og det fejler da heller ikke, at de jo nok have faaet Selstab af flette og ordfølsøse Dagdrivere af Dens egen Befolkning.

Ni og halvfjersindstyvende Afsnit.

Aßsens eller Aßnæs regnes for at være meget gammel, og for at have været holdt højt i Aare i fordums Tider. Navnet giver Formodning derom, da den første Etavelie minder om Aserne, der kom til Fyen med Odin, halvfjersindstyve Aar før Kristi Fødsel, og da sandsynligviis have slaaet sig til Ro paa dette Næs eller denne Odde, som de have givet Navn efter sig; ogsaa findes der paa Byens Markt to mærkelige Steensætninger fra Oldtiden.

Aßsens var forhen befæstet, men Ringmurene bleve sløjfede i Grevens Fejde. Der finder Overfart Sted fra denne By til Aarø Sund i Sønderjylland, to Miil over Lillebelt, og Byen, der ligger bekvem for Handel, og paa Hovedlandevejen

til Hertugdømmerne, har daglig Dampstibs-
gang med og til Kongerigets forskellige Co-
mationen var der i Aalsens et stort Fran-
Byen var en af de første i Danmark, der
lutheriske Lære. Det var til Aalsens, at Jens
Fyens stidbare Biskop skrev, „at det var b-
Prædikanter dinglede i Galgen, end at en Mes-

I Aalsens kom Kristian den Tredie og
sammen med Kristian den Anden, da denn
et mildere Opholdssted ved at flytte fra d
i Sønderborg til Slottet i Kallundborg,
der ved den kongelige Fatters venlige Adfæ-
velgjørende paa den fordums Herster. Fle-
ere fødte i denne By, iblandt disse maa
Peder Willemoes, fød 1783, død alt
Slaget hift, hvor Odden gaaer ud imellem
Sejers var det, dengang

„de Snekker mødtes om Nat paa &
og Lusten begyndte at gløde.“

Digteren Nikolaj Sotoff, der døde
præst for Østeregitsborg Menighed i Sjælla
i Aalsens, 1790. De, der ellers kun kjen-
Digters Kvad, veed dog som oftest Beste
Sanger“, til hvem Sotoffs skønne Linier

„Paa Danmarks Kyst, hvor den er flad
der sandt man Dig, Du kostelige Hav!
magnetisk trak og — fødte Du tilbage“

En af Nutidens største Kunstnere, Billed-
Jerichau er ligesom de to nyssnævnte M-
fra den her omtalte fynske Kjøbstad.

Hyenboerne ere kjendte som opvakte og letniemme Folk, og den sjenste Bondestand stadfæster denne Paastand ved de mange dygtige Mænd, der ere udgaaede fra dens Midte. Vi have alt i Virkende og Brendekilde omtalt Tavsén og Røz, endnu maa dog fremhæves den kundskabsrige og frugtbar Lærde, Bondesønnen Rasmus Nyrup, der tog Navn efter sin Fødeby Nyrup ved Ålsens. Hans store Lærelyst og gode Anlæg skaffede ham Plads i Latinskolen i Odense, hvor den stille, flittige Discipel levede i Fattigdom og ofte maatte stille den legemlige Hunger med aandelig Næring, eller idetmindste krydre det tørre Brød dermed. Skoleaarene henlevede han saaledes under Savn og Nød, thi hans Fader som var en fattig Hovbonde formaaede kun lidet at see ham tilgode, og da han sytten Aar gammel kom til Universitetet som udmærket Student, vare hans Lommer tomme. Imidlertid skaber tilbønt Lærelighed og Nøjsomhed lettere Videnskabsmænd og dybsindige Tænkere end Egyptens Kjødgryder formaae det, og Rasmus Nyrup arbejdede og grandstede usfortrødent under sine trange Aar. Til Lykke for ham blev den lærde Suhm opmærksom paa hans Kjendskab til gamle Skrifter, og da han havde erhvervet sig denne Videnskabsmand Indest, blev hans Livsbane lettere, thi han blev ansat ved det kongelige Bibliothek; og der virkede han til sin Død 1820, i 50 Aar saa vel, og berigede i denne lange Tid Litteraturen med mange værdifulde Arbejder.

Nord for Ålsens ligger Øgnebjerg, hvor en af Danmarks store Hærførere, Johan Baner, i det sextende Aarhundrede vandt en Sejr, der endnu bærer Navn efter Stedet. Frederik

den Første var død, og Folket kunde ikke re-
det vilde have til Konge. Gejstligheden hi-
den afdøde Herskers halvtagne Søn Johannes
at kunne opdrage til en god Katholik; Ad-
den ældste Søn skulde arve Thronen, og de
vilde gjerne kjeise „den gamle Dn, der sloj
Hede, og vidste hverken Læ eller Ly, hvor
fin Rede.“ Under denne Uenighed var i
Landet, og Lybekkerne fik da Lyst til at fi
derfor kom de ogsaa anstigende med en Fla-
Fjendtligheder, hvilken Krig kaldes Greven
de tydske Krigsfolk bleve anførte af Grev Kristi-

I de Dage var det ikke godt at være
var et almindeligt Ord imellem simplere Fol-
flaae Ulvene ihjel, saa blev der ikke Unger e
fornemste Damer forklædte sig undertiden
for at være ukjendte. Almuen af Borger-
harmfuld over, at Adelen egenmægtig ha-
Kristian til Konge ved et Møde i Hjallese i
dømmet fra de Fornemme og en gruelig Hævn
myrde, stjænde og brænde; men da kom Jo-
sine Skarer de tyske Herremænd tilhjælp,
et stort Nederlag imellem Faurstov Vaffer.
derpaa til Jylland, hvor han overvandt Sk-
Bendelboerne og ilede saa atter til Fye
Landets Provindser var mest ilde stedt og
stridende Parter. Det gjældte imidlertid at
thi Lybekernes Skibe lagde sig i Middelsk-
hindre Overfarten, og Johan Manhau sat
Stilhed endeel smaa Skibe og Baade, som

under Als, hvor hans Krigsfolk gik ombord for strax efter at stige iland paa Hellenæs, den Landtunge, der paa Fyens sydvestlige Kant gaaer ud i „Lillebelt“, og dette skete saa uventet, at Fjenden aldeles Intet vidste derom, thi de holdt jo Udkig paa den nordvestlige Pynt. To Maaneder efter fandt et blodigt Sammenstød Sted ved Hjelbsted, ikke langt fra Middelfart; „Grevens Høje“ minder derom; ogsaa der blere Bønderne overvundne, og Lybekkerne, der foregave at ville hjælpe Kristian den Anden paa Thronen; bestemte derfor et Hovedangreb, til hvilket de lagde en meget snild Plan, der iblandt andet ogsaa havde til Hensigt at tage Johan Ransau fangen. Men Slaget ved Dynebjerg fik et godt Udfald for Kong Kristian og hans Parti, og dertil bidrog meget en Præst i Ewaninge, hvis Fædrelandsfjind har vundet fortjent Anerkjendelse. Hans Nadsen hed han, og var nøje kjendt med Rigsraad Jakob Hardenberg til Sandholdt, en af de Adelsmænd, der havde været mest ivrige for at faae Kristian den Tredie paa Thronen. Da derfor Fyen faldt i Lybekkerne Hænder og der blev handlet saa ilde med Adelsmændene og de fornemme Borgere, skyndte Hardenberg sig til Kongens Hær for ikke at falde i Fjendevold, men overgav forinden sin Præst en stor Deel Guld, Sølv og rede Penge, som han skulde gjemme for ham, indtil han kom tilbage. Hans Nadsen lod det Alt indmure paa et lønligt Sted paa Sandholdt, den rige Hardenbergs Herresæde, og talte ikke derom til Noen; men Fjenden fik alligevel Nys om Tingene og sendte en Skare Folk til Præstegaarden for at faae at vide, hvor Kostbarhederne vare gjemte. Iblandt de Afsendte var ogsaa en geistlig Mand, den trodsige og ærgjerrige Gustav Trolle, kjendt fra det storkholmske Blodbad, og han udfrittede Præsten

baade paafrøds og paa tværs, for at faae ud af ham hvad vilde vide; men Hans Madsen holdt Stand, og hver Bønner eller Trusler bragte ham til at robe, hvor Skatte vare skjulte. Gustav Trolle blev vred over denne Haanækkethed, jog Præstens Kone og Børn ud af Præstegaarden uden at lade dem faae det allermindste med, og førte Mand selv til Odense, hvor nogle af de fjendtlige Overster toge ham i Forhør, men uden at faae mere ud af ham end Biskop. Skjøndt de piinte ham paa flere Maader. Omfider lukkede ham inde i et Skab, og der blev han Natten over, hvor han, ved ret at anstrænge sine Høreevner, fik Nys om Planer, de fjendtlige Hærførere lagde for at udføre det Udfald, de havde paa tænkt, og som skulde tilintetgjøre den danske Krigshær, der stod ved Afsens.

Morgenens efter droge de bort, men toge Præsten og handlede da atter skammelig med ham, thi de bandt ham en Grimetøjle og saaledes maatte han løbe ved Siden af paa bare Fødder, indtil de kom til Faaborg, hvor de ham blive tilbage, enten i Byen eller paa en Herregaard Egnen; der laa han, bunden og smertefuld, men han tænkte ikke paa sine Lidelser, kun paa, hvorledes han skulde faae til den danske Lejr. Omfider fik han sine Bånd løste, saae sig Snit til at smutte ned til Stranden, hvor han fik en Baad, men uden Arer. Imidlertid var han ikke raadt, thi han fik fat paa en Humlestang og dermed stagede han frem, indtil han, barbenet og halv paaflødt som han naaede Horns Ræs paa den nordlige Kant af Bøjs, hvorfra han skyndsomst ilede til den kongelige Lejr og spurgte efter Jakob Hardenberg, der blev yderst forbauset ved at ham og endmere ved at see ham i en saadan Tilstand,

tilrebt baade paa Begeme og Klæder. I al Korthed forklarede han hvorledes det var gaaet ham, men sagde tillige, at han var ikke kommen for at klage over sin egen Skjæbne, men ist al melde store Ting, og aabenbarede da Alt hvad han havde hørt, da han om Natten var indeluffet. Hardenberg gif til Rangkau, det stode paa Mandens Ord, lagde sine Planer derefter og drog al mulig Fordeel af de Oplysninger, han havde faaet om Fjendens listige Raad, hvorved han vandt den omtalte Sejr ved Dynebjerg, i hvilket Slag Gustav Trolle blev dødelig saaret. Dette var 1535.

En Mil sydlig for Aalsens ligger Hovedgaarden Frederiksgave, en af de største og skønneste Ejendomme i Fyen. I Middelalderen var den en fast Borg, der hed Hagenskov, efter en Næsfelønge ved Navn Hagen, der skal være bojet et Sted i Nærheden paa en opjadlet Guldbæst, og med ham store Glatte, hvoraf imidlertid kun Lidet er kommen for Dagens Lys. Ved Enden af den nuværende Herregaardshave ser man Tomterne af den gamle Borg, der afbrændte i Midten af forrige Aarhundrede og har Navn i Historien, deels fordi det var der, Kristoffer Baldemarsen holdt Erkebiskop Erlandsen i et toaarigt Fængsel, deels som Korsig Ulfeldts Fødested. Faderen til denne mærkelige Mand, Jakob Ulfeldt, havde Hagenskov i Forlehnning i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, og den tiende Juli 1606 blev denne Søn født, der med saa rige Gvner, saa mange Rundsaber og saa megen Dygtighed forenede en Uergjærrighed og et Forvmod, der maatte bidrage til at fremkalde hans Fald. Navnet Frederiksgave fik Hagenskov efter at Frederik den Tredie havde

Stjærket Godset til Familien Banner. Paa Gaarden bevaredes i lang Tid en Mallestol, en Mallebøtte og et Træsto, som den sidste Banners Frue altid havde staaen sit Bærelse, da hun, efter Sagnet, var en simpel men hård Bondepige, der blev gift med den adelige Godsejer, og disse Gjenstande vilde mindes om sin ringe Byrd; efter a Beretninger var Fru Banner af adelig Byrd og gjemte nævnte Sager af Lyst og Iver for Mejeriet.

Flere Ejendomme paa denne Kant af Fyen bære I efter Familien Brahe f. Ex. Brahesholm, forhen i tofttegaarden, og Brahesborg, hvis Borghyggninger i opførte i det segtende Aarhundrede af Jørgen Brahe, bekjendte Tyge Brahes Farbroder og Fosterfader, der Livet til ved at frelse Frederik den Anden, da Broen, førte til Amager, brast itu med Kongen og alle de frem Herrer. Brahesborg gif i Begyndelsen af forrige Aarhundert ved Giftermaal over til Familien Rangau, der imidlertid længere ejer Gaarden, men i denne Slægt opbevares en det Bager, af hvilket Johan Rangau drak efter Slaget Dynebjerget.

Kirken i Hellenæs, den førnævnte Halvs ved Hornet der skal bære Navn efter Kampen Helle, har ogsaa Jø Brahe til Byggherre, og Løgmose ikke langt fra Bug skal være opført af den bekjendte Rigshofmester Peder til Gisselfeld. Nordligere, imellem Alsens og Odense, ligger en Herregaard, som vi ikke bør undlade at nævne, da Erholm, thi derfra stammer Søhelten Søren Nordby, er saa bekjendt for sin uroffelige Trofast og Hengivelse imod den ulykkelige Landsherre.

Siirfindstypende Ufsnit.

Svendborg Amt

indtager den østlige og sydlige Deel af Fyens Stift. Hvad der gjælder om Odense Amt med Hensyn til Frugtbarhed, kan ikke fuldt saa udstrakt anvendes om dette, da den vestlige Deel af samme har enddeel Sandjorder, men derimod findes de skønneste og mest maleriske Egne i dette Landskab. Bel-
dyrkede Kornagre vise sig der omkaps med frodige Klev-
marker, skovklædte Høje, venlige Dale, opdyrkede Egne, Hygge,
Velstand, Fred og Orden til alle Sider, levende Hegn, der
ere saa ejendommelige for Fyen og saa kjære for Landboerne,
at det bliver betragtet som en Hvile og Udspredelse „at ville
lidt ved Hegnene“, nette hvidmalede Boliger med røde eller
grønne Stolper og omgivne af Frugt- og Blomsterhaver, der
bære Præg af Landmændenes Eljshedsjands og vidne om
deres Velstand: saaledes er Den jo over det Hele. Ja, der er
vel neppe nogen Landsdeel, hvor man saaledes som her seer
blomstrende Rosenhaver ved Bønderhuse, Kaprisolierne op ad
Murene og Skjønne, fredede Stueplanter i Binduerne, saa at
fordomsfrie Folk maae indrømme Fynboerne Sands for at
gjøre Hjemmet hyggeligt og behageligt, og Enhver maa tilstaae,
at de have Ret i at kalde deres D „Danmarks Have“ og at
sige med den gamle Sanger.

„Udvalgte Landskab, dejlige Fyen!
Naturens Mesterstykke!
Du glæder Hjerte, Sind og Syn
og er saa Ranges Lykke!“

Langs Byens Vestkyst indtil Faaborg, den sydvest Rjostad, strækker sig en Række af Sandbatter, der ende om ved Hovedgaarden Sandholdt, som skal have faaet 2 derefter; det var paa denne Gaard, Jakob Hardenberg b under „Grevens Fejde.“ Af dens tidligere Gjere vill mindes Povl Lagmand, en fornem Adelsmand, der i sammesteds under Kong Hans's Regjering. Han var saa at han næsten ikke havde sin Ege paa den Tid, men d Rigdom havde han ikke synderlig Glæde af, hvorledes de end forholdt sig med den, thi da han en Dag kom fra Kor blev han paa Højbroplads oversalden af to andre Adelsm Bjørn Andersen og Jakob Strangien hed de, der, Stjond var højlys Dag, tilredte ham saa ilde med Daggertsti Sværdhug, at han var halvdød, hvorpaa de fastede ham Kanalen, idet de sagde: „Du hedder Lagmand, løb Vandet efter din Natur.“ De, der havde dræbt ham ingen Straf, men Kong Hans, der isøvrigt var en bra retsindig Mand, tænkte dog imellem paa Povl Lagmand da han laa paa sit Yderste, skal han flere Gange have raabt hans Navn.

Ellen Marsviin, Eleonore Kristine Ulfeldts Bedstem har ogsaa ejet Sandholdt, thi efter Ludvig Munks Død tede hun Knud Rud, Herre til dette Gods; dengang i Sandholdt kobbetækte Laarnspire og halvtredstindstøve gylbte Fløje, men dem lod Ellen Marsviin tage ned, i derfor en Rets sag med sin Mands Arvinger, til hvem maatte betale en meget stor Pengesum.

Faaborg er en lille velhavende By, der har en Havn og driver levende Handel, især med Kornvarer. egnen er ikke saa frodig som ved de fleste andre byenske i

flæder, thi i det store Salling Herred bestaaer jo den vestlige og nordlige Deel tildeels af sandede Jorder, hvor der mest groer Kartofler og Boghvede, og der findes flere lunkflædte Strøg, men fra Faaborg ad Svendborg til blive Jorderne mere muldrige, ligesom Landskabet bliver skønnere og mere yndefuldt. De høje, flodflædte Bækker, der tage Begyndelse ved Ørnebjerg, blive efterhaanden rigere og mere tiltrækkende, og imellem de afvejlende Høje og Dale findes frodige Ager og prægtige Smaastove.

Kirken staaer i Faaborg paa et Sted og Kirkeetaarnet paa et andet. Grunden dertil er, at den nuværende Kirkebygning egentlig er opført for Helligaandsklosteret kort før Reformationen, men da Byens Sogneskirke, St. Nikolaj Kirke, var meget brøstfældig, skænkede Kristian den Tredie Menigheden den nye Klosterkirke, der ingen Klokke havde, og derfor maatte Taarnet og Klokkerne holdes vedlige i den gamle. Men Sagnet siger, at Faaborg Beboere vare saa indgaaede med Troldfolk og andet Djævelskab, at det vakte stor Forbavselse, da de vilde bygge en ny Kirke, efterat Svenskerne havde afbrændt eller ødelagt den forrige, og harmfulde over, at de Faaborg Folk ogsaa vilde vende sig fra dem, vilde Troldene slet ikke tillade, at Kirken blev opført, og derfor revede de ned igjen om Natten hvad der blev opført om Dagen, saa at Bedkommende omfæder maatte bygge Kirken paa et affides Sted.

Der fortælles ogsaa, at der skulde have været en ny Klokke i Faaborg, men at Klokketøberen i lang Tid ikke vilde støbe Ringetøj, siden de Næsens Klokker havde spillet Mesteren det bekjendte Puds, at fortælle om hans Bedrageri. Det gik nemlig saaledes til, at Hr. Gøsing, saaledes hed Manden, havde puttet i sin egen Lomme det Søl og Messing, der

Kulde have været anbragt i Kirkeklokkerne, thi
 der kommer i, desto mere velsklingende blir
 Klokkerne Kulde være fuldvægtige, tog han Bl
 Sølv. Efterat de vare færdige, bleve de dø
 Klokker; den største kom til at hedde Susann
 Anne og Johanne, og hængte op i Taarnet.
 gav Susanne sig til at lyde saaledes: „S
 det glemte Hr. Gæsting, Robber og Bly han
 og Johanne, vil I med, nu flyver Susan
 føre de alle Tre ud af Taarnet og ned i Str
 undertiden hører dem ringe.

Det er ikke saa forunderligt, at der er
 Fjoll paa Faaborg Egnen, thi rundt omkring
 store Skatte, hvoraf der imellem kommer I
 Rys. Men naar der skal graves Skatte op, e
 at Alle tre komstille, „thi hvis et Ord Du
 den igjen;“ dog, da der maa være Mang
 saadant Stykke Arbejde, hævder det næsten
 En eller Anden, der ikke kan bære sig for
 op; strax glider da Skatten ud af Hænderne og f

Saaledes er der i Brendegaard Sø
 Guld og Sølv, som Svenskerne glemte der i f
 og da de over Hals og Hoved kom ud af L
 Tid til at tage det røvede Guld med sig.
 der gjerne vilde have sat i det, overvejed
 bedst kunde stee, og omsider bleve de enige
 Kalve i fire Aar alene med Mælk og Hvedeb
 staae i et Rum, hvor Solen aldrig kunde ko
 paa dem; saaledes fortjælede kunde de bl
 det Stykke Arbejde, meente man. Dette

lange Jernlænker fik man fat i Kjedlerne, men da saa en af Karlene sagde: „nu har vi dem!“ sank de strax igjen, og da har ikke været muligt at faae dem op siden, hvor ofte det end er bleven gjort Forsøg derpaa.

Imellem Faaborg og Svendborg er der ogsaa en Høj, hvorpaa der ligger en Svane, som ruger over tre Guldgæs, af hvilke hvert er saa meget værd, at man derfor kan løskjøbe en Konge, og dertil hører ikke lidet; thi, for at nævne et Eksempel, da Valdemar Sejrs var i Fangenskab, maatte der alene af Bøge udredes ottehundredetusinde Daler. Engang imellem lader denne Svane sig see, men den lider ikke, at Røgen forfølger den; en Herremand løsnede engang et Stak imod den, da han omsider fik Høne paa den, men strax fik hans Gaard i lys Lue og afbrændte lige til Grunden.

En halv Meilsvej fra Faaborg ligger Hovedgaarden Hvedholm, Hovedsæde for Grevskabet Brahesminde. Godset hører til de mest indbringende i Fyen og er et af de Herresæder, der længst have tilhørt een Slægt. Familien Bille er kjendt i Fyen alt under Erik Menved og hører til de ældste danske Slægter, Familien Brahe er en gammel Adelslægt i Sverrig og Danmark. I Slutningen af forrige Aarhundrede fik Gehejmerraad Henrik Bille Tilladelse til at forene Brahernes Navn og Baaben med sit eget og kaldte sig siden Bille Brahe, og hans eneste Søn, den nulevende bedagede Fædresmand, oprettede 1798 af Stamhuset Hvedholm Grevskabet Brahesminde, hvorved han tillige blev optaget i den danske Grevestand. Foruden Grevskabet Brahesminde og Stamhuset Egeskov i Fyen ejer han ogsaa Svaneholm i Sjælland, Billes gamle Familieejendom. Hvedholm skal fordom have ligget nærmere Faaborg og da være kaldet Thule; det nuværende

Ravn skal Byggherren Frants Bille have givet den var den første Ejendom i Byen, hvor heldige Forsøg med Hvedeavl; isøvrigt er lægge Mærke til, at de Kampesteen, af hvilke opført, størstendeels ere fra den verdensberømt der forud stod paa hvide Baner,

„og ikke var til Gæde
for nogen Viking bygget,
Urania til Gæde,
sig rejste hvidt saa troget.“

Nordlig for Hvedholm ligger Svane den højsindede Fædrelandsøen, Hans Madse østlig for Stamhuset, ligeledes en halv Mil besøger vi Hovedgaarden Holsteenshuus, den Holsteenshuus tilligemed den nordligere liggende Hovedgaard Langersø, bekvem Hovedbygning og fine smagfuldt anlagde haver der nu er Stamhuus for Familien Holsteen, stiftet og tilhørte i det trettende Aarhundrede en nær Slægtning af Palle Lille, der i Ingeborg, Marst Stigs Hustru. Gøtstalf Lille de Sammensvorne, der bleve dømt fredløse.

Omtrent et Par Mil fra Aalborg i omgivet af fiskerige Søer og dejlige Skove, Ridderborg Arreskov, der alt var kjendt det trettende Aarhundrede, thi Knud 1 Dagmars Hofmester ejede den 1210, men Bygning er fra det sextende. En lang A nordre Side ned til den gamle faste Borg, af brede Grave; Haven ligger paa den anden

den velbekjendte Arrestkøjs med de mange Karper og Abborrer; over Graven fører en lang Bro med tre Hvalvinge og man kommer da til en stor hvalbet Port, hvis Forside er prydet med gamle Baaben og Indskrifter. Et Steenbillede, der skal forestille Treenigheden, har denne Underkrift:

„Hjælp, den hellige Trefoldighed,
Bar Dig for Skyld, Løgn, løst Levet, Parlament og Riv!
eller Du bortkaster Din Hæ, Hælbred og maafee Dit Liv.“

Arrestlov hørte med til Abels Fædreearv efter Baldemar Sejer, og blev derfor indtaget af Erik Bloppenning i Broderkrigen 1248. Siden havde denne Borg til Ejer, Peter Finsen, der blev hængt i en høj Galge udenfor Nyborg Slot, tilligemed syv andre Adelsmænd, og den Dødsstraf maatte han lide, fordi han ikke var uden Skyld i, at Slaget paa Lohede blev tabt 1282, hvorved Erik Glipping og hans Moder, Margrethe Sprænghest, faldt i Fjendevold.

Det vil ikke være muligt at omtale de mangfoldige gamle Ridderborge og Herresæder, der findes paa den sydlige Kant af det skønne Land, vi nu besøge, og vi maae indskrænke os til nogle af de mest fremtrædende og i historisk Henseender mærkelige. Iblandt disse maa da fremhæves Brahetrolleborg Hovedgaard, i et Sogn af samme Navn og Baroniets Herresæde. Baroniet Brahetrolleborg tilhører den tidligere omtalte højtfortjente Adelslæt Reventlow, iblandt hvilke her maa nævnes den afdøde Adling, Grev Ludvig Reventlow, en Fader for sine Bønder og for deres Børn, hæderlig kjendt som en af de Mænd, der troiligen hjalp til, at Stavnbaandet brast, og af sin priselige Iver for Almue-skolevæsenets Fremme.

Tidligere var Brabétrolleborg det rige „Holmekloster“ der ofte forekommer i og den nuværende Kirke, der er i den ene gaarden, er den forrige Klosterkirke. Efter som Godset ved Kjøb til den lærde Henrik hvijs Familie det blev, indtil Sofie Ranzau Ulfeldts Broder, Laurids Ulfeldt, døde bortgjendommen til hendes Moders Slægt, hvor den rigeste Ridder i Danmark, Kay Lyff ubetænksomme Ytringer og den Ulykke, der blev Sofie Amalies Had. Da Brabétrolleborg kom til Trollerne's Slægt, blev det forrige Navn forandret. Familien Reventlow blev Baron Frederik den Fjerde, som fik det 1731, da var til den stolte, rige Ejendom, ved hvilke af de største, rigeste og bedst fredede Slotte

Der er et Navn, som vel kan træde trolleborg, for at det ikke skal blive forbigaaet, der indtager en saa fremragende Plads ibland skrivere, uimodstridelig den første. Den kommer nu atter en Bondesøn fra Gjen, thi Mathias Petersen, Professor ved Universitetet, eren Huusmandsøn fra Sønderum de nævnte bondesødte Videnskabsmand udgaa Skole, der tilsviise med Stoltthed kan see til Lærde, der fra Begyndelsen af have udt Midte. Lykkelignvis var Besidderen af Sønderumgaard dengang Gehejmerraad Johan v. kjendt for sin Kjærlighed til Videnskaberne til at fremhjælpe og rigelig understøtte den

kan vel og før en Deel tilkomme Åren for, at den unge syttenaarige Bøndesøn gik til Kjøbenhavn som flink Student 1808. Nogle Aar efter blev han ansat som Lærer ved det Skolelærerseminarium, Grev Reventlow oprettede paa Brahetrolleborg, men da dette blev nedlagt 1826, vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han siden har henlevet sine Dage under flittig Arbejdsomhed, og beriget Litteraturen som Sprogforsker og Sagnskriver, almindelig agtet for sin kunstfærdige Lærdom og sin bramfri Fremtræden som for sin Kjærlighed til Fædrelandet og dets Udvikling.

Nordvestlig for Brahetrolleborg, omtrent midt imellem Odense og Faaborg, kommer man igjennem Broby, efter hvilken By Pontoppidan den ældre — Erik Erikson — tog sit Tilnavn ved at latinisere det. Han døde som Biskop i Trondhjem, men fortjener særlig Omtale, fordi han var den første, der skrev en dansk Sproglære. Pontoppidan den yngre, der har sikret sig et varigt Eftermæle ved mangfoldige videnskabelige Skrifter, hvilke tildeels endnu benyttes som Hjelpe Skrifter, var en Sønnesøn af den ældre Pontoppidans Broder, Provsten i Vejle.

Hovedgaarden Brobygaard med gode Stove og godt Kisteri, tilhørte i sextende Aarhundrede Marsten Anders Wille, der lod anlægge en betydelig Gæverfabrik, som Svenskerne forsætliggen ødelagde 1658; nogle Huse og det Gæstgiversted, der modtager Rejsende, føre endnu Navn af Brobyværk. Knud Erikson, Forvalter ved den Fabrik, der tegnede til at blive saa blomstrende, formedelsk sin heldige Veligheden ved den store Aa, var Pontoppidans Fader.

I Nørrebroby Sogn ligger en Hovedgaard, som vi ingenlunde tør forbigaae, og det er Lundegaard, hvis Borgegaard

i sin Tid blev opført af Ludvig Munk og der ere begravne i Sogneskirken. Den tilfældige Datter, Eleonore Kristine Ulfeldt, Families Ulykke blev den jo Kronen hvedes andre Gjendele, og Frederik den Tredie til Niels Hansen Smidt, der traf der naar hans Efterkommere i lige Linie døde bfuldte Lundegaard Gaard og Gods falde til Trængende i Høens Stift; en menneskefjæ Rancelliraad Smidt, der i en Arrætte h afhjælpe Savn og mildne trykkende Raar.

En Høj i Nærheden af Lundegaard kald holm, fordi, siges der, at den berhyggede Erik Glippings trædte Kammervend

„der kasted over sin Herre hen i Hast baade h men peged saa lønligen til det Sted alt hvor

i den havde en Hule, hvor han holdt sig skj daaden, for ikke at falde i Hænderne paa G Han skal have ejet en Gaard der paa Strøget, længst reven ned, og hans Søster boede p ikke langt derfra; naar han saa tog hen ti altid tilbage til Hulen paa en Hest, undvare lagde saaledes, at Hagerne vendte blev han dog forraad, Nogle mene ved R fra Hulen, Andre, at hans Tilflugtssted bl Hund, som han havde glemt udenfor.

Et og siirfindstyvende Afsnit.

Ved at omtale Grevstabet Bragtesminde i Nærheden af Faaborg, blev tillige Stamhuset Egeskov nævnet. Denne gamle Hovedgaard hører uimodstrideligen til en af de mest interessante i Fyen, saavel ved sit ærebydende Ydre, majestætiske Indre som og ved sine skovrige Omgivelser; dog før vi omtale Egeskov selv, vil jeg først give en kort Skildring af de gamle Borge, hvis Bygningsmaade i Middelalderen var temmelig tilsvarende.

Naar man kom indensfor Herremandens Enemærker, førte ialmindelighed en lang Gyde, Traaden, til et højt Led med en Bue over, der kaldtes Borgeledet; derpaa førte Bejen igjennem en Lund, den saakaldte Rosenlund eller Fruerlund, der som oftest var indrettet til Park eller Dyrehave, og ved hvilken en af Gaardens Møller laa; inderi ved Hovedbygningen, tildeels baade inden og udenfor Gravene og som oftest imod Syd, laa Frugthaven eller Abildgaarden; desuden Blomster- Kjøkken- og Humlehaver. Frugt og Humlehaver kaldtes undertiden ogsaa Blingaarde, fordi der af Frugterne pressedes Viin, og Humlekopper brugtes til Øllet, der var langt stærkere og steg mere til Hovedet end vort El nutildags. Blomster- og Kjøkkenhaver hed Urtegaarde, i de ældste Tider Lysthaver eller Græshaver.

Strax udenfor Borgegaarden laa den herstabelige Staldgaard og var som en Førgaard for Borgbygningen. Borgen selv var allevegne omgivet af Grave, over hvilke en Vindebro førte, og i den af Bygningens Fløje, der vendte ud imod Vindebroen, var Borgporten, som oftest en lang og dyb hvælvet Indgang i Taarnet, der kaldtes Porttaarnet eller Porthuset; sædvanligvis havde det et spidst Tag med

var det surkantet og da havde det fladt Tag og et Brystværn, der var forsynet med Skybestaar og Muurtinder. Porttaarnet var tillige Borgfængsel, og det saavel det øverste Stokværk af samme som de underjordiske Kjældere, og Opholdet i disse Middelalderens Fængsler var næsten uden Undtagelse straffeligt. Den Fange kunde hverken faae frisk Luft eller see Dagens Lys, ikke bevæge sig til nogen af Siderne formodentlig de tunge Lænker, og maatte bøj Træk, Kulde og ulidelig Stank, især i de fugtige Kjældere, hvor det vrimlede af alle Slags Orme og Insekter, derfra formodentlig Navnet Ormegaard. Portvægteren, som tillige var Fangevogter, kaldtes ogsaa Taarn-gjemmeren eller Kuren, og det store Horn, hvori han blæste, Luderen.

Af Vægtergangene var den ene saavel som Skydehullerne anbragt bag Portmuren, langs hen under Bygningens Tag, og bestod sædvanligviis af en lang, opbøjet Gang, hvorved Vægteren kunde naae at see ud over Muren, der ellers gik højt over hans Hoved; de andre Vægtergange vare ved de forskjellige Taarne og et Slags fortløbende Svale eller Altan.

Naar man saa var kommen indensfor Porten, var man i Borgegaarden, det var Gaardsrummet, omgivet af Bygningerne. Disse kaldtes Højborgen eller Højenloft. Til Højborgen regnedes ikke alene Stuer og Soveværelser, men ogsaa alle Husets Ildsteder: Stegers, Bryggers, o. s. v. hvorfor den ogsaa undertiden kaldtes Arnen. Bestod Borgegaardsbygningen af tre Fløje, hvilket synes at have været det almindeligste, da boede Herflabet i Hovedbygningen; den ene af Sidesløjene var indrettet til det kvindelige, den anden

til det mandlige Lyendes Baaning og Syøler; udgjorde den derimod kun een Længde Huus, da var det for det Meste et Steenhuus eller en grundmuret Bygning, gjerne to til tre Stokværk høj, af hvilke de to øverste bleve beboede af Herflabet; i underste Stokværk og Kjælderne var Huustjendets Afslutter, Kjøkken, o. s. v.

Højeløftsbygningerne havde sædvanligviis et Tag af Teglsteen, undertiden ogsaa af Rør eller Steen. Gavlen var den Deel af Bygningen, der kostedes mest paa; den blev altid udsmykket med allehaande gothiske Sindbilleder, og var forsynet med Fløje eller Vejrhænder. Grundvold, Mure, Tømmer, Alt var utroligt fast og stærkt; ikke alene i Gulve og Loftet var der drøje Egebjælker, men ogsaa Sparreværket var af forsvaerligt Egetømmer.

Binduerne vare uregelmæssigt fordeelte og dertil lave og smalle, Karmene og Stolperne vare som oftest af Steen; Ruderne vare smaae, tykke Glasstiver, indfattede i Bly. Undertiden vare enkelte af Binduerne fremspringende, for at man kunde have Udsigt til flere Sider af Gaarden; disse kaldtes Karnapper, hvilede paa en kunstig udarbejdet Fod, hængte udenpaa Bygningen og dannede Bænke; ikke sjældent gik de igjennem flere Stokværk og endte i et Spiir. Somme Steder var Hovedbygningen ogsaa forsynet med adskillige Taarne foruden Indgangstaarnet, der ialmindelighed var midt paa.

Gangdøren var gjerne imod Syd, og havde en egen Bogter, Dørsvenden; Døren selv var af tykke Egeplanter, Stolperne af Jern; undertiden var den en Heeldør, oftere Fløjdøre med en Bom til at styde for indensfra, og ikke sjældent forsynet med Jalbgittere. Udvendig var den prydet med Baaben, Indskrifter, Billedhuggerarbejde og havde gjerne

Indgangstaarnet til Baaningshuset; for det Meste var den af Steen, stundom af Egeplanter.

I Henseende til Hovedbygningens Værelser vare i nederste Stokværk alle Kjøderne, i Høstetjælderen almindeligviis ogsaa en Brønd. I mellemste Stokværk Gangen med Forstuen, eller som den i Ræmpeviserne kaldes: Tillien; paa venstre Haand af Forstuen var Fruerstuen, Sovestammeret og Daglig- eller Spisestuen; lige for Forstuen Sommerstuen, der svarede til det, vi kalde Høvestuen, paa højre Haand Storstuen eller Besøgværelset og Gæstesalen, der ogsaa kaldtes Gladrestuen, og bag disse Herrekammeret eller Herrens Mag med tilstødende Sovestammer. Øverste Stokværk indeholdt almindeligviis kun Ridder salen, der gik heelt igjennem Huset baade i Længde og Brede.

Gulvet var i de ældste Dage lagt med Straa eller velugtende Urter, siden blev det steenlagt, snart med brændte Steen, snart med Kampesteensfliser, undertiden med Marmor. Var det af Brædder, da vare disse som oftest brede, tykke Planker. Ofte vare de da ogsaa belagte med Tæpper, og der nævnes endog i det fjerde Aarhundrede „et forgyldt Gulv.“

Væggene vare meget høje, ni til ti Alen, og enten panelede eller overtrukne med Læder, hvor der da i ophøjet Arbejde fandtes allehaande malede og forgyldte Figurer, eller med malet Lærred, der havde Fremstillinger af den gamle Gudelære og ofte vare meget pragtfulde; undertiden vare Væggene ogsaa behængte med kunstigt vævede Tæpper. Loftet var af Brædder, og da enten malet med Figurer eller prydet med Billedhuggerarbejde, stundom ogsaa overtrukket med Silke eller Klæde. Under Loftet hang en Lysekrone, og megen Lysning

var nødvendig, fordi malede Ruder, smaa Vinduer og høje Sidebygninger udbredte Luemørke i Værelserne.

Folks Boliger vare i gamle Dage Røgstuer, hvor Ilden brændte midt paa Gulvet, og Røgen gik ud igjennem et Hul i Loftet; men senere blev der indrettet Kaminer, - som vare aabne Arnesteder, forsynede med Skorsteenrør. Bænke, Stole, Skabe og Kister udgjorde Værelsernes Bohave. Der løb Bænke langs med Væggene; den fornemste Bænk kaldtes Højsædet, og var ikke sjældent et eller flere Trin ophøjet over de andre; der var Huusfaderens Plads. Gæsterne satte sig, efter Rangen de fornemste ham nærmest, og Enhver hængte sine Vaaben over det ham tildeelte Sæde.

Skabe og Kister hørte endvidere til den Lids uundværligste Bohave og vare ofte smykkede med Figurer, udstaarne i Træ; i Spisesalen vare Bordene det vigtigste, især Skjænbordet, der næsten altid stod dækket med fine kostbare Drillehorn, forskellige Kander, Skaale, Bægere og Kruse.

Riddersalen udmærkede sig ved sin ualmindelige Størrelse. I hver Ende var der en Pragtkamin og paa Væggene hang mangehaande Vaaben; senere, da der blev indrettet Løjskamre i et af de Taarne, der stodte til Riddersalen, blev Stamtræet anbragt paa Væggen, og rundt om dette til alle Sider, Familiebilleder. Riddersalen kom kun i Brug ved højtidelige Lejligheder, f. Ex ved Kongebesøg, Bryllupper, Barnebaab, Dands og deslige, og Bohavet rettede sig da efter Anledningen.

I Sidesløjen var Vorgestuen, Skrivekammerset, Gæstekammerset, Stegerset eller Kjøkkenet, Bryggers og Bagers, Malthuus og Saltuus, Badstue og Kapel. Den Fløj, der stodte op til Fruerstuen i Hoved-

og paa et eller andet Sted i Hvalvingen var der en tillaaet Jerndør, for det Tilfældes Skyld, at den skjulte Udgang skulde blive opdaget.

Det maa imidlertid vel erindres, at ved Bygningsmaaden herskede den største Villkaarlighed, og at det her anførte derfor ingenlunde kan antages som en fast Regel.

Egeskov er opført i det sjetende Aarhundrede, 1554, af Frants Brokkenhuus, Rigets Marsk under Kristian den Tredie. Den tilhører nu Familien Bille Brahe og ligger noget over to Miil fra Svendborg, tæt ved Landsbyen Egeskov, ved Landevejen imellem Faaborg og Ryborg, der adskiller Havemuren fra Byen, og Gaarden danner Grændse mellem de tre Herreder: Sunde, Salling og Gudme. Den store, højtliggende Bygning med sit Taarn, sine tallede Gange og hele sit Ydre, bringer snarere de Rejsende paa den Tanke, at det er en gammel Kirke end en Herregaard, iøvrigt har den lige til denne Dag vedligeholdt sit oprindelige Udseende. Efter Datidens Skik valgte Brokkenhuus til Byggeplads et Morads, hvori han lod nedramme Pæle, over hvilke der da blev lagt et dobbelt Bjælkelag, og det Hele blev omgivet af Grave. Naar Vandet i disse staae lavt, kan man endnu see Bjælkerne og maa beundre deres Tykkelse og den Varighed, der nu i trehundrede Aar har ladet dem bære en saa overordentlig Bægt. Gaarden har naturligtviis faaet Navn af de store Egeskove, der findes paa Egnen, men nærmest Hovedgaarden er dog nu langt mere Bøg end Eg. Man sætter sig uvilkaarlig hen i Middelalderen naar man besøger denne gamle Borg; de kæmpetykke Mure, Taarnene, de mangfoldige Skydehuller,

Endnu have vi tilbage at gjæste det Øbelste, der strækker sig langs Fyens Sydkyst hen imod Hertugdømmet og omfatter en stor Deel større og mindre, tildeels frugtbare eller græsrige Øer, af hvilke de betydeligste ere Langeland, Thorseng, Vrå, Lyø, Drejø, Avernæs og Strømsø, der efter deres Størrelse have et eller flere Kirkesogne.

Adstilt fra Fyen ved et smalt Sund, ja saa nær Svendborg, at Beboerne sammesteds i stille Vejr kunne raabe over til Gjenboerne hinsides, finde vi et af Danmarks skønneste, frodigste og yppigste Landskaber. Det er Thorseng, en flodrig Ø, der i Aarhundreder har forsynet driftige Skibsbyggere med Egestammer, og desuden leverer meget andet Gavntømmer, navnlig af Bøg og Eik. Dens Fladeindhold er $\frac{1}{4}$ Kvadratmiil, Længden $1\frac{3}{4}$ og Bredden $\frac{3}{4}$ Miil. Herlige Frugthaver, frodige Kornagre, fortrinlige Græsgange, rigt Fiskeri, og Bildt i yppig Mængde, findes overalt paa det yndige Øland som og hyggelige Bøndergaard og indbringende Skove, og det er isandhed ikke at undre sig over, at Thorsengerne regne deres Land for det smukkeste i Verden, og sjældent drage bort derfra for at bosætte sig andensteds. Siden Slaget ved Rjugebugt, i Slutningen af det syttende Aarhundrede, tilhører Den Niels Juels Efterkommere; Søhelten fik den af Kristian den Femte som Godtgjørelse for de Priispenge, han havde maattet ofre i Krigen, og Den blev derved arvelig i hans Familie.

Taa-singe bliver Navnet undertiden strevet, men almindeligere som vel og rigtigere Thorseng, da det jo ikke

er usandsynligt, at den gamle Asagud Thor kan have valgt den smukke, milde D til sit Yndlingsopholdssted. Ogsaa Dehleschläger forkaster Navnet Laafinge, naar han i sin „Langelandsrejse“ omtaler de knudrede Bøge, der vinkede venligt paa den grønne Strand.

„Dens Navn maa være Thordens, og ikke forbandt Laafinge! Hellige Thor! saa stod dit hellige Lempel midt i de Danstes Hjem hidsæt paa Batten maastee? Nu begriber jeg først mit Syn, hvi de vinkende Bøge tyktes mig Kæmper i Jern, rustet med Glavind og Skjold. Nu jeg begriber Foraringens høje Betydning, da forðum D! Du blev Kampernes Løn, Helten sit Mandigheds Bp.“

Foruden Dens Navn lede andre Stednavne Tanken hen paa den gamle nordiske Gudelære. Troense, dette for sit Skibsbyggeri saa hæderlig bekjendte Fisserleje, skal forðum have været frebet Thruense, og man har opstillet den Gissning, at dette kunde være en Forandring af Thrudvang.

„I Thrudvang thronede den stærke Thor,
for Livets Sandhed var han første Kæmper.
Han farer ej med Løgn, men er en Dæmper
af Falskhed og det Onde paa vor Jord.
Thor os jo Sandhedskraften skal betogne,
og for dens Hammer maa al Uret blegne.“

I Navnet Brejninge har man tænkt at gjentjende „Brejdablik“, og den smukke Balle i Sognet, der stoffer saa vid en Udsigt over en yndig Landstrækning af meer end hundrede Kvadratmil, er bleven kaldet de gamle Guders Olymp. Færgestedet Vindeby, hvorfra der sættes over til Svendborg, skal have sit Navn fra den Tid af, „da en Færge did blev vindet“, for at Odin og Thor kunde glide ned ad Sundet, naar de vilde forlyste sig ved det skønne Landskab

Thurs eller, som den tidligere hed, Thors, minder ogsaa om Asfalæren, som og den lille Ø vestlig for Byen, i Baag Herred, der endnu skrives Thors.

Thorseng, der i det Geistlige hører til Sunds Herred, men iøvrigt har sit eget Birk, indbefatter tre Kirkesogne, Bregninge mod Nord, Landet og Bjerrebj. Den nordlige Deel er næsten en eneste stor Bakke, Bregninge Kirkebakke kaldet, 239 Fod over Havfladen, paa hvis højeste Punkt Kirken ligger, og hvor der er et Stjernetårn, hvorfra man nyder den bekjendte Skjønne, vidtomsfattende Udsigt hen over 28 større og mindre Landsdele, Der og Holme, over frodige, yppige Skove, Kornagre og Frugthaver, imellem hvilke spejklare Bunde træde frem for Øjet, der fra sit høje Standpunkt i klart Vejr kan tælle nogle og tredsindstyve Kirketårne, nogle og tyve Slotte og Herregaarde, en stor Deel Møller o.s.v.

En af de skønneste Strækninger paa Thorseng er Troense, der vel kan kaldes en lille Flække, da der sammensteds er over hundrede, størstendeels nette og hyggelige Gaarde og Huse, og Stedet i flere Henseender træder frem for andre Landsbyer. Som alt bemærket er Troense hæderlig kjendt for sine Skibsbyggerier, der fra ældre Tider indtil vore Dage er drevet sammensteds til stor Fuldkommenhed; som en Følge deraf har Byen ogsaa en temmelig betydelig Skibsfart.

I Bregninge Sogn ligger Baldemars Slot, Stamslot for Familien Juel, en af de fortrinligste Ejendomme i vort Fødeland. Slotsbygningen er opført af Kristian den Fjerde til hans og Kristine Munks Søn, Baldemar Kristian, istedenfor Kjærstrup Slot, som Kongen lod nedbryde; men Hertug Baldemar kom aldrig i Besiddelse af Thorseng, da han døde

i Polen, paa Hjemreisen fra Rusland; dog har Slottet beholdt det Navn, den kongelige Byggherre bestemte for det.

Fordum skal der have været to Slotte eller Borge paa Thorseng, omgivne af Bolde og Grave, som der endnu kan sees Spor af. Det ene kaldtes „Horse Slot“, og var beliggende i en Skov ved Stranden, Horse Skoven kaldet; det andet, som var det største og smukkeste, laa i Troense By og hed Piils Slot, hvorfor der endnu er et Sted, der hedder Piilsgaarden. Kjørstrup Slot hørte da Landsherren til, men Dronning Margrete gav det og Thorseng Land til Odense Bispestol, og ved Sommertide sloge de geistlige Herrer da ialmindelighed deres Boliger op paa Kjørstrup. Iblandt disse fynske Prælater skal især den bekjendte Jens Andersen Beliden af have syntes godt om Stedet; men Kristian den Anden havde Lyft til at faae den skønne Ø tilbage til Kronen og spurgte derfor Bispen ved en Sammenkomst paa Raadstuen i Kjøbenhavn, om han ogsaa var vis paa, at Odense Bispestol havde tilbørlig Adkomst til Thorseng, hvorpaa den myndige Herre svarede, „at Den i længere end Mands Minde med Rette havde hørt Fyens geistlige Overhoveder til, og at han vilde raade Kongen til at faae England og Skotland tilbage til Kronen, før han tænkte paa at røre ved Thorseng.“

Landet Sogn ligger omtrent midt paa Den, men efter Sagnet vil det aldrig faae saa megen Lykke med sig som Bregninge og Bjerrebys, fordi en Bonde dertilhørende engang var Skyld i, at et undervirkende Helgenbillede blev ødelagt. Det var den hellige Olufs Billede, der blev opbevaret i et Kapel, som var i Landet By, til Gæde for Kong Oluf, og hvert Aar,

i naar Sæden var lagt i Jorden, blev det sæl-
 ferne for at staffe Agerbrugerne en rig Høst.
 da en Bonde havde ført det omkring for at
 tilveje, faldt det ham bekvemmere at beholde
 sig til næste Morgen, end at bringe det til
 Sted, og da han ret vilde gjemme det lønlig
 han det ind i Bagerovnen. Næste Morgen
 oppe for at bage, og da hun ikke vidste, at
 i Ovnen, spredte hun i, og Billedet blev brødt.

Bjerrebys er det sydligste og mest udsat
 har de fortrinligste Frugthaver, og paa Øst-
 byen Bemmenæs Overfart til Langeland,
 som følge deraf er der Poststation samment.

Thurs, der ligger østlig for Thorsens
 Fyen, hvorfra den kun er adskilt ved Staaru
 til St. Nikolaj Kirkesogn i Svendborg. I
 paa den nævnede større Ø, besidder Thurs
 avle hyppelig Træfrugt, hvorved de have
 fortjeneste, og Den er ligesom Thorsens Stof
 paa Bødt og Fisk. Ogsaa paa de små lilla
 lige Skibe, og Skibsfart hører ikke mindre
 og Fiskeri til Beboernes Hovednæringsveje.

Marsvinsvold, som blev opført af
 svien til Ellensborg, det nuværende Høstend
 er forlængst udstykket. Der er et Sted paa
 Blandslette eller Runeborg, og der skal este
 Rune være begravet; paa en stor Steen ses
 af fem Fingre, Nogle kunne see som af ti,
 den Steen, hvormed Valder dræbte Rune.

„Balder, Rune og hans Biv, de opped' dem en stor Riv,“
 synges der jo endnu til Julelege paa nogle Steder i
 Landet.

Tre og firfindstypende Afsnit.

Naar man fra Fyen tager over Svendborg Sund til
 Vindeby og kjører halvanden Miil i et yndigt Landskab,
 kommer man til Bemmenæs Færgested, hvorfra Overfarten
 fører til

„Den Ø, der som en smækker Green,
 brudt af den danske Rosenhække,
 i Vandet ligger ved en Steen,
 mens idel Knopper den bedække“.

til den skønne Landstrimmel, som en endnu levende Skjald, der
 har tilbragt nogle af sine Ungdomsaar der, skal have kaldet
 „et Kanaans Land, naar Kananiterne bleve uddrevne derfra.“
 Det er det venlige, frodige, paa Naturskønheder saa rige
 Langeland med sine mange Bugter, Indløb og Nor, sine
 mange Kæmpegrave og sine minderige Sagn, sin dristige,
 vindstibelige, gjæstmilde Befolkning, der i enhver Henseende
 kommer Fyenboerne nær i alt Godt og Anpriseligt som i de
 Svagheder, der tillægges hine opvakte Øboer.

Langeland har faaet sit Navn med Rette, som dens
 langstrakte Figur udviser, thi den er næsten 7 Miil lang og
 kun $\frac{1}{2}$ til 1 Miil bred; Fladeindholdet er omtrent 5 Kvadrat-
 miil. Forbum skal Den være bleven kaldet „Lavind“ ligesom
 Holland, sandsynligvis paa Grund af dens lave Beliggenhed,
 men Langeland er ikke et fladt Sletteland som Holland, det
 er tværtimod et flodrigt Bakkeland, og der er paa nogle

Steder høje Bakker og Forbjerge ved Søstysten, f. Ex. ved Guldstav, Falkenberg og Tranefjær.

„Langeland vegter med Bakke og Dal, i Skov giennem Engbund snart i den hvælvede Lund, snart ved den skulpende Sø.“

Paa Grund af den ringe Udstrækning, Landet har, seer man ingen Vandmøller sammesteds, men derimod en stor Deel Veirmøller paa Toppen af Bakkerne, og et gammelt Ord siger, at der er paa Den „15 Møller, 15 Bøller.“*) og 15 Kirkesogne.“

Ligesom de øvrige danske Øer blev ogsaa Langeland ofte overfalden og udplyndret af de vendiske Sørøvere, men den bliver egentlig først omtalt i Historien 1288, ved de Plyndringstog, Marsk Stig foretog imod Den som imod de andre Landsdele, og saa Aar efter blev den overdraget den fæstningsfærdige Hertug Erik Langbeen, en Sønnesøn af Kong Abel. Tranefjær Slot var dengang stærkt befæstet, derfor kunde Baldemar Kristoffersen heller Intet udrette imod det, da han senere søgte at samle de adspredte Borge og Ejendele omkring i Landet; først ved gjentagne Forsøg lykkedes det ham at blive Herre over dette og Den.

Senere tilhørte Tranefjær Agelssønnerne, Efterkommere af Peder Agelsson Thott, agtet og kjendt for sin Troslab imod Erik af Pommern og Fader til ni mægtige og ansete Sønner, af hvilke Brødrene Iver Agelsson og Oluf Agelsson ere mest kjendte. Da Lybekkerne 1510 erklærede Danmark Krig, angreb de ogsaa Langeland, „men de paa Lavind lode sig see paa Strandsiden, og havde ført Skjts og Skandser for sig, saa de formeente dem Landgangen.“

*) Stednavne, som ende sig paa „bølle“.

Under „Grevens Feske“ toge Oprørerne Tranekjær Slot fra den gamle, brave Otto Krumpen, men Peder Skram vandt næste Aar Borgen tilbage til Kristian den Tredie. Siden da Svenskerne huserede i Danmark, i Midten af det syttende Aarhundrede, fik Langelænderne ogsaa fuldtop at gjøre med dem; men de lagde ved alle Lejligheder den største Tapperhed for Dagen og skaffede sig et hæderligt Minde, og da de i Begyndelsen af det attende aaar truede Den med Landgang, viste Beboerne, at de vare aarvaagne og paa deres Post. Ogsaa i dette Aarhundredes første Tiaar havde Langeland en Besætning af fremmede Tropper; det var spanske og franske Hjælpetropper, der vare sendte af Napoleon den Første for at understøtte vort Fødeland imod England og Sverrig, dengang vore Fjender, og deres Anfører var General Bernadotte, Prinds af Pontecorvo, der siden blev Konge i Sverrig under Navn af Karl den Fjortende, Johan. Kong Oscar er hans Søn. Men da Spanierne hørte, at den franske Kejser vendte op og ned i deres Hjemstavn, bleve de sorgfulde og forbitrede, og søgte Alle som Een at komme tilbage til Spanien, lige fra den simple Soldat af til de højeste Officerer. Den fornemste Hovding, Romana hed han, fik ogsaa Storfledelen af flue Landsmænd kaldte sammen, skjøndt de vare spredte paa Fyen, Langeland, Sjælland og omkring paa Halsøen for ikke at forene sig til Oprør naar de bleve samlede, og bragte dem ved Englændernes Hjælp til Spanien, hvor de kæmpede for Fødelandet imod Napoleon og hans Stærer.

Langeland inddeles i to Herreder: Rørreherred og Sønderherred. Førstnævnte indbefatter foruden Rudkjøbing, den

eneste Kjøbstad paa Den, Tranekjær, Snøde, Bødstrup og Gimmerbølle Sogn; til Sønderherred høre Kongelse, Lindelse, Humble, Tryggeløv og Magleby.

„Paa Langeland, ved Besterstrand,
der ligger Kæmpen Rulle, den stærke Mand,“

saaledes lyder en Folkesang paa Den, og efter Sagnet har denne Kæmpe Rulle, eller Rulle, lagt den første Grund til Rudsjøbing eller Ravindsjøbing, som Byen nok tidligere er bleven kaldet efter Dens Ravn Ravind, og sandsynligviis er denne Kæmpe den samme som Rorik, en Fyrste, der omtales i Hedenold. En gammel Forfatter vil udlede Byens Ravn fra „Rudskalle“, en Fisk, der tidligere fandtes i stor Mængde under Kysten, men Visshed for Oprindelsen kan ikke gives, og i det trettende Aarhundrede bliver den omtalt som Rudsjøbing eller Rutsjøbing, ligesom Den langt tidligere har været kjendt under dens nuværende Ravn.

At Rudsjøbing tidligere har været befaftet, er udenfor al Tvivl, thi der findes endnu kjendelige Spor af Boldsteder sammesteds, men Sovensterne opførte ikke disse Forstandsninger 1650, som det er bleven forudsat, thi efter gamle Aftstykker er det vitterligt, at Byen har været omgivet af Bolde og Grave længe førend de hjemsogte Den. Derimod opkaftede de Skanser paa den lille D S i s, der ligger en Fjerdingvej fra Rudsjøbing og er kjendt af sine kraftige Græssenge.

Rudsjøbing selv frembyder isovrigt intet Mærkværdigt; men den kan være stolt af to bekjendte Hædersmænd, der i Slutningen af forrige Aarhundrede bleve fødte i dens Midte. Brødrene Hans Kristian Ørsted og Anders Sandse Ørsted, Ravne, der have den skønneste Klang, ikke alene i Danmark, men over hele Europa, ja vistnok over den hele

kultiverede Verden, ere Apothekerfønner fra Rudkjøbing, hvor H. R. Ørsted, den ældste af dem, (død den 9de Marts 1851), saae Lyset den 14de August 1777, og den yngre Broder, den i vor Tidte endnu levende Uedling, A. S. Ørsted, den 21de December 1778.

Hans Kristian Ørsted's Ravn er bekjendt og højsagtet saa langt Videnskaber og Oplysning have banet sig Vej paa vor Klode, og ikke alene Lærde og Kundskabstrige forstaae at fatte det, men hele Folket; thi hans Opdagelser, fremkaldte ved flittig Granskning og tro Afbenyttelse af hans herlige, rige Aands-gaver, have stiftet og stifte den Dag idag uberegnelig Nytte, og ere blevene af overvejende Indflydelse paa Industri, Handel og Skibsfart. Elektromagnetismen, som han kom til Klarhed om 1820 „det lykkeligste Aar i mit videnskabelige Liv,“ siger han i sin Levnetsbeskrivelse, har alt stiftet utænkeligt Gavn og der er gjort utallige Forsøg i mangfoldige Retninger for at benytte denne Videnskab til at frembringe bevægende Kraft, kort sagt, til at lade den træde istedenfor Dampkraft. En af de væsentligste Retninger, i hvilke hans store Opdagelse har virket, eller rettere vel, den aller-væsentligste, er ved den elektro-magnetiske Telegraf, der er bleven kaldet en Datter af den beundrede danske Videnskabsmands Klogt.

Telegrafens Formaal er som bekjendt, at meddele Tanker og Beretninger i betydelig Afstand, hvilket tidligere fandt Sted ved Hjælp af Tegn eller Signaler paa Stænger; men efterat Ørsted havde opdaget Elektromagnetismen, hvorved det viste sig, at naar en elektrisk Strøm ledes over en Magnetmaal og i Retning med samme, saa svinger Naalen enten til højre eller til venstre Side, efter som Strømmens Retning

gaaer fra oven eller fra neden, var det jo saa naturligt, at den nye Opdagelse blev anvendt til at udtrykke Alfabetet og meddele Tanker ved Telegrafen.

Isørlningen bleve flere Traade afbenyttede til Elektricitetens Ledning, men da det har viist sig, at hele Jorden kan tjene som Ledning, benytter man nu kun en enkelt Kobbertraad af Tykkelse som en almindelig Strikkepind, eller ogsaa en Jerntraad af større Gjennemsnit, hvilken besaestes til Metalplader, som nedsaenkes i Jorden paa de Steder, hvorfra Ledningen udgaaer. Den til en saadan Virkning fornødne elektriske Strøm er i flere Aar bleven frembragt alene ved galvaniske Batterier, det vil sige, ved to Plader af forskjellige Metaller, f. Ex. Kobber og Zink, nedsaenkte i fortyndet Svovlsyre; men der er bleven gjort adskillige Forsøg paa at forbedre denne bekostelige og mindre hensigtsmæssige Maade, ved Opfindelse af dertil svarende Maskiner, af hvilke den mest tilsvarende skal være en elektromagnetisk Telegraf, der fandtes paa den store Udstilling i London 1851. Det var et findrigt Apparat, som bestod af to Staalmagneter og to Stykker Smedejern i Form af Elektromagneter, der bevægedes under Paavirkning af Staal-magneter, og ved denne Bevægelse, der er lig Tangenterne paa et Klaveer, vækkes en Strøm i Kobbertraaden, uden mindste Anvendelse af syret Vædske eller Zink.

I de sidste Aar er det lykkedes en anden dansk Mand Tænksomhed og Udholdenhed at besejre en Hindring, der blev anseet for uoverstigelig og gjorde den her omtalte Virkekraft bekostelig og dette er opnaaet ved at give Magneten hvilken som helst Bevægelseslængde, uden i ringeste Maade at svække den galvaniske Strøm eller den frembragte magnetiske Kraft, thi i Opdagelsens Barndom aftog de tiltrækkende Kræfter, endog

i ringe Afstand. Men hvormange Forbedringer og nyttige Opfindelser, der end knytte sig til og staae i Forbindelse med Electricitetens magnetiske Virkning, kommer dog intet Ravn og ingen anden Videnskabsmand i denne Retning vor afbøde Ørsted nær. Ligesaa højagtet som han var af alle Lærde og Højbaarne, ligesaa højdet og udmærket som han blev af fremmede Høfvere saavel som af Landets Fyrste, af Udlandets forskjellige lærde Selskaber som af Fædrelandets, saa ualmindelig afholdt var han ogsaa af Høje og Lave for sin elstværdisge, milde hjertelige Personlighed, der skaffede ham en stor Kreds af hengivne Venner.

I fulde 50 Aar virkede han som Universitetslærer, og heldigvis formåede ingen Misgjendelse eller ukjærlig og vrang Bedømmelse af Ansættelser og Færd den højagtede Lærdes stille Liv, der endte ved en rolig Bortgang den 9de Marts 1851.

Ved Siden af Physikerens Ørsted staaer hans ophøjede Broder, Anders Sandø Ørsted „Kongens og Follets Mand,” et Fædresnavn, der blev givet ham i Frederik den Sjettes Dage, og som han, der er at betragte som „alle Lovkyndiges Lærefader,” vel skal have Ret til at beholde, om end Tidernes vegle og skifte, og Livets Fordringer med dem. Ørstedes Fortjenester som Retskyndig og Statsmand, som skarpsindig Forfatter og kraftig Fædrelandsven er saa fremragende og saa overvejende, at Den, der kunde glemme alt det Gode, han har ydet, virket og fremlædt igjennem et langt velsignet, frugtbringende Liv, viet Fædrelandet og dets Vel, maatte kaldes Danmarks utatnemmelige Søn. Mange hæderlige Mænd have arbejdet i Samklang med ham, mange brave Mænd ønske at fremme Fædrelandets Selvstændighed og friere

Udvikling efter Anstuelser, afvigende fra hans, men neppe vil Nogen af den ældre eller nyere Tids Forkæmpere vinde større Krav paa Anertjendelse og Paakjønnelse af Samtid og Eftertid, end den frisindede Udling, frisindet i Ordets bedste Betydning, der forenede Bærdom, utrættelig Arbejdsomhed, ualmindelig Skarpsindighed og Viljekraft med de reneeste Villighedshensyn og det venligste Hjertelag, og derfor skal Ingen fordrifte sig til at rive et Blad af den Krands, der omslynger Hædersoldingen, som

„Da han var ung, og var kjæd og var frejdig tilmode,
ikke fløgted' til Sloven, men drog sit Sværd for det Gode;
tilgav Næsten, naar han kun fornærmet var vorden
men var Ribbingens Rædsel, en Hævner paa Jorden;
hævede kraftigt sin Aand, lod som Sol paa Himlen den lyse;
højt paa det Blaa
kjækt lod den varmende flaa
for at i dæmrende Muld ej hans Brødre mon fryse.“

Ligesom Videnskabsmanden og Grandseren H. C. Ørstedes Navn derfor er uadskilleligt fra „Selskabet til Naturlærens Udbredelse,“ „den polytekniske Læreanstalt,“ „Trykkesfrihedsselskabet“ og mange andre glædelige og nyttestiftende Foreninger, saaledes er Videnskabsmanden og Statsmanden A. C. Ørstedes fastknyttet til „Retsvidenskab, Lovgivning, Stændersamling og Statsstyrelse.“ Begge regnes de med Rette iblandt de hæderværdigste og mest gavnrige Mænd, Danmark nogenfinde har havt at fremvise, og om Begges elsteværdige Personligheder har der altid kun været og vil der kun blive een Stemme.

Paa Langeland findes paa flere Steder Spor af gamle Støverborge f. Ex. paa den sydlige Kant af Den, Syd for Steenbækken i Magleby Sogn, paa en Bakke i Jlebbølle,

Lindelse Sogn, Guldbjerg kaldet, paa en af Faarevejles yderste Marker i Strobøl Sogn, i Hovgaarden i Bødstrup Sogn, ikke at tale om den bekendte Hagen Hous Slot, der laa paa den nørbligste Pynt af Landet, som endnu bærer Navn derefter; og det er jo højst sandsynligt, at et Øland, der ligger saa bekvemt, alt i den fjerneste Oldtid maa være bleven taget i Beslag af vore søfarende Forsædre. De mangfoldige Kæmpegrave, der findes overalt paa Den, vidne ogsaa om, at den har været kjendt og beboet for mange Aarhundreder siden, og efter Sagnet skal den have havt sine egne Konger, f. Ex. i Kong Humble, hvis Gravhøj er en af de største og mærkeligste paa Landet. Disse Kæmpegrave holdes for, og dette vistnok med Grund, at hidrøre fra Cimbrerne, hvis Navn man ogsaa troer at gjenfinde i Gimmerbølle, en halv Miilsvej fra Rudkjøbing, med en meget gammel Sogneskirke, til hvilken baade Strynboerne og Folk fra Rudkjøbing i sin Tid skulle have søgt, førend de fik egne Kirker.

En af Langelands ældste og mærkeligste Herresæder er Faarevejle, der blev besættet i Slutningen af det sextende Aarhundrede af Erik Hardenberg, den daværende Gjer. Fæstningsværkerne ere forlængst ødelagte, men der findes endnu Grave omkring Gaarden, der indtil for nogle Aar siden havde et gammelt grundmuret Taarn med Portindfjorsel, Spiir og to Klokker. Over Porten var forhen de Hardenbergers Baaben anbragt; men Nutiden har kun viist liden Agtelse for dette Fortidsminde, thi to harnissklædte Mænd, der holdt Baabenet, ere anbragte en paa hver Side af Indgangen til Kjøstalden, og en latinsk Indskrift er bleven sat hen over Tærsteladen. Faarevejle Skov kjende vi fra Ohlenischlagers smukke Udtalelse derom i Langelandsrejsen.

Omtrent halvanden Mil fra Rudkjøbing, paa den østlige Kant af Den, ligger Tranekjær Slot paa en høj Bakke, der frembyder den skønneste Udsigt ud over det frodige og paa Naturskønheder rige Landskab. Dette er Grevskabets Hovedsæde, en gammel Bygning, omgivet med Grave og kjendt fra Historien som en af Landets stærkeste Fæstninger, der vel var istand til at holde en Dyst ud; men trods dens tykke Mure og høje Taarne, af hvilke et endog skal have været synligt i Mecklenborg, faldt den gjentagne Gange i Fjendebold ved de Belejringer, den til forskjellige Tider maatte udholde. Erik Langbein, en Sønnesøn af Brodermorderen Kong Abel, der, som alt sagt, fik Langeland som Lehn i det trettende Aarhundrede, bliver almindelig antaget for at have givet Tranekjær saa skarpe Tænder, at det blev en af Landets fasteste Borge. Ned imod Stranden til findes Ruiner af et andet gammelt forfaldet Slot, og paa Toppen af de mange Bakker i Omegnen sees Spor af oplastede Jordhøje, sandsynligviis fra Brændalderen. Iblandt de ældre Kongegrave, der viser sig til alle Sider, lægger man især Mærke til Renshøj, hvor en Kong René eller Ringel skal være jordet. „Holms Slot“ paa en stor Holm ved Stranden paa Klaveshølle Mark, bærer ogsaa Spor af en Søroverborg. Kirkebyen Tranekjær, der egentlig er en Flække, skal have sit Navn af et stort Kjør eller en Sø, der nu er udtørret, men som fordem da der var aabnet Vand, var Opholdssted for en stor Deel Traner.

I Bødstrup Sogn ligger Stamhuset Nedergaard, til hvilket høre to Smaasøer, kjendt de ere beliggende lige ud for Rudkjøbing, Sis og Slovs; ogsaa det vakre lille Gods Egeløkke findes i dette Sogn. Hovedgaarden Steens-

gaard, en stor anseelig Bygning, bekjendt fra Svenskekrigen af en hjærve Landsdommer Vincent Steensen's Færd, har i henved trehundrede Aar tilhørt den Steensen'ske Familie, efter hvem den bærer Navn; ved et Magestifte med Frederik den Anden afstod Familien noget Gods ved Frederiksborg imod at faae „Krogager“ i Snøde Sogn paa Langeland; men Gaardens Bygninger stode dengang paa et fjernt Sted i Marken.

Da Karl Gustav i Begyndelsen af Aaret 1658 gik over Isen fra Sønderjylland til Fyen, tog han som bekjendt derfra atter Veien over Smaaserne, for at komme til Sjælland. Fra Thorseng gik han til Langeland med en stor Skare Krigere, saavel Fodfolk som Hestfolk, Kanoner og Krigsformødenheder, kjøndt Vandet gik en Alen op paa Slæderne, og enkelt Mand af Landets Indsødte neppe vovede at kjøre over Isbroen. Dengang slap Langeland imidlertid godt derfra, thi den svenske Konge vilde kun marschere igjennem med sine Stridsmænd for at komme videre over Lolland og Falster til Sjælland, hvor han havde et større Maal isigte: Kjøbenhavns Belejring. Men Aaret efter, da Svenskerne kom igjen, var der ingen Isbane at glide hen over, og den paatænkte Landgang blev derfor efter bedste Evne vanskeliggjort dem, indtil de omfæder opnaaede at faae Fodfæste paa Landet. Ved denne Landgang var det, at Landsdommeren Vincent Steensen samlede endeel Mandskab og slog Fjenden tilbage to Gange, men ved det tredje Angreb faldt han ved Annemosegaard, og hans Lab fremkaldte en øjeblikkelig Modløshed. Da var det hans Hustru, den heltemodige Anna Hold, tog Mod og Mand's Hjerte til sig for at holde Styrken samlet og hævne sin Ægtefælles Død, dog Svenskerne's Magt var for overlegen. Siden tog hun sin Tilflugt til en List, der vel kunde have Bærd

for den Tids haarde og raae Krigere og kan finde Undskyldning i den forbitrede Stemning, der opfyldte Alle ved Svenskeres troløse og grumme Færd, men som i og for sig kun gjorde en Kvinde, en Kristenkvinde, liden Gerning. Hun indbød nemlig en stor Deel fjendtlige Officerer til et Gæstebud paa Steensgaard og bevartede dem paa det bedste i den saakaldte Sommerstue, der var smykket med endeel gamle Familiemalerier. Efter at have ladet sætte saa rigeligt frem af Drickvarer, at alle Gæsterne bleve drukne, samlede hun Gaardens Folk, som hun væbnede med allehaande Mordvaaben, og lod dem holde sig skjult indtil det belejlige Øjeblik, der ikke udblev længe, thi de berusede Svenskere bleve faade og gave sig til at styde til Maals efter Billederne paa Væggen; men under denne Morstab bleve de overrumplede af Anna Holdts Folk og Alle dræbte. Efter Eigende skal der i de gamle Kjælder-mure endnu findes Spor af de ihjelslagne Svenskers Blod.

Stoenje er Dens nordligste Kirkesogn. Det er i dette, at Søroveren Hagen Hou havde sin Borg, og den forhen nævnte Rømpes Rutsles Grav ligger ved Stoenje Havn. Østlig for denne findes tre høje Bakker, af hvilke den ene kaldes Trollebjerget, men de gaae ialmindelighed alle tre under dette Navn, da det er jo noksom bekendt paa Langeland, at der boer Bjergtrolde i dem endnu den Dag idag, og Folk høre tydeligt, at Ristelaage blive lukkede op og slaaede i der-nede. Da en Gaardsfæster ved Trollebjerget for nogle Aar siden dræbte sin Hustru paa en grusom Maade, vare de Omkringboende enige om, at Manden ingen Tilregnelighed kunde have, da det var Bjergtroldene, der var Skyld i det Hele; og der var Grund til at frakjende ham Tilregnelighed, thi Bonden var affindig og blev derfor henstat i en Daareanstalt.

Dog, da Kirkeflokkernes Ringen, naar de kalde til Gudstjeneste alene er istand til fordrive Djævelskab, og Trøldenes Magt svækkes efterhaanden som Menneskene vandre til Templet, er det at haabe, at de Underjordiske snart ville flytte heelt bort.

Der er maaskee ikke mange Landsdele, i hvilke Troen paa det Overnaturlige har vedligeholdt sig saa stærkt som paa Langeland; derfor hører man og endnu gamle Folk tale meget om de Underjordiske, om Spøgerier, som de have seet lyslevende, og om Manen og Besværgelse; der er endog en Manehistorie fra Begyndelsen af dette Aarhundrede, der skal have tildraget sig i Tranekjær. Fru Ellen spøger endnu paa Steensgaard, men Ellen Pors paa Skovsgaard, Fruen paa Tranekjær Slot og Kræmmerens Mand i Skrobølvsø skulle omfider være komne til No.

„Blodageren“ kaldtes indtil den sidste Tid en Mark ved Stoense By, og efter Sagnet havde den faaet dette Navn af et dobbelt Brodermord, der var bleven begaaet sammesteds. Der fortælles, at da Pesten havde bortrevet størstedelen af Dens Befolkning, søgte de Overlevende omkaps at tilegne sig Jorderne fra de øde Gaarde. Saaledes vare og en Dag to Mænd ude at pløje, og mødtes med deres Plove paa nævnte Ager, som de Begge havde Lyst til; men den Ene vilde ikke vige for den Anden, og stiondt de vare Brødre, kom de i heftig Ordstrid, der endte med at de ihjelsloge hinanden med deres Plovstave og bleve nedgravne paa Stedet.

For mange Aar tilbage skal der engang være kommen en Hvalfskib ind i Beltet imellem Fyen og Langeland, siger Sagnet, og denne var saa uhyre stor, at den ikke kunde vende sig og komme tilbage, hvorfor den brølede saa højt, at alle Beboerne i Stoense Sogn kunde høre det og kom derved i

stor Angst, men saa kom dens Mage Nord fra med en rigelig Vandmasse, derved blev den igjen flod, og begge droge tilbage. Sandsynligviis staaer dette Sagn i Forbindelse med en eller anden Naturbegivenhed.

Stoense Kirke skal være bygget Aar 1600 af to Jomfruer Hold, der ligge begravne under Præstestolen, men det er sandsynligt, at der har været et Kapel eller en Trækirke sammesteds længe før den Tid.

I Nørreherred findes ogsaa Spødsbjerg, et Færgested, hvorfra der er Overfart til Taars paa Lolland. Det ligger i Vongelse Sogn og er sandsynligviis en Fortællelse af „St. Peders Odde's Bjerg,“ da den nærmeste By hedder Pederstrup, og Sognet kirken uden tvivl har været St. Peders Kirke.

Fuglsbølle, Annez til Vongelse, er det nordligste Sogn i Sønderherred. I Vindelse Sogn findes mange Kæmpegrave; paa Guldbjerg Bakke i en af Sognebyerne seer man Ruiner af en gammel Søroverborg, og paa en Mark ved Vindelse Nor, der endnu kaldes „Rjøbing“, skal der tidligere have været lagt Grund til en Rjøbstad. Endnu i forrige Aarhundrede var Vindelse Nor den nordligste Deel af Rudkjøbing Havn. Omegnen ved Vindelse By er saare vakker; foruden det omtalte Nor er der en smuk lille Lysskov, et frodigt Agerland; og skønne kratgroede Bakker, eller som Vangelænderne sige „lodne“ Bakker strække sig hen ad den Vej, der fører til det store, rige, fra Oldtiden kjendte Kirkesogn Humble, et Ravn, der i Nutiden vækker milde og livjalige Minder hos de Mange, der have havt den Tilfredsstillelse at finde sig hjemme i kortere eller længere Tid i den gamle Præstebolig, hvor en hæder-

værdig Sognehyrde, fremragende ved en ualmindelig Kundskabsfylde, en sjelden Dygtighed og en velgjørende Hjertevarme, i en Narrække har virket til Velsignelse for en Menighed, hvis bedste Talsmand og sandeste Ven han stedse har viist sig at være, og som derfor omfatter ham med den samme højagtelsesfulde Taknemmelighed og Ærbødighed, hvormed Alle, baade fjern og nær, bøje sig for en saa begavet og elskelig Personlighed.

Humble har efter Sigende Navn af en Kong Humble, der levede i Bermund den Vises Tid, i Slutningen af det andet og Begyndelsen af det tredie Aarhundrede efter Kristi Fødsel. Han skal egentlig have været Konge i Fyen, men opholdt sig meget paa Langeland, der ligeledes stod under ham, og være jordet paa denne Ø, hvor hans mægtige Gravsted endnu findes ved Humble Kirke. Da Graven blev aabnet af Øvrigheden i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, skal der i samme være foresunden en Deenrad af usædvanlig Størrelse, og til forskjellige Tider er der i Gruset som og i nogle omkringsværende, nu ødelagte Kæmpegrave, foruden Steenvaaben fundet Tænder, Knokler og andre Stumper af Menneskebeen. „Kong Humbles Grav,” som Stedet endnu den Dag idag kaldes, antages ogsaa at have været et fornemt Thingsted.

Kirken i Humble, en stor, lys og velvedligeholdt Bygning var forhen Herredskirke, og Taarnet har havt to Klokker, af hvilke den ene havde Aarstal 1636, den anden ukjendelige Figurer, Klokketøberens Bmærke, det dansk-svensk-norske (og pommerste?) Baaben, Aarstallet 1430 og et Ave Maria. Ved Ristninge, hvilket Navn antages at hidrøre fra „Risti

Thing," altsaa tidligere et bekjendt Thingsted, er Ladeplads og tillige Overfart til Vrs.

I Humble Sogn er den gamle Sædegaard Bestergaard og Hovedgaarden Skovsgaard, der forhen maa have havt rigere Gods og mere udstrakte Bygninger end nutildags, hvilket Gravene der vidne om. Den har tilhørt iblandt andre Slægter Familierne Raas og Pors, og der er til forskjellige Tider blevet foresunden Ejendele med disse foregaaende Besidderes Navne og Mærker; jaaledes for nogle Aar siden en Solvstee med A. P. og Aarstal, der opbevares af den nuværende Ejer. Formodentlig har den tilhørt Anna Pors, en Datter af Sti Pors, Herre til Skovsgaard, bekjendt for sit ugudelige Levnet; men Datteren var from og gudfrygtig, og stiftede flere Legater til Hjælp for Trængende og for at fremme Gudstjenesten.

Der er endnu Adskilligt ved denne gamle Bygning, der minder om en svunden Tidsalder s. Ex. en stor Præstegamin i Storstuen, der vel er værd, at den fremdeles bliver holdt i Vre. Iblandt Almuen hersker almindelig den Tro, at det ikke er saa ganske rigtigt fat paa Gaarden, og at det pusler og rører sig sælt ved Nattetide i de indre Værelser.

I Overeensstemmelse hermed staaer et gammelt Folkesagn, en af de paa Langeland saa gængse Manehistorier, der knytter sig til Skovsgaard angaaende to af dens tidligere Ejere. To Benner, af hvilke den ene var den alt nævnte Sti Pors og den anden hed Meljor Hvas, levede meget ugadeligt og begif allehaande flette Handlinger. Førstnævnte havde en Søster, der hed Ellen, som blev røvet af Bjergfolk og ført ned i deres underjordiske Opholdssted tæt ved Gaarden, som siden den Tid kaldtes „Ellens Bjerg," men Bennerne fik hende

manet ud igjen. Da hun kom frem for Lyset, havde hun med sig en Kjortel, hvortil manglede et Ærme, som ej var bleven spyt i, og i Haanden Kniv og Gaffel, som havde den Egenkab at kunne stille Blod. Efter det Levnet, Bennerne havde ført, kunde de ikke finde No i Graven, og den, der sidst døde bort, spogte især saa forstrækeligt paa Gaarden, at Sognepræsten blev kaldet for at mane ham bort, men var imidlertid nær selv bleven overmandet, da han ikke kunde besvare Aandens Spørgsmaal om, hvor Kristus var, da han hverken var i Himlen eller paa Jorden? Den Afdødes Søster, der fra et aabent Vindue var Tilhører, gav det Svar, at Kristus dengang svævede i Lufften eller var paa Bandet. Da blev Aanden overvunden og ytrede i Ærme, „havde jeg troet Dig til dette, Søster min, saa skulde Du være bleven i Ellens Bjerg den Dag idag.“

Da Skovsgaard omtrent for et Aarhundrede siden kom bort fra Familien Raas, blev „liden Ellens Sager“ solgte ved Auction og sendte til Thorseng Slot, men Gassen er efter Forgivende senere kommen til Rudkjøbing, hvor den endnu skal være i en Privatmands Eje. Det er en togrenet Solvgaffel af noget usædvanlig Dannelse.

En af de skønneste, rigeste og bedste Ejendomme paa Langeland er Hovedgaarden Hjortholm i Fodslette Sogn med herlige Jorder, fortrinlig Skov og en yndesfuld Beliggenhed ved Langelands Beltet. Rnepholm, forhen Tryggevældegaarden, er en stor Avlsgaard i Tryggeløv Sogn, og Lykkeholm, der forhen har tilhørt Familien Raas, hører nu til Stamhuset Ahlesfeldt saavelsom Bestergaard i Humble Sogn, Brolykke og Holmegaard i Magleby Sogn. Sidstnævnte antages for at være den ældste Herregaard paa Langeland.

En af Byerne i Magleby Sogn hedder Bagentop og

skal være anlagt af hollandske Fiskere nogle Aarhundreder tilbage i Tiden. Beboerne sammesteds afvige endnu noget fra Landets øvrige Befolkning, fornemmelig i deres Sprogbrug, men isørigt ere de ganske smeltede sammen med de andre Langelændere. I det store Magleby Nor, der nu bliver inddæmnet, da det optager et Fladeindhold af 1500 Tdr. Land og ofte fremkalder Ulempe paa de omkringliggende Jorder og Enge, ligge to Der, Bogs paa 20 Tdr. Land og Laag paa 5—6 Tdr., samt en lille Græsholm, Ros kaldet, og paa Klinten ud til Stranden i dette Sogn seer man tydelige Spor af et gammelt Søroverflot. Falkebjerg er Dens højeste Punkt; det ligger paa en Mark i Søndenbro, og paa Toppen af samme brænder et Fyr.

Dens Længde fra Frankelint til Guldstav er henved 7 Miil og Fladeindholdet 5 Miil, af hvilke det stærkt befolkede, frofulde og paa Naturskønheder rige Nørreherred indtager $2\frac{1}{4}$, og det ualmindelig frugtbare Sønderherred $2\frac{3}{4}$ Miil; tilsammen udgjøre de et Provsti, der hører til Fyens Stift.

Agerdyrning er Hovednæringsvejen, men Mejerierne ere betydelige og Huusfliden roesværdig; foruden de almindeligere Arter af denne, Spinden og Bøven, forarbejdes der paa Landet, fortrinnsviis i den sydligere Deel, smukt og godt Skurvemagerarbejde, og de langelandske Gruentimre ere flinke til at flette Straahatte.

Sire og fiirsindstyvende Afsnit.

Iblandt de mindre Der, der strække sig langs Fyens Sydøst, ligger Kirkesen Stryns nærmest Langeland, imellem

denne Ø, Thorseng og Grø, en Miil fra Rudkjøbing og to fra Svendborg. Den er 1 Miil i Omfang, har meget frugtbar Jordsmon, god Jagt og fortrinligt Fiskeri, som Beboerne, der ere flinke Søfolk, ogsaa drive med stor Udholdenhed. „Kan Isen bære en Krage, saa kan den ogsaa bære en Strynboer,“ sige Langelænderne, thi Beboerne af den mindre Ø, der assætte deres Fisk paa den større, vove sig ofte ud paa den tilfrosne Strand med deres Fangst; medens Isen endnu er saa tynd, at de øjensynligen udsætte sig for Livsfare. Næsten daglig bringe Strynboerne Fisk til Rudkjøbing og have derved tilvise mangan majsommelig Fart; men de trodse Vind og Vejr for den Fortjenestes Skyld, som Langelænderne ere for velskaaende og vel for fornemme til at gjøre dem stridig. Foruden fortrinligt Byg og Græs af den allerbedste Slags, isærdeleshed graa Græs, dyrkes der paa Den endeel Senep og Kommen.

Strynøkalv hedder en lille velbefolket Ø paa omtrent firfjendstue Dr. Land ypperlig Jord, der hører til Strynø Sogn. Brændsel og Eng mangle ganske, men Savnet af de sidste afhjælpes ved nogle Græsholme, der ligeledes høre til Sognet; Brejholm og Vogtesholm ere de største.

Nordvest for Strynø, imellem Fyen, Thorseng og Grø ligger Drejø. Den er omtrent en halv Miil lang, men ikke fuldt saa bred, og Øboernes bedste Erhvervsskilde er Fiskeri, skjøndt Jorderne ere gode. Fordum søgte Drejøboerne til Gudstjeneste paa Grø, men i Midten af det sjetende Aarhundrede gav Kristian den Tredie dem Tilladelse til at bygge sig en Kirke paa selve Den, og da Sognet vilde blive alt for lille til Præstens Underholdning, bleve de omkringsliggende

Der, Stars, Hjorts og Birkholm samt nogle Holme lagte til Drejs.

Avernæs hedder den næste Kirkes, beliggende en halv Miil sydlig for Fyen i Salling Herred, under Grevskabet Brahesminde. Den, der ligger lavt og er flad, bestaaer af to Dele, der ere forenede ved en smal Landstrimmel, omtrent 2000 Fod lang; den sydsørlige Deel hedder Korsbavn og har en By af samme Navn; Avernæs og Munkø ere Ravnene paa to Byer, der ligge paa den nordvestlige Deel. Som andre Oboere ere Indbyggerne Agerbrugere og Fiskere, men fordom har Avernæs sandsynligviis haft en mere formuende Befolkning end nutildags, thi i Foraaret 1685 opgravede en Bonde sammesteds tre smaa Guldstaaler eller Guldburner. De fleste Smaaser ere ganske flodelse, men den her nævnte D har en vakker lille Lund.

I Faaborg Fjord ligger Bjørns med en By af samme Navn. Den hører til Horne Sogn i Salling Herred og er noget mere højtliggende end Avernæs, som den iøvrigt ganske ligner. Fiskeri er Beboernes fornemste Erhvervskilde og Næringsmiddel, og Havet skaffer dem ogsaa rigt Udbytte.

En Miil sydvestlig for Faaborg, imellem Fyen og Als, ligger en D, der er bekjendt i Historien, men af en mørk Begivenhed; det er Lys. Ligesom Avernæs hører den under Grevskabet Brahesminde i Salling Herred, Svendborg Amt, omfatter et Areal af henved 1100 Tdr. Land og udgjør et Kirkesogn for sig alene. Der fortælles, at den har sit Navn af, at den fordom kunde give Ly imod Vinden, men at Skoven blev ganske ødelagt ved en Skipperes Uforsigtighed. Da denne Sømand rejste hjemmefra, havde han af sin Moder faaet et Baand med tre Knuder, for at han ved at løse dem,

kunde flaffe sig god Vind. Den første løfte han da han gik hjemme fra, og saa fik han Medbør, den anden da han kom i rum Søs og flaffede sig derved drivende Bør; men den tredje løfte han ved Svendborg, og da rejste der sig strax en saa voldsom Storm, at hele Skoven paa Lys blev ødelagt, og han selv fuldsjælede.

Imod Nord er Den flad, men paa den østlige og sydlige Side findes høje Leerbanker og imod Vestkanten styder sig en god Havn ud i „Revers Kro“, hvoraf Landet maaskee bærer Navn, da den giver Ly og Læ i haardt Vejr, og alt for godt Ly gav den i det trettende Aarhundrede en troløs Lehnsmænd, der fordristede sig til en Volds handling, som har gjort Den historisk mærkværdig.

Vi have jo alt hørt om Baldemar Sejr, om hans heldige Hærtoge, hans rastløse Virksomhed, hans udstrakte Bælde og hans tunge Hjertesorger ved Dagmars Død som i Aarenes Løb ved hendes Søn, den unge Kong Baldemars. Andre store Ulykker og Sorger væltede ind over ham og iblandt disse maae vi her fremhæve hans lange Fangenskab, der fandt Sted efter Jagten paa Lys, og dette midt i hans Lykke og Glands, ved en trædst og snedig Mands List.

Baldemar havde naturligviis ved sine Sejrvindinger flaffet sig mange Avindsmænd, og en af disse var Grev Henrik af Schwerin, almindeligviis kaldet „sorte Grev Henrik“. Den danske Konge havde hærjet hans Lande og ødelagt hans Borge, saa at han vel ikke uden Grund sølte sig forurettet, men han udlovede, at han nok skulde tage Hævn over sin Landsherre, dog uden at lade sig mærke med hvad han førte i Skjoldet. Ivertimod viste han Venlighed og Forekommenhed og fulgte med, da Baldemar i Forsommeren

1223 tog over til Lys for at forlyste sig med Jagt; den Dag, Udaaden fandt Sted, jagede han dog ikke med, men foregav et Paastud for at blive tilbage og træffe de fornødne Forberedelser, ved at gjøre sine egne Skibe sejsklare og børe Huller i Kongens; men da Baldemar og hans Følge kom hjem, gif han Kongen ydmygt imøde og tog Deel i Aftenens Driflegilde, skjøndt uden at nyde meget.

Træt efter Jagten og tung af den nydte Viin laa Kong Baldemar med sin Søn, den unge Baldemar, i tryk Søvn i et aabent Telt, da Grev Henrik i al Stilhed styrtede ind med nogle Folk, greb den gamle Konge i Struben for at han ikke skulde gjøre Rarm, og trods al hans Bærgen og Kamp førte han ham ombord paa et Skib, som laa sejslfærdigt. Kongesønnen blev ligeledes fangen og bragt ombord, og Alt foregik i stor Hast og saa lydløst, at Jagtsølget, der sov i forskjellige andre Telte, aldeles Intet hørte deraf, førend de omsider vaagnede og kom paa Benene. Da mærkede de strax Uraad og vilde sætte efter den troløse Greve, men Kongens Skibe vare jo ubrugbare.

At Grev Henrik var en saare snedig Mand, viser hele hans Fremgangsmaade. Da han var kommen hjem til sine Lande, førte han Baldemarerne fra den ene fæste Borg til den anden, først til Slottet Lenzen ved Elben, derefter hiinsides Elben til Bjergslottet Dannenberg, som tilhørte en af hans Benner. og holdt ham saaledes i Fængsel i henved tre Aar, skjøndt Keiseren i Tydsland og endnu mere Paven i Rom mindede ham alvorligt om at sætte dem i Frihed. Omsider bleve de frie, men paa haarde Bilkkaar. Kong Baldemar maatte afstaae flere Landsdele, desuden skulde der i Løsepenge udredes en stor Sum, tilmed alle Dronning Berengarias Ju-

veler og andre Herligheder, for hvilke Kong Baldemars to yngre Sønner og fyrretyve Riddere maatte sendes som Gidsler til Grev Henrik; desuden maatte han love at stille sin yngste Søn og ni Adelsmænd som Gidsler for den Førstesødte, der skulde frigives kort Tid efter ham selv, og forpligte sig med Ed, at han aldrig vilde hævne sig paa Greven.

Det var haarde Vilkaar, men Kongen maatte gaae ind paa dem og underskrive, for at slippe fra det nedværdigende Fangenskab. Til stor Glæde for det trofaste Folk, der gjerne, baade Mænd og Kvinder, gavede Skatte og Kostbarheder for at udfrie Landsherren, kom Baldemar tilbage til sit Rige, Juleaften 1225, efter at have henlevet mere end halvtredie Aar i de fjendtlighedsfulde Fyrsters Vold.

„Saa glade vare alle danske Mænd,
deres Herre var løst af Næde,
som Englene vare den Paaskemorgen
Vorherre stod op fra Døde.“

Men i Danmark saae det ikke saaledes ud som da Baldemar rejste bort, thi flere af de vundne Lande vare efterhaanden faldne fra, Voldsmand rejste sig i det Indre og Freden veg bort; derfor havde danske Mænd heller ikke kunnet udfrie deres Konge med Kaarden i Haanden. Det var tilvisse bleven en sorgelig Jagtrejse, som nok Ingen saldt paa, da Kongen drog til Lys, og en Hjertesorg baade for Konge og Land blev otte Aar efter den ulykkelige Jagt paa Refsnæs, da den unge Kong Baldemar, Dagmars Søn, fik sit Banesaar.

Det var imidlertid ikke Baldemar Sejrs Agt at holde den Ed, han var bleven tvungen til at aflægge, og derfor søgte han hos Paven Tilladelse til at løses fra den, fik den ogsaa og drog med en Fær imod sine Fiender for at hævne den Overlast og de Krænkelse, han havde lidt, og for

at udfrie sine Sønner. I den første Tid var han heldig, undertvang atter Ditmarskerne og slog baade Grev Henrik og hans Medforbundne, Grev Adolf af Holsteen, men saa kom Vinteren, der bragte Fjendtlighederne til at hvile, og næste Sommer 1227 tabte han Slaget ved Bornhoved, mest ved Ditmarskernes Forræderi; thi midt under Slaget faldt de Danehæren i Ryggen, efter et Tilfald, de hemmeligt havde givet den holsteenske Greve, skøndt de burde have kæmpet for den og dækket den. Kongen selv mistede i dette ulykkelige Slag sit højre Øje og undgik kun med Rod og neppe et nyt Fangenskab, thi dersom ikke en tydfst Ridder i hans Hær var kommen den saarede Helt tilhjælp, havde taget ham op paa sin Hest og ført ham ad lønlige Veje til Kiel, var han sandsynligviis atter falden i Fjendevold. Tre Aar efter bleve Kongesønnerne løskjøbt.

Fra den Tid af førte Baldemar ikke flere Krige, men vaagede desto ivrigere over Landets Fred og Rolighed, og gjorde sit Navn udødeligt ved gode Love, der vare affattede efter de forskjellige Landsdeles Lær og Trang. Den jydsk Lov, til hvis Affattelse Kongen fortrinsviis betjente sig af Biskop Gunner, gjælder endnu i Sønderjylland, og blev først afføffet i Rigets andre Provindser, da Griffensfeldt stod Kristian den Femte bi ved den Grundlov, der har været gjældende i Danmark indtil vore Dage.

Før vi gaar bort fra Baldemar Sejr og hans Prøvelsetid, er der to Navne, som maa fremhæves, fordi de, der bære dem, afslagde Vidnesbyrd om trofast Hengivenhed, medens saa mange Andre svege den laarne Konge; det var to af Baldemars Søstersønner, Albert af Orlamünde, en modig og højhjertet Fyrste, der redelig arbejdede og kæmpede for at

udfrie sin kongelige Slægtning af Fjendelænker, gennemførte med sin Kaarde det danebergske Forlig, der skulde gengive Baldemar Friheden imod at Danmark blev et Lehn af Tydskland, og efter fuldendte Rustninger mødte de forenede nordtyske Fyrster ved Mölln, Januar 1225; men efter en lang og blodig Kampdag blev han tagen tilfange og ført til Slottet i Schwerin, hvor han gjenstaae Kong Baldemar som en Medfangen, thi derhen var ogsaa Danekongen bleven ført.

Grev Albert af Orlamünde, der omsider kom paa fri Fod, imod at Rauenborg blev afstaaet til de fjendtlige Fyrster, var en Søn af Baldemar den Stores Datter Sofie og Grev Sigfrid af Orlamünde. Grev Otto af Lyneborg, den anden af Kong Baldemar den Sejrriges Søster sønner, der handlede sin Byrd og sin Slægt værdig, var en Søn af den store Baldemars Datter Helene og Wilhelm den Lykke af Lyneborg, Søn af Sachsenfyrsten Henrik Løve. Otto af Lyneborg, der anførte den højre Fløj af Kongens Hær i det ulykkelige Bornhöved Slag blev ogsaa Schwerinerfyrsten Henriks Fange og maatte dele Fængsel med sin Fætter Albert, indtil han, Aaret efter han var falden i Fjendevold, løstjødte sig for 10,000 Mark lybske Penge, som han selv var istand til at udrede, da han, der blev den første Hertug af Brunsvig-Lyneborg og derved Stamsfader til Fyrstehusene i Hannover og Brunsvig, nylig var kommen i Besiddelse af sin store, rige Arv.

Til Fyens Stift, som nu er omtalt, hører, foruden Fyen, Langeland, Thorsøng, Avernæs, Lys, Drejs og Strypø endnu henved 50 mindre Øer og Holme, af hvilke vi have omtalt

Birkholm, Bjørns, Bogs, Brandss, Ebels, Egholm, Fæns, Fænskalv, Hjorts, Ilums, Roms, Sis, Skars, Sprogss, Strynskalv, Thurs, Vilelss o. fl.

Stiftet deles i to Amter: Odense og Svendborg, der indbefatte 14 Herreder, af hvilke 8: Odense, Bjerger, Masum, Baag, Bends, Lunde, Skam og Skopby ere i førstnævnte, og 6: Sunds, Salling, Gudme, Binding, og Langelands Nørre- og Sønderherred ere i sidstnævnte.

Der er 9 Kjøbstæder i Fyens Stift, af hvilke Odense ligger omtrent midt paa Den, Bogenfse ligger paa den nordlige Kant, Kjerteminde og Nyborg imod Vst, Svendborg og Faaborg imod Syd, Alsens og Middelfart imod Vest, Rudkjøbing paa Den Langeland. Af Grevskaber er der 6: Brædesminde, Mueladell, Vedelsborg, Roepstorff og Gyldensteen samt Langeland; af Baronier 5: Bræhetrolleborg, Holkenhavn, Holsteenshuus, Lehn og Schelenborg.

Sem og fiirfindstypende Affnit.

Syd for Thorseng og Fyen, imellem Langeland og Als, ligger Wro, der ialmindelighed regnes med til Slesvig, Kjøndt den i geistlig Henseende har staaet under Fyen, indtil Als Bispestol blev oprettet og Wro lagt ind under denne. Den har i en Aarrække haft tydske Embedsmænd og tydske Rettergang, og desuagtet er Manden og Tænkemaaden saavel som Sproget dansk, og har altid været dansk paa dette Land.

Wro bestaaer af to Hoveddele, der ere forbundne ved en lang Jordstrimmel, et saakaldet Drej, af hvilke den større,

det forrige Graasteens Amt og Søbygaards Lehn, indtager to Trediedelev af Den, den mindre, forhen Guds-gaves Lehn, en Trediedelev. Dens Længde fra Marstal til Skjoldnæs er $3\frac{1}{2}$ Mil, Bredden meget forskjellig; paa et Sted er den en Mil bred, paa andre betydelig smalere, og det nysnævnte Drej er kun nogle Favne bredt. Fladeindholdet er kun $1\frac{1}{2}$ □ Mil.

Imod Nord er Landet opstybt af høje Bakker, der deles paalangs og paatværs af flere Dalstrækninger, saa at Den i sin Længde mestendeels bestaaer af to, tre Bakkerader; derpaa sænker det sig imod Syd og falder af mod Havet med bratte Skrænter, der paa sine Steder ere hundrede Fod høje. Den nordre, næsten ganske flade Kyst, hæver sig til en Højde af over tohundrede Fod; et af de højeste Punkter er Sønderhøj, 227 Fod over Havfladen og næsten lige saa højtliggende ere Olde Møllebakke, Risse Kirke, Trandrup Kirke, Bregninge Mølle.

Paa Grund af denne høje Beliggenhed har Landet til alle Sider en Stjøn og vid Udsigt, især mod Nord, hvor Havet, der begrænses af Langeland og Fyen, ligner en stor Indsø, fuld af større og mindre Øer, som med deres Øyer, Kirker og Skove og de mange Sejlere, der glide hen ad Havfladen, frembyde et fortryllende Skue. Imod Syd er Udsigten ikke mindre vid, men langt mindre afvejlende; fra den ene Side seer man Als og en Deel af Slesvig, fra den anden den sydlige Deel af Langeland, og i den fjerne Baggrund skimter man Indløbet til Kieler Fjord og en højtliggende Landstrækning i Holsteen.

Ves Jordbund er i det Hele taget ypperlig, da den bestaaer næsten af lutter mergelblandet Leer, hvis ydre Skorpe paa de fleste Steder er god Muldjord. Luften er reen og sund, og Vejrliget mindre afvejlende end i mange andre Egne

af Landet. Den er indfaaren af mange Bugter og Fjorde, der tildeels bære Navn af Nor, ligesom paa de omkringliggende Der og Østfyften af Slesvig, et Udtryk, der tilkjendegiver, at det er en lille Fjord med lavt Vand. Af Indsøer findes kun en eneste, det er Bitts, paa den sydvestlige Kant. Stike kunne ankre mange Steder under Landet, men trygge Ankerpladse for større Fartøjer findes kun ved Grøskjøbing og Marstal.

Skov mangler Grø ganske, men ældre Forfattere omtale Dens hyperlige Skove og fortræffelige Bildt, endog i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, og Hertug Johan Kristian til Sønderborg skal være den Mand, der maa bære Skyld for, at størstedelen af Landets tidligere Skovrigdom er forsvunden, thi han forhuggede Skovene for at faae Penge i Kassen, og Mindet om den ødelagte Prydelse lever nu kun i nogle Navne, saasom Skovby, Skovbjerg, Bestenskov o. fl. a. og hele det forrige Guds-gaves Lehn kaldes i daglig Tale ialmindelighed „Skovlandet“.

Grøboerne holde Alle tilsammen faare meget af deres Land og ere overtydede om, at det er det hyperligste paa hele Kloden. En saadan Tilfredshed og Paastjønneise af de Goder og Glæder, der ere blevne os tildeel i vor Hjemstavn, er tilvisse noget ønskeligt og godt, kun maa Erkjendelsen ikke udarte til Ensidighed, og Følelsen af, at man har det godt, være saa elastisk, at den gjerne deler sine Goder med Andre; men hos Øboerne er dette ikke altid Tilfældet, thi de see undertiden med et stævt Blik til Fremmede, der ville fæste Bo paa deres Ø. Dog gjælder dette ingenlunde om Grøboerne som om Bornholmerne, det skulde da være, at de med en vis Stolthed trække sig sammen, naar „Øboerne“, som de kalde

Beboerne af de mindre omkringliggende Øer, faae ifinde at flytte over til „Fæstlandet“, Grø nemlig, der tilviſſe er ualmindelig tæt befolket.

Næſten alle Grøboerne ere Skippere eller „Handelsdrivende og Smuglere,“ ſtaaer der i et gammelt Skrift. Ikke alene i Byen Grøſkjøbing og Flækken Marſtal, viſer Handelsaanden ſig, men endog omkring paa Vandet, og da de Handlende ſelv afhente og ſælge deres Varer, ſom de viſtnok i mange Aar have glemt at fortolde, have Grøboerne været iſtand til at ſælge til billigere Priſer end de Kjøbmænd, der ere boſiddende i Stæderne, og ere derfor endnu den Dag idag velkomne og gjerne ſete, naar de gjæſte Langeland og andre Øer med deres Kram. I Rudſjøbing udkom der i Midten af det ſyttende Aarhundrede et Forbud imod „at huse eller hælde Rogen fra Svendborg eller hidsøre Rogen fra Thorseng“; det vilde da egentlig ikke have været ſaa forunderligt, om ſamme Forbud havde udſtrakt ſig til Grøboerne og deres Smughandel. Iøvrigt ere Beboerne af Grø vindſtibelige, ædruelige og fredſommelige Folk, der paſſe deres Dont og altid have viiſt ſig ſom gode danſke Underſaatter, uagtet de mange Forviſlinger, der have udspundet ſig omkring dem, og trods deres mange Handelsforbindelſer og megen Færden iblandt Hamborgerne, der ikke ere traadte frem ſom Danmarks Bønder. Iøder holde de ikke af i deres Midte, og det er jo let forklarligt iblandt et Folk, der har en ſaa forunderlig Lyſt til at handle; derfor har man ogſaa Exempel paa, at en jødiſk Handelsmand i Midten af ſorrigte Aarhundrede maatte forlade en indbringende Levevej, han havde ſaaet igang i Grøſkjøbing, „liſtet ſig til at etablere,“ ſom der ſtaaer i Raadſtueprotokollen, og i Begyndelſen af dette Aarhundrede blev en Slagter af

samme Tro bortviist fra Byen „Sjøndt han havde tilfneget sig Borgerstab.“

En stor Mængde steensatte Gravhøje, Thingsteder og Offerpladse give grundet Formodning om, at Værs i Oldtiden maa have indtaget en temmelig anselig Plads her i Norden; mange af disse gamle Minder ere tildeels ødelagte, men der findes Spor af langt flere, end almindeligviis paa et tilsvarende Fladeindhold. Af Ræmpehøje findes som andre Steder, tre Slags: store Steensætninger, der alle have en Retning i Øst og Vest f. Ex. Lyfleshøj paa Trandrup Mark, den fredlyste Høj ved Rise Præstegaard o. fl.; disse have sandsynligviis været Thingsteder, eller vel egentlig Forsamlingssteder for Almuen, og smaa Steensætninger af fem store Steen, der ere fastgjorte i Jorden, men almindeligviis rage en Alen ivejret og derover og med en stor Steen lagt ovenpaa, saa at de danne et langagtigt Rum, der har en Åbning imod Syd, som formodentlig har været lukket med en lyvende Steen, og disse Minder antager man at have været Gravkamre, af hvilke det største, smukkeste og bedst vedligeholdte er Brynkehøj ved Lille Stokkeby. Paa nogle Steder ere de endnu omgivne af en Kreds af store Stene, sandsynligt er det, at de alle have været det. En tredje Art ere Høje opførte paa den flade Mark eller paa en større Bakke, og af disse findes der en stor Mængde, men alle vestlig for Drejet. De ere opførte af løst, guult Sand eller af sort Muldjord, større og mindre, men alle kogleformige, og i en vis Dybde meer eller mindre ordentlig brolagte, de betydeligere med en Steensætning rundt om ved Foden, og disse have uomtvistelig været Gravhøje. Til disse sidste er det Væroboernes mangfoldige Sagn om Underjordiske og Ellesfolk knytte sig, og manges En betragter

dem endnu med en vis Gru og lægger ikke gjerne Bejen der forbi ved Nattetide.

Den første Gang Vro forekommer i Historien er 1043, under Fejden imellem Svend Estridsen og Magnus den Gode af Norge, der opsogte sin Fjende, som laa under Vro, og senere da Svend, Knud og Valdemar delede Riget 1157, tilfaldt Den Knud, der imidlertid snart blev taget af Dage ved Svends Foranstaltning. Siden bliver Vro ofte nævnet i de langvarige Stridigheder imellem Danmark og Hertugdømmene, men de Krige, Besiddelsen af Den gav Anledning til, sluttes som oftest langt fra dens Grændser.

Vrøskjøbing er den eneste Kjøbstad paa Vro, Marstal er en Flække, men en betydelig Flække. Begge ere Handels- og Skipperbyer, dog er Agerbrug en ikke uvigtig Næringsvej for Borgerne, og nogle Familier i trange Kaar faa sig Erhvervsstilde ved Fiskeri, som Søfolk ellers drive til Lidsfordriv. Vrøskjøbing ligger paa den nordlige Side af Den, hvorimod Marstal, der er sammenhængende med en Landsby af samme Navn og har hævet sig betydeligt siden dens Optræden i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, ligger paa den østlige. Kirken sammesteds er fra forrige Aarhundrede, det er en lys og rummelig Bygning, smykket med en stor Deel Bystekoner og Stube under Loftet, samt forsynet med Taarn og Spiir. Havnen, som Beboerne have anlagt for egen Regning, er af anseeligt Omfang og sikret ved store Stranddæmninger. Foruden Vrøskjøbing og Marstal Sogne, til hvilket sidste Den Eggholm hører, er der paa Vro 4 Landsfogne, Bregninge med Anneksfognet Søby, hvorfra der

er Overfart til Als, Trandrup Sogn paa den vestlige Kant, og Rise Sogn, der iblandt andre Byer har Store Rise, som tidlig bliver nævnet i Historien. Kirken i Store Rise, der forud var indviet til de Søfarendes Helgen Nikolaj, er den ældste paa Den. Lille Rise, der ligger paa Skrænten af en temmelig høj Bakke og i Dalen ved samme, er saa tæt beplantet med Træer af forskjellig Art, at den næsten er skjult af dem, og det er tilvisse smukt at see Husene i denne temmelig store By skimte imellem Træerne, der tage sig ud som en lille Lund.

Her havde forud fire Herregaarde, der nu tilsammen ere nedlagte; Gudsgave i Marstal Sogn, der afbrændte ved Lynild 1767, og Aaret derpaa blev nedlagt. Jorderne bleve udstykkede og afstaaede til den Højstbydende imod en vis aarlig Afgift, og saaledes som det stete med Gudsgave, stete det ogsaa med de andre Herregaarde, af hvilke Graasteen i Rise Sogn alt blev udstykket og solgt 1767, Buderup i Trandrup Sogn samme Aar, og Søbygaard i Søby Sogn 1772. Denne har været en regelmæssig befæstet Borg, og midt i en Mose er der endnu en firkantet Jordhøj, 20—24 Fod høj, omfattet af en Rampesteensmuur, der er istand til at trodse Tid og Mennekevold. I dens Indre seer man en hvalvet Jordklæder med Spor af Borgfængsler, og ovenpaa denne Muur stod forud Borgen. Nu staaer der et lille Landhuus, som af Almuen kaldes „Slottet“, og skal være det nederste Stokværk af den tidligere Bygning, som de overordentlig stærke Egebjælker og Sparreværket ogsaa nok kan vidne om. En Snees Fod vestlig for Graven ligger paa en høj Bakke en Skandse kaldet Borre, der enten har været Bagttaarn for Søbygaard eller maaskee Bolig for en Ræsekonge. Navnet Borre, der fore-

kommer saa mange Steder i vort Fødeland, og sandsynligviis betyder det gamle „Borg“, findes ogsaa i det sydvestlige Hjørne af Trandrup Mark i „Borrebold“, en lav firkantet Bold, hvoraf det Halve nu er falden i Stranden; og paa Trandrup Sogns nordre Mark ligger Bornæs, et ophøjet Punkt, der staaer i Forbindelse med en nærliggende Eng, kaldet „Borregraven“. Langt tilbage i Tiden skal der have staaet en Høverborg sammesteds, der blev kaldet Styltetborg, fordi den Mand, der havde ladet den opføre, gik paa Krykker. Trandrup Kirke skal være bygget af den nedbrudte Borgs Stene. En Skandse „Borre“ træffes ogsaa paa en Landtunge, der hører til Stolleby Mark, og er rimeligviis anlagt for at beskytte Snekkemose Nor, hvor Grøboerne fordem have haft deres Snekker i Behold. Ved Graadal findes en Skandse, der kaldes „Bolsen“ og østlig for Drejet i Gudøgaves Lehn en anden, der efter Sagnet skal være opført af Absalon. Dette er den største af de saakaldte „Borrer“, og kan muligviis være det gamle Brunsnæs, hvis Beliggenhed er ubekendt.

Der er endeel gamle Folkesagn knyttede til Grø, af hvilke vi kun ville anføre nogle faa. Naturligviis har der boet mange Højsknægte i den sidstnævnte Art af Ræmpehøje paa Den, og disse Underjordiste levede i ret god Forstaaelse med Dens overjordiste Beboere, af hvem de laante allehaande Ting, men bragte altid tilbage hvad de modtog.

„I den nederste Gaard i Lille Rise boer der saaledes Ellefolk under Dvnen. Engang kom en lille Ellepige ind til Konen i Huset og bad om at laane en Sag. „Hvad vil Du med den,“ spurgte Konen. „Jeg vil klippe min Brudekjole med den,“ var Svaret. „Ja, Du skal faae den, dersom jeg

maa see, hvorledes det gaaer til, naar I holde Bryllup. „Ja, gjerne, Du kan see det igjennem en Revne paa Dønen, men leer Du, kan Du slet ikke see meer.“

Paa Bryllupsdagen tittede Konen altsaa igjennem Revnen, og saa inde i Dønen et stort Selskab af smaa pyntede Ellesfolk, der sad tilbords og toge dygtigt for sig af Retterne. Imidlertid bleve to af Gjæsterne uenige, stjændtes noget og sprang derpaa op paa Bordet, hvor de kom i Haarene paa hinanden og tumlede omsider ned i Suppeskudet. Dermed var Slagsmaalet forbi; de smaa Personer krøbe slulørende frem igjen, Selskabet brast i en høj Latter, og Bondekonon lo med af fuld Hals, men saa forsvandt hele Stadsen.

De fleste boede i en Høj, der ligger vestlig for Dunkjær Mølle og som endnu kaldes „Ellehøj;“ et Huus, de fortrinnsviis søgte til, kaldtes „Elleslottet.“ Der levede de nu Aarhundreder igjennem i Fred og Ro, indtil de bleve uenige med Mølleren i Dunkjær, der fortrædige dem ved at pløje deres Bakke baade paa Kryds og paa Vars, hvilket de slet ikke kunde fordrage, og de bestemte sig omsider til at forlade Den og drage til Norge.

Det hændte sig da, at der kom en lille gammel Mand, til en fattig Skipper og spurgte, om han vilde have Skib at føre. Sømanden blev glad herved, stjøndt det var et usælt Brag, han skulde affæd med, og ingen anden Matros vilde lade sig hyre, end en fattig Dreng; men de kom til Norge paa tre Dage, og den Gamle gav ham som Betaling for Farten to Sække, en fyldt med Høvlspaaner og en anden med Steentul. Da nu Drengen paa Hjemreisen vilde gjøre Fyr, tog han en Haandsfuld Spaaner, og se! det stinnede

blankt, thi Indholdet var lutter Solvpenge og da Sæffen med Steentul blev undersøgt, var deri kun Guldmünter, hvorved baade Skipperen og Drengen, som han deelte med, bleve velstaaende Folk.

En af de mest bekendte Mænd, Hers har frembragt, er Digteren Anders Kristensen Arrebo, der tog Tilnavn efter sin Fødest, hvor hans Fader Kristen Andersen var Præst. I en Alder af 23 Aar tog han Magistergraden, blev samme Aar Slotspræst, og kun 30 Aar gammel Biskop i Trondhjem. Men der kom han paa Kant med den kongelige Lehnsmænd, Tage Thott, der anlagde ham for forargerligt Levnet og fik ham assat; dog, da han siden levede et stille og uanstødeligt Liv, fik han Hædsoptøje tre Aar efter, og kom i gejstlig Virken, hvortil ogsaa hans Oversættelse af Davids Psalmer bidrog; i Aaret 1637 døde han som Præst i Vordingborg. Iøvrigt har han skrevet mange verdslige Sange; ogsaa Dægterversene ere af ham.

Profesor Jens Wilken Hornemann, hæderlig bekendt som Botaniker, var ogsaa en Hersboer, født i Marstal 1770.

Sex og firfindstypende Afsnit.

Foruden Kongeriget Danmark, som vi nu have gennemkrydset, staae to tydske Landsdele under vor Konges Herredømme; det er Holsteen og Lauenborg, der ligge Syd for Slesvig.

Holsteen grændser imod Nord til Hertugdømmet Slesvig, hvorfra det stilles ved Ejderen, imod Øst til Østersøen, imod Sydøst og Syd er det landfast med Fristaden Lybeks Territorium, Hertugdømmet Lauenborg og Fristaden Hamborgs Lande; imod Sydvest skiller Elben det i en Strækning af 12 Mil fra Kongeriget Hannover, og imod Vest grændser det til Nordsøen. Det er et rigt og tildeels frodigt Land, der indtager et Fladeindhold af 154 Kvadratmil, Enklaverne fraregnede; den Deel af samme, der ligger Øst for Højderyggen, bestaaer af frugtbare Strækninger og en Afvegling af flodklædte Høje, Dale, Enge, Indsøer, gamle Skove, rige Kornagre, Bugter og Fjorde, ganske som Østkysten af det Nord for liggende danske Landstæb, medens Landet vestlig for Højderyggen er Hede og Sand, dog med den Forskjel, at Hederne i Holsteen størstendeels bestaae af Mullesteenssand, og af denne Grund som og fordi de ere omgivne af dyrkeligt Land, ere langt lettere at opdyrke end de slesvigiske Heder.

Den nordøstlige Deel af Hertugdømmet er den mest flodrige, og de højeste Punkter ere: Bungsberg sydvestlig for Rütgenborg (504 Fod), endeel Højdepunkter ved Elbbredden ved Blankenese, og Segeberg Giebsbjerg. De største Vandløb ere: Ejderen paa Nordgrændsen, Schwentin, der udspringer to Mile Nord for Neustadt og falder i Kielerfjord, Trave, der har sit Udspring sydøstlig for Plöener See og

falder i Østersøen ved Travemünde, og Stør, der falder i Elben sydlig for Glückstadt; dens Udspring er sydvestlig for Pløen, i Eggen af Bornhoved. Alster og Bille falde ligeledes i Elben.

Pløener Sø, $4\frac{1}{4}$ Miil i Omkreds, Selenter Sø $3\frac{1}{2}$ Miil, den fisterige Bestensø og Flemhüder Sø er de betydeligste Indsøer. Af Moser er Bildmosen, Syd for Rendsborg, og Mosestrækningerne i Ditmarsken de mærkeligste; en Deel af sidstnævnte er forvandlet til Ager og Eng. Kieler Bugt imod Nord, og Neustadter Bugt mod Øst maae ikke forbigaaes.

Nogle Egne af Holsteen have særegne Benævnelser fra gammel Tid af. Den vestlige Deel af samme imellem Eideren, Nordsøen og Elben hedder Ditmarsken; den nordre Deel af Landets Midte er Holsteen; den sydligere Deel af samme imellem Floderne Trave, Bille, Elben og Stør kaldes Stormarn, og den østlige Deel af Landet imellem Trave, Østersøen og Schwentin, Bagrien. I administrativ Henseende inddeles det i 16 Amter, 2 Hertsaber, Pinneberg og Hertschholm, 2 Landstaber, Nordre- og Søndreditmarsken og 1 Grevskab, Ranzau; desuden nogle privilegerede Landstrækninger af Klostersgodser, adelige Distrikter, Rancelligodser, Kjøbstæder, octrojerede Røge og Fideikommissgodser.

Foruden Rendsborg, midt paa Holsteens Nordgrænse, er der 17 Byer i Hertugdømmet, af hvilke 10: Kiel, Lüthgenborg, Oldenborg, Heiligenhafen, Neustadt, Preetz, Neumünster, Pløen, Segeberg og Oldeslohe ligge i den østlige Halvdeel, og 7: Altona, Glückstadt, Krempe, Wilster, Heide, Meldorf og Tzehoe i den vestlige, samt endeel Flækker.

Oldeſlohe har et Saltværk, Segeberg ligger ved Foden af et Gibsbjerg, og Preetz, Iſebroe og Uetersen have rige Grøfentloſtre.

Ved den nordøſtlige Pynt af Holſteen ligger den frugtbare D Femern, 3 Kvadratmile ſtor med 9000 Indbyggere. Den ſtilles fra Faſtlandet ved Femernſund og har paa den ſydøſtlige Side en Kjøbstad, Burg. Kolbergerhejde kaldes den Deel af Havet, der ligger Øſt for Femern, og dette Navn minder om Kriſtian den Fjerdes Sejr 1644 og Niels Juulſ 1677.

I vort Fødelands ſidſte Krig viſte nogle Beboere paa Femern en nedværdigende Adfærd imod en danſk Søofficer, der gif iland med to Mænd under Fredsflag, men blev overmandet, ſaaſnart han vel havde ſat Fod paa Landjorden, ved hvilken Overlaſt den ene af hans Følgesvende blev dræbt, idet han vilde forſvare Chefen.

Lauenborg, der ligesom Holſteen hører til det tydſke Forbund foruden at være en Deel af den danſke Stat, grændſer imod Nord til Holſteen og Lybeks Landſtrækning, imod Øſt og Sydøſt til Storhertugdømmet Mecklenborg, imod Sydveſt ſtiller Elben det fra Kongeriget Hannover, og imod Veſt grændſer det til Hamborgs Landſkab og Holſteen. Hertugdømmet har ſtore Skove og Indſøer, ſ. Ex. Røgeburger- og Schaallſøen, men ogſaa betydelige Fedeſtrækninger, er temmelig fladt, men har frugtbar Jordbund og et Fladeindhold af 19 Kvadratmiil, Enklaverne ſraregnede.

Det deles i 4 Amt, de adelige Godsdiſtrikter og Stæderne Lauenborg, Røgeborg og Mölln.

Govrdindhold.

Første Deel: Sjælland, den sydsjællandske Øgruppe
og Bornholm.

Første Afsnit.

Danmarks Inddeling, Befæstning og Frembringelser. Kjøbenhavn i tidligere Tid; fra dens første Grundlæggelse i det ellevte Aarhundrede, dens Opkomst og Udvidelse samt Oplysning om de Løst, der ere anførte paa Grundtegningen fra det trettende Aarhundrede. Lybsterne tillage sig Handelsrettighed paa vore Kyster. Høbersvende. 1—16.

Andet Hæfte.

Kjøbenhavns Udvidelse og Skæbne, dens Belejringer og Overfald, Smitsot og Ildbrænde. Lybsterne og Forretninger under Valdemar Sejrs og deres Plyndretog. Danmark vover nedad og Hansesæderne opad. Valdemar Aftersdags Krig imod dem og deres fornyede Forsøg paa at ødelægge Byen under Eric af Pommern. Kjøbenhavn bliver Kristian den Anden tro, og belejres derfor i otte Maanedes af Frederik den Første. Løst Aar efter kom Lybsterne igjen, og Hovedstaden maatte da udholde Belejrning i et heelt Aar. I det syttende Aarhundrede belejrer Karl Gustav Kjøbenhavn. Kronborgs Overgivelse, Svenskerne uheldige Storm, Fredsslutning. Uenighedsmagten Indførelse, Hans Hansen, Hans Svane. Fæstningsværkerne forbedres. Frederik den Tredie, dansk i Sind, dansk i Færd, men Alt omkring ham er tydt, Dronningen ikke mindst. Kristian den Femte og med ham forøget Lybster. Krig med Sverige under Frederik den Fjerde, atter Bomber og gloende Kugler over Byen. Englændernes Overfald 1801, Stjærtorsdagslaget den 2den April, Olfert Fischer, Lorentz Rasmussen. 16—49.

Tredie Afsnit.

Englænderne hjemsege atter Danmark 1807. Admiral Gambier. Poppe, Cathcart, Wellesley. Kommandanten Peyman. Kristian den Syvende dør. Hjemmets 13 Forfærdninger. Bombardementet og dets Rædder. Flaadens Overgivelse. 49—66.

Fjerde Afsnit.

Stor Ildbrand 1728. Kristiansborg Slot brændte 1794, en Deel af Kjøbenhavn det følgende Aar. Gjentagne Gange Smitsot. 67—80.

Femte Afsnit.

Bertel Thorvaldsens Biografi. Det Museum, der bærer hans Navn og de righoldige Skatte, han efterlod Fædelandet. Det etnografiske, det oldnordiske og det naturhistoriske Museum. Malerisamlingerne, Rosenborg, Charlottenborg, og Amalienborg med Frederikspladsen. Hospitalet, Asylet og Asylober, Kirkerne, forhenværende Klostre. Børnen. Runde Laarn. 80—105.

Sjette Afsnit.

Kjøbenhavns nærmeste Omegn. Frihedstøtten. Strandvejen. Charlottenlund og de andre kongelige Lysholte. Fjæstherperne ved Øresund. 105—113.

Syvende og ottende Afsnit.

Lycho Brahe's Biografi, Uranienborg. Rungsted, Johannes Ewald, Herman Besjæl. 114—134.

Niende Afsnit.

Følger Danst. Kronborg Fæstning, Helsingør. Gurre, Bøllestad. Atterdag og hans Styrelsestid. 134—152.

Tiende Afsnit.

Nordjylland og dets historiske Minder. Johannes Grand, Helmer Rilde. Adersbo Slot, Povl Laymand Frederiksbænk. 153—172.

Ellevte Afsnit.

Fredensborg. Frederiksborg med Omegn, Peter Perle, Thomas Ring, Skibss, Abbed Vilhelm. Holst By, de Underjordiske. 173—190.

Tolvte Afsnit.

Peder Villemoes. Odsøret med Rytsting, Isøre, sandlyngstid det nuværende Rørvig. Sejers. Vejrbøj (382), Rensens og Rensens, den unge Kong Baldemars Død. Kallundborg, Røbjørn Snare. 190—203.

Trettende Afsnit.

Slagelse, Antvorskov, Hellig Anders, Jens Immanuel Baggesen. Agerø og Om, Holsteinborg, Holsteinsminde, Gavnø, Røstved. 203—215.

Fjortende Afsnit.

Perleholm Skole. Perle Trolle og Birgitte Gjøe. Sore og Undervisningsanstalten sammesteds. Ludvig Holberg og hans Samtid. 215—232.

Femtende Afsnit.

Ugger Hvide og hans Slægt. Baldemar og Absalon, Bændetogene. Frederik Røstfæg, tybste Kæjser. 232—245.

Sextende Afsnit.

Fortf. af Baldemar og Absalon. Røboernes Underbindingse. Baldemars Størverter, hans Død, Absalons Død. 245—252.

Syttende Afsnit.

Bernhard Severin Ingemann. Ringsted. Haraldsted, Knud Løvgaard og den paa ham begaaede Misgjerning. 252—260.

Attende og nittende Afsnit.

Proar og Helge. Roskilde, Domkirken sammesteds. Knud den Store lader sin Svoger Ulf flaae ihjel i Kirken 1027. Ulf's Søn, Svend Estridsen begaaer en lignende Udaad imod nogle Høffødt. Det blodige Gjaestebud 1157. Værdværdige Steder i Roskildeegnen. 260—281.

Tyvende Afsnit.

Niels Juel og Ivar Hvitfeldt i Rjøge Bugt. Rjøge, Bals, Stevns herred, Bemmetofte, Wijsfeldt, Præstø, Jungshoved. Nikolai Frederik Severin Grundtvig. 281—293.

Et og to og tyvende Afsnit.

Bordingborg, Valdemarstaarnet, Mønsø. — Geografiske Fingere. Sjælland samlede paa eet Punkt. 293—301.

Tre og tyvende Afsnit.

Møen, Stege, Rinken og de Høje Bakker. Alle Smaasøerne, der høre til Sjællands Stift. 301—308.

Fire og tyvende Afsnit.

Holland. Raskov og dens Omgivelser, Familien Reventlow, Halksted, Peter Dujen Boisen. 309—319.

Fem og tyvende Afsnit.

Maribo. Rødbj, Eleonore Kristine Ulfeldts Biografi. 320—345.

Ses og tyvende Afsnit.

E. R. Ulfeldts Biogr. fort. indtil hendes Død 1698. 345—354.

Syv og tyvende Afsnit.

Sarlsøbing, Rysted, Nalholm. Følster. Røksøbing, Stubbe, Røksøbing, Hans Povlsen Egede. Baagø, Fejs, Famsø, Afsø og de mindre Der. 354—369.

Otte og tyvende Afsnit.

Bornholm. Dens Ejendommeligheder og Værdigheder. Hammershus, Rønne, Hasle, Eranke, Røge, Nalholm. Kristiansø. 369—384.

Anden Deel: Halvoen Norrejylland.

Ni og tyvende Afsnit.

Feder og Klitter, Flyvesand og Sandflugtstrækninger. Hals. Harald Graafeldts Drab. Nalborg, Kong Hans, Ørbøns Fejde, Nalborghuus. 385—398.

Tredivte Afsnit.

Lilmsfjorden med dens Bredninger og Der, Mors med dens mange Sunde og Markværdigheder. Samlet og fænge. Fuur med den heltem Rødssteen. 399—415.

Et og tredivte Afsnit.

Lhyland og Lhyboerne, Havgulsen og Skajen, Klitterne, Jakob Langer og Malte Konrad Bruun. 415—426.

To og tredivte Afsnit.

Oldtidsminder i Lhy, Aggerkanalen, Siering Sø, Besterwig. 426—437.

Tre og tredivte Afsnit.

Lhyholm, Jens Glob den Gaarde. Jeginds, Lhisted, Høholm og Hannæs. 437—443.

Fire og tredivte Afsnit.

Bendtsbøl og Bendtsboerne, Sambarus, Højbjørn Jarl og Ljvind Bist, Knud Svendsen — Knud den Hellige. 443—461.

Fem og tredivte Afsnit.

Den jydte Aad, den store Bildmose, Gudena, Klittergene, Bulbjerg, Stareklit, Grenen, Skagen, Frederikshavn, Bøsthusene, Hirtsholmen, Søby, Læs. 461—474.

Sex og tredivte Afsnit.

Hjerring, Borglum, Aggersborg, Dronninglund. Overblik over Halsborg Stift. 474—481.

Syv og tredivte Afsnit.

Salling, Skive. Besøg ved Dagbjerg og Rønsted, Dagbjerg Daad. 481—491.

Otte og ni og tredivte Afsnit.

Geistlighedens tiltagende Magt og Kirkenes Rigdom under Knud den Store og hans nærmeste Efterfølgere, fornemmelig under Knud Svendsen, Svend Estridsen og Biskop Vilhelm, de mærkeligste Klostre og Runteordener i Danmark. 491—515.

Fyrræthyvende Afsnit.

Johan Tavsens Biografi. 515—532.

Et og fyrræthyvende Afsnit.

Viborg, Finnerup, Gril Slipping og Kongemøderne. Mindevarlige Steder i Omegnen af Viborg. Steen Steensen Blicher. Tapsted. 532—546.

To og fyrræthyvende Afsnit.

Lægstør og Ribe, Bjørnsholm, Lindensborg Bildmose. Blik over Viborg Stift. 546—561..

Tre og fyrrethvende Afsnit.

Karhuus Stift. Høderoggen og Himmelbjerget, de mærkeligste Vandløb. Høbro og Mariager. Grev Geert og Riels Ebbesen. 551—571.

Fire og fem og fyrrethvende Afsnit.

Randers. Dronningsborg og flere mærkelige Steder. Grenaa. Rols, Ebeltoft, Rals, Gustav Eriksen Bafa. 571—588.

Sex og fyrrethvende Afsnit.

Karhuus og dens Skotsbelgen. Drakenberg, Ove Bilde, Morten Borup, Selbredelsesanstalten for Sindssyge. Omegnen ved Karhuus. 588—601.

Syv og fyrrethvende Afsnit.

Standerborg, Warbjerg, Standerborg Slot og Kristian den Fjerdes Fortjærlighed for det. 601—609.

Ottefyrrethvende — halvtredssindstyvende Afsnit.

Jydske Egne og Folkestilling. Peter Skram. Peter Griffensfæls Biografi. 609—640.

Et og halvtredssindstyvende Afsnit.

Horsens, Boller. Verne Anholt, Samø og Endelave. Blit over Karhuus Stift. 640—648.

To og halvtredssindstyvende Afsnit.

Ribe Stift, Hedeegnene og Besøg paa Hederne. De tydske Nybyggere sammefæds 648—663.

Tre og halvtredssindstyvende Afsnit.

Sandrevlerne eller den jydsk Rev i Vesterhavet. Vandløbene. Lemvig, Struer, Holstebro. Mindeværdig Omegn f. Ex. Tvedkloster, Vosborg. Sammerumherred, Rysgaardsherred 663—674.

Fire og halvtredssindstyvende Afsnit.

Harboøre, Ridsum Lange og Klitlandet. Mærkelig Omegn. Klossen i Thim. Ringkjøbing. Holmsland, Hindø og Stabils, Skarumbro og Skjernbro 674—691.

Fem og halvtredssindstyvende Afsnit.

Bejle Amt. Hedelivet og Vandrerne eller Ratmandsfolkene. Hans Hjerregaard 691—699.

Sex og halvtredssindstyvende Afsnit.

Bejle, Fredericia, Jellinge, Worms og Thyrs Gravstene. 691—699

Syv og halvtredssindstyvende Afsnit.

Fredericia, den 6te Juli 1849. Olaf Rye. Rolding, Røspar Rørdaner. 23de April 1849. 699—707.

Otte og halvtredstindstyvende Affnit.

Ribe Amt, Bøstherhøstherne. Barde. Hjerting. 707—714.

Ni og halvtredstindstyvende Affnit.

Ribe, Byens Domkirke, Bandstoden 1634. Riberhus, Dronning Dagmar, Enklaverne. Jans, Mans, Roms, Amrum, Silt, Rister Dyb. Blif over Rørrejylland. 714—724.

Tredie Deel: Sønderjylland og Fyen.

Tredstindstyvende Affnit.

Sønderjylland. Marfegnene, Digerne, Geestland, Bandløbene, Hovedinddelingen. 724—733.

Et og tredstindstyvende Affnit.

Haderslev Amt. Rødding Høstole, Møgelstønder, de store n, der fandtes sammesteds, Lærningelehn, Stamlingsskalle. Kristiansfelt Haderslev, Haderslevnaas, Narsund. 733—751.

To og tre og tredstindstyvende Affnit.

Nabenraa Amt. Løjt Sogn, Søderup, Urnehoved, Graasteen, Rinkenæs, Sundevad, den 5te Juni 1848. 751—759.

Fire og tredstindstyvende Affnit.

Lønder Amt. Rygmunkloster, Lønder og Højer, Geestherrederne med Byer af samme Navn. 759—766.

Fem og tredstindstyvende Affnit.

Om Røge. Nordfriesland. Eiderstedt. Rybøl. Flensborg Amt. Bau, den 9de April 1848. Flensborg By. Dronning Margrete og den fangne Svenskelonge. 766—777.

Sex og tredstindstyvende Affnit.

Angel. Runkelsborg, Oversø. 777—786.

Syv og tredstindstyvende Affnit.

Gottorp og Hütten Amter. Hertugdommets mange Delinger. Stedvig. Ansgar og Edbert. Knud Lavard, Kong Riels. Brenngaria, Eril, Abel og Kristoffer. Mordet paa Kong Eril. Abels bratte Død. Kristoffer døde af Gift. 786—804.

Otte og tredstindstyvende Affnit.

Stønderforsamlingerne. Peder Hjort Lorentzen, den 23de April 1848. Gottorp Slot. Ridsunde, den 12te Septbr. 1850, Kappeln Arnæs, Maasbolm. Øvre Etoll, den 24de og 25de Juli, Slaget ved Jfied General Schleppegrell. 804—814.

Ni og tredsindstyvende Affnit.

Dannevirke. Thyra Dannebød. Ryskov Hede, Løhede. 814—824.

Halvfjerdsindstyvende Affnit.

Egernfjord, den 5te April 1849. Søbatteriet Frederiksborg, Land-Næst Stadelholm, de adelige Gøbfer. Svandø. Dansestov, Bül, Tordenstjolds Biografi, den 4de Octbr. 1850, Døst Hølgesen Frederikstid. 823—850.

Et og to og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Hujum Amt. Hujum, Garding, Tønningen. Svasted. Bredsted. Br. Klum. Lorentz Jensen. Pelvorn og Nordstrand, Føhr, Silt. 850—860.

Tre og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Als. Sønderborg, Nordborg, Augustenborg, Byenshav. 860—864.

Fyens Stift.

Fire og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Den Fyen. Landets Bestæfning og Inddeling. Odense Amt, Odense. Palnatok. 864—876.

Fem og halvfjerdsindstyvende Affnit.

„St. Knuds“ Kirke, Altertavlen i „vor Frue“ Kirke. Middelalderens Klostre der. Knud den Helliges sidste Grund. 876—892.

Sex og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Mærkelige Bygninger i Odense By. Thomas Ringo. Hans Kristian Andersen 892—899.

Syv og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Hindsholmen. Hjerteminder, Everskerne i Fyen, Rasmus Kristian Mads Biografi. 899—906.

Otte og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Eletter og Eletterboerne. Bogen, Strid, Middelst, Hindsgavl. Befolkningen i Fyen. Bispenberg. 906—919.

Ni og halvfjerdsindstyvende Affnit.

Nesens, Nikolaj Støft. Professor Jerichau, Rynebjerg, Johan Rangkau, Hans Madsen. Frederiksgave. 919—927.

Tiirsindstyvende Affnit.

Svendborg Amt. Faaborg, Svanninge, Brætteløseborg, Niels Mathias Petersen, Broby. Lundegaard. 927—937.

Et og tiirsindstyvende Affnit.

Egekov. Beskrivelse over gamle Borge. Ryborg. Peder Bredal. Egekov. Nye Herresæder i Omegnen af Ryborg, der have Navn i Historien. Svendborg. Kristen Pedersen. 937—957.

To og fiirsindstyvende Affnit.

Lhordeng, Baldemars Slot, Lhura. 953—958.

Tre og fiirsindstyvende Affnit.

Langeland. Rudtjøbing. Hans Kristian Ørsted. Anders Sankt Ørsted. Sid. Kampgrave og Fortidsminder. Svennerne paa Langeland. Vincent Steensen og Anna Hold. Epødsbjerg. Humble, Histinge, Galtbjerget. 958—975.

Fire og fiirsindstyvende Affnit.

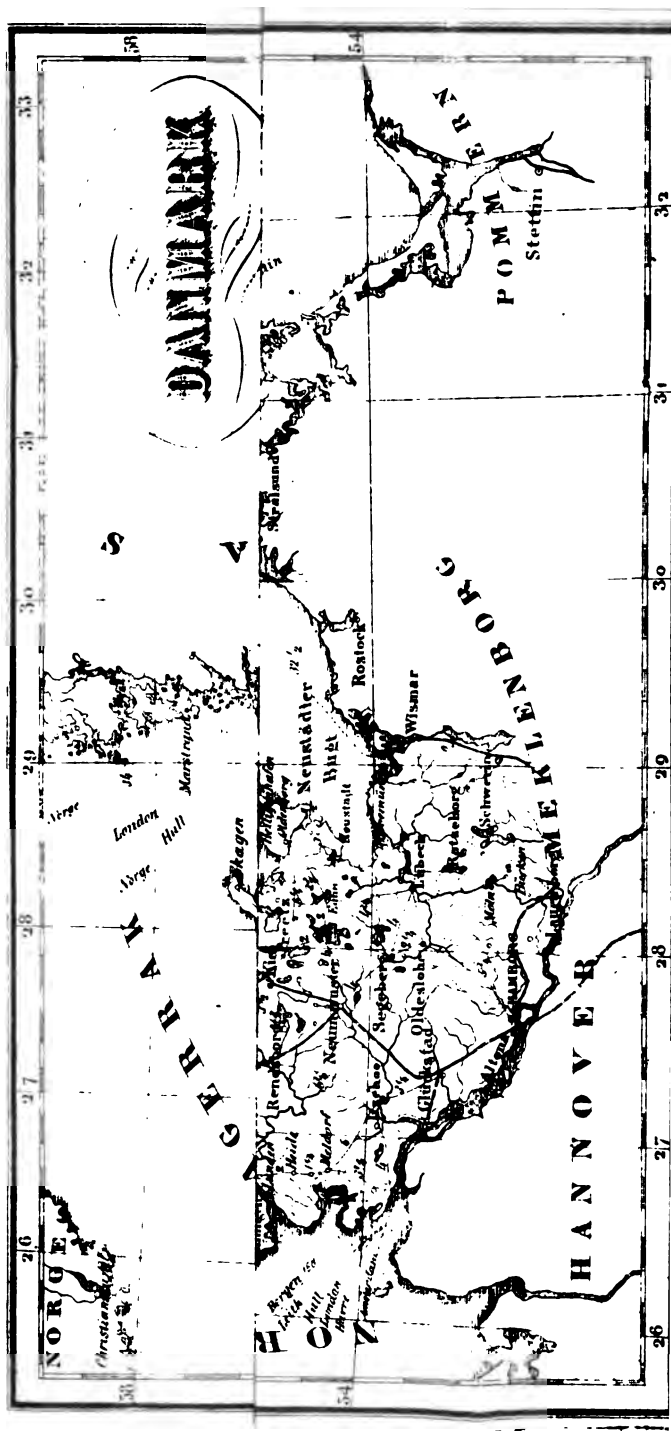
Stryns. Drejs. Avernaks. Lys, Kong Baldemars Jægt sammesteds, og dens ulykkelige Følger. Albert af Orlamunde og Otto af Lyneborg. Blif over Fyens Stift. 975—983.

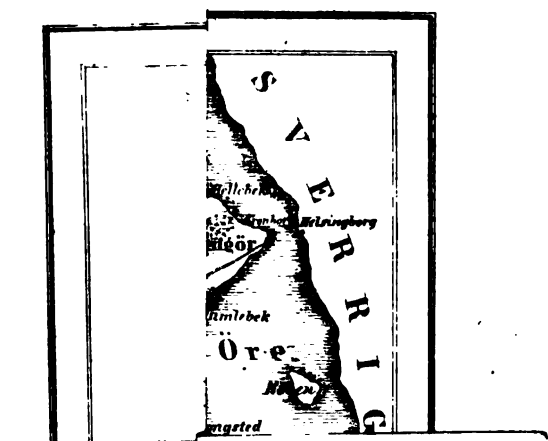
Fem og fiirsindstyvende Affnit.

Ærs og Ærsboerne. Kampesætninger og Steenshøj. Ærskjøbing og Marstal. Spor af Borge og Boldsteder. Arrebo og Hornemann. 983—992.

Sex og fiirsindstyvende Affnit.

Blif over Holsteen og Lauenborg. 992—996.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 06389 9895

